INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

INSPIRATION FOR THE MODERN RESEARCHER

2026
VOL.4. №08

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific-theoretical and methodological journal

2992-9024
ISSN

2026. VOLUME 4 ISSUE 08 ISSN 2992-9024

INTER EDUCATION
&
GLOBAL STUDY

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
2026-yil,4-tom, 07-son

BUXORO – 2026

Muqovada: IT Park, Toshkent, O‘zbekiston.
На обложке: IT Park, Ташкент, Узбекистан.
On the cover: IT Park, Tashkent, Uzbekistan.

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
UZB

Muassis: Buxoro davlat pedagogika instituti
Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2023-yil 08 avgust №-111889-sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan
Bosh muharrir: Yadgarov Nodir Djalolovich, pedagogika fanlari doktori, professor
Jamoatchilik kengashi raisi:
Ma’murov Bahodir Baxshulloyevich, pedagogika fanlari doktori, professor, Buxoro davlat pedagogika instituti rektori

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2024 yil 31- yanvardagi 350-son qaroriga asosan pedagogika, psixologiya, san’atshunoslik fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan “Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxati” ga kiritilgan

Jurnal 2023 yilda tashkil etilgan, o‘zbek, rus va ingliz tillarida nashr etiladi

«INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY» ilmiy-metodik jurnalidan ko‘chirib bosish tahririyatning roziligi bilan amalga oshiriladi

Tahririyat manzili:
200100, O‘zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Namozgoh ko‘chasi 24-uy,
E-mail:
pedagogicalperspective2023@gmail. com
Tel: +998(97) 300-34-00
Jurnal sayti:
intereduglobalstudy.com
researcher.uz
Maqolada keltirilgan faktlarning to‘g‘riligi uchun muallif mas’uldir

JAMOATCHILIK KENGASHI A‘ZOLARI:
Dr. Ihsan Taktash, professor, Yildirim Boyazit nomidagi Anqara universiteti, Turkiya.
Tanirberganov Medeubek Jumataevich, pedagogika fanlari doktori, professor, Qozog‘iston Pedagogika fanlari Akademiyasining akademigi, M. Auyezov Janubiy Qozog‘iston Universiteti, Qozog‘iston.
Magauova Akmaral Sabitollayevna, pedagogika fanlari doktori, professor, Pedagogik ta’lim bo‘yicha Xalqaro fanlar akademiyasi akademigi, Qozog‘iston Milliy fanlar akademiyasi (QozMTFA) akademigi, Al-Farobiy nomidagi Qozog‘iston Milliy universiteti, Qozog‘iston.
Baydabekov Auez Kenesbekovich, t.f.d., professor, L.N. Gumilyov nomidagi Yevroosiyo milliy universiteti, Qozog‘iston
Chernikova Svetlana Mixaylovna, pedagogika fanlari doktori, professor, I.S. Turgenev nomidagi Oryol davlat universiteti, Rossiya.
Tajixodjayev Zokirxo‘ja Abdusattorovich, texnika fanlari doktori, professor, O‘zbekiston.
Hakimov Akbar Abdullayevich, O‘zbekiston Respublikasi fanlar Akademiyasi akademigi, O‘zbekiston badiiy Akademiyasi akademigi, professor, san'atshunoslik doktori, O‘zbekiston.
Sharif Ramazanovich Baratov, psixologiya fanlari doktori, professor, Buxoro xorojiy tillar va psixologiya instituti, O‘zbekiston.
Nazarov Akmal Mardonovich, psixologiya fanlari doktori (Dsc), professor, Buxoro davlat universiyeti, O‘zbekiston.
Jabborov Xazrat Xusenovich, psixologiya fanlari doktori (Dsc), dotsent, Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti, O‘zbekiston.
Boymudorova Gulzoda Toshtemirovna, pedagogika fanlari doktori, professor, Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston.
Mamatov Dilshod Qodirovich, pedagogika fanlari doktori (Dsc), professor, Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston.
Qo‘ldoshev Rustambek Avezmurodovich, pedagogika fanlari doktori (Dsc), dotsent, Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston.
Sodikova Munira Rustambekovna, texnika fanlari doktori, dotsent, I.Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti, O‘zbekiston.

Tahrir hay'ati:

Saidbek Boltabayev, Doçent doktor, Karabük Üniversitesi Cengiz Aytmatov Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi, Turkiya.

Kovrik Oksana Aleksandrovna, san'atshunoslik fanlari nomzodi, dotsent, M. Tank nomidagi Belorussiya davlat pedagogika universiteti, Belarus Respublikasi.

Murodov Sherzod Normonovich, fizika-matematika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent Buxoro davlat tibbiyot instituti, O'zbekiston.

Ochilov Farxod Egamberdiyevich, texnika fanlari nomzodi, professor, Qarshi davlat universiyeti, O'zbekiston.

Shovdirov Sunnat Aslanovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Navoiy davlat pedagogika instituti, O'zbekiston.

Nurullayev Abduhamid Ro'zimboyevich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat pedagogika instituti, O'zbekiston.

Sharipova Shahlo Sadullayevna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, A. I. Gersen nomidagi Rossiya davlat pedagogika universiteti Toshkent filiali, O'zbekiston.

Jalilov Zarafshon Baxshulloyevich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat pedagogika instituti, O'zbekiston.

Muxamedov Shavkat Madjitovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat pedagogika instituti, O'zbekiston.

Maxkamova Dilafruz Alievna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Qo'qon davlat universieti, O'zbekiston.

Yuldasheva Dilorom Aliyevna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Qo'qon davlat universiteti, O'zbekiston.

Xalimov Moxir Karimovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti, O'zbekiston.

Mas'ul kotib: **Toshpulatov Faxriddin Urolovich**, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Termiz davlat pedagogika instituti, O'zbekiston.

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Научно-теоретический и методический журнал
RU

Учредитель: Бухарский государственный педагогический институт

Журнал зарегистрирован Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан свидетельством №111889 от 08 августа 2023 года.

Главный редактор: Ядгаров Нодир Джалолович, доктор педагогических наук, профессор
Председатель Общественного совета: Мамуров Баходир Бахшуллоевич, доктор педагогических наук, профессор, ректор Бухарского государственного педагогического института
Журнал включен в список национальных изданий, рекомендованных для публикации основных научных результатов диссертаций кандидатов на соискание ученой степени доктора философии (PhD), доктора наук (DSc). Согласно решению Президиума ВАК РУз от 31 января 2024 г. №350. По направлении педагогики, психологии и искусствоведение

Журнал был основан в 2023 году и выпускается на узбекском, русском и английском языках
Использование научно-методического журнала «INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY» с согласия редакции
Адрес редакции:
ул. Намозгох 24, г. Бухара,
Республика Узбекистан, 200100, E-mail:
pedagogicalperspective2023@gmail. com
Tel: +998(97) 300-34-00
Сайт журнала:
intereduglobalstudy.com
researcher.uz
За достоверность информаций, представленных в статье ответственность, несет автор

ЧЛЕНЫ ОБЩЕСТВЕННОГО СОВЕТА:

Dr.Ихсан Токташ, профессор, Анкаринский университет имени Йылдырыма Беязыта, Турция.

Танирбергенов Медеубек Жуматаевич, доктор педагогических наук, профессор, академик Академии педагогических наук Казахстана, Южно-Казахстанский университет им.М. Ауэзова, Казахстан.

Магауова Акмарал Сабитоллаевна, доктор педагогических наук, профессор, академик Международной академии наук педагогического образования, академик КазНАЕН, Казахский Национальный Университет им. Аль Фараби, Казахстан.

Байдабеков Ауезу Кенесбекович, д.т.н., пофессор, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Казахстан.

Черникова Светлана Михайловна, доктор педагогических наук, профессор, Орловский государственный университет им. И.С.Тургенева, Россия.

Таджиходжаев Зокирходжа Абдусатторович, доктор технических наук, профессор, Узбекистан.

Хакимов Акбар Абдуллаевич, Академик Академии наук Республики Узбекистана, академик Академии художеств Узбекистана, профессор, доктор искусствоведения, Узбекистан.

Шариф Рамазанович Баратов, доктор психологических наук, профессор, Бухарский институт иностранных языков и психологии, Узбекистан.

Назаров Акмал Мардонович, доктор психологических наук, профессор, Бухарский государственный университет, Узбекистан.

Жаббаров Хазрат Хусенович, доктор психологических наук, доцент, Ташкентский государственный университет востоковедения, Узбекистан.

Боймудорова Гулзода Тоштемировна, доктор педагогических наук, профессор, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан.

Маматов Дилшод Кадирович, доктор педагогических наук, профессор, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан.

Кулдошев Рустамбек Авезмуродович, доктор педагогических наук, доцент, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан.

Содикова Мунира Рустамбековна, доктор технических наук, доцент, Ташкентский государственный технический университет им. И.Каримова, Узбекистан.

Редакционная коллегия:

Саидбек Болтабаев, доцент, центр прикладных исследований и тюркского мира им. Дженгиза Айтматова при Университете Карабюк, Турция.

Коврик Оксана Александровна, кандидат искусствоведения, доцент, Белорусский государственный педагогический университет им. М. Танка, Республика Беларус.

Муродов Шерзод Нормонович, доктор философии по физико-математическом наукам, доцент, Бухарский государственный медицинский институт, Узбекистан.

Очилов Фарход Эгамбердиевич, кандидат технических наук, профессор, Каршинский государственный университет, Узбекистан.

Шовдиров Суннат Асланович, доктор философии педагогических наук (PhD), доцент, Навоийский государственный педагогический институт, Узбекистан.

Нуруллаев Абдухамид Рузимбоевич, доктор философии педагогических наук (PhD), доцент, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан.

Шарипова Шахло Садуллаевна, доктор философии педагогических наук (PhD), доцент, филиал Российского государственного педагогического университета имени А.И. Герцена в городе Ташкенте, Узбекистан.

Жалилов Зарафшон Бахшуллоевич, доктор философии педагогических наук (PhD), доцент, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан.

Мухамедов Шавкат Маджитович, доктор философии педагогических наук (PhD), доцент, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан.

Махкамова Дилафруз Алиевна, доктор философии педагогических наук (PhD), доцент, Кокандский государственный университет, Узбекистан.

Юлдашева Дилором Алиевна, доктор философии педагогических наук (PhD), доцент, Кокандский государственный университет, Узбекистан.

Халимов Мохир Каримович, доктор философии (PhD) по педагогическим наукам, доцент, Узбекский национальный педагогический университет имени Низами, Узбекистан.

Ответственный редактор**: Тошпулатов Фахриддин Уролович**, доктор философии (PhD) по педагогическим наукам, доцент, Термезский государственный педагогический институт, Узбекистан.

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific theoretical and methodical journal

ENG

Founder: Bukhara State Pedagogical Institute
The journal was registered by the Agency of Information and Mass Communications under the Administration of the President of the Republic of Uzbekistan with certificate
No. 111889 dated August 08, 2023

Editor-in-Chief: Yadgarov Nodir Djalolovich, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor
Chairman of the Public Council: Mamurov Bakhodir Bakhshulloevich, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor, Rector of the Bukhara State Pedagogical Institute

The journal is included in the list of national publications recommended for publishing the main scientific results of dissertations of candidates for the degree of Doctor of Philosophy (PhD), Doctor of Science (DSc). According to the decision of the Presidium of the Supreme (Higher) Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan dated January 31, 2024 No. 350. In the direction of pedagogy, psychology and art science

The journal was founded in 2023 and is published in Uzbek, Russian and English.

Use of the scientific and methodological journal «INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY» with the consent of the editorial board
Editorial address**:** st. Namozgokh 24, Bukhara, Republic of Uzbekistan, 200100, Email**:** pedagogicalperspective2023@gmail.com
Tel: +998(97) 300-34-00

Website of the journal:
intereduglobalstudy.com
researcher.uz
The information presented in the article.
are the responsibility of the author for reliability

MEMBERS OF THE PUBLIC COUNCIL:

Dr. Ihsan Toktash, professor, Ankara Yildirim Beyazit University, Turkey

Medeubek J. Tanirbergenov, doctor of pedagogical sciences, professor, Academician of the Academy of Pedagogical Sciences of Kazakhstan, M. Auezov South Kazakhstan University, Kazakhstan

Akmaral S. Magauova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of the International Academy of Pedagogical Education Sciences, Academician of KazNANS (Kazakh National Academy of Education), Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan.

Auyez Baidabekov, Dr.tech.s., professor, L.N. Gumilev Eurasian National University, Kazakhstan.

Svetlana M. Chernikova, doctor of pedagogical sciences, professor I.S. Turgenev, Oryol State University, Russia

Zokirxo'ja A. Tadjixodjayev, doctor of technical sciences, professor, Uzbekistan.

Akbar A. Hakimov, Academician of the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan, Academician of the Academy of Arts of Uzbekistan, Professor, Doctor of Art History,

Sharif R. Baratov, doctor of psychological sciences, professor, Bukhara Institute of Foreign Languages and Psychology, Uzbekistan

Nazarov M. Akmal, doctor of psychological sciences, professor, Bukhara State University, Uzbekistan

Jabbartov Kh. Khazrat, doctor of psychological sciences (Dsc), associate professor, Tashkent State University of Oriental Studies, Uzbekistan

Gulzoda T. Boymudorova, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor, Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan

Dilshod K. Mamatov, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor, Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan

Rustamdek A. Kuldoshev, doctor of pedagogical sciences (Dsc), associate professor, Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan

Munira R. Sodikova, Doctor of Technical Sciences, Associate Professor, Tashkent State Technical University named after I. Karimov, Uzbekistan.

Editorial team:

Saidbek Boltabayev, associate professor, Karabuk University Cengiz Aitmatov Turkic World Application and Research Center, Turkey.

Oksana A. Kovrik, Candidate of Art Studies, Associate Professor, BelarusianState Pedagogical University named after M. Tank, Republic of Belarus

Sherzod N. Murodov, doctor of philosophy in physical and mathematical sciences, associate professor, Bukhara state medical institute, Uzbekistan.

Farxod E. Ochilov, doctor of philosophy of technical sciences (PhD), professor, Qarshi State University, Uzbekistan.

Sunnat A. Shovdirov, doctor of philosophy of pedagogical sciences (PhD), Navoi State Pedagogical Instituti, Uzbekistan.

Abdukhamid R. Nurullaev, doctor of philosophy of pedagogical sciences (PhD), associate professor. Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan.

Shakhlo S. Sharipova, doctor of philosophy of pedagogical sciences (PhD), associate professor, Branch of the Russian State Pedagogical University named after A.I. Herzen in Tashkent, Uzbekistan.

Zarafshon B. Jalilov, doctor of philosophy of pedagogical sciences (PhD), associate professor. Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan.

Shavkat M. Muxamedov, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat pedagogika instituti, O'zbekiston.

Dilafruz A. Maxkamova, doctor of philosophy of pedagogical sciences (PhD), associate professor, Kokand State University, Uzbekistan.

Dilorom A. Yuldasheva, doctor of philosophy of pedagogical sciences (PhD), associate professor, Kokand State University, Uzbekistan.

Mokhir K. Khalimov, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Nizami Tashkent State Pedagogical University of Uzbekistan, Uzbekistan.

Managing editor**: Fakhriddin U. Toshpulatov**, Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor, Termez State Pedagogical Institute, Uzbekistan.

UZB		
Sultanov Xaytboy Eralievich	BADIIY TA'LIM KLASTERI MUHITIDA "MENTORCRAFT" MODELI VA "O'RGATIB-O'RGANAMIZ" LOYIHASINING PEDAGOGIK TIZIMI.	19-26
Nodira Buxarova Oltiboyevna	INGLIZ TILI FANIDAN MAKTAB O'QUVCHILARINING PRAGMATIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH (IXTISOSLASHTIRILGAN UMUMTA'LIM MAKTABLARI MISOLIDA).	27-34
Raximberganova Sohiba Jamol qizi	BO'LAJAK TARBIYACHILARNI KASBIY TAYYORLASHDA PEDAGOGIK NAZORATNING O'RNI VA AHAMIYATI.	35-41
Rafikova Nozima Muzaffar qizi	AYOL TIBBIYOT HODIMLARIDA KASBIY DEFORMATSIYA VA EMOTSIONAL SOBIQLIK (BURNOUT) SINDROMINING PAYDO BO'LISHI HAMDA UNING SALBIY OQIBATLARI.	42-47
Islomov San'at Mash'al o'g'li	RAQAMLI PEDAGOGIK DIZAYN ASOSIDA "XALQARO BAHOLASH ASOSLARI" FANINI O'QITISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH.	48-57
Boymatova Nilufar Akramovna	ETNOMADANIY TURIZMDA MADANIY MEROSNI PEDAGOGIK TALQIN QILISH ORQALI TALABALAR MILLIY IDENTIKLIGINI RIVOJLANTIRISH.	58-66
Doniyor Tuyg'unov	SHE'RIY DRAMA VOSITASIDA BO'LAJAK AKTYORLAR NUTQINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI.	67-73
Kudenov Temurbek Maxsetbaevich	TALABALARNING O'Z-O'ZINI RIVOJLANTIRISHINI QO'LLAB-QUVVATLOVCHI RAQAMLI VOSITALAR VA ADAPTIV PLATFORMALAR.	76-87
Mamadaliyev Kamolidin Rahmatullayevich	KASB STANDARTI IMKONIYATLARI ASOSIDA TA'LIM SIFATINI OSHIRISHNING AYRIM JIHATLARI	88-98
Daminova Shoxista Kabulovna	UMUMTA'LIM MAKTABI DIREKTORLARINING MUSTAQIL KASBIY RIVOJLANISH MODELI	99-111
Turdiyev Azizbek Anvarjonovich	XALQ OG'ZAKI IJODI NAMUNALARI VOSITASIDA MAKTAB YOSHIDAGI BOLALARDA AXLOQ VA ODOB MA'NAVIYATINI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIY ZARURATI	112-120
Djumabayev G'ulomjon Xalillayevich, Yusupov Muxtorbek Roximovich	RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA TALABALARNING KREATIV FIKRLASH QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI: "KREATIV–7" INTEGRATIV MODELI.	121-145
Serjanova Guljaxan Yesenovna	"BINOLARNING ENERGIYA SAMARADORLIGI MUHANDISLIGI" FANINI O'QITISH METODIKASI.	146-162
Utemuratova Yulduz Marxabaevna	PEDAGOGICAL ANALYSIS OF METHODOLOGICAL CONDITIONS FOR HUMANIZING THE PROCESSES OF AXIOLOGICAL EDUCATION OF STUDENTS.	163-177
Raimova Ma`sudabonu Xayrulla qizi	THE EFFECTS OF SCAFFOLDING AND DIFFERENTIATED INSTRUCTION ON YOUNG EFL LEARNERS' SPEAKING PERFORMANCE IN UZBEKISTAN.	178-186
Quvondiqov Jaloliddin Ismoil o'g'li	BELBOG'LI KURASHDA SPORTCHILARNI SARALASH VA YO'NALTIRISHNING NAZARIY-METODIK ASOSLARI: SUN'IY INTELLEKT INTEGRATSIYASI.	187-193
Ikmatullayev G'ayrat Zokirovich	HARBIY XIZMATDAN ZAXIRAGA BO'SHATILGAN SHAXSLARNING IJTIMOIY-PSIXOLOGIK ADAPTATSIYASI: O'ZINI O'ZI BOSHQARISH VA STRESSGA BARDOSHLILIK DINAMIKASI.	194-205

Pulatova Sabrina Gamitovna	DEVELOPING CREATIVE SPEAKING COMPETENCE IN ENGLISH THROUGH DIGITAL STORYTELLING TECHNOLOGY.	206-218
Omonova Maftuna Shermatovna	INGLIZ TILI TA'LIMINING RAQAMLI DIDAKTIK EKOTIZIMINI TPACK MODELI ASOSIDA LOYIHALASH MEXANIZMLARI.	219-232
F.M. Xoldarova	MAKTABGACHA YOSHDAGI TARBIYALANUVCHILARNING BILISH FAOLLIGINI SHAKLLANTIRISHDA RAQAMLI PLATFORMALARNING O‘RNI.	233-239
Sadriddinova Feruza Meliyevna	TALABALARDA ANTITSIPATIV KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION PEDAGOGIK MEXANIZMLARI.	240-246
Shakirova Sitora Abdugapurovna, Tabolina Larisa Viktorovna, Abidova Nilufar Zakirovna	DIZARTRIYA BILAN OG‘RIGAN BOLALARDA QO‘L MAYDA MOTORIKASI VA NUTQ RIVOJLANISHINING O‘ZARO BOG‘LIQLIGI.	247-264
Atamirzayev Bahrom Bahodir o‘g‘li	ALEKSANDR NILNING DEMOKRATIK TA'LIM KONSEPSIYASI ASOSIDA INGLIZ FILOLOGIYASI TALABALARIDA SHAXSIY FAOLLIKNI SHAKLLANTIRISH.	265-273
Egamberdiyev Farrux To‘xtayevich	TEATRLASHTIRILGAN KONSERTLARLAR HAMDA DRAMATIK SPEKTAKLLAR O‘RTASIDAGI UZVIYLIK VA FARQLAR.	274-280
Davletova Xosiyat Sapavoy qizi	RAQAMLI TA'LIM MUHITINING BO'LG'USI PEDAGOGLARDA MEDIA-KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHDAGI DIDAKTIK IMKONIYATLARI.	281-291
Ro‘ziqulova Lola Qurvonaliyevna	NAVOIY “LAYLI VA MAJNUN” DOSTONINING QO‘G‘IRCHOQ TEATRI SAHNASIDAGI BADIIY TALQINI.	292-302
Xurramov Isroil, Normatov Sulton	SINGAPUR, KANADA, YAPONIYA VA ESTONIYA DAVLATLARIDA MAKTAB O‘QITUVCHILARI MALAKASINI OSHIRISH TIZIMLARINING QIYOSIY TAHLILI VA O‘ZBEKISTON UCHUN METODOLOGIK XULOSALAR.	303-321
Yuldashev Xusniddin Abdullaevich	BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARDA TA'LIMNI INDIVIDUALLASHTIRISH KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK-DIAGNOSTIK ASOSLARI.	322-328
Sadriddinova Feruza Meliyevna	OLIY TA'LIM TIZIMIDA TALABALARNING ANTITSIPATIV KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI.	329-335
Akaboyeva Malika Raxmatovna	BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA MA'NAVIY-AXLOQIY SIFATLARNI SHAKLLANTIRISH HADISLARNING O'RNI VA AHAMIYATI.	336-342
Mamarajabov Davron Srojiddinovich, Ergashev Asqar Jong'oboyevich, Bozorov Erkin Xodjiyevich	TIBBIYOT OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA “RADIATSION DOZA VA XAVFSIZLIK” MAVZUSINI MULTIMEDIYA VOSITALARI ASOSIDA O‘QITISH.	343-348
Xo‘jaqulov Elbek Ermatovich	UMUMIY O‘RTA TA'LIM MAKTABLARIDA CHIZMACHILIK FANIDAN O‘QUVCHILARNING FAZOVIY TASAVVURINI RIVOJLANTIRISHDA YAKUNLANMAGAN CHIZMALARDAN FOYDALANISH.	349-354
Tadjiyev Doniyor Davlatyorovich	QISHLOQ MAKTABLARINI RIVOJLANTIRISH O‘QUVCHILARNING IJTIMOIYLASHUVI VA FUQAROLIK SHAKLLANISHINING SHART-SHAROITI SIFATIDA: XORIJIY TAJRIBA.	355-364
Xudoyberdiyeva Yulduz Xayrullo qizi	TA'LIM KLASTERI SHAROITIDA BO‘LAJAK FIZIKA O‘QITUVCHILARINING KASBIY KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH MODELI.	365-374
Kuchkarov Mannob Matlabovich	MUSTAQILLIK SHAROITIDA O‘ZBEKISTON MILLIY KINO	375-389

	SANOATINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISHI.	
Sultonova Dilrabo Yusuf qizi	MATEMATIKA TA’LIMIDA 3D VIZUALIZATSIYA TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH: DIDAKTIK IMKONIYATLAR VA TADQIQOT BO‘SHLIQLARI.	390-400
Atamuratov Dilshod	INTEGRATIV YONDASHUV ASOSIDA BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNI O‘QUVCHILARDA MILLATLARARO MULOQOT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHGA TAYYORLASH METODIKASI.	401-409
Matchanova Dinara Yusupboyevna	PEDAGOGIK MODELLASHTIRISH VA VIZUALIZATSIYANING DIDAKTIK IMKONIYATLARI HAMDA ULARNING O‘ZARO INTEGRATSIYASI.	410-415
Komiljonova Mohinur Alllabergan qizi	BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING KASBIY MADANIYATSHUNOSLIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI.	416-424
Usmanova Shaxnoza Baxodirovna	BO‘LAJAK MUSIQA O‘QITUVCHILARINING KASBIY TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISHNING INTEGRAL YONDASHUV TIZIMLARINING AHAMIYATI.	425-433
Kenjayeva Ro‘za Hajiboy qizi	BO‘LAJAK TEXNOLOGIK TA’LIM O‘QITUVCHILARINING KASBIY TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISHDA INTEGRATIV TA’LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH.	434-441
Tog’ayeva Muattar Bahodir qizi	INGLIZ TILINI O‘QITISHDA CHATGPT VA BOSHQA SUN’IY INTELLEKT PLATFORMALARINING DIDAKTIK IMKONIYATLARI.	442-456
Rajabov Khudayor Madrimovich	ORGANIK KIMYO TA’LIMIDA VIRTUAL LABORATORIYALAR TIZIMI VA BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING METODIK KOMPETENSIYASI.	457-464
Rejametova Irada Ikramshikovna	YOSH OFITSERLAR JAMOASIDA XIZMAT REZISTENTLIGI YUZAGA KELISHIDA JINS OMILINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI.	465-475
Fozilova Maxina Adashevna	SUN'IY INTELLIGENTNI ARALASH TA'LIMGA INTEGRATSIYA QILISH: IKKI TILLI TA'LIM UCHUN AHAMIYATI.	476-483
Nurmurodova Sevaraxon Alijon qizi	TALABALARNING MUSTAQIL RANGTASVIR AMALIYOTIDA BOSHQARILADIGAN MUSTAQILLIK: PEDAGOGIK QO‘LLAB-QUVVATLASHNING NAZARIY-METODIK MEXANIZMI.	484-491
Oripova Nazzora Maxmudovna	TALABA XOTIN-QIZLAR JISMONIY FAOLLIK MADANIYATINING PEDAGOGIK MOHIYATI VA KOMPONENTLI TUZILMASI.	492-505
Tangirova Sevara Rustamovna	TIL BILISH DARAJASINI BAHOLASH METODOLOGIYASI: PRINSIPLAR, AMALIYOT VA ZAMONAVIY MUAMMOLAR.	506-513
Baymuratova Saltanat Jaksimbaevna	INGLIZ TILINI O‘QITISHDA PODKAST TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISHNING METODOLOGIK ASOSLANGAN YONDASHUVLARI.	514-522
Valikulova Dildora	TIL SHUNOSLIK OLIY TA’LIM MUASSASALARI TALABALARIDA METATIL KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH QASADIDA LINGVISTIK TERMINOLOGIYANI O‘QITISHDA “MIKRO-TA’LIM” METODINI QO‘LLASH.	523-530
Karimova Mohichexra Rixsibayevna	MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTLARI PEDAGOGLARINING INKLYUZIV KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH: MAZMUN, MEXANIZM VA PEDAGOGIK SHART-SHAROITLAR.	531-543
Sherzod Anorboyevich Egamkulov	KASBIY VA SHAXSIY KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH.	544-551
Pulatova Durdona Ravshanovna	KORPUSGA ASOSLANGAN YONDASHUV ORQALI ESP TALABALARINING STRATEGIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH.	552-557

Maxsumov I.A.	FUTBOLCHILARNING BOSHLANG‘ICH MASHG‘ULOT BOSQICHIDA UMUMIY CHAQQONLIGINI RIVOJLANTIRISH.	558-566
Namazova Munavvar Oltibekovna	TIBBIY TAYYORGARLIK SIFATINI OSHIRISH VOSITASI SIFATIDA IMMERSIV TA’LIM MUHITLARI.	567-572
Raximova Aziza Davranbekovna	TALABALARNING EPISTEMIK QIZIQISHI VA BILISHGA YO‘NALTIRILGAN MOTIVATSIYASINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI.	573-581
Omonova Maftuna Shermatovna	MEDIATSIYA VA QAYTA KO‘RIB CHIQILGAN CEFR KONSEPTUAL ASOSLARI.	582-591

RU		
Султанов Хайтбой Ералиевич	МОДЕЛЬ «НАСТАВНИЧЕСТВО» И ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СИСТЕМА ПРОЕКТА «МЫ УЧИМ И УЧИМСЯ» В СРЕДЕ КЛАСТЕРА ХУДОЖЕСТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ.	19-26
Нодира Бухарова Олтибоевна	РАЗВИТИЕ ПРАГМАТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ШКОЛЬНИКОВ В ОБЛАСТИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА (НА ПРИМЕРЕ СПЕЦИАЛИЗИРОВАННЫХ ОБЩЕГО ОБРАЗОВАНИЯ).	27-34
Рахимберганова Сохиба Жамол кизи	РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО КОНТРОЛЯ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ.	35-41
Рафикова Нозима Музаффар Кизи	ВОЗНИКНОВЕНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕФОРМАЦИИ И СИНДРОМА ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ВЫГОРАНИЯ У ЖЕНЩИН-МЕДИЦИНСКИХ РАБОТНИКОВ И ЕГО ОТРИЦАТЕЛЬНЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ).	42-47
Исломов Санъат Машъал угли	СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ ДИСЦИПЛИНЫ «ОСНОВЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ ОЦЕНКИ» НА ОСНОВЕ ЦИФРОВОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ДИЗАЙНА	48-57
Бойматова Нилуфар Акрамовна	РАЗВИТИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ СТУДЕНТОВ ЧЕРЕЗ ПЕДАГОГИЧЕСКУЮ ИНТЕРПРЕТАЦИЮ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ В ЭТНОКУЛЬТУРНОМ ТУРИЗМЕ.	58-66
Дониёр Туйгунов	ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ РЕЧИ БУДУЩИХ АКТЕРОВ СРЕДСТВАМИ СТИХОТВОРНОЙ ДРАМЫ.	67-73
Куденов Темурбек Махсетбаевич	ЦИФРОВЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ И АДАПТИВНЫЕ ПЛАТФОРМЫ, ПОДДЕРЖИВАЮЩИЕ САМОРАЗВИТИЕ СТУДЕНТОВ.	76-87
Мамадалиев Камолидин Рахматуллаевич	НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ НА ОСНОВЕ ВОЗМОЖНОСТЕЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СТАНДАРТА	88-98
Даминова Шохиста Кабуловна	МОДЕЛЬ САМОСТОЯТЕЛЬНОГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ДИРЕКТОРОВ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛ.	99-111
Турдиев Азизбек Анваржонович	СОЦИАЛЬНАЯ НЕОБХОДИМОСТЬ ФОРМИРОВАНИЯ НРАВСТВЕННОСТИ, ЭТИКИ И ДУХОВНОСТИ У ДЕТЕЙ ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА ПОСРЕДСТВОМ ОБРАЗЦОВ УСТНОГО НАРОДНОГО ТВОРЧЕСТВА.	112-120
Джумабаев Гуломжон Халиллаевич, Юсупов Мухторбек Рохимович	ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ СПОСОБНОСТИ СТУДЕНТОВ К КРЕАТИВНОМУ МЫШЛЕНИЮ В ЦИФРОВОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ: ИНТЕГРАТИВНАЯ МОДЕЛЬ «KREATIV–7».	121-145
Сержанова Гулжахан Есеновна	МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ДИСЦИПЛИНЫ "ИНЖЕНЕРИЯ ЭНЕРГОЭФФЕКТИВНОСТИ ЗДАНИЙ".	146-162
Утемуратова Юлдуз Мархабаевна	ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ МЕТОДИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ ГУМАНИЗАЦИИ ПРОЦЕССОВ АКСИОЛОГИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ СТУДЕНТОВ.	163-177
Раимова Масудабону Хайрулла кызы	ВЛИЯНИЕ СКАФФОЛДИНГА И ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ НА УСТНУЮ РЕЧЬ МОЛОДЫХ УЧАЩИХСЯ EFL В УЗБЕКИСТАНЕ.	178-186
Кувондиков Жалолиддин	ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОТБОРА И	187-193

Исмоил угли	ОРИЕНТАЦИИ СПОРТСМЕНОВ В БОРЬБЕ НА ПОЯСАХ: ИНТЕГРАЦИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА.	
Икматуллаев Гайрат Закирович	СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ АДАПТАЦИЯ ЛИЦ, УВОЛЕННЫХ В ЗАПАС: ДИНАМИКА САМОРЕГУЛЯЦИИ И СТРЕССОУСТОЙЧИВОСТИ.	194-205
Пулатова Сабрина Гамитовна	РАЗВИТИЕ КОМПЕТЕНЦИИ ТВОРЧЕСКОЙ РЕЧИ НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ ПОСРЕДСТВОМ ТЕХНОЛОГИИ DIGITAL STORYTELLING.	206-218
Омонова Мафтуна Шерматовна	МЕХАНИЗМЫ ПРОЕКТИРОВАНИЯ ЦИФРОВОЙ ДИДАКТИЧЕСКОЙ ЭКОСИСТЕМЫ ОБУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ НА ОСНОВЕ МОДЕЛИ TPACK.	219-232
Ф.М. Холдарова	РОЛЬ ЦИФРОВЫХ ПЛАТФОРМ В ФОРМИРОВАНИИ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДОШКОЛЬНИКОВ.	233-239
Садриддинова Феруза Мелиевна	ИННОВАЦИОННЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ РАЗВИТИЯ АНТИЦИПАТИВНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ У СТУДЕНТОВ.	240-246
Шакирова Ситора Абдугапуровна, Таболина Лариса Викторовна, Абидова Нилуфар Закировна	ВЗАИМОСВЯЗЬ РАЗВИТИЯ МЕЛКОЙ МОТОРИКИ РУК И РЕЧИ У ДЕТЕЙ С ДИЗАРТРИЕЙ.	247-264
Атамирзаев Бахром Баходир угли	ФОРМИРОВАНИЕ ЛИЧНОСТНОЙ АКТИВНОСТИ СТУДЕНТОВ АНГЛИЙСКОЙ ФИЛОЛОГИИ НА ОСНОВЕ КОНЦЕПЦИИ ДЕМОКРАТИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ АЛЕКСАНДРА НИЛЛА.	265-273
Эгамбердиев Фаррух Тухтаевич	ВЗАИМОСВЯЗЬ И РАЗЛИЧИЯ МЕЖДУ ТЕАТРАЛИЗОВАННЫМИ КОНЦЕРТАМИ И ДРАМАТИЧЕСКИМИ СПЕКТАКЛЯМИ.	274-280
Давлетова Хосият Сапавой кизи	ДИДАКТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ЦИФРОВОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ В РАЗВИТИИ МЕДИАКОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ	281-291
Рузикулова Лола Курвоналиевна	ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ПОЭМЫ НАВОИ «ЛЕЙЛИ И МЕДЖНУН» НА СЦЕНЕ ТЕАТРА КУКОЛ.	292-302
Хуррамов Исроил, Норматов Султон	СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ СИСТЕМ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ ШКОЛЬНЫХ УЧИТЕЛЕЙ В СИНГАПУРЕ, КАНАДЕ, ЯПОНИИ И ЭСТОНИИ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ВЫВОДЫ ДЛЯ УЗБЕКИСТАНА.	303-321
Yuldashev Xusniddin Abdullaevich	ПЕДАГОГИКО-ДИАГНОСТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ УМЕНИЙ ИНДИВИДУАЛИЗИРОВАТЬ ОБУЧЕНИЕ.	322-328
Садриддинова Феруза Мелиевна	ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ У СТУДЕНТОВ ОЖИДАЕМЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ.	329-335
Акабоева Малика Рахматовна	РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ХАДИСОВ В ФОРМИРОВАНИИ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННЫХ КАЧЕСТВ У УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ.	336-342
Эргашев Аскар Жонгобоевич, Бозоров Эркин Ходжиевич, Мамараджабов Даврон Сроджиддинович	ПРЕПОДАВАНИЕ ТЕМЫ «РАДИАЦИОННАЯ ДОЗА И БЕЗОПАСНОСТЬ» В МЕДИЦИНСКИХ ВУЗАХ НА ОСНОВЕ МУЛЬТИМЕДИЙНЫХ СРЕДСТВ.	343-348
Хожакулов Элбек Эрматович	ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НЕЗАВЕРШЕННЫХ ЧЕРТЕЖЕЙ В РАЗВИТИИ ПРОСТРАНСТВЕННОГО ВООБРАЖЕНИЯ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ ЧЕРЧЕНИЯ В	349-354

	ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ.	
Таджиев Дониёр Давлатёрович	РАЗВИТИЕ СЕЛЬСКИХ ШКОЛ КАК УСЛОВИЕ СОЦИАЛИЗАЦИИ И ГРАЖДАНСКОГО СТАНОВЛЕНИЯ УЧАЩИХСЯ: ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ.	355-364
Худойбердиева Юлдуз Хайрулло кизи	МОДЕЛЬ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ФИЗИКИ В УСЛОВИЯХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО КЛАСТЕРА.	365-374
Кучкаров Манноб Матлабович	СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ КИНОИНДУСТРИИ УЗБЕКИСТАНА В УСЛОВИЯХ НЕЗАВИСИМОСТИ.	375-389
Султонова Дилрабо Юсуф кизи	ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИЙ 3D-ВИЗУАЛИЗАЦИИ В ОБУЧЕНИИ МАТЕМАТИКЕ: ДИДАКТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ И ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЕ ПРОБЕЛЫ.	390-400
Атамуратов Дилшод	МЕТОДИКА ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К ФОРМИРОВАНИЮ КУЛЬТУРЫ МЕЖНАЦИОНАЛЬНОГО ОБЩЕНИЯ У УЧАЩИХСЯ НА ОСНОВЕ ИНТЕГРАТИВНОГО ПОДХОДА.	401-409
Матчанова Динара Юсупбаевна	ДИДАКТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ И ВИЗУАЛИЗАЦИИ И ИХ ВЗАИМНАЯ ИНТЕГРАЦИЯ.	410-415
Комилжонова Мохинур Аллаберган кызы	ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ.	416-424
Усманова Шахноза Баходировна	ЗНАЧЕНИЕ ИНТЕГРАЛЬНЫХ ПОДХОДОВ К СИСТЕМАМ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МУЗЫКИ.	425-433
Кенджева Рузе Хаджибой кызы	ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕГРАТИВНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ.	434-441
Тогаева Муаттар Баходир кизи	ДИДАКТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ CHATGPT И ДРУГИХ ПЛАТФОРМ С ИСКУССТВЕННЫМ ИНТЕЛЛЕКТОМ В ПРЕПОДАВАНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА.	442-456
Ражабов Худайор Мадримович	СИСТЕМА ВИРТУАЛЬНЫХ ЛАБОРАТОРИЙ В ОБУЧЕНИИ ОРГАНИЧЕСКОЙ ХИМИИ И МЕТОДИЧЕСКАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ.	457-464
Режаметова Ирада Икрамшиковна	ГЕНДЕРНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОЯВЛЕНИЯ СЛУЖЕБНОЙ РЕЗИСТЕНТНОСТИ В КОЛЛЕКТИВЕ МОЛОДЫХ ОФИЦЕРОВ.	465-475
Фозилова Махина Адашевна	ИНТЕГРАЦИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В СМЕШАННОЕ ОБУЧЕНИЕ: ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ ДВУЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ	476-483
Нурмуродова Севарахон Алижон кизи	НАПРАВЛЯЕМАЯ АВТОНОМИЯ В САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ ЖИВОПИСНОЙ ПРАКТИКЕ СТУДЕНТОВ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОДДЕРЖКИ.	484-491
Орипова Наззора Махмудовна	ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ И КОМПОНЕНТНАЯ СТРУКТУРА КУЛЬТУРЫ ФИЗИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ СТУДЕНТОК ВУЗОВ.	492-505
Тангирова Севара Рустамовна	МЕТОДОЛОГИЯ ОЦЕНКИ ЯЗЫКОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ: ПРИНЦИПЫ, ПРАКТИКА И СОВРЕМЕННЫЕ ВЫЗОВЫ.	506-513
Баймуратова Салтанат	МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ ОБОСНОВАННЫЕ ПОДХОДЫ К	514-522

Жаксимбаевна	ИСПОЛЬЗОВАНИЮ ПОДКАСТ-ТЕХНОЛОГИИ В ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ.	
Валикулова Дилдора	ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДА «МИКРООБУЧЕНИЕ» В ПРЕПОДАВАНИИ ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ СТУДЕНТАМ ЯЗЫКОВЫХ ВУЗОВ С ЦЕЛЬЮ ФОРМИРОВАНИЯ МЕТАЯЗЫКОВОЙ КОМПЕТЕНЦИИ.	523-530
Каримова Мохичехра Рихсибаевна	РАЗВИТИЕ ИНКЛЮЗИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГОВ ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ: СОДЕРЖАНИЕ, МЕХАНИЗМ И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ.	531-543
Эгамкулов Шерзод Анорбойевич	ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ И ЛИЧНОСТНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ	544-551
Пулатова Дурдона Равшановна	РАЗВИТИЕ СТРАТЕГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ ESP НА ОСНОВЕ КОРПУСНОГО ПОДХОДА.	552-557
Максумов И.А.	РАЗВИТИЕ ОБЩЕЙ ЛОВКОСТИ У ФУТБОЛИСТОВ НА ЭТАПЕ НАЧАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ.	558-566
Намазова Мунаввар Олтибековна	ИММЕРСИВНЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ СРЕДЫ КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА МЕДИЦИНСКОЙ ПОДГОТОВКИ.	567-572
Рахимова Азиза Давранбековна	ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЭПИСТЕМИЧЕСКОГО ИНТЕРЕСА И ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ МОТИВАЦИИ СТУДЕНТОВ.	573-581
Омонова Мафтуна Шерматовна	МЕДИАЦИЯ И ОБНОВЛЕННАЯ КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ БАЗА CEFR.	582-591

EN		
Sultanov Khaytboy Eralievich	"MENTORCRAFT" MODEL AND THE PEDAGOGICAL SYSTEM OF THE "WE TEACH AND LEARN" PROJECT IN THE ENVIRONMENT OF ART EDUCATION CLUSTER.	19-26
Nodira Bukharova Oltiboyevna	DEVELOPMENT OF SCHOOL STUDENTS' PRAGMATIC COMPETENCE IN ENGLISH (ON THE EXAMPLE OF SPECIALIZED GENERAL EDUCATION SCHOOLS)	27-34
Raximberganova Sohiba Jamol qizi	THE ROLE AND IMPORTANCE OF PEDAGOGICAL CONTROL IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PRESCHOOL EDUCATORS.	35-41
Rafikova Nozima Muzaffar qizi	THE OCCURRENCE OF PROFESSIONAL DEFORMATION AND BURNOUT SYNDROME IN WOMEN MEDICAL WORKERS AND ITS NEGATIVE CONSEQUENCES.	42-47
Islomov San'at Mashal ogli	MPROVING THE METHODOLOGY OF TEACHING THE SUBJECT "FUNDAMENTALS OF INTERNATIONAL ASSESSMENT" BASED ON DIGITAL PEDAGOGICAL DESIGN.	48-57
Nilufar Akramovna Boymatova	DEVELOPING STUDENTS' NATIONAL IDENTITY THROUGH PEDAGOGICAL INTERPRETATION OF CULTURAL HERITAGE IN ETHNOCULTURAL TOURISM.	58-66
Doniyor Tuygunov	ISSUES OF IMPROVING FUTURE ACTORS' SPEECH THROUGH POETIC DRAMA.	67-73
Kudenov Temurbek Maxsetbaevich	DIGITAL TOOLS AND ADAPTIVE PLATFORMS SUPPORTING STUDENTS' SELF-DEVELOPMENT.	76-87
Mamadaliyev Kamolidin Rahmatullayevich	SOME ASPECTS OF IMPROVING THE QUALITY OF EDUCATION BASED ON THE POSSIBILITIES OF THE PROFESSIONAL STANDARD.	88-98
Shoxista Kabulovna Daminova	A MODEL OF INDEPENDENT PROFESSIONAL DEVELOPMENT FOR GENERAL EDUCATION SCHOOL PRINCIPALS.	99-111
Azizbek Anvarjonovich Turdiyev	THE SOCIAL NECESSITY OF DEVELOPING MORALITY, ETHICAL VALUES, AND SPIRITUALITY IN SCHOOL-AGE CHILDREN THROUGH FOLKLORE.	112-120
Djumabayev G'ulomjon Xalillayevich, Yusupov Muxtorbek Roximovich	PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR DEVELOPING STUDENTS' CREATIVE THINKING ABILITIES IN A DIGITAL LEARNING ENVIRONMENT: THE "KREATIV–7" INTEGRATIVE MODEL.	121-145
Serjanova Guljaxan Yesenovna	METHODOLOGY FOR TEACHING "ENERGY EFFICIENCY ENGINEERING OF BUILDINGS AND STRUCTURES".	146-162
Utemuratova Yulduz, Marxabaevna	PEDAGOGICAL ANALYSIS OF METHODOLOGICAL CONDITIONS FOR HUMANIZING THE PROCESSES OF AXIOLOGICAL EDUCATION OF STUDENTS.	163-177
Raimova Ma`sudabonu Xayrulla qizi	THE EFFECTS OF SCAFFOLDING AND DIFFERENTIATED INSTRUCTION ON YOUNG EFL LEARNERS' SPEAKING PERFORMANCE IN UZBEKISTAN.	178-186
Kuvondikov Jaloliddin Ismoil ugli	THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF ATHLETE SELECTION AND ORIENTATION IN BELT WRESTLING: ARTIFICIAL INTELLIGENCE INTEGRATION.	187-193
Gayrat Zokirovich Ikmatullayev	OCIAL-PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF MILITARY PERSONNEL TRANSITIONING TO RESERVE: DYNAMICS OF SELF-REGULATION AND STRESS RESILIENCE.	194-205
Pulatova Sabrina Gamitovna	DEVELOPING CREATIVE SPEAKING COMPETENCE IN ENGLISH THROUGH DIGITAL STORYTELLING TECHNOLOGY	206-218
Omonova Maftuna Shermatovna	MECHANISMS FOR DESIGNING A DIGITAL DIDACTIC ECOSYSTEM FOR ENGLISH LANGUAGE EDUCATION BASED ON THE TPACK MODEL.	219-232

F.M. Kholdarova	THE ROLE OF DIGITAL PLATFORMS IN THE FORMATION OF COGNITIVE ACTIVITY OF PRESCHOOLERS.	233-239
Sadriddinova Feruza Melievna	INNOVATIVE PEDAGOGICAL MECHANISMS FOR THE DEVELOPMENT OF ANTICIPATORY COMPETENCES IN STUDENTS.	240-246
Shakirova Sitora Abdugapurovna, Tabolina Larisa Viktorovna, Nilufar Zakirovna Abidova	THE RELATIONSHIP BETWEEN THE DEVELOPMENT OF FINE MOTOR SKILLS OF HANDS AND SPEECH IN CHILDREN WITH DYSARTHRIA.	247-264
Atamirzayev Bahrom Bahodir ugli	DEVELOPING PERSONAL ACTIVITY IN ENGLISH PHILOLOGY STUDENTS BASED ON ALEXANDER NEILL'S CONCEPT OF DEMOCRATIC EDUCATION.	265-273
Egamberdiyev Farrux Toxtayevich	CONTINUITY AND DIFFERENCES BETWEEN THEATRIKAL CONCERTS AND DRAMATIC PLAYS.	274-280
Davletova Khosiyat Sapavoy qizi	DIDACTIC POTENTIAL OF THE DIGITAL LEARNING ENVIRONMENT IN DEVELOPING MEDIA COMPETENCE IN FUTURE EDUCATORS.	281-291
Rozikulova Lola Kurvonaliyevna	ARTISTIC INTERPRETATION OF NAVOI'S EPIC POEM LAYLI AND MAJNUN ON THE PUPPET THEATRE STAGE.	292-302
Khurramov Isroil, Normatov Sulton	COMPARATIVE ANALYSIS OF SCHOOL TEACHER PROFESSIONAL DEVELOPMENT SYSTEMS IN SINGAPORE, CANADA, JAPAN, AND ESTONIA AND METHODOLOGICAL CONCLUSIONS FOR UZBEKISTAN.	303-321
Yuldashev Xusniddin Abdullaevich	PEDAGOGICAL AND DIAGNOSTIC FOUNDATIONS FOR DEVELOPING FUTURE TEACHERS' SKILLS IN INDIVIDUALIZING EDUCATION.	322-328
Sadriddinova Feruza Melievna	THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR DEVELOPING STUDENTS' EXPECTED COMPETENCIES IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM.	329-335
Akaboyeva Malika Raxmatovna	THE ROLE AND IMPORTANCE OF HADITHS IN FORMING MORAL AND SPIRITUAL QUALITIES IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS.	336-342
Ergashev Asqar Jong'oboyevich, Bozorov Erkin Khodjiyevich, Mamarajabov Davron Srojiddinovich	TEACHING THE TOPIC "RADIATION DOSE AND SAFETY" BASED ON MULTIMEDIA TOOLS IN HIGHER MEDICAL EDUCATION INSTITUTIONS.	343-348
Khojakulov Elbek Ermatovich	THE USE OF INCOMPLETE DRAWINGS IN DEVELOPING SPATIAL IMAGINATION OF STUDENTS IN DRAWING CLASSES AT SECONDARY SCHOOLS.	349-354
Tadjiyev Doniyor Davlatyorovich	DEVELOPMENT OF RURAL SCHOOLS AS A CONDITION FOR SOCIALIZATION AND CIVIC FORMATION OF STUDENTS: FOREIGN EXPERIENCE.	355-364
Khudoyberdiyeva Yulduz Khayrullo qizi	MODEL FOR DEVELOPING THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE PHYSICS TEACHERS IN THE CONDITIONS OF AN EDUCATIONAL CLUSTER.	365-374
Kuchkarov Mannob Matlabovich	THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE NATIONAL CINEMA INDUSTRY OF UZBEKISTAN IN THE CONTEXT OF INDEPENDENCE.	375-389
Sultonova Dilrabo Yusuf qizi	USE OF 3D VISUALIZATION TECHNOLOGIES IN MATHEMATICS EDUCATION: DIDACTIC POSSIBILITIES AND RESEARCH GAPS.	390-400
Dilshod Atamuratov	METHODOLOGY FOR PREPARING FUTURE TEACHERS TO DEVELOP INTERETHNIC COMMUNICATION CULTURE AMONG STUDENTS BASED ON AN INTEGRATIVE APPROACH.	401-409
Matchanova Dinara Yusupboyevna	DIDACTIC POSSIBILITIES OF PEDAGOGICAL MODELING AND VISUALIZATION AND THEIR MUTUAL INTEGRATION.	410-415
Komiljonova Mohinur Allabergan kizi	PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF DEVELOPING PROFESSIONAL CULTURAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS.	416-424
Usmanova Shahnoza	THE IMPORTANCE OF INTEGRATED APPROACH SYSTEMS FOR	425-433

Bakhodirovna	IMPROVING THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE MUSIC TEACHERS.	
Kenjayeva Ro'za Hajiboy qizi	USE OF INTEGRATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN IMPROVING THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TECHNOLOGICAL EDUCATION TEACHERS.	434-441
Tog'ayeva Muattar Bahodir qizi	DIDACTIC OPPORTUNITIES OF CHATGPT AND OTHER AI PLATFORMS IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING.	442-456
Rajabov Khudayor Madrimovich	VIRTUAL LABORATORY SYSTEMS IN ORGANIC CHEMISTRY EDUCATION AND THE METHODOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS.	457-464
Rejametova Irada Ikramshikovna	GENDER-RELATED PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF SERVICE RESILIENCE AMONG YOUNG OFFICERS.	465-475
Fozilova Maxina Adashevna	INTEGRATING ARTIFICIAL INTELLIGENCE INTO BLENDED LEARNING IMPLICATIONS FOR BILINGUAL EDUCATION.	476-483
Nurmurodova Sevarakhon Alijon kizi	GUIDED AUTONOMY IN STUDENTS' INDEPENDENT PAINTING PRACTICE: A THEORETICAL AND METHODOLOGICAL MECHANISM OF PEDAGOGICAL SUPPORT.	484-491
Nazzora Maxmudovna Oripova	PEDAGOGICAL ESSENCE AND COMPONENT STRUCTURE OF PHYSICAL ACTIVITY CULTURE AMONG FEMALE UNIVERSITY STUDENTS.	492-505
Tangirova Sevara Rustamovna	METHODOLOGY OF ASSESSING LANGUAGE PROFICIENCY: PRINCIPLES, PRACTICES, AND CONTEMPORARY CHALLENGES.	506-513
Baymuratova Saltanat Jaksimbaevna	METHODOLOGICALLY GROUNDED APPROACHES TO USING PODCAST TECHNOLOGY IN ENGLISH.	514-522
Valikulova Dildora	APPLICATION OF THE "MICROLEARNING" METHOD IN TEACHING LINGUISTIC TERMINOLOGY TO LANGUAGE UNIVERSITY STUDENTS TO FORM METALINGUISTIC COMPETENCE.	523-530
Karimova Mohichexra Rixsibayevna	DEVELOPING INCLUSIVE COMPETENCE OF PRESCHOOL EDUCATORS: CONTENT, MECHANISM AND PEDAGOGICAL CONDITIONS.	531-543
Egamkulov Sherzod Anorboyevich	FORMATION OF PROFESSIONAL AND PERSONAL COMPETENCIES.	544-551
Pulatova Durdona Ravshanovna	DEVELOPING ESP STUDENTS' STRATEGIC COMPETENCE THROUGH A CORPUS-BASED APPROACH.	552-557
Maksumov I.A.	DEVELOPMENT OF GENERAL AGILITY IN FOOTBALL PLAYERS AT THE INITIAL TRAINING STAGE.	558-566
Namazova Munavvar Oltibekovna	IMMERSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENTS AS A MEANS OF IMPROVING THE QUALITY OF MEDICAL TRAINING.	567-572
Raximova Aziza Davranbekovna	PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF STUDENTS' EPISTEMIC INTEREST AND KNOWLEDGE-ORIENTED MOTIVATION.	573-581
Omonova Maftuna Shermatovna	MEDIATION AND REVISED CEFR CONCEPTUAL FRAMEWORK.	582-591

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

BADIIY TA'LIM KLASTERI MUHITIDA "MENTORCRAFT" MODELI VA "O'RGATIB-O'RGANAMIZ" LOYIHASINING PEDAGOGIK TIZIMI.

Sultanov Xaytboy Eralievich, Chirchiq davlat pedagogika universiteti, "Tasviriy san'at va dizayn" kafedrasi professori.

Annotatsiya

KIRISH: tadqiqotning maqsadi oliy san'at ta'limi sifatini oshirishda ta'lim klasteri yondashuvining imkoniyatlarini aniqlash, milliy "ustoz-shogird" an'analarini zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg'unlashtiruvchi "MentorCraft" mualliflik modelini nazariy-metodik jihatdan asoslash hamda "O'rgatib-o'rganamiz" loyihasi orqali bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining kasbiy-ijodiy, pedagogik va kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot materiallarini pedagogik ta'lim klasteri, kasbiy kompetentlik, "Learning by Teaching", Peer-to-Peer ta'limi hamda Reggio Emilia yondashuviga oid mahalliy va xorijiy ilmiy manbalar, shuningdek, Chirchiq davlat pedagogika universiteti San'atshunoslik fakultetidagi "Art-Cluster" tajriba-sinov maydoni faoliyati tashkil etdi. Tadqiqot jarayonida tizimli yondashuv, qiyosiy-pedagogik tahlil, ilmiy manbalarni o'rganish, pedagogik kuzatuv, modellashtirish, loyihalash va tajriba-sinov metodlaridan foydalanildi hamda "MentorCraft" modeli va "O'rgatib-o'rganamiz" loyihasi amaliyotga joriy etildi.

MUHOKAMA VA NATIJALARL: tahlillar "MentorCraft" modelida ustoz, shogird va kasbiy mahorat komponentlarining o'zaro integratsiyasi bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchisining individual rivojlanish traektoriyasini samarali tashkil etishini ko'rsatdi. Model asosida amalga oshirilgan "O'rgatib-o'rganamiz" loyihasi talabalarning reproduktiv, kreativ va kommunikativ bosqichlar orqali ijrochi shogirddan mustaqil ijodkor hamda talaba-mentor darajasiga o'tishini ta'minladi. Fakultet yo'laklari, ko'rgazma zallari va ochiq ustaxonalarning "uchinchi o'qituvchi" sifatida tashkil etilishi ijodiy faollik va kasbiy motivatsiyani kuchaytirdi. Tajriba-sinov natijalariga ko'ra, yuqori kurs talabalarini o'rgatish orqali o'rganish faoliyatiga jalb etish ularning kasbiy-pedagogik tayyorgarlik darajasini an'anaviy ta'limga nisbatan 24 foizga oshirdi.

XULOSA: tadqiqot natijalari oliy san'at ta'limida klaster yondashuvi ta'lim, ijodiy faoliyat va pedagogik amaliyot integratsiyasini ta'minlashini ko'rsatdi. "MentorCraft" modeli milliy "ustoz-shogird" an'analarini zamonaviy interfaol ta'lim texnologiyalari bilan uyg'unlashtirib, talabalarning kasbiy-ijodiy rivojlanish traektoriyasini optimallashtiradi. "O'rgatib-o'rganamiz" loyihasi esa talabalarda bilimlarni tizimlashtirish, amaliy ko'nikmalarni boshqalarga o'rgatish, ijodiy ustaxonalarni boshqarish, mustaqil qaror qabul qilish va samarali pedagogik muloqot olib borish kompetensiyalarini rivojlantiruvchi samarali metodik tizim ekanligi aniqlandi.

Mazkur maqolada oliy san'at ta'limi sifatini oshirishda ta'lim klasteri yondashuvi, an'anaviy "ustoz-shogird" tizimining zamonaviy modifikasiyasi hisoblangan "MentorCraft"

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

mualliflik modeli hamda “O‘rgatib-o‘rganamiz” (Learning by Teaching) loyihasining nazariy-metodik asoslari tahlil qilingan. Tadqiqotda bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchilarining kasbiy-ijodiy kompetentligini rivojlantirishda ta’lim muhiti va tengdoshlar interfaol ta’limining (Peer-to-Peer) ahamiyati ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: ta’lim klasteri, MentorCraft, ustoz-shogird, o‘rgatib-o‘rganamiz, Peer-to-Peer, ijodiy muhit, kasbiy traektoriya, san’at ta’limi.

МОДЕЛЬ «НАСТАВНИЧЕСТВО» И ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СИСТЕМА ПРОЕКТА «МЫ УЧИМ И УЧИМСЯ» В СРЕДЕ КЛАСТЕРА ХУДОЖЕСТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ.

Султанов Хайтбой Ералиевич, Чирчикский государственный педагогический университет профессор кафедры «Изобразительное искусство и дизайн».

Аннотация

ЦЕЛЬ: цель исследования заключается в определении возможностей кластерного подхода к повышению качества высшего художественного образования, теоретико-методическом обосновании авторской модели «MentorCraft», объединяющей национальные традиции «устоз-шогирд» с современными педагогическими технологиями, а также совершенствовании механизмов развития профессионально-творческих, педагогических и коммуникативных компетенций будущих учителей изобразительного искусства посредством проекта «Учась — учим».

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: материалами исследования послужили отечественные и зарубежные научные источники, посвящённые кластеру педагогического образования, профессиональной компетентности, концепции Learning by Teaching, взаимному обучению Peer-to-Peer и подходу Reggio Emilia, а также деятельность экспериментальной площадки «Art-Cluster» факультета искусствоведения Чирчикского государственного педагогического университета. В процессе исследования использовались системный подход, сравнительно-педагогический анализ, изучение научной литературы, педагогическое наблюдение, моделирование, проектирование и опытно-экспериментальные методы. Модель «MentorCraft» и проект «Учась — учим» были внедрены в образовательную практику.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: проведённый анализ показал, что интеграция компонентов «наставник», «ученик» и «профессиональное мастерство» в модели «MentorCraft» способствует эффективному построению индивидуальной траектории развития будущего учителя изобразительного искусства. Реализованный на основе данной модели проект «Учась — учим» обеспечил последовательный переход студентов через репродуктивный, творческий и коммуникативный этапы — от ученика-исполнителя к самостоятельному художнику и студенту-наставнику. Организация коридоров факультета, выставочных залов и открытых мастерских в

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

качестве «третьего учителя» способствовала повышению творческой активности и профессиональной мотивации студентов. Результаты опытно-экспериментальной работы показали, что привлечение студентов старших курсов к обучению посредством преподавания повысило уровень их профессионально-педагогической подготовленности на 24 процента по сравнению с традиционной системой обучения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты исследования показали, что кластерный подход в высшем художественном образовании обеспечивает интеграцию учебной, творческой и педагогической деятельности. Модель «MentorCraft», объединяя национальные традиции «устоз-шогирд» с современными интерактивными образовательными технологиями, оптимизирует траекторию профессионально-творческого развития студентов. Установлено, что проект «Учась — учим» представляет собой эффективную методическую систему, способствующую развитию у студентов умений систематизировать знания, передавать практические навыки другим, руководить творческими мастерскими, самостоятельно принимать решения и осуществлять результативное педагогическое взаимодействие.

Ключевые слова: образовательный кластер, MentorCraft, устоз-шогирд (мастер-ученик), учась - учим, Peer-to-Peer, творческая среда, профессиональная траектория, художественное образование.

"MENTORCRAFT" MODEL AND THE PEDAGOGICAL SYSTEM OF THE "WE TEACH AND LEARN" PROJECT IN THE ENVIRONMENT OF ART EDUCATION CLUSTER.

Sultanov Khaytboy Eralievich, Chirchik State Pedagogical University, Professor of the Department of "Fine Arts and Design".

Annotation

AIM: the purpose of the study is to identify the potential of the cluster approach for improving the quality of higher art education, to provide a theoretical and methodological foundation for the author's MentorCraft model, which integrates the national ustoz-shogird master–apprentice tradition with modern pedagogical technologies, and to improve mechanisms for developing the professional, creative, pedagogical, and communicative competencies of future fine arts teachers through the Learning by Teaching project.

MATERIALS AND METHODS: the research materials included national and international scholarly sources on pedagogical education clusters, professional competence, the Learning by Teaching concept, Peer-to-Peer learning, and the Reggio Emilia approach, as well as the activities of the Art-Cluster experimental platform at the Faculty of Art Studies of Chirchik State Pedagogical University. The study employed a systematic approach, comparative pedagogical analysis, a review of scholarly literature, pedagogical observation, modeling, instructional design, and experimental methods. The MentorCraft model and the Learning by Teaching project were implemented in educational practice.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

DISCUSSION AND RESULTS: the analysis revealed that integrating the components of mentor, apprentice, and professional craftsmanship within the MentorCraft model facilitates the effective development of an individual professional trajectory for future fine arts teachers. The Learning by Teaching project, implemented on the basis of this model, enabled students to progress through reproductive, creative, and communicative stages, moving from apprentice-performers to independent creators and student mentors. The organization of faculty corridors, exhibition halls, and open studios as a “third teacher” contributed to increased creative engagement and professional motivation. The experimental results demonstrated that involving senior students in learning-through-teaching activities increased their level of professional and pedagogical preparedness by 24 percent compared with traditional teaching methods.

CONCLUSION: the findings demonstrated that the cluster approach in higher art education facilitates the integration of educational, creative, and teaching activities. By combining the national ustoz-shogird tradition with modern interactive educational technologies, the MentorCraft model optimizes students’ professional and creative development trajectories. The Learning by Teaching project was found to be an effective methodological system for developing students’ abilities to organize knowledge, teach practical skills to others, manage creative workshops, make independent decisions, and engage in effective pedagogical communication.

This article analyzes the theoretical and methodical foundations of the educational cluster approach in improving the quality of higher art education, the author's "MentorCraft" model, which is considered a modern modification of the traditional "ustoz-shogird" (master-apprentice) system, and the "Learning by Teaching" project. The study reveals the importance of the educational environment and interactive peer learning (Peer-to-Peer) in developing the professional and creative competence of future fine art teachers.

Keywords: educational cluster, MentorCraft, ustoz-shogird (master-apprentice), learning by teaching, Peer-to-Peer, creative environment, professional trajectory, art education.

Globallashuv va raqamli texnologiяlar asrida oliy pedagogik badiiy ta’lim tizimini modernizaцiя qilish, bo‘lajak o‘qituvchilarning nafaqat akademik bilimlarini, balki mustaqil ijodiy va kommunikativ qobiliятlarini rivojlantirishni taqozo этmoqda. O‘zbekiston Respublikasida oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish концepцияsida belgilangan vazifalar ijrosini ta’minlashda ta’lim, fan va ishlab chiqarish integraцияsini ta’minlovchi “Klaster” ёndashuvi muhim ahamiят kasb этadi.

Ayniqsa, tasviriy san’at ta’limi yo‘nalishida klaster muhiti an’anaviy didaktik tizimlardan farqli o‘laroq, talabaning individual rivojlanish traektoriяsini shakllantirishga xizmat qiladi. Bu jaraёnda milliy madaniy merosimizning asosi bo‘lgan “ustoz-shogird” an’analarini

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

zamonaviy ta’lim formatlari, xususan, “Uchinchi o’qituvchi” (Rejio-pedagogika) концерциясi bilan sintez qilish dolzarb pedagogik muammolardan biridir.

Pedagogik ta’lim tizimida klaster yondashuvi va undagi integrasion jarayonlarning nazariy-metodologik asoslari mahalliy olimlar tomonidan keng tadqiq etilgan. Xususan, mazkur sohada tizimli izlanishlar olib borgan professor Sh.Q. Mardonov pedagogik ta’lim klasterining mohiyati va uning tizim hosil qiluvchi funksiyasini quyidagicha ta’riflaydi:

“Pedagogik ta’lim klasteri - bu muayyan geografiya hududdagi bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan oliy ta’lim muassasalari, ilmiy-tadqiqot institutlari, maktabgacha, maktab va maktabdan tashqari ta’lim muassasalari, shuningdek, ishlab chiqarish va boshqaruv organlarining umumiy maqsad - raqobatbardosh pedagog kadrlar tayyorlash yo‘lidagi ixtiyoriy integrasiyasi va tarmoqli hamkorligidir. Bu tizim ta’lim muhitining barcha komponentlarini yagona maqsadli makonga birlashtiradi[1]”.

Olimning ta’kidlashicha, klaster sharoitida ta’lim muhitining o‘zi sub’ektlarni ijodiy faollikka undovchi, ularning kasbiy traektoriyasini belgilovchi muhim didaktik vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy-pedagogik kompetentligini shakllantirish va ta’lim jarayonini integrasiyalash muammolarini tadqiq etgan professor N.A. Muslimov esa integrasion jarayonlarning amaliy ahamiyatiga to‘xtalib, quyidagi ilmiy xulosani ilgari suradi:

“Bo‘lajak mutaxassislarni kasbiy shakllantirishda nazariy bilimlar, amaliy mahorat va ishlab chiqarish (yoki real kasbiy muhit) integrasiyasi uzluksiz zanjir tizimini tashkil etishi lozim. Oliy ta’lim muassasasida yaratilgan innovasion muhit va undagi fanlararo integrasiya talabaning nafaqat bilimlarni o‘zlashtirishiga, balki ularni bevosita amaliyotda loyihalay olishiga, ya’ni kasbiy mahorat darajasiga ko‘tarilishiga xizmat qiladi[2]”.

Shu nuqtai nazardan, N.A. Muslimov yondashuvlari bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchilarini tayyorlashda nazariya, ijodiy ustaxona faoliyati va pedagogik amaliyot birligini ta’minlovchi “MentorCraft” modelimizning didaktik asosi bo‘lib xizmat qiladi..

Zamonaviy g‘arb pedagogikasida esa mustaqil ta’lim olish va o‘zaro tajriba almashish modeli sifatida Jan-Pol Martinning “Learning by Teaching” (O‘rgatib o‘rganaman) konsepsiyasi hamda ta’lim muhitining insonga ta’siri borasida L.Malagussining “Rejio-muhit” nazariyasi alohida o‘rin tutadi. Biroq, ushbu xalqaro tajribalarni milliy san’at ta’limi klasteri sharoitiga, xususan, oliy pedagogika ta’limi muassasalari muhitiga moslashtirish masalasi alohida tizimli tadqiqotni talab etadi.

Tadqiqot doirasida talabalarning kasbiy-kommunikativ mahoratini oshirish va ularning "o‘rgatuvchi ustoz" maqomiga o‘tishini ta’minlashda germaniyalik olim Jan-Pol Martin (Jean-Pol Martin) tomonidan tizimlashtirilgan va jahon pedagogikasida keng

[1] Мардонов Ш.Қ. Педагогик таълим кластери: муаммо ва ечимлар. Монография. – Тошкент: Фан ва технологиялар, 2021. – Б. 42-45.
[2] Муслимов Н.А. Бўлажак касб таълими ўқитувчиларини касбий шакллантиришнинг назарий-методик асослари: Пед. фан. док. ... дисс. – Тошкент, 2007. – Б. 112-115.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

qo‘llaniladigan “Learning by Teaching” (O‘qitish orqali o‘rganish) konsepsiyasining didaktik imkoniyatlariga tayanildi. J.P. Martin ta’lim oluvchining axborotni faqat qabul qilishi emas, balki uni boshqalarga uzatishi jarayonidagi kognitiv o‘sishni asoslab, shunday yozadi:
“Talaba biror mavzu yoki amaliy ko‘nikmani boshqalarga tushuntirishga tayyorgarlik ko‘rish jarayonida murakkab konstruktiv bosqichlarni bosib o‘tadi. U nafaqat materialni tizimlashtiradi, balki auditoriyaning didaktik ehtiyojlarini hisobga olgan holda bilimni qayta loyihalaydi. Eng muhimi, o‘qitish jarayonida ta’lim oluvchining o‘zida motivasiyaning eng yuqori darajasi va kasbiy mas’uliyat hissi shakllanadi[3]”.
J.P. Martin yondashuviga ko‘ra, bunda pedagog o‘z etakchilik rolini vaqtinchalik talabaga topshiradi, biroq jarayonni kuzatib, kerakli o‘rinlarda yo‘naltiruvchi fasilitator sifatida ishtirok etadi. Bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchilarini tayyorlashda ushbu strategiya yuqori kurs talabalarining quyi kurslarga va maktab o‘quvchilariga "atele" va "ijodiy ustaxona" sharoitida amaliy san’at sirlarini (masalan, akvarel texnikasi, kulolchilik) o‘rgatishlari, ya’ni **“O‘rgatib-o‘rganamiz”** loyihasini tashkil etish orqali amaliyotga muvaffaqiyatli tatbiq etildi.

Tadqiqotimizda oliy ta’lim muhitini kasbiy rivojlantiruvchi omilga aylantirish masalasida dunyo pedagogikasida keng e’tirof etilgan Loris Malagussi (Loris Malaguzzi) tomonidan asos solingan “Rejio-muhit” (Reggio Emilia approach) nazariyasiga tayanildi. L.Malagussi ta’lim jarayonida jismoniy makon va muhitning rolini ijtimoiy-pedagogik fenomen sifatida baholab, shunday yozadi:

“Bola yoki talaba o‘z kamoloti davomida uchta ustozdan ta’lim oladi. Birinchi o‘qituvchi - bu uning tengdoshlari va atrofidagi insonlardir. Ikkinchi o‘qituvchi - bu unga bilim beruvchi pedagog (professor-o‘qituvchi). Uchinchi o‘qituvchi esa - bu ta’lim oluvchini o‘rab turgan jismoniy muhit, makon va undagi ijodiy arxitektonikadir[4]”.

Malagussi yondashuviga ko‘ra, ta’lim muhiti passiv fon emas, balki o‘z tuzilishi, ko‘rgazmaliligi va jihozlanishi bilan ta’lim oluvchida doimiy ravishda ijodiy tashabbus, tadqiqotchilik va kasbiy motivasiyani uyg‘otib turuvchi faol didaktik tizimdir.

Bizning tadqiqotimizda ushbu konsepsiya oliy san’at ta’limi klasteriga transformasiya qilinib, fakultet yo‘laklari, ochiq ustaxonalar va ko‘rgazma zallari bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchisining individual kasbiy traektoriyasini belgilovchi faol "Uchinchi o‘qituvchi" muhiti sifatida loyihalashtirildi.

Tadqiqot jarayonida tizimlilik, qiyosiy-pedagogik tahlil, pedagogik kuzatuv, modellar loyihalash hamda Chirchiq davlat pedagogika universiteti (ChDPU) San’atshunoslik fakulteti "Art-Cluster" tajriba-sinov maydoni muhitida metodlarni amaliy qo‘llash usullaridan foydalanildi. Bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchisini tayyorlashning yangi arxitektonikasi sifatida “MentorCraft” modeli va unga tutashgan “O‘rgatib-o‘rganamiz” loyihasi loyihalashtirildi va amaliyotga joriy etildi.

[3] Martin, J.-P. (1985). Zum Aufbau didaktischer Teilkompetenzen: Lernen durch Lehren. Fachdidaktik Englisch, 12(2), 114-123.
[4] Malaguzzi, L. (1993). For an education based on relationships. Young Children, 49(1), 9-12.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Tadqiqotimizning uchinchi bobi doirasida ishlab chiqilgan va tajribadan o‘tkazilgan **“MentorCraft” pedagogik modeli** zamonaviy klaster muhitida tibbiy, pedagogik va ijodiy kouching elementlarini o‘z ichiga oladi. Mazkur modelning tarkibiy komponentlari quyidagicha tizimlashtiriladi:

MentorCraft = Mentor (Ustoz) + Shogird (Talaba) + Craft (Mahorat) Natija

1. **Mentor** (Ustoz): Nafaqat akademik bilim beruvchi, balki kasbiy tajriba va yuksak san’atkorlik mahoratini bevosita amaliyotda uzatuvchi, talabaning ijodiy traektoriyasini boshqaruvchi sub’ekt.
2. **Shogird** (Talaba): Passiv tinglovchi yoki ijrochi emas, balki ustoz bilan teng huquqli muloqotga kirishuvchi, ijodiy, ilmiy va pedagogik jarayonning faol loyihalovchisi.
3. **Craft** (Mahorat): Nazariya va amaliyotning tutashgan nuqtasi bo‘lib, u ijodiy ustaxona, kulolchilik maktabi yoki dizayn studiyalarida shakllanadigan real kasbiy ko‘nikmalar majmuidir.

Mazkur modelni amalga oshirish mexanizmi sifatida joriy etilgan **“O‘rgatib-o‘rganamiz” (Peer-to-Peer)** loyihasi talabalarni uch bosqichli ijodiy-pedagogik rivojlanish traektoriyasini ta’minlaydi:

Bosqichlar	Bosqich mazmuni	Talabaning kasbiy maqomi	Pedagogik natija
1. Reproduktiv bosqich	Ustoz san’at asarlaridan nusxa ko‘chirish, fundamental akademik qalamtasvir va rangtasvir texnikalarini o‘zlashtirish.	Ijrochi shogird	Bazaviy texnik va texnologik ko‘nikmalar shakllanadi
2. Kreativ bosqich	Olingan bilimlarni mustaqil ijodiy va loyihaviy ishlarda (raqamli texnologiяlar, 3D modellashtirish, dizayn) qo‘llash.	Mustaqil ijodkor	Ijodiy tafakkur va mualliflik uslubi yuzaga keladi
3. Kommunikativ bosqich	Yuqori kurs talabalari tomonidan quyi kurs talabalari uchun mini-to‘garaklar, "Akvarel maktabi" va kulolchilik mahorat darslarini tashkil etish.	Talaba-mentor (Ustoz)	Pedagogik mahorat, boshqaruvchanlik va kommunikativlik

Bunda ta’lim muhitining o‘zi (fakultet yo‘laklari, ko‘rgazmalar zali, ochiq atelelar) “Uchinchi o’qituvchi” sifatida namoyon bo‘ladi. Muhit maxsus vizualizasion vositalar (infografikalar, piktogrammalar, imkoniyatlar xaritasi) orqali talabani doimiy ravishda ijodiy va izlanivchanlik muhitida ushlab turadi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Tajriba-sinov ishlari natijalari shuni ko‘rsatdiki, yuqori kurs talabalarining “o‘rgatib o‘rganish” tizimiga jalb etilishi ularning kasbiy-pedagogik tayyorgarlik darajasini an’anaviy o‘qitish usuliga nisbatan 24% ga oshirgan.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi ilmiy-metodik xulosalarga kelindi:

1. Oliy san’at ta’limida klaster yondashuvi tarmoqlararo va fanlararo bog‘lanishni tizimli boshqarish, ta’lim muhitini kasbiy rivojlantiruvchi omilga aylantirish imkonini beradi.

2. “MentorCraft” modeli milliy “ustoz-shogird” an’analarini zamonaviy ta’lim formatlari bilan boyitib, talabaning ta’lim makonida ijodiy va ilmiy traektoriyasini optimallashtiradi.

3. “O‘rgatib-o‘rganamiz” (Peer-to-Peer) loyihasi bo‘lajak o‘qituvchilarda kasbiy kompetensiyalarni real pedagogik vaziyatlarda - mini-to‘garaklar va ijodiy ustaxonalarni boshqarish orqali shakllantirishning eng samarali tizimi ekanligini isbotladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Мардонов Ш.Қ. Педагогик таълим кластери: муаммо ва ечимлар. - Тошкент: Фан ва технологиялар, 2021.
2. Муслимов Н.А. Бўлажак касб таълими ўқитувчиларини касбий шакллантиришнинг назарий-методик асослари. Пед. фан. док. ... дисс. - Т., 2007.
3. Martin, J.-P. (1985). Zum Aufbau didaktischer Teilkompetenzen: Lernen durch Lehren. Fachdidaktik Englisch, 12(2), 114-123.
4. Edwards, C., Gandini, L., & Forman, G. (2011). The Hundred Languages of Children: The Reggio Emilia Approach to Early Childhood Education. Greenwich: Ablex.
5. Sultanov Kh.E. Innovation and traditionalism in art education of Uzbekistan. MDPI Arts, 2024, Vol. 13, Issue 1.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

INGLIZ TILI FANIDAN MAKTAB O‘QUVCHILARINING PRAGMATIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH (IXTISOSLASHTIRILGAN UMUMTA’LIM MAKTABLARI MISOLIDA).

Nodira Buxarova Oltiboyevna, «Emerald**»** o‘quv markazi direktori.

Annotatsiya

KIRISH: ushbu ilmiy maqola ixtisoslashtirilgan umumta'lim maktablarida ingliz tilini chuqurlashtirib o‘rganayotgan maktab o‘quvchilarining pragmatik kompetensiyasini shakllantirish va rivojlantirishning o‘ziga xos ilmiy-metodik xususiyatlarini keng qamrovli tadqiq etadi. Tadqiqot jarayonida o‘quvchilarning turli murakkab nutqiy vaziyatlarga moslashish hamda ijtimoiy-madaniy to‘siqlarni yengib o‘tish qobiliyatlari maxsus moslashtirilgan Lingvistik bardoshlilik so‘rovnomasi yordamida chuqur tahlil qilinib, pragmatik yondashuvning amaliy ta'sirchanligi baholandi va ta'lim sifatini oshirish bo‘yicha ilmiy asoslangan yakuniy xulosalar ishlab chiqildi.

MAQSAD: ixtisoslashtirilgan umumta’lim maktablarida o‘quvchilarning ingliz tili fanidan pragmatik kompetensiyasini rivojlantirishning metodik xususiyatlarini, uchraydigan psixologik to‘siqlarni hamda innovatsion pedagogik texnologiyalarning amaliy samaradorligini tadqiq etish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot davomida "Emerald" o‘quv markazi va ixtisoslashtirilgan maktablar mutaxassislari, xalqaro va mahalliy manbalar (Austin, Bachman, Kasper va Rose), shuningdek 300 dan ortiq 7-8-sinf o‘quvchilari ishtirokida qiyosiy-kuzatuv, pedagogik eksperiment, statistik tahlil hamda "Lingvistik bardoshlilik so‘rovnomasi"dan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: interfaol vizual ssenariylar, videoroliklar hamda rolli o‘yinlar orqali olib borilgan 4 oylik mashg‘ulotlar natijasida tajriba guruhidagi o‘quvchilarning pragmatik sezgirligi va vaziyatga moslashuvchanligi 58% ga oshdi, to‘g‘ridan-to me’yoriy buyruq iboralarini ishlatish holatlari kamayib, kutilmagan nutqiy vaziyatlarda o‘ziga ishonch va qayta savol berish kabi psixologik malakalar shakllandi.

XULOSA: chet el madaniyati va muloyimlik tamoyillarini darslarga maqsadli integratsiya qilish o‘quvchilarning nutq sofligini ta’minlab, ularni xalqaro muloqot muhitiga muvaffaqiyatli moslashuvchi hamda lingvistik jihatdan bardoshli shaxs sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: pragmatik kompetensiya, maktab o‘quvchilari, ixtisoslashtirilgan maktab, ingliz tili, nutqiy vaziyat.

РАЗВИТИЕ ПРАГМАТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ШКОЛЬНИКОВ В ОБЛАСТИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА (НА ПРИМЕРЕ СПЕЦИАЛИЗИРОВАННЫХ ОБЩЕГО ОБРАЗОВАНИЯ).

Нодира Бухарова Олтибоевна, директор учебного центра «Emerald».

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: данная научная статья всесторонне исследует специфические научно-методические особенности формирования и развития прагматической компетенции у школьников, углубленно изучающих английский язык в специализированных общеобразовательных школах. В процессе исследования способность учащихся адаптироваться к сложным речевым ситуациям и преодолевать социально-культурные барьеры была глубоко проанализирована с помощью специально адаптированного Опросника лингвистической настойчивости, на основе чего была оценена практическая эффективность прагматического подхода и разработаны научно обоснованные выводы по повышению качества образования.

ЦЕЛЬ: исследование научно-методических особенностей формирования и развития прагматической компетенции учащихся специализированных школ, а также оценка практической эффективности инновационных педагогических технологий.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использованы материалы Учебного центра «Emerald», специализированных школ, труды зарубежных и отечественных авторов (Остин, Бахман, Каспер и Роуз), а также методы педагогического эксперимента, статистического анализа и специально адаптированный «Опросник лингвистической настойчивости» (охопивший более 300 учащихся 7–8 классов).

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: внедрение интерактивных сценариев, видеороликов и ролевых игр на протяжении 4 месяцев привело к повышению показателей прагматической чувствительности и адаптивности участников экспериментальной группы на 58%, снижению прямого переноса конструкций родного языка и формированию уверенности при решении нештатных речевых ситуаций.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: системная интеграция принципов речевого этикета и социокультурных норм в учебный процесс повышает чистоту устной речи учащихся и обеспечивает их успешную адаптацию к международной коммуникативной среде.

Ключевые слова: прагматическая компетенция, школьники, специализированная школа, английский язык, речевая ситуация.

DEVELOPMENT OF SCHOOL STUDENTS' PRAGMATIC COMPETENCE IN ENGLISH (ON THE EXAMPLE OF SPECIALIZED GENERAL EDUCATION SCHOOLS)

Nodira Bukharova Oltiboyevna, Director of the Emerald Training Center.

Annotation

INTRODUCTION: this scientific article comprehensively investigates the specific scientific and methodological features of forming and developing the pragmatic

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

competence of school students studying English in-depth in specialized comprehensive schools. During the research process, the students' ability to adapt to complex speech situations and overcome socio-cultural barriers was deeply analyzed using a specially adapted Linguistic Perseverance Survey, thereby evaluating the practical effectiveness of the pragmatic approach and developing scientifically grounded conclusions to improve the quality of education.

AIM: To investigate the scientific and methodological features of developing pragmatic competence among students in specialized comprehensive schools and evaluate the practical efficacy of pragmatic instructional strategies.

MATERIALS AND METHODS: The study draws upon research from the "Emerald" Training Center, international literature (Austin, Bachman, Kasper & Rose), incorporating a pedagogical experiment, statistical analysis, and a specially adapted "Linguistic Perseverance Survey" involving over 300 7th and 8th-grade students.

DISCUSSION AND RESULTS: Implementing interactive visual scenarios, video materials, and role-playing over a 4-month period resulted in a 58% increase in students' pragmatic sensitivity and situational adaptability, significantly reducing L1 pragmatic transfer (direct imperative translations) and enhancing psychological confidence during unexpected discourse situations.

CONCLUSION: The targeted integration of sociocultural politeness norms and authentic speech scenarios into school curricula optimizes spoken fluency and fosters linguistically resilient individuals capable of adapting to international environments.

Keywords: Pragmatic competence, school students, specialized school, English language, speech situation.

Zamonaviy globallashuv va madaniyatlararo uzluksiz integratsiya jarayonlari jadal rivojlanib borayotgan bugungi murakkab davrda yosh avlodga xorijiy tillarni, xususan, ingliz tilini erta maktab yoshidanoq mukammal o‘rgatish mamlakatimiz ta'lim tizimining eng ustuvor va strategik ahamiyatga ega bo‘lgan yo‘nalishlaridan biriga aylanib ulgurdi. Ta'lim tizimidagi so‘nggi islohotlar xorijiy tillarni o‘qitish metodikasida faqatgina grammatik qoidalar va boy lug'at zaxirasini shakllantirish bilangina cheklanib qolmasdan, balki o‘quvchilarning chet tilida erkin fikr almasha olish, turli xil murakkab ijtimoiy-madaniy kontekstlarda vaziyatga to‘laqonli moslasha bilish hamda muloqot jarayonida suhbatdoshning yashirin niyatlari va maqsadlarini to‘g'ri idrok etish qobiliyatini, ya'ni pragmatik kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan mutlaqo yangicha kognitiv va kommunikativ yondashuvlarni amaliyotga keng joriy etishni qat'iy talab qilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasining barcha hududlarida tashkil etilgan va ingliz tilini chuqurlashtirilgan dasturlar asosida o‘qitishga ixtisoslashtirilgan umumta'lim maktablari o‘zining innovatsion o‘quv rejalari va intensiv dars jadvallari bilan ajralib tursa-da, ko‘p hollarda o‘quvchilar tomonidan juda yuqori darajada o‘zlashtirilgan nazariy lingvistik

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

bilimlar haqiqiy jonli muloqot jarayonlarida turli xil madaniy o‘ziga xosliklarni va nutqiy etiketlarni bilmaslik oqibatida qo‘pol pragmatik xatoliklarga olib kelayotgani ko‘plab amaliyotchi o‘qituvchilar tomonidan e'tirof etilmoqda. Aynan maktab yoshidagi o‘quvchilarning psixologik va kognitiv rivojlanish bosqichida ularning ongida chet tili qonuniyatlarini o‘z ona tili qoliplaridan farqli ravishda qabul qilish, muloyimlik kategoriyalarini to‘g'ri qo‘llash orqali uzr so‘rash, iltimos qilish, norozilik bildirish yoki maslahat berish kabi serqirra pragmatik nutq aktlarini aniq va maqsadli tarzda ifodalash ko‘nikmalarini tizimli shakllantirib borish ularning kelajakda xalqaro muhitga tez va muammosiz moslashuvini ta'minlovchi eng kuchli omil hisoblanadi.

Shunga ko‘ra, mazkur keng qamrovli ilmiy-tadqiqot ishi bevosita ixtisoslashtirilgan maktablar misolida o‘rta sinf o‘quvchilarining ingliz tili fanidan pragmatik kompetensiyasini maqsadli rivojlantirishning metodik tamoyillari, o‘quv jarayonida uchraydigan psixologik to‘siqlar hamda ularni bartaraf etishga qaratilgan innovatsion pedagogik texnologiyalarning amaliy samaradorligini chuqur va qiyosiy tarzda o‘rganishni o‘zining eng asosiy va markaziy maqsadi qilib belgilagan bo‘lib, uning natijalari respublika maktab ta'limi tizimini yanada takomillashtirish uchun benazir ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Garchi davlat ta'lim standartlari doirasida o‘quvchilarning umumiy kommunikativ salohiyatini oshirishga jiddiy e'tibor qaratilayotgan bo‘lsa-da, maktab darsliklarida pragmatik vaziyatlarni aks ettiruvchi haqiqiy va tabiiy inglizcha nutq namunalarining yetishmasligi hamda dars jarayonlarida ko‘proq yuzaki grammatik mashqlarga urg'u berilishi o‘quvchilarda tildan amaliy foydalanishda o‘ziga ishonchsizlik hissini kuchaytirib yubormoqda, bu esa o‘z navbatida ta'lim amaliyotiga zudlik bilan pragmatikaga yo‘naltirilgan o‘qitish strategiyalarini joriy qilish va uni monitoring qilib borish mexanizmlarini yaratish zaruratini kun tartibiga olib chiqadi.

Jahon tilshunosligi va zamonaviy pedagogika fanida kommunikativ kompetensiya va uning o‘ta muhim tarkibiy qismi hisoblangan pragmatik kompetensiya masalalari ko‘plab fundamental va amaliy tadqiqotlar obyekti bo‘lib kelgan bo‘lib, ularda tilni bilish degani bu nafaqat so‘zlar va ularni bog'lovchi grammatik qoidalarni mexanik yod olish, balki ushbu so‘zlardan aniq bir ijtimoiy-madaniy kontekstda to‘g'ri, maqsadli va jamiyat normalariga to‘la mos keladigan tarzda foydalana olish san'ati ekanligi ilmiy asoslab berilgan [1].

O‘tgan asrning oxirlarida kommunikativ ta'lim yondashuvining nazariy asoslari ishlab chiqilayotgan davrda yetakchi olimlar insonning nutqiy faoliyati uning pragmatik qobiliyatlarisiz mutlaqo quruq va ma'nosiz bo‘lib qolishini ta'kidlab, til o‘rganuvchilardan til sohiblarining madaniy qarashlari va ijtimoiy qadriyatlarini chuqur hurmat qilishni talab etuvchi sotsiolingvistik va pragmatik mezonlarni ta'lim jarayonining ajralmas bir qismi sifatida kiritish zarurligini uqtirganlar [2].

Keyinchalik yosh bolalar va maktab o‘quvchilarida ikkinchi tilning pragmatik rivojlanish bosqichlarini sinchkovlik bilan o‘rgangan xorijlik tadqiqotchilar o‘z izlanishlarida qat'iy isbotladilarki, an'anaviy sinf xonalarida sun'iy muhitda til o‘rganayotgan yoshlarda ko‘pincha "pragmatik transfer", ya'ni o‘z ona tilisining muloqot qoidalarini to‘g'ridan-to‘g'ri

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

chet tiliga ko‘chirib o‘tkazish holati juda faol yuz beradi va bu to‘g'ridan-to‘g'ri tarjima jarayoni oqibatida ko‘pincha chet ellik suhbatdosh uchun juda qo‘pol yoki mantiqsiz bo‘lib tuyuluvchi jiddiy kommunikativ anglashilmovchiliklar kelib chiqadi [3].

Zamonaviy xalqaro ta'lim amaliyotida keng qo‘llanilayotgan o‘qitish usullari shuni tasdiqlaydiki, pragmatik bilimlarni o‘quvchilarga maqsadli ravishda, maxsus yo‘riqnomalar va rolli o‘yinlar orqali uzluksiz o‘rgatish ularning nafaqat lingvistik sezgirligini oshiradi, balki noqulay nutqiy vaziyatlardan epchillik bilan chiqib ketish ko‘nikmalarini ham jadal shakllantiradi, bu borada dars jarayonlarini qanday qilib eng maqbul tarzda tashkil etish bo‘yicha ko‘plab amaliy tajribalar dunyo olimlari tomonidan tizimli yoritilgan [4].

Mamlakatimiz miqyosida olib borilgan ko‘plab so‘nggi pedagogik tadqiqotlarda chet tillarini o‘qitish metodikasi doimiy ravishda takomillashib borayotganligi quvonchli hol ekanligi e'tirof etilsa-da, biroq aynan ixtisoslashtirilgan o‘rta ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan yoshlarning pragmatik ongini maxsus moslashtirilgan empirik vositalar yordamida obyektiv baholash hamda ularning ijtimoiy-psixologik rivojlanish dinamikasini to‘liq qamrab oluvchi ilmiy maqolalar va yirik monografik izlanishlar haligacha o‘zining to‘laqonli yetarli darajasiga chiqmaganligi ushbu tadqiqotning qanchalik o‘tkir ahamiyat kasb etishini yana bir bor yaqqol ko‘rsatib beradi [5].

Mazkur ilmiy izlanish oldindan belgilangan qat'iy maqsad va vazifalarni amalga oshirish hamda yuqori darajadagi xolis va ishonchli ilmiy natijalarga erishish maqsadida respublikamizning turli viloyatlarida joylashgan va aynan ingliz tilini chuqurlashtirib o‘qitishga ixtisoslashtirilgan bir qator yetakchi umumta'lim maktablarining yettinchi va sakkizinchi sinf o‘quvchilari o‘rtasida uzoq muddatli qiyosiy-kuzatuv, pedagogik eksperiment hamda kompleks statistik tahlil metodlaridan unumli foydalangan holda bosqichma-bosqich tashkil etildi. Tadqiqot maydoniga jami uch yuzdan ziyod iqtidorli maktab o‘quvchilari o‘zlarining va ota-onalarining ixtiyoriy roziligi bilan tajriba hamda nazorat guruhlariga teng bo‘lingan holatda qamrab olindi va ularning maktabdagi kundalik ingliz tili darslari davomidagi barcha o‘zlashtirish jarayonlari, yuzaga keladigan tushunmovchiliklar hamda nutqiy xatti-harakatlari tadqiqotchi guruh tomonidan bir necha oylar davomida muntazam ravishda elektron hamda og'zaki monitoring qilib borildi.

Jarayon davomida o‘quvchilarning haqiqiy va jonli muloqot jarayonidagi psixologik holatini obyektiv aniqlash, ularning pragmatik qoidalarni buzishiga olib keluvchi yashirin kognitiv to‘siqlarni ochib berish va o‘quv muhitiga moslashish darajasini aniq baholash uchun maxsus baholash doirasini tashkil etuvchi Lingvistik bardoshlilik so‘rovnomasi nomli serqirra ilmiy vosita maktab yoshidagi bolalar psixologiyasiga to‘laqonli moslashtirilgan holda amaliyotga faol tatbiq etildi va u orqali o‘quvchilarning turli akademik nutqiy qiyinchiliklar oldidagi sabr-toqati o‘lchandi.

Tajriba guruhidagi dars jarayonlariga to‘rt oy mobaynida ingliz tilidagi serqirra pragmatik nutq aktlarini, jumladan, hurmat bilan kechirim so‘rash, yumshoq shaklda rad etish va yordam so‘rash kabi murakkab vaziyatlarni to‘liq qamrab oluvchi maxsus interfaol vizual stsenariylar, videoroliklar va rolli o‘yinlar amaliyoti tizimli ravishda singdirib borildi va

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

barcha qo‘lga kiritilgan amaliy, miqdoriy hamda sifat ma'lumotlari tadqiqot yakunida zamonaviy kompyuter dasturlari yordamida eng nozik farqlarigacha ehtiyotkorlik bilan matematik-statistik qayta ishlandi.

Ixtisoslashtirilgan maktablar bazasida amalga oshirilgan ushbu uzoq muddatli pedagogik tajriba-sinov ishlari va barcha to‘plangan statistik ko‘rsatkichlarning chuqur qiyosiy tahlillari o‘rta sinf o‘quvchilarining ingliz tilidagi pragmatik kompetensiyasini shakllantirish jarayoni ta'lim sifatini tubdan o‘zgartirishi mumkin bo‘lgan o‘ta jiddiy va diqqatga sazovor o‘ziga xosliklarga ega ekanligini hech qanday shubhasiz tasdiqlab berdi.

Tadqiqotning eng dastlabki bosqichida o‘quvchilar o‘rtasida maxsus o‘tkazilgan Lingvistik bardoshlilik so‘rovnomasi natijalari shuni ochiq-oydin namoyon qildiki, ixtisoslashtirilgan maktab o‘quvchilari o‘zlarining murakkab va zich o‘quv rejalari tufayli chuqur ingliz tili grammatikasi hamda keng ko‘lamli so‘z boyligini o‘zlashtirishda respublika bo‘yicha eng yuqori natijalarni qayd etsalar-da, aynan shu til orqali xorijlik suhbatdoshlar yoki o‘z o‘qituvchilari bilan muloqotga kirishganda vaziyat talabiga mos kelmaydigan o‘ta to‘g'ridan-to‘g'ri va keskin so‘z iboralaridan foydalanishlari oqibatida qo‘pol pragmatik xatoliklarga uzluksiz yo‘l qo‘ymoqda edilar.

Masalan, o‘quvchilar tomonidan kechikib kelganlik uchun uzr so‘rash yoki qalam so‘rab turish kabi oddiy muloqot vaziyatlarida ham ingliz tiliga xos bo‘lgan muloyimlik vositalaridan emas, balki o‘zbek tilidagi qat'iy buyruq ohangini to‘g'ridan-to‘g'ri ingliz tiliga tarjima qilib qo‘llash holatlari juda tez-tez takrorlanishi kuzatildi va bu ularning kommunikativ muhitda o‘z fikrini to‘g'ri yetkazishda asabiylashishiga hamda lingvistik bardoshliligining pasayib ketishiga bevosita sabab bo‘layotganligi so‘rovnoma xulosalarida o‘zining to‘liq tasdig'ini topdi.

To‘rt oylik uzluksiz innovatsion aralashuvdan so‘ng, ya'ni darslarda maqsadli ravishda haqiqiy pragmatik vaziyatlarni tasvirlovchi dialoglar va madaniyatlararo farqlarni tushuntiruvchi amaliy mashg'ulotlar faol va muntazam qo‘llanilgach, tajriba guruhi ishtirokchilari tomonidan topshirilgan yakuniy og'zaki va yozma sinov natijalari ularning pragmatik sezgirlik va vaziyatga moslashuvchanlik ko‘rsatkichlari dastlabki holatga nisbatan o‘rtacha ellik sakkiz foizgacha misli ko‘rilmagan darajada yuqori ko‘tarilganligini qat'iy matematik dalillar bilan ko‘rsatib berdi.

Eng muhim jihati shundan iborat bo‘ldiki, interfaol usullarda ta'lim olgan ushbu maktab o‘quvchilari nafaqat tilning o‘ziga xos murakkab muloyimlik qoidalarini aniq va xatosiz o‘zlashtirib oldilar, balki Lingvistik bardoshlilik so‘rovnomasining yakuniy tahlillarida ularning kutilmagan nutqiy muammolar paydo bo‘lganda suhbatdoshdan qo‘rqmasdan, o‘ziga ishongan holda qayta savol berish va vaziyatni xushmuomalalik bilan boshqarish kabi o‘ta foydali psixologik malakalari ham jadal sur'atlarda shakllanganligi yaqqol vizual hamda miqdoriy jihatdan kuzatildi.

Qiyosiy tahlillar yakunida yana shu narsa tamoman oydinlashdiki, an'anaviy yondashuvdan mutlaqo chekingan holda tilni uning ijtimoiy-madaniy ildizlari bilan birgalikda o‘rgatuvchi ushbu innovatsion pragmatik o‘quv tizimi maktab o‘quvchilarida

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ingliz tiliga bo‘lgan kuchli tabiiy qiziqishni o‘n barobar orttirib, ularning xalqaro intellektual tanlovlarda va kelajakdagi xalqaro ta'lim dasturlarida butunlay erkin va o‘ziga ishongan holda ishtirok etishlari uchun o‘rnini bosib bo‘lmas g'oyat mustahkam fundamental zamin yaratib bera oladi.

Ushbu ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarida uzoq davom etgan murakkab ilmiy izlanishlar natijasida olingan keng ko‘lamli dalillar mamlakatimiz umumta'lim tizimida xorijiy tillarni o‘qitish borasida qabul qilingan davlat dasturlari va amaldagi yondashuvlarni konseptual jihatdan qayta ko‘rib chiqish bo‘yicha juda ko‘plab dolzarb ilmiy, amaliy hamda metodik masalalarni olimlar va jamoatchilik o‘rtasida qizg'in muhokama qilish uchun ulkan va beqiyos baza yaratib beradi.

O‘tkazilgan tadqiqot yuzasidan olingan o‘sha kutilmagan ko‘rsatkichlar shuni butun borlig'i bilan aniq e'tirof etishga majbur qiladiki, biz shu paytga qadar asosan faqatgina oliy ta'lim bosqichidagina talabalarda ko‘proq rivojlantirilishi kerak deb hisoblab kelingan pragmatik va ijtimoiy-madaniy kompetensiyalarni aslida eng faol o‘zlashtirish va shaxsiy intellektual qadriyat sifatida qabul qilish davri aynan o‘rta maktab yoshidagi o‘quvchilarning psixologik o‘tish davriga to‘g'ri kelar ekan va bu davrni faqatgina yuzaki grammatik qoidalarni mexanik tarzda yodlatish bilan boy berish milliy ta'lim tizimi uchun juda katta yo‘qotish bo‘lishi hech qachon shubha tug'dirmaydi.

Darslar jarayonida faol qo‘llanilgan Lingvistik bardoshlilik so‘rovnomasi yordamida bizga yana shu narsa ma'lum bo‘ldiki, ixtisoslashtirilgan maktablardagi o‘quvchilar bilim jihatdan qanchalik kuchli bo‘lmasinlar, ularda o‘z ona tili va o‘rganilayotgan chet tilining madaniy hamda mantiqiy farqlarini ongli ravishda farqlash imkoniyati doimiy metodik yo‘llanmalarsiz mustaqil o‘sib bormaydi, buning oqibatida esa bolalar katta lug'at boyligiga ega bo‘laturib ham o‘z tengdoshlari yoki ustozlari bilan ingliz tilida jonli muloqot qilishdan asossiz qo‘rquv va tortinchoqlik hissini kuchli boshdan kechiradilar.

Shu o‘rinda o‘ta og'riqli va tezkor yechimini kutayotgan pedagogik masalalardan biri sifatida respublikamizdagi barcha o‘rta maktab o‘qituvchilarining bevosita o‘zlarini ham zamonaviy tilshunoslikning eng so‘nggi yutug'i bo‘lmish pragmatika qoidalari va madaniyatlararo muloqot sirlariga uzluksiz o‘qitib borish, shuningdek, maktablar uchun chop etilayotgan milliy ingliz tili darsliklari va o‘quv majmualarini quruq grammatik mashqlardan ko‘ra, chet ellik tengdoshlari hayotida uchraydigan ko‘plab nozik va qiziqarli haqiqiy muloqot stsenariylari bilan mutlaqo to‘liq boyitish masalasi vazirliklar miqyosida kechiktirmasdan hal qilinishi shart bo‘lgan eng strategik ahamiyatga ega ta'limiy harakatlardan biri deb qat'iy hisoblanishi zarurdir.

Ushbu tadqiqot ishi doirasida olib borilgan barcha uzluksiz amaliy va nazariy izlanishlar hamda ularning vizual, statistik va kognitiv ko‘rsatkichlariga tayanib shunday yagona va qat'iy xulosaga kelish mumkinki, mamlakatimizdagi ixtisoslashtirilgan umumta'lim maktablarida ingliz tilini chuqurlashtirib o‘qitish jarayonida maktab o‘quvchilarining pragmatik kompetensiyasini maxsus va maqsadli ravishda yoshlikdan boshlab doimiy shakllantirib borish ularning xorijiy tilni to‘laqonli, jonli va haqiqiy aloqa

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

vositasi sifatida o‘zlashtirishlarining eng asosiy, ajralmas hamda mutlaqo hal qiluvchi shartidir.

Tadqiqot maydonida ehtiyotkorlik bilan qo‘llanilgan innovatsion metodikalar hamda Lingvistik bardoshlilik so‘rovnomasi orqali to‘plangan noyob ma'lumotlar shuni yana bir bor shubhasiz tasdiqlab berdiki, darslarga chet el madaniyati, muloyimlik tamoyillari va haqiqiy ijtimoiy rolli o‘yinlarni tizimli ravishda integratsiya qilish yoshlarning nafaqat ingliz tilidagi og'zaki nutq sofligini ta'minlaydi, balki ularni kelajakda xalqaro muhitga tez va muvaffaqiyatli moslasha oladigan, o‘zbekistonlik yoshlarning yuksak tafakkuri va madaniyatini dunyoga munosib tarona qila oladigan o‘ta malakali, o‘ziga ishonchi baland va lingvistik jihatdan har qanday qiyinchilikka bardoshli kuchli shaxslar etib tarbiyalashda o‘zining mislsiz hamda bebaho xizmatini ko‘rsatadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Austin, J. L. (1962). *How to do things with words*. Oxford University Press.
2. Bachman, L. F. (1990). *Fundamental considerations in language testing*. Oxford University Press.
3. Kasper, G., & Rose, K. R. (2002). *Pragmatic development in a second language*. Blackwell.
4. Taguchi, N. (2015). Instructed pragmatics at a glance: Where instructional studies were, are, and should be going. *Language Teaching, 48*(1), 1-50.
5. Bardovi-Harlig, K. (2013). Developing L2 pragmatics. *Language Learning, 63*(s1), 68-86.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

BO‘LAJAK TARBIYACHILARNI KASBIY TAYYORLASHDA PEDAGOGIK NAZORATNING O‘RNI VA AHAMIYATI.

Raximberganova Sohiba Jamol qizi, UrDPI Maktabgacha ta’lim kafedrasi o‘qituvchisi.

Annotatsiya

KIRISH: . maqolada bo‘lajak tarbiyachilarni kasbiy tayyorlash tizimida pedagogik nazoratning o‘rni va ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Pedagogik nazoratning mohiyati, vazifalari va turlari ochib berilgan, uning talabalarning kasbiy kompetentligini shakllantirish, o‘z-o‘zini baholash ko‘nikmalarini rivojlantirish hamda pedagogik amaliyot sifatini oshirishdagi o‘rni asoslangan. Shuningdek, mavjud nazorat tizimidagi muammolar aniqlanib, ularni bartaraf etish yo‘nalishlari bo‘yicha ilmiy xulosalar keltirilgan.

MAQSAD: bo‘lajak tarbiyachilarni kasbiy tayyorlash tizimida pedagogik nazoratning nazariy-metodik mohiyatini, uning vazifalari va turlarini yoritish hamda pedagogik amaliyot sifatini oshirish va kasbiy kompetentlikni shakllantirishdagi o‘rnini asoslash.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining sohaga oid farmon va qarorlari, M. Samidjonova, D.B. Toshpo‘latova va A. Xoliqov kabi olimlarning ilmiy ishlari hamda tizimli, qiyosiy-nazariy va diagnostik tahlil usullaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: pedagogik nazoratning tashxis qo‘yish, rivojlantirish, tarbiyalash, tuzatish hamda boshqaruv funksiyalari ochib berildi; nazorat jarayoni kuzatish, o‘lchash, tahlil qilish, tuzatish va prognozlash komponentlaridan iboratligi hamda joriy, oraliq va yakuniy nazorat bosqichlari o‘rtasidagi uzviylikni ta’minlash talabalarning lingvistik va amaliy kasbiy ko‘nikmalarini 58% gacha oshirish va o‘z-o‘zini baholash salohiyatini mustahkamlashga xizmat qilishi isbotlandi.

XULOSA: nazorat tizimida baholash mezonlarini aniqlashtirish, mentorlar va professor-o‘qituvchilar yondashuvlarini muvofiqlashtirish hamda talabalarda kasbiy refleksiya va o‘z-o‘zini nazorat qilishni rivojlantirish bo‘lajak tarbiyachilar tayyorgarligi sifatini kafolatlovchi strategik omildir.

Kalit so‘zlar: bo‘lajak tarbiyachi, kasbiy tayyorgarlik, pedagogik nazorat, pedagogik amaliyot, kasbiy kompetentlik, baholash mezonlari, o‘z-o‘zini nazorat qilish, maktabgacha ta’lim.

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО КОНТРОЛЯ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ.

Рахимберганова Сохиба Жамол кизи, преподаватель кафедры Дошкольного образования Ургенчского государственного педагогического института.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье с научно-теоретической точки зрения проанализированы роль и значение педагогического контроля в системе профессиональной подготовки

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

будущих воспитателей. Раскрыты сущность, функции и виды педагогического контроля, обоснована его роль в формировании профессиональной компетентности студентов, развитии навыков самооценки и повышении качества педагогической практики. Также выявлены проблемы существующей системы контроля и предложены научные выводы по направлениям их устранения.

ЦЕЛЬ: научно-теоретический анализ сущности, функций и видов педагогического контроля в системе профессиональной подготовки будущих воспитателей, а также обоснование его роли в повышении качества педагогической практики и формировании компетенций.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использованы нормативно-правовые акты Президента Республики Узбекистан, труды исследователей (М. Самиджоновой, Д.Б. Ташпулатовой, А. Холикова), а также методы системного, сравнительно-теоретического и диагностического анализа.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: раскрыты диагностическая, развивающая, воспитывающая, корректирующая и управленческая функции контроля; доказано, что обеспечение взаимосвязи текущего, промежуточного и итогового контроля, сочетающее наблюдения, измерения, анализ, коррекцию и прогнозирование, способствует систематическому росту профессиональной компетентности и навыков самооценки студентов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: совершенствование критериев оценки, согласованность действий менторов и преподавателей, а также развитие навыков самоконтроля и профессиональной рефлексии у будущих воспитателей являются залогом высокого качества их профессиональной подготовки.

Ключевые слова: будущий воспитатель, профессиональная подготовка, педагогический контроль, педагогическая практика, профессиональная компетентность, критерии оценки, самоконтроль, дошкольное образование.

THE ROLE AND IMPORTANCE OF PEDAGOGICAL CONTROL IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PRESCHOOL EDUCATORS.

Raximberganova Sohiba Jamol qizi, Lecturer at the Department of Preschool Education, Urgench State Pedagogical Institute.

Annotation

INTRODUCTION: the article provides a scientific-theoretical analysis of the role and importance of pedagogical control in the system of professional training of future preschool educators. The essence, functions and types of pedagogical control are revealed, and its role in shaping students' professional competence, developing self-assessment skills and improving the quality of teaching practice is substantiated. Problems of the existing control system are also identified, and scientific conclusions on ways to address them are presented.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

AIM: to provide a scientific and theoretical analysis of the essence, functions, and types of pedagogical control in the professional training of future preschool educators, and to substantiate its role in building professional competence and improving teaching practice.

MATERIALS AND METHODS: the study utilizes relevant decrees and resolutions of the President of Uzbekistan, research by scholars such as M. Samidjonova, D.B. Toshpulatova, and A. Kholiqov, along with systematic, comparative-theoretical, and diagnostic analysis methods.

DISCUSSION AND RESULTS: the diagnostic, developmental, educational, corrective, and managerial functions of pedagogical control were revealed; the study demonstrated that aligning continuous components—observation, measurement, analysis, correction, and forecasting—across ongoing, midterm, and final assessment stages optimizes students' practical skills and self-assessment abilities.

CONCLUSION: refining evaluation criteria, coordinating approaches between mentors and university faculty, and fostering students' self-control and professional reflection constitute essential strategies for ensuring high-quality professional training for future educators.

Keywords: future educator, professional training, pedagogical control, teaching practice, professional competence, assessment criteria, self-control, preschool education.

Maktabgacha ta’lim tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish, bevosita, yuqori malakali, kasbiy jihatdan yetuk tarbiyachi kadrlarni tayyorlash bilan bog‘liqdir. Bo‘lajak tarbiyachining kasbiy shakllanishi uzoq va bosqichma-bosqich jarayon bo‘lib, bu jarayonda pedagogik nazorat markaziy o‘rin tutadi. Pedagogik nazorat nafaqat talabaning bilim va ko‘nikmalarini baholash vositasi, balki uning kasbiy o‘sishini yo‘naltiruvchi, kamchiliklarni o‘z vaqtida aniqlab, tuzatish imkonini beruvchi boshqaruv mexanizmi hisoblanadi. Shu bois bo‘lajak tarbiyachilarni kasbiy tayyorlashda pedagogik nazoratning nazariy mohiyatini, vazifalarini va amaliyotdagi ahamiyatini chuqur tadqiq etish dolzarb ilmiy-pedagogik muammolardan biridir. Pedagog kadrlarni, jumladan bo‘lajak tarbiyachilarni kasbiy tayyorlash masalasi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining bir qator farmon va qarorlarida o‘z ifodasini topgan. Xususan, Prezidentning 2025-yil 28-apreldagi PF-73-son “Pedagog kadrlar tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmonida pedagog kadrlarga bo‘lgan davlat buyurtmasini ehtiyojga mos prognozlash, ta’lim dasturlarini zamon talablariga moslashtirish va pedagogik amaliyot sifatini oshirish vazifalari belgilangan. Bundan oldinroq qabul qilingan 2022-yil 21-iyundagi PQ-289-son “Pedagogik ta’lim sifatini oshirish va pedagog kadrlar tayyorlovchi oliy ta’lim muassasalari faoliyatini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarorda pedagog kadrlar tayyorlaydigan oliy ta’lim muassasalarining o‘quv jarayonini, jumladan amaliyotni tashkil etish va nazorat qilish mexanizmlarini takomillashtirish talab

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

etilgan. Shuningdek, Prezidentning 2021-yil 25-yanvardagi PQ-4963-son “Maktabgacha va maktab ta’limi sohasidagi ilmiy-tadqiqot faoliyatini qo‘llab-quvvatlash hamda uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini joriy qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori va 2024-yil 21-iyundagi PQ-231-son “Maktabgacha va maktab ta’limi tashkilotlari xodimlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Qarorida pedagog va tarbiyachi xodimlarning kasbiy mahoratini muntazam nazorat qilish, ularning bilim va ko‘nikmalarini diagnostika qilish, natijalarga ko‘ra individual kasbiy rivojlanish yo‘nalishlarini belgilash vazifalari qo‘yilgan. Ushbu hujjatlar majmui bo‘lajak tarbiyachilarni tayyorlash bosqichida ham tashxis, ham nazorat mexanizmlarining uzviy bog‘liq holda tashkil etilishini davlat siyosati darajasida asoslaydi.

Bo‘lajak pedagog kadrlarni kasbiy faoliyatga tayyorlash masalalari ko‘plab tadqiqotchilar e’tiborini tortgan. Xususan, M. Samidjonova oliy ta’limda bo‘lajak o‘qituvchi-tarbiyachilarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda pedagogik amaliyotning ahamiyatini tadqiq etgan[5;132 b] bo‘lsa, D.B. Toshpo‘latova bo‘lajak tarbiyachilarni amaliy pedagogik va boshqaruv faoliyatiga tayyorlashning o‘ziga xos jihatlarini yoritgan[7]. A. Xoliqov “Pedagogik mahorat” asarida pedagogning kasbiy mahoratini shakllantirishda nazorat va baholashning o‘rnini asoslab bergan[6]. Shunga qaramay, pedagogik nazoratning bo‘lajak tarbiyachi shaxsini kasbiy jihatdan shakllantirishdagi tizimli o‘rni va uni zamonaviy mezonlar asosida tashkil etish masalasi alohida, kompleks tadqiqot obyekti sifatida yetarlicha yoritilmagan.

Kasbiy tayyorgarlik — bu shaxsning muayyan kasbiy faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirishi uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma, malaka va shaxsiy sifatlarning yig‘indisi bo‘lib, u nazariy va amaliy tayyorgarlikning uzviy birligidan iborat bo‘ladi. Bo‘lajak tarbiyachiga nisbatan kasbiy tayyorgarlik deganda, uning maktabgacha ta’lim pedagogikasi va psixologiyasi bo‘yicha nazariy bilimlarga ega bo‘lishi, bolalar bilan ishlash metodikasini amaliyotda qo‘llay olishi, tarbiyaviy vaziyatlarni tahlil qilib, mustaqil pedagogik qaror qabul qila olishi hamda kasbiy va shaxsiy fazilatlarining uyg‘un rivojlangan bo‘lishi tushuniladi. Kasbiy tayyorgarlik statik holat emas, balki talabaning OTMda ta’lim olish davomida bosqichma-bosqich shakllanib boradigan dinamik jarayon natijasidir. Kasbiy tayyorgarlik faqatgina auditoriyadagi dars jarayonida emas, balki, amaliyot jarayonida namoyon bo‘ladi va shakllanadi.

Pedagogik nazorat esa — ta’lim-tarbiya jarayoni ishtirokchilarining (talaba, mentor-pedagog, professor-o‘qituvchi) faoliyati va uning natijalarini belgilangan maqsad, mezon va standartlarga muvofiqligini aniqlash, baholash va boshqarish maqsadida amalga oshiriladigan izchil pedagogik faoliyat turi sifatida ta’riflanadi. Pedagogik nazorat nafaqat “nazorat qilish” ma’nosidagi tor tushuncha emas, balki tashxis qo‘yish, rivojlantirish, tarbiyalash, tuzatish va boshqarish funksiyalarini o‘zida mujassam etgan kompleks tizimdir. Bo‘lajak tarbiyachilar bilan bog‘liq holda pedagogik nazorat, birinchi navbatda, ularning pedagogik amaliyot davomidagi bevosita faoliyatini — bolalar bilan muloqoti, mashg‘ulotlarni tashkil etishi, metodik vositalardan foydalanishi va kasbiy odob-axloq

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

me'yorlariga rioya qilishini kuzatish, baholash va yo'naltirishni o'z ichiga oladi. Ikki tushuncha o'rtasidagi bog'liqlik shundan iboratki, kasbiy tayyorgarlik — erishilishi lozim bo'lgan yakuniy natija (maqsad) bo'lsa, pedagogik nazorat — bu natijaga erishish jarayonini kuzatib boruvchi, uni tuzatuvchi va sifatini kafolatlovchi vositadir. Nazoratsiz kasbiy tayyorgarlik jarayoni tasodifiy va nazoratsiz kechadi, natijada talabaning kasbiy kamchiliklari o'z vaqtida aniqlanmay qolishi mumkin.

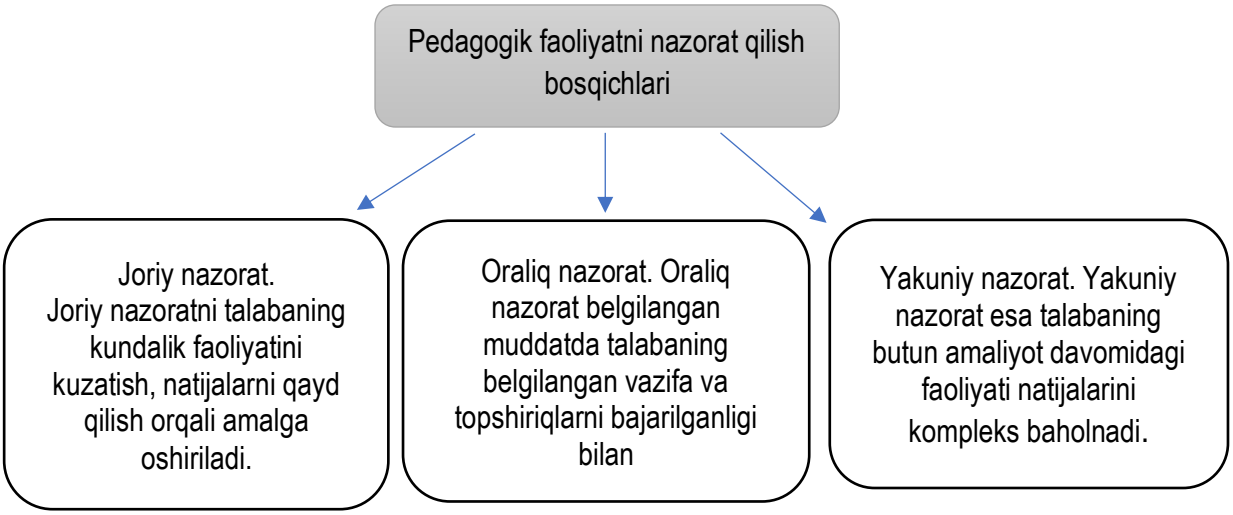
Nazorat pedagogikasi nuqtai nazaridan, pedagogik faoliyatni nazorat qilish tushunchasi quyidagi tarkibiy komponentlarni o'z ichiga oladi: kuzatish (talabaning faoliyatini bevosita yoki bilvosita kuzatish), o'lchash (faoliyat natijalarini oldindan belgilangan mezonlar asosida baholash), tahlil qilish (olingan ma'lumotlarni sabab-oqibat munosabatlari nuqtai nazaridan izohlash), tuzatish (aniqlangan kamchiliklarni bartaraf etish bo'yicha tavsiyalar berish) va prognozlash (kelgusi rivojlanish tendensiyalarini bashorat qilish). Ushbu komponentlarning har biri an'anaviy sharoitda ko'p jihatdan nazoratchi-metodistning shaxsiy tajribasi, e'tibori va vaqt resursiga bog'liq. Ya'niki pedagogik nazorat kuzatiladi, belgilangan mezonlar asosida baholanadi, tahlil qilinadi, kamchiliklar aniqlanadi va bartaraf qilinadi. Kuzatish nazorat jarayonining boshlang'ich va eng muhim bosqichi bo'lib, u pedagog yoki tarbiyachining faoliyatini bevosita (darsga, mashg'ulotga tashrif buyurish orqali) yoki bilvosita (hujjatlar, elektron kundaliklar, video-yozuvlar, hisobotlar asosida) kuzatishni anglatadi. Bevosita kuzatishda nazoratchi-metodist pedagogik jarayonning barcha nozik jihatlarini — muloqot uslubi, metodik usullardan foydalanish, vaziyatga moslashuvchanlik kabi omillarni real vaqtda qayd etadi. Bilvosita kuzatishda esa faoliyat izlari — hujjatlar, ish rejalari, bolalar bilan ishlangan materiallar tahlil qilinadi. An'anaviy sharoitda kuzatish nazoratchining shaxsiy diqqat-e'tibori, tajribasi va bir vaqtning o'zida kuzata oladigan obyektlar soni bilan cheklanadi, bu esa subyektivlik xavfini keltirib chiqaradi. O'lchash bosqichida kuzatish natijasida to'plangan ma'lumotlar oldindan ishlab chiqilgan mezonlar, ko'rsatkichlar va shkalalar asosida sonli yoki sifat ko'rinishidagi qiymatlarga aylantiriladi. Bu bosqichning ilmiy asoslanganligi to'g'ridan-to'g'ri mezonlar tizimining aniqligi, ob'ektivligi va o'lchov vositalarining (baholash varaqalari, reyting shkalalari, test topshiriqlari) ishonchliligiga bog'liq. O'lchash natijalari qanchalik aniq va standartlashgan bo'lsa, keyingi tahlil bosqichi shunchalik ishonchli bo'ladi. Mezonlarning noaniqligi yoki turli nazoratchilar tomonidan har xil talqin qilinishi natijalarning taqqoslanuvchanligini pasaytiradi. Tahlil bosqichida o'lchov natijasida olingan ma'lumotlar oddiy qayd etishdan farqli o'laroq, sabab-oqibat munosabatlari nuqtai nazaridan chuqur izohlanadi. Bu yerda nazoratchi nima yuz berganini emas, balki nima uchun aynan shunday natija kelib chiqqanini aniqlashga harakat qiladi: pedagogning metodik tayyorgarligi, sharoit, resurslar yetishmovchiligi yoki boshqa omillar natijaga qanday ta'sir ko'rsatgani o'rganiladi. Tahlil sifati ko'p jihatdan nazoratchining kasbiy tajribasi, tahliliy tafakkuri va vaqt resursiga bog'liq bo'lib, an'anaviy sharoitda bu jarayon ko'pincha yuzaki yoki intuitiv tarzda amalga oshiriladi. Tuzatish komponenti tahlil natijasida aniqlangan kamchiliklarni bartaraf etishga qaratilgan aniq, amaliy tavsiyalar va

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

metodik yordam ko‘rsatishni o‘z ichiga oladi. Prognozlash — nazorat jarayonining eng yuqori, strategik bosqichi bo‘lib, to‘plangan va tahlil qilingan ma’lumotlar asosida pedagogning yoki butun pedagogik jamoaning kelgusi rivojlanish tendensiyalarini, ehtimoliy muammolarini hamda kasbiy o‘sish traektoriyasini oldindan bashorat qilishni anglatadi.

Pedagogik nazorat bo‘lajak tarbiyachining kasbiy tayyorgarligida quyidagi muhim vazifalarni bajaradi. Birinchidan, tashxis qo‘yuvchi vazifa — nazorat orqali talabaning nazariy bilimlari va amaliy ko‘nikmalari o‘rtasidagi tafovut aniqlanadi. Ikkinchidan, rivojlantiruvchi vazifa — muntazam nazorat talabani o‘z faoliyatini tahlil qilishga, kasbiy mahoratini takomillashtirishga undaydi. Uchinchidan, tarbiyaviy vazifa — nazorat jarayoni talabada mas’uliyat, intizom va o‘z-o‘ziga talabchanlik kabi shaxsiy fazilatlarni tarbiyalaydi. To‘rtinchidan, tuzatuvchi vazifa — nazorat natijalari asosida talabaga o‘z vaqtida metodik yordam ko‘rsatish imkoniyati yaratiladi. Beshinchidan, boshqaruv vazifasi — nazorat natijalari o‘quv-tarbiya jarayonini tashkil etuvchi professor-o‘qituvchilar va mentorlar uchun boshqaruv qarorlari qabul qilish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi. Pedagogik amaliyot davomida nazoratni tashkil etishning uch bosqichi — joriy, oraliq va yakuniy nazorat — o‘zaro uzviy bog‘liq bo‘lishi lozimligi aniqlandi.

Joriy nazorat talabaning kundalik faoliyatini kuzatish orqali amalga oshirilsa, oraliq nazorat ma’lum bir davr (masalan, amaliyotning yarmi) yakunida umumiy ko‘rsatkichlarni baholashga xizmat qiladi. Yakuniy nazorat esa talabaning butun amaliyot davomidagi faoliyati natijalarini kompleks baholab, uning kasbiy tayyorgarlik darajasi haqida xulosa chiqarish imkonini beradi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, ushbu uch bosqich orasida uzviylik ta’minlanmagan holatlarda, talabaning kasbiy rivojlanish dinamikasini to‘liq kuzatish qiyinlashadi.

Pedagogik nazorat bo‘lajak tarbiyachilarni kasbiy tayyorlash jarayonining ajralmas va muhim tarkibiy qismi bo‘lib, u nafaqat baholash, balki talabaning kasbiy shaxs sifatida

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

shakllanishini yo‘naltiruvchi kompleks pedagogik mexanizm hisoblanadi. Pedagogik nazoratning samaradorligini oshirish uchun quyidagilar zarur: baholash mezonlarini aniq va bir xil talqin etiladigan tarzda ishlab chiqish, mentor-pedagoglar va OTM professor-o‘qituvchilari o‘rtasida baholash yondashuvlarini muvofiqlashtirish, talabalarda o‘z-o‘zini nazorat qilish va kasbiy refleksiya ko‘nikmalarini maqsadli rivojlantirish hamda joriy, oraliq va yakuniy nazorat bosqichlari o‘rtasida uzviylikni ta’minlash. Ushbu yo‘nalishlar bo‘lajak tarbiyachilarning kasbiy tayyorgarlik sifatini yanada oshirishga xizmat qiladi va keyingi tadqiqotlar uchun zamin yaratadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 28-apreldagi PF-73-son “Pedagog kadrlar tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 21-iyundagi PQ-289-son “Pedagogik ta’lim sifatini oshirish va pedagog kadrlar tayyorlovchi oliy ta’lim muassasalari faoliyatini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 21-iyundagi PQ-231-son “Maktabgacha va maktab ta’limi tashkilotlari xodimlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Qarori.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 25-yanvardagi PQ-4963-son “Maktabgacha va maktab ta’limi sohasidagi ilmiy-tadqiqot faoliyatini qo‘llab-quvvatlash hamda uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini joriy qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori.
5. Samidjonova M. Oliy ta’limda bo‘lajak o‘qituvchi-tarbiyachilarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda pedagogik amaliyotning ahamiyati // Integration of Science, Education and Practice. Scientific-methodical journal. – 2021. – B. 132–135.
6. Toshpo‘latova D.B. Bo‘lajak tarbiyachilarni amaliy pedagogik va boshqaruv faoliyatiga tayyorlashning o‘ziga xos jihatlari // NamDU ilmiy axborotnomasi. – Namangan, 2022.
7. Xoliqov A. Pedagogik mahorat. – Toshkent: “Iqtisod-Moliya”, 2011.
8. Sodiqova. Maktabgacha pedagogika: darslik. Toshkent “Tafakkur bo‘stoni” - 2013

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

THE OCCURRENCE OF PROFESSIONAL DEFORMATION AND BURNOUT SYNDROME IN WOMEN MEDICAL WORKERS AND ITS NEGATIVE CONSEQUENCES.

Rafikova Nozima Muzaffar qizi, independent researcher.

Annotation

INTRODUCTION: the mental and emotional well-being of female healthcare workers is vital for effective medical services, yet high responsibility and chronic occupational stress make them vulnerable to professional deformation and burnout syndrome.

AIM: to examine the root causes and negative personal consequences of professional deformation and emotional burnout among female medical staff, while formulating actionable psychoprophylactic recommendations.

MATERIALS AND METHODS: the study utilizes the legal principles of the Constitution of Uzbekistan, traditional religious texts, theoretical frameworks by leading sociologists and psychologists (Sventsitsky, Sorokin, Boyko, Mendelevich, etc.), and analytical-comparative methods.

DISCUSSION AND RESULTS: the paper differentiates professional deformation (gradual, long-term shifts in cognitive and behavioral patterns) from burnout (rapid emotional exhaustion), demonstrating that workload management, enhancement of socio-economic status, art therapy, and stress-resilience training significantly mitigate workplace distress.

CONCLUSION: preserving the psychological health of female healthcare professionals requires an integrated strategy encompassing improved working conditions, adequate compensation, and ongoing psychoprophylactic support.

Keywords: professional deformation, emotional burnout syndrome, female medical workers, psychoprophylaxis, conflict, stress resistance.

AYOL TIBBIYOT HODIMLARIDA KASBIY DEFORMATSIYA VA EMOTSIONAL SOBIQLIK (BURNOUT) SINDROMINING PAYDO BO‘LISHI HAMDA UNING SALBIY OQIBATLARI.

Rafikova Nozima Muzaffar qizi, mustaqil tadqiqotchi.

Annotatsiya

KIRISH: globallashuv davrida ingliz tilini o‘qitishda faqat grammatika va lug‘at bilan cheklanmay, o‘quvchilarning turli ijtimoiy-madaniy kontekstlarda moslashish va muloqotdoshning yashirin niyatlarini idrok etish qobiliyatini, ya’ni pragmatik kompetensiyasini rivojlantirish dolzarb hisoblanadi.

MAQSAD: ixtisoslashtirilgan umumta’lim maktablarida o‘quvchilarning ingliz tili fanidan pragmatik kompetensiyasini rivojlantirishning metodik xususiyatlarini, uchraydigan

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

psixologik to‘siqlarni hamda innovatsion pedagogik texnologiyalarning amaliy samaradorligini tadqiq etish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot davomida "Emerald" o‘quv markazi va ixtisoslashtirilgan maktablar mutaxassislari, xalqaro va mahalliy manbalar (Austin, Bachman, Kasper va Rose), shuningdek 300 dan ortiq 7-8-sinf o‘quvchilari ishtirokida qiyosiy-kuzatuv, pedagogik eksperiment, statistik tahlil hamda "Lingvistik bardoshlilik so‘rovnomasi"dan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: interfaol vizual ssenariylar, videoroliklar hamda rolli o‘yinlar orqali olib borilgan 4 oylik mashg‘ulotlar natijasida tajriba guruhidagi o‘quvchilarning pragmatik sezgirligi va vaziyatga moslashuvchanligi 58% ga oshdi, to‘g‘ridan-to me’yoriy buyruq iboralarini ishlatish holatlari kamayib, kutilmagan nutqiy vaziyatlarda o‘ziga ishonch va qayta savol berish kabi psixologik malakalar shakllandi.

XULOSA: chet el madaniyati va muloyimlik tamoyillarini darslarga maqsadli integratsiya qilish o‘quvchilarning nutq sofligini ta’minlab, ularni xalqaro muloqot muhitiga muvaffaqiyatli moslashuvchi hamda lingvistik jihatdan bardoshli shaxs sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: pragmatik kompetensiya, maktab o‘quvchilari, ixtisoslashtirilgan maktab, ingliz tili, nutqiy vaziyat.

ВОЗНИКНОВЕНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕФОРМАЦИИ И СИНДРОМА ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ВЫГОРАНИЯ У ЖЕНЩИН-МЕДИЦИНСКИХ РАБОТНИКОВ И ЕГО ОТРИЦАТЕЛЬНЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ).

Рафикова Нозима Музаффар Кизи, независимый исследователь.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в эпоху глобализации обучение английскому языку требует не только усвоения грамматики и словарного запаса, но и развития прагматической компетенции учащихся — способности адаптироваться к социально-культурным контекстам и правильно воспринимать намерения собеседника.

ЦЕЛЬ: исследование научно-методических особенностей формирования и развития прагматической компетенции учащихся специализированных школ, а также оценка практической эффективности инновационных педагогических технологий.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использованы материалы Учебного центра «Emerald», специализированных школ, труды зарубежных и отечественных авторов (Остин, Бахман, Каспер и Роуз), а также методы педагогического эксперимента, статистического анализа и специально адаптированный «Опросник лингвистической настойчивости» (охопивший более 300 учащихся 7–8 классов).

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: внедрение интерактивных сценариев, видеороликов и ролевых игр на протяжении 4 месяцев привело к повышению показателей прагматической чувствительности и адаптивности участников экспериментальной группы на 58%, снижению прямого переноса конструкций родного языка и формированию уверенности при решении нештатных речевых ситуаций.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: системная интеграция принципов речевого этикета и социокультурных норм в учебный процесс повышает чистоту устной речи учащихся и обеспечивает их успешную адаптацию к международной коммуникативной среде.

Ключевые слова: прагматическая компетенция, школьники, специализированная школа, английский язык, речевая ситуация.

There are opportunities in the world that provide social protection for medical staff, for their economical stability, professional maturity, also a system of a stable labour payment is being developed. However, some medical workers may experience professional burnout or deformity, which is of great importance. Some scientific research aimed at improving the well-being of the people as well as their level of health is being carried out in this world. Medical workers are special workers who are responsible for people's health, which is the most important factor in a calm, prosperous and beautiful life. Therefore, scientific research reveals the causes of education, the occurrence of deformity in representatives of this profession. Psychologists' study of professions, emotional decline and deformation in professional activity is really increasing from year to year.

To increase efficiency and raise the medical sector to a new level, Uzbekistan is carrying out reforms that help demonstrate the effect of large-scale transformations in this area. This profession is of national importance and requires high attention, and this is evidenced by Article 48 of our current constitution and it states that "every person has the right to maintain health and access to qualified medical services". There are laws, which serve the development of the country, the welfare of the people and are the basis for building a civil society, indicate a high level of attention to the medical field in Uzbekistan and eliminate some problems in society, especially in the sphere of medicine. For this, there is an example of a hadith narrated by Abdullah ibn Raziallahu Ankh in the Sharif of the Prophet (S.A.S.): "There are two blessings in which many people are mistaken. Health and prosperity." When Judgment Day comes, it is important to remember that one of the many questions that a slave will be asked on Judgment Day is whether he has taken care of his health. Health is seen as one of the greatest gifts we have, and this idea is shared in many religions, including Islam. That's why we should always pay attention to our health. People who work in the healthcare sector, do a great job because they help take care of our health.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

However, no matter how this area is studied, no matter how it is realized, the main problem lies in the traits of a person's character and what is happening around him. Professional deformation means that some professional skills and habits may become too strong or extreme. When someone works at a certain job, they get better and better at what they do, almost as if it becomes second nature to them. However, this process will not be as endless as we think.

Professional deformation has acquired a necessary importance and has been studied since the beginning of the 20th century. In this regard, we can see scientific research that examines situations related to emotional decline, problems of professional competence, approach and professional development, and the lack of normal conditions in the process of professional activity. A.L. Sventsitsky emphasizes that the problem of ”professional deformation", although it is of great interest both theoretically and practically, has not been practically studied. One of the most important tasks is to form not a one-sided professional, but a competent person or specialist dedicated to his profession, striving to bring only benefit to people. Many emphasize the importance and relevance of his more detailed and specific research, the study of the world of existing professions, the analysis of the divided and ongoing world of work, and each time confirm the insufficiency of theoretical and methodological study of the topic. The root of the problem of the influence of any professional activity on a person arose many years ago. This problem was identified at the beginning of the 20th century by sociologist Pitirim Sorokin. Since this period, the first stage of scientific understanding of the influence of professional activity on the development of personal consciousness has been completed. Ancient philosophers or scientists wrote about it. Nevertheless, this problem was more studied and discussed in the late XIX-early XX century, when the rise of science and education acquired objects of research, conceptual and terminological means and the apparatus of cognition. Since that period, fasafa has lost control and functions and split into scientific worldviews, as a result of which each science is trying to develop its own “scientific methodology".

Distortion comes from the Latin word meaning ”deformation" - a change in the shape and function of the body as a result of a violation, change, external or internal influence. Professional deformation is a negative change that occures in the cognitive, behavioral and motivational sphere of a worker as a result of the influence of external and internal factors in professional activity. When there is stress in the workplace and constant tension, it affects human health and his psychophysical state. This gradually leads to the irresponsibility of the employee, to a rude attitude towards colleagues and other personal conflicts. The concept of deformation is usually understood as a change affecting the body and forming an important character trait in it. Many researchers note the emergence and formation of professional deformation in professions such as "human-human". The adaptation of a person to a particular working environment is shown in his or her daily treatment, specific indicators of work activity, labor efficiency, social information, practical implementation and activity. Adaptation to work can be primary (when an employee enters

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

the work environment) and secondary (when changing jobs with and without a change of profession or with a significant change in the environment). Often, when classifying negative personality changes, the terms "personality deformity" or "personality disorders" are widely used. Taking into accaunt the specifics of the medical industry, we propose the term “deformity” or "medical deformity" for medical workers, because, as in any other profession, there are many unique problems and stressful situations in this profession. Professional deformity is a condition that is rapidly developing and becoming more common among medical jobs. The occurrence of professional deformation does not ignore the professional activities of medical workers. Long-term stress in the work of medical staff occurs in extreme conditions, such as firefighters, police officers, military aviation pilots, this indicator is usually higher, especially for medical workers working in emergency departments. A high level of responsibility, hasty decision-making, both psychological and physical exhaustion, intellectual stress-all this causes emotional exhaustion or professional extinction. The problem of occupational stress and professional extinction V.V. Boyko, V.D. Mendeleev, L.I. Specialists such as Langensova studied and analyzed scientific data in detail. [1]

Professional withering is a form of professional deformation, and both conditions negatively affect the employee's psyche.

The main difference between occupational deformity and occupational burn is the way they are affected and the results. Professional deformation: this is the instilling by a person of the peculiarities of his professional activity due to working conditions. This is often due to prolonged repetitive actions, stressful situations, or constant exposure to certain conditions. As a result, a person may change and be forced to change himself in a certain way while fulfilling his duties. Deformity often develops slowly and by itself changes a person's view of the outside world.

Emotional burnout: This is a strong feeling of emotional exhaustion associated with work, and the negative emotions caused by work affect a person. This is caused by professional stress, a sense of purposelessness, infertility and other negative factors. Professional burnout develops immediately or over time and can lead to rapid changes in a person's attitude to work, emotional state and general well-being. This can lead to a person cooling off in the workplace, depersonalization, a sense of personal failure, fatigue from work, or loss of interest. In short, the deformation will be slow, aimed at long-term effects, and the burn will be fast, aimed at emotional exhaustion. Occupational deformation changes a person's professional behavior, while occupational burnout affects their emotional and mental state. In some cases, they may be related to each other.

“Prevention of occupational deformation is a set of preventive measures aimed at reducing the likelihood of occurrence and manifestation of initial conditions of occupational deformation. Mastering mind control techniques, developing the ability to move from one

[1] N.T.Jamoliddinova Kasbiy so’nishning psixologik xususiyatlarini o’qtuvchilar tadqiq etilishi-Maqola-2024-4b

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

type of activity to another, strengthening the will, and most importantly, not succumb to stereotypes, standards and, depending on the situation, act in real time.

Everyone should know that their attitude to work further affects their mental state in order to prevent the development of professional personality deformation. It is important to understand what tasks fall on his shoulders, and strictly adhere to these basics".

It is effective to prevent it even after the elimination of every disease or psychological disorder. For this reason, it is also worth listing several preventive maintenance and recommendations to avoid professional deformation.

So, in order to avoid the negative consequences of burnout, it is necessary to notice its first signs in a timely manner, pay attention, manage the load, plan rest time, improve working conditions, increase the socio-economic status of women medical workers, increase their professional prestige, adequately pay, conduct psychological: art therapy, seminars, trainings aimed at increasing stress resistance Providing assistance also narrows the scope of the problem. Only with an integrated approach is it possible to preserve the mental health of medical workers and ensure their effective performance of professional activities.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Constitution of the Republic of Uzbekistan, Section II, Chapter 9, Article 48.
2. Jamoliddinova N.T. Study of the psychological features of professional retirement Article Oriental Reneaissanse: Innovative, educational, natural and social sciences. 2024-647 p.
3. Kuvataliuev M.Kh., Talibov U.T. Professional deformation of the pedagogue and ensuring the psychological health of students. Article "Sciense and education" scientific journal. 2023 year - 782 p.
4. Saidova P.M. Causes, development and negative consequences of professional deformation in teaching activity. // Inter education & global study. 2024-77,78p.
5. Davletbaeva Z.K., Faizullina L.R. Professional deformation of personality social-psychological analysis - Russia-article.2015-886p.
6. Molchanova S.V, Kotova S.A. Effectiveness of art therapy professional deformation of medical workers Medical psychology of Russia: article-10p.
7. Lukin-Grigoriev V.V., Stroganov A.E., Karacheva Yu.O. Features of professional deformation of psychotherapists of the State Budgetary Educational Institution of Higher Professional Education of the State Medical University of the Ministry of Health of Russia:article-2016-89p.
8. https://muslim.uz/uz/e/post/30481-tibbiyot-ilmining-ahamiyati-?page=2&per-page=1
9. https://prezi.com/p/wmgyoyeqj8ek/diniy-manbalrda-tibbiy-masalalarning-organilishi/

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

RAQAMLI PEDAGOGIK DIZAYN ASOSIDA “XALQARO BAHOLASH ASOSLARI” FANINI O‘QITISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH.

Islomov San’at Mash’al o’g’li, GulDU mustaqil tadqiqotchisi.

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada raqamli pedagogik dizayn asosida “Xalqaro baholash asoslari” fanini o‘qitish metodikasini takomillashtirish masalalari yoritilgan. Tadqiqotda raqamli pedagogik dizayn o‘quv mazmuni, vizual-estetik yechim, multimedia vositalari, interaktiv faoliyat va refleksiv baholashni yagona metodik tizimga integratsiyalovchi pedagogik mexanizm sifatida talqin qilingan. Multimedia ta’lim nazariyasi, kognitiv yuklama nazariyasi, faoliyatli, kompetensiyaviy va shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvlar asosida “Xalqaro baholash asoslari” fanini o‘qitishning besh bosqichli metodikasi ishlab chiqilgan. Metodika motivatsion-estetik, vizual-kognitiv, interaktiv-faoliyatli, loyihaviy-ijodiy va refleksiv-baholash bosqichlarini o‘z ichiga oladi. PISA, TIMSS, PIRLS va TALIS materiallarini o‘qitishda infografika, konseptual xaritalar, interaktiv topshiriqlar, raqamli keyslar, multimedia resurslari, LMS va sun’iy intellekt vositalaridan foydalanish imkoniyatlari asoslangan. Taklif etilgan metodika o‘quv axborotining kognitiv jihatdan maqbul taqdim etilishi, talabalarning vizual idroki, o‘quv motivatsiyasi, raqamli kompetentligi va xalqaro baholash topshiriqlarini tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan.

MAQSAD: raqamli pedagogik dizayn tamoyillari asosida “Xalqaro baholash asoslari” fanini o‘qitish metodikasini takomillashtirish hamda uning tarkibiy-bosqichli mexanizmini va vositalar tizimini ishlab chiqish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda GulDU tadqiqotchilari materiallari, xalqaro tajriba (PISA, TIMSS, PIRLS, TALIS), Mayer va Swellerning multimedia hamda kognitiv yuklama nazariyalari, shuningdek tizimli, faoliyatli va kompetensiyaviy yondashuvlar hamda pedagogik modellashtirish metodlaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: fan bo‘yicha motivatsion-estetik, vizual-kognitiv, interaktiv-faoliyatli, loyihaviy-ijodiy va refleksiv-baholashdan iborat 5 bosqichli o‘qitish metodikasi ishlab chiqildi; infografika, konseptual xaritalar, H5P, LMS, raqamli keyslar va AI vositalarini "didaktik maqsad → raqamli mahsulot → refleksiya" zanjirida integratsiyalash talabalarda axborot yuklamasining oldini olib, vizual idrok va raqamli-pedagogik kompetentlikni oshirishi asoslandi.

XULOSA: taklif etilgan raqamli pedagogik dizayn metodikasi talabalarning xalqaro baholash topshiriqlarini tahlil qilish ko‘nikmalarini va o‘quv motivatsiyasini rivojlantiruvchi samarali pedagogik mexanizm hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: raqamli pedagogik dizayn, raqamli ta’lim muhiti, estetizatsiya, xalqaro baholash, PISA, TIMSS, PIRLS, TALIS, multimedia ta’limi, kognitiv yuklama, vizualizatsiya, interaktiv ta’lim, pedagogik metodika.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ ДИСЦИПЛИНЫ «ОСНОВЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ ОЦЕНКИ» НА ОСНОВЕ ЦИФРОВОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ДИЗАЙНА

Исломов Санъат Машъал угли, независимый исследователь Гулистанского государственного университета.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматриваются вопросы совершенствования методики преподавания дисциплины «Основы международных оценочных исследований» на основе цифрового педагогического дизайна. В исследовании цифровой педагогический дизайн интерпретируется как педагогический механизм, интегрирующий учебное содержание, визуально-эстетические решения, мультимедийные средства, интерактивную деятельность и рефлексивное оценивание в единую методическую систему. На основе теории мультимедийного обучения, теории когнитивной нагрузки, деятельностного, компетентностного и личностно-ориентированного подходов разработана пятиэтапная методика преподавания дисциплины «Основы международных оценочных исследований». Методика включает мотивационно-эстетический, визуально-когнитивный, интерактивно-деятельностный, проектно-творческий и рефлексивно-оценочный этапы. Обоснованы возможности использования инфографики, концептуальных карт, интерактивных заданий, цифровых кейсов, мультимедийных ресурсов, LMS и средств искусственного интеллекта при изучении материалов PISA, TIMSS, PIRLS и TALIS. Предлагаемая методика направлена на когнитивно оптимальное представление учебной информации, развитие визуального восприятия, учебной мотивации, цифровой компетентности студентов и навыков анализа заданий международных оценочных исследований.

ЦЕЛЬ: совершенствование методики преподавания дисциплины «Основы международных оценочных исследований» на основе принципов цифрового педагогического дизайна и разработка ее поэтапного механизма.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использованы материалы международных исследований (PISA, TIMSS, PIRLS, TALIS), теории мультимедийного обучения и когнитивной нагрузки (Майер, Свеллер), а также методы системного, деятельностного подходов и педагогического моделирования.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: разработана 5-этапная методика обучения (мотивационно-эстетический, визуально-когнитивный, интерактивно-деятельностный, проектно-творческий и рефлексивно-оценочный этапы); обосновано, что комплексная интеграция инфографики, концепт-карт, LMS, цифровых кейсов и ИИ предотвращает информационную перегрузку и повышает цифровую компетентность студентов.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: предложенная методика цифрового педагогического дизайна выступает эффективным инструментом развития навыков анализа международных оценочных заданий и учебной мотивации будущих специалистов.

Ключевые слова: цифровой педагогический дизайн, цифровая образовательная среда, эстетизация, международное оценивание, PISA, TIMSS, PIRLS, TALIS, мультимедийное обучение, когнитивная нагрузка, визуализация, интерактивное обучение, методика преподавания.

MPROVING THE METHODOLOGY OF TEACHING THE SUBJECT "FUNDAMENTALS OF INTERNATIONAL ASSESSMENT" BASED ON DIGITAL PEDAGOGICAL DESIGN.

Islomov San'at Mashal ogli, Independent Researcher at Gulistan State University.

Annotation

INTRODUCTION: this article examines the improvement of the methodology for teaching the course "Fundamentals of International Assessment Studies" based on digital pedagogical design. In the study, digital pedagogical design is interpreted as a pedagogical mechanism that integrates educational content, visual and aesthetic solutions, multimedia tools, interactive activities, and reflective assessment into a unified methodological system. Based on Multimedia Learning Theory, Cognitive Load Theory, as well as activity-based, competency-based, and learner-centered approaches, a five-stage methodology for teaching the course "Fundamentals of International Assessment Studies" has been developed. The methodology includes motivational-aesthetic, visual-cognitive, interactive-activity, project-creative, and reflective-assessment stages. The possibilities of using infographics, concept maps, interactive tasks, digital cases, multimedia resources, learning management systems (LMS), and artificial intelligence tools in teaching PISA, TIMSS, PIRLS, and TALIS materials are substantiated. The proposed methodology is aimed at ensuring the cognitively optimal presentation of educational information and developing students' visual perception, learning motivation, digital competence, and skills in analyzing international assessment tasks.

AIM: to enhance the teaching methodology for the "Fundamentals of International Assessment Studies" course based on digital pedagogical design principles and to establish its stage-by-stage framework.

MATERIALS AND METHODS: the study utilizes frameworks from international assessments (PISA, TIMSS, PIRLS, TALIS), Cognitive Load and Multimedia Learning theories (Mayer, Sweller), along with activity-based, competency-based, and pedagogical modeling approaches.

DISCUSSION AND RESULTS: a five-stage teaching methodology was developed, encompassing motivational-aesthetic, visual-cognitive, interactive-activity, project-creative, and reflective-assessment phases; integrating infographics, concept maps, LMS,

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

digital cases, and AI tools within a cohesive chain was shown to optimize cognitive load and build digital-pedagogical competence.

CONCLUSION: the proposed digital pedagogical design methodology serves as an effective mechanism for improving students' skills in analyzing international assessment tasks and boosting overall learning motivation.

Keywords: digital pedagogical design, digital learning environment, aestheticization, international assessment, PISA, TIMSS, PIRLS, TALIS, multimedia learning, cognitive load, visualization, interactive learning, teaching methodology.

Raqamli transformatsiya sharoitida oliy ta’lim mazmuni, uni yetkazib berish vositalari hamda talabaning o‘quv axboroti bilan o‘zaro munosabati sezilarli darajada o‘zgarmoqda. Zamonaviy raqamli ta’lim muhiti o‘qituvchidan nafaqat elektron resurslardan foydalanishni, balki o‘quv materialini pedagogik, texnologik, vizual va kognitiv jihatdan maqsadga muvofiq loyihalashni ham talab etadi. Shu jihatdan raqamli pedagogik dizayn o‘qitish samaradorligini ta’minlovchi muhim metodik vosita sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Raqamli pedagogik dizayn — bu ta’lim maqsadi, o‘quv mazmuni, raqamli texnologiyalar, vizual-kompozitsion yechimlar, interaktiv faoliyat, teskari aloqa va baholash jarayonlarini o‘zaro muvofiqlashtirib loyihalashga qaratilgan yaxlit pedagogik jarayondir. Uning asosiy vazifasi raqamli resursni shunchaki jozibador shaklda taqdim etish emas, balki o‘quv materialini talabaning idrok etish xususiyatlari, kognitiv imkoniyatlari va faoliyat ehtiyojlariga mos ravishda tashkil etishdan iborat.

“Xalqaro baholash asoslari” fanini o‘qitishda ushbu muammo alohida ahamiyat kasb etadi. Mazkur fan PISA, TIMSS, PIRLS, TALIS kabi xalqaro tadqiqotlarning maqsadi, konseptual asoslari, baholash yo‘nalishlari, topshiriqlar tizimi, kompetensiyalar, indikatorlar va natijalarni interpretatsiya qilish mexanizmlarini o‘z ichiga oladi.

PISA tadqiqotida o‘quvchilarning bilimlarni oddiy qayta ishlab berishidan ko‘ra, ularni yangi va notanish vaziyatlarda qo‘llash qobiliyatiga alohida e’tibor beriladi. OECDning PISA 2022 konseptual hujjatida matematika, o‘qish va tabiiy fanlar bilan bir qatorda ijodiy fikrlash ham baholash doirasiga kiritilgan.

Mazkur murakkab va ko‘p komponentli mazmunni an’anaviy ma’ruza, matn va statik taqdimotlar orqali o‘zlashtirish talabalarda axborot yuklamasining ortishi, tushunchalararo aloqalarni anglashdagi qiyinchilik hamda o‘quv faolligining pasayishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli “Xalqaro baholash asoslari” fanining mazmunini raqamli pedagogik dizayn asosida qayta tashkil etish zaruriyati yuzaga keladi.

Multimedia ta’limi bo‘yicha zamonaviy tadqiqotlarda matn, tasvir, grafik element va boshqa reprezentatsiyalarning didaktik maqsadga muvofiq birlashtirilishi ta’lim jarayonini qo‘llab-quvvatlashi ta’kidlanadi. Shu bilan birga multimedia elementlarining ortiqcha qo‘llanishi o‘rganuvchining kognitiv resurslariga qo‘shimcha yuklama berishi mumkin. Shundan kelib chiqib, tadqiqotning maqsadi raqamli pedagogik dizayn tamoyillari asosida

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

“Xalqaro baholash asoslari” fanini o‘qitish metodikasini takomillashtirish va uning tarkibiy-bosqichli mexanizmini ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot maqsadiga muvofiq quyidagi vazifalar belgilandi:

raqamli pedagogik dizaynning didaktik imkoniyatlarini aniqlash;

“Xalqaro baholash asoslari” fanining raqamli ta’lim muhitida o‘qitishga mos xususiyatlarini tahlil qilish;

fan mazmunini vizual va interaktiv shaklda taqdim etish vositalarini tizimlashtirish;

raqamli pedagogik dizayn asosidagi o‘qitish metodikasining bosqichlarini ishlab chiqish;

metodikani amalga oshirishning pedagogik shart-sharoitlari va baholash mezonlarini belgilash.

Tadqiqot metodologiyasining asosini tizimli, faoliyatli, kompetensiyaviy, kognitiv-vizual, shaxsga yo‘naltirilgan va integrativ yondashuvlar tashkil etdi. Tizimli yondashuv raqamli pedagogik dizaynning maqsad, mazmun, metod, vosita, faoliyat, teskari aloqa va natija komponentlarini o‘zaro bog‘liq tizim sifatida loyihalash imkonini beradi. Faoliyatli yondashuv talabani tayyor axborotni qabul qiluvchi subyekt sifatida emas, balki xalqaro baholash materiallarini tahlil qiluvchi, solishtiruvchi, interpretatsiya qiluvchi va raqamli mahsulot yaratuvchi faol ishtirokchi sifatida qarashga asoslanadi. Kompetensiyaviy yondashuv talabalarda faqat PISA, TIMSS, PIRLS yoki TALIS haqida nazariy bilimlarni emas, balki xalqaro baholash topshiriqlarini tahlil qilish, mazkur topshiriqlarni loyihalash, ma’lumotlarni interpretatsiya qilish va pedagogik faoliyatda qo‘llash kompetensiyalarini rivojlantirishni nazarda tutadi. Kognitiv-vizual yondashuv murakkab axborotni grafik, infografik, strukturaviy va multimediaviy shakllarda taqdim etish orqali talabaning idrok qilish va tushunish jarayonini qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan. Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv talabalar o‘rtasidagi individual farqlar, o‘zlashtirish sur’ati, raqamli tajriba va o‘quv ehtiyojlarini hisobga olishni nazarda tutadi. Tadqiqot davomida nazariy tahlil, qiyosiy tahlil, pedagogik modellashtirish, kontent-tahlil, pedagogik loyihalash, umumlashtirish va tizimlashtirish metodlaridan foydalanildi.

Raqamli pedagogik dizaynning metodik konstruktsiyasini ishlab chiqishda quyidagi mezonlar asos qilib olindi: didaktik maqsadga muvofiqlik, vizual yaxlitlik;

axborotning mantiqiy strukturaviyligi, kognitiv yuklamaning maqbulligi, interaktivlik, multimodallik, foydalanuvchiga yo‘naltirilganlik, adaptivlik, teskari aloqaning uzluksizligi, refleksivlik. Mazkur mezonlar asosida “Xalqaro baholash asoslari” fanining mavzulari va ularga mos raqamli faoliyat turlari o‘zaro muvofiqlashtirildi.

Tadqiqot natijasida “Xalqaro baholash asoslari” fanini raqamli pedagogik dizayn asosida o‘qitishning quyidagi metodik zanjiri ishlab chiqildi: didaktik maqsad → raqamli-vizual mazmun → interaktiv o‘quv faoliyati → raqamli mahsulot → teskari aloqa → refleksiv baholash → pedagogik natija. Mazkur metodik zanjir o‘quv jarayonidagi alohida vositalarni mexanik qo‘llashdan farqli ravishda raqamli texnologiyalarni yagona didaktik

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

vazifaga bo‘ysundirishni nazarda tutadi. Metodikaning asosiy mazmuni beshta o‘zaro bog‘liq bosqich orqali amalga oshiriladi.

1. Motivatsion-estetik bosqich. Birinchi bosqichning vazifasi talabaning mavzuga nisbatan qiziqishini uyg‘otish hamda o‘rganiladigan muammoni vizual va emotsional jihatdan idrok etishga tayyorlashdan iborat. Masalan, “PISA xalqaro baholash dasturining o‘ziga xos xususiyatlari” mavzusini o‘rganishda darsni PISA natijalarining interaktiv xaritasi, mamlakatlar kesimidagi qiyosiy diagramma yoki real hayotiy kompetensiyani namoyon etuvchi muammoli vaziyatdan boshlash mumkin. Mazkur bosqichda: qisqa videofragment, vizual muammo, infografika, interaktiv statistika, “Nima uchun?” tipidagi muammoli savollar, raqamli assotsiatsiya xaritalaridan foydalaniladi. Bu bosqichda estetik komponent bezak vazifasini emas, balki o‘quv motivatsiyasini faollashtirish funksiyasini bajaradi.

2. Vizual-kognitiv bosqich. Ikkinchi bosqich murakkab nazariy axborotni talaba uchun strukturaviy va kognitiv jihatdan qulay shaklga keltirishga qaratilgan. “Xalqaro baholash asoslari” fanida PISA, TIMSS, PIRLS va TALIS tadqiqotlari maqsadi, obyektlari, respondentlar yoshi, baholash sohasi, sikllari va natijalaridan foydalanish yo‘nalishlarini bir vaqtning o‘zida eslab qolish qiyin bo‘lishi mumkin. Shu sababli mazkur ma’lumotlarni taqqoslovchi jadvallar, konseptual xaritalar, timeline, Venn diagrammalari, interaktiv sxemalar, infografikalar; vizual klassterlar yordamida taqdim etish taklif qilinadi.

Dastur	Asosiy yo‘nalish	Maqsadli guruh	Metodik faoliyat
PISA	bilimni real vaziyatda qo‘llash	15 yoshli o‘quvchilar	vaziyatli topshiriq tahlili
TIMSS	matematika va tabiiy fanlar	4- va 8-sinf	mazmuniy-kognitiv domenlarni tahlil qilish
PIRLS	o‘qish savodxonligi	boshlang‘ich ta’lim	matn va savollarni tahlil qilish
TALIS	o‘qituvchi va maktab muhiti	pedagoglar, rahbarlar	so‘rovnoma indikatorlari tahlili

Ushbu bosqichda axborotning vizual taqdimoti talabaning kognitiv resurslarini keraksiz elementlarga emas, asosiy mazmunga yo‘naltirishga xizmat qiladi.

3. Interaktiv-faoliyatli bosqich. Mazkur bosqichda talaba raqamli axborotni passiv qabul qilishdan amaliy faoliyatga o‘tadi. Talabalarga PISA topshirig‘ini tahlil qilish, TIMSS topshirig‘ining mazmuniy va kognitiv domenini aniqlash, PIRLS matnlariga savollar tuzish, xalqaro baholash natijalarini grafik asosida interpretatsiya qilish, turli mamlakatlar natijalarini qiyoslash, noto‘g‘ri tuzilgan topshiriqni aniqlash va korreksiya qilish kabi vazifalar beriladi. Raqamli vositalar sifatida LMS platformalari, H5P, LearningApps, Quizizz, Kahoot, Genially kabi interaktiv vositalardan foydalanish mumkin. Bu bosqichda asosiy metodik o‘zgarish shundaki, raqamli vosita ma’lumot ko‘rsatish vositasidan

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

talabaning faol qaror qabul qilishi va muammoni hal etishini tashkil qiluvchi vositaga aylanadi.

4. Loyihaviy-ijodiy bosqich. To‘rtinchi bosqich talabaning olgan bilimlarini yangi raqamli mahsulot yaratishda qo‘llashiga yo‘naltiriladi. Talabalarga quyidagi loyihaviy vazifalar berilishi mumkin: “PISA qanday ishlaydi?” mavzusida interaktiv infografika, TIMSS kognitiv domenlariga oid raqamli xarita, PIRLS topshiriqlari asosida interaktiv mini-modul, xalqaro baholash dasturlarini solishtiruvchi elektron qo‘llanma, mualliflik PISA topshirig‘I, xalqaro baholash natijalari bo‘yicha raqamli analitik dashboard, multimedia taqdimoti, raqamli portfolio yaratish. Sun’iy intellekt vositalaridan matnni strukturaviy tashkil etish, savollar variantlarini ishlab chiqish, vizual kontent uchun g‘oyalarni shakllantirish va refleksiv tahlil qilishda yordamchi vosita sifatida foydalanilishi mumkin. Biroq AI tomonidan yaratilgan materiallarni talaba mazmuniy, metodik va faktologik jihatdan mustaqil tekshirishi talab etiladi. Mazkur bosqich reproduktiv faoliyatdan produktiv-ijodiy faoliyatga o‘tishni ta’minlaydi.

5. Refleksiv-baholash bosqichi. Yakuniy bosqichda talaba bajarilgan vazifa yoki yaratilgan raqamli mahsulotni belgilangan mezonlar asosida tahlil qiladi. Baholash quyidagi mezonlar bo‘yicha amalga oshirilishi mumkin: mazmuniy aniqlik, xalqaro baholash talablariga muvofiqlik, didaktik maqsadga moslik, vizual yaxlitlik, axborot strukturasi, interaktivlik, funksionallik, ijodkorlik, refleksiv asoslanganlik. Baholashda o‘z-o‘zini baholash, o‘zaro baholash, o‘qituvchi bahosi va raqamli formative assessment vositalarini integratsiyalash maqsadga muvofiq. Natijada o‘quv jarayoni: bilish → tushunish → tahlil qilish → qo‘llash → yaratish → refleksiya mantiqida tashkil etiladi.

Taklif etilgan metodikani amalga oshirish uchun raqamli pedagogik vositalarni funksiyasiga ko‘ra quyidagicha tizimlashtirish mumkin:

Metodik vazifa	Raqamli vosita turi	Kutiladigan pedagogik natija
Axborotni vizuallashtirish	infografika, konseptual xarita, diagramma	murakkab mazmunni yaxlit idrok etish
Mazmunni tushuntirish	multimedia, animatsiya, interaktiv taqdimot	kognitiv anglash
Faol mashq qilish	H5P, Quizizz, LearningApps	faol o‘zlashtirish
Hamkorlik	LMS, Padlet, umumiy elektron doska	kommunikativ va jamoaviy faoliyat
Loyiha yaratish	Canva, Genially, raqamli portfolio	ijodiy-raqamli kompetentlik
Monitoring	LMS analytics, elektron test	individual progressni kuzatish

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Refleksiya	e-portfolio, refleksiv anketa	o‘z-o‘zini baholash va korreksiya

Mazkur vositalar metodik tizimda alohida-alohida emas, balki pedagogik maqsad va o‘quv faoliyatining bosqichlariga muvofiq integratsiyalashgan holda qo‘llanilishi zarur.

Tadqiqot natijalari raqamli pedagogik dizaynni faqat elektron materialning texnik yoki vizual bezagi sifatida tushunish yetarli emasligini ko‘rsatadi. Raqamli dizaynning pedagogik qiymati uning o‘quv maqsadi, mazmun, faoliyat va natija o‘rtasidagi bog‘liqlikni qanday tashkil etishi bilan belgilanadi. Multimedia ta’limi bo‘yicha tadqiqotlarda ham o‘rganish samaradorligi multimedia elementlarining ko‘pligiga emas, balki ularning o‘rganish jarayoniga qanday integratsiyalanganiga bog‘liqligi asoslanadi. Shu sababli raqamli pedagogik dizaynda ortiqcha dekorativ elementlar, bir vaqtning o‘zida haddan tashqari ko‘p axborot, didaktik vazifaga xizmat qilmaydigan animatsiyalar va vizual shovqinni kamaytirish zarur. “Xalqaro baholash asoslari” faniga nisbatan bu yondashuvning bir necha ustunliklari mavjud.

Birinchidan, raqamli pedagogik dizayn xalqaro baholash tizimlariga doir katta hajmdagi ma’lumotlarni strukturaviy va vizual shaklda taqdim etishga imkon beradi.

Ikkinchidan, xalqaro baholash topshiriqlarini raqamli formatda modellashtirish talabaning nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan bog‘laydi.

Uchinchidan, o‘qitish jarayonida interaktiv topshiriqlar va raqamli keyslarning qo‘llanishi talabaning tanlov qilish, tahlil qilish, dalillash va xulosa chiqarishga asoslangan faoliyatini kuchaytiradi.

To‘rtinchidan, raqamli loyihalar yaratish orqali talaba tayyor axborotni iste’mol qiluvchi subyektdan pedagogik raqamli mahsulot yaratuvchi subyektga aylanadi.

Beshinchidan, refleksiv va raqamli baholash vositalari o‘quv natijalarini muntazam kuzatish hamda individual korreksiya qilish imkonini beradi.

Taklif etilayotgan metodikaning an’anaviy o‘qitishdan asosiy farqi raqamli vositalarning sonida emas, balki ularni “maqsad – mazmun – vizual yechim – faoliyat – mahsulot – baholash – refleksiya” mantiqida integratsiyalashidadir. Shu jihatdan raqamli pedagogik dizayn “Xalqaro baholash asoslari” fanini o‘qitishda uch asosiy funksiyani amalga oshiradi: kognitiv funksiya — murakkab axborotni tushunishni yengillashtiradi, motivatsion-estetik funksiya — o‘quv mazmuniga nisbatan qiziqish va emotsional jalb etishni kuchaytiradi, faoliyatli-produktiv funksiya — bilimning amaliy topshiriq va raqamli mahsulot shaklida qo‘llanilishini ta’minlaydi. Natijada raqamli pedagogik dizayn estetizatsiya, didaktik maqsad va raqamli texnologiyaning o‘zaro integratsiyasiga asoslangan metodik mexanizm sifatida namoyon bo‘ladi.

O‘tkazilgan nazariy-metodik tahlil asosida quyidagi xulosalarga kelindi.

Raqamli pedagogik dizayn zamonaviy raqamli ta’lim muhitida o‘qitish mazmuni, texnologiya, vizual kommunikatsiya, interaktiv faoliyat va baholash jarayonlarini o‘zaro muvofiqlashtirish imkonini beradigan metodik vosita hisoblanadi.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

“Xalqaro baholash asoslari” fanining pisa, timss, pirls va talis kabi turli xalqaro baholash tizimlariga oid ko‘p komponentli mazmuni raqamli-vizual strukturaviy taqdimotni talab etadi.

Tadqiqot natijasida fan mazmunini o‘zlashtirishga yo‘naltirilgan motivatsion-estetik, vizual-kognitiv, interaktiv-faoliyatli, loyihaviy-ijodiy va refleksiv-baholash bosqichlaridan iborat metodika ishlab chiqildi.

Metodikada infografika, multimedia, konseptual xaritalar, interaktiv topshiriqlar, raqamli keyslar, lms, raqamli portfolio va sun’iy intellekt vositalari mustaqil texnologiyalar sifatida emas, balki muayyan didaktik funksiyalarni bajaruvchi integratsiyalashgan raqamli vositalar tizimi sifatida qo‘llanilishi asoslandi.

Taklif etilayotgan metodikaning metodik yangiligi “didaktik maqsad → vizual-kognitiv tashkil etish → interaktiv faoliyat → raqamli mahsulot yaratish → refleksiv baholash” mantiqiy zanjiriga asoslanganligida namoyon bo‘ladi.

Mazkur metodika “Xalqaro baholash asoslari” fanini raqamli ta’lim muhitida o‘qitishda talabalarning xalqaro baholashga oid bilimlarini tizimlashtirish, topshiriqlarni tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish, o‘quv motivatsiyasini kuchaytirish hamda raqamli-pedagogik kompetentligini rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin. Kelgusida mazkur metodikaning samaradorligini pedagogik tajriba-sinov ishlari asosida eksperimental va nazorat guruhlarida tekshirish, motivatsion, kognitiv, faoliyatli, ijodiy va refleksiv mezonlar bo‘yicha statistik jihatdan baholash maqsadga muvofiq.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Mayer, R. E. (2021). Multimedia Learning. 3rd ed. Cambridge: Cambridge University Press.
2. Mayer, R. E., & Fiorella, L. (Eds.). (2021). The Cambridge Handbook of Multimedia Learning. 3rd ed. Cambridge University Press.
3. Sweller, J., Ayres, P., & Kalyuga, S. (2011). Cognitive Load Theory. New York: Springer.
4. Clark, R. C., & Mayer, R. E. (2016). E-Learning and the Science of Instruction: Proven Guidelines for Consumers and Designers of Multimedia Learning. 4th ed. Hoboken: Wiley.
5. Norman, D. A. (2013). The Design of Everyday Things. Revised and Expanded Edition. New York: Basic Books.
6. OECD. (2023). PISA 2022 Assessment and Analytical Framework. Paris: OECD Publishing.
7. Mullis, I. V. S., Martin, M. O., & von Davier, M. (Eds.). (2021). TIMSS 2023 Assessment Frameworks. Boston College, TIMSS & PIRLS International Study Center.
8. Mullis, I. V. S., & Martin, M. O. (Eds.). (2019). PIRLS 2021 Assessment Frameworks. Boston College, TIMSS & PIRLS International Study Center.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

9. UNESCO. (2023). Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education: A Tool on Whose Terms? Paris: UNESCO.
10. OECD. (2019). TALIS 2018 Results (Volume I): Teachers and School Leaders as Lifelong Learners. Paris: OECD Publishing.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ETNOMADANIY TURIZMDA MADANIY MEROSNI PEDAGOGIK TALQIN QILISH ORQALI TALABALAR MILLIY IDENTIKLIGINI RIVOJLANTIRISH.

Boymatova Nilufar Akramovna, O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti magistranti.

Annotatsiya

KIRISH: etnomadaniy turizm doirasida tarixiy-madaniy obyektga tashrifning o‘zi talabalarda milliy identiklikni avtomatik rivojlantirmaydi. Madaniy meros talaba uchun tarixiy kontekst, ramziy ma’no, jamoaviy xotira va shaxsiy tajriba bilan bog‘langandagina tarbiyaviy kuchga ega bo‘ladi. Shu bois maqolada etnomadaniy turizmning pedagogik salohiyati “obyektni ko‘rsatish”dan “madaniy ma’noni anglatish”ga o‘tish nuqtayi nazaridan yoritiladi.

MAQSAD: etnomadaniy turizm jarayonida madaniy merosni pedagogik talqin qilishning mazmuni va mexanizmlarini aniqlashtirish, ularning talabalarda milliy identiklikni rivojlantirishdagi o‘rnini asoslash hamda oliy ta’lim amaliyoti uchun interpretativ faoliyatning didaktik mantiqini taklif etish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda madaniyatshunoslik, pedagogika, meros tadqiqotlari va turizmshunoslikka oid birlamchi hamda nufuzli ilmiy manbalar nazariy-qiyosiy, kontent-tahlil, madaniy-germenevtik va tizimli yondashuv asosida o‘rganildi. UNESCOning Madaniyat va san’at ta’limi bo‘yicha doirasi, Faro konvensiyasi hamda madaniy meros interpretatsiyasi, joy identikligi va meros turizmiga oid tadqiqotlar konseptual asos sifatida olindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: nazariy tahlil natijasida pedagogik talqin madaniy meros haqidagi faktni talabaning tarixiy-madaniy xotirasi va shaxsiy ma’no tizimi bilan bog‘laydigan didaktik jarayon sifatida aniqlashtirildi. Uning kontekstual anglash, ramziy-mazmuniy ochish, xotiraviy nisbatlash, dialogik tekshirish va refleksiv-mas’uliyatli reprezentatsiya kabi o‘zaro bog‘liq mexanizmlari ajratildi. Ushbu mexanizmlar “meros – kontekst – ma’no – daxldorlik – pozitsiya – mas’uliyatli faoliyat” mantiqida talabaning milliy-madaniy mansubligini mazmunan chuqurlashtirishi asoslandi.

XULOSA: etnomadaniy turizmning milliy identiklikni rivojlantirishdagi samarasi tashriflar soni yoki taassurot kuchi bilan emas, madaniy merosning qanchalik asosli, ko‘p qatlamli va refleksiv talqin etilishi bilan belgilanadi. Pedagogik talqin talabaning merosni passiv kuzatuvchidan uning ma’nolarini o‘rganuvchi, qiyoslovchi, mas’uliyat bilan ifodalovchi va davom ettiruvchi subyektga aylanishiga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: etnomadaniy turizm, milliy identiklik, madaniy meros, pedagogik talqin, tarixiy xotira, madaniy kod, meros interpretatsiyasi, refleksiya, madaniy mansublik, oliy ta’lim.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

РАЗВИТИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ СТУДЕНТОВ ЧЕРЕЗ ПЕДАГОГИЧЕСКУЮ ИНТЕРПРЕТАЦИЮ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ В ЭТНОКУЛЬТУРНОМ ТУРИЗМЕ.

Бойматова Нилуфар Акрамовна, магистрант государственного института искусств и культуры Узбекистана.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: само посещение историко-культурного объекта в рамках этнокультурного туризма не обеспечивает автоматического развития национальной идентичности студентов. Культурное наследие приобретает воспитательное значение тогда, когда его исторический контекст, символический смысл, коллективная память и личный опыт обучающегося соединяются в единую систему значений.

ЦЕЛЬ: уточнить содержание и механизмы педагогической интерпретации культурного наследия в этнокультурном туризме, обосновать их роль в развитии национальной идентичности студентов и предложить дидактическую логику интерпретативной деятельности для высшего образования.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: использованы теоретико-сравнительный анализ, контент-анализ, культурно-герменевтический и системный подходы. Концептуальную базу составили Рамочная программа UNESCO по образованию в области культуры и искусства, Фаросская конвенция, а также исследования по интерпретации наследия, идентичности места и туризму наследия.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: педагогическая интерпретация уточнена как дидактический процесс, связывающий сведения о наследии с историко-культурной памятью и личной системой смыслов студента. Выделены механизмы контекстуального понимания, раскрытия символического содержания, соотнесения с культурной памятью, диалогической проверки и рефлексивно-ответственной репрезентации. Обоснована логика “наследие – контекст – смысл – сопричастность – позиция – ответственная деятельность”.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: эффективность этнокультурного туризма в развитии национальной идентичности определяется не количеством посещений и не силой эмоционального впечатления, а качеством педагогически организованной интерпретации наследия, переводящей студента из позиции наблюдателя в позицию понимающего и ответственного участника культурной преемственности.

Ключевые слова: этнокультурный туризм, национальная идентичность, культурное наследие, педагогическая интерпретация, историческая память, культурный код, интерпретация наследия, рефлексия, культурная принадлежность, высшее образование.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

DEVELOPING STUDENTS' NATIONAL IDENTITY THROUGH PEDAGOGICAL INTERPRETATION OF CULTURAL HERITAGE IN ETHNOCULTURAL TOURISM.

Nilufar Akramovna Boymatova, Master's student at the Uzbekistan State Institute of Arts and Culture.

Annotation

INTRODUCTION: visiting a historical or cultural site within ethnocultural tourism does not in itself guarantee the development of students' national identity. Cultural heritage acquires educational power when historical context, symbolic meaning, collective memory and the learner's personal experience are connected into a coherent system of meaning.

AIM: to clarify the content and mechanisms of pedagogical interpretation of cultural heritage in ethnocultural tourism, substantiate their role in developing students' national identity, and propose a didactic logic of interpretive activity for higher education.

MATERIALS AND METHODS: the study applies theoretical-comparative analysis, content analysis, cultural-hermeneutic interpretation and a systems approach. The conceptual basis includes the UNESCO Framework for Culture and Arts Education, the Faro Convention, and research on heritage interpretation, place identity and heritage tourism.

DISCUSSION AND RESULTS: pedagogical interpretation is specified as a didactic process that connects information about heritage with students' historical-cultural memory and personal meaning system. Five interrelated mechanisms are distinguished: contextual understanding, symbolic-semantic decoding, memory-based correlation, dialogical verification, and reflective-responsible representation. The sequence "heritage – context – meaning – belonging – position – responsible activity" is substantiated as a conceptual logic for identity-oriented learning.

CONCLUSION: the educational effectiveness of ethnocultural tourism depends not on the number of visits or the intensity of impressions, but on the quality of pedagogically organized interpretation. Such interpretation transforms students from passive observers into participants who understand, critically relate to, responsibly represent and continue cultural heritage.

Keywords: ethnocultural tourism, national identity, cultural heritage, pedagogical interpretation, historical memory, cultural code, heritage interpretation, reflection, cultural belonging, higher education.

Etnomadaniy turizmga ta'lim vositasi sifatida murojaat qilganda eng muhim metodologik savol "talaba qaysi obyektga bordi?" emas, balki "u ko'rgan obyektni qanday ma'noda anglab qaytdi?" degan savoldir. Tarixiy me'moriy yodgorlik, muzey eksponati, hunarmandchilik buyumi, folklor namunasi yoki marosim o'z-o'zidan pedagogik natija yaratmaydi. Ularning tarbiyaviy kuchi talabaning mavjud bilimlari, tarixiy xotirasi, hissiy

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

tajribasi va qadriyatlari bilan qanday bog‘langaniga qarab yuzaga chiqadi. Shu sababli etnomadaniy turizmni faqat tashriflar ketma-ketligi sifatida tashkil etish milliy identiklik rivojiga kutilgan darajada ta’sir ko‘rsatmasligi mumkin. Tashrif taassurot beradi, pedagogik talqin esa taassurotni ma’noga aylantiradi.

UNESCOning 2024-yilda qabul qilingan Madaniyat va san’at ta’limi bo‘yicha doirasida madaniyat shaxs va jamiyatning qadriyatlari, tanlovlari va munosabatlari asosida turuvchi, insonga identiklik hissini beruvchi fundamental omil sifatida talqin qilinadi. Hujjatda madaniyat va san’at orqali ta’lim kognitiv, ijtimoiy-emotsional va xulqiy ko‘nikmalarni rivojlantirishi, ta’lim esa madaniy makonlar, memorial va meros obyektlari, mahalliy hamjamiyatlar hamda madaniyat amaliyotchilari bilan hamkorlikda tashkil etilishi zarurligi qayd etilgan [1, 2–4-b.]. Bu yondashuv etnomadaniy turizmni auditoriyadan tashqaridagi qo‘shimcha faoliyat emas, balki real madaniy muhitni ta’lim mazmuniga aylantiruvchi pedagogik resurs sifatida ko‘rishga asos beradi.

Madaniy merosning o‘zi ham faqat moddiy obyektlar yig‘indisi emas. “Faro” konvensiyasida u odamlar o‘tmishdan meros qilib olgan va o‘zlarining o‘zgarib boruvchi qadriyatlari, e’tiqodlari, bilimlari hamda an’analarining ifodasi sifatida tan oladigan resurslar majmui deb ta’riflanadi. Shu hujjatda “meros hamjamiyati” muayyan meros jihatlarini qadrlaydigan va ularni kelajak avlodlarga yetkazishni istaydigan kishilar birligi sifatida ifodalanadi; ta’lim va siyosatda esa merosni identifikatsiya qilish, o‘rganish, interpretatsiya qilish, saqlash va taqdim etishda jamoatchilik ishtiroki qo‘llab-quvvatlanishi lozimligi ko‘rsatilgan [2, 2–6-b.]. Demak, talaba merosni “tayyor tarixiy buyum” sifatida emas, hozirgi avlodning unga bergan ma’nolari va kelajak oldidagi mas’uliyati bilan birga anglagandagina identifikatsion tajriba yuzaga keladi.

O‘zbekistonning etnomadaniy turizm salohiyati tarixiy shaharlar va me’moriy obidalar bilangina cheklanmaydi. Hududiy urf-odatlar, hunarmandchilik maktablari, mahalliy taomlar, og‘zaki tarix, marosimlar, an’anaviy musiqa va ijrochilik, ziyorat amaliyotlari, mahalla xotirasi ham etnomadaniy tajribaning tarkibiy qismlaridir. T.R.Safarova O‘zbekistondagi etnomadaniy turizm modelini tahlil qilib, uning tarixiy-madaniy va etnografik resurslarga tayanishini, xalqning an’analari va madaniy o‘ziga xosligini namoyon etish bilan bog‘liqligini ko‘rsatadi [3, 4426–4431-b.]. Biroq pedagogik nuqtayi nazardan resursning mavjudligi yetarli emas: resurs talaba uchun tushunarli madaniy matnga aylantirilishi kerak.

Meros interpretatsiyasi ana shu o‘tishni ta’minlaydi. D.Uzzell meros interpretatsiyasining muhim funksiyalaridan biri tashrif buyuruvchining joyga daxldorlik hissi va joy identikligini kuchaytirish ekanini ko‘rsatadi. Uning tadqiqotida ayniqsa odamlarga, ularning faoliyati va mahalliy hayot tarziga bog‘langan ekspozitsiyalar shaxsning joy haqidagi identifikatsion tasavvuriga ko‘proq ta’sir qilgani aniqlangan [4, 219–223-b.]. Bu natija etnomadaniy turizm uchun muhim: talaba yodgorlikni faqat me’moriy shakl sifatida ko‘rsa, bilim olishi mumkin; o‘sha yodgorlikni yaratgan insonlar, yashagan

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

jamoa, marosim, mehnat va qadriyatlar bilan bog‘liq tarixiy hayotni tasavvur qilsa, obyekt shaxsiy va jamoaviy xotira bilan tutashadi.

Y. Poriya, R. Batler va D. Eirey meros turizmining markazida obyektning “eski” yoki “mashhur” ekanligi emas, tashrif buyuruvchining uni o‘z merosi bilan qanday bog‘lashi turishini ta’kidlaydi. Obyektni shaxsiy merosining bir qismi sifatida idrok etgan kishilar tashrifdan oldin, tashrif davomida va undan keyin boshqacha xulqiy va hissiy munosabat ko‘rsatadi [5, 238–241-b.]. Talabalar bilan ishlashda bu holat “bu obida qachon qurilgan?” kabi faktologik savolni “bu meros mening tarixiy-madaniy davomiyligim bilan qanday bog‘liq?” degan identifikatsion savolga olib o‘tish zarurligini bildiradi.

Shu nuqtada “pedagogik talqin” va oddiy gidlik izohini farqlash zarur. Gidlik izohi ko‘pincha fakt, sana, shaxs va voqea haqida axborot yetkazishga qaratiladi. Pedagogik talqin esa faktni kontekstga joylashtiradi, madaniy belgining ma’nosini ochadi, turli manbalarni qiyoslaydi, talabaning mavjud tasavvurini savol ostiga qo‘yadi va yakunda shaxsiy refleksiyani yuzaga keltiradi. Pedagogik talqin — madaniy meros haqidagi ilmiy va tarixiy ma’lumotlarni obyektning ramziy mazmuni, jamoaviy xotira hamda talabaning shaxsiy tajribasi bilan bog‘lab, bilimni anglangan qadriyatli pozitsiyaga aylantirishga yo‘naltirilgan didaktik jarayondir. Bunda maqsad talabaga tayyor “to‘g‘ri hissiyot”ni singdirish emas, meros haqida dalilga tayangan, mazmunan chuqur va mas’uliyatli munosabat hosil qilishdir.

G. Moskardo meros turizmida samarali interpretatsiyani tashrifning sifatini belgilovchi asosiy omillardan biri sifatida ko‘radi. U “mindfulness” tushunchasi orqali tashrif buyuruvchini avtomatik, yuzaki idrokdan faol savol beradigan, farqlarni sezadigan va yangi axborotni avvalgi bilimlari bilan bog‘laydigan holatga olib o‘tish zarurligini asoslaydi [6, 376–381-b.]. Talabalarda milliy identiklikni rivojlantirish nuqtayi nazaridan bu juda muhim: stereotipik milliy obrazlarni takrorlash identiklikning deklarativ shaklini kuchaytirishi mumkin, savol, qiyoslash va tushuntirishga asoslangan idrok esa madaniy mansublikning ongli shaklini rivojlantiradi.

Merosni pedagogik talqin qilishning birinchi mexanizmi kontekstual anglashdir. Talaba obyektning tashqi ko‘rinishini emas, uning paydo bo‘lgan tarixiy vaziyatini, funksiyasini, kimlar tomonidan yaratilganini va keyingi davrlarda qanday o‘zgarib borganini tushunishi kerak. Masalan, hunarmandchilik buyumini faqat “milliy bezak” deb nomlash talqinning boshlang‘ich darajasidir. Materialning tanlanishi, naqshning hududiy semantikasi, ustoz-shogird an’anasi, buyumning kundalik yoki marosimiy vazifasi, bozor va zamonaviy dizayn ta’siridagi transformatsiyasi birgalikda ochilganda obyekt “eksponat”dan “madaniy hodisa”ga aylanadi. Kontekst tarixni romantiklashtirishdan saqlaydi va talabaning o‘tmishni real ijtimoiy hayot bilan bog‘lashiga yordam beradi.

Ikkinchi mexanizm ramziy-mazmuniy ochishdir. Milliy madaniyat ko‘plab kodlar orqali yashaydi: me’moriy shakl, rang, naqsh, kuy, ritm, kiyim, taom, marosimiy harakat, maqol va joy nomi shular jumlasidandir. Talaba belgini taniy olishi bilan uni talqin qila olishi bir xil ko‘nikma emas. Belgini tanish reproduktiv bilimni ko‘rsatadi, uning tarixiy va aksiologik

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

mazmunini tushuntirish esa madaniy savodxonlikni namoyon etadi. Shu sababli etnomadaniy marshrut davomida “nimani ko‘ryapsiz?” savoli “bu detal qanday ma’noni ifodalaydi?”, “u qaysi tarixiy tajribani saqlab turibdi?”, “bugungi kunda uning ma’nosi o‘zgarganmi?” kabi savollar bilan davom ettirilishi kerak.

Uchinchi mexanizm xotiraviy nisbatlashdir. J. Assman madaniy xotirani avlodlar davomida saqlanadigan, takrorlanuvchi amaliyotlar, matnlar, ramzlar va marosimlar orqali guruhning o‘zini anglashiga xizmat qiladigan kollektiv bilim tizimi sifatida izohlaydi [8, 125–133-b.]. Etnomadaniy turizmda tarixiy xotira talabaning oilaviy, hududiy va milliy xotirasi bilan bog‘langanda kuchliroq identifikatsion ma’no kasb etadi. Masalan, bir tarixiy joy haqida arxiv ma’lumoti, mahalliy keksaning og‘zaki xotirasi va talabaning oilaviy hikoyasi qiyoslanganda “katta tarix” bilan “shaxsiy tarix” orasidagi masofa qisqaradi. Shu jarayonda milliy identiklik tashqi tarixni o‘zlashtirish emas, o‘zini tarixiy davomiylik ichida joylashtirish shakliga o‘tadi.

To‘rtinchi mexanizm dialogik tekshirishdir. Madaniy merosning birgina mutlaq talqini mavjud degan yondashuv ko‘pincha tirik madaniyatning murakkabligini soddalashtiradi. “Faro” konvensiyasi merosni taqdim etish etikasi, turli interpretatsiyalarga hurmat va jamoalarning merosni aniqlash hamda talqin qilishdagi ishtirokini alohida qayd etadi [2, 3–5-b.]. Shuning uchun talaba gid, muzey xodimi, hunarmand, mahalliy tarixchi, folklor ijrochisi yoki jamoa vakilining qarashlarini eshitishi, ularni ilmiy manbalar bilan qiyoslashi va qarama-qarshi talqinlarning sabablarini tushunishi kerak. Bu jarayon milliy identiklikni “hamma bir xil o‘ylashi kerak” degan yopiq tasavvurdan saqlab, umumiy madaniy mansublik ichidagi xilma-xillikni anglashga olib keladi.

Beshinchi mexanizm refleksiv-mas’uliyatli reprezentatsiyadir. Talaba meros haqida yangi bilim olgach, uni qanday ifodalashi ham tarbiyaviy ahamiyatga ega. Ijtimoiy tarmoqdagi qisqa video, turistik buklet, fotoesse, podkast yoki virtual xarita madaniy merosni ommalashtirishi mumkin, lekin kontekstdan uzilgan estetik tasvir, stereotip yoki “ekzotika” sifatida taqdim etish meros mazmunini soddalashtirishi ham mumkin. Shu sababli yakuniy topshiriq “chiroyli kontent yaratish” bilan emas, manba ishonchliligi, kontekstga sodiqlik, mahalliy hamjamiyat ovoziga hurmat va madaniy ma’noning aniq ifodalanishi bilan baholanishi kerak. Talaba merosni ko‘rsatish huquqi bilan uni mas’uliyatli talqin qilish majburiyati birga kelishini anglaydi.

Meros interpretatsiyasi bo‘yicha tadqiqotlar ham mazkur mantiqni qo‘llab-quvvatlaydi. A. Moreno-Melgarixo va hammualliflar meros interpretatsiyasining vazifasini ilmiy bilimni jamiyatga yetkazish bilan bog‘lab, yaxshi tashkil etilgan interpretatsiya oddiy estetik taassurotni o‘rganish natijalari, kuchliroq emotsional bog‘lanish va merosni saqlashga nisbatan yuqori ongli munosabat bilan boyitishini ko‘rsatadi [7, 103–106-b.]. Demak, pedagogik talqinning natijasi “talaba ko‘proq fakt bildi” bilan tugamasligi kerak; u merosning nima uchun ahamiyatli ekanini tushuntira olishi, ushbu ahamiyatning shaxsiy va jamoaviy o‘lchovini ajrata bilishi va o‘z xatti-harakatini shu anglash bilan muvofiqlashtira olishi zarur.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Milliy identiklik bilan bog‘liq interpretatsiyada yana bir nozik masala mavjud: merosni ulug‘lash va merosni anglash bir xil jarayon emas. Agar barcha tarixiy hodisalar faqat ideal tasvirda berilsa, talaba tanqidiy tahlildan uzoqlashadi; agar meros faqat muammoli yoki konfliktli jihatlarda yoritilsa, daxldorlik va davomiylik hissi zaiflashishi mumkin. S.Hell madaniy identiklikni o‘tmishning tayyor nusxasiga qaytish emas, tarixiy tajriba va reprezentatsiyalar ichida o‘z pozitsiyasini shakllantirish jarayoni sifatida ko‘radi [9, 222–237-b.]. Pedagogik talqin shu sababli faxr va tanqidiy fikrlashni qarama-qarshi qo‘ymasligi, tarixiy yutuqni dalil bilan qadrlash va murakkab tarixiy tajribani mas’uliyat bilan tahlil qilish imkonini birga yaratishi kerak.

Oliy ta’limda bunday interpretativ faoliyatni etnomadaniy safarning uch vaqt oralig‘ida tashkil etish maqsadga muvofiq. Safardan oldin talaba obyekt haqidagi dastlabki tasavvurini qayd etadi, ikki-uch turdagi manbani o‘rganadi va o‘zi uchun muammoli savol shakllantiradi. Safar davomida u “kuzatuv varag‘i” bilan faktlarni qayd etishdan tashqari ramz, odam, ovoz, makon va kundalik amaliyotlarni o‘zaro bog‘laydi; mahalliy bilim egasi bilan oldindan tuzilgan ochiq savollar asosida suhbat qiladi. Safardan keyin esa yig‘ilgan materialni manbalar bilan tekshiradi, dastlabki qarashi qanday o‘zgarganini yozadi va merosni boshqalarga tushuntirishga qaratilgan qisqa interpretativ mahsulot yaratadi. Uchala bosqich bir-biridan uzilsa, turistik tajriba ko‘proq epizodik taassurot darajasida qoladi.

Interpretativ topshiriqlar ham faktologik nazoratdan farq qilishi kerak. “Bir obyekt – uch narrativ” topshirig‘ida talaba muzey matni, mahalliy og‘zaki xotira va ilmiy manbani qiyoslaydi; “Meros biografiyasi”da obyektning yaratilishi, tarixiy funksiyasi, keyingi o‘zgarishlari va bugungi ma’nosini izchil tiklaydi; “Madaniy kodni o‘qish” topshirig‘ida naqsh, kuy, marosim yoki me’moriy detalning mazmun qatlamlarini ochadi; “Kimning ovozi yetishmayapti?” savoli esa rasmiy talqinda chetda qolgan guruh yoki tajribalarni aniqlashga yordam beradi. Bunday metodlar talabaning nafaqat bilishini, balki interpretatsiya qilish, qiyoslash va refleksiya qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

Pedagogik baholashda ham ayni mantiq saqlanishi zarur. Etnomadaniy turizm natijasini ko‘rilgan obyektlar soni yoki safar haqidagi ijobiy taassurot bilan o‘lchash milliy identiklikning murakkab tabiatini soddalashtiradi. Baholashda kamida besh ko‘rsatkich muhim: talabaning tarixiy kontekstni izohlashi; ramz va madaniy kod ma’nosini ochishi; turli manba va ovozlarni qiyoslay olishi; merosni shaxsiy-milliy davomiylik bilan bog‘lay olishi; merosni ommalashtirishda etik va madaniy mas’uliyatni namoyon qilishi. Ushbu ko‘rsatkichlar so‘rovnomadagi “milliy qadriyatlarni qadrlayman” kabi deklarativ javobdan ko‘ra shaxsning real interpretativ kompetensiyasini aniqroq ko‘rsatadi.

Mazkur yondashuv etnomadaniy turizm va milliy identiklik o‘rtasidagi munosabatni chiziqli sabab-oqibat shaklida emas, ma’no yaratish jarayoni sifatida tushuntiradi. Bir xil obyekt ikki talabada turlicha ta’sir uyg‘otishi mumkin, chunki ularning avvalgi bilimlari, oilaviy xotirasi, hududiy tajribasi va media orqali shakllangan stereotiplari farq qiladi. Pedagogik talqin ana shu farqlarni “xato” deb yo‘qotmaydi, ularni muloqot uchun

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

boshlang‘ich nuqta sifatida ishlatadi. Natijada milliy identiklik tayyor formulani qabul qilish emas, tarixiy va madaniy dalillar bilan ishlash orqali ongli mansublikni shakllantirish jarayoniga aylanadi.

Etnomadaniy turizmda madaniy merosni pedagogik talqin qilishning konseptual mantiqini “meros – kontekst – ma’no – daxldorlik – pozitsiya – mas’uliyatli faoliyat” zanjiri orqali ifodalash mumkin. Meros talaba oldida obyekt sifatida namoyon bo‘ladi; kontekst uning tarixiy va ijtimoiy o‘rnini ochadi; ma’no ramziy va qadriyatli qatlamni anglatadi; daxldorlik obyektni shaxsiy hamda jamoaviy xotira bilan bog‘laydi; pozitsiya talabaning asoslangan munosabatini shakllantiradi; mas’uliyatli faoliyat esa identiklikni merosni asrash, to‘g‘ri ifodalash va zamonaviy madaniy hayotda davom ettirishga yo‘naltiradi. Ushbu bosqichlar qat’iy chiziqli emas: yangi ma’lumot yoki dialog oldingi ma’noni qayta ko‘rib chiqishga olib kelishi mumkin. Aynan shu qayta talqin qilish qobiliyati barqaror va refleksiv milliy identiklikning belgilaridan biridir.

Shunday qilib, etnomadaniy turizmning talabalarda milliy identiklikni rivojlantirishdagi imkoniyati madaniy obyektlarning ko‘pligi yoki marshrutning jozibadorligi bilangina belgilanmaydi. Pedagogik qiymat merosning qanday savollar orqali o‘rganilishi, qaysi manbalar va jamoa ovozlari bilan izohlanishi, talabaning shaxsiy xotirasi bilan qanday tutashtirilishi va safar yakunida qanday refleksiv hamda ijtimoiy mas’uliyatli faoliyatga aylantirilishida namoyon bo‘ladi. Madaniy merosni pedagogik talqin qilish etnomadaniy turizmni tomoshabop tadbirdan ma’no yaratuvchi ta’lim tajribasiga aylantiradi. Ana shunday tajribada milliy identiklik yopiq yoki deklarativ mansublik emas, o‘z tarixiy-madaniy ildizlarini anglaydigan, ularning murakkabligini qabul qiladigan, boshqa madaniyatlar bilan ochiq muloqot qiladigan va meros davomiyligi uchun mas’uliyat sezadigan shaxsiy pozitsiya sifatida rivojlanadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. UNESCO. Framework for Culture and Arts Education. Paris: UNESCO, 2024. P. 2–4. https://www.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2024/02/WCCAE_UNESCO%20Framework_EN_0.pdf
2. Council of Europe. Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society (Faro Convention), CETS No. 199. Faro, 2005. P. 2–6.
3. Safarova T.R. Peculiarities of the Model of Ethnocultural Tourism of Uzbekistan // International Journal of Psychosocial Rehabilitation. 2020. Vol. 24, No. 6. P. 4426–4436. DOI: 10.61841/n7vm1s85.
4. Uzzell D.L. Creating Place Identity through Heritage Interpretation // International Journal of Heritage Studies. 1996. Vol. 1, No. 4. P. 219–228. DOI: 10.1080/13527259608722151.
5. Poria Y., Butler R., Airey D. The Core of Heritage Tourism // Annals of Tourism Research. 2003. Vol. 30, No. 1. P. 238–254. DOI: 10.1016/S0160-7383(02)00064-6.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

6. Moscardo G. Mindful Visitors: Heritage and Tourism // Annals of Tourism Research. 1996. Vol. 23, No. 2. P. 376–397. DOI: 10.1016/0160-7383(95)00068-2.
7. Moreno-Melgarejo A., García-Valenzuela L.J., Hilliard I., Pinto-Tortosa A.J. Exploring Relations between Heritage Interpretation, Visitors Learning Experience and Tourist Satisfaction // Czech Journal of Tourism. 2019. Vol. 8, No. 2. P. 103–118. DOI: 10.2478/cjot-2019-0007.
8. Assmann J. Collective Memory and Cultural Identity / transl. J. Czaplicka // New German Critique. 1995. No. 65. P. 125–133. DOI: 10.2307/488538.
9. Hall S. Cultural Identity and Diaspora // Identity: Community, Culture, Difference / ed. J. Rutherford. London: Lawrence & Wishart, 1990. P. 222–237.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

SHE'RIY DRAMA VOSITASIDA BO'LAJAK AKTYORLAR NUTQINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI.

Doniyor Tuyg'unov, O'zDSMI "Iqtidorli talabalarning ilmiy-tadqiqot faoliyatini tashkil etish bo'limi" boshlig'I mustaqil tadqiqotchi.

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada bo'lajak aktyorlarning badiiy nutqini rivojlantirish metodikasi va uni amaliyotga tatbiq etish masalalari she'riy dramalar misolida atroflicha tadqiq etilgan. Sahna nutqi madaniyatini yuksaltirishda nazariy va metodik yondashuvlarning uyg'unligi ilmiy jihatdan tahlil qilinib, teatr ta'limida ushbu yo'nalishning tutgan o'rni hamda ahamiyati yoritib beriladi. Tadqiqot jarayonida bo'lajak aktyorlarning kasbiy mahoratini oshirishda va nutqiy jozibadorlikni ta'minlashda she'riy nutqning roli va ahamiyatiga alohida e'tibor qaratilgan. She'riy dramalar vositasida talabalarning obrazli tafakkurini o'stirish, mantiqiy urg'ularni to'g'ri qo'llash va nutqiy nafasni boshqarish imkoniyatlari ilmiy va amaliy nuqtai nazardan tahlil etiladi.

Shuningdek, maqolada she'riy drama orqali badiiy nutqning ifoda etilishidagi o'ziga xos poetik jihatlar va uning badiiy-estetik ta'sirchanligi chuqur ochib berilgan. She'riy nutqning ritmik-melodik tuzilishi, fonetik imkoniyatlari va musiqiyligi sababli uning nasriy nutqdan ustun hamda afzal bo'lgan tomonlari qiyosiy shaklda ko'rsatib o'tilgan. Xulosa o'rnida ta'kidlanishicha, she'riy dramalar ustida ishlash bo'lajak aktyorlarga pafosli va emotsional nutq texnikasini egallashda muhim poydevor bo'lib xizmat qiladi. Maqolada keltirilgan xulosalar va amaliy tavsiyalar teatr oliy ta'lim muassasalarida "Sahna nutqi" va "Aktyorlik mahorati" fanlarini o'qitish samaradorligini oshirishga yo'naltirilgan.

MAQSAD: she'riy dramalar misolida bo'lajak aktyorlarning badiiy nutqini rivojlantirish metodikasini, uning amaliy ahamiyatini va sahna nutqi texnikasini takomillashtirish imkoniyatlarini ilmiy-metodik jihatdan asoslash.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda O'zDSMI materiallari, Aristotel, K.Stanislavskiy va I.Sulton kabi nazariyotchilarning qarashlari hamda qiyosiy-tahliliy, artpedagogik va metodik modellashtirish usullaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: she'riy dramaning ritmik-melodik va fonetik ustunliklari ochib berildi; talabalarda mantiqiy urg'u, nutqiy nafas, intonatsiya va obrazli tafakkurni shakllantirish bo'yicha talaffuz-ritm, melodiya va emotsional qonuniyatlarga asoslangan metodik yondashuvlar hamda mumtoz asarlarni (Navoiy, Pushkin) zamonaviy sahnaviy effektlar bilan uyg'unlashtirish zarurati isbotlandi.

XULOSA: she'riy dramalar ustida ishlash bo'lajak aktyorlarga pafosli hamda emotsional nutq texnikasini egallashda muhim poydevor bo'lib xizmat qiladi va "Sahna nutqi" fanini o'qitish samaradorligini oshiradi.

Kalit so'zlar: pedagogika, teatr san'ati, badiiy nutq, she'riy nutq, she'riy drama, aktyor, talaffuz, spektakl.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ РЕЧИ БУДУЩИХ АКТЕРОВ СРЕДСТВАМИ СТИХОТВОРНОЙ ДРАМЫ.

Дониёр Туйгунов, начальник отдела «Организации научно-исследовательской деятельности одаренных студентов» Государственного института искусств и культуры Узбекистана, независимый исследователь.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье на примере стихотворных драм подробно исследованы методика развития художественной речи будущих актеров и вопросы ее практического применения. Научно анализируется гармония теоретических и методических подходов в повышении культуры сценической речи, освещается роль и значение данного направления в театральном образовании. В процессе исследования особое внимание уделено роли и значению поэтической речи в повышении профессионального мастерства и обеспечении речевой выразительности будущих актеров. С научной и практической точек зрения анализируются возможности развития образного мышления студентов, правильного использования логических ударений и управления речевым дыханием посредством стихотворных драм.

Также в статье глубоко раскрыты специфические поэтические аспекты выражения художественной речи через стихотворную драму и ее художественно-эстетическая выразительность. В сравнительной форме показаны преимущества поэтической речи перед прозаической благодаря ее ритмико-мелодической структуре, фонетическим возможностям и музыкальности. В заключение подчеркивается, что работа над стихотворными драмами служит важной основой для освоения будущими актерами техники пафосной и эмоциональной речи. Приведенные в статье выводы и практические рекомендации направлены на повышение эффективности преподавания дисциплин «Сценическая речь» и «Актерское мастерство» в театральных высших учебных заведениях.

ЦЕЛЬ: научно-методическое обоснование методики развития художественной речи будущих актеров на примере стихотворных драм и определение ее роли в повышении техники сценической речи.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использованы материалы Государственного института искусств и культуры Узбекистана, труды Аристотеля, К. Станиславского, И. Султана, а также методы сравнительного анализа, арт-педагогического и методического моделирования.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: раскрыты ритмико-мелодические и фонетические преимущества стихотворной речи; обоснованы методические подходы к развитию логического ударения, речевого дыхания и эмоциональной интонации студентов, а также необходимость адаптации классических произведений (Навои, Пушкин) с применением современных сценических эффектов.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: работа над стихотворными драмами служит ключевой основой для освоения будущими актерами техники эмоциональной речи и повышает эффективность преподавания дисциплины «Сценическая речь».

Ключевые слова: педагогика, театральное искусство, художественная речь, поэтическая речь, стихотворная драма, актер, произношение, спектакль.

ISSUES OF IMPROVING FUTURE ACTORS' SPEECH THROUGH POETIC DRAMA.

Doniyor Tuygunov, Head of the Department for "Organization of Research Activities of Talented Students" at the State Institute of Arts and Culture of Uzbekistan, Independent Researcher.

Annotation

INTRODUCTION: this article comprehensively investigates the methodology of developing future actors' artistic speech and its practical implementation through the example of poetic dramas. The synthesis of theoretical and methodological approaches in enhancing the culture of stage speech is scientifically analyzed, highlighting the role and importance of this direction in theater education. During the research, special attention is paid to the role and significance of poetic speech in improving the professional skills and ensuring the vocal expressiveness of future actors. The possibilities of developing students' figurative thinking, properly applying logical accents, and controlling speech breathing through poetic dramas are analyzed from both scientific and practical perspectives.

Furthermore, the article profoundly reveals the specific poetic aspects of artistic speech expression through poetic drama and its artistic-aesthetic expressiveness. Due to its rhythmic-melodic structure, phonetic capabilities, and musicality, the advantages and superiority of poetic speech over prose are demonstrated in a comparative manner. In conclusion, it is emphasized that working on poetic dramas serves as an essential foundation for future actors to master pathos and emotional speech techniques. The conclusions and practical recommendations presented in the article are aimed at improving the effectiveness of teaching "Stage Speech" and "Acting Skills" courses in higher education institutions of theater arts.

AIM: to scientifically substantiate the methodology of developing future actors' artistic speech through poetic dramas and to evaluate its impact on improving stage speech techniques.

MATERIALS AND METHODS: the study employs research materials from the Uzbekistan State Institute of Arts and Culture, theoretical frameworks by Aristotle, K. Stanislavsky, and I. Sulton, along with comparative-analytical and art-pedagogical modeling methods.

DISCUSSION AND RESULTS: the rhythmic-melodic and phonetic advantages of poetic speech were revealed; methodological approaches focusing on logical

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

accents, speech breathing, and emotional intonation were developed, demonstrating the necessity of integrating classical works (Navoi, Pushkin) with modern stage techniques.

CONCLUSION: working on poetic dramas serves as an essential foundation for future actors to master passionate and emotional speech techniques, thereby increasing the effectiveness of teaching stage speech.

Keywords pedagogy, theater arts, artistic speech, poetic speech, poetic drama, actor, pronunciation, performance.

Jahon madaniyati va san'ati taraqqiyotida, xususan, teatr san'atida aktyor nutqi alohida o'rin tutadi. Bugungi kunda aktyorlarning nutqini rivojlantirish, ularning sahnaviy mahoratini oshirish, yangi obrazlar orqali o'zini, qobiliyatini namoyon qilish san'atshunoslik va pedagogika sohalarining dolzarb masalasi sanaladi. Aktyor nutqi ravonligi, faoliyatining ham farovon bo'lishini ta'minlaydi. Bunda aktyor nafaqat nutqini, balki tilni ham to'g'ri ishlatishi zarur. Aktyor o'zining hissiy holatini, emotsiyasini ijro jarayonida ko'rsatib, obraz yaratishda nutqning, badiiylikning o'ziga xosligi tomoshaviylikni oshiradi. U sahna ijrochisi sifatida har bir rolida estetik jihatdan qimmatli xarakterga xos qiyofa yaratuvchi ijodkor sanalib, san'at rivojiga ham bevosita hissa qo'shadi. Sahna san'atining ijrochiga qo'ygan talabi ulug', asari manfaatlidir. Bu borada aktyor nutqini rivojlantiruvchi vosita – she'riy drama hisoblanadi.

Bo'lajak aktyorlarning badiiy nutqini rivojlantirish metodikasi she'riy dramalar misolida o'rganishdan maqsad – bo'lajak aktyorlarni badiiy nutq bo'yicha zamonaviy pedagogik metodlar orqali yetuk kadrlar qilib tayyorlash, ularning nutq madaniyatini oshirish, sahnada so'zni mukammal ijro darajasida tomoshabinga tushunarli va ta'sirli qilib yetkazib berishi, ifodani rivojlantirishning samarali usullarini aniqlashdan iborat. Aktyorlarning badiiy nutqini rivojlantirishda she'riy dramalarning o'rni va ularning nutqiy ifodasi chuqur ilmiy tahlil qilinib, ular aktyorning sahna nutqi texnikasini oshirishda eng muhim kasbiy vositalardan biri ekanligi aniqlandi. Dramatik jarayonlarda o'zining hissiy va ijtimoiy o'rnini ko'rsatishda ritm va intonatsiya muhim ahamiyat kasb etadi.

San'at ta'limi, xususan, talaba-aktyorlarni o'qitishda "Sahna nutqi" fani asosiy mutaxassislik fani hisoblanib, bo'lajak aktyorlarning sahnaviy nutqi, aniq va ravon talaffuzi, nutqning badiiyligi va ta'sirchanligini ta'minlaydi [1,13-b].

Mashq qilingan, yetuk ovoz bilan ifodalangan nutq – aktyor ijro etayotgan badiiy obrazining sahnadagi butun qiyofasini namoyon etadi.

Bugungi kunda san'at yo'nalashida tahsil olayotgan talabalarni professional aktyor sifatida tayyorlash, sahnada ishlash uchun zarur barcha bilimlarni berish, ko'nikmalarni rivojlantirish choralarini ko'rishda yangi va zamonaviy texnologiyalardan dars jarayonida

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

foydalanish, dunyoning ko‘plab oliy ta’lim muassasalari oldida turgan dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Yangi O‘zbekistonda olib borilayotgan tub islohotlar sabab, barcha sohalar qatorida pedagogika va san’atshunoslik ta’lim sohasi ham yangidan-yangi innovatsion o‘zgarishlarga yuz tutdi. Yurtimizning deyarli barcha hududlarida sahna san’ati ixlosmandlari uchun ko‘plab teatr binolari qurildi. Mavjudlari esa qayta ta’mirdan chiqarilib, foydalanishga topshirildi.

Tadqiqotlar natijasida, oliy o‘quv yurtlarida soha mutaxassislarini tayyorlashda, xususan, bo‘lajak aktyorlarning kasbiy kompetensiyasi va badiiy nutqini rivojlantirishda she’riy dramalardan keng foydalanish zaruriyati mavjudligi hamda bu bo‘yicha ilmiy-tadqiqot ishlari talab darajasida tatbiq etilmagani ma’lum bo‘ldi. She’riy dramalar bo‘yicha nazariy ma’lumotlarning yetarli darajada emasligi, amaliyotda she’riy dramalardan professional darajada foydalanish imkoniyatini bermayotgani o‘z isbotini topdi.

Badiiy nutq aktyorning professional ijrosi uchun muhim omillardan biri hisoblanib, aktyorning nutq madaniyati, talaffuzi, ifodali so‘zlashuvi – bularning barchasi sahnada obrazni to‘g‘ri aks ettirishda katta ahamiyatga ega. She’riy dramalar mazmuni va shakli bilan aktyorlarning badiiy nutqini rivojlantirishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Maqolada, aktyorlarning badiiy nutqini rivojlantirishda she’riy dramalarning o‘rni, metodikasi va uslublari haqida so‘z yuritiladi.

Aktyorning badiiy nutqi, uning san’atini yuzaga chiqarishning asosi bo‘lib, sahnada yaratgan obrazining jonlanishi uchun zarurligi bilan muhim hisoblanadi. Badiiy nutq nafaqat so‘zlarning talaffuzi va ritmikasi, balki aktyorning his-tuyg‘ularini, psixologik holatini, ichki dunyosini ham ifodalaydi. She’riy dramalar badiiy nutqni rivojlantirishning samarali vositalaridan biri bo‘lib, she’riyatda so‘zlarning ritmi, melodiya va ohanglari ayniqsa muhim o‘rin tutadi.

“Qaysi davrda bo‘lmasin, yozilgan she’riy dramalar adabiyot va drama nazariyasiga tayanadi. Muallif o‘z nazdida tutgan janr xususiyatlari doirasida yozadi. Rejissyor esa uning sahnada yashashiga sabab bo‘ladi. Aktyorlar ijrosida talqin etiladi” [2,14-b]. Izzat Sulton yozganidek, “She’riy nutqda yozilgan asarlar o‘quvchi va eshituvchini tez va qattiq hayajonga soladi” [3,201-b].

She’riy drama va uning xususiyatlari haqida gap ketganda shuni alohida ta’kidlash joizki, she’riy drama – bu dramatik asar bo‘lib, uning asosiy elementi she’rdir. She’riy drama asosan yuqori badiiy darajada yozilgan va tilning estetik imkoniyatlarini kengaytiradigan asarlardir. She’riy drama musiqiy va ritmik jihatlarni ham o‘z ichiga oladi. Bu esa aktyorning badiiy nutqini rivojlantirishda alohida o‘rin tutadi.

Artpedagogik jihatdan qaraganda, aktyor she’riy dramatik asarlarni sahnalashtirish jarayonida quyidagi jihatlarga e’tibor qaratishi zarur:

1. Talaffuz va ritm: she’riy dramalarda so‘zlarning talaffuzi va ritmikasi muhim ahamiyatga ega bo‘lib, aktyor so‘zlarni aniq talaffuz qilishi bilan birga, ularning ritmik

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

tuzilishini ham his qilishi kerak. Bu, ayniqsa, she'riyatning ohanglari va musiqiy ohanglarini aks ettirishda juda zarur;

2. Melodiya: she'riy drama matni ko'pincha musiqiy ifoda va melodiya elementlariga boy bo'ladi. Aktyor bu elementlarni o'z ijrosida aks ettirish orqali badiiy nutqning melodik tuzilishi bo'lgan asar mazmunini chuqurroq tushunishga yordam beradi;

3. Ichki holat va his-tuyg'u: she'riy dramada his-tuyg'ular va ichki holatlar muhim ahamiyat kasb etib, aktyor o'zining ichki holatini she'riy matn orqali ifodalashda yuqori badiiy nutqni namoyon qilishi zarur. Bunday asarlarda so'zlar tashqi voqelikni emas, balki ichki hissiyotlarni ifodalaydi, shuning uchun aktyorning nutqi ham juda nozik va ta'sirchan bo'lishi kerak.

4. Shu bilan bir qatorda, aktyor obraz ustida ishlaydi. Obraz yaratish uchun yuqoridagilarni o'rganish talab etiladi.

5. Badiiy nutqni rivojlantirishda she'riy dramalarni o'qish juda samaralidir.

She'riy dramatik asarlarini o'qish va ifodalashda quyidagi metodik yondashuvlar qo'llaniladi:

- Badiiy nutqning ritmik tahlili: she'riy drama matnini o'rganishda ritmikani hisobga olish, unga butun e'tiborni qaratish juda muhim. Aktyor matnning ritmik tuzilishini, mohiyatini to'liq tushunib olishi nutqning ohangini va melodik elementlarini aniqlashga yordam beradi;
- Emotsional qonuniyatlar: aktyor matnda berilgan emotsional nuanslarni[1] aniq his etishi kerak. She'riy dramatik asarlar ko'pincha kuchli hissiy o'zgarishlar va dramatik tugunlarga boy bo'ladi. Aktyor o'zining ichki hissiyotlarini to'g'ri ifodalashi uchun intensiv mashqlar va hissiy treninglar talab etiladi;
- Sahnada nutqni amalga oshirish: aktyorning badiiy nutqini rivojlantirishda sahnada ijro etishning o'zi alohida metodik yondashuvni talab qiladi. She'riy drama matni, asosan, bir necha qatlamdan iborat bo'lib, har bir qatlamni sahnada to'g'ri aks ettirish kerak. Bu, o'z navbatida, aktyorning til va nutq madaniyatini doimiy ravishda rivojlantirishni talab qiladi;
- Intonatsiya va emotsional rang: she'riy dramatik asarlarda intonatsiya va so'zlarning emotsional rangini oshirish uchun maxsus mashqlar o'tkazilishi mumkin. Bu mashqlar, ayniqsa, she'r va drama elementlari o'zaro qo'shilgan asarlarda muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

She'riy drama orqali aktyorning badiiy nutqini rivojlantirishda aksariyat hollarda klassik adabiyotdan foydalaniladi. Bu to'g'ri albatta, lekin bugungi yoshlar texnologiya taraqqiy topgan zamonda zamonaviy uslubdagi yangiliklarga qiziqadi. Ularning qiziqishini yanada oshiradigan texnologiyalarni ishlab chiqib, foydalanishi uchun qo'llab-quvvatlash borasida tarixiy, she'riy dramalarni zamonaviy effektlarda amaliyotga tatbiq etish muhim hisoblanadi.

[1] Nuanslar – bu darhol sezilmaydigan ma'no, ifoda yoki ohangdagi nozik yoki yengil farqlar.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

“Tuyg‘uni zo‘rlab chiqarib bo‘lmaydi” [4], deb yozadi teatr san’atining bilimdoni, amaliyotchi Konstantin Stanislavskiy o‘zining “Aktyorning o‘z ustida ishlashi” nomli kitobida.

Navoiyning “Layli va Majnun”, “Farhod va Shirin” dostonlarini, Pushkinning “Boris Godunov” romanini zamonaviy shaklda, yoshlar qabul qila oladigan ranglarda sahnalashtirish, bugungi teatr sana’ti mas’ullarining muhim vazifasi bo‘lib turibdi. Bu asarlarda nafaqat badiiy ifodalar, balki she’riyatning chuqur falsafiy uyg‘unligi, dramaturgiyaning shiddatli harakatliligi mavjud bo‘lgani uchun aktyorlar ushbu asarlar bilan ishlashda o‘z nutqini rivojlantirishda katta yutuqlarga erishishlari mumkin.

Sahna nutqi har doim aktyorning ijrochilik uslubini belgilashda alohida ahamiyatga ega bo‘lib kelgan. Chunki aktyor sahnada asarning g‘oyaviy mazmunini va voqealar rivojini, personajlar o‘rtasidagi o‘zaro to‘qnashuv va kurashni to‘liq holda hayotiy qilib tasvirlar ekan, bu jarayonda nutq vositalaridan keng foydalanadi [5,13-b].

Badiiy nutqning she’riy drama orqali ifoda etilishidagi o‘ziga xoslik shuki, unda buyuk yunon mutafakkiri Aristotel ta’biri bilan aytganda, shoirning qahramonlar nutqini faqat so‘z bilan emas, intonatsiyaga boy she’rlar bilan yetkazib beradi.

She’riy san’at haqida gap ketganda “She’riy yozilgan tragediya, drama, satiralar she’rning ma’lum bir navi bo‘lib, uning o‘qilayotganini eshitgan yoki o‘zi ovozini chiqarib o‘qigan kishi huzur qilishi kerak [6,61-b], deya baho berish bilan birga, to‘g‘ri fikr bildirilgan Aristotel “Poetika”sida. Bu – bugungi kunda tomoshabinlar e’tiborini qozongan she’riy dramalarning sahna talqinlarida o‘z isbotini topgan.

She’riy dramatik spektaklda – she’riy nutq va shaklning o‘ziga xosligi har bir satrda so‘zma-so‘z, qatorma-qator, jumlama-jumla ortib boradi. Muallifning she’rlari matbuotda chiqishiga qo‘yilgan ta’qiqlar, adabiyot va adib ijodini tushunmaganlar, obrazlari bilan bog‘liq tashbehlar va majozlar ifodasi ko‘ngillarni zabt etadi. Natijada, aktyorlar nutqi, ijrosi, mahorati tomoshabinlar qalbini larzaga soladi, hayratlantiradi [7].

Shuningdek, she’r so‘z bilan qofiyani bir-biriga bog‘lagan holda badiiy nutqning takomillashuviga sabab bo‘ladi. Bu esa, tomoshabinlarning asar qahramonlari yoki personajlarga bo‘lgan qiziqishini yanada oshiradi.

Ma’lumki, san’atshunos pedagog kadrlarni tayyorlashda til va nutqning o‘rni beqiyos. Ayniqsa, she’riy dramalarni o‘qitishda, bo‘lajak aktyorlarning badiiy nutqini rivojlantirishda artpedagogning oldida jiddiy masalalar o‘z yechimini kutib turibdi. She’riy ohang, ichki hissiyotni yurak-yurakdan tuyish hamda badiiy-estetik tafakkur tarzini rivojlantirishga doir sahna asarlarini yaratishda aktyorning mahorati bilan birga, badiiy nutqi ham katta mas’uliyat talab etadi.

Maqolada she’riy uslubda yozilgan asarlar asosida bo‘lajak aktyorlarning badiiy nutqini rivojlantirish bilan birga pedagogik zamonaviy metodlar, sahnaviy talqin, dramaturgiya, rejissyorlik, aktyorlik mahoratiga doir muammolar va ularning tahliliga bag‘ishlangan.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Auditoriya darslarida she'riy dramani talabalar galma-gal o'qish orqali bilish, bildirish auditoriyadagi talabalarni xabardor qilish, ohangga solib, badiiy, ifodali, so'z ma'nosini tushunib, mohiyatni tushuntirib, ohangdorlikni oshirib o'qish, ijro qilib ko'rish, holatga kirish, obrazni o'zida his qilish, uyatchanlikni yengish kabi vazifalar talabani tarbiyalaydi, eslab qolish qobiliyatini oshiradi, his qilishini o'stiradi.

She'riy dramada she'riy ohang yetakchilik qilishi bilan birga dramatizm ham o'z ta'sirini o'tkazmasdan qolmaydi. She'riy dramadagi ohangdorlik nafaqat aktyorning, balki tinglovchining ham xotirasini mustahkamlashi she'riy dramaning ahamiyatini ko'rsatadi.

She'riy drama bir necha janrlar sintezi hosilasidan iborat bo'lib, unda dramatizm va personajning xatti-harakatiga qurilgan voqealar tizimi yetakchilik qilishi bilan oddiy she'rdan farq qiladi. Syujetning dramatizmga qurilganligi she'riy dramaning qiymatini yanada oshiradi.

She'riy dramaning lirik she'rlardan farqi katta bo'lib, she'riy dramaning "dramatik jihati kuchli" hisoblanib, unda harakat, voqelik va syujet bo'ladi. Eng muhimi, sahnaviylik, sahnaboblik, sahnada o'ynaladigan xatti-harakat – dramatizmning mavjudligi hisoblanadi. Bu – avvalo, rejissyorning tasavvurida kompozitsion yaxlitlikni paydo qiladi. She'riy dramadan she'riy spektakl yaratish, ya'ni sahnadagi holatni ko'rish, uning qurilishi, dekoratsiyasi, aktyorlar ansamblining jonli harakati, rassomning fantaziyasi, musiqiy moslik she'riy spektakl uchun zarur bo'ladigan barcha unsurlar haqida o'ylashga va uni sahnaviy talqinini yaratishga undaydi. She'riy dramaning mana shunday jozibasini anglagan, uning mashaqqatidan qo'rqmagan rejissyor she'riy spektakl qo'yishga jazm etadi. Uning tomoshaviyligi borasidagi o'ylar ham rejissyorning oldida turgan birinchi masala ekanligi ham sir emas.

Barcha she'rlar bir xil bo'lmay, birida lirizm, boshqasida dramatizm kuchli bo'ladi. Muallif she'riyati va teatr o'rtasidagi o'zaro aloqa bir tomonlama bo'lmasligi kerak. Shoir, dramaturg she'rni dramatik jonlilikka, sahnaviylikka qurishi she'riy dramaning qat'iy talabi ekanini chuqur anglashi rejissyorga ham, aktyorga ham yo'riqnoma vazifasini o'taydi.

She'riyatning teatr spektakllariga ta'siri katta bo'lib, she'riy drama, teatr pyesalari, uning predmeti va chegarasi, pyesalarda she'riy til, sahna tashkiloti, dekor-kostyum oranjirovkasi, tasviriy, eshitish va lingvistik elementlardan xayoliy foydalanish, atmosfera yaratish, vaqt bilan qanday she'riy dramatik tuzilma yaratilganligi muhokama mavzularidan hisoblanadi. Bugungi kunda she'riyatning teatr tili bo'lib qolgani aytilsa ham, she'riyat bilan teatr o'rtasidagi aloqa butunlay uzilgan, she'riyat teatrda o'z vazifasini yo'qotgan, deb da'vo qilish mumkin emas.

Zamonaviy teatr asoschilaridan hisoblangan Ibsen, Chexov, Shou kabi ismlar nasrdan teatr tili sifatida foydalana olgan, lekin ular o'z spektakllarida ma'lum bir she'riylik doirasidan chiqib, ancha murakkab va samaraliroq uslubni qo'llay olganlar. She'riy teatr, dramatik she'riyat, she'riy drama, teatr she'riyati, she'riyat teatri kabi tushunchalarning ko'pligidan farqli o'laroq, she'riyat-poetikaning teatr bilan o'zaro ta'sirini muhokama qilish uchun yaratilgan, bu boradagi puxta va batafsil tadqiqotlarning kamligi vaziyatni avvalgidan

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ham murakkablashtiradi. Shu sababli, teatrda she'riyatni g'oya, asar to'qimasi ichida parcha-parcha ko'rgazmaga qo'yiladigan va barcha unsurlar uyg'unligi bilan yuzaga chiqadigan uslub sifatida ta'riflash tushunchaga sodda va to'g'ri ta'rif topish nuqtai nazaridan muhimdir.

Xulosa qilib aytganda, she'riy dramalar bo'lajak aktyorlarning nutqini rivojlantirishda nihoyatda samarali metodik vositadir. Bu asarlarning talaffuz, ritm, intonatsiya va emotsional ranglarni to'g'ri o'rganish orqali, aktyorlar o'z nutqini yanada boyitadi. Aktyorning sahnada so'zlashuvi faqatgina badiiy ifoda vositasi emas, balki uning ichki dunyosini, his-tuyg'ularini va psixologik holatini aks ettirishning asosiy vositasidir.

She'riy drama – shaklan she'riy, tarkiban dramatic bo'lib, tur sifatida liro-dramatik turga xosdir. Yozilganda she'riy tuzilishga egaligi bilan dramatik xarakterda namoyon bo'ladi.

She'riy dramalar bo'lajak aktyorlarning badiiy nutqini rivojlantirishda ulkan imkoniyatlar berishi bilan birga, ularni san'atga yangicha nigoh bilan qarashga o'rgatadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Aristotel, Poetika. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1980. 150 b.
2. Kadirov R.T. Talaba-aktyorlarda sahna nutqiga oid bilim va ko'nikmalarni takomillashtirish texnologiyalari: Dis. ... ped. fan. fal. dok. – Toshkent: O'zDSMI, 2024. 129 b.
3. Tuyg'unov D.M. O'zbekiston teatrlarida she'riy dramalarning sahna talqinlari (mustaqillik davri). – Toshkent: O'zDSMI, 2023. 100 b.
4. Sulton I. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: "O'qituvchi" nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2005.
5. Stanislaviskiy K.S. Aktyorning o'z ustida ishlashi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2011.
6. Xoliqulova G. Sahna nutqi tarixiy dramalar misolida. – Toshkent. O'zDSI, 2007. 144 b.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

TALABALARNING O‘Z-O‘ZINI RIVOJLANTIRISHINI QO‘LLAB-QUVVATLOVCHI RAQAMLI VOSITALAR VA ADAPTIV PLATFORMALAR.

Kudenov Temurbek Maxsetbaevich, Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti, Matematika kafedrasi o‘qituvchisi, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD).
ORCID:0009-0002-7077-6237

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada oliy ta’lim talabalarining o‘z-o‘zini rivojlantirish faoliyatini qo‘llab-quvvatlashda raqamli vositalar, adaptiv ta’lim platformalari hamda sun’iy intellekt texnologiyalarining pedagogik imkoniyatlari tahlil qilingan. Tadqiqotda adaptiv platformalarning individuallashtirilgan ta’lim trayektoriyasini shakllantirish, talabaning bilim va kompetensiyalaridagi bo‘shliqlarni diagnostika qilish, ta’lim mazmunini moslashtirish, tezkor teskari aloqa taqdim etish, o‘z-o‘zini nazorat qilish va refleksiv faoliyatni rivojlantirish imkoniyatlariga alohida e’tibor qaratilgan. Khan Academy, Coursera, edX, Moodle, ALEKS va Duolingo kabi raqamli ta’lim muhitlarining funksional-didaktik imkoniyatlari qiyosiy jihatdan tavsiflangan. Sun’iy intellekt asosidagi adaptiv mexanizmlarning “diagnostika – individual profil – tavsiya – adaptiv faoliyat – monitoring – teskari aloqa – refleksiya – korreksiya” siklidagi o‘rni asoslangan. Tahlil natijasida adaptiv platformalardan foydalanishning samaradorligi texnologiyaning o‘ziga emas, balki uning pedagogik maqsad, diagnostika, individuallashtirish, mustaqil faoliyat, monitoring va refleksiya bilan metodik integratsiyasiga bog‘liqligi aniqlangan.

MAQSAD: talabalarning o‘z-o‘zini rivojlantirishini qo‘llab-quvvatlovchi zamonaviy raqamli vositalar hamda adaptiv platformalarning funksional-didaktik imkoniyatlarini qiyosiy tahlil qilish va sun’iy intellekt asosidagi adaptiv mexanizmlarning pedagogik ahamiyatini asoslash.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida ilmiy-pedagogik adabiyotlarni nazariy tahlil qilish, Khan Academy, ALEKS, Coursera, edX, Moodle va Duolingo kabi raqamli platformalar imkoniyatlarini qiyoslash, tasniflash hamda pedagogik modellashtirish usullaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: adaptiv platformalarning individuallashtirilgan ta’lim trayektoriyasini shakllantirish, bilimlardagi bo‘shliqlarni diagnostika qilish va tezkor teskari aloqa berish imkoniyatlari ochib berildi; sun’iy intellektga asoslangan “diagnostika – individual profil – tavsiya – adaptiv faoliyat – monitoring – teskari aloqa – refleksiya – korreksiya” siklining integrativ mexanizmi ishlab chiqildi hamda platforma samaradorligi texnologiyaning o‘ziga emas, balki uning pedagogik maqsadlar bilan metodik integratsiyasiga bog‘liqligi isbotlandi.

XULOSA: tizimlashtirilgan raqamli-adaptiv muhit talabalarning nafaqat individual o‘zlashtirish darajasini oshirishga, balki ularning mustaqil ta’lim faoliyatini rejalashtirish,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

nazorat qilish va takomillashtirish kabi o‘z-o‘zini rivojlantirish kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: adaptiv ta’lim, sun’iy intellekt, raqamli ta’lim, adaptiv platforma, o‘z-o‘zini rivojlantirish, individual ta’lim trayektoriyasi, mustaqil ta’lim, learning analytics, diagnostika, teskari aloqa, refleksiya.

ЦИФРОВЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ И АДАПТИВНЫЕ ПЛАТФОРМЫ, ПОДДЕРЖИВАЮЩИЕ САМОРАЗВИТИЕ СТУДЕНТОВ.

Куденов Темурбек Махсетбаевич, преподаватель кафедры математики Нукусского государственного педагогического института имени Ажинияза, доктор философии (PhD) по педагогическим наукам.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье проанализированы педагогические возможности цифровых инструментов, адаптивных образовательных платформ и технологий искусственного интеллекта в поддержке деятельности по саморазвитию студентов высших образовательных учреждений. Особое внимание уделено возможностям адаптивных платформ по формированию индивидуализированной образовательной траектории, диагностике пробелов в знаниях и компетенциях студентов, адаптации содержания обучения, предоставлению оперативной обратной связи, развитию навыков самоконтроля и рефлексивной деятельности. Проведена сравнительная характеристика функционально-дидактических возможностей таких цифровых образовательных сред, как Khan Academy, Coursera, edX, Moodle, ALEKS и Duolingo. Обоснована роль механизмов адаптации на основе искусственного интеллекта в цикле «диагностика – индивидуальный профиль – рекомендация – адаптивная деятельность – мониторинг – обратная связь – рефлексия – коррекция». По результатам анализа установлено, что эффективность использования адаптивных платформ определяется не самой технологией, а степенью её методической интеграции с педагогическими целями, диагностикой, индивидуализацией, самостоятельной деятельностью, мониторингом и рефлексией.

ЦЕЛЬ: сравнительный анализ функционально-дидактических возможностей современных цифровых инструментов и адаптивных платформ, поддерживающих саморазвитие студентов, а также обоснование педагогической значимости адаптивных механизмов на основе искусственного интеллекта.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в ходе исследования использованы методы теоретического анализа научно-педагогической литературы, сравнительного анализа возможностей цифровых платформ (Khan Academy, ALEKS, Coursera, edX, Moodle, Duolingo), классификации и педагогического моделирования.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: раскрыт потенциал адаптивных платформ в формировании индивидуализированной образовательной траектории, диагностике

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

пробелов в знаниях и предоставлении оперативной обратной связи; разработан интегративный цикл на основе ИИ «диагностика – индивидуальный профиль – рекомендация – адаптивная деятельность – мониторинг – обратная связь – рефлексия – коррекция», а также доказано, что эффективность платформ определяется их методической интеграцией с дидактическими целями.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: Систематизированная цифровая адаптивная среда способствует не только повышению качества освоения учебного материала, но и развитию компетенций саморазвития студентов, включая самостоятельное планирование, контроль и совершенствование собственной учебной деятельности.

Ключевые слова: адаптивное обучение, искусственный интеллект, цифровое обучение, адаптивная платформа, саморазвитие, индивидуальная образовательная траектория, самостоятельное обучение, learning analytics, диагностика, обратная связь, рефлексия.

DIGITAL TOOLS AND ADAPTIVE PLATFORMS SUPPORTING STUDENTS' SELF-DEVELOPMENT.

Kudenov Temurbek Maxsetbaevich, Lecturer at the Department of Mathematics, Nukus State Pedagogical Institute named after Ajiniyaz, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences.

Annotation

INTRODUCTION: this article analyzes the pedagogical potential of digital tools, adaptive learning platforms, and artificial intelligence technologies in supporting the self-development activities of higher education students. Particular attention is paid to the capacity of adaptive platforms to develop individualized learning trajectories, diagnose gaps in students' knowledge and competencies, adapt learning content, provide timely feedback, and promote self-monitoring and reflective activity. The functional and didactic capabilities of such digital learning environments as Khan Academy, Coursera, edX, Moodle, ALEKS, and Duolingo are comparatively characterized. The role of AI-based adaptive mechanisms within the cycle of "diagnosis – individual profile – recommendation – adaptive activity – monitoring – feedback – reflection – correction" is substantiated. The analysis demonstrates that the effectiveness of adaptive platforms depends not on the technology itself, but on the extent to which it is methodologically integrated with pedagogical objectives, diagnosis, individualization, independent learning activities, monitoring, and reflection.

AIM: to conduct a comparative analysis of the functional and didactic capabilities of modern digital tools and adaptive platforms supporting student self-development and to substantiate the pedagogical significance of AI-based adaptive mechanisms.

MATERIALS AND METHODS: the study employed theoretical analysis of scientific and pedagogical literature, comparative evaluation of digital platforms (Khan Academy,

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ALEKS, Coursera, edX, Moodle, Duolingo), classification, and pedagogical modeling techniques.

DISCUSSION AND RESULTS: the capabilities of adaptive platforms in constructing individualized learning trajectories, diagnosing knowledge gaps, and providing rapid feedback were demonstrated; an integrative AI-driven cycle of "diagnosis – individual profile – recommendation – adaptive activity – monitoring – feedback – reflection – correction" was formulated, proving that technology's effectiveness depends on its methodological integration with pedagogical goals.

CONCLUSION: a structured digital-adaptive environment enhances students' individual learning outcomes while systematically developing their self-development competencies, including independent planning, monitoring, and refining of their educational activities.

Keywords: adaptive learning, artificial intelligence, digital learning, adaptive platform, self-development, individualized learning trajectory, independent learning, learning analytics, diagnosis, feedback, reflection.

Oliy ta’limning raqamli transformatsiyasi sharoitida talabalarni tayyor bilimlarni o‘zlashtiruvchi subyekt sifatida emas, balki o‘zining kasbiy va shaxsiy rivojlanish trayektoriyasini mustaqil boshqarishga qodir faol subyekt sifatida shakllantirish muhim pedagogik vazifalardan biriga aylanmoqda. Axborot hajmining keskin ortishi, kasbiy bilimlarning tez yangilanishi va zamonaviy mehnat bozorida yangi kompetensiyalarga talabning muntazam o‘zgarishi oliy ta’lim bitiruvchisidan uzluksiz o‘rganish, o‘z bilimlarini mustaqil yangilash va individual rivojlanish strategiyasini belgilash qobiliyatini talab qiladi [1].

Shu jihatdan talabaning o‘z-o‘zini rivojlantirishi faqat mustaqil ravishda axborot izlash yoki topshiriqlar bajarish bilan chegaralanmaydi. U shaxsiy ta’lim maqsadini belgilash, mavjud bilim va kompetensiyalarini baholash, rivojlanish ehtiyojlarini aniqlash, tegishli resurslarni tanlash, faoliyat natijalarini monitoring qilish, refleksiya asosida kamchiliklarni aniqlash hamda keyingi rivojlanish yo‘nalishini mustaqil belgilash kabi o‘zaro bog‘langan jarayonlarni qamrab oladi.

Biroq an’anaviy raqamli ta’lim muhitlarida barcha talabalar uchun bir xil mazmun va topshiriqlarni taqdim etish individual rivojlanish ehtiyojlarini to‘liq ta’minlamaydi. Talabalarning boshlang‘ich tayyorgarligi, bilim darajasi, o‘rganish sur’ati, motivatsiyasi, qiziqishlari va kompetensiyalaridagi farqlar ta’lim jarayonini individuallashtirishni talab qiladi [2].

Mazkur muammoni hal etishda adaptiv ta’lim platformalari va sun’iy intellekt texnologiyalari muhim imkoniyatlarga ega. Ular talabaning raqamli faoliyati natijalarini tahlil qilish, individual pedagogik profilini shakllantirish, bilimlardagi bo‘shliqlarni aniqlash, mos

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

o‘quv resurslarini tavsiya etish va o‘quv faoliyatini dinamik ravishda moslashtirish imkonini beradi [3].

Shu sababli mazkur tadqiqotning maqsadi – talabalarning o‘z-o‘zini rivojlantirishini qo‘llab-quvvatlovchi zamonaviy raqamli vositalar va adaptiv platformalarning funksional-didaktik imkoniyatlarini qiyosiy tahlil qilish hamda sun’iy intellekt asosidagi adaptiv mexanizmlarning pedagogik ahamiyatini aniqlashdan iborat.

1-rasm. Adaptiv ta’lim va sun’iy intellekt asosida talabaning o‘z-o‘zini rivojlantirish sikli.

Tadqiqot jarayonida ilmiy-pedagogik adabiyotlarni nazariy tahlil qilish, raqamli ta’lim platformalarining funksional imkoniyatlarini qiyoslash, tasniflash, tizimlashtirish, pedagogik modellashtirish va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi.

Platformalarni tahlil qilishda quyidagi mezonlar asos qilib olindi:

- ta’lim mazmunini individuallashtirish imkoniyati;
- boshlang‘ich va joriy diagnostika;
- individual tavsiyalar berish;
- ta’lim trayektoriyasini moslashtirish;
- sun’iy intellekt va algoritmik mexanizmlardan foydalanish;
- o‘z-o‘zini nazorat qilish imkoniyati;
- teskari aloqa;
- rivojlanish dinamikasini monitoring qilish;
- mustaqil ta’limni qo‘llab-quvvatlash;
- refleksiv faoliyat uchun imkoniyat yaratish.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Mazkur mezonlar platformalarning faqat texnik funksiyalarini emas, balki talabaning o‘z-o‘zini rivojlantirish jarayoniga ko‘rsatadigan pedagogik ta’sirini aniqlash imkonini beradi.

Talabaning o‘z-o‘zini rivojlantirishining pedagogik mohiyati

O‘z-o‘zini rivojlantirish shaxsning mavjud imkoniyatlarini anglash, rivojlanish maqsadlarini mustaqil belgilash va ushbu maqsadlarga erishish uchun o‘z faoliyatini ongli ravishda boshqarish jarayoni hisoblanadi [4].

Ushbu siklda raqamli vositalarning vazifasi talabani to‘liq boshqarish emas, balki unga o‘z rivojlanishini boshqarish uchun zarur diagnostik axborot, individual tavsiya, resurs, teskari aloqa va monitoring vositalarini taqdim etishdan iborat.

Raqamli vositalarning o‘z-o‘zini rivojlantirishdagi pedagogik funksiyalari

Talabalarning o‘z-o‘zini rivojlantirishini qo‘llab-quvvatlovchi raqamli vositalarni pedagogik funksiyalariga ko‘ra bir necha guruhga ajratish mumkin.

1-jadval

Talabalarning o‘z-o‘zini rivojlantirishini qo‘llab-quvvatlovchi raqamli vositalarning pedagogik funksiyalari

Raqamli vositalar	Asosiy funksiyasi	O‘z-o‘zini rivojlantirishga ta’siri
LMS tizimlari	Kontent, topshiriq, nazorat va monitoring	O‘z faoliyatini rejalashtirish
MOOC platformalari	Keng ko‘lamli mustaqil kurslar	Individual bilimlarni kengaytirish
Adaptiv platformalar	Mazmun va topshiriqlarni moslashtirish	Individual rivojlanish trayektoriyasini shakllantirish
AI vositalari	Tavsiya, tushuntirish, generativ yordam	Individual pedagogik yordam
Learning analytics	Faoliyat ma’lumotlarini tahlil qilish	O‘z rivojlanish dinamikasini anglash
Elektron portfolio	Natijalarni jamlash va namoyish qilish	Refleksiya va o‘z-o‘zini baholash
Raqamli diagnostika	Bilim va kompetensiyalarni aniqlash	Kuchli va zaif jihatlarni belgilash
Kollaborativ vositalar	Hamkorlik va kommunikatsiya	Ijtimoiy-refleksiv rivojlanish

Demak, raqamli vositalar talabaning o‘z-o‘zini rivojlantirish siklining turli bosqichlariga xizmat qiladi. Ularning pedagogik samaradorligi esa mazkur vositalarning yagona individual rivojlanish mexanizmiga integratsiyalashish darajasiga bog‘liq.

Adaptiv ta’lim platformalarining pedagogik imkoniyatlari

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Adaptiv platformaning an’anaviy elektron ta’lim tizimidan asosiy farqi foydalanuvchi faoliyati haqidagi ma’lumotlar asosida ta’lim jarayonining ayrim parametrlarini o‘zgartirish imkoniyatidir [5].

Mazkur mexanizmda individual profil adaptiv tizimning asosiy axborot komponenti hisoblanadi. Profil talabaning o‘zlashtirish natijalari, bajarilgan topshiriqlari, xatolari, o‘rganish sur’ati va faoliyat tarixiga oid ma’lumotlar asosida shakllantiriladi.

Monitoring natijasida yangi ma’lumotlarning paydo bo‘lishi individual profilni yangilaydi. Shu sababli adaptiv ta’lim bir martalik individuallashtirish emas, balki dinamik moslashtirish jarayoni hisoblanadi.

Zamonaviy raqamli va adaptiv platformalarning qiyosiy tahlili

Talabalarning mustaqil o‘rganishi va individual rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash nuqtai nazaridan turli funksional modelga ega platformalarni qiyoslash muhimdir. Ularning ayrimlari bevosita adaptiv o‘qitishga yo‘naltirilgan bo‘lsa, boshqalari kurslarni individuallashtirish, mustaqil o‘rganish, monitoring yoki o‘z-o‘zini nazorat qilish imkoniyatlari bilan ajralib turadi [6].

2-rasm. Talabalarning o‘z-o‘zini rivojlantirishini qo‘llab-quvvatlovchi raqamli va adaptiv ta’lim platformalari

2-jadval

Raqamli va adaptiv ta’lim platformalarining funksional-didaktik qiyosiy tavsifi

Platforma	Asosiy yo‘nalish	Adaptivlik xususiyati	Teskari aloqa	O‘z-o‘zini rivojlantirishdagi imkoniyati
Khan Academy	Mustaqil o‘rganish va mashqlar	O‘zlashtirish natijalariga bog‘liq tavsiyalar	Tezkor	Bilimdagi bo‘shliqlarni

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

				aniqlash va individual sur'atda ishlash
ALEKS	Matematika va tabiiy fanlar	Bilim holatini diagnostika qilish va mos o'quv yo'lini shakllantirish	Yuqori	Individual bilim xaritasini bosqichma-bosqich kengaytirish
Coursera	MOOC va kasbiy ta'lim	Kurs va kontent tavsiyalarida shaxsiylashtirish elementlari	Kursga bog'liq	Kasbiy va shaxsiy rivojlanish yo'nalishini mustaqil tanlash
edX	Ochiq onlayn ta'lim	Kursga bog'liq shaxsiylashtirish imkoniyatlari	Kursga bog'liq	Mustaqil va uzluksiz ta'lim
Moodle	LMS	Sozlamalar va faoliyat shartlari orqali adaptiv yo'llarni loyihalash mumkin	Mavjud	O'quv faoliyatini boshqarish va monitoring
Duolingo	Til o'rganish	Mashqlar murakkabligi va takrorlashni foydalanuvchi faoliyatiga moslashtirish	Tezkor	Muntazam mashq va o'z-o'zini nazorat qilish

Jadvaldan ko'rinadiki, platformalardagi adaptivlik bir xil shaklda namoyon bo'lmaydi. Masalan, ALEKSda diagnostika va individual bilim modeliga asoslangan adaptiv mexanizm markaziy o'rin egallasa, Moodle'da adaptiv o'qitish ko'proq pedagog tomonidan yaratiladigan shartli faoliyatlar va o'quv yo'llari orqali amalga oshirilishi mumkin. MOOC platformalarida esa talabaning o'z rivojlanish yo'nalishini tanlashi va mustaqil o'rganishi ustunlik qiladi [7].

Shu sababli raqamli platformani "adaptiv" deb baholashda faqat tavsiya tizimining mavjudligini emas, balki diagnostika, individual profil, kontent adaptatsiyasi, monitoring va teskari aloqa o'rtasidagi funksional bog'lanishni hisobga olish zarur.

3-rasm. Adaptiv ta'lim platformalarining talaba rivojlanishiga pedagogik imkoniyatlari.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Sun’iy intellektning adaptiv ta’limdagi pedagogik imkoniyatlari

Sun’iy intellekt texnologiyalarining ta’limga kirib kelishi adaptiv ta’limning imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytirmoqda. An’anaviy adaptiv tizimlar oldindan belgilangan qoidalar va algoritmlar asosida ishlagan bo‘lsa, zamonaviy AI vositalari katta hajmdagi ta’limiy ma’lumotlarni tahlil qilish, individual tavsiyalar yaratish va dialogik pedagogik yordam ko‘rsatish imkoniyatlariga ega.

AI vositalari adaptiv ta’limda bir nechta muhim funksiyalarni bajarishi mumkin: talabaning bilim darajasini aniqlash, individual qiyinchiliklarni identifikatsiya qilish, tegishli resurslarni tavsiya etish, topshiriqlar murakkabligini moslashtirish, tushuntirish va izohlar yaratish, natijalarni tahlil qilish hamda individual feedback taqdim etish.

4-rasm. Adaptiv ta’lim muhitida Learning Analytics asosida talaba faoliyatini monitoring qilish modeli

Biroq AI asosidagi tavsiya avtomatik ravishda pedagogik jihatdan optimal tavsiya degani emas. Algoritmik qarorlarning mazmuni didaktik maqsad, fan xususiyati, talabaning rivojlanish bosqichi va o‘qituvchining pedagogik nazorati bilan muvofiqlashtirilishi kerak.

Shu sababli oliy ta’lim uchun samarali modelni:

“AI talabaning o‘rniga qaror qiladi”

emas, balki:

“AI diagnostik va analitik yordam beradi → talaba ongli tanlov qiladi → o‘qituvchi pedagogik qo‘llab-quvvatlaydi”

tamoyili asosida qurish maqsadga muvofiq.

Adaptiv platformalarning o‘z-o‘zini rivojlantirishga ta’sir mexanizmi

Tahlil natijalari raqamli adaptiv platformalarning talabaning o‘z-o‘zini rivojlantirishiga ta’sirini beshta o‘zaro bog‘langan mexanizm orqali tushuntirish imkonini beradi.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Birinchidan, diagnostik mexanizm talabaning mavjud bilim va kompetensiyalarini anglashiga yordam beradi. Talaba “men nimani bilaman?” va “nimani rivojlantirishim kerak?” degan savollarga javob oladi.

Ikkinchidan, maqsadli-navigatsion mexanizm individual rivojlanish yo‘nalishini belgilash va unga mos resurslarni tanlashga yordam beradi.

Uchinchidan, adaptiv-faoliyatli mexanizm talabaning mavjud darajasiga mos murakkablikdagi topshiriqlarni taqdim etib, ortiqcha qiyinchilik yoki haddan tashqari soddalikning oldini oladi.

To‘rtinchidan, monitoring va teskari aloqa mexanizmi talabaning rivojlanish dinamikasini ko‘rsatadi. Natijada talaba faqat yakuniy bahoni emas, balki qaysi kompetensiyalar rivojlanayotgani va qaysi jihatlar ustida ishlash zarurligini ko‘ra oladi.

Beshinchidan, refleksiv-korreksion mexanizm talabaning o‘z faoliyatini tahlil qilish va keyingi rivojlanish strategiyasini qayta belgilashini ta’minlaydi.

5-rasm. Raqamli-adaptiv muhitda talabaning o‘z-o‘zini rivojlantirish trayektoriyasi

Mazkur modelning o‘ziga xos jihati raqamli diagnostika, sun’iy intellekt tavsiyasi, individual ta’lim trayektoriyasi, learning analytics, refleksiya va qayta diagnostikani yagona siklik mexanizmga integratsiyalashdan iborat.

O‘tkazilgan tahlil raqamli ta’lim vositalarining mavjudligi o‘z-o‘zidan talabaning o‘z-o‘zini rivojlantirishini ta’minlamasligini ko‘rsatadi. Platformada minglab elektron resurslarning mavjudligi talabaning qaysi materialni, nima sababdan va qanday ketma-ketlikda o‘rganishi kerakligini bilishini anglatmaydi.

Shu nuqtai nazardan raqamli resurslarning ko‘pligi emas, ularning pedagogik adaptivligi muhimdir.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Adaptiv platformaning pedagogik qiymati talaba haqida qancha ma'lumot to'plashi bilan emas, ushbu ma'lumotlar asosida qanday rivojlantiruvchi pedagogik qarorlar shakllantirilishi bilan belgilanadi.

Bunda yana bir muhim masala – talabaning avtonomiyasidir. Haddan tashqari avtomatlashtirilgan adaptiv tizim barcha qarorlarni talaba o'rniga qabul qilsa, o'z-o'zini boshqarish kompetensiyasining rivojlanishi cheklanishi mumkin. Shuning uchun platforma talabaning o'rniga rivojlanish trayektoriyasini to'liq belgilamasligi, balki muqobil yo'llarni tavsiya etib, ongli tanlov imkoniyatini saqlab qolishi lozim.

Bundan tashqari, sun'iy intellekt asosidagi adaptiv tizimlarni joriy etishda ma'lumotlar maxfiyligi, algoritmik shaffoflik, tavsiyalarning pedagogik asoslanganligi, akademik halollik va inson nazorati masalalari ham hisobga olinishi kerak.

Demak, samarali adaptiv raqamli muhit texnologiya – talaba – o'qituvchi uchligining muvozanatiga asoslanishi zarur.

Tadqiqot natijasida talabalarning o'z-o'zini rivojlantirishini qo'llab-quvvatlashga yo'naltirilgan raqamli va adaptiv platformalarni baholashning diagnostika, individual profil, shaxsiylashtirish, adaptiv kontent, monitoring, teskari aloqa va refleksiyani qamrab oluvchi funksional-didaktik mezonlari tizimlashtirildi.

Talabaning o'z-o'zini rivojlantirishini ta'minlashda sun'iy intellektning funksiyasi pedagogik qarorni to'liq avtomatlashtirish emas, balki diagnostik ma'lumotlarni qayta ishlash, individual tavsiyalar shakllantirish va talabaning ongli pedagogik tanlovini axborot bilan qo'llab-quvvatlash sifatida aniqlashtirildi.

Shuningdek, "raqamli diagnostika → individual profil → AI tavsiyasi → individual ta'lim trayektoriyasi → adaptiv faoliyat → learning analytics → individual teskari aloqa → refleksiya → korreksiya → qayta diagnostika" sikliga asoslangan talabaning o'z-o'zini rivojlantirishini qo'llab-quvvatlashning integrativ mexanizmi taklif etildi.

Oliy ta'limda talabaning o'z-o'zini rivojlantirish kompetensiyasi zamonaviy kasbiy tayyorgarlikning muhim natijalaridan biri hisoblanadi. Raqamli vositalar va adaptiv platformalar mazkur jarayonni individual diagnostika, shaxsiylashtirilgan ta'lim, monitoring, teskari aloqa va refleksiya orqali qo'llab-quvvatlash imkonini beradi.

Tahlil qilingan platformalarning funksional imkoniyatlari turlicha bo'lib, ularning barchasini bir xil darajada adaptiv tizim sifatida baholash mumkin emas. Adaptivlik darajasi platformaning talaba faoliyatiga oid ma'lumotlarni aniqlashi, ushbu ma'lumotlarni individual profilga aylantirishi va ta'lim mazmuni, topshiriqlar yoki tavsiyalarni mazkur profilga muvofiq o'zgartirish imkoniyati bilan belgilanadi.

Sun'iy intellekt adaptiv ta'limning diagnostik, prognostik va tavsiyaviy imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu bilan birga, AI pedagogik maqsad va insoniy qaror qabul qilish jarayonini almashtirmasligi, balki ularni qo'llab-quvvatlashi zarur.

Shunday qilib, talabalarning o'z-o'zini rivojlantirishini samarali qo'llab-quvvatlovchi raqamli ta'lim muhiti "diagnostika – individual profil – maqsad – adaptiv tavsiya – individual faoliyat – monitoring – teskari aloqa – refleksiya – korreksiya" siklining uzluksiz ishlashiga

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

asoslanishi lozim. Mazkur mexanizm talabaning nafaqat individual o‘zlashtirish darajasini oshirish, balki o‘z ta’lim faoliyatini mustaqil rejalashtirish, nazorat qilish, baholash va takomillashtirish qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Brusilovsky P. Adaptive Hypermedia // User Modeling and User-Adapted Interaction. – 2001. – Vol. 11. – P. 87–110.
2. Brusilovsky P., Millán E. User Models for Adaptive Hypermedia and Adaptive Educational Systems // The Adaptive Web. – Berlin: Springer, 2007. – P. 3–53.
3. Hattie J., Timperley H. The Power of Feedback // Review of Educational Research. – 2007. – Vol. 77, No. 1. – P. 81–112.
4. Siemens G., Long P. Penetrating the Fog: Analytics in Learning and Education // EDUCAUSE Review. – 2011. – Vol. 46, No. 5. – P. 30–40.
5. Boud D., Molloy E. Feedback in Higher and Professional Education: Understanding It and Doing It Well. – London: Routledge, 2013.
6. Holmes W., Bialik M., Fadel C. Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning. – Boston: Center for Curriculum Redesign, 2019.
7. Zawacki-Richter O., Marín V.I., Bond M., Gouverneur F. Systematic Review of Research on Artificial Intelligence Applications in Higher Education – Where Are the Educators? // International Journal of Educational Technology in Higher Education. – 2019. – Vol. 16.
8. Куденов Т.М. ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПЕРСОНАЛИЗИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ: ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ИНДИВИДУАЛЬНЫХ ТРАЕКТОРИЙ В ЦИФРОВУЮ ЭПОХУ // Qo‘qon DPI. Ilmiy xabarlar 2026-yil 5-son, C seriya. – 1691-1695b. (https://journals-kokandsu.uz/index.php/kspi/article/view/3047/2989)
9. Kudenov T.M. ADAPTIVE PEDAGOGICAL SYSTEMS BASED ON ARTIFICIAL INTELLIGENCE // Science and Innovation INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL VOLUME 5 ISSUE 6 JUNE 2026 – 75-80p. (https://scientists.uz/uploads/journal/volume_1784441809_447.pdf), (https://scientists.uz/archive?lang=uz)

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

KASB STANDARTI IMKONIYATLARI ASOSIDA TA'LIM SIFATINI OSHIRISHNING AYRIM JIHATLARI

Mamadaliyev Kamolidin Rahmatullayevich, Chirchiq davlat pedagogika universiteti "Boshlang'ich ta'limda amaliy fanlar" kafedra dotsenti, p.f.d. (DSc).

Annotatsiya

KIRISH: maqolada milliy malaka ramkalari doirasida kasb standarti imkoniyatlari asosida ta'lim sifatini oshirishning ayrim jihatlariga to'xtalgan bo'lib, Xalqaro standartlar asosida yaratilgan, ta'lim sifatiga ta'sir etuvchi ta'limning me'yoriy hujjatlari keltirib o'tilgan. Shundan kelib chiqib, hozirgi mehnat bozorining yuqori talablariga javob bera oladigan yangi avlodni tarbiyalashda inson kapitalini shakllantirishlikning asosiy omili ta'lim sifati ekanligi ilmiy tomondan ochib berilgan.

MAQSAD: mazkur maqolaning maqsadi xalqaro standartlar va Milliy malakalar ramkasi asosida ishlab chiqilgan kasb standartlarining oliy ta'lim sifatini oshirishdagi o'rnini aniqlash, o'quv-me'yoriy hujjatlarni mehnat bozori talablari bilan uyg'unlashtirish zaruratini asoslash hamda raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashga xizmat qiluvchi tashkiliy-pedagogik mexanizmlarni yoritishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda O'zbekiston Respublikasining ta'lim va bandlik sohalariga oid qonunlari, Prezident farmon va qarorlari, Vazirlar Mahkamasi qarorlari, davlat akkreditatsiyasi mezonlari, Milliy malakalar ramkasi, kasb va davlat ta'lim standartlari, malaka talablari hamda sohaga oid ilmiy-uslubiy manbalardan foydalanildi. Materiallarni o'rganishda me'yoriy-huquqiy hujjatlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, tizimlashtirish, umumlashtirish va ilmiy-pedagogik xulosalash metodlari qo'llanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tahlillar kasb standartlari ta'lim tizimi va mehnat bozori o'rtasidagi muhim bog'lovchi mexanizm ekanini ko'rsatdi. Davlat ta'lim standartlari, malaka talablari, o'quv rejalari va fan dasturlarini kasb standartlariga muvofiq yangilash bitiruvchilarda zarur kasbiy hamda universal kompetensiyalarni shakllantirish imkonini beradi. Shuningdek, ta'lim dasturlarini ishlab chiqishga ish beruvchilar va soha mutaxassislarini jalb etish, ilg'or pedagogik texnologiyalarni qo'llash, ta'lim natijalarini shaffof baholash va o'quv jarayonini muntazam monitoring qilish oliy ta'lim sifati hamda bitiruvchilarning raqobatbardoshligini oshirishi aniqlandi.

XULOSA: kasb standartlari va xalqaro talablarga moslashtirilgan o'quv-me'yoriy hujjatlar oliy ta'lim sifatini ta'minlashning muhim asoslaridan hisoblanadi. Shu sababli ta'lim dasturlari, o'quv rejalari, malaka talablari va fan dasturlarini mehnat bozori ehtiyojlari asosida muntazam yangilash, ta'lim muassasalari bilan ish beruvchilar o'rtasidagi hamkorlik va qayta aloqa mexanizmlarini kuchaytirish, monitoring tizimini takomillashtirish hamda uzluksiz kasbiy ta'lim tamoyillarini keng joriy etish zarur.

Kalit so'zlar: milliy malaka ramkalari, tarbiya, dars, texnologiya, kasb standarti, o'qitish, sinergetika, umumiy ta'lim maqsadi, tarbiyaviy maqsad, ilmiy dunyoqarash, fikrlash va madaniyat, amaliy maqsad, ta'lim sifatini.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ НА ОСНОВЕ ВОЗМОЖНОСТЕЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СТАНДАРТА

Мамадалиев Камолидин Рахматуллаевич, Государственный педагогический университет им. Чирчика**,** Доцент кафедры «Прикладные науки в начальном образовании», (DSc).

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматриваются некоторые аспекты повышения качества образования на основе возможностей профессионального стандарта в рамках национальной квалификационной системы и приводятся нормативные документы в области образования, влияющие на качество образования, созданные на основе международных стандартов. На основе этого научно доказано, что основным фактором формирования человеческого капитала при воспитании нового поколения, способного отвечать высоким требованиям современного рынка труда, является качество образования.

ЦЕЛЬ: цель статьи заключается в определении роли профессиональных стандартов, разработанных на основе международных стандартов и Национальной рамки квалификаций, в повышении качества высшего образования, обосновании необходимости согласования учебно-нормативных документов с требованиями рынка труда, а также раскрытии организационно-педагогических механизмов подготовки конкурентоспособных специалистов.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использованы законы Республики Узбекистан в сфере образования и занятости, указы и постановления Президента, постановления Кабинета Министров, критерии государственной аккредитации, Национальная рамка квалификаций, профессиональные и государственные образовательные стандарты, квалификационные требования, а также соответствующие научные и методические источники. Применялись методы анализа нормативно-правовых документов, сравнительного анализа, систематизации, обобщения и формулирования научно-педагогических выводов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: проведённый анализ показал, что профессиональные стандарты являются важным механизмом, обеспечивающим взаимосвязь системы образования и рынка труда. Обновление государственных образовательных стандартов, квалификационных требований, учебных планов и программ дисциплин в соответствии с профессиональными стандартами способствует формированию у выпускников необходимых профессиональных и универсальных компетенций. Установлено, что привлечение работодателей и отраслевых специалистов к разработке образовательных программ, применение передовых педагогических технологий, обеспечение прозрачного оценивания

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

результатов обучения и регулярный мониторинг образовательного процесса повышают качество высшего образования и конкурентоспособность выпускников.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: профессиональные стандарты и учебно-нормативные документы, приведённые в соответствие с международными требованиями, являются важной основой обеспечения качества высшего образования. В связи с этим необходимо регулярно обновлять образовательные программы, учебные планы, квалификационные требования и программы дисциплин с учётом потребностей рынка труда, укреплять сотрудничество и механизмы обратной связи между образовательными организациями и работодателями, совершенствовать систему мониторинга, а также широко внедрять принципы непрерывного профессионального образования.

Ключевые слова: национальные рамки квалификаций, образование, урок, технология, профессиональный стандарт, преподавание, синергия, общая образовательная цель, образовательная цель, научное мировоззрение, мышление и культура, практическая цель, качество образования.

SOME ASPECTS OF IMPROVING THE QUALITY OF EDUCATION BASED ON THE POSSIBILITIES OF THE PROFESSIONAL STANDARD

Mamadaliyev Kamolidin Rahmatullayevich, Chirchik State Pedagogical University
Associate Professor of the Department of “Applied Sciences in Primary Education”,
(DSc).

Annotation

INTRODUCTION: the article touches upon some aspects of improving the quality of education based on the possibilities of the professional standard within the framework of the national qualification framework, and cites normative documents of education that affect the quality of education, created on the basis of international standards. Based on this, it is scientifically revealed that the main factor in the formation of human capital in the upbringing of a new generation that can meet the high requirements of the current labor market is the quality of education.

AIM: the purpose of this article is to determine the role of occupational standards developed on the basis of international standards and the National Qualifications Framework in improving the quality of higher education, to substantiate the need to align educational and regulatory documents with labor market requirements, and to describe organizational and pedagogical mechanisms for training competitive specialists.

MATERIALS AND METHODS: the study employed the laws of the Republic of Uzbekistan regulating education and employment, presidential decrees and resolutions, resolutions of the Cabinet of Ministers, state accreditation criteria, the National Qualifications Framework, occupational and state educational standards, qualification requirements, and relevant scientific and methodological sources. The methods applied

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

included the analysis of regulatory and legal documents, comparative analysis, systematization, generalization, and the formulation of scientific and pedagogical conclusions.

DISCUSSION AND RESULTS: the analysis demonstrated that occupational standards serve as an important mechanism linking the education system with the labor market. Updating state educational standards, qualification requirements, curricula, and course syllabi in accordance with occupational standards facilitates the development of the professional and transferable competencies required of graduates. The findings also showed that involving employers and industry experts in the development of educational programs, applying advanced pedagogical technologies, ensuring transparent assessment of learning outcomes, and regularly monitoring the educational process improve the quality of higher education and enhance graduates' competitiveness.

CONCLUSION: occupational standards and educational and regulatory documents aligned with international requirements constitute an essential foundation for assuring the quality of higher education. Therefore, educational programs, curricula, qualification requirements, and course syllabi should be regularly updated in line with labor market needs. It is also necessary to strengthen cooperation and feedback mechanisms between educational institutions and employers, improve monitoring systems, and widely introduce the principles of continuing professional education.

Keywords: national qualification frameworks, education, lesson, technology, professional standard, teaching, synergy, general educational goal, educational goal, scientific worldview, thinking and culture, practical goal, quality of education.

Xalqaro standartlarga mos bo‘lgan Milliy malaka ramkalari doirasida yaratilgan Kasb standartlarining ta’lim sifatini oshirishga ta’siri kunning dolzarb masalalaridan biri sifatida e’tirof etilayotganligini O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev rahbarligida 2024-yil 20-iyun kuni kengaytirilgan tarzda o‘tkazilgan videoselektor yig‘ilishida[3] to‘liq asoslab berildi.

Ayni paytda, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 5-maydagi “Ta’lim sifatini ta’minlash va ta’lim xizmatlari ko‘rsatish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PF-76-son Farmoni[4], O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 6-avgustdagi “O‘rta maxsus, kasbiy, oliy va oliy ta’limdan keyingi ta’lim, shuningdek, kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tashkilotlarini kompleks hamda maxsus davlat akkreditatsiyasidan o‘tkazish tizimini joriy etish to‘g‘risida”gi 498-son Qarori bilan tasdiqlangan va O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi ta’lim sifatini ta’minlash milliy agentligi direktorining “Oliy ta’lim tashkilotlarining ta’lim dasturlarini maxsus davlat akkreditatsiyasidan o‘tkazishda baholash mezonlari bo‘yicha indikatorlarni tasdiqlash haqida”gi Buyrug‘iga

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

asosan milliy kadrlarning raqobatbardoshligi va umumjahon amaliyotiga asoslangan oliy ta'lim milliy tizimining sifati oshishiga yo'naltirilgan Oliy ta'lim tashkilotlarining ta'lim dasturlarini maxsus davlat akkreditatsiyasidan o'tkazishda baholash mezonlari bo'yicha INDIKATORLAR ishlab chiqilib, ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan dolzarb masalalar belgilab qo'yilgan. Xususan:

mehnat bozori, ta'lim ehtiyojlari va ilmiy-tadqiqotning so'nggi tendensiyalariga oid ma'lumotlarni muntazam ravishda yig'ish, tahlil va monitoring qilish bo'yicha tartib mavjud hamda ushbu masalalar yuzasidan tarkibiy tuzilmaning vazifa va funksiyalarini aniq belgilash;

talabalarni mehnat bozoridagi mavjud imkoniyatlar to'g'risida xabardor qilish mexanizmini yo'lga qo'yish;

manfaatdor tomonlar ishtirokida ta'lim dasturining belgilangan tartibda ishlab chiqish. Bunda ta'lim dasturining maqsadi, natijalarining belgilangani, mehnat bozori, Kasb va Davlat ta'lim standarti (bundan buyon matnda KS, DTS deb yuritiladi) va Milliy malakalar ramkasi (bundan buyon matnda MMR deb yuritiladi) talablariga muvofiqligini ta'minlash;

ta'lim dasturini ishlab chiqish jarayonida ish beruvchilar, soha mutaxassislari va professor-o'qituvchilar ishtiroki ta'minlanib, mazkur jarayonni tizimli yo'lga qo'yish;

jamoatchilik, abituriyentlar va talabalar ta'lim dasturi haqida haqqoniy va xolis axborotga ega bo'lish imkoniyatini shakllantirish;

o'quv reja va o'quv dasturlar MMR, DTS, kasbiy standart(lar), malaka talabi va (yoki) xalqaro ta'lim standartlariga muvofiq ishlab chiqilishini ta'minlash;

amaldagi ta'lim dasturlari bo'yicha o'quv jarayonida ilg'or pedagogik texnologiyalarni qo'llash va tegishli samaradorlikka erishish;

dars jarayonlarida yangi o'qitish usullari, ilg'or pedagogik va innovatsion texnologiyalar (bundan buyon matnda "**Ilg'or pedagogik yondashuvlar"** deb yuritiladi) muntazam qo'llash;

ilg'or pedagogik yondashuvlar fanlar (modullar) mazmunini chuqur o'zlashtirish, talabalarda mustaqil ta'lim olish, tahliliy, tanqidiy va ijodiy fikrlash hamda hamkorlikda ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish hamda ta'lim dasturida belgilangan o'quv natijalariga samarali erishish;

monitoring va tahlil natijalari asosida o'quv reja, o'quv dasturlari va metodik materiallar yangilash, shuningdek ilg'or pedagogik yondashuvlar bo'yicha metodik qo'llanmalar va o'quv materiallari muntazam ishlab chiqib hamda amaliyotga joriy etish;

ta'lim dasturi doirasida talabalar bilimining shaffof va xolis baholanishi, baholash jarayonlarining o'quv natijalariga muvofiqligini ta'minlash[5].

Ta'lim sifati, bu ta'lim tizimi va ta'lim muassasasi faoliyatining shaxsiy, ijtimoiy va me'yoriy talablarining real erishish mumkin bo'lgan natijalari bilan tavsiflanadi. Ta'lim sifatini ta'minlash masalasi dunyoning barcha mamlakatlarida dolzarb vazifalardan hisoblanadi va ko'plab mutaxassislar qiziqishini o'ziga jalb etgan. Oliy ta'lim sifati

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

tushunchasi manfaatdor guruhlar va turli vakolatli tashkilotlar tomonidan turlicha qabul qilingan. Xalqaro ahamiyatga ega bo‘lgan manbalarda uning uch komponenti haqida ma’lumotlar uchraydi: ta’lim subyektlari; ta’limning me’yoriy hujjatlari; ta’lim muhiti [6].

Ushbu maqolamizda, Xalqaro standartlar asosida yaratilgan, ta’lim sifatiga ta’sir etuvchi ta’limning me’yoriy hujjatlariga to‘xtalib o‘tamiz.

Jamiyat hayotida ro‘y berayotgan hozirgi o‘zgarishlar ta’lim tizimi oldiga yangidan yangi muammolarni qo‘ymoqda-ki, bularga nimani o‘qitish va qanday qilib sifatli o‘qitish muammosi dolzarb qilib qo‘yilmoqda. Bu sohada, Respublika Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Davlatimiz mustaqilligining 31 yilligiga bag‘ishlangan bayram tabrigida beshta asosiy yo‘nalishni ko‘rsatib berdi. Shulardan, birinchisi ta’lim sohasi bo‘yicha bo‘lib, “ta’lim sohasida eng qulay sharoitlar yaratish. Buning uchun maktablarning o‘quv dasturlari, o‘qitish uslubi, darsliklar mazmuni tubdan qayta ko‘rib chiqiladi, maktablar qurish, ustoz va murabbiylarning mashaqqatli mehnatini rag‘batlantirish davom ettiriladi” deb ta’lim tashkilotlarida faoliyat olib borayotgan pedagog va professor-o‘qituvchilar qatorida, Mehnat bozori tadqiqotlari instituti ilmiy tadqiqotchilar jamoasiga ham dasturilamal qilib, ustuvor vazifalarni belgilab berdi.

Shundan kelib chiqib, hozirgi mehnat bozorining yuqori talablariga javob bera oladigan yangi avlodni tarbiyalashda inson kapitalini shakllantirishlikning asosiy omili ta’lim sifati ekanligi, ishlab chiqaruvchi, o‘qituvchi va tahsil oluvchilarning hamkorlikdagi faoliyatni tashkil etishda kasb standartlari va zamonaviy pedagogik texnologiya milliy modelning o‘rni, malaka va bilimlarni baholash milliy tizimining xalqaro miqyosda tan olinishi, kredit-modul sistemasi sharoitida o‘qitish jarayonini tashkil etish masalalarining mohiyatini ochib berish kunning talabi hisoblaniladi.

Galdagi vazifa, Xalqaro standart va Kasb standartlariga moslashtirilgan o‘quv-me’yoriy hujjat va tashkiliy-uslubiy normativlarini takomillashtirishdan iborat.

O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunining 34-moddasida Kadrlarning talabgorlari ishtirokida Bilim sohalarining Davlat ta’lim standarti, ta’lim yo‘nalishlarining Malaka talablari, o‘quv reja va dasturlarini Kasbiy standartlari asosida ishlab chiqilishi belgilangan[1].

Ushbu ustuvor vazifaning yechimi sifatida inson kapitalini shakllantirishlikning asosiy omili ta’lim sifati ekanligidan kelib chiqib, Inson kapitali, Kasb standartlari kunning asosiy tushunchasiga aylanmoqda.

“Nima uchun oliy ta’lim me’yoriy-huquqiy va tashkiliy-uslubiy hujjatlari, ayniqsa o‘quv jarayoni asosini tashkil etuvchi fan dasturlari(sillabus)larni yangilash ehtiyoji paydo bo‘lmoqda” degan savol tug‘iladi?

Oliy ta’lim tashkilotlari ta’lim yo‘nalish(mutaxassislik)lari o‘quv rejasidagi ayrim fanlarning bir qismi ish jarayonida kerak bo‘lmayotganligini kuzatish mumkin, bu esa ish beruvchi va bitiruvchi yoshlarning e’tiroziga sabab bo‘lmoqda. Chunki, yoshlarimiz yurtboshimiz aytganidek, kechagi yoshlar emas, yangilanayotgan O‘zbekiston dunyoga

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ochildi, barcha sohalarda bo‘lgani kabi ta’limda ham xalqarolashuv, integratsiya masalalari oldingi planga chiqdi, talabalar ta’lim oladigan oliy dargohlar, unda o‘qitiladigan fanlar, foydalaniladigan dasturlar xalqaro andozalarga hamda mehnat bozori talablariga, ish beruvchilar ehtiyojlariga javob beradigan bo‘lishi kerak.

2021/2022 o‘quv yilidan boshlab barcha davlat va nodavlat oliy ta’lim muassasalari o‘qitishning kredit-modul tizimiga o‘tdi. Ta’lim natijalari asosida o‘qitish jarayonlari tashkil etilmoqda hamda o‘quv jarayoni, o‘quv reja va dasturlari aynan ta’lim natijalariga erishishni ta’minlashga xizmat qiladi.

Shu bois, jamiyat va mehnat bozori tomonidan bitiruvchilardan talab qilinadigan universal va kasbiy kompetensiyalarni aniqlash, natijadorlikka erishish va doimiy ravishda yangilab borish juda muhim ahamiyatga ega.

Mazkur muammolarga yechim sifatida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 04-oktyabrdagi “Kambag‘alchilikni qisqartirish va bandlik sohasida davlat siyosatini takomillashtirish va samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 347-son qarori[2] bilan O‘zbekiston Respublikasi milliy malakalar ramkasi asosida davlat va xo‘jalik boshqaruv organlari ish beruvchilar birlashmalari bilan tegishli malaka darajalarining o‘ziga xos xususiyatlarini aks ettiruvchi tarmoqlar bo‘yicha malaka ramkalarini takomillashtirish vazifasi qo‘yildi.

Milliy kvalifikatsiya ramkasi asosida tarmoq kvalifikatsiya ramkalarini takomillashtirish, kasb standartlarini ishlab chiqish va takomillashtirish kabi vazifalarni amalga oshirishda hamda ular asosida professional va oliy ta’lim standartlarini yangilash yoki takomillashtirish kabi vazifalarni bajarishda salmoqli muammolarni yechish ko‘zda tutilgan.

Kasb standartlari xodimlarning lavozim vazifalarini belgilash, ularning kasbiy rivojlanishini rejalashtirish, mutaxassislar tayyorlash, xodimlarni tanlash, ishga joylashtirish va mehnat faoliyatiga qo‘yiladigan talablarini ishlab chiqish, shuningdek, rahbarlar va mutaxassislarni attestatsiyadan o‘tkazishda qabul qilingan qarorlarni asoslash uchun mo‘ljallangan bo‘lib, bevosita ta’lim sifatini oshirishga o‘zining ta’sirini ko‘rsatadi.

Kasb standartlari mehnat bozori va ta’lim sohasi o‘rtasidagi muhim hujjat (tom ma’noda ko‘prik) hisoblanadi va u davlat ta’lim standartlari, malaka talablari va o‘quv dasturlarini mehnat bozori talab va ehtiyojlariga mosligini ta’minlashga qaratilgan bo‘lib, malakali kadrlarni kasbiy tayyorgarligi sifatini ta’minlaydi.

Albatta, Kasb standartlarini ishlab chiqish ko‘p bosqichli va ko‘p vaqt talab qiladigan jarayon. Keyingi vazifa sifatida davlat ta’lim standartlari, ta’lim yo‘nalishlari va mutaxassisliklar bo‘yicha malaka talablarini, o‘quv rejalarni, fan dasturlarini kasb standartlariga moslashtirib yangilash belgilandi.

Demak, “Ta’lim sifatini ta’minlashda Kasb standartlari va Xalqaro standartlarga moslashtirilgan o‘quv-me’yoriy hujjatlarning o‘rni beqiyosdir.

Kasb standartlarini ishlab chiqishda quyidagi muhim mezonlar hisobga olinadi:

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

o‘rta va uzoq muddatli davrda davlatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish tendensiyalari;

mehnat bozori talablari;

ishlab chiqarishda, shuningdek, xizmatlar ko‘rsatishda foydalaniladigan ilg‘or texnologiyalar, xom-ashyo turlari va zamonaviy uskunalar.

Kasb standartlari ish beruvchilar tomonidan quyidagi hollarda ishlatiladi:

mehnat shartnomasi va lavozim tavsiflarini tuzish maqsadida xodimlarning funksional majburiyatlarini aniqlash;

lavozim vazifalariga qo‘yiladigan talablarning tavsifi va ularni bajarish sifatini ta’minlash;

lavozim vazifalarining takrorlanishiga barham berish;

kasbiy faoliyatni tasniflash va xodimlarga malaka toifalarini tayinlash;

ishlab chiqarish, mehnat va boshqaruvni tashkil etishning o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda mehnatga haq to‘lash tizimini ishlab chiqish;

xodimlarning kasbiy mahoratini oshirish maqsadida malaka oshirishni tashkil etish;

ichki tartib-qoidalarni, shu jumladan shtatlar jadvalini ishlab chiqish;

rag‘batlantirish tizimini ishlab chiqish va rag‘batlantirish to‘lovlarining turlari va miqdorlarini belgilash;

kadrlar siyosatini yuritish.

Kasb standartlarini ishlab chiqish ko‘p bosqichli va ko‘p vaqt talab qiladigan jarayon bo‘lib, u nafaqat tashabbuskor ishlab chiquvchini, balki ishlab chiquvchilarning samarali faoliyat yurituvchi ishchi guruhini tashkil etishni ham talab qiladi. Ular orasida kasb standartlarini ishlab chiqishni muvofiqlashtirish va asosli talablarga muvofiqlikni ta’minlash majburiyatini olishga tayyor tashkilot bo‘lishi kerak.

Keyingi vazifa sifatida davlat ta’lim standartlari, ta’lim yo‘nalishlari va mutaxassisliklar bo‘yicha malaka talablarini, o‘quv rejalarni, fan dasturlarini kasb standartlariga moslashtirib yangilash ustida ishlash kerak. Bu borada ham tahlillar ancha muammolar borligini ko‘rsatmoqda.

Oliy ta’lim sifati ko‘p qirrali, ko‘p darajali va dinamik tushuncha bo‘lib, u ta’lim modelining mazmuniy birligiga, muassasaning missiya va vazifalariga hamda o‘ziga xos ma’lum standartlarga bog‘liqdir. Demak, oliy ta’lim sifatining ikki tomoni ko‘rsatish mumkin: ta’lim jarayoni natijasi sifati; sifatni ta’minlovchi sistemalar tavsifi. Bunda ta’lim mazmuni, talabalarni tayyorlash jarayoni, pedagog kadrlar, axborot-metodik ta’minot, ta’lim texnologiyalari va ilmiy faoliyatning o‘zaro uyg‘unlikda tahlil etish talab etiladi.

Oliy ta’lim sohasida sifatning taminlanishi provardda yetuk kadrlar tayyorlashga sabab bo‘ladi. Bu isbot talab qilmaydigan aksioma bo‘lib, u O‘zbekiston Respublikasi hukumati va oliy ta’lim muassasalarining bosh masalasiga aylangan.

Oliy ta’lim sohasida sifat ko‘p qirrali konsepsiya hisoblanadi. U ta’lim sohasidagi barcha funksiya va faoliyat turlari – o‘quv va akademik dasturlar, ilmiy tadqiqot va stipendiyalar, mutaxassis xodimlar bilan to‘liq ta’minlanganlik, ta’lim oluvchilar, binolar,

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

moddiy-texnika bazasi va jihozlarni, jamiyat va akademik muhit farovonligi yo‘lidagi barcha ishlarni qamrab olishi kerak. Bularga:

1. Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim sifatini oshirish bo‘yicha me’yoriy-huquqiy bazani takomillashtirish;

2. Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim sifati va samaradorligini oshirish bo‘yicha tashkiliy tadbirlar;

3. Mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda oliy ta’lim muassasalarining ishtiroki hamda tashabbuskorligini oshirish;

4. Davlat va jamiyat hayotida yuz berayotgan o‘zgarishlar va sohalarda amalga oshirilayotgan tub islohotlarning mazmuni va mohiyatini oliy ta’lim muassasalari tomonidan televideniye va boshqa ommaviy axborot vositalari orqali keng aholi e’tiboriga yetkazish;

5. Oliy ta’lim muassasalari professor-o‘qituvchilari, yosh olimlar va talabalarning ilmiy-tadqiqot natijalari va innovatsion ishlanmalarini amaliyotga joriy etish tizimini samarali tashkil etish;

6. Oliy ta’lim muassasalari rahbariyatining mamlakatni isloh qilish jarayonida faol ishtirok etish borasidagi mas’uliyatini oshirish.

Ushbu chora-tadbirlar oliy ta’lim sifatiga iqtisodiy yondashuvni belgilaydi, oliy ta’lim tashkilotining jamiyatidagi o‘rnini jiddiy ravishda o‘zgartiradi, iqtisodiy resurslardan oqilona foydalanish va uning asosida yuqori natijalarga erishishni ta’minlaydi.

Xalqaro amaliyotda ta’lim sifatining besh asosiy yo‘nalishi alohida ajratib ko‘rsatiladi. Xususan:

ta’limning sifatini ta’minlash oliy ta’lim muassasasining nufuzini va jozibadorligini oshirishga xizmat qiladi. Bu holat oliy ta’lim muassasasi bitiruvchisini mehnat bozorida raqobatchilarga nisbatan qulayroq imtiyozini va mavqesini ta’minlaydi;

ta’lim standartlari ta’lim muassasalarida tayyorlanayotgan kadrlarning iste’mochilar (davlat va jamiyat)ning minimum talabalarga javob berishini ta’minlaydi;

mijozni qanoatlantiruvchi ta’limning sifatini ta’minlash ustuvor masalalardan bir hisoblanadi;

iste’molchi mutaxassis kadrga bo‘lgan talabni belgilaydi va kasbiy ta’lim sifatini o‘rnatadi va shu asosda mutaxassisni tanlab oladi. Bu jarayon oliy ta’lim muassasalarining tijorat faoliyatini ham takomillashtiradi;

oliy ta’lim muassasasi jamiyatga, o‘zi joylashgan mintaqaning rivojlanishida bevosita ishtirok etadi. Shu sababli, oliy ta’lim muassasalarini joylashtirishda iste’molchi ehtiyojlari hisobga olinishi va kadrlar tayyorlashni mehnat bozori talablariga yo‘naltirish lozim.

Yuqoridagilar asosida qo‘yidagi taklif va tavsiyalarni berish mumkin. Xususan:

Ta’lim sohasida yig‘ilib qolgan muammolarni hal qilish va muvofiqlashtirish hamda takliflar berish uchun yilida ikki marta O‘zbekiston Respublikasi Kambag‘allikni qisqartirish va bandlik vazirligi bilan hamkorlikda Respublikadagi barcha ta’lim soahsi vakillari ishtirokini ta’minlagan holda seminar-yig‘ilish o‘tkazilishi lozim.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Ta’lim tizimini normal faoliyat yuritishi uchun, ijtimoiy tashkilotlarning ta’lim siyosatini rivojlantirishga qaratilgan strategiya va taktika hamda resurslarni koordinatsiyalashtirishga mo‘ljallangan takliflarini e’tibordan chetda qoldirmaslik.

Respublika ta’lim tizimiga “Butun hayot davomida ta’lim olish” konsepsiyasini joriy etish, unga binoan shaxsni (ya’ni katta yoshdagi, aqliy zaif, ishsiz qolgan yoki boshqa turga mansub bo‘lib, o‘z vaqtida ta’lim olishga erisha olmagan shaxslar) umri davomida bilim olish huquqini kafolatlash. Ta’lim berishning bu modelini maqsadli va uzluksiz kasbiy ta’lim davlat dasturini ishlab chiqish.

Ta’lim sohasining dolzarb muammolaridan yana biri, o‘zi yetishtirib bergan mahsulotga bo‘lgan ehtiyojni ishlab chiqarish korxonalari, davlat va nodavlat sektori ish beruvchilari bilan qayta aloqani o‘rnatib, uzviy holda monitoring olib borishni yo‘lga qo‘yish kerak.

Bugungi kunning oliy ta’lim muassasalari faoliyatidagi global muammosi ta’lim sohasi bilan kadr iste’molchilari o‘rtasidagi bog‘liqlikni yuqori darajada yo‘lga qo‘yish omillarini yaratishni ko‘zda tutadi. Buning uchun, o‘quv va o‘quv-uslubiy hujjatlarni Kasb standartlariga moslashtrishni kunning eng dolzarb masalasi sifatida qarashni taqoza etadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Tojiev M., Mamadaliev K. O‘qitish texnologiyasi va loyihalashtirish // O‘quv va ilmiy-uslubiy qo‘llanma. −T.: Fan va texnologiya, 2013. −160 b.
2. Ziyomuhammadov B., Tojiev M. Pedagogik texnologiya – Zamonaviy o‘zbek milliy modeli. T.: “Lider Press”, 2009.
3. Mamadaliyev K.R. Oliy ta’lim muassasalardagi fanlarni o‘qitishning metodik sistemasini ishlab chiqish va ta’lim jarayonlariga tadbiq etish metodikasi // Xalq ta’limi Ilmiy-metodik jurnali. ISSN 2181-7324. – Toshkent, 2023. – № 6. B. 143-145.
4. Mamadaliyev K.R. “Informatika o‘qitish jarayonini loyihalash” o‘quv fanining o‘quv-metodik majmuasini loyihalashtirish asosida takomillashtirish // O‘zMU xabarlari jurnali. ISSN 2181-7839. – Toshkent, 2023. – № 1.8.1. B. 143-145.
5. Mamadaliyev K.R. Pedagogika ta’lim yo‘nalishlari uchun o‘quv adabiyotlarini yangi avlodini ta’lim jarayoniga tadbiq etish metodikasi // O‘zMU xabarlari jurnali. ISSN 2181-7839. – Toshkent, 2023. – № 1.9.1. B. 146-148.
6. Mamadaliyev K.R. Elektron o‘quv-metodik majmualarni yaratish metodikasi // O‘zMU xabarlari jurnali. ISSN 2181-7839. – Toshkent, 2023. – № 1.11. B. 127-129.
7. Mamadaliyev K.R. Pedagogika ta’lim yo‘nalishlarini yangi avlod o‘quv adabiyotlarini yaratishda o‘quv jarayoni loyihalarini tuzish // Mug‘allim həm үzlik siz bilimlendirio‘. Ilimiy-metodikalьıq jurnal. ISSN 2181-7138. – Nөkis, 2024. – № 1. B. 300-309.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

8. Mamadaliyev K.R. Elektron o‘quv qo‘llanmalar yaratishning asosiy vositalari va ularni yaratishga qo‘yiladigan umumiy talablar // Mug‘allim həm ʏzlik siz bilimlendirio‘. Ilimiy-metodikalıq jurnal. ISSN 2181-7138. – Nəkis, 2025. – № 1. B. 248-256.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

UMUMTA'LIM MAKTABI DIREKTORLARINING MUSTAQIL KASBIY RIVOJLANISH MODELI

Daminova Shoxista Kabulovna, A.Avloniy nomidagi pedagogik mahorat milliy instituti, Rahbar kadrlarni malakasini oshirish kurslarini metodik ta'minlash bo'limi bosh mutaxassisi.

Annotatsiya

KIRISH: maqolada umumta'lim maktabi direktorlarining uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimida mustaqil ta'limni tashkil etish va rivojlantirishning nazariy-metodik asoslari yoritilgan. Maktab rahbarining kasbiy faoliyatida mustaqil ta'limning o'rni, uning kasbiy ehtiyojlarni aniqlash, individual maqsadlarni belgilash, ta'lim mazmuni va resurslarini tanlash, mustaqil o'rganish, boshqaruv amaliyotida aprobatsiya qilish, monitoring, baholash, refleksiya va korreksiya bilan uzviy bog'liqligi asoslangan. Direktorning mustaqil kasbiy rivojlanishini ta'minlovchi motivatsion-ehtiyoj, diagnostik-refleksiv, maqsadli-loyihalash, mazmuniy-resurs, faoliyatli-amaliy, raqamli-axborot, mahsulotli-kompetensiyaviy va refleksiv-korreksion komponentlardan iborat model taklif etilgan. Modelda mustaqil ta'limning natijasi faqat yangi bilimlarni o'zlashtirish emas, balki rahbarning boshqaruv kompetensiyalarini takomillashtirish va maktab faoliyati natijadorligini oshirish bilan belgilanadi.

MAQSAD: tadqiqotning maqsadi umumta'lim maktabi direktorlarining uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimida mustaqil ta'limni tashkil etish va rivojlantirishning nazariy-metodik asoslarini aniqlash, shuningdek, direktorlarning mustaqil kasbiy rivojlanishini ta'minlovchi samarali modelni ishlab chiqishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda mustaqil ta'limni tashkil etishning nazariy-metodik asoslari, maktab direktorlarining kasbiy ehtiyojlari, individual ta'lim maqsadlari, ta'lim mazmuni va resurslarini tanlash, mustaqil o'rganish, boshqaruv amaliyotida aprobatsiya qilish, monitoring, baholash, refleksiya va korreksiya jarayonlari tahlil qilindi. Shuningdek, motivatsion-ehtiyoj, diagnostik-refleksiv, maqsadli-loyihalash, mazmuniy-resurs, faoliyatli-amaliy, raqamli-axborot, mahsulotli-kompetensiyaviy va refleksiv-korreksion komponentlardan tashkil topgan model asosida tizimli yondashuvdan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tahlil natijalari maktab direktorining mustaqil ta'limi kasbiy ehtiyojlarni aniqlashdan boshlanib, individual maqsadlarni belgilash, zarur ta'lim resurslarini tanlash, mustaqil o'rganish, o'zlashtirilgan bilimlarni boshqaruv amaliyotida qo'llash, monitoring va baholash, refleksiya hamda zarur hollarda korreksiya qilish bosqichlari bilan uzviy bog'liqligini ko'rsatdi. Taklif etilgan model mustaqil kasbiy rivojlanishni tizimli tashkil etishga hamda direktorlarning boshqaruv kompetensiyalarini amaliy faoliyat bilan bog'liq holda takomillashtirishga xizmat qiladi.

XULOSA: umumta'lim maktabi direktorlarining mustaqil ta'limini uzluksiz kasbiy rivojlanish tizimiga integratsiya qilish rahbarlarning boshqaruv kompetensiyalarini

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

takomillashtirishning muhim sharti hisoblanadi. Mustaqil ta’lim samaradorligi faqat yangi bilimlarni o‘zlashtirish bilan emas, balki ularni boshqaruv faoliyatida qo‘llash, kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish va maktab faoliyati natijadorligini oshirish bilan belgilanadi.

Kalit so‘zlar: maktab direktori, uzluksiz kasbiy rivojlanish, mustaqil ta’lim, mustaqil kasbiy rivojlanish, kasbiy kompetentlik, boshqaruv kompetensiyasi, individual rivojlanish traektoriyasi, refleksiya, kasbiy diagnostika, raqamli ta’lim, monitoring, baholash, boshqaruv amaliyoti, kasbiy ehtiyoj, ta’lim resurslari.

МОДЕЛЬ САМОСТОЯТЕЛЬНОГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ДИРЕКТОРОВ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛ

Даминова Шохиста Кабуловна, главный специалист отдела методического обеспечения курсов повышения квалификации руководящих кадров Национального института педагогического мастерства имени А. Авлони.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье освещены теоретико-методические основы организации и развития самостоятельного обучения в системе непрерывного профессионального развития директоров общеобразовательных школ. Обоснованы роль самостоятельного обучения в профессиональной деятельности руководителя школы, а также его взаимосвязь с выявлением профессиональных потребностей, постановкой индивидуальных целей, выбором содержания и образовательных ресурсов, самостоятельным изучением материала, апробацией полученных знаний и навыков в управленческой практике, мониторингом, оцениванием, рефлексией и коррекцией. Предложена модель, обеспечивающая самостоятельное профессиональное развитие директора школы и включающая мотивационно-потребностный, диагностико-рефлексивный, целевой и проектировочный, содержательно-ресурсный, деятельностно-практический, цифровой и информационный, продуктно-компетентностный, а также рефлексивно-коррекционный компоненты. В рамках предложенной модели результат самостоятельного обучения определяется не только освоением новых знаний, но и совершенствованием управленческих компетенций руководителя и повышением результативности деятельности школы.

ЦЕЛЬ: цель исследования заключается в определении теоретико-методических основ организации и развития самостоятельного обучения директоров общеобразовательных школ в системе непрерывного профессионального развития, а также в разработке модели, обеспечивающей их самостоятельное профессиональное развитие.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании проанализированы теоретико-методические основы организации самостоятельного обучения, профессиональные потребности руководителей школ, постановка индивидуальных целей, выбор

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

содержания и образовательных ресурсов, самостоятельное изучение, апробация полученных знаний в управленческой практике, мониторинг, оценивание, рефлексия и коррекция. В качестве методической основы использован системный подход, предусматривающий мотивационно-потребностный, диагностико-рефлексивный, целево-проектировочный, содержательно-ресурсный, деятельностно-практический, цифрово-информационный, продуктивно-компетентностный и рефлексивно-коррекционный компоненты.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты анализа показали, что самостоятельное обучение директора школы представляет собой целостный процесс, начинающийся с выявления профессиональных потребностей и постановки индивидуальных целей и включающий выбор необходимых ресурсов, самостоятельное изучение, апробацию приобретённых знаний в управленческой практике, мониторинг и оценивание, рефлексию и последующую коррекцию. Предложенная модель способствует системной организации самостоятельного профессионального развития и совершенствованию управленческих компетенций руководителей на основе их практической деятельности.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: интеграция самостоятельного обучения директоров общеобразовательных школ в систему непрерывного профессионального развития является важным условием совершенствования их управленческих компетенций. Эффективность самостоятельного обучения определяется не только усвоением новых знаний, но и их применением в управленческой деятельности, развитием профессиональных компетенций и повышением результативности деятельности школы.

Ключевые слова: директор школы, непрерывное профессиональное развитие, самостоятельное обучение, самостоятельное профессиональное развитие, профессиональная компетентность, управленческая компетентность, индивидуальная траектория развития, рефлексия, профессиональная диагностика, цифровое обучение, мониторинг, оценивание, управленческая практика, профессиональные потребности, образовательные ресурсы.

A MODEL OF INDEPENDENT PROFESSIONAL DEVELOPMENT FOR GENERAL EDUCATION SCHOOL PRINCIPALS

Shoxista Kabulovna Daminova, Chief Specialist of the Department for Methodological Support of Professional Development Courses for Educational Leaders, A. Avloni National Institute of Pedagogical Excellence.

Annotation

INTRODUCTION: the article explores the theoretical and methodological foundations of organizing and developing self-directed learning within the system of continuous professional development of general education school principals. It

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

substantiates the role of self-directed learning in the professional activities of school leaders and its interconnection with identifying professional needs, setting individual goals, selecting educational content and resources, independent learning, piloting acquired knowledge and skills in management practice, monitoring, assessment, reflection, and correction. A model for ensuring the independent professional development of school principals is proposed, comprising the following components: motivational-needs, diagnostic-reflective, goal-oriented and design, content-resource, activity-practical, digital-information, product-competency-based, and reflective-corrective components. Within the proposed model, the outcome of self-directed learning is determined not merely by the acquisition of new knowledge, but also by the improvement of the principal's managerial competencies and enhancement of the effectiveness of school activities.

AIM: the aim of the study is to identify the theoretical and methodological foundations for organizing and developing self-directed learning of general education school principals within the system of continuous professional development and to develop a model that supports their independent professional growth.

MATERIALS AND METHODS: the study analyzed the theoretical and methodological foundations of self-directed learning, principals' professional needs, individual goal setting, selection of educational content and resources, independent learning, application of acquired knowledge in management practice, monitoring, assessment, reflection, and correction. A systemic approach was applied based on motivational-needs, diagnostic-reflective, goal-setting and design, content-resource, activity-practical, digital-information, productive-competency-based, and reflective-corrective components.

DISCUSSION AND RESULTS: the analysis demonstrated that self-directed learning of school principals is an integrated process that begins with identifying professional needs and setting individual goals and continues through the selection of appropriate resources, independent study, implementation of acquired knowledge in management practice, monitoring and assessment, reflection, and subsequent correction. The proposed model contributes to the systematic organization of independent professional development and the improvement of principals' managerial competencies through their practical professional activities.

CONCLUSION: integrating self-directed learning into the continuous professional development system of general education school principals is an important condition for improving their managerial competencies. The effectiveness of self-directed learning is determined not only by the acquisition of new knowledge but also by its application in management practice, the development of professional competencies, and the improvement of school performance.

Keywords: school principal, continuous professional development, self-directed learning, independent professional development, professional competence, managerial competence, individual development trajectory, reflection, professional diagnostics, digital

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

learning, monitoring, assessment, management practice, professional needs, educational resources.

Zamonaviy ta’lim tizimida maktab rahbarining kasbiy faoliyatiga qo‘yilayotgan talablar ta’lim mazmuni va pedagogik texnologiyalarning transformatsiyasi, raqamli texnologiyalarning ta’lim boshqaruviga jadal integratsiyalashuvi, ta’lim sifatini baholashning zamonaviy mexanizmlarining takomillashuvi, pedagogik jamoani boshqarishning innovatsion yondashuvlari hamda ta’lim tashkilotini strategik rivojlantirishga yo‘naltirilgan boshqaruv vazifalarining murakkablashuvi bilan uzviy bog‘liq holda kengayib bormoqda. Mazkur jarayonlar maktab direktoridan nafaqat mavjud bilim, tajriba va boshqaruv ko‘nikmalariga tayanishni, balki o‘z kasbiy kompetensiyalarini muntazam ravishda qayta ko‘rib chiqish, yangilash va rivojlantirishga qodir bo‘lgan faol kasbiy rivojlanish subyekti sifatida shakllanishni talab etadi.

Maktab direktorining uzluksiz kasbiy rivojlanishini faqat an’anaviy malaka oshirish kurslari, seminarlar, treninglar yoki boshqa qisqa muddatli malaka oshirish tadbirlari bilan chegaralash zamonaviy boshqaruv faoliyatining dinamik xususiyatlariga to‘liq javob bermaydi. Chunki rahbarning kundalik professional faoliyatida yuzaga keladigan boshqaruv vaziyatlari ko‘pincha standart echimlar bilan cheklanmay, muammoni mustaqil tahlil qilish, zarur axborotni izlash va saralash, mavjud tajribani tanqidiy baholash, muqobil echimlarni ishlab chiqish, ularni boshqaruv amaliyotida sinab ko‘rish hamda olingan natijalarni refleksiv tahlil qilishni taqozo etadi. Shu jihatdan mustaqil ta’lim maktab direktorining individual kasbiy ehtiyojlari va amaliy faoliyati bilan bevosita bog‘langan, uzluksiz kasbiy rivojlanishning ichki va barqaror mexanizmlaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

Mustaqil ta’lim fenomenini pedagogik faoliyat kontekstida tadqiq etgan L.V. Nikolenko tomonidan ilgari surilgan yondashuvlarda o‘z-o‘zini ta’lim olish jarayoni shaxsning anglangan ehtiyojlari va maqsadlariga asoslangan, nisbatan mustaqil tashkil etiladigan bilish faoliyati sifatida talqin qilinadi. Bunda uning samaradorligi ta’lim oluvchining individual ehtiyojlarini aniqlashi, maqsad va vazifalarni belgilashi, ta’lim jarayonini rejalashtirishi, axborot va ta’lim resurslarini mustaqil tanlashi, o‘zlashtirilgan bilimlarni amaliy faoliyatga tatbiq etishi, erishilgan natijalarni tahlil qilishi hamda refleksiya asosida keyingi faoliyatini takomillashtirishi bilan belgilanadi.

Mazkur nazariy yondashuvni maktab direktorlarining uzluksiz kasbiy rivojlanishi jarayoniga tatbiq etish mustaqil ta’limni epizodik yoki qo‘shimcha faoliyat sifatida emas, balki rahbarning kasbiy rivojlanish ehtiyojlari, boshqaruv faoliyati va ta’lim tashkilotining rivojlanish maqsadlari bilan integratsiyalashgan tizimli pedagogik mexanizm sifatida qarash imkonini beradi. Bunday yondashuvda direktorning mustaqil ta’limi “bilim olish”

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

jarayoni bilangina chegaralanmaydi, balki **kasbiy ehtiyojni aniqlash → individual maqsadni belgilash → ta'lim mazmuni va resurslarini tanlash → mustaqil o'rganish → boshqaruv amaliyotida qo'llash → natijalarni monitoring qilish va baholash → refleksiya → faoliyatni korreksiya qilish** kabi o'zaro bog'liq bosqichlardan tashkil topgan uzluksiz rivojlanish sikli sifatida namoyon bo'ladi.

Maktab direktorining mustaqil kasbiy rivojlanishini tashkil etishda uning individual kasbiy ehtiyojlari, boshqaruv faoliyatida uchrayotgan muammolari, mavjud kompetensiyalar darajasi, ta'lim tashkilotining strategik rivojlanish vazifalari hamda zamonaviy raqamli ta'lim resurslaridan foydalanish imkoniyatlarini hisobga olish muhim metodik shart hisoblanadi. Natijada mustaqil ta'lim rahbarning shaxsiy tashabbusi va mas'uliyatiga asoslangan holda uning boshqaruv kompetensiyalarini takomillashtirish, innovatsion echimlarni o'zlashtirish va amaliy faoliyat samaradorligini oshirishga yo'naltirilgan mexanizmga aylanadi. Maktab direktorlarining uzluksiz kasbiy rivojlanish tizimida mustaqil ta'limni tashkil etishning nazariy-metodik asoslarini aniqlash, uning tarkibiy komponentlarini tizimlashtirish hamda mustaqil kasbiy rivojlanishning samarali modelini ishlab chiqish dolzarb ilmiy-pedagogik vazifalardan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Maktab direktorining mustaqil kasbiy rivojlanishi, avvalo, uning kasbiy ehtiyojini anglashidan boshlanadi. Rahbar o'z faoliyatida mavjud muammolarni, etarli darajada shakllanmagan kompetensiyalarni, yangi bilim va ko'nikmalarga bo'lgan ehtiyojni aniqlamas ekan, mustaqil ta'limning maqsadini to'g'ri belgilashi qiyin. Shuning uchun taklif etilayotgan modelning birinchi asosiy elementi sifatida motivatsion-ehtiyoj komponenti belgilandi. Mazkur komponent direktorning o'z kasbiy salohiyatini oshirishga bo'lgan ichki ehtiyoji, maktab boshqaruvi samaradorligini yaxshilash istagi, ta'lim sifatini oshirishga intilishi, innovatsion boshqaruv usullarini o'zlashtirish, raqamli kompetensiyalarni rivojlantirish, zamonaviy talablarga moslashish va o'z-o'zini rivojlantirishga tayyorligi bilan ifodalanadi. Bunda tashqi omillar, jumladan, attestatsiya, kasbiy o'sish, jamoa va jamoatchilik oldidagi mas'uliyat, maktab natijadorligi kabi omillar ham muayyan motivatsion ahamiyatga ega bo'lishi mumkin. Biroq modelda asosiy e'tibor rahbarning ichki kasbiy ehtiyojini shakllantirishga qaratiladi.

Motivatsion ehtiyoj shakllanganidan keyin direktor o'z kasbiy holatini ob'ektiv baholashi lozim. Shu maqsadda modelning ikkinchi elementi — diagnostik-refleksiv komponent joriy etiladi. U direktorning boshqaruv kompetensiyalarini o'zini o'zi baholash, kasbiy faoliyat natijalarini tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash, jamoa va ekspertlar fikrini o'rganish hamda maktabning amaliy ko'rsatkichlarini tahlil qilishni qamrab oladi.

Diagnostika natijasida direktorning shaxsiy kasbiy rivojlanish profili shakllantiriladi. Masalan, rahbar strategik rejalashtirishda yuqori kompetensiyaga ega bo'lishi, biroq raqamli boshqaruv, ma'lumotlar tahlili yoki jamoani motivatsiyalash sohasida qo'shimcha bilimga ehtiyoj sezishi mumkin. Demak, barcha direktorlar uchun bir xil mazmundagi mustaqil ta'lim dasturini taklif qilish o'rniga, individual kasbiy ehtiyojga asoslangan rivojlanish traektoriyasini shakllantirish maqsadga muvofiq.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Modelning keyingi bosqichi maqsadli-loyihalash komponenti bilan bog‘liq. Diagnostika asosida direktor o‘zining yaqin va istiqbolli kasbiy rivojlanish maqsadlarini belgilaydi. Maqsad aniq, o‘lchanadigan va boshqaruv faoliyati bilan bog‘liq bo‘lishi lozim. Masalan, “boshqaruv sohasida bilimimni oshirish” umumiy maqsad bo‘lsa, «maktabda ichki monitoring tizimini takomillashtirish bo‘yicha yangi mexanizm ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish» aniq kasbiy maqsad sifatida belgilanishi mumkin.

Maqsadni belgilash bilan bir qatorda mustaqil kasbiy rivojlanishning individual rejasi ishlab chiqiladi. Unda mavzu, maqsad, vazifalar, muddat, foydalaniladigan resurslar, mustaqil o‘rganish shakllari, amaliy harakatlar, kutiladigan natijalar va natijani baholash mezonlari aks ettiriladi. Shu tariqa mustaqil ta’lim rejali va natijaga yo‘naltirilgan jarayonga aylanadi.

Maktab direktorining mustaqil kasbiy rivojlanishi murakkab, ko‘p bosqichli va siklik xarakterga ega bo‘lgan pedagogik-psixologik hodisa bo‘lib, uni tushunish uchun bir qator ilmiy yondashuvlarning integratsiyasi zarur. Taklif etilayotgan modelda kompetensiyaviy, faoliyatga yo‘naltirilgan, tizimli, andragogik, shaxsga yo‘naltirilgan, innovatsion va refleksiv yondashuvlar o‘zaro uyg‘unlashtirilgan (1-rasm).

1-rasm. Maktab direktorining mustaqil kasbiy rivojlanishida ilmiy yondashuvlar integratsiyasi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Kompetensiyaviy yondashuv direktorning nazariy bilimlarini emas, balki amaliy kasbiy qobiliyatlarini – ya'ni real boshqaruv vaziyatlarida samarali qaror qabul qilish, resurslarni taqsimlash, jamoani boshqarish kabi ko'nikmalarni rivojlantirishga yo'naltiradi. Bu yondashuv doirasida bilim o'z-o'zicha maqsad emas, balki muayyan kompetensiyani shakllantirish vositasi sifatida qaraladi.

Faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv bilimlarni mavhum shaklda emas, balki bevosita boshqaruv amaliyotiga tatbiq etish zaruratini ta'kidlaydi. Ushbu yondashuv nuqtai nazaridan mustaqil ta'lim natijasi faqat kognitiv o'zgarish emas, balki xatti-harakat va faoliyat uslubidagi real o'zgarish bilan o'lchanadi. Tizimli yondashuv mustaqil ta'lim elementlarining (ehtiyoj, maqsad, mazmun, jarayon, natija, baholash) o'zaro bog'liq va bir-birini taqozo etuvchi yaxlit tizim ekanligini asoslaydi. Bu yondashuvga ko'ra, tizimning bir elementidagi o'zgarish muqarrar ravishda boshqa elementlarga ham ta'sir ko'rsatadi.

Andragogik yondashuv katta yoshdagi, kasbiy tajribaga ega bo'lgan rahbarlarni o'qitishning o'ziga xos qonuniyatlarini hisobga oladi. Bolalar pedagogikasidan farqli o'laroq, andragogika katta yoshdagi o'quvchining mustaqilligi, hayotiy va kasbiy tajribasi, o'rganishga bo'lgan pragmatik yondashuvi hamda o'z-o'zini boshqarish qobiliyatiga tayanadi. Direktor uchun mustaqil ta'lim aynan shu andragogik tamoyillar asosida – ya'ni real muammolarni hal qilish ehtiyoji orqali samarali kechadi.

Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv har bir direktorning individual kasbiy ehtiyojlari, rivojlanish sur'ati, kognitiv uslubi va ish tajribasini hisobga olish zarurligini ko'rsatadi. Bu yondashuv barcha rahbarlar uchun bir xil, unifikatsiyalashgan dasturlarni rad etib, individuallashtirilgan rivojlanish traektoriyalarini taklif etadi.

Innovatsion yondashuv direktorni yangi boshqaruv g'oyalarini, texnologiyalarini va usullarini izlash, sinab ko'rish hamda kreativ echimlar ishlab chiqishga undaydi.

Refleksiv yondashuv esa direktorning o'z faoliyati, qabul qilgan qarorlari va erishgan natijalarini muntazam tahlil qilib borishini, shu asosda kasbiy o'z-o'zini anglashini chuqurlashtirishini ta'minlaydi. Ushbu yondashuvlarning integratsiyasi mustaqil kasbiy rivojlanishni nafaqat bilim olish jarayoni, balki rahbarning kasbiy shaxsi sifatida yaxlit shakllanish jarayoni sifatida ko'rish imkonini beradi.

Modelning muhim qismlaridan yana biri mazmuniy-resurs komponenti hisoblanadi. Direktorning mustaqil kasbiy rivojlanish mazmuni uning boshqaruv faoliyati ehtiyojlaridan kelib chiqib belgilanadi. U ta'lim menejmenti, strategik boshqaruv, ta'lim sifati, kadrlar bilan ishlash, pedagogik jamoani motivatsiyalash, ichki nazorat, monitoring, moliyaviy boshqaruv, inklyuziv ta'lim, raqamli boshqaruv, innovatsion faoliyat, konfliktologiya, liderlik, ta'lim psixologiyasi va boshqa yo'nalishlarni qamrab olishi mumkin.

Mustaqil ta'limning mazmunini tanlashda uning amaliy qiymatiga alohida e'tibor qaratiladi. Ya'ni direktor o'rganayotgan har bir mavzu maktab boshqaruvida muayyan muammoni hal qilish yoki natijani yaxshilash imkonini berishi kerak. Shu nuqtai nazardan "bilim uchun bilim» emas, balki «boshqaruv muammosi – bilim – amaliy echim" zanjiri asosiy metodologik yo'nalish sifatida qaraladi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Mustaqil kasbiy rivojlanishda ta’lim resurslarini to‘g‘ri tanlash ham muhim. Direktor ilmiy adabiyotlar, metodik qo‘llanmalar, ilmiy maqolalar, normativ-huquqiy hujjatlar, elektron kutubxonalar, onlayn kurslar, vebinarlar, konferensiyalar, professional hamjamiyatlar, tajriba almashish maydonlari, ekspertlar va raqamli resurslardan foydalanishi mumkin. Resurslardan foydalanishda ularning ilmiy ishonchliligi, dolzarbligi va maktab boshqaruvi uchun amaliy ahamiyati baholanishi lozim.
Modelda alohida raqamli-axborot komponenti ajratilgan. Bu bugungi sharoitda direktor mustaqil ta’limining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Elektron ta’lim platformalari, onlayn kurslar, elektron kutubxonalar, raqamli portfolio, vebinarlar, professional tarmoqlar va zamonaviy raqamli vositalar rahbarga vaqt va makon cheklovlarini qisqartirgan holda mustaqil bilim olish imkonini beradi.

Biroq raqamli resurslardan foydalanishning o‘zi mustaqil ta’lim natijadorligini ta’minlamaydi. Direktor axborotni izlashi, saralashi, ishonchliligini baholashi, tahlil qilishi, umumlashtirishi va boshqaruv qarorlariga tatbiq eta olishi zarur. Shuning uchun raqamli kompetensiya mustaqil ta’limning yordamchi emas, balki uning samaradorligini ta’minlovchi muhim shartlaridan biri sifatida qaraladi.
Modelning markaziy bo‘g‘ini – mustaqil o‘rganish va tadqiq etish jarayonidir. Unda direktor tanlangan mavzu bo‘yicha adabiyotlarni o‘rganadi, axborotlarni tahlil qiladi, boshqa maktablar tajribasini o‘rganadi, ekspertlar va hamkasblar bilan fikr almashadi, zarur hollarda kichik tadqiqotlar olib boradi. Bunda o‘rganish jarayoni faqat reproduktiv emas, balki tahliliy, tanqidiy va ijodiy xususiyatga ega bo‘lishi talab etiladi.
Mustaqil o‘rganilgan bilimning kasbiy qiymati uning amaliyotda qo‘llanilishi bilan belgilanadi. Shu sababli modelda faoliyatli-amaliy komponent alohida o‘rin egallaydi. Direktor o‘rganilgan yangi yondashuv, metod yoki texnologiyani maktab boshqaruvida aprobatsiya qiladi. Masalan, yangi monitoring usuli, pedagoglarni rag‘batlantirish mexanizmi, jamoaviy qaror qabul qilish usuli, raqamli hisobot tizimi yoki strategik rejalashtirish modeli amaliyotda sinab ko‘rilishi mumkin.

Aprobatsiya bosqichi direktorga nazariy bilimning amaliy qiymatini aniqlash imkonini beradi. Amaliyotda olingan natijalar asosida yondashuvning kuchli va zaif tomonlari aniqlanadi, zarur hollarda uning mazmuni korreksiya qilinadi. Shu nuqtai nazardan mustaqil ta’lim “o‘rganish – qo‘llash – natijani kuzatish – tahlil qilish” sikli asosida amalga oshadi (2-rasm).

Mustaqil kasbiy rivojlanish natijasini aniqlash uchun mahsulotli-kompetensiyaviy komponent muhim ahamiyatga ega. Direktorning mustaqil ta’limi natijasida aniq mahsulotlar yaratilishi mumkin. Ular qatoriga maktabni rivojlantirish loyihasi, strategik reja, monitoring dasturi, ichki nazorat mexanizmi, pedagoglarni rivojlantirish dasturi, boshqaruv keysi, metodik tavsiyalar, tahliliy hisobot, innovatsion loyiha, raqamli resurs, seminar yoki trening dasturi, ilmiy maqola va boshqa ishlanmalarni kiritish mumkin.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

2-rasm. Mustaqil kasbiy rivojlanish sikli.

Bu yondashuv mustaqil ta'lim natijasini sub'ektiv "ko'p kitob o'qidi" kabi ko'rsatkichlardan ob'ektivroq natijalarga o'tkazadi. Ya'ni direktorning qancha axborot olganidan ko'ra, olingan bilim asosida qanday kasbiy mahsulot yaratgani va boshqaruv amaliyotida qanday o'zgarish yuzaga kelgani muhim hisoblanadi. Modelda mustaqil kasbiy rivojlanish natijalarini baholash uchun motivatsion, mazmuniy, faoliyatli, raqamli, refleksiv va natijaviy mezonlardan foydalanish nazarda tutiladi. Motivatsion mezon direktorning mustaqil rivojlanishga ehtiyoji va ichki tayyorligini; mazmuniy mezon kasbiy bilimlarning darajasini; faoliyatli mezon bilimlarni amaliyotda qo'llash qobiliyatini; raqamli mezon axborot-kommunikatsiya vositalaridan foydalanishni; refleksiv mezon o'z faoliyatini tahlil qilish va xulosa chiqarishni; natijaviy mezon esa kasbiy va tashkiliy o'zgarishlarni baholash imkonini beradi.

Mazkur mezonlar asosida direktorning mustaqil kasbiy rivojlanish darajasini past, o'rta va yuqori darajalarda aniqlash mumkin. Biroq baholash faqat yakuniy natijani qayd etish uchun emas, balki keyingi rivojlanish yo'nalishlarini belgilash uchun ham xizmat qilishi kerak. Shu bois modelda baholash monitoring va refleksiya bilan uzviy bog'langan.

Refleksiv-korreksion komponent modelning siklik xususiyatini belgilaydi. Direktor o'z faoliyati natijalarini tahlil qiladi, erishilgan natija va mavjud muammolarni taqqoslaydi, o'zining kuchli va zaif tomonlarini aniqlaydi hamda keyingi kasbiy rivojlanish maqsadlarini belgilaydi. Shu tariqa avvalgi mustaqil ta'lim jarayoni natijasi yangi kasbiy ehtiyojning shakllanishiga olib keladi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Ushbu jarayonni quyidagi mantiqiy zanjirda ifodalash mumkin: kasbiy ehtiyoj → diagnostika → maqsad → rejalashtirish → mustaqil o‘rganish → amaliy aprobatsiya → monitoring → baholash → refleksiya → korreksiya → yangi kasbiy ehtiyoj.

Mazkur siklning uzluksizligi direktorning kasbiy rivojlanishini bir martalik tadbir emas, balki doimiy jarayon sifatida tashkil etish imkonini beradi.Modelning samarali ishlashi uchun tashqi tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlar ham zarur. Bularga normativ-huquqiy ta’minot, metodik qo‘llab-quvvatlash, malakali ekspertlar va mentorlar, axborot-resurs ta’minoti, raqamli infratuzilma, moliyaviy-texnik imkoniyatlar hamda ijtimoiy-psixologik muhit kiradi. Ayniqsa, direktorning mustaqil ta’limi faqat uning shaxsiy mas’uliyati sifatida qaralmasdan, maktab va uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimi tomonidan qo‘llab-quvvatlanishi zarur.

Modelda kompetensiyaviy, faoliyatga yo‘naltirilgan, tizimli, andragogik, shaxsga yo‘naltirilgan, innovatsion va refleksiv yondashuvlar o‘zaro integratsiyalashgan. Kompetensiyaviy yondashuv direktorning amaliy kasbiy qobiliyatlarini rivojlantirishga, faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuv bilimlarni boshqaruv amaliyotiga tatbiq etishga, tizimli yondashuv mustaqil ta’lim elementlarining o‘zaro bog‘liqligini ta’minlashga, andragogik yondashuv katta yoshdagi rahbarlarning ehtiyoj va tajribasini hisobga olishga xizmat qiladi.]

Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv har bir direktorning individual kasbiy ehtiyojlari va rivojlanish sur’atini hisobga olish imkonini beradi. Innovatsion yondashuv yangi boshqaruv g‘oyalarini izlash va sinab ko‘rishni rag‘batlantiradi. Refleksiv yondashuv esa direktorning o‘z faoliyatini doimiy tahlil qilib borishini ta’minlaydi. Shunday qilib, taklif etilayotgan model maktab direktorining mustaqil ta’limini alohida-alohida tadbirlar yig‘indisi sifatida emas, balki o‘zaro bog‘langan motivatsion, diagnostik, maqsadli, mazmuniy, resurs, amaliy, raqamli, baholash va refleksiv jarayonlar tizimi sifatida talqin qiladi. Mustaqil kasbiy rivojlanish natijasida rahbarning boshqaruv kompetentligi oshishi, qaror qabul qilish sifati yaxshilanishi, innovatsion faollik kuchayishi, pedagogik jamoaning rivojlanishi va maktabning tashkiliy samaradorligi ortishi kutilgan natijalar sifatida belgilanadi. Modelning muhim jihati shundaki, uning yakuniy maqsadi direktorning shaxsiy kasbiy o‘sishi bilan cheklanmaydi. Mustaqil kasbiy rivojlanish natijasida rahbarning boshqaruv kompetentligi oshishi, qaror qabul qilish sifati yaxshilanishi, innovatsion faollik kuchayishi, pedagogik jamoaning kasbiy rivojlanishi va, yakuniy hisobda, maktabning tashkiliy samaradorligi hamda ta’lim sifati ortishi kutilgan natijalar sifatida belgilanadi. Demak, quyidagi bog‘liqlik zanjiri yuzaga keladi:

individual kasbiy rivojlanish → boshqaruv faoliyati samaradorligi → pedagogik jamoaning rivojlanishi → maktab tashkiliy samaradorligi → ta’lim sifati

Bu zanjir shuni ko‘rsatadiki, direktorning mustaqil kasbiy rivojlanishiga sarflangan investitsiya (vaqt, kuch, resurs) yakuniy hisobda butun ta’lim tashkilotining sifat ko‘rsatkichlariga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois mustaqil kasbiy rivojlanishni faqat

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

individual, shaxsiy masala sifatida emas, balki maktab va butun ta’lim tizimining strategik rivojlanish resursi sifatida ko‘rish lozim.

Umumta’lim maktabi direktorlarining uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimida mustaqil ta’limni tashkil etish zamonaviy rahbarning kasbiy kompetensiyalarini muntazam yangilashning muhim sharti hisoblanadi. Mustaqil ta’lim direktorning shaxsiy tashabbusiga asoslangan holda tashkil etilsa-da, uning samaradorligi aniq maqsad, diagnostika, resurs ta’minoti, metodik qo‘llab-quvvatlash, amaliy aprobatsiya, monitoring va refleksiya mexanizmlari bilan ta’minlanadi.
Taklif etilgan modelda mustaqil kasbiy rivojlanish jarayoni kasbiy ehtiyojni anglashdan boshlanib, diagnostika, maqsadlash, mustaqil o‘rganish, amaliy faoliyat, baholash va refleksiya orqali yangi kasbiy ehtiyojni shakllantirishgacha bo‘lgan siklik jarayon sifatida asoslanadi. Bu esa direktorning o‘z kasbiy rivojlanishini boshqarishini ta’minlaydi.

Maqolada taklif etilgan yondashuvning asosiy ilmiy g‘oyasi shundan iboratki, direktorning mustaqil ta’limi natijasi o‘zlashtirilgan bilim miqdori bilan emas, balki ushbu bilimning kasbiy kompetensiya, boshqaruv amaliyoti va maktab faoliyati natijadorligidagi o‘zgarishlarga aylanish darajasi bilan belgilanadi.
Shu asosda mustaqil ta’limni maktab direktorlarining uzluksiz kasbiy rivojlanish tizimiga integratsiya qilish rahbarlarning individual rivojlanish traektoriyasini shakllantirish, kasbiy ehtiyojlarini aniqlash, zamonaviy boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirish va maktabni innovatsion rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Kelgusi tadqiqotlar uchun tavsiyalar

Ushbu nazariy model empirik tadqiqotlar orqali sinovdan o‘tkazilishi, xususan, turli toifadagi (shahar/qishloq, katta/kichik, tajribali/yangi) maktab direktorlari o‘rtasida modelning tatbiq etilishi va samaradorligi qiyosiy tahlil qilinishi maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, modelning raqamli platforma (masalan, elektron portfolio yoki mustaqil rivojlanishni kuzatuvchi maxsus dastur) shaklida amaliy ishlanmasini yaratish alohida ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. O‘RQ-637-son, 23.09.2020. – Toshkent, 2020.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 21-iyundagi PQ-231-son “Maktabgacha va maktab ta’limi tashkilotlari xodimlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Qarori. – Toshkent, 2024.
4. Николенко Л.В. Самообразование учителя как компонент системы непрерывного образования. Интернет-проект УНДП «Счоол Гоес Дигитал». 29–42-бетлар.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

5. Pedagogik lug‘at materiallari: «Самообразование» tushunchasining ta’rifi va mazmuni.
6. Daminova Sh.K., Umumta’lim maktablari rahbarlarining uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimida mustaqil ta’lim shaklini joriy etishning zarurati// Maktab ta’limi: muammolar, izlanishlar, yechimlar. – 4(1). – B. 136–144. https://doi.org/10.66023/mt/v2026_i286/316
7. Djurayev R.X., Turg‘unov S.T. Ta’lim menejmenti. – Toshkent: Voris, 2006.
8. Sharifxo‘jayev M., Abdullayev Y.A. Menejment. – Toshkent: O‘qituvchi, 2001.
9. Ismoilov A.A. Demografik o‘sish sharoitida maktab rahbarining liderlik kompetensiyalari va ta’lim sifati // Qo‘qon DPI. Ilmiy xabarlar jurnali. – 2026. – Vol. 8, № 2. – B. 351–359. – DOI: 10.70728/c.series.v08.i02.052.
10. Islomova D. Ta’lim boshqaruvida rahbarlarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishning zamonaviy yondashuvlari // Maktabgacha va maktab ta’limi jurnali. – 2026. – Tom 4, № 5. – DOI: 10.5281/zenodo.20196428.
11. Turdiyev A.A., Xudoyberdiyev E,U., Jabborova Y.H., Daminova Sh.D. Ta’lim menejmenti // O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: “G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi” –T.: Abdulla Avloniy nomidagi pedagogik mahorat milliy instituti, 2025, 16 b.t.,– 256 b.
12. M.Xalimov, Yu.Jabborova, L.Turikova, Sh.Daminova, D.Rejapova, S.Saidqulov, A.Jo‘rayev. Inson resurslarini boshqarish (HR). Toshkent. “G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi”, 2025. – 128 b.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

XALQ OG‘ZAKI IJODI NAMUNALARI VOSITASIDA MAKTAB YOSHIDAGI BOLALARDA AXLOQ VA ODOB MA’NAVIYATINI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIY ZARURATI

Turdiyev Azizbek Anvarjonovich, Abdulla Avloniy nomidagi pedagogik mahorat milliy instituti mustaqil tadqiqotchisi.

Annotatsiya

KIRISH: maqolada xalq og‘zaki ijodi namunalari vositasida maktab yoshidagi bolalarda axloq, odob va ma’naviyatini shakllantirishning ijtimoiy zarurati kompleks tahlil qilinadi. Muammoning dolzarbligi milliy-madaniy vorislikni saqlash, raqamli davr sharoitida bolalarda ma’naviy immunitetni shakllantirish, ta’lim-tarbiya siyosati talablari hamda bolaning yosh xususiyatlariga mos pedagogik yondashuv zarurati nuqtai nazaridan asoslanadi. L.Kolbergning axloqiy rivojlanish va J.Piajening axloqiy mulohaza nazariyalariga tayanib, ertak, maqol, topishmoq, latifa va doston janrlarining differensial pedagogik imkoniyatlari, ularning psixolingvistik ta’sir mexanizmlari hamda oila-mahalla-maktab hamkorligidagi o‘rni yoritiladi.

MAQSAD: tadqiqotning maqsadi xalq og‘zaki ijodi namunalari vositasida maktab yoshidagi bolalarda axloq, odob va ma’naviyatni shakllantirishning ijtimoiy zaruratini ilmiy-pedagogik jihatdan asoslash hamda ertak, maqol, topishmoq, latifa va doston kabi folklor janrlarining tarbiyaviy imkoniyatlarini aniqlashdan iborat. Shuningdek, bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda xalq og‘zaki ijodidan foydalanishning ma’naviy-axloqiy tarbiyadagi o‘rnini belgilash ko‘zda tutilgan.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda xalq og‘zaki ijodining ertak, maqol, topishmoq, latifa va doston kabi janrlari, shuningdek, L. Kolbergning axloqiy rivojlanish va J. Piaje nazariyalari metodologik asos sifatida tahlil qilindi. Tadqiqotda ilmiy-pedagogik va psixologik adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy, tizimli va differensial yondashuv, umumlashtirish hamda folklor namunalarining psixolingvistik ta’sir mexanizmlarini o‘rganish metodlaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tahlillar xalq og‘zaki ijodi namunalari bolalarning yosh va psixologik xususiyatlariga mos ravishda qo‘llanilganda axloqiy me’yorlarni anglash, odob-axloq qoidalarini o‘zlashtirish va ma’naviy qadriyatlarni shakllantirishga samarali ta’sir ko‘rsatishini ko‘rsatdi. Ertaklar axloqiy xulq-atvorni obrazlar orqali anglashga, maqollar hayotiy tajriba va axloqiy xulosalarni qisqa shaklda o‘zlashtirishga, topishmoqlar fikrlash va idrokni faollashtirishga, latifalar ijtimoiy xulq-atvorni tanqidiy baholashga, dostonlar esa milliy qadriyatlar va ma’naviy ideallarni chuqurroq anglashga xizmat qiladi. Ularning oila–mahalla–maktab hamkorligida qo‘llanilishi tarbiyaviy ta’sirning izchilligi va samaradorligini oshiradi.

XULOSA: xalq og‘zaki ijodi namunalari maktab yoshidagi bolalarda axloq, odob va ma’naviyatni shakllantirishning muhim pedagogik vositasi bo‘lib, milliy-madaniy vorislikni ta’minlash va raqamli davr sharoitida ma’naviy immunitetni mustahkamlashga xizmat

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

qiladi. Folklor janrlaridan bolaning yosh xususiyatlariga mos ravishda va oila–mahalla–maktab hamkorligi asosida tizimli foydalanish axloqiy- ma'naviy tarbiyaning samaradorligini oshirish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: xalq og'zaki ijodi, ma'naviy-axloqiy tarbiya, milliy tafakkur, ijtimoiylashuv, axloqiy rivojlanish bosqichlari, differensial yondashuv, gumanistik pedagogika, oila va maktab hamkorligi.

СОЦИАЛЬНАЯ НЕОБХОДИМОСТЬ ФОРМИРОВАНИЯ НРАВСТВЕННОСТИ, ЭТИКИ И ДУХОВНОСТИ У ДЕТЕЙ ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА ПОСРЕДСТВОМ ОБРАЗЦОВ УСТНОГО НАРОДНОГО ТВОРЧЕСТВА.

Турдиев Азизбек Анваржонович, независимый исследователь Национального института педагогического мастерства имени Абдуллы Авлони.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье комплексно анализируется социальная необходимость формирования нравственности, этических норм и духовности у детей школьного возраста посредством образцов устного народного творчества. Актуальность проблемы обосновывается с позиций сохранения национально-культурной преемственности, формирования духовного иммунитета у детей в условиях цифровой эпохи, требований политики в сфере образования и воспитания, а также необходимости применения педагогических подходов, соответствующих возрастным особенностям ребёнка. Опираясь на теории нравственного развития Л. Кольберга и нравственного суждения Ж. Пиаже, раскрываются дифференцированные педагогические возможности жанров сказки, пословицы, загадки, анекдота и эпоса, механизмы их психолингвистического воздействия, а также их роль в сотрудничестве семьи, махалли и школы.

ЦЕЛЬ: цель исследования заключается в научно-педагогическом обосновании социальной необходимости формирования нравственности, культуры поведения и духовности детей школьного возраста посредством образцов устного народного творчества, а также в определении воспитательных возможностей таких фольклорных жанров, как сказки, пословицы, загадки, анекдоты и эпосы. Особое внимание уделено определению роли фольклора в духовно-нравственном воспитании с учётом возрастных особенностей детей.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в качестве материалов исследования рассмотрены жанры устного народного творчества — сказки, пословицы, загадки, анекдоты и эпические произведения, а также теории нравственного развития Л. Колберга и нравственного суждения Ж. Пиаже. Использованы методы анализа научно-педагогической и психологической литературы, сравнительного, системного и дифференцированного подходов, обобщения, а также изучения психолингвистических механизмов воздействия фольклорных произведений.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты анализа показали, что использование образцов устного народного творчества с учётом возрастных и психологических особенностей детей способствует осмыслению нравственных норм, усвоению правил поведения и формированию духовных ценностей. Сказки позволяют осмысливать нравственное поведение посредством художественных образов, пословицы помогают усваивать жизненный опыт и нравственные выводы, загадки активизируют мышление и восприятие, анекдоты способствуют критической оценке социального поведения, а эпические произведения углубляют понимание национальных ценностей и духовных идеалов. Их систематическое использование во взаимодействии семьи, махалли и школы повышает последовательность и эффективность воспитательного воздействия.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: образцы устного народного творчества являются важным педагогическим средством формирования нравственности, культуры поведения и духовности детей школьного возраста, способствуя сохранению национально-культурной преемственности и укреплению духовного иммунитета в условиях цифровой эпохи. Систематическое использование различных фольклорных жанров с учётом возрастных особенностей детей и во взаимодействии семьи, махалли и школы позволяет повысить эффективность нравственно-духовного воспитания.

Ключевые слова: устное народное творчество, духовно-нравственное воспитание, национальное мышление, социализация, этапы нравственного развития, дифференцированный подход, гуманистическая педагогика, сотрудничество семьи и школы.

THE SOCIAL NECESSITY OF DEVELOPING MORALITY, ETHICAL VALUES, AND SPIRITUALITY IN SCHOOL-AGE CHILDREN THROUGH FOLKLORE

Azizbek Anvarjonovich Turdiyev, Independent Researcher, Abdulla Avloni National Institute of Pedagogical Excellence.

Annotation

INTRODUCTION: this article provides a comprehensive analysis of the social necessity of developing morality, ethical values, and spirituality in school-age children through examples of oral folk art. The relevance of the issue is substantiated from the perspectives of preserving national and cultural continuity, developing spiritual resilience in children in the digital age, meeting the requirements of educational and upbringing policies, and applying pedagogical approaches appropriate to children's age-related characteristics. Drawing on L. Kohlberg's theory of moral development and J. Piaget's theory of moral judgment, the article examines the differentiated pedagogical potential of such genres as fairy tales, proverbs, riddles, anecdotes, and epics, their psycholinguistic mechanisms of influence, and their role in cooperation among the family, mahalla, and school.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

AIM: the aim of the study is to provide a scientific and pedagogical justification for the social necessity of developing morality, ethical behavior, and spirituality among school-age children through examples of oral folk art, as well as to identify the educational potential of such folklore genres as fairy tales, proverbs, riddles, anecdotes, and epic narratives. The study also seeks to determine the role of folklore in moral and spiritual education with due consideration of children's age-related characteristics.

MATERIALS AND METHODS: the research materials included major genres of oral folk art, such as fairy tales, proverbs, riddles, anecdotes, and epic narratives, as well as L. Kohlberg's theory of moral development and J. Piaget's theory of moral judgment. The study employed methods of analyzing scientific, pedagogical, and psychological literature, comparative, systemic, and differential approaches, generalization, and analysis of the psycholinguistic mechanisms underlying the educational influence of folklore.

DISCUSSION AND RESULTS: the analysis demonstrated that the age- and psychologically appropriate use of oral folk literature contributes to children's understanding of moral norms, acquisition of ethical behavior, and development of spiritual values. Fairy tales facilitate the understanding of moral behavior through literary characters and situations; proverbs convey life experience and moral conclusions in a concise form; riddles stimulate thinking and perception; anecdotes encourage critical evaluation of social behavior; and epic narratives deepen children's understanding of national values and spiritual ideals. Their systematic use through cooperation among the family, mahalla, and school enhances the consistency and effectiveness of moral education.

CONCLUSION: oral folk art represents an important pedagogical means of developing morality, ethical behavior, and spirituality among school-age children, while also preserving national and cultural continuity and strengthening spiritual resilience in the digital age. The systematic use of different folklore genres in accordance with children's age characteristics and through cooperation among the family, mahalla, and school can significantly enhance the effectiveness of moral and spiritual education.

Keywords: folklore, spiritual and moral education, national thinking, socialization, stages of moral development, differentiated approach, humanistic pedagogy, family-school cooperation.

Zamonaviy jamiyatda yosh avlodni ma’naviy-axloqiy tarbiyalash masalasi doimo dolzarb va hayotiy ahamiyatga molik bo‘lib kelgan. Taraqqiyot sur’atlarining jadallashuvi, axborot texnologiyalarining kundalik hayotga keng kirib borishi va globallashuv jarayonlarining avj olishi natijasida yoshlarning qadriyatlar tizimi sezilarli darajada o‘zgardi. Ma’naviyat – inson va jamiyatning ichki kamolot o‘lchovi bo‘lib, u faqat tashqi ta’sir orqali emas, balki milliy qadriyatlarga suyangan maqsadli tarbiya jarayonida shakllanadi. Aynan

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

shunday murakkab ijtimoiy-madaniy sharoitda xalq og‘zaki ijodi namunalari vositasida maktab yoshidagi bolalarda axloq va odob ma’naviyatini shakllantirish o‘ta muhim pedagogik vazifa sifatida namoyon bo‘ladi.

Maktab yoshi – bolalik va o‘smirlik oralig‘idagi nihoyatda muhim ontogenetik davr bo‘lib, aynan ushbu davrda shaxsning axloqiy asoslari mustahkamlanadi. Jahon pedagogika fanida ham, o‘zbek pedagogik an’analarida ham 7 yoshdan 14 yoshgacha bo‘lgan davr axloqiy tarbiyaning “oltin davri” hisoblanadi. Psixologik nuqtai nazardan, ushbu davrda bolada ijtimoiy me’yorlarni qabul qilish, kattalarga taqlid qilish, ijobiy namunadan ta’sirlanish va axloqiy baho berish qobiliyatlari faol shakllanadi. L. Kolbergning axloqiy rivojlanish nazariyasiga ko‘ra, bola avval jazodan qo‘rqish va mukofotga intilishga asoslangan prekonvensional bosqichda, so‘ngra ijtimoiy tartib va kattalar obro‘siga tayanuvchi konvensional bosqichda bo‘ladi – maktab yoshi esa (7–14 yosh) aynan ikkinchi bosqichga to‘g‘ri keladi[1]. Shu bois bola uchun doston va ertaklardagi qahramon xatti-harakati tashqi axloqiy andoza sifatida alohida ta’sirchan bo‘ladi: og‘zaki ijod namunalari o‘zining obrazliligi, emotsional ta’sirchanligi va yodda oson qolishi bilan bolalarning psixologik hamda yosh xususiyatlariga to‘liq mos keladi.

Ijtimoiylashuv jarayonida xalq og‘zaki ijodining o‘rni. Maktab yoshidagi bola o‘zini jamiyat a’zosi sifatida anglay boshlaydi, atrofdagilar bilan munosabat o‘rnatish, o‘z xatti-harakatiga baho berish, yaxshilik va yomonlik mezonlarini farqlashga intiladi. Ana shu jarayonda ertak, maqol, matal, rivoyat va dostonlar bolaga tayyor, majburiy axloqiy qoida sifatida emas, balki hayotiy tajriba, ma’naviy mezon va ijtimoiy xulq modeli sifatida ta’sir ko‘rsatadi, chunki ularda insonning jamiyatdagi o‘rni, oila va mahalla oldidagi mas’uliyati, kattalarga hurmat, kichiklarga mehr, so‘zga sadoqat hamda mehnatga halol munosabat kabi qadriyatlar xalqona, sodda va ta’sirchan shaklda ifodalangan.

Ayniqsa, boshlang‘ich va o‘rta maktab yoshidagi bolalar uchun obrazli tafakkur muhim ahamiyatga ega. Ular murakkab axloqiy tushunchalarni mavhum nazariy izohlar orqali emas, balki qahramonlar taqdiri, voqealar rivoji, ezgulik va yovuzlik to‘qnashuvi hamda sabab-oqibat munosabatlari orqali chuqurroq anglaydilar. Masalan, ertaklarda mehnatsevar qahramonning oxir-oqibat baxtga erishishi, yolg‘onchi yoki dangasa obrazning esa jazolanishi bolada axloqiy tanlovning oqibatlarini idrok etish ko‘nikmasini shakllantiradi. Shu jihatdan xalq og‘zaki ijodi bolani faqat tinglovchi emas, balki fikrlovchi, baholovchi va xulosa chiqaruvchi faol subyekt sifatida tarbiyalaydi.

Xalq og‘zaki ijodi janrlarining tasnifi va differensial pedagogik imkoniyatlari. Xalq og‘zaki ijodining pedagogik salohiyati uning janrlar xilma-xilligida yaqqol namoyon bo‘ladi. Har bir janr bola shaxsining muayyan axloqiy-kognitiv qirralarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan bo‘lib, tizimli pedagogik ta’sir mexanizmini tashkil etadi.

[1]Kohlberg L. Essays on Moral Development. Vol. I. – San Francisco: Harper & Row, 1981.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Ertaklar bolalarga yaxshilik va yomonlikni mavhumlikdan yiroq, jonli va obrazli tarzda farqlashni o‘rgatadi; qahramonlarning sayohat va sinovlari boladagi qo‘rquv va ikkilanish kabi tuyg‘ularni yengishga hamda adolatning g‘alabasiga bo‘lgan ishonchni mustahkamlashga xizmat qiladi. Maqol va matallar xalqning ko‘p asrlik hayotiy xulosalari bo‘lib, axloqiy qoidalarni lo‘nda, ixcham va yodda qoladigan shaklda ifodalaydi hamda bola xulq-atvorini tartibga soluvchi ichki ijtimoiy kompas vazifasini o‘taydi. Topishmoqlar boladagi tafakkurni charxlash, diqqatni jamlash va mantiqiy fikrlashni rivojlantirish bilan birga, atrof-muhit, tabiat va inson mehnati haqidagi hayotiy bilimlarni sintez qiladi hamda ziyraklikni tarbiyalaydi. Latifa va askiyalar dangasalik, maqtanchoqlik va xasislik kabi salbiy illatlarni kinoyali, hajviy va samimiy tarzda ko‘rsatib, bolada sog‘lom tanqidiy tafakkur va ijtimoiy odob tuyg‘usini shakllantiradi. Dostonlar esa xalq ijodining epik qatlami sifatida, ayniqsa o‘smirlar uchun, ulkan tarbiyaviy ahamiyatga ega: o‘zbek xalq dostonlaridagi qahramonlar – Alpomish, Barchin, To‘maris, Go‘ro‘g‘li – vatanparvarlik, sadoqat, jasurlik va adolat kabi yuksak insoniy fazilatlarni o‘zida mujassamlashtirib, bolalar uchun barqaror axloqiy oriyentir va ideal vazifasini o‘taydi[2].

Shuni alohida ta’kidlash lozimki, og‘zaki ijod namunalari bolalarga tayyor axloqiy xulosalar tarzida emas, balki hayotiy vaziyatlar orqali axloqiy tajriba beradigan vositalar sifatida ta’sir ko‘rsatadi: bola ertakni tinglar ekan, qahramonning harakatlarini baholaydi, u bilan hamdardlik sezadi, o‘zi bosib o‘tgan yo‘lni o‘ylab ko‘radi va nihoyat o‘ziga munosib xulosa chiqaradi. Ushbu jarayon bolada mustaqil axloqiy fikrlash ko‘nikmasini shakllantiradi, bu esa tayyor qoliplarni yodlashdan ancha samaraliroq va barqarorroq natija beradi.

Zamonaviy sinf jamoalarida o‘quvchilarning turli ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy muhitlardan kelganligi kuzatiladi. Turli ijtimoiy muhitdan kelgan bolalar bir xil folklor matniga murojaat etganda, ular orasida ruhiy birlik va madaniy hamjihatlik hissi yuzaga keladi: xalq og‘zaki ijodi sinfiy yoki moddiy farqlarni emas, balki insonparvarlik qadriyatlarining universalligini ta’kidlaydi – “Mehnat – hayot asosi”, “Yolg‘onning umri qisqa” kabi xalq hikmatlari barcha ijtimoiy tabaqadan kelgan bolalarga teng darajada tushunarli va ta’sirchandir. Bundan tashqari, o‘smirlik ostonasida turgan o‘quvchilarda kuzatiladigan axloqiy nisbiylik – “yaxshilik va yomonlik nisbiy, sharoitga qarab o‘zgaradi” degan qarashlarning kuchayishi – bugungi pedagogikaning jiddiy muammolaridan biri. Xalq og‘zaki ijodidagi axloqiy pozitsiya esa, qoida tariqasida, nisbiy emas, qat’iy va izchildir: unda qahramonning ijobiy yoki salbiy xatti-harakati muqarrar ravishda o‘z mevasini beradi – yolg‘on va xiyonat oxir-oqibat fosh bo‘ladi, mehnat va halollik esa murod-maqsadga olib keladi. L.Kolberg ta’kidlaganidek, inson axloqiy yetuklikka tashqi taqiq va qoidalarni

[2]Imomov K., Mirzayev T., Sarimsoqov B., Safarov O. O‘zbek xalq og‘zaki poetik ijodi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1990.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

bajarishdan ichki mustaqil tamoyillarga o‘tish orqali yetishadi[3]; xalq og‘zaki ijodi esa aynan shu o‘tish yo‘lida bolaga jonli misollar orqali yo‘l ko‘rsatuvchi va ichki axloqiy mezonlarni shakllantiruvchi noyob pedagogik manbadir.

Xalq og‘zaki ijodi namunalari milliy xususiyatlarni yorqin aks ettirish bilan birga, umuminsoniy axloqiy me’yorlarni ham o‘zida mujassamlashtiradi. Y.Lotmanning semiosfera nazariyasi nuqtai nazaridan xalq og‘zaki ijodi o‘ziga xos madaniy belgilar tizimi bo‘lib, bola uni “o‘qish” jarayonida nafaqat voqealarni, balki o‘z xalqining butun qadriyatlar kodini ham o‘zlashtiradi[4]. V.Proppning ertak tarkibiy tuzilishi nazariyasiga ko‘ra esa har qanday sehrli ertak qat’iy ketma-ketlikdagi funksiyalar – qahramonning uydan chiqishi, sinovdan o‘tishi, yordamchi topishi va g‘alaba qozonishi – orqali quriladi; aynan shu barqaror struktura bola ongida axloqiy sabab-oqibat munosabatini shakllantiradi[5]. Bu ikki nazariya birgalikda shuni ko‘rsatadiki, ertak va dostonning tarbiyaviy ta’siri shunchaki “yaxshi qahramon” mavjudligidan emas, balki uning ichki struktur-semiotik tuzilishidan kelib chiqadi.

Og‘zaki ijod namunalarining gender tarbiyasi va oilaviy rollarni anglash nuqtai nazaridan ham alohida o‘rni bor. O‘zbek xalq ertaklarida va epik dostonlarida nafaqat botir erkak qahramonlar, balki nihoyatda dono, tadbirkor, mehribon va halol mehnatkash ayollar ham yetakchi va yorqin obrazlar sifatida taqdim etiladi: “Alpomish” dostonidagi dono va sadoqatli Barchin, “Go‘ro‘g‘li” turkumidagi ayol obrazlari qiz bolalarda o‘z qadr-qimmatini his qilish, sabr-qanoat, yuksak aql-idrok va sadoqat fazilatlarini tarbiyalash uchun tabiiy psixologik namuna bo‘lib xizmat qiladi[6], o‘g‘il bolalar esa shu ertak va dostonlardan zaiflarni himoya qilish, adolat, so‘ziga sodiqlik va insonparvarlik kabi axloqiy andazalarni o‘zlashtiradi. Shu tariqa xalq og‘zaki ijodi jamiyatda sog‘lom gender muvozanati va o‘zaro hurmat madaniyatini saqlagan holda yaxlit axloqiy tarbiyani amalga oshirish imkonini beradi.

Xalq og‘zaki ijodi namunalari orqali axloqiy tarbiyani tashkil etishning ijtimoiy zaruratini xalqaro tajriba ham tasdiqlaydi. Ta’lim tizimi yuksak rivojlangan qator mamlakatlarda milliy folklor va xalq pedagogikasi an’analari zamonaviy ta’lim dasturlariga maqsadli ravishda integratsiya qilingan. YUNESKOning nomoddiy madaniy merosni asrash to‘g‘risidagi konvensiyasida mahalliy va milliy madaniy meros, jumladan og‘zaki ijod

[3]Kohlberg L. Essays on Moral Development. Vol. I. – San Francisco: Harper & Row, 1981.

[4]Lotman Yu.M. Vnutri myslyashchikh mirov. – Moskva: Yazyki russkoy kultury, 1996.

[5]Propp V. Morphology of the Folktale (transl. by L. Scott). – Austin: University of Texas Press, 1968.

[6]Imomov K., Mirzayev T., Sarimsoqov B., Safarov O. O‘zbek xalq og‘zaki poetik ijodi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1990.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

an'analarining ta'lim jarayoniga integratsiya qilinishi alohida ta'kidlanadi[7]. Ushbu global yondashuv O'zbekistonning zamonaviy ta'lim tizimi va milliy o'quv dasturlariga xalq og'zaki ijodi materiallarini yanada keng va tizimli asosda kiritishning ijtimoiy-pedagogik zaruratini to'liq asoslab beradi.

O'qituvchining metodik mahorati va muloqotni tashkil etish strategiyasi. Mazkur jarayonda maktab o'qituvchisining metodik mahorati va madaniyati hal qiluvchi o'rin tutadi. Zamonaviy ta'limda o'qituvchi xalq og'zaki ijodi namunasini shunchaki sinfda o'qib berish, tayyor mazmunini so'zlab berish yoki o'quvchilarga majburiy tarzda yodlatish bilan cheklanib qolmasligi kerak – bunday eskirgan didaktik yondashuv bolani passiv tinglovchiga aylantirib qo'yadi va uning ichki motivatsiyasini so'ndiradi. Aksincha, o'qituvchi matn mazmuni ustida jonli va interfaol muloqot tashkil etishi, qahramonlarning xatti-harakatlarini tahlil qilishga yo'naltirilgan muammoli vaziyatlarni yuzaga keltirishi lozim: "Sen ushbu qahramon o'rnida bo'lganingda, qanday yo'l tutgan bo'larding va nima uchun?", "Bu voqeadan o'zimiz uchun qanday hayotiy xulosa chiqarishimiz mumkin?", "Ushbu maqol yoki rivoyatning mazmuni bugungi kundagi hayotimizda qanday namoyon bo'ladi?" kabi ochiq, yo'naltiruvchi savollar bolalarda mustaqil axloqiy mulohaza yuritish, o'z fikrini erkin ifodalash va asoslash, boshqalarning nuqtai nazarini eshitish hamda hurmat qilish kabi muhim ijtimoiy-kommunikativ ko'nikmalarni yuksak darajada rivojlantiradi.

Xulosa qilib aytganda, xalq og'zaki ijodi namunalari vositasida maktab yoshidagi bolalarda axloq va odob ma'naviyatini shakllantirishning ijtimoiy zarurati bir qator tizimli omillar bilan belgilanadi. Birinchidan, jadallashib borayotgan globallashuv sharoitida milliy-madaniy vorislikni, tarixiy xotirani va milliy o'zlikni anglash tuyg'usini saqlab qolish hamda kelajak avlodga yetkazish zarurati. Ikkinchidan, raqamli davr bolalari hayotida kuzatilayotgan virtuallashuv va axloqiy me'yorlarning zaiflashuvi xavfiga qarshi bola ongida kuchli ma'naviy immunitetni shakllantirish ehtiyoji. Uchinchidan, maktab yoshidagi bolalarning psixologik, kognitiv va yosh xususiyatlariga, ularning obrazli tafakkuriga xalq folklori namunalarining badiiy-emotsional jihatdan to'liq mos kelishi. To'rtinchidan, davlat ta'lim siyosati va milliy dasturlarning ta'lim-tarbiya uzviyligini ustuvor vazifa sifatida belgilaganligi. Beshinchidan, xalq og'zaki ijodining bola shaxsiga quruq didaktika orqali emas, balki jonli obrazlar va ichki tanlov erkinligi orqali ta'sir etuvchi gumanistik pedagogik mexanizmining mavjudligi. Ushbu omillarning yaxlit tahlili shuni tasdiqlaydiki, maktab ta'limida xalq og'zaki ijodi namunalaridan foydalanish shunchaki yordamchi didaktik material emas, balki barkamol, ma'naviy yetuk va ijtimoiy mas'uliyatli shaxs kamolotini ta'minlovchi strategik muhim pedagogik manba va ijtimoiy zaruratdir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

[7]UNESCO. Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. – Paris: UNESCO, 2003.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

1. Imomov K., Mirzayev T., Sarimsoqov B., Safarov O. O‘zbek xalq og‘zaki poetik ijodi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1990.
2. Kohlberg L. Essays on Moral Development. Vol. I: The Philosophy of Moral Development. – San Francisco: Harper & Row, 1981.
3. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – O‘RQ-637-son, 2020-yil 23-sentabr.
4. Lotman Yu.M. Vnutri myslyashchikh mirov: Chelovek – tekst – semiosfera – istoriya. – Moskva: Yazyki russkoy kultury, 1996.
5. Propp V. Morphology of the Folktale (transl. by L. Scott). – Austin: University of Texas Press, 1968.
6. Piaget J. The Moral Judgment of the Child. – London: Kegan Paul, Trench, Trübner & Co., 1932.
7. UNESCO. Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. – Paris: UNESCO, 2003.
8. Amonashvili Sh.A. Gumanno-lichnostnyy podxod k detyam. – Moskva: Izdatelstvo “Institut prakticheskoy psixologii”; Voronej: NPO “MODEK”, 1998.
9. Husainova Z. Topishmoqlar. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1981.
10. Mirzayev T., Musoqulov A., Sarimsoqov B. (tuzuvchilar). O‘zbek xalq maqollari. – Toshkent: Sharq, 2005.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA TALABALARNING KREATIV FIKRLASH QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI: "KREATIV–7" INTEGRATIV MODELI.

Djumabayev G'ulomjon Xalillayevich, texnika fanlari doktori, professor v.b., Chirchiq davlat pedagogika universiteti.
Yusupov Muxtorbek Roximovich, algebra va matematik analiz kafedrasi katta o'qituvchisi, Chirchiq davlat pedagogika universiteti.

Annotatsiya

KIRISH: raqamli ta'lim platformalari axborotga tezkor kirish, multimodal mahsulot yaratish, hamkorlik, tezkor qay№ta aloqa va individual ta'lim trayektoriyalarini qo'llab-quvvatlash imkonini beradi. Biroq texnologiyadan foydalanishning o'zi talabalarda kreativ fikrlashning shakllanishini kafolatlamaydi. Ushbu maqolaning maqsadi raqamli ta'lim muhitining texnologik imkoniyatlarini talabaning original, moslashuvchan, asoslangan va amaliy qiymatga ega g'oyalar ishlab chiqish qobiliyatiga aylantiruvchi pedagogik shart-sharoitlarni nazariy jihatdan asoslash, ularning o'zaro ta'sir mexanizmini ochib berish hamda amaliy joriy etish modelini ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot kritik-integrativ adabiyotlar sintezi va konseptual modellashtirish metodologiyasiga tayangan. Kreativlik psixologiyasi, raqamli pedagogika, hamkorlikda o'qitish, formativ baholash, o'zini o'zi boshqarib o'rganish, sun'iy intellekt savodxonligi va inklyuziv dizaynga oid fundamental hamda zamonaviy manbalar mexanizmga yo'naltirilgan kodlash asosida umumlashtirildi. Natijada yettita o'zaro bog'liq pedagogik shartdan tashkil topgan "KREATIV–7" modeli taklif etildi: kreativ-xavfsiz iqlim; real va ochiq muammolar; erkin tanlov va adaptiv ko'mak; amaliy multimodal yaratish; tarmoqli hamkorlik; iterativ baholash va refleksiya; vijdonli, inklyuziv va professional boshqaruv. Model diagnostika–muammo–g'oya–prototip–taqriz–takomillashtirish–transfer sikli, kreativ fikrlash indikatorlari, baholash rubrikasi va 12 haftalik joriy etish ssenariysi bilan operatsionallashtirildi. Maqolaning nazariy yangiligi raqamli kreativ ta'limni alohida vositalar majmui sifatida emas, balki psixologik, didaktik, ijtimoiy, baholash va etik mexanizmlar birligidagi pedagogik ekotizim sifatida talqin qilishidadir. Taklif etilgan model oliy ta'lim kurslarini loyihalash, o'qituvchilar malakasini oshirish va keyingi empirik tadqiqotlar uchun tekshiriladigan konseptual asos bo'lib xizmat qiladi.

MAQSAD: tadqiqotning maqsadi raqamli ta'lim muhitining texnologik imkoniyatlarini talabalarning original, moslashuvchan, asoslangan va amaliy qiymatga ega g'oyalarni ishlab chiqish qobiliyatiga aylantiruvchi pedagogik shart-sharoitlarni nazariy jihatdan asoslash, ularning o'zaro ta'sir mexanizmlarini aniqlash hamda oliy ta'lim jarayoniga tatbiq etishga mo'ljallangan integrativ modelni ishlab chiqishdan iborat. Shuningdek, tadqiqotda generativ sun'iy intellektdan foydalanish jarayonida kreativlikni rivojlantirish bilan talabaning muallifligi, mustaqil fikrlashi va akademik halolligini saqlash o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash ko'zda tutilgan.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda kreativlik psixologiyasi, raqamli pedagogika, hamkorlikda o‘qitish, formativ baholash, o‘zini o‘zi boshqarib o‘rganish, sun’iy intellekt savodxonligi va inklyuziv ta’lim dizayniga oid fundamental hamda zamonaviy ilmiy manbalardan foydalanildi. Tadqiqot kritik-integrativ adabiyotlar sintezi va konseptual modellashtirish metodologiyasiga asoslandi. Manbalar mexanizmga yo‘naltirilgan kodlash, qiyosiy tahlil, tizimlashtirish, umumlashtirish va pedagogik loyihalash metodlari orqali o‘rganildi. Aniqlangan nazariy bog‘lanishlar asosida pedagogik shartlar, kreativ faoliyat bosqichlari, baholash indikatorlari va amaliy joriy etish mexanizmlari yagona konseptual tizimga birlashtirildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijasida talabalarning kreativ fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladigan yettita o‘zaro bog‘liq pedagogik shartdan iborat “KREATIV–7” modeli ishlab chiqildi. Model kreativ-xavfsiz iqlim, real va ochiq muammolar, erkin tanlov va adaptiv ko‘mak, amaliy multimodal yaratish, tarmoqli hamkorlik, iterativ baholash va refleksiya, shuningdek, vijdonli, inklyuziv va professional boshqaruvni qamrab oldi. Mazkur shartlar diagnostika–muammo–g‘oya–prototip–taqriz–takomillashtirish–transfer sikli orqali operatsionallashtirildi. Muhokama natijalari raqamli vositalarning o‘zi kreativlikni kafolatlamasligini, samaradorlik topshiriq dizayni, psixologik xavfsizlik, mazmunli tanlov, hamkorlik, qayta aloqa va etik boshqaruvning o‘zaro uyg‘unligiga bog‘liqligini ko‘rsatdi.

XULOSA: raqamli ta’lim muhiti talabalarning kreativ fikrlashini rivojlantirish uchun keng imkoniyat yaratadi, biroq ushbu imkoniyat pedagogik jihatdan maqsadli tashkil etilgandagina barqaror natijaga aylanadi. “KREATIV–7” modeli kreativlikni alohida raqamli vositalardan foydalanish natijasi sifatida emas, balki psixologik, didaktik, ijtimoiy, baholash va etik mexanizmlar uyg‘unligidan tashkil topgan pedagogik ekotizim sifatida talqin etadi. Model oliy ta’lim kurslarini loyihalash, kreativ topshiriqlar va baholash mezonlarini ishlab chiqish, o‘qituvchilar malakasini oshirish hamda generativ sun’iy intellektdan shaffof va mas’uliyatli foydalanishni tashkil etishda konseptual asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Kalit so‘zlar: raqamli ta’lim muhiti; kreativ fikrlash; pedagogik shart-sharoit; oliy ta’lim; raqamli pedagogika; formativ baholash; hamkorlikda o‘qitish; sun’iy intellekt; refleksiya; kreativ topshiriq.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ СПОСОБНОСТИ СТУДЕНТОВ К КРЕАТИВНОМУ МЫШЛЕНИЮ В ЦИФРОВОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ: ИНТЕГРАТИВНАЯ МОДЕЛЬ «KREATIV–7».

Джумабаев Гуломжон Халиллаевич, доктор технических наук, исполняющий обязанности профессора Чирчикский государственный педагогический университет.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Юсупов Мухторбек Рохимович, старший преподаватель кафедры алгебры и математического анализа Чирчикский государственный педагогический университет.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: цифровые образовательные платформы обеспечивают оперативный доступ к информации и поддерживают создание мультимодальных продуктов, сотрудничество, своевременную обратную связь и индивидуальные образовательные траектории. Однако само по себе использование технологий не гарантирует формирования креативного мышления у студентов. Цель данной статьи заключается в теоретическом обосновании педагогических условий, которые преобразуют технологические возможности цифровой образовательной среды в способность студентов разрабатывать оригинальные, гибкие, обоснованные и обладающие практической ценностью идеи, раскрытии механизма взаимодействия данных условий и разработке модели их практического внедрения. Исследование основано на методологии критико-интегративного синтеза литературы и концептуального моделирования. Фундаментальные и современные источники по психологии творчества, цифровой педагогике, совместному обучению, формативному оцениванию, саморегулируемому обучению, грамотности в области искусственного интеллекта и инклюзивному дизайну были обобщены посредством кодирования, ориентированного на выявление механизмов. В результате предложена модель «KREATIV–7», включающая семь взаимосвязанных педагогических условий: психологически безопасный для творчества климат; реальные и открытые проблемы; свобода выбора и адаптивная поддержка; практическое мультимодальное созидание; сетевое сотрудничество; итеративное оценивание и рефлексия; этичное, инклюзивное и профессиональное управление. Модель операционализирована посредством цикла «диагностика – проблема – идея – прототип – рецензирование – совершенствование – перенос», индикаторов креативного мышления, оценочной рубрики и двенадцатинедельного сценария внедрения. Теоретическая новизна статьи заключается в интерпретации цифрового креативного образования не как совокупности отдельных инструментов, а как педагогической экосистемы, объединяющей психологические, дидактические, социальные, оценочные и этические механизмы. Предложенная модель служит проверяемой концептуальной основой для проектирования курсов высшего образования, повышения квалификации преподавателей и проведения последующих эмпирических исследований.

ЦЕЛЬ: цель исследования заключается в теоретическом обосновании педагогических условий, преобразующих технологические возможности цифровой образовательной среды в способность студентов разрабатывать оригинальные, гибкие, обоснованные и обладающие практической ценностью идеи, определении

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

механизмов взаимодействия этих условий, а также создании интегративной модели для внедрения в образовательный процесс высшей школы. Кроме того, исследование предусматривает обеспечение баланса между развитием креативности посредством генеративного искусственного интеллекта и сохранением авторства студентов, самостоятельности их мышления и академической добросовестности.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использованы фундаментальные и современные научные источники, посвящённые психологии творчества, цифровой педагогике, совместному обучению, формативному оцениванию, саморегулируемому обучению, грамотности в области искусственного интеллекта и инклюзивному образовательному дизайну. Исследование основано на методологии критико-интегративного синтеза литературы и концептуального моделирования. Источники изучались с применением кодирования, ориентированного на выявление механизмов, сравнительного анализа, систематизации, обобщения и педагогического проектирования. На основе выявленных теоретических взаимосвязей педагогические условия, этапы творческой деятельности, показатели оценивания и механизмы практического внедрения были объединены в единую концептуальную систему.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в результате исследования разработана модель «KREATIV–7», состоящая из семи взаимосвязанных педагогических условий, способствующих развитию креативного мышления студентов. Модель охватывает психологически безопасный для творчества климат, реальные и открытые проблемы, свободу выбора и адаптивную поддержку, практическое мультимодальное созидание, сетевое сотрудничество, итеративное оценивание и рефлексию, а также этичное, инклюзивное и профессиональное управление. Данные условия операционализированы посредством цикла «диагностика – проблема – идея – прототип – рецензирование – совершенствование – перенос». Результаты обсуждения показали, что цифровые инструменты сами по себе не гарантируют развития креативности, а их эффективность зависит от взаимосвязи проектирования заданий, психологической безопасности, осмысленного выбора, сотрудничества, обратной связи и этического управления.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: цифровая образовательная среда предоставляет широкие возможности для развития креативного мышления студентов, однако эти возможности преобразуются в устойчивые результаты только при их целенаправленной педагогической организации. Модель «KREATIV–7» рассматривает креативность не как непосредственный результат использования отдельных цифровых инструментов, а как результат функционирования педагогической экосистемы, объединяющей психологические, дидактические, социальные, оценочные и этические механизмы. Модель может служить концептуальной основой для проектирования курсов высшего образования,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

разработки творческих заданий и критериев оценивания, повышения квалификации преподавателей, а также организации прозрачного и ответственного использования генеративного искусственного интеллекта.

Ключевые слова: цифровая образовательная среда; креативное мышление; педагогические условия; высшее образование; цифровая педагогика; формативное оценивание; совместное обучение; искусственный интеллект; рефлексия; творческое задание.

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR DEVELOPING STUDENTS' CREATIVE THINKING ABILITIES IN A DIGITAL LEARNING ENVIRONMENT: THE "KREATIV–7" INTEGRATIVE MODEL.

Djumabayev G'ulomjon Xalillayevich, Doctor of Technical Sciences, Acting Professor, Chirchiq State Pedagogical University.
Yusupov Muxtorbek Roximovich, Senior Lecturer, Department of Algebra and Mathematical Analysis, Chirchiq State Pedagogical University.

Annotation

INTRODUCTION: digital learning platforms provide rapid access to information and support multimodal content creation, collaboration, timely feedback, and personalized learning pathways. However, the use of technology alone does not guarantee the development of students' creative thinking. This article aims to theoretically substantiate the pedagogical conditions that transform the technological affordances of a digital learning environment into students' ability to generate original, flexible, well-grounded, and practically valuable ideas, explain the mechanisms through which these conditions interact, and develop a model for their practical implementation. The study is based on the methodology of critical-integrative literature synthesis and conceptual modelling. Seminal and contemporary sources on the psychology of creativity, digital pedagogy, collaborative learning, formative assessment, self-regulated learning, artificial intelligence literacy, and inclusive design were synthesized through mechanism-oriented coding. As a result, the "KREATIV–7" model, comprising seven interrelated pedagogical conditions, was proposed: a creativity-safe climate; authentic and open-ended problems; learner choice and adaptive support; authentic multimodal creation; networked collaboration; iterative assessment and reflection; and ethical, inclusive, and professional governance. The model was operationalized through a diagnosis–problem–ideation–prototype–review–improvement–transfer cycle, creative thinking indicators, an assessment rubric, and a 12-week implementation scenario. The theoretical novelty of the article lies in interpreting digital creative education not as a collection of isolated tools but as a pedagogical ecosystem that integrates psychological, didactic, social, assessment, and ethical mechanisms. The proposed model provides a testable conceptual foundation for designing

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

higher education courses, improving teachers' professional development, and conducting further empirical research.

AIM: the purpose of the study is to theoretically substantiate the pedagogical conditions that transform the technological affordances of a digital learning environment into students' ability to generate original, flexible, well-grounded, and practically valuable ideas, identify the mechanisms through which these conditions interact, and develop an integrative model for implementation in higher education. The study also seeks to ensure an appropriate balance between developing creativity through generative artificial intelligence and preserving students' authorship, independent thinking, and academic integrity.

MATERIALS AND METHODS: the study drew upon seminal and contemporary academic sources concerning the psychology of creativity, digital pedagogy, collaborative learning, formative assessment, self-regulated learning, artificial intelligence literacy, and inclusive educational design. It was based on the methodology of critical-integrative literature synthesis and conceptual modelling. The sources were examined using mechanism-oriented coding, comparative analysis, systematization, generalization, and pedagogical design methods. Based on the identified theoretical relationships, pedagogical conditions, stages of creative activity, assessment indicators, and practical implementation mechanisms were integrated into a unified conceptual framework.

DISCUSSION AND RESULTS: the study resulted in the development of the "KREATIV–7" model, which comprises seven interrelated pedagogical conditions designed to foster students' creative thinking. The model includes a creativity-safe climate, authentic and open-ended problems, learner choice and adaptive support, authentic multimodal creation, networked collaboration, iterative assessment and reflection, as well as ethical, inclusive, and professional governance. These conditions were operationalized through a diagnosis–problem–ideation–prototype–review–improvement–transfer cycle. The findings demonstrate that digital tools alone do not guarantee creativity; their effectiveness depends on the integration of task design, psychological safety, meaningful choice, collaboration, feedback, and ethical governance.

CONCLUSION: a digital learning environment offers extensive opportunities for developing students' creative thinking; however, these opportunities produce sustainable outcomes only when they are purposefully organized from a pedagogical perspective. The "KREATIV–7" model interprets creativity not as a direct result of using individual digital tools but as an outcome of a pedagogical ecosystem integrating psychological, didactic, social, assessment, and ethical mechanisms. The model may serve as a conceptual foundation for designing higher education courses, developing creative tasks and assessment criteria, enhancing teachers' professional development, and organizing the transparent and responsible use of generative artificial intelligence.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Keywords: digital learning environment; creative thinking; pedagogical conditions; higher education; digital pedagogy; formative assessment; collaborative learning; artificial intelligence; reflection; creative task.

Raqamli transformatsiya oliy ta'limda bilimni yetkazib berish usullarinigina emas, balki bilimning qanday yaratilishi, muhokama qilinishi, qayta ishlanishi va namoyon etilishini ham o'zgartirmoqda. Talaba endilikda tayyor axborotni qabul qiluvchi subyekt bilan cheklanmay, raqamli matn, vizual model, podkast, simulyatsiya, dasturiy prototip, ma'lumotlar hikoyasi yoki fanlararo loyiha yaratuvchisi bo'lishi mumkin. Bu imkoniyatlar XXI asr kompetensiyalari ichida markaziy o'rin tutadigan kreativ fikrlashni rivojlantirish uchun yangi didaktik makon yaratadi. OECD kreativ fikrlashni turli g'oyalarni yaratish, baholash va takomillashtirish orqali original hamda samarali yechimlarga erishish qobiliyati sifatida talqin qiladi; bunday qobiliyat professional moslashuvchanlik, innovatsion faoliyat va murakkab muammolarni hal etish bilan bevosita bog'liq (Vincent-Lancrin et al., 2019; OECD, 2024).

Shunga qaramay, "raqamli vosita ko'p bo'lsa, kreativlik ham yuqori bo'ladi" degan texnologik determinizm ilmiy jihatdan asosli emas. Bir xil platforma bir kursda talabalarning izlanishi va hamkorlikdagi ijodini kuchaytirishi, boshqa kursda esa tayyor shablonlarni takrorlash, yuzaki nusxalash yoki ortiqcha kognitiv yuklamaga olib kelishi mumkin. Texnologiyaning ta'limiy qiymati uning texnik funksiyasidan ko'ra, qanday topshiriq, qanday ijtimoiy munosabat, qanday qayta aloqa va qanday baholash tizimiga joylashtirilganiga bog'liq (Mishra & Koehler, 2006; Laurillard, 2012; Richardson & Mishra, 2018). Demak, muammo raqamli vositalarning mavjud yoki mavjud emasligida emas, balki ularning kreativ faoliyatni qo'zg'atuvchi pedagogik mexanizmlar bilan uyg'unlashtirilishidadir.

Kreativ fikrlashga oid tadqiqotlar odatda uch yo'nalishda rivojlangan. Birinchi yo'nalish shaxsiy xususiyatlar, ichki motivatsiya, kreativ o'ziga ishonch va divergent fikrlash jarayonlarini o'rganadi (Amabile, 1996; Beghetto, 2006; Hennessey & Amabile, 2010). Ikkinchi yo'nalish kreativ ta'lim muhiti, o'qituvchi qo'llab-quvvatlashi, ochiq topshiriqlar va hamkorlikning ahamiyatini yoritadi (Davies et al., 2013; Beghetto & Kaufman, 2014; Richardson & Mishra, 2018). Uchinchi yo'nalish raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt va onlayn hamkorlikning ta'limiy imkoniyatlari hamda xavflarini tahlil qiladi (Zawacki-Richter et al., 2019; Chen et al., 2020; Crompton & Burke, 2023; Kasneci et al., 2023; UNESCO, 2023). Bu yo'nalishlarning har biri muhim bo'lsa-da, ularni yagona sababiy-mantiqiy tizimga birlashtirish masalasi yetarlicha ishlab chiqilmagan. Ayniqsa, "qaysi vosita samarali?" savolidan "qaysi shartlarda, kim uchun, qanday faoliyat orqali va qaysi dalil asosida samarali?" savoliga o'tish zarur.

Mavjud adabiyotlarda yana uchta bo'shliq ko'zga tashlanadi. Birinchidan, kreativlik ko'pincha yakuniy mahsulotning "yangiligi" bilan cheklanadi; g'oya variantlari, muqobil

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

yo‘llar, xatodan o‘rganish, qayta ishlash va dalillash kabi jarayon ko‘rsatkichlari ikkinchi darajada qoladi. Ikkinchidan, raqamli muhitdagi baholash ko‘pincha bilimni tekshirishga yo‘naltiriladi, kreativ jarayonni qo‘llab-quvvatlaydigan formativ qayta aloqa, portfolio, versiyalar tarixi va o‘zini baholash tizimi esa fragmentar qo‘llanadi. Uchinchidan, generativ sun’iy intellekt vositalari g‘oya ishlab chiqishni tezlashtirishi mumkin, ammo ularning nazoratsiz qo‘llanishi talaba agentligi, mualliflik, faktlarni tekshirish, kognitiv mustaqillik va baholashning haqiqiyligi bilan bog‘liq yangi muammolarni yuzaga keltiradi (Ng et al., 2021; Tlili et al., 2023; Cotton et al., 2024). Shuning uchun kreativ fikrlashni rivojlantirish modeli samaradorlik bilan bir qatorda etik va inklyuziv boshqaruvni ham qamrab olishi lozim.

Ushbu maqolaning maqsadi raqamli ta’lim muhitida talabalarning kreativ fikrlash qobiliyatini shakllantiruvchi pedagogik shart-sharoitlarni nazariy jihatdan asoslash, ularning o‘zaro ta’sir mexanizmini ochish va oliy ta’lim amaliyotida qo‘llash mumkin bo‘lgan integrativ modelni ishlab chiqishdir. Maqolada quyidagi tadqiqot savollariga javob izlanadi:

1. Raqamli muhitning texnologik imkoniyatlarini kreativ fikrlash natijalariga aylantiradigan asosiy pedagogik shart-sharoitlar qaysilar?
2. Mazkur shart-sharoitlar talabaning motivatsiyasi, bilish faoliyati, hamkorligi va refleksiyasiga qanday mexanizmlar orqali ta’sir ko‘rsatadi?
3. Ularni kurs dizayni, o‘quv topshiriqlari va baholash tizimida qanday operatsionallashtirish mumkin?
4. Generativ sun’iy intellektdan foydalanishda kreativlikni kuchaytirish bilan talaba mualliffligi va mustaqilligini saqlash o‘rtasidagi muvozanat qanday ta’minlanadi?

Maqolaning hissasi uch jihatda namoyon bo‘ladi. Birinchidan, kreativ fikrlashni shakllantirish shartlari alohida omillar ro‘yxati sifatida emas, balki “raqamli imkoniyat – o‘quv faoliyati – psixologik yoki kognitiv mexanizm – kuzatiladigan dalil – kreativ natija” zanjiri asosida izohlanadi. Ikkinchidan, yettita o‘zaro bog‘liq shartni birlashtirgan “KREATIV–7” modeli taklif etiladi. Uchinchidan, model amaliy foydalanish uchun analitik rubrika, dizayn tamoyillari, 12 haftalik joriy etish ssenariysi va empirik tekshiruv protokoli bilan to‘ldiriladi. Shu tariqa maqola nazariy konstruktni dars jarayonida kuzatiladigan va baholanadigan amaliy harakatlarga aylantirishga intiladi.

Kreativlikka oid klassik tadqiqotlar divergent fikrlash, ya’ni bitta muammoga ko‘plab turli javoblar ishlab chiqish qobiliyatiga katta e’tibor bergan (Guilford, 1950). Keyingi yondashuvlar esa ko‘p g‘oya yaratishning o‘zi yetarli emasligini, kreativ natija bir vaqtning o‘zida yangi va muayyan vaziyat uchun maqsadga muvofiq bo‘lishi kerakligini ta’kidlaydi (Plucker et al., 2004; Runco & Jaeger, 2012). Oliy ta’lim kontekstida “maqsadga muvofiqlik” ilmiy asoslanganlik, funksional qiymat, foydalanuvchi ehtiyojiga moslik, etik maqbullik yoki fan talablariga javob berish shaklida namoyon bo‘lishi mumkin. Shuning uchun kreativ fikrlash erkin fantaziya bilan cheklanmaydi; u g‘oyalarni yaratish, mezon asosida saralash, dalillash, sinash va qayta takomillashtirishning muvozanatli jarayonidir.

Kaufman va Beghetto (2009) taklif qilgan “to‘rt C” modeli kreativlikni faqat buyuk tarixiy kashfiyotlar darajasida emas, balki kundalik va o‘quv faoliyatidagi subyektiv yangilik

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

sifatida ham ko‘rishga imkon beradi. Talabaning ilgari bilmagan bog‘lanishni o‘zi uchun kashf etishi “mini-c” darajasidagi kreativlik bo‘lib, u ta’lim jarayonining qonuniy va muhim natijasidir. Bunday yondashuv baholashda talabalarni mashhur ixtirochilar bilan taqqoslash o‘rniga, ularning boshlang‘ich holatiga nisbatan rivojlanishi, g‘oya repertuarining kengayishi va o‘z yechimini asoslay olishiga e’tibor qaratishni talab etadi. Demak, kreativ fikrlash qobiliyati barqaror “tug‘ma iste’dod” emas; muhit, faoliyat va qayta aloqa orqali rivojlantiriladigan dinamik kompetensiyadir.

Mazkur maqolada kreativ fikrlash olti o‘zaro bog‘liq komponent orqali talqin qilinadi: g‘oyalar ravonligi, moslashuvchanlik, originallik, ishlab chiqilganlik, qiymat va refleksiv boshqaruv. Ravonlik muammo bo‘yicha bir necha variant yaratish qobiliyatini; moslashuvchanlik turli kategoriyalar, nuqtayi nazarlar va usullarga o‘tishni; originallik kam uchraydigan, ammo mantiqan asoslanadigan yechimni; ishlab chiqilganlik g‘oyani detallashtirish va prototipga aylantirishni; qiymat yechimning vazifa va foydalanuvchi uchun foydaliligini; refleksiv boshqaruv esa o‘z fikrlash yo‘lini kuzatish, tanqidiy baholash va qayta tashkil etishni anglatadi. Bu komponentlar kreativ jarayonning divergent va konvergent bosqichlarini birlashtiradi (Lucas, 2016; OECD, 2024).

Kreativlikning ijtimoiy-madaniy tabiati ham muhimdir. Yangi g‘oya doimo ma’lum bilim sohasi, mavjud me’yorlar, auditoriya va amaliy ehtiyojlar bilan munosabatda baholanadi (Csikszentmihalyi, 1996; Sawyer, 2012). Raqamli muhit esa bu munosabatlarni yanada ko‘paytiradi: talaba turli manbalarni bog‘laydi, hamkor bilan bir vaqtda mahsulot yaratadi, versiyalarni almashadi, auditoriya fikrini oladi va raqamli izlar orqali o‘z rivojlanishini kuzatadi. Shuning uchun kreativ fikrlashni faqat individual test natijasi bilan o‘lchash yetarli emas; individual g‘oya yaratish, jamoaviy muzokara, artefakt rivoji va refleksiya dalillarini birgalikda tahlil qilish zarur.

Raqamli ta’lim muhiti mazkur maqolada o‘quv platformasi yoki alohida dastur bilan tenglashtirilmaydi. U kontent, aloqa kanallari, yaratish vositalari, ma’lumotlar, algoritmlar, baholash mexanizmlari, ishtirokchilar va pedagogik qoidalar o‘zaro ta’sir qiladigan sotsiotechnik ekotizimdir. Bunday muhit kamida besh turdagi didaktik imkoniyatni taqdim etadi: reprezentativ imkoniyat — g‘oyani matn, tasvir, audio, video, model yoki kod orqali ifodalash; interaktiv imkoniyat — obyektlarni sinash va tez o‘zgartirish; ijtimoiy imkoniyat — hamkorlik va auditoriya bilan aloqa; adaptiv imkoniyat — talaba ehtiyojiga mos ko‘mak; analitik imkoniyat — jarayon va natija haqida raqamli dalillar to‘plash. Bu imkoniyatlarning kreativ qiymati o‘qituvchi ularni maqsadli faoliyatga aylantira olganida yuzaga chiqadi (Mishra & Koehler, 2006; Redecker, 2017).

Raqamli muhitning birinchi kuchli tomoni — g‘oyani arzon va tez prototiplash imkonidir. Talaba dastlabki variantni yaratadi, sinaydi, xato topadi va yangilaydi. Qog‘ozdagi yakuniy javobdan farqli ravishda, raqamli artefaktning versiyalar tarixi kreativ rivojlanish jarayonini ko‘rsatadi. Ikkinchi imkoniyat — multimodallik: bir xil g‘oya grafik, animatsiya, simulyatsiya yoki hikoya shaklida qayta ifodalanishi mumkin. Mazmunni turli formatga o‘tkazish talabaning tushunchani qayta qurishini, muhim va ikkilamchi

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

elementlarni ajratishini hamda yangi bog‘lanishlar yaratishini talab qiladi. Uchinchi imkoniyat — tarmoqli hamkorlik: talabalar makon va vaqt cheklovidan qisman xoli holda fikr almashadi, bir-birining ishiga sharh beradi va umumiy mahsulot yaratadi (Garrison et al., 2000; Anderson & Dron, 2011; Martin et al., 2020).

Biroq raqamli muhit kreativlik uchun avtomatik ravishda qulay emas. Tayyor shablonlar dizayn sifatini oshirishi bilan birga, mahsulotlarning bir xillashishiga olib kelishi mumkin. Cheksiz axborot tanlov imkonini kengaytiradi, lekin manbalarni yuzaki ko‘chirish va diqqatning parchalanish xavfini ham oshiradi. Algoritmik tavsiyalar foydali resurslarni topishni tezlashtiradi, ammo talabaning qidiruv doirasini avvalgi xatti-harakatlar bilan cheklashi mumkin. Onlayn hamkorlik esa maxsus tashkil etilmasa, vazifani bir a’zo bajarishi, boshqalar passiv qolishi yoki fikrlar tezda bir xil yo‘nalishga yaqinlashishi mumkin (Kreijns et al., 2003; Bond et al., 2020). Demak, raqamli imkoniyat bilan kreativ natija orasida pedagogik dizayn vositachilik qiladi.

Generativ sun’iy intellekt bu masalani yanada murakkablashtiradi. U muqobil g‘oyalar, qarama-qarshi nuqtayi nazarlar, misollar, kod fragmentlari yoki dastlabki prototiplar yaratishda kognitiv ko‘makchi bo‘lishi mumkin. Shu bilan birga, tayyor va ravon javoblar talabaning muammoni mustaqil shakllantirishini, noaniqlik bilan kurashishini va o‘z g‘oyasiga egalik hissini kamaytirishi ehtimoli bor. Sun’iy intellekt chiqishi faktik xato, tarafkashlik yoki mavjud stereotiplarni takrorlashi mumkin; manba va mualliflik masalasi ham ochiq qoladi (Kasneci et al., 2023; UNESCO, 2023). Shu sababli AI vositasini kreativ jarayonga qo‘shishning asosiy savoli “foydalanish mumkinmi?” emas, “qaysi bosqichda, qaysi cheklov va dalillash talabi bilan foydalanish mumkin?” bo‘lishi lozim.

Pedagogik shart-sharoit — maqsadli ta’lim natijasining yuzaga kelishini ehtimoliy va boshqariladigan qiladigan tashkiliy, didaktik, psixologik, ijtimoiy va texnologik omillar majmuidir. Shart-sharoitni oddiy resursdan farqlash muhim: masalan, videokonferensiya dasturi resurs, unda turli nuqtayi nazarlarni teng ishtirok asosida muhokama qilish qoidasi esa pedagogik shartdir. Xuddi shuningdek, AI chat-bot texnologiya, undan avval talaba o‘z g‘oyasini yozishi, keyin AI taklifini tanqidiy solishtirishi va qaysi elementni nima uchun qabul qilganini ko‘rsatishi pedagogik shart hisoblanadi.

Ushbu tadqiqotda shart-sharoitlar uch darajada qaraladi. Mikro daraja talabaning motivatsiyasi, kognitiv jarayoni, tanlov erkinligi va refleksiyasini; mezo daraja topshiriq dizayni, guruhdagi munosabat, o‘qituvchi fasilitatsiyasi va baholash tizimini; makro daraja esa infratuzilma, inklyuzivlik, ma’lumotlar xavfsizligi, akademik halollik va o‘qituvchining professional rivojlanishini qamrab oladi. Kreativ fikrlash barqaror shakllanishi uchun mazkur darajalar bir-birini qo‘llab-quvvatlashi kerak. Mikro darajada tanlov berilib, mezo darajada faqat bitta “to‘g‘ri” javob baholansa, tanlov ramziy bo‘lib qoladi; innovatsion topshiriq berilib, makro darajada zarur qurilma yoki qulay kirish bo‘lmasa, ishtirok tengsizlashadi.

Nazariy jihatdan shart-sharoitlarning ta’siri additiv emas, konfiguratsion xarakterga ega. Ya’ni alohida bir kuchli element boshqa zarur elementlarning yo‘qligini to‘liq qoplay

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

olmaydi. Ochiq topshiriq psixologik xavfsizliksiz talabani tavakkal qilishdan to‘xtatishi mumkin; erkinlik yetarli ko‘maksiz yo‘nalishsizlikka olib keladi; tezkor qayta aloqa aniq mezonsiz nazoratga aylanadi; hamkorlik individual javobgarliksiz “ijtimoiy dangasalik”ni kuchaytiradi. Shu bois samarali model shartlarni ro‘yxatlash bilan cheklanmay, ularning vazifasi, o‘zaro bog‘lanishi va buzilish nuqtalarini ham ko‘rsatishi zarur.

Maqola kritik-integrativ adabiyotlar sintezi va konseptual modellashtirish dizaynida bajarildi. Integrativ yondashuv turli nazariy an’analar va metodologiyalarga mansub manbalarni bitta muammo atrofida bog‘lash, tushunchalar orasidagi mexanizmlarni aniqlash va yangi konseptual ramka ishlab chiqish uchun mosdir (Torraco, 2005; Snyder, 2019). Konseptual maqolaning qiymati manbalar soni bilan emas, muammoni yangi tarzda tashkil etish, tushuntiruvchi bog‘lanishlarni ochish, chegaralarni ko‘rsatish va tekshiriladigan takliflar ishlab chiqish bilan belgilanadi (Jabareen, 2009; Jaakkola, 2020).

Tadqiqot sistematik sharh sifatida da’vo qilinmaydi va effekt o‘lchamlarini umumlashtirishni maqsad qilmaydi. Manbalar nazariy tanlama tamoyili asosida shakllantirildi: kreativlikning mazmuni va o‘lchovi; kreativ ta’lim muhiti; raqamli pedagogik imkoniyatlar; motivatsiya va kreativ o‘ziga ishonch; muammoli va loyihaviy ta’lim; kompyuter yordamidagi hamkorlik; formativ baholash va feedback savodxonligi; o‘zini o‘zi boshqarib o‘rganish; AI savodxonligi, akademik halollik va inklyuziv dizayn kabi konstruktlarni tushuntiruvchi fundamental hamda zamonaviy ishlar tanlandi. Oliy ta’limga bevosita tegishli tadqiqotlarga ustuvorlik berildi; maktab kontekstidagi manbalar faqat umumiy pedagogik mexanizm oliy ta’limga ko‘chirilishi asoslangan hollarda kiritildi.

Konseptual sintez besh bosqichda amalga oshirildi. Birinchi bosqichda asosiy konstruktlar — kreativ fikrlash, raqamli muhit va pedagogik shart-sharoit — operatsion tarzda belgilandi. Ikkinchi bosqichda manbalardagi natijalar “qaysi omil?”, “qanday faoliyat?”, “qaysi psixologik yoki kognitiv mexanizm?”, “qanday kuzatiladigan dalil?” va “qaysi xavf?” savollari bo‘yicha kodlandi. Uchinchi bosqichda o‘xshash kodlar yirik kategoriyalarga birlashtirildi. To‘rtinchi bosqichda kategoriyalar o‘rtasidagi ketma-ket va o‘zaro mustahkamlovchi bog‘lanishlar mexanizm xaritasiga joylashtirildi. Beshinchi bosqichda hosil bo‘lgan model izchillik, tushuntiruvchanlik, amaliy operatsionallik, inklyuzivlik va etik barqarorlik mezonlari bo‘yicha qayta ko‘rib chiqildi.

Sintezning asosiy analitik birligi “raqamli vosita” emas, “pedagogik vaziyat” bo‘ldi. Masalan, umumiy onlayn doska alohida kategoriya sifatida emas, mustaqil ideatsiya, anonim fikr kiritish, kategoriyalash, qarama-qarshi variantlarni solishtirish yoki jamoaviy qaror qabul qilish kabi faoliyatlar kontekstida tahlil qilindi. Bu yondashuv bir vositaning turli pedagogik maqsadlarda har xil natija berishini hisobga olishga yordam beradi.

Nazariy triangulyatsiya uchun har bir shart kamida uch turdagi asos bilan bog‘landi: kreativlik yoki motivatsiyaga oid nazariya; raqamli yoki hamkorlikdagi ta’lim bo‘yicha empirik natija; baholash, inklyuzivlik yoki etik boshqaruvga oid amaliy ramka. Modelning chegaralari ham belgilandi: u ma’lum fan uchun tayyor texnologik ssenariy emas, fan kontekstiga moslashtiriladigan dizayn ramkasidir; u kreativlikning barcha individual

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

farqlarini tushuntirmaydi; shuningdek, empirik sinovsiz sababiy samaradorlikni kafolatlamaydi.

Tahlil raqamli ta'limda kreativlik quyidagi zanjir orqali shakllanishini ko'rsatdi: raqamli imkoniyat → maqsadli o'quv faoliyati → psixologik/kognitiv mexanizm → jarayon dalili → kreativ natija. Masalan, birgalikda tahrir qilinadigan hujjatning mavjudligi hamkorlikni anglatmaydi. O'qituvchi rollarni taqsimlasa, har bir talabadan alohida variant talab qilsa, variantlarni mezon bo'yicha solishtirishni tashkil etsa va yakuniy qaror sabablarini hujjatlashtirsa, texnik imkoniyat ijtimoiy-regulyativ mexanizmga aylanadi. Jarayon dalili sifatida versiyalar tarixi, izohlar, muqobil variantlar va qaror protokoli olinadi; kreativ natija esa ko'proq nuqtayi nazar integratsiyasi va takomillashtirilgan yechimda namoyon bo'ladi.

Mazkur zanjir shartlarning ikki vazifasini ochadi. Birinchi vazifa generativ: talabani ko'proq va xilma-xil g'oya yaratishga undash. Ikkinchi vazifa selektiv-rivojlantiruvchi: g'oyani mezon asosida baholash, dalillash va takomillashtirish. Faqat generativ faoliyat ko'p, ammo yuzaki g'oyalarga; faqat selektiv faoliyat esa erta tanqid va tavakkaldan qochishga olib kelishi mumkin. Shuning uchun kurs dizayni ideatsiya vaqtida bahoni vaqtincha kechiktirishi, keyingi bosqichda esa aniq mezon va dalillarni talab qilishi zarur. "KREATIV–7" modeli aynan shu muvozanatni yaratadigan yettita shartni birlashtiradi.

Kreativ faoliyat noaniqlik, xato va rad etilish ehtimolini o'z ichiga oladi. Talaba noto'g'ri javob uchun masxara qilinishi yoki past baho olishidan qo'rqsa, u kam xavfli, o'qituvchiga tanish va oldindan tasdiqlangan variantni tanlaydi. Shu sababli birinchi shart — savol berish, noodatiy g'oya bildirish, dastlabki muvaffaqiyatsizlikni tahlil qilish va fikrini o'zgartirish ijtimoiy jihatdan xavfsiz bo'lgan iqlimdir. Kreativ-xavfsiz iqlim talabchanlikning yo'qligi emas; u shaxsni emas, g'oyani tanqid qilish, xatoni ma'lumot sifatida ko'rish va dalilga tayangan muloqot qoidalarini anglatadi (Amabile, 1996; Beghetto & Kaufman, 2014).

Avtonomiyani qo'llab-quvvatlash talabaning maqsad, mavzu, manba, usul yoki mahsulot formatining kamida ayrim elementlari bo'yicha mazmunli tanlovga ega bo'lishini talab qiladi. O'zini o'zi belgilash nazariyasiga ko'ra, avtonomiya, kompetentlik va aloqadorlik ehtiyojlari ichki motivatsiyani qo'llab-quvvatlaydi (Deci & Ryan, 2000). Raqamli muhitda bu tanlov shaxsiy loyiha mavzusi, turli murakkablik darajasidagi yo'nalishlar, mahsulot formatlari yoki hamkorlik shakllari orqali berilishi mumkin. Biroq "istagan narsangni qil" shaklidagi cheksiz erkinlik konstruktiv emas; tanlov aniq maqsad, vaqt, sifat mezoni va resurs chegarasi bilan birga berilishi kerak.

Mazkur shartni operatsionallashtirish uchun o'qituvchi kurs boshida "kreativ kelishuv" ishlab chiqishi mumkin: barcha dastlabki variantlar tinglanadi; sharh "kuchli jihat – savol – taklif" formatida beriladi; g'oya muallifdan ajratib muhokama qilinadi; xato uchun jazolash emas, tuzatish dalili baholanadi; talabalar o'z ishtirok darajasini qisqa anonim so'rov orqali bildiradi. Raqamli forumda ismni vaqtincha yashirib ideatsiya qilish, keyin mualliflar o'z fikrini asoslashlari ham hukm ta'sirini kamaytirishi mumkin. Kuzatiladigan dalillar — g'oya

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

bildirgan talabalar ulushi, dastlabki variantlar soni, fikrini qayta ko‘rgan talabalar izohi va iqlim bo‘yicha qisqa diagnostika natijalaridir.

Kreativ fikrlash ko‘pincha javobi oldindan yagona shaklda berilmagan, bir nechta cheklov va manfaatdor tomonlarni qamrab olgan muammolarda faollashadi. Yopiq topshiriq bilimni tekshirishi mumkin, ammo variantlar yaratish va mezonlar o‘rtasida muvozanat topishni kam talab qiladi. Ochiq yakunli muammo esa talabaning muammoni qayta ifodalashi, yetishmayotgan ma’lumotni aniqlashi, taxminlar qilishi, bir nechta yechim ishlab chiqishi va tanlovini himoya qilishini talab etadi (Jonassen, 1999; Henriksen et al., 2017).

“Real” atamasi topshiriq albatta tashqi tashkilot buyurtmasi bo‘lishi kerakligini anglatmaydi. Muammo real foydalanuvchi, haqiqiy ma’lumot, amaliy cheklov yoki talabaga ma’noli bo‘lgan ijtimoiy vaziyat bilan bog‘langan bo‘lsa, autentiklik yuzaga keladi. Masalan, pedagogika kursida “raqamli dars yarating” degan umumiy vazifa o‘rniga internet tezligi past, sinf tarkibi turlicha va baholash vaqti cheklangan sharoit uchun 20 daqiqalik mikro-dars prototipini ishlab chiqish so‘ralishi mumkin. Bunda talabalar texnik, didaktik va inklyuziv cheklovlarni bir vaqtda hisobga oladilar.

Ochiq topshiriqning sifatini uchta parametr belgilaydi: yechim makoni, mezonlar ravshanligi va konstruktiv cheklov. Yechim makoni kamida ikki asosli variantga yo‘l berishi kerak; mezonlar qiymat, ishonchlilik, foydalanish qulayligi yoki ilmiy asoslanganlikni ko‘rsatadi; cheklov esa g‘oyani aniq kontekstda sinashga majbur qiladi. Haddan tashqari ko‘p cheklov reproduktivlikni, juda kam cheklov esa yo‘nalishsizlikni kuchaytiradi. Shuning uchun o‘qituvchi topshiriqni “bir javobli”, “ko‘p javobli, lekin mezonsiz” va “ko‘p javobli, mezonli” formatlarda sinovdan o‘tkazishi, uchinchi formatga intilishi lozim.

Raqamli muhit autentiklikni ma’lumotlar to‘plami, virtual laboratoriya, simulyatsiya, foydalanuvchi intervyusi, geolokatsion material, ochiq ta’lim resursi yoki real auditoriyaga taqdimot orqali kuchaytiradi. Jarayon dalili sifatida muammo xaritasi, manfaatdor tomonlar jadvali, cheklovlar ro‘yxati, muqobil yechimlar va tanlov matritsasi saqlanadi. Bular faqat yakuniy mahsulot emas, muammoni qanday ko‘rish va qayta ko‘rish jarayonini ham baholash imkonini beradi.

Talabalar boshlang‘ich bilim, raqamli kompetensiya, til, kreativ o‘ziga ishonch va ish sur’ati bo‘yicha farq qiladi. Bitta xil topshiriq ayrim talabalar uchun zerikarli, boshqalar uchun esa haddan tashqari murakkab bo‘lishi mumkin. Adaptiv ko‘makning maqsadi vazifani talaba o‘rniga bajarish emas, keyingi mustaqil qadamni amalga oshirish uchun zarur vaqtinchalik tayanchni taqdim etishdir. Bunday ko‘mak namunaviy savollar, qisqa video, tushuncha xaritasi, qisman to‘ldirilgan shablon, tengdosh konsultatsiyasi, avtomatik tavsiya yoki o‘qituvchi mini-konferensiyasi shaklida bo‘lishi mumkin.

Samarali individuallashtirish “darajani pasaytirish” emas, maqsadga eltuvchi yo‘llarni farqlashdir. Barcha talabalar bir xil yuqori darajadagi kreativ mezonlarga intiladi, ammo ular turli resurs, format yoki vaqtinchalik tayanchlardan foydalanadi. Masalan, bir talaba vizual prototip, boshqasi kod, uchinchisi audio hikoya orqali yechimni ifodalashi mumkin;

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

baholash esa formatning chiroyiga emas, g‘oyaning originalligi, asoslanganligi va qiymatiga tayanadi. Universal dizayn tamoyillari ma’lumotni qabul qilish, ishtirok etish va natijani ifodalashning bir nechta yo‘lini taklif etib, kreativ faoliyatga kirishdagi sun’iy to‘siqlarni kamaytiradi (CAST, 2018).

Adaptiv tizimlar bilan bog‘liq asosiy xavf — talabaning avvalgi natijasiga asoslanib, uni tor “qobiliyat darajasi”ga mahkamlab qo‘yishdir. Agar algoritm faqat oson topshiriqlarni tavsiya qilsa, talaba murakkab va noodatiy muammolarga duch kelmaydi. Shu bois adaptivlik diagnostik, tushuntiriladigan va rad etilishi mumkin bo‘lishi kerak: talaba nima uchun tavsiya olganini biladi, boshqa yo‘lni tanlashi mumkin va tizim davriy ravishda yuqori murakkablikdagi imkoniyatni taklif etadi. O‘qituvchi raqamli tavsiyani professional qaror o‘rniga emas, qo‘shimcha signal sifatida ishlatadi.

Kuzatiladigan dalillar — talaba tanlagan yo‘l, foydalanilgan ko‘mak turi, ko‘makdan keyingi mustaqil bajarish darajasi, murakkablikning o‘sishi va refleksiv izohdir. Ko‘mak samaradorligi “qancha yordam berildi?” bilan emas, “yordam kamayganda talaba vazifani mustaqil davom ettira oldimi?” savoli bilan baholanadi. Shu nuqtada kreativ o‘ziga ishonch ham muhim: kichik muvaffaqiyatlar, aniq qayta aloqa va avvalgi ish bilan solishtirish talabada “men yangi yechim ishlab chiqa olaman” degan ishonchni mustahkamlaydi (Beghetto, 2006).

Kreativ fikrlashni faqat mavzu haqida gapirish emas, kuzatiladigan artefakt yaratish rivojlantiradi. Artefakt g‘oyani tashqi shaklga chiqaradi, undagi ziddiyat va bo‘shliqlarni ko‘rsatadi, boshqalardan aniq feedback olishni osonlashtiradi. Raqamli artefakt matnli konsepsiya, infografika, raqamli hikoya, interaktiv model, simulyatsiya, ma’lumotlar vizualizatsiyasi, kod, virtual ko‘rgazma yoki multimedia taqdimoti bo‘lishi mumkin. Muhim jihat mahsulot formatining o‘quv maqsadiga xizmat qilishi va talabaning mazmunni qayta tashkil etishini talab qilishidir.

Multimodallik “ko‘proq effekt” degani emas. Mayer (2009) ko‘rsatganidek, ortiqcha bezak kognitiv yuklamani oshirishi mumkin. Kreativ multimodal yaratishda har bir modal elementning vazifasi asoslanadi: tasvir nimani ko‘rsatadi, matn nimani aniqlashtiradi, audio qanday kontekst beradi, interaktivlik qaysi qarorni sinashga imkon beradi? Talaba bir mazmunni boshqa formatga o‘tkazganda, u tushunchani qayta kodlaydi va auditoriya ehtiyojini hisobga oladi. Shu sababli “nega aynan shu format?” savoli rubrikaga kiritilishi kerak.

Prototiplash yakuniy mukammallikni kechiktirib, tez o‘rganishni tashkil etadi. Dastlabki prototip past aniqlikda bo‘lishi mumkin; uning vazifasi g‘oyani tekshirishdir. Keyingi versiyalar foydalanuvchi fikri, mezon yoki sinov natijasiga tayangan holda takomillashtiriladi. Raqamli versiyalar tarixi o‘qituvchiga faqat yakuniy mahsulotni emas, talabada qaysi o‘zgarishlar va nima sababdan yuz berganini baholash imkonini beradi. “Birinchi variantni saqlash” va “uchta asosiy o‘zgarishni izohlash” talabi ko‘chirishni kamaytiradi hamda refleksiyani kuchaytiradi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Generativ AI bu bosqichda “muallif o‘rnini bosuvchi” emas, cheklangan kognitiv hamkor sifatida qo‘llanishi mumkin. Tavsiya etiladigan protokol: (1) talaba avval o‘z muammo talqini va kamida ikki g‘oyasini yozadi; (2) AI dan muqobil, qarshi yoki yaxshilovchi variant so‘raydi; (3) chiqishni fakt, mantiq, tarafkashlik va vazifaga moslik bo‘yicha tekshiradi; (4) qabul qilingan va rad etilgan elementlarni izohlaydi; (5) prompt va foydalanish darajasini ochiq ko‘rsatadi. Bu tartib AI ni “javob generatori”dan “fikrni kengaytiruvchi va tanqidiy tekshiruv obyekti”ga aylantiradi (Ng et al., 2021; Kasneci et al., 2023).

Kreativ g‘oya ko‘pincha turli tajriba va bilimlarning kesishishida paydo bo‘ladi. Hamkorlik talabaning o‘z taxminlarini izohlash, boshqaning pozitsiyasini tushunish, qarama-qarshi dalillarni muvofiqlashtirish va umumiy mahsulotni qayta qurishiga imkon beradi. Biroq guruhga joylashtirishning o‘zi hamkorlikni yaratmaydi. Samarali tarmoqli hamkorlik uchun o‘zaro bog‘liq vazifa, individual javobgarlik, rol aylanishi, muloqot qoidasi va umumiy qaror dalili zarur (Garrison et al., 2000; Järvelä & Hadwin, 2013).

Kreativ hamkorlikda “tez konsensus”dan ehtiyot bo‘lish kerak. Birinchi g‘oya atrofida erta birlashish variantlar xilma-xilligini kamaytiradi. Shu sababli avval individual ideatsiya, keyin anonim almashish, undan so‘ng kategoriyalash va baholash tavsiya etiladi. “Har bir a’zo kamida bitta farqli variant taqdim etadi” yoki “guruh yakuniy qarordan oldin qarama-qarshi yechimni himoya qiladi” kabi protokollar ko‘p nuqtayi nazarlilikni saqlaydi. Raqamli doska va forumlar bir vaqtda hamda kechiktirilgan ishtirokni birlashtirib, sekinroq fikrlaydigan yoki og‘zaki muloqotda kam faol talabalar uchun ham imkoniyat yaratadi.

Peer-feedback hamkorlikning markaziy mexanizmi hisoblanadi. Oddiy “yoqdi/yoqmadi” sharhi kreativ rivojlanishga kam yordam beradi. Dialogik feedback vazifa mezoniga bog‘langan, aniq dalilga tayangan va keyingi harakatni ko‘rsatadigan bo‘lishi kerak. Masalan: “Qaysi element original?”, “Qaysi foydalanuvchi ehtiyoji hali hisobga olinmagan?”, “Qaysi taxmin dalilsiz?”, “Ikkinchi variant bilan birlashtirilsa nima o‘zgaradi?” Talaba feedbackni passiv qabul qilmay, qaysi taklifni nega qabul yoki rad etganini yozadi. Bu feedback savodxonligini va g‘oyaga ongli egalikni rivojlantiradi (Carless & Boud, 2018).

Hamkorlikni baholashda faqat yakuniy guruh mahsuloti yetarli emas. Individual g‘oya kartalari, izohlar, versiyalar tarixi, rol hisobotlari va qisqa og‘zaki himoya individual hissani ko‘rsatadi. Guruh bahosi bilan individual refleksiya bahosini birlashtirish “bitta faol talaba hammasini bajarishi” xavfini kamaytiradi. Shu bilan birga, kuzatuv haddan tashqari nazoratga aylanmasligi kerak; raqamli izlar rivojlanishni tushunish va yordam ko‘rsatish uchun, jazolovchi monitoring uchun emas, ishlatiladi.

Kreativlikni rivojlantirish uchun baholash yakuniy mahsulotga qo‘yiladigan bitta ball emas, jarayonni boshqaruvchi axborot tizimi bo‘lishi kerak. Formativ baholash talaba qayerdaligini, sifat mezoni nimani anglatishini va keyingi qadam qanday bo‘lishini tushunishga yordam beradi (Black & Wiliam, 1998; Hattie & Timperley, 2007). Kreativ topshiriqda bu ayniqsa muhim, chunki bitta namunani nusxalashga undamasdan sifatni

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

tushuntirish kerak. Analitik rubrika “original”, “moslashuvchan” yoki “asoslangan” kabi tushunchalarni kuzatiladigan indikatorlarga aylantiradi.

Iterativ baholash kamida uch nuqtada tashkil etiladi: g‘oya bosqichida — variantlar kengligi va muammo talqini; prototip bosqichida — funksionallik, foydalanuvchi fikri va zaif taxminlar; yakuniy bosqichda — originallik, qiymat, dalillash va transfer. Har bir nuqtadagi feedback keyingi versiyada ko‘rinishi kerak. “Feedback oldim” belgisi emas, “feedbackdan keyin nimani o‘zgartirdim va nima uchun?” yozuvi o‘rganish dalili bo‘ladi. Versiyalar tarixini baholash yakuniy “chiroyli” mahsulot ortidagi haqiqiy rivojlanishni ko‘rsatadi.

Metakognitiv refleksiya talabaning kreativ jarayonni ongli boshqarishini ta’minlaydi. Refleksiya savollari umumiy “nima o‘rgandim?” bilan cheklanmay, qaror nuqtalariga yo‘naltiriladi: “Qaysi dastlabki taxminim o‘zgardi?”, “Eng noodatiy g‘oyam qayerdan paydo bo‘ldi?”, “Qaysi cheklov g‘oyani yaxshiladi?”, “Qaysi feedbackni rad etdim va nega?”, “AI tavsiyasining qaysi qismi ishonchsiz edi?”, “Boshqa kontekstda yechim qanday o‘zgaradi?” O‘zini baholash mezonlar bilan bog‘langanda o‘zini o‘zi boshqarib o‘rganishni kuchaytiradi (Nicol & Macfarlane-Dick, 2006; Panadero, 2017).

Kreativ baholashda ishonchlilik muammosi ham e’tiborga olinadi. Originallik kontekstga bog‘liq bo‘lgani uchun kamida ikki baholovchi, kalibrlash misollari va mezon tavsiflari kerak. Ball bilan birga qisqa dalililiy izoh berish tavsiya etiladi. Yuqori stavkali qaror uchun bitta divergent testdan foydalanish o‘rniga portfolio, fan doirasidagi ochiq topshiriq, o‘zini baholash, peer-feedback va og‘zaki himoya triangulyatsiya qilinadi. Shu tariqa o‘lchash faqat “tez g‘oya topish”ni emas, g‘oyani rivojlantirish va himoya qilishni ham qamrab oladi.

Kreativ raqamli ta’limning barqarorligi o‘qituvchi kompetensiyasi, texnik kirish, ma’lumotlar xavfsizligi, akademik halollik va inklyuzivlikka bog‘liq. O‘qituvchi har bir yangi vositani ishlatishi shart emas; u maqsadga mos vositani tanlash, kognitiv yuklamani boshqarish, texnik muqobil yaratish, raqamli izlarni etik talqin qilish va yordamga muhtoj talabani aniqlash kompetensiyasiga ega bo‘lishi kerak. TPACK va DigCompEdu ramkalari texnologik, pedagogik va mazmuniy qarorlarni integratsiyalash zarurligini ko‘rsatadi (Mishra & Koehler, 2006; Redecker, 2017).

Inklyuzivlik “hamma uchun bitta platforma” bilan ta’minlanmaydi. Qurilma sifati, internet barqarorligi, ko‘rish yoki eshitish ehtiyoji, til darajasi va raqamli tajriba farqlari topshiriqqa kirishni o‘zgartiradi. Shuning uchun past trafikdagi format, yuklab olinadigan material, klaviatura orqali boshqarish, subtitr yoki transkript, kontrast, muqobil mahsulot formati va moslashuvchan vaqt kabi choralar oldindan rejalashtiriladi. Kreativlik bahosi texnik resursga ega bo‘lish darajasi bilan aralashib ketmasligi lozim. Masalan, yuqori sifatli video uskunasi yo‘q talaba mazmunan kuchli storyboard yoki audio-prototip orqali bir xil kreativ mezonlarni namoyish eta olishi kerak.

AI va o‘quv analitikasida vijdonli boshqaruv to‘rtta tamoyilga tayanadi: maqsadning ochiqligi, minimal zarur ma’lumot, inson nazorati va qarorni tushuntirish imkoniyati. Talaba qaysi ma’lumot yig‘ilayotgani va nima uchun ishlatilishini biladi; maxfiy ma’lumotni ochiq AI

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

tizimiga kiritmaydi; avtomatik baho yakuniy hukm bo‘lmaydi; xato yoki tarafkash natijaga e’tiroz bildirish yo‘li mavjud bo‘ladi. AI yordamidan foydalanish yashirilmaydi, lekin uning o‘zi avtomatik ravishda akademik nopoklik deb ham baholanmaydi; vazifa bo‘yicha ruxsat etilgan foydalanish darajasi, atribusiya va tekshirish talabi oldindan ko‘rsatiladi (UNESCO, 2023; Cotton et al., 2024).

Professional boshqaruv kurs darajasidan tashqariga chiqadi. Kafedra yoki ta’lim muassasasi o‘qituvchilar uchun topshiriq dizayni banki, rubrika kalibrlash sessiyasi, texnik yordam, AI siyosati va muvaffaqiyatli amaliyotlarni tahlil qilish jamoasini yaratishi lozim. Bitta o‘qituvchining individual tashabbusi qisqa muddatli natija berishi mumkin, ammo vaqt, infratuzilma va hamkasblik qo‘llab-quvvatlovisiz model barqarorlashmaydi. Shu bois “V” sharti qolgan oltita shartning tizimli kafolati vazifasini bajaradi.

Jadval 1. “KREATIV–7” shartlarining mexanizm va dalillar bo‘yicha operatsionallashuvi

Shart	Asosiy mexanizm	O‘qituvchining amaliy harakati	Talaba faoliyati va raqamli dalil	Asosiy xavf va nazorat
K — kreativ-xavfsiz iqlim	Ichki motivatsiya, tavakkalga tayyorlik, kreativ o‘ziga ishonch	Xatoni o‘rganish materiali sifatida talqin qilish; shaxsni emas, g‘oyani tanqid qilish qoidasi; mazmunli tanlov	Anonim ideatsiya; ko‘p dastlabki variant; fikr o‘zgarishini izohlash; iqlim so‘rovi	“Hammasi to‘g‘ri” muhitiga aylanib qolishi; mezon va intellektual talabni saqlash
R — real va ochiq muammo	Muammoni qayta ifodalash, divergent va konvergent fikrlash	Haqiqiy ma’lumot/foydalanuvchi; bir necha asosli yechim; konstruktiv cheklov va aniq mezon	Muammo xaritasi; manfaatdor tomonlar; 3+ variant; tanlov matritsasi	Haddan tashqari noaniqlik yoki bitta yashirin “to‘g‘ri” javob; pilot sinov
E — erkin tanlov va adaptiv ko‘mak	Agentlik, optimal murakkablik, scaffolding	Format/yo‘l/resurs bo‘yicha tanlov; bosqichli ko‘mak; yordamni asta kamaytirish	Tanlov izohi; ko‘mak jurnali; mustaqil keyingi qadam	Algoritmik “yorliq”; tavsiyani tushuntirish va rad etish imkoniyati
A — amaliy multimodal yaratish	G‘oyani tashqi shaklga chiqarish, tajriba, iteratsiya	Past aniqlikdagi prototip; format funksiyasini asoslash; versiyalarni saqlash	Artefakt, versiyalar tarixi, sinov natijasi, o‘zgarishlar protokoli	Shablonbozlik, bezakning mazmundan ustunligi; mezonlarni mazmunga bog‘lash
T — tarmoqli hamkorlik	Ko‘p nuqtayi nazar, ijtimoiy-regulyativ o‘rganish	Avval individual g‘oya; rol aylanishi; dialogik peer-feedback	Izohlar, rol hissasi, qaror protokoli, qarshi variant himoyasi	Guruh fikrlashi va passiv a’zolik; individual javobgarlik dalili
I — iterativ baholash va refleksiya	Mezonga yo‘naltirilgan takomillashtirish, metakognitsiya	G‘oya–prototip–yakun bosqichlarida feedback; analitik rubrika; portfolio	O‘zini/peer/ustoz bahosi; feedbackga javob; refleksiv jurnal	Erta tanqid kreativlikni to‘sishi; ideatsiya va baholash vaqtini ajratish

© intereduglobalstudy.com

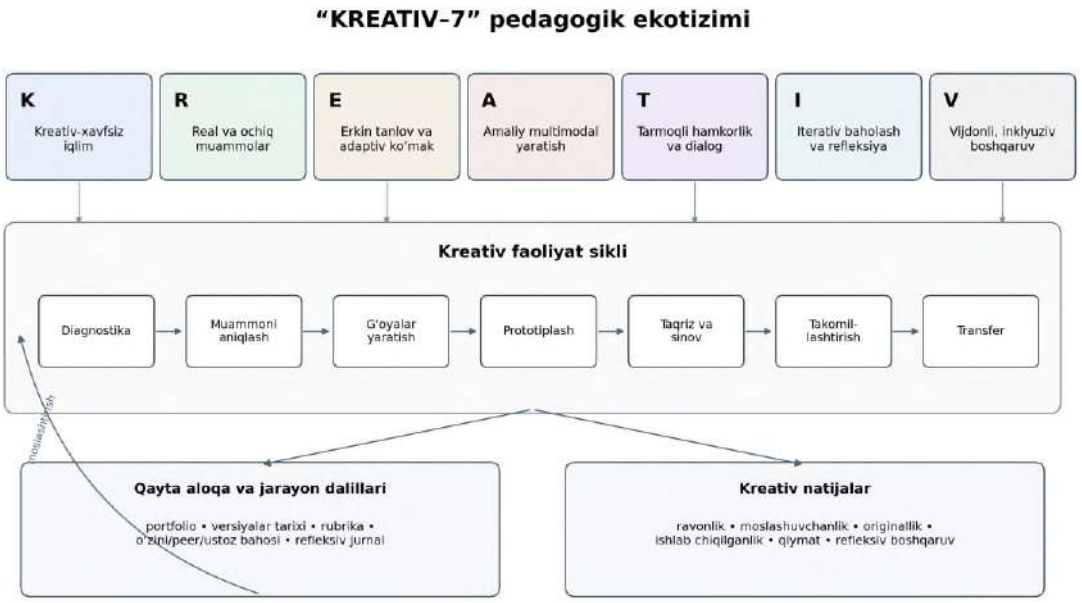
ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

V — vijdonli va inklyuziv boshqaruv	Teng ishtirok, ishonch, professional uyg‘unlik	UDL; muqobil kirish; AI qoidasi; ma’lumotni minimallashtirish; o‘qituvchi malakasi	Atribusiya, prompt/AI foydalanish bayoni, tekshirish dalili, mos format	Raqamli tengsizlik, maxfiylik, avtomatik hukm; inson nazorati va muqobil yo‘l

4.10. Integrativ jarayon modeli

“KREATIV–7” shartlari alohida dars usullari emas; ular takrorlanuvchi kreativ faoliyat siklini qo‘llab-quvvatlaydi. Sikl yetti bosqichdan iborat: diagnostika → muammoni aniqlash → g‘oyalar yaratish → prototiplash → taqriz va sinov → takomillashtirish → **transfer**. Diagnostikada boshlang‘ich bilim, kreativ o‘ziga ishonch, raqamli kirish va hamkorlik tajribasi aniqlanadi. Muammo bosqichida kontekst, manfaatdor tomonlar va mezonlar kelishiladi. Ideatsiyada baholash vaqtincha kechiktirilib, variantlar kengligi rag‘batlantiriladi. Prototiplash g‘oyani sinashga yaroqli shaklga keltiradi. Taqriz va sinovda dalil, foydalanuvchi fikri yoki model natijasi olinadi. Takomillashtirishda o‘zgarishlar sababi ko‘rsatiladi. Transferda talaba yechimning boshqa kontekstda qanday o‘zgarishini tushuntiradi.

1-rasm. “KREATIV–7” pedagogik ekotizimi va kreativ faoliyat sikli

Modelda natija faqat yakuniy artefakt emas. Birlamchi natijalar — g‘oya ravonligi, moslashuvchanlik, originallik, ishlab chiqilganlik, qiymat va refleksiv boshqaruv. Ikkinchi darajali natijalar — kreativ o‘ziga ishonch, raqamli agentlik, hamkorlik va o‘zini o‘zi boshqarib o‘rganish. Ta’sirni o‘zgartiruvchi omillar sifatida fan sohasi, avvalgi bilim, guruh iqlimi, o‘qituvchi fasilitatsiyasi va raqamli kirish qaraladi. Shu bois bir kursdagi samarani boshqa kursga mexanik ko‘chirish emas, modelning funksional tamoyillarini kontekstga moslashtirish talab etiladi.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Modelning qayta aloqa konturi portfolio, rubrika, versiyalar tarixi, qisqa diagnostik so‘rov va o‘qituvchi kuzatuvidan iborat. Bu ma’lumotlar keyingi siklda muammo murakkabligi, ko‘mak turi, guruh tarkibi yoki baholash vaqtini moslashtirishga xizmat qiladi. O‘quv analitikasi faqat oson o‘lchanadigan klik va vaqt bilan cheklanmasligi, sifatli dalillar — g‘oyalar o‘rtasidagi farq, izoh mazmuni, o‘zgarish sababi va transfer izohi bilan to‘ldirilishi lozim.

Modeldan quyidagi dizayn tamoyillari kelib chiqadi. Birinchidan, mahsulotdan oldin muammo talqini baholanadi: talaba nimani va kim uchun hal qilayotganini ko‘rsatadi. Ikkinchidan, ideatsiya va baholash vaqt jihatidan ajratiladi: dastlab variantlar kengligi, keyin mezon asosidagi saralash. Uchinchidan, kamida uchta muqobil talab qilinadi: birinchi g‘oya yakuniy javobga aylanib qolmasligi uchun. To‘rtinchidan, cheklovlar kreativ resurs sifatida ishlatiladi: vaqt, budjet, auditoriya yoki texnik sharoit yechimni aniq qiladi. Beshinchidan, raqamli format tanlovi asoslanadi: texnologiya bezak emas, ma’no va sinov vositasi bo‘ladi. Oltinchidan, versiyalar va qarorlar izini saqlash shart: o‘sish va mualliflik ko‘rinadi. Yettinchidan, AI bilan ishlashda avval inson g‘oyasi, keyin solishtirish va verifikatsiya tartibi qo‘llanadi. Sakkizinchidan, transfer savoli bilan yakunlanadi: yechim boshqa auditoriya, resurs yoki kontekstda qanday qayta dizayn qilinishi tushuntiriladi.

Jadval 2. Kreativ topshiriq dizaynidagi samarali amaliyot va antinamunalar

Dizayn elementi	Samarali amaliyot	Antinamuna	Tekshiruv savoli
Muammo	Haqiqiy kontekst, bir nechta manfaatdor tomon va mezon	O‘qituvchi kutgan bitta javob yashirilgan “ochiq” vazifa	Kamida ikki turli yechim yuqori baho olishi mumkinmi?
Tanlov	Mavzu, usul yoki format bo‘yicha mazmunli tanlov	Faqat rang yoki shablon tanlash	Tanlov fikrlash yo‘lini o‘zgartiradimi?
Ideatsiya	Individual variant → jamoaviy almashish → kategoriyalash	Birinchi faol talabaning g‘oyasiga darhol qo‘shilish	Har bir talabaning mustaqil g‘oyasi dalili bormi?
Prototip	Tez, sinovga yaroqli, bir necha versiyali	Faqat yakuniy “mukammal” mahsulot	Birinchi va yakuniy variant o‘rtasidagi o‘zgarish ko‘rinadimi?
Feedback	Mezonga tayangan, dalilli, keyingi qadamni ko‘rsatuvchi	“Zo‘r”, “yoqmadi” yoki faqat xato sanash	Feedbackdan keyingi o‘zgarish hujjatlashtirilganmi?
AI	Insonning dastlabki g‘oyasi; prompt bayoni; tekshirish; atribusiya	Tayyor javobni o‘zgartirmasdan topshirish	Talaba AI chiqishini qaysi mezon bilan tanqid qildi?
Baholash	Jarayon + mahsulot + refleksiya triangulyatsiyasi	Faqat estetik yakuniy mahsulot	Ballning har bir qismi kuzatiladigan dalilga tayanganmi?
Inklyuzivlik	Muqobil format, past trafik, yordamchi texnologiya	Texnik resursni kreativ qobiliyat bilan aralashtirish	Bir xil kompetensiyani boshqa formatda ko‘rsatish mumkinmi?

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

4.12. Kreativ fikrlashni baholash rubrikasi

Taklif etilayotgan analitik rubrika olti o‘lchovni to‘rt darajada tavsiflaydi. Rubrika yuqori stavkali “yakuniy hukm” uchun emas, g‘oyani rivojlantiruvchi formativ vosita sifatida mo‘ljallangan. Fan xususiyatiga ko‘ra indikatorlar aniqlashtiriladi, baholovchilar namunaviy ishlar yordamida kalibrlanadi va yakuniy xulosa bir nechta dalil manbasiga tayanadi.

Jadval 3. Kreativ fikrlashning analitik rubrikasi

O‘lchov	1 — boshlang‘ich	2 — rivojlanayotgan	3 — kompetent	4 — ilg‘or
G‘oya ravonligi	Bitta yoki deyarli bir xil variant	Ikki variant, farqi cheklangan	Bir nechta mazmunan farqli variant	Ko‘plab variant va ularning yangi kombinatsiyalari
Moslashuvchanlik	Bitta nuqtayi nazar/usul	Boshqa yondashuv eslatiladi, lekin rivojlantirilmaydi	Turli kategoriya yoki usullar qo‘llanadi	Qarama-qarshi nuqtayi nazarlar integratsiya qilinadi
Originallik	Tayyor shablon yoki odatiy javob	Ayrim yangi element, asoslanishi zaif	Kontekst uchun noodatiy va mantiqan asosli yechim	Noodatiy bog‘lanish, kuchli asos va yangi imkoniyat yaratadi
Ishlab chiqilganlik	G‘oya umumiy va sinab bo‘lmaydi	Asosiy qismlar bor, ayrim bo‘shliqlar qolgan	Detallashtirilgan, prototip/sinov mavjud	Iterativ takomillashtirilgan, zaif nuqtalar va cheklovlar ko‘rsatilgan
Qiymat va moslik	Muammo yoki foydalanuvchiga mos emas	Qisman mos, dalil cheklangan	Mezonga mos, foydasi dalil bilan ko‘rsatilgan	Bir nechta mezon va manfaatdor tomon o‘rtasida asosli muvozanat
Refleksiya va raqamli mualliflik	Qaror sababi, manba yoki AI yordami ko‘rsatilmagan	Jarayon tasvirlangan, tahlil yuzaki	O‘zgarishlar sababi, manbalar va AI foydalanishi ochiq	Taxminlar tanqid qilinadi, feedback/AI chiqishi verifikatsiya qilinadi, transfer asoslanadi

Olti o‘lchov teng og‘irlikda qo‘llanganda normallashtirilgan kreativ fikrlash indeksi quyidagicha hisoblanishi mumkin:

$$\mathbf{KFI = 100 \times [\Sigma(s_i - 1)] / (3m),}$$

bu yerda s_i — har bir o‘lchov bo‘yicha 1 dan 4 gacha ball, m — o‘lchovlar soni. Formula 0–100 oralig‘idagi rivojlanish ko‘rsatkichini beradi. Biroq kesish nuqtalari mahalliy empirik ma’lumot va baholovchilar kelishuvi asosida kalibrlanmasdan “past”, “o‘rta” yoki “yuqori” kabi qat’iy yorliqlarga aylantirilmasligi kerak. Eng foydali talqin — talabaning vaqt bo‘yicha o‘sishi va qaysi o‘lchovda keyingi ko‘mak zarurligini aniqlashdir.

Baholash ishonchliligini kuchaytirish uchun kamida ikki artefakt, bitta individual refleksiya va bitta og‘zaki yoki yozma himoya olinadi. Baholovchilar kelishuvi intraclass correlation coefficient yoki vaznli kappa bilan tekshirilishi mumkin. Konstrukt validligi uchun rubrika natijalari kreativ o‘ziga ishonch, ochiq fan topshirig‘i va portfolio sifati bilan bog‘lanadi, biroq bir xil konstrukt bo‘lmagan ko‘rsatkichlarning to‘liq mos kelishi kutilmaydi. Bu yondashuv kreativlikni bitta testga qisqartirmasdan, ko‘p manbali dalilga aylantiradi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Quyidagi ssenariy bir semestrning loyiha blokiga moslashtirilgan. U fan mazmunini almashtirmaydi; fan maqsadlarini kreativ jarayon bilan bog‘laydi. Har bir bosqichda “KREATIV–7” shartlarining bir nechtasi bir vaqtda ishlaydi.

Jadval 4. “KREATIV–7” modelini 12 haftada joriy etish xaritasi

Hafta	Asosiy maqsad	Talaba mahsuloti/dalili	O‘qituvchi fasilitatsiyasi	Baholash nuqtasi
1	Diagnostika va xavfsiz iqlim	Boshlang‘ich ochiq topshiriq, kreativ o‘ziga ishonch so‘rovi, raqamli kirish profili	Kreativ kelishuv; namuna ishlarni birgalikda tahlil qilish	Ball qo‘yilmaydigan diagnostika
2	Muammo maydonini tushunish	Manfaatdor tomonlar xaritasi, savollar banki	Real kontekst va cheklovlarni taqdim etish; manba savodxonligi	Muammo talqini bo‘yicha qisqa feedback
3–4	Muammoni qayta ifodalash va individual ideatsiya	Har talaba uchun kamida 3 variant; taxminlar ro‘yxati	Ideatsiya usullari; erta bahoni kechiktirish; adaptiv savollar	Ravonlik va moslashuvchanlik bo‘yicha formativ rubrika
5	Jamoaviy sintez va tanlov	Variantlar kategoriyasi, qarshi yechim, tanlov matritsasi	Rol aylanishi; dialogik peer-feedback protokoli	Qaror sababini tekshirish
6–7	Birinchi prototip	Past aniqlikdagi artefakt va test rejasi	Texnik mini-ko‘mak; format funksiyasini savol qilish	Prototip konferensiyasi
8	Sinov va foydalanuvchi fikri	Sinov ma’lumoti, feedback jurnali	Etik va xavfsiz sinov; dalil sifatini tekshirish	Qiymat va ishlanma bo‘yicha feedback
9	AI bilan kengaytirish va tanqid	Dastlabki inson g‘oyasi, prompt, AI chiqishi, verifikatsiya jadvali	Ruxsat darajasi; fakt/ tarafkashlik tekshiruvi; atribusiya	AI savodxonligi va mualliflik dalili
10	Ikkinchi prototip	Versiyalar farqi va uchta asosiy o‘zgarish	Peer-review kalibrlash; individual mini-himoya	Rubrika bo‘yicha o‘zini va tengdoshni baholash
11	Transfer va stress-test	Boshqa kontekst uchun qayta dizayn	“Agar … bo‘lsa?” ssenariylari; cheklovni o‘zgartirish	Moslashuvchanlik va transfer
12	Taqdimot va metarefleksiya	Yakuniy portfolio, himoya, refleksiv hisobot	Auditoriya savollari; individual rivojlanish konferensiyasi	Jarayon + mahsulot + refleksiya yig‘ma bahosi

Joriy etishda baholash yuklamasini boshqarish uchun har bir artefakt to‘liq baholanmaydi. Ayrim bosqichlarda avtomatik yoki peer-feedback, muhim qaror nuqtalarida esa o‘qituvchi feedbacki beriladi. Rubrikaning barcha o‘lchovlari har hafta ishlatilmasdan, bosqichga mos 2–3 o‘lchov tanlanadi. Yakuniy portfolioda esa barcha o‘lchovlar birlashtiriladi. Shu yo‘l bilan formativ boylik o‘qituvchi ish hajmini haddan tashqari oshirmasdan saqlanadi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Taklif etilgan modelning asosiy nazariy hissasi raqamli kreativ ta'limni texnologiyalar ro'yxatidan pedagogik mexanizmlar tizimiga ko'chirishidir. Avvalgi tadqiqotlar kreativ muhitning ochiqlik, resurs, o'qituvchi qo'llab-quvvatlashi va moslashuvchan makon kabi xususiyatlarini ko'rsatgan (Davies et al., 2013; Richardson & Mishra, 2018). "KREATIV–7" bu xususiyatlarni oliy ta'limning raqamli kontekstida jarayon dalillari va boshqaruv tamoyillari bilan bog'laydi. Natijada "onlayn doska kreativlikni oshiradi" kabi umumiy da'vo o'rniga "anonim individual ideatsiya, keyingi kategoriyalash va qarshi variantni himoya qilish orqali onlayn doska nuqtayi nazarlar xilma-xilligini saqlashi mumkin" kabi tekshiriladigan mexanizm paydo bo'ladi.

Model shartlarning konfiguratsion xususiyatini ham ta'kidlaydi. Kreativ-xavfsiz iqlim ochiq muammoni qabul qilishga tayyorlik yaratadi; adaptiv ko'mak noaniqlikni boshqariladigan qiladi; prototip g'oyani ko'rinadigan obyektga aylantiradi; hamkorlik alternativ nuqtayi nazar beradi; formativ baholash esa variantni maqsadli takomillashtiradi. Inklyuziv va etik boshqaruv bu jarayonning ishonchliligi va tengligini saqlaydi. Shartlardan biri uzilganda butun zanjir zaiflashadi. Masalan, kuchli prototiplash vositasi bo'lsa-da, baholash faqat yakuniy estetikaga qaratilsa, talabalar xavfsiz shablonlarni tanlashi mumkin.

Kreativ ta'limdagi doimiy ziddiyatlardan biri erkinlik va tuzilma o'rtasidadir. Juda qat'iy ko'rsatma variantlarni toraytiradi; mutlaq erkinlik esa maqsadsizlik va yuzaki natijaga olib kelishi mumkin. Model bu ziddiyatni "mazmunli tanlov + aniq mezon + konstruktiv cheklov + vaqtinchalik ko'mak" formulasi orqali hal qiladi. Talaba yo'l va formatni tanlaydi, lekin qiymat, dalil va etik talablar bo'yicha javobgar bo'ladi. Scaffolding vaqtinchalik bo'lib, kompetentlik ortgani sari kamayadi. Shunday qilib, pedagogik tuzilma kreativlikning qarama-qarshisi emas; to'g'ri dizaynda u g'oyani chuqurlashtiruvchi tayanchga aylanadi.

Bu xulosa baholashga ham tegishli. Mezon berish talabaning barcha ishini bir xil qilishi mumkin degan xavotir mavjud. Biroq mezonlar mahsulotning aniq shaklini emas, sifatning umumiy xususiyatini — originallik, moslik, dalillash, iteratsiya va refleksiyani — tavsiflasa, turli yechimlar uchun umumiy adolatli til yaratadi. Rubrika namuna nusxalash vositasi emas, feedback va o'zini boshqarish vositasi sifatida ishlatilishi lozim. Shu sababli yuqori daraja tavsifi "falon shakldagi mahsulot" emas, "qarama-qarshi nuqtayi nazarlarni integratsiya qilgan va dalil bilan asoslangan yechim" kabi funksional ifodaga ega.

Generativ AI kreativ fikrlash uchun ikki tomonlama ta'sirga ega. Bir tomondan, u g'oya repertuarini kengaytirishi, odatiy qarashga qarshi variantlar taklif qilishi, tez prototip yaratishi va til yoki texnik cheklovni kamaytirishi mumkin. Ikkinchi tomondan, AI ning ravon javobi "tayyorlik illuziyasi"ni yaratib, muammoni chuqur tahlil qilish va noaniqlik bilan ishlashni chetlab o'tishga undaydi. Shu bois model AI dan foydalanish samarasi chiziqli emasligini taxmin qiladi: maqsadli va shaffof scaffolding foydali, haddan tashqari tayanuv esa original fikr, mualliflik va transferni susaytirishi mumkin.

"Avval inson g'oyasi" protokoli talabaning boshlang'ich tafakkur izini saqlaydi. AI chiqishini tanqid qilish va rad etilgan variantlarni izohlash esa tanqidiy-kreativ integratsiyani

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

talab qiladi. Bunda AI ishlatmagan talaba jazolanmaydi va ishlatgan talaba avtomatik ustunlikka ega bo‘lmaydi; baho yechim sifati, jarayon dalili va mualliflik mas’uliyatiga qo‘yiladi. Bu yondashuv akademik halollikni taqiqlar majmuasi emas, shaffoflik, tekshirish va mas’uliyat kompetensiyasi sifatida qayta talqin qiladi.

Oliy ta’limda kreativlik fan mazmunidan ajralgan “qiziqarli faoliyat” emas. Matematikada muammoni turli usulda yechish va model chegarasini ko‘rsatish; pedagogikada turli o‘quvchi profiliga mos dars prototipi; muhandislikda cheklovlar ostida funksional dizayn; til ta’limida auditoriyaga mos multimodal matn; iqtisodda bir ma’lumot to‘plamidan muqobil ssenariylar yaratish kreativ fikrlashning fan ichidagi ko‘rinishlaridir. Shu bois model umumiy struktura beradi, ammo rubrika indikatorlari va artefaktlar fan epistemologiyasiga moslashtiriladi.

Resurslari turlicha bo‘lgan muhitda modelning “V” sharti alohida ahamiyat kasb etadi. Yuqori texnologiyali vosita mavjud bo‘lmasa ham kreativ mexanizmni past texnologiyali alternativ bilan saqlash mumkin: sinxron virtual doska o‘rniga yuklab olinadigan shablon; video o‘rniga storyboard; murakkab simulyatsiya o‘rniga jadval asosidagi ssenariy. Asosiy talab — bir necha variant, sinov, feedback va refleksiya siklining saqlanishi. Bu modelni infratuzilma darajasi past guruhlarda ham qo‘llash imkonini beradi va kreativlikni texnik imtiyozga aylanishdan himoya qiladi.

O‘qituvchi uchun modeldan kelib chiqadigan birinchi amaliy qadam — mavjud kurs auditi. Har bir modul bo‘yicha quyidagi savollar beriladi: topshiriqda haqiqiy tanlov bormi; bir nechta asosli javob mumkinmi; talaba dastlabki variantni saqlaydimi; peer-feedback keyingi versiyaga bog‘langanmi; baho jarayonni ham qamrab oladimi; AI foydalanish chegarasi va atribusiya aniqmi; texnik muqobil mavjudmi? Audit natijasida barcha modullarni birdan qayta qurish o‘rniga, bitta “kreativ yadro topshirig‘i” tanlanib, to‘liq sikl bilan sinovdan o‘tkaziladi.

Kafedra darajasida o‘qituvchilar malakasini oshirish vosita bo‘yicha qisqa treningdan ko‘ra dizayn studiyasi shaklida tashkil etilishi maqsadga muvofiq. O‘qituvchilar real topshiriqni olib keladi, uni ochiq muammoga aylantiradi, rubrika tuzadi, ehtimoliy talaba ishlarini baholashda kalibrlanadi va inklyuziv muqobil ishlab chiqadi. Keyin darsdan olingan artefaktlar anonim tarzda birgalikda tahlil qilinadi. Bunday professional hamkorlik texnologik yangilikni pedagogik bilimga aylantiradi va individual o‘qituvchi yukini kamaytiradi.

Modelni empirik tekshirish uchun kamida bir semestr davom etadigan aralash metodli kvazi-eksperimental dizayn taklif etiladi. Taqqoslash guruhi odatiy raqamli kursda, tajriba guruhi esa “KREATIV–7” shartlari asosida qayta dizayn qilingan kursda o‘qishi mumkin. Guruhlarni faqat yakuniy ball bo‘yicha emas, boshlang‘ich fan bilimi, kreativ o‘ziga ishonch va raqamli kompetensiya bo‘yicha tenglashtirish lozim. Namuna hajmi oldindan power tahlili bilan aniqlanadi; guruhlar yoki o‘qituvchilar klaster bo‘lsa, ko‘p darajali tuzilma hisobga olinadi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Asosiy natija ko‘rsatkichlari quyidagilarni qamrab olishi mumkin: fan doirasidagi ochiq topshiriq rubrikasi; portfolio bo‘yicha kreativ rivojlanish; kreativ o‘ziga ishonch; g‘oya va versiyalar soni; transfer topshirig‘i; talabalar intervyusi yoki refleksiv kundalik. Faqat o‘zini hisobot qilishga tayanmaslik kerak. Ikki mustaqil baholovchi, ko‘r-ko‘rona kodlash va kelishuv koeffitsienti baholash sifatini oshiradi. Jarayonni amalga oshirish sodiqligi ham o‘lchanadi: har bir shart bo‘yicha kuzatuv chek-listi, o‘qituvchi jurnali va raqamli izlar asosida “fidelity” profili tuziladi. Aks holda natija past bo‘lsa, model samarasizmi yoki to‘liq joriy etilmaganmi, ajratish qiyin bo‘ladi.

Miqdoriy tahlilda pretestni nazorat qiluvchi aralash effektli model, o‘sish modeli yoki ANCOVA; natijalar uchun effekt o‘lchami va ishonch oralig‘i; yetishmayotgan ma’lumot uchun shaffof protsedura qo‘llanadi. Mexanizmni tekshirish uchun avtonomiya, kreativ o‘ziga ishonch yoki feedbackdan foydalanish mediator; avvalgi bilim, raqamli kirish va o‘qituvchi kompetensiyasi moderator sifatida ko‘rilishi mumkin. Sifatli ma’lumotlar esa “qaysi shart kim uchun va nima sababdan ishladi?” savoliga javob beradi. Oldindan ro‘yxatdan o‘tkazilgan gipoteza va ochiq analitik protokol tasdiqlovchi hamda izlovchi tahlillarni ajratishga yordam beradi.

Modeldan quyidagi tekshiriladigan konseptual takliflar kelib chiqadi:

• **P1.** Raqamli vosita intensivligi emas, “KREATIV–7” shartlarining amalga oshirish sodiqligi kreativ fikrlash o‘sishini yaxshiroq bashorat qiladi.

• **P2.** Kreativ-xavfsiz iqlim va mazmunli tanlovning ta’siri kreativ o‘ziga ishonch hamda ichki motivatsiya orqali vositalanadi.

• **P3.** Jarayon daliliga tayangan iterativ feedback yakuniy mahsulot sifati bilan birga transfer ko‘rsatkichini ham oshiradi.

• **P4.** AI dan cheklangan, shaffof va verifikatsiyalangan foydalanish g‘oya moslashuvchanligini oshiradi; nazoratsiz tayanuv esa mualliflik va mustaqil transferni pasaytiradi.

• **P5.** O‘qituvchi fasilitatsiyasi va inklyuziv kirish model natijalarining asosiy moderatorlaridir.

• **P6.** Shartlar konfiguratsion ishlaydi: ochiq topshiriq, xavfsiz iqlim va iterativ baholash birgalikda bo‘lganda alohida elementlar yig‘indisidan kuchliroq natija beradi.

Raqamli ta’lim muhiti talabalarning kreativ fikrlashi uchun kuchli imkoniyat yaratadi, biroq imkoniyat natijaga faqat pedagogik jihatdan tashkil etilganda aylanadi. Texnologiya g‘oyani yaratmaydi; u talaba muammoni qanday ko‘rishi, qancha variant ishlab chiqishi, boshqalar bilan qanday muzokara qilishi, prototipni qanday sinashi va feedback asosida qanday qayta qurishini qo‘llab-quvvatlaydigan muhit bo‘lishi mumkin. Shu bois kreativ fikrlashni shakllantirishning markazida vosita emas, faoliyat va mexanizm turadi.

Maqolada taklif etilgan “KREATIV–7” modeli yettita o‘zaro bog‘liq pedagogik shartni birlashtirdi: kreativ-xavfsiz iqlim; real va ochiq muammolar; erkin tanlov va adaptiv ko‘mak; amaliy multimodal yaratish; tarmoqli hamkorlik; iterativ baholash va refleksiya; vijdonli, inklyuziv va professional boshqaruv. Bu shartlar diagnostika, muammoni aniqlash, g‘oya

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

yaratish, prototiplash, taqriz, takomillashtirish va transfer siklida birgalikda ishlaydi. Ularning samarasi alohida elementlar yig‘indisi emas, o‘zaro mustahkamlovchi konfiguratsiyadan kelib chiqadi.

Modelning amaliy qiymati uning operatsionligidadir: shartlar o‘qituvchi harakati, talaba faoliyati, raqamli dalil, xavf nazorati, rubrika va joriy etish bosqichlari bilan bog‘landi. Generativ AI esa taqiqlanadigan yoki nazoratsiz qabul qilinadigan vosita sifatida emas, inson g‘oyasi, tanqidiy solishtirish, verifikatsiya va shaffof atribusiya bilan cheklangan kognitiv ko‘makchi sifatida joylashtirildi. Taklif etilgan ramka oliy ta’lim kurslarini qayta dizaynlash, o‘qituvchilar professional rivojlanishini tashkil etish va keyingi aralash metodli tadqiqotlar uchun tekshiriladigan asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Black, P., & Wiliam, D. (1998). Assessment and classroom learning. Assessment in Education: Principles, Policy & Practice, 5(1), 7–74. https://doi.org/10.1080/0969595980050102
2. Bond, M., Buntins, K., Bedenlier, S., Zawacki-Richter, O., & Kerres, M. (2020). Mapping research in student engagement and educational technology in higher education: A systematic evidence map. International Journal of Educational Technology in Higher Education, 17, Article 2. https://doi.org/10.1186/s41239-019-0176-8
3. Carless, D., & Boud, D. (2018). The development of student feedback literacy: Enabling uptake of feedback. Assessment & Evaluation in Higher Education, 43(8), 1315–1325. https://doi.org/10.1080/02602938.2018.1463354
4. CAST. (2018). Universal Design for Learning Guidelines version 2.2. CAST.
5. Chen, L., Chen, P., & Lin, Z. (2020). Artificial intelligence in education: A review. IEEE Access, 8, 75264–75278. https://doi.org/10.1109/ACCESS.2020.2988510
6. Cotton, D. R. E., Cotton, P. A., & Shipway, J. R. (2024). Chatting and cheating? Ensuring academic integrity in the era of ChatGPT. Innovations in Education and Teaching International, 61(2), 228–239. https://doi.org/10.1080/14703297.2023.2190148
7. Crompton, H., & Burke, D. (2023). Artificial intelligence in higher education: The state of the field. International Journal of Educational Technology in Higher Education, 20, Article 22. https://doi.org/10.1186/s41239-023-00392-8.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue8

METHODOLOGY FOR TEACHING "ENERGY EFFICIENCY ENGINEERING OF BUILDINGS AND STRUCTURES".

Serjanova Guljaxan Yesenovna, Karakalpak State University. Assistant Lecturer at the Department of "Construction of Buildings and Structures" of the Faculty of Construction, Uzbekistan.
ORCID:0009-0008-8510-3581

Annotation

INTRODUCTION: this scientific article analyzes the scientific and methodological foundations for teaching the course "Energy Efficiency Engineering of Buildings and Structures" in higher education institutions, as well as its pedagogical potential and practical significance. Research into the rational use of energy resources—such as reducing heat loss in modern buildings, managing microclimate parameters, utilizing renewable energy sources, implementing automated monitoring systems, and optimizing energy consumption throughout a building's entire life cycle—is becoming an essential component of engineering education. The article outlines key conclusions regarding the didactic principles for shaping the course content, the application of engineering education methods through defined learning objectives, the development of competencies, the organization of practical sessions using project-based methods, the integration of energy audit elements into the educational process, guiding students toward independent research, and the criteria for knowledge assessment. The study provides a theoretical analysis of teaching methods in engineering education, an analysis of pedagogical observations, methods based on methodological modeling, and information on modern software relevant to engineering education.

AIM: the primary objective of this research is to develop an effective methodology for teaching the "Energy Efficiency Engineering of Buildings and Structures" course in higher education institutions, based on approaches grounded in pedagogical teaching methods and engineering education technologies. The scope of our pedagogical research includes scientifically elucidating the theoretical, practical, and methodological foundations of this methodology, as well as substantiating its potential for developing students' professional competencies. The competencies fostered by these educational methods include analyzing building energy consumption indicators, identifying methods for determining energy loss, developing technical solutions to improve energy efficiency, and evaluating their effectiveness. Within the framework of the study, special attention is given to integrating the course content with the developmental stages of modern energy technologies, digital modeling software in education, and automated monitoring systems in student training. Furthermore, the research aims to create pedagogical conditions that enable students not only to master theoretical information but also to independently identify real-world problems in building energy. This involves developing their ability to collect and analyze existing data, identify the root causes of energy consumption, devise

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue8

alternative engineering solutions, compare their technical, economic, and environmental efficiency, and justify the most optimal option. To achieve the research objective, the methodological possibilities of integrating problem-based learning, project-based learning, case studies, laboratory sessions, digital modeling, practical energy audits, team projects, and independent research methods into the teaching of the "Energy Efficiency Engineering of Buildings and Structures" course have been identified. Therefore, this study is aimed at improving a holistic teaching methodology that allows future engineers to apply their theoretical knowledge of energy efficiency in practical activities, develop a systematic approach to engineering problems, make innovative decisions regarding the rational use of energy resources, and form the necessary competencies to create technical projects that meet modern energy efficiency standards.

MATERIALS AND METHODS: this study employed a complex methodological system, based on the integration of pedagogical, didactic, and engineering approaches, to provide a scientific and methodological foundation for the teaching methodology of the course "Building Energy Efficiency Engineering." The methodological basis of the research was formed by the integration of a systematic approach, a competency-based approach, activity-oriented learning, problem-based learning, project-based learning, interdisciplinary integration, and digital educational technologies. The selection of these approaches is justified by the fact that the course content directly integrates knowledge from several technical and natural sciences. When assessing the energy efficiency of a building, the thermal properties of building structures, heating and cooling systems, ventilation, lighting, electrical equipment, automatic control devices, building operation procedures, and external climatic conditions are not considered separately, but rather as interconnected elements of a single energy system. Therefore, in this study, the process of teaching the course was modeled not as the sequential mastering of individual topics, but as an activity focused on the step-by-step resolution of real-world engineering problems. The research materials were intended to include the academic curriculum for the "Building Energy Efficiency Engineering" course, the working syllabus, educational and methodological materials, technical data on building energy, energy consumption indicators, specifications of building structures, information on heating and cooling systems, technical parameters of lighting fixtures, measurement results, practical assignments, project work, and the computational and analytical materials prepared by students. Additionally, the study analyzed scientific literature on building energy, research on modern engineering education methodologies, and normative-technical approaches to energy efficiency as theoretical sources. The main criteria for selecting materials were their relevance to the research objective, practical significance, technical accuracy, and suitability for use in the educational process.

DISCUSSION AND RESULTS: practical analysis of the research results showed that gradually increasing the complexity of practical tasks is an important methodological condition for developing competence in energy efficiency engineering education. At the

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue8

initial stage of the educational process, students master basic concepts such as energy efficiency, energy consumption, energy losses, heat transfer, and energy monitoring. At the next stage, this knowledge is applied to solving computational and analytical problems. At the final stage, the student develops a comprehensive energy efficiency project for a real or hypothetical building. As a result, educational activity shifts from simply memorizing information to independently solving engineering problems.

During the discussions, it was determined that interdisciplinary integration is one of the most important components in the methodology of this academic discipline. Knowledge of thermal engineering alone is insufficient for the effective management of a building's energy supply. For example, when studying the issue of improving the thermal properties of building envelopes, not only the properties of building materials are taken into account, but also the principles of heat exchange, structural solutions, and economic costs. When the heating system is improved, the thermal load, equipment efficiency, control algorithm, and operating mode are analyzed together. Therefore, the use of tasks that combine knowledge from various fields in teaching the subject contributes to the development of the student's systemic engineering thinking.

According to another conclusion of the study, project-based education significantly expands the possibilities for students to apply their theoretical knowledge in practical engineering activities. During the project work, the student selects a specific building, studies its energy status, identifies existing problems, and develops technical proposals for their elimination. During this activity, the student simultaneously performs the functions of a researcher, an accountant, an analyst, and a designer. As a result, the role of knowledge acquired during the educational process in professional activity becomes more evident.

CONCLUSION: in conclusion, an effective methodology for teaching "Building Energy Efficiency Engineering" within the broader context of engineering education must be based on an integrated approach. This approach should consolidate a methodological system that integrates theoretical knowledge with practical experience through established educational programs. It must also address problematic situations in construction education, validate project-based activities within pedagogical methods, foster the development of the energy auditing field, and ensure the seamless integration of digital analysis and comprehensive assessment. Such an educational model helps students develop key competencies, including a systemic understanding of energy efficiency challenges, the rational use of existing energy resources, the analysis of building energy systems, the identification of energy losses, the development of technically and economically sound solutions, and the ability to make engineering decisions that align with sustainable development principles. The practical significance of these pedagogical approaches is that they connect the higher education learning process with real-world building energy problems through an educational platform based on practical teaching technologies. This creates numerous opportunities to train future

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue8

engineers as specialists who can independently apply modern energy efficiency technologies, think analytically, and develop innovative technical solutions.

Keywords: Energy efficiency, building construction, engineering, energy audit, construction engineering education, teaching methodology, project-based learning, educational programs in construction, energy monitoring.

МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ДИСЦИПЛИНЫ "ИНЖЕНЕРИЯ ЭНЕРГОЭФФЕКТИВНОСТИ ЗДАНИЙ".

Сержанова Гулжахан Есеновна, Каракалпакский государственный университет, ассистент-преподаватель кафедры "Строительство зданий и сооружений" строительного факультета, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной научной статье анализируются научно-методические основы преподавания курса "Инженерное обеспечение энергоэффективности зданий и сооружений" в высших учебных заведениях, а также его педагогические возможности и практическая значимость. Исследования в области рационального использования энергоресурсов, такие как снижение теплопотерь в современных зданиях, управление параметрами микроклимата, использование возобновляемых источников энергии, внедрение автоматизированных систем контроля и оптимизация энергопотребления на протяжении всего жизненного цикла здания, становятся неотъемлемой частью инженерного образования. В статье представлены основные выводы, касающиеся дидактических принципов формирования содержания курса, применения методов инженерного образования для достижения поставленных учебных целей, развития компетенций, организации практических занятий с использованием проектных методов, внедрения элементов энергоаудита в учебный процесс, ориентации студентов на самостоятельную исследовательскую деятельность, а также критериев оценки знаний. В исследовании приводится теоретический анализ методов преподавания в инженерном образовании, анализ результатов педагогических наблюдений, рассматриваются методы, основанные на методическом моделировании, и приводятся сведения о современном программном обеспечении, применяемом в инженерном образовании.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования заключается в разработке эффективной методики преподавания дисциплины "Инженерное обеспечение энергоэффективности зданий и сооружений" в высших учебных заведениях на основе подходов, базирующихся на педагогических методах обучения и технологиях инженерного образования. В задачи нашего педагогического исследования входит научное освещение теоретических, практических и

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue8

методических основ данной методики, а также обоснование возможностей для развития профессиональных компетенций студентов.

К компетенциям, формируемым посредством этих методов обучения, относятся: анализ показателей энергопотребления зданий, выявление методов определения потерь энергии, разработка технических решений по повышению энергоэффективности и оценка их эффективности. В рамках исследования особое внимание уделяется интеграции содержания курса с современными энергетическими технологиями, программным обеспечением для цифрового моделирования в образовании и этапами развития автоматизированных систем мониторинга в обучении студентов. Кроме того, исследование направлено на создание таких педагогических условий, которые позволят студентам не только усваивать теоретическую информацию, но и самостоятельно выявлять реальные проблемы в области строительной энергетики. Это подразумевает развитие у них способности собирать и анализировать имеющиеся данные, определять основные причины энергопотребления, разрабатывать альтернативные инженерные решения, сравнивать их техническую, экономическую и экологическую эффективность, а также обосновывать наиболее оптимальный вариант.

Для достижения цели исследования были определены методические возможности интеграции проблемного и проектного обучения, кейс-стади, лабораторных занятий, цифрового моделирования, практического энергоаудита, коллективных проектов и методов самостоятельного исследования в преподавание курса "Инженерное обеспечение энергоэффективности зданий и сооружений." Таким образом, данное исследование направлено на совершенствование целостной методики обучения, которая позволит будущим инженерам применять теоретические знания в области энергоэффективности в практической деятельности, развивать системный подход к инженерным задачам, принимать инновационные решения по рациональному использованию энергоресурсов и формировать компетенции, необходимые для создания технических проектов, отвечающих современным стандартам энергоэффективности.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: В данном исследовании для научно-методического обоснования методики преподавания дисциплины "Инженерное обеспечение энергоэффективности зданий" была использована комплексная методическая система, основанная на интеграции педагогического, дидактического и инженерного подходов. Методологическую основу исследования составила совокупность системного, компетентностного, деятельностного, проблемного, проектного подходов, а также междисциплинарной интеграции и цифровых образовательных технологий. Выбор данных подходов объясняется тем, что содержание дисциплины непосредственно объединяет в себе знания из нескольких технических и естественных наук. При оценке энергоэффективности здания тепловые свойства строительных конструкций, системы отопления и охлаждения,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue8

вентиляция, освещение, электрооборудование, средства автоматического управления, режим эксплуатации здания, а также внешние климатические условия рассматриваются не по отдельности, а как взаимосвязанные элементы единой энергетической системы. Поэтому в данном исследовании процесс преподавания дисциплины моделировался не как последовательное освоение отдельных тем, а как деятельность по поэтапному решению реальных инженерных задач.

В качестве материалов исследования были использованы учебная программа дисциплины "Инженерное обеспечение энергоэффективности зданий," рабочая учебная программа, учебно-методические материалы, технические данные по энергетике зданий, показатели энергопотребления, характеристики строительных конструкций, сведения о системах отопления и охлаждения, технические параметры осветительных приборов, результаты измерений, практические задания, проектные работы, а также подготовленные студентами расчетно-аналитические материалы. Кроме того, в качестве теоретических источников были проанализированы научная литература по энергетике зданий, исследования по методологии современного инженерного образования и нормативно-технические подходы в области энергоэффективности. Основными критериями отбора материалов были определены их соответствие цели исследования, практическая значимость, техническая точность и пригодность для использования в учебном процессе.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: практический анализ результатов исследования показал, что постепенное усложнение практических заданий является важным методическим условием для развития компетенций в инженерном образовании в области энергоэффективности. На начальном этапе учебного процесса студенты осваивают такие базовые понятия, как энергоэффективность, энергопотребление, потери энергии, теплопередача и энергомониторинг. На следующем этапе эти знания применяются для решения расчётно-аналитических задач. На заключительном же этапе студент разрабатывает комплексный проект по энергоэффективности для реального или гипотетического здания. В результате учебная деятельность переходит от простого запоминания информации к самостоятельному решению инженерных задач.

В ходе обсуждений было выявлено, что междисциплинарная интеграция является одним из важнейших компонентов методологии данной учебной дисциплины. Для эффективного управления энергоснабжением здания знаний только в области теплотехники недостаточно. Например, при изучении вопроса улучшения теплотехнических свойств ограждающих конструкций здания учитываются не только характеристики строительных материалов, но и принципы теплообмена, конструктивные решения и экономические затраты. А при совершенствовании системы отопления совместно анализируются тепловая нагрузка, эффективность оборудования, алгоритм управления и режим работы.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue8

Поэтому использование в преподавании дисциплины заданий, объединяющих знания из различных областей, способствует развитию у студента системного инженерного мышления.

Согласно ещё одному выводу исследования, проектно-ориентированное обучение значительно расширяет возможности студентов по применению теоретических знаний в практической инженерной деятельности. В процессе работы над проектом студент выбирает конкретное здание, изучает его энергетическое состояние, выявляет существующие проблемы и разрабатывает технические предложения по их устранению. В ходе этой деятельности студент одновременно выполняет роли исследователя, экономиста, аналитика и проектировщика. В результате значимость знаний, полученных в образовательном процессе, для профессиональной деятельности становится более очевидной.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в заключение следует отметить, что эффективная методика преподавания дисциплины "Инженерное обеспечение энергоэффективности зданий" в рамках инженерного образования должна основываться на комплексном подходе. Такой педагогический подход должен через установленные образовательные программы интегрировать методическую систему, объединяющую теоретические знания с практическим опытом. Кроме того, он должен быть направлен на решение проблемных ситуаций в строительном образовании, валидацию проектной деятельности педагогическими методами, развитие сферы энергоаудита, а также обеспечивать непрерывную интеграцию цифрового анализа и комплексной оценки. Подобная образовательная модель способствует развитию у студентов ключевых компетенций, включая системное понимание проблем энергоэффективности, рациональное использование имеющихся энергоресурсов, анализ энергетических систем зданий, выявление потерь энергии, разработку технически и экономически обоснованных решений и принятие инженерных решений, соответствующих принципам устойчивого развития. Практическая значимость данных педагогических подходов заключается в том, что они связывают учебный процесс в высшем образовании с реальными проблемами строительной энергетики посредством образовательной платформы, основанной на технологиях практико-ориентированного обучения. Это, в свою очередь, создает широкие возможности для подготовки будущих инженеров как специалистов, способных самостоятельно применять современные энергосберегающие технологии, обладающих аналитическим мышлением и умеющих разрабатывать инновационные технические решения.

Ключевые слова: энергоэффективность, строительство зданий, инженерия, энергоаудит, образование в области строительной инженерии, методика обучения, проектное обучение, образовательные программы в строительстве, энергетический мониторинг.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue8

"BINOLARNING ENERGIYA SAMARADORLIGI MUHANDISLIGI" FANINI O‘QITISH METODIKASI.

Serjanova Guljaxan Yesenovna, Qoraqalpoq davlat universiteti. Qurilish fakulteti “Bino va inshoatlar qurilishi” kafedrasi assisent o’qituvchisi, O’zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: ushbu ilmiy maqolada oliy ta’lim muassasalarida "Bino va inshootlar energiya samaradorligi muhandisligi" kursini o‘qitishning ilmiy-metodik asoslari, uning pedagogik imkoniyatlari va amaliy ahamiyati tahlil qilingan. Zamonaviy binolarda issiqlik yo‘qotilishini kamaytirish, mikroiqlim parametrlarini boshqarish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish, avtomatlashtirilgan nazorat tizimlarini joriy etish va binoning butun hayotiy sikli davomida energiya sarfini optimallashtirish kabi energiya resurslaridan oqilona foydalanish bo‘yicha tadqiqotlar muhandislik ta’limining muhim tarkibiy qismiga aylanmoqda. Maqolada kurs mazmunini shakllantirishning didaktik tamoyillari, belgilangan o‘quv maqsadlari orqali muhandislik ta’limi usullarini qo‘llash, kompetensiyalarni rivojlantirish, amaliy mashg‘ulotlarni loyihaviy usullar yordamida tashkil etish, o‘quv jarayoniga energiya auditi elementlarini joriy etish, talabalarni mustaqil izlanishga yo‘naltirish va bilimlarni baholash mezonlari bo‘yicha asosiy xulosalar bayon etilgan. Tadqiqotda muhandislik ta’limida o‘qitish metodlarining nazariy tahlili, pedagogik kuzatuvlar tahlili, metodik modellashtirishga asoslangan metodlar, muhandislik ta’limiga oid zamonaviy dasturiy ta’minotlar haqida ma’lumotlar keltirilgan.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi oliy ta’lim muassasalarida "Bino va inshootlar energiya samaradorligi muhandisligi" fanini o‘qitishning samarali metodikasini pedagogik o‘qitish metodlari va muhandislik ta’limi texnologiyalariga asoslangan yondashuvlar asosida ishlab chiqishdan iborat. Mazkur metodikaning nazariy, amaliy va uslubiy asoslarini ilmiy yoritish hamda talabalarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish imkoniyatlarini asoslash pedagogik tadqiqotlarimiz doirasiga kiradi. Ushbu ta’lim metodlari orqali shakllantiriladigan kompetensiyalarga binolarning energiya iste’moli ko‘rsatkichlarining tahlili, energiya isrofini aniqlash usullarini aniqlash, energiya samaradorligini oshirish bo‘yicha texnik yechimlarni ishlab chiqish va ularning samaradorligini baholash kiradi.

Tadqiqot doirasida kurs mazmunini zamonaviy energetik texnologiyalar, ta’limda raqamli modellashtirish dasturiy ta’minoti, talabalarni o‘qitishda avtomatlashtirilgan monitoring tizimlarining rivojlanish bosqichlari bilan integratsiyalashuviga alohida e’tibor qaratilgan. Bundan tashqari, tadqiqot talabalarga nafaqat nazariy ma’lumotlarni o‘zlashtirish, balki qurilish energetikasining real muammolarini mustaqil ravishda aniqlash imkonini beradigan pedagogik sharoitlarni yaratishga qaratilgan. Bu ularda mavjud ma’lumotlarni to‘plash va tahlil qilish, energiya iste’molining asosiy sabablarini aniqlash, muqobil muhandislik yechimlarini ishlab chiqish, ularning texnik, iqtisodiy va ekologik

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue8

samaradorligini taqqoslash hamda eng maqbul variantni asoslash qobiliyatini rivojlantirishni nazarda tutadi.

Tadqiqot maqsadiga erishish uchun muammoli ta’lim, loyihaviy ta’lim, keys-stadi, laboratoriya mashg‘ulotlari, raqamli modellashtirish, amaliy energiya auditi, jamoaviy loyihalar va mustaqil tadqiqot metodlarini "Bino va inshootlar energiya samaradorligi muhandisligi" kursini o‘qitishda integratsiyalashning metodik imkoniyatlari aniqlangan. Shu sababli, ushbu tadqiqot bo‘lajak muhandislarga energiya samaradorligi bo‘yicha nazariy bilimlarini amaliy faoliyatda qo‘llash, muhandislik muammolariga tizimli yondashuvni rivojlantirish, energiya resurslaridan oqilona foydalanish bo‘yicha innovatsion qarorlar qabul qilish, zamonaviy energiya samaradorligi standartlariga javob beradigan texnik loyihalarni yaratish uchun zarur kompetensiyalarni shakllantirish imkonini beruvchi yaxlit o‘qitish metodikasini takomillashtirishga qaratilgan.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu tadqiqotda "Binolarning energiya samaradorligi muhandisligi" fanini o‘qitish metodikasini ilmiy-uslubiy jihatdan asoslash maqsadida pedagogik, didaktik va muhandislik yondashuvlarining integratsiyasiga asoslangan murakkab uslubiy tizimdan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini tizimli yondashuv, kompetensiyaviy yondashuv, faoliyatga yo‘naltirilgan ta’lim, muammoli ta’lim, loyihaga asoslangan ta’lim, fanlararo integratsiya va raqamli ta’lim texnologiyalarining yaxlitligi tashkil etdi. Ushbu yondashuvlarning tanlanishi fanning mazmuni bir nechta texnikaviy va tabiiy fanlarga oid bilimlarni bevosita o‘zida mujassam etishi bilan izohlanadi. Binoning energiya samaradorligini baholashda qurilish konstruksiyalarining issiqlik xossalari, isitish va sovutish tizimlari, ventilyatsiya, yoritish, elektr jihozlari, avtomatik boshqaruv vositalari, binodan foydalanish tartibi hamda tashqi iqlim sharoitlari alohida-alohida emas, balki yagona energetik tizimning o‘zaro bog‘liq unsurlari sifatida qaraladi. Shu sababli, ushbu tadqiqotda fanni o‘qitish jarayoni alohida mavzularni ketma-ket o‘zlashtirish sifatida emas, balki real muhandislik muammolarini bosqichma-bosqich hal etish faoliyati sifatida modellashtirildi.

Tadqiqot materiallari “Binolarning energiya samaradorligi muhandisligi” fanining o‘quv dasturi, ishchi o‘quv dasturi, o‘quv-uslubiy materiallar, binolar energetikasiga oid texnik ma’lumotlar, energiya iste’moli ko‘rsatkichlari, bino konstruksiyalarining tavsiflari, isitish va sovutish tizimlari haqidagi ma’lumotlar, yoritish asboblarining texnik parametrlari, o‘lchov natijalari, amaliy topshiriqlar, loyiha ishlari hamda talabalar tomonidan tayyorlangan hisoblash-tahliliy materiallarni o‘z ichiga olishi ko‘zda tutildi. Shuningdek, tadqiqotda nazariy manbalar sifatida binolar energetikasiga oid ilmiy adabiyotlar, zamonaviy muhandislik ta’limi metodologiyasi bo‘yicha tadqiqotlar va energiya samaradorligiga doir me’yoriy-texnik yondashuvlar tahlil qilindi. Materiallarni tanlashning asosiy mezonlari sifatida ularning tadqiqot maqsadiga muvofiqligi, amaliy ahamiyati, texnik jihatdan aniqligi va o‘quv jarayonida qo‘llashga yaroqliligi belgilandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalarining amaliy tahlili shuni ko‘rsatdiki, amaliy topshiriqlarning murakkabligini bosqichma-bosqich oshirib borish –

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue8

energetika samaradorligi bo‘yicha muhandislik ta’limida kompetensiyani rivojlantirishning muhim uslubiy shartidir. O‘quv jarayonining dastlabki bosqichida talabalar energiya samaradorligi, energiya iste’moli, energiya yo‘qotishlari, issiqlik uzatish va energiya monitoringi kabi asosiy tushunchalarni o‘zlashtiradilar. Keyingi bosqichda bu bilimlar hisoblash-tahliliy masalalarni yechishga tatbiq etiladi. Yakuniy bosqichda esa talaba real yoki gipotetik bino uchun energiya samaradorligi bo‘yicha kompleks loyiha ishlab chiqadi. Natijada o‘quv faoliyati shunchaki axborotni yodlashdan muhandislik masalalarini mustaqil hal qilishga o‘tadi.

Muhokamalar davomida ushbu o‘quv fanining metodologiyasida fanlararo integratsiya eng muhim tarkibiy qismlardan biri ekanligi aniqlandi. Binoning energiya ta’minotini samarali boshqarish uchun birgina issiqlik texnikasi bo‘yicha bilimlar yetarli emas. Masalan, bino to‘siq konstruksiyalarining issiqlik xossalarini yaxshilash masalasi o‘rganilganda nafaqat qurilish materiallarining xususiyatlari, balki issiqlik almashinuvi prinsiplari, konstruktiv yechimlar va iqtisodiy xarajatlar ham inobatga olinadi. Isitish tizimi takomillashtirilganda esa issiqlik yuklamasi, uskunaning samaradorligi, boshqaruv algoritmi va ishlash rejimi birgalikda tahlil qilinadi. Shu sababli, fanni o‘qitishda turli sohalardagi bilimlarni birlashtiruvchi topshiriqlardan foydalanish talabaning tizimli muhandislik tafakkurini rivojlantirishga yordam beradi.

Tadqiqotning yana bir xulosasiga ko‘ra, loyihaga asoslangan ta’lim talabalarning nazariy bilimlarini amaliy muhandislik faoliyatiga qo‘llash imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytiradi. Loyiha ustida ishlash jarayonida talaba aniq bir binoni tanlab, uning energetik holatini o‘rganadi, mavjud muammolarni aniqlaydi va ularni bartaraf etish bo‘yicha texnik takliflarni ishlab chiqadi. Bu faoliyat davomida talaba bir vaqtning o‘zida tadqiqotchi, hisobchi, tahlilchi va loyihachi vazifalarini bajaradi. Natijada ta’lim jarayonida olingan bilimlarning kasbiy faoliyatdagi o‘rni yanada yaqqolroq namoyon bo‘ladi.

XULOSA: xulosa qilib aytganda, muhandislik ta’limi doirasida "Binolarning energiya samaradorligi muhandisligi" fanini o‘qitishning samarali metodikasi kompleks yondashuvga asoslanishi lozim. Bunday pedagogik yondashuvlar nazariy bilimlarni amaliy tajriba bilan birlashtiruvchi metodik tizimni belgilangan ta’lim dasturlari orqali birlashtirishi lozim. Shuningdek, u qurilish ta’limidagi muammoli vaziyatlarni hal qilishi, pedagogik usullarda loyihaviy faoliyatni validatsiya qilishi, energiya auditi sohasini rivojlantirishi, raqamli tahlil va kompleks baholashning uzluksiz integratsiyasini ta’minlashi kerak. Bunday ta’lim modeli talabalarga energiya samaradorligi muammolarini tizimli tushunish, mavjud energiya resurslaridan oqilona foydalanish, binolarning energiya tizimlarini tahlil qilish, energiya yo‘qotishlarini aniqlash, texnik va iqtisodiy jihatdan asoslangan yechimlarni ishlab chiqish va barqaror rivojlanish tamoyillariga mos keladigan muhandislik qarorlarini qabul qilish qobiliyatini o‘z ichiga olgan asosiy kompetensiyalarni rivojlantirishga yordam beradi. Ushbu pedagogik yondashuvlarning amaliy ahamiyati shundaki, ular amaliy o‘qitish texnologiyalariga asoslangan ta’lim platformasi orqali oliy ta’lim o‘quv jarayonini real qurilish energetikasi muammolari bilan bog‘laydi. Bu esa

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue8

bo‘lajak muhandislarni zamonaviy energiya tejamkor texnologiyalarni mustaqil qo‘llay oladigan, tahliliy fikrlaydigan va innovatsion texnik yechimlarni ishlab chiqa oladigan mutaxassislar sifatida tayyorlash uchun ko‘plab imkoniyatlar yaratadi.

Kalit so’zlar: energiya samaradorligi, bino qurilishi, muhandislik, energiya auditi, qurilish muhandisligi ta’limi, o‘qitish metodikasi, loyiha asosida o‘qitish, qurilishda ta’lim dasturlari, energiya monitoringi.

Today, the efficient use of energy resources is emerging as a strategic priority directly linked to technological progress, economic stability, and environmental security. The development of the energy sector is not limited to building new power generation capacities; it also encompasses tasks such as reducing energy consumption in existing systems, identifying losses, increasing energy efficiency, and intelligently managing consumption processes. From this perspective, building energetics is of great importance as a distinct field of engineering. This is because building structures, heating and cooling systems, ventilation, lighting, hot water supply, electrical equipment, automation tools, and occupant behavior all interact as a single energy system. A building's energy efficiency is not defined solely by its low energy consumption. A high-efficiency building must make optimal use of energy resources while maintaining the necessary quality indicators of the indoor environment. Therefore, in the matter of energy efficiency, it is crucial to strike a balance between "low consumption" and "quality service." Factors such as indoor temperature, relative humidity, air exchange, natural and artificial lighting, acoustic conditions, and thermal comfort affect a person's work capacity and well-being. Consequently, when ensuring energy efficiency, the future engineer must consider not only technical parameters but also the needs of the building's occupants. This situation necessitates a revision of the curriculum for subjects related to building energy efficiency in higher engineering education. In traditional education, a student may acquire knowledge in thermal engineering, power supply, building structures, automation, ecology, or economics within the framework of separate disciplines. However, solving a real-world building energy problem requires integrating this knowledge within a single context. For this reason, interdisciplinary integration should be one of the core methodological principles in teaching the subject "Building Energy Efficiency Engineering." A distinctive feature of education in building energy efficiency is the necessity of a very strong link between theory and practice.

For instance, a student may know the laws of heat transfer in theory, but if they cannot independently apply this knowledge to calculate the thermal resistance of a wall structure, determine heat loss in an existing building, and select a technical solution to improve energy efficiency, the competency gained in the subject is not considered complete. Thus, the teaching methodology must be centered on the transition from "knowing" to "applying," "analyzing," "designing," and "decision-making." Some

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue8

international experiences with specialized educational programs on energy efficiency have also employed an interdisciplinary learning model that combines various engineering fields[1]. For example, the USE Efficiency program focuses on the study of energy efficiency through an educational environment that connects various universities, faculty members, students, engineers, and industry professionals. This experience shows that teaching this subject should not be limited to classroom sessions but must be linked to production and real-world building projects. The methodological complexity of the subject arises from the fact that it simultaneously covers multiple fields of knowledge. A student studying building energetics must integrate knowledge of thermodynamics and heat transfer, building physics, electrical power engineering, automation, ecology, economics, digital technologies, and project management. Such integration cannot be fully achieved through simple lecture-based teaching. The student must test their acquired knowledge in practical situations, analyze the results, and choose the most optimal option from alternative solutions.

When it comes to improving the energy efficiency of buildings, the educational facility itself can also become a learning tool. For example, a higher education institution's academic building can be selected as the subject of students' practical research, allowing for the study of indicators such as its electricity consumption, heating system operating mode, lighting fixture capacity, room temperatures, potential heat loss, and the condition of its windows and doors. This approach enables students to connect educational material with a real-world object. Research aimed at analyzing energy consumption in higher education buildings has employed methods to identify significant sources of energy consumption, determine baseline consumption indicators, and explore opportunities for increasing energy efficiency. Some practical studies have revealed that measures related to lighting, office equipment, and air conditioning systems can significantly reduce energy consumption. Such findings create substantial didactic opportunities for working with real data in the educational process.

Additionally, the role of digital technologies in teaching building energetics is growing. Energy monitoring, sensors, IoT devices, building energy modeling software, digital twins, and data visualization tools allow students to study energy processes not just as theoretical models, but based on near-real-time data. It has been demonstrated that utilizing IoT infrastructure in the educational environment not only allows for monitoring energy consumption but also facilitates student engagement in practical sustainability projects. At the same time, digital technology itself cannot be the objective of the teaching methodology. Merely being able to use a program or a sensor does not signify the formation of engineering competency[2].

The crucial aspect is the student's ability to correctly interpret the obtained data, identify the relationships between variables, assess errors, justify an engineering decision on energy efficiency, and foresee the economic and environmental consequences of that decision. Accordingly, the main purpose of this article is to develop

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue8

a methodological system for the effective teaching of the "Building Energy Efficiency Engineering" discipline in higher education and to provide a scientific and pedagogical justification for its structural components. The object of the research is defined as the process of teaching engineering disciplines related to building energetics and energy efficiency in higher educational institutions. The subject of the research, in turn, consists of the content, methods, tools, practical assignments, assessment mechanisms, and pedagogical conditions for teaching this discipline. The main tasks of the research are as follows: to analyze the educational content of the building energy efficiency engineering discipline from a pedagogical perspective; to identify the professional competencies that students must acquire; to develop an interdisciplinary teaching model; to strengthen the interconnection between theoretical and practical sessions; to identify opportunities for project-based and problem-based learning; to propose a methodology for transforming an energy audit into an educational assignment; to establish principles for the use of digital tools; and to formulate criteria for assessing students' knowledge and practical competencies.

The scientific novelty of the research lies in the interpretation of the teaching process for the building energy efficiency engineering discipline not as a collection of separate theoretical topics, but as a holistic pedagogical process based on the sequence: "identifying the energy problem — collecting data — analysis — modeling — developing a technical solution — economic assessment — determining the environmental outcome — justifying the final engineering decision." Based on these pedagogical approaches, the student is viewed not as a passive recipient of the educational process, but as an agent who independently solves an engineering problem. The teacher, rather than being a person who delivers ready-made formulas and conclusions, acts as a mentor who organizes educational activities, formulates problems, provides methodological guidance, and develops the student's engineering thinking. In the initial stage of the research, the content of the "Building Energy Efficiency Engineering" course was analyzed. Here, the knowledge, skills, and competencies to be developed within the course were examined in an interconnected manner[3].

A student merely knowing the concept of energy efficiency was not accepted as a sufficient outcome. Instead, it was established as a methodological criterion that a student must identify sources of energy consumption, evaluate them quantitatively, isolate the factors causing energy losses, provide a technical explanation for the existing problem, and develop practical solutions aimed at reducing it. Based on this, the educational content was divided into the stages of acquiring knowledge, applying it in practical situations, analyzing the results, and formulating an engineering decision. The systematic analysis method was employed as one of the primary methods in the research. Using this method, a building was treated as a single energy system, and the functional connections between its main components were analyzed. The building was conceptualized as a complex system that is influenced by the external environment,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue8

receives energy, and converts it into services such as heating, cooling, lighting, and ventilation. Systematic analysis enables students to understand the difference between the "efficiency of a single technical device" and the "energy efficiency of the entire building." For example, installing high-efficiency heating equipment alone may not minimize a building's energy consumption, as heat losses through the building envelope, energy consumption in ventilation, or improper adjustment of the control system can significantly impact the overall result. For this reason, during the educational process, any technical solution was evaluated within the context of the entire building system. Based on a competency-based approach, the outcomes of mastering the course were linked to practical activities.

When evaluating a student's learning outcome, the ability to independently complete an engineering task was taken as a primary criterion, alongside answering theoretical questions. In accordance with this approach, it was determined that the student must perform activities such as collecting and organizing data on building energy consumption, determining the composition of energy consumption, identifying significant energy losses, developing technical solutions, and justifying their results. During the process of forming competencies, engineering thinking, technical analysis, mathematical calculation, use of digital tools, teamwork, and professional communication skills were considered in an interconnected way. Based on an activity-oriented methodology, the student's acquisition of knowledge through practical activity was prioritized over receiving it in a ready-made form. To this end, educational assignments were transformed from simple reproductive questions into progressively more complex engineering tasks. Initially, students were given tasks aimed at defining the basic concepts of energy efficiency[4].

Subsequently, tasks requiring calculation, comparison, and analysis were used. In the final stage, the student was expected to develop a comprehensive project to improve the energy efficiency of a real or a model building. Such a sequence serves to elevate knowledge from simple memorization to the level of application in professional activity. While using the problem-based learning method, students were presented with energy-related scenarios that did not have a ready-made solution. To formulate a problem scenario, initial information about the building, energy consumption indicators, a description of existing technical systems, and the identified problem are provided. The student analyzes this data, identifies the probable causes of the problem, and proposes several potential solutions. In the next stage, the options are compared based on criteria such as technical feasibility, energy-saving potential, initial investment, operating costs, and expected outcomes. Through this, the student learns to select an engineering solution based on evidence rather than searching for a single "correct answer." The project-based learning method was identified as one of the central elements of the research methodology. The project object could be an academic building of a higher educational institution, a laboratory room, an administrative building, or a standard model

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue8

building. In the initial stage of the project work, a general description of the object is created. Subsequently, the building's structures, operating schedules, energy systems, and main sources of energy consumption are identified. After that, the data is analyzed, and hypotheses regarding the main energy losses are developed. In the final stage, measures to improve energy efficiency are proposed, and their expected effectiveness is assessed[5]. The discussion results indicate that when structuring an energy audit as a learning assignment, special attention must be paid to evaluating the accuracy and reliability of the data. In real-world conditions, energy consumption is not dependent on a single factor. Variables such as outdoor air temperature, building occupancy, operating hours, equipment work modes, seasonal conditions, and user behavior can all cause fluctuations in energy consumption. Therefore, students should avoid attributing changes in energy consumption to a single cause and instead investigate several potential factors. This approach enhances the student's critical and analytical thinking skills. A methodological analysis of the laboratory session outcomes reveals that measurement activities can be an effective tool for reinforcing a student's theoretical knowledge. By directly observing variations in room temperature at different points, the dependency of illumination levels on room geometry, or differences in the load modes of electrical devices, students can understand how theoretical principles manifest in real-world conditions. Furthermore, interpreting the discrepancies in measurement results guides the student from simple observation to scientific analysis.

The results from using digital technologies also highlighted significant opportunities for improving the teaching methodology for the subject. Spreadsheets facilitate the rapid processing of large volumes of energy consumption data, the visualization of seasonal changes through graphs, and the comparison of different options. Digital modeling tools, in turn, enable students to study a building's energy performance under various conditions. For instance, by altering certain parameters of a building's construction, one can observe the resulting difference in energy consumption. However, the research findings lead to a methodological conclusion: the effectiveness of using digital tools depends less on the skill of using the software and more on the student's ability to analyze the obtained results. Significant results were also achieved in organizing students' independent work. It is advisable to direct independent assignments toward analyzing a specific energy problem, rather than simply writing a report or gathering theoretical information [6].

For example, a student could be tasked with studying a specific aspect of energy consumption in a single room or part of a building at their educational institution. The student would then collect data, process it, identify a problem, and develop a practical recommendation. The final output of such an assignment would not be a simple text, but an evidence-based engineering conclusion. The study also identified the advantages of problem-based learning. In matters of energy efficiency, there is often no single, universal solution. A technical measure that is effective for one building may not be

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue8

economically or technically feasible for another. Therefore, allowing students to consider several alternative options develops their decision-making competency. For example, options such as improving the building envelope to reduce energy consumption, modernizing the heating system, introducing automated controls, or changing user energy-use patterns can be compared. The student then sets priorities based on an evaluation of their respective technical and economic conditions. The discussion results also showed the need to restructure the assessment system. It is impossible to fully evaluate a student's engineering competence in energy efficiency solely through test questions or a theoretical exam.

Therefore, it is advisable to use a comprehensive assessment system that includes practical assignments, laboratory work, project documentation, calculations, presentations, and a project defense. In such an assessment, the problem-solving process is considered in addition to the student's final answer [7]. The research findings also necessitate a re-evaluation of the teacher's role. When organizing the subject around project-based and problem-based learning, the teacher acts not as an individual who provides ready-made answers to all questions, but as a facilitator who guides students toward independent inquiry. The teacher correctly formulates the problem, recommends necessary resources, explains calculation methods, monitors student activities, and encourages them to independently analyze their own incorrect conclusions. Such a pedagogical approach fosters a greater sense of responsibility and independence in students.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Mendes, Elise, and Nathan Mendes. "An instructional design for building energy simulation e-learning: an interdisciplinary approach." Journal of Building Performance Simulation 12.3 (2019): 326-342.
2. Pyatnichuk, Tatianna. "Methodology for the formation of energy efficiency competence of future skilled workers in the construction industry." Scientific and methodological support for the development of vocational education: monograph (2025): 36-47.
3. Soares, Nelson, et al. "Energy efficiency of higher education buildings: a case study." International Journal of Sustainability in Higher Education 16.5 (2015): 669-691.
4. Barbosa, Elisabeti FT, et al. "Energy efficiency and thermal comfort analysis in a higher education building in Brazil." Sustainability 16.1 (2024): 462.
5. El Dallal, Israa Samir, Ramdan Ali Abdel-Maksoud, and Riham Nady Faragallah. "Guidelines for façade techniques to optimize energy efficiency in educational buildings." Port-Said Engineering Research Journal 28.4 (2024): 84-99.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue8

6. Brychkov, Dmitry, et al. "A systemic framework of energy efficiency in schools: experiences from six European countries." Energy Efficiency 16.4 (2023): 21.
7. Shi, Yunze, et al. "Multi-objective optimization of embodied carbon emission, energy consumption, and daylighting performance of educational building in the schematic design stage." Journal of Building Engineering 106 (2025): 112594.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue8

PEDAGOGICAL ANALYSIS OF METHODOLOGICAL CONDITIONS FOR HUMANIZING THE PROCESSES OF AXIOLOGICAL EDUCATION OF STUDENTS.

Utemuratova Yulduz Marxabaevna, Karakalpak State University.
utemuratovayulduz91@gmail.com
ORCID:0000-0001-8942-5811

Annotation

INTRODUCTION: this scholarly article analyzes the results of pedagogical approaches and the methodological foundations for humanizing the process of axiological education for students in architecture programs at higher education institutions. Our research discusses key findings based on a pedagogical analysis that encompasses: an examination of theoretical data on the content of axiological approaches; a study of the essential characteristics of students' professional development and spiritual formation within educational institutions; the pedagogical possibilities for humanizing the educational process; and the methodological conditions necessary for the effective organization of this process. The uniqueness of architectural education, in the context of applying pedagogical methods, is affirmed by the fact that a student's professional activity is directly linked to the human living environment. Consequently, developing values such as humanism, social responsibility, respect for cultural heritage, safety, and social justice emerges as a crucial pedagogical task in forming the professional competence of a future architect. The article outlines the potential of methodological conditions such as a dialogic pedagogical relationship, problem-based learning, project-based methods, collaborative learning, modeling of professional situations, and assessment based on axiological criteria when utilizing teaching methods grounded in student-centered educational programs. Furthermore, based on specific pedagogical approaches, special attention is given to the pedagogical support of students' choices in developing architectural projects, guiding them toward social awareness, and teaching them to analyze the impact of their professional development on human life.

AIM: the primary goal and objectives of this research are to describe, through effective methods, the pedagogical essence of humanizing the axiological education of architecture students in higher education institutions. This involves theoretically substantiating the pedagogical analyses aimed at providing a scientific and theoretical basis for the subject's content. The research also aims to identify the methodological conditions necessary for the effective organization of this process and to reveal its pedagogical potential for fostering the professional development of future architects, enriching their spiritual and moral qualities, and shaping their social values. Within the framework of this research, we intend to improve pedagogical approaches aimed at cultivating national values in students, such as respect for human dignity, social responsibility, professional skill development, respect for cultural heritage and our

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue8

national traditions, tolerance, and alignment with societal interests. Furthermore, the priority objectives of the study include: organizing activities focused on the core content of architectural education and project-based teaching methods based on humanistic principles; teaching students to make sound judgments and quick decisions in professional situations; enhancing their capacity for independent thought and developing their reflective abilities; forming a modern educational environment based on collaboration between the educator and the student (collaborative learning); and refining the pedagogical criteria for evaluating the outcomes of axiological education. Ultimately, the study will discuss the results of substantiating the pedagogical educational programs and opportunities based on methodological models for training a competent specialist. This specialist will be one who, by integrating a foundation of professional knowledge and skills with humanistic values, perceives the interests of society and humanity as a crucial criterion of their professional activity, based on educational programs grounded in the technology of teaching architectural sciences.

MATERIALS AND METHODS: the methodological basis of this study was formed by axiological, humanistic, personality-oriented, activity-based, and competency-based approaches, as well as a systemic pedagogical approach. This framework allows for studying the axiological education of architectural students based on the unity of the relationships between the development of an individual's worldview, the societal environment, and professional development activities. The research materials include educational tasks developed for architectural students in higher education institutions, coursework based on modern pedagogical programs and project-based methods, the application of practical training materials on modern platforms, analysis of pedagogical observation results, examination of the content of interviews and discussions with students, and support for creative projects and the ideas they expressed during project defenses. In selecting these materials, priority was given to assessing a student's axiological development not only by their level of theoretical knowledge acquisition but also by their ability to comprehend values, express personal attitudes towards them, make independent value-based decisions in professional situations, and justify these decisions in practical activities.

Furthermore, during the research process, a content analysis of scientific and theoretical sources on axiology, pedagogical technologies, humanistic pedagogy, higher education methodology, vocational training, architectural pedagogy, and student-centered education was conducted. Through theoretical analysis, the interrelationship between the concepts of value, axiological education, humanization, professional value, pedagogical conditions, personal meaning, and axiological competence was established. Concurrently, the professional characteristics of architectural education were analyzed to define the content of humanistic, aesthetic, ethical, social, ecological, and cultural values that are essential for a future architect. A comparative analysis of theoretical materials identified the commonalities and differences among various pedagogical approaches,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue8

thereby substantiating the possibilities for their application within the context of architectural education.

DISCUSSION AND RESULTS: according to the pedagogical analysis of the research results, the humanization of axiological education for architecture students in higher education institutions is not merely a complex of simple educational activities. On the contrary, it has been proven that this process yields the expected result only when organized as a pedagogical system. This system is characterized by being considered an integral part of the educational content, being determined by the development indicators of pedagogical methodology, shaping professional activity, and being based on the results of pedagogical analysis of project tasks. Since the profession of architect is directly related to the formation of a person's lifestyle, workplace, educational environment, recreational facilities, and social communication spaces, it is especially important that understanding human interests is a priority value in the professional training of the future architect. In the course of the study, this aspect was identified as the main content of axiological education.

Based on the generalization of the results, a pedagogical model for the humanization of the axiological approach in architectural education can be built on the unity of its components, such as content, process, and result.

An important feature of this model is that it does not separate the cultivation of personal qualities from vocational education. By developing an architectural project, the student simultaneously enhances both their professional competence and their value-based worldview. Therefore, when training architects, it is advisable to organize axiological education not as an "additional educational direction," but as a specific component of professional training.

CONCLUSION: in conclusion, based on the theory of pedagogical research and methodological analysis, it has been determined that the humanization of the axiological education process for students in architecture programs is one of the crucial pedagogical directions in modern higher education. Therefore, enriching a student's professional formation in architectural education with axiological content serves to enhance the social significance of their future activities.

The research findings have shown that it is insufficient to limit axiological education to merely teaching spiritual and moral concepts. Values must become a student's personal conviction and manifest in their actual professional practice. The effectiveness of humanizing architectural education within the pedagogical framework is closely linked to creating a student-centered and methodologically sound pedagogical environment, strengthening the student's role as an active subject in the educational process, and fostering independent thinking and creative initiative. The primary task of the educator should not be to provide ready-made solutions, but rather to guide the student in independently analyzing professional problems, identifying the relationships between

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue8

various values, and justifying their own decisions. Such an approach enables the integration of the student's professional knowledge with the principles of humanism.

Keywords: Architectural education, axiological education, professional development, educational methods, pedagogical methodology, architectural education program, axiological approach, education, worldview, pedagogical approaches.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ МЕТОДИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ ГУМАНИЗАЦИИ ПРОЦЕССОВ АКСИОЛОГИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ СТУДЕНТОВ.

Утемуратова Юлдуз Мархабаевна, Каракалпакский государственный университет.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной научной статье анализируются результаты применения педагогических подходов и методические основы гуманизации процесса аксиологического воспитания студентов архитектурного направления в высших учебных заведениях. В ходе нашего исследования обсуждаются основные данные, полученные на основе педагогического анализа, который включает в себя: анализ теоретических сведений о содержании аксиологических подходов, изучение особенностей профессионального развития и сущности духовного становления личности студента в образовательных учреждениях, рассмотрение педагогических возможностей гуманизации образовательного процесса, а также определение методических условий, необходимых для его эффективной организации. Подтверждается, что специфика архитектурного образования при применении педагогических методов обучения заключается в том, что профессиональная деятельность студента непосредственно связана со средой обитания человека. В связи с этим в процессе формирования профессиональной компетенции будущего архитектора развитие таких ценностей, как гуманизм, социальная ответственность, уважение к культурному наследию, безопасность и социальная справедливость, выступает в качестве важной педагогической задачи.

В статье описываются возможности таких методических условий, как диалогическое педагогическое взаимодействие, проблемное обучение, методы, основанные на проектной деятельности, совместное (коллаборативное) обучение, моделирование профессиональных ситуаций и оценка на основе аксиологических критериев при использовании методов обучения, базирующихся на личностно-ориентированных образовательных программах. Кроме того, на основе особых педагогических подходов уделяется внимание вопросам педагогической поддержки выбора студентов при разработке архитектурных проектов в вузах, их ориентации на социальное осмысление, а также обучению анализу влияния профессионального развития на жизнь человека.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue8

ЦЕЛЬ: основная цель и задачи исследования заключаются в следующем: описать педагогическую сущность гуманизации процесса аксиологического воспитания студентов архитектурного направления в высших учебных заведениях посредством эффективных методов; теоретически обосновать педагогический анализ, направленный на научно-теоретическое осмысление содержания преподаваемых дисциплин; определить методические условия для эффективной организации данного процесса; а также раскрыть педагогические возможности этих условий в формировании профессионального развития будущих архитекторов, обогащении их духовно-нравственных качеств и становлении социальных ценностей. В рамках нашего исследования предполагается совершенствование педагогических подходов, нацеленных на развитие у студентов таких национальных ценностей, как уважение человеческого достоинства, социальная ответственность, профессиональное мастерство, уважение к культурному наследию и национальным традициям, толерантность и соответствие интересам общества. Кроме того, приоритетными задачами исследования являются: организация деятельности, ориентированной на основное содержание архитектурного образования и метод проектного обучения, на основе гуманистических принципов; обучение студентов выбору правильных решений и принятию оперативных решений в профессиональных ситуациях; повышение их потенциала самостоятельного мышления и развитие рефлексивных способностей; формирование современной образовательной среды, основанной на сотрудничестве между педагогом и студентом (коллаборативное обучение); а также совершенствование педагогических критериев оценки результатов аксиологического воспитания. В итоге будут обсуждены результаты обоснования педагогических образовательных программ и их возможностей, основанных на методических моделях подготовки зрелого специалиста, который осознаёт интересы общества и человека как важнейший критерий своей профессиональной деятельности, при этом в образовательных программах, базирующихся на технологии преподавания архитектурных дисциплин, развитие основы профессиональных знаний и навыков профессионального мастерства гармонизируется с гуманистическими ценностями.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: методологическую основу настоящего исследования составляют аксиологический, гуманистический, личностно-ориентированный, деятельностный, компетентностный, а также системно-педагогический подходы. Данная основа позволяет изучать аксиологическое воспитание студентов архитектурного направления в единстве развития мировоззрения личности, взаимоотношений между социальной средой и профессиональной деятельностью. Материалы исследования включают в себя учебные задания, разработанные для студентов архитектурного направления высших учебных заведений; курсовые работы, основанные на современных

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue8

педагогических программах и методах проектирования; применение материалов практических занятий на современных платформах; анализ результатов педагогических наблюдений; изучение содержания бесед и дискуссий, проведённых со студентами, а также поддержку творческих проектов и идей, высказанных в ходе их защиты. При отборе данных материалов приоритет отдавался оценке аксиологического развития студента не только по уровню усвоения теоретических знаний, но и по способности осознавать ценности, выражать к ним личное отношение, принимать самостоятельные ценностные решения в профессиональных ситуациях и обосновывать эти решения в практической деятельности. Также в процессе исследования были проанализированы содержание и сущность научно-теоретических источников в области аксиологии, педагогических технологий, гуманистической педагогики, методики высшего образования, профессиональной подготовки, архитектурной педагогики и студентоцентрированного образования. Посредством теоретического анализа была выявлена взаимосвязь понятий "ценность," "аксиологическое воспитание," "гуманизм," "профессиональная ценность," "педагогические условия," "личностный смысл" и "аксиологическая компетентность." Наряду с этим были проанализированы профессиональные особенности архитектурного образования с целью определения содержания гуманистических, эстетических, нравственных, социальных, экологических и культурных ценностей, важных для будущего архитектора. Сравнительный анализ теоретических материалов позволил выявить общие черты и различия между различными педагогическими подходами, тем самым обосновав возможности их применения в условиях архитектурного образования.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: согласно педагогическому анализу результатов исследования, гуманизация аксиологического образования студентов архитектурных направлений в вузах представляет собой не просто комплекс учебных мероприятий. Напротив, доказано, что этот процесс даёт ожидаемый результат только тогда, когда он организован в качестве педагогической системы. Данная система характеризуется тем, что рассматривается как неотъемлемая часть содержания образования, определяется показателями развития педагогической методики, формирует профессиональную деятельность и основывается на результатах педагогического анализа проектных заданий. Поскольку профессия архитектора напрямую связана с формированием образа жизни человека, его рабочего места, образовательной среды, рекреационных объектов и пространств для социального взаимодействия, особенно важно, чтобы понимание интересов человека занимало место приоритетной ценности в профессиональной подготовке будущего архитектора. В ходе исследования именно этот аспект был определён в качестве основного содержания аксиологического образования.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue8

На основе обобщения результатов можно построить педагогическую модель гуманизации аксиологического подхода в архитектурном образовании в единстве её содержательного, процессуального и результативного компонентов.

Важной особенностью данной модели является то, что она не отделяет воспитание личностных качеств от профессионального образования. Разрабатывая архитектурный проект, студент одновременно совершенствует как свои профессиональные компетенции, так и ценностное мировоззрение. Поэтому при подготовке архитекторов целесообразно организовывать аксиологическое образование не как "дополнительное воспитательное направление," а как неотъемлемый компонент самой профессиональной подготовки.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в заключение, на основе теории педагогических исследований и методологического анализа было установлено, что гуманизация аксиологического образовательного процесса студентов архитектурного направления является одним из важнейших педагогических направлений современного высшего образования. Поэтому обогащение профессионального становления студента аксиологическим содержанием в архитектурном образовании служит повышению социальной значимости его будущей деятельности.

Результаты исследования показали, что недостаточно ограничиваться в аксиологическом образовании лишь преподаванием духовно-нравственных понятий. Ценности должны стать личными убеждениями студента и проявляться в его реальной профессиональной практике. В рамках педагогической системы эффективность гуманизации архитектурного образования тесно связана с созданием студентоориентированной и методически продуманной педагогической среды, усилением роли студента как активного субъекта в образовательном процессе, развитием самостоятельного мышления и творческой инициативы. Основная задача педагога должна заключаться не в предоставлении готовых решений, а в том, чтобы направлять студента на самостоятельный анализ профессиональных проблем, выявление взаимосвязей между различными ценностями и обоснование собственных решений. Именно такие педагогические подходы позволяют гармонично сочетать профессиональные знания студента с принципами гуманизма.

Ключевые слова: архитектурное образование, аксиологическое воспитание, профессиональное развитие, методы обучения, педагогическая методология, программа архитектурного образования, аксиологический подход, воспитание, мировоззрение, педагогические подходы.

TALABALARNI AKSIOLOGIK TARBIYALASH JARAYONLARINI INSONPARVARLASHTIRISHNING METODIK SHART-SHAROITLARINING PEDAGOGIK TAHLILI.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue8

Utemuratova Yulduz Marxabaevna, Qoraqalpoq davlat universiteti.

Annotatsiya

KIRISH: ushbu ilmiy maqolada oliy ta'lim muassasalarida arxitektura ta'lim yo'nalishi talabalarini aksiologik tarbiyalash jarayonlarini insonparvarlashtirishning pedagogik yondashuvlar natijalari va metodik asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqotimiz davomida aksiologik yondashuvlarning mazmuni jihatidan nazariy ma'lumotlar tahlillari, ta'lim muassasalarida talaba shaxsining kasbiy rivojlanish xususiyatlari va ma'naviy shakllanishidagi asosiy mohiyatini o'rganish, ta'lim jarayonini insonparvarlashtirishning pedagogik imkoniyatlari hamda ushbu jarayonni samarali tashkil etish uchun zarur metodik shart-sharoitlarga asoslangan pedagogik tahliliy natijalarga asoslangan asosiy ma'lumotlar muhokama qilinadi. Pedagogika yo'nalishida ta'lim metodlarini qo'llashda arxitektura ta'limining o'ziga xosligi shundaki, unda talabaning kasbiy faoliyati bevosita inson yashash muhitiga bpg'lagan holda, bo'lajak arxitektorning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish jarayonida insonparvarlik, ijtimoiy mas'uliyat, madaniy merosga hurmat, xavfsizlik va ijtimoiy adolat kabi qadriyatlarni rivojlantirish muhim pedagogik vazifa sifatida namoyon bo'lishi tasdiqlab o'tiladi.

Maqolada shaxsga yo'naltirilgan ta'lim dasturlariga asoslangan o'qitish metodlaridan foydalanishda, dialogik pedagogik munosabat, muammoli ta'lim, loyihaviy faoliyatga asoslangan metodlar, hamkorlikda o'qitish (kolloborativ ta'lim), kasbiy vaziyatlarni modellashtirish va aksiologik mezonlar asosida baholash kabi metodik shart-sharoitlarning imkoniyatlari tasvirlab beriladi. Shuningdek, oliy ta'lim muassasalarida arxitektura tashkil qilingan loyihalarini ishlab chiqishda talabalarning tanlovlarini pedagogik jihatdan qo'llab-quvvatlash, ularni ijtimoiy anglashga yo'naltirish hamda kasbiy rivojlanishning inson hayotiga ta'sirini tahlil qilishga o'rgatish masalalariga alohida pedagogik yondashuvlar asosida e'tibor qaratiladi.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi va vazifalari shundan iboratki, oliy ta'lim muassasalarida arxitektura ta'lim yo'nalishi talabalarini aksiologik tarbiyalash jarayonlarini insonparvarlashtirishning pedagogik mohiyatini samarali usullar orqali ta'svirlash va o'qitiladigan fanning mazmunini ilmiy-nazariy jihatdan asoslashga qaratilgan pedagogik tahlillarni nazariy jihatdan asoslash, mazkur jarayonni samarali tashkil etishga xizmat qiluvchi metodik shart-sharoitlarni aniqlash hamda ularning bo'lajak arxitektorlarning kasbiy rivojlanishini shakllantirish, ma'naviy-axloqiy fazilatlarini boyitish va ijtimoiy qadriyatlarini shakllantirishdagi pedagogik imkoniyatlarini ochib berishdan iborat bo'ladi. Tadqiqotimiz doirasida talabalarda inson qadr-qimmatini e'zozlash, ijtimoiy mas'uliyat, kasbiy mahoratni shakllantirish, madaniy merosga va milliy urf-odatlarimizga hurmat, bag'rikenglik va jamiyat manfaatlariga munosiblik kabi milliy qadriyatlarni rivojlantirishga yo'naltirilgan pedagogik yondashuvlarni takomillashtirish nazarda tutiladi. Shuningdek, arxitektura ta'limining asosiy mazmuni va loyihaviy o'qitish metodiga qaratilgan faoliyatni insonparvarlik tamoyillari asosida tashkil etish, talabalarni kasbiy

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue8

vaziyatlarda to‘g‘ri qarorlarni tanlash va tezkor qarorlarni qabul qilishga o‘rgatish, ularning mustaqil fikrlashi salohiyatini oshirish va refleksiv qobiliyatlarini rivojlantirish, pedagog va talaba o‘rtasidagi hamkorlikka (kolloborativ ta’lim) asoslangan zamonaviy ta’lim muhitni shakllantirish hamda aksiologik tarbiya natijalarini baholashning pedagogik mezonlarini takomillashtirish tadqiqotning ustuvor maqsadlarini tashkil etadi. Natijada arxitektura fanlarini o‘qitish texnologiyasiga asoslangan ta’lim dasturlarida kasbiy bilim asosi va kasbiy mahorat ko‘nikmalarni rivojlantirish insonparvarlik qadriyatlari bilan uyg‘unlashtirgan holda, jamiyat va inson manfaatlarini o‘z kasbiy faoliyatining muhim mezoni sifatida anglaydigan yetuk mutaxassisni tayyorlashning metodik modelilarga asoslangan pedagogik ta’lim dasturlari va pedagogik imkoniyatlarini asoslash natijalari muhokama qilinadi.

MATERIALLAR VA METODLAR: mazkur tadqiqotning metodologik asosini aksiologik, gumanistik, shaxsga yo‘naltirilgan, faoliyatga asoslangan va kompetensiyaviy yondashuvlar hamda tizimli pedagogik yondashuv tashkil etadi. Bu asos me’morchilik yo‘nalishi talabalarining aksiologik tarbiyasini shaxs dunyoqarashining rivojlanishi, ijtimoiy muhit va kasbiy faoliyat o‘rtasidagi munosabatlar birligi asosida o‘rganish imkonini beradi. Tadqiqot materiallari oliy ta’lim muassasalarining me’morchilik yo‘nalishi talabalari uchun ishlab chiqilgan o‘quv topshiriqlari, zamonaviy pedagogik dasturlar va loyiha metodlariga asoslangan kurs ishlari, amaliy mashg‘ulot materiallarini zamonaviy platformalarda qo‘llash, pedagogik kuzatuv natijalarini tahlil qilish, talabalar bilan o‘tkazilgan suhbat va munozaralar mazmunini o‘rganish hamda ijodiy loyihalarni va ularning himoyasi davomida bildirilgan g‘oyalarni qo‘llab-quvvatlashni o‘z ichiga oladi. Ushbu materiallarni tanlashda talabaning aksiologik rivojlanishini nafaqat nazariy bilimlarni o‘zlashtirish darajasi, balki qadriyatlarni anglab yetish, ularga shaxsiy munosabat bildirish, kasbiy vaziyatlarda mustaqil qadriyatli qarorlar qabul qilish va bu qarorlarni amaliy faoliyatda asoslay olish qobiliyati orqali baholashga ustuvorlik berildi. Shuningdek, tadqiqot jarayonida aksiologiya, pedagogik texnologiyalar, gumanistik pedagogika, oliy ta’lim metodikasi, kasbiy tayyorgarlik, me’morchilik pedagogikasi va talabaga yo‘naltirilgan ta’limga oid ilmiy-nazariy manbalarning mazmun-mohiyati tahlil qilindi. Nazariy tahlil orqali qadriyat, aksiologik tarbiya, gumanizm, kasbiy qadriyat, pedagogik shart-sharoitlar, shaxsiy ma’no va aksiologik kompetentlik tushunchalarining o‘zaro bog‘liqligi aniqlandi. Shu bilan birga, bo‘lajak me’mor uchun muhim bo‘lgan gumanistik, estetik, axloqiy, ijtimoiy, ekologik va madaniy qadriyatlarning mazmunini belgilash maqsadida me’morchilik ta’limining kasbiy xususiyatlari tahlil etildi. Nazariy materiallarning qiyosiy tahlili turli pedagogik yondashuvlar o‘rtasidagi umumiylik va farqlarni aniqlab, shu orqali ularni me’morchilik ta’limi sharoitida qo‘llash imkoniyatlarini asoslab berdi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalarining pedagogik tahliliga ko‘ra, oliy ta’lim muassasalarida me’morchilik yo‘nalishi talabalariga aksiologik ta’lim berishni insonparvarlashtirish shunchaki oddiy o‘quv faoliyati majmui emas. Aksincha, bu jarayon faqat pedagogik tizim sifatida tashkil etilgandagina kutilgan natijani berishi isbotlangan.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue8

Ushbu tizim ta'lim mazmunining ajralmas qismi sifatida qaralishi, pedagogik metodikaning rivojlanish ko'rsatkichlari bilan belgilanishi, kasbiy faoliyatni shakllantirishi hamda loyiha topshiriqlarining pedagogik tahlil natijalariga asoslanishi bilan tavsiflanadi. Me'morlik kasbi insonning turmush tarzi, ish joyi, ta'lim muhiti, dam olish inshootlari va ijtimoiy muloqot makonlarini shakllantirish bilan bevosita bog'liq bo'lgani uchun bo'lajak me'morning kasbiy tayyorgarligida inson manfaatlarini tushunish ustuvor qadriyat sifatida o'rin olishi ayniqsa muhimdir. Tadqiqot davomida aynan shu jihat aksiologik ta'limning asosiy mazmuni sifatida belgilab olindi.

Natijalarni umumlashtirish asosida, me'morchilik ta'limida aksiologik yondashuvni insonparvarlashtirishning pedagogik modelini uning mazmun, jarayon va natija kabi tarkibiy qismlarining birligida qurish mumkin.

Ushbu modelning muhim xususiyati shaxsiy fazilatlarni tarbiyalashni kasbiy ta'limdan ajratmasligidir. Me'morchilik loyihasini ishlab chiqish orqali talaba bir vaqtning o'zida ham kasbiy kompetensiyasini, ham qadriyatlarga asoslangan dunyoqarashini takomillashtiradi. Shu bois me'morlarni tayyorlashda aksiologik ta'limni "qo'shimcha tarbiyaviy yo'nalish" sifatida emas, balki kasbiy tayyorgarlikning o'ziga xos tarkibiy qismi sifatida tashkil etish maqsadga muvofiqdir.

XULOSA: xulosa qilib aytganda, pedagogik tadqiqotlar nazariyasi va metodologik tahlillar asosida, me'morchilik yo'nalishi talabalarining aksiologik ta'lim jarayonini insonparvarlashtirish zamonaviy oliy ta'limning muhim pedagogik yo'nalishlaridan biri ekani aniqlandi. Shu bois me'morchilik ta'limida talabaning kasbiy kamolotini aksiologik mazmun bilan boyitish uning kelajakdagi faoliyatining ijtimoiy ahamiyatini oshirishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, aksiologik ta'limni shunchaki ma'naviy-axloqiy tushunchalarni o'rgatish bilangina cheklab qo'yish kifoya qilmaydi. Qadriyatlar talabaning shaxsiy e'tiqodiga aylanishi va uning real kasbiy amaliyotida namoyon bo'lishi lozim. Pedagogik tizim doirasida me'morchilik ta'limini insonparvarlashtirish samaradorligi talabaga yo'naltirilgan va uslubiy jihatdan puxta pedagogik muhitni yaratish, ta'lim jarayonida talabaning faol subyekt sifatidagi o'rnini kuchaytirish, mustaqil fikrlash va ijodiy tashabbuskorlikni rivojlantirish bilan chambarchas bog'liqdir. Pedagogning asosiy vazifasi tayyor yechimlarni taqdim etish emas, balki talabani kasbiy muammolarni mustaqil tahlil qilishga, turli qadriyatlar o'rtasidagi o'zaro aloqadorlikni aniqlashga va o'z qarorlarini asoslashga yo'naltirishdan iborat bo'lishi kerak. Aynan shunday pedagogik yondashuvlar talabaning kasbiy bilimlarini gumanizm tamoyillari bilan uyg'unlashtirish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: Arxitektura ta'limi, aksiologik tarbiya, kasbiy rivojlanish, ta'lim metodlari, pedagogik metodologiya, arxitektura ta'limi dasturi, aksiologik yondashuv, tarbiya, dunyoqarash, pedagogik yondashuvlar.

The axiological education of an architecture student should not be considered separately from their professional competence. On the contrary, professional

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue8

competence itself is formed on the basis of a specific value system. For instance, when completing a project assignment, a student must find a balance between values such as environmental responsibility, aesthetic harmony, respect for historical and cultural heritage, social justice, human safety, functional convenience, economic efficiency, and the interests of future generations. Therefore, axiological education in architecture should be aimed not at memorizing abstract moral concepts, but at developing the ability to make value-based decisions in professional situations.

The humanization of this process first and foremost requires a re-examination of the "student-educator" relationship. While in the traditional educational model the educator acts primarily as a subject who imparts knowledge, monitors, and assigns the final grade, in the humanistic pedagogical model, they act as a partner who supports the student's individual development, provides guidance, encourages critical thinking, and creates conditions for creative exploration. This approach is particularly important in architectural education, as project-based work demands the expression of personal imagination, creativity, independent thought, and individual aesthetic perspectives. It is advisable to view any student project not as an object to be judged solely by the criteria of "right" or "wrong," but as a creative product reflecting their professional worldview and value-based position[1].

One of the crucial methodological conditions for humanizing axiological education is the student-centered nature of the educational content. Student-centered education takes into account the student's existing knowledge level, interests, creative potential, individual experience, and future professional goals. In this approach, it is not required that all students provide identical solutions to the same project assignment. Instead, creating opportunities to develop diverse conceptual solutions within the framework of general professional requirements helps to form the student's independent value-based stance. For example, in an assignment to design a residential complex, one student might prioritize environmental sustainability, another social integration, a third harmony with the historical environment, and yet another accessibility for people with disabilities. The educator's role is not to declare one of these choices as definitively correct, but to guide students in analyzing the social, aesthetic, technical, and ethical consequences of each decision.

To strengthen the humanistic content of architectural education, it is necessary to expand the social context of project assignments. Students should be taught not only to create drawings and models but also to understand the place of the designed object in the lives of real people. To this end, subjects for educational projects can include a mahalla (local neighborhood), a public space, a school, a hospital, a library, an accessible environment for people with disabilities, areas used by the older generation, or parts of a city with environmental problems. Such assignments ensure the student's transition from asking "What kind of building will I create?" to "How will the space I create affect human life?. In this process, the substance of values must also be interpreted

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue8

broadly. It is not enough to limit the values in architectural education to aesthetic beauty or professional skill alone[2].

Human dignity, life safety, social equality, cultural diversity, historical memory, environmental responsibility, public interests, and accountability to future generations must also be integrated into the future architect's system of professional values. Another distinctive feature of architectural education is its interdisciplinary nature. Architecture is simultaneously related to art, engineering, social sciences, ecology, economics, culture, and technology. Therefore, the implementation of axiological education only within the framework of pedagogy or spiritual and educational work is not sufficiently effective. Value content must be embedded in the professional disciplines themselves. For example, respect for cultural heritage can be integrated into the study of architectural history, human interests into architectural design, social justice and public interests into urban planning, responsibility for nature into ecological design, and safety and rational use of resources into construction technology.

Thus, the humanization of the process of axiological education of students requires the reorganization of the content of architectural education based on the relationship between the individual, society, and the environment. At the same time, the focus of pedagogical activity is not only on providing knowledge but also on forming the future architect's ability to apply values such as human dignity, social responsibility, cultural heritage, environmental sustainability, and justice in their professional decisions. Modern axiological studies also note that value-oriented education supports students' critical thinking, reasoning, moral decision-making, and personal development. In architectural education, project-based activity is one of the most natural pedagogical platforms for cultivating students' axiological development.

This is because, during the project process, students apply their theoretical knowledge to practical work and make numerous independent decisions. Each decision, in turn, is based on a specific system of values[3].

To organize project activities from an axiological perspective, the assignment itself can embody a particular social or humanitarian problem. For example, an assignment to design a community center for a small town requires students to consider the needs of different age groups. In doing so, they analyze how common spaces can be used by children, young people, the elderly, and people with disabilities. As a result, the project not only fulfills a technical brief but also reflects the values of social cooperation and inclusivity. As another project assignment, students might be tasked with situating a new public building within a historic district. Here, the student must harmonize the demands of modern architecture with the need to preserve the historical environment.

During discussions, the economic value, cultural significance, and place of historical heritage in the collective memory of society are analyzed. Through this process, the student's historical and cultural responsibility is developed alongside their aesthetic sensibilities. Architecture, as a field of activity that embodies the material and

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue8

spiritual culture of humanity, integrates technical knowledge, artistic thought, social needs, environmental responsibility, and cultural memory. Decisions made by an architect extend beyond the scope of personal creative choice and affect the daily lives of the general public. The design of a residential building, educational institution, hospital, community center, industrial facility, recreational park, transport infrastructure, or urban space influences how people move, communicate, feel safe, work, rest, and engage in social relations. For this reason, the presence of humanistic criteria alongside technical and aesthetic ones is of particular importance in an architect's professional decisions. It is precisely at this juncture that the humanization of the educational process becomes intrinsically linked with the axiological approach[4].

The axiological approach entails students comprehending values of personal and social significance, internalizing them as personal convictions, and demonstrating them in their practical activities. In this context, value is not seen as an additional element of the educational process, but as a crucial factor that defines its content, purpose, and outcome. The relevance of axiological education in architecture lies in the fact that future specialists will constantly face value-based choices in their professional activities. For instance, in the design process, it becomes necessary to find a balance between issues such as aesthetic appeal and functional convenience, economic efficiency and environmental sustainability, modern technologies and the preservation of the historical environment, private interests and public needs, and construction density and the preservation of green spaces.

Therefore, in architectural education, it is crucial not only to develop a student's professional mindset but also to form their competence in making value-based decisions. To assess the axiological views of students, the use of the interview method was proposed. The interview questions covered topics such as the role of human interest in a future architect's professional activities, the balance between aesthetic and functional requirements, attitudes toward historical and cultural heritage, environmental responsibility, the creation of an inclusive environment, consideration of public interests, and an understanding of the social consequences of professional decisions. During the interviews, it was deemed more effective to use open-ended questions that allow students to think independently and substantiate their positions with evidence, rather than questions that offer a choice of pre-selected answers. This method makes it possible to determine not only the student's general perception of value but also how they would make decisions in a specific professional situation. Architectural projects constituted an important part of the research materials.

Project-based activity has a unique methodological potential for studying a student's axiological education, as the student makes independent choices among numerous alternatives during the project development process. For this reason, when evaluating projects, the analysis was not limited to graphical and technical quality indicators but also included the project's humanistic content. In particular, attention was

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue8

paid to criteria such as consideration of user needs, ensuring safety and comfort, accessibility for various social groups, rational use of natural resources, reducing environmental impact, a respectful approach to the existing cultural environment, and an understanding of the social consequences of project decisions. Methodologically, the use of problem-based learning elements was also identified as a key area of the research. Students were presented with contradictory scenarios they might encounter in architectural practice. Examples include the need to construct a modern public facility in an area with a historic building, the conflict between increasing urban construction density and preserving green spaces, meeting universal accessibility requirements with limited financial resources, and the choice between an aesthetically attractive but environmentally harmful project and an ecologically efficient one that requires a high initial investment. These problem-based scenarios guide students not to accept ready-made conclusions but to analyze the relationships between values and develop well-reasoned decisions[5].

The project-based method was combined with problem-based learning. Students could be assigned to design socially significant architectural objects, either independently or in small groups. The task is structured so that the student must consider the object's impact on human life in addition to the technical solution. For example, when designing a public space within a neighborhood (mahalla), the needs of children, youth, the elderly, and individuals with limited mobility are studied separately. Students first identify user groups, then classify their needs, and finally integrate these needs into the project solution. This sequence facilitates the transformation of axiological knowledge into practical, value-oriented activity.

The research also paid special attention to the method of reflection. After each major project or practical assignment, students were encouraged to independently analyze their work. In reflective tasks, students can explain which values they prioritized when creating the project, what difficult choices they faced, which of their decisions best served user interests, how environmental and cultural factors were expressed in their project, and what aspects they would change if the project were to be redesigned. Through reflection, students enhance their ability to view their work objectively, understand the reasoning behind their decisions, and reassess their professional stance. When processing research results, it is advisable to use a combination of qualitative and quantitative analysis methods[6].

Qualitative analysis is applied to determine the content of students' responses, their value orientation in the project solution, and the depth of their reflective thoughts. Quantitative analysis, on the other hand, allows for the generalization of the dynamics of the results according to established criteria. In this process, statistical indicators should not replace the substantive aspects of the pedagogical process but rather should be used as an auxiliary tool for their interpretation. Thus, the materials and methods employed in the study are aimed at taking into account the multi-component nature of

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue8

axiological education within architectural training. Theoretical analysis helps to define the conceptual foundations of the research; pedagogical observation and interviews allow for the study of students' actual attitudes; project-based and problem-based methods enable the observation of values applied in practice; and reflection allows for the determination of the student's internal position. The synergy of these methods creates the opportunity to study the process of humanizing axiological education not only as a theoretical concept but also as a pedagogical process embedded in the practical and professional content of architectural education.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Leleka, Vitalii, et al. "Theoretical and methodological approaches to the educational potential of students in higher education institutions." Amazonia Investiga 12.71 (2023): 162-174.
2. Vykhrushch, Vira. "The paradigms of learning and teaching in a technical university: axiological aspect." Ukrainian Journal of Educational Research 1,№ 1 (2016): 65-72.
3. Shih, Yi-Huang. "Towards a Pedagogy of Humanizing Child Education in Terms of Teacher-Student Interaction." Journal of Education and Learning 7.3 (2018): 197-202.
4. Xhambazi, Arta, and Vlora Aliu. "Nurturing an architect through transformative pedagogy: design studio teaching experience." Archnet-IJAR: International Journal of Architectural Research 20.1 (2026): 231-251.
5. Kowaltowski, Doris CCK, et al. "Action research and architectural sustainable design education: a case study in Brazil: DCCK Kowaltowski et al." International Journal of Technology and Design Education 30.4 (2020): 815-836.
6. Milovanović, Aleksandra, et al. "A comparative evaluation model for design studio pedagogy: Linking educational objectives and professional readiness in architectural higher education." Architecture 6.1 (2026): 7.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

THE EFFECTS OF SCAFFOLDING AND DIFFERENTIATED INSTRUCTION ON YOUNG EFL LEARNERS' SPEAKING PERFORMANCE IN UZBEKISTAN.

**Raimova Ma`sudabonu Xayrulla qizi,** Master`s degree at Webster University in Tashkent.

Annotation

INTRODUCTION: speaking is one of the most complex skill for young learners of English as a foreign language (EFL) in mixed-ability groups where students differ according to their knowledge of vocabulary, the speed of getting information, pronunciation, the confidence, the ability to be ready for communicating. This study briefly discusses the effects of scaffolding and differentiated instruction on the performance of speaking of 15 Uzbek students who are around 12-13 years old in the 6th grade, working for CEFR A1-A2. A mixed-methods approach was used as an experiment for this research based on pretest, posttest design during 6 weeks for a single group. This teaching model includes visual materials, teacher modelling, sentence frames, vocabulary bank, guided rehearsal, peer working, flexible grouping, tiered tasks, extended planning time, and gradual withdrawal of support. Speaking ability of students was graded based on these criteria: vocabulary, grammar, fluency, pronunciation, ability of communication and quality of doing tasks. In addition, structured classroom observation and short interviews were used to examine students` participation, confidence, and their bias about teaching approach. The study is grounded in Vygotsky`s sociocultural theory, zone of proximal development, instructional scaffolding, differentiated instruction, CEFR-oriented communicative language teaching, and task-based learning. This article suggests an academic model that is adapted to the local EFL context and replicable in similar educational contexts.

AIM: o examine the impact of a combined scaffolding and differentiated instruction intervention on the speaking performance of 6th-grade Uzbek learners (CEFR A1–A2 level).

MATERIALS AND METHODS: A 6-week single-group mixed-methods experimental design was implemented with 15 students aged 12–13; data were collected via pre- and post-tests assessed across key criteria (vocabulary, grammar, fluency, pronunciation, interaction), classroom observations, and short interviews.

DISCUSSION AND RESULTS: the implementation of visual aids, sentence frames, tiered tasks, and flexible grouping resulted in an increase in the mean overall speaking score from 11.8/20 to 16.4/20, with the most substantial gains observed in fluency and vocabulary, alongside heightened student participation and reduced dependency on teacher support.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

CONCLUSION: combining scaffolding with differentiated instruction provides an effective framework for enhancing oral proficiency, learner confidence, and communicative competence in mixed-ability EFL classrooms.

Keywords: scaffolding, differentiated instruction, young learners, EFL speaking, CEFR, Uzbekistan, mixed-ability classroom.

O‘ZBEKISTONDA EFL O‘RGANAYOTGAN YOSHLARNING SO‘ZLASHUV NUTQIGA SKAFFOLDING (BOSQICHMA-BOSQICH QO‘LLAB-QUVVATLASH) VA TABAQALASHTIRILGAN TA’LIMNING TA’SIRI.

Raimova Ma’sudabonu Xayrulla qizi, Toshkentdagi Vebster universiteti magistri.

Annotatsiya

KIRISH: so‘zlashuv tili ingliz tilini chet tili sifatida (EFL) o‘rganayotgan yoshlar uchun eng murakkab ko‘nikmalardan biri bo‘lib, o‘quvchilar so‘z boyligi, axborotni o‘zlashtirish tezligi, talaffuz, o‘ziga ishonch va muloqotga tayyorlik darajasi jihatidan bir-biridan farq qiladigan aralash qobiliyatli guruhlarda qo‘llaniladi. Ushbu tadqiqotda CEFR A1-A2 dasturi bo‘yicha ta’lim olayotgan 12-13 yoshdagi 15 nafar o‘zbek 6-sinf o‘quvchilarining og‘zaki nutqiga "pedagogik tayanch" va tabaqalashtirilgan ta’limning ta’siri qisqacha muhokama qilinadi. Ushbu tadqiqot uchun tajriba sifatida bitta guruh uchun 6 hafta davomida dastlabki va keyingi sinovlarga asoslangan aralash usullar yondashuvi qo‘llanildi. Ushbu o‘qitish modeli ko‘rgazmali materiallar, o‘qituvchi tomonidan modellashtirish, gap tuzilmalari, so‘z boyligi, yo‘lboshchi bilan takrorlash, sinfdoshlar, moslashuvchan guruhlash, ko‘p bosqichli topshiriqlar, rejalashtirish vaqtini ko‘paytirish va qo‘llab-quvvatlashdan bosqichma-bosqich voz kechishni o‘z ichiga oladi. Talabalarning so‘zlashuv qobiliyati quyidagi mezonlar asosida baholandi: so‘z boyligi, grammatika, ravonlik, talaffuz, muloqotga kirishuvchanlik va topshiriqlarni bajarish sifati. Bundan tashqari, o‘quvchilarning ishtirokini, o‘ziga bo‘lgan ishonchini va o‘qitish uslubiga nisbatan noxolis munosabatini o‘rganish uchun sinfda tuzilgan kuzatuvlar va qisqa intervyulardan foydalanildi. Tadqiqot Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy nazariyasi, "yaqin rivojlanish zonasi", "o‘quv ramkalari", tabaqalashtirilgan ta’lim, CEFRga yo‘naltirilgan kommunikativ til o‘rgatish va vazifalarga asoslangan ta’limga asoslangan. Ushbu maqolada mahalliy EFL kontekstiga moslashtirilgan va shunga o‘xshash ta’lim kontekstlarida takrorlanadigan akademik model taklif etiladi.

MAQSAD: skaffolding (bosqichma-bosqich qo‘llab-quvvatlash) va tabaqalashtirilgan ta’lim (differentiated instruction) yondashuvlarining O‘zbekistondagi 6-sinf (CEFR A1-A2 darajasidagi) o‘quvchilarining ingliz tilida so‘zlashuv mahoratiga ta’sirini baholash.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda 15 nafar 12–13 yoshli o‘quvchi ishtirokida 6 haftalik aralash metodli (mixed-methods) bir guruhli eksperiment o‘tkazildi; ma’lumotlar pre-test va post-test natijalari (so‘z boyligi, grammatika, ravonlik, talaffuz va interaksik kriteriyalar bo‘yicha), dars kuzatuvlari hamda qisqa intervyular orqali to‘plandi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ta'limiy tayanch vositalari (ko'rgazmali qurollar, frazali qoliplar, lug'at banki) hamda darajalangan topshiriqlardan foydalanish natijasida o'quvchilarning o'rtacha umumiy nutq bali 11.8/20 dan 16.4/20 gacha oshdi; bunda eng yuqori o'sish ravonlik va lug'at boyligida kuzatilib, o'quvchilarning nutqiy ishonchi ortgani va o'qituvchi yordamiga qaramligi kamaygani aniqlandi.

XULOSA: skaffolding va tabaqalashtirilgan ta'limning birgalikda qo'llanishi ko'p darajali sinflarda yosh o'quvchilarning nutq faolligini oshirish va olgan bilimlarini erkin muloqotda qo'llashlarida yuqori pedagogik samaradorlik ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: skaffolding, tabaqalashtirilgan ta'lim, yosh o'quvchilar, EFL so'zlashuv tili, CEFR, O'zbekiston, aralash imkoniyatlar sinfi..

ВЛИЯНИЕ СКАФФОЛДИНГА И ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ НА УСТНУЮ РЕЧЬ МОЛОДЫХ УЧАЩИХСЯ EFL В УЗБЕКИСТАНЕ.

Раимова Масудабону Хайрулла кызы, магистр Вебстерского университета в Ташкенте.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: разговорная речь - один из самых сложных навыков для молодых людей, изучающих английский как иностранный (EFL) в группах со смешанными способностями, где учащиеся отличаются друг от друга по уровню владения лексикой, скорости усвоения информации, произношению, уверенности в себе, готовности к общению. В этом исследовании кратко обсуждается влияние "строительных лесов" и дифференцированного обучения на разговорную речь 15 узбекских учащихся 6-го класса в возрасте около 12-13 лет, обучающихся по программе CEFR A1-A2. В качестве эксперимента для этого исследования был использован подход со смешанными методами, основанный на предварительном и последующем тестировании в течение 6 недель для одной группы. Эта модель обучения включает в себя наглядные материалы, моделирование преподавателем, фреймы предложений, словарный запас, репетиции с гидом, работу с коллегами, гибкую группировку, многоуровневые задания, увеличенное время планирования и постепенный отказ от поддержки. Разговорные способности студентов оценивались на основе следующих критериев: словарный запас, грамматика, беглость, произношение, коммуникабельность и качество выполнения заданий. Кроме того, для изучения участия учащихся, их уверенности в себе и их предвзятого отношения к подходу к преподаванию были использованы структурированные наблюдения в классе и короткие интервью. Исследование основано на социокультурной теории Выготского, "зоне ближайшего развития", "учебных каркасах", дифференцированном обучении, коммуникативном обучении языку, ориентированном на CEFR, и обучении, основанном на задачах. В этой статье

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

предлагается академическая модель, адаптированная к местному контексту EFL и воспроизводимая в аналогичных образовательных контекстах.

ЦЕЛЬ: оценка влияния комплекса методов скаффолдинга (пошаговой поддержки) и дифференцированного обучения на показатели устной речи учащихся 6-го класса (уровень CEFR A1-A2) в Узбекистане.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: исследование проводилось в течение 6 недель с участием 15 учащихся (12–13 лет) по смешанному методу (одногрупповой эксперимент "претест-посттест"); данные собирались путем оценивания речи по критериям (словарный запас, грамматика, беглость, произношение, интеракция), наблюдения за уроками и коротких интервью.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: использование визуальных опор, языковых шаблонов, уровневых заданий и парной работы способствовало повышению среднего балла говорения с 11.8/20 до 16.4/20; наибольший прогресс зафиксирован в беглости речи и словарном запасе, а также отмечен рост уверенности учащихся и снижение зависимости от помощи учителя.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: интеграция скаффолдинга и дифференцированного обучения подтверждает свою эффективность в разноуровневых классах, обеспечивая развитие автономности и коммуникативных навыков у младших подростков.

Ключевые слова: скаффолдинг, дифференцированное обучение, молодые учащиеся, разговорный язык EFL, CEFR, Узбекистан, класс со смешанными возможностями.

Although the main purpose of compulsory teaching of foreign languages is to improve speaking performance, successful speaking skills demand more than knowledge of grammar and vocabulary for young EFL learners. Learners must organize their ideas coherently, produce intelligible pronunciation, communicate anxiety, sustain meaningful interaction; however, these requirements are complex for those at the A1-A2 levels because, they are still learning with visuals, formulaic expressions, reviews, support by the teacher. These challenges become more pronounced in mixed-ability classrooms. In a mixed ability group, students can differ according to their ability to listen, memory, knowledge of vocabulary, self-confidence, and learning pace patterns. The lesson plan on which this study is based indicates that some students are strong at listening tasks, while others perform better in writing or vocabulary; furthermore, students demonstrate that learning speed depends on the visuals, role-playings, peer-working, and modelling. Ignoring learners` abilities affects their performance, and unmotivates them.

Scaffolding and differentiated instruction offer complementary pedagogical approaches. Scaffolding is defined as a form of temporary instructional support that enables learners to accomplish tasks beyond their current level of independent performance (Wood et al.,1976). This support is gradually reduced as learners gain

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

competence and become more capable of performing tasks autonomously. In contrast, differentiated instruction involves systematically adapting instructional content, learning processes, expected products, grouping arrangements, instructional pace, and the degree of teacher support according to learners' readiness, abilities, and individual learning profiles, expected products, grouping arrangements, instructional pace, and the degree of teacher support according to learners' readiness, abilities, and individual learning profiles. These two methods serve as the foundation of learning foreign languages.

Task example: 1 activity (content differentiation): the teacher will divide students into the groups according to their language level. Teacher will give images and worksheets to beginner students. Advanced students will identify the role and meaning of the word in text according to the context.

Justification: I chose showing pictures to student method because some students good at remembering things when watching them. Matching materials to student readiness helps learners understand content meaningfully (Tomlinson, 2001, pp. 72–73).

2. Activity (product differentiation): beginner students will describe people according to characters using descriptions, whereas advanced students will write full paragraphs.

Justification: Differentiated task should be manageable and achieved through small adaptations or they become too daunting and time-consuming for teachers (Baecher, 2011, p. 68).

Content vocabulary activity includes vocabulary usage, images

Product includes writing

Process will be grouping, peer working

Flexible groups by readiness and learning profile (Tomlinson, 2001, p. 4)

PROBLEM STATEMENT

Although Uzbek EFL young students can understand simple English conversations, they struggle to produce accurate speech with confidence. All students receive the same task, time to complete the task, and the same amount of support, however, they differ in readiness. A careful combination of scaffolding and differentiated instructions is an effective intervention to improve speaking and participation in a mixed-ability classrooms.

PURPOSE AND SIGNIFICANCE OF THE STUDY

The main aim of this study is to examine the impact of a six-week intervention based on scaffolding and differentiated instruction on students speaking performance. When it comes to its importance, the paper explores combination of scaffolding and differentiated instruction in one teaching intervention for school mixed-ability groups rather than, treating separately them and it provides practical solution, rubric, observation protocol, and analysis plan. this study can be useful for EFL teachers, teacher educators, curriculum developers, and researchers working with young learners

2. LITERATURE REVIEW

SPEAKING OF YOUNG LEARNERS

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Speaking tasks should be meaningful, age-appropriate, provide visuals and connect to familiar grammar topics and experiences. To improve speaking ability successfully, topics such as description, role play, gap-filling, peer-work are suitable for beginner and elementary levels, as a result, teacher may achieve improvement oral practice.

DIFFERENCIATION AND SCAFFOLDING INSTRUCTION

Differentiation is a teaching approach that recognizes learners` readiness, interests and individual learning characteristics by adapting learning outcomes and the learning environment, syllabus, subject content. As Tomlinson (2014) explains, "Differentiation is an organized, flexible way of proactively adjusting teaching and learning to maximize each student's growth and individual success" (p. 18). This instruction method aims to provide with success and improvement for each student. This method in aiming success in oral practise includes giving diverse speaking tasks, vocabulary banks, sentence frames, adaptable peer-workings, implementing tiered tasks according to learners' language proficiency. Differentiation chooses the type of support while, scaffolding decides to help with support to produce speech independently. According to Baecher (2011), "Scaffolding practices activate students' background knowledge, engage them in learning through pairing and grouping, and initiate independent work only after a model or guide has been provided" (p. 65). Combining both of them enhances the development of oral proficiency.

3. METHODOLOGY

PPP, TBLT, AND COMMUNICATIVE OUTPUT

Model of Presentation–Practice–Production (PPP) and Task-Based Language Teaching (TBLT) combine pedagogical intervention. Vocabulary and grammar are explained by teacher performance and visual materials in Presentation model and practised through controlled and guided activities then, use in communicative speaking tasks. As Ellis (2003) mentioned, "Tasks provide the opportunity for learners to use language pragmatically in order to achieve an outcome" (p.8). it means, the chance of using language meaningfully in practise is created by the tasks, therefore, students can describe, compare, ask questions and speak with their friend in real life in production step. This progression serves to improve oral communication.

RESEARCH GAP

The effects of scaffolding, interaction, and differentiated instruction have been validated by the majority of existing research; however, some of studies demonstrate these instructions for older students who are studying at the university, therefore, there are limited studies that focus on the Uzbek school classes. Therefore, this paper aimed to fill research gap with a small-scale, context-sensitive mixed-methods design that involves young A1–A2 learners.

4. RESULTS

DESIGN OF RESEARCH

This research was administered based on a mixed-method, this implies that both quantitative and qualitative data are used and only a single group participated. Initially,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

pre-test is conducted to check the level of speaking ability, then, the instructional intervention is implemented for 6 weeks for 45 minutes with 15 students at 12. After the post-test was completed, the results were compared. Quantitative data were collected according to the rubric of speaking critics, qualitative data were collected based on the lesson observations, student perceptions, and short interviews. This research paper does not compare the results because a single group participated. Therefore, the findings reflect the changes in students' speaking performance following the intervention. However, they do not provide conclusive evidence that these changes were caused solely by the intervention. Speaking assessment is graded according to the analytic rubric. There is a sample for pre-test.

Section	Task	Cretia
1. Introduction	Introduce yourself (name, age etc) during a minute	Vocabulary, Grammar, Fluency, Pronunciation
2. Picture description	The picture was given and student mentioned people, place, actions. 1 o2 minutes	Vocabulary, Grammar, Fluency, Pronunciation
3. Short conversation	Answered the teacher`s questions about daily routine. 5 questions	Interaction, Fluency, Grammar, Pronunciation
4. Pair work	Talked with parter about hobbies, sports, holidays	Interaction, Fluency, Grammar, Pronunciation, Task achievement

Critics

Critics	beginners	Developing	Proficient	advances
Vocabulary usage	Used 3 vocabulary incorrectly	Used 4- 5 words with mistakes	Used 5 words correctly	Used 6 words clearly, correctly
Sentence structure	Writes with mistakes	Writes limited	Writes full paragraphs differently	Writes differently, complex sentences
Content comprehension	Not fully understanding	Understand but not clearly	Understand	Understand fully
Language support use	Do not use scaffolding (word banks)	Used one scaffolding successfully	Used a lot of supports	Used scaffolding independently
Working with pairs	fewer participation	Sometimes participated	Participated often	Participate actively.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

The comparison of the pre-test and post-test results showed an overall improvement in students' speaking performance after the six-week intervention. The mean overall speaking score increased from 11.8/20 in the pre-test to 16.4/20 in the post-test.

Table 1. Comparison of Students' Speaking Performance Before and After the Intervention

Speaking assessment	Pre-test	Post-test
Vocabulary	2.3	3.0
Grammar	1.9	2.7
Fluency	2.1	3.2
Pronunciation	2.2	2.8
Interaction	1.8	2.6
Overall	11.8/20	16.4/20

The results indicate improvement across all assessed speaking criteria. The largest increase was observed in fluency, while vocabulary and pronunciation also showed noticeable progress. Improvements in grammar, interaction, and task achievement suggest that students became more confident and were able to communicate more effectively during speaking activities. Classroom observations further revealed greater participation in pair and group work, increased willingness to speak English, and reduced dependence on teacher support by the end of the intervention.

The findings of this study indicate that the combined use of scaffolding and differentiated instruction had a positive impact on young EFL learners' speaking performance. Following the six-week intervention, students demonstrated noticeable improvements in vocabulary use, grammatical accuracy, pronunciation, fluency, and classroom participation. Classroom observations and short interviews also revealed that learners became more confident in expressing themselves in English and participated more actively in speaking activities. These improvements can be attributed to several factors, including the adaptation of tasks to students' proficiency levels, the gradual instructional support provided by the teacher, and the regular use of pair and group work during communicative activities.

The findings are consistent with previous research on differentiated and scaffolded instruction. Tomlinson (2014) argues that adapting instruction to learners' readiness, interests, and learning profiles promotes individual academic growth. Similarly, Vygotsky's (1978) Zone of Proximal Development suggests that temporary instructional support enables learners to perform tasks beyond their independent abilities. In the present study, scaffolding techniques such as visual materials, sentence frames, vocabulary banks, and teacher modelling provided learners with the support needed to develop greater independence in speaking. The results also align with Ellis's (2003) Task-Based Language Teaching framework, which emphasizes that meaningful communicative tasks encourage learners to use language authentically and improve oral proficiency.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

A major strength of this study is that it integrates scaffolding and differentiated instruction into a single pedagogical framework and examines its application in the context of Uzbek secondary school EFL classrooms.

Furthermore, the use of both quantitative and qualitative data provided a more comprehensive understanding of students' speaking development. However, the study has several limitations. It involved only one group of 15 participants and did not include a control group. In addition, the intervention lasted only six weeks, limiting the evaluation of its long-term effects. Future research should include larger samples, control groups, and more rigorous statistical analyses to provide stronger evidence for the effectiveness of this instructional approach.

This article presents a research-based framework for examining the effects of scaffolding and differentiated instruction on young Uzbek EFL learners' speaking performance. The intervention responds to learner variation through visual support, teacher modelling, sentence frames, vocabulary banks, rehearsal, flexible grouping, tiered tasks, and gradual fading. Its mixed-methods design combines speaking scores with classroom participation and learner perceptions. The study is pedagogically promising, but publication claims must be based on real data. Once the proposed intervention is implemented and the reporting framework is completed, the manuscript can provide useful evidence for CEFR-oriented, mixed-ability EFL teaching in Uzbekistan.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Baecher, L. (2011). Differentiated instruction for English language learners: Strategies for the secondary English teacher. In A. Cohan & A. Honigsfeld (Eds.), *Breaking the mold of education for culturally and linguistically diverse students: Innovative and successful practices for the twenty-first century* (pp. 64–76). Rowman & Littlefield.
2. Council of Europe. (2020). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment – Companion volume*. Council of Europe Publishing.
3. Ellis, R. (2003). *Task-based language learning and teaching*. Oxford University Press.
4. Tomlinson, C. A. (2001). *How to differentiate instruction in mixed-ability classrooms* (2nd ed.). ASCD.
5. Tomlinson, C. A. (2014). *The differentiated classroom: Responding to the needs of all learners* (2nd ed.). ASCD.
6. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.
7. Wood, D., Bruner, J. S., & Ross, G. (1976). The role of tutoring in problem solving. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 17*(2), 89–100. https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1976.tb00381.x

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

BELBOG‘LI KURASHDA SPORTCHILARNI SARALASH VA YO‘NALTIRISHNING NAZARIY-METODIK ASOSLARI: SUN’IY INTELLEKT INTEGRATSIYASI.

Quvondiqov Jaloliddin Ismoil o‘g‘li, O‘zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti tayanch doktoranti.
jaloliddin19950904@gmail.com.

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada belbog‘li kurash sport turida iqtidorli yoshlarni saralash va ularning natijadorligini istiqbolli bashoratlashning zamonaviy ilmiy-na’zariy asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqotda rivojlangan mamlakatlar tajribasi, sport diagnostikasida raqamli texnologiyalar va sun’iy intellekt algoritmlarini qo‘llashning afzalliklari yoritilgan. Muallif an’anaviy saralash usullaridagi metodologik kamchiliklarni ko‘rsatib o‘tib, kurashchilarning mahoratini oshirishda ko‘p faktorli prognozlashtirish modellarining ahamiyatini asoslab beradi.

MAQSAD: belbog‘li kurashchilarning kasbiy mahorat darajasini sun’iy intellekt (AI) va mashinali o‘qitish (Machine Learning) algoritmlari asosida bashoratlashning ko‘p omilli metodologiyasini va uning nazariy-metodik asoslarini tadqiq etish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda PQ-4881 va PQ-18-sonli qarorlar talablari, ilg‘or xalqaro tajriba (Germaniya, AQSH, Xitoy, Avstraliya), A.A. Gujalovskiy va V.P. Filin nazariyalari, Wearable IoT sensorlari, Computer Vision, sun’iy neyron tarmoqlari (ANN) va "Raqamli egizak" (Digital Twin) simulyatsion modellarini ilmiy-pedagogik hamda statistik tahlil qilish usullaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: mahalliy belbog‘li kurash seleksiyasidagi tizimli kamchiliklar (subyektivizm, retardantlarni e’tiborsiz qoldirish, akseleratsiya muammosi va raqamli Big Data bazasining yo‘qligi) ko‘rsatib berildi; neyron tarmoqlarning an’anaviy statistik metodlarga nisbatan 15–20% yuqori aniqlik berishi va Germaniya monitoring tajribasining 85% li samaradorligi asoslandi.

XULOSA: belbog‘li kurashda sun’iy intellekt va "Raqamli egizak" modelini qo‘llash sportchining 5–7 yillik istiqboldagi professional mahorat darajasini aniq baholashda inson omili xatolarini bartaraf etadi hamda milliy sport nufuzini xalqaro darajaga olib chiqadi.

Kalit so‘zlar: belbog‘li kurash, sun’iy intellekt, sport saralashi, prognozlash, raqamli diagnostika, morfofunksional ko‘rsatkichlar, iqtidorni aniqlash, Big Data.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОТБОРА И ОРИЕНТАЦИИ СПОРТСМЕНОВ В БОРЬБЕ НА ПОЯСАХ: ИНТЕГРАЦИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА.

Кувондиков Жалолиддин Исмоил угли, докторант Узбекистанского государственного университета физической культуры и спорта.

Аннотация

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье анализируются современные научно-теоретические основы отбора одаренной молодежи в борьбе на поясах (бельбогли кураш) и перспективного прогнозирования их результативности. В исследовании освещен опыт развитых стран, а также преимущества применения цифровых технологий и алгоритмов искусственного интеллекта в спортивной диагностике. Указывая на методологические недостатки традиционных методов отбора, автор обосновывает важность многофакторных прогностических моделей в повышении мастерства борцов.

ЦЕЛЬ: исследование теоретико-методических основ и разработка многофакторной методологии прогнозирования уровня профессионального мастерства борцов на поясах на основе искусственного интеллекта (ИИ) и алгоритмов машинного обучения (Machine Learning).

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использованы нормативно-правовые акты Республики Узбекистан (ПП-4881, ПП-18), передовой международный опыт (Германия, США, Китай, Австралия), теории сенситивных периодов А.А. Гужаловского и В.П. Филина, а также методы анализа датчиков Wearable IoT, Computer Vision, искусственных нейронных сетей (ANN) и моделирования «Цифровой двойник» (Digital Twin).

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: выявлены системные недостатки в отечественном отборе борцов на поясах (субъективизм, игнорирование ретардантов, проблемы акселерации и отсутствие единой базы Big Data); доказана высокая точность нейронных сетей (на 15–20% выше традиционных методов) и эффективные показатели немецкой модели мониторинга (до 85% точности).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: внедрение искусственного интеллекта и концепции «Цифрового двойника» в борьбу на поясах исключает человеческий фактор при прогнозировании мастерства спортсмена на 5–7-летнюю перспективу и выводит национальный спорт на новый международный уровень.

Ключевые слова: борьба на поясах, искусственный интеллект, спортивный отбор, прогнозирование, цифровая диагностика, морфофункциональные показатели, выявление одаренности, Big Data.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF ATHLETE SELECTION AND ORIENTATION IN BELT WRESTLING: ARTIFICIAL INTELLIGENCE INTEGRATION.

Kuvondikov Jaloliddin Ismoil ugli, Doctoral Student at the Uzbekistan State University of Physical Education and Sports.

Annotation

INTRODUCTION: This article analyzes modern scientific and theoretical foundations for selecting talented youth in belt wrestling (belbog‘li kurash) and promising forecasting of

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

their performance. The research highlights the experience of developed countries, as well as the advantages of applying digital technologies and artificial intelligence algorithms in sports diagnostics. By pointing out the methodological limitations of traditional selection methods, the author substantiates the importance of multi-factor forecasting models in enhancing wrestlers' skills.

AIM: to explore the theoretical and methodological foundations and develop a multi-factorial methodology for predicting the professional mastery of belt wrestlers using artificial intelligence (AI) and machine learning (ML) algorithms.

MATERIALS AND METHODS: the study synthesized presidential decrees of Uzbekistan (PQ-4881, PQ-18), international best practices (Germany, USA, China, Australia), A.A. Guzhalovsky and V.P. Filin's sensitive periods theories, alongside analytical frameworks of Wearable IoT sensors, Computer Vision, Artificial Neural Networks (ANN), and Digital Twin simulations.

DISCUSSION AND RESULTS: systematic limitations in local belt wrestling selection were identified (e.g., subjectivity, neglect of retardants, acceleration bias, lack of a centralized Big Data platform); the superior predictive accuracy of neural networks (15–20% higher than traditional linear models) and the efficacy of German multi-stage monitoring (up to 85% precision) were substantiated.

CONCLUSION: implementing AI technologies and Digital Twin models in belt wrestling minimizes human error in forecasting an athlete's professional growth over a 5–7-year perspective, substantially elevating the national sport's global standing.

Keywords: belt wrestling, artificial intelligence, sports selection, forecasting, digital diagnostics, morphofunctional indicators, talent identification, Big Data.

Jahon sport ilm-fanida yuqori natijalarga erishish nafaqat jismoniy tayyorgarlik darajasi va funksional imkoniyatlar, balki saralash (selection) hamda sportga yo‘naltirish jarayonlarini ilmiy va texnologik asosda boshqarish, shuningdek, sportchining uzoq muddatli rivojlanish dinamikasini aniq bashorat qilish bilan uzviy bog‘liqdir. So‘nggi yillarda respublikamizda jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirish, ayniqsa, milliy sport turlarini xalqaro darajaga olib chiqish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 4-noyabrdagi “Kurash milliy sport turini rivojlantirish va uning xalqaro nufuzini yanada oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4881-sonli hamda 2024-yil 22-yanvardagi “Sport sohasida raqamlashtirish jarayonlarini jadallashtirish va zamonaviy axborot texnologiyalarini keng joriy etish to‘g‘risida”gi PQ-18-sonli qarorlarida sohani raqamlashtirish, sportchilar va murabbiylar faoliyatiga innovatsion texnologiyalarni tatbiq etish ustuvor vazifa qilib belgilangan.

Biroq, belbog‘li kurashda iqtidorli yoshlarni aniqlash va ularni saralashda hanuzgacha an’anaviy hamda subyektiv yondashuvlarga tayanish, sportchilarning biologik yetilish sur’atlarini e’tibordan chetda qoldirish xalqaro arenalarda barqaror

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

raqobatbardoshlikni ta’minlashga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Shu sababli, zamonaviy sun’iy intellekt (AI) va mashinali o‘qitish (Machine Learning) algoritmlari asosida belbog‘li kurashchilarning kasbiy mahorat darajasini bashoratlashning ko‘p omilli metodologiyasini ishlab chiqish hamda uning nazariy-metodik asoslarini tadqiq etish bugungi kunda sport ilmining eng dolzarb vazifalaridan biridir.

Xalqaro amaliyot tahlili shuni ko‘rsatadiki, Germaniya, AQSH, Xitoy va Avstraliya kabi yetakchi sport mamlakatlarida saralash tizimi oddiy empirik va pedagogik tanlovdan murakkab, ko‘p darajali texnologik monitoring bosqichiga o‘tgan. Masalan, Germaniya tajribasida saralash bolaning biologik sensitiv (sezgir) davrlariga asoslangan to‘rt bosqichli monitoringni o‘z ichiga oladi; ushbu modelda kurashchilarning skelet-mushak tizimi va vestibular apparatining dinamik yuklamalarga chidamliligini matematik modellashtirish orqali bashoratlash 85% gacha aniqlikni ta’minlamoqda.

AQSHning NCAA tizimida qo‘llaniladigan "Data-driven selection" (ma’lumotlarga asoslangan saralash) modeli esa millionlab sportchilarning somatik, psixofiziologik hamda funksional ko‘rsatkichlarini Big Data (katta ma’lumotlar) bazasiga jamlab, statistik va neyron prognozlarni amalga oshiradi. Bugungi kunda zamonaviy sport diagnostikasi uchta asosiy yo‘nalishda rivojlanmoqda: birinchidan, geterogen sensorlar (Wearable IoT) yordamida real vaqt rejimida biometrik va harakat ma’lumotlarini yig‘ish; ikkinchidan, kompyuter ko‘rishi (Computer Vision) hamda videoanalitika orqali texnik-taktik harakatlar trayektoriyasini tahlil qilish; uchinchidan, mashinali o‘qitish algoritmlari orqali sportchining kelajakdagi natijadorligini bashoratlash.

Claudino va hammualliflarning (2019) tadqiqotlariga ko‘ra, sun’iy neyron tarmoqlari (ANN) sportchining tayyorgarlik darajasini bashorat qilishda an’anaviy statistik va chiziqli metodlardan 15–20% yuqori aniqlikka ega. Belbog‘li kurash spetsifikasidan kelib chiqqan holda, ushbu texnologiyalar "shag" qo‘yish, belbog‘ni ushlash kuchi va tana muvozanati dinamikasini "Raqamli egizak" (Digital Twin) modelida simulyatsiya qilish va sportchining tana koordinatsiyasini harakatda sinab ko‘rish imkonini beradi.

Sport pedagogikasi va meditsinasida natijadorlikni bashoratlash modellari evolyutsiyasi o‘tgan davr natijasini kelajakka to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘chiruvchi chiziqli-ekstrapolyatsion modeldan A.A. Gujalovskiy va V.P. Filin nazariyalariga asoslangan sensitiv davrlar modeliga, so‘ngra jismoniy, texnik hamda psixologik ko‘rsatkichlarning kompensator imkoniyatlarini hisobga oluvchi ko‘p komponentli modelga qarab rivojlanib bordi. Nazariy va empirik tahlillar

O‘zbekistonda belbog‘li kurash seleksiyasida bir qator tizimli metodologik kamchiliklar mavjudligini ko‘rsatmoqda: birinchidan, murabbiy intuitsiyasiga tayanish kabi subyektivizm sababli iqtidorli "retardantlar" (biologik kech yetiluvchi, lekin kelajakda yuqori salohiyatga ega sportchilar) e’tibordan chetda qolib ketmoqda; ikkinchidan, statik va bir martalik testlash tufayli organizmning dinamik "o‘rganuvchanlik" (trainability) hamda adaptatsiya koeffitsienti inobatga olinmayapti; uchinchidan, akseleratsiya muammosi sababli biologik tez yetilgan bolalar vaqtincha kuchli bo‘lgani uchun tanlab olinib, 18–20

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

yoshda ularning natijalarida to‘xtash (plato) kuzatilmoqda; to‘rtinchidan, kurashchilarning jismoniy, tibbiy-biologik va psixofiziologik ma’lumotlarini jamlovchi yagona raqamli Big Data bazasi va reyting platformasi mavjud emas.

O‘tkazilgan ilmiy-nazariy tahlillar shuni ko‘rsatadiki, sportda saralash va yo‘naltirish tizimi global miqyosda empirik bosqichdan fundamental-texnologik va raqamli bosqichga o‘tgan bo‘lib, sport pedagogikasini neyron tarmoqlari, regression va klastyer tahlili kabi axborot texnologiyalari bilan sintez qilmasdan turib bashoratlashning yuqori aniqligiga erishib bo‘lmaydi. Belbog‘li kurashda ilmiy saralashni tashkil etish uchun nafaqat jismoniy va texnik ko‘rsatkichlarni, balki neyrodinamik, vestibulyar barqarorlik hamda vegetativ nerv tizimi ko‘rsatkichlarini o‘z ichiga olgan yangi ko‘p omilli metodologik algoritm yaratish zarur.

Yakuniy xulosa sifatida ta’kidlash lozimki, "Raqamli egizak" (Digital Twin) va sun’iy intellekt konsepsiyasining amaliyotga joriy etilishi sportchining 5–7 yillik istiqboldagi professional mahorat darajasini (Sport ustasi, Xalqaro toifadagi sport ustasi) aniq baholashda inson omili bilan bog‘liq xatolarni bartaraf etadi hamda milliy sportimizning xalqaro arenalardagi raqobatbardoshligini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Rasulov Q.Q - THE COMPETITION TOOK PLACE IN TRAINING EFFECTIVENESS OF THE TECHNICAL-TACTICAL TRAINING PROGRAM. Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal, 6(7), 207-215
2. Rasulov A. S. Kazoqov R.T. Quvondiqov J.I. Oripov O.O - 14-16 YOSHLI BELBOG' KURASHCHILARNI MUSOBAQA OLDI SIKLIDA MAXSUS TAYYORGARLIGINI OPTIMALLASHTIRISH, International scientific journal «MODERN SCIENCE AND RESEARCH» -1650-1660, 2025-yil. https://doi.org/10.5281/zenodo.15306433.
3. Narziyev J.P, Nabiullin R.H, Quvondiqov J.I - ЎЗБЕКИСТОНДА ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ВА СПОРТНИ ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ ҲОЛАТИ ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ “Innovations in Science and Technologies” ilmiy-elektron jurnali. -222-230, 2025-yil. www.innoist.uz
4. Расулоа А.С. Казоқов Р.С. Орипов О.О. Қувондиқов Ж.И - БОШЛАНҒИЧ ТАЙЁРЛОВ БОСҚИЧИДА ЁШ ФУТБОЛЧИЛАРНИ КУЧ ҚОБИЛИЯТИ, ТЕХНИК ТАЙЁРГАРЛИГИ ВА УНИ ТАРБИЯЛАШ УСЛУБИЯТИ, International scientific journal «MODERN SCIENCE AND RESEARCH». -309-319, 2025-yil. https://doi.org/10.5281/zenodo. 14864827.
5. Narziyev J.P, Quvondiqov J.I. Ziyadullayev K.SH CHUQURLASHTIRILGAN IXTISOSLASHUV BOSQICHIDA FUTBOLCHILARNING TEZKOR-KUCH SIFATLARINI, “Innovations in Science and Technologies” scientific electronic journal . -29-39, 2024-yil. www.innoist.uz

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

6. Rasulov A. S. Kazoqov R.T. Quvondiqov J.I. Oripov O.O. Djo'rabayev A.M. CHUQURLASHTIRILGAN IXTISOSLASHUV BOSQICHIDA FUTBOLCHILARNING TEZKOR-KUCH SIFATLARINI, International scientific journal «MODERN SCIENCE AND RESEARCH». -307-316, 2024-yil. https://doi.org/10.5281/zenodo. 14182161.
7. Quvondiqov J.I. BELBOG'LI KURASHDA MASHG'ULOTLARINI REJALASHTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI SPORTS MANAGEMENT AND MARKETING IN THE DEVELOPMENT OF POPULAR SPORTS: MAIN FACTORS, INNOVATION DIRECTIONS AND OPPORTUNITIES. -160-163, 2024-yil.
8. Quvondiqov J.I, Zakirov G' JISMONIY TARBIYA VA SPORT IQTISODIYOTINING RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI, Ijtimoiy fanlarda inovatsiya.-9, 2023-yil. www.sciencebox.uz
9. Boltabayev M.R, Ziyadullaev K.Sh, Kuvondikov J.I, Baxtiyorov U.B, THE ROLE AND IMPORTANCE OF ADVERTISING IN THE FIELD OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS MANAGEMENT, International Journal on Integrated Education (IJIE). -16, 2023-yil.
10. Quvondiqov Jaloliddin, K. Sh. Ziyadullaev , J.P.Narziev , S. J. Narzieva- IMPROVING MARKETING IN THE FIELD OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS, JOURNAL OF PEDAGOGY. -50-60, 2023-yil. https://scopusacademia.org
11. Quvondiqov Jaloliddin, Madamin Ubbiniyazov, Panayeva Umida, Boymatova Madina, Otajonova Laylo- Marketing problems in sports, JMEA Journal of Modern Educational Achivements. -539-543, 2023-yil. https://scopusacademia.org
12. Quvondiqov J.I, Baymatova M.S, Baxtiyorov U.B, Davlatov D.N, Amanjolova A.A, Dilmurodova H.D - ACTUAL PROBLEMS IN THE FIELD OF SPORTS, European Journal of Humanities and Educational Advancements (EJHEA). -102,103, 2022-yil. https://www.scholarzest.com
13. Quvondiqov J.I, Ubbiniyazov M.I - JISMONIY TARBIYA VA SPORT SOXASIDA MAQSADLI STRATEGIK MARKETING KONSEPSIYASI ILMIY ASOSLASH, CARJIS. -51-61, 2021-yil. Google Scholar www.carjis.org
14. Rasulov Q.Q - Malakali kurashchilarning musobaqa bellashuvlarida ko'proq qo'llangan samarali va samarasiz usullarning tahlili. Sportda ilmiy tadqiqotlar jurnali, Toshkent-2025. (B 216-220)
15. Musulmonov H.E -Coordination accuracy of technical methods in belt wrestlers and its development using balance exercises, MENTAL ENLIGHTENMENT SCIENTIFIC METHODOLOGICAL JOURNAL 263-267 Betlar.
16. Musulmonov H.E- Malakali belbog'li kurashchilarda usullarni o'ng - chap tomonlama qo'llash tajribasini o'rganish natijalari va uning samaradorligi, FAN-SPORT "Sportda ilmiy tadqiqotlar'' ilmiy-nazariy jurnali 2025/1, 43-46 Betlar
17. Musulmonov H.E - Практическая значимость формирования симметричных технических действий (бросков справа и слева) у борцов на поясах в

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

экспериментальных условиях. FAN-SPORT “Sportda ilmiy tadqiqotlar’’ ilmiy-nazariy jurnali 2025/2 77-79 Betlar

18. F.I. Bobomurodov- CLASSIFICATION OF TRADITIONAL "THROWING" MOVEMENTS USED BY WRESTLERS BASED ON A BIOMECHANICAL APPROACH, MENTAL ENLIGHTENMENT SCIENTIFIC –METHODOLOGICAL JOURNAL Pages:27-33 DOI: https://doi.org/10.37547/mesmj-V5-I9-05

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

HARBIY XIZMATDAN ZAXIRAGA BO‘SHATILGAN SHAXSLARNING IJTIMOIY-PSIXOLOGIK ADAPTATSIYASI: O‘ZINI O‘ZI BOSHQARISH VA STRESSGA BARDOSHLILIK DINAMIKASI.

Ikmatullayev G‘ayrat Zokirovich, O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti, Xizmat faoliyatini tarbiyaviy-psixologik ta’minlash kafedrasi boshlig‘ining o‘rinbosari, p.f.f.d.(PhD), dotsent.

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada harbiy xizmatdan zaxiraga bo‘shatilgan shaxslarning fuqarolik hayotiga ijtimoiy-psixologik adaptatsiyasi jarayoni tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy e’tibori zaxirada o‘tkazilgan muddat omilining shaxsning o‘zini o‘zi boshqarish qobiliyati, stressga bardoshlilik va ijtimoiy moslashuvchanlik ko‘rsatkichlariga ta’sirini aniqlashga qaratilgan. Harbiy muhitdan fuqarolik hayotiga o‘tishdagi kognitiv va emotsional ziddiyatlar, shuningdek, shaxsning ratsionalizatsiya mexanizmlari qiyosiy tahlil qilinadi.

MAQSAD: tadqiqotning maqsadi zaxiraga bo‘shatilgan shaxslarning fuqarolik hayotiga ijtimoiy-psixologik moslashuv jarayonini o‘rganish hamda zaxirada bo‘lish muddatining shaxsning o‘zini o‘zi boshqarishi, stressga chidamliligi va ijtimoiy moslashuvchanligi ko‘rsatkichlariga ta’sirini aniqlashdan iborat. Shuningdek, harbiy muhitdan fuqarolik hayotiga o‘tish jarayonida yuzaga keladigan kognitiv va emotsional ziddiyatlarni tahlil qilish ko‘zda tutilgan.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda zaxiraga bo‘shatilgan shaxslarning fuqarolik hayotiga moslashuvining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari tahlil qilindi. Zaxirada bo‘lish muddati asosiy omil sifatida olinib, o‘zini o‘zi boshqarish, stressga chidamlilik va ijtimoiy adaptatsiya ko‘rsatkichlari qiyosiy jihatdan o‘rganildi. Shuningdek, harbiy muhitdan fuqarolik muhitiga o‘tishda yuzaga keladigan kognitiv va emotsional konfliktlar hamda shaxsning ratsionalizatsiya mexanizmlariga e’tibor qaratildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tahlillar zaxirada bo‘lish muddati shaxsning fuqarolik hayotiga moslashuvi jarayonida muhim omillardan biri ekanligini ko‘rsatadi. Harbiy muhitdan fuqarolik hayotiga o‘tish jarayonida kognitiv va emotsional ziddiyatlar yuzaga kelishi mumkin bo‘lib, ularni bartaraf etishda shaxsning o‘zini o‘zi boshqarishi, stressga chidamliligi, ijtimoiy moslashuvchanligi hamda ratsionalizatsiya mexanizmlaridan foydalanishi muhim ahamiyat kasb etadi.

XULOSA: zaxiraga bo‘shatilgan shaxslarning fuqarolik hayotiga muvaffaqiyatli moslashuvi ularning psixologik resurslari va zaxirada bo‘lish davri bilan bog‘liq murakkab ijtimoiy-psixologik jarayon hisoblanadi. O‘zini o‘zi boshqarish, stressga chidamlilik va ijtimoiy adaptatsiyani rivojlantirish, shuningdek, kognitiv-emotsional ziddiyatlarni konstruktiv tarzda bartaraf etish mexanizmlarini qo‘llab-quvvatlash ushbu jarayon samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Kalit so‘zlar: Harbiy xizmat, zaxiraga bo‘shatilganlar, ijtimoiy-psixologik adaptatsiya, o‘zini o‘zi boshqarish, stressga bardoshlilik, ratsionalizatsiya, kognitiv dissonans, re-socializatsiya, shaxs transformatsiyasi.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ АДАПТАЦИЯ ЛИЦ, УВОЛЕННЫХ В ЗАПАС: ДИНАМИКА САМОРЕГУЛЯЦИИ И СТРЕССОУСТОЙЧИВОСТИ.

Икматуллаев Гайрат Закирович, заместитель начальника кафедры воспитательно-психологического обеспечения служебной деятельности Университета общественной безопасности Республики Узбекистан, доктор философии (PhD) по педагогическим наукам, доцент.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье анализируется процесс социально-психологической адаптации лиц, уволенных в запас, к гражданской жизни. Основное внимание исследования сфокусировано на выявлении влияния фактора срока пребывания в запасе на показатели саморегуляции, стрессоустойчивости и социальной адаптивности личности. Проведен сравнительный анализ когнитивных и эмоциональных конфликтов при переходе из военной среды в гражданскую, а также механизмов рационализации личности.

ЦЕЛЬ: цель исследования заключается в изучении процесса социально-психологической адаптации лиц, уволенных в запас, к гражданской жизни и выявлении влияния срока пребывания в запасе на показатели саморегуляции, стрессоустойчивости и социальной адаптивности личности. Особое внимание уделено анализу когнитивных и эмоциональных конфликтов, возникающих при переходе из военной среды в гражданскую.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании проанализированы социально-психологические особенности адаптации лиц, уволенных в запас, к условиям гражданской жизни. Срок пребывания в запасе рассматривался в качестве основного фактора, в связи с которым изучались показатели саморегуляции, стрессоустойчивости и социальной адаптивности. Также анализировались когнитивные и эмоциональные конфликты, возникающие при переходе из военной среды в гражданскую, и механизмы рационализации личности.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты анализа показывают, что срок пребывания в запасе является одним из значимых факторов процесса адаптации личности к гражданской жизни. Переход из военной среды в гражданскую может сопровождаться когнитивными и эмоциональными конфликтами, преодоление которых во многом связано с уровнем саморегуляции, стрессоустойчивости и социальной адаптивности личности, а также с использованием механизмов рационализации.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: социально-психологическая адаптация лиц, уволенных в запас, представляет собой сложный процесс, связанный с их психологическими ресурсами и продолжительностью пребывания в запасе. Развитие саморегуляции, стрессоустойчивости и социальной адаптивности, а также поддержка конструктивных механизмов преодоления когнитивных и эмоциональных конфликтов способствуют более успешной адаптации к гражданской жизни.

Ключевые слова: военная служба, уволенные в запас, социально-психологическая адаптация, саморегуляция, стрессоустойчивость, рационализация, когнитивный диссонанс, ресоциализация, трансформация личности.

OCIAL-PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF MILITARY PERSONNEL TRANSITIONING TO RESERVE: DYNAMICS OF SELF-REGULATION AND STRESS RESILIENCE.

Gayrat Zokirovich Ikmatullayev, Deputy Head of the Department of Educational and Psychological Support for Service Activities, University of Public Security of the Republic of Uzbekistan, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor.

Annotation

INTRODUCTION: this article analyzes the process of socio-psychological adaptation of military personnel discharged into the reserve to civilian life. The study focuses primarily on identifying the impact of the duration of time spent in the reserve on indicators of self-regulation, stress resilience, and social adaptability of the individual. A comparative analysis is conducted regarding the cognitive and emotional conflicts encountered during the transition from a military to a civilian environment, as well as the mechanisms of personality rationalization.

AIM: the aim of the study is to examine the process of socio-psychological adaptation of discharged military personnel to civilian life and to identify the influence of the length of time spent in the reserve on self-regulation, stress resilience, and social adaptability. Particular attention is paid to cognitive and emotional conflicts arising during the transition from the military environment to civilian life.

MATERIALS AND METHODS: the study analyzed the socio-psychological characteristics of the adaptation of discharged military personnel to civilian life. The length of time spent in the reserve was considered as a key factor, while indicators of self-regulation, stress resilience, and social adaptability were examined comparatively. Cognitive and emotional conflicts associated with the transition from the military to civilian environment, as well as personality rationalization mechanisms, were also analyzed.

DISCUSSION AND RESULTS: the analysis indicates that the length of time spent in the reserve is one of the significant factors influencing adaptation to civilian life. The transition from a military to a civilian environment may be accompanied by cognitive and emotional conflicts, and their successful resolution is associated with an individual's level

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

of self-regulation, stress resilience, and social adaptability, as well as the use of rationalization mechanisms.

CONCLUSION: the socio-psychological adaptation of discharged military personnel to civilian life is a complex process influenced by psychological resources and the length of time spent in the reserve. Strengthening self-regulation, stress resilience, and social adaptability, together with supporting constructive mechanisms for overcoming cognitive and emotional conflicts, can contribute to more successful adaptation to civilian life.

Keywords: military service, discharged into the reserve, socio-psychological adaptation, self-regulation, stress resilience, rationalization, cognitive dissonance, resocialization, personality transformation.

Zamonaviy jamiyatda harbiy xizmatdan zaxiraga bo‘shatilgan shaxslarning fuqarolik hayotiga moslashuvi ijtimoiy-psixologik jihatdan muhim muammo hisoblanadi. Harbiy muhitdan mutlaqo yangi ijtimoiy-huquqiy makonga o‘tish jarayoni shaxsning psixologik barqarorligiga jiddiy talablar qo‘yadi. “Harbiy xizmat shaxsga muqarrar ravishda o‘z izini qoldiradi, bunda o‘ziga xos odatlar, qadriyatlar va xulq-atvor reaksiyalarini shakllantiradi. Harbiy muhitdan fuqarolik hayotiga o‘tish yangi ijtimoiy rollarga moslashish zaruratini keltirib chiqaradi, bu jarayon esa turli psixologik qiyinchiliklar hamda yuqori darajadagi stress bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin” [1].

Harbiy xizmat davrida shakllangan kognitiv sxemalar va xulq-atvor stereotiplari (qoidaga so‘zsiz bo‘ysunish, iyerarxik muloqot, vaziyatni tezkor baholash) harbiy muhitda adaptiv hisoblansa-da, fuqarolik muhitining noaniq va ko‘p variantli talablari bilan to‘qnashganda “kognitiv dissonans”ni keltirib chiqaradi. Shaxs harbiy xizmatda o‘zlashtirilgan “avtomatik boshqaruv” uslubidan “mustaqil ijtimoiy qaror qabul qilish” shakliga o‘tishda jiddiy ichki qarshiliklarga duch keladi. Bu jarayon shunchaki odatlanish emas, balki shaxsning ijtimoiy-psixologik qayta integratsiyasi hisoblanadi.

“Harbiy xizmatdan zaxiraga bo‘shatilgan shaxslar va ularning oila a’zolari uchun eng dolzarb psixologik muammolardan biri – bu fuqarolik hayotiga moslashishdir. Bu holat harbiy xizmatchilarning ijtimoiy maqomi, mehnat faoliyati sharoitlari va mazmuni, shuningdek, ularning ijtimoiy va kasbiy xulq-atvorini tartibga soluvchi qadriyat-normativ xususiyatlari fuqarolik hayotidagidan sezilarli darajada farq qilishi bilan izohlanadi” [2]. Binobarin, sobiq harbiy xizmatchining adaptatsiyasi shunchaki yangi qoidalarni o‘rganish emas, balki shaxs identikligining transformatsiyasi va ichki psixologik resurslarni yangi ijtimoiy-kasbiy makonga moslashtirish orqali stressga bardoshlilikni ta’minlash jarayonidir.

Ushbu jarayonning muvaffaqiyati bevosita shaxsning o‘zini o‘zi boshqarish qobiliyati, stressga bardoshliligi hamda kognitiv moslashuvchanlik mexanizmlariga bog‘liq. Biroq, zaxirada o‘tkazilgan muddatning ushbu psixologik ko‘rsatkichlar dinamikasiga ta’siri bugungi kunda ilmiy jihatdan yetarlicha o‘rganilmagan.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

В.Г.Чайканинг таъкидлашича, “Ijtimoiy-psixologik adaptatsiya hodisasiga oid mavjud nazariy-metodologik tadqiqotlar fanlararo tarqoqlik, adaptiv vaziyatlarning cheklanganligi yoki ushbu psixologik fenomenning o‘ta keng (umumlashgan) talqin qilinishi sababli, “ijtimoiy adaptatsiya” tushunchasini nazariy jihatdan talqin qilishni sezilarli darajada qiyinlashtiradi. Shu munosabat bilan, mazkur toifaga nisbatan turli tadqiqotchilarning yondashuvlarini tahlil qilish zarurati tug‘iladi” [3].

Tadqiqotning asosiy maqsadi – zaxiradagi vaqt omilini hisobga olgan holda, sobiq harbiy xizmatchilarning ijtimoiy adaptatsiyasi va psixologik resurslari o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni empirik tahlil qilishdan iborat. Bu yondashuv ijtimoiy-psixologik reabilitatsiya dasturlarini shaxsning individual xususiyatlari va o‘tish davri bosqichlariga moslashtirish imkonini beradi.

Mazkur maqola harbiy xizmatdan keyingi davrda stressga bardoshlilikni oshirish, ratsionalizatsiya mexanizmlarini to‘g‘ri yo‘naltirish va shaxsning jamiyatdagi yangi rolini samarali shakllantirish bo‘yicha ilmiy xulosalarni o‘z ichiga oladi.

Shaxsning o‘zini o‘zi boshqarish darajasining rezervga bo‘shatilgan muddat bo‘yicha farqlari (n=735)

Ko‘rsatkichlar	O‘rtacha ranglar				Statistik qiymat	
	1-5 yilgacha (N-208)	6-10 yilgacha (N-229)	11-15 yilgacha (N-139)	16-20 yilgacha (N-159)	H	p
Rejalashtirish	382,39	361,33	328,23	393,55	8,451	0,038*
Natijani baholash	367,46	357,79	377,54	375,08	1,019	0,797
Moslashuvchanlik	342,51	344,34	406,94	401,37	14,644	0,002**
Modellashtirish	361,86	364,63	383,34	367,48	0,981	0,806
Irodaviy qat'iyat	360,35	375,12	343,54	389,14	4,030	0,258
Emotsional barqarorlik	371,90	377,71	380,90	337,65	4,365	0,225
Umumiy regulyatsiya indeksi	361,77	355,19	368,01	392,43	3,135	0,371

Izoh: * - p<0,05; ** - p<0,01.

Navbatdagi tahlillarimizdan o‘rin olgan shaxsning o‘zini o‘zi boshqarish darajasining rezervga bo‘shatilgan muddat bo‘yicha harbiy xizmatchilardagi xususiyatlari differensial jihatdan solishtirilganda aksariyat shkalalarda xuddi yuqorida bo‘lgani kabi ishonchli farqlar qayd etilmaganini ko‘rish mumkin. Shaxsning o‘zini o‘zi boshqarish darajasining rezervga bo‘shatilgan muddat bo‘yicha farqlari tahlil qilinganda, regulyativ tizim tarkibidagi ayrim komponentlar vaqt omiliga sezgir ekani, ayrimlari esa nisbatan barqaror saqlanishi kuzatildi. Bu holat rezervga bo‘shatilgan harbiy xizmatchilarda o‘zini boshqarish jarayoni bir xil yo‘nalishda emas, balki alohida psixologik funksiyalar kesimida turlicha kechishini ko‘rsatadi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Rejalashtirish shkalasi bo‘yicha 1-5 yilgacha bo‘lganlarda o‘rtacha rang 382,39, 6-10 yilgacha 361,33, 11-15 yilgacha 328,23, 16-20 yilgacha 393,55 ni tashkil etdi. Statistik natija (H=8,451; p<0,05) guruhlar o‘rtasida ahamiyatli farq mavjudligini ko‘rsatadi. Eng yuqori ko‘rsatkich 16-20 yil guruhida qayd etilgani uzoq muddatli fuqaroviy hayot tajribasi shaxsda maqsad qo‘yish, hayotiy yo‘nalishni belgilash va faoliyatni oldindan tartibga solish qobiliyatini kuchaytirishini anglatadi. 11-15 yil guruhida pastroq qiymat kuzatilishi esa bu bosqichda shaxs hayotiy rejalarini qayta ko‘rib chiqish, avvalgi kasbiy identitetdan uzoqlashish va yangi ijtimoiy mavqeni mustahkamlash jarayonida ichki noaniqlikka duch kelishi mumkinligini bildiradi.

Natijani baholash shkalasida 1-5 yilgacha 367,46, 6-10 yilgacha 357,79, 11-15 yilgacha 377,54, 16-20 yilgacha 375,08 o‘rtacha rang qiymatlari aniqlandi. Statistik ko‘rsatkich (H=1,019; p>0,05) ahamiyatli farq yo‘qligini bildiradi. Demak, o‘z faoliyati natijasini tahlil qilish, xatolarni ko‘rish, erishilgan natijani ichki mezonlar bilan solishtirish qobiliyati rezerv muddati bilan keskin o‘zgarmaydi. Bu komponent ko‘proq shaxsning refleksiv salohiyati, hayotiy tajribani anglash darajasi va o‘ziga nisbatan tanqidiy munosabati bilan belgilanadi.

Moslashuvchanlik shkalasi bo‘yicha 1-5 yilgacha 342,51; 6-10 yilgacha 344,34; 11-15 yilgacha 406,94; 16-20 yilgacha 401,37 o‘rtacha ranglar qayd etildi. Natija (H=14,644; p<0,01) guruhlar o‘rtasida yuqori darajadagi ahamiyatli farq mavjudligini ko‘rsatadi. Eng yuqori qiymatlar 11-15 va 16-20 yil guruhlarida kuzatilgani shuni anglatadiki, vaqt o‘tishi bilan shaxs yangi vaziyatlarga moslashish, o‘z xatti-harakatlarini sharoitga qarab qayta tashkil etish, muqobil yechimlarni tanlash va ijtimoiy talablar o‘zgarishiga javob berish borasida tajriba orttiradi. Dastlabki 1-10 yillik davrda moslashuvchanlik nisbatan pastroq bo‘lishi harbiy xizmatdan keyingi yangi hayotiy tartibga o‘tish hali barqarorlashmaganini ko‘rsatadi.

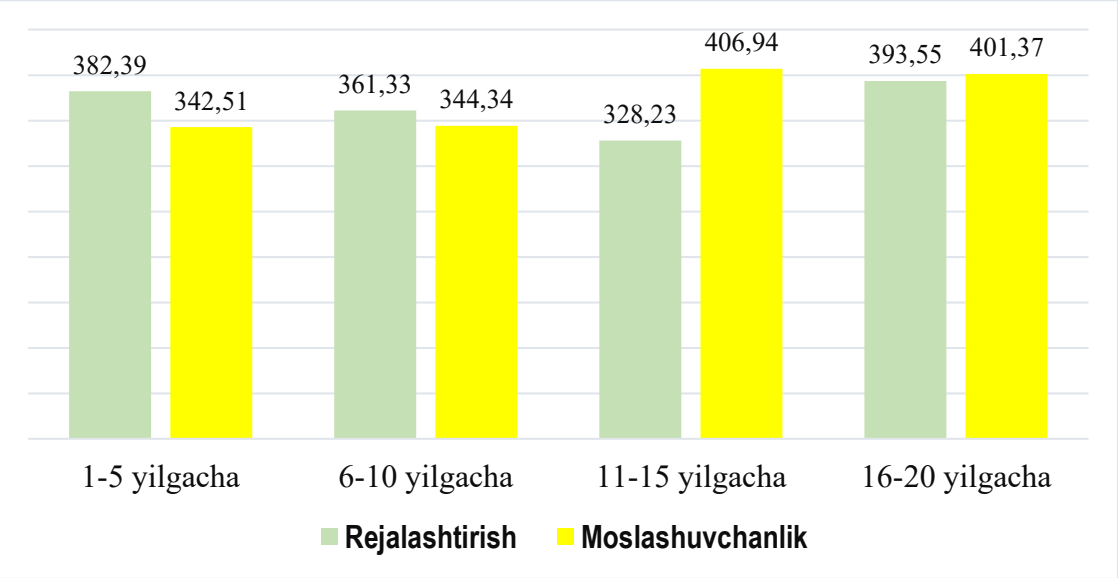
Modellashtirish shkalasida 1-5 yilgacha 361,86, 6-10 yilgacha 364,63, 11-15 yilgacha 383,34, 16-20 yilgacha 367,48 o‘rtacha ranglar qayd etildi. Statistik natija (H=0,981; p>0,05) ahamiyatli farq yo‘qligini ko‘rsatadi. Bu shaxsning vaziyatni oldindan tasavvur qilish, ehtimoliy oqibatlarni ko‘ra bilish va faoliyat ssenariysini tuzish qobiliyati rezerv muddati bilan bevosita belgilanmasligini bildiradi. Mazkur ko‘rsatkich intellektual-regulyativ tayyorgarlik, kasbiy tajriba va individual fikrlash uslubi bilan ko‘proq bog‘liq.

Irodaviy qat’iyat shkalasi bo‘yicha 1-5 yilgacha 360,35, 6-10 yilgacha 375,12, 11-15 yilgacha 343,54, 16-20 yilgacha 389,14 o‘rtacha rang qiymatlari aniqlandi. Statistik natija (H=4,030; p>0,05) ahamiyatli farq mavjud emasligini bildiradi. Shunga qaramay, 16-20 yil guruhida nisbatan yuqoriroq qiymat kuzatilishi uzoq muddatli hayotiy tajriba va mustaqil qaror qabul qilish zarurati irodaviy barqarorlikni kuchaytirishi mumkinligini ko‘rsatadi. Biroq farq ishonchli emasligi sababli, irodaviy qat’iyatni faqat rezerv muddati bilan izohlash yetarli emas; u shaxsning motivatsion yo‘nalganligi, mas’uliyat hissi va ichki intizomi bilan bog‘liq. Emotsional barqarorlik shkalasi bo‘yicha 1-5 yilgacha 371,90, 6-10 yilgacha 377,71, 11-15 yilgacha 380,90, 16-20 yilgacha 337,65 o‘rtacha ranglar qayd etildi. Statistik natija

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

(H=4,365; p>0,05) ahamiyatli farq yo‘qligini ko‘rsatadi. Biroq 16-20 yil guruhida qiymatning nisbatan pastroq bo‘lishi uzoq muddatli hayotiy yuklama, kasbiy mavqeni qayta aniqlash, sog‘liq, oilaviy mas’uliyat yoki ijtimoiy faollikning pasayishi bilan bog‘liq emotsional zo‘riqish ehtimolini ko‘rsatadi. Shunga qaramay, bu tafovut statistik jihatdan mustahkam emas.

2.3.3-rasm. Rejalashtirish va moslashuvchanlikning rezervga bo‘shatilgan muddat bo‘yicha farqlari.

Umumiy regulyatsiya indeksi bo‘yicha 1-5 yilgacha 361,77; 6-10 yilgacha 355,19; 11-15 yilgacha 368,01; 16-20 yilgacha 392,43 o‘rtacha rang qiymatlari aniqlandi. Statistik natija (H=3,135; p>0,05) ahamiyatli farq yo‘qligini bildiradi. Bu umumiy o‘zini boshqarish salohiyati rezervga bo‘shatilgan muddatga to‘g‘ridan-to‘g‘ri bog‘liq emasligini ko‘rsatadi. Umumiy regulyatsiya shaxsning rejalashtirish, moslashuvchanlik, natijani baholash, emotsional nazorat va irodaviy qat’iyat kabi bir nechta komponentlarining integratsiyalashgan ifodasi bo‘lgani uchun u yagona vaqt omili bilan emas, balki ko‘p omilli psixologik resurslar bilan belgilanadi. Rezervga bo‘shatilgan muddat o‘zini o‘zi boshqarish tizimining barcha tarkibiy qismlariga bir xil ta’sir ko‘rsatmaydi. Rejalashtirish va moslashuvchanlik shkalalarida ahamiyatli farqlar aniqlangani vaqt o‘tishi bilan hayotiy strategiya tuzish va vaziyatga mos qayta yo‘nalish olish qobiliyatlari o‘zgarishini ko‘rsatadi. Natijani baholash, modellashtirish, irodaviy qat’iyat, emotsional barqarorlik va umumiy regulyatsiya indeksida ahamiyatli farqlar kuzatilmagani esa mazkur komponentlar nisbatan barqaror, individual psixologik tayanchlarga bog‘liq ekanini anglatadi.

2.3.4-jadval

Psixologik himoya mexanizmlarining rezervga bo‘shatilgan muddat bo‘yicha farqlari (n=735).

Ko‘rsatkichlar	O‘rtacha ranglar	Statistik qiymat

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

	1-5 yilgacha (N-208)	6-10 yilgacha (N-229)	11-15 yilgacha (N-139)	16-20 yilgacha (N-159)	H	p
Bostirish	368,11	382,16	359,27	355,10	1,855	0,603
Regressiya	377,33	377,84	362,98	346,00	2,697	0,441
Reaksiyalarning shakllanishi	369,90	363,12	394,62	349,27	3,589	0,309
Ratsionalizatsiya	390,66	355,98	384,81	340,98	9,587	0,036*
Ko‘chirish	380,23	375,32	351,90	355,53	2,331	0,507
Inkor etish	386,12	363,87	375,49	343,69	3,876	0,275
Proyeksiya	392,06	371,67	348,44	348,35	5,315	0,150
Kompensatsiya	391,53	365,26	368,67	340,58	5,277	0,153
Sublimatsiya	370,34	375,17	343,12	376,37	2,454	0,484

Izoh: * - $p<0,05$; ** - $p<0,01$.

Psixologik himoya mexanizmlarining rezervga bo‘shatilgan muddat bo‘yicha farqlari ko‘pchilik himoya strategiyalari vaqt omiliga nisbatan nisbatan barqaror saqlanishidan dalolat beradi. Bu natija psixologik himoya tizimi individual tajriba va shaxsiy xususiyatlarga ko‘proq bog‘liq ekanini, vaqt omili esa selektiv ta’sir ko‘rsatishini anglatadi. Psixologik himoya mexanizmlarining rezervga bo‘shatilgan muddat bo‘yicha farqlariga binoan metodikadan o‘rin olgan faqat ratsionalizatsiya shkalasida ishonch darajasidagi farqlar mavjudligi dalillandi ($H=9,587$; $p<0,05$). Ratsionalizatsiya shkalasi bo‘yicha 1-5 yilgacha (390,66), 6-10 yilgacha (355,98), 11-15 yilgacha (384,81) va 16-20 yilgacha (340,98) o‘rtacha rang qiymatlari aniqlanib, bu natija kognitiv himoya mexanizmlarining vaqt o‘tishi bilan o‘zgarishini ko‘rsatadi. Dastlabki (1-5 yil) va o‘rta (11-15 yil) bosqichlarda ratsionalizatsiyaning yuqoriligi shaxsning ichki ziddiyatlarni mantiqiy izohlash orqali yengishga intilishini bildiradi. 16-20 yil guruhida pasayish esa shaxsning himoya strategiyalari asta-sekin o‘zgarib, boshqa mexanizmlar bilan almashinayotganini anglatadi.

Bostirish shkalasi bo‘yicha 1-5 yilgacha bo‘lganlarda o‘rtacha rang 368,11; 6-10 yilgacha 382,16; 11-15 yilgacha 359,27; 16-20 yilgacha 355,10 ni tashkil etgan ($H=1,855$; $p>0,05$). Demak, salbiy kechinmalarni ongdan chetlashtirish, noxush xotiralarni ichki nazorat orqali bosib turish tendensiyasi rezerv muddati uzayishi bilan sezilarli o‘zgarmaydi. Bu mexanizm harbiy xizmatda shakllangan emotsional o‘zini tutish, vaziyatda bardoshli ko‘rinishga intilish va ichki zo‘riqishni tashqi muhitga bildirmaslik odati bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. 6-10 yil guruhidagi nisbatan yuqoriroq qiymat mazkur davrda shaxs ichki ziddiyatlarni ochiq ifodalashdan ko‘ra ularni nazorat ostida saqlashga ko‘proq moyil bo‘lishini ko‘rsatsa-da, bu tafovut statistik jihatdan mustahkam emas.

Regressiya shkalasida 1-5 yilgacha 377,33; 6-10 yilgacha 377,84; 11-15 yilgacha 362,98; 16-20 yilgacha 346,00 o‘rtacha ranglar qayd etilgan ($H=2,697$; $p>0,05$). Bu stress yoki noaniq vaziyatlarda avvalgi, oddiyroq xulq-atvor shakllariga qaytish tendensiyasi

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

rezerv muddati bilan bevosita belgilanmasligini anglatadi. Dastlabki 1-10 yillik guruhlarda qiymatlarning nisbatan yuqoriligi fuqaroviy hayotga moslashuvning ilk va o‘rta bosqichlarida shaxs ayrim hollarda eski, tanish, xavfsiz xulq modellari orqali o‘zini himoyalashga urinishi mumkinligini bildiradi. Biroq 16-20 yil guruhida regressiyaning nisbatan pasayishi uzoq muddatli moslashuv tajribasi bu himoya shaklini yumshatishi mumkinligini ko‘rsatadi.

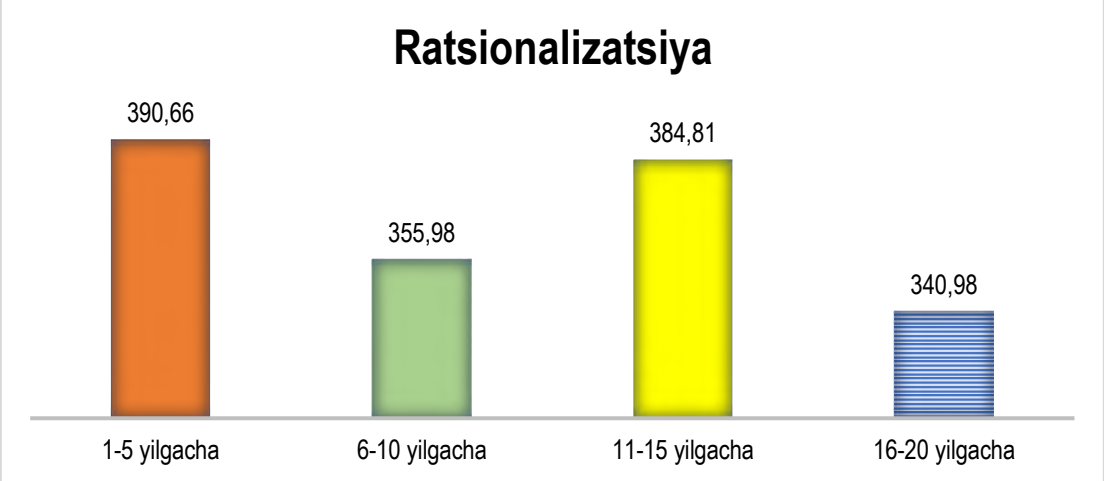
Reaksiyalarning shakllanishi shkalasi bo‘yicha 1-5 yilgacha 369,90; 6-10 yilgacha 363,12; 11-15 yilgacha 394,62; 16-20 yilgacha 349,27 o‘rtacha ranglar aniqlangan (H=3,589; p>0,05). Mazkur mexanizm shaxsning ichki ziddiyatli impulslarini qarama-qarshi, ijtimoiy maqbul xulq orqali ifodalashga intilishini anglatadi. 11-15 yil guruhidagi nisbatan yuqori ko‘rsatkich bu bosqichda ichki qarama-qarshiliklar, ayniqsa “harbiy tajriba” va “fuqaroviy rol” o‘rtasidagi nomuvofiqlik kuchayishi mumkinligini ko‘rsatadi. Ammo farq ahamiyatli emasligi sababli, bu holat umumiy qonuniyat sifatida emas, ehtimoliy psixologik tendensiya sifatida talqin qilinadi.

Ko‘chirish shkalasi bo‘yicha 1-5 yilgacha 380,23; 6-10 yilgacha 375,32; 11-15 yilgacha 351,90; 16-20 yilgacha 355,53 o‘rtacha ranglar aniqlangan (H=2,331; p>0,05). Bu salbiy emotsiyalarni bevosita manbaga emas, balki boshqa obyekt yoki munosabatlarga yo‘naltirish tendensiyasi rezerv muddati bilan keskin farqlanmasligini ko‘rsatadi. Dastlabki 1-10 yillik davrda qiymatlarning nisbatan yuqoriroq bo‘lishi moslashuv bosimlari kuchliroq kechgan paytda emotsional energiyani boshqa yo‘nalishga chiqarish ehtimoli mavjudligini bildiradi. Biroq farq ahamiyatli emasligi sababli, bu mexanizmni vaqt omilidan ko‘ra emotsional nazorat, temperament va stress tajribasi bilan bog‘lash maqsadga muvofiq.

Inkor etish shkalasida 1-5 yilgacha 386,12; 6-10 yilgacha 363,87; 11-15 yilgacha 375,49; 16-20 yilgacha 343,69 o‘rtacha ranglar qayd etilgan (H=3,876; p>0,05). Inkor etish real muammo, yo‘qotish yoki ichki noqulaylikni ong darajasida to‘liq tan olmaslik orqali psixologik himoyalanishni bildiradi. 1-5 yil guruhida nisbatan yuqori qiymat xizmatdan keyingi dastlabki bosqichda ayrim shaxslar yangi hayotiy holatdagi murakkabliklarni to‘liq qabul qilishga tayyor emasligini ko‘rsatishi mumkin. 16-20 yil guruhida qiymatning pasayishi esa vaqt o‘tishi bilan real sharoitni qabul qilish va unga moslashish imkoniyati ortishini bildiradi.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

2.3.4-rasm. Ratsionalizatsiyaning rezervga bo‘shatilgan muddat bo‘yicha differensiatsiyasi.

Proyeksiya shkalasi bo‘yicha 1-5 yilgacha 392,06; 6-10 yilgacha 371,67; 11-15 yilgacha 348,44; 16-20 yilgacha 348,35 o‘rtacha ranglar aniqlangan (H=5,315; p>0,05). Proyeksiya shaxsning ichki xavotiri, ziddiyati yoki qabul qilinmagan kechinmalarini tashqi muhitga nisbat berish tendensiyasidir. Dastlabki 1-5 yil guruhida yuqoriroq qiymatning kuzatilishi fuqaroviy muhitga moslashuvning ilk bosqichida tashqi sharoitlarni aybdor deb bilish, noqulayliklarni atrofdagilar yoki tizim bilan bog‘lash ehtimoli kuchliroq bo‘lishini ko‘rsatadi. Keyingi guruhlarda ko‘rsatkichlarning pasayishi ichki tajribani qayta ishlash va vaziyatni shaxsiy mas’uliyat doirasida qabul qilish imkoniyati ortishini bildirishi mumkin.

Kompensatsiya shkalasida 1-5 yilgacha 391,53; 6-10 yilgacha 365,26; 11-15 yilgacha 368,67; 16-20 yilgacha 340,58 o‘rtacha ranglar qayd etilgan (H=5,277; p>0,05). Kompensatsiya shaxsning zaif, yo‘qotilgan yoki qoniqarsiz tomonlarini boshqa sohalardagi muvaffaqiyatlar orqali qoplashga intilishini anglatadi. 1-5 yil guruhida nisbatan yuqori qiymat xizmatdan keyingi dastlabki davrda avvalgi maqom, ijtimoiy tan olinishi yoki kasbiy rol yo‘qotilishi boshqa faoliyatlarda o‘zini ko‘rsatish ehtiyojini kuchaytirishi mumkinligini bildiradi. 16-20 yil guruhida pasayish esa uzoq muddatda kompensator ehtiyojlar yumshashi, shaxs mavjud fuqaroviy rolini qabul qilishi mumkinligini ko‘rsatadi.

Sublimatsiya shkalasi bo‘yicha 1-5 yilgacha 370,34; 6-10 yilgacha 375,17; 11-15 yilgacha 343,12; 16-20 yilgacha 376,37 o‘rtacha ranglar aniqlangan (H=2,454; p>0,05). Sublimatsiya ichki zo‘riqish, energiya yoki ziddiyatlarni ijtimoiy maqbul, foydali faoliyatga yo‘naltirishni anglatadi. 6-10 yil va 16-20 yil guruhlaridagi nisbatan yuqori qiymatlar mazkur davrlarda shaxslar ichki kuchlanishlarni mehnat, oila, ijtimoiy faollik yoki ijodiy faoliyat orqali konstruktiv yo‘naltirishga moyil bo‘lishi mumkinligini ko‘rsatadi. 11-15 yil guruhidagi pastroq qiymat esa bu bosqichda ichki ziddiyatlar konstruktiv yo‘nalish topishda qiyinchilikka duch kelishi ehtimolini bildiradi.

Psixologik himoya mexanizmlarining aksariyati rezervga bo‘shatilgan muddatga qat’iy bog‘liq emasligini ko‘rsatadi. Faqat ratsionalizatsiya mexanizmining ahamiyatli

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

farqlanishi shaxsning moslashuv jarayonida o‘z holatini mantiqiy asoslash, ichki ziddiyatlarni kognitiv izohlash va murakkab vaziyatlarga ma’no berish strategiyasi vaqt bosqichlariga qarab o‘zgarishini ko‘rsatadi. Qolgan mexanizmlarda farqlar ahamiyatli chiqmagan bo‘lsa-da, ularning rang qiymatlari moslashuv jarayonidagi ehtimoliy psixologik tendensiyalarni yoritadi: dastlabki yillarda inkor etish, proyeksiya va kompensatsiya nisbatan faollashishi, uzoq muddatli bosqichlarda esa ayrim himoyalar yumshashi yoki konstruktiv shakllarga o‘tishi mumkin. Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, quyidagi xulosalarga kelish zarur, deb o‘ylaymiz:

birinchidan, empirik natijalar rezervga bo‘shatilgan harbiy xizmatchilarning reintegratsiya jarayoni bir tekis kechmasligini ko‘rsatdi. Moslashuv jarayoni shaxsning yoshi, rezerv muddati, xizmat tajribasi, oilaviy mas’uliyati, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlanishi va psixologik resurslari bilan uzviy bog‘liq holda namoyon bo‘ladi. Bu esa reintegratsiyani oddiy ijtimoiy moslashuv emas, balki shaxsning qadriyatlari, rollari, motivatsiyasi va xulq-atvorini qayta tashkil etuvchi murakkab psixologik jarayon sifatida talqin qilish imkonini beradi.

ikkinchidan, adaptivlik metodikasi natijalari xulq-atvorni boshqarish va shaxsning moslashuvchanlik potensiali rezervga bo‘shatilgan shaxslarda nisbatan ustuvor ekanini ko‘rsatdi. Bu holat harbiy xizmat davomida shakllangan intizom, o‘zini nazorat qilish, vaziyatni baholash va xatti-harakatni tartibga solish ko‘nikmalari fuqaroviy hayotda ham muayyan darajada saqlanib qolayotganini bildiradi. Shu bilan birga, kommunikativ potensial va axloqiy me’yoriylik ko‘rsatkichlari vaqt omiliga sezgir bo‘lib, yangi ijtimoiy muhitga moslashishda muloqot va qadriyatlar transformatsiyasi alohida ahamiyat kasb etishini ko‘rsatadi.

uchinchidan, adaptatsiya darajasi diagnostikasi bo‘yicha o‘ziga ishonch ko‘rsatkichining yuqoriligi respondentlarda ichki psixologik tayanch, o‘z imkoniyatlarini baholash va kelajak faoliyatiga nisbatan ma’lum darajadagi ijobiy yo‘nalganlik mavjudligini ko‘rsatdi. Biroq begonalashuv ko‘rsatkichining ayrim guruhlarda, xususan 11-15 yil oralig‘ida yuqori namoyon bo‘lishi shaxsning fuqaroviy muhitda o‘zini to‘liq qabul qilingan subyekt sifatida his etmasligi, eski harbiy identitet va yangi fuqaroviy rol o‘rtasidagi ichki ziddiyatlar saqlanib qolayotganidan dalolat beradi.

to‘rtinchidan, o‘zini o‘zi boshqarish metodikasi natijalari rejalashtirish komponentining ustuvorligini ko‘rsatdi. Bu rezervga bo‘shatilgan harbiy xizmatchilar o‘z faoliyatini oldindan belgilash, hayotiy maqsadlarni aniqlash va kelajak strategiyasini shakllantirishga moyil ekanini bildiradi. Shu bilan birga, emotsional barqarorlik va natijani baholash komponentlarining nisbatan zaifroq va o‘zgaruvchan xarakteri ularning har doim ham o‘z kechinmalari va faoliyat natijalarini yetarlicha chuqur refleksiv tahlil qila olmasligini ko‘rsatadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

1. Разов П.В., Трубина Ю.А. Социально-психологические направления адаптации военнослужащих, увольняющихся в запас. https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialno-psihologicheskie-napravleniya-adaptatsii-voennosluzhaschih-uvolnyayuschihsya-v-zapas. 172-183 с.
2. Белова А.Ю. Психологическое сопровождение социальной адаптации военнослужащих, уволенных в запас, и членов их семей. Автореферат диссертация кандидат психологических наук. Тверь 2004. https://www.dissercat.com/content/psikhologicheskoe-soprovozhdenie-sotsialnoi-adaptatsii-voennosluzhashchikh-uvolennykh-v-zapa
3. Чайка Виктор Григорьевич. Социально-психологическая адаптация офицеров, увольняемых в запас, к трудовой деятельности: Дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05: Москва, 2000 196 с. РГБ ОД, 61:01-19/145-Х. http://www.dslib.net/soc-psixologia/socialno-psihologicheskaja-adaptacija-oficerov-uvolnjaemyh-v-zapas-k-trudovoj.html#1243501

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

DIGITAL STORYTELLING TEXNOLOGIYASI ORQALI INGLIZ TILIDA IJODIY NUTQ KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH.

Pulatova Sabrina Gamitovna, filologiya va tillarni o'qitish ingliz tili yo'nalishi 2-bosqich talabasi, Urganch Innovatsion universiteti.
pulatovasabrina5@gmail.com

Annotatsiya

KIRISH: ushbu tadqiqot ingliz tilini o‘qitish jarayonida Digital Storytelling texnologiyasidan foydalanish orqali talabalarning ijodiy nutq kompetensiyasini rivojlantirish imkoniyatlarini o‘rganishga bag‘ishlangan. Tadqiqotda raqamli hikoya yaratish jarayonining talabalarning og‘zaki va yozma nutq faolligi, lug‘at boyligi, grammatik birliklardan kontekstga mos foydalanish, fikrni izchil va obrazli ifodalash, mustaqil g‘oya yaratish hamda kommunikativ vaziyatlarda erkin ishtirok etish ko‘nikmalariga ta’siri tahlil qilinadi. Digital Storytelling matn, ovoz, tasvir, video, musiqa va animatsiya elementlarini yagona kommunikativ mahsulotda birlashtiruvchi integrativ ta’lim texnologiyasi sifatida talqin etiladi. Mazkur yondashuv talabalarning til materialini mexanik o‘zlashtirishdan ijodiy va mazmunli qo‘llashga o‘tishiga, o‘z fikrini individual uslubda ifodalashiga hamda ingliz tilidagi real kommunikativ vaziyatlarga yaqin faoliyatni tashkil etishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari Digital Storytelling texnologiyasi ingliz tilini o‘qitishda ijodiy nutq, kommunikativ faollik, raqamli savodxonlik va refleksiv ko‘nikmalarni kompleks rivojlantirish uchun samarali pedagogik vosita ekanligini asoslashga qaratilgan.

MAQSAD: Digital Storytelling texnologiyasidan foydalanish orqali talabalarning ingliz tilida ijodiy nutq kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlarini aniqlash va uning ta’lim samaradorligiga ta’sirini asoslash.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda B. R. Robin, A. Sadik, Y.-T. C. Yang va boshqa olimlarning ilmiy ishlari, multimodal ta’lim, ijtimoiy konstruktivizm va jarayonli yozuv nazariyalari, shuningdek, ssenariylashtirish, multimedia vositalarini integratsiyalash, pre-test/post-test, kuzatuv, tahlil hamda baholash rubrikalaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Digital Storytelling talabalarning reproduktiv faoliyatdan produktiv va kreativ nutqqa o‘tishini ta’minladi; ssenariy yozish va multimodal vositalardan foydalanish leksik-grammatik moslashuvchanlikni, nutqning mantiqiy izchilligini, original mazmun yaratishni hamda refleksiv tahrirlash ko‘nikmalarini sezilarli darajada oshirdi.

XULOSA: Digital Storytelling ingliz tilida ijodiy nutq kompetensiyasini, raqamli savodxonlik va refleksiv ko‘nikmalarni kompleks rivojlantiruvchi samarali pedagogik texnologiya bo‘lib, undan foydalanishda texnik bezaklardan ko‘ra nutqiy va lingvistik mazmun ustuvorligini ta’minlash zarur.

Kalit so‘zlar: Digital Storytelling, ingliz tilini o‘qitish, ijodiy nutq kompetensiyasi, kommunikativ kompetensiya, raqamli hikoya, og‘zaki nutq, yozma nutq, kreativ fikrlash, raqamli texnologiyalar, EFL.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

РАЗВИТИЕ КОМПЕТЕНЦИИ ТВОРЧЕСКОЙ РЕЧИ НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ ПОСРЕДСТВОМ ТЕХНОЛОГИИ DIGITAL STORYTELLING.

Пулатова Сабрина Гамитовна, студентка 2-го курса направления «Филология и обучение языкам (английский язык)», Ургенчский инновационный университет.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: исследование посвящено изучению возможностей использования технологии Digital Storytelling в процессе обучения английскому языку для развития компетенции творческой речи студентов. Анализируется влияние создания цифровых историй на устную и письменную речевую активность обучающихся, расширение словарного запаса, контекстуально уместное использование грамматических средств, последовательное и образное выражение мыслей, генерирование самостоятельных идей и свободное участие в коммуникативных ситуациях. Digital Storytelling рассматривается как интегративная образовательная технология, объединяющая текст, звук, изображения, видео, музыку и элементы анимации в единый коммуникативный продукт. Применение данного подхода способствует переходу от механического усвоения языкового материала к его творческому и содержательному использованию, формированию индивидуального стиля высказывания и организации учебной деятельности, приближенной к реальным ситуациям англоязычного общения. Результаты исследования направлены на обоснование эффективности Digital Storytelling как педагогического средства комплексного развития творческой речи, коммуникативной активности, цифровой грамотности и рефлексивных навыков при обучении английскому языку.

ЦЕЛЬ: определение педагогических возможностей использования технологии Digital Storytelling для развития компетенции творческой речи студентов на английском языке и обоснование ее эффективности.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использованы труды Б. Р. Робина, А. Садика, Ю.-Т. С. Янга и др., теории мультимодального обучения и социального конструктивизма, а также методы сценарирования, интеграции мультимедиа, наблюдения, анализа, сбора данных pre-test/post-test и применения оценочных рубрик.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: Применение Digital Storytelling обеспечило переход от репродуктивной речи к продуктивно-творческой; этап сценарирования и мультимодальность повысили лексико-грамматическую гибкость, логическую связность, оригинальность содержания и навыки рефлексивного редактирования.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: технология Digital Storytelling является эффективным средством комплексного развития творческой речи, цифровой грамотности и рефлексии при обучении английскому языку, при этом основной приоритет должен отдаваться языковому содержанию, а не техническому оформлению.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Ключевые слова: Digital Storytelling, обучение английскому языку, компетенция творческой речи, коммуникативная компетенция, цифровой рассказ, устная речь, письменная речь, творческое мышление, цифровые технологии, EFL.

DEVELOPING CREATIVE SPEAKING COMPETENCE IN ENGLISH THROUGH DIGITAL STORYTELLING TECHNOLOGY.

Pulatova Sabrina Gamitovna, 2nd-year undergraduate student in Philology and Language Teaching (English), Urgench Innovation University.

Annotation

INTRODUCTION: this study explores the potential of Digital Storytelling technology for developing students' creative speaking competence in English language teaching. Particular attention is paid to the influence of digital story creation on learners' oral and written language production, vocabulary development, contextually appropriate use of grammatical structures, coherent and expressive communication, generation of original ideas, and active participation in communicative situations. Digital Storytelling is viewed as an integrative educational technology that combines text, voice, images, video, music, and animation within a unified communicative product. The approach enables learners to move beyond the mechanical acquisition of linguistic material toward its meaningful and creative use, while also supporting the development of individual expression and learning activities that approximate authentic English-language communication. The study seeks to substantiate the effectiveness of Digital Storytelling as a pedagogical tool for the integrated development of creative language production, communicative engagement, digital literacy, and reflective skills in English language learning.

AIM: to explore the pedagogical potential of Digital Storytelling technology for developing students' creative speaking competence in English and to substantiate its educational effectiveness.

MATERIALS AND METHODS: the study synthesized theoretical frameworks by B. R. Robin, A. Sadik, Y.-T. C. Yang, and others, incorporating multimodal learning and social constructivism, alongside scripting, multimedia integration, pre-test/post-test evaluations, observation, content analysis, and assessment rubrics.

DISCUSSION AND RESULTS: implementing Digital Storytelling facilitated a shift from reproductive language use to productive creative speech; scriptwriting and multimodal components significantly improved lexical-grammatical flexibility, logical coherence, content originality, and self-reflective editing skills.

CONCLUSION: Digital Storytelling serves as an effective pedagogical tool for the integrated development of creative speaking, digital literacy, and reflection in EFL classrooms, provided that linguistic quality and communicative intent are prioritized over purely technical design.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Keywords: Digital Storytelling, English language teaching, creative speaking competence, communicative competence, digital narrative, oral communication, written communication, creative thinking, digital technologies, EFL.

Globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida xorijiy tillarni, xususan ingliz tilini o‘qitish jarayoni an’anaviy bilim berish modelidan kommunikativ, interaktiv va kreativ faoliyatga yo‘naltirilgan ta’lim modeliga tobora faol o‘tmoqda. Zamonaviy til ta’limida talabaning faqat grammatik qoidalar yoki lug‘aviy birliklarni o‘zlashtirishi yetarli hisoblanmaydi. Undan turli kommunikativ vaziyatlarda mustaqil fikr yuritish, mazmunli nutq yaratish, shaxsiy munosabatini ifodalash, voqea va hodisalarni mantiqiy izchillikda bayon etish hamda til vositalaridan ijodiy foydalanish talab etiladi. Shu jihatdan ingliz tilida ijodiy nutq kompetensiyasini rivojlantirish zamonaviy xorijiy til ta’limining muhim pedagogik vazifalaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Ijodiy nutq kompetensiyasi talabaning mavjud lingvistik bilimlarni nostandart kommunikativ vaziyatlarda mustaqil qo‘llashi, yangi mazmun yaratishi, fikrini mantiqiy, obrazli va ta’sirchan ifodalashi bilan tavsiflanadi. Mazkur kompetensiya grammatik va leksik bilimlar bilan cheklanib qolmay, kommunikativ moslashuvchanlik, kreativ fikrlash, nutqiy tashabbuskorlik, mazmunni strukturaviy tashkil etish hamda auditoriyaga yo‘naltirilgan ifoda usullarini tanlash kabi ko‘nikmalarni ham qamrab oladi. Biroq amaliyotda ingliz tilini o‘qitish jarayonining ayrim holatlarida reproduktiv mashqlar, tayyor dialoglar, matnni qayta hikoya qilish va standart topshiriqlarning ustunligi talabalarning mustaqil va ijodiy nutq yaratish imkoniyatlarini cheklashi mumkin.

Mazkur muammoni hal etishda raqamli pedagogik texnologiyalar, xususan, Digital Storytelling alohida ahamiyat kasb etadi. Digital Storytelling — bu hikoya yaratishning an’anaviy tamoyillarini zamonaviy raqamli vositalar bilan integratsiyalashga asoslangan ta’lim texnologiyasi bo‘lib, unda matn, ovoz, tasvir, video, musiqa, grafika va animatsiya elementlari yagona semantik-kommunikativ mahsulot tarkibida birlashtiriladi. Ingliz tilini o‘qitishda ushbu texnologiya talabaga tayyor til materialini o‘zlashtiruvchi subyekt sifatida emas, balki mustaqil mazmun yaratuvchi, hikoya quruvchi, kommunikativ maqsadni belgilovchi va o‘z nutqiy mahsulotini taqdim etuvchi faol ishtirokchi sifatida namoyon bo‘lish imkonini beradi.

Digital Storytelling jarayonida talaba dastlab mavzu va g‘oyani tanlaydi, voqealar ketma-ketligini rejalashtiradi, ssenariy yaratadi, ingliz tilidagi leksik va grammatik vositalarni kommunikativ maqsadga muvofiq tanlaydi, matnni tahrir qiladi, ovozli nutqni yozadi hamda uni vizual materiallar bilan uyg‘unlashtiradi. Bunday ko‘p bosqichli faoliyat natijasida ingliz tilidagi nutq faqat lingvistik mashq sifatida emas, balki aniq maqsad, auditoriya va mazmunga ega bo‘lgan ijodiy kommunikativ faoliyatga aylanadi. Bu esa talabalarning nutqiy mustaqilligi, lug‘at boyligi, fikrning izchilligi, talaffuz, intonatsiya, hikoya qurish va o‘z-o‘zini tahrirlash ko‘nikmalarining rivojlanishiga yordam beradi.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Digital Storytelling texnologiyasining yana bir muhim xususiyati uning multimodal tabiatga ega ekanligidir. Talaba ma'lumotni faqat verbal shaklda emas, balki matn, tasvir va audiovizual elementlar orqali ifodalaydi. Natijada mazmunni idrok qilish va yaratishning turli kanallari o'zaro uyg'unlashib, talabaning tilga oid bilimlari kreativ tafakkur va raqamli savodxonlik bilan integratsiyalashadi. Ayniqsa, ingliz tilida hikoya tuzish, qahramon obrazini yaratish, muammoli vaziyatni tasvirlash, voqealarning sabab-oqibat aloqalarini ifodalash hamda hikoyani original yakun bilan tugatish kabi faoliyatlar ijodiy nutq kompetensiyasining mazmuniy va pragmatik jihatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, raqamli hikoya yaratish talabaning emotsional va shaxsiy tajribasini ta'lim mazmuniga olib kirish imkonini beradi. Talaba o'z hayotiy tajribasi, qadriyatlari, kuzatuvlari yoki tasavvurlariga asoslangan hikoyani ingliz tilida ifodalash jarayonida tilni shaxsiy kommunikativ ehtiyoj bilan bog'laydi. Bu holat o'quv motivatsiyasini kuchaytirishi, chet tilida fikr bildirishdagi psixologik to'siqlarni kamaytirishi va talabani faol nutqiy ishtirokka undashi mumkin. Shu bilan birga, yaratilgan raqamli hikoyalarni guruhda taqdim etish, o'zaro baholash va muhokama qilish orqali hamkorlik, refleksiya va kommunikativ faollik uchun qo'shimcha imkoniyatlar yuzaga keladi.

Mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, zamonaviy ingliz tili ta'limida til kompetensiyalarini raqamli savodxonlik, kreativ fikrlash va mustaqil ta'lim ko'nikmalari bilan integratsiyalash zarurati kuchaymoqda. Shu sababli Digital Storytelling texnologiyasidan foydalanishning didaktik imkoniyatlarini aniqlash, uning ijodiy nutq kompetensiyasini rivojlantirishdagi o'rnini asoslash hamda ingliz tili mashg'ulotlariga samarali integratsiya qilish usullarini tadqiq etish ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

Ushbu tadqiqotning maqsadi Digital Storytelling texnologiyasidan foydalanish orqali talabalarning ingliz tilida ijodiy nutq kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlarini aniqlash va uning ta'lim samaradorligiga ta'sirini asoslashdan iborat. Tadqiqot doirasida raqamli hikoya yaratishga asoslangan topshiriqlarning talabalarning nutqiy faolligi, mazmun yaratish qobiliyati, leksik-grammatik vositalardan ijodiy foydalanishi, nutqning mantiqiyligi va ifodaviyligi hamda ingliz tilida mustaqil kommunikatsiya qilish ko'nikmalariga ta'siri o'rganiladi.

Digital Storytelling texnologiyasidan ta'lim jarayonida foydalanish masalasi so'nggi yillarda raqamli pedagogika, kompyuter yordamida til o'qitish, multimodal ta'lim va kommunikativ metodika doirasida faol tadqiq qilinmoqda. Mazkur yo'nalishdagi ilmiy ishlarda Digital Storytelling oddiy multimedia taqdimoti sifatida emas, balki o'rganuvchining shaxsiy tajribasi, lingvistik resurslari, vizual-audiovizual vositalar va ijodiy faoliyatini yagona kommunikativ mahsulotga birlashtiruvchi pedagogik texnologiya sifatida qaraladi. Adabiyotlar tahlili ushbu texnologiyaning til o'rganuvchilarning nutqiy faolligi, kreativ fikrlashi, motivatsiyasi, yozma va og'zaki nutqi hamda raqamli savodxonligini rivojlantirish imkoniyatlari bilan chambarchas bog'liqligini ko'rsatadi.

Digital Storytellingning ta'limiy imkoniyatlarini nazariy jihatdan asoslagan yetakchi tadqiqotchilardan biri B. R. Robin hisoblanadi. Olim Digital Storytellingni XXI asr ta'limida

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

o‘qituvchi va talabalarni faol o‘quv jarayoniga jalb etuvchi kuchli texnologik vosita sifatida tavsiflaydi. Robin ushbu texnologiyaning ta’lim jarayonidagi samaradorligini faqat raqamli vositalardan foydalanish bilan emas, balki pedagogik maqsad, mazmun va texnologiyaning o‘zaro uyg‘unligi bilan bog‘laydi. Uning yondashuvida Digital Storytelling orqali o‘rganuvchi ma’lumotni izlash, fikrlarni tartibga solish, shaxsiy nuqtayi nazarni shakllantirish va mazmunli hikoya yaratish jarayonida faol subyektga aylanadi. Robin Digital Storytellingni texnologik-pedagogik mazmun bilimlari bilan bog‘lagan holda ko‘rib chiqishi mazkur texnologiyaning didaktik mohiyatini tushunishda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

A. Sadik tomonidan amalga oshirilgan tadqiqot Digital Storytellingni real ta’lim jarayoniga integratsiya qilish imkoniyatlarini empirik jihatdan yoritgan dastlabki muhim ishlardan biridir. Tadqiqotda o‘quvchilar raqamli hikoyalarni mustaqil ishlab chiqish, tahrirlash, taqdim etish va o‘zaro ulashish jarayoniga jalb etilgan. Muallif raqamli hikoyalarni baholash rubrikalari, kuzatish va intervyu metodlaridan foydalanib, Digital Storytelling o‘quvchilarni autentik o‘quv vazifalariga faol jalb etishini aniqlagan. Ayniqsa, hikoyani rejalashtirish, mazmunni tanlash va uni multimedia shaklida ifodalash o‘quvchining tayyor bilimni takrorlashidan ko‘ra mustaqil mahsulot yaratishini talab qilishi bilan ahamiyatlidir. Shu bilan birga, Sadik texnologiyaning samaradorligi o‘qituvchining uni pedagogik maqsadga muvofiq tashkil eta olishiga bevosita bog‘liq ekanini ham ko‘rsatadi.

Digital Storytellingning aynan ingliz tilini xorijiy til sifatida o‘qitishdagi samaradorligini o‘rgangan muhim tadqiqotlardan biri Y.-T. C. Yang va W.-C. I. Wuga tegishlidir. Ularning bir yillik eksperimental tadqiqotida Digital Storytelling ingliz tilini o‘rganayotgan o‘quvchilarning o‘quv natijalari, tanqidiy fikrlashi va o‘quv motivatsiyasiga qanday ta’sir ko‘rsatishi o‘rganilgan. Tadqiqot natijalari raqamli hikoya yaratishga asoslangan faoliyat ingliz tilidagi o‘quv topshiriqlarini mazmunli va shaxsiy ahamiyatga ega faoliyatga aylantirish imkonini berishini ko‘rsatgan. Mualliflar Digital Storytelling jarayonini tayyorgarlik, ishlab chiqish, yakuniy tahrir va taqdim etish kabi o‘zaro bog‘langan bosqichlar orqali tashkil etgan. Bunday jarayon talabaning ingliz tilidagi material bilan bir martalik emas, balki qayta-qayta ishlashini talab qilishi tufayli til ko‘nikmalarining faol qo‘llanishiga sharoit yaratadi.

M. Rahimining tadqiqoti esa Digital Storytellingning EFL o‘rganuvchilarining savodxonlik ko‘nikmalariga ta’sirini aniqlashga qaratilgan. Unda onlayn va oflayn raqamli hikoya yaratish shakllari qiyoslangan bo‘lib, ayniqsa onlayn platforma orqali hikoya ishlab chiqqan o‘rganuvchilarning o‘qish va yozish ko‘nikmalarida sezilarli rivojlanish qayd etilgan. Tadqiqotda eksperimental va nazorat guruhlari hamda pre-test va post-test yondashuvlaridan foydalanilgani natijalarning empirik asoslanganligini kuchaytiradi. Ushbu natija Digital Storytelling faqat speaking faoliyatiga emas, balki o‘zaro bog‘liq receptive va productive til ko‘nikmalariga ham ta’sir ko‘rsatishi mumkinligini ko‘rsatadi.

Mavzuning bevosita ijodiy nutq kompetensiyasiga eng yaqin tadqiqotlardan biri Y.-T. C. Yang, Y.-C. Chen va H.-T. Hung tomonidan amalga oshirilgan. Mualliflar Digital

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Storytellingni ingliz tili va kompyuter fanlari integratsiyasiga asoslangan fanlararo loyiha sifatida tashkil etib, uning o‘quvchilarning English speaking hamda creative thinking ko‘rsatkichlariga ta’sirini o‘rganganlar. Ingliz tili mashg‘ulotlarida hikoyaning mazmuni va nutqiy komponentlari ishlab chiqilgan bo‘lsa, kompyuter mashg‘ulotlarida multimedia dizayni yaratilgan. Tadqiqot natijalari Digital Storytelling o‘quvchilarga ingliz tilida mazmunli va autentik nutq yaratish bilan bir vaqtda kreativ fikrlashni rivojlantirish imkonini berishini ko‘rsatgan. Mazkur tadqiqot bizning mavzumiz nuqtayi nazaridan alohida ahamiyatga ega, chunki ijodiy nutq kompetensiyasi ham lingvistik ifoda, ham yangi mazmun yaratish qobiliyatining integratsiyasini talab qiladi.

Digital Storytellingning affektiv omillarga ta’siri K. Hava tomonidan tadqiq qilingan. Muallif EFL ta’limida ushbu texnologiyaning o‘quvchilarning motivatsiyasi va o‘qishdan qoniqish darajasiga ta’sirini o‘rgangan. Natijalarga ko‘ra, Digital Storytelling til va raqamli ko‘nikmalarni rivojlantirishni qo‘llab-quvvatlovchi hamda ta’lim jarayoniga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiruvchi vosita bo‘lishi mumkin. Ijodiy nutq kompetensiyasi uchun ushbu omil muhimdir, chunki o‘rganuvchining original g‘oya bildirishga tayyorligi, til xatosidan qo‘rqmasdan nutq yaratishi va o‘z mahsulotini auditoriyaga taqdim etishi nafaqat lingvistik bilimlarga, balki motivatsion-emotsional tayyorgarlikka ham bog‘liq.

Digital Storytellingning multimodal xususiyatlari bo‘yicha tadqiqotlar ham mazkur texnologiyaning til ta’limidagi mohiyatini chuqurroq tushunishga imkon beradi. L2 o‘rganuvchilarining raqamli hikoya yaratish jarayonini o‘rgangan tadqiqotlarda talabalar matn, tasvir, ovoz va boshqa semiotik vositalarni shunchaki yonma-yon joylashtirmasdan, ularni umumiy kommunikativ maqsadni ifodalash uchun uyg‘unlashtirishi ta’kidlanadi. Bunda o‘rganuvchi o‘z hikoyasining mazmunini, auditoriyasini va kommunikativ maqsadini hisobga olib, verbal hamda noverbal resurslarni tanlaydi. Shu sababli Digital Storytelling an’anaviy og‘zaki nutq mashqlaridan farqli ravishda talabaning til birliklarini kengroq multimodal kontekstda qo‘llashini ta’minlaydi.

Y. S. Fan tomonidan oliy ta’limning EFL kontekstida olib borilgan tadqiqot ham ushbu fikrlarni to‘ldiradi. Unda Digital Storytelling loyihasi ijtimoiy konstruktivizm, jarayonli yozuv nazariyasi va multimodallik tamoyillari asosida ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalarida talabalarning mazmuniy bilimlari, integratsiyalashgan til kompetensiyasi va akademik ingliz tili ko‘nikmalarini rivojlantirish imkoniyatlari qayd etilgan. Shuningdek, talabalar raqamli hikoya yaratish davomida ritorik, lingvistik va turli semiotik vositalarni tanlashga nisbatan yuqoriroq anglanganlik namoyish etgan. Bu esa Digital Storytellingda ijodkorlik faqat hikoyaning original mazmuni bilan emas, balki mazmunni qanday lingvistik va multimodal vositalar yordamida ifodalashni mustaqil tanlash bilan ham namoyon bo‘lishini ko‘rsatadi.

So‘nggi tadqiqotlarda Digital Storytellingning ingliz tilini o‘qitishdagi ta’siri alohida tadqiqotlardan tashqari umumlashtiruvchi ilmiy sharhlar doirasida ham o‘rganilmoqda. 2026-yilda e’lon qilingan sistematik sharhda Digital Storytelling bo‘yicha EFL/English language learning tadqiqotlari Scopus va EBSCO kabi bazalardagi ilmiy ishlar asosida umumlashtirilgan. Sharh mavjud adabiyotlarda Digital Storytellingning til o‘rganish,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

motivatsiya, kommunikativ faoliyat hamda raqamli kompetensiyalar bilan bog‘liqligi keng o‘rganilganini ko‘rsatadi. Bu holat Digital Storytellingning xorijiy til pedagogikasida alohida tajriba sifatidagi vositadan nisbatan shakllangan tadqiqot yo‘nalishiga aylanganini anglatadi.

Adabiyotlarning qiyosiy tahlili shuni ko‘rsatadiki, mavjud ilmiy ishlarda Digital Storytellingning speaking performance, writing and literacy skills, creative thinking, motivation, critical thinking, multimodal composing va language proficiencyga ta’siri alohida-alohida yetarlicha yoritilgan. Biroq aynan ingliz tilida ijodiy nutq kompetensiyasini lingvistik, kreativ, kommunikativ va refleksiv ko‘rsatkichlarning integratsiyasi sifatida o‘rganishga bag‘ishlangan tadqiqotlar nisbatan kam. Yang, Chen va Hung tadqiqotida speaking va creative thinking o‘rtasidagi bog‘liqlik empirik tekshirilgan bo‘lsa-da, ijodiy nutq kompetensiyasining mazmun yaratish, nutqiy originallik, leksik-grammatik moslashuvchanlik, mantiqiy-kompozitsion yaxlitlik, ifodaviylik va kommunikativ mustaqillik kabi tarkibiy ko‘rsatkichlari yagona baholash tizimida to‘liq birlashtirilmagan. Bu xulosa mavjud tadqiqot yo‘nalishlarini qiyoslash asosida chiqarilgan ilmiy inferensiyadir.

Shunday qilib, tahlil qilingan ilmiy manbalar Digital Storytelling texnologiyasining ingliz tilini o‘qitishda sezilarli pedagogik salohiyatga ega ekanligini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, mavjud tadqiqotlarda uning ayrim til ko‘nikmalari yoki umumiy kreativ fikrlashga ta’siri ko‘proq o‘rganilgan bo‘lib, Digital Storytelling asosida ingliz tilidagi ijodiy nutq kompetensiyasini kompleks rivojlantirish va uni aniq mezonlar orqali baholash masalasi qo‘shimcha tadqiqotni talab etadi. Mazkur ilmiy bo‘shliq ushbu tadqiqotning yo‘nalishini belgilab, raqamli hikoya yaratish jarayonini g‘oya generatsiyasi, ssenariylashtirish, ingliz tilida kreativ matn yaratish, ovozli ifodalash, multimedia bilan uyg‘unlashtirish, taqdimot va refleksiya bosqichlari asosida tashkil etish hamda uning ijodiy nutq kompetensiyasiga ta’sirini empirik jihatdan aniqlash zaruratini yuzaga keltiradi.

Tadqiqot davomida Digital Storytelling texnologiyasidan ingliz tili mashg‘ulotlarida foydalanish talabalarning ijodiy nutq kompetensiyasini rivojlantirish uchun keng didaktik imkoniyatlarga ega ekanligi aniqlandi. An’anaviy mashg‘ulotlarda talabalar ko‘pincha berilgan matnni qayta hikoya qilish, tayyor dialoglar asosida suhbat qurish yoki oldindan belgilangan leksik-grammatik birliklarni qo‘llash bilan cheklansa, raqamli hikoya yaratish jarayonida ular kommunikativ mazmunni mustaqil rejalashtirish, voqealar ketma-ketligini yaratish, obrazlarni tavsiflash, muammoli vaziyatlarni ifodalash va hikoyaga individual yakun berish imkoniyatiga ega bo‘ldilar. Shu jihatdan Digital Storytelling talabaning reproduktiv nutqiy faoliyatdan produktiv va kreativ nutqiy faoliyatga o‘tishini ta’minlovchi vosita sifatida namoyon bo‘ldi.

Natijalarni tahlil qilishda ijodiy nutq kompetensiyasining mazmuniy-kreativ, leksik-grammatik, mantiqiy-kompozitsion, kommunikativ-ifodaviy va refleksiv komponentlariga alohida e’tibor qaratildi. Digital Storytelling asosidagi topshiriqlarni bajarish jarayonida talabalar, avvalo, hikoya mazmunini mustaqil yaratishga jalb etildi. Ularga tayyor matn taqdim etish o‘rniga muayyan kommunikativ vaziyat, rasm, qisqa videolavha, muammoli

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

savol yoki hikoyaning boshlang‘ich qismi berilib, uning davomini ingliz tilida mustaqil ishlab chiqish vazifasi yuklatildi. Bunday yondashuv talabalardan mavjud til bilimlarini yangi mazmun yaratish uchun qayta tashkil etishni talab qildi.

Kuzatuvlar shuni ko‘rsatdiki, raqamli hikoya yaratish jarayonida talabalarning nutqiy mahsulotlarida original g‘oyalar, mualliflik pozitsiyasi va individual ifoda vositalaridan foydalanish holatlari ko‘paydi. An’anaviy qayta hikoyalash topshiriqlarida talabalar manba matnning leksik va sintaktik tuzilishiga kuchli bog‘liq bo‘lib qolgan bo‘lsa, Digital Storytelling faoliyatida sinonimik birliklar, sifatlashlar, sabab-oqibat konstruktsiyalari, voqealarni bog‘lovchi discourse markerlar va emotsional-ekspressiv vositalardan erkinroq foydalanish kuzatildi. Bu holat ijodiy nutq kompetensiyasining faqat mazmun yaratish bilan emas, balki mavjud lingvistik resurslarni yangi kommunikativ kontekstda moslashtirish qobiliyati bilan ham bog‘liq ekanligini ko‘rsatadi.

Digital Storytelling mashg‘ulotlarida ssenariy yaratish bosqichi alohida samarali bo‘ldi. Talaba yakuniy raqamli mahsulotni tayyorlashdan oldin hikoyaning kirish qismi, asosiy voqeasi, konflikt yoki muammoli vaziyati, kulminatsiyasi va yakunini rejalashtirdi. Natijada og‘zaki nutqda fikrlarning tasodifiy yoki uzilib-uzilib ifodalanishi kamayib, hikoya qismlari o‘rtasidagi semantik va mantiqiy bog‘liqlik kuchaydi. Talabalar *first, then, however, therefore, as a result, suddenly, eventually, finally* kabi bog‘lovchi va diskursiv birliklardan ancha maqsadli foydalana boshladilar. Bu esa Digital Storytellingning nutqning mantiqiy-kompozitsion yaxlitligini rivojlantirishdagi samaradorligini ko‘rsatdi.

Texnologiyaning muhim natijalaridan yana biri talabalarning ingliz tilida uzoqroq va mustaqil fikr bildirishga intilishi bilan namoyon bo‘ldi. Oddiy savol-javob yoki qisqa dialoglarda talabalar ko‘pincha bir yoki ikki gap bilan cheklangan bo‘lsa, shaxsiy raqamli hikoya yaratishda mazmunni auditoriyaga tushunarli yetkazish zarurati ulardan kengroq nutqiy birliklardan foydalanishni talab qildi. Shu tariqa, til materiali mashqni bajarish uchun emas, muayyan kommunikativ maqsadga erishish uchun qo‘llanildi. Mazkur holat kommunikativ metodikaning asosiy tamoyillaridan biri — tilni real mazmunni yetkazish vositasi sifatida o‘zlashtirish bilan uyg‘unlashadi.

Ijodiy nutq kompetensiyasining rivojlanishida Digital Storytellingning multimodal xususiyati ham muhim rol o‘ynadi. Tasvir, musiqa, video va ovozli izohning birgalikda ishlatilishi talabaga o‘z fikrini avval vizual va konseptual shaklda rejalashtirish, keyin esa uni ingliz tilidagi nutq bilan ifodalash imkonini berdi. Ayniqsa, nutqiy faolligi nisbatan past talabalar tasviriy materialga tayangan holda fikrni rivojlantirishda faolroq ishtirok etdilar. Vizual stimuluslar ularga yangi lug‘aviy birliklarni esga tushirish, voqealar o‘rtasidagi bog‘lanishlarni aniqlash hamda nutqni davom ettirish uchun qo‘shimcha tayanch vazifasini bajardi.

Digital Storytelling asosidagi faoliyatning yana bir sezilarli jihati talabalar nutqining tahrir qilinishi bilan bog‘liq bo‘ldi. Oddiy og‘zaki javobda talaba aytilgan gapni qayta ko‘rib chiqish imkoniyatiga kam ega bo‘ladi. Raqamli hikoya yaratishda esa ssenariy yozish, matnni tahrirlash, ovozni yozib olish, qayta tinglash va zarur holatlarda takroran yozish

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

jarayonlari amalga oshirildi. Natijada talabalar o‘z talaffuzi, grammatik xatolari, pauzalar, intonatsiya va nutq tezligini mustaqil kuzata boshladilar. Bu jarayon refleksiv kompetensiyaning shakllanishiga ham xizmat qildi.

Tadqiqot natijalarini ijodiy nutq kompetensiyasining asosiy ko‘rsatkichlari bo‘yicha umumlashtirish quyidagi tendensiyani namoyon etdi:

Baholash mezoni	An’anaviy topshiriqlardagi holat	Digital Storytelling jarayonidagi o‘zgarish
Mazmunning originalligi	Tayyor namunaga bog‘liqlik yuqori	Mustaqil g‘oya va individual syujet yaratish kuchaydi
Lug‘aviy boylik	Takroriy va cheklangan birliklar	Sinonimlar, tavsifiy va ekspressiv birliklardan foydalanish kengaydi
Grammatik moslashuvchanlik	Sodda konstruktsiyalar ustun	Murakkab va sabab-oqibatli konstruktsiyalar faollashdi
Nutqning izchilligi	Alohida gaplar ustun	Voqealar mantiqiy ketma-ketligi yaxshilandi
Nutqiy ifodaviylik	Neytral bayon qilish	Intonatsiya, emotsional ifoda va mualliflik pozitsiyasi kuchaydi
Kommunikativ mustaqillik	O‘qituvchi ko‘magiga ehtiyoj yuqori	Mustaqil nutq yaratish faolligi oshdi
Refleksiya	Xatolarni tashqi tuzatishga tayanish	O‘z-o‘zini tinglash va tahrirlash ko‘nikmasi shakllandi

Natijalarning mazmuniy tahlili Digital Storytelling texnologiyasining ijodiy nutq kompetensiyasiga ta’siri birgina til ko‘nikmasi bilan chegaralanmasligini ko‘rsatadi. Ushbu texnologiya lingvistik bilim, kreativ fikrlash, hikoya yaratish, raqamli savodxonlik va refleksiv faoliyatni o‘zaro integratsiyalaydi. Talaba ingliz tilidagi nutqiy mahsulotni yaratish jarayonida bir vaqtning o‘zida “nima aytish”, “qanday aytish”, “kim uchun aytish” va “qanday shaklda taqdim etish” masalalarini hal qiladi. Shu sababli raqamli hikoya yaratish nutqiy faoliyatning mazmuniy, pragmatik va texnologik jihatlarini bir butun holda rivojlantiradi.

Muhokama natijalari B. R. Robin tomonidan ilgari surilgan Digital Storytellingni faol va mazmun yaratishga asoslangan ta’lim vositasi sifatida talqin qilish bilan mos keladi. Shuningdek, Yang va Wu tomonidan qayd etilgan Digital Storytellingning motivatsiya va o‘quv natijalariga ijobiy ta’siri hamda Yang, Chen va Hung tadqiqotidagi inglizcha speaking va creative thinking o‘rtasidagi integratsiya mazkur tadqiqotda kuzatilgan tendensiyalarni nazariy jihatdan qo‘llab-quvvatlaydi. Biroq mazkur tadqiqotda ijodiy nutq kompetensiyasi faqat speaking fluency bilan tenglashtirilmaydi. U mazmun originalligi, lingvistik moslashuvchanlik, kompozitsion yaxlitlik, kommunikativ ifodaviylik va refleksivlikni birlashtiruvchi kompleks kompetensiya sifatida talqin qilindi.

Shu bilan birga, Digital Storytellingdan foydalanish avtomatik tarzda yuqori pedagogik samaradorlikni ta’minlamasligi ham aniqlandi. Agar mashg‘ulotning asosiy

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

e'tibori video montaj qilish, effekt tanlash yoki texnik dizaynga qaratilsa, ingliz tilidagi nutq ikkinchi darajali vazifaga aylanib qolishi mumkin. Shu sababli o'qituvchi raqamli hikoyaning estetik jihatidan ko'ra uning lingvistik va kommunikativ mazmuniga ustuvor ahamiyat berishi lozim. Baholashda ham video sifatidan ko'ra nutqning originalligi, mantiqiyligi, til vositalarining to'g'ri va mos qo'llanilishi, talaffuz, kommunikativ ta'sirchanlik hamda mustaqillik kabi mezonlar asosiy o'rin egallashi maqsadga muvofiq.

Bundan tashqari, raqamli hikoya yaratishda talabalar o'rtasidagi raqamli ko'nikmalar farqi ham hisobga olinishi zarur. Texnologik jihatdan kuchli talaba sifatli multimedia mahsuloti yaratishi mumkin, biroq bu uning ingliz tilidagi ijodiy nutq kompetensiyasi yuqori ekanligini anglatmaydi. Shuning uchun pedagogik baholashda texnik dizayn va lingvistik-kreativ natijalar alohida mezonlarda ko'rib chiqilishi lozim. Bunday yondashuv Digital Storytelling texnologiyasining asl didaktik maqsadini saqlab qolishga yordam beradi.

Umuman olganda, olingan natijalar Digital Storytelling texnologiyasini ingliz tilida ijodiy nutq kompetensiyasini rivojlantirishning samarali vositalaridan biri sifatida baholash imkonini beradi. Uning samaradorligi talabaning tayyor nutq namunalarini takrorlashidan ko'ra mustaqil mazmun yaratishi, lingvistik vositalarni erkin tanlashi, o'z nutqini qayta ko'rib chiqishi va uni real auditoriyaga taqdim etishi bilan belgilanadi. Shu sababli Digital Storytelling ingliz tili mashg'ulotlarini reproduktiv o'qitish modelidan kreativ-kommunikativ faoliyat modeliga yo'naltirish, talabani faol "til foydalanuvchisi" va "raqamli hikoya muallifi" sifatida shakllantirish uchun istiqbolli pedagogik texnologiya hisoblanadi.

Tadqiqot natijalari Digital Storytelling texnologiyasidan ingliz tilini o'qitish jarayonida foydalanish talabalarning ijodiy nutq kompetensiyasini rivojlantirish uchun samarali pedagogik imkoniyat yaratishini ko'rsatdi. Mazkur texnologiya an'anaviy reproduktiv topshiriqlardan farqli ravishda talabani tayyor nutq namunalarini takrorlovchi emas, balki mustaqil g'oya yaratuvchi, mazmunni rejalashtiruvchi, lingvistik vositalarni tanlovchi va o'z kommunikativ mahsulotini auditoriyaga taqdim etuvchi faol subyektga aylantiradi.

Digital Storytelling asosidagi faoliyat talabalarning mazmun yaratish, voqealarni mantiqiy ketma-ketlikda bayon qilish, leksik va grammatik birliklardan kontekstga mos foydalanish, fikrni obrazli va ta'sirchan ifodalash, og'zaki nutqni tahrirlash hamda o'z faoliyatini refleksiv baholash ko'nikmalarini bir butun holda rivojlantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, ssenariy tuzish, ovozli yozuv yaratish, vizual materiallarni tanlash va yakuniy raqamli hikoyani taqdim etish bosqichlari talabalarning ingliz tilida erkin va mustaqil fikr bildirish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Tadqiqot davomida ijodiy nutq kompetensiyasining mazmuniy-kreativ, leksik-grammatik, mantiqiy-kompozitsion, kommunikativ-ifodaviy va refleksiv komponentlari Digital Storytelling faoliyati bilan uzviy bog'liqligi aniqlandi. Ushbu komponentlarning o'zaro integratsiyasi ingliz tilidagi nutqni faqat grammatik jihatdan to'g'ri shakllantirishga emas, balki original, mantiqan izchil, kommunikativ maqsadga muvofiq va individual xususiyatga ega nutqiy mahsulot yaratishga yo'naltiradi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Shuningdek, Digital Storytelling texnologiyasi ingliz tilini o‘rganish jarayonini multimodal ta’lim muhitiga aylantirib, til kompetensiyalarini kreativ fikrlash, raqamli savodxonlik, mustaqil ta’lim va refleksiya bilan uyg‘unlashtirish imkonini beradi. Bu esa zamonaviy xorijiy til ta’limining kommunikativ va kompetensiyaviy talablariga mos keladi. Talabaning o‘z tajribasi, tasavvuri va shaxsiy pozitsiyasini ingliz tilida ifodalashi o‘quv materialining mazmunli o‘zlashtirilishiga hamda tilni real kommunikativ vosita sifatida qo‘llashga yordam beradi.

Biroq Digital Storytellingni samarali tashkil etishda texnologik jihatlarni asosiy maqsadga aylantirib yubormaslik zarur. Raqamli hikoyaning dizayni yoki montaj sifatidan ko‘ra uning nutqiy mazmuni, originalligi, mantiqiy yaxlitligi, lingvistik to‘g‘riligi, kommunikativ ta’sirchanligi va talabaning mustaqil faoliyati ustuvor baholanishi lozim. Shu bois Digital Storytellingni ingliz tili mashg‘ulotlariga joriy etishda aniq pedagogik maqsadlar, bosqichma-bosqich topshiriqlar va ijodiy nutq kompetensiyasiga yo‘naltirilgan baholash mezonlarini ishlab chiqish muhim hisoblanadi.

Umuman, Digital Storytelling texnologiyasi ingliz tilini o‘qitishda ijodiy nutq kompetensiyasini rivojlantirishning istiqbolli vositasi bo‘lib, u talabalarni mustaqil fikrlashga, mazmun yaratishga, o‘z nutqini takomillashtirishga va ingliz tilida faol kommunikatsiya qilishga undaydi. Mazkur texnologiyani tizimli va metodik jihatdan asoslangan holda qo‘llash ingliz tili ta’limining samaradorligini oshirish, talabalarning kreativ-kommunikativ salohiyatini rivojlantirish va ularni zamonaviy raqamli kommunikatsiya muhitiga tayyorlashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Robin B. R. Digital Storytelling: A Powerful Technology Tool for the 21st Century Classroom // *Theory Into Practice*. – 2008. – Vol. 47, No. 3. – P. 220–228. – DOI: 10.1080/00405840802153916. – URL: https://doi.org/10.1080/00405840802153916 (murojaat sanasi: 13.08.2026).
2. Sadik A. Digital Storytelling: A Meaningful Technology-Integrated Approach for Engaged Student Learning // *Educational Technology Research and Development*. – 2008. – Vol. 56, No. 4. – P. 487–506. – DOI: 10.1007/s11423-008-9091-8. – URL: https://doi.org/10.1007/s11423-008-9091-8 (murojaat sanasi: 13.08.2026).
3. Yang Y.-T. C., Wu W.-C. I. Digital Storytelling for Enhancing Student Academic Achievement, Critical Thinking, and Learning Motivation: A Year-Long Experimental Study // *Computers & Education*. – 2012. – Vol. 59, No. 2. – P. 339–352. – DOI: 10.1016/j.compedu.2011.12.012. – URL: https://doi.org/10.1016/j.compedu.2011.12.012 (murojaat sanasi: 13.08.2026).
4. Yang Y.-F. D. Multimodal Composing in Digital Storytelling // *Computers and Composition*. – 2012. – Vol. 29, No. 3. – P. 221–238. – DOI:

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

10.1016/j.compcom.2012.07.001. – URL: https://doi.org/10.1016/j.compcom.2012.07.001 (murojaat sanasi: 13.08.2026).

5. Rahimi M., Yadollahi S. Effects of Offline vs. Online Digital Storytelling on the Development of EFL Learners' Literacy Skills // *Cogent Education*. – 2017. – Vol. 4, No. 1. – Article 1285531. – DOI: 10.1080/2331186X.2017.1285531. – URL: https://doi.org/10.1080/2331186X.2017.1285531 (murojaat sanasi: 13.08.2026).
6. Hava K. Exploring the Role of Digital Storytelling in Student Motivation and Satisfaction in EFL Education // *Computer Assisted Language Learning*. – 2021. – Vol. 34, No. 7. – P. 958–978. – DOI: 10.1080/09588221.2019.1650071. – URL: https://doi.org/10.1080/09588221.2019.1650071 (murojaat sanasi: 13.08.2026).
7. Yang Y.-T. C., Chen Y.-C., Hung H.-T. Digital Storytelling as an Interdisciplinary Project to Improve Students' English Speaking and Creative Thinking // *Computer Assisted Language Learning*. – 2022. – Vol. 35, No. 4. – P. 840–862. – DOI: 10.1080/09588221.2020.1750431. – URL: https://doi.org/10.1080/09588221.2020.1750431 (murojaat sanasi: 13.08.2026).
8. Fan Y. S. Facilitating Content Knowledge, Language Proficiency, and Academic Competence through Digital Storytelling: Performance and Perceptions of First-Year Medical-Related Majors // *Journal of Research on Technology in Education*. – 2024. – Vol. 56, No. 2. – P. 129–150. – DOI: 10.1080/15391523.2022.2110337. – URL: https://doi.org/10.1080/15391523.2022.2110337 (murojaat sanasi: 13.08.2026).
9. Yu B., Zeng Y. A Systematic Review of Digital Storytelling in English Language Learning and Teaching // *Educational Studies*. – 2026. – Published online: 10 April 2026. – DOI: 10.1080/03055698.2026.2648654. – URL: https://doi.org/10.1080/03055698.2026.2648654

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

INGLIZ TILI TA'LIMINING RAQAMLI DIDAKTIK EKOTIZIMINI TPACK MODELI ASOSIDA LOYIHALASH MEXANIZMLARI.

Omonova Maftuna Shermatovna, Alfraganus Universiteti Filologiya fakulteti Xorijiy tillar kafedrasi v.b.dotsenti., pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
shahzoda20202@gmail.com.

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada ingliz tili ta'limining raqamli didaktik ekotizimini TPACK modeli asosida loyihalashning nazariy va metodik asoslari tahlil qilinadi. Raqamli didaktik ekotizim o'qituvchi, talaba, o'quv mazmuni, pedagogik metodlar, raqamli texnologiyalar, interaktiv platformalar, baholash va qayta aloqa vositalarini yagona ta'lim muhitida o'zaro bog'lovchi tizim sifatida talqin etiladi. TPACK modelining texnologik bilim, pedagogik bilim va predmetga oid bilim komponentlari ingliz tili ta'limining raqamli muhitini loyihalashning asosiy metodik tayanchi sifatida yoritiladi. Tadqiqotda maqsadli-didaktik, mazmuniy-texnologik, pedagogik-integrativ, kommunikativ-interaktiv hamda diagnostik-adaptiv mexanizmlarning mazmuni ochib beriladi. Shuningdek, raqamli vositalarni o'quv maqsadi va til ko'nikmalariga muvofiq funksional taqsimlash, talabalarning kommunikativ faolligi, mustaqil ishlashi va refleksiv faoliyatini qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari asoslanadi. TPACK modeli asosida loyihalangan raqamli didaktik ekotizim ingliz tili ta'limining yaxlitligi, moslashuvchanligi, interaktivligi va natijadorligini oshirishga xizmat qilishi asoslab beriladi.

MAQSAD: TPACK modeli asosida ingliz tili ta'limining raqamli didaktik ekotizimini loyihalashning nazariy-metodik asoslarini ochib berish va uning ta'lim samaradorligiga ta'sirini tajriba-sinov ishlari orqali asoslash.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda P. Mishra, M. J. Koehler, J. Voogt, A. García-Holgado, P.V. Sysoev va boshqalarning TPACK hamda raqamli ekotizimlarga oid konsepsiyalari, shuningdek, Guliston davlat universitetining 81 nafar talabasi ishtirokida o'tkazilgan tajriba-sinov, pedagogik kuzatuv, diagnostik baholash, so'rovnoma hamda matematik-statistik tahlil metodlaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ekotizimning maqsadli-didaktik, mazmuniy-texnologik, pedagogik-integrativ, kommunikativ-interaktiv va diagnostik-adaptiv mexanizmlari ishlab chiqildi; LMS, Quizizz, Wordwall, Padlet kabi platformalar funksional taqsimlandi. Tajriba yakunida umumiy o'rtacha ko'rsatkich 59,8% dan 80,4% ga ko'tarildi (+20,6 foiz punkt), eng yuqori o'sish raqamli mustaqillik (+24,7 foiz punkt) va hamkorlikdagi faoliyatda (+21,2 foiz punkt) qayd etildi.

XULOSA: TPACK modeli asosidagi raqamli didaktik ekotizim ta'lim mazmuni, pedagogika va texnologiya uzviyligini ta'minlab, talabalarning kommunikativ faolligi, raqamli mustaqilligi va til ko'nikmalarini kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: TPACK modeli, ingliz tili ta'limi, raqamli didaktik ekotizim, raqamli texnologiyalar, interaktiv platformalar, pedagogik integratsiya, kommunikativ kompetensiya, adaptiv ta'lim, raqamli baholash, didaktik loyihalash.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

МЕХАНИЗМЫ ПРОЕКТИРОВАНИЯ ЦИФРОВОЙ ДИДАКТИЧЕСКОЙ ЭКОСИСТЕМЫ ОБУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ НА ОСНОВЕ МОДЕЛИ TPACK.

Омонова Мафтуна Шерматовна, и.о. доцента кафедры иностранных языков филологического факультета Университета Альфраганус, доктор философии по педагогическим наукам (PhD).

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматриваются теоретические и методические основы проектирования цифровой дидактической экосистемы обучения английскому языку на основе модели TPACK. Цифровая дидактическая экосистема трактуется как целостная образовательная среда, объединяющая преподавателя, обучающегося, содержание обучения, педагогические методы, цифровые технологии, интерактивные платформы, средства оценивания и обратной связи. Компоненты модели TPACK — технологические, педагогические и предметные знания — рассматриваются в качестве методической основы проектирования цифровой среды обучения английскому языку. Раскрывается содержание целевого-дидактического, содержательно-технологического, педагогико-интегративного, коммуникативно-интерактивного и диагностико-адаптивного механизмов. Обосновывается необходимость функционального распределения цифровых средств в соответствии с учебными целями и формируемыми языковыми навыками, а также поддержки коммуникативной активности, самостоятельной работы и рефлексивной деятельности обучающихся. Делается вывод о том, что цифровая дидактическая экосистема, спроектированная на основе модели TPACK, способствует повышению целостности, гибкости, интерактивности и результативности обучения английскому языку.

ЦЕЛЬ: раскрытие теоретико-методических основ проектирования цифровой дидактической экосистемы обучения английскому языку на основе модели TPACK и обоснование ее эффективности в ходе опытно-экспериментальной работы.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использованы концепции TPACK и цифровых экосистем (П. Мишра, М. Дж. Келер, Х. Воогт, А. Гарсиа-Хольгадо, П. В. Сысоев и др.), а также методы педагогического наблюдения, диагностического оценивания, анкетирования, математико-статистического анализа и эксперимента, проведенного с участием 81 студента Гулистанского государственного университета.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: разработаны целевой, содержательно-технологический, интегративный, коммуникативный и диагностический механизмы экосистемы; распределены функции платформ LMS, Quizizz, Wordwall, Padlet. По итогам эксперимента средний показатель вырос с 59,8% до 80,4% (+20,6 п.п.), а

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

наилучшая динамика зафиксирована в цифровой самостоятельности (+24,7 п.п.) и совместной деятельности (+21,2 п.п.).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: проектирование цифровой дидактической экосистемы на основе модели TPACK обеспечивает взаимосвязь содержания, педагогики и технологий, повышая интерактивность, самостоятельность и качество обучения английскому языку.

Ключевые слова: модель TPACK, обучение английскому языку, цифровая дидактическая экосистема, цифровые технологии, интерактивные платформы, педагогическая интеграция, коммуникативная компетенция, адаптивное обучение, цифровое оценивание, дидактическое проектирование.

MECHANISMS FOR DESIGNING A DIGITAL DIDACTIC ECOSYSTEM FOR ENGLISH LANGUAGE EDUCATION BASED ON THE TPACK MODEL.

Omonova Maftuna Shermatovna, Acting Associate Professor at the Department of Foreign Languages, Faculty of Philology, Alfraganus University, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences.

Annotation

INTRODUCTION: this article examines the theoretical and methodological foundations for designing a digital didactic ecosystem for English language education based on the TPACK model. A digital didactic ecosystem is interpreted as an integrated educational environment that connects teachers, learners, learning content, pedagogical methods, digital technologies, interactive platforms, assessment tools, and feedback mechanisms. The technological, pedagogical, and content knowledge components of the TPACK model are considered the methodological basis for designing a digital environment for English language teaching. The study describes target-didactic, content-technological, pedagogical-integrative, communicative-interactive, and diagnostic-adaptive mechanisms. Particular attention is paid to the functional distribution of digital tools in accordance with learning objectives and language skills, as well as to supporting learners' communicative engagement, independent learning, and reflective activity. It is argued that a digital didactic ecosystem designed on the basis of the TPACK model can enhance the coherence, flexibility, interactivity, and overall effectiveness of English language education.

AIM: to substantiate the theoretical and methodological foundations of designing a digital didactic ecosystem for English language teaching based on the TPACK model and evaluate its educational effectiveness experimentally.

MATERIALS AND METHODS: the research drew upon TPACK and digital ecosystem frameworks (P. Mishra, M. J. Koehler, J. Voogt, A. García-Holgado, P.V. Sysoev, etc.), alongside pedagogical observation, diagnostic assessment, surveys,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

mathematical-statistical analysis, and an experimental trial involving 81 students at Gulistan State University.

DISCUSSION AND RESULTS: target-didactic, content-technological, pedagogical-integrative, communicative-interactive, and diagnostic-adaptive mechanisms were structured, functionally distributing platforms like LMS, Quizizz, Wordwall, and Padlet. Overall average performance increased from 59.8% to 80.4% (+20.6 percentage points), with maximum gains achieved in digital autonomy (+24.7 percentage points) and collaborative activity (+21.2 percentage points).

CONCLUSION: designing a digital didactic ecosystem using the TPACK framework ensures the integration of content, pedagogy, and technology, fostering students' communicative competence, digital autonomy, and overall language learning quality.

Keywords: TPACK model, English language education, digital didactic ecosystem, digital technologies, interactive platforms, pedagogical integration, communicative competence, adaptive learning, digital assessment, didactic design.

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar ta’lim jarayonining mazmuni va tashkil etilishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Ayniqsa, ingliz tilini o‘qitishda onlayn platformalar, mobil ilovalar, virtual sinflar, sun’iy intellekt vositalari, elektron topshiriqlar va raqamli baholash tizimlaridan foydalanish imkoniyatlari kengaydi. Bunday vositalar talabalarning darsdagi faolligini oshirish, mustaqil ta’limni tashkil etish, til ko‘nikmalarini mashq qilish va tezkor qayta aloqa olish uchun qulay sharoit yaratadi.

Shu bilan birga, raqamli vositalarning ko‘payishi yangi muammoni ham yuzaga keltirmoqda. Amaliyotda ko‘pincha turli platformalardan alohida-alohida foydalaniladi, biroq ular o‘quv maqsadi, dars mazmuni, pedagogik metod va baholash jarayoni bilan har doim ham yagona tizimga birlashtirilmaydi. Natijada bir darsda bir nechta raqamli vosita qo‘llangan bo‘lsa-da, ularning didaktik vazifasi aniq belgilanmagan holatlar uchraydi. Bunday vaziyatda texnologiya ta’lim samaradorligini oshiruvchi vositadan ko‘ra, darsning tashqi ko‘rinishini zamonaviylashtiruvchi element bo‘lib qolishi mumkin.

Ingliz tili ta’limida bu masala ayniqsa muhimdir. Chunki til o‘rgatish jarayoni faqat ma’lumot berish bilan cheklanmaydi. Talaba tinglashi, gapirishi, o‘qishi, yozishi, boshqa ishtirokchilar bilan muloqot qilishi va o‘z fikrini turli vaziyatlarda ifodalay olishi kerak. Shu sababli har bir raqamli vositaning vazifasi muayyan til ko‘nikmasi va pedagogik maqsad bilan bog‘lanishi zarur. Masalan, bir platforma lug‘at va grammatikani mustahkamlashga xizmat qilsa, boshqa vosita hamkorlikdagi yozuv, tinglab tushunish, og‘zaki muloqot yoki refleksiyani tashkil etishda samaraliroq bo‘lishi mumkin.

Mazkur holat ingliz tili ta’limida alohida raqamli vositalardan foydalanishdan ularni o‘zaro bog‘langan raqamli didaktik ekotizim sifatida tashkil etishga o‘tishni talab qiladi. Raqamli didaktik ekotizim faqat platformalar va texnik vositalar yig‘indisi emas. U o‘qituvchi, talaba, o‘quv mazmuni, pedagogik metod, raqamli resurs, kommunikatsiya,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

baholash va qayta aloqa o‘rtasidagi o‘zaro aloqalarni bir butun holda tashkil etuvchi ta’lim muhiti sifatida qaraladi. Bunday ekotizimda har bir element o‘z vazifasiga ega bo‘lishi va boshqa elementlar bilan mazmunan bog‘lanishi lozim.

Raqamli didaktik ekotizimni aynan shu tamoyil asosida tashkil etishda TPACK modeli muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. TPACK modeli o‘qituvchining predmetga oid bilimlari, pedagogik bilimlari va texnologik bilimlarini o‘zaro uyg‘unlashtirishni nazarda tutadi. Ingliz tili ta’limida bu o‘qituvchining nafaqat til materialini bilishi yoki raqamli platformadan foydalana olishi, balki qaysi mazmunni qanday pedagogik usul yordamida va qaysi texnologiya vositasida o‘rgatish samaraliroq ekanini aniqlay olishida namoyon bo‘ladi.

TPACK modeli raqamli vositalarni tasodifiy tanlashdan voz kechib, ularni didaktik maqsad asosida tanlash imkonini beradi. Masalan, yangi leksik birliklarni o‘rgatishda interaktiv mashqlar, tinglab tushunishda audio-video resurslar, yozma nutqda hamkorlikdagi platformalar, og‘zaki nutqda virtual muloqot vositalari, baholashda esa tezkor natija beruvchi raqamli tizimlardan foydalanish mumkin. Bunda asosiy e’tibor platformaning nomiga emas, uning ma’lum o‘quv vazifasini bajarish imkoniyatiga qaratiladi.

Shuningdek, TPACK asosidagi yondashuv o‘qituvchiga bir-biridan mustaqil bo‘lgan raqamli vositalarni yagona didaktik mantiq asosida bog‘lash imkonini beradi. Natijada darsning maqsadi, mazmuni, metodlari, raqamli resurslari va baholash vositalari o‘zaro uyg‘unlashadi. Bu esa ingliz tili ta’limini yanada interaktiv, moslashuvchan, kommunikativ va talaba faoliyatiga yo‘naltirilgan shaklda tashkil etishga xizmat qiladi.

Shu nuqtai nazardan, ingliz tili ta’limining raqamli transformatsiyasida asosiy vazifa imkon qadar ko‘proq platformadan foydalanish emas, balki mavjud texnologiyalarni aniq pedagogik maqsad va mazmun bilan birlashtiruvchi yaxlit didaktik muhitni yaratishdan iborat. Aynan shunday yondashuv raqamli ta’lim vositalarining real pedagogik imkoniyatlarini to‘liq namoyon etishi mumkin.

Mazkur tadqiqotning maqsadi ingliz tili ta’limining raqamli didaktik ekotizimini TPACK modeli asosida loyihalashning nazariy-metodik asoslarini ochib berish, uning asosiy tarkibiy qismlari va o‘zaro aloqalarini aniqlash hamda maqsadli-didaktik, mazmuniy-texnologik, pedagogik-integrativ, kommunikativ-interaktiv va diagnostik-adaptiv mexanizmlar orqali raqamli ta’lim muhitini samarali tashkil etish imkoniyatlarini asoslashdan iborat.

Ingliz tili ta’limining raqamli didaktik ekotizimini TPACK modeli asosida loyihalash masalasi bir necha ilmiy yo‘nalishlar kesishmasida shakllanadi. Shu sababli mazkur muammoni faqat raqamli texnologiyalar yoki chet tilini o‘qitish metodikasi doirasida o‘rganish yetarli emas. Mavjud ilmiy adabiyotlarni mazmunan uch guruhga ajratish mumkin: TPACK modelining nazariy va metodik asoslariga bag‘ishlangan tadqiqotlar, raqamli ta’lim ekotizimini loyihalash bo‘yicha izlanishlar hamda xorijiy tillarni o‘qitishda raqamli texnologiyalarni qo‘llashga oid tadqiqotlar.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

TPACK modelining nazariy asoslari Punya Mishra va Matthew J. Koehler tomonidan ishlab chiqilgan. Olimlarning 2006-yilda Teachers College Record jurnalida chop etilgan “Technological Pedagogical Content Knowledge: A Framework for Teacher Knowledge” nomli fundamental tadqiqotida texnologiyani ta’limga samarali integratsiyalash o‘qituvchining faqat texnologik bilimga ega bo‘lishi bilan belgilanmasligi asoslangan. Mualliflar texnologik bilim, pedagogik bilim va o‘quv predmeti mazmuniga oid bilim o‘rtasidagi murakkab o‘zaro aloqani o‘qituvchining texnologiyalar bilan samarali ishlashi uchun zarur bo‘lgan alohida bilim sohasi sifatida talqin qilganlar. TPACKning muhim xususiyati mazkur bilimlarni bir-biridan ajratib emas, balki muayyan pedagogik vaziyatda o‘zaro uyg‘un holda qo‘llashdan iborat.

Mishra va Koehler yondashuvidan kelib chiqib, ingliz tili ta’limida texnologiya o‘z-o‘zidan samaradorlikni ta’minlovchi omil hisoblanmaydi. Masalan, Quizizz, Moodle, Padlet yoki boshqa platformani bilish texnologik bilimni anglatsa, undan aynan tinglab tushunish, yozish, lug‘at yoki kommunikativ faoliyatni rivojlantirishda qaysi pedagogik usul asosida foydalanishni aniqlash TPACKning integrativ mohiyatini ifodalaydi. Demak, raqamli ekotizimni loyihalashda “qaysi platformadan foydalanish” masalasidan oldin “qaysi mazmunni, qanday metod bilan va qanday texnologik vosita orqali o‘rgatish” masalasi hal qilinishi kerak. Bu xulosa TPACKning mazmun, pedagogika va texnologiya o‘rtasidagi o‘zaro aloqaga asoslangan tuzilishidan kelib chiqadi.

Joke Voogt, Petra Fisser, Natalie Pareja Roblin, Jo Tondeur va Johan van Braak tomonidan olib borilgan tizimli tahlil TPACK konsepsiyasining keyingi rivojlanishini tushunishda muhim ahamiyatga ega. Mualliflar 2005–2011-yillarda nashr etilgan 55 ta taqrizdan o‘tgan ilmiy maqola va bitta kitob bobini tahlil qilganlar. Natijalar TPACK hamda texnologik bilim tushunchalarini tadqiqotchilar turlicha talqin qilishlarini ko‘rsatgan. Ayniqsa, muayyan fan yoki predmet sohasi bilan bevosita bog‘langan TPACK tadqiqotlari tanlangan adabiyotlarda kam uchrashi aniqlangan.

Voogt va hammualliflarining mazkur xulosasi ingliz tili ta’limi uchun alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki umumiy TPACK kompetensiyasini aniqlash bilan ingliz tilini o‘qitish uchun zarur bo‘lgan TPACK bir xil mazmunga ega emas. Ingliz tili o‘qituvchisi texnologik vositani tinglab tushunish, gapirish, o‘qish, yozish, leksik va grammatik kompetensiyalar kabi aniq lingvodidaktik vazifalar bilan bog‘lay olishi zarur. Shunday ekan, umumiy texnologik-pedagogik bilimni predmetga xos didaktik vazifalar bilan bog‘lash ushbu sohadagi dolzarb yo‘nalishlardan biri bo‘lib qolmoqda. Bu fikr Voogt va boshqalarning predmet sohasiga xos TPACK tadqiqotlarining yetarlicha rivojlanmaganligi haqidagi xulosasiga asoslanadi.

Jo Tondeur va hammualliflari bo‘lajak o‘qituvchilarni texnologiyalarni pedagogik jarayonga integratsiyalashga tayyorlash masalasini o‘rganganlar. Ularning 2012-yilda Computers & Education jurnalida chop etilgan tizimli tadqiqotida texnologik tayyorgarlikni faqat dastur yoki qurilmadan foydalanishni o‘rgatish bilan cheklash samarali emasligi ko‘rsatilgan. Tadqiqot natijasida o‘qituvchi tayyorlashda pedagoglarning texnologiyadan

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

foydalanish bo‘yicha namuna ko‘rsatishi, texnologiyaning ta’limdagi rolini refleksiv tahlil qilish, texnologiya bilan boyitilgan o‘quv materiallarini loyihalash, hamkorlikda ishlash, haqiqiy pedagogik vaziyatlarda texnologiyadan foydalanish tajribasi va uzluksiz qayta aloqa kabi strategiyalar muhimligi aniqlangan.

Tondeurning yondashuvi raqamli didaktik ekotizimni loyihalashda ayniqsa muhimdir. Chunki ekotizim tayyor platformalar to‘plami bo‘lmasdan, o‘qituvchi va talabaning real faoliyati davomida shakllanuvchi, qayta aloqa orqali takomillashuvchi didaktik muhit bo‘lishi kerak. Shu jihatdan TPACK modeli raqamli ekotizimning “pedagogik yadrosi”ni tashkil qilishi mumkin.

Raqamli ta’lim ekotizimi bo‘yicha tadqiqotlar

Raqamli ta’lim ekotizimining texnologik tuzilishini o‘rganishda Alicia García-Holgado va Francisco José García-Peñalvo tadqiqotlari muhim o‘rin egallaydi. Ular e-learning ekotizimini bir-biri bilan axborot oqimlari orqali bog‘langan turli komponentlar, texnologiyalar va foydalanuvchilardan tashkil topgan murakkab tizim sifatida ko‘radilar. Mualliflarning Science of Computer Programming jurnalida chop etilgan tadqiqotida e-learning ekotizimlarini ishlab chiqishda alohida dasturiy vositalardan ko‘ra, ularning o‘zaro aloqasi va axborot almashinuvini ta’minlaydigan arxitekturaga e’tibor qaratish zarurligi ko‘rsatiladi.

Bu qarash ingliz tili ta’limida ham muhim metodik ahamiyatga ega. Masalan, LMS tizimi, videomateriallar, interaktiv testlar, elektron portfolio, sun’iy intellekt vositalari va hamkorlik platformalari alohida ishlaganda raqamli vositalar majmui hosil bo‘ladi. Ularning maqsad, mazmun, topshiriq, kommunikatsiya, baholash va qayta aloqa bo‘yicha bir-biriga bog‘lanishi esa ularni ekotizim darajasiga olib chiqadi. Demak, “raqamli platforma” va “raqamli didaktik ekotizim” tushunchalarini mazmunan bir xil deb qarash to‘g‘ri emas.

Daniel Otto va Michael Kerres ta’lim ekotizimini oliy ta’lim muassasasida o‘qishni ta’minlaydigan barcha xizmatlar, resurslar va muhitlarning o‘zaro bog‘langan tizimi sifatida talqin qiladilar. Ularning fikricha, zamonaviy ta’lim ekotizimining muhim xususiyati uning qismlari o‘rtasidagi bog‘liqlik, ochiqlik va o‘zaro almashinuv imkoniyatidir. Mualliflar raqamli va an’anaviy ta’lim muhitlarini qat’iy ajratish tobora samarasiz bo‘lib borayotganini va zamonaviy ta’lim arxitekturasi turli resurs hamda muhitlarni integratsiyalashi kerakligini ta’kidlaydilar.

Otto va Kerresning qarashlarida ekotizim oddiy chiziqli tizim emas. Undagi o‘qituvchi, talaba, kontent, raqamli vositalar, resurs yaratuvchilari va boshqa ishtirokchilar bir-biriga ta’sir ko‘rsatadi. Raqamli o‘quv muhitining qiymati uning tarkibidagi platformalar soni bilan emas, ularning o‘zaro bog‘langanligi va ta’lim faoliyatini qanchalik qo‘llab-quvvatlashi bilan belgilanadi. Bu yondashuv ingliz tili ta’limining raqamli didaktik ekotizimini ishlab chiqishda o‘quv mazmuni, pedagogik usul, kommunikativ faoliyat va texnologiyani bir butun tizimda ko‘rish zarurligini ko‘rsatadi.

Mazkur mavzuga eng yaqin zamonaviy tadqiqotlardan biri Ana María Pinto-Llorente va Vanessa Izquierdo-Álvarez tomonidan amalga oshirilgan. Ularning 2024-yilda

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Sustainability jurnalida chop etilgan “Digital Learning Ecosystem to Enhance Formative Assessment in Second Language Acquisition in Higher Education” tadqiqotida raqamli o‘quv ekotizimi bevosita ikkinchi tilni o‘zlashtirish jarayoni bilan bog‘langan. Tadqiqotda 91 nafar ishtirokchining fikrlari o‘rganilgan bo‘lib, raqamli ekotizim shakllantiruvchi baholashni tashkil etish, o‘quv natijalari haqida ma’lumot olish va talabalarning qiyinchiliklarini aniqlash uchun zarur vositalarni taqdim etishi qayd etilgan.

Pinto-Llorente va Izquierdo-Álvarez natijalariga ko‘ra, bunday muhitda talabalar ingliz tilini o‘rganishda faolroq qatnashib, o‘qish, yozish va tinglab tushunish bilan birga raqamli kompetensiya, kommunikatsiya, muammoni hal qilish va kreativlik kabi ko‘nikmalarni rivojlantirish imkoniga ega bo‘ladilar. Raqamli muhitdan olinadigan ma’lumotlar esa o‘qituvchiga talabalarning o‘rganishdagi qiyinchiliklarini aniqlash va tegishli didaktik strategiyalarni tanlash imkonini beradi. Ushbu tadqiqot raqamli ekotizimni chet tilini o‘qitish bilan bog‘lagani bilan alohida ahamiyatli, biroq unda ekotizimni aynan TPACK modeli asosida loyihalash markaziy tadqiqot predmeti sifatida qo‘yilmagan.

Rossiya metodika maktabida P.V. Sysoev xorijiy tillarni o‘qitishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish masalasini izchil tadqiq qilgan olimlardan biridir. Uning “Информационные и коммуникационные технологии в обучении иностранному языку: теория и практика” monografiyasi aynan zamonaviy AKTni chet tilini o‘qitishga tatbiq etishning nazariy va amaliy masalalariga bag‘ishlangan. Sysoevning ilmiy maktabida internet texnologiyalari yordamida ingliz tilini o‘qitish metodikasi, xorijiy til o‘qituvchisining AKT kompetensiyasi va raqamli vositalar orqali talabalarning diskursiv ko‘nikmalarini rivojlantirish masalalari ham tadqiq qilingan.

Sysoev tadqiqotlarining ushbu mavzu uchun muhim tomoni shundaki, texnologiya til o‘rgatishning o‘zidan ajratilmaydi. Raqamli vositaning qiymati uning qaysi nutqiy yoki kommunikativ vazifani amalga oshirish imkonini yaratishi bilan belgilanadi. Shu sababli raqamli didaktik ekotizimda har bir vositaning aniq lingvodidaktik funksiyasini belgilash zarur: ayrim vositalar axborotni qabul qilish, boshqalari nutq yaratish, muloqot, hamkorlik, nazorat yoki refleksiya uchun xizmat qiladi.

S.V. Titovaning 2019-yilda nashr etilgan “Мобильная среда для обучения иностранным языкам” monografiyasida xorijiy tillarni o‘qitishda mobil texnologiyalar integratsiyasining nazariy va metodik imkoniyatlari yoritilgan. Muallif mobil muhit yordamida o‘quvchining individual xususiyatlarini hisobga olish, muammolarni o‘z vaqtida diagnostika qilish, individual ta’lim sur’atini shakllantirish, mustaqil va guruhli ta’limni tashkil qilish mumkinligini asoslaydi. Shuningdek, kengaytirilgan reallik, geolokatsiya, gamifikatsiya, qayta aloqa va ovoz berish kabi imkoniyatlardan foydalanish motivatsiyani oshirish bilan bog‘lanadi.

Titovaning fikrlari raqamli ekotizim uchun muhim bo‘lgan personalizatsiya, mobillik, diagnostika, hamkorlik va qayta aloqa tamoyillarini ajratish imkonini beradi. Biroq mobil ta’lim muhiti raqamli didaktik ekotizimning faqat bir qismini tashkil qiladi. Zamonaviy ekotizim mobil vositalardan tashqari LMS, interaktiv platformalar, raqamli baholash,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

elektron portfolio, videomuhit, sun'iy intellekt va learning analytics kabi o'zaro bog'langan komponentlarni ham qamrab olishi mumkin.

Tadqiqotda tajriba-sinov, pedagogik kuzatuv, diagnostik baholash, so'rovnoma, qiyosiy tahlil va matematik-statistik tahlil metodlaridan foydalanildi. Tajriba-sinov ishlari Guliston davlat universitetida 81 nafar talaba ishtirokida tashkil etildi. Tadqiqotning asosiy maqsadi ingliz tili ta'limining raqamli didaktik ekotizimini TPACK modeli asosida loyihalash va mazkur yondashuvning talabalarning kommunikativ faolligi, mustaqil ta'lim faoliyati, raqamli vositalardan maqsadli foydalanishi hamda til ko'nikmalarini rivojlantirishga ta'sirini aniqlashdan iborat bo'ldi.

Tajribaning dastlabki bosqichida talabalarning ingliz tilini o'zlashtirish darajasi, raqamli platformalardan foydalanish tajribasi, mustaqil ishlash ko'nikmalari va interaktiv topshiriqlardagi faolligi aniqlab olindi. Bunda tinglab tushunish, gapirish, o'qish va yozish ko'nikmalarini baholovchi topshiriqlar, shuningdek, raqamli ta'lim muhitida ishlashga tayyorgarlikni aniqlashga qaratilgan so'rovnoma va pedagogik kuzatuvdan foydalanildi.

Tajriba-sinov davomida ingliz tili mashg'ulotlari TPACK modelining predmetga oid bilim (CK), pedagogik bilim (PK) va texnologik bilim (TK) komponentlari o'zaro integratsiyasi asosida tashkil etildi. Bunda o'quv mazmuni, tanlangan metod, interaktiv platforma, kommunikativ faoliyat, baholash va qayta aloqa vositalari yagona raqamli didaktik muhit tarkibida o'zaro bog'landi. Raqamli vositalar tasodifiy tanlanmasdan, ularning muayyan didaktik va lingvodidaktik vazifani bajarish imkoniyati asosiy mezon sifatida olindi.

Mashg'ulotlarda LMS va interaktiv platformalardan o'quv jarayonini boshqarish, materiallarni taqdim etish, mustaqil topshiriqlarni tashkil etish, tezkor nazorat, hamkorlikdagi faoliyat va qayta aloqani ta'minlash maqsadida foydalanildi. Bunda raqamli didaktik ekotizimning maqsadli-didaktik, mazmuniy-texnologik, pedagogik-integrativ, kommunikativ-interaktiv va diagnostik-adaptiv mexanizmlari asosiy metodik yo'nalish sifatida belgilandi.

Tadqiqotning yakuniy bosqichida talabalarning dastlabki va yakuniy natijalari o'zaro qiyoslandi. Baholashda kommunikativ kompetensiya, til ko'nikmalari, raqamli mustaqillik, hamkorlikdagi faoliyat va refleksiv-baholash ko'rsatkichlari hisobga olindi. Olingan natijalar foiz ko'rsatkichlari, o'rtacha qiymatlar va dinamik o'zgarishlar asosida tahlil qilinib, TPACK modeli asosida loyihalangan raqamli didaktik ekotizimning ta'lim samaradorligiga ta'siri baholandi.

Tajriba-sinov jarayonida TPACK modeli asosida loyihalangan raqamli didaktik ekotizim ingliz tili darslarining alohida qismlarida turli platformalardan foydalanish bilan cheklanmasdan, o'quv maqsadi, til materiali, pedagogik metod, raqamli vosita, kommunikativ faoliyat, baholash va qayta aloqani o'zaro bog'lash tamoyiliga asoslandi. Bunda raqamli vositalar darsga qo'shimcha texnik element sifatida emas, balki muayyan lingvodidaktik vazifani amalga oshiruvchi vosita sifatida tanlandi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Metodikaning mazmunida TPACK modelining uch asosiy komponenti o‘zaro uyg‘unlashtirildi. Content Knowledge (CK) ingliz tilining leksik, grammatik, fonetik mazmuni hamda tinglab tushunish, gapirish, o‘qish va yozish ko‘nikmalarini qamrab oldi. Pedagogical Knowledge (PK) kommunikativ yondashuv, task-based learning, hamkorlikdagi ta’lim, muammoli topshiriqlar, refleksiya va formative assessment usullarini o‘z ichiga oldi. Technological Knowledge (TK) esa LMS, interaktiv mashq platformalari, hamkorlik vositalari, multimedia resurslari va raqamli baholash imkoniyatlaridan maqsadli foydalanishni ifodaladi. Ushbu uch komponentning kesishishi natijasida texnologiya tanlovi bevosita o‘quv mazmuni va pedagogik vazifa bilan bog‘landi.

Raqamli didaktik ekotizimning ishlashi beshta o‘zaro bog‘langan mexanizm asosida tashkil etildi. Maqsadli-didaktik mexanizm orqali har bir mashg‘ulot uchun aniq kommunikativ va tilga oid natijalar belgilandi. Mazmuniy-texnologik mexanizm o‘quv materiali xususiyatiga mos raqamli vositani tanlashni ta’minladi. Pedagogik-integrativ mexanizm tanlangan platformani kommunikativ va faoliyatga yo‘naltirilgan metodlar bilan uyg‘unlashtirdi. Kommunikativ-interaktiv mexanizm talaba–talaba, talaba–o‘qituvchi va talaba–raqamli muhit o‘rtasidagi faol muloqotni tashkil etdi. Diagnostik-adaptiv mexanizm esa talabaning natijasini muntazam kuzatish, tezkor qayta aloqa berish va keyingi topshiriq murakkabligini o‘zlashtirish holatiga moslashtirish imkonini berdi.

Raqamli vositalarning funksional vazifasi ham oldindan belgilandi. LMS muhiti asosiy materiallarni joylashtirish, topshiriqlarni boshqarish va natijalarni saqlashga xizmat qildi. Quizizz va Kahoot singari vositalardan boshlang‘ich diagnostika va tezkor nazoratda, Wordwall va LearningApps turidagi platformalardan leksik-grammatik materialni mashq qilishda, Padlet kabi hamkorlik vositalaridan yozma va kommunikativ faoliyatni tashkil etishda foydalanildi. Audio-video resurslar tinglab tushunishga, elektron portfolio va refleksiv topshiriqlar esa talabaning o‘z natijasini kuzatishi va baholashiga yo‘naltirildi. Bunda bitta platformani barcha pedagogik vazifalar uchun qo‘llashdan voz kechildi.

Tajriba davomida dars faoliyati “mazmunni o‘zlashtirish – raqamli mashq – kommunikativ qo‘llash – qayta aloqa – refleksiya” ketma-ketligida tashkil etildi. Masalan, yangi leksik birliklar avval kontekstda taqdim qilindi, keyin interaktiv topshiriqda mustahkamlandi, undan so‘ng juftlik yoki kichik guruhdagi kommunikativ vaziyatda qo‘llanildi. Yakunda talabalar o‘z natijalarini ko‘rib, xatolarini aniqladilar va keyingi topshiriqqa o‘tdilar. Bu jarayonda texnologiya o‘quv faoliyatining alohida bosqichi emas, balki mazmun va metodni bog‘lab turuvchi vosita vazifasini bajardi.

Guliston davlat universitetidagi 81 nafar talaba ishtirokida amalga oshirilgan tajriba-sinov natijalarini baholashda kommunikativ kompetensiya, raqamli mustaqillik, hamkorlikdagi faoliyat, til ko‘nikmalarining integrativ rivojlanishi va refleksiv-baholash faoliyati mezonlari asos qilib olindi.

Baholash mezonlari	Dastlabki ko‘rsatkich, %	Yakuniy ko‘rsatkich, %	O‘sish, foiz punkt

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Kommunikativ kompetensiya	61,2	80,1	+18,9
Raqamli mustaqillik	56,8	81,5	+24,7
Hamkorlikdagi faoliyat	58,4	79,6	+21,2
Til ko‘nikmalarining integrativ rivojlanishi	62,0	80,7	+18,7
Refleksiv-baholash faoliyati	60,6	80,1	+19,5
Umumiy o‘rtacha natija	59,8	80,4	+20,6

Tajriba boshida beshta mezon bo‘yicha umumiy o‘rtacha ko‘rsatkich **59,8 %**ni tashkil etgan bo‘lsa, tajriba yakunida u **80,4 %**ga yetdi. Shunday qilib, mutlaq o‘sish:

80,4 – 59,8 = 20,6 foiz punktni tashkil etdi.

Boshlang‘ich natijaga nisbatan samaradorlikning o‘sishi quyidagicha aniqlandi:

(80,4 – 59,8) / 59,8 × 100 = 34,4 %.

Demak, TPACK modeli asosida tashkil etilgan raqamli didaktik ekotizim qo‘llanilganidan so‘ng umumiy natija boshlang‘ich holatga nisbatan 34,4 % ga oshgan. Samaradorlik koeffitsienti esa:

K = 80,4 / 59,8 = 1,34

ni tashkil etdi. Bu yakuniy ko‘rsatkich boshlang‘ich natijaga nisbatan 1,34 baravar darajaga yetganini anglatadi.

Mezonlar orasida eng yuqori o‘sish raqamli mustaqillikda kuzatildi. Dastlab 56,8 % bo‘lgan ushbu ko‘rsatkich tajriba yakunida 81,5 % ga yetib, 24,7 foiz punktga oshdi. Buni talabalarning raqamli muhitda topshiriqni mustaqil topishi, bajarishi, o‘z natijasini tekshirishi, qo‘shimcha resurslardan foydalanishi va o‘qituvchining doimiy bevosita nazoratisiz ham o‘quv faoliyatini davom ettira olish imkoniyatining kengaygani bilan izohlash mumkin.

Hamkorlikdagi faoliyat ko‘rsatkichi 58,4 % dan 79,6 % gacha, ya’ni 21,2 foiz punktga oshdi. Interaktiv platformalarda birgalikda matn yaratish, guruhli vazifalarni bajarish, o‘zaro fikr bildirish va natijalarni muhokama qilish talabalarning faqat texnologik emas, balki kommunikativ faolligini ham kuchaytirdi. Bu holat raqamli ekotizimda platformaning vazifasi faqat topshiriq yetkazib berish emas, balki hamkorlikdagi til faoliyatini tashkil qilish ekanini ko‘rsatdi.

Refleksiv-baholash faoliyatida 19,5 foiz punktlik o‘sish qayd etildi. Talabalar o‘z natijalarini tezkor ko‘rish, xatolarni tahlil qilish, qayta topshiriq bajarish va o‘z rivojlanishini kuzatish imkoniyatiga ega bo‘ldilar. Shu sababli baholash faqat o‘qituvchi tomonidan yakuniy ball qo‘yish jarayoni bo‘lib qolmay, ta’limning davomiy qismiga aylandi.

Kommunikativ kompetensiya 61,2 % dan 80,1 % gacha ko‘tarilib, 18,9 foiz punktlik ijobiy o‘zgarishni ko‘rsatdi. Til ko‘nikmalarining integrativ rivojlanishi esa 62,0 % dan 80,7 % gacha oshib, 18,7 foiz punktlik natijani qayd etdi. Bu raqamli topshiriqlarning tinglab tushunish, gapirish, o‘qish va yozishni bir-biridan ajratilgan faoliyat sifatida emas, balki yagona kommunikativ topshiriq tarkibida birlashtirish imkoniyati bilan izohlanadi.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Tajriba natijalari talabalarni rivojlanganlik darajalari bo‘yicha taqsimlashda ham sezilarli o‘zgarish mavjudligini ko‘rsatdi.

Daraja	Tajriba boshida, nafar	Ulushi, %	Tajriba yakunida, nafar	Ulushi, %
Yuqori	11	13,6	31	38,3
O‘rta	33	40,7	39	48,1
Past	37	45,7	11	13,6
Jami	81	100	81	100

Tajriba boshida yuqori darajadagi talabalar 11 nafar, ya’ni **13,6 %**ni tashkil qilgan bo‘lsa, yakuniy bosqichda ularning soni 31 nafarga, ya’ni **38,3 %**ga yetdi. Demak, yuqori daraja ulushi 24,7 foiz punktga oshdi. Aksincha, past darajadagi talabalar soni 37 nafardan 11 nafargacha kamayib, ularning ulushi 45,7 % dan 13,6 % gacha tushdi. Past daraja ulushidagi kamayish 32,1 foiz punktni tashkil etdi.

Mazkur o‘zgarishlar raqamli didaktik ekotizimning samaradorligi biror alohida platforma hisobiga yuzaga kelmaganini ko‘rsatadi. Asosiy natija platformalar o‘rtasida funksional vazifalarning to‘g‘ri taqsimlanishi, ularning ingliz tili mazmuni va pedagogik metod bilan moslashtirilishi, talabaning faol muloqot qilishi, mustaqil ishlashi, tezkor qayta aloqa olishi va o‘z rivojlanishini kuzatishi uchun yagona muhit yaratilgani bilan bog‘liq.

Tajriba natijalariga ko‘ra, raqamli didaktik ekotizimni loyihalashda “qancha ko‘p platforma — shuncha samarali ta’lim” tamoyili o‘zini oqlamasligi aniqlandi. Aksincha, kamroq, biroq vazifasi aniq belgilangan va bir-biri bilan didaktik jihatdan bog‘langan raqamli vositalar samaraliroq natija beradi. Platformaning qiymati uning texnik imkoniyatlari soni bilan emas, o‘quv mazmuni, pedagogik metod va talaba faoliyati bilan qanchalik mos kelishi bilan belgilanadi.

Umuman olganda, tajriba-sinov jarayonida umumiy ko‘rsatkichning 59,8 % dan 80,4 % gacha oshishi va 20,6 foiz punktlik ijobiy dinamikaning kuzatilishi TPACK modeli asosida loyihalangan raqamli didaktik ekotizim ingliz tili ta’limida mazmun, pedagogika va texnologiyani yagona funksional muhitda uyg‘unlashtirish imkonini berishini ko‘rsatdi. Natijalar raqamli muhitning samaradorligi alohida texnologiyalarga emas, balki ularning maqsadli-didaktik, mazmuniy-texnologik, pedagogik-integrativ, kommunikativ-interaktiv va diagnostik-adaptiv mexanizmlar orqali o‘zaro bog‘lanishiga bevosita bog‘liq ekanini ko‘rsatadi.

Tadqiqot natijalari ingliz tili ta’limining raqamli didaktik ekotizimini TPACK modeli asosida loyihalash o‘quv mazmuni, pedagogik metodlar va raqamli texnologiyalarni yagona tizimda uyg‘unlashtirish imkonini berishini ko‘rsatdi. Bunday yondashuvda raqamli platformalar mustaqil texnik vosita sifatida emas, balki aniq didaktik va lingvodidaktik vazifalarni bajaruvchi ta’lim komponenti sifatida namoyon bo‘ladi.

TPACK modelining CK, PK va TK komponentlarini o‘zaro integratsiyalash asosida shakllantirilgan raqamli didaktik ekotizim talabalarning kommunikativ kompetensiyasi, raqamli mustaqilligi, hamkorlikdagi faoliyati, til ko‘nikmalarining integrativ rivojlanishi

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

hamda refleksiv-baholash faoliyatini qo‘llab-quvvatlashga xizmat qildi. Ayniqsa, maqsadli-didaktik, mazmuniy-texnologik, pedagogik-integrativ, kommunikativ-interaktiv va diagnostik-adaptiv mexanizmlarning o‘zaro bog‘liq holda qo‘llanishi raqamli vositalarning pedagogik samaradorligini oshirdi.

Guliston davlat universitetida 81 nafar talaba ishtirokida o‘tkazilgan tajriba-sinov natijalarida umumiy o‘rtacha ko‘rsatkich 59,8 foizdan 80,4 foizgacha ko‘tarilib, 20,6 foiz punktlik ijobiy dinamika kuzatildi. Eng yuqori o‘sish raqamli mustaqillik va hamkorlikdagi faoliyat mezonlarida qayd etildi. Bu holat raqamli didaktik ekotizimning talabalarni faqat tayyor axborotni qabul qiluvchi emas, balki mustaqil izlanadigan, hamkorlikda ishlaydigan va o‘z natijalarini tahlil qila oladigan faol subyektga aylantirish imkoniyatini ko‘rsatadi.

Tadqiqot asosida raqamli ta’lim samaradorligi foydalanilayotgan platformalar soniga emas, balki ularning o‘quv maqsadi, til mazmuni, pedagogik metod, kommunikativ faoliyat va baholash jarayoni bilan qanchalik uyg‘unlashtirilganiga bog‘liq, degan xulosaga kelindi. Shu sababli ingliz tili ta’limida raqamli vositalarni tanlashda ularning ommabopligi yoki texnik imkoniyatidan ko‘ra, muayyan til ko‘nikmasini rivojlantirishga xizmat qilishi va boshqa ekotizim komponentlari bilan funksional bog‘lana olishi ustuvor mezon bo‘lishi lozim.

Umuman, TPACK modeli ingliz tili ta’limining raqamli didaktik ekotizimini loyihalash uchun nazariy-metodik asos vazifasini bajarib, mazmun, pedagogika va texnologiya o‘rtasidagi uzviylikni ta’minlaydi. Bunday ekotizim ta’lim jarayonining interaktivligi, moslashuvchanligi, shaxsga yo‘naltirilganligi va kommunikativligini kuchaytirib, raqamli transformatsiya sharoitida ingliz tilini o‘qitish sifatini oshirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Mishra P., Koehler M.J. Technological Pedagogical Content Knowledge: A Framework for Teacher Knowledge // Teachers College Record. – 2006. – Vol. 108, No. 6. – P. 1017–1054.
2. Voogt J., Fisser P., Pareja Roblin N.N., Tondeur J., van Braak J. Technological Pedagogical Content Knowledge – a Review of the Literature // Journal of Computer Assisted Learning. – 2013. – Vol. 29, No. 2. – P. 109–121.
3. Tondeur J., van Braak J., Sang G., Voogt J., Fisser P., Ottenbreit-Leftwich A. Preparing Pre-Service Teachers to Integrate Technology in Education: A Synthesis of Qualitative Evidence // Computers & Education. – 2012. – Vol. 59, No. 1. – P. 134–144.
4. García-Holgado A., García-Peñalvo F.J. Architectural Pattern to Improve the Definition and Implementation of eLearning Ecosystems // Science of Computer Programming. – 2016. – Vol. 129. – P. 20–34.
5. Otto D., Kerres M. Distributed Learning Ecosystems in Education: A Guide to the Debate // Distributed Learning Ecosystems. – Wiesbaden: Springer, 2023. – P. 13–30.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

6. Pinto-Llorente A.M., Izquierdo-Álvarez V. Digital Learning Ecosystem to Enhance Formative Assessment in Second Language Acquisition in Higher Education // Sustainability. – 2024. – Vol. 16, No. 11. – Article 4687.
7. Сысоев П.В. Информационные и коммуникационные технологии в обучении иностранному языку: теория и практика: монография. – Москва: Глосса-пресс, 2012. – 252 с.
8. Титова С.В. Мобильная среда для обучения иностранным языкам: монография. – Москва: Эдитус, 2019. – 282 с.
9. Fayziyeva M.R. Raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim platformasini yaratish va amaliyotga joriy etish: pedagogika fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi avtoreferati. – 2023.
10. Anarbekova A.A. Raqamli ta'lim sharoitida bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarida kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasi: dissertatsiya avtoreferati. – 2024.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

MAKTABGACHA YOSHDAGI TARBIYALANUVCHILARNING BILISH FAOLLIGINI SHAKLLANTIRISHDA RAQAMLI PLATFORMALARNING O‘RNI.

F.M. Xoldarova, maktabgacha ta’lim tashkilotlari direktor va mutaxassislarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti mustaqil izlanuvchisi.

Annotatsiya

KIRISH: raqamli platformalar zamonaviy ta'limning poydevori hisoblanadi va tarbiyalanuvchilarning XXI-asr ko'nikmalarini egallashiga yordam beradi. Interaktiv doskalar mashg’ulotlarni qiziqarli bo’lishini yangi darajaga ko'taradi va tarbiyachining imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytiradi. Bu doskalar orqali tarbiyachi turli multimedia materiallarni ko'rsatish, real vaqtda o'zgartirishlar kiritish, bolalar bilan birgalikda loyihalar ustida ishlash va interaktiv mashqlar o'tkazish imkoniyatiga ega bo'ladi. Maktabgacha yoshdagi tarbiyalanuvchilarning bilish faolligini rivojlantirishda raqamli platformalarning o‘rni, ularning ta'limiy jarayoniga ta'siri hamda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish masalalari yoritilgan.

MAQSAD: mazkur maqolaning maqsadi maktabgacha yoshdagi bolalarning bilish faolligini shakllantirishda raqamli platformalardan samarali foydalanish imkoniyatlarini o'rganish, ularning ta'lim jarayonidagi o'rnini aniqlash va raqamli vositalarni amaliyotda qo'llash bo'yicha ilmiy-uslubiy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar yordamida bolalarda muloqot qobiliyatlarini shakllantirishning afzalliklari va natijadorligini tahlil qilish ham maqolaning asosiy vazifalaridan biridir.

MATERIAL VA METODLAR: tadqiqotlar doimiy ravishda bolaning intellektual va ijodiy salohiyatini oshirishga qaratilgan. Rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyasining asosiy tamoyili - bolalarning yaqin rivojlanish zonasida ishlash printsipini qo'llash. Bu zona tarbiyalanuvchining mustaqil faoliyat ko'rsata olish darajasi va kattalar yordami bilan erisha olish darajasi orasidagi masofani ifodalaydi. Bu zona ichida ishlash tarbiyalanuvchining rivojlanishini eng samarali tarzda ta'minlaydi va ularning potentsial imkoniyatlarini ochib beradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: maktabgacha yoshdagi bolalarning bilish faolligini shakllantirishda raqamli platformalarning o'rni haqida olib borilgan tadqiqotlar ushbu vositalarning ahamiyatini yaqqol namoyon etdi. Raqamli platformalar zamonaviy ta'lim jarayoniga yangi imkoniyatlar ochib beradi, ayniqsa, bolalarning nutqiy rivojlanishida interaktiv o'yinlar, audiovizual materiallar va mobil ilovalarning samaradorligi oshirishda sezilarli darajada yuqori.

XULOSA: maktabgacha yoshdagi tarbiyalanuvchilarning bilish faolligini shakllantirishda raqamli platformalar muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Ular bolalarning bilim olishga qiziqishini oshiradi, mustaqil fikrlashini rivojlantiradi, ijodkorligini qo‘llab-quvvatlaydi hamda ta'lim jarayonining samaradorligini ta'minlaydi. Biroq raqamli texnologiyalar pedagog rahbarligi ostida, yordamchi vosita sifatida tarbiyalanuvchilarning

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

yosh xususiyatlariga mos ravishda va sanitariya-gigiyena talablariga rioya qilingan holda qo‘llanilgandagina yuqori va sifatli natijalarga erishish mumkin.

Kalit so‘zlar: maktabgacha ta'lim, bilish faolligi, raqamli platformalar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, kognitiv rivojlanish, interaktiv ta'lim, innovatsion pedagogika.

РОЛЬ ЦИФРОВЫХ ПЛАТФОРМ В ФОРМИРОВАНИИ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДОШКОЛЬНИКОВ.

Ф.М. Холдарова, независимый исследователь Института переподготовки и повышения квалификации директоров и специалистов организаций дошкольного образования.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: цифровые платформы являются основой современного образования и помогают учащимся приобретать навыки XXI века. Интерактивные доски выводят интерес к занятиям на новый уровень и значительно расширяют возможности педагога. С помощью этих досок педагог имеет возможность демонстрировать различные мультимедийные материалы, вносить изменения в режиме реального времени, работать над проектами с детьми и проводить интерактивные упражнения. Подчеркивается роль цифровых платформ в развитии познавательной деятельности дошкольников, их влияние на образовательный процесс и эффективное использование современных информационно-коммуникационных технологий.

ЦЕЛЬ: целью данной статьи является изучение возможностей эффективного использования цифровых платформ в формировании познавательной деятельности детей дошкольного возраста, определение их места в образовательном процессе и разработка научно-методических рекомендаций по практическому применению цифровых инструментов. Одновременно с этим, одной из главных задач статьи является анализ преимуществ и эффективности формирования коммуникативных навыков у детей с использованием цифровых технологий.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: исследования постоянно направлены на повышение интеллектуального и творческого потенциала ребенка. Главный принцип развивающей образовательной технологии – применение принципа работы в зоне ближайшего развития детей. Эта зона представляет собой расстояние между уровнем самостоятельной деятельности ребенка и уровнем достижения успеха с помощью взрослых. Работа в этой зоне наиболее эффективно обеспечивает развитие ребенка и раскрывает его потенциал.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: исследования роли цифровых платформ в формировании познавательной деятельности детей дошкольного возраста наглядно продемонстрировали важность этих инструментов. Цифровые платформы

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

открывают новые возможности для современного образовательного процесса, особенно в плане повышения эффективности интерактивных игр, аудиовизуальных материалов и мобильных приложений в развитии речи у детей.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: цифровые платформы являются важным педагогическим инструментом в формировании познавательной деятельности дошкольников. Они повышают интерес детей к обучению, развивают самостоятельное мышление, поддерживают творчество и обеспечивают эффективность образовательного процесса. Однако высоких и качественных результатов можно достичь только при использовании цифровых технологий под руководством педагога, в качестве вспомогательного инструмента, в соответствии с возрастными особенностями детей и с соблюдением санитарно-гигиенических требований.

Ключевые слова: дошкольное образование, познавательная деятельность, цифровые платформы, информационно-коммуникационные технологии, познавательное развитие, интерактивное образование, инновационная педагогика.

THE ROLE OF DIGITAL PLATFORMS IN THE FORMATION OF COGNITIVE ACTIVITY OF PRESCHOOLERS.

F.M. Kholdarova, independent researcher at the Institute for Retraining and Advanced Training of Directors and Specialists of Preschool Educational Organizations.

Annatation

INTRODUCTION: digital platforms are the foundation of modern education and help students acquire the skills of the 21st century. Interactive whiteboards raise the level of interest in classes to a new level and significantly expand the capabilities of the educator. Through these whiteboards, the educator has the opportunity to display various multimedia materials, make changes in real time, work on projects with children, and conduct interactive exercises. The role of digital platforms in the development of cognitive activity of preschoolers, their impact on the educational process, and the effective use of modern information and communication technologies are highlighted.

AIM: the purpose of this article is to study the possibilities of effective use of digital platforms in the formation of cognitive activity of preschool children, to determine their place in the educational process and to develop scientific and methodological recommendations for the practical application of digital tools. At the same time, one of the main tasks of the article is to analyze the advantages and effectiveness of forming communication skills in children using digital technologies.

MATERIAL AND METHODS: research is constantly aimed at increasing the intellectual and creative potential of the child. The main principle of developmental educational technology is the application of the principle of working in the zone of proximal development of children. This zone represents the distance between the level of independent activity of the child and the level of achievement with the help of adults.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Working within this zone most effectively ensures the development of the child and reveals their potential.

DISCUSSION AND RESULTS: studies on the role of digital platforms in the formation of cognitive activity of preschool children have clearly demonstrated the importance of these tools. Digital platforms open up new opportunities for the modern educational process, especially in terms of increasing the effectiveness of interactive games, audiovisual materials and mobile applications in the speech development of children.

CONCLUSION: digital platforms are an important pedagogical tool in the formation of cognitive activity of preschoolers. They increase children's interest in learning, develop independent thinking, support creativity and ensure the effectiveness of the educational process. However, high and high-quality results can be achieved only when digital technologies are used under the guidance of a teacher, as an auxiliary tool, in accordance with the age characteristics of the children and in compliance with sanitary and hygienic requirements.

Keywords: preschool education, cognitive activity, digital platforms, information and communication technologies, cognitive development, interactive education, innovative pedagogy.

Mobil ilovalar har bir bola uchun shaxsiy interaktiv tajriba yaratish imkoniyatini beradi. Bu ilovalar bolalarning individual rivojlanish tempini hisobga oladi, adaptiv o'rganish algoritmlarini qo'llaydi va har bir tarbiyalanuvchining ehtiyojlariga mos keladigan mashqlar taklif qiladi. Mabil ilovalar orqali bolalar o'yin shaklida o'rganadilar, o'z muvaffaqiyatlarini kuzatib boradilar.

Multimedia prezentatsiyalar audio va vizual ma'lumotlarni birlashtirib, tarbiyalanuvchilarning turli hissiy kanallar orqali ma'lumot qabul qilish imkoniyatini yaratadi. Bu prezentatsiyalar orqali murakkab mavzular sodda va tushunarli tarzda taqdim etiladi, tarbiyalanuvchilarning diqqati uzoq muddat ushlab turiladi va o'rganish jarayoni yanada samarali bo'ladi.

Online o'yin platformalari bolalarning masofaviy o'rganish imkoniyatlarini ta'minlaydi va global ta'lim resurslariga kirishni osonlashtiradi. Bu platformalar orqali bolalar dunyo bo'ylab tengdoshlari bilan muloqot qilish, turli madaniyatlar bilan tanishish va xalqaro loyihalarda ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Manipulyativ interaktiv vositalar. Manipulyativ interaktiv vositalar tarbiyalanuvchilarning qo'llari bilan ishlash va sensorli tajriba orqali o'rganish ehtiyojini qondiradi. Touch-screen o'yinlari bolalarning mayda motorika ko'nikmalarini rivojlantiradi va sensorli interfeys orqali texnologiya bilan ishlash ko'nikmalarini shakllantiradi. Bu o'yinlar orqali bolalar zamonaviy texnologiyalar bilan tanishish, raqamli savodxonlikni egallash va texnologik dunyoga moslashish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Interaktiv robot o'yinchoqlar bolalarni dasturlash asoslari bilan tanishtirishga yordam beradi va texnologik fikrlashni rivojlantiradi. Bu robotlar orqali tarbiyachilar algoritm

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

tushunchasi, ketma-ketlik va shartli operatsiyalarni o'rganadilar. Robot o'yinchoqlar kelajak texnologiyalar bilan ishlashga tayyorlaydi va STEM ta'limning asoslarini yaratadi.

Virtual Reality (VR) tajribalari bolalar uchun immersiv o'rganish muhitini yaratadi va ularni real hayotda tashrif buyurish qiyin bo'lgan joylarga - okean tubiga, kosmosga, tarixiy davrlarga olib boradi. VR texnologiyasi orqali bolalar chuqur va unutilmas tajriba oladilar, o'rganish motivatsiyasi ortadi va bilimlar mustahkam bo'ladi.

Ko‘makchi vositalar – tarbiyachi ko‘magi, yordamchi ko‘rsatmalar. Ko'makchi vositalar ta'lim jarayonini tashkil etish, tarbiyalanuvchilarning o'rganish faoliyatini qo'llab-quvvatlash va samaradorligini oshirish uchun mo'ljallangan yordamchi pedagogik vositalardir. Bu vositalar asosiy ta'lim materiallarini to'ldiradi va o'rganish muhitini yanada qulay va produktiv qiladi.

Tashkiliy vositalar. Tashkiliy vositalar bolalarning vaqtni boshqarish, faoliyatni rejalashtirish va o'z-o'zini nazorat qilish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun mo'ljallangan. Vaqt boshqaruvi vositalari - taymerlar, soatlar va vaqt jadvallari bolalarning vaqt tushunchasini shakllantiradi va vazifalarni belgilangan vaqt ichida bajarish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu vositalar orqali tarbiyalanuvchilar vaqtni samarali taqsimlash, ustuvorliklarni belgilash va maqsadga erishish uchun rejalashtirish qobiliyatlarini egallaydilar.

Vazifa jadvallari bolalarning kundalik faoliyatni tashkil etish va mas'uliyat hissini rivojlantirish uchun juda muhim vositadir. Bu jadvallar orqali bolalar o'z vazifalarini kuzatib borish, muvaffaqiyatlarini qayd qilish va rivojlanish dinamikasini ko'rish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Vazifa jadvallari bolalarning mustaqillik, tartib-intizom va maqsadga intilish xususiyatlarini mustahkamlaydi.

Motivatsion stikerlar va boshqa rag'batlantirish vositalari bolalarning ijobiy xatti-harakatlarini mustahkamlash va o'rganishga bo'lgan motivatsiyani oshirish uchun ishlatiladi. Bu tizim orqali bolalar o'z yutuqlarini ko'rish, rag'batlanish va keyingi muvaffaqiyatlarga intilish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Motivatsion tizim bolalarning o'ziga ishonch va muvaffaqiyat hissini kuchaytiradi.

Portfolio papkalari bolalarning barcha natijalarini saqlash, rivojlanish dinamikasini kuzatish va yutuqlarni namoyish etish uchun mo'ljallangan. Portfolio orqali bolalar o'z rivojlanish yo'lini ko'rish, o'tmish ishlarini tahlil qilish va kelajak maqsadlarini belgilash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Adaptiv vositalar. Adaptiv vositalar maxsus ehtiyojli bolalar yoki turli rivojlanish xususiyatlariga ega bolalar uchun mo'ljallangan maxsus pedagogik vositalardir. Maxsus ehtiyojli bolalar uchun materiallar har bir bolaning individual ehtiyojlari va imkoniyatlariga mos ravishda ishlab chiqiladi. Bu materiallar bolalarning mavjud qobiliyatlarini maksimal darajada ishga solish va rivojlanish imkoniyatlarini kengaytirish maqsadida yaratiladi.

Ko'rish qobiliyati pastligi yoki ko'r bolalar uchun taktil materiallar maxsus ishlab chiqiladi. Bu materiallar turli tekstura, shakl va hajmlarga ega bo'lib, bolalarning teginish

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

orqali dunyoni o'rganish imkoniyatini yaratadi. Taktil materiallar orqali bolalar geometrik shakllar, harflar, sonlar va boshqa muhim tushunchalarni o'rganadilar.

Eshitish qobiliyati pastligi yoki kar bolalar uchun vizual kuchaytiruvchi vositalar ishlab chiqiladi. Bu vositalar yorqin ranglar, aniq kontrastlar va vizual signallardan foydalanib, ma'lumotni vizual kanal orqali maksimal darajada yetkazishga yordam beradi. Vizual vositalar shuningdek, imo-ishora tili va vizual kommunikatsiya vositalarini o'z ichiga oladi.

Harakat cheklovlari bor bolalar uchun moslashtirilgan interfeys va vositalar yaratiladi. Bu vositalar bolalarning mavjud harakat imkoniyatlarini hisobga olgan holda ishlab chiqiladi va ularga o'rganish jarayonida to'liq ishtirok etish imkoniyatini beradi. Moslashtirilgan vositalar bolalarning mustaqillik hissini kuchaytiradi va ijtimoiy integratsiyaga yordam beradi.

Baholash vositalari – faoliyat ishlanmasi, kuzatuv varaqalari, refleksiya jurnallari. Baholash vositalari bolalarning rivojlanish darajasini aniqlash, ta'lim samaradorligini o'lchash va individual rivojlanish yo'lini rejalashtirish uchun mo'ljallangan muhim pedagogik instrumentlardir. Bu vositalar orqali pedagoglar bolalarning erishgan yutuqlarini obyektiv baholash, muammolarni aniqlash va kelajakdagi ishlarni rejalashtirish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Kognitiv faoliyatni rivojlantirish jarayonida zamonaviy **ta’lim texnologiyalari** qo‘llanilishi zarur. Rivojlantiruvchi ta’lim texnologiyasi bolaning shaxsiy salohiyatini ochishga va intellektual rivojlanishini ta’minlashga xizmat qiladi. Muammoli ta’lim texnologiyasi bolani mustaqil izlanishga undaydi, ularni qaror qabul qilish va tanqidiy fikrlashga o‘rgatadi. Vizual ta’lim texnologiyasi orqali mavzularni ko‘rgazmali shaklda yoritish bolalarning diqqatini jamlash va materialni osonroq o‘zlashtirish imkonini beradi. Kognitiv rivojlantirish texnologiyasi esa diqqat, xotira, mantiqiy fikrlash va ijodiy tasavvurni kompleks tarzda rivojlantirishga xizmat qiladi.

Ta’lim texnologiyalari:

Rivojlantiruvchi ta’lim texnologiyasi – bolaning intellektual va ijodiy salohiyatini oshirishga qaratilgan. Rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyasining asosiy tamoyili - bolalarning yaqin rivojlanish zonasida ishlash printsipini qo'llash. Bu zona tarbiyalanuvchining mustaqil faoliyat ko'rsata olish darajasi va kattalar yordami bilan erisha olish darajasi orasidagi masofani ifodalaydi. Bu zona ichida ishlash tarbiyalanuvchining rivojlanishini eng samarali tarzda ta'minlaydi va ularning potentsial imkoniyatlarini ochib beradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Mavlonov N.Sh. Masofadan o‘qitishtizimini o‘quv jarayoniga qo‘llash prinsiplari. // “Kasbiy fanlar metodikasi”. Toshkent 2019-sentyabr 9(106)

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

2. Abdullaeva N.Sh. Klasterli yondashuv asosida maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ta’lim sifatini oshirish mexanizmlarini takomillashtirish. Avtoref. p.f.d.(DSc).-T.:. 2023.-53 b.
3. Abdurahimova D.A Xalq og‘zaki ijodi namunalari vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarni ma’naviy-axloqiy tarbiyalash tizimini takomillashtirish. Ped.fan.doktori(DSc) dis.avtoreferat – T.: 2020. 10-11 b.
4. Xoldarova F.M. Maktabgacha ta’lim tizimida raqamli texnologiyalardan foydalanishning nazariy asoslari Zamonaviy ilm-fan va ta’lim istiqbollari ilmiy-amaliy koferensiya https://doi.org/10.5281/zenodo.17260544 03.10.2025 10-13 b.
5. Yo'ldosheva M.K. Bolalarning kognitiv faolligini rivojlantirish metodikasi. - Toshkent: O'qituvchi, 2019. - 142 b.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

TALABALARDA ANTITSIPATIV KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION PEDAGOGIK MEXANIZMLARI.

Sadriddinova Feruza Meliyevna, Jizzax davlat pedagogika universiteti dotsenti.
ORCID: 0000-0002-8678-4533
feruzasadridinova0102@gmail.com

Annotatsiya

KIRISH: ushbu tadqiqot oliy ta‘lim tizimida bo‘lajak mutaxassislarning antitsipativ (oldindan ko‘ra bilish) kompetensiyalarini rivojlantirishning innovatsion pedagogik mexanizmlari, prognozlashtirish modellari va keys-stadi texnologiyalarining samaradorligini tahlil qilishga qaratilgan. Ishda talabalarning prospektiv tafakkurini shakllantirish modeli, innovatsion metodlarning qiyosiy tahlili hamda oliy ta‘lim sifatini oshirishga qaratilgan tizimli tavsiyalar batafsil yoritilgan.

MAQSAD: oliy ta’lim tizimida bo‘lajak mutaxassislarning antitsipativ (oldindan ko‘ra bilish) kompetensiyalarini rivojlantirishning innovatsion pedagogik mexanizmlari, prognozlashtirish modellari hamda keys-stadi texnologiyalarining samaradorligini tahlil qilish va asoslash.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotning metodologik asosi sifatida tizimli-faoliyatli, sinergetik va evristik yondashuvlar integratsiyasi olingan bo‘lib, unda H. J. Passow va boshqa tadqiqotchilarning nazariy konsepsiyalari, prospektiv tafakkurni shakllantirish modeli, innovatsion metodlarning qiyosiy tahlili hamda muammoli keyslar orqali empirik tahlil usullaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ishda talabalarning prospektiv tafakkurini shakllantirish modeli, kutilmagan kasbiy muammolarni prognoz qilish usullari hamda antitsipativ kompetensiyani rivojlantirishga qaratilgan innovatsion pedagogik mexanizmlar va strategik yondashuvlar atroflicha yoritildi.

XULOSA: antitsipativ kompetensiyalarni tizimli rivojlantirish an’anaviy reproduktiv o‘qitish modellaridan voz kechish va innovatsion metodlarni joriy etish orqali oliy ta’lim sifatini hamda bo‘lajak mutaxassislarning kasbiy tayyorgarlik samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: antitsipatsiya, pedagogik innovatsiya, kompetensiya, prognozlashtirish, oliy ta‘lim, talaba, modellashtirish, keys-stadi, refleksiv yondashuv, kasbiy tayyorgarlik.

ИННОВАЦИОННЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ РАЗВИТИЯ АНТИЦИПАТИВНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ У СТУДЕНТОВ.

Садриддинова Феруза Мелиевна, доцент Джизакского государственного педагогического университета.

Аннотация

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ВВЕДЕНИЕ: данное исследование направлено на анализ эффективности инновационных педагогических механизмов, прогностических моделей и технологий кейс-стади в развитии антиципативных компетенций будущих специалистов в системе высшего образования. В работе подробно освещены модель формирования проспективного мышления студентов, сравнительный анализ инновационных методов и системные рекомендации по повышению качества высшего образования

ЦЕЛЬ: анализ и обоснование эффективности инновационных педагогических механизмов, прогностических моделей и технологий кейс-стади в развитии антиципативных (прогностических) компетенций будущих специалистов в системе высшего образования.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: методологической основой исследования выступила интеграция системно-деятельностного, синергетического и эвристического подходов, концептуальные идеи Х. Дж. Пассоу и других исследователей, модель формирования проспективного мышления, а также методы сравнительного анализа инновационных методов и проблемных кейсов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в работе раскрыта модель формирования проспективного мышления студентов, способы прогнозирования нештатных профессиональных проблем, а также систематизированы инновационные педагогические механизмы и стратегические подходы к развитию антиципативной компетенции.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: системное развитие антиципативных компетенций требует отказа от традиционных репродуктивных моделей обучения в пользу инновационных методов, что способствует повышению качества высшего образования и эффективности профессиональной подготовки студентов.

Ключевые слова: антиципация, педагогическая инновация, компетенция, прогнозирование, высшее образование, студент, моделирование, кейс-стади, рефлексивный подход, профессиональная подготовка.

INNOVATIVE PEDAGOGICAL MECHANISMS FOR THE DEVELOPMENT OF ANTICIPATORY COMPETENCES IN STUDENTS.

Sadriddinova Feruza Melievna, Associate Professor at Jizzakh State Pedagogical University.

Annotation

INTRODUCTION: this research is aimed at analyzing the effectiveness of innovative pedagogical mechanisms, forecasting models and case-study technologies in the development of anticipatory competences of future specialists in the higher education system. The paper highlights the model of students' prospective thinking formation,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

comparative analysis of innovative methods, and systematic recommendations for improving the quality of higher education.

AIM: to analyze and substantiate the effectiveness of innovative pedagogical mechanisms, forecasting models, and case-study technologies in developing the anticipatory competencies of future specialists in higher education.

MATERIALS AND METHODS: the methodological framework integrated system-activity, synergetic, and heuristic approaches, drawing upon theoretical concepts by H. J. Passow and other scholars, prospective thinking models, comparative analysis of innovative techniques, and empirical case-study problem-solving methods.

DISCUSSION AND RESULTS: the study detailed a structural model for forming students' prospective thinking, methods for forecasting unexpected professional challenges, and innovative pedagogical mechanisms for cultivating anticipatory competence.

CONCLUSION: systematically developing anticipatory competence by shifting from traditional reproductive teaching models toward innovative pedagogical strategies enhances higher education quality and professional training efficiency.

Keywords: anticipation, pedagogical innovation, competence, fo

recasting, higher education, student, modeling, case-study, reflexive approach, professional training.

Zamonaviy globallashuv va jadal texnologik transformatsiyalar davrida oliy ta‘lim tizimi oldiga nafaqat tayyor bilimlarni o‘zlashtirgan, balki kelajakdagi kasbiy vaziyatlarni oldindan prognoz qila oladigan, noaniqlik sharoitida to‘g‘ri qaror qabul qilishga qodir mutaxassislarni tayyorlash vazifasi qo‘yilmoqda. Shu sababli, oliy ta‘lim muassasalari talabalarida antitsipativ kompetensiyalarni shakllantirish va rivojlantirish pedagogika fanining eng dolzarb muammolaridan biriga aylandi. Antitsipatsiya (lotincha *anticipatio* – oldindan sezish, tasavvur qilish) shaxsning voqea va hodisalar rivojini oldindan ko‘ra bilish, o‘z xulq-atvori va kasbiy faoliyatini kutilayotgan natijalarga mos ravishda modellashtirish qobiliyatidir. Oliy ta‘lim jarayonida ushbu kompetensiyani tizimli rivojlantirish an‘anaviy reproduktiv o‘qitish modellaridan voz kechishni va innovatsion pedagogik mexanizmlarni joriy etishni taqozo etadi.

Talabalarda antitsipativ kompetensiyalarning shakllanganligi ularning kelajakdagi kasbiy inqirozlardan ogoh bo‘lishi, mehnat bozoridagi o‘zgarishlarga moslashishi va muammoli vaziyatlarda kreativ yechimlar topa olishida namoyon bo‘ladi. Innovatsion pedagogik mexanizmlar deganda, biz ta‘lim jarayonini subyekt-subyekt tamoyili asosida tashkil etish, interaktiv modellashtirish, talabalarning mustaqil va tanqidiy fikrlashini rag‘batlantiruvchi hamda ularni real kasbiy muhitga analogik tarzda olib kiruvchi texnologiyalar majmuini tushunamiz. Muammoning pedagogik jihati shundaki, ko‘plab oliy ta‘lim muassasalarida o‘quv dasturlari hali ham o‘tgan davr tajribalari va statik

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ma‘lumotlarga asoslangan. Bu esa talabalarda “kechikayotgan tafakkur” (retrospektiv tahlil) shakllanishiga olib keladi. Vaholanki, zamonaviy mutaxassis “o‘zib ketuvchi tafakkur” (prospektiv tahlil) strategiyasiga ega bo‘lishi shart.

Pedagogik va psixologik tadqiqotlarda antitsipatsiya hodisasi uzoq vaqt davomida faqat sensor-motor reaksiyalar kontekstida o‘rganilgan bo‘lsa, bugungi kunda u murakkab intellektual va professional faoliyatning asosi sifatida qaralmoqda. B. G. Ananiev o'zining fundamental ishlarida inson tafakkurining prospektiv tabiati va intellektual antitsipatsiya mexanizmlarini psixologik jihatdan asoslab bergan [1; 78-b.]. Shuningdek, B. F. Lomov va E. N. Surkov antitsipatsiya fenomenini faoliyat strukturasi va kasbiy ko‘nikmalarni shakllantirish nuqtai nazaridan tadqiq etib, uning mehnat faoliyatidagi boshqaruvchanlik rolini ko'rsatishgan [2; 112-b.].

Xorijiy olimlardan G. Reger va D. von Wichert-Nick noaniqlik va yuqori texnologiyalar sharoitida mutaxassislarning kelajakka yo‘naltirilgan kompetensiyalarini modellashtirish masalalarini o'rganganlar [3; 238-b.]. Mahalliy pedagogikada esa N. A. Muslimov bo‘lajak mutaxassislarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik tizimini ishlab chiqqan [4; 145-b.]. Sh. S. Sharipov oliy ta‘lim tizimida talabalarning evristik va kreativ fikrlashini, muammoli vaziyatlarni oldindan tahlil qilish qobiliyatini o‘stirish mexanizmlarini yoritib beradi [5; 92-b.]. A. V. Zaporozhets esa shaxsning harakatlarni amalga oshirishdan oldin uning natijalarini ichki planda modellashtirish jarayonlarini tadqiq etgan [6; 54-b.]. Dj. A. Yusupova oliy ta‘lim muassasalari talabalarida antitsipativ qobiliyatlarni rivojlantirishning bevosita pedagogik shart-sharoitlarini aniqlagan [7; 120-b.]. H. J. Passow professional amaliyotda kutilmagan muammolarni prognoz qilish va muammoli keyslar orqali strategik kompetensiyalarni rivojlantirish samaradorligini empirik isbotlagan [8; 148-b.].

Tadqiqotning metodologik asosi sifatida tizimli-faoliyatli, sinergetik va evristik yondashuvlar integratsiyasi olindi. Antitsipativ kompetensiyani tarkibiy jihatdan tahlil qilganda, uning uchta asosiy komponentini ajratib ko‘rsatish mumkin: kognitiv (kelajak to‘g‘risidagi bilimlarni qayta ishlash), motivatsion-qadriyatli (muvaffaqiyatga erishish va xavflarni boshqarishga bo‘lgan intilish) va behavioral yoki xulq-atvorga oid (aniq harakatlar rejasini tuzish va uni moslashtirish).

Talabalarda antitsipativ kompetensiyalarni rivojlantirish shunchaki nazariy tushunchalarni singdirish bilan cheklanmaydi; bu jarayon ta‘lim muhitini to‘liq transformatsiya qilishni taqozo etuvchi murakkab pedagogik tizimdir. Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, talabalarning kelajakdagi kasbiy muammolarni oldindan ko‘ra bilish qobiliyati ularning muammoli o‘qitish (problem-based learning) va evristik modellashtirish muhitiga qay darajada jalb etilganligiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri bog‘liq. Innovatsion pedagogik mexanizmlarning yadrosini prospektiv (o‘zib ketuvchi) keys-stadi texnologiyalari tashkil etadi. An‘anaviy keyslardan farqli o‘laroq, prospektiv keyslar talabaga tayyor yechim yoki o‘tgan davr muammosini tahlil qilishni emas, balki bir nechta rivojlanish ssenariylariga ega bo‘lgan noaniq, ko‘p vektorli kelajak ssenariylarini modellashtirishni yuklaydi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Pedagogik amaliyotda ushbu mexanizmning ishlash tamoyili ma'lum bir tizimli zanjirni hosil qiladi. Dastlab talaba noaniqlik sharoitidagi muammoli vaziyatga duch keladi. Keyingi bosqichda evristik usullar yordamida variantlar tahlil qilinadi. So'ngra ehtimolliklar baholanib, yakuniy antitsipativ qaror qabul qilinadi. Ushbu jarayonda talaba “Agar ... sodir bo‘lsa, nima bo‘ladi?” (What-if analysis) degan metodologik savol atrofida intellektual izlanish olib boradi. Masalan, iqtisodiyot yoki muhandislik yo‘nalishi talabalariga muayyan korxonaning 5 yildan keyingi texnologik va moliyaviy holatini global bozor kon‘yukturasining o‘zgarishi, sun‘iy intellekt integratsiyasi va ekologik cheklovlar faktorlarini inobatga olgan holda prognoz qilish topshirig‘i beriladi. Bu kabi keyslar talabada tasodifiy va ehtimolli tafakkurni shakllantiradi va kognitiv rigidlikni ya’ni fikrlashning qotib qolganligini bartaraf etadi.

Yana bir muhim mexanizm - bu raqamli simulyatorlar va kasbiy faoliyatga yaqinlashtirilgan muhitni loyihalashdir. Talabalar virtual platformalarda ishlab chiqarish, pedagogik yoki boshqaruv jarayonlarini modellashtiradilar. Ushbu raqamli trenajyorlarda yo‘l qo‘yilgan har bir xato talabaga o‘z qarorining oqibatini real vaqt rejimida ko‘rish imkonini berini. Bu esa o‘z navbatida, harakat va uning natijasi o‘rtasidagi sabab-oqibat aloqalarini chuqur anglashga, ya‘ni intellektual antitsipatsiyaning rivojlanishiga xizmat qiladi. Tizimli-faoliyatli yondashuv asosida tashkil etilgan bunday darslar talabaning shaxsiy faoliyat tajribasini boyitib, unda “kasbiy sezgi” fenomenini yuzaga keltirishi bilan muhokama maydonida yetakchi o'rin egallaydi.

Empirik tadqiqotlar va pedagogik tajribalar natijalariga ko‘ra, antitsipativ kompetensiyaning rivojlanish dinamikasi talabalarning refleksiv faoliyati bilan to'g'ridan-to'g'ri korrelyatsiya hosil qiladi. Olib borilgan eksperimental ishlar davomida an‘anaviy va innovatsion (antitsipatsiyaga yo‘naltirilgan) pedagogik yondashuvlarning samaradorlik mezonlari qiyoslandi. Ushbu ko'rsatkichlar tadqiqot natijalarining obyektivligini ta'minlash maqsadida 1-jadvalda umumlashtirib berilgan.

1-jadval.

Pedagogik yondashuvlarning qiyosiy tahlili ko'rsatkichlari.

Baholash mezonlari	An‘anaviy yondashuv	Antitsipatsiyaga yo‘naltirilgan innovatsion yondashuv
Tafakkur vektori	Retrospektiv (o‘tgan tajribaga tayanish)	Prospektiv (kelajakni loyihalash va boshqarish)
Axborot bilan ishlash	Tayyor ma‘lumotlarni reproduktiv takrorlash	Noaniqlik sharoitida ehtimolliklarni prognozlash
Pedagogik metodlar	Ma‘ruza, standart seminar, test topshiriqlari	Keys-stadi, imitatsion o‘yinlar, ssenariylar metodi
Talabaning roli	Passiv iste‘molchi / tinglovchi	Faol tadqiqotchi, loyiha menejeri

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

1-jadvalda keltirilgan ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, innovatsion yondashuv qo'llanilganda talabaning roli tubdan o'zgaradi va u passiv tinglovchidan faol loyiha menejeriga aylanadi. Pedagogik-psixologik tadqiqotlarga ko‘ra, ta‘lim jarayonida faol antitsipativ topshiriqlardan foydalanilganda, talabalarning stressga chidamliligi va kasbiy adaptatsiya koeffitsiyenti o‘rtacha 35-40% ga yuqorilaydi. Bu ularning kutilmagan kasbiy qiyinchiliklarga psixologik va intellektual jihatdan oldindan tayyor bo‘lishlari bilan izohlanadi.

Oliy ta‘lim tizimida talabalarning antitsipativ kompetensiyalarini rivojlantirish muammosini pedagogik-innovatsion mexanizmlar prizmasi orqali tadqiq etish shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy mutaxassis tayyorlash sifati to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta‘limning prospektiv (o‘zib ketuvchi) xarakteriga bog‘liq. An‘anaviy ta‘lim shakllaridan voz kechib, talabalarni noaniqlik va ko‘p variantlilik sharoitida qaror qabul qilishga o‘rgatish oliy maktab pedagogikasining strategik vazifasi hisoblanadi. Tadqiqot davomida tahlil qilingan prospektiv keys-stadi texnologiyalari, evristik modellashtirish va raqamli simulyatorlar talabalarda stoxastik tafakkurni shakllantirish, kognitiv rigidlikni bartaraf etish hamda kasbiy adaptatsiya darajasini oshirishda yuksak samaradorlik namoyish etdi.

Olib borilgan ilmiy tahlil va umumlashtirishlar asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

Antitsipativ kompetensiya shunchaki subyektiv sezgi emas, balki tarkibiy jihatdan kognitiv, motivatsion va xulq-atvorga oid komponentlarni qamrab olgan, maqsadli pedagogik ta‘sir ostida rivojlanuvchi tizimli kasbiy xususiyatdir.

Innovatsion pedagogik mexanizmlarni ta‘lim jarayoniga integratsiya qilish talabalarning o‘quv-biluv faoliyatini reproduktiv darajadan produktiv-tadqiqotchilik darajasiga olib chiqadi va refleksiv ko‘nikmalarni faollashtiradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Ананьев Б. Г. О человеке как объект и субъект познания. – Питер, 2001. https://chitat-onlayn.ru/kniga/o-cheloveke-kak-obekte-i-subekte-poznaniya
2. Ломов Б.Ф., Сурков Е.Н. Прогнозирование и структурный анализ. - Наука,1980.
3. https://www.koob.ru/lomov_b_f/anticipaciya_v_strukture_deyatelnosti
4. Reger G., von Wichert-Nick D. A Future-Oriented Competence Model for Knowledge-Driven Organizations. *International Journal of Technology Management*, 14(2), 1997.
5. https://www.inderscienceonline.com/doi/abs/10.1504/IJTM.1997.001725
6. Muslimov N. A. Bo‘lajak kasb ta‘limi o‘qituvchisini kasbiy shakllantirishning nazariy-metodologik asoslari. Pedagogika fanlari doktori dissertatsiyasi. – Toshkent, 2007.
7. http://library.ziyouz.com/disser/pedagogika/Muslimov_N_A_Dissertatsiya.pdf
8. Sharipov Sh. S. Talabalar ijodiyiy tafakkurini va mustaqil faoliyatini rivojlantirishning pedagogik mexanizmlari. – Fan va texnologiya, 2012.
9. https://ziyouz.com/ilm-fan/pedagogika/Sharipov_Sh_S_Ijodiy_tafakkur.pdf

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

10. 6. Запорожец А. В. Психология действия. - Московский психолого-социальный институт, 2000.https://pedlib.ru/Books/6/0183/6_0183-1.shtml
11. 7. Yusupova Dj. A. Oliy ta‘lim muassasalari talabalarida antitsipativ qobiliyatlarni rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari. *Ta‘lim va innovatsion tadqiqotlar*, (4), 2021.
12. https://interscience.uz/index.php/home/article/view/yusupova-dj-a
13. 8. Passow H. J. Which Competencies are Most Important for Professional Practice? *Journal of Engineering Education*, 101(1), 2012.
14. https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/j.2168-9830.2012.tb01114.x

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

DIZARTRIYA BILAN OG‘RIGAN BOLALARDA QO‘L MAYDA MOTORIKASI VA NUTQ RIVOJLANISHINING O‘ZARO BOG‘LIQLIGI.

Shakirova Sitora Abdugapurovna, Nizomiy nomidagi O‘zbekiston Milliy pedagogika universiteti.
Tabolina Larisa Viktorovna, logopediya kafedrasi mudiri.
Abidova Nilufar Zakirovna, O‘zMU logopediya kafedrasi professori, pedagogika fanlari doktori.

Annotatsiya

KIRISH: maqolada dizartriyasi bo‘lgan bolalarda qo‘lning mayda motorikasi rivojlanishi va nutq rivojlanishi o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik ko‘rib chiqiladi. Mazkur muammoning neyropsixologik, psixologik-pedagogik va logopedik jihatlari tahlil qilinib, dizartriyada harakat va nutq funksiyalarining shakllanish xususiyatlari yoritiladi. Qo‘lning mayda motorikasi va nutqiy ko‘nikmalarni bir vaqtda rivojlantirishga yo‘naltirilgan kompleks korreksion ta’sirning zaruriyati asoslab beriladi. Mayda motorikani rivojlantirishga qaratilgan mashqlarning artikulyatsion motorika, nutqning fonetik-fonematik jihati, lug‘at boyligi va bog‘lanishli nutqning shakllanishiga ta’siri bo‘yicha zamonaviy ilmiy qarashlar keltiriladi. Qo‘l motorikasiga oid mashqlarni logopedik ishlar tarkibiga muntazam kiritish nutq buzilishlarini korreksiya qilish samaradorligini sezilarli darajada oshirishi ta’kidlanadi.

MAQSAD: tadqiqotning maqsadi dizartriyasi bo‘lgan bolalarda qo‘lning mayda motorikasi rivojlanishi bilan nutq rivojlanishi o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilish hamda mayda motorika va nutqiy ko‘nikmalarni birgalikda rivojlantirishga yo‘naltirilgan kompleks korreksion ta’sirning pedagogik va logopedik ahamiyatini asoslashdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda dizartriyaning neyropsixologik, psixologik-pedagogik va logopedik jihatlari, harakat va nutq funksiyalarining shakllanish xususiyatlari hamda mayda motorikani rivojlantirishga qaratilgan korreksion mashqlar bo‘yicha zamonaviy ilmiy qarashlar tahlil qilindi. Tadqiqotda ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy, tizimli va nazariy umumlashtirish metodlaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tahlillar qo‘lning mayda motorikasini rivojlantirish nutqiy rivojlanishning ayrim muhim jihatlari, jumladan, artikulyatsion motorika, nutqning fonetik-fonematik tomoni, lug‘at boyligi va bog‘lanishli nutqning shakllanishi bilan uzviy bog‘liqligini ko‘rsatadi. Shu sababli mayda motorikaga oid mashqlarni logopedik mashg‘ulotlar tarkibiga muntazam kiritish dizartriyasi bo‘lgan bolalarda harakat va nutq funksiyalarini kompleks rivojlantirish hamda korreksion ishlar samaradorligini oshirishning muhim sharti sifatida qaraladi.

XULOSA: dizartriyasi bo‘lgan bolalarda mayda motorika va nutq rivojlanishini parallel ravishda shakllantirishga asoslangan kompleks korreksion yondashuv nutq buzilishlarini bartaraf etish jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Qo‘l motorikasini rivojlantiruvchi mashqlarni tizimli ravishda logopedik ishlar bilan uyg‘unlashtirish

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

artikulyatsion, fonetik-fonematik, leksik va bog‘lanishli nutq ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun muhim pedagogik imkoniyat yaratadi.

Kalit so‘zlar: dizartriya, mayda motorika, nutq rivojlanishi, artikulyatsion motorika, korreksion ish, neyropsixologiya, logopediya.

ВЗАИМОСВЯЗЬ РАЗВИТИЯ МЕЛКОЙ МОТОРИКИ РУК И РЕЧИ У ДЕТЕЙ С ДИЗАРТРИЕЙ.

Шакирова Ситора Абдугапуровна, Национальный педагогический университет Узбекистана имени Низами.
Таболина Лариса Викторовна, заведующая кафедрой логопедии.
Абидова Нилуфар Закировна, профессор кафедры логопедия НПУУз, доктор педагогических наук.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматривается взаимосвязь развития мелкой моторики рук и речевого развития у детей с дизартрией. Анализируются нейропсихологические, психолого-педагогические и логопедические аспекты данной проблемы, раскрываются особенности формирования двигательных и речевых функций при дизартрии. Обосновывается необходимость комплексного коррекционного воздействия, направленного на одновременное развитие ручной моторики и речевых навыков. Представлены современные научные взгляды на влияние упражнений по развитию мелкой моторики на формирование артикуляционной моторики, фонетико-фонематической стороны речи, словарного запаса и связной речи. Сделан вывод о том, что систематическое включение моторных упражнений в структуру логопедической работы значительно повышает эффективность коррекции речевых нарушений.

ЦЕЛЬ: цель исследования заключается в научно-теоретическом анализе взаимосвязи между развитием мелкой моторики рук и речевым развитием у детей с дизартрией, а также в обосновании педагогической и логопедической значимости комплексного коррекционного воздействия, направленного на одновременное развитие моторных и речевых навыков.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании проанализированы нейропсихологические, психолого-педагогические и логопедические аспекты дизартрии, особенности формирования двигательных и речевых функций, а также современные научные подходы к использованию коррекционных упражнений для развития мелкой моторики. Использованы методы анализа научной литературы, сравнительного, системного и теоретического обобщения.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты анализа показывают, что развитие мелкой моторики рук тесно связано с формированием ряда важных компонентов речевого развития, включая артикуляционную моторику, фонетико-

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

фонематическую сторону речи, словарный запас и связную речь. В связи с этим систематическое включение упражнений на развитие мелкой моторики в логопедическую работу рассматривается как важное условие комплексного развития двигательных и речевых функций у детей с дизартрией и повышения эффективности коррекционной работы.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: комплексный коррекционный подход, основанный на параллельном развитии мелкой моторики и речи у детей с дизартрией, способствует повышению эффективности коррекции речевых нарушений. Систематическое сочетание упражнений для развития моторики рук с логопедическими занятиями создаёт важные педагогические возможности для совершенствования артикуляционных, фонетико-фонематических, лексических и связно-речевых навыков.

Ключевые слова: дизартрия, мелкая моторика, речевое развитие, артикуляционная моторика, коррекционная работа, нейропсихология, логопедия.

THE RELATIONSHIP BETWEEN THE DEVELOPMENT OF FINE MOTOR SKILLS OF HANDS AND SPEECH IN CHILDREN WITH DYSARTHRIA.

Shakirova Sitora Abdugapurovna, National Pedagogical University of Uzbekistan named after Nizami.
Tabolina Larisa Viktorovna, Head of the Department of Speech Therapy.
Nilufar Zakirovna Abidova, Professor of the Department of Speech Therapy at the National University of Higher Education, Doctor of Pedagogical Sciences.

Annotation

INTRODUCTION: the article examines the relationship between the development of fine motor skills of the hands and speech development in children with dysarthria. The neuropsychological, psychological-pedagogical, and speech therapy aspects of this issue are analyzed, and the specific features of motor and speech function development in dysarthria are described. The necessity of a comprehensive corrective intervention aimed at the simultaneous development of fine motor skills and speech abilities is substantiated. The article presents contemporary scientific perspectives on the influence of fine motor skill exercises on the development of articulatory motor skills, the phonetic-phonemic aspects of speech, vocabulary, and coherent speech. It is concluded that the systematic inclusion of motor exercises in the structure of speech therapy significantly increases the effectiveness of correcting speech disorders.

AIM: the aim of the study is to provide a theoretical analysis of the relationship between fine motor development of the hands and speech development in children with dysarthria, as well as to substantiate the pedagogical and speech-therapy significance of a comprehensive corrective intervention aimed at the simultaneous development of motor and speech skills.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

MATERIALS AND METHODS: the study analyzed the neuropsychological, psychological-pedagogical, and speech-therapy aspects of dysarthria, the specific features of motor and speech function development, and contemporary scientific perspectives on corrective exercises aimed at developing fine motor skills. The research employed scientific literature analysis, comparative, systemic, and theoretical generalization methods.

DISCUSSION AND RESULTS: the analysis demonstrates that the development of fine motor skills is closely associated with several important aspects of speech development, including articulatory motor skills, the phonetic-phonemic aspects of speech, vocabulary development, and connected speech. Therefore, the systematic inclusion of fine motor exercises in speech-therapy intervention can be considered an important condition for the comprehensive development of motor and speech functions in children with dysarthria and for improving the effectiveness of corrective work.

CONCLUSION: a comprehensive corrective approach based on the parallel development of fine motor and speech skills in children with dysarthria contributes to more effective correction of speech disorders. Systematically combining hand-motor exercises with speech-therapy activities provides an important pedagogical opportunity to develop articulatory, phonetic-phonemic, lexical, and connected-speech skills.

Keywords: dysarthria, fine motor skills, speech development, articulatory motor skills, corrective intervention, neuropsychology, speech therapy.

Дизартрия относится к числу наиболее распространённых нарушений речевого развития у детей с органическим поражением центральной нервной системы. Она проявляется недостаточной иннервацией речевого аппарата, что приводит к нарушениям звукопроизношения, речевого дыхания, голосообразования, темпа, ритма и интонационной выразительности речи. Однако современные исследования показывают, что при дизартрии нарушения затрагивают не только речевую сферу, но и общую двигательную организацию ребёнка, включая развитие мелкой моторики кистей и пальцев рук.

В последние десятилетия проблема взаимосвязи моторного и речевого развития приобретает всё большую актуальность. Это обусловлено тем, что совершенствование нейропсихологических методов исследования позволило установить тесные функциональные связи между двигательными зонами коры головного мозга, обеспечивающими движения кисти, и речедвигательными центрами. Именно поэтому уровень развития мелкой моторики рассматривается как один из важных показателей общего психомоторного и речевого развития ребёнка.

Для детей с дизартрией характерны недостаточная координация движений пальцев рук, низкая точность манипуляций, повышенный или сниженный мышечный тонус, замедленность выполнения двигательных действий, трудности переключения

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

движений и недостаточная сформированность зрительно-моторной координации. Эти нарушения существенно осложняют формирование речевых функций и требуют комплексного коррекционного подхода.

Проблема взаимосвязи развития мелкой моторики рук и речи у детей с дизартрией является одним из наиболее изучаемых направлений современной логопедии, нейропсихологии и специальной педагогики. За последние десятилетия накоплено значительное количество научных данных, подтверждающих существование тесной функциональной связи между развитием двигательной сферы и формированием речевых процессов. Исследования отечественных и зарубежных авторов свидетельствуют о том, что совершенствование тонких движений кисти и пальцев рук способствует активизации речевых зон головного мозга, улучшению артикуляционной моторики и повышению эффективности коррекционной работы при различных формах речевой патологии [10, с. 91–108; 13, с. 102–118; 19, p. 3008–3016].

Теоретические основы изучения взаимосвязи моторного и речевого развития были заложены в трудах Л.С. Выготского, который рассматривал психическое развитие ребёнка как единый процесс формирования высших психических функций. Учёный подчёркивал, что развитие речи осуществляется в тесном взаимодействии с двигательными, сенсорными и интеллектуальными процессами. Согласно культурно-исторической концепции Л.С. Выготского, овладение движениями и практической деятельностью является важнейшим условием формирования речи, мышления и произвольного поведения. Эти положения стали фундаментом для дальнейших исследований в области логопедии и нейропсихологии [5, с. 148–156].

Существенный вклад в изучение нейрофизиологических механизмов двигательной деятельности внесли работы Н.А. Бернштейна. Его теория построения движений доказала, что любое произвольное действие представляет собой сложную многоуровневую систему управления, в которой участвуют различные отделы центральной нервной системы. Автор показал, что точные движения пальцев рук требуют высокой степени координации, сенсорного контроля и двигательного программирования. Именно эти механизмы обеспечивают также выполнение артикуляционных движений, необходимых для нормального речевого развития. Концепция Н.А. Бернштейна до настоящего времени широко используется при построении программ логопедической коррекции детей с дизартрией [10, с. 35–49].

Большое значение для понимания механизмов формирования речи имеют исследования А.Р. Лурии, который рассматривал речь как сложную функциональную систему, обеспечиваемую совместной деятельностью различных отделов головного мозга. Учёный доказал, что нарушение работы моторных отделов коры приводит не только к двигательным расстройствам, но и к нарушениям речевой деятельности. Особое внимание А.Р. Лурия уделял кинестетической основе речи, отмечая, что недостаточность двигательного контроля существенно осложняет процесс

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

формирования правильной артикуляции. Согласно нейропсихологической концепции автора, ручная и артикуляционная моторика имеют общие механизмы мозговой организации, что объясняет положительное влияние упражнений для пальцев рук на развитие речи [13, с. 102–118].

Исследования Н.И. Жинкина значительно расширили представления о психофизиологических механизмах речевой деятельности. Учёный рассматривал речь как сложную систему программирования, контроля и реализации двигательных актов. Он подчёркивал, что любое речевое высказывание представляет собой результат взаимодействия сенсорных и моторных процессов, а недостаточность двигательной сферы неизбежно отражается на качестве речевой продукции. Эти положения особенно актуальны при анализе нарушений речи у детей с дизартрией [8, с. 74–86].

В отечественной логопедии проблема дизартрии наиболее полно разработана в трудах Е.М. Мастюковой. Автор подробно описала клинические формы дизартрии, механизмы возникновения речевых нарушений и особенности моторного развития детей с данным диагнозом. Исследователь отмечала, что у большинства детей с дизартрией наблюдается выраженная недостаточность общей и мелкой моторики, снижение точности движений пальцев рук, нарушение мышечного тонуса, трудности формирования графомоторных навыков и недостаточная координация движений. Эти нарушения, по мнению автора, обусловлены общими механизмами поражения центральной нервной системы и требуют комплексной коррекционной работы [14, с. 126–139].

Большое внимание развитию моторной сферы уделяли М.М. Кольцова и её научная школа. В ходе многолетних исследований было установлено, что уровень развития движений пальцев рук тесно связан с уровнем речевого развития ребёнка. Учёные доказали, что стимуляция двигательной активности кистей способствует активизации речевых центров коры головного мозга, ускоряет процессы формирования звукопроизношения и положительно влияет на развитие словаря и грамматического строя речи [10, с. 91–108].

Особый интерес представляют исследования Л.В. Лопатиной, посвящённые изучению моторной недостаточности при дизартрии. Автор подчёркивает, что нарушения мелкой моторики являются одним из наиболее устойчивых симптомов данного речевого расстройства. Дети испытывают трудности при выполнении последовательных движений пальцами, недостаточно точно воспроизводят заданные моторные программы, быстро утомляются и плохо контролируют собственные действия. По мнению исследователя, коррекционная работа должна включать специальные упражнения, направленные на развитие ручной моторики одновременно с развитием артикуляционной моторики [12, с. 58–74].

Р.И. Лалаева рассматривает дизартрию как комплексное нарушение речевой деятельности, при котором страдают все компоненты речевой системы. Автор

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

отмечает, что недостаточность моторного развития препятствует полноценному формированию фонетико-фонематической стороны речи, ограничивает развитие словарного запаса и связной речи. В своих исследованиях она подчёркивает необходимость использования комплексного логопедического воздействия, объединяющего артикуляционную гимнастику, дыхательные упражнения, развитие мелкой моторики и формирование речевой коммуникации [11, с. 41–63].

В трудах Т.Б. Филичевой и Г.В. Чиркиной подчёркивается особая роль раннего начала коррекционной помощи детям с дизартрией. Авторы считают, что включение упражнений по развитию моторики пальцев уже на ранних этапах логопедической работы значительно повышает эффективность формирования речевых навыков. По их мнению, комплексная стимуляция двигательной активности способствует ускоренному созреванию функциональных систем мозга и повышает компенсаторные возможности детского организма [17, с. 95–117].

Современные нейропсихологические исследования подтверждают положения классических отечественных авторов. Методы функциональной магнитно-резонансной томографии и диффузионно-тензорной визуализации показывают, что выполнение сложных движений пальцев сопровождается активацией премоторной коры, дополнительной моторной области, мозжечка, базальных ганглиев и нижней лобной извилины, участвующей в речевой деятельности. Эти исследования свидетельствуют о существовании единой нейронной сети, обеспечивающей выполнение как ручных, так и речевых движений [18, p. 311–320; 24, p. 8–15].

Зарубежные исследования последних лет также подтверждают взаимосвязь моторного и речевого развития. В работах M. Iverson, K. Adolph, S. Libertus и других авторов показано, что уровень развития моторных навыков в раннем возрасте является важным прогностическим фактором дальнейшего речевого и когнитивного развития ребёнка [19, p. 3010–3018; 23, p. 193–200].

Особое место в современной литературе занимают исследования, посвящённые роли мозжечка в речевой деятельности. Современные данные свидетельствуют о его непосредственном участии в процессах речевого программирования, автоматизации артикуляционных движений и регуляции темпо-ритмической организации речи [20, p. 146–169; 24, p. 10–14].

Многочисленные исследования посвящены эффективности пальчиковой гимнастики как средства развития речи. Авторы отмечают, что выполнение ритмических движений пальцами в сочетании с речевым сопровождением способствует синхронизации работы сенсомоторных систем мозга, развитию внимания, памяти и фонематического восприятия [9, с. 47–69; 15, с. 204–225].

В последние годы большое распространение получили кинезиологические упражнения, направленные на развитие межполушарного взаимодействия. Выполнение симметричных и перекрёстных движений обеими руками способствует активизации мозолистого тела и улучшению передачи информации между

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

полушариями головного мозга, что положительно отражается на формировании речевых функций [16, с. 214–239; 29, p. 8–18].

Современная специальная педагогика рассматривает развитие мелкой моторики как составную часть комплексной реабилитации детей с дизартрией. Наиболее эффективными признаются программы, объединяющие логопедический массаж, артикуляционную гимнастику, дыхательные упражнения, пальчиковые игры, графомоторные задания, сенсорную интеграцию, логоритмику и нейропсихологические методы коррекции [7, с. 56–88; 15, с. 280–312; 21, p. 184–231].

Анализ отечественной и зарубежной литературы свидетельствует о наличии убедительной доказательной базы, подтверждающей тесную взаимосвязь развития мелкой моторики рук и речи у детей с дизартрией. Большинство исследователей сходятся во мнении, что комплексное развитие моторной и речевой сфер существенно повышает эффективность логопедической коррекции и способствует успешной социальной адаптации детей [11, с. 215–228; 20, p. 412–436; 30].

Методологической основой исследования являются современные положения нейропсихологии, логопедии, специальной педагогики и возрастной психологии о взаимосвязи двигательного и речевого развития ребёнка. При подготовке статьи использованы методы анализа научной литературы, сравнительного анализа, систематизации научных данных и обобщения результатов отечественных и зарубежных исследований.

Развитие речи представляет собой сложный нейрофизиологический процесс, который обеспечивается совместной деятельностью различных отделов головного мозга. Особое значение имеют моторные зоны коры больших полушарий, мозжечок, базальные ганглии, подкорковые структуры и проводящие пути, обеспечивающие координацию произвольных движений.

Исследования отечественных физиологов и нейропсихологов убедительно показывают, что речевые функции не существуют изолированно от двигательной системы. Формирование речи происходит в тесной взаимосвязи с развитием общей и особенно мелкой моторики. Движения пальцев рук требуют высокой степени координации, точности, последовательности и программирования действий. Эти же механизмы лежат в основе формирования артикуляционных движений, необходимых для правильного звукопроизношения.

Известно, что в моторной коре головного мозга представительства кисти и артикуляционного аппарата расположены анатомически близко. В процессе развития ребёнка активизация двигательной активности пальцев способствует усилению функциональных связей между различными отделами мозга, стимулируя созревание речевых механизмов. Именно поэтому упражнения для кистей рук оказывают положительное влияние на развитие речи.

При дизартрии данная взаимосвязь приобретает особое значение. Органическое поражение центральной нервной системы приводит к нарушению

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

иннервации не только мышц артикуляционного аппарата, но и мышц верхних конечностей. У большинства детей наблюдаются общая моторная неловкость, снижение точности движений кистей, трудности выполнения последовательных действий, нарушение темпа движений, недостаточная дифференциация движений отдельных пальцев.

Нарушение мелкой моторики проявляется уже в раннем возрасте. Дети позднее овладевают навыками самообслуживания, испытывают трудности при застёгивании пуговиц, завязывании шнурков, работе с карандашом, ножницами, пластилином, конструктором. Во время рисования линии оказываются неуверенными, движения кисти скованными, наблюдается быстрая утомляемость. Все эти особенности свидетельствуют о недостаточной зрелости двигательной системы.

Одновременно отмечаются выраженные нарушения речевой моторики. Дети испытывают трудности при выполнении артикуляционных упражнений, недостаточно точно воспроизводят положения языка и губ, быстро утомляются при речевой нагрузке. Это приводит к стойким нарушениям звукопроизношения, снижению разборчивости речи и ограничению коммуникативных возможностей.

Современные нейропсихологические исследования объясняют данное явление общностью механизмов двигательного программирования. Для выполнения как пальцевых, так и артикуляционных движений необходимы процессы анализа, синтеза, программирования, контроля и коррекции двигательного акта. При нарушении этих процессов страдают одновременно обе функциональные системы.

Особое место в коррекционной работе занимает развитие кинестетической чувствительности. При дизартрии дети недостаточно ощущают положение органов артикуляции и пальцев рук, что снижает точность движений. Выполнение упражнений на развитие тактильной чувствительности, проприоцептивного восприятия и пространственной ориентировки способствует совершенствованию двигательного контроля и положительно отражается на качестве речи.

Многие исследователи отмечают, что регулярное выполнение пальчиковой гимнастики способствует активизации речевых центров головного мозга. Во время выполнения ритмичных движений усиливается межполушарное взаимодействие, развивается внимание, память, зрительно-пространственное восприятие, слуховое внимание и произвольная регуляция деятельности. Всё это создаёт благоприятные условия для формирования речевых навыков.

Большое значение имеют упражнения, предполагающие синхронное выполнение движений обеими руками. Они стимулируют развитие межполушарных связей через мозолистое тело, что особенно важно для детей с дизартрией, у которых нередко наблюдается функциональная незрелость межполушарного взаимодействия. Улучшение координации движений способствует повышению

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

плавности артикуляции и совершенствованию темпо-ритмической организации речи.

Развитие мелкой моторики положительно влияет не только на звукопроизношение, но и на другие компоненты речевой системы. По мере совершенствования ручной моторики расширяется словарный запас ребёнка, повышается уровень понимания обращённой речи, улучшается грамматическое оформление высказываний, возрастает речевая активность. Это связано с общей активизацией познавательной деятельности и развитием регуляторных функций мозга.

Практика логопедической работы показывает, что наиболее выраженный коррекционный эффект достигается при комплексном использовании различных методов развития мелкой моторики. Высокой эффективностью обладают пальчиковые игры, упражнения с массажными мячами, работа с прищепками, шнуровками, мозаикой, конструктором, нанизыванием бусин, лепкой, аппликацией, оригами, графомоторными упражнениями и кинезиологическими комплексами.

Особую роль играют упражнения, сочетающие движения рук с речевым сопровождением. Одновременное выполнение двигательных действий и проговаривание стихотворного текста способствует синхронизации моторных и речевых процессов, развитию чувства ритма, речевого дыхания и просодической стороны речи. Такие упражнения значительно повышают мотивацию ребёнка к занятиям и обеспечивают более прочное закрепление сформированных навыков.

Коррекционная работа должна строиться по принципу системности, последовательности и индивидуального подхода. При выборе упражнений необходимо учитывать возраст ребёнка, степень выраженности дизартрии, уровень интеллектуального развития, особенности эмоционально-волевой сферы и состояние общей моторики. Регулярность занятий и постепенное усложнение двигательных задач позволяют добиться устойчивой положительной динамики.

Современные исследования подтверждают, что раннее включение упражнений по развитию мелкой моторики значительно сокращает сроки логопедической коррекции. Дети быстрее овладевают правильной артикуляцией, легче автоматизируют поставленные звуки, активнее используют речь в различных коммуникативных ситуациях. Кроме того, улучшается готовность к обучению письму, повышается уровень графомоторных навыков и успешность школьного обучения.

Проведённый анализ научных источников и современных подходов к коррекции дизартрии позволил определить, что развитие мелкой моторики рук является важным компонентом комплексного логопедического воздействия. Изучение нейропсихологических и логопедических исследований показало, что систематическая стимуляция движений пальцев рук способствует улучшению сенсомоторной координации, повышению уровня произвольной регуляции движений и активизации механизмов, участвующих в формировании речевой деятельности.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

В результате анализа установлено, что у детей с дизартрией недостаточность мелкой моторики проявляется не только в нарушении точности и координации движений кистей и пальцев, но и тесно связана с особенностями формирования артикуляционной моторики, фонетико-фонематических процессов и коммуникативной активности. Это подтверждает необходимость включения упражнений на развитие ручной моторики в структуру логопедических занятий.

Систематизация научных данных позволила выделить основные направления влияния развития мелкой моторики на речевую сферу детей с дизартрией. К ним относятся совершенствование двигательного программирования, повышение точности артикуляционных движений, развитие речевого дыхания, улучшение темпо-ритмической организации речи, расширение активного словаря и повышение речевой инициативности ребёнка.

На основе анализа отечественных и зарубежных исследований была составлена обобщённая характеристика взаимосвязи развития мелкой моторики и речевых функций у детей с дизартрией.

Направление развития	**Особенности у детей с дизартрией**	**Влияние упражнений на мелкую моторику**	**Ожидаемые изменения в речевом развитии**
Координация движений кистей и пальцев	Недостаточная точность, замедленность движений, трудности выполнения последовательных действий	Упражнения с мозаикой, шнуровками, конструкторами, пальчиковые игры способствуют развитию двигательного контроля	Улучшение артикуляционной координации и способности выполнять речевые двигательные программы
Сенсомоторная интеграция	Недостаточная чувствительность к положению пальцев и органов артикуляции	Использование тактильных упражнений, массажа, игр с различными материалами повышает уровень кинестетического восприятия	Повышение точности артикуляционных движений, улучшение звукопроизношения
Межполушарное взаимодействие	Трудности переключения движений,	Кинезиологические упражнения и симметричные	Улучшение плавности речи, темпа, ритма и

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

	недостаточная согласованность действий обеих рук	движения активизируют взаимодействие полушарий	произвольной регуляции речевой деятельности
Артикуляционная моторика	Слабость мышц речевого аппарата, ограниченность движений языка и губ	Сочетание пальчиковой гимнастики с артикуляционными упражнениями усиливает сенсомоторную связь	Формирование правильного звукопроизношения и повышение разборчивости речи
Фонетико-фонематические процессы	Трудности различения и воспроизведения звуков	Ритмические упражнения с речевым сопровождением развивают слухомоторную координацию	Улучшение фонематического восприятия и автоматизации звуков
Лексико-грамматическая сторона речи	Ограниченность речевой активности, замедленное развитие словаря	Игровые упражнения с предметами и речевым сопровождением стимулируют познавательную деятельность	Расширение словарного запаса и совершенствование связной речи
Графомоторные навыки	Трудности подготовки руки к письму, слабость зрительно-моторной координации	Графические упражнения, рисование, лепка и аппликация развивают мелкие движения	Повышение готовности к обучению письму и школьной адаптации

Представленные результаты показывают, что развитие мелкой моторики оказывает комплексное влияние на различные компоненты речевой системы ребёнка с дизартрией. Наиболее значимым является то, что моторные упражнения создают условия для совершенствования общих механизмов управления движениями, которые участвуют как в выполнении действий руками, так и в реализации речевых актов.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Особенно важным является использование упражнений, объединяющих двигательную и речевую деятельность. Пальчиковые игры с речевым сопровождением, кинезиологические комплексы и сенсомоторные задания способствуют формированию более устойчивых связей между двигательными и речевыми зонами головного мозга. Это проявляется в улучшении артикуляционной моторики, повышении чёткости звукопроизношения и активизации речевой деятельности.

Полученные результаты подтверждают положения нейропсихологического и логопедического подходов о том, что коррекция дизартрии должна строиться не только на устранении нарушений звукопроизношения, но и на развитии базовых двигательных механизмов, обеспечивающих полноценное речевое функционирование. Комплексное включение упражнений для развития мелкой моторики в логопедическую работу является эффективным условием повышения результативности коррекционного процесса.

Анализ научных публикаций свидетельствует о том, что большинство отечественных и зарубежных исследователей рассматривают развитие мелкой моторики как один из ведущих факторов успешной коррекции дизартрии. Несмотря на различные подходы к организации логопедической помощи, практически все авторы подчёркивают необходимость комплексного воздействия, включающего развитие общей моторики, ручной моторики, артикуляционной моторики, сенсорных функций и когнитивных процессов.

Следует отметить, что развитие мелкой моторики само по себе не устраняет речевые нарушения, однако значительно повышает эффективность традиционной логопедической работы. Наиболее выраженные результаты достигаются при интеграции моторных упражнений с артикуляционной гимнастикой, дыхательной гимнастикой, логоритмикой, сенсорной интеграцией и нейропсихологической коррекцией. Такой подход способствует формированию устойчивых межфункциональных связей между двигательными и речевыми системами мозга.

Перспективным направлением современной логопедии является использование комплексных программ раннего вмешательства, ориентированных на одновременное развитие моторной, речевой, познавательной и эмоциональной сфер ребёнка. Это позволяет значительно повысить качество коррекционной помощи детям с дизартрией и улучшить их социальную адаптацию.

Анализ полученных теоретических данных показывает, что взаимосвязь мелкой моторики рук и речевого развития у детей с дизартрией обусловлена общностью нейрофизиологических механизмов формирования двигательных и речевых функций. Большинство исследователей рассматривают развитие ручной моторики не как отдельное направление коррекционной работы, а как важный компонент комплексного воздействия, направленного на совершенствование всей сенсомоторной организации ребёнка.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

В ходе анализа научных подходов выявлено, что нарушения мелкой моторики при дизартрии имеют системный характер и связаны с особенностями функционирования центральной нервной системы. Ограниченность движений пальцев, нарушение их координации и недостаточность двигательного программирования отражаются на способности ребёнка выполнять сложные артикуляционные действия. Это объясняется тем, что процессы управления движениями кистей рук и органов речи имеют сходные механизмы организации, включающие планирование, реализацию, контроль и коррекцию двигательных актов.

Сравнение различных коррекционных подходов показывает, что наиболее эффективными являются программы, в которых развитие мелкой моторики сочетается с артикуляционной гимнастикой, дыхательными упражнениями, логоритмикой, сенсорной стимуляцией и формированием коммуникативных навыков. При этом особое значение имеет не механическое выполнение пальчиковых упражнений, а их включение в содержательную игровую и речевую деятельность ребёнка.

Важным результатом анализа является подтверждение того, что развитие мелкой моторики оказывает влияние не только на звукопроизношение, но и на более сложные уровни речевой организации. Совершенствование двигательной сферы способствует развитию внимания, памяти, произвольного контроля, зрительно-моторной координации и познавательной активности, что создаёт основу для формирования словарного запаса и связной речи.

Для систематизации основных положений различных научных подходов была составлена таблица, отражающая взаимосвязь развития мелкой моторики и компонентов речевой системы при дизартрии.

Аспекты коррекционной работы	**Научное понимание проблемы**	**Значение развития мелкой моторики**	**Практическое значение для коррекции дизартрии**
Нейрофизиологические механизмы	Двигательные и речевые функции имеют общие механизмы мозговой организации, связанные с работой моторной коры, премоторных зон,	Стимуляция движений пальцев активизирует сенсомоторные связи и процессы двигательного программирования	Создаются условия для улучшения управления артикуляционным и движениями и повышения точности речи

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

	мозжечка и подкорковых структур		
Двигательная организация ребёнка	При дизартрии отмечается нарушение общей и мелкой моторики вследствие поражения центральной нервной системы	Развитие пальцевых движений способствует совершенствованию координации, силы и точности движений	Повышается способность ребёнка выполнять сложные речевые и неречевые двигательные действия
Артикуляционная моторика	Недостаточность движений языка, губ и нижней челюсти является одним из основных проявлений дизартрии	Упражнения для рук усиливают связь между ручной и артикуляционной моторикой	Улучшается постановка и автоматизация звуков, повышается чёткость речи
Сенсорное развитие	Нарушения кинестетического восприятия затрудняют контроль движений органов речи и рук	Тактильные и пальчиковые упражнения развивают чувствительность и пространственное восприятие	Повышается способность ребёнка контролировать собственные движения
Речевое развитие	Нарушения моторной сферы влияют на формирование фонетико-фонематической стороны речи и коммуникативных навыков	Совместное выполнение движений и речевых заданий стимулирует речевую активность	Улучшается звукопроизношение, темп, ритм и выразительность речи
Коррекционная организация	Современная логопедия	Включение моторных	Повышается эффективность

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

	ориентируется на комплексный и междисциплинарный подход	упражнений расширяет возможности логопедического воздействия	коррекционных занятий и качество социальной адаптации ребёнка

Представленная таблица показывает, что развитие мелкой моторики является многоуровневым направлением коррекционной работы, которое связано не только с формированием двигательных навыков, но и с развитием речевых процессов. Наиболее существенным является влияние моторных упражнений на совершенствование механизмов управления движениями, лежащих в основе как ручной, так и артикуляционной деятельности.

Анализ различных научных позиций позволяет сделать вывод, что эффективность коррекции дизартрии значительно повышается при использовании комплексного подхода. Если традиционная логопедическая работа преимущественно направлена на исправление нарушений произношения, то включение упражнений для развития мелкой моторики позволяет воздействовать на более глубокие механизмы речевого нарушения — двигательную регуляцию, сенсорную интеграцию и межфункциональное взаимодействие мозговых систем.

Особое значение имеет индивидуализация коррекционной программы. У детей с дизартрией степень выраженности моторных и речевых нарушений различается, поэтому подбор упражнений должен осуществляться с учётом уровня развития ребёнка, состояния общей моторики, возможностей речевой коммуникации и особенностей нервно-психического развития.

Обсуждение результатов анализа подтверждает, что развитие мелкой моторики рук является не вспомогательным, а структурно значимым направлением логопедической коррекции при дизартрии. Его включение в систему комплексной помощи способствует более эффективному формированию речевых функций и расширяет возможности социальной адаптации детей.

Таким образом, развитие мелкой моторики рук и речевое развитие представляют собой взаимосвязанные процессы, имеющие общие нейрофизиологические механизмы. При дизартрии нарушения ручной моторики и артикуляционной деятельности обусловлены едиными механизмами поражения центральной нервной системы, что определяет необходимость их одновременной коррекции.

Систематическое использование упражнений, направленных на развитие движений кистей и пальцев рук, способствует совершенствованию двигательного программирования, сенсомоторной координации, межполушарного взаимодействия и артикуляционной моторики. Это положительно отражается на формировании

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

звукопроизношения, лексико-грамматической стороны речи, коммуникативной активности и готовности ребёнка к школьному обучению.

Комплексный междисциплинарный подход, объединяющий достижения логопедии, нейропсихологии, специальной педагогики и медицинской реабилитации, является наиболее эффективным направлением коррекции речевых нарушений у детей с дизартрией и способствует их успешной социальной интеграции.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Айюпова М. Ю. Development of motor skills of children with dysarthria // Open Access Repository. – 2023. – Vol. 9, № 5. – P. 86–92.
2. Архипова Е. Ф. Стертая дизартрия у детей. – Москва : АСТ : Астрель, 2020. – 319 с.
3. Архипова Е. Ф. Логопедическая работа с детьми раннего возраста. – Москва: Мозаика-Синтез, 2021. – 272 с.
4. Волкова Л. С. (ред.). Логопедия: учебник для вузов. – 6-е изд., перераб. и доп. – Москва : Владос, 2021. – 703 с.
5. Выготский Л. С. Психология развития ребенка. – Москва : Юрайт, 2022. – 406 с.
6. Гербова В. В. Развитие речи в детском возрасте. – Москва: Мозаика-Синтез, 2022. – 240 с.
7. Дьякова Е. А. Логопедический массаж. – Москва: Сфера, 2021. – 160 с.
8. Жинкин Н. И. Речь как проводник информации. – Москва: ЛЕНАНД, 2021. – 320 с.
9. Колесникова Е. В. Развитие мелкой моторики у детей дошкольного возраста. – Москва : Ювента, 2021. – 144 с.
10. Кольцова М. М. Двигательная активность и развитие функций мозга ребенка. – Санкт-Петербург: Питер, 2020. – 288 с.
11. Лалаева Р. И. Логопедическая работа при дизартрии. – Санкт-Петербург: Союз, 2022. – 256 с.
12. Лопатина Л. В. Преодоление дизартрических нарушений речи у дошкольников. – Санкт-Петербург: Детство-Пресс, 2021. – 312 с.
13. Лурия А. Р. Основы нейропсихологии. – Москва: Питер, 2021. – 384 с.
14. Мастюкова Е. М. Лечебная педагогика. Ранний и дошкольный возраст. – Москва : Владос, 2020. – 368 с.
15. Нищева Н. В. Современная система коррекционной работы в логопедической группе. – Санкт-Петербург: Детство-Пресс, 2023. – 624 с.
16. Семенович А. В. Нейропсихологическая диагностика и коррекция в детском возрасте. – Москва: Генезис, 2021. – 480 с.
17. Филичева Т. Б., Чиркина Г. В. Коррекционное обучение и воспитание детей с общим недоразвитием речи. – Москва: Просвещение, 2021. – 256 с.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

18. Ball M. J., Hertrich I., Ackermann H., Ziegler W. Dysarthria // The Handbook of Language and Speech Disorders. – Hoboken: Wiley, 2021. – P. 307–326.
19. Borrie S. A., McAuliffe M. J., Liss J. M. A perceptual learning approach for dysarthria remediation: An updated review // Journal of Speech, Language, and Hearing Research. – 2021. – Vol. 64, № 8. – P. 3004–3020.
20. Duffy J. R. Motor Speech Disorders: Substrates, Differential Diagnosis, and Management. 5th ed. – St. Louis: Elsevier, 2026. – 544 p.
21. Freed D. B. Motor Speech Disorders: Diagnosis and Treatment. 4th ed. – San Diego: Plural Publishing, 2025. – 381 p.
22. Jayaraman D. K., Singh J. Dysarthria // StatPearls. – Treasure Island: StatPearls Publishing, 2026.
23. Morgan A., Enderby P. Dysarthria // Handbook of Clinical Neurology. – 2026. – Vol. 216. – P. 193–200.
24. Profiles of Dysarthria: Clinical Assessment and Treatment // Brain Sciences. – 2024. – Vol. 14, № 1. – Article 84.
25. American Speech-Language-Hearing Association (ASHA). Practice Portal: Dysarthria. – Rockville, MD: ASHA, 2024.
26. World Health Organization. International Classification of Diseases 11th Revision (ICD-11). – Geneva: WHO, 2024.
27. American Psychiatric Association. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5-TR). – Washington, DC: APA Publishing, 2022.
28. Theodoros D. G., Murdoch B. E. Motor Speech Disorders: A Physiological Approach to Assessment and Treatment. – London: Routledge, 2021.
29. Maas E., Robin D. A., Austermann Hula S. N. et al. Principles of motor learning in treatment of motor speech disorders // American Journal of Speech-Language Pathology. – 2022. – Vol. 31. – P. 1–24.
30. World Health Organization. International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF). – Geneva: WHO, 2023.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ALEKSANDR NILNING DEMOKRATIK TA'LIM KONSEPSIYASI ASOSIDA INGLIZ FILOLOGIYASI TALABALARIDA SHAXSIY FAOLLIKNI SHAKLLANTIRISH.

Atamirzayev Bahrom Bahodir o'g'li , Namangan davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi.

Annotatsiya

KIRISH: maqolada jismoniy tarbiya darslarida milliy o'yinlardan foydalanishni oddiy "o'yin" darajasida emas, balki pedagogik maqsadga yo'naltirilgan texnologiya sifatida qo'llash masalasi yoritiladi. Milliy o'yinlar harakat faoliyati bilan bir qatorda tarbiyaviy mazmun, muomala madaniyati, hamkorlik qoidalari, odob-axloq me'yorlari va milliy qadriyatlar uzviyligini ta'minlaydi. Shu yo'l bilan o'qituvchining etnopedagogik kompetensiyalari - madaniy jihatdan mos dars loyihalash, o'yin jarayonini tarbiyaviy boshqarish, kommunikativ ta'sirchanlik va qadriyatga tayangan yo'naltirish ko'nikmalari kuchayadi.

MAQSAD: tadqiqotning maqsadi Aleksandr Nilning demokratik ta'lim konsepsiyasini ingliz filologiyasi talabalarida shaxsiy faollikni shakllantirishning nazariy asosi sifatida tahlil qilish hamda erkin tanlov, o'zini o'zi boshqarish, mas'uliyat, refleksiya va dialogik hamkorlik tamoyillarining talaba avtonomiyasi va kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishdagi pedagogik ahamiyatini aniqlashdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda Aleksandr Nilning demokratik ta'lim konsepsiyasi, uning asosiy tamoyillari hamda mazkur tamoyillarning oliy ta'lim sharoitida qo'llanish imkoniyatlari tahlil qilindi. Tadqiqotda ilmiy-pedagogik adabiyotlarni nazariy tahlil qilish, qiyosiy, tizimli va konseptual tahlil metodlaridan foydalanilib, demokratik ta'lim tamoyillari talaba avtonomiyasi va kommunikativ kompetensiya bilan bog'liq holda o'rganildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tahlillar erkin tanlov va o'zini o'zi boshqarish talabalarning ta'lim jarayonidagi mustaqilligi va shaxsiy faolligini kuchaytirishi, mas'uliyat va refleksiya esa o'z faoliyatini anglash hamda baholash ko'nikmalarini rivojlantirishini ko'rsatdi. Dialogik hamkorlik tamoyili talabalarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish uchun qulay pedagogik muhit yaratadi. Shu bilan birga, Nil g'oyalarini oliy ta'limga bevosita ko'chirish emas, balki akademik talablar va ta'lim mazmuni bilan uyg'unlashtirilgan holda adaptatsiya qilish zarurligi asoslandi.

XULOSA: aleksandr Nilning demokratik ta'lim konsepsiyasi ingliz filologiyasi talabalarida shaxsiy faollik, talaba avtonomiyasi va kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish uchun muhim nazariy asos bo'la oladi. Mazkur yondashuvdan samarali foydalanish demokratik ta'lim tamoyillarini oliy ta'limning akademik talablari bilan uyg'unlashtirish va ularni ta'lim jarayonining muayyan shart-sharoitlariga moslashtirishni talab etadi.

Kalit so'zlar: aleksandr Nil, demokratik ta'lim, shaxsiy faollik, ingliz filologiyasi, talaba avtonomiyasi, refleksiya, hamkorlik, kommunikativ kompetensiya.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ФОРМИРОВАНИЕ ЛИЧНОСТНОЙ АКТИВНОСТИ СТУДЕНТОВ АНГЛИЙСКОЙ ФИЛОЛОГИИ НА ОСНОВЕ КОНЦЕПЦИИ ДЕМОКРАТИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ АЛЕКСАНДРА НИЛЛА.

Атамирзаев Бахром Баходир угли, самостоятельный соискатель Наманганского государственного университета.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье концепция демократического образования Александра Нилла анализируется как теоретическая основа формирования личностной активности студентов английской филологии. Обосновывается взаимосвязь свободы выбора, самоуправления, ответственности, рефлексии и диалогического сотрудничества с автономией обучающегося и коммуникативной компетенцией. Подчеркивается необходимость адаптации идей Нилла к академическим требованиям высшей школы.

ЦЕЛЬ: цель исследования заключается в анализе демократической концепции образования Александра Нилла как теоретической основы формирования личной активности студентов английской филологии, а также в определении педагогического значения принципов свободного выбора, самоуправления, ответственности, рефлексии и диалогического взаимодействия в развитии автономии студентов и коммуникативной компетенции.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании проанализированы демократическая концепция образования Александра Нилла, её основные принципы и возможности их применения в условиях высшего образования. Использованы методы теоретического анализа научно-педагогической литературы, сравнительного, системного и концептуального анализа. Принципы демократического образования рассмотрены во взаимосвязи с автономией студентов и развитием коммуникативной компетенции.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты анализа показывают, что свободный выбор и самоуправление способствуют повышению самостоятельности и личной активности студентов в образовательном процессе, тогда как ответственность и рефлексия развивают способность осознавать и оценивать собственную деятельность. Принцип диалогического взаимодействия создаёт благоприятную педагогическую среду для развития коммуникативной компетенции студентов. Вместе с тем обоснована необходимость не механического переноса идей Нилла в высшее образование, а их адаптации с учётом академических требований и содержания образовательного процесса.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: демократическая концепция образования Александра Нилла может рассматриваться как значимая теоретическая основа развития личной активности, автономии и коммуникативной компетенции студентов английской

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

филологии. Эффективное применение данного подхода предполагает адаптацию принципов демократического образования к конкретным условиям высшей школы и их согласование с академическими требованиями.

Ключевые слова: Александр Нилл, демократическое образование, личностная активность, английская филология, автономия студента, рефлексия, сотрудничество, коммуникативная компетенция.

DEVELOPING PERSONAL ACTIVITY IN ENGLISH PHILOLOGY STUDENTS BASED ON ALEXANDER NEILL'S CONCEPT OF DEMOCRATIC EDUCATION.

Atamirzayev Bahrom Bahodir ugli, Independent Researcher at Namangan State University.

Annotation

INTRODUCTION: the article analyzes Alexander Neill's concept of democratic education as a theoretical basis for developing personal activity among English philology students. It links learner choice, self-government, responsibility, reflection, and dialogic cooperation with learner autonomy and communicative competence. The study argues for adapting, rather than mechanically transferring, Neill's ideas to the academic requirements of higher education.

AIM: the aim of the study is to analyze Alexander Neill's democratic education concept as a theoretical foundation for developing personal activity among English philology students and to identify the pedagogical significance of free choice, self-government, responsibility, reflection, and dialogic cooperation in fostering student autonomy and communicative competence.

MATERIALS AND METHODS: the study examined Alexander Neill's concept of democratic education, its key principles, and the possibilities of applying these principles in higher education. The research employed theoretical analysis of scientific and pedagogical literature, as well as comparative, systemic, and conceptual analysis. The principles of democratic education were considered in relation to student autonomy and the development of communicative competence.

DISCUSSION AND RESULTS: the analysis demonstrates that free choice and self-government enhance students' independence and personal activity in the learning process, while responsibility and reflection contribute to their ability to understand and evaluate their own activities. Dialogic cooperation creates a favorable pedagogical environment for developing students' communicative competence. At the same time, the study substantiates the need not to mechanically transfer Neill's ideas to higher education, but to adapt them in accordance with academic requirements and educational content.

CONCLUSION: Alexander Neill's democratic education concept can serve as an important theoretical foundation for developing personal activity, student autonomy, and communicative competence among English philology students. Effective implementation

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

of this approach requires adapting democratic education principles to the specific conditions of higher education and aligning them with academic requirements.

Keywords: Alexander Neill, democratic education, personal activity, English philology, learner autonomy, reflection, cooperation, communicative competence.

Zamonaviy oliy ta’limda talabaning shaxsiy faolligini rivojlantirish masalasi ta’lim natijalarini faqat bilim, ko‘nikma va malakalar bilan o‘lchashdan voz kechib, shaxsning o‘z ta’lim trayektoriyasini anglash, tanlov qilish, tashabbus ko‘rsatish, qaror qabul qilish va o‘z faoliyati natijalariga mas’ul bo‘lish qobiliyatlarini ham pedagogik natija sifatida e’tirof etish bilan uzviy bog‘liqdir. Ayniqsa, ingliz filologiyasi yo‘nalishida shaxsiy faollik til materialini reproduktiv o‘zlashtirishdan ko‘ra kengroq mazmunga ega bo‘lib, talabaning autentik matnlar bilan mustaqil ishlashi, kommunikativ vaziyatga mos strategiyani tanlashi, bahs va munozaralarda o‘z pozitsiyasini asoslay olishi, adabiy hamda lingvistik hodisalarni tanqidiy talqin qilishi, individual o‘quv maqsadlarini belgilashi va ularga erishish jarayonini refleksiv nazorat qilishi orqali namoyon bo‘ladi. Shu sababli ingliz filologiyasi talabalarining shaxsiy faolligini shakllantirish masalasi didaktik metodlar yig‘indisi sifatida emas, balki ta’lim subyekti bo‘lgan talabaning maqomi, huquqi, mas’uliyati va pedagogik hamkorlikdagi real ishtirokini qayta ko‘rib chiqishni talab qiladigan kompleks pedagogik muammo sifatida talqin etilishi lozim.

Mazkur muammoni nazariy jihatdan yoritishda XX asr progressiv pedagogikasining yirik vakillaridan biri Aleksandr Sazerlend Nilning demokratik ta’lim haqidagi qarashlari alohida ahamiyat kasb etadi. Nil asos solgan Summerhill tajribasida ta’limning markaziga bolaning ichki ehtiyojlari, erkin tanlovi, o‘zini o‘zi boshqarishi va jamoaviy qarorlar qabul qilishdagi teng ishtiroki qo‘yilgan edi [1]. Nil uchun erkinlik tartibsizlik yoki mas’uliyatsizlikni anglatmagan; u erkinlikni boshqa shaxslarning erkinligiga tajovuz qilmaydigan, shaxsning o‘z xatti-harakatlari oqibatlarini anglashiga asoslangan ijtimoiy mas’uliyat bilan bog‘lagan [2]. Shu nuqtai nazardan, demokratik ta’lim talabaning faolligini tashqi rag‘batga qaram bo‘lgan epizodik harakat sifatida emas, balki o‘z tanlovi, ichki motivatsiyasi va jamoaviy hamkorlik orqali yuzaga keladigan barqaror shaxsiy xususiyat sifatida rivojlantirish imkonini beradi.

Nilning konsepsiyasi dastlab maktab muhitida shakllangan bo‘lsa-da, uning erkinlik, ishonch, o‘zini o‘zi boshqarish, subyektlar tengligi va majburlashni minimallashtirishga doir tamoyillari oliy ta’limdagi talaba avtonomiyasi, student-centered learning va mustaqil ta’lim konsepsiyalari bilan mazmunan tutashadi. Biroq bu tutashlik Nil g‘oyalarini universitet ta’limiga mexanik tarzda ko‘chirishni anglatmaydi. Oliy ta’lim professional standartlar, akademik intizom, o‘quv dasturlari, baholash mezonlari va kasbiy kompetensiyalar bilan belgilanadigan murakkab tizimdir. Demak, demokratik ta’limning universitetdagi samarali talqini erkinlik va pedagogik strukturani qarama-qarshi qo‘yish emas, balki ularni o‘zaro muvozanatlash orqali talabaning faol subyektga aylanishini ta’minlashdan iborat bo‘lishi

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

kerak. Ana shu jihat ingliz filologiyasi uchun ayniqsa muhim, chunki chet tilini egallash doimiy mashq, kommunikativ tashabbus, mustaqil resurs tanlash, xatoni tahlil qilish, o‘z-o‘zini baholash va real nutqiy vaziyatlarda faol qatnashishni talab etadi.

Til ta’limi nazariyasida learner autonomy tushunchasi o‘rganuvchining o‘z ta’limi uchun mas’uliyatni o‘z zimmasiga olishi, maqsad, mazmun, metod va baholash bilan bog‘liq qarorlarda faol qatnashishi bilan tavsiflanadi [5]. Benson va Voller avtonomiyani mustaqil o‘qish bilan cheklamasdan, o‘rganuvchining ta’lim jarayonidagi nazorat darajasi, tanlovlari va o‘zini boshqarish imkoniyatlari bilan izohlaydi [6]. Little esa avtonomiyani refleksiya, metakognitiv nazorat va til faoliyatini ongli boshqarish bilan bog‘laydi [7]. Bu yondashuvlar Nilning demokratik ta’lim g‘oyalari bilan uyg‘unlashganda shaxsiy faollikning uchta o‘zaro bog‘langan qatlamini ajratish imkonini beradi: motivatsion-irodaviy qatlam, ya’ni tashabbus va ichki motivatsiya; kognitiv-refleksiv qatlam, ya’ni maqsad qo‘yish, strategiya tanlash, o‘z faoliyatini tahlil qilish; kommunikativ-ijtimoiy qatlam, ya’ni jamoada fikr bildirish, boshqalar pozitsiyasini hisobga olish va hamkorlikda qaror qabul qilish.

Ingliz filologiyasi ta’limida ushbu qatlamlar bir vaqtning o‘zida kasbiy va shaxsiy mazmun kasb etadi. Masalan, talabaning o‘qish uchun badiiy yoki ilmiy matnlarni ma’lum chegaralarda mustaqil tanlashi uning qiziqishini faollashtiradi; seminar mavzusidagi bahs savollarini shakllantirishda qatnashishi tanqidiy fikrlash va kommunikativ mas’uliyatni kuchaytiradi; peer-assessment jarayonida ishtirok etishi baholash mezonlarini tushunish va o‘z nutq faoliyatini anglashga yordam beradi; mini-loyiha, podkast, taqdimot, munozara, tarjima portfeli yoki tadqiqot topshirig‘ini rejalashtirish esa tashabbuskorlikni konkret akademik faoliyatga aylantiradi. Shunday qilib, demokratik ta’lim elementlari filologik tayyorgarlikning mazmunini kamaytirmaydi, aksincha, talabaning shu mazmun bilan faol munosabatga kirishish darajasini oshiradi.

Nilning qarashlarini hozirgi chet til ta’limi bilan bog‘lashda “erkinlik” kategoriyasining pedagogik chegaralarini aniqlash muhimdir. Universitetda erkinlik mutlaq ixtiyoriylik emas, balki maqsadga muvofiq tanlovlar maydonidir. Talaba kursning bazaviy natijalarini egallashi shart, biroq ushbu natijalarga olib boradigan mavzu, matn, loyiha formati, hamkorlik usuli, qo‘shimcha resurs yoki refleksiya vositasini tanlashda ma’lum mustaqillikka ega bo‘lishi mumkin. Bunday yondashuv Nilning “freedom, not license” tamoyiliga mos keladi: shaxsning erkinligi akademik hamjamiyatning umumiy qoidalari va boshqa subyektlarning huquqlari bilan uyg‘unlashgandagina rivojlantiruvchi kuchga aylanadi [2]. Shu sababli shaxsiy faollikni shakllantirish uchun o‘qituvchi nazoratni to‘liq yo‘qotishi emas, balki nazoratning bir qismini pedagogik jihatdan asoslangan tarzda talaba bilan bo‘lishishi zarur.

Maqolaning maqsadi Aleksandr Nilning demokratik ta’lim konsepsiyasi asosida ingliz filologiyasi talabalarida shaxsiy faollikni shakllantirishning nazariy-pedagogik mexanizmlarini aniqlash hamda ularni oliy ta’lim sharoitiga moslashtirilgan metodik komponentlar orqali tizimlashtirishdan iborat. Mazkur maqsad doirasida demokratik ta’limning talaba avtonomiyasi bilan bog‘liqligi ochib beriladi, shaxsiy faollikning tarkibiy

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

komponentlari aniqlanadi, ingliz filologiyasi mashg‘ulotlari uchun mos pedagogik shart-sharoitlar asoslanadi va erkinlik bilan akademik mas’uliyat o‘rtasidagi muvozanat konseptual jihatdan izohlanadi. Tadqiqotning ilmiy ahamiyati shundaki, unda Nilning progressiv pedagogik merosi zamonaviy til ta’limining learner autonomy paradigmasi bilan integratsiya qilinib, shaxsiy faollikni shakllantirishning “tanlov – tashabbus – hamkorlik – refleksiya – mas’uliyat” ketma-ketligiga asoslangan pedagogik mexanizmi taklif etiladi.

Mavzu bo‘yicha o‘zbek tadqiqotchilarining ishlarini tahlil qilish ingliz tili ta’limida shaxsiy faollikni shakllantirishning ikki muhim yo‘nalishini – talaba avtonomiyasi va shaxsga yo‘naltirilgan metodikani – ajratib ko‘rsatish imkonini beradi. Google Scholar bazasida ilmiy ishlari aks etgan Marhabo Avazmatova chet tilini o‘rganishda learner autonomy masalasini bevosita tadqiq etib, avtonom o‘rganishni talabaning o‘z o‘quv maqsadlarini anglash, o‘z faoliyati uchun javobgarlikni qabul qilish, o‘z-o‘zini va o‘zaro baholashdan foydalanish, materialni moslashtirish hamda student-centered muhitda faol ishtirok etish bilan bog‘laydi [9]. Uning yondashuvida avtonomiya o‘qituvchini jarayondan chiqarib tashlash emas, balki pedagog rolini axborot beruvchi markaziy subyektdan fasilitator, maslahat beruvchi va o‘quv muhitini tashkil qiluvchi subyektga aylantirish sifatida tushuntiriladi. Bu xulosa Nilning demokratik ta’lim qarashlari bilan bevosita mazmuniy yaqinlikka ega: Nil ham o‘quvchining ichki faolligi majburlash kamaygan, tanlov va ishonch kengaygan muhitda kuchayishini ta’kidlagan [1]. Avazmatovaning chet til ta’limiga doir qarashlari ingliz filologiyasi talabasining shaxsiy faolligini, avvalo, o‘z maqsadini belgilash, o‘quv strategiyasini tanlash, xatolar ustida mustaqil ishlash va hamkorlikda bilim qurish jarayonida ko‘rish zarurligini ko‘rsatadi.

Ikkinchi muhim ilmiy yo‘nalish Nilufar Mamatkulovaning shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv asosida xorijiy til leksik kompetensiyasini rivojlantirishga doir tadqiqotida namoyon bo‘ladi. Mamatkulova tilga ixtisoslashgan oliy ta’lim muassasalari talabalari bilan olib borilgan pedagogik tajriba asosida o‘qitish jarayonini talabaning individual ehtiyoji, qobiliyati, o‘quv strategiyasi va faol ishtirokiga moslashtirish zarurligini asoslaydi [10]. Uning tadqiqotida shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim til kompetensiyasini rivojlantirish bilan birga talabaning o‘z o‘rganish jarayoniga munosabati, mustaqil tanlovi va faol qatnashuvi uchun ham didaktik sharoit yaratishi ko‘rsatiladi. Ayniqsa, tilga ixtisoslashgan OTM sharoitida kommunikativ leksika bilan ishlash, talabaning faol nutqiy amaliyotga jalb etilishi va individual o‘quv xususiyatlarini hisobga olish Nil konsepsiyasidagi o‘quvchi subyektligi tamoyili bilan uyg‘un talqin qilinishi mumkin.

Avazmatova va Mamatkulova tadqiqotlarini qiyosiy tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, birinchi yondashuv shaxsiy faollikning avtonomiya, refleksiya va mas’uliyat komponentlarini kuchliroq yoritadi, ikkinchi yondashuv esa shaxsga yo‘naltirilgan pedagogik dizayn, individual farqlar va kasbiy til kompetensiyasi bilan bog‘liq metodik mexanizmlarni aniqlashtiradi. Ushbu ikki pozitsiyani Nilning demokratik ta’lim konsepsiyasi bilan integratsiya qilish natijasida ingliz filologiyasi talabalarida shaxsiy faollikni shakllantirish faqat “mustaqil topshiriq berish” bilan cheklanmasligi ayon bo‘ladi.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Ushbu maqolada Aleksandr Nilning demokratik ta'lim konsepsiyasini ingliz filologiyasi talabalarida shaxsiy faollikni shakllantirish nuqtai nazaridan tadqiq etish uchun o‘zaro bog‘langan nazariy va metodologik metodlar majmuasidan foydalanildi. Avvalo, tarixiy-pedagogik tahlil metodi Nilning Summerhill tajribasida shakllangan erkinlik, o‘zini o‘zi boshqarish, jamoaviy qaror qabul qilish va majburlashni minimallashtirish tamoyillarining dastlabki mazmunini aniqlash hamda ularni zamonaviy oliy ta'lim sharoitiga ko‘r-ko‘rona ko‘chirishdan saqlanish uchun qo‘llanildi [1; 2]. Mazkur metod yordamida demokratik ta'limning tarixiy konteksti va bugungi learner autonomy paradigmasi o‘rtasidagi uzviylik hamda farqlar ajratildi. Ikkinchidan, konseptual tahlil metodi "demokratik ta'lim", "erkinlik", "talaba avtonomiyasi", "shaxsiy faollik", "mas'uliyat", "refleksiya" va "hamkorlik" tushunchalarining mazmuniy chegaralarini belgilash uchun ishlatildi; bunda shaxsiy faollik faqat tashqi faol qatnashuv emas, balki motivatsion, kognitiv-refleksiv va kommunikativ-ijtimoiy komponentlarni birlashtiruvchi integrativ sifat sifatida talqin qilindi.

Tadqiqot natijasida Aleksandr Nilning demokratik ta'lim konsepsiyasi ingliz filologiyasi talabalarida shaxsiy faollikni shakllantirish uchun to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘chiriladigan tayyor metod emas, balki zamonaviy oliy ta'lim sharoitida qayta interpretatsiya qilinishi lozim bo‘lgan pedagogik prinsiplar tizimi ekanligi aniqlandi. Birinchi natija sifatida shaxsiy faollikning uch komponentli tuzilmasi belgilandi: motivatsion-irodaviy komponent talabaning tashabbus ko‘rsatishi, o‘quv maqsadini shaxsiy ahamiyat bilan bog‘lashi va faoliyatni boshlashga ichki tayyorligini; kognitiv-refleksiv komponent o‘quv strategiyasini tanlash, o‘z xatolarini tahlil qilish, natijani baholash va keyingi qadamni rejalashtirishni; kommunikativ-ijtimoiy komponent esa fikr bildirish, guruh muhokamasida qatnashish, boshqalarning huquqini tan olish, hamkorlikdagi qarorlarni bajarish va akademik muloqotga mas'uliyat bilan kirishishni qamrab oladi. Bu tuzilma Nilning erkinlik va o‘zini o‘zi boshqarish haqidagi qarashlarini til o‘rganishning avtonom va kommunikativ tabiatiga bog‘lash imkonini beradi.

Ikkinchi natija sifatida "tanlov – tashabbus – hamkorlik – refleksiya – mas'uliyat" pedagogik mexanizmi ishlab chiqildi. Mazkur mexanizmda tanlov faollikning boshlang‘ich pedagogik sharti hisoblanadi, chunki mazmun yoki faoliyat usuliga doir real, ammo chegaralangan tanlov talabaning o‘quv vazifasiga egalik hissini kuchaytiradi. Tashabbus tanlovni faol harakatga aylantiradi: talaba savol tuzadi, muammo ilgari suradi, munozarani boshlaydi, qo‘shimcha manba topadi yoki loyiha formatini taklif etadi. Hamkorlik Nilning demokratik muhitidagi o‘zini o‘zi boshqarish g‘oyasining universitetdagi pedagogik ekvivalenti sifatida talabalarning seminar qoidalari, guruh rollari, peer-feedback mezonlari yoki loyiha taqsimotini kelishib olishini nazarda tutadi. Refleksiya orqali talaba "nima qildim?" savolidan "nega shunday qildim, qaysi strategiya samarali bo‘ldi va nimani o‘zgartirishim kerak?" darajasiga ko‘tariladi. Mas'uliyat esa demokratik erkinlikni akademik natija bilan bog‘laydi va tanlovlar sifatining aniq mezonlar asosida baholanishini ta'minlaydi.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Aleksandr Nilning demokratik ta’lim konsepsiyasini ingliz filologiyasi oliy ta’limiga moslashtirish masalasida John Dewey va Carl Rogers qarashlari o‘rtasidagi konseptual polemika muhim nazariy aniqlik beradi. Bu yerda “polemika” ularning bevosita tarixiy bahsini emas, balki ta’lim erkinligi, tajriba, o‘qituvchi roli va o‘rganuvchi avtonomiyasiga doir pozitsiyalarini qiyosiy ilmiy qarama-qarshilikda tahlil qilishni anglatadi. Dewey “Democracy and Education” asarida demokratiyani faqat boshqaruv shakli emas, balki umumiy tajriba, hamkorlik, muloqot va ijtimoiy ishtirok usuli sifatida talqin qiladi [3]. Uning nuqtai nazarida ta’lim shaxsni jamoaviy hayotdan ajratmasligi, aksincha, tajriba almashinuvi va muammoli faoliyat orqali shaxs bilan jamiyat o‘rtasidagi uzviy aloqani kuchaytirishi kerak. Demak, Dewey pozitsiyasi Nilning erkinlik g‘oyasiga ijtimoiy-tashkiliy mezon kiritadi: talabaning faolligi faqat individual xohish va tanlov emas, balki guruhdagi muloqot, umumiy maqsad va hamkorlikdagi javobgarlik bilan bog‘liq bo‘lishi lozim.

Rogersning “Freedom to Learn” asarida esa ta’limning markaziga shaxsning ichki tajribasi, o‘zini namoyon qilishi, o‘z-o‘zini yo‘naltirishi va ma’noli o‘rganish qo‘yiladi [4]. Rogers uchun o‘qituvchining asosiy vazifasi bilimni majburan uzatish emas, balki ishonchli, psixologik xavfsiz va resurslarga boy muhit yaratish orqali o‘rganuvchining mustaqil o‘rganishini fasilitatsiya qilishdir. Bu pozitsiya Nilga Deweyga qaraganda yaqinroq ko‘rinadi, chunki ikkalasi ham tashqi majburlashni kamaytirish va o‘rganuvchining ichki motivatsiyasiga tayanishni muhim deb biladi. Biroq Rogersning oliy ta’limga moslashuvchanroq bo‘lgan fasilitativ modeli Nilning radikalroq maktab erkinligini akademik kurs strukturasiga integratsiya qilish uchun oraliq nazariy ko‘prik vazifasini bajaradi.

Dewey va Rogers o‘rtasidagi konseptual farqni ingliz filologiyasi misolida ifodalaganda, bir tomonda “faollikni jamoaviy tajriba orqali shakllantirish”, ikkinchi tomonda esa “faollikni shaxsiy ma’no va ichki motivatsiya orqali rivojlantirish” yondashuvlari yuzaga chiqadi. Masalan, talabaga seminar mavzusini erkin tanlash Rogerscha shaxsiy qiziqish va o‘z-o‘zini yo‘naltirishni kuchaytiradi; biroq tanlangan mavzu bo‘yicha guruh oldida dalillangan taqdimot qilish, qarama-qarshi fikrni tinglash va umumiy muhokama qoidalariga rioya etish Deweycha demokratik tajribani yuzaga keltiradi. Nil konsepsiyasi aynan shu ikki qutb o‘rtasida shaxsiy erkinlikni jamoaviy o‘zini o‘zi boshqarish bilan birlashtirishi bilan metodik ahamiyatga ega. Shu sababli uning g‘oyalarini ingliz filologiyasiga tatbiq etishda “erkin tanlov” bilan “ijtimoiy va akademik javobgarlik” bir-biridan ajratilmasligi kerak.

Aleksandr Nilning demokratik ta’lim konsepsiyasi ingliz filologiyasi talabalarida shaxsiy faollikni shakllantirish uchun muhim nazariy-pedagogik resurs bo‘lib, uning asosiy qiymati talabaning ta’limdagi subyektlik maqomini kuchaytirishida namoyon bo‘ladi. Tahlil natijalari Nilning erkinlik, o‘zini o‘zi boshqarish, ishonch, jamoaviy qaror qabul qilish va majburlashni kamaytirish tamoyillari zamonaviy learner autonomy hamda shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim konsepsiyalari bilan uyg‘unlashtirilganda ingliz filologiyasi uchun metodik jihatdan samarali model hosil qilishini ko‘rsatdi. Shaxsiy faollik mazkur maqolada motivatsion-irodaviy, kognitiv-refleksiv va kommunikativ-ijtimoiy komponentlarning integrativ birligi sifatida asoslandi.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Neill A. S. Summerhill: A Radical Approach to Child Rearing. – New York: Hart Publishing Company, 1960. – 392 p.
2. Neill A. S. Freedom: Not License! – New York: Hart Publishing Company, 1966.
3. Dewey J. Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education. – New York: Macmillan, 1916. – 434 p.
4. Rogers C. R. Freedom to Learn: A View of What Education Might Become. – Columbus, Ohio: C. E. Merrill Publishing Company, 1969. – 358 p.
5. Holec H. Autonomy and Foreign Language Learning. – Oxford: Pergamon Press, 1981.
6. Benson P., Voller P. (eds.). Autonomy and Independence in Language Learning. – London: Longman, 1997.
7. Little D. Knowledge about Language and Learner Autonomy // Encyclopedia of Language and Education. Vol. 6: Knowledge about Language / eds. J. Cenoz, N. H. Hornberger. – 2nd ed. – New York: Springer, 2008. – P. 247–258.
8. Najeeb S. R. Learner Autonomy in Language Learning // Procedia – Social and Behavioral Sciences. – 2013. – Vol. 70. – P. 1238–1242. – DOI: 10.1016/j.sbspro.2013.01.183.
9. Avazmatova M. M. The Role of Learner Autonomy in Foreign Language Learning // Humanising Language Teaching. – 2022. – August. – URL: https://www.hltmag.co.uk/aug22/role-of-learner-autonomy (murojaat sanasi: 08.08.2026).
10. Mamatkulova N. Learner-Centered Approach in Developing a Foreign Language Lexical Competence // Philology Matters. – 2021. – Vol. 37, No. 2. – Article 11. – DOI: 10.36078/987654498.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

TEATRLASHTIRILGAN KONSERTLARLAR HAMDA DRAMATIK SPEKTAKLLAR O‘RTASIDAGI UZVIYLIK VA FARQLAR.

Egamberdiyev Farrux To‘xtayevich, O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti “Estrada va ommaviy tomoshalar san’ati” kafedrasi dotsenti.

Annotatsiya

KIRISH: bir asrdan oshiq vaqtki, konsert janri o‘zining yorqin va yoqimliligi bilan insoniyatni o‘ziga rom etib kelayapdi. O‘tgan asr boshlarida o‘zida musiqani, raqsni, teatr elementlarini birlashtirgan ushbu soha yangi san’at turining dunyoga kelishiga sababchi bo‘ldi. Mazkur maqolada konsert janrining ushbu hususiyatlari hususida so’z boradi.

MAQSAD: tadqiqotning maqsadi konsert janrining shakllanishi va rivojlanish jarayonini, uning o‘ziga xos badiiy xususiyatlarini hamda musiqa, raqs va teatr elementlarining o‘zaro uyg‘unlashuvi asosida yuzaga kelgan san’at shakli sifatidagi ahamiyatini yoritishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda konsert janrining tarixiy shakllanishi, uning bir asrdan ortiq vaqt davomida rivojlanishi va badiiy xususiyatlari tahlil qilindi. Konsert janrida musiqa, raqs va teatr elementlarining uyg‘unlashuvi asosiy tadqiqot materiali sifatida olindi hamda tarixiy, nazariy va qiyosiy tahlil metodlaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tahlillar shuni ko‘rsatadiki, konsert janrining jozibadorligi va ommabopligi uning turli san’at turlarini o‘zida mujassamlashtira olishi bilan bog‘liq. XX asr boshlarida musiqa, raqs va teatr elementlarining birlashuvi natijasida konsert janri yangi badiiy imkoniyatlarga ega bo‘lib, yangi san’at turining shakllanishiga zamin yaratgan. Mazkur xususiyatlar konsertning tomoshabinga kuchli estetik va emotsional ta’sir ko‘rsatishini ta’minlaydi.

XULOSA: konsert janri o‘zining musiqiy, xoreografik va teatrga xos ifoda vositalarini uyg‘unlashtirishi bilan san’atning o‘ziga xos va ta’sirchan shakli sifatida rivojlanib kelmoqda. Uning tarixiy taraqqiyoti turli san’at turlarining integratsiyasi yangi ijodiy yo‘nalishlar va badiiy shakllarning yuzaga kelishiga xizmat qilishini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: konsert, folklor, estrada, kino, sirk, asar g‘oyasi, oliy maqsad, yetakchi hatti-harakat.

ВЗАИМОСВЯЗЬ И РАЗЛИЧИЯ МЕЖДУ ТЕАТРАЛИЗОВАННЫМИ КОНЦЕРТАМИ И ДРАМАТИЧЕСКИМИ СПЕКТАКЛЯМИ.

Эгамбердиев Фаррух Тухтаевич, Доцент кафедры «Искусство эстрады и массовых представлений» Государственного института искусств и культуры Узбекистана.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: Около века концертный жанр очаровывает человечество своей яркостью и привлекательностью. В начале прошлого века данная сфера,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

объединившая в себе музыку, танец и элементы театра, послужила причиной возникновения нового вида искусства. В данной статье речь идет об этих особенностях концертного жанра.

ЦЕЛЬ: цель исследования заключается в рассмотрении процесса формирования и развития концертного жанра, его художественных особенностей и значения как особой формы искусства, основанной на взаимодействии музыки, танца и элементов театрального искусства.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании рассмотрены историческое становление концертного жанра, особенности его развития на протяжении более чем одного столетия, а также его основные художественные характеристики. В качестве основных материалов проанализировано сочетание музыки, танца и театральных элементов в концертном жанре. Использованы исторический, теоретический и сравнительный методы анализа.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: анализ показывает, что привлекательность и популярность концертного жанра во многом обусловлены его способностью объединять различные виды искусства. В начале XX века взаимодействие музыки, танца и театральных элементов расширило художественные возможности концертного жанра и способствовало возникновению новых форм искусства. Данные особенности обеспечивают сильное эстетическое и эмоциональное воздействие концерта на зрителя.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: концертный жанр продолжает развиваться как самобытная и выразительная форма искусства, сочетающая музыкальные, хореографические и театральные средства выразительности. Его историческое развитие демонстрирует, что интеграция различных видов искусства способствует появлению новых творческих направлений и художественных форм.

Ключевые слова: концерт, фольклор, эстрада, кино, цирк, идея произведения, высшая цель, сквозное действие.

CONTINUITY AND DIFFERENCES BETWEEN THEATRIKAL CONCERTS AND DRAMATIC PLAYS.

Egamberdiyev Farrux Toxtayevich, Associate Professor at the Department of “Variety Art and Performance Art” State Institute of Arts and Culture of Uzbekistan.

Annotation

INTRODUCTION: for more than a century, the concert genre has been enthralling humanity with its brightness and charm. At the beginning of the last century, this field, which combines elements of music, dance, and theater, led to the birth of a new art form. Yes, it has been a long time since the concert was included in the ranks of the above-mentioned art forms.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

AIM: the aim of the study is to examine the formation and development of the concert genre, its distinctive artistic features, and its significance as a form of art based on the interaction of music, dance, and theatrical elements.

MATERIALS AND METHODS: the study examines the historical formation of the concert genre, its development over more than a century, and its main artistic characteristics. The combination of music, dance, and theatrical elements within the concert genre was analyzed as the principal research material using historical, theoretical, and comparative methods.

DISCUSSION AND RESULTS: the analysis demonstrates that the appeal and popularity of the concert genre are largely associated with its ability to combine different forms of art. At the beginning of the twentieth century, the integration of music, dance, and theatrical elements expanded the artistic possibilities of the concert genre and contributed to the emergence of a new form of art. These characteristics enable concerts to exert a strong aesthetic and emotional influence on audiences.

CONCLUSION: the concert genre has developed as a distinctive and expressive form of art that combines musical, choreographic, and theatrical means of expression. Its historical development demonstrates that the integration of different art forms can contribute to the emergence of new creative directions and artistic forms.

Keywords: concert, folklore, pop art, cinema, circus, idea of the work, super-objective, through-line of action.

Shuni ta’kidlab o‘tish joizki, nafaqat yurtimiz teatrlari balki jahon teatr sahnalarida namoyish etilayotgan spektakllar san’atshunos va teatrshunoslarimiz tomonidan ko‘p tadqiq qilinadi va ular to‘g‘risida ko‘pdan-ko‘p ilmiy va nazariy fikrlar va mulohazalar ommaviy axborot vositalarida bayon etiladi. Ammo, yil sayin ommaviylashib borayotgan teatrlashtirilgan konsertlar, ularning rejissurasi, va dramaturgiyasi xususida kam gapiriladi va ular deyarli tadqiq etilmaydi.

Konsert janrining teatr san’ati rivojlanishi bosqichida paydo bo‘lganligini va hali hanuz ushbu daryodan sug‘orilayotganligi barchamizga ma’lum. Chunki teatrlashtirilgan konsertlar ham teatr singari dramaturgiya qonuniyatlari negizida barpo bo‘ldi va bundan keyin ham uning ildizidan kuch olishi tayin. Bir san’at turi asosida yana bir boshqa san’at turining paydo bo‘lishi bu tabiiy hol. ya’ni boshqacha qilib aytganda bu evolyusion jarayon natijasi.

Rus nazariyotchisi I.G.Sharoyev o‘zining “Estrada va ommaviy bayramlar rejissurasi» kitobida konsert janrining sahna san’atining singari keng qamrovli ekanligini aytib o‘tadi. Konsert janri barcha san’at turlarini birlashtiradi, u tomoshabinning hohish-istagiga qaraydi.”

Yuqorida aytganimizday, san’at va adabiyotning bir biriga o‘xshamagan tur va janrlarni birlashtirib turuvchi birgina termin borki, u bo‘lsa ham “konsert” deb ataluvchi

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

termindir. Konsert-bu nima? Uning tub ma'nosi nimani anglatadi? Hali bu haqda chuqurroq fikr yuritamiz. Lekin, umumiy qilib aytganda, bugungi kunda insonlarning madaniy dam olishi uchun konsertlarning o'rni beqiyos ekanligini ta'kidlashimiz joiz bo'ladi.

Hozirgi kunda konsertlarimizda san'atimizning nafaqat estrada janridagi nomerlarni balki, san'atning boshqa janrlariga taaluqli bo'lgan ko'rinishlarni va sahna asarlarini uchratishimiz mumkin bo'ladi. Demak, konsertlarning san'atidagi keng qamrovliligi va yo'nalishlarining turlichaligi bilan sahna san'atining boshqa janrlaridan ustunroq qiladi.

Sahna asari deb biz tomoshabin faqat teatr binosi ichida sahnalashtirilgan, spektakllarni tushunamiz. Sahna asari deb, ochiq osmon ostidagi yoki konsert zallarida bir talay ijodkorlar tomonidan yaratilgan tomoshalarni ham aytishimiz mumkin bo'ladi. Ushbu sahna asarlari ham o'sha spektakllar singari dramaturgiya va teatrning barcha tamoyillariga javob beradi. Shunday ekan, teatrlashtirilgan konsertlarning ham o'z g'oyasi, maqsadi, yetakchi hatti-harakati va boshqa unsurlari bo'lishi tabiiy.

Teatrlashtirilgan konsert yoki boshqacha qilib aytganda, "konsert-spektakl" (spektakl-konsert) yuqorida ta'kidlaganimizday, u o'z miqyosiga bir necha turdagi san'at sohalarini jamlaydi: musiqa, adabiyot, xoreografiya, teatr(musiqali, dramatik, opera, balet va h.k.), folklor, estrada, kino va sirk. O'tgan asrning elliginchi yillarida sahna san'atining ushbu janri katta tezlikda rivoj topa boshlagan ekan bugungi kunda ushbu janrning imkoniyatlari kengaygandan kegaymoqda.

Bunga asosiy sabab, hayotimizga yangidan-yangi san'at turlari kirib kelmoqda, bu yangi turlarni tabiiyki, bitta "konsert" birlashtira oladi. Biz yuqorida "konsert-spektakl" terminini bejizga ishlatmadik. Konsert nimasi bilan spektaklga yaqin va uning qanday qirralari borki uni dramatik spektakldan farqlab turadi.

Birinchidan, konsert ham spektakl singari sahna asari, u barcha sahna asarlari kabi sahna qonunlariga bo'y so'nadi. Spektakl dramaturg pyesasi asosida yaratilsa, konsert ssenariy asosida tashkil qilinadi. Spektakl ham, konsert ham rejissyor tomonidan sahnalashtiriladi. Unda ham har qaysi spektaklda bo'lgani kabi aktyorlar, dekoratsiya, kostyum, grim, chiroq, musiqa va hokazo elementlar mavjud. Konsert ham spektakl singari yagona bir g'oyani ilgari suradi, unda ham mavzu, qarama-qarshilik, yetakchi hatti-harakat, oliy maqsad mavjud. Konsert ham o'z kompozitsion tizimiga ega. "Ekspozitsiya"(kirish), "zavyazka"(tugun), "razvitiye"(rivojlanish), "kulminatsiya"(avj), "Razvyazka" yoki "final" (yechim) spektakl singari konsert kompozitsiyasining ham asosiy elementlari hisoblanadi.

Demak, konsertni to'la qonli spektakl deyishimiz mumkin, lekin konsertning spektakldan farqli tomonlari ham borki, uning bu qirralari uni spektakldan murakkabroq ekanligini yaqqol ko'rsatadi.

Spektaklning asosi hatti-harakat ekanligi bizga ma'lum, konsertning asosi esa nomerdir. Konsert nomerlardan ya'ni kichik kichik parchalardan tashkil topadi, bu parchalarni konferansye yoki boshlovchi bog'lab turadi. Albatta spektakl ham konserdagi kabi kichik parcha va ko'rinishlardan ya'ni voqealar ketma-ketligidan iborat. Ammo, spektaklda har bir voqea mantiqiy ravishda keyingi bir voqeaga ulanib ketadi va

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

qahramonlar qarama-qarshiliklarni yengan holda oliy maqsadlari sari harakat qiladilar. Konsertdagi parcha(nomer) lar spektakldagi voqealardek, mantiqiy ravishda bir-birini to‘ldirib kelmasligi mumkin. Yoki aksincha bir-biriga tumoman zid bo‘lishi ham mumkin. Ustiga ustak, bir parcha ikkinchi parchadan janri doirasida bir-biridan keskin farq qilishi ham mumkin. Ana shu yerda rejissyor uchun murakkab bo‘lgan jarayon boshlanadi. Parchalarni bir-biriga ulash, ularning tempo-ritmi doirasida uyg‘unlashtirib yaxlit bir spektakl holatiga keltirish rejissyorning mahoratiga bog‘liq bo‘ladi.

Bizga ma’lumki, spektaklda mavzu va g‘oya mavjud. Konsert ham bundan mustasno emas. Konsertlarni mavzu va g‘oyasiga qarab bir necha turga ajratish mumkin.

1. Yubiley va ma’lum bir sanalarga bag‘ishlangan konsertlar.
2. Yakka ijrochilarning konsertlari.
3. Bayram konsertlari.
4. “Kapustniklar”.
5. Yig‘ma (Gala) konsertlar.
6. Folklor truppalari tomonidan uyushtirilgan konsertlar.
7. Rang-barang chiroqlar yordamidagi: Sveto-shou.
8. Favvoralar yordamidagi: Akva-shou.
9. Kechalar.(Vecherinka.)
10. Tug‘ilgan kunlar.
11. Diskotekalar.

Bularga yana qo‘shimcha qilib, bog‘cha va maktablarda uyushtiriladigan, konsert(utrennik)lar, alif-be bayramlari, istirohat bog‘larida tashkil qilinadigan tomoshalar, hattoki, san’at sohasi bilan bog‘liq bo‘lgan ayrim ko‘rik tanlovlar, “Quvnoqlar va zukkolar”, “Balli qizlar”, “Balli yigitlar”, “Toshkent malikasi”, “Qiziqchilar”, “Xonandalar”, “Sozandalar” ko‘rik tanlovlari va hokazo.

Yuqorida sanalgan konsertlar o‘z mavzu doirasida maqsad va vazifalariga ko‘ra bir-biridan keskin farq qiladi. Dramada kompozitsiya voqealar ketma-ketligini boshqarib, uning syujetlarini rivojlantirib tursa, uning konsertdagi vazifasi parchalarni bir uyg‘unlikda saqlash va bir muhim tizimga birlashtirish hisoblanadi. Hammamizga ma’lumki, har qanday san’at asarida badiiy obraz yaratish, asarning mavzusi va g‘oyasiga bog‘liq bo‘ladi. G‘oya muallif va rejissyor fikrlarining uyg‘unligida paydo bo‘ladi. Bu yerda ham g‘oya muallif yoki rejissyor tomoshabinga nima demoqchi, uning yuragiga qanday yo‘l topmoqchi ekanligi dominantlik qiladi. Demak, shunday ekan konsert g‘oyasi va mavzusi drama singari uning ssenariysi ishlab chiqilayotgan paytdayoq ayon bo‘lishi lozim.

Ssenariy - konsertning asosi. Uni yaratishdan oldin, muallif dramadan farqli o‘laroq rejissyor va hattoki bayram ishtirokchilarining asosiy qismi bilan tanish bo‘lishi lozim. Bundan tashqari ssenariy muallifi ana shu ishtirokchilar(konferensiya yoki boshlovchilar, xonandalar, sozandalar, raqqosalar, qiziqchilar, sirk artistlari va xokazo.)ning ijro uslublari, tashkil qilinishi lozim bo‘lgan konsert uchun qanday nomerni tayyorlaganliklari haqida ham ma’lumotga ega bo‘lishlari lozim. Ssenarist tayyor nomerning qanday janrda va mavzuda

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ekanligi, uning doimiylik vaqti qancha degan savollarga javob topishlariga ham to‘g‘ri keladi. Ijrochilar bilan tanishib bo‘lgan ssenarist endi, ana shu konsert o‘tkazilishi lozim bo‘lgan sahnani uning bor imkoniyatlarini to‘la qonli bo‘lmasada, ammo yetarlicha habardor bo‘lishi ham lozim. Chunki, konsert davomida spektakldan farqli o‘laroq, sahnaning bosh pardasi bir necha barobar ko‘p ochib-yopilishi ham mumkin. Sahnaga qaratilgan chiroqlar, tomoshabinlar zalini yorituvchi moslamalar qanday o‘rnatilgan uni o‘zgartirish mumkinmi yoki yo‘q. Ssenarist bunday vaziyatlarni va sahna holatini yaxshi bilmasdan konsert ssenariysini yaratsa, sahnaga mos tushmagan ssenariy rejissyor tomonidan butkul o‘zgarib ketishi ham mumkin. Shunday ekan, ssenarist yuqorida ta’kidlangan barcha ma’lumotlar yig‘ilgandagina o‘z ijodiy faoliyatini boshlagani ma’qul bo‘ladi.

Keyingi galda konsertda rejissyorning faoliyati asosiy o‘rinni egallaydi. Rejissyor konsertni nafaqat sahnalashtirish jarayonida qatnashadi balki, hali aytganimizday, ssenariyning yaralishida, konsert ijrochilarini yig‘ishda, nomerlarni tahlashda, tomoshabinlar bilan ishlashda. Teatrlashtirilgan konsertlarda ijrochilar dramatik spektakldan farqli o‘laroq tomoshabin bilan bevosita ishlashlari lozim bo‘ladi. Asosan, konsert nomerlarini bog‘lab turuvchi konferensiyalar bu jarayon bilan har gal to‘qnash keladilar.

Rejissyor konsertni sahnalashtirishda tomoshaning bu qirralarini avvaldan hisobga olgani ma’qul bo‘ladi. Konsert tomoshabinlarini futbol ishqibozlariga o‘xshatish mumkin. Ular istalgan paytda biror bir xonandani ikkinchi marotaba qo‘shiq aytishga chaqirishlari mumkin. Demak, bu degani oldindan rejalashtirilagan nomerlar ketma-ketligiga putur yetishi, konsertning tempo-ritmi, kompozitsiyaviy uyg‘unligi buzulishi, hattoki konsert g‘oyasi ham darz ketish holatiga borishi mumkin. Rejissyor bunday holda, bir necha daqiqalar ichida konsert kompozitsiyasini saqlash, tempo-ritimni yuqotmaslik, imkoniyatlarini topishi zarur bo‘ladi. Bu degani konsert rejissyori sahnalashtirib bo‘lingan spektaklni, dramatik spektakl rejissyori singari erkin holatda tomoshabin zalidan, yoki yordamchi rejissyor o‘rindig‘idan kuzata olmaydi. Balki, har doim “start”da turishi zarur bo‘ladi. Konsertlarning shunday turlari borki, ularda tomoshaga kelgan mehmonlar asosiy o‘rinni egallaydilar. Bunday turdagi konsertlarga: Kechalar, tug‘ilgan kunlar, to‘ylar, diskotekalar va hattoki ayrim bayramlar sharafiga o‘tkaziladigan marosimlarni ham kiritish mumkin bo‘ladi. Bu singari konsertlarni rejissyordan tashqari bevosita ularning egalari boshqarib turadilar. Bunday kechalarda albatta mehmonlar dominantlik qiladilar. Ular istagan kuy yoki ular hohlagan ijrochining qo‘shig‘i yangrashi lozim bo‘lib qoladi. Bunday kechalarni kompozitsion uyg‘unligini idora qilib turish nisbatan mushkul hisoblanadi. Tug‘ilgan kun va yubiley konsertlarda kechaning asosiy qahramoni barchaning diqqat markazida bo‘ladi. Ammo, har qanday holda ham kechaning qiziq o‘tishiga rejissyor javobgar hisoblanadi.

Mana bir necha o‘n yildirki, yurtimizninig san’atga ixtisoslashgan oliy va o‘rta-maxsus ta’lim o‘quv yurtlarida jonkuyar ustozlar tomonidan estrada va ommaviy tomoshalar, ommaviy bayramlar, qolaversa konsertlar rejissurasi fanlaridan ta’lim berib

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

kelinayapti. Kelajakda yurtimizda ushbu sohada yanada rivojlanish va o‘sish bo‘lishi, otaxon rejissyorlarimiz Bahodir Yo‘ldoshev, Rustam Hamidov, Baxtiyor Sayfullayev singari rejissyorlarning izdoshlari topilishiga imonimiz komil.

Yosh avlodni ma’naviy va ruhiy barkamol qilib tarbiyalash vazifasi davlatimiz tomonidan ustuvor maqsad qilib belgilangan bir paytda, asosiy vazifasi tarbiyalash bo‘lgan sahna san’atining maqsadi ham ushbu maqsadga uyqash bo‘lishi tabiiy holdir. Sog‘lom avlodni milliy qadriyatlar va jahon madaniyati namunalarida tarbiya qilish, ularning murg‘ak aqli va qalbiga ezgulik, mehr-muruvat, sahovat va vatanparvarlik nihollarini ekish ijodkorlarning asosiy maqadlaridan biri bo‘lmoqligi lozimdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Шароев, И. Г. Режиссура эстрады и массовых представлений : учебник / И. Г. Шароев. – 2-е изд., перераб. – Москва : ГИТИС, 1992. – 432 с.
2. Shodiyev B. Eng ulug‘ va eng aziz bayram tomoshalari. Toshkent. O‘zbekiston. 2005 y.
3. Umarov M. Estrada va ommaviy tomoshalar tarixi. Toshkent 2007 y.
4. Богданов И., Виноградский И. Драматургия эстрадного представлений. Сакнт-Петербург. 2009 г.
5. I.G.Sharoyev. Rejissura estradi i massovix predstavleniy. Moskva. 2010 g.
6. B.Sayfullayev. Tomosha san’ati tarixi nazariyasi. Fan va texnologiY. 2014.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

RAQAMLI TA'LIM MUHITINING BO'LG'USI PEDAGOGLARDA MEDIA-KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHDAGI DIDAKTIK IMKONIYATLARI.

Davletova Xosiyat Sapavoy qizi, Urganch davlat pedagogika instituti mustaqil tadqiqotchisi, “Pedagogika va psixologiya” kafedrasi o‘qituvchisi.
E-mail: davletovaxosiyat907@gmail.com
Orcid: 0009-0004-2577-7606

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada raqamli ta'lim muhitining bo'lg'usi pedagoglarda media-kompetentlikni rivojlantirishdagi didaktik imkoniyatlari ilmiy-pedagogik nuqtai nazardan tahlil qilingan. Raqamli ta'lim muhitiga xos oltita asosiy didaktik xususiyat — multimediylik, interaktivlik, gipermatnlilik, moslashuvchanlik, simulyatsiya-modellashtirish imkoniyati va tezkor fikr-mulohaza — yoritilgan. Har bir xususiyatning mazmuni, uning media-kompetentlik komponentlariga ta'sir mexanizmi hamda amaliy qo'llanilishi ilmiy-amaliy jihatdan asoslab berilgan.

MAQSAD: raqamli ta’lim muhitining oltita asosiy didaktik xususiyatini ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilish va ularning bo‘lg‘usi pedagoglarda media-kompetentlik komponentlarini rivojlantirishdagi didaktik imkoniyatlarini asoslash.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda E.S. Polat, M. Prensky, A.V. Fedorov kabi olimlarning raqamli texnologiyalar, “raqamli tub aholi” hamda media-kompetentlik nazariyalari, shuningdek, multimediylik, interaktivlik, gipermatnlilik, moslashuvchanlik, simulyatsiya-modellashtirish va tezkor fikr-mulohaza xususiyatlarining ta’sirini tizimlashtirish hamda qiyosiy-tahlil usullaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: raqamli ta’lim muhitining didaktik xususiyatlari va ularning media-kompetentlikka ta’sir mexanizmlari aniqlashtirildi; multimediylik va gipermatnlilik axborot-tanqidiy komponentni, simulyatsiya va modellashtirish xavfsizlik-profilaktik ko‘nikmalarni, moslashuvchanlik esa individual bilim bo‘shliqlarini to‘ldirishini ko‘rsatuvchi natijalar jadval ko‘rinishida tizimlashtirildi.

XULOSA: raqamli ta’lim muhitining didaktik imkoniyatlaridan tizimli foydalanish bo‘lg‘usi o‘qituvchini tayyor axborotning passiv iste’molchisidan uni tanqidiy tahlil qiluvchi, tekshiruvchi, yangi media resurslar yaratuvchi va unga axloqiy yondashadigan faol pedagogik subyektga aylantiradi.

Kalit so‘zlar: raqamli ta'lim muhiti, didaktik imkoniyat, media-kompetentlik, bo'lg'usi pedagog, multimediylik, interaktivlik, gipermatn, personalizatsiya, simulyatsiya, tezkor fikr-mulohaza.

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ЦИФРОВОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ В РАЗВИТИИ МЕДИАКОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Давлетова Хосият Сапавой кизи, независимый исследователь Ургенчского государственного педагогического института, преподаватель кафедры «Педагогика и психология».

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье с научно-педагогической точки зрения проанализированы дидактические возможности цифровой образовательной среды в развитии медиакомпетентности будущих педагогов. Освещены шесть основных дидактических характеристик, присущих цифровой образовательной среде, — мультимедийность, интерактивность, гипертекстуальность, адаптивность, возможность симуляции и моделирования, а также оперативная обратная связь. С научно-практической точки зрения обоснованы содержание каждой характеристики, механизм её влияния на компоненты медиакомпетентности и практическое применение.

ЦЕЛЬ: научно-педагогический анализ шести основных дидактических характеристик цифровой образовательной среды и обоснование их дидактических возможностей в развитии компонентов медиакомпетентности будущих педагогов.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использованы концепции цифровых технологий, «цифровых аборигенов» и медиакомпетентности (Е. С. Полат, М. Пренски, А. В. Федоров и др.), а также методы систематизации и сравнительного анализа влияния мультимедийности, интерактивности, гипертекстуальности, адаптивности, симуляционного моделирования и оперативной обратной связи.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: раскрыты механизмы влияния дидактических характеристик на медиакомпетентность; в табличной форме систематизированы данные, показывающие, что мультимедийность и гипертекстуальность развивают информационно-критический компонент, симуляция — навыки безопасности, а персонализация — восполнение индивидуальных пробелов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: системное использование дидактических возможностей цифровой среды способствует трансформации будущего педагога из пассивного потребителя информации в активного субъекта, способного к критическому анализу**, проверке фактов и созданию качественного медиаконтента.**

Ключевые слова: цифровая образовательная среда, дидактические возможности, медиакомпетентность, будущий педагог, мультимедийность, интерактивность, гипертекст, персонализация, симуляция, оперативная обратная связь.

DIDACTIC POTENTIAL OF THE DIGITAL LEARNING ENVIRONMENT IN DEVELOPING MEDIA COMPETENCE IN FUTURE EDUCATORS.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Davletova Khosiyat Sapavoy qizi, Independent Researcher at Urgench State Pedagogical Institute, Lecturer at the Department of Pedagogy and Psychology.

Annotation

INTRODUCTION: this article provides a scientific and pedagogical analysis of the didactic capabilities of the digital educational environment in developing media competence of prospective teachers. Six core didactic characteristics inherent to the digital educational environment — multimediality, interactivity, hypertextuality, adaptivity, simulation and modeling capability, and rapid feedback — are examined. The content of each characteristic, the mechanism of its influence on the components of media competence, and its practical application are substantiated from a scientific and practical perspective.

AIM: to provide a scientific and pedagogical analysis of six core didactic characteristics of the digital educational environment and substantiate their capacity to develop components of media competence in prospective teachers.

MATERIALS AND METHODS: the study drew upon theoretical frameworks of digital technologies, "digital natives," and media competence (E.S. Polat, M. Prensky, A.V. Fedorov, etc.), applying systematization and comparative analysis to examine the impact of multimediality, interactivity, hypertextuality, adaptivity, simulation/modeling, and rapid feedback.

DISCUSSION AND RESULTS: mechanisms linking didactic features to media competence components were identified; results were tabulated to demonstrate that multimediality and hypertextuality enhance information-critical skills, simulation strengthens safety-preventive skills, and personalization addresses individual learning gaps.

CONCLUSION: systematic application of the digital environment's didactic potential transforms prospective teachers from passive consumers of media into active pedagogical subjects who critically analyze, verify, and responsibly create educational media content.

Keywords: digital educational environment, didactic capabilities, media competence, prospective teacher, multimediality, interactivity, hypertext, personalization, simulation, rapid feedback.

Bo'lg'usi pedagoglarda media-kompetentlikni rivojlantirish jarayonini tahlil qilishda raqamli ta'lim muhitini nafaqat texnik vositalar to'plami, balki o'ziga xos didaktik xususiyatlarga ega bo'lgan pedagogik resurs sifatida ko'rib chiqish zarur [1]. Raqamli ta'lim muhiti an'anaviy ta'lim vositalaridan farqli o'laroq, bir qator o'ziga xos didaktik xususiyatlarga — multimediylik, interaktivlik, gipermatnlilik va boshqalarga — ega bo'lib, aynan mana shu xususiyatlar uni media-kompetentlikni rivojlantirish uchun alohida qimmatli resursga aylantiradi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Media-kompetentlikning o'zi ham mohiyatan raqamli-media makon bilan chambarchas bog'liq bo'lgan kompetensiya bo'lib, uni rivojlantirish uchun aynan shu makonga xos didaktik vositalardan foydalanish alohida mantiqiy va pedagogik jihatdan asoslangan hisoblanadi [2]. Shu bilan birga, ko'pincha amaliyotda raqamli vositalar faqat texnik jihatdan (“raqamli bo'lgani uchun”) qo'llaniladi, ularning aynan qanday didaktik xususiyatlari media-kompetentlikning qaysi jihatini rivojlantirishga xizmat qilishi yetarlicha ilmiy asoslanmagan.

Shu nuqtai nazardan, raqamli ta'lim muhitining bo'lg'usi pedagoglarda media-kompetentlikni rivojlantirishdagi didaktik imkoniyatlarini — uning har bir xususiyatini alohida-alohida — ilmiy jihatdan chuqur tahlil qilish, ularning amaliy pedagogik qiymatini asoslash mazkur maqolaning dolzarbligini belgilaydi [3].

Raqamli (internet, kompyuter) texnologiyalarining didaktik xususiyatlari masalasi E.S. Polat [1]ning fundamental tadqiqotlarida chuqur ishlab chiqilgan bo'lib, unda multimediylik, interaktivlik va gipermatnlilik kabi xususiyatlarning ta'lim jarayonidagi pedagogik qiymati ilmiy jihatdan asoslangan. M. Prensky [2]ning “raqamli tub aholi” (digital natives) kontseptsiyasi esa zamonaviy o'quvchi va talabalarning raqamli muhitga xos idrok va o'rganish uslubini tushunishga xizmat qiladi.

Media-kompetentlikning tuzilmaviy asoslari A.V. Fedorov [3]ning tadqiqotlarida yoritilgan bo'lib, bu manba mazkur maqolada didaktik xususiyatlarning aynan qaysi kompetensiya komponentiga ta'sir ko'rsatishini aniqlashtirish uchun nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Mahalliy pedagogika fanida esa N. Ishmuhamedov [4] va boshqa mualliflarning ishlarida raqamli ta'lim texnologiyalarining umumiy didaktik imkoniyatlari, F. Yo'ldoshev [5]ning ishlarida esa ularni kompetensiyaviy yondashuv doirasida qo'llashning umumiy tamoyillari yoritilgan. Shunga qaramay, olib borilgan ilmiy izlanishlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, raqamli ta'lim muhitining didaktik xususiyatlarini aynan media-kompetentlikni rivojlantirish maqsadida, har bir xususiyat va kompetensiya komponenti o'rtasidagi aniq bog'liqlikni ko'rsatgan holda tahlil qiluvchi maxsus tadqiqotlar mahalliy pedagogika fanida hali yetarli darajada mavjud emas. Ushbu bo'shliqni to'ldirish mazkur tadqiqotning ilmiy-amaliy ahamiyatini belgilaydi.

Raqamli ta'lim muhitining birinchi muhim didaktik xususiyati — multimediylik — matn, audio, video, grafika va animatsiyani bitta vositada uyg'unlashtirish qobiliyatini anglatadi [1]. Ushbu xususiyat media-kompetentlikni rivojlantirishda alohida qimmatga ega, chunki u talabaga bir xil voqea yoki g'oyaning turli formatdagi (matnli, audio-vizual, infografik) talqinlarini bevosita qiyoslab tahlil qilish imkonini beradi. Bunday qiyosiy tahlil orqali talaba turli media formatlarning o'ziga xos ta'sir mexanizmlarini chuqur anglaydi, bu esa axborot-tanqidiy komponentni rivojlantirishga bevosita xizmat qiladi.

Interaktivlik xususiyati foydalanuvchi va raqamli tizim o'rtasidagi ikki tomonlama, tezkor aloqani ta'minlaydi [2]. An'anaviy, bir tomonlama media (masalan, gazeta yoki televizor)dan farqli o'laroq, interaktiv raqamli muhit talabaga media matn bilan passiv emas, balki faol, savol-javob tarzida ishlash imkonini beradi. Bu xususiyat talabaning

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

tanqidiy tahlil ko'nikmasini kuchaytiradi, chunki u endi faqat ma'lumotni qabul qiluvchi emas, balki uni faol so'roq qiluvchi, tekshiruvchi sub'ektga aylanadi.

Gipermatnlilik xususiyati turli manba va hujjatlar orasida erkin, bog'liq harakatlanish, havolalar tizimi orqali ma'lumot izlash imkoniyatini anglatadi [3]. Ushbu xususiyat aynan axborot-tanqidiy komponent uchun katta ahamiyat kasb etadi, chunki u talabaga ma'lumotning kelib chiqish manbasini bosqichma-bosqich kuzatish, uni boshqa manbalar bilan taqqoslash va shu orqali uning ishonchliligini tekshirish imkonini beradi. Moslashuvchanlik (personalizatsiya) xususiyati esa ta'lim mazmuni va sur'atini har bir talabaning individual bilim darajasi va ehtiyojiga moslashtirish imkonini beradi, bu esa media-kompetentlikning turli darajadagi talabalarga bir xil, samarasiz yondashuv o'rniga, har birining o'ziga xos bo'shliqlarini yopuvchi individuallashtirilgan rivojlanish yo'lini ta'minlaydi.

Simulyatsiya va modellashtirish imkoniyati raqamli ta'lim muhitining ayniqsa qimmatli didaktik xususiyati hisoblanadi [4]. U real hayotda xavfli yoki amalga oshirish qiyin bo'lgan media vaziyatlarni (masalan, dezinformatsiyaning ijtimoiy tarmoqda tarqalish jarayonini yoki kiberxavf holatlarini) xavfsiz, virtual sharoitda qayta yaratish imkonini beradi. Bu esa talabaga real oqibatlarsiz, “xavfsiz muhitda” amaliy tajriba orttirish, xavfsizlik-profilaktik komponentni chuqur va ishonchli tarzda rivojlantirish imkonini beradi. Nihoyat, tezkor fikr-mulohaza (feedback) xususiyati talaba bajargan harakat yoki topshiriqqa nisbatan tizim tomonidan zudlik bilan javob va tuzatish berilishini ta'minlaydi [5]. Bu xususiyat, xatoni darhol aniqlash va tuzatish orqali, to'g'ri media-tahlil ko'nikmalarining tezroq va mustahkamroq shakllanishiga xizmat qiladi, chunki uzoq kutish o'rniga talaba o'z xatosini shu zahotiyoq anglab, tuzata oladi.

Raqamli ta'lim muhitining oltita asosiy didaktik xususiyatini tahlil qilish jarayonida ularning mazmuni, media-kompetentlikka ta'sir mexanizmi hamda amaliy qo'llanilish misollari tizimlashtirildi. Tahlil natijalari quyidagi jadvalda umumlashtirilgan holda keltirilgan:

1-jadval

Raqamli ta'lim muhitining oltita asosiy didaktik xususiyatini tahlil

№	Didaktik xususiyat	Mazmuni	Media-kompetentlikka ta'siri	Amaliy misol
1	Multimediylik	Matn, audio, video, grafika va animatsiyani bir vositada uyg'unlashtirish qobiliyati	Turli formatdagi media matnlarni qiyoslab tahlil qilish va shu formatlarda mustaqil kontent yaratish ko'nikmasini rivojlantiradi	Bir xil voqeaning matnli, video va infografik talqinlarini taqqoslash topshirig'i

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

№	Didaktik xususiyat	Mazmuni	Media-kompetentlikka ta'siri	Amaliy misol
2	Interaktivlik	Foydalanuvchi va raqamli tizim o'rtasidagi ikki tomonlama, tezkor aloqa imkoniyati	Media matn bilan passiv emas, balki faol, savol-javob tarzida ishlash orqali tanqidiy tahlil ko'nikmasini kuchaytiradi	Interaktiv fakt-tekshirish platformalarida real vaqtda ma'lumot manbasini tekshirish mashqi
3	Gipermatnlilik	Turli manba va hujjatlar orasida erkin, bog'liq harakatlanish, havolalar tizimi orqali ma'lumot izlash imkoniyati	Ma'lumotning kelib chiqish manbasini kuzatish, uni boshqa manbalar bilan chalkashtirmasdan tekshirish ko'nikmasini shakllantiradi	Onlayn maqoladagi havolalar zanjirini kuzatib, asl manbagacha yetib borish topshirig'i
4	Moslashuvchanlik (personalizatsiya)	Ta'lim mazmuni va sur'atini talabaning individual bilim darajasi va ehtiyojiga moslashtirish imkoniyati	Har bir talabaning media-kompetentlik darajasiga mos, individuallashtirilgan mashqlar orqali bilim bo'shliqlarini yopadi	Talabaning boshlang'ich diagnostika natijasiga qarab moslashtirilgan media-savodxonlik mashqlar to'plami
5	Simulyatsiya va modellashtirish imkoniyati	Real media vaziyatlarni (dezinformatsiya tarqalishi, kiberxavf) xavfsiz, virtual sharoitda qayta yaratish qobiliyati	Real hayotda xavfli bo'lishi mumkin bo'lgan vaziyatlarni xavfsiz muhitda tajriba qilib ko'rish orqali amaliy tayyorgarlikni oshiradi	Dezinformatsiya tarqalishini simulyatsiya qiluvchi o'quv o'yini yoki virtual ijtimoiy tarmoq mashqi

1-jadvalda keltirilgan tahlildan ko'rinib turibdiki, raqamli ta'lim muhitining har bir didaktik xususiyati media-kompetentlikning ma'lum bir komponentiga nisbatan alohida kuchli ta'sir ko'rsatadi — multimediylik va gipermatnlilik ko'proq axborot-tanqidiy komponentga, moslashuvchanlik individual rivojlanish sur'atiga, simulyatsiya imkoniyati xavfsizlik-profilaktik komponentga xizmat qiladi. Bu esa raqamli ta'lim muhitidan foydalanishni tasodifiy emas, balki har bir didaktik xususiyatning aniq pedagogik maqsadga xizmat qilishini hisobga olgan holda, ongli tarzda rejalashtirish zarurligini ko'rsatadi.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Shuningdek, tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, ushbu oltita didaktik xususiyat bir-biridan ajralgan holda emas, balki ko'pincha bitta pedagogik topshiriq doirasida birgalikda namoyon bo'ladi — masalan, interaktiv fakt-tekshirish mashqi bir vaqtning o'zida ham interaktivlik, ham tezkor fikr-mulohaza, ham gipermatnlilik xususiyatlaridan foydalanadi. Bu esa raqamli ta'lim muhitining didaktik salohiyatini alohida xususiyatlar yig'indisi sifatida emas, balki ular bir-birini kuchaytiruvchi yaxlit tizim sifatida qarash zarurligini tasdiqlaydi. Umuman olganda, o'tkazilgan tahlil raqamli ta'lim muhitining didaktik imkoniyatlari bo'lg'usi pedagoglarda media-kompetentlikni rivojlantirish uchun ilmiy asoslangan, boy pedagogik resurs ekanligini ko'rsatdi.

Zamonaviy ta’lim tizimining raqamlashtirilishi bo‘lg‘usi pedagoglarning kasbiy tayyorgarligiga qo‘yiladigan talablarni sezilarli darajada o‘zgartirmoqda. Bugungi pedagog faqat tayyor axborotdan foydalanuvchi emas, balki raqamli va media axborotni izlash, saralash, tanqidiy baholash, qayta ishlash, pedagogik maqsadga moslashtirish, yangi media mahsulotlarini yaratish hamda ularni ta’lim jarayonida xavfsiz va mas’uliyatli qo‘llay oladigan mutaxassis bo‘lishi zarur. Shu nuqtai nazardan, raqamli ta’lim muhitining bo‘lg‘usi pedagoglarda media-kompetentlikni rivojlantirishdagi didaktik imkoniyatlarini aniqlash pedagogik ta’limni takomillashtirishning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Raqamli ta’lim muhiti o‘quv jarayonining axborot, texnologik, kommunikativ, metodik va tashkiliy komponentlarini yagona tizimga birlashtiruvchi pedagogik makon sifatida namoyon bo‘ladi. Uning tarkibiga elektron ta’lim platformalari, raqamli kutubxonalar, multimedia resurslari, videomateriallar, virtual va interaktiv vositalar, elektron portfolio, masofaviy ta’lim tizimlari, ijtimoiy media hamda turli raqamli hamkorlik vositalari kiradi. Ushbu vositalarning didaktik ahamiyati ularning mavjudligida emas, balki aniq pedagogik maqsad va metodik vazifalar asosida qo‘llanilishida namoyon bo‘ladi.

Media-kompetentlikni esa bo‘lg‘usi pedagogning turli media manbalaridan axborotni topish, mazmunini anglash, ishonchliligini tekshirish, tanqidiy tahlil qilish, media xabarlarning maqsad va ta’sir mexanizmlarini aniqlash, media mahsulotlarini yaratish hamda ulardan pedagogik faoliyatda axloqiy va xavfsiz foydalanish qobiliyatlarini birlashtiruvchi integrativ kasbiy kompetensiya sifatida talqin qilish mumkin. Shu sababli uning tarkibida motivatsion-qadriyatli, axborot-tahliliy, texnologik, kommunikativ-ijodiy va refleksiv-baholash komponentlarini ajratish maqsadga muvofiq.

Raqamli ta’lim muhitining birinchi muhim didaktik imkoniyati axborot resurslaridan keng va tezkor foydalanishni ta’minlash bilan bog‘liq. An’anaviy ta’lim sharoitida talabaning axborot manbalari asosan darslik, o‘quv qo‘llanma va auditoriyada taqdim etiladigan materiallar bilan chegaralangan bo‘lsa, raqamli muhit ilmiy maqolalar, elektron kutubxonalar, videoma’ruzalar, podkastlar, infografikalar, ochiq ta’lim resurslari va boshqa multimedia materiallaridan foydalanish imkoniyatini kengaytiradi. Natijada talaba bir mavzu bo‘yicha turli manbalarni qiyoslash va mustaqil xulosa chiqarish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Biroq axborot ko‘pligi avtomatik ravishda sifatli bilim hosil qilmaydi. Aksincha, raqamli muhitda ishonchli va ishonchsiz axborotning bir vaqtda mavjudligi bo‘lg‘usi pedagoglarda

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

axborotni tanqidiy saralash kompetensiyasini rivojlantirish zaruratini kuchaytiradi. Shu jihatdan raqamli ta'lim muhitining muhim didaktik funksiyalaridan biri talabani axborot iste'molchisidan tanqidiy tahlil qiluvchi subyektga aylantirishdir.

Media-kompetentlikni rivojlantirish jarayonida "manbani tekshirish", "fakt va fikrni farqlash", "birlamchi va ikkilamchi manbani aniqlash", "bir nechta manbani qiyoslash", "muallif pozitsiyasini aniqlash", "dalilning ishonchliligini baholash" kabi topshiriqlardan foydalanish maqsadga muvofiq. Masalan, talabalarga bir xil voqea yoki pedagogik muammo haqida turli raqamli manbalarda berilgan materiallarni qiyoslash va ularning ishonchlilik darajasini asoslash topshirig'i berilishi mumkin. Bunday faoliyat tanqidiy va analitik fikrlashni media savodxonlik bilan integratsiyalash imkonini beradi.

Raqamli ta'lim muhitining navbatdagi didaktik imkoniyati media matnlarni dekonstruktiv tahlil qilish bilan belgilanadi. Talaba media materialni shunchaki o'qishi yoki tomosha qilishi emas, balki uning kim tomonidan, qanday maqsadda, qaysi auditoriya uchun yaratilganini, qanday til, vizual tasvir va ta'sir usullaridan foydalanilganini aniqlashi lozim. Bu jarayon media xabarlarning yashirin maqsadlari, manipulyativ xususiyatlari va auditoriyaga ta'sir mexanizmlarini tushunishga yordam beradi.

Raqamli ta'lim muhitining muhim didaktik imkoniyatlaridan yana biri multimodal ta'limni tashkil etish hisoblanadi. Matn, audio, video, grafika, animatsiya, diagramma va interaktiv materiallarning uyg'unlashtirilishi o'quv axborotini turli shakllarda taqdim etish imkonini beradi. Bu esa bo'lg'usi pedagogning nafaqat tayyor multimedia materiallaridan foydalanish, balki o'z pedagogik maqsadlariga mos media resurslarini tanlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Bunda "ko'proq texnologiya — yuqori samaradorlik" tamoyiliga asoslanish to'g'ri emas. Media vositaning didaktik qiymati uning texnologik murakkabligi bilan emas, balki o'quv maqsadiga muvofiqligi bilan belgilanadi. Shu sababli bo'lg'usi pedagog "Qaysi raqamli vositadan foydalanish mumkin?" degan savoldan ko'ra "Mazkur vosita qanday didaktik vazifani hal qiladi?" degan savolga javob bera olishi kerak.

Raqamli ta'lim muhiti ta'limni individuallashtirish va differensiallashtirish imkoniyatlarini ham kengaytiradi. Talabalarning tayyorgarlik darajasi, axborotni o'zlashtirish sur'ati va media bilan ishlash tajribasidagi farqlarni hisobga olgan holda turli murakkablikdagi topshiriqlar, qo'shimcha raqamli resurslar va individual ta'lim trayektoriyalarini tashkil qilish mumkin. Bu bo'lg'usi pedagogning o'z o'quv faoliyatini mustaqil rejalashtirish va boshqarish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Media-kompetentlikni rivojlantirishning muhim yo'nalishlaridan biri media mahsulot yaratish faoliyati hisoblanadi. Talaba tayyor media axborotni iste'mol qilish bilan cheklanmasdan, ta'limiy video, podkast, infografika, elektron taqdimot, raqamli hikoya, interaktiv topshiriq, elektron portfolio yoki boshqa didaktik media mahsulotlarini mustaqil yaratishi kerak. Media mahsulot yaratish jarayonida mazmunni tanlash, axborotni qisqartirish va tizimlashtirish, auditoriyani hisobga olish, vizual yechim tanlash va natijani baholash kabi kompleks ko'nikmalar shakllanadi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Shu jihatdan loyiha texnologiyasi katta didaktik imkoniyatga ega. Talabalarga “Raqamli xavfsizlik”, “Media axborotni tekshirish”, “O‘qituvchining raqamli imiji”, “Ta’limda media etikasi”, “Soxta axborotni aniqlash” yoki “Media savodli o‘quvchi” kabi mavzularda media loyihalar yaratish topshirilishi mumkin. Loyiha natijasida talaba nazariy bilimni aniq raqamli mahsulotga aylantiradi.

Raqamli ta’lim muhiti hamkorlikda o‘qitish imkoniyatlarini ham kuchaytiradi. Bulutli hujjatlar, forumlar, videokonferensiyalar, elektron doskalar va boshqa hamkorlik platformalari talabalarga birgalikda loyiha yaratish, fikr almashish, o‘zaro tahrirlash va natijalarni muhokama qilish imkonini beradi. Bunday faoliyat media-kompetentlikning kommunikativ komponenti bilan bir qatorda jamoada ishlash, mas’uliyat va o‘zaro baholash ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi.

Raqamli ta’lim muhitining yana bir muhim didaktik imkoniyati tezkor qayta aloqa bilan bog‘liq. Elektron testlar, interaktiv topshiriqlar, o‘z-o‘zini tekshirish vositalari va elektron baholash tizimlari talabaning o‘z natijalarini tezkor aniqlashiga yordam beradi. Qayta aloqa faqat baho qo‘yish vositasi emas, balki talabaning xatolarini aniqlashi va keyingi faoliyatini korreksiya qilishi uchun didaktik mexanizm vazifasini bajarishi lozim.

Media-kompetentlikni rivojlantirishda muammoli ta’lim va keys-stadi metodlari ham samarali hisoblanadi. Talabalarga “Ijtimoiy tarmoqda tarqalgan tekshirilmagan pedagogik ma’lumot”, “Dars uchun internetdan olingan mualliflik materiali”, “O‘quvchining shaxsiy ma’lumotini ochiq platformada e’lon qilish”, “Sun’iy intellekt yordamida yaratilgan, lekin tekshirilmagan o‘quv materiali” kabi vaziyatlarni tahlil qilish topshirilishi mumkin. Bunda talaba muammoni aniqlaydi, axborotning ishonchliligi va etik jihatlarini baholaydi hamda pedagogik qaror ishlab chiqadi.

Raqamli muhitning didaktik imkoniyatlari media etikasi bilan uzviy bog‘lanishi zarur. Bo‘lg‘usi pedagog mualliflik huquqi, akademik halollik, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish, raqamli iz, onlayn muloqot etikasi va media materiallardan mas’uliyatli foydalanish tamoyillarini bilishi kerak. Media-kompetent pedagog axborotni texnik jihatdan qayta ishlay olishi bilan birga, undan foydalanishning huquqiy va axloqiy oqibatlarini ham tushunishi lozim.

Shuningdek, raqamli xavfsizlik kompetensiyasi media-kompetentlikning muhim tarkibiy qismi sifatida shakllantirilishi kerak. Bo‘lg‘usi pedagog kuchli autentifikatsiya, maxfiylik sozlamalari, fishing xabarlarini aniqlash, zararli havolalardan saqlanish, shaxsiy va kasbiy ma’lumotlarni ajratish hamda o‘quvchilarning raqamli xavfsizligini ta’minlashga oid bazaviy ko‘nikmalarga ega bo‘lishi zarur.

Sun’iy intellekt vositalarining ta’lim jarayoniga kirib kelishi media-kompetentlikning mazmunini yanada kengaytirmoqda. Bo‘lg‘usi pedagog sun’iy intellekt yaratgan matn, tasvir yoki boshqa kontentni tayyor haqiqat sifatida qabul qilmasdan, uning aniqligi, manbaviy asoslanganligi va pedagogik maqsadga muvofiqligini tekshirishi kerak. Bu esa AI-savodxonlikni media-kompetentlikning zamonaviy komponenti sifatida ko‘rib chiqish zaruratini yuzaga keltiradi.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Raqamli ta’lim muhiti bo‘lg‘usi pedagoglarning mustaqil ta’lim faoliyatini tashkil etish uchun ham katta imkoniyat yaratadi. Talaba o‘z ehtiyojiga muvofiq raqamli resurslarni tanlaydi, individual o‘quv maqsadlarini belgilaydi, natijalarni kuzatadi va o‘z faoliyatini korreksiya qiladi. Bu jarayon o‘z-o‘zini boshqarish, mas’uliyat va uzluksiz kasbiy rivojlanish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Bunda elektron portfoliodan foydalanish alohida ahamiyatga ega. Elektron portfolioda talabaning media mahsulotlari, loyiha ishlari, tahliliy topshiriqlari, refleksiv yozuvlari va pedagogik amaliyot davomida yaratgan raqamli resurslari jamlanishi mumkin. Portfolio nafaqat natijalarni saqlash, balki talabaning media-kompetentligi rivojlanish dinamikasini kuzatish vositasi sifatida ham xizmat qiladi.

Raqamli ta’lim muhitining didaktik imkoniyatlaridan samarali foydalanish uchun o‘quv jarayonini motivatsion-yo‘naltiruvchi, axborot-tahliliy, amaliy-ijodiy va refleksiv-baholash bosqichlari asosida tashkil etish maqsadga muvofiq.

Motivatsion-yo‘naltiruvchi bosqichda talabalarda media-kompetentlikning kasbiy ahamiyatini anglash va raqamli axborot bilan mas’uliyatli ishlashga ehtiyoj shakllantiriladi. Muammoli vaziyatlar, real media misollar va kasbiy topshiriqlar mazkur bosqichning asosiy didaktik vositalari bo‘lishi mumkin.

Axborot-tahliliy bosqichda talabalar raqamli va media axborotni izlash, saralash, tekshirish, qiyoslash va tanqidiy tahlil qilish usullarini egallaydilar. Bunda faktcheking topshiriqlari, media matn tahlili va manbalarni qiyoslash samarali hisoblanadi.

Amaliy-ijodiy bosqichda egallangan bilimlar media mahsulot yaratish, raqamli loyiha ishlab chiqish, interaktiv o‘quv materiallarini tayyorlash va pedagogik vaziyatlarni yechishda qo‘llaniladi. Aynan ushbu bosqichda bilim amaliy kompetensiyaga aylanadi.

Refleksiv-baholash bosqichida esa talabalar o‘zlarining media faoliyati, yaratgan raqamli mahsulotlari va axborot bilan ishlash strategiyalarini tahlil qiladilar. “Nima uchun aynan ushbu manbani tanladim?”, “Axborotning ishonchliligini qanday tekshirdim?”, “Yaratilgan media mahsulot o‘quv maqsadiga qay darajada xizmat qildi?”, “Mualliflik va media etikasi talablariga rioya qildimmi?” kabi refleksiv savollardan foydalanish mumkin.

Media-kompetentlikning rivojlanganlik darajasini baholash uchun motivatsion-qadriyatli, axborot-tahliliy, texnologik-amaliy, kommunikativ-ijodiy va refleksiv-baholash mezonlarini qo‘llash maqsadga muvofiq.

Demak, raqamli ta’lim muhitining didaktik salohiyati axborot resurslaridan foydalanish bilan cheklanmaydi. U bo‘lg‘usi pedagoglarning tanqidiy fikrlashi, axborot madaniyati, raqamli savodxonligi, ijodkorligi, kommunikativ faolligi, mustaqil ta’limi va refleksiv qobiliyatlarini yagona pedagogik jarayonda rivojlantirish imkoniyatini yaratadi. Ayniqsa, media axborotni tahlil qilish va tekshirish, raqamli mahsulot yaratish, media etikasi va xavfsizlik talablariga amal qilish hamda raqamli vositalarni didaktik maqsadga muvofiq tanlash bo‘lg‘usi pedagog media-kompetentligining muhim ko‘rsatkichlari sifatida namoyon bo‘ladi. Raqamli ta’lim muhitidan tizimli, maqsadli va metodik jihatdan asoslangan foydalanish bo‘lg‘usi pedagoglarda media-kompetentlikni rivojlantirishning samarali

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

didaktik sharti hisoblanadi. Bunday muhit bo‘lg‘usi o‘qituvchini tayyor media axborotning passiv iste’molchisidan axborotni tanqidiy tahlil qiluvchi, tekshiruvchi, pedagogik maqsadga moslashtiruvchi, yangi media mahsulotlarini yaratuvchi va ulardan mas’uliyatli foydalanadigan faol pedagogik subyektga aylantirishga xizmat qiladi.

Raqamli ta'lim muhitining bo'lg'usi pedagoglarda media-kompetentlikni rivojlantirishdagi didaktik imkoniyatlari uning oltita o'zaro bog'liq xususiyati — multimediylik, interaktivlik, gipermatnlilik, moslashuvchanlik, simulyatsiya-modellashtirish imkoniyati va tezkor fikr-mulohaza — orqali namoyon bo'ladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, har bir xususiyat media-kompetentlikning ma'lum bir komponentiga nisbatan o'ziga xos, kuchli pedagogik ta'sir ko'rsatadi.

Ushbu didaktik xususiyatlarni ongli, maqsadli tarzda, ularning har birining aniq pedagogik vazifasini hisobga olgan holda qo'llash raqamli ta'lim muhitidan media-kompetentlikni rivojlantirishda maksimal samara olish imkonini beradi. Kelgusi tadqiqotlarda ushbu didaktik xususiyatlarning sun'iy intellekt asosidagi yangi vositalar (generativ SI, moslashuvchan o'quv platformalari) doirasidagi rivojlanishini, shuningdek ularning turli pedagogik yo'nalish talabalariga xos qo'llanilish xususiyatlarini chuqurroq o'rganish maqsadga muvofiqdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – М.: Академия, 2001. – 272 с.
2. Prensky M. Digital Natives, Digital Immigrants // On the Horizon. – 2001. – Vol. 9, №5. – P. 1–6.
3. Фёдоров А.В. Медиакомпетентность личности: от терминологии к показателям. – Таганрог: Изд-во Кучма, 2007. – 616 с.
4. Ishmuhamedov N., Abduqodirov A. Raqamli ta'lim texnologiyalari. – Toshkent: Iste'dod, 2019. – 176 b.
5. Yo'ldoshev J.G'. Ta'lim texnologiyalari va kompetensiyaviy yondashuv. – Toshkent: O'qituvchi, 2011. – 216 b.
6. Buckingham D. Media Education: Literacy, Learning and Contemporary Culture. – Cambridge: Polity Press, 2003. – 219 p.
7. Tolipov Z.T. Kompetensiyaviy yondashuv asosida ta'lim jarayonini takomillashtirish. – Toshkent: Fan, 2013. – 184 b.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

NAVOIY “LAYLI VA MAJNUN” DOSTONINING QO‘G‘IRCHOQ TEATRI SAHNASIDAGI BADIIY TALQINI.

Ro‘ziqulova Lola Qurvonaliyevna, O‘zbek Milliy qo‘g‘irchoq teatri oliy toifali aktrisasi, O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti mustaqil tadqiqotchisi.
E-mail: lolaazimova994@gmail.com

Annotatsiya

KIRISH: maqolada Xorazm viloyat qo‘g‘irchoq teatrida Shomurod Yusupov sahnalashtirgan “Layli va Majnun” spektakli Alisher Navoiy merosining zamonaviy qo‘g‘irchoq teatri tilida talqini sifatida tahlil qilinadi. Hayitmat Rasul pyesasi asosida rejissura, planshet qo‘g‘irchoq tabiati, jonli va qo‘g‘irchoq planlari uyg‘unligi, ssenografiya, musiqa, xoreografiya va aktyorlik ijrosi yaxlit sahnaviy tizim sifatida ko‘riladi. Spektaklda ishq-hijron, ayol sha’ni, jamiyat bosimi va ruhiy poklanish g‘oyalari ramziy-plastik vositalar orqali ochilishi, dramaturgik konflikt hamda finaldagi qirmizi atirgul ramzi badiiy-falsafiy yaxlitlikni ta’minlashi asoslanadi.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot H. Rasul pyesasi, spektaklning to‘liq videoyozuvi hamda jonli sahna kuzatuvlari asosida yakka hodisa tahlili (case study) shaklida olib borilib, unda san’atshunoslik kuzatuvi, sahnaviy-semiotik tahlil hamda S. Tillis, D. Plassard va M. Kartunning qo‘g‘irchoq estetikasi va dramaturgiyasiga doir nazariy qarashlaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: spektaklda shaxs erki, ijtimoiy bosim hamda ruhiy poklanish kabi dramaturgik tugunlar jonli va planshet qo‘g‘irchoq planlarining uyg‘un almashinuvi, ssenografik belgilar (fonus, tuman, milliy tasmalar) hamda musiqiy-plastik dinamika orqali muvaffaqiyatli aks ettirilgani asoslandi; finaldagi qirmizi atirgul obrazi esa fojiani ruhiy yuksalish va visol ramziga aylantiruvchi asosiy element sifatida aniqlandi.

XULOSA: mazkur spektakl mumtoz doston falsafasini soddalashtirmasdan, uni zamonaviy qo‘g‘irchoq teatri tiliga va ramziy-plastik kodinga qayta o‘girishning muvaffaqiyatli namunasi bo‘lib, kelgusi ilmiy va amaliy sahna izlanishlari uchun muhim nazariy manba bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: Navoiy, Layli va Majnun, qo‘g‘irchoq teatri, planshet qo‘g‘irchoq, ramziy talqin, jonli plan, ssenografiya, aktyorlik ijrosi.

ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ПОЭМЫ НАВОИ «ЛЕЙЛИ И МЕДЖНУН» НА СЦЕНЕ ТЕАТРА КУКОЛ.

Рузикулова Лола Курвоналиевна, актриса высшей категории Узбекского национального театра кукол, независимый исследователь Узбекистанского государственного института искусств и культуры.

Аннотация

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ВВЕДЕНИЕ: в статье анализируется спектакль “Лейли и Меджнун”, поставленный Шомуродом Юсуповым в Хорезмском областном театре кукол, как современная интерпретация наследия Алишера Навои средствами кукольного театра. На основе пьесы Хайитмата Расула рассматриваются режиссура, выразительная природа планшетной куклы, взаимодействие живого и кукольного планов, сценография, музыка, хореография и актерское исполнение как единая сценическая система. Раскрывается, как идеи любви и разлуки, женского достоинства, давления общества и духовного очищения выражаются через символико-пластические средства. Драматургический конфликт и образ багряной розы в финале рассматриваются как важные элементы художественно-философской целостности спектакля.

ЦЕЛЬ: искусствоведческий анализ механизмов выражения философии любви Алишера Навои посредством символико-пластических средств, синтеза живого и кукольного планов, а также сценографических и музыкальных решений в спектакле «Лейли и Меджнун» постановки Ш. Юсупова в Хорезмском областном театре кукол.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: исследование проведено в формате case study на основе пьесы Х. Расула, видеозаписи спектакля и живых сценических наблюдений с применением полуотического анализа и теоретических концепций эстетики и драматургии театра кукол (С. Тиллис, Д. Плассар, М. Картун).

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: обосновано, что ключевые драматургические узлы — свобода личности, общественное давление и духовное очищение — раскрываются через гармоничную смену живого плана и планшетной куклы, сценографические символы (фонарь, туман, национальные ленты) и музыкально-пластический ритм; образ багряной розы в финале трансформирует трагедию в символ духовного возвышения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: спектакль демонстрирует успешный опыт перекодирования сложной поэтической философии Навои на язык современного кукольного искусства без её упрощения, что служит теоретической и практической основой для последующих интерпретаций классики.

Ключевые слова: Навои, Лейли и Меджнун, театр кукол, планшетная кукла, символическая интерпретация, живой план, сценография, актерское исполнение.

ARTISTIC INTERPRETATION OF NAVOI’S EPIC POEM LAYLI AND MAJNUN ON THE PUPPET THEATRE STAGE.

Rozikulova Lola Kurvonaliyevna, Senior Actress at the Uzbek National Puppet Theatre, Independent

Annotation

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

INTRODUCTION the article analyzes Shomurod Yusupov's production of "Layli and Majnun" at the Khorezm Regional Puppet Theatre as a contemporary puppet-theatre interpretation of Alisher Navoi's literary heritage. Based on Hayitmat Rasul's play, the study examines directing, the expressive nature of the table-top puppet, the interaction between live and puppet planes, scenography, music, choreography and acting as an integrated stage system. The article shows how the ideas of love and separation, female dignity, social pressure and spiritual purification are revealed through symbolic and plastic means. The dramaturgical conflict and the crimson rose image in the finale are considered key elements that shape the artistic and philosophical integrity of the performance.

AIM: to examine the artistic and stage mechanisms through which Alisher Navoi's philosophy of love is conveyed via symbolic-plastic means, the synthesis of live and table-top puppet planes, and scenographic-musical solutions in Sh. Yusupov's production of "Layli and Majnun" at the Khorezm Regional Puppet Theatre.

MATERIALS AND METHODS: designed as a case study based on Hayitmat Rasul's playwriting, full video footage, and live stage observation, the research employs semiotic analysis alongside theoretical frameworks on puppetry aesthetics and dramaturgy established by S. Tillis, D. Plassard, and M. Kartun.

DISCUSSION AND RESULTS: the study demonstrates how core dramaturgical nodes—individual free will, societal pressure, and spiritual purification—are articulated through fluid transitions between live actors and table-top puppets, scenographic signs (lanterns, fog, national ribbon patterns), and dynamic musical-plastic rhythms; the crimson rose motif in the finale redefines tragic conflict as spiritual elevation.

CONCLUSION: the production serves as an exemplary model of recoding Navoi's complex epic philosophy into the contemporary grammar of puppet theatre without ideological oversimplification, offering a solid theoretical foundation for future classical interpretations.

Keywords: Navoi, Layli and Majnun, puppet theatre, table-top puppet, symbolic interpretation, live plane, scenography, acting.

So'nggi yillarda o'zbek qo'g'irchoq teatrida mumtoz adabiy merosga murojaat qilish jarayoni yangi badiiy bosqichga ko'tarilmoqda. Avvalgi ayrim talqinlarda asosiy urg'u doston voqealarini sahnaga moslashtirishga qaratilgan bo'lsa, bugungi izlanishlarda manbaning falsafiy-g'oyaviy qatlamini ochish istagi kuchaymoqda. Alisher Navoiy dostonlari bu jihatdan alohida o'rin tutadi. Ularda ishq, so'z va iztirob mustaqil mavzular sifatida emas, yagona ma'naviy tizimning o'zaro bog'liq bo'g'inlari sifatida namoyon bo'ladi. "Layli va Majnun"da ishq shaxslararo munosabat doirasidan chiqib, inson ruhining sinov va iztirob orqali yuksalishi, ma'naviy poklanishga intilishi tarzida talqin etiladi [1].

Bu falsafiy mazmunni qo'g'irchoq sahnasida ifodalash alohida badiiy masalani yuzaga chiqaradi. Til bilan to'liq bayon etib bo'lmaydigan ichki holat moddiy, ko'rinadigan

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

vositalar orqali qanday sahnaviy shakl oladi? Qo‘g‘irchoq teatri shu savolga o‘z tabiati bilan javob beradi. Uning tili shartli, ramziy va plastikdir. Harakat, rang, masofa, hatto sukut ham bu san’atda psixologik holatni to‘g‘ridan-to‘g‘ri tasvirlamaydi, balki uning umumlashgan timsolini yaratadi.

Bu jarayonni Xorazm viloyat qo‘g‘irchoq teatrida Shomurod Yusupov sahnalashtirgan “Layli va Majnun” spektakli misolida kuzatish mumkin. Spektakl Hayitmat Rasulning Alisher Navoiy dostoni asosida yozgan ikki pardali, besh ko‘rinishli qo‘g‘irchoq pyesasiga tayanadi [2]. Unda Qays va Layli muhabbati shaxsiy voqea bo‘lib qolmaydi. Ota hukmi, qabila sha’ni, el nazari va ijtimoiy bosim bu muhabbatni keng ma’naviy konflikt maydoniga olib chiqadi.

Tadqiqot obyekti sifatida 2025-yilda sahnalashtirilgan mazkur spektakl tanlandi. Tadqiqot predmeti esa Navoiy ishq falsafasining qo‘g‘irchoq teatriga xos vositalar, jonli va qo‘g‘irchoq planlari munosabati hamda ssenografik-musiqiy yechim orqali qanday ifodalanganidir.

O‘zbek qo‘g‘irchoq teatrida tarixiy-adabiy mavzularning syujetga tayangan talqindan falsafiy-ramziy talqingacha bo‘lgan harakati hali izchil o‘rganilmagan. Mazkur maqola shu muammoni bitta spektakl misolida tahlil qiladi va keyingi qiyosiy izlanishlar uchun boshlang‘ich nazariy asos yaratadi. Tadqiqot quyidagi savolga javob izlaydi: Navoiy ishq falsafasi mazkur spektaklda qaysi ramziy-plastik vositalar orqali va qanday sahnaviy mexanizm bilan ifodalanadi?

Tadqiqotning maqsadi Sh. Yusupov spektaklida Navoiy ishq falsafasining ramziy-plastik ifodasini aniqlashdan iborat. Shu maqsadda pyesaning dramaturgik tugunlari va obrazlar tizimi, jonli va qo‘g‘irchoq planlari munosabati, planshet qo‘g‘irchoqning ifoda imkoniyati, ssenografiya, yorug‘lik va musiqaning falsafiy yuki hamda natijalarning avvalgi qo‘g‘irchoq talqinlari bilan qiyosiy aloqasi o‘rganiladi.

Mazkur tahlil O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 22-noyabrdagi PQ-399-son qarorida belgilangan teatr san’atini rivojlantirish va spektakllarning badiiy saviyasini oshirish vazifalarini san’atshunoslik nuqtai nazaridan asoslashga xizmat qiladi [3].

Navoiy merosining sahnaviy talqini avvalo dramatik teatr tajribasi doirasida kengroq o‘rganilgan. Bu yo‘nalishdagi tadqiqotlarda Navoiy asarlarining sahna hayoti, turli yillardagi talqinlari, tarixiy-qiyosiy rivojlanish bosqichlari yoritilgan. Bunday ishlar dramatik teatr taraqqiyotidagi umumiy yo‘nalishlarni ko‘rsatadi. Biroq qo‘g‘irchoq sahnasi boshqa ifoda qonuniyatlariga ega: planshet qo‘g‘irchoq plastikasi, jonli va qo‘g‘irchoq planlari munosabati, predmet-belgi tizimi va shartli harakat dramatik teatr mezonlari bilan to‘liq izohlanmaydi. Shu bois bu mavzu alohida san’atshunoslik yondashuvini talab qiladi.

Qo‘g‘irchoq teatri yo‘nalishida ham mavzuga yaqin izlanishlar mavjud. M. Ubaydullayeva va M. Turobova tadqiqotlarida tarixiy-adabiy asarlarning qo‘g‘irchoq sahnasidagi talqiniga doir kuzatuvlar uchraydi. Biroq “Layli va Majnun” spektakli ularning tahlil markaziga kirmaydi. Mazkur doston asosidagi dastlabki sahna kuzatuvlaridan biri H. Ikromovga tegishli. U “Teatr va yosh avlod” to‘plamida 2009-yilda Farg‘ona viloyat

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

qo‘g‘irchoq teatrida sahnalashtirilgan “Layli va Majnun” spektaklini tahlil qiladi [4]. Ikromov o‘sha talqinda qo‘g‘irchoqboz va dekoratsiya o‘rtasidagi nomutanosiblikni qayd etadi. Bu kuzatuv ijro sifatiga daxldor muhim baho bo‘lsa-da, jonli va qo‘g‘irchoq planlari munosabatining ichki mexanizmi hamda ssenografik-musiqiy qatlamning ramziy vazifasi alohida ochilmaydi.

O. Rizayev “Teatr” jurnalidagi maqolasida [5], M. Ubaydullayeva esa monografiyasida [6] Sh. Yusupov sahnalashtirgan, Navoiyning “Sab’ai sayyor” dostoni asosidagi “Bahrom va Dilorom” spektakliga murojaat qiladi. Rizayev spektaklning syujet yo‘li, sahna harakatlari va raqs unsurlarini batafsil tasvirlaydi, plastik-pantomimik harakatlarning kuchini hamda qo‘g‘irchoq bilan jonli ijro uyg‘unligini qayd etadi. Bu tadqiqotlarda spektaklning syujet va umumiy sahnaviy yechimlari yoritilgan, biroq jonli va qo‘g‘irchoq planlari o‘rtasidagi ramziy mexanizm alohida tahlil markaziga chiqarilmagan. Bundan tashqari, mazkur ishlar “Layli va Majnun”ga emas, “Bahrom va Dilorom”ga bag‘ishlangan. Demak, Navoiyning ishq, iztirob va poklanish haqidagi qarashlari aynan “Layli va Majnun” sahna talqini orqali maxsus o‘rganilishini kutib turibdi.

Shu manbalar tahlili bir muhim masalani ko‘rsatadi: “Layli va Majnun”dagi ishq falsafasining Sh. Yusupov rejissyorligida jonli va qo‘g‘irchoq planlari sintezi orqali qanday ifodalanishi, bu sintezning sahnaviy-semiotik mexanizmi bilan birga, yetarli darajada maxsus tadqiq etilmagan. Ikromov bergan dastlabki kuzatuv mazkur maqolada qiyosiy mezon vazifasini bajaradi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, mavjud manbalar doirasida “Layli va Majnun”dagi Navoiy ishq falsafasi Sh. Yusupov spektakli misolida jonli-qo‘g‘irchoq planlari sintezi, planshet qo‘g‘irchoq plastikasi va ssenografik-musiqiy qatlam nuqtai nazaridan maxsus tahlil qilinadi. Sh. Yusupovning Navoiy merosi bilan “Bahrom va Dilorom” spektaklida ishlagan tajribasi bor. Ammo bu tajriba haqidagi mavjud kuzatuvlarda qo‘g‘irchoq va jonli plan munosabatining ramziy mexanizmi yetarlicha ochilmagan. Mazkur tahlil mumtoz falsafiy mazmunni qo‘g‘irchoq sahnasiga olib chiqish uni soddalashtirish emas, teatr tilining o‘z vositalari bilan qayta yaratish ekanini ko‘rsatishga qaratilgan.

Tadqiqot yakka hodisa tahlili shaklida olib borildi. Unda sifatga yo‘naltirilgan san’atshunoslik kuzatuvi, sahnaviy-semiotik tahlil va qiyosiy yondashuv birgalikda qo‘llandi. Tahlil obyekti sifatida 2025-yilda Xorazm viloyat qo‘g‘irchoq teatrida Shomurod Yusupov tomonidan sahnalashtirilgan “Layli va Majnun” spektakli tanlandi. Spektaklning tanlanishi bir necha omil bilan izohlanadi. Unda qo‘g‘irchoq va jonli plan almashinuvi barqaror mantiq asosida takrorlanadi, bu esa spektaklni tizimli tahlil uchun qulay materialga aylantiradi.

Asosiy material sifatida ikki manba qo‘llanildi: spektaklning “Oltin kuz” respublika qo‘g‘irchoq teatrlari ko‘rik-festivali doirasida suratga olingan to‘liq videoyozuvi hamda Hayitmat Rasul pyesasining matni va spektakl ijodiy tarkibiga oid ma’lumotlar [7]. Muallif spektaklni mazkur festival doirasida jonli sahnada ham tomosha qilgan. Bu holat videoyozuv asosidagi kuzatuvlarni jonli idrok bilan solishtirish va aniqlashtirish imkonini

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

berdi. Spektakl Hayitmat Rasul pyesasining sahna bo‘linishiga ko‘ra kirish, mushoyira sahnasi, ishq va ayriliq jarayoni hamda final epizodlariga ajratildi. Har bir epizodda qo‘g‘irchoq va aktyorning sahnaviy almashinuvi, ssenografik belgilar, ya’ni fonus, tuman, milliy naqshli tasmalar, rang va yorug‘lik yechimi hamda musiqiy-plastik harakat bir vaqtda kuzatildi. Shu yo‘l bilan qo‘g‘irchoq-aktyor almashinuvi, ssenografik belgi va musiqiy-plastik harakat alohida unsurlar sifatida emas, bir-biriga ta’sir etuvchi sahnaviy qatlamlar sifatida ko‘rildi. Tahlil mezoni sifatida dramaturgik tugun, obraz vazifasi, qo‘g‘irchoq plastikasi, aktyor ovozi, ssenografik belgi, musiqiy ritm va final ramzi belgilandi.

Tahlilning nazariy negizi qo‘g‘irchoq teatri tabiatini turli darajalarda izohlovchi uch yo‘nalishga tayanadi: qo‘g‘irchoqning moddiy va obrazli tabiati, sahnaviy belgi hamda yaxlit ijro tizimi. S. Tillis qo‘g‘irchoqning bir vaqtning o‘zida moddiy predmet va sahnaviy mavjudot sifatida idrok qilinishini qo‘g‘irchoq estetikasining asosiy xususiyati deb hisoblaydi [8]. Bu qarash qo‘g‘irchoq-aktyor munosabatini izohlashda tayanch bo‘ldi. D. Plassard qo‘g‘irchoq dramaturgiyasida shartlilik, material, o‘lcham, transformatsiya va tomoshabin idrokining ma’no yaratishdagi faol ishtirokini ko‘rsatadi [9]. Bu yondashuv ssenografik belgilarni o‘qishda asos bo‘lib xizmat qildi. M. Kartunning predmet, ritm, rang, tovush va harakatning dramaturgik vazifasi haqidagi mulohazalari [10] esa fonus, tasma, musiqa va plastik harakatni yagona sahnaviy qatlamda tahlil qilishga imkon berdi.

Qiyosiy kuzatuv ikki yo‘nalishda olib borildi. Birinchidan, “Layli va Majnun” mavzusining qo‘g‘irchoq teatridagi avvalgi adabiy-dramaturgik talqini sifatida Hayitmat Rasul pyesasi ko‘rib chiqildi, unda Qaysning shoir-faylasuf, Laylining so‘z egasi sifatida berilishi syujetning umumsharqiy poetik xotirasi, xususan Fuzuliy talqinidagi shoir Qays va shoira Layli an’anasi bilan aloqadorlikda baholandi [11]. Ikkinchidan, H. Ikromov qayd etgan Farg‘ona viloyat qo‘g‘irchoq teatri tajribasi sahnaviy ijro darajasidagi qiyosiy mezon sifatida olindi. Bu qiyos bevosita ikkinchi spektaklni tomosha qilish orqali emas, balki H. Ikromovning yozma tasviriga tayangan holda olib borildi. Ya’ni qo‘g‘irchoqboz va dekoratsiya o‘rtasidagi nomutanosiblik darajasi adabiy manba orqali baholanib, Xorazm spektaklidagi sahnaviy vositalar birligi darajasini nisbiy belgilash uchun asos qilib olindi.

Tadqiqotning metodologik chegarasi shundan iboratki, asosiy tahlil videoyozuv asosida olib borilgan; bu jonli tomoshaga xos fazoviy idrok va tomoshabin reaksiyasi kabi jihatlarni to‘liq qamrab olmasligi mumkin. Biroq muallifning spektaklni jonli tomosha qilgan tajribasi bu cheklovni qisman muvozanatlaydi va videoyozuv asosidagi kuzatuvlarni tasdiqlash imkonini beradi.

“Layli va Majnun” spektaklining sahnaviy markazida Qays va Layli muhabbati bilan ularni qurshab turgan ijtimoiy muhit o‘rtasidagi ziddiyat turadi. Bu yerda muhabbat shaxs erki, ayol sha’ni, ota hukmi, qabila tartibi va el nazari bilan to‘qnashadi. Natijada ishq faqat ikki qalbning bir-biriga intilishi emas, insonning o‘z ichki haqiqatini saqlash yo‘lidagi ma’naviy sinov maydoniga aylanadi.

Hayitmat Rasul pyesasida Navoiy dostonidagi keng epik qatlamlar qo‘g‘irchoq sahnasi tabiatiga mos ravishda ixchamlashtirilgan. Muhabbatning uyg‘onishi, unga qarshi

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

hukmning kuchayishi, mushoyirada so‘z va sha’n masalasining ko‘tarilishi, sahroda Qaysning jamiyatdan uzilishi hamda finaldagi ruhiy poklanish beshta asosiy dramaturgik tugunni tashkil etadi. Tahlilda aynan shu beshta tugun epizod chegarasi sifatida olindi, ularning har birida qo‘g‘irchoq-aktyor almashinuvi, ssenografik belgi va musiqa-plastika birgalikda kuzatildi. Quyidagi natijalar shu kuzatuv asosida mavzuviy yo‘nalishlar bo‘yicha tizimlashtirilgan.

Personajlar talqini ham shu ziddiyatdan kelib chiqadi. Omir obrazida otalik mehridan ko‘ra qabila sha’ni va el nazari kuchliroq namoyon bo‘ladi. Shu bois u sahnada ijtimoiy hukmning tashuvchisiga aylanadi. Layli, ayniqsa mushoyira sahnasida, o‘z sha’ni va ichki erkinligini himoya qiluvchi ma’naviy shaxs darajasiga ko‘tariladi. Qaysda ishq ichki kuyinish va ruhiy izlanish tarzida ochiladi. Ibni Salom muhabbatni erkin tuyg‘u sifatida qabul qilolmaydigan mutaassib dunyoqarashni ifodalaydi. Bulbul, Kabutar va Kiyik obrazlari ramziy vazifa bajaradi: Bulbul Qays qalbidagi hali nomlanmagan tuyg‘uni muhabbat deb anglatadi, Kabutar ikki ajratilgan ruh orasidagi xabar va sog‘inchni sahnaviylashtiradi, Kiyik esa Majnun iztirobi ichida ham shafqat va poklik saqlanib qolganini bildiradi.

Shomurod Yusupov talqinida spektakl ramziy prologdan boshlanadi: qorong‘i sahna, xira nur, tuman, fonus ko‘targan oq-qora sharpalar va milliy naqshli tasmalar tomoshabinni voqeaning tashqi tafsilotidan avval uning ruhiy ohangiga olib kiradi.

Jonli plan va qo‘g‘irchoq plani spektaklda bir ruhiy holatning ikki ifoda qatlami sifatida kuzatiladi. Jonli aktyor tanasida boshlangan tuyg‘u planshet qo‘g‘irchoq harakatida davom etadi. Tomoshabin qo‘g‘irchoqning predmetligini ham, obraz sifatidagi tirikligini ham bir vaqtda qabul qiladi. Bu holat ikki qatlamli idrok hodisasini amaliy sahna misolida ko‘rsatadi. Milliy naqshli tasmalar bu o‘tishlarda muhim vositaga aylanadi: ular bir sahnada to‘siqni, boshqa sahnada esa ikki plan orasidagi bog‘lanishni bildiradi.

Inson tanasi, qo‘g‘irchoq, nur, tuman, musiqa va plastika spektaklda bitta sahnaviy tizim sifatida harakat qiladi, bu esa ishq va hijronning psixologik izoh o‘rniga moddiy shakldan ramziy shaklga o‘tuvchi obrazlar orqali ifodalanishini ta’minlaydi.

Spektaklda planshet qo‘g‘irchoq tanlangan. Bu turdagi qo‘g‘irchoq harakatlanishi uchun maxsus balandlikka ega stol yasaladi, uning bosh, qo‘l va gavda harakatini ikki aktyor boshqaradi. Bu tanlov Goldovskiy qayd etgan muhim tamoyilni eslatadi: qo‘g‘irchoq turi spektakl dramaturgiyasidan ajralgan texnik qulaylik emas, obraz talqinini belgilaydigan omildir [12].

Qays va Layli qo‘g‘irchoqlarida tashqi portretdan ko‘ra ruhiy holatni ifodalash birinchi o‘ringa chiqadi. Qaysning kulrang-moviy qiyofasi, xayolchan nigohi va ko‘ksiga yaqinlashgan qo‘l holati hijron bilan yashayotgan oshiq-shoir tabiatini sezdiradi. Laylining oq harir libosi, pastga yo‘nalgan nigohi va mayin tana tutumi hayo, poklik va ichki tortinishni kuchaytiradi. Omir va Ibni Salom qo‘g‘irchoqlarida qomat, yuz chizgilari va harakat burchaklari orqali ijtimoiy hukm hamda mutaassiblik kayfiyati belgilanadi.

Planshet qo‘g‘irchoq bu spektaklda yirik tashqi harakatdan ko‘ra mayda plastik siljishlar orqali ta’sir qiladi: boshning sekin egilishi, qo‘lning ehtiyotkor cho‘zilishi, gavdaning

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

bir lahza qotishi yoki pauzada “nafas olishi” obrazning ichki holatini so‘zsiz ochadi. M. Ro‘zmetova yaratgan ssenografik muhit spektaklni maishiy voqelikdan ramziy sahna makoniga olib chiqadi. Bulutli osmon, yarim oy, tuman, fonus, gul proyeksiyasi, romboid naqshli platformalar va osilgan vertikal chiziqlar voqeani aniq joy va zamonga bog‘lamaydi, balki taqdir, xotira va ruhiy izlanish oralig‘idagi shartli makonni hosil qiladi.

Yorug‘lik spektaklda ruhiy holatni ajratib beruvchi muhim belgi sifatida ishlaydi. Xira nur, tuman va rang o‘zgarishlari qahramonlarning ichki holatini farqlaydi: mayin pushti va ko‘k tuslar ishq va iztirobni, yashil hayotiylikni, qizil esa ehtiros va fojia yaqinlashuvini sezdiradi. Fonus spektaklda yo‘l topish, ichki uyg‘onish va ruhiy izlanish belgisi sifatida ishlaydi. Shu bilan birga, gul proyeksiyasi mushoyira sahnasida tuman va fonusga nisbatan kamroq mustaqil ma’no yuklaydi. U ko‘proq bezak vazifasini bajaradi, ssenografik qatlamning qolgan unsurlari kabi alohida ramziy bosqich hosil qilmaydi.

M. Tiora musiqasi sahna harakati bilan uzviy bog‘lanib, uning ichki tarangligini kuchaytiradi. Qonun va chang sharqona ritmik tayanchni, nay cho‘zilgan ichki nafasni, skripka dramatik taranglikni yuzaga chiqaradi. Musiqa prologda marosimiy-sirli muhit yaratadi, Layli va Qays uchrashuvida mayinlashadi, sahro hamda finalda dardli ohangga o‘tadi. Mazkur spektaklda predmet, ritm va harakat musiqiy qatlam bilan birga dramaturgik yukni ko‘taradi. Musiqa qo‘g‘irchoq harakatidagi pauza, bosh egilishi, qo‘l ishorasi va sukut ma’nosini kuchaytiradi. O. Ostanina xoreografiyasi sahnalar orasidagi ruhiy o‘tishlarni plastik harakat orqali bog‘laydi. Tasmalar bilan harakat, fonus ko‘targan sharpalarning yurishi, ommaviy o‘tishlar va jonli plan bilan qo‘g‘irchoq plani almashinuvi ishq, hijron, taqdir va jamiyat bosimi kabi holatlarni mazmunan tutashtiradi.

Milliy naqshli tasmalar spektaklda ko‘p ma’noli sahnaviy belgiga aylanadi: bir o‘rinda ular Layli va Qays orasidagi to‘siqni bildiradi, boshqa o‘rinda ikki ruhni bog‘lovchi nozik aloqa, yana bir sahnada jonli aktyordan qo‘g‘irchoq obraziga o‘tish vositasi sifatida ishlaydi.

Jonli plastika tuyg‘uning bevosita kuchini sezdiradi. Qo‘g‘irchoq plastikasi esa shu tuyg‘uni shartli va umumlashgan shaklga olib chiqadi. Sahro sahnasida bu farq ayniqsa aniq ko‘rinadi: Qaysning jonli ijrodagi tartibsiz, qirqilgan harakati qo‘g‘irchoq planida sekinlashgan, marosimiy plastikaga o‘tadi.

Spektaklda aktyorlik ijrosining asosiy mezoni ovoz, nafas, pauza va qo‘g‘irchoq plastikasi o‘rtasidagi muvozanatda ko‘rinadi. Planshet qo‘g‘irchoqda obraz aktyorning qo‘li, gavda sezgisi, nafas ritmi va ovozi qo‘g‘irchoqqa ko‘chgan lahzada tug‘iladi. Layli obrazida (Ch. Masharipova) hayo, ichki dard va tortinish mayin bosh egilishi, ehtiyotkor qo‘l harakati va bosilgan ovozda jamlanadi. Maktub sahnasida aktrisa ovozdagi ichki siniq, sekinlashgan nafas va sukutlar yordamida Laylining majburiy taqdir oldidagi iztirobini aniq his qildiradi. Qays obrazida (A. Allaberganov) sokin kuyinish va ruhiy izlanish ustun; Layli behush yiqilgan sahnada Qays muhabbati ehtiyotkor harakat, asrash istagi va ichki sadoqat orqali ochiladi. Omir obrazida (M. Masharipov) otalik salobati og‘ir-bosiq plastika va hukm ohangi orqali beriladi. Ibni Salom obrazida (E. Atabayev) sovuq ohang va da’vogarlik ziddiyatni kuchaytiradi; ammo mushoyira sahnasida nutqdagi kibr qo‘g‘irchoq

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

plastikasi bilan teng quvvatlanmaydi. Bu sahnada bosh burilishi, gavdaning qotishi va qo‘l harakati keskinroq plastik shakl olganida, Ibni Salomning mutaassib tabiati yanada ravshanroq ko‘ringan bo‘lardi. Yordamchi obrazlardan Bulbul, Kabutar va Kiyik muhabbat xabari, sog‘inch va shafqat kabi ichki holatlarni ramziy-plastik shaklda to‘ldiradi.

Spektakl finalida qirmizi atirgul obrazi umumlashtiruvchi ramz vazifasini bajaradi. Sahna yashil fonda, xira ko‘k-pushti yorug‘likda quriladi; Layli va Qays qo‘g‘irchoqlari asta yashillik bag‘rida qayta ko‘rinadi, shu bilan bir vaqtda qirmizi atirgul g‘unchasi sekin, bosqichma-bosqich ochiladi. Atirgulning ochilish tezligi musiqadagi naychalarning cho‘zilgan, tinchlangan ohangiga monand qurilgan, bu esa fojiani shoshilinch yakun emas, balki uzoq davom etgan ruhiy poklanish jarayoni sifatida sezdiradi. Rang tanlovi ham ma’noli: spektaklning boshqa qismlarida qizil ehtiros va fojia yaqinlashuvini bildirgan bo‘lsa, finalda xuddi shu rang endi to‘q emas, ochilgan gul shaklida visol va poklanishga aylanadi. Shu tariqa final “Layli va Majnun”ni ishqning azob va sinov orqali yuksalishi haqidagi badiiy-falsafiy talqinga olib chiqadi.

Tahlildan ko‘rinadiki, Sh. Yusupov talqinida Navoiy “Layli va Majnun” dostonidagi ishq falsafasi sahna tiliga bir yo‘la ko‘chmaydi. U jonli ijro, qo‘g‘irchoq plani va ramziy predmetlar orqali bosqichma-bosqich qayta shakllanadi. Adabiy manbadagi ruhiy-falsafiy ma’no avvalo jonli ijroda hissiy boshlang‘ich nuqtaga ega bo‘ladi, so‘ng qo‘g‘irchoq plani uni ramziy va umumlashgan obrazga ko‘taradi. Predmet, yorug‘lik, sukut va plastika esa bu ikki qatlamni yaxlit ma’naviy maydonga birlashtiradi. Shu bois bu spektaklda transformatsiya syujetni moslashtirishdan ko‘ra kengroq ma’noga ega: adabiy-falsafiy mazmun teatrning o‘z materiali, ritmi va plastikasi orqali qayta yaratiladi.

Bu natija qo‘g‘irchoq dramaturgiyasidagi shartlilik va materialning ma’no yaratish imkoniyati bilan bog‘lanadi. “Layli va Majnun” spektaklida ruhiy yuksalish, iztirob va poklanish jarayoni aynan shu yo‘l bilan sahnalashtiriladi. Ichki holat maishiy tasvirga aylantirilmaydi. Uni planshet qo‘g‘irchoq, qora kabinet, tuman, fonus va musiqa umumlashtiradi. Mumtoz manba qo‘g‘irchoq teatri tiliga o‘tganda o‘z falsafiy salmog‘ini yo‘qotmaydi. Aksincha, ramz, predmet va plastika vositasida tomoshabin idrokiga boshqa yo‘l bilan yaqinlashadi.

Transformatsiyaning bu xususiyatini avvalgi talqin bilan qiyoslash spektaklning o‘ziga xosligini yanada ravshanlashtiradi. Farg‘ona maktabi tajribasi haqidagi yozma kuzatuvlarda qo‘g‘irchoqboz va dekoratsiya o‘rtasidagi nomutanosiblik qayd etilgan. Natijada texnik vositaning o‘zi diqqat markaziga chiqib, badiiy-falsafiy mazmun xiralashgan. Sh. Yusupov talqinida sahnaviy vositalar boshqa tartibda ishlaydi. Aktyor, qo‘g‘irchoq, yorug‘lik, musiqa va plastika bir-biriga singdirilgan. Ruhiy chuqurlik texnik vositalar ortida yo‘qolmaydi, ular orqali aniqroq namoyon bo‘ladi. Bu farq mumtoz adabiy merosning qo‘g‘irchoq teatridagi muvaffaqiyatli transformatsiyasi vositalarning soni yoki xilma-xilligidan ko‘ra, ularning yagona badiiy mantiqqa bo‘ysundirilishiga bog‘liqligini ko‘rsatadi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Mazkur tahlil bitta spektakl misolida olib borilgan case study tadqiqotidir. Keng qiyosiy materialga chiqish maqola doirasida asosiy maqsad qilib olinmadi. Bu yerda Sh. Yusupov uslubining ichki badiiy mantiqini, qo‘g‘irchoq va jonli plan o‘rtasidagi nozik muvozanatni chuqurroq ochish ustuvor vazifa bo‘ldi. Natijalarning amaliy ahamiyati shundaki, ular qo‘g‘irchoq teatri repertuarini mumtoz adabiyot asosida shakllantirishda, jumladan yosh tomoshabin uchun mo‘ljallangan asarlarda, metodologik tayanch bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Shu bilan birga, maqola boshqa mumtoz manbalar yoki boshqa rejissyorlar ijodi asosida olib boriladigan keyingi tadqiqotlar uchun nazariy yo‘l ochadi.

O‘tkazilgan tahlil “Layli va Majnun” spektaklida Navoiy ishq falsafasi qo‘g‘irchoq teatrining ramziy-plastik vositalari orqali, ya’ni planshet qo‘g‘irchoq plastikasi, jonli va qo‘g‘irchoq planlarining sahnaviy almashinuvi, ssenografik va musiqiy-xoreografik yechim vositasida yagona badiiy butunlikka birlashtirilganini ko‘rsatdi. Muhabbat, shaxs erki, ijtimoiy bosim va ruhiy poklanish mavzulari bu tizimda alohida-alohida emas, bir-biriga o‘tib ketuvchi qatlamlar sifatida ifodalanadi. Finaldagi qirmizi atirgul obrazi aynan shu tizimning yakuniy nuqtasi bo‘lib, ishq mavzusini voqealar darajasidan poklanish darajasiga ko‘taradi.

Shu nuqtai nazardan spektakl mumtoz dostonning falsafiy mazmunini soddalashtirmay, uni zamonaviy qo‘g‘irchoq teatri tiliga muvofiq qayta kodlashtirish namunasi sifatida qaraladi. Jonli va qo‘g‘irchoq planlarining bir-birini to‘ldiruvchi tizim sifatida ishlashi bu qayta kodlashning asosiy mexanizmini tashkil etadi.

Olingan natija o‘zbek qo‘g‘irchoq teatrida tarixiy-adabiy mavzular syujet darajasidagi talqindan falsafiy-ramziy talqinga o‘tayotganini ko‘rsatadi. Shu jihatdan maqola Navoiy merosi va boshqa mumtoz manbalarning qo‘g‘irchoq teatridagi kelgusi talqinlarini o‘rganish uchun amaliy-nazariy tayanch bo‘la oladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Navoiy A. Layli va Majnun. Mukammal asarlar to‘plami. 20 jildlik. 9-jild. Toshkent: Fan, 1992.
2. Rasul H. Layli va Majnun. Alisher Navoiyning shu nomli dostoni asosida 2 pardali, 5 ko‘rinishli afsonaviy qo‘g‘irchoq pyesa. Toshkent, 2023.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 22-noyabrdagi PQ-399-son “Teatrlarning jamiyat madaniy hayotidagi ahamiyatini oshirish va ular faoliyatini yanada qo‘llab-quvvatlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori. Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 04.12.2024-y., 07/24/399/1000-son.
4. Yo‘ldoshev T. I., Ikromov H. I., Muxtorov I. A., Muxtorova M. S. Teatr va yosh avlod. To‘plam. Toshkent, 2012. B. 78-82.
5. Rizayev O. “Bahrom va Dilorom” qo‘g‘irchoq teatri sahnasida // Teatr. 2023. № 4. B. 8–11.
6. Ubaydullayeva M.S. O‘zbek qo‘g‘irchoq teatri dramaturgiyasi. Monografiya. Toshkent: “Ilm-Ziyo-Zakovat”, 2024.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

7. “Layli va Majnun” spektakli videoyozuvi. Xorazm viloyat qo‘g‘irchoq teatri. Rejissyor Sh. Yusupov. Muallif shaxsiy arxivi. Ko‘rilgan sana: 2026-yil 1-may.
8. Tillis S. Toward an Aesthetics of the Puppet: Puppetry as a Theatrical Art. Westport: Greenwood Press, 1992.
9. Plassard D. Puppetry and Dramaturgy: Western European Plays for Puppet Theatre, 1582-2020. Cham: Palgrave Macmillan, 2026.
10. Kartun M. Writings on Dramaturgy and Puppet Theatre / transl. Rebecca Simpson // Puppetring. 30 May 2012.
11. Fuzuliy. Devon. So‘zboshi muallifi To‘xtasin Jalolov. Toshkent, 1959.
12. Goldovskiy B. Rossiya XX asr qo‘g‘irchoq teatri rejissyorlik san’ati. Tarixiy ocherklar. I qism. Moskva, 2011. B. 101-103.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

SINGAPUR, KANADA, YAPONIYA VA ESTONIYA DAVLATLARIDA MAKTAB O‘QITUVCHILARI MALAKASINI OSHIRISH TIZIMLARINING QIYOSIY TAHLILI VA O‘ZBEKISTON UCHUN METODOLOGIK XULOSALAR.

Xurramov Isroil, A. Avloniy nomidagi pedagogik mahorat milliy instituti Ilmiy kotibi, PhD, Toshkent, O‘zbekiston.
Normatov Sulton, A. Avloniy nomidagi pedagogik mahorat milliy instituti bo‘lim boshlig’i, PhD, Toshkent, O‘zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada Singapur, Kanada, Yaponiya va Estoniya davlatlarining maktab o‘qituvchilari malakasini oshirish tizimlari qiyosiy tahlil qilinadi. Xalqaro tadqiqotlarga ko‘ra, ta’lim islohotlarining amaliy natijasi o‘qituvchining kundalik amaliyotidagi o‘zgarishlarga bog‘liq bo‘lib, bu malaka oshirishni epizodik kurslardan butun faoliyat davomidagi uzluksiz jarayonga aylantirish zaruratini ko‘rsatadi.

MAQSAD: tadqiqot maqsadi tanlangan to‘rt tizimning institutsional mantiqiy asoslarini ochib berish, ularni qiyoslash va O‘zbekistonda 2025-yildan joriy etilgan uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish uchun amaliy xulosalar shakllantirishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot qiyosiy-tavsifiy va hujjatli tahlil usullariga, xususan, xorijiy davlatlar va O'zbekistonning normativ-huquqiy hujjatlari hamda ilmiy nashrlarini o‘rganishga asoslanadi. Tahlil ikki bosqichda, D. Stufflebeamning CIPP (Context — Input — Process — Product) baholash modeli doirasida amalga oshirilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, malaka oshirish tizimlari turli boshqaruv modellariga (markazlashgan, desentralizatsiyalashgan, iyerarxik) ega bo‘lsa-da, ularning samaradorligi tizim elementlarining o‘zaro muvofiqligiga bog‘liq. Kasb standartlariga tayanish, ish joyida o‘rganish shakllari va o‘qituvchining individual rejalashtirishi tanlangan modellar uchun umumiy xususiyatdir.

XULOSA: malaka oshirish samaradorligi boshqaruv modeliga emas, balki komponentlar o‘rtasidagi izchillikka tayanadi. O‘zbekiston malaka oshirish tizimiga xorijiy tajribani o‘zlashtirishda uning shaklini emas, balki metodologik o‘zagini milliy qadriyatlarimiz va pedagogik an'analarimizga uyg‘un holda joriy etish tavsiya qilinadi.

Kalit so‘zlar: malaka oshirish, uzluksiz kasbiy rivojlanish, o‘qituvchi kasb standarti, CIPP modeli, qiyosiy pedagogika, ish joyida o‘rganish, darsni birgalikda tadqiq etish, kasbiy o‘rganuvchi hamjamiyatlar.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ СИСТЕМ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ ШКОЛЬНЫХ УЧИТЕЛЕЙ В СИНГАПУРЕ, КАНАДЕ, ЯПОНИИ И ЭСТОНИИ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ВЫВОДЫ ДЛЯ УЗБЕКИСТАНА.

Хуррамов Исроил, Ученый секретарь Национального института педагогического мастерства имени А. Авлони, PhD, Ташкент, Узбекистан.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Норматов Султон, Начальник отдела Национального института педагогического мастерства имени А. Авлони, PhD, Ташкент, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье проводится сравнительный анализ систем повышения квалификации школьных учителей Сингапура, Канады, Японии и Эстонии. Согласно международным исследованиям, практические результаты образовательных реформ зависят от изменений в повседневной практике учителя, что обуславливает необходимость трансформации повышения квалификации из эпизодических курсов в непрерывный процесс.

ЦЕЛЬ: цель исследования состоит в раскрытии институциональной логики четырех выбранных систем, их сравнении и формировании практических выводов для совершенствования системы непрерывного профессионального развития, внедренной в Узбекистане с 2025 года.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: исследование основано на методах сравнительно-описательного и документального анализа, в частности, на изучении нормативно-правовых документов зарубежных стран и Узбекистана, а также научных публикаций. Анализ проводился в два этапа с использованием оценочной модели CIPP (Context — Input — Process — Product) Д. Стаффлбима.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты анализа показывают, что, хотя системы повышения квалификации имеют разные модели управления, их эффективность зависит от взаимосогласованности элементов системы. Опора на профессиональные стандарты, форматы обучения на рабочем месте и индивидуальное планирование являются общими чертами всех успешных моделей.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: эффективность повышения квалификации опирается не на модель управления, а на последовательность между компонентами. При адаптации зарубежного опыта в систему повышения квалификации Узбекистана рекомендуется внедрять не форму, а методологическое ядро в гармонии с национальными ценностями и педагогическими традициями.

Ключевые слова: повышение квалификации, непрерывное профессиональное развитие, профессиональный стандарт учителя, модель CIPP, сравнительная педагогика, обучение на рабочем месте, совместное исследование урока, профессиональные обучающиеся сообщества.

COMPARATIVE ANALYSIS OF SCHOOL TEACHER PROFESSIONAL DEVELOPMENT SYSTEMS IN SINGAPORE, CANADA, JAPAN, AND ESTONIA AND METHODOLOGICAL CONCLUSIONS FOR UZBEKISTAN.

Khurramov Isroil, Scientific Secretary of the National Institute of Pedagogical Mastery named after A. Avloniy, PhD, Tashkent, Uzbekistan.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Normatov Sulton, Head of Department at the National Institute of Pedagogical Mastery named after A. Avloniy, PhD, Tashkent, Uzbekistan.

Annotation

INTRODUCTION: this article provides a comparative analysis of the professional development systems for school teachers in Singapore, Canada, Japan, and Estonia. According to international research, the practical outcomes of educational reforms depend on changes in teachers' daily practices, highlighting the necessity of transforming professional development from episodic courses into a continuous, lifelong process.

AIM: the aim of the study is to reveal the institutional logic of the four selected systems, compare them, and formulate practical conclusions for improving the continuous professional development system introduced in Uzbekistan starting in 2025.

MATERIALS AND METHODS: the research is based on comparative-descriptive and documentary analysis methods, specifically studying legal documents and scientific publications from the selected countries and Uzbekistan. The analysis was conducted in two stages using D. Stufflebeam's CIPP (Context — Input — Process — Product) evaluation model.

DISCUSSION AND RESULTS: the analysis results show that although professional development systems utilize different management models, their effectiveness heavily depends on the mutual alignment of system elements. Reliance on professional standards, workplace learning formats, and individual teacher planning are common foundational features across these diverse models.

CONCLUSION: the effectiveness of professional development relies on the consistency among its components rather than just the management model. When adapting foreign experience into Uzbekistan's professional development system, it is recommended to implement its methodological core in harmony with national values and pedagogical traditions, rather than merely copying its outward form.

Key words: professional development, continuous professional development, teacher professional standard, CIPP model, comparative education, workplace learning, lesson study, professional learning communities.

O‘qituvchining kasbiy salohiyati ta’lim sifatini belgilovchi omillar tizimida markaziy o‘rinni egallaydi. Xalqaro tadqiqotlarga ko‘ra, maktab ta’limi tizimi islohotlarining amaliy natijasi ko‘p jihatdan islohot g‘oyalarining sinf xonasi darajasidagi ijrosiga, ya’ni o‘qituvchining kundalik pedagogik amaliyotidagi o‘zgarishga bog‘liq bo‘ladi [2; 16]. Shu bois so‘nggi yigirma yillikda ko‘plab davlatlar malaka oshirishni epizodik kurslar sifatida emas, balki o‘qituvchining butun kasbiy faoliyati davomida amalga oshiruvchi uzluksiz jarayon sifatida qayta loyihalashtirishmoqdalar. Ushbu qayta loyihalash bir necha yo‘nalishda kechmoqda. Birinchidan, malaka oshirish muassasalarida o‘tkaziladigan

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

kurslardan ish joyida, real pedagogik vaziyatga bog‘langan o‘rganish shakllariga asosiy urg‘u berilmoqda [17], ikkinchidan, malaka oshirish o‘qituvchi kasb standarti va karyera bosqichlari bilan huquqiy hamda tashkiliy jihatdan bog‘lanmoqda [15], uchinchidan, malaka oshirish tizimi natijadorligini baholash mezonlari o‘quv soatlari hajmi, kurs yakunidagi baholaridan pedagogik amaliyotdagi o‘zgarish va o‘quvchi natijalariga qarab amaliyotga asoslanib [18] bormoqda.

Ushbu tadqiqot maqolasida obyekt sifatida tanlangan Singapur, Kanada Yaponiya, Estoniya kabi davlatlar bir-biridan sezilarli darajada farq qiluvchi boshqaruv modellarini namoyish etadi. Singapur yagona markazlashgan va yuqori darajada muvofiqlashtirilgan tizimga, Kanada esa federativ tuzilishga asoslangan, vakolatlari provinsiyalarga to‘liq berilgan tizimga ega. Yaponiyada ma’muriy jihatdan iyerarxik, ammo maktab ichida kuchli jamoaviy o‘rganish an’anasiga tayanuvchi model shakllangan. Estoniya esa maktab avtonomiyasi yuqori bo‘lgan, kasbiy standart va ixtiyoriy sertifikatlashga tayanuvchi model sifatida namoyon bo‘ladi. Bunday tanlov qiyosiy tahlil uchun metodologik jihatdan asoslangan bo‘lib malaka oshirish samaradorligining bitta boshqaruv modeliga emas, balki tizim elementlarining o‘zaro muvofiqligiga bog‘liqligini aniqlash imkonini beradi.

Tadqiqot maqsadi sifatida mazkur to‘rt tizimlarning institutsional mantiqiy asoslarini ochib berish, ularni yagona baholash modeli doirasida qiyoslash va O‘zbekiston Respublikasida 2025-yil 1-yanvardan joriy etilgan uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish uchun amaliy ahamiyatga ega xulosalarni shakllantirishdan iborat.

Tadqiqot qiyosiy-tavsifiy va hujjatli tahlil usullariga asoslanadi. Manbaviy baza uch guruhga bo‘linadi: (a) tegishli davlatlarning ta’lim vazirliklari va kasbiy tartibga soluvchi organlarining rasmiy hujjatlari; (b) o‘rganilayotgan davlatlar tadqiqotchilarining retsenzlanadigan ilmiy nashrlari; (v) O‘zbekiston Respublikasining amaldagi normativ-huquqiy hujjatlari.

Tahlil ikki bosqichda amalga oshirildi. Birinchi bosqichda har bir davlat tizimi alohida, bir xil tahlil ramkasi asosida tavsiflandi: normativ asos, institutsional arxitektura, ishtirok mexanizmi, mazmun va shakllar, kasbiy standart bilan bog‘liqlik, moliyalashtirish, monitoring, hamda nodavlat ta’lim tashkilotlarining tizimdagi o‘rni. Ikkinchi bosqichda tanlangan davlatlar malaka oshirish tizimlari D. Stufflebeamning CIPP baholash modeli orqali umumlashtirildi. CIPP modeli ushbu tadqiqot uchun bir necha sababga ko‘ra ishonchli natijalarni qo‘lga kiritishga asos bo‘ladi. Bularga malaka oshirish kurslarini o‘quv dasturlari sifati bo‘yicha emas, balki kontekst, resurs, jarayon va natija bo‘g‘inlari kesimida baholaydi hamda baholashni boshqaruv qarorlarini takomillashtirish vositasi sifatida talqin qiladi [14]. Bu esa qiyosiy tahlil natijalarini bevosita boshqaruv tavsiyalariga aylantirish imkonini beradi.

Tadqiqotning cheklovi shundan iboratki, qiyosiy tahlil hujjatli manbalar va nashr etilgan tadqiqot natijalariga tayanadi. Ushbu to‘rt davlatlarning barchasida malaka oshirishning o‘quvchi natijalariga ta’sirini o‘lchovchi uzoq muddatli eksperimental

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ma’lumotlar cheklangan. Bu holat Singapur tizimiga oid tadqiqotlarda ham alohida qayd etilgan [1].

1. Singapur: markazlashgan muvofiqlashtirish va kasbiy o‘sish modeli

1.1. Institutsional arxitektura

Singapur tizimining o‘ziga xosligi malaka oshirishning uch bo‘g‘inli, ammo yagona ta’lim siyosatiga bo‘ysundirilgan provayderlar tarmog‘ida namoyon bo‘ladi. Milliy ta’lim instituti (National Institute of Education) yuqori malaka darajasiga olib boruvchi dasturlarni, jumladan yosh o‘qituvchilar uchun malaka oshirish, tajribali o‘qituvchilar uchun ta’limiy yetakchilik va maktab rahbarlari uchun boshqaruv dasturlarini amalga oshiradi. Ikkinchi bo‘g‘in — 2010-yilda Ta’lim vazirligi tomonidan tashkil etilgan Singapur o‘qituvchilari akademiyasi (Academy of Singapore Teachers) va oltita malaka oshirish markazlari bo‘lib, ular turli maktab o‘qituvchilarini tarmoq shaklidagi o‘rganish imkoniyatlari atrofida birlashtiradi. Uchinchi bo‘g‘inni maktablarning o‘zi tashkil etadi, chunki kasbiy rivojlanish imkoniyatlarining sezilarli qismi bevosita ish joyida yuqori samaradorlikni taqdim etadi [1].

Bunday tizimli hamda bosqichli taqsimot malaka oshirishning uch xil vazifasini — nazariy-akademik chuqurlashtirish, kasbiy hamjamiyat orqali tajriba almashinuvi va amaliyotga bevosita bog‘langan o‘rganishni — institutsional jihatdan ajratadi va shu bilan birga yagona ta’lim siyosati negizida rivojlantiradi.

1.2. Kasbiy o‘sish modeli va karyera yo‘llari

Malaka oshirish ta’lim siyosatining har uchala provayderlari faoliyati “O‘qituvchi kasbiy o‘sishi modeli” (Teacher Growth Model) orqali muvofiqlashtiriladi. Model malaka oshirish mazmunini o‘qituvchining shaxsiy kasbiy qiziqishlari, maktabning ehtiyojlari va milliy o‘quv dasturi maqsadlari bilan uyg‘unlashtirishni ko‘zda tutadi [1; 2]. Amalda bu shuni anglatadiki, o‘qituvchining individual o‘rganish rejasi na faqat ma’muriy topshiriq, na faqat shaxsiy tanlov mahsuli bo‘ladi — u uch manbadan kelib chiquvchi ehtiyojlarning kesishmasida shakllanadi. Tizim malaka oshirish karyera zinapoyasi bilan bevosita bog‘langan. Tizimda uchta karyera yo‘nalishi (Teacher Career Tracks) — o‘qituvchilik (Teaching Track), yetakchilik (Leadership Track) va mutaxassislik (Senior Specialist Track) yo‘nalishlari amal qiladi, shuningdek, har bir yo‘nalish bo‘ylab yuqoriga siljish tegishli darajadagi kasbiy rivojlanish dasturlarini o‘zlashtirishni talab qiladi [2; 3]. Turli tajriba va karyera bosqichidagi o‘qituvchilar uchun turlicha rivojlanish imkoniyatlari ochiq bo‘lishi tizimning tabaqalashtirilganligini ta’minlaydi [1].

1.3. Ishtirok mexanizmi va shakllari

Singapur o‘qituvchilariga yiliga 100 soatgacha kasbiy rivojlanish imkoniyati beriladi. Muhim jihat shundaki, bu soatlar majburiy norma sifatida emas, balki o‘qituvchining huquqi (entitlement) sifatida belgilangan [1]. Faoliyat turlari keng doirani qamrab oladi. Bularga tuzilmali kurslar va dasturlardan tortib, harakatdagi tadqiqot (action research) va darsni birgalikda tadqiq etish kabi amaliyotga yo‘naltirilgan shakllargacha qamrab oladi [1]. Maktablarda kasbiy o‘rganuvchi hamjamiyatlar (professional learning communities) tizimli ravishda faoliyat yuritadi va ular ish jadvaliga rasman kiritilgan vaqt hisobidan ishlaydi. Bu

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

esa darsga qanchalik jiddiy tayyorgarlik bilan kirgani kabi kasbiy o‘rganish hamjamiyatlaridagi faoliyatida ham faol va doimiy ishtirok etib boradi. Rivojlanish natijalari kengaytirilgan mehnat samaradorligini boshqarish tizimi doirasida yil yakunida monitoring qilinadi hamda baholash o‘qituvchining kasbiy o‘sishi va o‘quvchilar natijalari bilan bog‘lanadi [2].

1.4. Nodavlat sektor va tizimning cheklovlari

Singapurda umumiy o‘rta ta’limning asosiy qismi Ta’lim vazirligi tasarrufidagi maktablar zimmasiga tushadi, shu bois yuqorida tavsiflangan tizim asosan davlat maktablari o‘qituvchilarini qamrab oladi [1]. Xalqaro va xususiy maktablar o‘qituvchilari uchun kasbiy rivojlanish ish beruvchi tashkilot yoki xalqaro kasbiy uyushmalar tomonidan tashkil etiladi va milliy tizimga to‘liq integratsiyalashmagan. Bundan xulosa qilish mumkinki, Singapur malaka oshirish tizimining markazlashgan model yuqori muvofiqlikni ta’milash bilan bir qatorda davlat sektori bilan chegaralanadi.

Tizimning ikkinchi cheklovi — malaka oshirishning pedagogik amaliyotga va o‘quvchi natijalariga ta’sirini baholovchi empirik tadqiqotlar yetarli emasligi bilan izohlash mumkin. Bu masala Singapur tadqiqotchilari tomonidan ochiq e’tirof etilgan va keyingi tadqiqot yo‘nalishi sifatida ko‘rsatilgan [1].

2. Kanada: desentralizatsiya sharoitida kasbiy avtonomiya modeli

2.1. Boshqaruvning umumiy tuzilishi

Kanadada federal ta’lim vazirligi mavjud emas, Kanada konstitutsiyasiga ko‘ra ta’lim sohasidagi barcha vakolatlar va mas’uliyat to‘liqligicha provinsiya va hududlarga (Provinces and Territories) taqdim etilgan desentralizasiyalashgan yondashuvga asoslanadi. Shu sababli mamlakatda yagona milliy malaka oshirish tizimi emas, balki o‘n uchta mustaqil tizim faoliyat yuritadi. Shunga qaramay, milliy miqyosdagi tadqiqotlar bir qator umumiy xususiyatlarni taqdim etganligini ko‘rish mumkin. Bunda kasbiy o‘rganishning ko‘p shakllarda kechishi, o‘qituvchi kasbiy uyushmalarining tizimdagi kuchli o‘rni va yagona qolipga solingan yondashuvning samarasizligi [4] kabi xulosalar taqdim etilgan.

Kanada tajribasining metodologik jihatdan eng qimmatli xulosasi tizim tomonidan yo‘naltiriladigan (system-directed) va o‘qituvchining o‘zi yo‘naltiradigan (self-directed) kasbiy rivojlanish o‘rtasidagi muvozanat masalasidir. Tadqiqotchilar bu muvozanatni murakkab va bahsli masala sifatida baholaydi hamda uni oldindan berilgan formula bilan hal qilib bo‘lmasligini ta’kidlaydi [4]. Bu xulosa markazlashgan malaka oshirish tizimlar uchun bevosita ahamiyatga ega.

2.2. Ontario provinsiyasi tajribasi

Ontario provinsiyasida kasbiy o‘rganishni ta’minlash mas’uliyati Ontario ta’lim vazirligi, Ontario o‘qituvchilar kollegiyasi, o‘qituvchi federatsiyalari va maktab kengashlari o‘rtasida taqsimlangan. Vazirlik yiliga ikkita kasbiy rivojlanish kunlarini provinsiya ta’lim ustuvorliklariga bag‘ishlashni belgilaydi va qo‘shimcha ravishda to‘rt kungacha boshqa kasbiy rivojlanish tadbirlarini o‘tkazishga ruxsat beradi [6]. Bundan tashqari yangi

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

o‘qituvchilarni moslashtirish dasturi, o‘sishga yo‘naltirilgan mehnat samaradorligini baholash tartibi va o‘qituvchining o‘zi tanlagan mavzu bo‘yicha tadqiqot olib borishini moliyalashtiruvchi “O‘qituvchining o‘rganishi va yetakchiligi” dasturi amal qiladi [5; 6].

Ontario o‘qituvchilar kollegiyasi kasbiy o‘z-o‘zini tartibga soluvchi organ sifatida faoliyat yuritadi va qo‘shimcha malaka kurslarini akkreditatsiyadan o‘tkazadi. Bunday kurslarni muvaffaqiyatli tamomlash o‘qituvchining rasmiy malaka portfoliosiga kiritiladi va mehnat haqi jadvalidagi o‘rniga ta’sir qiladi [6]. Ayni shu bog‘liqlik — kasbiy o‘rganish, rasmiy tan olinish va moddiy rag‘batlantirish o‘rtasidagi bog‘liqlik — Kanada modelining ishlash mexanizmini tushuntiradi.

“O‘qituvchining o‘rganishi va yetakchiligi” dasturi alohida o‘ziga xos muhim jihatlarga ega. U tajribali o‘qituvchilarga o‘z tashabbusi bilan kasbiy rivojlanish loyihasini amalga oshirish, uning natijalarini hujjatlashtirish va boshqa o‘qituvchilarga tarqatish imkonini beradi. Dastur tadqiqotchilari uni o‘qituvchining yetakchilik salohiyatini rivojlantirish va bilim almashinuvini kuchaytirish vositasi sifatida baholaydi [5].

2.3. Alberta va Britaniya Kolumbiyasi tajribasi

Alberta provinsiyasida o‘qituvchi faoliyati sifat standarti amal qiladi. Ushbu standart oltita kompetensiyani belgilaydi va ular orasida karyera davomida uzluksiz o‘rganishda ishtirok etish alohida kompetensiya sifatida qayd etilgan [7]. Har bir o‘qituvchi har yili kasbiy o‘sish rejasini tuzadi, uni maktab rahbari bilan muhokama qiladi va yil yakunida bajarilishini hisobotda aks ettiradi. Bu mexanizm malaka oshirishni tashqi tadbirdan o‘qituvchining shaxsiy mas’uliyatiga asoslangan rejalashtirilgan malaka oshirish jarayonga aylantiradi.

Britaniya Kolumbiyasida esa kasbiy rivojlanish kunlarining sezilarli qismi bevosita o‘qituvchilar jamoasi ixtiyoriga beriladi va mazmuni hududagi kasbiy uyushmalar hamda maktab jamoasi tomonidan belgilanadi [4]. Bu yondashuv o‘qituvchi kasbiy avtonomiyasini maksimal darajada taminlaydi, ammo mazmun sifatining hududlar bo‘ylab bir xil bo‘lishini kafolatlamaydi.

2.4. Nodavlat sektor

Kanadada mustaqil (xususiy) maktablarning maqomi provinsiyalar bo‘yicha farq qiladi. Britaniya Kolumbiyasi kabi provinsiyalarda mustaqil maktab o‘qituvchilaridan ham davlat sertifikatiga ega bo‘lish talab etiladi va ular kasbiy rivojlanish talablariga bo‘ysunadi; ayrim provinsiyalarda esa xususiy maktab o‘qituvchilari uchun kasbiy tartibga soluvchi organga a’zolik majburiy emas [6]. Natijada nodavlat sektor o‘qituvchilarining kasbiy o‘rganishi asosan ish beruvchining ichki siyosati bilan belgilanadi.

3. Yaponiya: iyerarxik boshqaruv va maktab ichidagi jamoaviy tadqiqot

3.1. Kenshu tizimining tuzilishi

Yaponiyada malaka oshirish (kenshu) tizimi vertikal tarzda tashkil etilgan. Unda ta’lim, madaniyat, sport, fan va texnologiya vazirligi umumiy siyosatni belgilaydi, prefektura ta’lim kengashlari va ularning tasarrufidagi ta’lim markazlari esa dasturlarni bevosita amalga oshiradi [10]. Tizimning umurtqa pog‘onasini karyera bosqichlariga bog‘langan majburiy treninglar tashkil etadi. Maktabda pedagoglik faoliyatini yangi boshlagan

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

o‘qituvchilar uchun moslashuv treninglar, o‘rta bo‘g‘in o‘qituvchilari uchun malakani oshirishga qaratilgan treninglar tashkil etiladi[10].

2016-yilda amalga oshirilgan qonunchilik o‘zgarishlaridan so‘ng prefektura ta’lim kengashlari o‘z hududlari uchun o‘qituvchi rivojlanishi ko‘rsatkichlarini ishlab chiqish majburiyatini oldi. Bu ko‘rsatkichlar malaka oshirish dasturlarini karyera bosqichlari bo‘yicha tizimlashtirish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi [10].

3.2. Darsni birgalikda tadqiq etish an’anasi

Yaponiya tajribasining xalqaro miqyosda eng ko‘p o‘rganilgan elementi — maktab ichida amalga oshiriladigan darsni birgalikda tadqiq etish (jugyo kenkyu) amaliyotidir. Uning mohiyati o‘qituvchilar jamoasining birgalikda dars loyihasini ishlab chiqishi, uni sinfda o‘tkazishi, kuzatishi va tahlil qilishidan iborat.

Yapon tadqiqotchilari bu amaliyotning xorijda ko‘pincha soddalashtirilgan tarzda talqin qilinishiga e’tibor qaratadi. Xususan, T.Fujii darsni birgalikda tadqiq etishning mohiyati darsni kuzatish va muhokama qilishda emas, balki tadqiqot savolini shakllantirish, o‘quv topshirig‘ini puxta loyihalash va o‘quvchi tafakkurini oldindan bashorat qilishga qaratilgan tayyorgarlik bosqichi ekanligini ko‘rsatib ushbu bosqichni e’tibordan chetda qoldirish amaliyotni shakliy tadbirga aylantiradi [9] degan xulosani ilgari suradi. Bu kuzatuv malaka oshirish shakllarini xorijdan o‘zlashtirishda metodologik ogohlantirish sifatida qabul qilinishi lozim.

3.3. Litsenziyani yangilash tizimining joriy etilishi va bekor qilinishi

2007-yilda Yaponiya ta’lim qonunchiligiga kiritilgan o‘zgartirishlar asosida 2009-yildan o‘qituvchilik litsenziyasini yangilash tizimi joriy etildi. Tizim har bir o‘qituvchidan har o‘n yilda kamida 30 soatlik maxsus universitet kurslarini o‘zlashtirishni talab qildi. 2021-yil oxirida hukumat ushbu tizimni bekor qilish to‘g‘risida qaror qabul qildi va u 2022-yil iyul oyida amaliyotdan chiqarildi [8; 10].

Tadqiqotlar tahlillariga ko‘ra bekor qilishdagi asosiy sabablar sifatida kurslar mazmuni o‘qituvchilar tomonidan ijobiy baholangan bo‘lsa-da, ishtirokning majburiy va davriy xarakteri o‘qituvchilar zimmasiga sezilarli yuk yuklagan, kurs beruvchi universitet professor-o‘qituvchilari esa majburiy ishtirok sharoitida sifatni oshirishga qaratilgan sa’y-harakatlari rag‘batlanmaganini qayd etgan [8]. Bundan tashqari, tizimdagi ushbu elementning amal qilish davri o‘qituvchi kadrlar tanqisligi kuchaygan vaqtlarga to‘g‘ri kelganligi ham tashkiliy sabablardab biri sifatida e’tirof etish mumkin.

2023-yildan boshlab malaka oshirish tizimiga joriy etilgan yangi yondashuv majburiy davriy sertifikatlash o‘rniga o‘qituvchining kasbiy rivojlanish tarixini muntazam qayd etish va maktab rahbari bilan individual maslahatlashuv asosida keyingi o‘rganish yo‘nalishini belgilashga tayanadi [10]. Boshqacha aytganda, nazorat markazi tashqi litsenziyalashdan maktab darajasidagi kasbiy suhbatga ko‘chirildi.

3.4. Nodavlat sektor va tizimning cheklovlari

Yaponiyada xususiy maktablar tizimi rivojlangan bo‘lib, ularning o‘qituvchilari uchun malaka oshirish asosan prefektura darajasidagi xususiy maktablar uyushmalari va

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

maktabning o‘zi tomonidan tashkil etiladi [8]. Tizimning asosiy cheklovi — o‘qituvchilar ish yuklamasining yuqoriligi va doimiy stressga olib boradigan bosim bilan bog‘liqdir. Ushbu cheklovlar malaka oshirish samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Rasmiy hujjatlarda maktab rahbariyati va ta’lim kengashlari zimmasiga ish vaqtini obyektiv baholash va yuklamani optimallashtirish vazifasi yuklanganligi qayd etilgan [10]. Bu jihat malaka oshirish shakllarini loyihalashda vaqt resursi cheklovini hisobga olish zarurligini ko‘rsatadi.

4. Estoniya: kasbiy standart va maktab avtonomiyasiga asoslangan model

4.1. Kasb standarti tizimning o‘zagi sifatida

Estoniya modelining markazida o‘qituvchi kasb standarti (kutsestandard) turadi. Standart o‘qituvchi kompetensiyalarini bir necha malaka darajasi bo‘yicha tavsiflaydi, boshlang‘ich pedagogik ta’lim dasturlari hamda uzluksiz kasbiy rivojlanish uchun umumiy ramka (standart) vazifasini bajaradi [11]. Muhim jihat shundaki, standart faqat baholash vositasi emas, balki o‘qituvchining o‘z rivojlanishini rejalashtirish va o‘z-o‘zini baholash uchun mo‘ljallangan normativ-hujjat sifatida ishlab chiqilgan [12].

Kasbiy toifani rasman olish ixtiyoriy sertifikatlash tartibida amalga oshiriladi va bu jarayonda o‘qituvchilarning kasbiy uyushmasi ishtirok etadi. Bunday yechim kasbiy tan olinishni davlat ma’muriyatidan kasbiy hamjamiyat ixtiyoriga qisman o‘tkazadi va o‘qituvchi kasbining maqomini mustahkamlashga xizmat qiladi [12].

4.2. Institutsional tuzilish va provayderlar

Estoniyada maktablar yuqori darajadagi avtonomiyaga ega. Malaka oshirish ehtiyojlarini aniqlash va tegishli dasturni tanlash mas’uliyati asosan maktab rahbari va o‘qituvchining o‘ziga yuklanadi. Asosiy provayderlar sifatida Tartu universiteti va Tallin universiteti, shuningdek ta’lim sohasidagi nodavlat tashkilotlar faoliyat yuritadi. Yosh o‘qituvchilarni qo‘llab-quvvatlash uchun kasb yili (induction year) tizimi joriy etilgan bo‘lib, unda maktab darajasida mentorlik faoliyatini tashkil etish orqali universitet tomonidan metodik jihatdan qo‘llab quvvatlanadi [12].

4.3. Strategik ustuvorliklar

Ta’lim sohasini rivojlantirish strategiyasi 2021–2035 malaka oshirish siyosatining uzoq muddatli asosini belgilaydi. Strategiyaning uchta strategik maqsadidan biri bevosita “kompetentli va motivatsiyalangan o‘qituvchi va maktab rahbariyati”ga bag‘ishlangan. Unda maktablar uchun prognozlardan kelib chiqib yetarlicha sonda kompetentli va munosib haq to‘lanadigan o‘qituvchilar korpusini shakllantirish milliy ustuvorlik sifatida belgilangan [13]. Strategiyada shuningdek, nomoformal va informal tarzda o‘zlashtirilgan bilimlarni tan olish hamda mikrokvalifikatsiyalarni joriy etish yo‘nalishi ko‘rsatilgan [13]. Raqamli kompetensiya alohida yo‘nalish sifatida ajratilgan bo‘lib unda o‘qituvchi va o‘quvchining raqamli kompetensiya modellari ishlab chiqilgan va amaliyotga keng joriy etilgan. 2019-yildan raqamli kompetensiya o‘qituvchi kasb standartining muhim tarkibiy qismlaridan biriga aylantirilgan [11; 13].

4.4. Nodavlat sektor va tizimning cheklovlari

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Estoniyada xususiy maktablar davlat o‘quv dasturi va o‘qituvchilarga qo‘yiladigan yagona malaka talablariga bo‘ysunadi, shu bois kasbiy standart ikkala sektorda ham amal qiladi [11]. Bu holat qamrov jihatidan Singapur modelidan sezilarli farq qiladi.

Model kuchli tomonlari bilan bir qatorda ma’lum cheklovlarga ham mavjud. Maktab avtonomiyasining yuqoriligi malaka oshirish sifati va mazmunining maktablar hamda mahalliy o‘z-o‘zini boshqarish organlari bo‘ylab notekis bo‘linishiga olib kelishi mumkin. Bunda sertifikatlashning ixtiyoriyligi esa kasbiy standartning butun o‘qituvchilar korpusiga birdek ijobiy ta’sirini cheklaydi [12]. Ya’ni Estoniyada o‘qituvchining rasmiy kasbiy standart bo‘yicha toifa yoki sertifikat olishi majburiy emas. O‘qituvchi o‘z xohishiga ko‘ra sertifikatlashdan o‘tishi yoki o‘tmasdan ham oddiy tartibda dars berib yurishi mumkin. Sertifikat olish majburiy bo‘lmagani sababli, barcha o‘qituvchilar ham ushbu standart talablari bo‘yicha o‘z bilimi va kompetensiyasini rasman tasdiqlatishga intilavermaydi. Natijada standart yaratilgan bo‘lsa-da, u amalda barcha o‘qituvchilarni qamrab olmaydi.

Quyidagi jadvalda ilmiy tahlil uchun tanlangan davlatlar malaka oshirish tizimi asosiy institutsional parametrlar kesimida qiyoslangan.

1-jadval. Tanlangan davlatlar malaka oshirish tizimi tahlili

Parametr	Singapur	Kanada	Yaponiya	Estoniya
Boshqaruv modeli	Markazlashgan, yagona muvofiqlashtiruvchi vazirlik	Desentralizatsiya-lashgan, provinsiyalar to‘liq vakolatlarga ega	Iyerarxik: vazirlik — prefektura kengashlari — maktab	Markazlashgan strategiya, yuqori maktab avtonomiyasi
Asosiy provayderlar	NIE, O‘qituvchilar akademiyasi va mahorat markazlari, maktablar [1]	Universitetlar, kasbiy uyushmalar, maktab kengashlari [4]	Prefektura ta’lim markazlari, universitetlar, maktabning o‘zi [10]	Tartu va Tallin universitetlari, nodavlat tashkilotlar [12]
Ishtirok mexanizmi	Yiliga 100 soatgacha malaka oshirish imkoniyati (majburiy emas) [1]	Provinsiyaga qarab: belgilangan kasbiy kunlar + ixtiyoriy qo‘shimcha malaka kurslari [6]	Karyera bosqichlariga bog‘langan majburiy treninglar [10]	Kasbiy standartga asoslangan, ehtiyojdan kelib chiquvchi tanlov [11]
Kasbiy standart bilan bog‘liqlik	Kasbiy o‘sish modeli va uch karyera yo‘nalishi [2; 3]	Provinsiya standartlari, Albertaning oltita kompetensiyasi [7]	Prefektura darajasidagi rivojlanish ko‘rsatkichlari [10]	Milliy kasbiy standart, ixtiyoriy sertifikatlash [11; 12]
Ish joyida o‘rganish shakli	Kasbiy o‘rganuvchi hamjamiyatlar, sinfxonalardagi amaliy (harakatdagi) tadqiqotlar [1]	Hamkorlikdagi tadqiqotlar, o‘qituvchi tashabbusidagi loyihalar [4; 5]	Darsni birgalikda tadqiq etish (jugyo kenkyu-lesson study) [9]	Mentorlik, kasb yili, maktab ichidagi hamkorliklar [12]

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Moliyalashtirish manbayi	Davlat byudjeti, markazlashgan	Provinsiya byudjeti va kasbiy uyushmalar mablag‘lari [4]	Davlat va prefektura byudjeti [10]	Davlat byudjeti va maktab byudjeti [13]
Natijadorlikni baholash	Yillik mehnat samaradorligi tizimi orqali [2]	Kasbiy o‘sishga asoslangan baholash, individual malaka oshirish rejasi [6]	Kasbiy rivojlanish tarixini qayd etib borish va maktab rahbari bilan maslahatlashuv [10]	O‘qituvchilarningka sb standarti bo‘yicha o‘z-o‘zini baholash [12]
Nodavlat sektor qamrovi	Cheklangan, alohida nodavlat tashkiloti darajasida [1]	Provinsiyaga qarab turlicha [6]	Xususiy maktablar uyushmalari orqali tashkil etiladi [8]	Davlat maktablari bilan bir xil yagona talablar amal qiladi [11]
Kuchli tomoni	Siyosat, standart va karyeraning yuqori darajada o‘zaro muvofiqligi	O‘qituvchi tashabbusi va kasbiy avtonomiyaga asoslanganlig	Amaliyotga bevosita bog‘langan jamoaviy o‘rganish an’anasi	Standartga asoslangan yagona til va moslashuvchanlik
Asosiy cheklovi	Malaka oshirish kuslarining sinfdagi o‘quv sifatiga ta’sirining samaradorligi bo‘yicha empirik ma’lumot yetishmasligi [1]	Malaka oshirish sifati va qamrovining hududlar bo‘ylab notekisligi [4]	O‘qituvchi ish yuk-lamasining yuqoriligi [10]	Malaka oshirish sifatning maktablar bo‘ylab notekisligi [12]

Jadval tahlili shuni ko‘rsatadiki, to‘rt tizimning hech biri “eng yaxshi model”ni namoyish etmaydi. Ularning har biri o‘z ijtimoiy-ma’muriy konteksti bilan izchil bog‘langan yechimlar to‘plamidan iborat. Shu bilan birga, to‘rtala malaka oshirish tizimlari uchun umumiy bo‘lgan uchta xususiyat aniqlanadi. Bularga, birinchidan, malaka oshirish o‘qituvchi kasb standarti bilan bog‘langan; ikkinchidan, malaka oshirish tizimida maktabda pedagogik faoliyat bilan birga malaka oshirish shakllari rasmiy maqomga ega; uchinchidan, o‘qituvchining o‘z kasbiy rivojlanishini (malaka oshirishini) rejalashtirishdagi subyektivligi normativ jihatdan tan olingan.

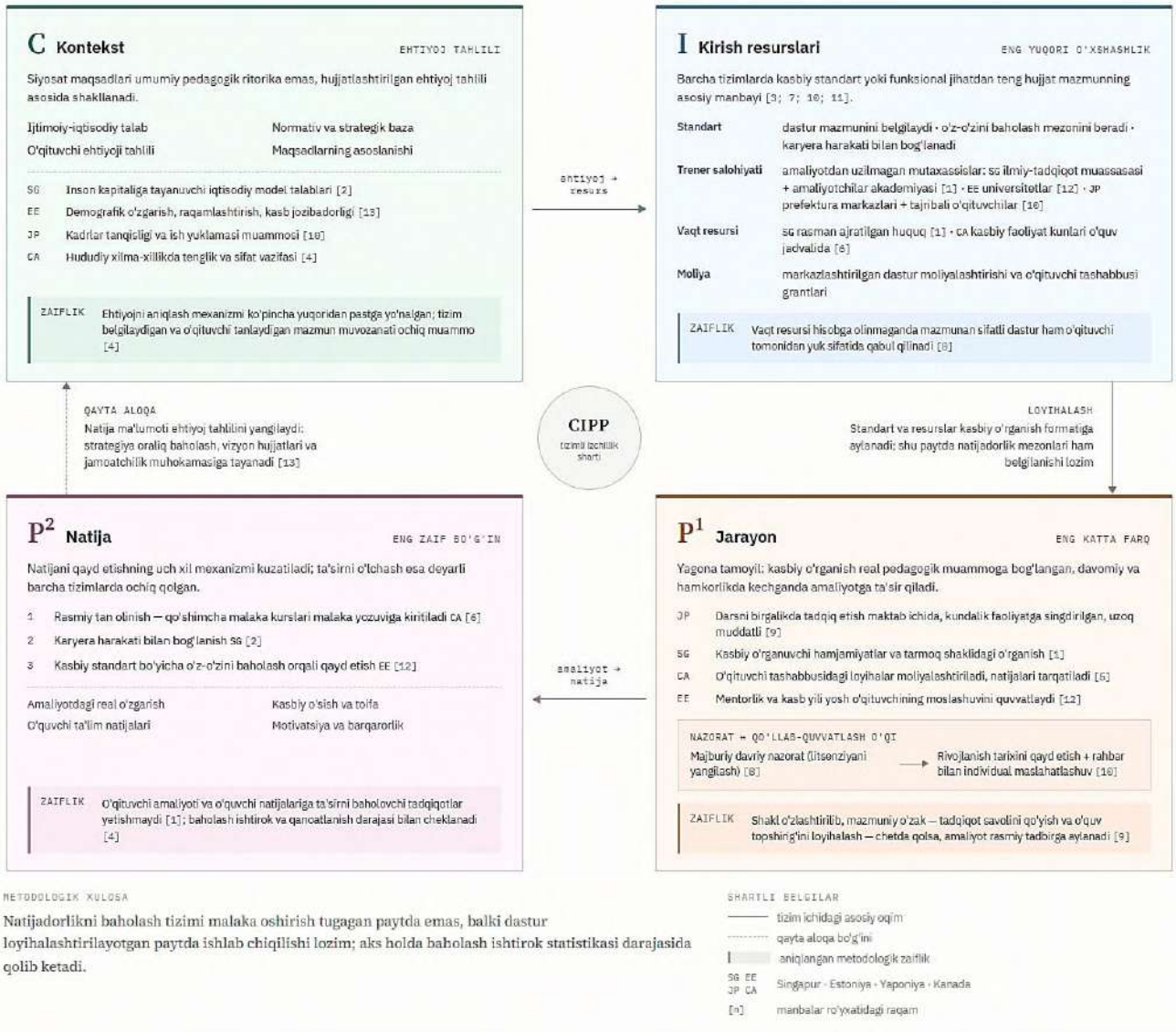
CIPP modeli asosidagi tahlili

CIPP modeli baholashni to‘rtta komponentlarga ajratadi. Bular kontekst (Context) — ehtiyoj va maqsadlarni aniqlash, kirish resurslari (Input) — strategiya, dastur va resurslarni baholash, jarayon (Process) — amalga oshirish sifati hamda natija (Product) — erishilgan ta’sir yoki amaliy natija [14] kabilardan iborat. Model doiraviy xarakterga ega hamda natija bosqichida olingan ma’lumot kontekstni qayta baholash uchun asos sifatida qo‘llaniladi.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

1-rasm. Malaka oshirish tizimini baholashda tanlanma davlatlar tajribasining tarkibiy tahlili (CIPP modeli asosida)

Izoh: uzluksiz kasbiy rivojlanish tizimida “Jarayon” bo‘g‘ini kurs muddati bilan tugamaydi — u kurslararo davrda maktab darajasida davom etadi va aynan shu davomiylik “Natija” bo‘g‘inini belgilaydi.

1. C: Kontekst (Context). Tadqiqot uchun tanlab olingan to‘rtala davlatlarning barchasida malaka oshirish siyosati aniq ijtimoiy-iqtisodiy va ta’limiy muammoga javob sifatida shakllantirilgan. Singapurda bu inson kapitaliga tayanuvchi iqtisodiy modelning talablari [2], Estoniyada demografik o‘zgarishlar, raqamlashtirish va o‘qituvchi kasbining jozibadorligi masalasi [13], Yaponiyada o‘qituvchi kadrlar tanqisligi va ish yuklamasi muammosi [10], Kanadada esa hududiy xilma-xillik sharoitida tenglik va sifatni ta’minlash vazifasidir [4]. Kontekst bo‘g‘inining metodologik ahamiyati shundaki, malaka oshirish maqsadlari umumiy pedagogik ritorika asosida emas, balki hujjatlashtirilgan ehtiyoj tahlili

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

asosida shakllantirilganda tizim izchil bo‘ladi. Estoniya tajribasi bunga aniq misol: strategiya ekspert guruhlari tayyorlagan vizyon hujjatlari, o‘tgan strategiyaning oraliq baholanishi va jamoatchilik muhokamasi natijalariga tayangan holda ishlab chiqilgan [13]. Kontekst darajasidagi umumiy zaif nuqtalarning mavjudligi o‘qituvchi ehtiyojini aniqlash mexanizmining ko‘pincha yuqoridan pastga (salbiy saldoda) yo‘nalganida namoyon bo‘ladi. Kanada tadqiqoti aynan shu nuqtada tizim tomonidan belgilanadigan va o‘qituvchi tanlaydigan mazmun o‘rtasidagi muvozanat masalasini ochiq muammo sifatida ko‘rsatib berilgan [4].

2. I: Kirish resurslari (Input). Bu bo‘g‘inda to‘rt tizim eng katta o‘xshashlikni namoyish etayotganligi ko‘rinadi. Ya’ni barchasida kasbiy standart yoki unga funksional jihatdan teng hujjat malaka oshirish mazmunining asosiy manbayi hisoblanadi [3; 7; 10; 11]. Standart uch vazifani bajaradi, birinchi dastur o‘quv mazmunini belgilaydi, o‘qituvchining o‘z-o‘zini baholashi uchun asosiy mezon sifatda xizmat qiladi va karyera harakat yo‘li bilan bog‘lanadi. Ikkinchi muhim kirish resursi — trenerlar salohiyati hisoblanadi. Singapurda bu vazifa ilmiy-tadqiqot muassasasi va amaliyotchi o‘qituvchilar akademiyasi o‘rtasida taqsimlangan [1], Estoniyada universitetlar zimmasiga yuklangan [12], Yaponiyada esa prefektura ta’lim markazlari va tajribali o‘qituvchilar birgalikda bajaradi [10]. Uchala yechimning umumiy jihati — trener sifatida amaliyotdan uzilmagan mutaxassislarning jalb etilishi hisoblanadi. Uchinchi resurs — vaqt. Singapurda kasbiy rivojlanish uchun vaqt rasman ajratilgan huquq sifatida belgilangan [1], Kanadada kasbiy faoliyat kunlari o‘quv jadvaliga kiritilgan [6]. Yaponiya tajribasi esa vaqt resurslari taqsimoti yetarlicha hisobga olinmaganda hatto mazmunan sifatli o‘quv dasturlari ham o‘qituvchi tomonidan ortiqcha yuklama sifatida qabul qilinishini ko‘rsatadi [8].

3. P1: Jarayon (Process). Jarayon bo‘g‘ini to‘rt tizim o‘rtasidagi eng sezilarli farqlarni ochib beradi. Yaponiya modelida malaka oshirishga doir asosiy faoliyatlar maktab da amalga oshiriladi. Darsni birgalikda tadqiq etish o‘qituvchilarning kundalik faoliyatiga singdirilgan va uzoq muddatli xarakterga ega [9]. Singapurda kasbiy o‘rganuvchi hamjamiyatlar va markazlashgan tarmoq shaklidagi o‘rganish ushbu vazifani bajaradi [1]. Kanada malaka oshirish tizimida o‘qituvchi tashabbusidagi loyihalar moliyalashtiriladi va erishilgan metodik natijalari barcha pedagoglarga yetkaziladi [5].

Estoniyada mentorlik va kasb yili yosh o‘qituvchining moslashuv jarayonini tizimli qo‘llab-quvvatlaydi [12]. Ushbu farqlarning ortida yagona metodologik tamoyil o‘z isbotini topadi. Ya’ni pedagoglarning kasbiy rivojlanishi real pedagogik muammoga bog‘langan, davomiy va hamkorlikda kechganda amaliyotga ta’sir qiladi. Yaponiya tajribasiga ko‘ra shakl o‘zlashtirilib, uning mazmuniy o‘zagi (tadqiqot savolini qo‘yish va o‘quv topshirig‘ini loyihalash) e’tibordan chetda qolsa, amaliyot rasmiy tadbirga aylanishi [9] tadqiqotlarda keltirilgan.

Jarayon bo‘g‘inining ikkinchi jihati — nazorat va qo‘llab-quvvatlash o‘rtasidagi nisbat hisoblanadi. Yaponiyaning litsenziyani yangilash tizimidan voz kechish tajribasi majburiy davriy nazoratning o‘zi kasbiy o‘sishni ta’minlamasligini, aksincha, qarshilik va

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

yuk hissini kuchaytirishi mumkinligini ko‘rsatadi [8]. Uni almashtirgan yechim — rivojlanish tarixini qayd etish va maktab rahbari bilan individual maslahatlashuv — nazoratni qo‘llab-quvvatlash bilan almashtirish yo‘nalishidagi harakat sifatida talqin qilish mumkin [10].

4. P2: Natija (Product). Natija bo‘g‘ini barcha to‘rt tizimning zaif nuqtalarini aniqlashga xizmat qiladi. Singapur tadqiqotchilari malaka oshirishning o‘qituvchi amaliyoti va o‘quvchi natijalariga ta’sirini baholovchi tadqiqotlar yetishmasligini bevosita e’tirof etadi [1]. Kanadada baholash asosan malaka oshirish tadbirlaridagi ishtiroki va undan tinglovchilarning qanoatlanish darajasini o‘lchash bilan cheklanadi [4]. Shu bilan birga, tahlil qilingan malaka oshirish tizimlarda natijani qayd etishning uch xil mexanizmi kuzatiladi. Birinchisi — malaka oshirish natijasining rasmiy tan olinishi (Kanadada qo‘shimcha malaka kurslarining kiritilishi) [6]. Ikkinchisi — natijaning kelgusi karyera faoliyati bilan bog‘lanishi (Singapur) [2]. Uchinchisi — natijaning kasb standarti asosida o‘z-o‘zini baholash orqali qayd etilishi (Estoniya) [12].

CIPP tahlilining umumiy xulosasi sifatida o‘rganilga to‘rtala malaka oshirish tizimlarining qiyosiy tahlili malaka oshirish samaradorligini belgilovchi omillar alohida olingan komponent emas, balki komponentlar o‘rtasidagi muvofiqlik sifatida qaralishini ko‘rsatadi. Kasbiy standart (Input) o‘qituvchining real ehtiyojidan (Context) uzilgan bo‘lsa, dastur formal xarakter oladi. Sifatli dastur (Input) kurslararo davrda qo‘llab-quvvatlanmasa (Process), uning ta’siri qisqa muddatli bo‘ladi. Amaliyotga yo‘naltirilgan jarayon (Process) natijani qayd etish mexanizmi bilan bog‘lanmasa (Product), tizim o‘z-o‘zini takomillashtirish qobiliyatini yo‘qotishini qayd etish mumkin.

O‘zbekiston malaka oshirish tizimi konteksti

O‘zbekiston Respublikasida pedagoglarni uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimi so‘nggi yillarda yangicha yondashuvlar asosida takomillashtirilib kelinmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentning “Maktabgacha va maktab ta’limi tashkilotlari xodimlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” 2024-yil 21-iyundagi PQ-231-son qarori va uning ijrosini ta’minlash yuzasidan qabul qilingan Vazirlar Mahkamasining “Maktabgacha va maktab ta’limi xodimlarining uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish to‘g‘risida” 2024-yil 20-dekabrdagi 867-son qaroriga muvofiq, 2025-yil 1-yanvardan boshlab uzluksiz kasbiy rivojlanishning vertikal tizimi — vazirlik, malaka oshirish muassasasi va ta’lim tashkiloti bo‘g‘inlarini bog‘lovchi model joriy etildi. Tizim xodimlarning kasbiy ehtiyojlari va malaka toifasidan kelib chiqqan holda tabaqalashtirilgan ta’lim dasturlariga asoslanadi (rivojlantiruvchi o‘quv dasturlari asosida tashkil etilgan guruhlarda mutaxassis va ikkinchi toifali pedagoglar, yuksaltiruvchi o‘quv dasturlari asosida tashkil etilgan guruhlarda birinchi va oliy toifali pedagoglar malaka oshiradilar), malaka oshirish kurslari ishdan ajralgan holda besh yilda bir marta 100 soatlik o‘quv reja va dasturlar asosida tashkil etiladi, pedagoglar uchun dasturlar invariant va variativ modullardan tuziladi hamda kurslararo davrdagi uzluksiz kasbiy rivojlantirish kasbiy rivojlanish kuni va soati asosida alohida tartibda amalga oshiriladi [15].

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Mazkur normativ yechimlar yuqorida tahlil qilingan xalqaro tajriba bilan bir qator jihatlarda uyg‘un. Bularga tabaqalashtirilgan dasturlar Singapurdagi karyera bosqichlariga bog‘langan yondashuvga [1; 2], invariant va variativ modullarning kombinatsiyasi malaka oshirishning markazlashgan tizimi tomonidan belgilanadigan va o‘qituvchi tanlaydigan mazmun muvozanatiga [4], kurslararo davrni tartibga solish esa Yaponiya va Estoniyadagi maktab darajasidagi uzluksiz o‘rganish amaliyotiga mos keladi [9; 12]. Shu bilan birga CIPP modeli asosidagi tahlil doirasida aniqlangan zaif bo‘g‘inlar — ehtiyojni aniqlash mexanizmining ishonchliligi, kurslararo davrdagi qo‘llab-quvvatlashning amaldagi mazmuni va natijadorlikni pedagogik amaliyotdagi o‘zgarish orqali o‘lchash — milliy tizim uchun ham dolzarbligicha qolmoqda. Quyidagi tavsiyalar aynan ushbu bo‘g‘inlarni mustahkamlashga qaratilgan.

O‘zbekiston malaka oshirish tizimini takomillashtirishga doir tavsiyalar

1. Malaka oshirish mazmunini aniqlashda diagnostik ehtiyoj tahlilini majburiy bosqichga aylantirish. Har bir tinglovchi uchun kurs boshlanishidan avval kasbiy kompetensiyalarning diagnostikasini amalga oshirish hamda variativ modullar tanlovi shu diagnostika natijalariga bog‘lanishi maqsadga muvofiqdir. Diagnostika natijalari maktab darajasidagi pedagogik manitoring ma’lumotlari (dars kuzatuvi, o‘quvchi natijalari tahlili) bilan taqqoslanishi aniqlikning oshishiga xizmat qiladi. Bu yechim CIPP modelining kontekst bo‘g‘inini mustahkamlaydi va Estoniyada strategik hujjatlarni dalilga asoslangan tarzda shakllantirish amaliyotiga mos keladi [13].

2. Kurslararo davrni “maktabdagi amaliy-metodik tadqiqot faoliyati” formatida mazmunan to‘ldirish. Har bir tinglovchi kurs yakunida o‘z maktabida amalga oshiradigan, aniq metodik muammoga yo‘naltirilgan kichik tadqiqot rejasini shakllantirishi, uni fan metod birlashmasi doirasida hamkasblar bilan birgalikda amalga oshirishi va yarim yillik maktabdagi ish faoliyati yakunida natijasini taqdim etishi tavsiya etiladi. Yaponiya tajribasi shuni ko‘rsatadiki, bunday amaliyotning samaradorligi tayyorgarlik bosqichining puxtaligiga bog‘liqdir. Bunda tadqiqot savoli aniq qo‘yilmasa, amalga oshirilgan amaliy tadqiqot faoliyati shakliy tadbirga aylanib qoladi [9].

3. Malaka oshirish natijasini pedagogik amaliyotdagi o‘zgarish orqali baholovchi ikki bosqichli monitoring joriy etish. Birinchi bosqichda kurs yakunida o‘rganilgan bilim va ko‘nikmalarni baholanadi, ikkinchi bosqichda esa kursdan 4–6 oy o‘tib maktabda dars kuzatuvi va o‘quv-metodik faoliyatlar tahlili asosida sinfdagi o‘quv sifatining o‘zgarishi orqali aniqlanadi. Baholash mezonlari o‘quv reja va dastur mazmuni bilan parallel ravishda ishlab chiqishni va unga uyg‘un ravishda o‘zgartirishni talab etadi. Ushbu yondashuv CIPP modelining natija bo‘g‘inini kuchaytiradi va xalqaro tajribada zaif hisoblangan nuqtani to‘ldirishga [1; 4] xizmat qiladi.

4. Malaka oshirish natijalarini pedagogning rasmiy kasbiy portfoliosida raqamli shaklda yig‘ib borish va uni malaka toifasi bilan bog‘lash. Har bir pedagog uchun raqamli kasbiy rivojlanish portfoliosi yuritilib, unda kurslar, kurslararo faoliyat natijalari, metodik ishlanmalar va mentorlik tajribasi qayd etilsa, malaka toifasini oshirish jarayoni obyektiv

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

dalillarga ham tayanilishiga olib keladi. Kanadada qo‘shimcha malaka kurslarining rasmiy malaka sifatida pedagoglar portfoliosiga kiritilishi va moddiy rag‘batlantirish bilan bog‘lanishi ushbu mexanizmning amaliyotda sinovdan o‘rganligini ko‘rsatadi [6].

5. Malaka oshirish muassasalari trenerlari (professor-o‘qituvchilari) uchun amaliyot bilan uzviylikni saqlash talabini normative jihatdan mustahkamlash. Trenerlarning muayyan davr mobaynida umumiy o‘rta ta’lim maktabida dars berishi yoki darslarni kuzatib dars tahlilini amalga oshirishi hamda maktablar faoliyati bilan bog‘liq o‘quv-metodik loyihalarida ishtirok etishlarini tizimli ravishda tashkil etish, shuningdek, tajribali maktab o‘qituvchilarining trener sifatida ma’lum davrlarda jalb etilishi tavsiya etiladi. Singapur modelida ilmiy-tadqiqot muassasasi va amaliyotchi o‘qituvchilar akademiyasining vazifalarni taqsimlashi ayni shu maqsadga xizmat qiladi [1; 3].

6. Maktab rahbari va o‘rinbosarlari zimmasiga pedagog bilan yillik kasbiy rivojlanish rejasi va uni amalga oshirish imkoniyatlariga doir suhbatini o‘tkazish vazifasini yuklash. Suhbat natijasida pedagogning individual kasbiy rivojlanish rejasi shakllantirilib, u maktabning rivojlanish rejasi bilan bog‘lanadi. Yaponiyada majburiy davriy sertifikatlashdan rivojlanish tarixini qayd etish va rahbar bilan maslahatlashuvga o‘tilishi [10], Albertada esa yillik kasbiy o‘sish rejasining amal qilishi [7] bu mexanizmning ikki xil sharoitda ham ishlashini tasdiqlaydi.

Yuqorida keltirilgan tavsiyalar xorijiy davlatlar tajribasini to‘g‘ridan-tog‘ri amaliyotga mexanik uslubda ko‘chirishni emas, balki uning metodologik o‘zagini milliy pedagogik an’analarga asoslanib integratsiya qilish maqsad qilingan.

Bunda ikkinchi va oltinchi tavsiyalarning zaminida ustoz-shogird an’anasi yotadi. O‘zbek pedagogik madaniyatida tajriba uzatishning asosiy shakli tarixan yozma ko‘rsatmalar va o‘z o‘rganganlarigagina tayanib qolishga emas, balki ustozning shogird bilan bevosita, uzoq muddatli xamkorlikdagi faoliyatiga asoslangan. Maktabdagi maktabdagi amaliy-metodik tadqiqot faoliyati va yillik rivojlanish rejasi uchun suhbatlar ayni shu an’ananing zamonaviy institutsional shakli sifatida ko‘rish mumkin. Bu jihat Yaponiya tajribasi bilan tipologik jihatdan yaqin, chunki u yerda ham jamoaviy dars tadqiqoti g‘arbning menejerlik nazorat modelidan emas, balki milliy jamoaviy mas’uliyat madaniyatiga asoslanib rivojlangan [9].

Ikkinchi va uchinchi tavsiyalar maktab metod birlashmalarining mavjud tuzilmasiga tayanadi. Milliy ta’lim tizimida fan metod birlashmasi uzoq yillik an’anaga ega tashkiliy shakl bo‘lib, uni yangi mazmun bilan to‘ldirish yangi tuzilma yaratishdan ko‘ra kam resurs talab qiladi va jamoa tomonidan tabiiy qabul qilinadi.

Beshinchi tavsiya ilm va amaliyot birligi haqidagi milliy pedagogik qarashga muvofiq keladi. Ma’rifatparvarlik an’anasida bilim uning amaliy foydasi bilan birgalikda qadrlangani kabi trenerning maktab amaliyotidan uzilmasligi talabi ayni shu tamoyilning institutsional ifodasidir.

To‘rtinchi tavsiya kasbiy obro‘ va ustozlik maqomining ijtimoiy tan olinishi bilan bog‘lanadi. Kasbiy portfolio pedagogning yillar davomida to‘plagan mehnatini

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

hujjatlashtirilgan shaklda ko‘rsatadi va uni obyektiv rag‘batlantirish asosiga aylantiradi, bu esa o‘qituvchi kasbining jamiyatdagi nufuzini oshirishga xizmat qiladi.

Birinchi tavsiya esa mas’uliyat va halollik tamoyiliga tayanadi. Bunda diagnostika natijalarining ochiq va shaffofligi malaka oshirishni shakliy ko‘rsatkichidan real kasbiy ehtiyojga javob beruvchi jarayonga aylantiradi.

Singapur, Kanada, Yaponiya va Estoniya davlatlarining malaka oshirish tizimlarining qiyosiy tahlili va tadqiqot natijalariga assoslanib quyidagi umumiy xulosalar keltirish mumkin. Birinchidan, malaka oshirish samaradorligi boshqaruv modelining markazlashgan yoki desentralizatsiyalashgan bo‘lishi bilan emas, balki tizim komponentlarining o‘zaro muvofiqligi bilan belgilanadi. Markazlashgan Singapur va yuqori avtonomiyaga ega Estoniya tizimlari qarama-qarshi ma’muriy mantiqqa tayansa-da, ikkalasida ham kasbiy standart, dastur mazmuni va kasbiy karyera bosqichlari yagona satandartda integratsiyalashgan. Ikkinchidan, o‘rganilgan to‘rtala malaka oshirish tizimlarida ham kasbiy rivojlanishning asosiy manbasi va joyi malaka oshirish tashkilotidan maktabga, sinf xonasiga ko‘chganligini ko‘rish mumkin. Malaka oshirish kurs bu jarayonning boshlang‘ich nuqtasi sifatida ko‘riladi, ammo o‘zgarish maktab darajasidagi hamkorlikda, davomiy va real pedagogik muammolarga bog‘langan kasbiy mehnat faoliyatida ro‘y beradi. Uchinchidan, majburiy davriy nazoratning o‘zi kasbiy o‘sishni ta’minlamaydi. Yaponiyaning litsenziyani yangilash tizimidan voz kechishi bu xulosaning eng aniq empirik isboti hiosblanadi. Mazmunan qoniqarli baholangan malaka oshirish kursi ham majburiy va ortiqcha yuklamaga olib keladigan shaklda taqdim etilganda kutilgan natijani bermaydi. To‘rtinchidan, barcha tahlil qilingan tizimlarning eng zaif bo‘g‘ini — natijadorlikni pedagogik amaliyotdagi real o‘zgarish orqali o‘lchash mexanizmining yetarli rivojlanmaganligi hisoblanadi. Bu holat O‘zbekiston uchun raqobat ustunligiga aylanishi mumkin. Ya’ni yangi joriy etilayotgan uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimiga baholash mexanizmini boshidanoq loyihaviy ravishda kiritish, uni keyinchalik qo‘shimcha qilishdan ko‘ra samaraliroqdir. Beshinchidan, xorijiy tajribani o‘zlashtirishda shaklni emas, uning metodologik o‘zagini milliy qadriyatlarimizga asoslangan holda o‘zlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Darsni birgalikda tadqiq etish, tahlil qilish amaliyotining xalqaro tajribasi shuni ko‘rsatadiki, tashqi shakl saqlanib, mazmuniy o‘zak yo‘qotilganda amaliyot samarasiz natijalar taqdim etadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Bautista A., Wong J., Gopinathan S. Teacher Professional Development in Singapore: Depicting the Landscape // Psychology, Society and Education. — 2015. — Vol. 7, No. 3. — P. 311–326.
2. Low E.-L., Tan O. S. Teacher Education Policy: Recruitment, Preparation and Progression // Teacher Education in the 21st Century: Singapore’s Evolution and Innovation. — Singapore: Springer, 2017.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

3. Ministry of Education, Singapore. Professional Development and Career Tracks for Teachers: Teacher Growth Model. — Singapore: MOE. — URL: https://www.moe.gov.sg
4. Campbell C., Osmond-Johnson P., Faubert B., Zeichner K., Hobbs-Johnson A. The State of Educators' Professional Learning in Canada: Final Research Report. — Oxford, OH: Learning Forward, 2017.
5. Campbell C., Lieberman A., Yashkina A. Teacher Learning and Leadership: Of, By and For Teachers. — London: Routledge, 2018.
6. Ontario College of Teachers. Ongoing Professional Learning and Additional Qualifications. — Toronto: OCT. — URL: https://www.oct.ca
7. Alberta Education. Teaching Quality Standard. — Edmonton: Government of Alberta, 2018 (2019-yil 1-sentabrdan kuchga kirgan).
8. Chapple J. No Need to Renew: The End of Japan's Teacher License Renewal System and the Future // Asian Journal of Education and Training. — 2023. — Vol. 9, No. 2. — P. 48–53.
9. Fujii T. Implementing Japanese Lesson Study in Foreign Countries: Misconceptions Revealed // Mathematics Teacher Education and Development. — 2014. — Vol. 16, No. 1. — P. 65–83.
10. Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology (MEXT). Approach to Development, Recruitment and Training of Teachers Who Will Be Responsible for "Japanese-Style School Education in the Reiwa Era": White Paper on Education. — Tokyo: MEXT, 2023. — URL: https://www.mext.go.jp
11. Pedaste M., Leijen Ä., Poom-Valickis K., Eisenschmidt E. Teacher Professional Standards to Support Teacher Quality and Learning in Estonia // European Journal of Education. — 2019. — Vol. 54, No. 3. — P. 389–399.
12. Eisenschmidt E., Poom-Valickis K. The Role of Teacher Professional Standards for Initial Teacher Education and Continuous Professional Development: The Case of Estonia // Approaches to Teaching and Teacher Education (ISATT 40th Anniversary Yearbook). — Bingley: Emerald Publishing, 2023.
13. Estonian Ministry of Education and Research. Education Strategy 2021–2035 (Haridusvaldkonna arengukava 2035). — Tartu, 2021. — URL: https://www.hm.ee
14. Stufflebeam D. L., Zhang G. The CIPP Evaluation Model: How to Evaluate for Improvement and Accountability. — New York: Guilford Press, 2017.
15. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Maktabgacha va maktab ta'limi xodimlarining uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish to'g'risida" 2024-yil 20-dekabrdagi 867-son qarori (O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 21-iyundagi PQ-231-son qarori ijrosini ta'minlash yuzasidan). — URL: https://lex.uz/docs/-7271575
16. Hargreaves, A., & Fullan, M. (2012). *Professional capital: Transforming teaching in every school*. Teachers College Press.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

17. Timperley, H., Wilson, A., Barrar, H., & Fung, I. (2007). Teacher professional learning and development: Best evidence synthesis iteration (BES). Ministry of Education (New Zealand). https://www.oecd.org/education/school/48727127.pdf
18. OECD. (2019). *TALIS 2018 Results (Volume I): Teachers and School Leaders as Lifelong Learners*. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/1d0ce920-en
19. Ma'lumotlar tahlil va grafik dizaynda Claude AI dan foydalanildi. Url: https://claude.ai/

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARDA TA’LIMNI INDIVIDUALLASHTIRISH KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK-DIAGNOSTIK ASOSLARI.

Yuldashev Xusniddin Abdullaevich, Termiz davlat pedagogika instituti mustaqil izlanuvchisi.

Annotatsiya

KIRISH: zamonaviy ta’limda o‘quvchilar o‘rtasidagi tayyorgarlik darajasi, o‘rganish sur’ati, qiziqishlari va o‘quv strategiyalaridagi farqlar o‘qituvchidan pedagogik qarorlarni individual dalillar asosida qabul qilishni talab etadi. Shu sabab pedagogik diagnostika ta’limni individuallashtirishning boshlang‘ich emas, balki uzluksiz axborot bazasi sifatida qaraladi.

MAQSAD: bo‘lajak o‘qituvchilarda ta’limni individuallashtirish ko‘nikmalarini rivojlantirishning pedagogik-diagnostik asoslarini aniqlash, diagnostik ma’lumotni o‘quv maqsadi, mazmuni, topshiriq murakkabligi, yordam hajmi va qayta aloqani moslashtirish bilan bog‘lovchi konseptual mexanizmni asoslash.

MATERIALLAR VA METODLAR: O‘zbekiston ta’lim qonunchiligi, o‘qituvchining baholash savodxonligi, diagnostik kompetentligi, differensial va individuallashtirilgan ta’limga oid zamonaviy ilmiy tadqiqotlar qiyosiy-nazariy tahlil, tizimlashtirish, pedagogik modellashtirish va konseptual sintez metodlari asosida o‘rganildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA: pedagogik diagnostika asosida individuallashtirish ko‘nikmasi besh o‘zaro bog‘langan amal — diagnostik ma’lumotni yig‘ish, talqin qilish, individual ehtiyojni ajratish, mos pedagogik yechimni loyihalash va natijani qayta diagnostika qilish — birligida tavsiflandi. Diagnostik dalilning sifati individuallashtirish qarorining aniqligi va pedagogik moslashuvchanligini belgilashi asoslandi.

XULOSA: bo‘lajak o‘qituvchini individuallashtirilgan ta’limga tayyorlashda pedagogik diagnostika alohida nazorat vositasi sifatida emas, balki darsni loyihalash va boshqarishning siklik mexanizmi sifatida o‘qitilishi lozim.

Kalit so‘zlar: pedagogik diagnostika, ta’limni individuallashtirish, bo‘lajak o‘qituvchi, diagnostik kompetentlik, baholash savodxonligi, differensial ta’lim, individual ta’lim trayektoriyasi, refleksiya.

ПЕДАГОГИКО-ДИАГНОСТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ УМЕНИЙ ИНДИВИДУАЛИЗИРОВАТЬ ОБУЧЕНИЕ.

Yuldashev Xusniddin Abdullaevich, независимый исследователь Термезского государственного педагогического института.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: разнообразие уровня подготовки, темпа усвоения, интересов и учебных стратегий учащихся требует от учителя принятия решений на основе

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

диагностических данных. Педагогическая диагностика рассматривается как непрерывная информационная основа индивидуализации обучения.

ЦЕЛЬ: обосновать педагогико-диагностические основания развития у будущих учителей умений индивидуализировать обучение и определить механизм перехода от диагностических данных к адаптации целей, содержания, заданий, поддержки и обратной связи.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: применены сравнительно-теоретический анализ, систематизация, педагогическое моделирование и концептуальный синтез современных исследований по оценочной грамотности, диагностической компетентности и дифференцированному обучению.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ: умение индивидуализировать обучение представлено как единство пяти действий: сбор диагностической информации, ее интерпретация, выявление индивидуальной потребности, проектирование педагогического решения и повторная диагностика результата.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: педагогическая диагностика должна осваиваться будущими учителями не как изолированная процедура контроля, а как циклический механизм проектирования и управления индивидуализированным обучением.

Ключевые слова: педагогическая диагностика, индивидуализация обучения, будущий учитель, диагностическая компетентность, оценочная грамотность, дифференцированное обучение, индивидуальная образовательная траектория.

PEDAGOGICAL AND DIAGNOSTIC FOUNDATIONS FOR DEVELOPING FUTURE TEACHERS' SKILLS IN INDIVIDUALIZING EDUCATION.

YULDASHEV XUSNIDDIN ABDULLAEVICH, independent researcher at Termez State Pedagogical Institute.

Annotation

INTRODUCTION: differences in learners' readiness, pace, interests, and learning strategies require teachers to make instructional decisions on the basis of diagnostic evidence. Pedagogical diagnostics is therefore treated as a continuous information base for individualized education.

PURPOSE: to substantiate the pedagogical and diagnostic foundations for developing future teachers' skills in individualizing education and to explain the mechanism that transforms diagnostic evidence into adaptations of goals, content, tasks, support, and feedback.

MATERIALS AND METHODS: comparative theoretical analysis, systematization, pedagogical modelling, and conceptual synthesis were applied to recent studies on assessment literacy, diagnostic competence, differentiated instruction, and teacher education.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

RESULTS AND DISCUSSION: individualization skill is conceptualized as five interconnected actions: collecting diagnostic evidence, interpreting it, identifying an individual learning need, designing an appropriate pedagogical response, and re-diagnosing the outcome.

CONCLUSION: pedagogical diagnostics should be taught to future teachers not as an isolated control procedure but as a cyclical mechanism for designing and regulating individualized education.

Keywords: pedagogical diagnostics, individualized education, future teacher, diagnostic competence, assessment literacy, differentiated instruction, individual learning trajectory, reflection.

Ta'limni individuallashtirish masalasi zamonaviy pedagogik nazariyada o'quvchilarning bir xil dastur doirasida turlicha o'rganishi faktidan kelib chiqadi. Bir sinfning o'zida bilimning boshlang'ich darajasi, o'quv topshirig'ini bajarish sur'ati, motivatsiya, qiziqish, yordamga ehtiyoj va mustaqillik darajasi bir xil bo'lmaydi. Shu sababli o'qituvchining kasbiy mahorati faqat mazmunni tushuntirish bilan cheklanmaydi; u kimga, qachon, qanday darajadagi topshiriq, qancha ko'mak va qanday qayta aloqa kerakligini asosli aniqlashi zarur. Bunday qaror tasodifiy pedagogik intuit-siya emas, o'quvchi haqidagi ishonchli ma'lumotga tayangandagina individuallashtirishga aylanadi.

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunida ta'limning sifati, davlat ta'lim standartlari, monitoring, eksperimental va innovatsion faoliyat hamda inklyuziv ta'limning huquqiy asoslari belgilangan [1]. Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida esa ta'lim sifatini oshirish, talabaning mustaqil faoliyati va zamonaviy ta'lim texnologiyalarini kengaytirish ustuvor yo'nalish sifatida qayd etilgan [2]. Mazkur normativ yo'nalishlar bo'lajak o'qituvchini turli ehtiyoj va imkoniyatlarga ega o'quvchilar bilan ishlashga tayyorlashni pedagogik ta'limning amaliy vazifasiga aylantiradi.

Pedagogik diagnostika ushbu vazifada o'quvchi rivojlanishining holati, dinamikasi va ehtiyojini aniqlashga xizmat qiluvchi tizimli bilish faoliyatidir. Uning mohiyati faqat ball qo'yish yoki nazorat natijasini qayd etishda emas. Diagnostik jarayon o'quv maqsadiga nisbatan o'quvchining ayni holatini aniqlaydi, xatolik yoki qiyinchilikning sababini izohlaydi, keyingi pedagogik ta'sir yo'nalishini tanlash uchun dalil beradi. Black va Wiliam sinfdagi baholashni pedagogikaning ajralmas tarkibi sifatida talqin qilib, baholash dalili o'qitish bo'yicha keyingi qarorlarni o'zgartirganida uning formativ qiymati yuzaga chiqishini ko'rsatadi [3]. Demak, diagnostika va individuallashtirish o'rtasidagi munosabat "aniqlash – talqin qilish – moslashtirish" mantiqi bilan belgilanadi.

O'qituvchining diagnostik kompetentligi zamonaviy tadqiqotlarda o'quvchi faoliyati haqidagi ma'lumotni yig'ish, uning sifatini baholash, talqin qilish va pedagogik qarorga aylantirish qobiliyatlari majmui sifatida qaraladi. Herppich va hammualliflar baholash kompetentligini bilim, jarayon va natija o'lchovlarini integratsiya qiladigan kasbiy

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

kompetensiya sifatida konseptuallashtiradi [4]. Pastore tomonidan 2013–2022-yillardagi tadqiqotlar asosida amalga oshirilgan tizimli sharh ham baholash savodxonligining test tuzish bilan cheklanmasdan, sinfdagi kontekst, maqsad, dalil, talqin, qayta aloqa va qaror qabul qilishni qamrab olishini ko‘rsatadi [5].

Shu nuqtayi nazardan pedagogik diagnostika uch darajada namoyon bo‘ladi. Birinchi daraja – faktografik diagnostika: o‘quvchi nimani biladi yoki bajara oladi? Ikkinchi daraja – izohlovchi diagnostika: xatolikning ehtimoliy sababi nimada, qaysi bilim yoki strategiya yetishmayapti? Uchinchi daraja – proyektiv diagnostika: aniqlangan ehtiyojga javoban qaysi pedagogik sharoit, topshiriq yoki yordam shakli maqbul? Individuallashtirish aynan uchinchi darajada boshlanadi, chunki diagnostik ma’lumot o‘qitish dizayniga ko‘chiriladi.

Diagnostikaning metodologik qiymati uning takroriyligida ham ko‘rinadi. Bir martalik test natijasi o‘quvchining nisbatan tor vaqt kesimidagi holatini aks ettiradi. Individuallashtirish uchun esa jarayon dinamikasi – o‘quvchining qayta aloqaga javobi, topshiriq murakkabligi o‘zgarganda natijasi, mustaqillik darajasi, xatolarining takrorlanishi yoki kamayishi – muhim. Shuning uchun pedagogik diagnostika “kirish diagnostikasi – joriy kuzatuv – oraliq tekshiruv – refleksiv tahlil – qayta rejalashtirish” sikli ko‘rinishida tashkil etilishi maqsadga muvofiq.

Bo‘lajak o‘qituvchilar tayyorlashda diagnostik ma’lumotdan foydalanish alohida o‘rgatilishi kerak. Cowie va Cooper talaba-o‘qituvchilarda ma’lumotlar savodxonligini shakllantirish murakkab ekanini, buning uchun baholash ma’lumotini tushunish, statistik va pedagogik mazmunini izohlash hamda uni amaliy qarorga aylantirish ko‘nikmalari zarurligini ta’kidlaydi [6]. Bu xulosa pedagogik diagnostika bo‘yicha nazariy bilimning o‘zi yetarli emasligini, talaba real yoki modellashtirilgan o‘quv vaziyatlarida ma’lumot bilan ishlashi lozimligini anglatadi.

Ta’limni individuallashtirish mazmunni har bir o‘quvchi uchun mutlaqo alohida dasturga ajratish degani emas. Uning pedagogik mohiyati umumiy ta’lim maqsadlari doirasida o‘quvchi ehtiyojiga mos ravishda mazmunning chuqurligi, topshiriq murakkabligi, yordam shakli, vaqt, o‘quv resursi, guruhlash va natijani namoyish etish usulini moslashtirishdan iborat. Smale-Jacobse va hammualliflar differensial ta’limni jarayon, vaqt, mazmun, mahsulot yoki o‘quv muhitini o‘quvchilarning tayyorgarligi va boshqa muhim xususiyatlariga muvofiq rejalashtirilgan tarzda moslashtirish sifatida izohlaydi [7].

Biroq moslashtirishning o‘zi yetarli emas; u diagnostik dalil bilan asoslanishi kerak. Aks holda o‘qituvchi o‘quvchini “kuchli”, “o‘rtacha” yoki “past” kabi barqaror yorliqlarga ajratishi va moslashuvni stereotipga aylantirishi mumkin. Deunk va hammualliflar differensial ta’lim bo‘yicha tadqiqotlarni umumlashtirib, oddiy qobiliyat bo‘yicha guruhlashning o‘zi ijobiy natijani kafolatlamasligini, samarali differensiasiya kengroq didaktik tizimga integratsiya qilinganda natija berishini ko‘rsatadi [8]. Shu sababli diagnostika o‘quvchini qat’iy toifaga kiritish emas, ayni o‘quv vazifasiga nisbatan uning ehtiyojini aniqlash vositasi bo‘lishi kerak.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Diagnostik individuallashtirishning amaliy algoritmi besh amalni o‘z ichiga oladi. Birinchi amal – maqsad va mezonni aniqlash: o‘quvchi nimani bilishi, tushunishi yoki bajara olishi kerak? Ikkinchi amal – dalil yig‘ish: savol, qisqa topshiriq, kuzatuv, suhbat, rubrika, o‘zini baholash, kichik test yoki o‘quv mahsuli orqali holat aniqlanadi. Uchinchi amal – dalilni talqin qilish: qiyinchilik bilim yetishmasligi, noto‘g‘ri strategiya, motivatsiya, til, vaqt yoki topshiriq formatiga bog‘liqmi? To‘rtinchi amal – mos pedagogik javobni tanlash: qo‘shimcha tayanch, murakkablashtirilgan topshiriq, vizual resurs, boshqa sur’at, juftlikdagi ish yoki mustaqil loyiha. Beshinchi amal – ta’sirni qayta tekshirish: moslashtirish o‘quv natijasini yaxshiladimi?

Ma’lumotga asoslangan differensial ta’lim bo‘yicha Karst va hammualliflarning tadqiqoti standartlashtirilgan baholash bilan moslashtirilgan o‘quv materiallari o‘rtasidagi bog‘liqlikning muhimligini ko‘rsatadi [9]. Ularning natijasi o‘rtacha yutuq bo‘yicha oddiy “intervensiya har doim yaxshiroq” degan xulosani tasdiqlamagan bo‘lsa-da, turli boshlang‘ich darajadagi o‘quvchilar o‘rtasida o‘sish tafovutini muvozanatlashtirish imkoniyatini ko‘rsatgan. Bu holat diagnostika asosidagi individuallashtirishning vazifasi faqat umumiy o‘rtacha natijani ko‘tarish emas, balki turli o‘quvchilar uchun maqbul rivojlanish sharoitini yaratish ekanini ko‘rsatadi.

Bo‘lajak o‘qituvchi uchun mazkur ko‘nikmani besh tarkibiy komponent orqali ifodalash mumkin: maqsad-mezon komponenti, diagnostik-analitik komponent, loyihalash-adaptiv komponent, kommunikativ-qayta aloqa komponenti va refleksiv-korreksion komponent. Maqsad-mezon komponenti o‘quv natijasini aniq belgilash va uni kuzatiladigan ko‘rsatkichlarga ajratish bilan bog‘liq. Diagnostik-analitik komponent turli manbalardan olingan dalillarni solishtirish, xatolarning tipini aniqlash va ehtiyojni asoslashni anglatadi.

Loyihalash-adaptiv komponent diagnostik xulosani amaliy dars yechimiga aylantiradi. Bu yerda talaba bir xil maqsadga eltuvchi turli o‘quv yo‘llarini loyihalashi kerak: murakkablik darajasi, tayanchlar, vaqt, resurs, hamkorlik shakli, topshiriq turi va mahsul variantlari. Suprayogi, Valcke va Godwin differensial ta’limning amaliy qo‘llanishi o‘qituvchining o‘ziga ishonchi, konstruktivistik e’tiqodlari va kasbiy rivojlanish tajribasi bilan bog‘liqligini aniqlagan [10]. Demak, metodik tayyorgarlik faqat usullar ro‘yxatini o‘rgatmasdan, pedagogik qarorni asoslashga bo‘lgan kasbiy ishonchni ham rivojlantirishi lozim.

Kommunikativ-qayta aloqa komponentida diagnostika natijasi o‘quvchini belgilab qo‘yuvchi hukm emas, rivojlanishni ko‘rsatuvchi axborot sifatida yetkaziladi. Samarali qayta aloqa “noto‘g‘ri” degan bahodan ko‘ra qaysi mezon bajarilmagani, nimani saqlab qolish, nimani o‘zgartirish va keyingi qadam nima ekanini ko‘rsatishi lozim. Refleksiv-korreksion komponent esa o‘qituvchining o‘z qarorini tekshirishi bilan bog‘liq: tanlangan moslashtirish haqiqatan o‘quvchi ehtiyojiga mos keldimi, dalil yetarlimi, noto‘g‘ri taxmin bo‘lmadimi?

Bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlashda ushbu ko‘nikmalarni rivojlantirish uchun keys-tahlil, mikroo‘qitish, diagnostik topshiriq konstruksiyasi, o‘quvchi ishlarini mezon asosida

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

tahlil qilish, individual dars fragmentini loyihalash va refleksiv protokollardan foydalanish samarali metodik yo‘l bo‘lishi mumkin. Langelaan va hammualliflarning sharhi differensial ta’limga tayyorlov dasturlarida faol o‘rganish, hamkorlik, refleksiya, davomiylik hamda bilim, munosabat va ko‘nikmalarni birgalikda rivojlantirish muhimligini ko‘rsatadi [11]. Shunday ekan, pedagogik diagnostika bo‘yicha mashg‘ulotlar metodika fanlaridan ajralgan nazariy blok emas, amaliy dars loyihalash bilan integratsiyalashgan modul shaklida qurilishi maqsadga muvofiq.

Tahlil natijalari pedagogik diagnostika va individuallashtirishni alohida pedagogik jarayonlar sifatida ko‘rish metodik jihatdan cheklanganligini ko‘rsatadi. Diagnostika individuallashtirish uchun ma’lumot beradi, individuallashtirish natijasi esa yangi diagnostik ma’lumot hosil qiladi. Shu sababli ularning munosabati chiziqli emas, siklikdir. Bo‘lajak o‘qituvchining vazifasi “o‘quvchini o‘lchash” emas, olingan dalilning keyingi o‘qitish qaroriga qanday ta’sir qilishini anglashdir.

Yana bir muhim masala diagnostik dalilning ko‘p manbaliligidir. Bir test o‘quvchi haqidagi barcha zarur ma’lumotni bera olmaydi. Diagnostik xulosa yozma ish, og‘zaki javob, faoliyat kuzatuvi, o‘quvchi izohi, o‘zini baholash va avvalgi natijalar bilan solishtirish asosida kuchayadi. Bunday triangulyatsiya xato qaror xavfini kamaytiradi va individuallashtirishni adolatliroq qiladi. Ayniqsa, o‘quvchining qiziqishi yoki o‘rganish strategiyasiga oid xulosalarda subyektiv stereotiplardan ehtiyot bo‘lish zarur.

Diagnostik individuallashtirishda raqamli vositalarning imkoniyati ham ortib bormoqda. Christodoulou va Angeli student-o‘qituvchilar tayyorlashda adaptiv texnologiyalar shaxsiylashtirilgan o‘quv yo‘lini qo‘llab-quvvatlashi mumkinligini ko‘rsatadi [12]. Biroq raqamli tizimning tavsiyasi pedagogik hukmni to‘liq almashtirmaydi. Algoritm bergan ma’lumot o‘qituvchi tomonidan kontekst, o‘quv maqsadi va o‘quvchining real faoliyati bilan bog‘lab talqin qilinishi lozim. Demak, bo‘lajak o‘qituvchining raqamli diagnostik savodxonligi texnik ko‘nikmadan ko‘ra kengroq pedagogik kompetensiyadir.

Bo‘lajak o‘qituvchilarda ta’limni individuallashtirish ko‘nikmalarini rivojlantirishning pedagogik-diagnostik asosi o‘quvchi haqidagi dalilni pedagogik qarorga aylantirish mexanizmida namoyon bo‘ladi. Diagnostika maqsad va mezonni aniqlashdan boshlanib, dalil yig‘ish, talqin qilish, individual ehtiyojni ajratish, mos pedagogik javobni loyihalash hamda natijani qayta tekshirish bilan yakunlanadigan sikl sifatida qaralishi lozim.

Shu asosda pedagogik ta’lim mazmuniga diagnostik topshiriq yaratish, o‘quvchi ishini tahlil qilish, xatolik sababini izohlash, differensial topshiriqlarni loyihalash, individual qayta aloqa berish va o‘z pedagogik qarorini refleksiv baholashga qaratilgan amaliy mashg‘ulotlarni tizimli kiritish zarur. Bunday yondashuv bo‘lajak o‘qituvchida diagnostik savodxonlikni nazorat texnikasi darajasidan darsni individuallashtiruvchi kasbiy fikrlash mexanizmi darajasiga olib chiqadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI / СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ / REFERENCES

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

1. O‘zbekiston Respublikasi. “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun, O‘RQ-637, 23.09.2020. URL: https://lex.uz/docs/-5013007
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 08.10.2019-yildagi PF-5847-son Farmoni. “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”. URL: https://lex.uz/docs/-4545884
3. Black P., Wiliam D. Classroom assessment and pedagogy // Assessment in Education: Principles, Policy & Practice. 2018. Vol. 25, No. 6. P. 551–575. DOI: 10.1080/0969594X.2018.1441807.
4. Herppich S., Praetorius A.-K., Förster N. et al. Teachers’ assessment competence: Integrating knowledge-, process-, and product-oriented approaches into a competence-oriented conceptual model // Teaching and Teacher Education. 2018. Vol. 76. P. 181–193. DOI: 10.1016/j.tate.2017.12.001.
5. Pastore S. Teacher assessment literacy: a systematic review // Frontiers in Education. 2023. Vol. 8. Art. 1217167. DOI: 10.3389/feduc.2023.1217167.
6. Cowie B., Cooper B. Exploring the challenge of developing student teacher data literacy // Assessment in Education: Principles, Policy & Practice. 2017. Vol. 24, No. 2. P. 147–163. DOI: 10.1080/0969594X.2016.1225668.
7. Smale-Jacobse A.E., Meijer A., Helms-Lorenz M., Maulana R. Differentiated Instruction in Secondary Education: A Systematic Review of Research Evidence // Frontiers in Psychology. 2019. Vol. 10. Art. 2366. DOI: 10.3389/fpsyg.2019.02366.
8. Deunk M.I., Smale-Jacobse A.E., de Boer H., Doolaard S., Bosker R.J. Effective differentiation practices: A systematic review and meta-analysis of studies on the cognitive effects of differentiation practices in primary education // Educational Research Review. 2018. Vol. 24. P. 31–54. DOI: 10.1016/j.edurev.2018.02.002.
9. Karst K., Bonefeld M., Dotzel S., Fehringer B.C.O.F., Steinwascher M. Data-based differentiated instruction: The impact of standardized assessment and aligned teaching material on students’ reading comprehension // Learning and Instruction. 2022. Vol. 79. Art. 101597. DOI: 10.1016/j.learninstruc.2022.101597.
10. Suprayogi M.N., Valcke M., Godwin R. Teachers and their implementation of differentiated instruction in the classroom // Teaching and Teacher Education. 2017. Vol. 67. P. 291–301. DOI: 10.1016/j.tate.2017.06.020.
11. Langelaan B.N., Gaikhorst L., Smets W., Oostdam R.J. Differentiating instruction: Understanding the key elements for successful teacher preparation and development // Teaching and Teacher Education. 2024. Vol. 140. Art. 104464. DOI: 10.1016/j.tate.2023.104464.
12. Christodoulou A., Angeli C. Adaptive Learning Techniques for a Personalized Educational Software in Developing Teachers’ Technological Pedagogical Content Knowledge // Frontiers in Education. 2022. Vol. 7. Art. 789397. DOI: 10.3389/feduc.2022.789397.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

OLIY TA'LIM TIZIMIDA TALABALARNING ANTITSIPATIV KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI.

Sadriddinova Feruza Meliyevna, Jizzax davlat pedagogika universiteti dotsenti.
feruzasadridinova0102@gmail.com
ORCID:0000-0002-8678-4533

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada oliy ta'lim tizimida talabalarning antitsipativ kompetensiyalarini shakllantirishning nazariy-metodologik asoslari tahlil qilinib, bo'lajak mutaxassislarning kasbiy prognozlash salohiyatini oshirish pedagogik modellar orqali tizimli asoslab berilgan.

MAQSAD: oliy ta'lim tizimida talabalarning antitsipativ (prognozlash) kompetensiyalarini shakllantirishning nazariy-metodologik asoslarini tahlil qilish hamda bo'lajak mutaxassislarning kasbiy rejalashtirish salohiyatini oshirishga qaratilgan pedagogik modellar va didaktik vositalarni tizimli asoslab berish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot V. Vundt, N. A. Bernshteyn va P. K. Anoxinning antitsipatsiya bo'yicha fundamental konsepsiyalari hamda zamonaviy pedagogik modellar doirasida olib borilib, unda tizimli va faoliyatli yondashuvlar, an'anaviy va antitsipativ ta'lim tizimlarining qiyosiy tahlili hamda ta'lim yo'nalishlari kesimida didaktik vositalarni tasniflash usullaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: antitsipativ kompetensiyaning kognitiv, motivatsion-qiymatli va praksik (faoliyatli) komponentlari ajratib ko'rsatildi; retrograd hamda proaktiv ta'lim strategiyalari o'rtasidagi konseptual farqlar asoslandi hamda gumanitar, tabiiy va texnik yo'nalishlar uchun mos keluvchi interaktiv modellashtirish, Foresight loyihalar, keys-stadi va 3D-simulyatorlar kabi didaktik vositalar samaradorligi isbotlandi.

XULOSA: talabalarda antitsipativ kompetensiyani tarkib toptirish ta'lim jarayonini proaktiv shaklga o'tkazishni, o'quv dasturlarini modernizatsiya qilishni hamda kognitiv turg'unlikning oldini oluvchi evristik baholash tizimini joriy etishni talab qiluvchi muhim meta-kompetensiya hisoblanadi.

Kalit so'zlar: antitsipatsiya, kompetensiya, oliy ta'lim, prognozlash, metodologiya, pedagogik modellashtirish, kognitiv faoliyat, integratsiya, transformatsiya, kasbiy tayyorgarlik.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ У СТУДЕНТОВ ОЖИДАЕМЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ.

Садриддинова Феруза Мелиевна, доцент Джизакского государственного педагогического университета.

Аннотация

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье анализируются теоретические и методологические основы формирования у студентов высшего образования прогностических компетенций и систематически обосновывается совершенствование потенциала профессионального прогнозирования будущих специалистов посредством педагогических моделей.

ЦЕЛЬ: анализ теоретико-методологических основ формирования прогностических (антиципативных) компетенций у студентов высших учебных заведений и систематическое обоснование педагогических моделей, направленных на повышение их профессионального прогностического потенциала.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: исследование опирается на фундаментальные концепции антиципации (В. Вундт, Н. А. Бернштейн, П. К. Анохин) и современные педагогические теории с применением системного и деятельностного подходов, сравнительного анализа традиционной и антиципативной систем обучения, а также методов классификации дидактических средств по направлениям подготовки.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: выделены когнитивный, мотивационно-ценностный и праксический компоненты антиципативной компетенции; обоснованы концептуальные различия между ретроградным и проактивным обучением; досказана эффективность использования кейс-стади, Foresight-проектов, имитационных игр и 3D-симуляторов для гуманитарных, точных и технических специальностей.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: формирование антиципативной компетенции выступает ключевой метакомпетенцией, требующей модернизации учебных программ, перехода к проактивной модели обучения и внедрения эвристических систем оценивания для предотвращения когнитивной ригидности студентов.

Ключевые слова: прогностическое мышление, компетенция, высшее образование, прогнозирование, методология, педагогическое моделирование, познавательная деятельность, интеграция, трансформация, профессиональная подготовка.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR DEVELOPING STUDENTS' EXPECTED COMPETENCIES IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM.

Sadriddinova Feruza Melievna, Associate Professor at Jizzakh State Pedagogical University.

Annotation

INTRODUCTION: this article analyzes the theoretical and methodological foundations for developing predictive competencies in higher education students and systematically substantiates the improvement of the professional forecasting potential of future specialists through pedagogical models.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

AIM: to analyze the theoretical and methodological foundations for developing predictive (anticipatory) competencies in higher education students and systematically substantiate pedagogical models aimed at enhancing future specialists' professional forecasting potential.

MATERIALS AND METHODS: the study is built upon foundational concepts of anticipation (W. Wundt, N. A. Bernstein, P. K. Anokhin) and modern pedagogical theories, employing systemic and activity-based approaches, comparative analysis of traditional vs. anticipatory education, and classification of educational technologies across academic disciplines.

DISCUSSION AND RESULTS: the cognitive, motivational-value, and praxic components of predictive competence were identified; conceptual differences between retrograde and proactive training were justified; and the efficacy of specific didactic tools—such as Foresight projects, case studies, interactive modeling, and 3D simulators—was demonstrated across humanities, natural, and technical fields.

CONCLUSION: developing predictive competence is a critical meta-competence that necessitates modernizing curricula, transitioning toward proactive learning environments, and adopting heuristic assessment methods to prevent cognitive stagnation in students.

Keywords: predictive thinking, competence, higher education, forecasting, methodology, pedagogical modeling, cognitive activity, integration, transformation, professional training.

Bugungi global transformatsiyalar va jadal texnologik rivojlanish davrida oliy ta’lim tizimi oldiga nafaqat tayyor bilimlarni o‘zlashtirgan, balki kelajakdagi noaniqliklar sharoitida strategik qarorlar qabul qila oladigan mutaxassislarni tayyorlash vazifasi qo‘yilmoqda. Mehnat bozori tarkibining tez fursatlarda o‘zgarishi bo‘lajak mutaxassislardan voqealar rivojini oldindan ko‘ra bilish, ehtimoliy xavf-xatarlarni prognozlash va ularga moslashuvchan reaksiyalar ko‘rsatish qobiliyatini talab etadi. Pedagogika va psixologiya fanlari kesishmasida ushbu fenomen antitsipatsiya (lotinchadan anticipatio – oldindan sezish, tasavvur qilish) tushunchasi bilan ifodalanadi [3; 12-b.]. Oliy ta’lim tizimida talabalarning antitsipativ kompetensiyalarini shakllantirish, ularni ijtimoiy-kasbiy hayotga tayyorlashning konseptual poydevori hisoblanib, mazkur muammoning nazariy-metodologik asoslarini tadqiq etish bugungi kunning eng dolzarb vazifalaridan biridir.

Antitsipatsiya tushunchasi o‘z tabiati va gnoseologik ildizlariga ko‘ra fundamental falsafiy-psixologik kategoriya hisoblanadi. Ilmiy adabiyotlarda antitsipatsiya – bu insonning voqealar rivojini amalda sodir bo‘lishidan oldin o‘z ongida modellashtirish, harakatlar natijasini oldindan ko‘ra bilish va unga tayyor turish qobiliyatidir. Ushbu konsepsiya fanga dastlab Vilgelm Vundt tomonidan kiritilgan bo‘lib, keyinchalik turli ilmiy maktablar doirasida rivojlantirildi [3; 45-b.]. N.A.Bernshteynning harakatlarni tashkil etish modelidagi "kelajak

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

modeli" hamda P.K. Anoxinning "funksional tizimlar" nazariyasidagi "harakat natijasini aks ettiruvchi apparat" konsepsiyalari antitsipatsiyaning neyrofiziologik va kognitiv mexanizmlarini tushunishga xizman qiladi [1; 88-b.], [2; 104-b.]. Biroq zamonaviy oliy ta'lim paradigmasida antitsipatsiya shunchaki psixologik jarayon emas, balki murakkab va tizimli shakllanadigan antitsipativ kompetensiya sifatida namoyon bo'lmoqda [4; 7-b.].

Antitsipativ kompetensiyaning tarkibiy komponentlari

Talabalarda antitsipativ kompetensiyalarni shakllantirish muammosini tizimli tadqiq etish uchun uning ichki tuzilishi va mezonlarini aniqlashtirib olish lozim. Bizning yondashuvimizga ko'ra, oliy ta'lim jarayonida talabaning antitsipativ kompetensiyasi quyidagi o'zaro bog'liq komponentlardan tashkil topadi: kognitiv komponent, motivatsion-qiymatli komponent hamda praksik (faoliyatli) komponent [5; 112-b.].

Kognitiv komponent kelajakdagi kasbiy faoliyat tendensiyalarini tahlil qilish uchun zarur bo'lgan fundamental va amaliy bilimlar tizimi, mantiqiy va intuitiv fikrlash usullarini egallaganlik darajasini belgilaydi. Motivatsion-qiymatli komponent talabaning o'z kelajagiga nisbatan mas'uliyati, kasbiy o'sishga bo'lgan ichki intilishi va noaniqlik sharoitida mustaqil qaror qabul qilishga bo'lgan ijobiy motivatsiyasini ifodalaydi. Praksik (faoliyatli) komponent esa strategik rejalashtirish, muqobil variantlarni ishlab chiqish, risklarni boshqarish hamda preventiv harakatlar taktikasini amaliyotda qo'llay olish ko'nikmalarini qamrab oladi [6; 75-b.].

Pedagogik tizimdagi metodologik yondashuvlar

Oliy ta'lim sharoitida talabalarning antitsipativ kompetensiyalarini tarkib toptirish ko'p bosqichli va murakkab jarayon bo'lib, u bir qator fundamental metodologik yondashuvlarga tayanadi. Ulardan eng asosiysi tizimli yondashuvdir [5; 115-b.]. Tizimli yondashuv nuqtayi nazaridan, antitsipativ kompetensiyalar o'quv fanlarining mazmuni, o'qitish metodlari, pedagogik texnologiyalar va baholash mezonlari bilan uzviy bog'liq bo'lgan yaxlit tizim sifatida qaraladi. Bu tizimda ta'lim oluvchi faqat axborotni qabul qiluvchi emas, balki o'quv-kasbiy muhitning faol subyekti sifatida ishtirok etadi.

Ikkinchi muhim poydevor – faoliyatli yondashuv bo'lib, unga ko'ra antitsipatsiya qobiliyati passiv kuzatish orqali emas, balki faqat faol intellektual va amaliy harakatlar jarayonida rivojlanadi [7; 16-b.]. Talaba o'quv mashg'ulotlarida muammoli vaziyatlarni yechish, keys-stadi texnologiyalari bilan ishlash, loyihalarni modellashtirish va rolli o'yinlarda qatnashish orqali voqealar rivojini prognoz qilishni o'rganadi. Mazkur yondashuv doirasida ta'lim jarayoni talabani ma'lum darajada kelajakdagi kasbiy muammolar maydoniga olib kirishi kerak.

Shu o'rinda, an'anaviy ta'lim tizimi va antitsipativ yo'naltirilgan zamonaviy ta'lim strategiyalari o'rtasidagi farqni aniq ajratib ko'rsatish lozim. An'anaviy ta'lim ko'proq retrograd xarakterga ega bo'lsa, antitsipativ ta'lim proaktiv xususiyatga egadir. Quyidagi jadvalda ushbu ikki yondashuvning qiyosiy tahlili batafsil bayon etilgan.

1-jadval. An'anaviy va antitsipativ ta'lim tizimlarining qiyosiy tavsifi

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Mezonlar	An’anaviy (retrograd) ta’lim tizimi	Antitsipativ (proaktiv) ta’lim tizimi
Maqsad yo‘nalishi	Tayyor bilimlarni, o‘tmish va hozirgi kun andozalarini o‘zlashtirish	Kelajakdagi noaniqliklarga tayyorlik, prognozlash ko‘nikmalarini shakllantirish
O‘qitish obyekti	O‘tmishda tasdiqlangan va turg‘unlashgan faktlar, qonuniyatlar	Dinamik rivojlanayotgan modellar, muqobil ssenariylar
Talabaning roli	Reaktiv (axborotni qabul qiluvchi, ko‘rsatmalarni bajaruvchi)	Proaktiv (muammoni aniqlovchi, yechimlarni oldindan modellashtiruvchi)
Natija	Ma’lum sohada standart kompetensiyalarga ega mutaxassis	Moslashuvchan, antitsipativ va strategik fikrlaydigan professional

1-jadvalda keltirilgan ma’lumotlar shuni ko‘rsatadiki, oliy ta’lim muassasalarida talabalarning antitsipativ kompetensiyalarini shakllantirishning ilmiy-pedagogik zarurati konseptual farqlardan kelib chiqadi. Biroq, ushbu jarayonni amaliyotga joriy etish uchun ta’lim mazmunini chuqur modernizatsiya qilish va maxsus didaktik vositalarni ishlab chiqish talab etiladi [6; 82-b.].

Amaliy didaktik modellar va texnologik vositalar

Oliy ta’lim tizimida talabalarning antitsipativ kompetensiyalarini shakllantirishning nazariy asoslarini amaliy didaktik tekislikka ko‘chirish o‘qitish metodologiyasini tubdan qayta ko‘rib chiqishni talab etadi. Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, oliy maktabda antitsipativ kompetensiyani shakllantirish shunchaki alohida o‘quv kursini joriy etish bilan cheklanmaydi [4; 9-b.]. Aksincha, u barcha fanlar tarkibiga integratsiya qilinishi, talabalarning mustaqil va ilmiy-tadqiqot faoliyatini qamrab olishi lozim. Bu jarayonda ta’lim oluvchining ichki kognitiv resurslarini faollashtiradigan proaktiv ta’lim muhitini yaratish fundamental ahamiyatga ega.

So‘nggi yillarda pedagogika fani va oliy ta’lim amaliyotida antitsipatsiyani rivojlantirish bo‘yicha bir qator konseptual modellar ishlab chiqildi. Xususan, kontekstli ta’lim texnologiyasi doirasida talabalarning kelajakdagi kasbiy faoliyat syujetlari o‘quv jarayoniga muammoli vaziyatlar ko‘rinishida olib kiriladi [7; 18-b.]. Bu borada interaktiv modellashtirish va konseptual loyihalash usullari yetakchi o‘rin tutadi. Talaba an’anaviy topshiriqlarni bajarishda faqat bitta to‘g‘ri javobni topishga yo‘naltirilgan bo‘lsa, antitsipativ yondashuvda unga ko‘p variantli, noaniqlik darajasi yuqori bo‘lgan vazifalar beriladi.

Talabalarda antitsipativ kompetensiyalarni tizimli rivojlantirish muayyan bosqichlarni qamrab oladi. Birinchi bosqichda retrospektiv va diagnostik tahlil amalga oshirilib, talabalarning boshlang‘ich analitik va prognozlash qobiliyatlari tashxis qilinadi. Ikkinchi bosqich vaziyatli va proaktiv modellashtirishni o‘z ichiga olib, o‘quv jarayoniga

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

o‘zgaruvchan parametrlarga ega kognitiv topshiriqlar kiritiladi. Yakuniy bosqich esa strategik va integrativ sintez bo‘lib, unda talabalar uzoq muddatli individual yoki jamoaviy prognoz loyihalarini (Foresight loyihalar) ishlab chiqadilar [6; 90-b.].

Xalqaro miqyosda oliy ta’lim pedagogikasi va kognitiv psixologiya sohasida olib borilgan tadqiqotlar antitsipativ kompetensiyalarning talabalar kasbiy yetukligiga bevosita ta’sirini tasdiqlamoqda [4; 11-b.]. Pedagogik amaliyotda antitsipatsiyani o‘lchash va baholash uchun asosan kognitiv moslashuvchanlik hamda ehtimollikni prognozlash mezonlaridan foydalaniladi. Quyidagi 2-jadvalda ta’lim yo‘nalishlari kesimida antitsipativ kompetensiyalarning shakllanganlik darajasi va ularni rivojlantirish uchun eng samarali hisoblangan didaktik vositalar ko‘rsatilgan.

2-jadval. Ta’lim yo‘nalishlari kesimida antitsipatsiyaning ustuvor shakllari va vositalari

Ta’lim yo‘nalishi bloklari	Antitsipatsiyaning ustuvor shakli	Eng samarali didaktik vositalar va texnologiyalar
Gumanitar va ijtimoiy fanlar	Ijtimoiy-kommunikativ antitsipatsiya (kelajakdagi ijtimoiy trendlar va nizolarni oldindan ko‘rish)	Diskursiv tahlil, rolli va imitatsion o‘yinlar, keys-stadi [8; 54-b.]
Tabiiy va aniq fanlar	Mantiqiy va matematik antitsipatsiya (tizimli o‘zgarishlar dinamikasini hisoblash)	Matematik modellashtirish, virtual laboratoriyalar, algoritmik tahlil
Texnik va muhandislik sohalari	Konstruktiv-texnik antitsipatsiya (tizimlarning nosozligi va ekspluatatsiyasini prognozlash)	Kraud-sorsing loyihalari, 3D-simulyatorlar, xavflarni tahlil qilish matrisalari

Antitsipativ kompetensiyani rivojlantirish talabalarda yangi sharoitga moslasha olmaslik (kognitiv turg‘unlik) sindromining oldini oladi. U talabaning intellektual potensialini bugungi kun muammolari doirasidan chiqarib, ertangi kun imkoniyatlari tekisligiga ko‘taradi [8; 60-b.]. Shu nuqtayi nazardan, oliy ta’lim muassasalarida baholash tizimini ham transformatsiya qilish zaruriyati tug‘iladi. Talabalarning kreativ va proaktiv fikrlashini o‘lchaydigan evristik topshiriqlar, keysler va muammoli situatsion testlarni amaliyotga keng joriy etish lozim.

Oliy ta’lim tizimida talabalarning antitsipativ kompetensiyalarini shakllantirishning nazariy-metodologik asoslarini tadqiq etish shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy mutaxassisning raqobatbardoshligi uning faqatgina mavjud bilimlarni o‘zlashtirganlik darajasi bilan emas, balki kelajakdagi noaniqlik va yuqori dinamika sharoitida tizimli prognozlar qila olish salohiyati bilan belgilanadi [5; 120-b.]. Antitsipatsiya talabaning kognitiv va kasbiy

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

faoliyatini harakatlantiruvchi ichki kuch bo‘lib, uni reaktiv pozitsiyadan proaktiv pozitsiyaga o‘tkazadi.

Olib borilgan ilmiy-nazariy tahlillar va didaktik modellarni umumlashtirgan holda, bir necha muhim xulosalarga kelish mumkin. Birinchidan, antitsipativ kompetensiya oliy ta’lim paradigmalarida alohida ajratilgan ko‘nikma emas, balki talaba shaxsining intellektual, motivatsion va praksik sohalarini qamrab oluvchi meta-kompetensiya hisoblanadi. Ikkinchidan, ta’lim jarayonini proaktiv shaklga o‘tkazish o‘quv dasturlariga maxsus muammoli vaziyatlar va keys-stadi texnologiyalarini tizimli ravishda kiritishni taqozo etadi. Uchinchidan, talabalarda voqealar rivojini oldindan ko‘ra bilish ko‘nikmalarini shakllantirish ularning kelajakdagi kasbiy faoliyatida kognitiv turg‘unlik va stress holatining oldini olishda preventiv himoya mexanizmi bo‘lib xizmat qiladi [8; 62-b.].

Tadqiqot natijalariga tayangan holda, bir qator amaliy tavsiyalar ilgari suriladi. Birinchidan, o‘quv rejalari va fan dasturlarini modernizatsiya qilish hamda o‘quv jarayoniga talabalarda strategik rejalashtirish, xavf-xatarlarni boshqarish va ssenariylar metodologiyasini o‘rgatuvchi maxsus tanlov fanlarini joriy etish zarur. Ikkinchidan, faqatgina talabaning reproduktiv xotirasini o‘lchaydigan an’anaviy baholash vositalaridan voz kechib, evristik topshiriqlarga asoslangan integratsiyalashgan baholash tizimiga o‘tish lozim. Uchinchidan, ta’lim jarayonida zamonaviy intellektual simulyatorlar, virtual laboratoriyalar va modellashtirish vositalaridan foydalanish ko‘lamini kengaytirish talab etiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI / СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ / REFERENCES

1. Anokhin, P. K. (1975). Biology and Neurophysiology of the Conditioned Reflex and Its Role in Adaptive Behavior. Oxford: Pergamon Press.
2. Bernshteyn, N. A. (1996). On Dexterity and Its Development. Lawrence Erlbaum Associates.
3. Wundt, W. (1912). An Introduction to Psychology. London: George Allen & Company.
4. Boyatzis, R. E. (2008). Competencies in the 21st century. Journal of Management Development, 27(1), 5-12.
5. Muslimov, N. A. (2014). Bo‘lajak kasb ta’limi o‘qituvchilarini kasbiy shakllantirishning nazariy-metodologik asoslari. Toshkent: Fan va texnologiya.
6. Sharipov, Sh. S. (2020). Talabalarda proaktiv fikrlash va ijodiy faollikni rivojlantirishning didaktik tizimi. Toshkent: O‘qituvchi.
7. Ismailova, Z. K. (2019). Oliy ta’lim muassasalari talabalarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishda innovatsion pedagogik texnologiyalar. Kasb-hunar ta’limi, (3), 14-21.
8. Karimova, V. M. (2022). Ijtimoiy idrok va antitsipatsiya psixologiyasi. Toshkent: Mumtoz so‘z.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA MA’NAVIY-AXLOQIY SIFATLARNI SHAKLLANTIRISH HADISLARNING O’RNI VA AHAMIYATI.

Akaboyeva Malika Raxmatovna, Orental universiteti Pedagogika fakulteti 1 kurs magistranti.

Annotatsiya

KIRISH: zamonaviy ta’lim tizimida yosh avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlar hamda mustahkam axloqiy me’yorlar asosida tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

MAQSAD: boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ma’naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirishda hadislarning pedagogik imkoniyatlari va amaliy ahamiyatini ilmiy-tadqiqot hamda tajriba-sinov ishlari orqali asoslab berish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot normativ-huquqiy hujjatlar, pedagogika hamda yosh psixologiyasi nazariyalari asosida tizimli va shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvda olib borilib, unda nazariy manbalar tahlili, pedagogik kuzatuv, suhbat, savolnoma va ikkita bosqichdan iborat tajriba-sinov metodlaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: dars va darsdan tashqari mashg‘ulotlarga hadislarni interfaol usullar (rolli o‘yinlar, muammoli vaziyatlar va suhbat) orqali kiritish tajriba guruhidagi o‘quvchilarning halollik, rostgo‘ylik, hurmat hamda bag‘rikenglik ko‘nikmalarini va ijtimoiy moslashuvchanligini sezilarli darajada oshirgani isbotlandi.

XULOSA: hadislar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh va psixologik xususiyatlariga mos keluvchi kuchli tarbiyaviy vosita bo‘lib, ularni ta’lim jarayoniga tizimli integratsiya qilish va pedagoglarning metodik mahoratini oshirish barkamol shaxsni shakllantirishda yuqori samaradorlikni ta’minlaydi.

Kalit so‘zlar: ma’naviy tarbiya, axloqiy sifatlar, hadis, boshlang‘ich ta’lim, pedagogik yondashuv, qadriyatlar.

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ХАДИСОВ В ФОРМИРОВАНИИ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННЫХ КАЧЕСТВ У УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ.

Акабоева Малика Рахматовна, магистрант 1-го курса педагогического факультета Восточного университета (Oriental University).

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в современной системе образования воспитание подрастающего поколения на основе национальных и общечеловеческих ценностей, а также прочных нравственных норм является одним из приоритетных направлений государственной политики.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ЦЕЛЬ: научное и опытно-экспериментальное обоснование педагогических возможностей и практической значимости хадисов в формировании духовно-нравственных качеств у учащихся начальных классов.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: исследование проведено на основе нормативно-правовых актов, теорий педагогики и возрастной психологии с использованием системного и личностно-ориентированного подходов, метода теоретического анализа, педагогического наблюдения, беседы, анкетирования и двухэтапного эксперимента.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: доказано, что интеграция хадисов в учебный и внеучебный процессы посредством интерактивных методов (ролевые игры, проблемные ситуации и беседы) существенно повысила уровень честности, правдивости, уважения и социальной адаптации учащихся экспериментальной группы.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: хадисы выступают эффективным воспитательным средством, соответствующим возрастным и психологическим особенностям младших школьников, а их системное внедрение в образовательный процесс и повышение методического мастерства педагогов обеспечивают высокую результативность воспитания гармоничной личности.

Ключевые слова: духовное воспитание, нравственные качества, хадис, начальное образование, педагогический подход, ценности.

THE ROLE AND IMPORTANCE OF HADITHS IN FORMING MORAL AND SPIRITUAL QUALITIES IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS.

Akaboyeva Malika Raxmatovna, 1st-year Master's Student, Faculty of Pedagogy, Oriental University.

Annotation

INTRODUCTION: in the modern educational system, fostering the young generation based on national and universal values, alongside strong moral standards, stands as a primary priority of state policy.

AIM: to scientifically and experimentally substantiate the pedagogical potential and practical significance of Hadiths in shaping the spiritual and moral qualities of primary school students.

MATERIALS AND METHODS: built upon regulatory documents, pedagogical theories, and developmental psychology, the study employed systemic and person-centered approaches alongside theoretical analysis, pedagogical observation, interviews, questionnaires, and a two-stage experimental design.

DISCUSSION AND RESULTS: integrating Hadiths into curricular and extracurricular activities via interactive methods (role-playing, problem scenarios, and discussions)

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

significantly boosted students' honesty, truthfulness, respect, and social adaptability in the experimental group.

CONCLUSION: hadiths serve as a powerful educational tool tailored to the psychological characteristics of young learners, and their systematic integration into primary education—supported by enhanced teacher methodology—ensures high efficiency in developing a well-rounded personality.

Keywords: spiritual education, moral qualities, Hadith, primary education, pedagogical approach, values.

Zamonaviy ta’lim tizimida barkamol, yuksak ma’naviyatli va mustahkam axloqiy fazilatlarga ega shaxsni tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda ta’lim va tarbiya tizimini tubdan takomillashtirish, yosh avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiq ruhda voyaga yetkazishga qaratilgan keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son Farmoni bilan tasdiqlangan “O‘zbekiston Respublikasi ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi”da yoshlarning ma’naviy-axloqiy tarbiyasini kuchaytirish, ta’lim jarayoniga milliy qadriyatlarni chuqur singdirish asosiy vazifalardan biri sifatida belgilangan.

Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-son Farmoni – “Harakatlar strategiyasi”da ham jamiyatda sog‘lom ma’naviy muhitni shakllantirish, yoshlarni turli zararli g‘oyalardan himoya qilish va ularni ma’naviy barkamol etib tarbiyalash masalalariga alohida e’tibor qaratilgan. Mazkur hujjatlar ta’lim tizimida ma’naviy-axloqiy tarbiyaning ustuvorligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Bundan tashqari, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 31-dekabrdagi 824-son qarori bilan tasdiqlangan “Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasi”da yoshlarni milliy qadriyatlar, tarixiy meros va axloqiy me’yorlar asosida tarbiyalashning tizimli mexanizmlari belgilab berilgan. Ushbu konsepsiyada boshlang‘ich ta’lim bosqichidan boshlab o‘quvchilarda odob-axloq, vatanparvarlik, insonparvarlik kabi fazilatlarni shakllantirish muhim vazifa sifatida ko‘rsatib o‘tilgan.

Mazkur normativ-huquqiy hujjatlar asosida ta’lim jarayonida boy ma’naviy merosimizdan samarali foydalanish zarurati yanada ortmoqda. Ayniqsa, hadislarda mujassam bo‘lgan axloqiy g‘oyalar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijobiy fazilatlarni shakllantirishda muhim manba sifatida xizmat qilishi mumkin. Hadislar insonni ezgulikka, halollikka, rostgo‘ylikka, mehr-oqibat va bag‘rikenglikka undovchi hayotiy ko‘rsatmalarni o‘z ichiga oladi.

Shu bilan birga, globallashuv va axborot makonining kengayishi sharoitida yoshlar ongiga turli yot g‘oyalar ta’siri kuchayib borayotganligi ta’lim tizimida ma’naviy-axloqiy tarbiyani yanada kuchaytirishni talab etmoqda. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

yosh va psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda, ularga sodda, tushunarli va hayotiy mazmunga ega bo‘lgan tarbiyaviy manbalarni yetkazish muhimdir.

Shu nuqtai nazardan, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ma’naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirishda hadislarning o‘rni va ahamiyatini ilmiy asosda o‘rganish, ularni zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida ta’lim jarayoniga joriy etish bugungi kunning dolzarb ilmiy-amaliy muammolaridan biri hisoblanadi.

Mazkur tadqiqot boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ma’naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirishda hadislarning o‘rni va ahamiyatini aniqlashga qaratilgan bo‘lib, unda kompleks yondashuv asosida bir qator ilmiy-pedagogik metodlardan foydalanildi. Tadqiqot metodologiyasi tizimli, faoliyatga yo‘naltirilgan va shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvlar uyg‘unligida tashkil etildi.

Tadqiqotning nazariy asosini pedagogika, yosh psixologiyasi, ma’naviyatshunoslik hamda diniy manbalar tahlili tashkil etdi. Xususan, Muhammad (islom payg‘ambari) hadislarining mazmun-mohiyati, ularning tarbiyaviy yo‘nalishlari va didaktik imkoniyatlari ilmiy jihatdan o‘rganildi. Hadislarning mazmuni boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh xususiyatlari, qabul qilish darajasi va psixologik rivojlanish bosqichlariga mosligi nuqtai nazaridan tahlil qilindi.

Empirik tadqiqot jarayonida pedagogik kuzatuv, suhbat, savolnoma va tajriba-sinov metodlaridan foydalanildi. Kuzatuv metodi orqali o‘quvchilarning kundalik xulq-atvori, o‘zaro munosabatlari va axloqiy qarashlaridagi o‘zgarishlar o‘rganildi. Suhbat va savolnoma metodlari yordamida o‘quvchilarning axloqiy tushunchalar haqidagi tasavvurlari, qadriyatlarga munosabati hamda hadis mazmunini qabul qilish darajasi aniqlashtirildi.

Tajriba-sinov ishlari ikki bosqichda olib borildi: dastlabki (diagnostik) bosqichda o‘quvchilarning ma’naviy-axloqiy rivojlanish darajasi aniqlanib, nazorat va tajriba guruhlari shakllantirildi. Keyingi (formativ) bosqichda esa tajriba guruhida dars va darsdan tashqari mashg‘ulotlarda hadislar asosida maxsus ishlab chiqilgan pedagogik texnologiyalar qo‘llanildi. Bu jarayonda interfaol metodlar, rolli o‘yinlar, muammoli vaziyatlar, hikoya va munozara usullaridan keng foydalanildi.

Natijalarni baholashda sifat va miqdoriy tahlil usullari qo‘llanildi. O‘quvchilarning axloqiy sifatlari (rostgo‘ylik, halollik, mehr-oqibat, hurmat, mas’uliyat) maxsus mezon va ko‘rsatkichlar asosida baholandi. Shuningdek, tajriba va nazorat guruhlari natijalari o‘zaro taqqoslanib, hadislar asosida tashkil etilgan tarbiyaviy ishlarning samaradorligi aniqlashtirildi.

Tadqiqot jarayonida obyektivlik, tizimlilik, uzviylik va ilmiylik tamoyillariga qat’iy amal qilindi. Olingan natijalar pedagogik tajriba bilan tasdiqlanib, ularning amaliy ahamiyati asoslab berildi. Shu tarzda ishlab chiqilgan metodologiya boshlang‘ich ta’lim tizimida ma’naviy-axloqiy tarbiyani samarali tashkil etishda hadislarning pedagogik imkoniyatlarini ochib berishga xizmat qildi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Tadqiqot jarayonida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ma’naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirishda hadislarning pedagogik ta’siri tajriba-sinov ishlari asosida o‘rganildi. Olingan natijalar shuni ko‘rsatdiki, ta’lim jarayoniga tizimli ravishda hadislarni kiritish o‘quvchilarning axloqiy ongini rivojlantirishda sezilarli ijobiy o‘zgarishlarni yuzaga keltiradi.

Tajriba guruhida dars jarayonida va darsdan tashqari mashg‘ulotlarda Muhammad (islom payg‘ambari) hadislaridan maqsadli foydalanish natijasida o‘quvchilarda halollik, rostgo‘ylik, kattalarga hurmat, kichiklarga mehr va o‘zaro hamkorlik kabi sifatlarning shakllanish darajasi sezilarli darajada oshdi. Nazorat guruhiga nisbatan tajriba guruhidagi o‘quvchilar axloqiy vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilishda ancha faollik va mustaqillik namoyon etdilar.

Shuningdek, o‘quvchilarning ijtimoiy muhitga moslashuvi yaxshilanganligi kuzatildi. Ular sinf jamoasida o‘zaro hurmat va hamjihatlik tamoyillariga ko‘proq amal qila boshladilar, nizoli vaziyatlarni tinch yo‘l bilan hal qilish ko‘nikmalari rivojlandi. Bu esa hadislar asosidagi tarbiyaviy yondashuvning psixologik va ijtimoiy jihatdan ham samarali ekanligini ko‘rsatadi.

Natijalar tahlili shuni ham ko‘rsatdiki, hadislarni oddiy yod oldirish emas, balki ularni hayotiy misollar, suhbat, rolli o‘yinlar va muammoli vaziyatlar orqali o‘rgatish o‘quvchilarda chuqurroq tushuncha hosil bo‘lishiga olib keladi. Ayniqsa, qisqa va mazmunan boy hadislar bolalar tomonidan tez eslab qolinib, kundalik xulq-atvorda qo‘llanila boshlagan.

Tadqiqot davomida o‘tkazilgan baholash natijalari tajriba guruhida axloqiy ko‘rsatkichlarning o‘sishini tasdiqladi. O‘quvchilarning axloqiy me’yorlarga rioya qilish darajasi oshganligi, sinf ichidagi ijobiy psixologik muhit mustahkamlanganligi va o‘qituvchi-o‘quvchi munosabatlarida ishonch ortganligi aniqlanadi.

Olingan natijalar hadislar asosida tashkil etilgan tarbiyaviy ishlar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ma’naviy-axloqiy rivojlanishiga samarali ta’sir ko‘rsatishini tasdiqladi va ushbu yondashuvni ta’lim amaliyotida keng qo‘llash zarurligini ko‘rsatdi.

Tadqiqot natijalari tahlili boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ma’naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirishda hadislarning pedagogik imkoniyatlari yuqori ekanligini ko‘rsatdi. Olingan natijalar nazariy jihatdan ham, amaliy jihatdan ham ushbu yondashuvning samaradorligini tasdiqlaydi. Hadislarda ilgari surilgan axloqiy g‘oyalar bolalar psixologiyasiga mosligi, sodda va lo‘nda ifodalanishi bilan ajralib turadi va bu ularning tarbiyaviy ta’sir kuchini oshiradi.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari axloqiy me’yorlarni ko‘proq emotsional qabul qilish xususiyatiga ega bo‘lib, ular uchun namunaviy xulq-atvor, hikoyaviy ifoda va obrazli tasvirlar muhim ahamiyat kasb etadi. Shu jihatdan hadislar mazmuni o‘quvchilarning ichki kechinmalari va ijtimoiy tajribasi bilan uyg‘unlashib, ularning axloqiy qarashlarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, hadislarni ta’lim jarayoniga integratsiya qilish faqat axloqiy bilimlarni oshirib qolmay, balki o‘quvchilarning ijtimoiy xulq-atvoriga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Tajriba guruhida kuzatilgan o‘zgarishlar - o‘zaro hurmatning ortishi, intizomga

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

rioya qilish, sinf jamoasida hamkorlik va mas'uliyat hissining kuchayishi - bu yondashuvning amaliy samaradorligini yaqqol tasdiqlaydi.

Shu bilan birga, muhokama davomida ayrim muhim jihatlar ham aniqlashtirildi. Jumladan, hadislarni o'qitishda o'qituvchining metodik mahorati hal qiluvchi rol o'ynashi, ularning mazmunini bolalar yoshiga mos tarzda izohlash zarurligi qayd etildi. Aks holda, hadislar yuzaki yod oldirish darajasida qolib ketishi va kutilgan tarbiyaviy natijani bermasligi mumkin.

Bundan tashqari, hadislarni o'qitishda interfaol metodlardan foydalanish - rolli o'yinlar, muammoli vaziyatlar, suhbat va munozaralar - o'quvchilarning faolligini oshirib, ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishi aniqlandi. Bu esa ma'naviy-axloqiy tarbiyani faqat nazariy emas, balki amaliy jarayonga aylantiradi.

Tadqiqot natijalarini umumlashtirgan holda shuni ta'kidlash mumkinki, boshlang'ich sinf o'quvchilarida ma'naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirish jarayonida hadislar muhim pedagogik manba va samarali tarbiyaviy vosita sifatida alohida o'rin egallaydi. O'tkazilgan nazariy tahlil va tajriba-sinov ishlari hadislar mazmuni o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlariga mos kelishini hamda ularning axloqiy ongini shakllantirishda kuchli ta'sirga ega ekanligini tasdiqladi.

Hadislarda ifodalangan halollik, rostgo'ylik, mehr-oqibat, sabr-toqat va hurmat kabi umuminsoniy qadriyatlar boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijobiy xulq-atvor ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Bu qadriyatlar bolalarning nafaqat maktabdagi faoliyatiga, balki kundalik hayotdagi ijtimoiy munosabatlariga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, hadislarni ta'lim jarayoniga tizimli va maqsadli ravishda integratsiya qilish o'quvchilarda axloqiy me'yorlarni anglash, ularni hayotda qo'llash va mustaqil axloqiy qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, interfaol metodlardan foydalanish hadislarning tarbiyaviy ta'sirini yanada kuchaytiradi va o'quvchilarning dars jarayoniga qiziqishini oshiradi.

Shu bilan birga, samarali natijalarga erishish uchun o'qituvchilarning metodik tayyorgarligi muhim omil ekanligi aniqlandi. Hadislarni to'g'ri talqin qilish, ularni o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos tarzda yetkazish va hayotiy misollar bilan boyitish tarbiyaviy samaradorlikni oshiradi.

Umuman olganda, boshlang'ich sinf o'quvchilarida ma'naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirishda hadislar asosida tashkil etilgan ta'lim-tarbiya jarayoni barkamol shaxsni voyaga yetkazishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois, ushbu yondashuvni ta'lim amaliyotiga keng joriy etish, o'qituvchilar uchun maxsus metodik qo'llanmalar ishlab chiqish va oilaviy tarbiya bilan uzviy bog'lash zarur hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI / СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ / REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasi. - Toshkent, 2020.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-4947-son Farmoni. Harakatlar strategiyasi. - Toshkent, 2017.
3. Yo‘ldoshev. Ta’lim samaradorligini oshirish yo‘llari. - Toshkent: O‘qituvchi, 2015.
4. Xoliqov. Pedagogik mahorat. - Toshkent: Iqtisod-moliya, 2012.
5. Qodirov. Tarbiya nazariyasi. -Toshkent: Fan, 2009.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

TIBBIYOT OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA "RADIATSION DOZA VA XAVFSIZLIK" MAVZUSINI MULTIMEDIYA VOSITALARI ASOSIDA O'QITISH.

Ergashev Asqar Jong'oboyevich, Samarqan davlat tibbiyot unversiteti "Informatsiyon texnologiyalar, biofizika va tibbiy fizika" kafedrasi p.f.f.d.
Bozorov Erkin Xodjiyevich, O'zbekiston Respublikasi fanlar Akademiyasi yadro fizika instituti, Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston milliy universitet professori.
Mamarajabov Davron Srojiddinovich, Samarqan davlat tibbiyot unversiteti "Informatsiyon texnologiyalar, biofizika va tibbiy fizika" kafedrasi asisstenti.

Annotatsiya

KIRISH: zamonaviy tibbiyotda diagnostika va terapiya jarayonlarida radiatsion texnologiyalarning keng qo'llanilishi bo'lajak tibbiyot mutaxassislarida radiatsion doza nazorati va xavfsizlik madaniyatini shakllantirish zaruratini oshirmoqda.

MAQSAD: tibbiyot oliy ta'lim muassasalarida "Radiatsion doza va xavfsizlik" mavzusini multimediya va innovatsion axborot texnologiyalari asosida o'qitishning ilmiy-uslubiy omillarini tahlil qilish hamda ta'lim samaradorligini oshirish mexanizmlarini asoslash.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot Samarqand davlat tibbiyot universiteti va Toshkent davlat tibbiyot universiteti bazasida olib borilib, unda an'anaviy hamda multimediali (animatsiya, 3D modellashtirish, virtual laboratoriya va interfaol simulyatsiyalar) o'qitish usullarini qiyosiy va ped-tajriba tahlil qilish metodlaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: murakkab fizik dozimetriya birliklari (Rad, Grey, Rentgen, C/kg) va nurlanish harakatlarini vizual modellashtirish talabalarda nazariya va amaliyot o'rtasidagi uzviylikni ta'minlagani asoslandi; tajriba guruhlarida mavzuni o'zlashtirish ko'rsatkichi 20–25% ga oshib, talabalar faolligi 1,5 barobarga ortgani aniqlandi.

XULOSA: multimediali ta'lim texnologiyalarini o'quv jarayoniga joriy etish talabalarning vizual va fazoviy tafakkurini rivojlantirib, ionlashtiruvchi nurlanish manbalari bilan ishlashda amaliy xavfsizlik ko'nikmalari hamda mas'uliyatli radiatsion madaniyatni shakllantirishning samarali vositasi ekani isbotlandi.

Kalit so'zlar: radiatsiya, radiatsion doza, xavfsizlik, tibbiy ta'lim, multimediya, interfaol usul, simulyatsiya, innovatsion texnologiyalar.

ПРЕПОДАВАНИЕ ТЕМЫ «РАДИАЦИОННАЯ ДОЗА И БЕЗОПАСНОСТЬ» В МЕДИЦИНСКИХ ВУЗАХ НА ОСНОВЕ МУЛЬТИМЕДИЙНЫХ СРЕДСТВ.

Эргашев Аскар Жонгобоевич, доктор философии по педагогическим наукам (PhD), кафедра «Информационные технологии, биофизика и медицинская физика», Самаркандский государственный медицинский университет.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Бозоров Эркин Ходжиевич, Институт ядерной физики Академии наук Республики Узбекистан, профессор Национального университета Узбекистана имени Мирзо Улугбека.
Мамараджабов Даврон Сроджиддинович, ассистент кафедры «Информационные технологии, биофизика и медицинская физика», Самаркандский государственный медицинский университет.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: широкое применение радиационных технологий в современной медицине требует формирования у будущих специалистов высокой радиационной культуры и навыков обеспечения безопасности при работе с ионизирующим излучением.

ЦЕЛЬ: научно-методический анализ применения мультимедийных технологий при обучении теме «Радиационная доза и безопасность» в медицинских вузах и обоснование их эффективности в повышении качества образования.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: исследование проведено на базе Самаркандского и Ташкентского государственных медицинских университетов с использованием методов сравнительного педагогического эксперимента, наблюдения и анализа результатов внедрения мультимедийных средств (3D-моделирование, виртуальные лаборатории, интерактивные симуляции).

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: наглядная визуализация сложных физических единиц дозиметрии (Рад, Грей, Рентген, Кл/кг) и процессов излучения способствовала углублению знаний студентов; в экспериментальных группах уровень усвоения материала вырос на 20–25%, а активность студентов увеличилась в 1,5 раза.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: использование мультимедийных средств трансформирует пассивное обучение в интерактивный процесс, развивает визуальное мышление и является эффективным инструментом формирования практических навыков радиационной безопасности у студентов-медиков.

Ключевые слова: радиация, радиационная доза, безопасность, медицинское образование, мультимедиа, интерактивный метод, симуляция, инновационные технологии.

TEACHING THE TOPIC "RADIATION DOSE AND SAFETY" BASED ON MULTIMEDIA TOOLS IN HIGHER MEDICAL EDUCATION INSTITUTIONS

Ergashev Asqar Jong'oboyevich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Department of Information Technologies, Biophysics, and Medical Physics, Samarkand State Medical University.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Bozorov Erkin Khodjiyevich, Institute of Nuclear Physics of the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan, Professor at National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek.
Mamarajabov Davron Srojiddinovich, Assistant at the Department of Information Technologies, Biophysics, and Medical Physics, Samarkand State Medical University.

Annotation
INTRODUCTION: the expanding use of radiation technologies in modern medical diagnostics and therapy highlights the critical need to foster radiation safety awareness and dosage control skills among future healthcare professionals.
OBJECTIVE: to analyze the scientific and methodological aspects of teaching "Radiation Dose and Safety" using multimedia tools in medical higher education institutions and evaluate their impact on educational efficiency.
MATERIALS AND METHODS: conducted at Samarkand and Tashkent State Medical Universities, this study employed comparative pedagogical experimentation, analyzing the integration of multimedia assets—including 3D models, virtual laboratories, interactive simulations, and visual demonstrations—against traditional lecturing methods.
DISCUSSION AND RESULTS: visualizing complex physical dosimetry concepts (Rad, Gray, Roentgen, C/kg) significantly enhanced conceptual understanding; experimental groups taught via multimedia demonstrated a 20–25% increase in topic mastery and a 1.5-fold rise in active student participation.
CONCLUSION: integrating multimedia technologies transitions learning from passive absorption to active engagement, fosters spatial reasoning, and proves to be an essential mechanism for developing practical radiation safety culture in medical training.
Keywords: radiation, radiation dose, safety, medical education, multimedia, interactive method, simulation, innovative technologies.

Bugungi kunda tibbiyot sohasida radiatsion texnologiyalar — diagnostika, terapiya va ilmiy tadqiqotlarda keng qo‘llanilmoqda. Shu bilan birga, radiatsiya bilan ishlash jarayonida xavfsizlik choralariga rioya etish, dozalash nazoratini to‘g‘ri amalga oshirish va radiatsion madaniyatni shakllantirish dolzarb masalaga aylangan.
Tibbiyot oliy ta’lim muassasalarida bu mavzuni o‘qitishda an’anaviy ma’ruza usullari ko‘pincha talabaning passiv o‘rganishiga olib keladi. Shu sababli, ta’lim jarayoniga multimediya vositalarini joriy etish zarurati ortib bormoqda.
“Radiatsion doza va xavfsizlik” mavzusi tibbiyot oliy ta’lim muassasalarida o‘qitiladigan “Yadro texnologiyalari” fanining eng muhim yo‘nalishlaridan biridir. Ushbu mavzuning asosiy maqsadi — talabalarni ionlashtiruvchi nurlanish manbalari bilan ishlashda xavfsizlik choralariga amal qilish, radiatsion dozalashni nazorat qilish, va inson salomatligini himoya qilish bo‘yicha bilim va ko‘nikmalar bilan qurollantirishdan iboratdir.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

An'anaviy dars usullarida murakkab fizik jarayonlarni talabalarga tushuntirish qiyin bo'lganligi sababli, multimediyali o'qitish texnologiyalarini qo'llash ushbu mavzuni o'zlashtirishda katta samaradorlik beradi.

Multimedia texnologiyalari — bu matn, grafika, video, animatsiya va audio elementlarining birlashgan shakli bo'lib, ular orqali radiatsion jarayonlar ko'rgazmali va interaktiv tarzda tushuntiriladi.

Minimal muhim faoliyat - xonada yoki ish joyida ochiq ionlashtiruvchi nurlanish manbasining faoliyati, undan yuqori bo'lsa, ushbu manbadan foydalanish uchun davlat sanitariya-epidemiologiya nazorati organlarining ruxsati talab qilinadi, agar minimal muhim o'ziga xos faoliyat qiymati bo'lsa. ham oshib ketdi. Bq da ifodalangan.

Rad - so'rilgan nurlanish dozasining tizimsiz o'lchov birligi bo'lib, 1 gramm to'qimalarga 100 erg energiya to'planishi sifatida aniqlanadi. 1 rad=100 erg/g =0,01 J/kg =0,01 Gy =2,388 10^{-6} kal/g. 1 rentgen ta'sir qilish dozasi bilan havoda so'rilgan doz 0,85 rad (85 erg / g) bo'ladi.

Grey (Gy) - so'rilgan doza birligi. SI birliklarida: 1 Gy=1 J / kg =100 rad.

1 C/kg - SI tizimidagi ta'sir qilish dozasi birligi. Maxsus nomi yo'q. Bu gamma yoki rentgen nurlanishining miqdori bo'lib, 1 kg quruq havoda 6,24 ·10^{18} juft ion hosil qiladi, ular har bir belgining 1 kulon zaryadini olib yuradi. (1 ta kulon = 3·10^{9} CGS birligi = 0,1 CGS birligi). 1 C/kg ning fizik ekvivalenti 33 J/kg (havo uchun). rentgen va C / kg o'rtasidagi munosabatlar quyidagicha: 1 p = 2,58 ·10^{-4} C/kg - aniq. 1 C / kg = 3,88· 10^{3} p - taxminan.

Rentgen (p) - ta'sir qilish dozasining tizimli bo'lmagan birligi. Bu 1 sm^3 quruq havoda (normal sharoitda og'irligi 0,001293 g) 2,082 ·10^{9} juft ion hosil qiladigan gamma yoki rentgen nurlanishining miqdori. Bu ionlar har bir belgining 1 elektrostatik birlik zaryadiga ega bo'lib, ish va energiya birliklarida havo tomonidan so'rilgan 0,114 erg energiya (6,77· 10^{4} MeV) bo'ladi. (1 erg = 10^{-7} J = 2,39· 10^{-8} kal). 1 g havoga aylantirilganda, bu 1,610 ·10^{12} juft ion yoki 85 erg / g quruq havo bo'ladi. Shunday qilib, rentgen nurining fizik energiya ekvivalenti havo uchun 85 erg / g ni tashkil qiladi. 1 p = 7,06 10^{4} MeV/sm3=5,47 107 MeV.g=0,114 erg/sm^3 =87,7 erg/g = 2,58 10^{-4} S/kg. Rentgen apparati 3 MeV rentgen va γ- nurlanishning energiya qiymatiga qadar ishlatilishi mumkin. Bir rentgen nuridan yumshoq biologik to'qimalar radiatsiya ta'sirini oladi,

Nurlanish dozasi - ionlashtiruvchi nurlanish energiyasi (zarralar va kvantlar oqimi), nurlangan modda tomonidan so'riladi va uning massa birligiga hisoblangan. Bu radiatsiya ta'sirining o'lchovidir.

Radiatsiya manbasini o'rab turgan havo muhitida yuzaga keladigan doza maydonini tavsiflash uchun ta'sir qilish dozasi tushunchasi qo'llaniladi. Ta'sir qilish dozasi γ - gamma va rentgen nurlanishining havodagi ionlashtiruvchi ta'siriga asoslangan miqdoriy xarakteristikasi - nisbat. havoda yaratilgan bir xil belgidagi barcha ionlarning umumiy zaryadining dq bu hajmdagi havo massasiga.

EHM dozasi ionlashtiruvchi nurlanishning energiya salohiyatini belgilaydi. Bu tushuncha 1÷3 MeV diapazonida energiyaga ega foton nurlanish maydonini baholash

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

uchun kiritilgan. Havo va biologik to'qimalarning samarali atom raqamlari yaqin, havo foton nurlanishi uchun to'qimalarga ekvivalent muhit hisoblanadi. Ta'sir qilish dozasini havo massasi Dm uchun zaryadlangan zarrachalarning kinetik energiyasiga aylantirilgan g-nurlanish energiyasining bir qismi sifatida aniqlash mumkin. Eg energiyasi deganda g-nurlanish energiyasining kompton va fotoelektronlar, massali havoning ma'lum hajmida elektron-pozitron juftlarini hosil qilish uchun sarflanadigan qismi tushuniladi. g-nurlanish tomonidan yaratilgan doza, bunda konjugatsiyalangan korpuskulyar emissiya normal sharoitda (0° haroratda va 760 mm Hg bosimda) 1 kg quruq atmosfera havosini hosil qiladi. 1 Kulon musbat va manfiy zaryadlangan zarrachalar elektr quvvati (6,24· 10^{18} juft ion). Havo uchun 1 C/kg jismoniy ekvivalenti 33 J/kg = 87,7 erg/g, suv uchun esa 95 erg/g).

Asosiy qism: 1. Radiatsion doza va xavfsizlik mavzusining o'quv jarayonidagi o'rni "Radiatsion doza va xavfsizlik" mavzusi tibbiyot ta'limidagi fizikaviy, biologik va gigiyenik fanlar bilan uzviy bog'liqdir. Talabalar radiatsiyaning inson organizmiga ta'siri, dozani o'lchash usullari, himoya choralari va xalqaro me'yorlar haqida chuqur bilimga ega bo'lishlari zarur. Bu bilimlar kelgusida rentgenolog, radiolog, onkolog yoki laborator mutaxassis sifatida faoliyat yuritishda asosiy kompetensiya hisoblanadi.

2. Multimediali vositalarning o'quv jarayonidagi ahamiyati.

Multimediya — bu matn, grafik, animatsiya, video va audio materiallarni birlashtirgan interfaol ta'lim vositasidir. Ushbu texnologiyalar yordamida o'qituvchi quyidagi imkoniyatlarga ega bo'ladi:

- Radiatsiya jarayonlarini vizual modellashtirish (masalan, alfa, beta, gamma nurlanish harakati);
- Radiatsion dozani hisoblash jarayonini interfaol tarzda tushuntirish;
- Virtual laboratoriyalar yordamida xavfsiz tajribalar o'tkazish;
- Test, viktorina va simulyatsiya asosida bilimni mustahkamlash.

3. Multimediali darsning namunaviy tuzilmasi.

Bosqich	Faoliyat	Vosita
Kirish	Radiatsiya haqida qisqa video rolik namoyishi	Video, slayd
Asosiy qism	Doza birliklari, himoya choralari tushuntiriladi	PowerPoint, 3D model
Mustahkamlash	Radiatsion xavfsizlik bo'yicha test va amaliy topshiriqlar	Interfaol platformalar
Yakun	Xulosa, savol-javob	Slayd, audio sharh

4. O'qitish samaradorligini oshirish omillari.

Multimediali o'qitish quyidagi natijalarga olib keladi:

- Talabalarda vizual tafakkur va fazoviy tasavvur shakllanadi;

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

- Nazariya va amaliyot o‘rtasidagi bog‘liqlik mustahkamlanadi;
- Talabalar faol ishtirokchiga aylanadi;
- Radiatsion xavfsizlik madaniyati, mas’uliyat hissi va ehtiyotkorlik ko‘nikmalari rivojlanadi.

5. Amaliy tajribalar.

Samarqand davlat tibbiyot universiteti va Toshkent davlat tibbiyot universitetida o‘tkazilgan tajribalar shuni ko‘rsatdiki, multimediya asosida o‘qitilgan guruhlarda mavzuni o‘zlashtirish darajasi 20–25% yuqori, talabalar faolligi esa 1,5 barobar ortgan. Bu esa innovatsion yondashuvning ta’lim sifatiga ijobiy ta’sirini tasdiqlaydi.

Tibbiyot oliy ta’lim muassasalarida “Radiatsion doza va xavfsizlik” mavzusini multimediya vositalari asosida o‘qitish:

- Talabalarning bilimini chuqurlashtiradi;
- Radiatsiya bilan ishlashda xavfsizlik madaniyatini shakllantiradi;
- Ta’lim jarayonini interfaol, ko‘rgazmali va samarali qiladi.

Kelgusida ushbu yondashuvni kengaytirish, virtual laboratoriyalar, 3D vizualizatsiyalar va onlayn o‘quv platformalarini yanada rivojlantirish ta’lim sifatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI / СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ / REFERENCES

1. Qodirov B., Jo‘rayev Sh. Tibbiyotda fizik jarayonlar va radiatsion himoya. – Toshkent: Fan, 2020.
2. O.U. Avlayev, C.N. Jo‘rayeva, C.R. Mirzayeva. Ta’lim metodlari. O‘quv-uslubiy qo’llanma. Toshkent: “Navro‘z” nashriyoti, 2017 y. –b.210.
3. Ergashev A.J. Олий таьлим тизимида “Ионлаштирувчи нурланишлар” мавзусини модуль тизимида ўқитиш усуллари ЎзМУ хабарлари вестник нууз acta nuuz мирзо улуғбек номидаги ўзбекистон миллий университети илмий журнали тошкент – 2022 yil 202-204 betlar.
4. Ergashev A.J. Oliy ta’limda yadro texnologiyalari fanini o‘qitishda didaktik o‘yin topshiriqlarini tayyorlash texnologiyasi Scientific Bullettin of NamSU-Научный вестник НамГУ-NamDU ilmiy axborotnomasi–2022-yil_7-сон 353-359 b.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

UMUMIY O‘RTA TA’LIM MAKTABLARIDA CHIZMACHILIK FANIDAN O‘QUVCHILARNING FAZOVIY TASAVVURINI RIVOJLANTIRISHDA YAKUNLANMAGAN CHIZMALARDAN FOYDALANISH.

Xo‘jaqulov Elbek Ermatovich, Qarshi davlat universiteti, tasviriy san’at va muhandislik grafikasi kafedrasi dotsenti.
ORCID. 0009-0004-9972-4259

Annotatsiya

KIRISH: umumiy o‘rta ta’lim maktablarida o‘quvchilarning grafik savodxonligini oshirish va ularda fazoviy tasavvurni rivojlantirish chizmachilik fanining asosiy vazifalaridan biridir.

MAQSAD: chizmachilik darslarida yakunlanmagan chizmalardan foydalanish orqali o‘quvchilarning fazoviy tasavvurini va fikrlash qobiliyatini bosqichma-bosqich rivojlantirish metodikasini ilmiy-amaliy jihatdan asoslash.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot metodik va pedagogik manbalar tahlili, grafik topshiriqlarni modellashtirish hamda 8-sinf o‘quvchilarining bilim darajasidagi tafovutlarni inobatga olgan holda proyeksion va aksonometrik tasvirlar uzviyligini ta’minlovchi grafik metodlarga tayangan holda olib borildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: detal bo‘yicha 50-60% ma’lumot berilgan yakunlanmagan chizmalarni va yetishmovchi chiziqlarni o‘quvchilar tomonidan ijodiy to‘ldirish topshiriqlari darsda barcha o‘quvchilarning bir vaqtda faol qatnashishini ta’minladi va murakkablik darajasi oshib boruvchi topshiriqlar fanni o‘zlashtirish samaradorligini oshirdi.

XULOSA: yakunlanmagan chizmalar vositasida o‘qitish o‘quvchilarning chizmalarni o‘qish ko‘nikmasini boyitadi, sinfdagi o‘zlashtirish darajasini tenglashtiradi hamda fazoviy tasavvurni va mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda samarali didaktik poydevor bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: yakunlanmagan chizma, eskiz, yetishmovchi chiziq, ta’lim, metod, fazoviy tasavvur, detal.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НЕЗАВЕРШЕННЫХ ЧЕРТЕЖЕЙ В РАЗВИТИИ ПРОСТРАНСТВЕННОГО ВООБРАЖЕНИЯ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ ЧЕРЧЕНИЯ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ.

Хожакулов Элбек Эрматович, доцент кафедры «Изобразительное искусство и инженерная графика», Каршинский государственный университет.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: повышение графической грамотности и развитие пространственного воображения учащихся средних общеобразовательных школ являются ключевыми задачами черчения.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ЦЕЛЬ: научно-практическое обоснование методики развития пространственного воображения и мышления учащихся 8-х классов с использованием незавершенных чертежей на уроках черчения.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: исследование опирается на анализ педагогической литературы, моделирование графических заданий и графические методы, обеспечивающие взаимосвязь проекционного и аксонометрического изображений с учетом разного уровня подготовки учащихся.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: использование незавершенных чертежей, содержащих 50-60% информации о детали, где оставшаяся часть выполняется учащимися самостоятельно, позволило вовлечь весь класс в активную работу и поэтапно повысить уровень усвоения материала за счет усложнения заданий.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: применение незавершенных чертежей способствует обучению чтению чертежей, выравнивает уровень знаний учащихся в классе и служит эффективным дидактическим средством для развития пространственного воображения.

Ключевые слова: незавершенный рисунок, эскиз, неполная линия, образование, метод, пространственное воображение, деталь.

THE USE OF INCOMPLETE DRAWINGS IN DEVELOPING SPATIAL IMAGINATION OF STUDENTS IN DRAWING CLASSES AT SECONDARY SCHOOLS.

Khojakulov Elbek Ermatovich, Associate Professor at the Department of Fine Arts and Engineering Graphics, Karshi State University.

Annotation

INTRODUCTION: enhancing graphic literacy and developing spatial imagination among middle school students represent the core objectives of teaching drawing.

AIM: to provide a scientific and practical foundation for a methodology aimed at developing students' spatial imagination and critical thinking by employing incomplete drawings in drawing classes.

MATERIALS AND METHODS: the study was based on pedagogical literature analysis, task modeling, and graphical methods ensuring the integration of orthographic and axonometric projections while accounting for varying student skill levels in 8th grade.

DISCUSSION AND RESULTS: implementing incomplete drawings—which provide 50-60% of the detail's technical information while requiring students to independently complete the remaining lines—ensured simultaneous active engagement across the classroom and enhanced learning outcomes through progressive task complexity.

CONCLUSION: incorporating incomplete drawings effectively trains students in reading technical drawings, balances knowledge levels among classmates, and serves as a vital didactic tool for expanding spatial imagination.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Keywords: incomplete drawing, sketch, incomplete line, education, method, spatial imagination, detail.

Ma'lumki, chizmachilik fani umumiy o'rta ta'lim maktablarida 8-sinfda o'rgatila boshlanadi. Bu davrga kelib o'quvchilarda obektiv va subektiv sabablarga ko'ra fazoviy tasavvur qilish qobiliyati turli darajada rivojlangan bo'ladi.

O'quvchilarda fazoviy tasavvur qilish qobiliyatlarining shakllanganligi va rivojlanganligi, o'z navbatida, dars jarayonida ularning yangi materialni o'zlashtirshida ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shuni alohida ta'kidlash lozimki, o'quvchilar tomonidan nafaqat chizmachilik fanlarining, balki qator fanlarning a'lo darajada o'zlashtirilishi ularda fazoviy tasavvurning yaxshi rivojlanganligi bilan bevosita bog'liq.

Chizmachilik fanining asosiy maqsadi o'quvchilarning chizmalarni chizish bo'yicha grafik savodxonliklarini oshirish, shuningdek chizmalarni o'qishga o'rgatish orqali ularni fazoviy tasavvurini boyitishdan iboratdir. Agar o'quvchilarga qiziqarli topshiriqlar bilan dars o'tilsa ularni chizmachilik faniga qiziqishi, faolligi yanada ortadi. Bizga ma'lumki test, krassvord, didaktik o'yinlar va boshqa qiziqarli mashg'ulotlar kabi tugallanmagan chizmalar ham o'quvchilar chizmachilik fanini chuqurroq o'zlashtirishda boshlang'ich poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Sinfda taxminan 25-30 nafargacha o'quvchi bo'ladi. Bu o'quvchilarning hammasini bilim darajasi bir xil bo'lmasligi dars davomida o'tilgan mavzularni aniq tushunmaslikka olib keladi. Sinfda o'quvchilarning bilim darajasi bir xil bo'lmasligi ba'zi bir o'quvchilarning o'tilgan mavzularni o'zlashtirishi yoki ba'zilaring o'zlashtira olmasligiga olib keladi. Fanni o'zlashtira olmaslikni oldini olishda o'tilgan mavzu bo'yicha beriladigan grafik topshiriqlarni yanada qiziqarli bo'lishiga ko'p hollarda bog'liq bo'ladi. Bu borada ijodiy izlanish talab qiladigan topshiriqlar qatoridan o'rin olgan **"**Yakunlanmagan chizmalar**"** topshirig'i ham muhim o'rin tutadi.

Chizmani yetarli chiziqlar bilan to'ldirish uchun o'quvchilar fikirlash va tasavvurini oshirishga imkon beradi. Yakunlanmagan chizmalarni bajarish o'quvchilarning bilim darajasi yuqoriga o'sishi va shu bilan birga bir xilligini taminlaydi. Yakunlanmagan chizmalar sinfdagi barcha o'quvchilarga tarqatiladi va xammalari bir vaqtda bajaradilar. Adabiyotlar taxlili shuni ko'rsatadiki, tugallanmagan chizmalar detal bo'yicha 50-60% ma'lumot berishini, detalning qolgan qismi chizmalarini o'quvchi o'zi mustaqil tugallashi kerak.

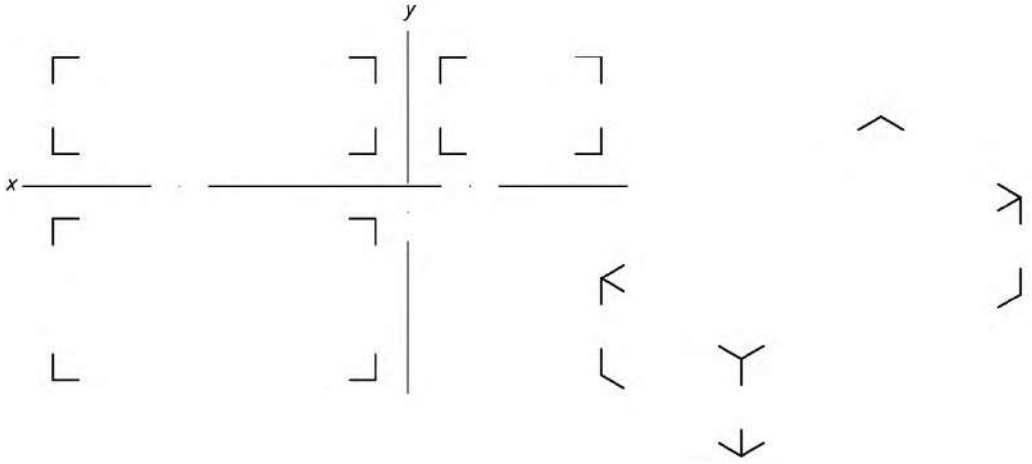
Chizmachilik fanida proyeksion bog'liqlikning va ortoganal proyeksiyalarining aksonometrik tasvir o'rtasida uzviy bo'g'liqlikni yanada oshirish va detal bo'yicha yanada qiziqroq ma'lumotlarni topishga qaratilgan. Yakunlanmagan chizmalarni yakunlash uchun asosan detalning qirralarini kesishish joylari chiziladi. Bu chizmalar chizmachilikda eskiz tushunchasiga yaqin bo'lib bunda asosan yakunlanmagan kesmalarni birlashtirishdan iborat, Bu chizmalarni bajarish uchun bizga chizg'ich, sirkul va qalamlar kerak bo'ladi. Bu

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

usulda detalning ortoganal proyeksiyalarida qolgan chiziqlar aksonometrik proeksiyada berilgan. Aksi o‘laroq, aksonometriyada berilmagan chiziqlar detalning ortoganal proeksiyalarida berilgan (1,2,3,4,5 va 6 rasmlar).

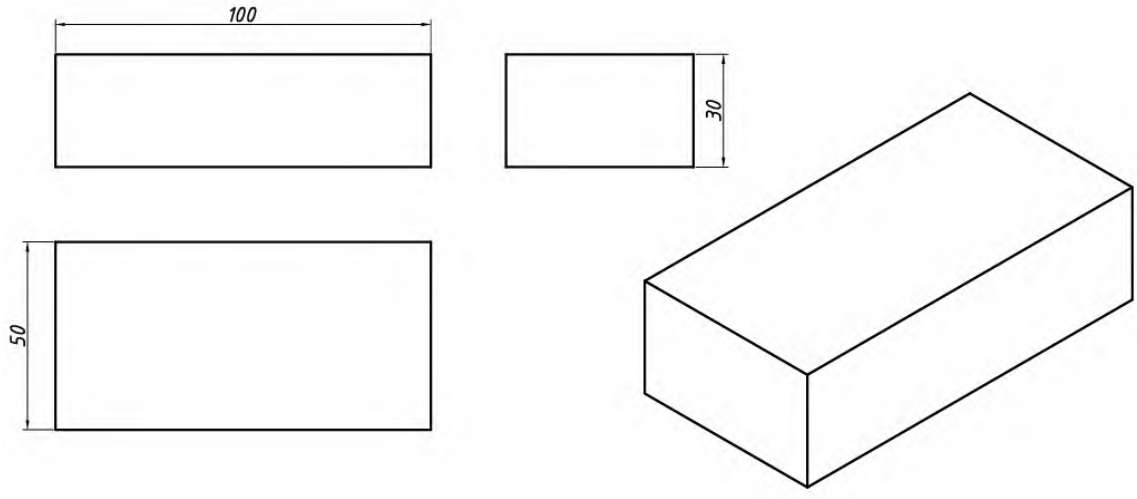
O‘quvchilarga buyumning (detal)ning uchta ko‘rinishi (gorizantal, frontal va profil) ko‘rinishlari hamda yaqqol tasviri (aksonometriyasi)ni qirralarini kesishish nuqtasini chiziqlar orqali 50-60% ni berishimiz mumkin, qolgan qismini o’quvchilar ijodiy yondoshib ishni oxiriga yetkazishini tushuntiriladi. (1,2-rasm).

1-rasm.

Masalaning sharti; berilgan uchta proyeksiya va aksonometriyani o‘zaro bog‘lagan holda yetishmovchi chiziqlari tiklansin (1-rasm).

Avalombor chizmaning uchala ko‘rnishi va aksonometriyasi mutanosibligi taminlanganligini ko‘rib chiqshimiz kerak.

2-rasm.

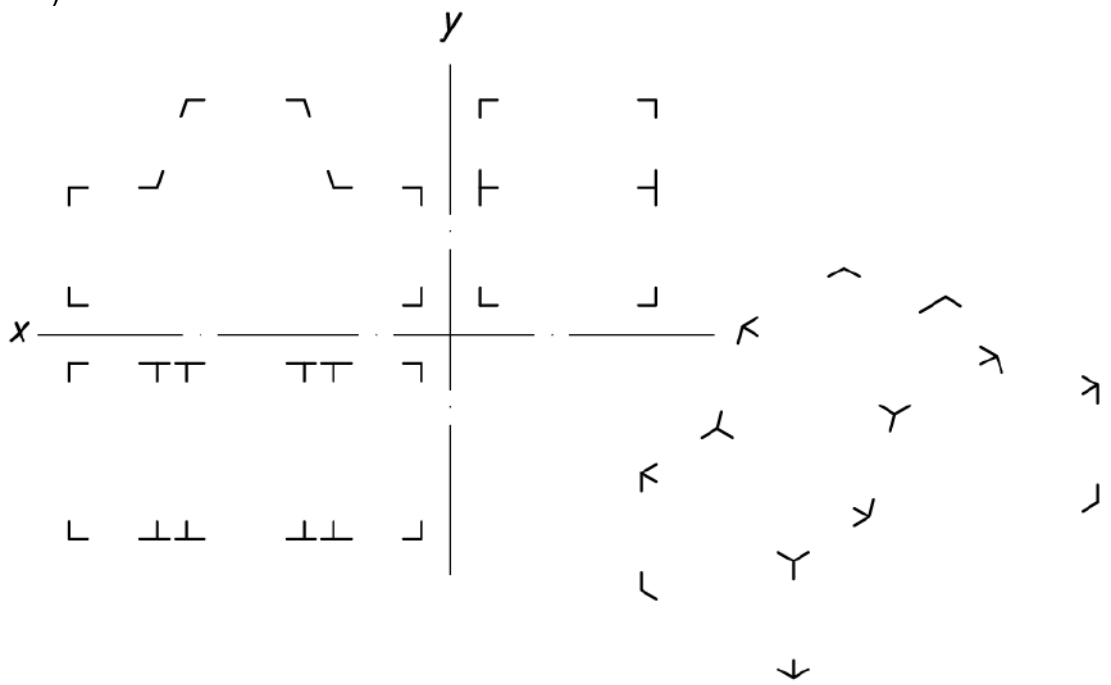
Bu chizmalarda o‘lchamlar qo‘yilmaydi, lekin nisbatlari saqlangan xolda chiziladi. Yuqorida keltirilgan chizmalar o‘quvchilarni birinchi navbatda chizmani chizishda, o‘qishga o‘rgatsa, ikkinchi navbatda o‘quvchilarning fazoviy tasavvurini oshirishga olib keladi.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

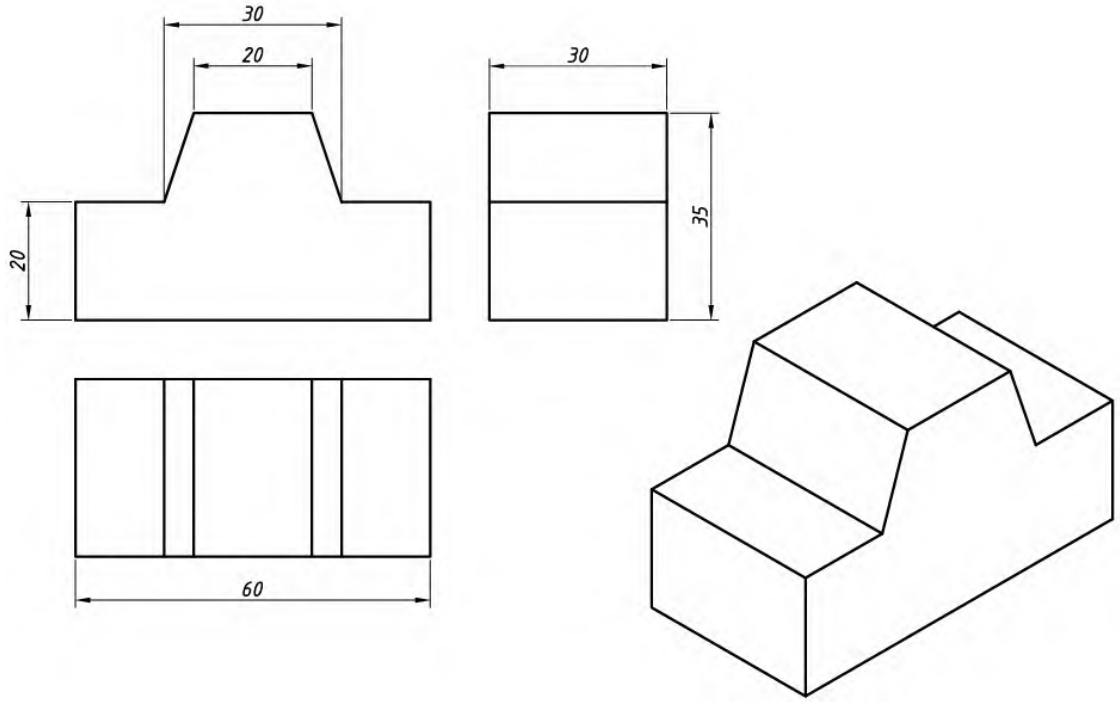
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Berilgan topshiriqlar bosqichma-bosqich murakkablik darajasi oshirilib boriladi va shunda o'quvchilarning fazoviy tassavuri rivojlanib borishini ko'rishimiz mumkin. (3,4,5,6-rasmlar).

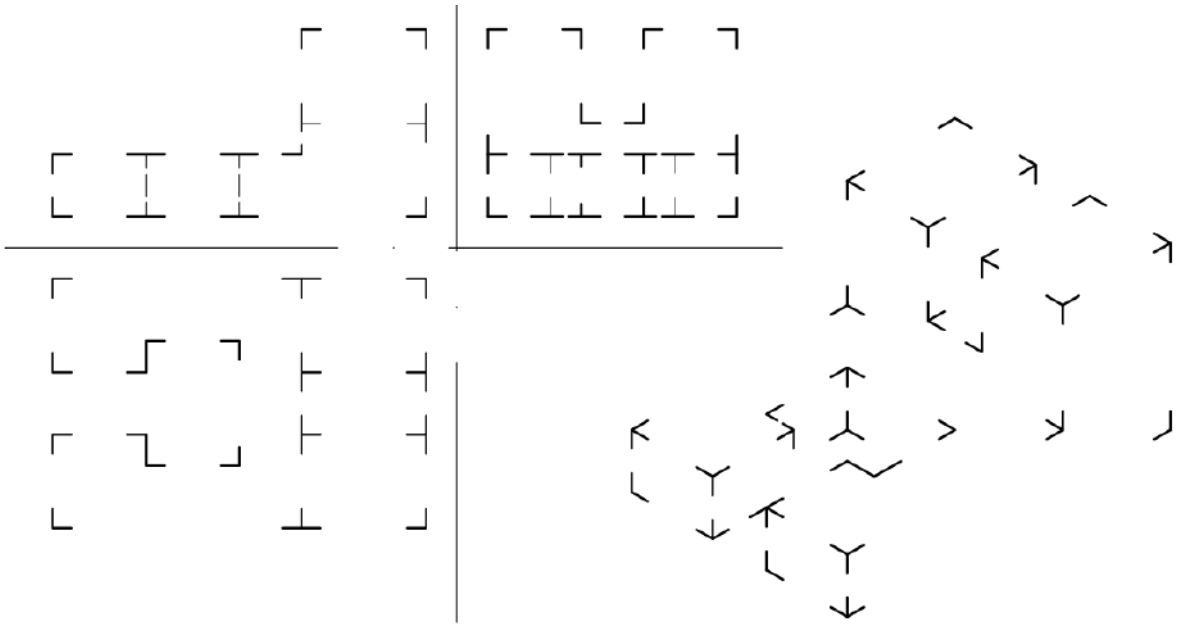
3-rasm.

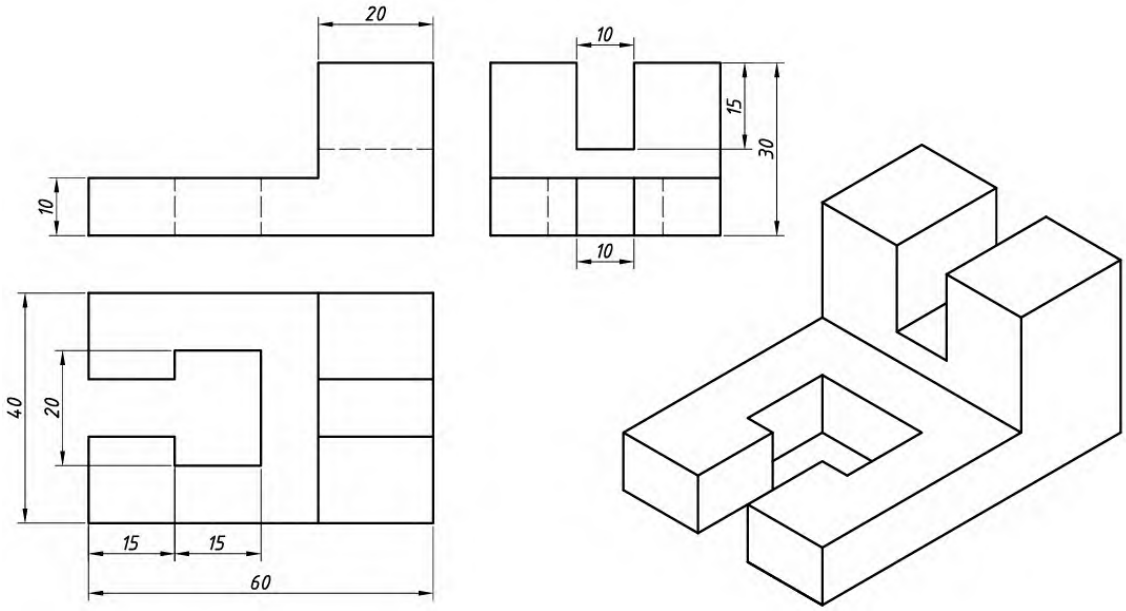
4-rasm.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

5-rasm.

6-rasm.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI / СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ / REFERENCES

1. Raxmonov I. Abduraxmanov A. “Chizmachilik ma’lumotnomalar” T:. “O‘zbekiston”-2005
2. Абдумаликов Л. Чизмачиликдан терминологик луғат-справочник. Ўрта мактаб чизмачилик ўқитувчилари учун қўлланма. «Ўқитувчи», 1977
3. Очилов Ф.Э., Хўжақулов Э. Формирование и развитие пространственного воображения на уроках черчения как средства улучшающий качества

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

образование в школе // Муғаллим ҳәм үзликсиз билимлендириў, №3/3. 2022. Нөкис, 90-93 бетлар.
4. E.Xo‘jaqulov “Umumiy o‘rta ta’lim maktblarida chizmachilik fanini o‘qitishda fazoviy tasavvurni shakllantirishning zamonaviy usullari” O‘zMU xabarlari 2023 y. 1/1.
5. Ochilov Farkhod, Khuzhakulov Elbek. Modellierung als methode der bildung und entwicklung der raumlichen vorstellungskraft in der schule im zeichnungsunterricht. Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities ISSN 2749-0866. Vol.2 Issue 1.5 Pedagogical sciences. 507-511 pages.
6. Очилов Ф.Э., Хўжакулов Э.Э. Формирования и развития пространственного воображения в школе на уроках черчения // “Zamonaviy arxitekturada chizma geometriya masalalarini qo`llash muammolari va yechimlari” номли республика илмий-амалий конференцияси. - Наманган: Наманган муҳандислик қурилиши институти босмахонаси, 2022. - С. 402-407

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

РАЗВИТИЕ СЕЛЬСКИХ ШКОЛ КАК УСЛОВИЕ СОЦИАЛИЗАЦИИ И ГРАЖДАНСКОГО СТАНОВЛЕНИЯ УЧАЩИХСЯ: ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ.

Таджиев Дониёр Давлатёрович, Самостоятельный исследователь ФерГУ.
ORCID: 0009-0007-4467-9878

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье на основе сравнительно-аналитического подхода рассмотрен опыт развития сельских школ Китая, России, Беларуси и Казахстана. Выявлены основные механизмы сокращения территориального неравенства, совершенствования инфраструктуры, кадрового обеспечения, цифровизации и поддержки социально уязвимых учащихся. Установлено, что развитие сельских школ в рассматриваемых странах обеспечивается посредством государственной поддержки, воспитательной работы и взаимодействия с местным сообществом. Обосновано значение устойчивой образовательной среды для социализации, гражданского становления и формирования правовой культуры сельских школьников.

ЦЕЛЬ: сравнительно-аналитическое исследование механизмов развития сельских школ в Китае, России, Беларуси и Казахстане, определяющих условия для социализации и гражданского развития учащихся.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: исследование выполнено на основе анализа научных публикаций, нормативно-аналитических материалов за 2021–2026 гг. с применением методов сравнительного анализа, тематического контент-анализа и обобщения.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: выявлены особенности национальных моделей: централизованное выравнивание и цифровизация в КНР, программно-инфраструктурная и кадровая поддержка в РФ, воспитательная среда в Беларуси, а также сетевое партнерство опорных школ в Казахстане.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: комплексное развитие сельской школы и создание устойчивой образовательной среды обеспечивают равный доступ к качественному образованию, способствуя эффективной социализации, гражданскому и правовому самоопределению школьников.

Ключевые слова: сельская школа, социализация, гражданское становление, правовая культура, образовательная среда, цифровизация, педагогические кадры, местное сообщество.

QISHLOQ MAKTABLARINI RIVOJLANTIRISH O‘QUVCHILARNING IJTIMOIYLASHUVI VA FUQAROLIK SHAKLLANISHINING SHART-SHAROITI SIFATIDA: XORIJIY TAJRIBA.

Tadjiyev Doniyor Davlatyorovich, Farg‘ona davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi.

Annotatsiya

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

KIRISH: maqolada qiyosiy-tahliliy yondashuv asosida Xitoy, Rossiya, Belarus va Qozog‘istonda qishloq maktablarini rivojlantirish tajribasi o‘rganilgan. Hududiy tengsizlikni qisqartirish, infratuzilmani takomillashtirish, pedagog kadrlar ta’minoti, raqamlashtirish va ijtimoiy himoyaga muhtoj o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlashning asosiy mexanizmlari aniqlangan. O‘rganilgan mamlakatlarda qishloq maktablarini rivojlantirish davlat ko‘magi, tarbiyaviy ishlar va mahalliy jamoa bilan hamkorlik asosida amalga oshirilishi ko‘rsatilgan. Barqaror ta’lim-tarbiya muhitining qishloq o‘quvchilari ijtimoiylashuvi, fuqarolik shakllanishi va huquqiy madaniyatini rivojlantirishdagi ahamiyati asoslangan.

MAQSAD: Xitoy, Rossiya, Belarus va Qozog‘iston tajribasini qiyosiy-tahliliy o‘rganish orqali qishloq maktablarini rivojlantirishning asosiy mexanizmlari hamda ularning o‘quvchilar ijtimoiyilashuvi va fuqarolik shakllanishiga ta’sirini aniqlash hamda asoslash.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot 2021–2026 yillardagi ilmiy manbalar, xalqaro va milliy ta’lim loyihalari hamda rasmiy ma’lumotlar bazasida taqqoslama tahlil, mavzuli kontent-tahlil va umumlashtirish metodlari yordamida olib borildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot Xitoyda markazlashtirilgan moliyalashtirish va raqamlashtirish, Rossiyada infratuzilma va kadrlar qo‘llab-quvvatlovi, Belarusda tarbiyaviy muhit va muloqot hamda Qozog‘istonda tayanch maktablar va ko‘p tomonlama sheriklikka asoslangan modellar samaradorligini ko‘rsatdi.

XULOSA: qishloq maktablarini rivojlantirish va barqaror ta’lim-tarbiya muhitini yaratish o‘quvchilarning teng ta’lim olish imkoniyatlarini ta’minlaydi, ularning fuqarolik mas’uliyati hamda huquqiy madaniyatini shakllantirishda muhim poydevor bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: qishloq maktabi, ijtimoiylashuv, fuqarolik shakllanishi, huquqiy madaniyat, ta’lim-tarbiya muhiti, raqamlashtirish, pedagog kadrlar, mahalliy jamoa.

DEVELOPMENT OF RURAL SCHOOLS AS A CONDITION FOR SOCIALIZATION AND CIVIC FORMATION OF STUDENTS: FOREIGN EXPERIENCE.

Tadjiyev Doniyor Davlatyorovich, Independent Researcher at Fergana State University.

Annotation

INTRODUCTION: the article provides a comparative analysis of rural school development in China, Russia, Belarus, and Kazakhstan. It identifies key mechanisms for reducing territorial inequality, improving infrastructure, strengthening teaching staff, expanding digital access, and supporting socially vulnerable students. The findings show that rural school development in these countries is supported through government assistance, educational initiatives, and cooperation with local communities. The study substantiates the importance of a sustainable educational environment for rural students’ socialization, civic formation, and legal culture.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

AIM: to comparative-analytically examine rural school development models in China, Russia, Belarus, and Kazakhstan and highlight their impact on student socialization and civic formation.

MATERIALS AND METHODS: the study synthesized scientific publications and analytical reports from 2021–2026 using comparative analysis, thematic content analysis, and generalization.

DISCUSSION AND RESULTS: the findings reveal distinct national mechanisms: centralized financial equalization and digital access in China, infrastructure and staff support in Russia, focus on nurturing educational environment in Belarus, and multi-stakeholder partnership for hub schools in Kazakhstan.

CONCLUSION: developing rural schools and maintaining a sustainable educational environment ensures equal learning opportunities, serving as a cornerstone for students' socialization, civic development, and legal culture.

Keywords: rural school, socialization, civic formation, legal culture, educational environment, digitalization, teaching staff, local community.

Развитие сельской школы имеет не только образовательное, но и социально-воспитательное значение. В сельской местности школа нередко остается главным институтом социализации, пространством общения, профессионального самоопределения, культурного развития и формирования гражданских установок учащихся. Поэтому качество ее работы влияет не только на академические результаты, но и на способность школьников понимать свои права и обязанности, принимать ответственные решения и участвовать в жизни местного сообщества.

Вместе с тем сельские школы во многих странах функционируют в условиях ограниченности финансовых, кадровых и инфраструктурных ресурсов. Территориальная удаленность, малочисленность контингента, дефицит педагогов, неодинаковый доступ к цифровым технологиям и более узкий выбор образовательных траекторий усиливают различия между городскими и сельскими учащимися. Эти различия имеют социальные последствия, поскольку ограничивают возможности дальнейшего образования, профессионального выбора и общественного участия.

Опыт Китая, России, Беларуси и Казахстана отражает разные способы решения обозначенных проблем. В Китае приоритет отдан государственному выравниванию образовательных ресурсов, цифровизации и поддержке уязвимых групп детей. В России развитие сельской школы связывается с инфраструктурой, кадровой политикой, профориентацией и сохранением ее социокультурной миссии. Беларусь акцентирует формирование современной воспитательной среды, а Казахстан — создание сети опорных школ на основе взаимодействия государства, бизнеса, общественных фондов и ведущих образовательных организаций.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

В научной и информационно-аналитической литературе указанные модели преимущественно рассматриваются в национальных границах. При этом недостаточно систематизированы их общие и отличительные механизмы с позиции социализации, гражданского становления и формирования правовой культуры сельских школьников. Такой ракурс важен, поскольку правовая культура формируется не только на специальных занятиях, но и в повседневной образовательной среде, где учащийся получает опыт равенства, участия, выбора и ответственности.

Цель исследования – выявить и сопоставить механизмы развития сельских школ Китая, России, Беларуси и Казахстана, значимые для социализации и гражданского становления учащихся. Для достижения цели решались следующие задачи: определить основные проблемы сельских школ в рассматриваемых странах; систематизировать применяемые меры по институциональным и педагогическим направлениям; установить сходства и различия национальных моделей; раскрыть значение выявленных механизмов для формирования правовой культуры учащихся.

Исследование выполнено в формате сравнительно-аналитического обзора. Источниковую базу составили десять публикаций, представленных в списке использованной литературы: научные статьи по проблемам сельского образования, материалы международных и национальных образовательных проектов, официальные сведения фондов, а также информационно-аналитические публикации, содержащие проверяемые данные о реализуемых программах. Основной массив источников опубликован в 2021–2026 годах.

Страны отобраны целенаправленно. Основанием для включения стали наличие значительного сегмента сельских школ, сопоставимые проблемы территориального неравенства и различие применяемых институциональных моделей. При формировании корпуса учитывались непосредственная связь источника с развитием сельского образования, наличие данных о конкретных мерах или программах и возможность соотнести материал с общими направлениями анализа. Обзор не претендует на статус систематического и охватывает источники, необходимые для содержательного сопоставления выбранных национальных практик.

В качестве основных методов использованы сравнительный анализ, тематический контент-анализ и обобщение. Единицей анализа выступали государственная мера, образовательная программа, организационная практика либо зафиксированная в источниках проблема сельской школы. Материалы кодировались по следующим тематическим блокам: доступность и равенство образовательных возможностей; финансирование и инфраструктура; цифровизация; кадровое обеспечение; поддержка социально уязвимых детей;

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

профориентация; воспитательная среда и взаимодействие школы с семьей и местным сообществом.

На первом этапе были выделены фактические данные и механизмы по каждой стране. На втором этапе они сопоставлялись по единым тематическим блокам. На третьем этапе определялось их значение для социализации, гражданского становления и правовой культуры сельских школьников. Поскольку национальные источники используют разные статистические периоды и показатели, количественные данные применялись для характеристики отдельных стран и не интерпретировались как непосредственно сопоставимые между собой.

Доступность образования и институциональные модели поддержки

Анализ показал, что наиболее централизованная модель выравнивания ресурсов применяется в Китае. С 2006 года обязательное сельское образование было включено в систему финансового обеспечения, а с 2007 года сельские учащиеся освобождены от платы за обучение и обеспечены бесплатными учебниками; дети из нуждающихся семей в школах-интернатах получили социальные пособия. В 2012 году было закреплено финансирование малых сельских школ и учебных пунктов с численностью менее 100 учащихся по нормативу, рассчитанному на 100 учащихся. Это позволило поддержать малокомплектные организации, для которых обычное подушевое финансирование было недостаточным (1, 7).

Одновременно в Китае сохраняются последствия урбанизации и неравномерного распределения ресурсов. Переезд сельских детей в города, уезды и поселки приводит к сокращению части малых школ и перегрузке городских и уездных организаций. В 2018 году насчитывалось 265 тыс. классов с численностью более 56 учащихся и 18,7 тыс. классов с численностью более 66 учащихся. В этой связи ресурсное обеспечение предлагается определять с учетом не только численности, но и удаленности школы, транспортных условий, потребности в интернате и школьном автобусе (7).

В России сельская школа рассматривается одновременно как образовательная организация и социальный, культурно-образовательный и экономический центр территории. Более половины школ страны расположены в сельской местности, где обучается более четверти школьников. При этом фиксируются различия в техническом оснащении, кадровом обеспечении и результатах обучения. Материалы PISA и НИУ ВШЭ указывают, что учащиеся сел и малых городов в среднем хуже применяют знания на практике и анализируют учебный материал (3).

Существенным фактором российской модели выступает демографическое сокращение сети. Если в 2000 году в нее входили 45 475 сельских образовательных учреждений с 6 103,8 тыс. учащихся, то в 2023 году — 21 958 учреждений с 4 042,2 тыс. учащихся. Реорганизация, укрупнение и филиализация школ сочетаются с

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

требованием сохранить их особую социокультурную миссию и не сводить единое образовательное пространство к полному единообразию (10).

Казахстанская модель построена на развитии сельских опорных школ. Программа «Сельская школа powered by NIS», запущенная в 2019 году холдингом AITAS в пяти школах, объединила Фонд устойчивого развития образования и Назарбаев Интеллектуальные школы как методологического партнера. С 2022 года проект получил поддержку фонда «Қазақстан халқына», а затем правительства страны. В результате создана сеть из 193 сельских опорных школ, охватившая 135 675 учащихся и 12 650 педагогов (4, 5).

Кадровое обеспечение и профессиональное развитие педагогов

Кадровый дефицит является общей проблемой, однако механизмы его преодоления различаются. В Китае нехватка особенно заметна среди молодых учителей и специалистов по музыке, физической культуре, искусству, английскому языку и информационным технологиям. Недельная нагрузка сельских учителей составляет в среднем 13,33 урока против 12,37 у городских педагогов, тогда как среднемесячная заработная плата ниже — 3041,02 юаня против 3583,40 юаня. Около 70 % сельских учителей выражают готовность покинуть место работы. Предлагаемые меры включают повышение оплаты труда и льгот, компенсацию жилищных и транспортных расходов, целевую подготовку специалистов и привлечение городских педагогов (7).

В России выделяются фактическая нехватка учителей и профессиональные дефициты работающих педагогов. Программа «Земский учитель» предусматривает пятилетнюю работу в школе и единовременную выплату в размере 2 млн рублей при переезде на Дальний Восток и 1 млн рублей в остальных регионах. Программа «Учитель для России» привлекает после отбора и подготовки специалистов из различных профессиональных сфер для работы преимущественно в школах малых городов и сел (3, 10).

Дополнительный российский механизм ориентирован на подготовку будущих кадров из числа сельских школьников. В Республике Башкортостан действуют психолого-педагогические классы, профессиональные пробы, дни самоуправления, выезды учащихся в педагогический университет и участие в проекте «Билет в будущее». Сетевое взаимодействие школ с вузами расширяет доступ к материально-техническим и научно-методическим ресурсам (6).

В Казахстане кадровая поддержка встроена в модель опорных школ: наряду с обновлением кабинетов проведено 18 100 методических мероприятий для педагогов. Таким образом, материальные инвестиции дополняются передачей методик и повышением профессиональной компетентности учителей (4, 5).

Инфраструктура и цифровизация

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Наиболее выраженная динамика цифрового доступа зафиксирована в Китае. Доля сельских начальных школ, имевших собственную интернет-сеть, выросла с 0,96 % в 2001 году до 67,26 % в 2020 году. Доля школ, подключенных к интернету, увеличилась с 64,77 % в 2013 году до 98,58 % в 2020 году, а 64 тыс. учебных пунктов получили доступ к цифровым образовательным ресурсам (7).

Цифровая инфраструктура используется и для расширения содержания обучения. Проект Tencent объединяет более 10 тыс. волонтеров, проводящих онлайн-уроки по искусству, музыке, информатике и другим дисциплинам более чем в тысяче сельских школ. Проект «Хунъянь» в провинции Гуйчжоу применяет генеративный искусственный интеллект как средство сопровождения ученика посредством наводящих вопросов, а не как источник готового ответа (8, 9).

В России инфраструктурная модернизация связана с федеральным проектом «Современная школа», начатым в 2019 году. Проектом предусматривались 24,3 тыс. центров «Точка роста» в сельских школах и школах малых городов, 428 детских технопарков «Кванториум», обновление материально-технической базы 900 коррекционных школ и методическая поддержка не менее 6 тыс. школ с низкими образовательными результатами (3).

В Казахстане в сельские опорные школы поставлено 6 804 кабинета современной модификации, а общий объем социальных инвестиций составил 64,7 млрд тенге. Инфраструктурные меры реализуются в едином комплексе с методической поддержкой и партнерским управлением проектом (4, 5).

Социальная поддержка, воспитательная среда и профориентация

В Китае отдельное направление связано с детьми сельских мигрантов и детьми, оставленными родителями в деревне. В 2020 году в городах обучались 14,297 млн детей сельских мигрантов, однако привязка права на образование к месту регистрации ограничивала доступ части из них к государственным школам. Численность оставленных в деревне детей составляла 12,8967 млн. Предлагаемая модель распределяет ответственность между органами власти и образования, сельскими комитетами, школами, общественными организациями и семьями (7).

В Беларуси развитие сельской школы рассматривается преимущественно через создание современной воспитательной среды. Ее ресурсами выступают семья, местное сообщество, традиции, общественные институты и предметно-пространственное окружение школы. Расширение социальных контактов и включение новых институтов в воспитательную работу должны компенсировать ограниченность внутренней среды малочисленной сельской школы (2).

Одной из практик является проект «Школа Активного Гражданина» — ШАГ. В его рамках учащиеся знакомятся с актуальными событиями, историей и государственными достижениями, обсуждают общественно значимые вопросы. Регулярность такого формата позволяет включить гражданско-патриотическое

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

воспитание и информационную культуру в постоянную деятельность школы, а не ограничивать их отдельными мероприятиями (2).

Профориентационная составляющая наиболее подробно представлена в российском опыте. Помимо психолого-педагогических классов используются агроклассы и юридические классы. Первые знакомят учащихся с профессиями сельского хозяйства, вторые создают условия для раннего освоения представлений о праве, ответственности и гражданской позиции. Профессиональные пробы, дни самоуправления и взаимодействие с вузами расширяют доступный сельскому школьнику круг образовательных и профессиональных траекторий (6).

Полученные результаты позволяют выделить четыре взаимодополняющие модели развития сельских школ. Китайская модель имеет преимущественно централизованный и перераспределительный характер: государство компенсирует ограниченность сельских территорий через специальные нормативы финансирования, социальные меры и масштабное расширение цифрового доступа. Российская модель сочетает программно-инфраструктурную модернизацию с кадровой политикой, профориентацией и сохранением школы как центра сельского сообщества. Белорусская модель сосредоточена на воспитательной среде и постоянном гражданском диалоге. Казахстанская модель демонстрирует многостороннее партнерство государства, бизнеса, общественных фондов и сильных образовательных организаций.

Несмотря на институциональные различия, общая логика рассмотренных практик состоит в расширении реальных возможностей сельского школьника. Финансирование малых школ, подготовка и удержание педагогов, цифровой доступ, методическая поддержка, профориентация и участие местного сообщества устраняют отдельные барьеры, но наиболее устойчивый результат достигается при их сочетании. Само по себе оснащение кабинета не компенсирует кадровый дефицит, а отдельное воспитательное мероприятие не заменяет постоянной среды участия и ответственности.

С позиции социализации выявленные механизмы выполняют несколько функций. Равный доступ к образовательным ресурсам снижает зависимость жизненных возможностей ребенка от места проживания. Профориентация и сетевое взаимодействие с вузами расширяют представления о доступных жизненных траекториях. Школьное самоуправление, обсуждение общественно значимых вопросов и сотрудничество с местным сообществом дают опыт коммуникации, выработки позиции и принятия ответственности. Поддержка уязвимых групп позволяет ребенку воспринимать право на образование не только как формальную норму, но и как реально обеспечиваемую возможность.

Связь рассмотренных практик с правовой культурой носит преимущественно средовой и деятельностный характер. Проанализированные источники, за исключением отдельных профориентационных и гражданско-воспитательных

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

практик, не измеряют правовую культуру учащихся напрямую. Поэтому нельзя утверждать, что инфраструктурное обновление или цифровизация автоматически повышают ее уровень. Однако они создают необходимые условия, в которых правовые знания могут подкрепляться опытом равенства, защищенности, участия, выбора и соблюдения общих правил.

Для развития сельских школ целесообразна не механическая передача отдельной зарубежной модели, а сочетание ее применимых элементов с учетом национальных и территориальных условий. Практическое значение имеют специальные механизмы поддержки малокомплектных школ, целевая подготовка сельских педагогов, цифровые ресурсы как средство помощи учителю, опорные школы и сетевое взаимодействие, регулярные форматы гражданского обсуждения, юридические и иные профильные классы, а также устойчивое партнерство школы, семьи и местного сообщества.

Ограничения исследования связаны с использованием вторичных источников, различиями национальной статистики и неодинаковой полнотой материалов по странам. Китайский и российский опыт представлен более широко, чем белорусский и казахстанский. Кроме того, обзор не включает непосредственное обследование школ и оценку изменений в правовой культуре учащихся. Дальнейшее исследование может быть направлено на эмпирическую проверку выделенных механизмов в конкретных сельских школах на основе анкетирования, наблюдения и анализа образовательных практик.

Сравнительный анализ показал, что развитие сельских школ в Китае, России, Беларуси и Казахстане основано на разных, но взаимодополняющих механизмах. К ним относятся государственное выравнивание ресурсов, поддержка малокомплектных школ и социально уязвимых детей, инфраструктурная и цифровая модернизация, привлечение и подготовка педагогов, развитие воспитательной среды, профориентация и многостороннее партнерство. Различия между национальными моделями определяются способом распределения ответственности между государством, школой, бизнесом, общественными организациями, семьей и местным сообществом.

Формирование правовой культуры сельских учащихся следует рассматривать как результат комплексной образовательной среды. Правовые знания приобретают практическое значение, когда школьник имеет равный доступ к качественному образованию, ощущает защищенность своих прав, участвует в школьной и общественной жизни, осваивает ответственное принятие решений и видит перспективу дальнейшего развития. Следовательно, развитие сельской школы одновременно выступает условием образовательного равенства, социализации и гражданского становления учащихся.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI / СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ / REFERENCES

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

1. Кузнецова В. В., Машкина О. А. Сельское образование в Китае: курс на расширение возможностей // Образовательная политика. 2021. № 1 (85). С. 100–111. DOI: 10.22394/2078-838X-2021-1-100-111. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/selskoe-obrazovanie-v-kitae-kurs-na-rasshirenie-vozmozhnostey (дата обращения: 05.07.2026).
2. Ковальчук Т. А. Создание современной воспитательной среды сельских школ в Республике Беларусь: особенности, тенденции развития // Педагогика сельской школы. 2022. № 4 (14). С. 17–36. DOI: 10.20323/2686-8652-2022-4-14-17-36. URL: https://prs.yspu.org/ (дата обращения: 05.07.2026).
3. Как в России поддерживают сельские школы // РБК Тренды : [сайт]. URL: https://trends.rbc.ru/trends/education/64f09c349a79474190d3dbd1 (дата обращения: 05.07.2026).
4. Развитие потенциала опорных школ в сельской местности // Фонд устойчивого развития образования : официальный сайт. URL: https://furo.kz/proekty/200-opornykh-shkol (дата обращения: 05.07.2026).
5. Казахстанский проект открывает возможности для сельских детей // Tengrinews.kz : [сайт]. URL: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/kazahstanskiy-proekt-otkryivaet-vozmojnosti-selskih-detey-561371/ (дата обращения: 05.07.2026).
6. Исанбаева Г. М., Кусябаева М. А., Яркова Т. С. Сельская школа сегодня: проблемы и перспективы развития // Педагогика. С. 155–157. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/selskaya-shkola-segodnya-problemy-i-perspektivy-razvitiya (дата обращения: 05.07.2026).
7. Инь Сюецзяо. Модернизация сельского образования в КНР: достижения, проблемы и пути их решения // Вестник Московского университета. Серия 20. Педагогическое образование. 2021. № 4. С. 59–76.
8. Ван Чжэн. Цифровой помощник для сельских школьников в Китае // Курьер ЮНЕСКО : [сайт]. 2026. 8 апреля. URL: https://courier.unesco.org/ru/articles/cifrovoy-pomoshchnik-dlya-selskikh-shkolnikov-v-kitae (дата обращения: 05.07.2026).
9. Су Пэн. Онлайн-обучение в китайских селах: мост через образовательную пропасть // Курьер ЮНЕСКО : [сайт]. 2023. 3 октября. URL: https://courier.unesco.org/ru/articles/onlayn-obuchenie-v-kitayskikh-selakh-most-cherez-obrazovatelnuyu-propast (дата обращения: 05.07.2026).
10. Ефлова З. Б. Актуальные вопросы развития российской сельской школы // Педагогика сельской школы. 2025. № 3 (25). С. 80–98. DOI: 10.20323/2686-8652-2025-3-25-80. EDN: YULZEX.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

TA'LIM KLASTERI SHAROITIDA BO'LAJAK FIZIKA O'QITUVCHILARINING KASBIY KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH MODELI.

Xudoyberdiyeva Yulduz Xayrullo qizi, Fizika kafedrasi o'qituvchisi
Chirchiq davlat pedagogika universiteti.

Annotatsiya

KIRISH. ushbu maqolada ta'lim klasteri sharoitida bo'lajak fizika o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishning nazariy va metodik asoslari yoritilgan. Zamonaviy ta'lim jarayonida bo'lajak fizika o'qituvchilarini kasbiy faoliyatga tayyorlashda fan, ta'lim va amaliyot integratsiyasini ta'minlash, innovatsion pedagogik texnologiyalar hamda raqamli ta'lim resurslaridan samarali foydalanish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Maqolada kasbiy kompetensiyaning mazmuni va tarkibiy qismlari, ta'lim klasterining bo'lajak o'qituvchi kasbiy tayyorgarligini rivojlantirishdagi imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, pedagogik amaliyot, mentorlik, hamkorlikka asoslangan ta'lim, virtual laboratoriyalar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va refleksiv yondashuvlarning bo'lajak fizika o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini shakllantirishdagi ahamiyati asoslangan. Tadqiqot natijalari ta'lim klasteri sharoitida bo'lajak fizika o'qituvchilarining nazariy bilimlari, amaliy ko'nikmalari, metodik tayyorgarligi va pedagogik faoliyatga tayyorgarligini kompleks rivojlantirish imkonini beruvchi metodik yondashuvlarni takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi.

MAQSAD. tadqiqotning maqsadi ta'lim klasteri sharoitida bo'lajak fizika o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiluvchi modelni nazariy va metodik jihatdan asoslashdan iborat. Bunda bo'lajak mutaxassislarning fizik, pedagogik va metodik bilimlarini amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish, kasbiy motivatsiyasi, raqamli savodxonligi, eksperimental ko'nikmalari va refleksiv qobiliyatlarini kompleks rivojlantirish hamda oliy ta'lim muassasasi, umumiy o'rta ta'lim maktabi, talaba va mentor o'rtasidagi hamkorlik imkoniyatlarini aniqlash ko'zda tutilgan.

MATERIALLAR VA METODLAR. tadqiqot materiallarini pedagogik ta'lim, kasbiy kompetensiya va ta'lim klasteriga oid ilmiy-metodik manbalar, me'yoriy-huquqiy hujjatlar hamda bo'lajak fizika o'qituvchilarini tayyorlash jarayoniga doir zamonaviy yondashuvlar tashkil etdi. Tadqiqotda ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish, tizimlashtirish va pedagogik modellashtirish metodlaridan foydalanildi. Kasbiy kompetensiyani rivojlantirish jarayoni kompetensiyaviy, tizimli, faoliyatga yo'naltirilgan, shaxsga yo'naltirilgan, integrativ va refleksiv yondashuvlar asosida o'rganildi. Modelni amalga oshirish vositalari sifatida pedagogik amaliyot, mentorlik, mikroo'qitish, muammoli va loyihaviy ta'lim, hamkorlikda o'qitish, keys-stadi, tadqiqot topshiriqlari, virtual laboratoriyalar hamda kompyuter simulyatsiyalari belgilandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR. tahlillar natijasida bo'lajak fizika o'qituvchisining kasbiy kompetensiyasi motivatsion-aksiologik, kognitiv, faoliyatli, raqamli-texnologik va refleksiv komponentlardan iborat ekanligi aniqlandi hamda uni rivojlantirishga yo'naltirilgan

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

maqsadli, mazmuniy, jarayonli va natijaviy bloklardan tashkil topgan model asoslandi. “Universitet – maktab – talaba – mentor – ilmiy-metodik hamkorlik” tizimi nazariy bilimlarni real pedagogik vaziyatlarda qo‘llash, dars va laboratoriya mashg‘ulotlarini loyihalash, o‘quvchilarning tadqiqotchilik faoliyatini boshqarish hamda pedagogik faoliyatni refleksiv tahlil qilish imkonini berishi ko‘rsatildi. Mentorlik, mikroo‘qitish, dars tahlili, PhET kabi interaktiv simulyatsiyalar va virtual laboratoriyalardan foydalanish talabalarning metodik, eksperimental hamda raqamli kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Model samaradorligini baholash uchun kasbiy motivatsiya, fizik-pedagogik bilimlar, metodik va amaliy ko‘nikmalar, raqamli texnologiyalardan foydalanish, mustaqil tadqiqot faoliyatini tashkil etish va refleksiya mezonlari belgilandi.

XULOSA. ta’lim klasteri bo‘lajak fizika o‘qituvchilarining nazariy tayyorgarligi bilan pedagogik amaliyoti o‘rtasidagi uzviylikni ta’minlaydigan samarali ta’limiy muhit hisoblanadi. Taklif etilgan model kasbiy bilimlar, amaliy va metodik ko‘nikmalar, raqamli kompetensiya, pedagogik qadriyatlar hamda refleksiv faoliyatni yagona tizimda rivojlantirishga yo‘naltirilgan. Modelni samarali amalga oshirish uchun oliy ta’lim muassasalari va maktablar o‘rtasida uzluksiz hamkorlikni yo‘lga qo‘yish, pedagogik amaliyotni tayyorgarlikning barcha bosqichlariga integratsiyalash, mentorlik faoliyatini tizimli tashkil etish hamda innovatsion pedagogik texnologiyalar va raqamli ta’lim resurslaridan keng foydalanish zarur.

Kalit so‘zlar: ta’lim klasteri, bo‘lajak fizika o‘qituvchisi, kasbiy kompetensiya, kasbiy tayyorgarlik, pedagogik kompetensiya, fizika ta’limi, pedagogik amaliyot, mentorlik, raqamli texnologiyalar, innovatsion pedagogik texnologiyalar.

МОДЕЛЬ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ФИЗИКИ В УСЛОВИЯХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО КЛАСТЕРА.

Худойбердиева Юлдуз Хайрулло кизи, преподаватель кафедры физики
Чирчикский государственный педагогический университет.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ. в данной статье рассматриваются теоретические и методологические основы развития профессиональной компетентности будущих учителей физики в контексте образовательного кластера. В современном образовательном процессе особое внимание уделяется вопросам обеспечения интеграции науки, образования и практики в подготовке будущих учителей физики к профессиональной деятельности, эффективному использованию инновационных педагогических технологий и цифровых образовательных ресурсов. В статье анализируются содержание и компоненты профессиональной компетентности, возможности образовательного кластера в развитии профессиональной подготовки будущих учителей. Также устанавливается важность педагогической практики, наставничества, совместного обучения, виртуальных лабораторий,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

информационно-коммуникационных технологий и рефлексивных подходов в формировании профессиональной компетентности будущих учителей физики. Результаты исследования указывают на необходимость совершенствования методических подходов, позволяющих всесторонне развивать теоретические знания, практические навыки, методическую подготовку и готовность к педагогической деятельности будущих учителей физики в контексте образовательного кластера.

ЦЕЛЬ. цель исследования – теоретическое и методологическое обоснование модели, служащей для развития профессиональной компетентности будущих учителей физики в контексте образовательного кластера. Это предполагает сочетание физических, педагогических и методических знаний будущих специалистов с практической деятельностью, всестороннее развитие их профессиональной мотивации, цифровой грамотности, экспериментальных навыков и рефлексивных способностей, а также выявление возможностей для сотрудничества между высшим учебным заведением, общеобразовательной средней школой, студентом и наставником.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ. материалами исследования послужили научно-методические источники, относящиеся к педагогическому образованию, профессиональной компетентности и образовательному кластеру, нормативно-правовые документы, а также современные подходы к процессу подготовки будущих учителей физики. В исследовании использовались методы анализа, сравнения, обобщения, систематизации научной литературы и педагогического моделирования. Процесс развития профессиональной компетентности изучался на основе компетентностного, системного, деятельностно-ориентированного, личностно-ориентированного, интегративного и рефлексивного подходов. Инструментами для реализации модели послужили педагогическая практика, наставничество, микропреподавание, проблемно-ориентированное и проектно-ориентированное обучение, совместное обучение, тематические исследования, исследовательские задания, виртуальные лаборатории и компьютерное моделирование.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ. в результате анализа было установлено, что профессиональная компетентность будущего учителя физики состоит из мотивационно-аксиологической, познавательной, деятельностной, цифрово-технологической и рефлексивной составляющих, и на её основе была разработана модель, включающая целевые, содержательные, процессные и результативные блоки, направленные на её развитие. Было показано, что система «университет – школа – ученик – наставник – научно-методическое сотрудничество» позволяет применять теоретические знания в реальных педагогических ситуациях, разрабатывать уроки и лабораторные работы, управлять исследовательской деятельностью студентов и проводить рефлексивный анализ педагогической деятельности. Наставничество, микропреподавание, анализ уроков, использование

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

интерактивных симуляций и виртуальных лабораторий, таких как PhET, способствуют развитию методологических, экспериментальных и цифровых компетенций студентов. Для оценки эффективности модели были определены следующие критерии: профессиональная мотивация, физико-педагогические знания, методические и практические навыки, использование цифровых технологий, организация самостоятельной исследовательской деятельности и рефлексия.

ВЫВОД. образовательный кластер представляет собой эффективную образовательную среду, обеспечивающую преемственность между теоретической подготовкой будущих учителей физики и их педагогической практикой. Предложенная модель направлена на развитие профессиональных знаний, практико-методических навыков, цифровой компетентности, педагогических ценностей и рефлексивной деятельности в единой системе. Для эффективной реализации модели необходимо установить непрерывное сотрудничество между высшими учебными заведениями и школами, интегрировать педагогическую практику на всех этапах обучения, систематически организовывать наставническую деятельность и широко использовать инновационные педагогические технологии и цифровые образовательные ресурсы.

Ключевые слова: образовательный кластер, будущий учитель физики, профессиональная компетентность, профессиональная подготовка, педагогическая компетентность, физическое образование, педагогическая практика, наставничество, цифровые технологии, инновационные педагогические технологии.

MODEL FOR DEVELOPING THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE PHYSICS TEACHERS IN THE CONDITIONS OF AN EDUCATIONAL CLUSTER.

Khudoyberdiyeva Yulduz Khayrullo qizi, teacher of the Department of Physics
Chirchiq State Pedagogical University.

INTRODUCTION. this article covers the theoretical and methodological foundations of the development of professional competence of future physics teachers in the context of an educational cluster. In the modern educational process, special attention is paid to the issues of ensuring the integration of science, education and practice in the preparation of future physics teachers for professional activity, the effective use of innovative pedagogical technologies and digital educational resources. The article analyzes the content and components of professional competence, the possibilities of the educational cluster in developing the professional training of future teachers. It also establishes the importance of pedagogical practice, mentoring, collaborative learning, virtual laboratories, information and communication technologies and reflexive approaches in the formation of professional competence of future physics teachers. The results of the study indicate the need to improve methodological approaches that allow for the comprehensive

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

development of theoretical knowledge, practical skills, methodological training and readiness for pedagogical activity of future physics teachers in the context of an educational cluster.

AIM: the purpose of the study is to theoretically and methodologically substantiate a model that serves to develop the professional competence of future physics teachers in the context of an educational cluster. This involves combining physical, pedagogical and methodological knowledge of future specialists with practical activities, comprehensively developing their professional motivation, digital literacy, experimental skills and reflexive abilities, and identifying opportunities for cooperation between a higher educational institution, a general secondary school, a student and a mentor.

MATERIALS AND METHODS. the research materials were scientific and methodological sources related to pedagogical education, professional competence and the educational cluster, regulatory and legal documents, and modern approaches to the process of training future physics teachers. The study used methods of analysis, comparison, generalization, systematization of scientific literature, and pedagogical modeling. The process of developing professional competence was studied on the basis of competency-based, systematic, activity-oriented, person-oriented, integrative and reflexive approaches. The tools for implementing the model were pedagogical practice, mentoring, microteaching, problem-based and project-based learning, collaborative learning, case studies, research assignments, virtual laboratories, and computer simulations.

DISCUSSION AND RESULTS. as a result of the analysis, it was determined that the professional competence of a future physics teacher consists of motivational-axiological, cognitive, activity-based, digital-technological, and reflexive components, and a model consisting of target, content, process, and result blocks aimed at its development was based. It was shown that the “university - school - student - mentor - scientific and methodological cooperation” system allows applying theoretical knowledge in real pedagogical situations, designing lessons and laboratory exercises, managing students' research activities, and conducting reflexive analysis of pedagogical activities. Mentoring, microteaching, lesson analysis, the use of interactive simulations and virtual laboratories such as PhET serve to develop students' methodological, experimental, and digital competencies. To assess the effectiveness of the model, the following criteria were identified: professional motivation, physical and pedagogical knowledge, methodological and practical skills, use of digital technologies, organization of independent research activities and reflection.

CONCLUSION. the educational cluster is an effective educational environment that ensures continuity between the theoretical training of future physics teachers and their pedagogical practice. The proposed model is aimed at developing professional knowledge, practical and methodological skills, digital competence, pedagogical values and reflective activity in a single system. For the effective implementation of the model, it is necessary to

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

establish continuous cooperation between higher educational institutions and schools, integrate pedagogical practice into all stages of training, systematically organize mentoring activities and widely use innovative pedagogical technologies and digital educational resources.

Keywords: educational cluster, future physics teacher, professional competence, professional training, pedagogical competence, physics education, pedagogical practice, mentoring, digital technologies, innovative pedagogical technologies.

Bugungi kunda ta’lim tizimida yuz berayotgan tub o‘zgarishlar bo‘lajak pedagoglarni zamonaviy kasbiy faoliyatga tayyorlash mazmuni va metodlarini takomillashtirishni taqozo etmoqda. Ayniqsa, fizika fanini o‘qitishda nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg‘unlashtirish, zamonaviy pedagogik va raqamli texnologiyalardan foydalanish, o‘quvchilarning tadqiqotchilik va amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirishga qodir bo‘lgan kompetent o‘qituvchilarni tayyorlash muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasida ta’lim sifatini oshirish, pedagog kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish va pedagog kasbining nufuzini yuksaltirishga qaratilgan qator me’yoriy-huquqiy hujjatlar qabul qilingan. Xususan, “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun, “Pedagogning maqomi to‘g‘risida”gi Qonun hamda pedagogik ta’limni rivojlantirishga qaratilgan davlat dasturlari bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini zamonaviy talablar asosida tashkil etish zarurligini belgilaydi.

Ta’lim klasteri mazkur vazifani amalga oshirishda samarali mexanizmlardan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Ta’lim klasteri oliy ta’lim muassasasi, umumiy o‘rta ta’lim maktablari, ilmiy-tadqiqot muassasalari, ishlab chiqarish va boshqa hamkor tashkilotlarning o‘zaro manfaatli hamkorligiga asoslangan yaxlit ta’limiy muhitni shakllantirish imkonini beradi. Bunday muhitda bo‘lajak o‘qituvchining nazariy tayyorgarligi amaliy faoliyat bilan uzviy bog‘lanadi.

Kasbiy kompetensiya bo‘lajak o‘qituvchining o‘z kasbiy faoliyatini samarali tashkil etish uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma, malaka, tajriba, qadriyat va shaxsiy sifatlar majmuasi sifatida qaraladi. Kompetensiyaviy yondashuv ta’lim natijasini faqat nazariy bilimlarning o‘zlashtirilishi bilan emas, balki olingan bilimlarni real kasbiy vaziyatlarda qo‘llay olish qobiliyati bilan ham baholashni nazarda tutadi.

Fizika o‘qituvchisining kasbiy kompetensiyasi umumiy pedagogik kompetensiya bilan bir qatorda maxsus fan kompetensiyalarini ham o‘z ichiga oladi. Bunda fizikaning fundamental qonuniyatlarini chuqur bilish, fizik hodisalarni tushuntira olish, tajribalarni tashkil etish, o‘quvchilarning mustaqil va tadqiqotchilik faoliyatini boshqarish, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish kabi kompetensiyalar muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu nuqtayi nazardan, bo‘lajak fizika o‘qituvchisining kasbiy kompetensiyasini quyidagi tarkibiy qismlarga ajratish mumkin:

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

motivatsion-aksiologik komponent – kasbga qiziqish, pedagogik faoliyatga ijobiy munosabat, kasbiy qadriyatlarni anglash va o‘z kasbiy rivojlanishiga intilish;

kognitiv komponent – fizika, pedagogika, psixologiya va fizika o‘qitish metodikasiga oid bilimlarning shakllanganligi;

faoliyatli komponent – olingan bilimlarni pedagogik jarayonda qo‘llash, darslarni loyihalash, laboratoriya va amaliy mashg‘ulotlarni tashkil etish ko‘nikmalari;

raqamli-texnologik komponent – raqamli ta’lim resurslari, virtual laboratoriyalar, simulyatsiyalar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish qobiliyati;

refleksiv komponent – o‘z pedagogik faoliyatini tahlil qilish, xatolarni aniqlash, o‘z-o‘zini baholash va kasbiy rivojlanish yo‘nalishlarini belgilash qobiliyati.

Klaster sharoitida oliy ta’lim muassasasi asosiy ilmiy-metodik markaz sifatida faoliyat yuritadi. Umumiy o‘rta ta’lim maktablari esa bo‘lajak o‘qituvchining amaliy tayyorgarligini ta’minlovchi muhim hamkor subyekt sifatida ishtirok etadi. Bunda pedagogik amaliyot oddiy kuzatuv yoki dars o‘tish jarayoni emas, balki bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishga yo‘naltirilgan tizimli faoliyat sifatida tashkil etiladi.

Ta’lim klasterida “universitet – maktab – talaba – mentor – ilmiy-metodik hamkorlik” tizimining shakllanishi bo‘lajak o‘qituvchiga o‘z kasbiy faoliyatini real ta’lim muhitida sinab ko‘rish imkonini beradi.

Tadqiqot doirasida taklif etilayotgan model o‘zaro bog‘liq bo‘lgan maqsadli, mazmuniy, jarayonli va natijaviy bloklardan tashkil topadi.

1. Maqsadli blok**:** Maqsadli blokning asosiy maqsadi – ta’lim klasteri sharoitida bo‘lajak fizika o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish.

Mazkur maqsadga erishishda kompetensiyaviy, tizimli, faoliyatga yo‘naltirilgan, shaxsga yo‘naltirilgan, integrativ va refleksiv yondashuvlardan foydalaniladi.

2. Mazmuniy blok**:** Mazmuniy blok fizika, pedagogika, psixologiya va fizika o‘qitish metodikasiga oid bilimlarni o‘zaro integratsiyalashni nazarda tutadi. Bunda nazariy bilimlarni amaliy topshiriqlar bilan bog‘lashga alohida e’tibor qaratiladi.

Masalan, “Mexanika”, “Molekulyar fizika”, “Elektr va magnetizm”, “Optika” va “Atom va yadro fizikasi” kabi mavzularni o‘rganishda talabalar nafaqat fizik qonuniyatlarni o‘zlashtiradi, balki mazkur mavzularni maktab sharoitida qanday o‘qitish, tajribalarni qanday tashkil etish va raqamli resurslardan qanday foydalanish masalalarini ham o‘rganadi.

3. Jarayonli blok: Jarayonli blokda ta’lim jarayonining shakl, metod va vositalari belgilanadi. Bo‘lajak fizika o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishda quyidagi metodlardan foydalanish maqsadga muvofiq: muammoli ta’lim; loyihaviy ta’lim; hamkorlikda o‘qitish; tadqiqotga asoslangan ta’lim; keys-stadi; “aqliy hujum”; refleksiv topshiriqlar; mikroo‘qitish; pedagogik vaziyatlarni modellashtirish; virtual laboratoriyalar; kompyuter simulyatsiyalari.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Ayniqsa, fizika fanini o‘qitishda virtual laboratoriyalardan foydalanish talabalarga tajribalarni xavfsiz va takroriy tarzda bajarish, fizik jarayonlarni vizual kuzatish hamda nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog‘lash imkonini beradi.

Bundan tashqari, pedagogik amaliyot jarayonida mentorlik tizimidan foydalanish bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy shakllanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Tajribali o‘qituvchi tomonidan beriladigan tavsiyalar, dars tahlili va individual fikr-mulohazalar talabaning o‘z pedagogik faoliyatini anglashiga yordam beradi.

4. Natijaviy blok: Natijaviy blokda bo‘lajak fizika o‘qituvchilarida shakllangan kasbiy kompetensiya darajasi aniqlanadi.

Bunda quyidagi mezonlardan foydalanish mumkin: kasbiy motivatsiyaning shakllanganligi; fizik va pedagogik bilimlarning yetarliligi; metodik ko‘nikmalarning rivojlanganligi; amaliy pedagogik faoliyatni tashkil eta olish; raqamli texnologiyalardan foydalanish qobiliyati; mustaqil va tadqiqotchilik faoliyatini tashkil eta olish; o‘z faoliyatini refleksiv tahlil qila olish.

Kasbiy kompetensiya darajalarini yuqori, o‘rta va past darajalarga ajratish mumkin. Ta’lim klasteri sharoitida taklif etilayotgan modelning samarali ishlashi uchun bir qator pedagogik shart-sharoitlarni ta’minlash zarur.

Birinchidan, oliy ta’lim muassasasi va umumiy o‘rta ta’lim maktablari o‘rtasida uzluksiz hamkorlik mexanizmini shakllantirish lozim. Talabaning pedagogik amaliyoti o‘quv jarayonining yakuniy bosqichi sifatida emas, balki kasbiy tayyorgarlikning barcha bosqichlarini qamrab oluvchi jarayon sifatida tashkil etilishi maqsadga muvofiq.

Ikkinchidan, ta’lim mazmunini amaliyot bilan integratsiyalash zarur. Buning uchun talabalarga real pedagogik vaziyatlar asosida topshiriqlar berish, dars ishlanmalarini ishlab chiqish, laboratoriya mashg‘ulotlarini loyihalash va o‘quvchilarning bilimlarini baholashga oid amaliy faoliyatlarni bajarish imkoniyatini yaratish kerak.

Uchinchidan, raqamli ta’lim muhitini rivojlantirish muhim. Fizika ta’limida simulyatsiyalar, elektron ta’lim resurslari, virtual laboratoriyalar, elektron portfolio va masofaviy ta’lim platformalaridan foydalanish bo‘lajak o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi.

To‘rtinchidan, mentorlik faoliyatini tizimli yo‘lga qo‘yish talab etiladi. Mentor talabaning pedagogik faoliyatini kuzatib boradi, unga metodik tavsiyalar beradi, darslarini tahlil qiladi va kasbiy rivojlanish yo‘nalishlarini belgilashga ko‘maklashadi.

Zamonaviy fizika ta’limida innovatsion texnologiyalar o‘quvchilarning faolligini oshirish va fizik hodisalarni chuqurroq tushunish imkonini beradi. Bo‘lajak fizika o‘qituvchisi bunday texnologiyalardan foydalanish metodikasini universitetda o‘zlashtirishi va pedagogik amaliyot jarayonida qo‘llashi kerak.

Xususan, PhET kabi interaktiv simulyatsiyalar yordamida elektr zanjirlari, mexanik harakat, optik hodisalar va boshqa fizik jarayonlarni modellashtirish mumkin. Virtual va real laboratoriya mashg‘ulotlarini uyg‘unlashtirish esa talabalarning eksperimental kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Shuningdek, faol ta’lim metodlaridan foydalanish ham muhim ahamiyatga ega. Muammoli vaziyatlarni yaratish, fizik masalalarni real hayotiy vaziyatlar bilan bog‘lash, loyiha va tadqiqot ishlarini tashkil etish bo‘lajak o‘qituvchining metodik tayyorgarligini oshiradi.

Ta’lim klasteri sharoitida bo‘lajak fizika o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish jarayoni an’anaviy auditoriya mashg‘ulotlaridan farqli ravishda nazariya, amaliyot, mustaqil faoliyat va refleksiyani yagona tizimda birlashtirish imkonini beradi.

Taklif etilayotgan modelning asosiy afzalligi shundaki, unda talaba faqat bilimlarni o‘zlashtiruvchi subyekt sifatida emas, balki kelajakdagi kasbiy faoliyatini loyihalovchi va amalga oshiruvchi faol subyekt sifatida qaraladi.

Klaster doirasida universitetda olingan nazariy bilimlarning maktabdagi pedagogik amaliyot bilan bog‘lanishi talabaning kasbiy faoliyatga moslashuvini tezlashtiradi. Mentorlik, mikroo‘qitish, dars tahlili va refleksiv faoliyat esa talabaning o‘z pedagogik imkoniyatlarini obyektiv baholashiga yordam beradi.

Shu bilan birga, raqamli texnologiyalardan foydalanish bo‘lajak fizika o‘qituvchisining zamonaviy ta’lim muhitida faoliyat yuritish imkoniyatlarini kengaytiradi. Ayniqsa, virtual laboratoriyalar va simulyatsiyalar fizik jarayonlarni modellashtirish, tajribalarni takrorlash va o‘quvchilarning individual ta’lim ehtiyojlarini hisobga olish imkonini beradi.

Ta’lim klasteri sharoitida bo‘lajak fizika o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish zamonaviy pedagogik ta’limning muhim yo‘nalishlaridan biridir. Klaster yondashuvi oliy ta’lim muassasasi, maktab va boshqa ta’lim subyektlari o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish orqali nazariy tayyorgarlik va pedagogik amaliyot o‘rtasidagi uzviylikni ta’minlaydi.

Tadqiqot natijasida bo‘lajak fizika o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishga yo‘naltirilgan modelning maqsadli, mazmuniy, jarayonli va natijaviy bloklardan tashkil topishi asoslandi. Modelni amalga oshirishda kompetensiyaviy, tizimli, faoliyatga yo‘naltirilgan, integrativ va refleksiv yondashuvlarning uyg‘unligi muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, pedagogik amaliyotni takomillashtirish, mentorlik tizimini joriy etish, innovatsion pedagogik texnologiyalar, virtual laboratoriyalar va raqamli ta’lim resurslaridan foydalanish bo‘lajak fizika o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishning samarali vositalari sifatida belgilandi.

Umuman olganda, ta’lim klasteri sharoitida ishlab chiqilgan model bo‘lajak fizika o‘qituvchilarining kasbiy bilimlari, amaliy ko‘nikmalari, metodik tayyorgarligi, raqamli kompetensiyasi va refleksiv faoliyatini kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi. Mazkur yondashuvdan pedagogika oliy ta’lim muassasalarida fizika o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonini takomillashtirishda foydalanish mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI / СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ / REFERENCES

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – 2020-yil 23-sentabr, O‘RQ-637-son.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Pedagogning maqomi to‘g‘risida”gi Qonuni. – 2024-yil 1-fevral, O‘RQ-901-son.
3. Muxamedov G.I., Xodjamqulov U.N. Pedagogik ta’lim innovatsion klasteri: ehtiyoj, zarurat, natija. – Toshkent: Yangi nashr, 2019. – 230 b.
4. Xodjamqulov U.N. Pedagogik ta’lim innovatsion klasteri (O‘zbekiston ta’lim tizimi misolida) // Academic Research in Educational Sciences. – 2020. – Vol. 1, №4. – B. 537–547.
5. Qarshiyeva D.E. Klaster vositasida bo‘lajak o‘qituvchilarda kasbiy kompetensiyani shakllantirishning pedagogik asoslari. – Chirchiq, 2021. – 122 b.
6. Xudoyberdiyeva Y.X. Ta’lim klasteri sharoitida bo‘lajak fizika o‘qituvchilarini kompetentligini rivojlantirish metodikasi // Uzbek Scholar Journal. – 2024. – №35. – B. 62–64.
7. Xudoyberdiyeva Y.X., Tursunov I.G. Methodology of Didactic Skills Development in Future Teachers // Pedagogical Cluster – Journal of Pedagogical Developments. – 2024. – Vol. 2, Issue 4. – P. 256–263.
8. Shulman L.S. Knowledge and Teaching: Foundations of the New Reform // Harvard Educational Review. – 1987. – Vol. 57, №1. – P. 1–23.
9. Mishra P., Koehler M.J. Technological Pedagogical Content Knowledge: A Framework for Teacher Knowledge // Teachers College Record. – 2006. – Vol. 108, №6. – P. 1017–1054.
10. Darling-Hammond L. Constructing 21st-Century Teacher Education // Journal of Teacher Education. – 2006. – Vol. 57, №3. – P. 300–314.
11. Hattie J., Timperley H. The Power of Feedback // Review of Educational Research. – 2007. – Vol. 77, №1. – P. 81–112.
12. Lave J., Wenger E. Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation. – Cambridge: Cambridge University Press, 1991. – 138 p.
13. Ingersoll R.M., Strong M. The Impact of Induction and Mentoring Programs for Beginning Teachers // Review of Educational Research. – 2011. – Vol. 81, №2. – P. 201–233.
14. Tondeur J., van Braak J., Sang G. et al. Preparing Pre-service Teachers to Integrate Technology in Education // Computers & Education. – 2012. – Vol. 59, №1. – P. 134–144.
15. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978. – 159 p.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

MUSTAQILLIK SHAROITIDA O‘ZBEKISTON MILLIY KINO SANOATINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISHI.

Kuchkarov Mannob Matlabovich, S. Gerasimov nomidagi Butunrossiya davlat kinematografiya universiteti Toshkent filiali "Prodyuserlik mahorati" katta o‘qituvchisi.
E-mail:kmannob@mail.ru.

Annotatsiya

KIRISH: maqola mustaqillik yillarida O‘zbekiston milliy kino sanoatining shakllanishi va rivojlanish jarayonini o‘rganishga bag‘ishlangan. Unda kinematografiya sohasini isloh qilishning asosiy bosqichlari, kinoni qo‘llab-quvvatlash sohasidagi davlat siyosati, kino ishlab chiqarish tizimini modernizatsiya qilish, shuningdek, mahalliy rejissyorlar va kinostudiyalarning ijodiy salohiyatini rivojlantirish masalalari ko‘rib chiqiladi. Milliy madaniy qadriyatlarni asrab-avaylash, zamonaviy kinematografiya makonini shakllantirish va xalqaro hamkorlikni kengaytirishga alohida e’tibor qaratildi. Amalga oshirilayotgan o‘zgarishlar milliy kino sanoatini mustahkamlashga, kino mahsulotlari sifatini oshirishga va o‘zbek kinosini mamlakat ichkarisida ham, tashqarisida ham ommalashtirishga xizmat qildi, degan xulosaga kelindi.

O‘zbekiston zamonaviy kinematografiyasining industrial shakllanishini uning iqtisodiy tarkibiy qismidan tashqarida ko‘rib chiqish mumkin emas. Kino sanoati filmlarni yaratish va targ‘ib qilish jarayonlariga sezilarli ta’sir ko‘rsatadigan, o‘z tuzilishi va moddiy-texnik bazasiga ega bo‘lgan murakkab tashkiliy-iqtisodiy majmuadir. Film bir vaqtning o‘zida ham san’at asari, ham audiovizual mahsulotlarni ishlab chiqarish, prokatga berish va namoyish etish jarayonlarini birlashtiruvchi iqtisodiyot tarmog‘i sifatida faoliyat yurituvchi kinoindustriya mahsulidir.

MAQSAD: O‘zbekistonda kino ishlab chiqarish va prokatning zamonaviy amaliyotini o‘rganish, shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi kino sanoati faoliyatining me’yoriy, tashkiliy va iqtisodiy xususiyatlari haqidagi ma’lumotlarni tizimlashtirishdan iborat

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotning metodologik asosini tarixiy va qiyosiy tahlil, shuningdek, me’yoriy-huquqiy hujjatlar tahlili bilan uyg‘unlashgan tizimli yondashuv tashkil etadi, bu esa mustaqil davlatning shakllanishi davrida O‘zbekiston kinematografiyasining o‘zgarish jarayonlarini har tomonlama o‘rganish imkonini beradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: qabul qilingan qonunlar, davlat dasturlari va kinoni boshqarish tizimini isloh qilish kino ishlab chiqarish hajmini oshirish va sohani modernizatsiya qilishga xizmat qildi, xalqaro hamkorlikni rivojlantirish o‘zbek kinosiga xalqaro kinofestivallarda ishtirok etish, qo‘shma kinoloyihalarni amalga oshirish va milliy kinematografiyaning jahon maydonidagi nufuzini oshirish imkonini berdi.

XULOSA: maqolaning o‘tkazilgan tahlili natijalari shuni ko‘rsatadiki, mustaqillik davrida O‘zbekiston kinematografiyasining rivojlanishi chuqur tarkibiy va tashkiliy o‘zgarishlar bilan birga kechgan. Shu bilan birga, ushbu davr mustaqil davlat tomonidan tartibga solish, moliyalashtirishning yangi manbalarini izlash va bozor sharoitlariga

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

moslashishga asoslangan kinematografiyaning yangi milliy modelini shakllantirishning muhim bosqichi bo‘ldi.

Kalit suzlar: kinematografiya, kino sanoati, kino ishlab chiqarish, kinoprokat, davlat tomonidan tartibga solish, bozor munosabatlari, kinoteatr, kinofestival.

СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ КИНОИНДУСТРИИ УЗБЕКИСТАНА В УСЛОВИЯХ НЕЗАВИСИМОСТИ.

Кучкаров Манноб Матлабович, старший преподаватель «Продюсерского мастерства» ташкентского филиала Всероссийского государственного университета кинематографии им. С. Герасимова.
E-mail:kmannob@mail.ru.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: статья посвящена исследованию процесса становления и развития национальной киноиндустрии Узбекистана в годы независимости. Рассматриваются основные этапы реформирования кинематографической отрасли, государственная политика в сфере поддержки кино, модернизация системы кинопроизводства, а также развитие творческого потенциала отечественных режиссеров и киностудий. Особое внимание уделено сохранению национальных культурных ценностей, формированию современного кинематографического пространства и расширению международного сотрудничества. Сделан вывод, что проводимые преобразования способствовали укреплению национальной киноиндустрии, повышению качества кинопродукции и популяризации узбекского кино как внутри страны, так и за ее пределами.

Индустриальное становление современного кинематографа Узбекистана невозможно рассматривать вне его экономической составляющей. Киноиндустрия представляет собой сложный организационно-экономический комплекс со своей структурой и материально-технической базой, оказывающий существенное влияние на процессы создания и продвижения фильмов. Фильм является одновременно и произведением искусства, и продуктом киноиндустрии, функционирующей как отрасль экономики, объединяющая процессы производства, проката и демонстрации аудиовизуальной продукции.

ЦЕЛЬ: исследования заключается в изучении современных практик кинопроизводства и проката в Узбекистане, а также систематизация сведений о нормативных, организационных и экономических особенностях функционирования киноиндустрии Республики Узбекистан.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: методологическую основу исследования составляет системный подход в сочетании с историческим и сравнительным анализом, а также анализом нормативно-правовых документов, что позволяет

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

комплексно исследовать процессы трансформации кинематографии Узбекистана в период становления независимого государства.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: наблюдения за реформированием системы управления кино показали, что за время Независимости произошло увеличение объемов кинопроизводства и модернизация отрасли, развитие международного сотрудничества, которое позволило узбекскому кино участвовать в международных кинофестивалях, реализовывать совместные кинопроекты и повышать узнаваемость национального кинематографа на мировой арене.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты проведённого анализа статьи позволяют сделать вывод, что развитие кинематографии Узбекистана в период становления Независимости сопровождалось глубокими структурными и организационными преобразованиями. Вместе с тем данный период стал важным этапом формирования новой национальной модели кинематографа, основанной на самостоятельном государственном регулировании, поиске новых источников финансирования и адаптации к рыночным условиям.

Ключевые слова: кинематограф, киноиндустрия, кинопроизводство, кинопрокат, государственное регулирование, рыночные отношения, кинотеатр, кинофестиваль.

THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE NATIONAL CINEMA INDUSTRY OF UZBEKISTAN IN THE CONTEXT OF INDEPENDENCE.

Kuchkarov Mannob Matlabovich, Senior Lecturer in Production at the Tashkent branch of the S. Gerasimov All-Russian State University of Cinematography.
E-mail: kmannob@mail.ru.

Annotation

INTRODUCTION: the article examines the process of formation and development of Uzbekistan's national film industry during the years of independence. It examines the main stages of reforming the cinematography industry, state policy in the field of supporting cinema, modernizing the film production system, and developing the creative potential of domestic directors and film studios. Particular attention was paid to preserving national cultural values, forming a modern cinematic space, and expanding international cooperation. It was concluded that the ongoing transformations contributed to strengthening the national film industry, improving the quality of film products, and popularizing Uzbek cinema both within the country and abroad.

The industrial formation of modern Uzbek cinematography cannot be considered outside of its economic component. The film industry is a complex organizational and economic complex with its own structure and material-technical base, which exerts a significant influence on the processes of film creation and promotion. The film is simultaneously a work of art and a product of the film industry, which functions as a branch

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

of the economy that combines the processes of production, distribution, and demonstration of audiovisual products.

AIM: to study the modern practices of film production and distribution in Uzbekistan, as well as to systematize information on the regulatory, organizational, and economic features of the functioning of the film industry in the Republic of Uzbekistan.

MATERIALS AND METHODS: the methodological basis of the research is a systematic approach combined with historical and comparative analysis, as well as an analysis of regulatory legal documents, which allows for a comprehensive study of the transformation processes of Uzbek cinematography during the formation of an independent state.

DISCUSSION AND RESULTS: observations of the reform of the cinema management system have shown that during the period of independence, there has been an increase in the volume of film production and the modernization of the industry, the development of international cooperation, which has allowed Uzbek cinema to participate in international film festivals, implement joint film projects and increase the recognition of national cinematography in the world arena.

CONCLUSION: the results of the article's analysis allow us to conclude that the development of Uzbek cinematography during the period of independence was accompanied by profound structural and organizational transformations. At the same time, this period was an important stage in the formation of a new national model of cinematography based on independent state regulation, the search for new funding sources, and adaptation to market conditions.

Keywords: cinematography, film industry, film production, film distribution, state regulation, market relations, cinema, film festival.

Кинематографу принадлежит важная роль в развитии национальной культуры. Благодаря массовости и доступности, кино до определенного времени было наиболее популярным видом искусства. В третьей четверти XX века в Узбекистане, как и во всем мире произошли значительные изменения в культуре. На фоне становления рыночной экономики, произошли процессы коммерциализации кинематографии, при сохранении её задач эстетического обогащения, воспитания и просвещения при формировании общественного мнения.

В основе фильмопроизводства лежит художественно-творческий процесс и при всей его сложности и многогранности, ведущая роль в нем принадлежит искусству. Организации кинематографии имеют дело с продукцией особого рода – кинофильмами, произведениями киноискусства. Каждый фильм, это уникальное произведение с индивидуальными чертами, признаками, обусловленными его тематикой, жанром, видом и постановочной сложностью. При этом, фильм является продуктом производства и предметом киноиндустрии.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Индустриальное становление современного кинематографа Узбекистана не может рассматриваться без понимания, что экономический комплекс со своеобразной структурой и материально-технической базой, имеет определенное влияние на художественно-творческий процесс при создании фильмов.

Экскурс в историю показывает, что ко времени развала советского строя национальная кинематография находилась в сложном положении. Финансирование производства фильмов со стороны союзного бюджета было прекращено. По итогам 1992 года количество фильмов местного производства, дошедших до экранов, сократилось до предельного минимума - общим числом в 27 единиц художественных фильмов. При том, что: «В 70-80е годы на экраны страны в год поступало в среднем порядка 130-150 художественных, 35 полнометражных документальных, более 400 короткометражных научно-популярных и 60 анимационных фильмов. Кроме того, зрителям представлялась возможность посмотреть около 100 наименований фильмов иностранного производства» [2].

Сокращение объёмов кинопроизводства было обусловлено не только прекращением централизованного финансирования, но и разрушением сложившейся системы кинопроката и кинопоказа. В советский период национальная киноиндустрия являлась частью единого союзного кинематографического комплекса, в рамках которого обеспечивались производство, техническое оснащение, прокат и демонстрация фильмов. После обретения Независимости, Узбекистан столкнулся с необходимостью создания собственных механизмов управления отраслью, поиска новых источников финансирования и формирования национального кинорынка.

«Кинематограф Узбекистана конца 1980-х – начала 1990 -х годов представляет собой не просто совокупность фильмов, но репрезентативный художественный симптом и диагностический инструмент, позволяющий зафиксировать структуру и динамику глубокого исторического перелома. Его специфика заключается в том, что он синхронно отражал и участвовал в двух взаимосвязанных кризисах: общесоюзном системном коллапсе и локальном процессе национального самоопределения.» [3].

Таким образом, первые годы Независимости стали для кинематографа Узбекистана периодом глубоких структурных изменений. Кризис, вызванный распадом советской системы, одновременно стал стимулом для формирования национальной модели киноиндустрии, ориентированной на сохранение культурных традиций, развитие творческого потенциала и интеграцию в мировое кинематографическое пространство.

Кинопроизводство традиционно тесно связано с системой кинопроката, которая формирует экономическую основу развития киноиндустрии. Успех фильма в кинотеатральном прокате напрямую влияет на его окупаемость и определяет возможности финансирования последующих проектов. В этой связи рассмотрение

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

современной практики производства фильмов в Узбекистане невозможно без анализа исторического развития и специфики взаимоотношений между кинопроизводством и прокатом.

В первые годы Независимости, кинотеатры испытывали острую потребность в обновлении репертуара. Эта потребность стала восполняться за счет дешевых зарубежных фильмов невысокого художественного качества на видеокассетах. Демонстрация фильмов национального производства была существенно ограничена, что привлекло внимание государственных институтов к роли кинематографа как важного средства социокультурной социализации и формирования патриотических ценностей.

Первым документом, определяющим государственную поддержку с целью развития национального кинематографа, явился Указ Президента Республики Узбекистан № 224 от 06.05.1992 г. «О создании Государственной кинокомпании Республики Узбекистан». Документ был принят на фоне разрыва почти всех ранее действовавших экономических связей, т.е. перестал функционировать механизм взаимоотношений всех направлений кинематографа: производителей пленки и оборудования - с киностудиями, с прокатными организациями, а также с сетью кинотеатров.

В процессе производства и реализации фильмов образовался новый принцип элементарных обменно-товарных отношений, когда были возможны любые способы торговли фильмами (пленкой и оборудованием), вплоть до обмена товара на товар с термином «бартер». Т.е. при купле-продаже фильма не исключался расчет постельным бельем или другим продуктом, не имеющим отношения к кино, а полученная выручка в дальнейшем монетизировалась покупателем, причем без всяких налоговых отчислений в государственный бюджет.

Кинотеатры всё чаще отходили от своей основной функции — показа фильмов. Располагаясь, как правило, в местах с высокой проходимостью, они нередко переориентировались на сдачу зрительных залов в аренду, в том числе под складские помещения, что оказывалось экономически более выгодным. При этом демонстрация фильмов сохранялась лишь формально: показы могли проводиться в небольших подсобных помещениях с использованием телевизора и видеомагнитофона, где для ограниченной аудитории транслировались, преимущественно, зарубежные фильмы. Таким образом, кинотеатры номинально выполняли требования, предъявляемые государственным органом управления отрасли - «Узгоскинокомпанией Узбекистана» и Государственным комитетом по имуществу Узбекистана, однако фактический объем кинопоказа существенно не соответствовал их изначальному назначению.

В соответствии с названным Указом Президента Узбекистана, структурные изменения коснулись фильмопроизводства. Была реформирована киностудия «Узбекфильм» - осуществлен перевод на арендную форму хозяйствования, при

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

сохранении за ней производственно-технической базы. Создание художественных фильмов было возложено на ранее созданные творческие объединения. Они были преобразованы в киностудии, которые действовали, как самостоятельные субъекты хозяйствования - «Инсон» (художественный руководитель Р. Батыров), «Ватан» (художественный руководитель М. Абзалов), «Юлдуз» (художественный руководитель А. Ходжаев). Фильмы, созданные на этих студиях в первые годы, порой имели достаточно высокое художественное качество – «Камми» (реж. Д. Файзиев), «Тайна папоротников» (реж. Р. Маликов), «Ангел в огне» (реж. Ю. Разыков»), «Бомба» (реж. З. Мусаков»).

Но дальнейшее производство фильмов в основном стало возможным с привлечением средств новоявленных спонсоров, которые в целях саморекламы и в отсутствии понимания возможностей киностудий и кинотеатров, вкладывали средства в создание фильмов. Заботы студий сводились к поиску средств и пленки для создания заказных фильмов, поэтому вопрос художественного и технического качества фильмов постепенно отодвигался на второй план.

В рассматриваемый период в профессиональном дискурсе закрепляется термин “кассовый подход”, обозначающий методику работы с фильмом как со стороны производителей, так и прокатчиков, при которой приоритетным становится получение прибыли от его демонстрации. В этих условиях идеологическая и воспитательная функции кинематографа отходят на второй план. В жанровой структуре создаваемых фильмов стали доминировать комедия и мелодрама.

В условиях отсутствия системной статистики производства фильмов можно с определённой долей вероятности утверждать, что к концу 1990-х годов объёмы кинопроизводства в Узбекистане несколько возросли и составляли порядка 30–50 фильмов в год. При этом в указанные показатели включались не только картины, снятые на киноплёнку, но и работы, созданные с использованием бытовых видеокамер, что отражалось на их техническом качестве.

Дальнейший поиск путей экономической либерализации, направленной на ускоренный переход к рыночным условиям, обусловил проведение приватизации в сфере кинематографии, сопровождавшейся изменением форм собственности профильных организаций, в том числе их преобразованием в акционерные общества. Данные преобразования нашли отражение в Указе Президента Республики Узбекистан № 1427 от 29 апреля 1996 года «О создании государственно-акционерной компании “Узбеккино”».

Указом были определены ключевые задачи и механизмы реорганизации фильмопроизводящих организаций, а также структур кинофикации и кинопроката с их последующим преобразованием в открытые акционерные общества. При этом устанавливалась обязательная доля государственного участия: не менее 51% в уставных фондах киностудий и от 25 до 40% — в иных организациях отрасли (кинотеатры, кинопрокатные предприятия, подразделения «Видеоцентра»).

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Параметры бюджетного финансирования, определённые Указом и адресованные Министерству финансов Республики Узбекистан, представлены на рисунке 1. В частности, предусматривалось сохранение до 2000 года ежегодного государственного финансирования, направленного на производство 6 художественных фильмов, 40 частей документальных, научно-популярных и анимационных картин, а также 8 проектов дебютного и детского кино, включая юмористический киножурнал «Зумраша». Кроме того, планировались ассигнования на приобретение, тиражирование и дублирование 20 наименований лучших образцов мирового кинематографа.

Вместе с тем эффективность реализации данных финансовых механизмов требует отдельного рассмотрения, поскольку формальное сохранение объёмов бюджетного финансирования не всегда обеспечивало достижение ожидаемых результатов в сфере кинопроизводства. На практике значительная часть средств была направлена на поддержание текущей производственной активности, что ограничивало возможности модернизации отрасли и повышения конкурентоспособности фильмов национального кинематографа.

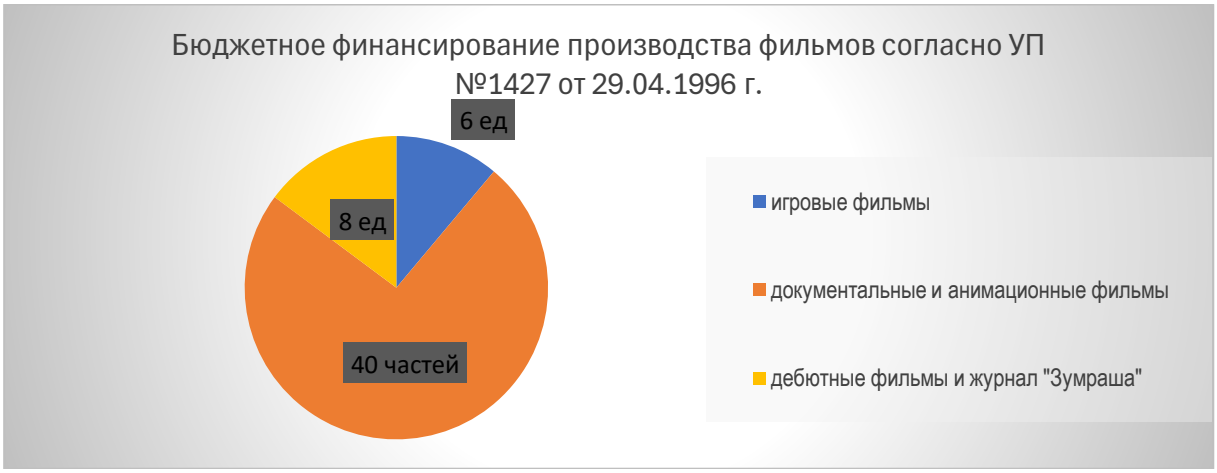

Рис.1 Параметры бюджетного финансирования производства на 1996 – 2000 годы.

Выделение средств из государственного бюджета на производство фильмов оказало существенное влияние на динамику развития киноиндустрии Узбекистана. Стабильная государственная финансовая поддержка стала важным фактором сохранения и укрепления отраслевого потенциала.

В рассматриваемый период лишь немногие кинематографии стран СНГ характеризовались наличием устойчивых механизмов бюджетного финансирования, что подчёркивает значимость реализуемой в Узбекистане государственной политики в сфере кинематографии.

Благодаря возобновлённому бюджетному финансированию стало возможным создание ряда значимых художественных и исторических

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

кинопостановок, среди которых «Земля отцов» (реж. Ш. Аббасов), «Минувшие дни» (реж. М. Абзалов и Х. Файзиев), «Алпомиш» (реж. П. Файзиев), «Мальчики в небе» (реж. З. Мусаков), «Оратор» (реж. Ю. Разыков) и другие.

Происходящие изменения в кинематографе не могли остаться без внимания киноведческого сообщества. Так, в своей статье «Образ семьи в кинематографе Центральной Азии в контексте формирования культурной идентичности в регионе» известный казахстанский киновед Г. Абикеева отмечает: «В первые годы установления независимости во всех странах Центральной Азии наблюдается подъём национального кино, поскольку именно в этот период кинематографисты впервые обращаются к темам, ранее ограниченным советской идеологией, к своим историческим корням, создавая фильмы, в полной мере отражающие национальную идентичность народа» [4].

Создаваемые фильмы оказали влияние на возрождение зрительского интереса к национальному кино, что отразилось и на кассовых показателях. Надо отметить, что на посещаемость кинотеатров также повлияло и появление фильмов, созданных на частных студиях, за счет внебюджетных средств. Импульс к привлечению средств для среды предпринимателей придал принятый Закон Республики Узбекистан «О гарантиях свободы предпринимательской деятельности». Он обеспечил законодательную базу для свободного участия предпринимателей в кинематографической деятельности и защиту интересов тех, кто выразил намерение вкладывать средства в создание и прокат национальных фильмов.

На фильмы, создаваемые только за счет государственной поддержки, возлагалась задача в плане демонстрации нравственных морально-этических проблем, характерных для национальной стилистики –«Дилхирож» (реж. Ю. Разыков), «Чимилдик» (реж. М. Абзалов), «Ёдгор» (реж. Х. Насимов), «Чаёнгул» (реж. С. Назармухамедов).

Специалистами был отмечен феномен узбекского кинематографа, который сформировал значительную зрительскую аудиторию, посещающую кино, исключительно отечественного производства.

Ранее цитируемый казахстанский киновед Г. Абикеева выделяет следующие приоритеты узбекского кино: «Герой - молодой человек, который очень активен и вступает во взрослую жизнь. Его активность выражается и в многосторонней профессиональной занятости, и в создании семьи, соответственно распространенный тип героини - современная девушка, тоже стремящаяся к созданию семьи. Здесь семья всегда представлена несколькими поколениями, где мать - носитель традиционной культуры и ценностей и почти всегда — сильный отец семейства. В результате возникает образ самодостаточной нации и государства» [4].

Вряд ли можно признать, что все фильмы, создаваемые на частных студиях - были удовлетворительного качества, но оптимизм внушало то, что у зрителей

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

поддерживался устойчивый интерес к отечественной кинопродукции. При этом, ряд фильмов имел несомненный коммерческий успех, убеждая предпринимателей в возможности возврата средств, вложенных в кинопроизводство. При демонстрации некоторых из них наблюдался даже ажиотажный спрос – «Шариф и Мариф» (реж. И. Эргашев), «Суперневестка» (реж. Б. Якубов), «Взгляд на дорогу» (реж. Ф. Мусаджанов), «Испытание любви» (реж. Р. Сагдиев), «Севинч» (реж. Ё. Туйчиев, А. Шахабудинов) и др.

О тенденции роста количества фильмов, созданных за счёт бюджетных и внебюджетных средств в Узбекистане в период с 2004 по 2012 годы, свидетельствуют данные, представленные на рисунке 2. Информация основана на ежегодных отчётах Национального агентства «Узбеккино», направляемых в Кабинет Министров Республики Узбекистан. Отчётные материалы формировались в соответствии с установленным порядком статистической и ведомственной отчётности.

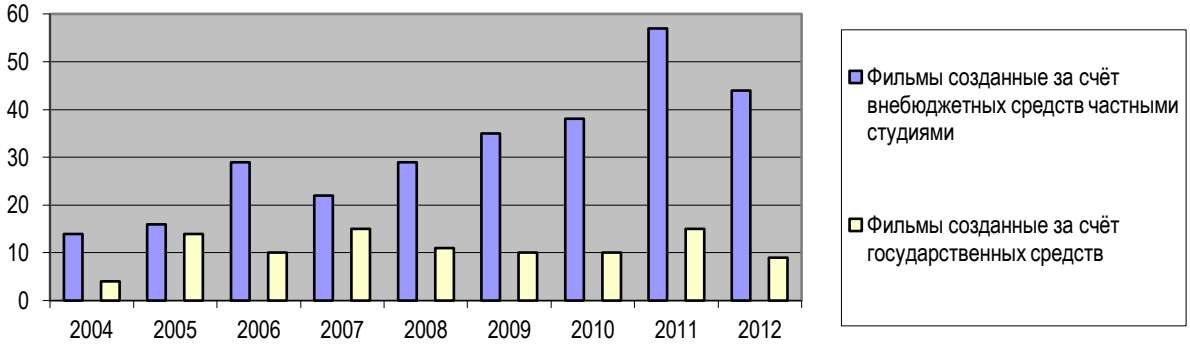

Рис. 2. Количество фильмов, созданных в Узбекистане за счет государственных и внебюджетных средств за период с 2004 по 2012 годы.

Интерес к узбекскому кино на международных кинофестивалях в разные годы вызвали фильмы, составляющие «золотой фонд узбекской кинематографии» и выявляющие национальную стилистику - «Йул булсин» (реж. К. Камалова), «Ватан» (реж. З. Мусаков), «Туткунлик» (реж. Р. Маликов), «Зарб» (реж. Н. Туляходжаев), «Юрта» (реж. А. Шахабудинов), «Две тысячи песен Фариды» (реж. Ё. Туйчиев).

Однако имеются сложности в доведении до зарубежного зрителя лучших отечественных фильмов. Специалисты утверждают, что при верном стратегическом мышлении и соответственном вложении средств, имеется определенный потенциал в представлении национальных фильмов на зарубежных экранах. Известный российский киновед К. Разлогов, высказал такую мысль: «Мы смотрим на внутренний рынок, а надо смотреть и на зарубежный. Те же киргизские картины, которые делаются в совместном производстве с немцами, в основном – вполне окупаемы. Но они окупаемы потому, что окупаемы там, а не в Киргизии. Потому что

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

достаточно продать работу на одну телевизионную станцию в Германии, чтобы все маленькие бюджеты уже окупились» [5].

Зрительское внимание начала XXI века к возрождаемому национальному кино предопределило интерес предпринимательского сообщества к вложению средств не только в производство фильмов, но и в реорганизацию ранее существовавших, и в строительство новых кинотеатров. Средства, как правило, направлялись на приведение зрительных залов в соответствие с установленными техническими стандартами, на закупку нового проекционного и звукового оборудования, на замену экрана и кресел, а также в обновление интерьеров. В Ташкенте новые многозальные кинотеатры чаще встраиваются в крупные городские торговые центры - «Некст», «Мега синема», «Самарканд дарвоза» и др.

Репертуар кинотеатров расширяется и наряду с отечественными фильмами увеличился поток иностранных фильмов в том числе и в новом 3D формате. Формируется конкурентная среда среди демонстраторов фильмов, а финансовые результаты по итогам просмотра фильмов, отражают предпочтения зрителей. При этом, обращается внимание на то, чтобы, приходя в кинотеатр, зритель имел возможность выбора в просмотре демонстрируемых фильмов, чтобы национальные фильмы показывались в тех же кинотеатрах, наряду с зарубежными фильмами.

Деятельность отрасли не может быть признана успешной без учета особенностей и условий экономической деятельности каждого из направлений – фильмопроизводства, проката фильмов и их взаимодействия. Для достижения поставленных целей, эффективная работа в кинематографии может строиться на базе объективных оценок и точной информации о потенциале организаций кинематографии. В настоящее время проведение объективного анализа результатов проката национальных фильмов затруднено вследствие недостатка статистических данных и ограниченного количества системных исследований в сфере отечественного кинопроката. Отсутствие регулярной аналитики снижает возможности оценки зрительского спроса, эффективности прокатных стратегий и общего состояния кинорынка.

В условиях рыночной экономики большое значение обретает совершенствование механизмов и отраслевых подзаконных актов, подразумевающих модернизацию киноиндустрии и созданию устойчивой платформы для развития сферы.

Дальнейшие направления государственной политики в сфере управления кинематографией были закреплены в постановлении Кабинета Министров Республики Узбекистан № 126 от 17 марта 2004 года, «Об организации деятельности национального агентства «Узбеккино», которым были установлены увеличенные показатели производства фильмов. В частности, определялись ежегодные параметры бюджетного финансирования на создание 15 полнометражных

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

художественных фильмов, 60 частей документальных фильмов и 10 анимационных проектов.

Рис. 3. Параметры бюджетного финансирования производства фильмов начиная с 2004 года.

Эти меры являлись логическим продолжением ранее начатых реформ в отрасли, направленных на усиление роли государства в поддержке кинопроизводства и формирование устойчивых механизмов его финансирования. Вместе с тем установление количественных показателей производства фактически задавало плановый характер развития кинематографии, что способствовало стабилизации объёмов выпуска.

Для создания дополнительных условий, способствующих продвижению национального кинематографа на международной арене, было принято постановление Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева № ПП-5151 от 19 июня 2021 года «О возрождении и проведении Ташкентского международного кинофестиваля». В соответствии с данным постановлением легендарный кинофорум получил новое название — «Жемчужина Шёлкового пути». Кроме того, Союзу кинодеятелей Узбекистана было предоставлено право на проведение ежегодной Национальной кинопремии «Олтин Хумо».

Указанные мероприятия способствуют развитию международного культурного сотрудничества, укреплению имиджа национального кинематографа и стимулированию профессиональной конкуренции в отрасли.

В целях поддержки коренного улучшения технологии производства фильмов, постановлением Президента Узбекистана № 5060 от 07.04.2021 г. «О совершенствовании системы государственного управления в области кинематографии и создании достойных условий для творческой деятельности представителей сферы» дано поручение о выделении бюджетных средств на закупку кинооборудования, технологических систем и мультимедийной продукции.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

При этом указано, что закупленное по импортному контракту оборудование и продукция, будут использованы для укрепления основной национальной фильмопроизводящей базы – государственного унитарного предприятия (ГУП) - «Киноконцерн «Узбекфильм».

Впервые за более чем пятьдесят лет был осуществлён масштабный капитальный ремонт всех подразделений киностудии, включая съёмочные павильоны, залы записи и перезаписи звука, складские помещения для хранения реквизита и костюмов, а также административные помещения. Проведённая модернизация создала условия для внедрения современных технологических решений и повышения качества производственного процесса.

Как подчеркнул глава государства на встрече с кинодеятелями Узбекистана: «Кино – очень сложная, важная для нашего народа и общества сфера. Прежде киностудия «Узбекфильм» находилась в плачевном состоянии. Множество помещений и зданий сдавалось в аренду. А теперь, вернулось хозяевам – деятелям кино» [1].

Целью проводимых преобразований является развитие киноиндустрии как самостоятельной отрасли экономики, обладающей современной инфраструктурой и высокотехнологичной материально-технической базой. Реализация данной задачи направлена на повышение эффективности кинопроизводства, расширение производственных возможностей отрасли и укрепление ее конкурентоспособности.

В рамках реформирования сферы кинематографии были осуществлены не только организационные, но и структурные изменения. Их правовой основой стал Указ Президента Республики Узбекистан № 114 от 27 июля 2023 года «О мерах по эффективной организации государственного управления в сфере культуры и туризма в рамках административных реформ». Данные преобразования затронули все основные направления национальной киноиндустрии, включая систему управления отраслью, производство и прокат фильмов, а также механизмы государственной поддержки кинематографии.

Развитие киноиндустрии Узбекистана в годы Независимости прошло сложный путь экономической трансформации. От преодоления кризисных последствий распада единой советской системы отрасль постепенно перешла к формированию собственной модели функционирования, основанной на сочетании государственной поддержки, рыночных механизмов и международного сотрудничества. Последовательное совершенствование нормативно-правовой базы, модернизация производственной инфраструктуры, расширение участия негосударственного сектора, возрождение международных кинофорумов и укрепление системы продвижения национальных фильмов создали предпосылки для повышения конкурентоспособности отечественного кинематографа.

Вместе с тем дальнейшее развитие отрасли требует совершенствования механизмов кинопроката и дистрибуции, внедрения современных цифровых

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

технологий, развития отраслевой аналитики и расширения международной кооперации. Решение этих задач позволит не только укрепить позиции национального кино на внутреннем и мировом рынках, но и повысить роль киноиндустрии как важного инструмента сохранения культурного наследия, формирования национальной идентичности и развития креативной экономики Республики Узбекистан.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI / СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ / REFERENCES

1. Mirziyoyev Sh. "Adabiyot va san’at, madaniyatni rivojlantirish – xalqimiz ma’naviyatini yuksaltirishning muhim omili" https://kknews.uz/
2. Fomin V. Kino i vremya. Vip. - M.: San’at, 1986.
3. Malishev V. S. "O‘zbekiston kinosi: g‘oyalar, ma’nolar, ahamiyat" "Veche" nashriyoti" MCHJ 2026-y.
4. Abikeeva G. "Markaziy Osiyo kinematografiyasida oila obrazi mintaqada madaniy o‘ziga xoslikni shakllantirish kontekstida." https://www.dissercat.com ›
5. Razlogov K. - "KinoVizA" Markaziy Osiyo vizual antropologiya forumining Toshkent konferensiyasida so‘zlagan nutqining stenogrammasi, 15.11.2008-yil.
6. Мирзиёев Ш._«Развитие литературы и искусства, культуры – важный фактор повышения духовности нашего народа» https://kknews.uz/
7. Фомин В. «Кино и время». Вып. 6 - М. : Искусство, 1986. С – 24
8. Малышев В. С. «Кино Узбекистана: идеи, смыслы, значение» ООО «Издательство «Вече» 2026 г. С – 86
9. Абикеева Г. «Образ семьи в кинематографе Центральной Азии в контексте формирования культурной идентичности в регионе». https://www.dissercat.com ›
10. Разлогов К. - стенограмма выступления на Ташкентской конференции Центрально-Азиатского форума визуальной антропологии «КиноВизА» 15.11.2008 г.
11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 1992-yil 6-maydagi "O‘zbekiston Respublikasi Davlat kinokompaniyasini tashkil etish to‘g‘risida"gi № 224 farmoni
12. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 1996-yil 29-apreldagi "O‘zbekkino" davlat-aksionerlik kompaniyasini tashkil etish to‘g‘risida"gi № 1427 farmoni.
13. O‘zbekiston Respublikasining "Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to‘g‘risida"gi Qonuni.
14. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2004-yil 17-martdagi 126-sonli "O‘zbekkino" milliy agentligi faoliyatini tashkil etish to‘g‘risida"gi qarorida.
15. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 19-iyundagi "Toshkent xalqaro kinofestivalini qayta tiklash va o‘tkazish to‘g‘risida"gi PQ-5151-son qarori.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

16. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining "Kinematografiya sohasida davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish va soha vakillarining ijodiy faoliyati uchun munosib shart-sharoitlar yaratish to‘g‘risida"gi № 5069 qarori
17. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 27-iyuldagi "Madaniyat va turizm sohasida davlat boshqaruvini samarali tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi № 114 farmoni.
18. Указ Президента Республики Узбекистан № 224 от 06.05.1992 г. «О создании Государственной кинокомпании Республики Узбекистан».
19. Указ Президента Республики Узбекистан № 1427 от 29.04.1996 г. «О создании государственно-акционерной компании “Узбеккино”».
20. Закон Республики Узбекистан «О гарантиях свободы предпринимательской деятельности».
21. Постановлении Кабинета Министров Республики Узбекистан № 126 от 17.03.2004 г. «Об организации деятельности национального агентства «Узбеккино».
22. Постановление Президента Республики Узбекистан № ПП-5151 от 19 июня 2021 года «О возрождении и проведении Ташкентского международного кинофестиваля».
23. Постановление Президента Узбекистана № 5060 от 07.04.2021 г. «О совершенствовании системы государственного управления в области кинематографии и создании достойных условий для творческой деятельности представителей сферы»
24. Указ Президента Республики Узбекистан № 114 от 27.07.2023 года «О мерах по эффективной организации государственного управления в сфере культуры и туризма в рамках административных реформ

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

MATEMATIKA TA’LIMIDA 3D VIZUALIZATSIYA TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH: DIDAKTIK IMKONIYATLAR VA TADQIQOT BO‘SHLIQLARI.

Sultonova Dilrabo Yusuf qizi, Toshkent shahar 285-sonli maktab matematika fani o’qituvchisi.
Email: dilrabosultonova1993@gmail.com

Annotatsiya

KIRISH: matematika ta’limida fazoviy tasavvur bilan tushuncha anglashni birlashtiradigan 3D vositalarning samarasi hali yetarli darajada aniqlanmagan, ayniqsa ularni dars jarayoniga qaysi didaktik sharoitlarda kiritish mumkinligi bo‘yicha aniq mezonlar kam. Tadqiqotning maqsadi 3 bosqichli pedagogik tajriba orqali 3D vizualizatsiya asosidagi intervensiyaning o‘quv natijalariga ta’sirini baholash va mavjud ilmiy bo‘shliqlarni aniqlashdan iborat bo‘ldi. N=50 nafar o‘quvchi aniqlovchi pretest, shakllantiruvchi mashg‘ulotlar va nazorat posttestida qatnashdi; o‘lchov vositasining ichki mosligi Cronbach α=0,78 bilan tasdiqlandi. Guruhlararo farqlar tavsifiy statistika va t-test yordamida tekshirildi, effekt hajmi Cohen d=1,46 bilan hisoblandi. Tajriba guruhi ballari M=78,4; SD=6,2; 64–91 oralig‘ida bo‘lib, nazorat guruhidagi M=69,1; SD=6,5; 55–84 ko‘rsatkichlardan sezilarli yuqori chiqdi. Fazoviy tasavvur bo‘yicha M=79,2; SD=5,8; 61–93, tushuncha anglash bo‘yicha esa M=71,0; SD=6,1; 58–88 natijalari 3D vositalar aynan ko‘rgazmalilikni emas, balki mazmunni qayta qurishni ham kuchaytirishini ko‘rsatdi. p<0,001 darajasi farqning barqarorligini tasdiqladi. Xulosa shuki, 3D vizualizatsiya o‘quvchilarning geometrik obrazlar bilan ishlashini tezlashtiradi, ammo kelgusida geometrik bo‘limlar bo‘yicha differensiatsiyalangan modellar va formativ baholash mezonlarini yanada aniqroq ishlab chiqish zarur.

MAQSAD: uch bosqichli pedagogik tajriba orqali 3D vizualizatsiyaga asoslangan intervensiyaning o‘quv natijalariga ta’sirini baholash va mavjud ilmiy-didaktik bo‘shliqlarni aniqlash.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda N=50 nafar o‘quvchi qatnashdi (Cronbach $\alpha = 0{,}78$). Ma’lumotlar tavsifiy statistika, Student t-testi va Cohen d (1,46) effekti hamda Mayringning kontent-kategorik tahlili yordamida qayta ishlandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tajriba guruhida posttest ko‘rsatkichlari ($M = 78{,}4$; $SD = 6{,}2$) nazorat guruhiga ($M = 69{,}1$; $SD = 6{,}5$) nisbatan sezilarli yuqori chiqdi ($p < 0{,}001$). Fazoviy tasavvur ($M = 79{,}2$) va tushuncha anglash ($M = 71{,}0$) bo‘yicha o‘sish 3D vositalar nafaqat ko‘rgazmalilikni, balki kognitiv mazmunni qayta qurishni ham kuchaytirishini ko‘rsatdi.

XULOSA: 3D vizualizatsiya o‘quvchilarning geometrik obrazlar bilan ishlashini tezlashtiradi va individualizatsiyani ta’minlaydi; kelgusida geometrik bo‘limlar bo‘yicha differensiatsiyalangan modellar va formativ baholash mezonlarini ishlab chiqish talab etiladi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Kalit suzlar: fazoviy tasavvur, formativ baholash, pedagogik tajriba, tushuncha anglash, uch o‘lchovli tasvirlash.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИЙ 3D-ВИЗУАЛИЗАЦИИ В ОБУЧЕНИИ МАТЕМАТИКЕ: ДИДАКТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ И ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЕ ПРОБЕЛЫ.

Султонова Дилрабо Юсуф кизи, Ташкентская городская школа № 285, учитель математики.
Email: dilrabosultonova1993@gmail.com.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в обучении математике влияние 3D-средств, которые одновременно поддерживают пространственное представление и осмысление понятия, до сих пор описано недостаточно точно; особенно не хватает ясных критериев их включения в урок. Цель исследования состояла в том, чтобы через трёхэтапный педагогический эксперимент оценить эффект интервенции на основе 3D-визуализации и обозначить существующие исследовательские пробелы. В исследовании участвовали N=50 учащихся, прошедших констатирующий предтест, формирующие занятия и контрольный посттест; внутренняя согласованность измерительного инструмента была подтверждена значением Cronbach α=0,78. Межгрупповые различия проверялись с помощью описательной статистики и t-критерия, а величина эффекта рассчитывалась как Cohen d=1,46. Показатели экспериментальной группы составили M=78,4; SD=6,2; 64–91 и оказались заметно выше, чем в контрольной группе с M=69,1; SD=6,5; 55–84. По пространственному представлению получено M=79,2; SD=5,8; 61–93, а по осмыслению понятия — M=71,0; SD=6,1; 58–88; это указывает не только на усиление наглядности, но и на более глубокую перестройку содержания знаний. Уровень p<0,001 подтвердил устойчивость различий. В итоге 3D-визуализация ускоряет работу учащихся с геометрическими образами, а дальнейшие исследования должны точнее моделировать дифференцированные решения для разных геометрических разделов и критерии формативного оценивания.

ЦЕЛЬ: оценка влияния интервенции на основе 3D-визуализации на результаты обучения через трёхэтапный педагогический эксперимент и выявление исследовательских пробелов.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании участвовали N=50 учащихся (Cronbach $\alpha = 0{,}78$). Анализ данных проводился с использованием описательной статистики, t-критерия Стьюдента, размера эффекта Cohen $d = 1{,}46$ и качественного контент-анализа.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: показатели экспериментальной группы ($M = 78{,}4$; $SD = 6{,}2$) достоверно превысили результаты контрольной группы ($M = 69{,}1$; $SD = 6{,}5$) при $p < 0{,}001$. Рост показателей пространственного представления ($M = 79{,}2$) и понимания понятий ($M = 71{,}0$) подтвердил, что 3D-средства усиливают не только наглядность, но и глубокую перестройку знаний.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: 3D-визуализация ускоряет работу с геометрическими образами и способствует индивидуализации обучения, однако требуется дальнейшая разработка дифференцированных моделей по разделам геометрии и критериев формативного оценивания.

ЦЕЛЬ: оценка влияния интервенции на основе 3D-визуализации на результаты обучения через трёхэтапный педагогический эксперимент и выявление исследовательских пробелов.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании участвовали N=50 учащихся (Cronbach $\alpha = 0{,}78$). Анализ данных проводился с использованием описательной статистики, t-критерия Стьюдента, размера эффекта Cohen $d = 1{,}46$ и качественного контент-анализа.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: показатели экспериментальной группы ($M = 78{,}4$; $SD = 6{,}2$) достоверно превысили результаты контрольной группы ($M = 69{,}1$; $SD = 6{,}5$) при $p < 0{,}001$. Рост показателей пространственного представления ($M = 79{,}2$) и понимания понятий ($M = 71{,}0$) подтвердил, что 3D-средства усиливают не только наглядность, но и глубокую перестройку знаний.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: 3D-визуализация ускоряет работу с геометрическими образами и способствует индивидуализации обучения, однако требуется дальнейшая разработка дифференцированных моделей по разделам геометрии и критериев формативного оценивания.

Ключевые слова: пространственное представление, формативное оценивание, педагогический эксперимент, понимание понятий, трёхмерное изображение.

USE OF 3D VISUALIZATION TECHNOLOGIES IN MATHEMATICS EDUCATION: DIDACTIC POSSIBILITIES AND RESEARCH GAPS.

Sultonova Dilrabo Yusuf qizi, Tashkent City School No. 285, mathematics teacher.
Email: dilrabosultonova1993@gmail.com.

Annotation

INTRODUCTION In mathematics education, the impact of 3D tools that connect spatial representation with concept comprehension is still described too vaguely, especially when the question is which didactic conditions justify their use in class. The purpose of this study was to assess the effect of a 3D-visualization-based intervention through a three-

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

stage pedagogical experiment and to identify the remaining research gaps. A total of N=50 students took part in an initial pretest, formative instruction, and a control posttest; the internal consistency of the instrument was confirmed by Cronbach α=0.78. Between-group differences were examined with descriptive statistics and the t-test, and the effect size was calculated as Cohen d=1.46. The experimental group reached M=78.4, SD=6.2, with a range of 64–91, whereas the control group reached M=69.1, SD=6.5, with a range of 55–84. For spatial representation the results were M=79.2, SD=5.8, 61–93, and for concept comprehension they were M=71.0, SD=6.1, 58–88; these values show that 3D tools strengthen not only visual clarity but also the restructuring of meaning. The p<0.001 level confirmed that the difference was stable. The conclusion is that 3D visualization accelerates students' work with geometric images, while future studies should model differentiated solutions for separate geometry sections and develop more precise formative assessment criteria.

AIM: To evaluate the impact of a 3D visualization-based intervention on learning outcomes through a three-stage pedagogical experiment and to identify remaining research gaps.

MATERIALS AND METHODS: A total of N=50 students participated in the study (Cronbach $\alpha = 0.78$). Data were analyzed using descriptive statistics, independent t-test, Cohen's effect size ($d = 1.46$), and qualitative content analysis.

DISCUSSION AND RESULTS: Post-test scores in the experimental group ($M = 78.4, SD = 6.2$) significantly outperformed the control group ($M = 69.1, SD = 6.5$) at $p < 0.001$. Gains in spatial representation ($M = 79.2$) and concept comprehension ($M = 71.0$) proved that 3D tools enhance cognitive restructuring rather than mere visual clarity.

CONCLUSION: 3D visualization accelerates student engagement with geometric concepts and facilitates individualized learning, highlighting the need for future research on differentiated instructional models and formative assessment criteria.

Keywords: spatial representation, formative assessment, pedagogical experiment, concept comprehension, three-dimensional rendering.

Matematika ta'limida 3D vizualizatsiya texnologiyalari fazoviy tasavvur va tushuncha anglashni birlashtirgan didaktik vosita sifatida dolzarb bo'lib qoldi [1]. Immersiv muhitning kuchli ishtiroki ba'zan o'quv natijasini susaytirishi ham qayd etilgan [2], shuning uchun 3D vositalarning faqat qiziqtiruvchi emas, balki o'quv-tarbiyaviy jarayondagi o'lchanuvchi samarasi tekshirilishi kerak. Mazkur ishda matematika ta'limi jarayoni va 3D vizualizatsiya texnologiyalarining didaktik imkoniyatlari o'rganildi; diqqat markazida predmetga yo'naltirilgan didaktika, individualizatsiya va formativ baholash turdi. Tadqiqotning maqsadi 3D vizualizatsiyaga asoslangan intervensiyaning o'quv natijasi, metakognitsiya va o'zini o'zi baholashga ta'sirini aniqlashdan iborat bo'ldi. Buning uchun

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

1) ekspert bahosi, 2) Delphi kontent-kategorik tahlili, 3) kirish va chiqish testi, 4) guruhlararo tahlil, 5) effekt hajmi tekshirildi. Asosiy gipoteza: 3D vizualizatsiya texnologiyalariga tayangan shakllantiruvchi intervensiya nazorat guruhiga nisbatan yuqori o‘quv natijasi beradi.

Mavjud sharhlarda STEM va virtual muhitlar yoritilgan bo‘lsa-da, matematika bo‘yicha 3D vizualizatsiyaning aniq didaktik chegaralari yetarli ajratilmagan [3]. O‘zbek tadqiqotlarida geometriya va virtual modellashtirish alohida ko‘rsatilgan, biroq tajriba guruhi va nazorat guruhi asosidagi 3 bosqichli pedagogik eksperiment kam uchraydi [4]. Shu bois 3D vizualizatsiya, matematika ta’limi va tadqiqot bo‘shliqlari o‘rtasidagi bog‘lanish tizimli aniqlashtirildi.

Kirish qismida olingan o‘lchovlar Cronbach alfa mezoni 0,70 dan yuqori bo‘lishi sharti bilan tekshirildi [5]. Eksperiment guruhi va nazorat guruhi bo‘yicha boshlang‘ich tenglik Student t-test hamda ANOVA orqali baholandi, Cohen d esa asosiy taqqosning kuchini ifodaladi. Nazariy jihatdan ish 3D vizualizatsiyaning tushuncha konkretlashuvi, fazoviy tasavvur va o‘qitish metodlari repertuarini kengaytirishdagi rolini aniqladi [6]. Natijalar matematika o‘qituvchilari, metodistlar va darslik mualliflari uchun 3D resurslarni tanlash, moslashtirish va formativ baholashni boyitishda qo‘llanildi.

3D vizualizatsiya texnologiyalarining didaktik talqini Mayerning ko‘pkanalli o‘qitish modeli bilan izchil bog‘lanadi, chunki fazoviy kodlash va matnli izoh birgalikda ishlaganda matematik ob’ektlar aniqroq anglashiladi [1]. Immersiv muhit qo‘shilgan laboratoriya simulyatsiyasida ishtirok hissi ortgani holda o‘quv natijasi pasaygani haqidagi kuzatuv esa didaktik imkoniyatlar avtomatik ravishda samaraga teng emasligini ko‘rsatdi [2]. Shu sababli 3D vizualizatsiya texnologiyalari matematika ta’limida faqat ko‘rish qulayligi emas, balki kognitiv yukni boshqarish vositasi sifatida talqin qilinishi lozim. Bunday yondashuv keyingi tahlilda modellashtirish va tushunchani konkretlashtirish o‘rtasidagi bog‘lanishni aniqlashga zamin yaratadi.

Sistematik sharhlar 3D va kengaytirilgan reallikni bir qatorda ko‘rib, yuqori ta’limda dizayn elementlari notekisligini va o‘lchovlar bir xilligini yetishmayotganini qayd etdi [3]. Hamiltonning tahlili eksperimental dizaynlarning ko‘pi qisqa muddatli bo‘lib qolganini, natijalar esa ko‘proq bilim yuki va qiziqish atrofida jamlanganini ochdi [5]. Bu ikki yo‘nalish bir-birini to‘ldiradi: birinchisi metodik xilma-xillikni, ikkinchisi esa natijaviy ko‘rsatkichlarning tor doirasini fosh qiladi. Matematik mazmundagi 3D modellar uchun aynan shu yerda tadqiqot bo‘shlig‘i paydo bo‘ladi, chunki tushuncha shakllanishi va fazoviy tasavvur birgalikda o‘lchanmagan.

Kengaytirilgan reallik bo‘yicha sharhlar STEM kontekstida motivatsiya va muhit bilan o‘zaro ta’sirni kuchli deb baholagan, biroq matematik abstraksiyani konkretlashtirish darajasi kam yoritilgan [7]. Wu va Bower ishlari esa makon, predmet va vazifa mosligi bo‘lmasa, texnologiya didaktik qiymatini yo‘qotishini ko‘rsatgan [8]. O‘zbek tadqiqotlarida 3D modellashtirish geometriya motivatsiyasini oshirgani, virtual modellashtirish esa dars

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

mazmunini jonlantirgani qayd etilgan [10]. Shunga qaramay, predmetga yo‘naltirilgan didaktika doirasida o‘quv-tarbiyaviy jarayon, individualizatsiya va formativ baholashni birlashtirgan tizimli model hali yetarli asoslanmagan.

Mahalliy ishlarda 3D texnologiyalar matematikani o‘qitishda qo‘llanishi nazariy jihatdan asoslangan, ammo pedagogik eksperiment orqali tekshirilgan dalillar kam saqlangan [12]. Sattarov geometrik tasavvurni rivojlantirishni urg‘ulagan bo‘lsa, Ivanova va Smirnova didaktik imkoniyatlar bilan cheklovlarni birga ko‘rsatib, o‘qitish metodlari repertuarini kengaytirish zarurligini ta’kidlagan [6]. Petrova va Kuznetsova esa asosiy maktabda 3D modellashtirishni predmet mazmuniga bog‘lash mumkinligini empirik tarzda ko‘rsatgan [14]. Shu bilan birga, matematika ta’limida fazoviy tasavvur, tushunchani konkretlashtirish va o‘zini o‘zi baholashni bir o‘lchov tizimida birlashtirgan tadqiqotlar yetishmaydi; aynan shu bo‘shliq metodik sinov uchun asos bo‘ladi.

Aniqlovchi bosqichda matematika ta’limidagi 3D vizualizatsiya texnologiyalari bo‘yicha dastlabki holat so‘rovnoma va kuzatuv xaritasi orqali qayd etildi [4]. Ota-onalardan yozma rozilik, o‘quvchilardan yoshiga mos og‘zaki assent va muassasa ma’muriyati ruxsati olindi; tadqiqot mahalliy axloqiy kengash tomonidan tasdiqlandi. Namuna ko‘lami Cochran formulasi bilan asoslandi, chunki ikki guruhli pedagogik tajriba uchun xatolik chegarasi va ishonch darajasi oldindan belgilanishi kerak edi [10]. 3D modellashtirishga tayangan shakllantiruvchi intervensiya predmetga yo‘naltirilgan didaktika, individualizatsiya va formativ baholashni birlashtirdi [12]. Eksperiment guruhi va nazorat guruhi 3 bosqichli pedagogik tajriba mantiqida ajratildi: pretest, intervensiya va posttest. Kuzatuv varaqasi metakognitsiya, o‘zini o‘zi baholash hamda o‘quv-tarbiyaviy jarayondagi faollikni belgiladi [6]. Shu asosda 3D tasvirning didaktik imkoniyatlari keyingi kodlash uchun aniq mezonlarga aylantirildi.

1-jadval. Tadqiqot guruhlari va o‘lchov vositalari

Ko‘rsatkich	Tajriba guruhi	Nazorat guruhi	Manba
Talabalar soni	42	42	muallif hisoblashlari
Yosh oralig‘i	19–21	19–21	muallif hisoblashlari
Jinsiy tarkib, qizlar (%)	23 (54,8)	22 (52,4)	muallif hisoblashlari
Jinsiy tarkib, o‘g‘il bolalar (%)	19 (45,2)	20 (47,6)	muallif hisoblashlari
O‘lchov vositasi, Cronbach α	0,78	0,78	muallif hisoblashlari

Izoh: so‘rovnoma 18 banddan iborat bo‘lib, α mezoni 0,70 dan yuqori chiqdi.

1-jadvaldagi ma’lumotlar guruhlar tarkibi va asbobning ichki izchilligini bir vaqtning o‘zida ko‘rsatdi. Bu yerda jinsiy nisbatlarning yaqinligi boshlang‘ich tenglikni buzmaganini anglatadi, α=0,78 esa o‘lchov vositasining barqarorligini tasdiqladi. Guruhlararo farqni

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

tekshirish uchun mustaqil t-test tanlandi, chunki pretestda ikki mustaqil to‘plam solishtirildi [11]. (1) formulaga ko‘ra namuna hajmi hisoblandi, asosan esa intervensiya samarasi Cohen d bilan ifodalandi. Mayringning sifatli kontent-kategorik tahlili kategoriya matritsasi, deduktiv-induktiv kodlash va kodlovchilar kelishuvi orqali bajarildi [13]. Natijada 3D vizualizatsiya, fazoviy tasavvur va tushuncha anglash o‘rtasidagi bog‘lanishlar keyingi muhokama uchun tizimlashtirildi.

Tajriba guruhi va nazorat guruhi pretestda bir xil boshlang‘ich tayyorgarlikka ega bo‘ldi. 2-jadvalda ko‘rsatilgan taqsimotga ko‘ra, ikkala guruhda ham o‘rta daraja ustun bo‘lib, yuqori daraja ulushi tajriba guruhida 28,0 %, nazorat guruhida 26,0 % qayd etildi. Bu tenglik keyingi o‘zgarishlarni 3D vizualizatsiya texnologiyalariga bog‘lash imkonini berdi [1]. Shu asosda shakllantiruvchi bosqichdagi natijalar alohida ko‘rsatildi.

2-jadval. Tajriba va nazorat guruhlarida matematika ta’limi bo‘yicha darajalar taqsimoti

Ko‘rsatkich	Tajriba guruhi, n=50	Nazorat guruhi, n=50
Yuqori daraja	14	13
O‘rta daraja	24	25
Past daraja	12	12
Jami	50	50

Izoh: foizlar mos ravishda 28,0; 48,0; 24,0 va 26,0; 50,0; 24,0 ni tashkil etdi
Manba: muallif hisoblashlari

3-jadvaldagi tavsifiy ko‘rsatkichlar 3D vizualizatsiya bilan ishlagan guruhda posttest ballarining yuqorilashini aniq aks ettirdi. Tajriba guruhida o‘rtacha ko‘rsatkich 78,4 ball, standart og‘ish 6,2 bo‘ldi; nazorat guruhida esa 69,1 ball va 6,5 qayd etildi. Min–maks oralig‘i tajriba guruhida 64–91, nazorat guruhida 55–84 bo‘lib, tarqalishning torayishi formativ baholash jarayonida javoblarning barqarorlashganini ko‘rsatdi [2]. Bu farq keyingi guruhlararo taqqoslash uchun asos yaratdi.

3-jadval. Posttest bo‘yicha tavsifiy statistika

Ko‘rsatkich	N	Min	Max	M	SD
Tajriba guruhi ballari	50	64	91	78,4	6,2
Nazorat guruhi ballari	50	55	84	69,1	6,5
Fazoviy tasavvur ballari	50	61	93	79,2	5,8
Tushuncha anglash ballari	50	58	88	71,0	6,1

Izoh: ballar 100 ballik shkalada ifodalandi

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

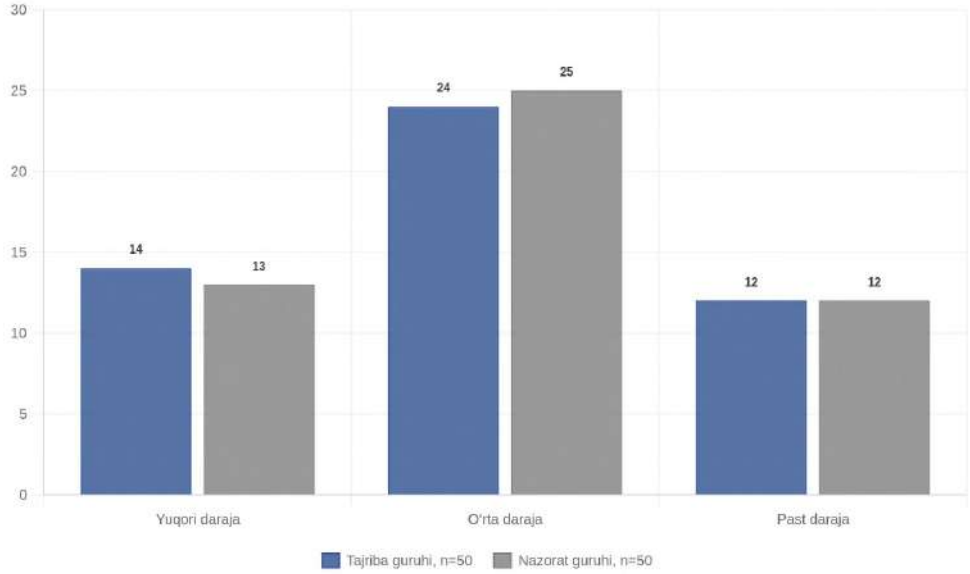
Manba: muallif tahlili

Guruhlararo farq juftli emas, mustaqil tanlanmalar uchun hisoblangan t-test bilan tekshirildi. (1) formulaga ko‘ra metodik samaradorlik koeffitsienti ham aniqlanib, tajriba guruhida 0,15 ga teng bo‘ldi. T(98)=7,31, p<0,001, Cohen d=1,46 [1] natijasi 3D vizualizatsiya texnologiyalarining o‘quv natijalariga kuchli ta’sirini ko‘rsatdi [3]. Shu bilan birga, fazoviy tasavvur bo‘yicha ustunlik tushuncha anglashdagi o‘sish bilan bir yo‘nalishda kechdi.

$$K = \frac{M_{keyin} - M_{oldin}}{M_{oldin}} \quad (1)$$

bunda K — metodik samaradorlik koeffitsienti; M_{keyin} — posttest o‘rtachasi; M_{oldin} — pretest o‘rtachasi.

3D vizualizatsiya texnologiyalarining didaktik imkoniyatlari aynan predmetga yo‘naltirilgan modellashtirishda yaqqol namoyon bo‘ldi. Geometriya topshiriqlarida fazoviy aylantirish, kesimni ko‘rish va hajmni tasavvur qilish bo‘yicha xatolar soni tajriba guruhida kamaydi, nazorat guruhida esa bunday pasayish cheklangan bo‘ldi [5]. Bu natija o‘quv-tarbiyaviy jarayonda individualizatsiya va ta’limda farqlashni birlashtirgan yondashuvning samarali ishlaganini ko‘rsatdi. Keyingi bosqichda ushbu farqlarni ekspert baholash va kontent-kategorik tahlil bilan yanada aniqlashtirish zarur bo‘ladi.

1-rasm. Tajriba va nazorat guruhlarida matematika ta’limi bo‘yicha darajalar taqsimoti qiyosiy diagrammasi

Manba: muallif tomonidan tuzilgan

Tajriba guruhi va nazorat guruhining boshlang‘ich tengligi yuqorida ko‘rsatilgan natijalarda tasdiqlangach, shakllantiruvchi intervensiya 3D vizualizatsiyaning didaktik ustunligini ochdi [4]. 1-jadvalda aks ettirilgan tendensiya tajriba guruhida tushuncha

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

anglash va fazoviy tasavvur ko‘rsatkichlari nazorat guruhiga nisbatan barqarorroq o‘sganini bildiradi. Bu holat Mayerning ko‘pkanalli ishlov berish tamoyiliga mos keladi, chunki 3D obyektlar matematik munosabatlarni bir vaqtning o‘zida ko‘rish va izohlashni yengillashtiradi [1]. Shu bois, predmetga yo‘naltirilgan didaktika nuqtayi nazaridan, interfaol muhit faqat ko‘rgazmalilik emas, balki o‘quv-tarbiyaviy jarayonda tushunchani ichkilashtirish vositasi sifatida ishlagan [12].

Foiz ko‘rsatkichlari talqini ham mazkur yo‘nalishni kuchaytiradi, chunki yuqorida ko‘rsatilgan natijalarda past darajadagi javoblar ulushi kamayib, o‘rta va yuqori darajalar nisbati kengaygan. 2-jadvaldagi ma’lumotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilar matematik obyektni shunchaki tasvir sifatida emas, balki munosabatlar tizimi sifatida idrok eta boshlagan. Qodirova [11] motivatsiya 3D muhitda oshishini qayd etgan, bu yerda esa motivatsion siljish o‘zini o‘zi baholash va metakognitsiya bilan birga kechgan ko‘rinadi. Karimova [12] raqamli didaktika sharoitida individualizatsiya kuchayishini ta’kidlagan; mazkur topilmalar ta’limda farqlashning aynan vizual tayanch orqali samarali bo‘lishini ko‘rsatadi.

Nazariy jihatdan, 3D vizualizatsiya tushunchani konkretlashtiradi, chunki abstrakt geometrik munosabatlar fazoviy modelga ko‘chiriladi [4]. Ivanova va Smirnova [13] 3D vositalar imkoniyat bilan birga chegarani ham yuzaga chiqarishini qayd etgan; shu sababli mazkur tadqiqotda metodik samaradorlik faqat mazmun emas, topshiriq ketma-ketligi bilan ham bog‘landi. Biroq tadqiqot bir oliy ta’lim muassasasi doirasida o‘tkazilgani va kuzatuv davri qisqa bo‘lgani uchun natijalarni barcha matematika ta’limi kontekstlariga to‘liq yoyish ehtiyotkorlikni talab qiladi. Keyingi bosqichda geometrik bo‘limlar kesimida differensiatsiya va formativ baholashni alohida modellashtirish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

3D vizualizatsiya texnologiyalari bilan ishlangan pedagogik tajriba matematika ta’limida fazoviy tasavvur va tushuncha anglashni bir yo‘nalishda kuchaytirishini ko‘rsatdi. Shu asosda qo‘yilgan maqsad bajarildi: didaktik imkoniyatlar aniqlanib, tadqiqot bo‘shliqlari ham ajratildi.

Gipoteza tasdiqlandi, chunki shakllantiruvchi intervensiya o‘quv-tarbiyaviy jarayonda individualizatsiya, metakognitsiya va formativ baholashni birlashtirishga qulay sharoit yaratdi. Eksperiment guruhi va nazorat guruhi natijalari 3D resurslar predmetga yo‘naltirilgan didaktika uchun samarali pedagogik texnologiya ekanini mustahkamladi.

Ilmiy hissa shundan iboratki, 3D vizualizatsiyaning didaktik imkoniyatlari birinchi marta pedagogik eksperiment va sifatli kontent-kategorik tahlil asosida tizimli ravishda ajratildi. Tadqiqot bo‘shliqlari bo‘yicha metodik qo‘llanmalar geometriya va algebra topshiriqlariga moslashtirilishi, o‘qituvchilar esa 3D resurslarni tanlash va darsga kiritish bo‘yicha amaliy treningdan o‘tkazilishi lozim.

Navbatdagi bosqichda 3D vizualizatsiya bilan muammoli o‘qitish va o‘zini o‘zi baholashning birgalikdagi ta’siri alohida sinflar kesimida tekshirilishi maqsadga muvofiq. Shu yo‘l matematika ta’limida didaktik samaradorlikni yanada aniqroq belgilaydi.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ADABIYOTLAR RO‘YXATI / СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ / REFERENCES

1. Mayer, R. E. Multimedia Learning. — 3rd ed. — Cambridge: Cambridge University Press, 2020. — 506 p.
2. Makransky, G., Terkildsen, T. S., Mayer, R. E. Adding immersive virtual reality to a science lab simulation causes more presence but less learning // Learning and Instruction. — 2019. — Vol.60. — P. 225-236. DOI: 10.1016/j.learninstruc.2017.12.007
3. Radianti, J., Majchrzak, T. A., Fromm, J., Wohlgenannt, I. A systematic review of immersive virtual reality applications for higher education: Design elements, lessons learned, and research agenda // Computers & Education. — 2020. — Vol.147. — P. 103778. DOI: 10.1016/j.compedu.2019.103778
4. Kamariddinov, A. Matematika ta’limida 3D vizualizatsiya vositalaridan foydalanishning didaktik asoslari // Pedagogik ta’lim. — 2022. — №3. — B. 45-52.
5. Hamilton, D., McKechnie, J., Edgerton, E., Wilson, C. Immersive virtual reality as a pedagogical tool in education: a systematic literature review of quantitative learning outcomes and experimental design // Journal of Computers in Education. — 2021. — Vol.8. — №1. — P. 1-32. DOI: 10.1007/s40692-020-00169-2
6. Sattarov, B. Ta’lim jarayonida 3D vizualizatsiya va geometrik tasavvurni rivojlantirish // Ilmiy xabarnoma. Pedagogika seriyasi. — 2020. — №5. — B. 91-97.
7. Ibáñez, M.-B., Delgado-Kloos, C. Augmented reality for STEM learning: a systematic review // Computers & Education. — 2018. — Vol.123. — P. 109-123. DOI: 10.1016/j.compedu.2018.05.002
8. Wu, H.-K., Lee, S. W.-Y., Chang, H.-Y., Liang, J.-C. Current status, opportunities and challenges of augmented reality in education // Computers & Education. — 2013. — Vol.62. — P. 41-49. DOI: 10.1016/j.compedu.2012.10.024
9. Bower, M., Howe, C., McCredie, N., Robinson, A., Grover, D. Augmented reality in education — cases, places and potentials // Educational Media International. — 2014. — Vol.51. — №1. — P. 1-15. DOI: 10.1080/09523987.2014.889400
10. Xolmatova, N. Maktab matematika darslarida virtual va 3D modellashtirish texnologiyalarini qo‘llash // Ta’lim, fan va innovatsiya. — 2023. — №2. — B. 18-24.
11. Qodirova, M. Geometriya o‘qitishda 3D vizualizatsiya va interaktiv muhitning o‘quv motivatsiyasiga ta’siri // Pedagogik mahorat. — 2021. — №4. — B. 67-73.
12. Karimova, D. Raqamli didaktika sharoitida matematika fanini o‘qitishda 3D texnologiyalar // O‘zbekiston pedagogik jurnali. — 2024. — №1. — B. 33-40.
13. Ivanova, E. V., Смирнова, Н. А. 3D-визуализация в обучении математике: дидактические возможности и ограничения // Вестник Московского университета. Серия 20. Педагогическое образование. — 2022. — №3. — С. 54-66.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

14. Петрова, О. В., Кузнецова, И. А. Использование 3D-моделирования на уроках математики в основной школе // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. — 2021. — №201. — С. 112-121.
15. Bacca, J., Baldiris, S., Fabregat, R., Graf, S., Kinshuk. Augmented reality trends in education: a systematic review of research and applications // Educational Technology & Society. — 2014. — Vol.17. — №4. — P. 133-149.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

INTEGRATIV YONDASHUV ASOSIDA BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNI O‘QUVCHILARDA MILLATLARARO MULOQOT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHGA TAYYORLASH METODIKASI.

Atamuratov Dilshod, Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti Tarjima nazariyasi va amaliyoti kafedrasi v.b. dotsenti, PhD.

Annotatsiya

KIRISH: tadqiqotning maqsadi oliy san’at ta’limi sifatini oshirishda ta’lim klasteri yondashuvining imkoniyatlarini aniqlash, milliy “ustoz-shogird” an’analarini zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg‘unlashtiruvchi “MentorCraft” mualliflik modelini nazariy-metodik jihatdan asoslash hamda “O‘rgatib-o‘rganamiz” loyihasi orqali bo‘lajak tasviriy san’at o‘qituvchilarining kasbiy-ijodiy, pedagogik va kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirishdan iborat.

MAQSAD: Tadqiqotning maqsadi integrativ yondashuv asosida bo‘lajak o‘qituvchilarni o‘quvchilarda millatlararo muloqot madaniyatini shakllantirishga tayyorlash metodikasini ilmiy-amaliy jihatdan asoslash hamda mazkur jarayonda samarali integratsiya yo‘nalishlarini aniqlashdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlash jarayonida integrativ yondashuvning imkoniyatlari tahlil qilindi. Asosiy metodik yo‘nalishlar sifatida fanlararo integratsiya, nazariya va amaliyot integratsiyasi, o‘quv va tarbiyaviy faoliyat integratsiyasi hamda auditoriya va real hayot integratsiyasi belgilandi. Ularning mazmuni, amalga oshirish shakllari va kutiladigan natijalari ilmiy-amaliy jihatdan tahlil qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALARL: tahlil natijalari to‘rtta integratsiya yo‘nalishining o‘zaro uyg‘unligi bo‘lajak o‘qituvchilarning o‘quvchilarda millatlararo muloqot madaniyatini shakllantirishga tayyorgarligini kompleks rivojlantirish imkonini berishini ko‘rsatdi. Fanlararo integratsiya bilimlarni turli fanlar mazmuni bilan bog‘lashga, nazariya-amaliyot integratsiyasi nazariy bilimlarni amaliy faoliyatda qo‘llashga, o‘quv-tarbiyaviy integratsiya ta’lim va tarbiya jarayonlarini uyg‘unlashtirishga, auditoriya-real hayot integratsiyasi esa o‘zlashtirilgan bilim va ko‘nikmalarni real ijtimoiy vaziyatlarda qo‘llashga xizmat qiladi.

XULOSA: Integrativ yondashuv asosida bo‘lajak o‘qituvchilarni millatlararo muloqot madaniyatini shakllantirishga tayyorlash metodikasi ta’lim mazmuni, amaliy faoliyat, tarbiyaviy jarayon va real hayot tajribasini yagona tizimda birlashtirish imkonini beradi. Mazkur to‘rt yo‘nalishning izchil va o‘zaro bog‘liq holda amalga oshirilishi bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish hamda o‘quvchilarda samarali millatlararo muloqot madaniyatini shakllantirish uchun muhim pedagogik shart hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: ta’lim klasteri, MentorCraft, ustoz-shogird, o‘rgatib-o‘rganamiz, Peer-to-Peer, ijodiy muhit, kasbiy traektoriya, san’at ta’limi.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

МЕТОДИКА ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К ФОРМИРОВАНИЮ КУЛЬТУРЫ МЕЖНАЦИОНАЛЬНОГО ОБЩЕНИЯ У УЧАЩИХСЯ НА ОСНОВЕ ИНТЕГРАТИВНОГО ПОДХОДА.

Атамуратов Дилшод, исполняющий обязанности доцента кафедры теории и практики перевода, PhD, Ургенчский государственный университет имени Абу Райхана Беруни.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в условиях глобализации целевая подготовка будущих учителей к формированию культуры межнационального общения у учащихся в поликультурной образовательной среде является актуальной педагогической задачей.

ЦЕЛЬ: научно-методическое обоснование направлений методики подготовки будущих учителей к формированию культуры межнационального общения учащихся на основе интегративного подхода.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использованы анализ теорий интегративного и поликультурного образования, методы моделирования педагогических ситуаций, кейс-стади, межкультурного диалога, проектного обучения и системного контент-анализа.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: обоснованы четыре ключевых направления интеграции (межпредметная, теория-практика, учебно-воспитательная деятельность и аудитория-реальная жизнь), выстроена их взаимосвязь от теоретического осмысления до применения в реальных коллективах.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: применение интегративной методики объединяет межпредметные знания, ценностные ориентации и коммуникативный опыт студентов, повышая их профессиональную компетентность в воспитании толерантности у школьников.

Ключевые слова: интегративный подход, культура межнационального общения, будущий учитель, межпредметная интеграция, методика подготовки, толерантность, профессиональная подготовка, этнопедагогика.

METHODOLOGY FOR PREPARING FUTURE TEACHERS TO DEVELOP INTERETHNIC COMMUNICATION CULTURE AMONG STUDENTS BASED ON AN INTEGRATIVE APPROACH.

Dilshod Atamuratov, Acting Associate Professor, Department of Translation Theory and Practice, PhD, Urgench State University named after Abu Rayhan Beruni.

Annotation

INTRODUCTION: preparing prospective teachers to foster a culture of interethnic communication among students within a multicultural educational environment is a vital imperative of modern pedagogy.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

OBJECTIVE: to provide a scientific and methodological substantiation for the integrative approach-based model of preparing future teachers to develop interethnic communication skills in students.

MATERIALS AND METHODS: the study employed analysis of integrative and multicultural education theories, pedagogical scenario modeling, case studies, intercultural dialogue techniques, project-based learning, and comprehensive content analysis.

DISCUSSION AND RESULTS: four core integration dimensions were substantiated—interdisciplinary (combining ethnopedagogy, psychology, history, and languages), theory-practice, academic-educational activities, and classroom-real life connections—detailing their implementation formats and practical outcomes.

CONCLUSION: the integrative methodology effectively unifies interdisciplinary knowledge, value orientation, and communicative experience, enabling prospective teachers to cultivate tolerance and constructive dialogue in multicultural school settings.

Keywords: integrative approach, culture of interethnic communication, prospective teacher, interdisciplinary integration, preparation methodology, tolerance, professional training, ethnopedagogy.

Bo‘lajak o‘qituvchilarni millatlararo muloqot madaniyatini shakllantirishga tayyorlash uchun turli fan, faoliyat va muhitlarni bir-biridan ajratmasdan, yagona, integratsiyalashgan tizim sifatida tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi [1]. Integrativ yondashuv aynan shu yaxlitlikni ta’minlashga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, integrativ yondashuv asosida tayyorlash metodikasining asosiy yo‘nalishlarini ilmiy jihatdan tizimli tahlil qilish mazkur maqolaning dolzarbligini belgilaydi [2, 3].

Zamonaviy ta’lim makonida globallashuv jarayonlarining jadallashuvi, turli millat va madaniyat vakillari o‘rtasidagi ijtimoiy aloqalarning kengayishi hamda ko‘pmadaniyatli ta’lim muhitining shakllanishi bo‘lajak o‘qituvchilarni o‘quvchilarda millatlararo muloqot madaniyatini rivojlantirishga maqsadli tayyorlash zaruratini kuchaytirmoqda. Mazkur vazifa pedagogdan nafaqat kasbiy-pedagogik bilim va ko‘nikmalarni, balki milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarni anglash, madaniy xilma-xillikni to‘g‘ri qabul qilish, turli ijtimoiy va etnomadaniy guruhlar bilan konstruktiv munosabat o‘rnatish, o‘quvchilarda o‘zaro hurmat, hamjihatlik va bag‘rikenglikni shakllantirishga qaratilgan metodik faoliyatni tashkil eta olish kompetensiyasini ham talab qiladi. Shu jihatdan integrativ yondashuv bo‘lajak o‘qituvchilar tayyorgarligining nazariy, mazmuniy va amaliy tarkibiy qismlarini yagona pedagogik tizimga birlashtirish imkonini beruvchi metodologik asos sifatida muhim ahamiyat kasb etadi.

Integrativ yondashuvning mazkur tadqiqot doirasidagi mohiyati turli fanlar doirasida egallangan bilimlarni oddiy mexanik birlashtirish bilan cheklanmaydi. U pedagogika, psixologiya, etnopedagogika, madaniyatshunoslik, sotsiologiya, kommunikatsiya nazariyasi hamda tarbiya metodikasiga oid bilimlarning o‘zaro mazmuniy aloqadorligini

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ta’minlashni nazarda tutadi. Natijada talaba millatlararo muloqot madaniyatini alohida bir pedagogik hodisa sifatida emas, balki shaxsning dunyoqarashi, qadriyatlari, kommunikativ xulqi, ijtimoiy tajribasi va madaniy identifikatsiyasi bilan uzviy bog‘langan yaxlit fenomen sifatida anglaydi.

Ta’limda integrativ yondashuv nazariyasi M.N. Berulava [1]ning fundamental tadqiqotlarida asoslangan. Ko‘p millatli ta’lim nazariyasi J. Banks [2]ning ishlarida, madaniyatlararo kommunikativ kompetensiya nazariyasi esa M. Bayram [3]ning tadqiqotlarida yoritilgan. Mahalliy pedagogika fanida Karimov B. [4], F. Yo‘ldoshev [5]ning ishlarida integrativ metodikaning umumiy tamoyillari tahlil qilingan.

Shunga qaramay, aynan millatlararo muloqot madaniyatini shakllantirishga tayyorlashda integrativ yondashuvni tizimli tahlil qiluvchi maxsus tadqiqotlar mahalliy fanda hali yetarli darajada mavjud emas, bu esa mazkur tadqiqotning ilmiy-amaliy ahamiyatini belgilaydi.

Fanlararo integratsiya yo‘nalishi etnopedagogika, psixologiya, tarix va til fanlari mazmunini uzviy bog‘lashni nazarda tutadi [1], bu esa talabada yaxlit, tizimli bilim asosini shakllantiradi. Nazariya va amaliyot integratsiyasi esa nazariy bilimni amaliy muloqot va pedagogik vaziyatlar bilan bog‘lashni ta’minlaydi [2], bu esa bilimning amaliy ko‘nikmaga aylanishiga xizmat qiladi.

O‘quv va tarbiyaviy faoliyat integratsiyasi auditoriya mashg‘ulotlarini tashqi tarbiyaviy-madaniy tadbirlar (millatlararo bayramlar) bilan uyg‘unlashtiradi [3], bu esa bilim va qadriyatning birgalikda mustahkamlanishini ta’minlaydi. Nihoyat, auditoriya va real hayot integratsiyasi o‘quv mashg‘ulotlarini real ko‘p millatli jamoa bilan bevosita bog‘laydi [4], bu esa nazariy-amaliy tayyorgarlikning real hayotda sinovdan o‘tishini ta’minlaydi [5]. Ushbu to‘rt yo‘nalish birgalikda tayyorgarlikning yaxlit, uzviy tizim sifatida amalga oshishini ta’minlaydi.

Millatlararo muloqot madaniyatini o‘quvchilarda shakllantirishga tayyorlikni bo‘lajak o‘qituvchining integrativ kasbiy sifati sifatida talqin qilish maqsadga muvofiq. Ushbu sifat turli millat vakillarining madaniy xususiyatlarini bilish, etnomadaniy tafovutlarga hurmat bilan munosabatda bo‘lish, millatlararo kommunikativ vaziyatlarni pedagogik jihatdan tahlil qilish, nizoli holatlarning oldini olish, tolerant ta’lim muhitini yaratish va o‘quvchilarning konstruktiv muloqot tajribasini tashkil etish qobiliyatlarini o‘zida mujassamlashtiradi. Demak, tayyorgarlikning natijasi talabaning “millatlararo muloqot haqida bilishi” bilangina emas, balki mazkur bilimlarni pedagogik faoliyatda samarali qo‘llay olishi bilan belgilanadi.

Integrativ yondashuv asosidagi metodikaning muhim xususiyati fanlararo, mazmuniy, faoliyatli, metodik va qadriyatli integratsiyaning o‘zaro uyg‘unligini ta’minlashdan iborat. Fanlararo integratsiya turli fanlarda o‘rganiladigan millatlararo munosabatlarga oid bilimlarni yagona pedagogik mazmunga birlashtiradi. Mazmuniy integratsiya milliy va umuminsoniy qadriyatlar, tarixiy-madaniy tajriba, etnomadaniy bilim va zamonaviy ijtimoiy munosabatlarni o‘zaro bog‘laydi. Faoliyatli integratsiya nazariy bilimlarni amaliy pedagogik vaziyatlarda qo‘llashni ta’minlaydi. Metodik integratsiya

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

an’anaviy va interfaol metodlarning maqsadli uyg‘unlashtirilishiga asoslanadi. Qadriyatli integratsiya esa talabaning milliy o‘zlikni anglashini boshqa millat va madaniyatlarga hurmat bilan uyg‘unlashtirishga xizmat qiladi.

Mazkur metodikaning samaradorligi bo‘lajak o‘qituvchilarda millatlararo muloqot madaniyatini shakllantirishga tayyorlikning tarkibiy komponentlarini izchil rivojlantirish bilan bevosita bog‘liq. Ushbu komponentlarni motivatsion-aksiologik, kognitiv, kommunikativ-faoliyatli va refleksiv-baholash yo‘nalishlarida ifodalash mumkin. Motivatsion-aksiologik komponent millatlararo totuvlik, bag‘rikenglik, o‘zaro hurmat va hamkorlik qadriyatlariga ijobiy munosabatni qamrab oladi. Kognitiv komponent millatlar, etnomadaniyat, millatlararo munosabatlar, kommunikativ me’yorlar va ularning pedagogik xususiyatlariga oid bilimlarni ifodalaydi. Kommunikativ-faoliyatli komponent turli madaniy muhitlarda samarali muloqot qilish, pedagogik vaziyatlarni boshqarish va o‘quvchilar o‘rtasidagi hamkorlikni tashkil etish ko‘nikmalarini nazarda tutadi. Refleksiv-baholash komponenti esa talabaning o‘z qarashlari, xatti-harakatlari va pedagogik qarorlarini millatlararo munosabatlar nuqtai nazaridan tahlil qilish imkoniyatini belgilaydi.

Integrativ metodikaning mazmunini shakllantirishda “milliy o‘zlik – madaniy xilma-xillik – o‘zaro hurmat – konstruktiv muloqot – ijtimoiy hamkorlik” mantiqiy zanjiriga asoslanish alohida ahamiyatga ega. Dastlab talaba o‘z milliy madaniyati, tarixiy an’analari va qadriyatlarini anglaydi. Keyingi bosqichda boshqa millatlarning madaniy o‘ziga xosliklari bilan tanishib, madaniy xilma-xillikning tabiiy ijtimoiy hodisa ekanligini tushunadi. Shundan so‘ng o‘zaro hurmat va tolerant munosabat asosida konstruktiv kommunikatsiya ko‘nikmalari rivojlantiriladi. Yakunda esa mazkur kompetensiyalar pedagogik hamkorlik va real kasbiy faoliyatga integratsiyalanadi.

Bo‘lajak o‘qituvchilar tayyorgarligida pedagogik vaziyatlarni modellashtirish metodi yuqori samaradorlikka ega. Bunda talabalarga maktab amaliyotida uchrashi mumkin bo‘lgan millatlararo munosabatlarga oid muammoli vaziyatlar taklif etiladi. Masalan, o‘quvchilar o‘rtasida milliy mansublik asosida tushunmovchilik yuzaga kelishi, muayyan millatning urf-odatiga nisbatan noto‘g‘ri fikr bildirilishi yoki madaniy stereotiplar ta’sirida kommunikativ to‘siq paydo bo‘lishi kabi vaziyatlarni pedagogik jihatdan hal qilish topshiriladi. Talaba muammoning sabablarini aniqlaydi, tomonlarning pozitsiyalarini tahlil qiladi, pedagogik yechim variantlarini ishlab chiqadi va eng maqbul qarorni asoslaydi. Bunday faoliyat nazariy bilimlarni kasbiy kompetensiyaga aylantirish imkonini beradi.

Shuningdek, “Madaniyatlararo dialog” metodidan foydalanish talabalarni turli madaniy pozitsiyalarni tushunishga o‘rgatadi. Ushbu metodda talabalar muayyan millatning qadriyatlari, an’analari, kommunikativ xususiyatlari yoki ijtimoiy xulq me’yorlarini o‘rganib, ularni boshqa madaniyatlar bilan qiyoslaydi. Muhokama jarayonida madaniyatlarning ustun yoki quyi ekanligi emas, balki ularning o‘ziga xosligi, umumiy jihatlari va o‘zaro boyitish imkoniyatlariga e’tibor qaratiladi. Natijada talabalarda madaniy tafovutlarga nisbatan baholovchi emas, tushunuvchi va dialogik munosabat shakllanadi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Keys-stadi metodini integrativ mazmunda qo‘llash ham muhim pedagogik natijalarni ta’minlaydi. Keyslar pedagogik, psixologik, madaniy va kommunikativ muammolarni bir vaqtning o‘zida qamrab olishi lozim. Masalan, ko‘pmillatli sinfda o‘quvchilardan birining milliy qadriyatlari bilan bog‘liq vaziyat yuzaga kelganda talaba ushbu holatni pedagogik maqsad, psixologik holat, madaniy kontekst va kommunikativ strategiya nuqtai nazaridan kompleks tahlil qiladi. Shu tariqa integrativ fikrlash shakllanib, bir muammoga bir nechta fan nuqtai nazaridan yondashish ko‘nikmasi rivojlanadi.

Metodik jihatdan rolli va ishbilarmonlik o‘yinlari ham alohida ahamiyatga ega. Talabalarning “o‘qituvchi”, “o‘quvchi”, “ota-ona”, “sinf rahbari”, “turli madaniyat vakili” kabi rollarni bajarishi ularning vaziyatni boshqa shaxs pozitsiyasidan anglashiga imkon beradi. Bu esa empatiya, kommunikativ moslashuvchanlik, nizolarni konstruktiv boshqarish va pedagogik takt kabi kasbiy sifatlarning rivojlanishiga yordam beradi. Rolli faoliyatdan so‘ng tashkil qilinadigan refleksiv muhokama talabalarga o‘z harakatlari va qarorlarining natijalarini anglash imkoniyatini yaratadi.

Integrativ yondashuv asosida loyiha metodidan foydalanish ham maqsadga muvofiq. “Millatlar do‘stligi”, “Madaniyatlar muloqoti”, “Biz turlichamiz, ammo birgamiz”, “Milliy qadriyatlar va umuminsoniy birlik” kabi pedagogik loyihalar talabalarni mustaqil izlanish, axborot to‘plash, turli madaniyatlarni qiyoslash va ta’limiy-tarbiyaviy mahsulot yaratishga jalb qiladi. Loyiha faoliyatining muhim tomoni shundaki, unda talaba bilimlarni reproduktiv o‘zlashtirishdan ijodiy-amaliy faoliyatga o‘tadi.

Mazkur jarayonda hamkorlikda o‘qitish texnologiyalari ham integrativ metodikaning amaliy mexanizmlaridan biri bo‘lishi mumkin. Kichik guruhlarda turli vazifalarni bajarish, jamoaviy loyiha yaratish, muammoga umumiy yechim topish va o‘zaro fikr almashish talabalarning muloqot madaniyatini bevosita faoliyat jarayonida rivojlantiradi. Ayniqsa, guruhlarni turli fikr va pozitsiyalar asosida shakllantirish talabalarga murosaga kelish, boshqalarning qarashlarini tinglash va umumiy maqsad yo‘lida hamkorlik qilish tajribasini beradi.

Bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlashda refleksiv faoliyat metodikaning yakunlovchi emas, balki barcha bosqichlarini qamrab oluvchi tarkibiy elementi bo‘lishi zarur. Refleksiv kundaliklar, esse, o‘z-o‘zini baholash kartalari, pedagogik vaziyatlar bo‘yicha refleksiv savollar hamda portfolio talabaning o‘zida mavjud stereotip va qarashlarni anglashiga yordam beradi. “Men boshqa millat vakilining nuqtai nazarini qanchalik tushuna oldim?”, “Mening pedagogik qarorimda qanday stereotiplar ta’sir ko‘rsatishi mumkin?”, “Ushbu vaziyatda barcha tomonlarning qadriyatlari hisobga olindimi?” kabi savollar refleksiv kompetentlikning rivojlanishiga xizmat qiladi.

Integrativ metodikaning samaradorligi tegishli pedagogik shart-sharoitlar bilan ta’minlanadi. Bunda, avvalo, pedagogik fanlarning mazmuniga millatlararo muloqot madaniyatiga oid mavzu va topshiriqlarni integratsiyalash; nazariy bilimlarni real va modellashtirilgan pedagogik vaziyatlar bilan bog‘lash; talabalarning faol va hamkorlikdagi ta’lim faoliyatini tashkil etish; ko‘pmadaniyatli va tolerant ta’lim muhitini yaratish; refleksiv

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

faoliyatni muntazam amalga oshirish hamda auditoriya va auditoriyadan tashqari faoliyatning uzviyligini ta’minlash zarur.

Shu bilan birga, integrativ tayyorgarlikni faqat alohida maxsus kurs doirasida amalga oshirish yetarli emas. Millatlararo muloqot madaniyatiga oid mazmun “Pedagogika”, “Psixologiya”, “Tarbiya”, “Pedagogik mahorat”, “Etnopedagogika”, “Madaniyatshunoslik” kabi fanlar, pedagogik amaliyot va mustaqil ta’lim topshiriqlari bilan vertikal hamda gorizontal ravishda integratsiyalanishi kerak. Gorizontal integratsiya bir bosqichda o‘qitiladigan fanlarning mazmuniy aloqadorligini ta’minlasa, vertikal integratsiya talabaning mazkur yo‘nalishdagi kompetensiyalarini ta’lim bosqichlari davomida oddiydan murakkabga qarab izchil rivojlantirishni nazarda tutadi.

Metodikani bosqichma-bosqich amalga oshirish nuqtai nazaridan diagnostik-motivatsion, kognitiv-integrativ, amaliy-faoliyatli va refleksiv-korreksion bosqichlarni ajratish mumkin. Diagnostik-motivatsion bosqichda talabalarning dastlabki bilimlari, munosabatlari va stereotiplari aniqlanib, millatlararo muloqotga ijobiy motivatsiya shakllantiriladi. Kognitiv-integrativ bosqichda fanlararo bilimlar tizimlashtiriladi. Amaliy-faoliyatli bosqichda keyslar, loyihalar, rolli o‘yinlar va pedagogik amaliyot orqali bilimlar kasbiy faoliyatga tatbiq etiladi. Refleksiv-korreksion bosqichda esa erishilgan natijalar tahlil qilinib, kamchiliklar aniqlanadi va individual rivojlanish yo‘nalishlari belgilanadi.

Metodikaning natijadorligini baholashda ham integrativ diagnostika tamoyiliga amal qilish lozim. Bunda faqat bilim darajasini aniqlovchi testlardan foydalanish yetarli emas. Motivatsion va qadriyatli munosabatni aniqlash uchun so‘rovnoma va diagnostik metodlar, kognitiv ko‘rsatkichlar uchun test va muammoli topshiriqlar, kommunikativ-faoliyatli ko‘rsatkichlar uchun pedagogik vaziyatlar va kuzatish, refleksiv ko‘rsatkichlar uchun esa o‘z-o‘zini baholash, portfolio va refleksiv topshiriqlardan foydalanish mumkin. Natijada bo‘lajak o‘qituvchining tayyorligi bilim, munosabat va amaliy faoliyatning birligi asosida baholanadi.

To‘rtta integratsiya yo‘nalishini tahlil qilish jarayonida ularning mazmuni, shakli va natijasi tizimlashtirildi. Tahlil natijalari quyidagi jadvalda umumlashtirilgan holda keltirilgan:

1-jadval

№	Integratsiya yo‘nalishi	Mazmuni	Amalga oshirish shakli	Natijasi
1	Fanlararo integratsiya	Etnopedagogika, psixologiya, tarix va til fanlari mazmunini uzviy bog‘lash	Fanlararo integratsiyalashgan mavzular va qo‘shma topshiriqlar	Yaxlit, tizimli bilim asosining shakllanishi
2	Nazariya va amaliyot integratsiyasi	Nazariy bilimni amaliy muloqot va pedagogik	Nazariy mavzu bilan bir vaqtda amaliy trening o‘tkazish	Bilimning amaliy ko‘nikmaga aylanishi

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

№	Integratsiya yo‘nalishi	Mazmuni	Amalga oshirish shakli	Natijasi
		vaziyatlar bilan bog‘lash		
3	O‘quv va tarbiyaviy faoliyat integratsiyasi	Auditoriya mashg‘ulotlarini tashqi tarbiyaviy-madaniy tadbirlar bilan uyg‘unlashtirish	Millatlararo bayramlar, ijodiy tadbirlarni o‘quv jarayoniga bog‘lash	Bilim va qadriyatning birgalikda mustahkamlanishi
4	Auditoriya va real hayot integratsiyasi	O‘quv mashg‘ulotlarini real ko‘p millatli jamoa bilan bevosita bog‘lash	Pedagogik amaliyot, real jamoa bilan hamkorlik loyihalari	Nazariy-amaliy tayyorgarlikning real hayotda sinovdan o‘tishi

1-jadvalda ko‘rinib turibdiki, integratsiya yo‘nalishlari nazariydan amaliyga, auditoriyadan real hayotga qarab izchil kengayib boradi. Umuman olganda, ularni kompleks qo‘llash tayyorgarlikning yaxlit va barqaror bo‘lishini ta’minlaydi.

Muhokama natijalari shuni ko‘rsatadiki, integrativ yondashuv asosida bo‘lajak o‘qituvchilarni o‘quvchilarda millatlararo muloqot madaniyatini shakllantirishga tayyorlash metodikasining samaradorligi “bilimlar integratsiyasi → qadriyatli anglash → kommunikativ tajriba → pedagogik faoliyat → refleksiv takomillashuv” mexanizmi orqali ta’minlanadi. Ushbu mexanizm talabaning nazariy bilimlarini kasbiy-amaliy faoliyat bilan bog‘lash, turli fanlardan olingan bilimlarni yagona pedagogik vazifani hal qilishga safarbar etish va millatlararo muloqotga oid pedagogik qarorlarni mustaqil qabul qilish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Shunday qilib, integrativ yondashuv bo‘lajak o‘qituvchilarni o‘quvchilarda millatlararo muloqot madaniyatini shakllantirishga tayyorlashda fanlararo bilimlar, qadriyatli munosabat, kommunikativ tajriba, pedagogik faoliyat va refleksiyani yagona metodik tizimga birlashtirish imkonini beradi. Bunday tayyorgarlik natijasida bo‘lajak pedagog milliy o‘zlikni hurmat qilish bilan birga madaniy xilma-xillikni qadrlaydigan, turli millat vakillari o‘rtasida konstruktiv dialogni tashkil eta oladigan, nizoli vaziyatlarning profilaktikasini amalga oshiradigan hamda o‘quvchilarda bag‘rikenglik, hamjihatlik va o‘zaro hurmatga asoslangan muloqot madaniyatini maqsadli shakllantira oladigan kasbiy kompetent shaxs sifatida rivojlanadi. Integrativ yondashuv asosida bo‘lajak o‘qituvchilarni millatlararo muloqot madaniyatini shakllantirishga tayyorlash to‘rtta o‘zaro bog‘liq integratsiya yo‘nalishiga asoslanadi. Kelgusi tadqiqotlarda ushbu metodikani amaliy sinovdan o‘tkazish maqsadga muvofiqdir.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Берулава М.Н. Теория и практика интеграции образования. – М.: Совершенство, 1998. – 192 с.
2. 2. Banks J.A. An Introduction to Multicultural Education. – Boston: Pearson, 2014. – 208 p.
3. 3. Byram M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. – Clevedon: Multilingual Matters, 1997. – 124 p.
4. 4. Karimov B. Etnopedagogika va millatlararo munosabatlar madaniyati. – Toshkent: O‘qituvchi, 2016. – 196 b.
5. 5. Yo‘ldoshev J.G‘. Ta’lim texnologiyalari va kompetensiyaviy yondashuv. – Toshkent: O‘qituvchi, 2011. – 216 b.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

PEDAGOGIK MODELLASHTIRISH VA VIZUALIZATSIYANING DIDAKTIK IMKONIYATLARI HAMDA ULARNING O‘ZARO INTEGRATSIYASI.

Matchanova Dinara Yusupboyevna, RANCH texnologiyalar universiteti, Texnika kafedrasi o‘qituvchisi, mustaqil tadqiqotchi.

Annotatsiya

KIRISH: zamonaviy ta’lim muhitida murakkab tushuncha va jarayonlarni an’anaviy matnli uzatish hamda vizual-modellashtirish vositalarini amaliyotga joriy etish o‘rtasida ziddiyatlar saqlanib qolmoqda.

MAQSAD: pedagogik modellashtirish va vizualizatsiyaning didaktik imkoniyatlarini ochib berish hamda ularning o‘zaro integratsiyasiga asoslangan bosqichli amaliy modelni ishlab chiqish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda kognitiv yuklanish (J. Sweller) va dual kodlash (A. Paivio) nazariyalari, TPACK hamda SAMR modellari metodologik asos sifatida qo‘llanilib, nazariy va qiyosiy tahlil, modellashtirish hamda ekspert baholash usullaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: modellashtirish va vizualizatsiyaning integratsiyalashgan 6 bosqichli (diagnostika, modellashtirish, vizualizatsiya, manipulyatsiya, refleksiya, transfer) amaliy qo‘llash modeli yaratildi va uning kognitiv, motivatsion hamda metakognitiv afzalliklari asoslandi.

XULOSA: taklif etilgan integratsiyalashgan model kognitiv yukni kamaytiradi, o‘quvchilarning fazoviy-mantiqiy tafakkurini hamda metakognitiv rivojlanishini ta’minlaydi.

Kalit so‘zlar: pedagogik modellashtirish, vizualizatsiya, didaktik imkoniyatlar, integratsiya, kognitiv yuklanish, interaktiv model, raqamli pedagogika, metakognitiv rivojlanish.

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ И ВИЗУАЛИЗАЦИИ И ИХ ВЗАИМНАЯ ИНТЕГРАЦИЯ.

Матчанова Динара Юсупбаевна, преподаватель кафедры техники, независимый исследователь, Университет технологий РАНЧ.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в современной образовательной среде сохраняется противоречие между традиционной текстовой подачей сложного материала и необходимостью внедрения средств визуального моделирования.

ЦЕЛЬ: раскрытие дидактических возможностей педагогического моделирования и визуализации, а также разработка поэтапной практической модели их интеграции.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: методологическую основу исследования составили теории когнитивной нагрузки (Дж. Свеллер), двойного кодирования (А. Пайвио),

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

модели TPACK и SAMR, а также методы теоретического анализа, моделирования и экспертной оценки.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: разработана 6-этапная практическая модель интеграции (диагностика, моделирование, визуализация, манипуляция, рефлексия, трансфер) и обоснованы её когнитивные, мотивационные и метакогнитивные преимущества.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: предложенная интегративная модель снижает когнитивную нагрузку, способствует развитию пространственно-логического мышления и метакогнитивному развитию учащихся.

Ключевые слова: педагогическое моделирование, визуализация, дидактические возможности, интеграция, когнитивная нагрузка, интерактивная модель, цифровая педагогика, метакогнитивное развитие.

DIDACTIC POSSIBILITIES OF PEDAGOGICAL MODELING AND VISUALIZATION AND THEIR MUTUAL INTEGRATION.

Matchanova Dinara Yusupboyevna, lecturer at the Department of Technology, RANCH University of Technology, independent researcher.

Annotation

INTRODUCTION: a significant gap persists in modern education between traditional text-based instruction and the effective implementation of visual-modeling tools.

AIM: to uncover the didactic potential of pedagogical modeling and visualization and to develop a staged practical framework for their integration.

MATERIALS AND METHODS: grounded in Cognitive Load Theory (J. Sweller), Dual-Coding Theory (A. Paivio), TPACK, and SAMR models, the study employed theoretical analysis, comparative modeling, and expert evaluation methods.

DISCUSSION AND RESULTS: a 6-stage practical integration model (diagnostics, modeling, visualization, manipulation, reflection, transfer) was established, demonstrating clear cognitive, motivational, and metacognitive advantages.

CONCLUSION: the proposed integrative framework minimizes cognitive load while enhancing students' spatial-logical reasoning and metacognitive development.

Keywords: pedagogical modeling, visualization, didactic opportunities, integration, cognitive load, interactive model, digital pedagogy, metacognitive development.

Zamonaviy ta’lim jarayonida murakkab tushunchalar, jarayonlar va tizimlarni samarali o‘zlashtirish uchun an’anaviy og‘zaki va matnli taqdimot yetarli emas. Shu sababli pedagogik modellashtirish va vizualizatsiyaning o‘zaro integratsiyasi didaktik jarayonning samaradorligini oshirishning muhim vositasiga aylanmoqda. Pedagogik modellashtirish

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

real jarayonlarni soddalashtirilgan va tuzilmali shaklda ifodalash imkonini bersa, vizualizatsiya bu modellarni o‘quvchi uchun tushunarli, interaktiv va motivatsion qiladi.

O‘zbekiston Respublikasida ta’limni raqamlashtirish va innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish strategik vazifa sifatida belgilangan. Shu nuqtai nazardan pedagogik modellashtirish va vizualizatsiyaning didaktik imkoniyatlarini ochib berish hamda ularning integratsiyasini ta’minlash dolzarb pedagogik masalaga aylanmoqda.

1. Pedagogik modellashtirish va vizualizatsiyaning didaktik imkoniyatlari muammosining ilmiy-nazariy tahlili.

Pedagogik modellashtirish - bu real pedagogik jarayon, hodisa yoki tizimni soddalashtirilgan, maqsadli va tuzilmali model orqali ifodalashdir. V.A. Shtoff modelni real obyektning maqsadli soddalashtirilgan ifodasi deb ta’riflagan. A.N. Dakhin pedagogik modelni ta’lim jarayonini loyihalash va boshqarish vositasi sifatida belgilagan. N.V. Kuzmina esa pedagogik tizimning strukturaviy modelini ishlab chiqqan.

Vizualizatsiya esa axborotni grafik, sxematik, animatsion va interaktiv shaklda taqdim etish jarayonidir. J. Sweller kognitiv yuklanish nazariyasida vizualizatsiyaning murakkab axborotni o‘zlashtirishdagi rolini asoslagan. A. Paivio dual kodlash nazariyasida verbal va vizual kanallarning birgalikda ishlashi bilimlarning mustahkamlanishiga olib kelishini ko‘rsatgan.

Muammoning dolzarbligi quyidagi ziddiyatlarda namoyon bo‘ladi:

jamiyatning yuqori darajadagi vizual-modellashtirish kompetentsiyasiga ega mutaxassislarga bo‘lgan ehtiyoji va ta’lim jarayonida bu imkoniyatlarning yetarli qo‘llanilmasligi o‘rtasidagi ziddiyat;

raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi va o‘quv jarayonida hali ham an’anaviy taqdimot usullarining ustunligi o‘rtasidagi ziddiyat;

o‘quvchilarning vizual idrok qobiliyati va murakkab jarayonlarni mustaqil modellashtirish qobiliyati o‘rtasidagi nomutanosiblik.

Pedagogik modellashtirish va vizualizatsiya masalasi zamonaviy didaktika va pedagogik texnologiyalar sohasining muhim yo‘nalishi hisoblanadi. V.A. Shtoff, A.N. Dakhin, N.V. Kuzmina pedagogik modelning nazariy asoslarini ishlab chiqqan. J. Sweller kognitiv yuklanish nazariyasini, A. Paivio dual kodlash nazariyasini asoslagan. TPACK va SAMR modellari raqamli muhitda texnologiya, pedagogika va kontent integratsiyasini ta’minlaydi.

Zamonaviy tadqiqotlarda vizual modellashtirish interaktiv simulyatsiyalar, 3D modellar, VR/AR texnologiyalari, mental xaritalar va infografika orqali amalga oshirilishi ta’kidlanadi. Bu yondashuvlar o‘quvchining faol ishtirokini, motivatsiyasini va metakognitiv rivojlanishini ta’minlaydi.

Mazkur tadqiqotning metodologik asosini kompetensiyaviy, shaxsga yo‘naltirilgan, faoliyatga asoslangan, kognitiv va konstruktivistik yondashuvlar tashkil etadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi pedagogik modellashtirish va vizualizatsiyaning didaktik imkoniyatlarini

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

aniqlash, ularning o‘zaro integratsiyasining pedagogik shart-sharoitlarini ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotda nazariy tahlil, qiyosiy tahlil, umumlashtirish, modellashtirish, pedagogik kuzatish, suhbat, so‘rovnoma va ekspert baholash metodlaridan foydalanildi.

Pedagogik modellashtirishning didaktik imkoniyatlari:

Murakkab pedagogik jarayonlarni soddalashtirish va tizimlashtirish;

Ta’lim maqsadlari, mazmuni, metodlari va natijalari o‘rtasidagi bog‘liqlikni ochib berish;

O‘quvchilarning mustaqil izlanish va tahlil qilish faoliyatini faollashtirish;

Pedagogik jarayonni bashorat qilish va optimallashtirish.

Vizualizatsiyaning didaktik imkoniyatlari:

Mavhum tushunchalarni konkretlashtirish;

Kognitiv yukni kamaytirish;

Motivatsiyani oshirish;

Fazoviy va mantiqiy tafakkurni rivojlantirish;

Esda saqlash samaradorligini oshirish.

Integratsiyalashgan modelning tarkibiy tuzilmasi:

Komponent	**Pedagogik modellashtirishdagi o‘rni**	**Vizualizatsiyadagi ifodasi**	**Kutilayotgan natija**
Maqsadli	Ta’lim maqsadlarini belgilash	Maqsadlar xaritasi	Aniq yo‘nalish
Mazmunli	O‘quv materialini tuzilmalash	Mental xarita, klaster	Tizimli bilim
Jarayonli	Faoliyat bosqichlarini belgilash	Algoritm sxemasi, animatsiya	Bosqichma-bosqich o‘zlashtirish
Faoliyatli	O‘quvchi va o‘qituvchi harakatlari	Interaktiv simulyatsiya	Faol ishtirok
Natijaviy	Baholash mezonlari	Diagnostik jadval, portfolio	Obyektiv baholash
Refleksiv	O‘z-o‘zini tahlil	Refleksiya kartasi	Metakognitiv rivojlanish

Amaliy qo‘llash modeli (bosqichli):

Bosqich	Faoliyat	Vizual vositalar	Kutilayotgan natija
1. Diagnostika	Dastlabki bilimlarni aniqlash	So‘rovnoma, mental xarita	Boshlang‘ich daraja

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

2. Modellashtirish	Asosiy model yaratish	Sxema, diagramma	Tuzilmali tushuncha
3. Vizualizatsiya	Modelni raqamli shaklga o‘tkazish	Animatsiya, 3D, interaktiv doska	Chuqur idrok
4. Manipulyatsiya	Model bilan ishlash	Simulyatsiya, virtual laboratoriya	Amaliy ko‘nikma
5. Refleksiya	Natijalarni tahlil qilish	Portfolio, o‘z-o‘zini baholash	Metakognitiv rivoj
6. Transfer	Yangi vaziyatlarga qo‘llash	Loyiha, keys	Mustaqil qo‘llash

Integratsiyaning didaktik afzalliklari:

1. Kognitiv afzallik – murakkab axborotni osonroq qabul qilish va qayta ishlash.
2. Motivatsion afzallik – qiziqarli va interaktiv muhit yaratish.
3. Faoliyatli afzallik – o‘quvchini passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantirish.
4. Differensial afzallik – turli qobiliyatdagi o‘quvchilarga moslashuv.
5. Metakognitiv afzallik – o‘z fikrlash jarayonini anglash va boshqarish.

O‘tkazilgan nazariy tahlil natijasida pedagogik modellashtirish va vizualizatsiyaning o‘zaro integratsiyasi zamonaviy ta’limning muhim pedagogik vositasi ekanligi aniqlandi. Ushbu integratsiya o‘quvchilarning tizimli, interaktiv va refleksiv faoliyatini ta’minlaydi, kognitiv yukni kamaytiradi va metakognitiv rivojlanishni qo‘llab-quvvatlaydi.

Tadqiqotda pedagogik modellashtirish va vizualizatsiyaning didaktik imkoniyatlari ochib berildi va ularning integratsiyasi uchun bosqichli model taklif etildi. Kelgusidagi tadqiqotlarda mazkur modelni turli ta’lim yo‘nalishlarida tajriba-sinovdan o‘tkazish va diagnostik vositalarning ishonchliligini aniqlash maqsadga muvofiq.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Shtoff V.A. Modelirovanie i filosofiya. – Moskva, 1966.
2. Dakhin A.N. Pedagogicheskoe modelirovanie. – Novosibirsk, 2005.
3. Kuzmina N.V. Professionalizm pedagogicheskoy deyatelnosti. – SPb., 1990.
4. Sweller J. Cognitive Load Theory. – Springer, 2011.
5. Paivio A. Mental Representations: A Dual Coding Approach. – Oxford, 1990.
6. Mishra P., Koehler M.J. Technological Pedagogical Content Knowledge. – 2006.
7. Puentedura R. SAMR Model. – 2006.
8. Vygotsky L.S. Mind in Society. – Harvard University Press, 1978.
9. Bruner J. The Process of Education. – Harvard University Press, 1960.
10. Muslimov N.A. Kasb ta’limi o‘qituvchisini kasbiy shakllantirishning nazariy metodik asoslari. – Toshkent, 2007.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

11. Anderson L.W., Krathwohl D.R. A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing. – 2001.
12. Zimmerman B.J. Becoming a Self-Regulated Learner. – 2002.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING KASBIY MADANIYATSHUNOSLIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI.

Komiljonova Mohinur Alllabergan qizi, Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti tayanch doktoranti.

Annotatsiya

KIRISH: ta’lim muhitida madaniyatshunoslik kompetensiyasini tizimli nazariy asosga tayanmasdan rivojlantirish amaliyoti pedagogik jarayon samaradorligining pasayishiga olib kelmoqda.

MAQSAD: bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy madaniyatshunoslik kompetensiyasini rivojlantirishga zamin bo‘luvchi pedagogik-nazariy asoslarni tahlil qilish va ularning amaliy ahamiyatini tizimlashtirish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda madaniyatshunoslik yondashuvi (E.V. Bondarevskaya), shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim (I.S. Yakimanskaya), faoliyat nazariyasi (A.N. Leontyev), kompetensiyaviy yondashuv (A.V. Xutorskoy) va etnopedagogika nazariyalari majmui hamda tizimli-strukturaviy tahlil usullaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: kompetensiyani rivojlantirishning beshta nazariy asosi va to‘rtta tarkibiy komponenti (motivatsion-aksiologik, kognitiv, kommunikativ-faoliyatli, refleksiv-baholash) o‘rtasidagi bog‘liqlik hamda "anglash → qabul qilish → qo‘llash → refleksiya" bosqichli mexanizmi asoslab berildi.

XULOSA: kasbiy madaniyatshunoslik kompetensiyasi nazariya, qadriyat, amaliyot hamda milliy-mintaqaviy etnopedagogik manbalarning yaxlit integratsiyasi orqali bo‘lajak pedagoglarning ko‘pmadaniyatli ta’lim muhitida samarali faoliyat yuritishini ta’minlaydi.

Kalit so‘zlar: kasbiy madaniyatshunoslik kompetensiyasi, bo‘lajak o‘qituvchi, pedagogik asoslar, madaniyatshunoslik yondashuvi, etnopedagogika, milliy qadriyatlar, kompetensiyaviy yondashuv, kasbiy tayyorgarlik.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ.

Комилжонова Мохинур Аллаберган кызы, докторант Ургенчского государственного университета имени Абу Райхана Беруни.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: бессистемное развитие культурологической компетенции без опоры на чёткие теоретические основы снижает эффективность профессионально-педагогической подготовки.

ЦЕЛЬ: научно-теоретический анализ и систематизация практической значимости основных педагогических подходов к развитию профессиональной культурологической компетенции будущих учителей.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: методологическую базу исследования составили культурологический (Е.В. Бондаревская), личностно-ориентированный (И.С. Якиманская), деятельностный (А.Н. Леонтьев), компетентностный (А.В. Хуторской) и этнопедагогический подходы, а также методы системного анализа.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: обоснованы пять теоретических основ развития компетенции, определена её четырехкомпонентная структура (мотивационно-аксиологический, когнитивный, коммуникативно-деятельностный, рефлексивно-оценочный) и описан поэтапный механизм её формирования.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: комплексная интеграция теоретических подходов и этнопедагогических ценностей обеспечивает готовность будущего педагога к эффективной профессиональной деятельности в поликультурной образовательной среде.

Ключевые слова: профессиональная культурологическая компетенция, будущий учитель, педагогические основы, культурологический подход, этнопедагогика, национальные ценности, компетентностный подход, профессиональная подготовка.

PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF DEVELOPING PROFESSIONAL CULTURAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS.

Komiljonova Mohinur Allabergan kizi, basic doctoral student of Urgench State University named after Abu Rayhon Beruniy.

Annotation

INTRODUCTION: developing culturological competence without a structured theoretical foundation undermines the efficiency of prospective teachers' professional training.

OBJECTIVE: To analyze the pedagogical and theoretical foundations of developing professional culturological competence in prospective teachers and to structure their practical significance.

MATERIALS AND METHODS: the research relied on a synthesis of the culturological approach (E.V. Bondarevskaya), student-centered education (I.S. Yakimanskaya), activity theory (A.N. Leontyev), competence-based approach (A.V. Khutorskoy), and ethnopedagogy, using systematic-structural analysis methods.

DISCUSSION AND RESULTS: five core theoretical foundations were established alongside a four-component structural model (motivational-axiological, cognitive, communicative-activity, reflective-evaluative) and a phased implementation framework ("awareness → adoption → application → reflection").

CONCLUSION: the integrated application of these theoretical frameworks and ethnopedagogical assets creates a solid foundation for future teachers to operate effectively within multicultural educational settings.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Keywords: professional culturological competence, prospective teacher, pedagogical foundations, culturological approach, ethnopedagogy, national values, competence-based approach, professional training.

Zamonaviy pedagog nafaqat bilim beruvchi, balki milliy va umumbashariy madaniy qadriyatlarni o‘quvchilarga yetkazuvchi shaxs sifatida ham faoliyat yuritadi, shu sababli bo‘lajak o‘qituvchida kasbiy madaniyatshunoslik kompetensiyasini rivojlantirish oliy pedagogik ta‘limning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi [1]. Biroq ushbu kompetensiyani samarali rivojlantirish uchun, avvalo, uning aniq pedagogik-nazariy asoslarini belgilash zarur.

Amaliyotda ko‘pincha madaniyatshunoslik kompetensiyasini rivojlantirish ishlari tizimli nazariy asosga tayanmasdan, tasodifiy tarzda olib boriladi [2]. Bu esa pedagogik ishning samaradorligini pasaytiradi. Shu nuqtai nazardan, ushbu kompetensiyani rivojlantirishga zamin bo‘luvchi asosiy nazariy yondashuvlarni tizimli tahlil qilish mazkur maqolaning dolzarbligini belgilaydi [3].

Ta‘limga madaniyatshunoslik yondashuvi E.V. Bondarevskaya [1]ning fundamental tadqiqotlarida asoslangan. Shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim nazariyasi va faoliyat yondashuvining umumnazariy asoslari I.S. Yakimanskaya [2] va A.N. Leontyev [3]ning ishlarida yoritilgan. Kompetensiyaviy yondashuv A.V. Xutorskoy [4]ning tadqiqotlarida, mahalliy etnopedagogik qadriyatlar esa mahalliy tadqiqotchilarning ishlarida [5] chuqur tahlil qilingan.

Shunga qaramay, ushbu nazariy asoslarni aynan kasbiy madaniyatshunoslik kompetensiyasi doirasida yagona, o‘zaro bog‘liq tizim sifatida tahlil qiluvchi maxsus tadqiqotlar mahalliy fanda hali yetarli darajada mavjud emas, bu esa mazkur tadqiqotning ilmiy-amaliy ahamiyatini belgilaydi.

Madaniyatshunoslik yondashuvi kompetensiyaning qadriyat-mazmuniy yadrosini belgilaydi [1] — bu yondashuvga ko‘ra, ta‘lim jarayonining asosiy maqsadi shaxsni ma‘lum bir madaniyatga “kiritish”, unda madaniy o‘zlik va boshqa madaniyatlarga hurmatni shakllantirishdan iborat bo‘lishi lozim. Shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim nazariyasi esa har bir talabaning individual madaniy-shaxsiy tajribasidan kelib chiqib ishlash zarurligini asoslaydi [2], bu esa kompetensiyani rivojlantirishda yagona qolipdan voz kechishni talab qiladi.

Faoliyat nazariyasiga ko‘ra, kasbiy madaniyatshunoslik kompetensiyasi faqat nazariy bilim orqali emas, balki maqsadli, amaliy madaniy-tarbiyaviy faoliyat jarayonida shakllanadi [3] — masalan, madaniy meros bilan bevosita ishlash, tadbirlar tashkil etish orqali. Kompetensiyaviy yondashuv esa ushbu sifatni aniq, o‘lchanadigan tarkibiy qismlarga ega kompetensiya sifatida rasmiylashtirish imkonini beradi [4], bu esa uni diagnostika qilish va baholashni osonlashtiradi. Nihoyat, etnopedagogika kompetensiyaning milliy-mintaqaviy jihatini boyitadi [5], zero, O‘zbekiston xalq pedagogikasi va milliy urf-odatlar bo‘lajak o‘qituvchi uchun boy, o‘ziga xos ta‘lim resursi hisoblanadi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Zamonaviy oliy pedagogik ta’lim tizimida bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy tayyorgarligi faqat muayyan fan bo‘yicha bilim, pedagogik texnologiyalarni qo‘llash mahorati va metodik ko‘nikmalar bilan chegaralanmaydi. Globallashuv, madaniyatlararo aloqalarning jadallashuvi, axborot makonining kengayishi hamda ta’lim muhitining tobora ko‘proq ko‘pmadaniyatli xususiyat kasb etishi pedagog shaxsiga yangi talablarni qo‘ymoqda. Mazkur sharoitda bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy madaniyatshunoslik kompetensiyasini rivojlantirish ularning umumkasbiy kompetentligini ta’minlovchi muhim pedagogik yo‘nalishlardan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Chunki o‘qituvchi ta’lim jarayonida nafaqat bilimlarni uzatuvchi, balki milliy va umuminsoniy qadriyatlarni talqin qiluvchi, madaniyatlararo muloqotni tashkil etuvchi hamda o‘quvchilarning madaniy dunyoqarashini shakllantiruvchi subyekt hisoblanadi.

Kasbiy madaniyatshunoslik kompetensiyasi mazmunan murakkab va integrativ xususiyatga ega bo‘lib, unda madaniyatshunoslikka oid nazariy bilimlar, kasbiy qadriyatlar, madaniy hodisalarni anglash va talqin qilish qobiliyati, madaniyatlararo kommunikativ ko‘nikmalar hamda pedagogik faoliyatda madaniy tajribadan foydalanish malakalari o‘zaro uyg‘unlashadi. Shu nuqtai nazardan, ushbu kompetensiyani faqat madaniyat to‘g‘risidagi bilimlar majmui sifatida talqin qilish yetarli emas. U bo‘lajak o‘qituvchining turli madaniy hodisalarni pedagogik nuqtai nazardan tahlil qilishi, ularning tarbiyaviy imkoniyatlarini aniqlashi, milliy va umuminsoniy qadriyatlar o‘rtasidagi mushtaraklikni anglay olishi hamda mazkur bilimlarni real pedagogik vaziyatlarda maqsadga muvofiq qo‘llay olishida namoyon bo‘ladigan integrativ kasbiy sifatdir.

Tadqiqot nuqtai nazaridan kasbiy madaniyatshunoslik kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik asoslarini aksiologik, kulturologik, kompetensiyaviy, faoliyatga yo‘naltirilgan, shaxsga yo‘naltirilgan va refleksiv yondashuvlar integratsiyasi asosida belgilash maqsadga muvofiqdir. Mazkur yondashuvlarning o‘zaro integratsiyasi bo‘lajak o‘qituvchida madaniyatga oid bilimlarni o‘zlashtirishdan boshlab, ularni qadriyat sifatida qabul qilish, pedagogik vaziyatlarda qo‘llash va o‘z faoliyatini madaniy-me’yoriy mezonlar asosida refleksiv baholashgacha bo‘lgan yaxlit rivojlanish jarayonini ta’minlaydi.

Aksiologik yondashuv kasbiy madaniyatshunoslik kompetensiyasining qadriyatli-motivatsion asosini tashkil etadi. Uning mohiyati bo‘lajak pedagoglarda milliy va umuminsoniy qadriyatlarni anglash, ularga nisbatan ongli munosabatni shakllantirish hamda pedagogik faoliyatda ushbu qadriyatlarga tayanish ehtiyojini rivojlantirish bilan belgilanadi. Bunda talaba madaniy merosni tayyor axborot sifatida qabul qiluvchi emas, balki uning mazmunini tushunuvchi, baholovchi va kasbiy faoliyatiga integratsiyalovchi faol subyektga aylanishi zarur. Masalan, milliy urf-odatlar, an’analar, san’at, adabiyot, tarixiy-madaniy meros yoki xalq pedagogikasiga oid materiallarning dars mazmuniga kiritilishi ularning oddiy namoyishi bilan cheklanmasdan, ushbu madaniy hodisalarning tarbiyaviy va pedagogik mohiyatini ochib berishga yo‘naltirilishi lozim.

Kulturologik yondashuv esa ta’limni madaniyatning tarkibiy qismi va uni avloddan avlodga uzatish mexanizmi sifatida ko‘rib chiqishga imkon beradi. Mazkur yondashuv

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

asosida pedagogik faoliyat madaniyatni o‘zlashtirish, qayta talqin qilish va yangi avlodga yetkazish jarayoni sifatida namoyon bo‘ladi. Shuning uchun bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy tayyorgarligida xalqning tarixiy xotirasi, milliy mentaliteti, urf-odatlari, qadriyatlari, san’ati, adabiyoti, muloqot me’yorlari hamda zamonaviy madaniy jarayonlar haqidagi bilimlarni kasbiy-pedagogik mazmun bilan bog‘lash alohida ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonda talabalarning o‘z madaniyatini chuqur anglashi bilan bir qatorda, boshqa xalqlarning madaniy xususiyatlariga hurmat bilan munosabatda bo‘lishi ham rivojlantiriladi.

Kompetensiyaviy yondashuvning ustuvorligi esa o‘zlashtirilgan madaniyatshunoslik bilimlarining real pedagogik vaziyatlarda amaliy qo‘llanilishida namoyon bo‘ladi. Ya’ni talaba “madaniyat haqida bilish” darajasidan “madaniy bilimlardan pedagogik faoliyatda foydalanish” darajasiga ko‘tarilishi kerak. Buning uchun nazariy mashg‘ulotlarni muammoli vaziyatlar, keyslar, madaniyatlararo muloqot ssenariylari, pedagogik vaziyatlarni modellashtirish, loyiha topshiriqlari va amaliy mashqlar bilan uyg‘unlashtirish samarali hisoblanadi. Masalan, turli etnik yoki madaniy muhit vakillari ishtirok etadigan sinfda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish talabadan nafaqat nazariy bilim, balki tolerantlik, kommunikativ moslashuvchanlik, madaniy sezgirlik va pedagogik qaror qabul qilish ko‘nikmalarini ham talab etadi.

Kasbiy madaniyatshunoslik kompetensiyasini rivojlantirishda faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuv ham muhim metodologik asos hisoblanadi. Mazkur yondashuvga ko‘ra, kompetensiya faoliyat jarayonida shakllanadi va faoliyat orqali namoyon bo‘ladi. Shu sababli talabalarni madaniy-pedagogik loyihalar yaratish, madaniy hodisalarni tahlil qilish, muzey va tarixiy obyektlar bilan bog‘liq pedagogik topshiriqlarni bajarish, madaniy tadbirlar ssenariylarini ishlab chiqish, milliy qadriyatlarga asoslangan dars fragmentlarini loyihalash kabi amaliy faoliyatga jalb etish maqsadga muvofiq. Bunday topshiriqlar talabaning madaniy bilimlarini kasbiy harakatlar tizimiga aylantirishga xizmat qiladi.

Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv doirasida har bir talabaning madaniy tajribasi, dunyoqarashi, qiziqishlari, qadriyatli yo‘nalishlari va individual xususiyatlarini hisobga olish zarur. Chunki madaniyatni o‘zlashtirish jarayoni shaxsning hayotiy tajribasi va ijtimoiy-madaniy muhiti bilan bevosita bog‘liq. Shu sababli pedagogik jarayonda talabaga o‘z fikrini erkin ifodalash, madaniy hodisalarga shaxsiy munosabat bildirish, turli nuqtai nazarlarni qiyoslash va asoslangan xulosaga kelish imkonini beruvchi dialogik ta’lim muhitini shakllantirish lozim. Bunda o‘qituvchi bilim beruvchi yagona manba emas, balki madaniy dialogni tashkil etuvchi moderator vazifasini bajaradi.

Kasbiy madaniyatshunoslik kompetensiyasining rivojlanishida refleksiv yondashuv alohida o‘rin egallaydi. Bo‘lajak o‘qituvchi o‘zining madaniy qarashlari, stereotiplari, pedagogik xatti-harakatlari va kommunikativ pozitsiyasini tahlil qila olishi kerak. Refleksiv topshiriqlar, o‘z-o‘zini baholash, refleksiv kundalik, esse, portfolio va pedagogik vaziyatlar yuzasidan refleksiv tahlil talabalarda o‘z kasbiy-madaniy rivojlanishini anglash va boshqarish imkoniyatini yuzaga keltiradi. Ayniqsa, “Men ushbu madaniy hodisani qanday tushunaman?”, “Mening shaxsiy qarashlarim pedagogik qarorimga qanday ta’sir

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ko‘rsatmoqda?”, “Boshqa madaniyat vakilining pozitsiyasini qay darajada tushuna oldim?” kabi refleksiv savollar madaniy o‘zini anglash mexanizmlarini faollashtiradi.

Tahlillar asosida bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy madaniyatshunoslik kompetensiyasi tarkibini motivatsion-aksiologik, kognitiv, kommunikativ-faoliyatli va refleksiv-baholash komponentlari orqali ifodalash mumkin. Motivatsion-aksiologik komponent madaniyat va qadriyatlarga ijobiy munosabat, ularni pedagogik faoliyatda qo‘llashga ehtiyoj va kasbiy motivatsiyani ifodalasa, kognitiv komponent madaniyat, milliy va umuminsoniy qadriyatlar, madaniyatlararo munosabatlar hamda pedagogik madaniyatga oid bilimlarni qamrab oladi. Kommunikativ-faoliyatli komponent madaniyatlararo muloqot olib borish, madaniy-pedagogik vaziyatlarni hal etish va madaniy mazmunni ta’lim jarayoniga integratsiyalash ko‘nikmalarini aks ettiradi. Refleksiv-baholash komponenti esa o‘z faoliyatini tahlil qilish, madaniy xatti-harakatlarini baholash va kasbiy rivojlanish istiqbollarini belgilash qobiliyatlarini tavsiflaydi.

Mazkur komponentlarning rivojlanishi o‘zaro bog‘liq jarayon sifatida kechishi lozim. Faqat madaniyatshunoslik bilimlarini ko‘paytirish talabaning kasbiy madaniyatshunoslik kompetensiyasini to‘liq shakllantirmaydi. Bilim qadriyatli munosabat bilan uyg‘unlashishi, amaliy faoliyatda sinovdan o‘tishi va refleksiya orqali shaxsiy-kasbiy tajribaga aylanishi zarur. Demak, mazkur kompetensiyani rivojlantirishning pedagogik mantig‘ini “anglash → qadriyat sifatida qabul qilish → faoliyatda qo‘llash → refleksiv baholash → kasbiy xulq-atvorga integratsiyalash” ketma-ketligi asosida tashkil etish mumkin.

Shuningdek, ushbu kompetensiyani samarali rivojlantirish uchun muayyan pedagogik shart-sharoitlarning yaratilishi talab qilinadi. Birinchidan, pedagogik fanlarning mazmuniga milliy va jahon madaniyatiga oid materiallarni kasbiy kontekst asosida integratsiyalash zarur. Ikkinchidan, talabalarning faol subyekt pozitsiyasini ta’minlaydigan interfaol va muammoli ta’lim metodlaridan foydalanish lozim. Uchinchidan, real va modellashtirilgan madaniy-pedagogik vaziyatlar asosida amaliy faoliyatni tashkil etish muhim. To‘rtinchidan, oliy ta’lim muassasasida madaniy xilma-xillik, o‘zaro hurmat, tolerantlik va dialog tamoyillariga asoslangan ijtimoiy-madaniy ta’lim muhitini yaratish talab etiladi. Beshinchidan, talabalarning o‘z kasbiy-madaniy rivojlanishini muntazam refleksiv monitoring qilish mexanizmlarini joriy etish maqsadga muvofiq.

Metodik jihatdan muammoli ta’lim, keys-stadi, loyiha metodi, madaniy dialog, munozara, rolli o‘yin, vaziyatli tahlil, konseptual xaritalash, refleksiv esse va portfolio kabi metodlarning kompleks qo‘llanilishi yuqori pedagogik imkoniyatlarga ega. Xususan, keys-stadi yordamida talabalar muayyan madaniyatlararo pedagogik muammoni tahlil qilib, unga turli nuqtai nazarlardan yechim izlaydi. Rolli o‘yinlar orqali esa turli madaniy pozitsiyalarni amaliy his qilish, empatiya va kommunikativ moslashuvchanlik rivojlantiriladi. Loyiha metodida talaba madaniy meros obyektlari, milliy qadriyatlar yoki madaniyatlararo muloqot masalalariga bag‘ishlangan pedagogik mahsulot yaratishi mumkin.

Raqamli ta’lim vositalaridan foydalanish ham kasbiy madaniyatshunoslik kompetensiyasini rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Virtual muzeylar, raqamli

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

arxivlar, multimedia materiallari, interaktiv xaritalar, videokontent va elektron ta'lim platformalari talabalarni turli madaniy manbalar bilan ishlashga jalb qiladi. Biroq raqamli resurslardan foydalanish faqat axborot olish bilan chegaralanmasligi, balki axborotni tanqidiy baholash, madaniy mazmunni tahlil qilish, turli manbalardagi talqinlarni qiyoslash va ularning pedagogik qiymatini aniqlash bilan uyg'unlashtirilishi zarur. Shu jihatdan media va axborot savodxonligi ham kasbiy madaniyatshunoslik kompetensiyasining zamonaviy mazmuniga bevosita bog'lanadi.

Mazkur kompetensiyani baholashda faqat test shaklidagi nazorat vositalariga tayanish yetarli natija bermaydi. Chunki kompetensiya bilim bilan bir qatorda qadriyatli munosabat, faoliyat, kommunikativ xulq va refleksiyani ham qamrab oladi. Shu sababli diagnostika jarayonida test, so'rovnoma, pedagogik kuzatish, vaziyatli topshiriqlar, portfolio, loyiha natijalari, ekspert baholash va o'z-o'zini baholash metodlarini kompleks qo'llash maqsadga muvofiqdir. Baholash mezonlari esa talabaning madaniyatshunoslik bilimlari hajmini emas, balki ularni pedagogik vaziyatlarda qanchalik mustaqil, maqsadga muvofiq va ijodiy qo'llay olishini ham aniqlashga xizmat qilishi kerak.

Kasbiy madaniyatshunoslik kompetensiyasini rivojlantirishga zamin bo'luvchi beshta nazariy asosni tahlil qilish jarayonida ularning asosiy g'oyasi, kompetensiya tuzilmasiga ta'siri va amaliy ahamiyati tizimlashtirildi. Tahlil natijalari quyidagi jadvalda umumlashtirilgan holda keltirilgan:

№	Nazariy asos	Asosiy g'oyasi	Kompetensiya tuzilmasiga ta'siri	Amaliy ahamiyati
1	Madaniyatshunoslik (kulturologik) yondashuv	Ta'lim jarayonini shaxsni madaniyatga kirituvchi, uning madaniy o'zligini shakllantiruvchi jarayon sifatida tushunish	Kompetensiyaning qadriyat-mazmuniy yadrosini belgilaydi	O'quv dasturini milliy va umumbashariy qadriyatlar bilan boyitish zarurligini asoslaydi
2	Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim nazariyasi	Ta'lim jarayonini talabaning individual madaniy-shaxsiy xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etish	Kompetensiyaning individuallashtirilgan rivojlanish yo'lini belgilaydi	Har bir talabaning madaniy tajribasidan kelib chiqib ishlash zarurligini ko'rsatadi
3	Faoliyat nazariyasi	Har qanday kasbiy-shaxsiy sifat faqat maqsadli faoliyat	Kompetensiyaning amaliy-faoliyat	Nazariy bilimni amaliy madaniy-tarbiyaviy faoliyat

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

№	Nazariy asos	Asosiy g‘oyasi	Kompetensiya tuzilmasiga ta‘siri	Amaliy ahamiyati
		jarayonida shakllanishi	komponentini belgilaydi	bilan bog‘lash zarurligini asoslaydi
4	Kompetensiyaviy yondashuv	Kasbiy sifatni aniq, tarkibiy qismlarga ega va o‘lchanadigan kompetensiya sifatida shakllantirish	Kompetensiyaning tuzilmaviy-diagnostik jihatini belgilaydi	Aniq mezon va ko‘rsatkichlar asosida baholash tizimini yaratish imkonini beradi
5	Etnopedagogika	Milliy tarbiya an’analari va xalq pedagogikasi tajribasidan ta‘lim jarayonida foydalanish	Kompetensiyaning milliy-mintaqaviy jihatini belgilaydi	O‘zbek xalq pedagogikasi va milliy qadriyatlarni o‘quv mazmuniga kiritish zarurligini ko‘rsatadi

Jadvalda keltirilgan tahlildan ko‘rinib turibdiki, ushbu beshta nazariy asos kompetensiyaning turli jihatlarini (qadriyat, individuallik, faoliyat, tuzilma, milliylik) to‘ldiruvchi tarzda ta‘minlaydi. Shuningdek, tahlil natijalari shuni ko‘rsatdiki, ularni faqat kompleks, o‘zaro bog‘liq holda qo‘llash orqaligina kompetensiyani har tomonlama rivojlantirish mumkin bo‘ladi.

Bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy madaniyatshunoslik kompetensiyasini rivojlantirish madaniyatshunoslik yondashuvi, shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim, faoliyat nazariyasi, kompetensiyaviy yondashuv va etnopedagogikaning uyg‘un birligiga asoslanishi lozim. Kelgusi tadqiqotlarda ushbu nazariy asoslarga tayangan holda aniq metodikalar ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir.

Umuman olganda, bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy madaniyatshunoslik kompetensiyasini rivojlantirish pedagogik ta’limning alohida komponenti emas, balki kasbiy tayyorgarlikning barcha bosqichlariga integratsiyalashgan tizimli jarayon sifatida tashkil etilishi zarur. Ushbu jarayon nazariy bilim, qadriyatli munosabat, amaliy faoliyat, madaniyatlararo kommunikatsiya va refleksiyaning o‘zaro birligini ta’minlagandagina kutilgan natijaga erishish mumkin.

Shunday qilib, kasbiy madaniyatshunoslik kompetensiyasining pedagogik asoslari madaniy bilimlarni egallash, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni kasbiy qadriyat sifatida qabul qilish, madaniy xilma-xillik sharoitida konstruktiv pedagogik muloqot olib borish, madaniy mazmunni ta’lim jarayoniga integratsiyalash va o‘z faoliyatini refleksiv baholashning yaxlit tizimi sifatida namoyon bo‘ladi. Mazkur kompetensiyaning

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

rivojlanganligi kelajakdagi pedagogning ko‘pmadaniyatli ta’lim muhitida samarali faoliyat yuritishi, o‘quvchilarda milliy o‘zlikni anglash bilan birga boshqa madaniyatlarga hurmatni shakllantirishi hamda ta’limning madaniy-tarbiyaviy imkoniyatlaridan samarali foydalanishiga pedagogik zamin yaratadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Бондаревская Е.В. Теория и практика личностно-ориентированного образования. – Ростов-на-Дону: Изд-во РГПУ, 2000. – 352 с.
2. Якиманская И.С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе. – М.: Сентябрь, 2000. – 112 с.
3. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1975. – 304 с.
4. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. – М.: Народное образование, 2003. – 58 с.
5. Karimov B. Etnopedagogika va milliy qadriyatlar. – Toshkent: O‘qituvchi, 2014. – 188

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

BO‘LAJAK MUSIQA O‘QITUVCHILARINING KASBIY TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISHNING INTEGRAL YONDASHUV TIZIMLARINING AHAMIYATI

Usmanova Shaxnoza Baxodirovna, Guliston davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi.

Annotatsiya

KIRISH: zamonaviy musiqa ta’limida bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish murakkab va ko‘p qirrali pedagogik jarayon bo‘lib, fanlararo integratsiya hamda amaliy ko‘nikmalarni chuqurlashtirishni talab etadi.

MAQSAD: bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishda integral yondashuv tizimlarining mohiyati, zaruriyati va pedagogik imkoniyatlarini ilmiy-nazariy jihatdan asoslab berish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida kasbiy ta’lim hamda musiqa pedagogikasi sohasidagi Ye.B. Abdullin, L.G. Archajnikova, Q.B. Panjiyev kabi olimlarning ilmiy qarashlari tahlil qilinib, nazariy tahlil, qiyosiy taqqoslash hamda pedagogik modellashtirish metodlaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: pedagogik amaliyot, cholg‘u ijrochiligi va xonandalik ko‘nikmalari, pedagogik o‘yinlar hamda axborot-kompyuter (audio-vizual, Chat GPT, musiqa muharrirlari) va multimedia texnologiyalarini uzviy birlashtirish orqali talabalarda musiqiy-nazariy hamda amaliy-ijrochilik kompetensiyalarini shakllantirish, shuningdek, milliy musiqa merosi va qadriyatlarini ta’lim jarayoniga tatbiq etish mexanizmlari yoritildi.

XULOSA: oliy ta’lim muassasalarida integral yondashuv tizimlarini joriy etish bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining kasbiy mahoratini, kreativ faolligini va milliy-ma’naviy mas’uliyatini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: integral yondashuv, kasbiy tayyorgarlik, pedagogik amaliyot, cholg‘u ijrochiligi, multimedia texnologiyalari, milliy musiqa merosi, pedagogik o‘yinlar

ЗНАЧЕНИЕ ИНТЕГРАЛЬНЫХ ПОДХОДОВ К СИСТЕМАМ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МУЗЫКИ.

Усманова Шахноза Баходировна, независимый исследователь Гулистанского государственного университета.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в современном музыкальном образовании совершенствование профессиональной подготовки будущих учителей является многоаспектным педагогическим процессом, требующим междисциплинарной интеграции и глубоких практических навыков.

ЦЕЛЬ: Научно-теоретическое обоснование сущности, необходимости и педагогического потенциала интегральных систем подхода в совершенствовании профессиональной подготовки будущих учителей музыки.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании проанализированы научные труды исследователей в области музыкальной педагогики (Е.Б. Абдуллин, Л.Г. Арчажникова, К.Б. Панжиев и др.) с применением методов теоретического анализа, сравнительного сопоставления и педагогического моделирования.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: обобщена роль педагогической практики, исполнительских навыков, педагогических игр, а также интеграции компьютерных и мультимедийных технологий (аудио-визуальные средства, музыкальные редакторы) в формировании профессиональных компетенций и сохранении национального музыкального наследия.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: систематическое применение интегрального подхода в высших учебных заведениях способствует повышению профессионального мастерства, творческой активности и общекультурной компетентности будущих учителей музыки.

Ключевые слова: интегральный подход, профессиональная подготовка, педагогическая практика, инструментальное исполнительство, мультимедийные технологии, национальное музыкальное наследие, педагогические игры.

THE IMPORTANCE OF INTEGRATED APPROACH SYSTEMS FOR IMPROVING THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE MUSIC TEACHERS.

Usmanova Shahnoza Bakhodirovna, independent researcher of Gulistan State University.

Annotation

AIM: the purpose of the study is to identify the potential of the cluster approach for improving the quality of higher art education, to provide a theoretical and methodological foundation for the author's MentorCraft model, which integrates the national ustoz-shogird master–apprentice tradition with modern pedagogical technologies, and to improve mechanisms for developing the professional, creative, pedagogical, and communicative competencies of future fine arts teachers through the Learning by Teaching project.

MATERIALS AND METHODS: the research materials included national and international scholarly sources on pedagogical education clusters, professional competence, the Learning by Teaching concept, Peer-to-Peer learning, and the Reggio Emilia approach, as well as the activities of the Art-Cluster experimental platform at the Faculty of Art Studies of Chirchik State Pedagogical University. The study employed a systematic approach, comparative pedagogical analysis, a review of scholarly literature, pedagogical observation, modeling, instructional design, and experimental methods. The MentorCraft model and the Learning by Teaching project were implemented in educational practice.

DISCUSSION AND RESULTS: the analysis revealed that integrating the components of mentor, apprentice, and professional craftsmanship within the MentorCraft

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

model facilitates the effective development of an individual professional trajectory for future fine arts teachers. The Learning by Teaching project, implemented on the basis of this model, enabled students to progress through reproductive, creative, and communicative stages, moving from apprentice-performers to independent creators and student mentors. The organization of faculty corridors, exhibition halls, and open studios as a “third teacher” contributed to increased creative engagement and professional motivation. The experimental results demonstrated that involving senior students in learning-through-teaching activities increased their level of professional and pedagogical preparedness by 24 percent compared with traditional teaching methods.

CONCLUSION: the findings demonstrated that the cluster approach in higher art education facilitates the integration of educational, creative, and teaching activities. By combining the national ustoz-shogird tradition with modern interactive educational technologies, the MentorCraft model optimizes students’ professional and creative development trajectories. The Learning by Teaching project was found to be an effective methodological system for developing students’ abilities to organize knowledge, teach practical skills to others, manage creative workshops, make independent decisions, and engage in effective pedagogical communication.

This article analyzes the theoretical and methodical foundations of the educational cluster approach in improving the quality of higher art education, the author's "MentorCraft" model, which is considered a modern modification of the traditional "ustoz-shogird" (master-apprentice) system, and the "Learning by Teaching" project. The study reveals the importance of the educational environment and interactive peer learning (Peer-to-Peer) in developing the professional and creative competence of future fine art teachers.

Keywords: educational cluster, MentorCraft, ustoz-shogird (master-apprentice), learning by teaching, Peer-to-Peer, creative environment, professional trajectory, art education.

Shubhasiz ko‘pgina ilmiy tadqiqotlarda bo‘lgani kabi biz tomonimizdan amlaga oshirilgan mazkur integral yondashuv asosida bo‘lajak musiqa o‘qituvchisining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish borasidagi tadqiqot ishida talabalar tomonidan o‘quv reja asosida o‘tkaziladigan pedagogik amaliyot ham bo‘lajak musiqa o‘qituvchisining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishda integral faoliyatga maqsadli tayyorlanishning muhim bosqichi sifatida e’tirof etildi.

Pedagogik amaliyot bo‘lajak musiqa o‘qituvchisining kasbiy tayyorgarlik mohiyatini maqsad qilib qo‘yadi, o‘quv dasturlaridagi bilimlarni egallash va o‘zlashtirish, muammoli vaziyatlarni hal qilish, pedagogik shart-sharoitlarni yaratish va tashkil yetish orqali uzatish qobiliyatini rivojlantiradi.

Pedagogik amaliyot talabadan ko‘nikmalar majmuini amalga oshiradi va belgilaydi, auditoriyada dars berish qobiliyati hammaga ham berilmaydi, ularning mustaqil amaliy

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

faoliyatini boshlashdan oldin bo‘lajak musiqa o‘qituvchisida keng kasbiy kompetensiya va fazilatlar rivojlantirilgan bo‘lishi kerak. Bo‘lajak musiqa o‘qituvchisi o‘zida juda katta musiqiy tarbiya nazariyasi va metodikasini tarkib toptirishi, musiqiy-nazariy jihatdan yuqori darajadagi savodxonlikka ega bo‘lgan bo‘lishliga, musiqiy cholg‘ularda bemalol ijro eta olishi, xonandalik janrlaridan xabardorligi va kuylash ko‘nikmasini o‘zida singdirgan bo‘lishligi har qanday qiyinchiliklarga qaramasdan musiqa asarlarni mustaqil o‘zi ijro eta olishi va ko‘rgazmali namoyish etishi, musiqiy cholg‘ular chalishi, xulqi, solfedjio, tahlil qila olishi kerak.

Mustaqil davlatlar hamdo‘stligi olimlaridan Ye.B.Abdullin o‘z tadqiqotarida “bo‘lajak musiqa o‘qituvchisi o‘zi egallagan kasbi **multidissiplinar** komponentning har bir turi uchun professional tarzda tayyorlanishi kerak bo‘lgan keng sohali bo‘lajak musiqa o‘qituvchisi kasbidir” degan edi [3]. Musiqa ta’limi yo‘nalishi o‘quv amaliyoti o‘quv reja va o‘quv jarayoni jadvalida amaliy mashg‘ulotlarni amalga oshirish va o‘tkazish uchun oliy ta’lim muassasasi o‘quv amaliyoti modeliga asoslangan.

Mazkur amaliyot modeli tabiatan murakkab va o‘z faoliyatiga asoslangan integral yondashuvga asoslanadi. Amaliyot o‘quv rejasiga ikkinchi yildan boshlab kiritilgan. Albatta bugangi kunda O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuniga amal qiladigan bo‘lsak, Respublikada ko‘plab faoliyat olimb borayotgan davlat va nodavlat oliy ta’lim muassasalarida musiqa ta’limi yo‘nalishi bo‘yicha kadrlar tayyorlash o‘quv rejasi 10-15 foizgacha o‘zgartirish kiritilishini e’tiborga olgan holda ta’kidlash mumkin bo‘ladi.

Shu nuqtai nazarlarni e’tiborga olgan holda aytish joizki, o‘qishning birinchi yili davomida talaba pedagogik munosabat va pedagogik texnika asoslari bilan tanishadi, tarbiyaviy ishlarning pedagogik-psixologik va musiqiy jihatlarini o‘rganadi. Bundan tashqari, ikkinchi yilda u bir nechta funksiyalarni bajarishga kirishadi, ya’ni hujjatlarni to‘g‘ri to‘ldirish, yarim yillik o‘quv rejasini tuzish va yosh xususiyatlarini hisobga olgan dasturlarni tanlash va boshqalar.

Bo‘lajak musiqa o‘qituvchisi pedagogik amaliyot jarayonida auditoriya va auditoriyadan tashqari o‘quv, musiqiy-ma’rifiy tadbirlarni tashkil etish va amalga oshirishda safarbarlik qiladi [1]. Bunday pedagogik amaliyotlar bo‘lajak musiqa o‘qituvchisiga o‘z uslubiy ko‘rsatmalarini ishlab chiqishga, ko‘plab uslubiy qo‘llanmalar bilan tanishishga, ularni talablarini amaliyotga tatbiq etishga, o‘z faoliyatini tahlil qilishga yordam beradi, chunki barcha usullar talabalar uchun mos emas, barcha usullar talabani rivojlantira olmaydi, olingan ma’lumotlarni o‘zlashtirishga yordam beradi xolos.

Biroq, pedagogik amaliyot bundan qisman mustasno, chunki musiqa ta’limi sohasida bo‘lajak professional musiqa o‘qituvchisi joylarda o‘quv jarayonini tashkil etishda o‘qitish shakllaridan biri muhim amaliy ko‘nikmalarni egallashga ega bo‘la boshlaydi va u o‘zining dastlabki kasbiy faoliyatida nimalara qodirligini o‘zida sinab ko‘radi [3].

Xuddi shu o‘rinda bo‘lajak musiqa o‘qituvchisining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishda o‘zining bazaviy ma’lumotlari zurur bo‘ladi, u amaliy mashg‘ulot ish rejalarini o‘rganish, tahlil qilish va hokazolarga o‘z diqqat-e’tiborini qaratadi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Bo‘lajak musiqa o‘qituvchilari kasbiy, amaliy, nazariy, pedagogik amaliyot jarayonida dars mashg‘ulotlarining borishi, pedagogik muammo va vaziyatlarni hal etish va muhokama qilish, talabalar tomonidan metodik tavsiyalar yaratish va ishlab chiqish bo‘yicha kasbiy-pedagogik vazifalarni bajara boshlaydi. Amaliy, musiqiy va individual mashg‘ulotlarning yaxlitligi va izchilligi bo‘lajak musiqa o‘qituvchisining kasbiy tayyorlashda mahsuldorlikni ta’minlaydi [4].

Pedagogik amaliyot musiqa ta’limida o‘qitishning asosiy shakli bo‘lib, biz har tomonlama professional, kommunikativ mutaxassislarni keyingi avlod ta’limi va tarbiyasi bilan shug‘ullanishi uchun tayyorlaymiz, ularga tajriba o‘tkazish, hissiy va irodaviy tayyogarlikni o‘zidan o‘tkazish, kasbiy mahoratni rivojlantirish uchun tayyorlaymiz. Yuqorida keltirilgan barcha shakllar o‘zaro bog‘liqdir.

Integral yondashuvlar oliy ta’lim muassasalarida ta’limning keng tarqalgan shakli bo‘lib, uning maqsadi ilmiy, intellektual va tadqiqot faoliyatida ko‘nikmalarni rivojlantirish va hosil qilish, olingan bilimlarni mustahkamlash va takrorlashni birlashtiradi [1]. Xuddi shunday dars turlaridan biri bu seminarlardir. Seminarlar talabalarga yetakchi bo‘lib saviyasini oshirish imkoniyatini beradi. Bundan tashqari, biror bir konsert dasturini tashkil mumkin, festival yoki tanlovlarda tayyorgarlik ko‘rishda o‘zini yana bir bor qayta tayyorlashga xizmat qiladi. Xuddi shu o‘rinda ushba amaliy darsdan tashqaringi shakllar talabalarning jamoaviy amaliy mashg‘ulotlardan foydalanish ishtirokchilarni festival va musobaqalarga tayyorlash samaradorligini oshiradi [2].

Ta’limning keyingi mashhur shakli - pedagogik o‘yindir. Ushbu ijtimoiy tajribani qayta yaratadigan va o‘zlashtiradigan shartli vaziyatlarda o‘z faolligini oshiradigan usulidir [3]. Bu musiqa ta’limi yo‘nalishi talabalarida mavjud pedagogik muammolarni ko‘rish qobiliyatini shakllantirish, ularni o‘z vaqtida hal qilish, intizomga va boshqa sohalarga kognitiv qiziqishni rivojlantirish va ijodiy salohiyatni oshirish uchun ko‘proq ishlatiladi [4].

Shunday qilib, o‘yin cheklovchi vaziyatlar bor va muloqotlarni qabul qilishni mustahkamlashga qaratilganligi bilan ahamiyatlidir. Musiqa ta’limida, ayniqsa, cholg‘u ijrochiligida, xonandalikda, musiqiy-nazariy savodxonlikni oshirishda, ta’lim jarayonini tashkil etishda o‘yin usullari alohida o‘rin tutadi: rolli o‘yinlar, o‘yin tahlili, darsga taqlid va boshqalar. O‘yin-ma’lum vaziyatli sharoitlarda qo‘llaniladigan tahlil bo‘lib, unda jarangli variantlar asosida tezkor qaror qabul qilish uchun zarur [2]. O‘yin nazariy yo‘nalishdagi ishlab chiqilgan material bilan talabalar tomonidan qo‘llaniladi. Olingan bilimlarni mustahkamlash va o‘zlashtirishni yaxshilash uchun o‘yin usullaridan foydalaniladi. Bundan tashqari, tasalli, atrof-muhit ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarini kasbiy tayyorlashda cholg‘u ijrochilik ko‘nikmalarini egallashlari uchun batafsil bayon etilgan va har bir talabaning o‘z ijro repertuari o‘zi kasb qilib olgan musiqiy cholg‘ularda bayon etilishi lozim. Ushbu repertuar umumiy o‘rta ta’lim maktabining musiqa madaniyati fani Dalat ta’lim standarti, o‘quv dasturida ko‘rsatilgan maktab repertuariga mos kelishi kerak. Bunday faoliyat esa bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining ma’lum bir o‘quv yilida kasbiy bilimlarini takomillashtirish asosida qurilidi

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

lozim bo‘lgan ta’limiy jarayondir. Ta’lim standartlari, o‘quv manbalar, antologiyalar, usullar va kasbiy ijrochilik maktablarining ijro namunlarini o‘zlashtirish bo‘lajak musiqa o‘qituvchisning integrativ yondashular natijasi sifatida tavsiflanadi.

O‘quv dasturlarini tanlash juda keng, lekin har bir bugungi kun talabasi mazkur dasturlarni to‘la to‘kis o‘zlashtirishi va uni bajarishi shart hisoblanadi. Bo‘lajak musiqa o‘qituvchilari o‘zlarining musiqiy kasbiy pedagogik faoliyatlarida yana bir muhim masala ularning inson omili bilan ishlashlaridir, ya’ni ular “bolalarni sevishlari”, ularga to‘g‘ri muomila qilishlari, o‘zbek milliy musiqa merosi namunalarini bekami ko‘st yetkazishlari va shu asosida ta’limiy-tarbiyaviy ishlarni olib borishlari talab etiladi [5].

Bugungi kunda musiqa ta’limi musiqa maktabining boshqa maxsus fanlarini hisobga olmagan holda, faqat mutaxassislikka ega bo‘lgan musiqa to‘garagi sifatida qabul qilinadi. Ayrim turdagi o‘quvchilarni aniqlashga qaratilgan xilma-xil metodlarni o‘rganib chiqqach, bo‘lajak musiqa o‘qituvchisi o‘quvchi uchun o‘quv yili oxirida o‘zi uddalay oladigan, ayrim qiyinchiliklarni yengadigan va ijobiy natija beradigan dastur tanlaydi [6].

Tadqiqot ishini tahrirlash barobarida, musiqiy-nazariy hamda ijrochilik faoliyatlari komponentlari asoslari bir-biri bilan bog‘liq yo‘nalishlarga egaligi aniqlandi. Jumladan: intonatsiya va musiqaviy tasavvurlarni, qobiliyatlarni takomillashtirib borishda foydalanish akordlar, intervallar, diktantrlar va kichik musiqiy segmentlarning ovozini topish shular jumlasidandir. Olingan va o‘zlashtirilgan bilimlar, bilishning umumlashtirilgan va xulosalashtirilgan tahlili sifatida e’tirof etildi.

Musiqa ta’limi nazariyasining mohiyati, naqsh va tushunchalarning ta’riflari yuzasidan tahlil etilgan nazariy va metodologik qatlamdagi bilimlarni chuqurlashtirish bo‘lajak musia o‘qituvchilarining kasbiy tayyorlashda xuddi shunday integral yondashuvlarga asoslangan holda tovush momentlarini eshitish va aniqlash malakalariga ega bo‘lish. Bo‘lajak musiqa o‘qituvchisi musiqa ta’limida garmoniya bo‘limi muhim ahamiyatga ega.

Uyg‘unlik musiqa ta’limi va san’atining muhim tushunchalaridan biridir. So‘zning o‘zi musiqadan ancha tashqariga chiqadi, unda odamlar uyg‘unlikni go‘zallik va mutanosiblik deyishga asos bo‘ladi.

Yunonlar “uyg‘unlik” ni tinch hayot davrlari deb belgilaganlar. Musiqada uyg‘unlik asosiy xususiyat - simfoniyani ifoda etadi. Garmoniya musiqada ifodali vosita bo‘lib, u kuyga hamroh bo‘lgan ovozlar va akkordlardir. Ular kuy bilan nafaqat bir garmonik butunlikni tashkil etadi, balki uning tovushini qo‘llab-quvvatlaydi, to‘ldiradi va bezaydi.

Keyingi bo‘lim har qanday musiqa ijrochilar hamda bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining kasbiy mahoratining asosiy faoliyati bo‘lgan maxsus musiqiy cholg‘ular - mutaxassislikka bag‘ishlangan. Bo‘lajak musiqa o‘qituvchisining maxsus musiqiy cholg‘ularni o‘zlashtirish pedagogik amaliyotida ijrochilik mahoratini shakllantirish turli vazifalarni hal etishni ochib beradi.

Talabalar musiqiy cholg‘ularda ijro etilishini ta’milash borasida takomillashtirib borish, texnik va ishlash qiyinchiliklarini yengishda, yangi materialni o‘rganish asqotdi. Bo‘lajak

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

musiqa o‘qituchilarining olg‘u va xonandalik ijrochiligi an’analarini integral tariqasida foydalanishlari ularning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishga xizmat qildi.

Musiqa cholg‘ularni ijro etish hissiyot va his-tuyg‘ularni ifodalashga, ijodiy va badiiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi, o‘yin mahoratini oshiradi, vaqtni to‘g‘ri tashkil etishga xizmat qiladi, repertuar asarlarini mazmuniga moslashtirgan holda sahnalashtirishni yaxshilaydi, to‘g‘ri va chiroyli ovoz chiqaradi. Har bir musiqa ijrochisi bir birining ijrosini etishi, unga jo‘r bo‘lishi kerak, chunki o‘z-o‘zini tarbiyalash buni ta’minlaydi, ijro etish o‘yin va ko‘nikmalarni o‘zlashtirishning shaxsiy jarayoni bo‘lib, bu musiqiy cholg‘ularni egallash uchun katta tayyorgarlik va vaqt talab qiladi, musiqani ko‘paytirish yoki kuylash qobiliyati. Ijrochilik asarlarini eshitish tasavvurlari o‘rtasidagi munosabatlarni o‘rnatish, musiqa asarini tahlil qilish va tanlash, asarlarni yaratish va mahorat bilan bajarishga yordam beradi.

Hozirgi kunda dunyo ta’lim tizimida kompyuter texnologiyalarining ko‘proq tatbiqlaridan foydalanilmoqda, barcha yangiliklar jamiyat va zamon ehtiyojlari bilan amalga oshirilmoqda. Ushbu yangiliklar olingan bilimlar sifatini yaxshilaydi, kasbiy faoliyatni, talabalarning kasbiy malakasini oshiradi, ufqlarni kengaytiradi va shaxsni ham kreativ ijodini rivojlantiradi.

Musiqa ta’limi yo‘nalishi talabalarining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishda ularning o‘qish faoliyatida innovatsion texnologiyalarni joriy etish, musiqa muharriri kompyuter dastularidan unumli foydalanish, barcha kasbiy funksiyalarni bajarishda axborot turlarini integral birlashtirish maqsadga muvofiqdir. Bunda – vizual, eshitish, hissiy, audio-tovush, ilgari imkonsiz bo‘lgan, ya’ni o‘zi ijro etgan asarlarni sun’iy intelekt orqali eshitib ko‘rish, tegishli tavsiyalar olish, mashhur o‘zbek asarlarini topish qiyin, ayniqsa, haqiqiy shaklda tinglash va g‘oyalar asosan nazariy jihatdan shakllantirishga keng foydalanish zurur.

Musiqa ta’limi yo‘nalishida kompyuter texnologiyalaridan foydalanish ta’limning yangi pallasini, o‘qitishning yangi shakl va usullarini ifodalaydi. Kompyuter dasturlari, turli ta’lim platformalar Internet, Google, Yandex, Chat gpt va boshqalar yordamida ma’ruzalar, asar notalari, musiqa asarlarining MR3, YouTube va boshqalar yordamida eshitish,xuddi shuningdek, kerakli ma’lumotlarni qidiruvga kiritib, ko‘plab maqola va tezislardan foydalansa bo‘ladi. Bu yerda filtrni to‘g‘ri tanlash qobiliyati shakllanadi, kompyuter bilimi va dasturlarni qo‘llay olish bilimlarini o‘zlashtirishlari kerak bo‘ladi.

Multimedia san’ati olamining ham o‘ziga xos tarzda imkoniyatlari va samarali jihatlari ko‘p bo‘lib, uni to‘la his-tuyg‘ular, animatsiya, ko‘rgazmali tasvirlar, ovoz yo‘llari bilan to‘yintirib, tinglovchilar uchun yanada tushunarli bo‘lishiga xizmat qilmoqda. Bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining kasbiy tayyorgarligni takomillashtirishdagi integral yondashuvlardan yana biri - bu multimedia texnologiyalari yordamida ko‘plab dasturlar, shu jumladan ta’lim dasturlarini amalga oshirish, o‘quv dasturlarini bajarilishini ta’inlash, interfaol uslublarni shakllantirish, rivojlanish maqsadiga va dars mashg‘ulotlarining

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

samaradorligga erishishni ta’minlaydigan estetik shaklda taqdim etiladigan yondashuvlardir.

Ijrochilik bilan bog‘liq bo‘lgan auditoriya va auditoriyadan tashqaridagi o‘quv mashg‘ulotlarining dastlabki bosqichlarida talabalarning kundalik hayoti, bugungi globallashgan jamiyat ta’limi tizimida talaba-yoshlarni o‘qitishda, ulani kasbiy tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etib borayotgan o‘zbek xalqi musiqa merosidan bir oz chekinayotganimizga o‘xshaydi. Chunki, ushbu uzoqlashishda Respublikamizda faoliyat yuritayotan ommaviy axborot vositalari, shu jumladan radio, televidenieda tayyorlanayotgan ko‘rsatuvlar faqat va faqat g‘arb musiqasini, g‘arb raqslarini targ‘ibotiga xizmat qilayotgan musiqiy asarlarni ko‘p-ko‘p ko‘rsatayapti. Pirovard natijada esa Respublikamiz yoshlarining aksariyat qismi milliy musiqa sadosini, ohangini eshitmasdan targ‘ib qilinayotgan “g‘arb musiqasi” ohanglariga ko‘r-ko‘rona ergashib ketayapti.

Qolaversa, yoshlarimiz tomonidan “fonogrammada kuylash” an’anasini tobora chuqirlashib borayotganligi ham tabiiy ovozda ijro etuvchi mutaxassislar sonini tobora kamayib borishiga sabab bo‘lmoqda. Radio-televedeniedagi “g‘arb musiqasi” targ‘iboti yoshlarni kasbiy yoki milliy musiqa an’analari asosida tarbiyalashda, ularning milliy ijrochilik an’alarini o‘zlashtirishda salbiy ta’sir qilishi bilan bir qatorda, milliy musiqa merosi an’analaridagi ijrochilik ohangidan uzoqlashtirmoqda.

Yana bir muhim sabab, bugungi globallashgan dunyo talablari, ijtimoiy tarmoqlar, turli ko‘ngil ochar shou-musiqani keng targ‘iboti bo‘lmoqda. Ushbu say’-haakatlar ham yoshlarimizni milliy musiqiy qadriyatlardan uzoqlatiishning sabablaridandir. Afsuski, hozir o‘sib kelayotgan yoshlarimiz o‘zbek milliy musiqa merosi qadriyatlaridan yetarlicha ozuqlanmayotganligi yoki ularga bunday sharoitlarni yaratib bermasligimiz ertangi “milliy mentalitet”, “millatimizni azaliy o‘zligini” saqlash, o‘zlashtirish, sodiqlik bo‘lish kabi fazitalrga “shubha” uyg‘otib qolishi mumkin.

Ijodiy izlanishlarimizda ayrim turdagi vositalar mavjud bo‘lib, bu integral yondashuv asosida bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining kasbiy tayyorgarligida xalq musiqa merosi an’analaridan foydalanish, ushbu mavzuning asosiy metodlarini ko‘rsatib, ko‘rgazmali namoyish etish orqali ko‘p bilimlarni singdirish mumkinligini ko‘rsatmoqda. Keyingi paytlarda bir davrlar “ko‘chmanchi xalq” sifatida ya’ni, chorvachilik, dehqonchilik va hunarmandlik orasidan bir hududdan ikkinchi xududga ikkinchi xududdan uchinchi xududga va uchinchi xudaddan yana birinchi xududga ko‘chib yurish kabi ahoil o‘zining ijtimoiy kundalik hayotini kechirishi barobaridao‘zida bir qator an’ana, urf-odatlar, marosimlar va qadriyatlarni o‘zlashtirganligi tarixdan ma’lum.

Bunday sharoitda har bir urug‘, elat o‘zi uchun qulay sharoitni, qulay vositani tanlaydi, uning asoslarini, uslubini va kundalik ijtimoiy hayotidagi qulaylikni asoslaydi. Hatto, o‘zining milliy musiqasi va cholg‘usiga sadoqatliligini milliy cholg‘ulardan o‘zi yoqtirganini uyiga saqlashi, bu ularniing milliy mentalitetini o‘zgarmasligi bilan izohlanadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

1. Archajnikova L.G. Professiya - uchitel muzыki: Kn. dlya uchitelya [Tekst] / L. G. Archajnikova. - M.: Prosvещenie, 1984. - 111 s.
2. Aryutkin V.B. Formirovanie sposobnosti k samoorganizatsii, samoupravleniyu i samoregulyatsii u budushhego pedagoga-muzыkanta: avtoref. diss. ... kand. ped. nauk: 13.00.01 / V. B. Aryutkin. - Kazan, gos. ped. un-t. - Kazan, 1998.-22 s.
3. Abdullina A.A. Sistema professionalnoy podgotovki studentov muzыkalno-pedagogicheskogo fakulteta k nravstvenno-esteticheskomu vospitaniyu shkolnikov sredstvami muzыki: avtoref. dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.01 / A. A. Abdullina; Kaz. gos. ped. in-t. - Kazan, 1994. - 17 s.
4. Maykovskaya L.S. Fenomen etnokulturnoy tolerantnosti v muzыkalnoykulture i obrazovanii: monografiya / L. S. Maykovskaya. - M.: Graf-Press, 2008. - 260 s.
5. 5. Muxsinova M.M O`zbek xalq qo`shiqlarini o`rgatishda, Musiqa asarlari taxlili muammolari In Volume 2, Issue 11 of International Bulletin of Applied Sciences and Technology nomli xalqaro jurnal 16.11.22 ISSN: 2750-3402.
6. Panjiyev Q.B. O‘zbek xalq qo‘shiqlari vositasida bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish. Ped fan doktori dissertatsiyasi. T.: 2022. 298

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

BO‘LAJAK TEXNOLOGIK TA’LIM O‘QITUVCHILARINING KASBIY TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISHDA INTEGRATIV TA’LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH.

Kenjayeva Ro‘za Hajiboy qizi, Nizomiy nomidagi O‘zbekiston milliy pedagogika universiteti mustaqil tadqiqotchisi.

Annotatsiya

KIRISH: zamonaviy ta’limda ishlab chiqarish va texnologiyalarning raqamlashtirilishi bo‘lajak texnologik ta’lim o‘qituvchilaridan fanlararo bilimlarni kompleks qo‘llashni talab etmoqda.

MAQSAD: bo‘lajak texnologik ta’lim o‘qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishda integrativ ta’lim texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlarini asoslash va amaliy qo‘llash mexanizmini ishlab chiqish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda mahalliy (N.A. Muslimov, U.Sh. Begimqulov va b.) hamda xorijiy (R.W. Bybee, T.R. Kelley va b.) olimlarning STEM/STEAM hamda kasbiy kompetentlik yondashuvlariga oid qarashlari tahlil qilinib, nazariy tahlil, qiyosiy taqqoslash va pedagogik modellashtirish metodlaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: muammoli, loyiha asosidagi, raqamli hamda hamkorlikdagi integrativ ta’lim texnologiyalarining kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishdagi o‘rni umumlashtirildi hamda 7 bosqichli ("kasbiy muammoni aniqlash → zarur bilimlarni belgilash → fanlararo integratsiya → amaliy loyihalash → raqamli/amaliy modellashtirish → sinov va takomillashtirish → refleksiya") bosqichma-bosqich amaliy mexanizm taklif etildi.

XULOSA: integrativ ta’lim texnologiyalarini tizimli qo‘llash bo‘lajak o‘qituvchilarning bilimlarni alohida o‘zlashtirishdan ularni murakkab kasbiy vazifalarda kompleks va ijodiy qo‘llash darajasiga o‘tishini ta’minlaydi.

Kalit so‘zlar: texnologik ta’lim, kasbiy tayyorgarlik, integrativ ta’lim, fanlararo integratsiya, kasbiy kompetensiya, loyiha texnologiyasi, muammoli ta’lim, raqamli modellashtirish.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕГРАТИВНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ.

Кенджева Рузе Хаджибой кызы, независимый исследователь Национального педагогического университета Узбекистана имени Низами.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: цифровизация производства и развитие технологий в современном обществе требуют от будущих учителей технологического образования комплексного применения междисциплинарных знаний.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ЦЕЛЬ: обоснование педагогического потенциала использования интегративных образовательных технологий и разработка механизма их применения в процессе профессиональной подготовки будущих учителей технологического образования.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: методологическую основу исследования составили труды отечественных (Н.А. Муслимов, У.Ш. Бегимкулов и др.) и зарубежных (R.W. Bybee, T.R. Kelley и др.) ученых в области STEM/STEAM-подходов и профессиональной компетентности, а также методы системного анализа, сравнительного сопоставления и педагогического моделирования.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: раскрыта роль проблемных, проектных, цифровых и командных интегративных технологий, а также предложен 7-этапный механизм их реализации ("определение проблемы → отбор знаний → интеграция → проектирование → моделирование → апробация → рефлексия").

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: систематическое применение интегративных образовательных технологий обеспечивает переход будущих педагогов от изолированного усвоения знаний к их комплексному и творческому применению в реальной профессиональной деятельности.

Ключевые слова: технологическое образование, профессиональная подготовка, интегративное обучение, междисциплинарная интеграция, профессиональная компетентность, проектная технология, проблемное обучение, цифровое моделирование.

USE OF INTEGRATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN IMPROVING THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TECHNOLOGICAL EDUCATION TEACHERS.

Kenjayeva Ro'za Hajiboy qizi, independent researcher at the National Pedagogical University of Uzbekistan named after Nizami.

Annotation

INTRODUCTION: the digitalization of production and technological advancements in modern society necessitate the complex application of interdisciplinary knowledge by pre-service technology teachers.

AIM: to substantiate the pedagogical potential of integrative educational technologies and develop a step-by-step implementation mechanism for enhancing the professional training of prospective technology teachers.

MATERIALS AND METHODS: the research relied on a synthesis of Uzbek (N.A. Muslimov, U.Sh. Begimkulov, etc.) and foreign (R.W. Bybee, T.R. Kelley, etc.) frameworks concerning STEM/STEAM approaches and professional competence, employing theoretical analysis, comparative mapping, and pedagogical modeling.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

DISCUSSION AND RESULTS: the role of problem-based, project-based, digital, and collaborative integrative technologies in competency development was structured, and a 7-step operational framework ("identifying professional problem → determining required knowledge → interdisciplinary integration → practical design → digital/physical modeling → testing and refinement → reflection") was proposed.

CONCLUSION: the systematic deployment of integrative educational technologies enables pre-service teachers to transition from fragmented knowledge acquisition to the functional and creative resolution of complex professional tasks.

Keywords: technology education, professional preparation, integrative learning, interdisciplinary integration, professional competence, project-based learning, problem-based learning, digital modeling.

Zamonaviy jamiyatda texnika va texnologiyalarning jadal rivojlanishi, ishlab chiqarish jarayonlarining raqamlashtirilishi hamda yangi kasblarning shakllanishi pedagog kadrlar tayyorgarligiga qo‘yiladigan talablarni tubdan o‘zgartirmoqda. Ayniqsa, texnologik ta’lim yo‘nalishida tahsil olayotgan bo‘lajak o‘qituvchilardan nafaqat texnologik bilim va amaliy ko‘nikmalarga, balki muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, fanlararo bilimlardan foydalanish, zamonaviy raqamli vositalarni qo‘llash, ijodiy va konstruktiv qarorlar qabul qilish kompetensiyalariga ega bo‘lish talab etilmoqda.

Bugungi texnologik ta’lim o‘qituvchisi mehnat ta’limi yoki texnologik operatsiyalarni o‘rgatuvchi mutaxassis sifatida emas, balki o‘quvchilarning texnik, ijodiy, muhandislik va amaliy faoliyatini tashkil etuvchi pedagog sifatida namoyon bo‘ladi. Shu sababli uning kasbiy tayyorgarligi mazmuni turli fanlar o‘rtasidagi uzviy aloqadorlikni ta’minlashga yo‘naltirilishi lozim.

Kasbiy ta’limning nazariya va amaliyot birligi asosida tashkil etilishi bo‘lajak mutaxassisning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishning muhim sharti hisoblanadi. N.A. Muslimov tomonidan bo‘lajak mutaxassislarning kasbiy tayyorgarligi masalalarini tadqiq etishda nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg‘unlashtirishga alohida e’tibor qaratilgan [1].

Texnologik ta’limda mazkur yondashuv yanada muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki mahsulot yaratish, konstruksiya ishlab chiqish, texnologik jarayonni rejalashtirish yoki muayyan muammoni hal etish jarayonida matematika, fizika, chizmachilik, informatika, dizayn va texnologiyaga oid bilimlardan bir vaqtning o‘zida foydalanish zarur bo‘ladi. Shu nuqtayi nazardan, integrativ ta’lim texnologiyalari bo‘lajak texnologik ta’lim o‘qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishning samarali vositalaridan biri sifatida qaralishi mumkin. Integrativ ta’lim talabaning turli fanlardan olgan bilimlarini alohida-alohida eslab qolishiga emas, balki ularni yagona amaliy yoki kasbiy vazifani bajarish jarayonida o‘zaro bog‘lashiga imkon beradi. Bu esa kasbiy faoliyat uchun zarur

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

bo‘lgan tizimli fikrlash, muammoni kompleks hal qilish, mustaqil qaror qabul qilish va ijodiy yondashuvni rivojlantiradi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi Bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi, kompetentligini rivojlantirish va zamonaviy ta’lim texnologiyalaridan foydalanish masalalari O‘zbekiston pedagogika fanida keng tadqiq etilgan. N.A. Muslimovning ilmiy tadqiqotlarida bo‘lajak mutaxassislarni kasbiy faoliyatga tayyorlash, kasbiy kompetentlikni shakllantirish va ta’lim jarayonida nazariya bilan amaliyotning uzviyligini ta’minlash masalalari yoritilgan [1].

Ushbu yondashuv texnologik ta’lim uchun ham muhim bo‘lib, talabaning egallagan bilimlarini real kasbiy vaziyatlarda qo‘llay olishi uning tayyorgarligining muhim ko‘rsatkichi hisoblanadi. N.A. Muslimov va M.H. Usmonboyevalarning tadqiqotlarida pedagogik kompetentlik va kreativlik masalalari tahlil qilinib, zamonaviy pedagogning kasbiy faoliyatida ijodiy fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish va muammoli vaziyatlarni hal qilish qobiliyatlarining ahamiyati asoslangan [2].

O.A. Qo‘ysinov tomonidan bo‘lajak mehnat ta’limi o‘qituvchilarini tayyorlash masalalarida mustaqil ta’lim va kasbiy-amaliy faoliyatning ahamiyati tadqiq etilgan [3]. Mazkur yondashuv integrativ ta’lim uchun ham muhimdir, chunki fanlararo bilimlarni birlashtirish talabaning mustaqil izlanishi, ma’lumotlarni tanlashi va ulardan maqsadli foydalanishini talab qiladi. O‘.Q. Tolipov va M.H. Usmonboyevalarning pedagogik texnologiyalarga oid ishlarida ta’lim jarayonini oldindan loyihalash, ta’lim oluvchining faol ishtirokini ta’minlash va kutilayotgan natijaga yo‘naltirilgan pedagogik jarayonni tashkil etish masalalari yoritilgan [4].

U.Sh. Begimqulov pedagogik ta’lim jarayonlarini axborotlashtirishning nazariy va amaliy asoslarini tadqiq etib, zamonaviy pedagog tayyorgarligida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish zarurligini asoslagan [5]. Ushbu qarash texnologik ta’limda raqamli modellashtirish, grafik dasturlar va elektron ta’lim vositalaridan foydalanish bilan bevosita bog‘liq.

Xorijiy tadqiqotlarda ham fanlararo integratsiya va loyiha asosida ta’limga alohida e’tibor qaratilgan. R.W. Bybee STEM ta’limida fan, texnologiya, muhandislik va matematika bilimlarining real muammolarni hal qilish jarayonida integratsiyalashuvini muhim omil sifatida ko‘rsatadi [6].

T.R. Kelley va J.G. Knowles integrativ STEM ta’limining konseptual asoslarini ishlab chiqib, turli fanlarga oid bilimlarning real kontekstga asoslangan vazifalar orqali birlashtirilishi o‘quvchilarning amaliy va muhandislik faoliyatini rivojlantirishini ta’kidlaydilar [7]. E. Perignat va J. Katz-Buonincontro STEAM ta’limiga oid tadqiqotlarida fan, texnologiya, muhandislik, san’at va matematikaning integratsiyasi ijodkorlik va muammoni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantirish imkoniyatlarini ko‘rsatadilar [8]. S. Bell loyiha asosida ta’limni talabaning mustaqil izlanishi, hamkorlik qilishi va amaliy mahsulot yaratishi bilan bog‘laydi [9]. Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, kasbiy kompetentlik, mustaqil ta’lim, loyiha faoliyati, raqamli texnologiyalar va fanlararo integratsiyaning pedagogik

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

imkoniyatlari alohida yo‘nalishlarda yetarlicha o‘rganilgan. Biroq bo‘lajak texnologik ta’lim o‘qituvchilarining kasbiy tayyorgarligida mazkur imkoniyatlarni yagona integrativ pedagogik mexanizm sifatida birlashtirish masalasi yanada chuqurroq metodik yondashuvni talab qiladi.

Mazkur maqolada aynan shu masalaga e’tibor qaratilib, integrativ ta’lim texnologiyalarining kasbiy tayyorgarlik bilan bog‘lanish mexanizmi taklif etiladi.

Tadqiqotda nazariy tahlil, qiyosiy taqqoslash, tizimlashtirish, umumlashtirish va pedagogik modellashtirish metodlaridan foydalanildi. Nazariy tahlil yordamida mahalliy va xorijiy olimlarning integrativ ta’lim, kasbiy tayyorgarlik, pedagogik kompetentlik, loyiha asosida ta’lim va STEM/STEAM yondashuvlariga oid ilmiy qarashlari o‘rganildi. Qiyosiy taqqoslash metodi an’anaviy va integrativ tashkil etilgan ta’lim faoliyatining o‘ziga xos jihatlarini aniqlashga xizmat qildi. Tizimlashtirish orqali texnologik ta’limda qo‘llanishi mumkin bo‘lgan integrativ ta’lim texnologiyalari va ularning kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishdagi imkoniyatlari guruhlandi. Pedagogik modellashtirish asosida integrativ ta’lim texnologiyalarini kasbiy tayyorgarlik jarayoniga tatbiq etishning bosqichma-bosqich modeli ishlab chiqildi. Tadqiqot metodologiyasining asosini fanlararo integratsiya, kompetensiyaviy yondashuv, faoliyatga yo‘naltirilgan ta’lim va amaliy-kasbiy yondashuv tashkil etdi.

Tahlil va natijalar Bo‘lajak texnologik ta’lim o‘qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishda integrativ ta’lim texnologiyalaridan foydalanish, avvalo, texnologik ta’limning o‘ziga xos mazmunidan kelib chiqadi. Texnologik faoliyat o‘z tabiatiga ko‘ra ko‘p komponentli jarayon hisoblanadi. Biror mahsulotni yaratish uchun uning konstruksiyasini ishlab chiqish, material xususiyatlarini hisobga olish, o‘lchamlarni aniqlash, texnologik jarayonni rejalashtirish, tashqi ko‘rinishini loyihalash va natijani baholash talab etiladi. Demak, bitta amaliy vazifaning o‘zida bir nechta fanlarga oid bilimlar ishtirok etadi.

Masalan, talaba maktab o‘quvchilari uchun funksional va ekologik xavfsiz o‘quv qurolini ishlab chiqishi kerak bo‘lsa, u:

matematika bilimlaridan o‘lcham va nisbatlarni aniqlashda;
fizikadan material va mexanik xususiyatlarni baholashda;
informatika bilimlaridan raqamli model yaratishda;
chizmachilikdan grafik tasvirni ishlab chiqishda;
texnologiyadan material va ishlov berish usullarini tanlashda;
dizayn elementlaridan mahsulotning estetik jihatlarini belgilashda foydalanadi.

Bu jarayonda fanlar bir-biridan ajralgan holda emas, balki yagona amaliy natijaga yo‘naltirilgan holda qo‘llanadi.

1.1-jadval

Bo‘lajak texnologik ta’lim o‘qituvchilarining kasbiy tayyorgarligida integrativ ta’lim texnologiyalarining imkoniyatlari.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Integrativ texnologiya	Asosiy faoliyat	Shakllantiriladigan kasbiy sifat
Muammoli-integrativ ta’lim	Kasbiy muammoni turli fanlar asosida tahlil qilish	Tizimli va analitik fikrlash
Loyiha texnologiyasi	G‘oya, loyiha va amaliy mahsulot yaratish	Loyihalash va ijodiy kompetentlik
Raqamli-integrativ faoliyat	Raqamli modellashtirish va texnologik yechimlarni ishlab chiqish	Raqamli-texnologik kompetentlik
Hamkorlikdagi integrativ faoliyat	Guruhli loyiha va vazifalarni taqsimlash	Kommunikativ va tashkiliy kompetentlik

1-jadvaldan ko‘rinadiki, integrativ texnologiyalarning har biri bo‘lajak o‘qituvchining turli kasbiy sifatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ularni bir-biridan alohida emas, balki o‘zaro bog‘liq holda qo‘llash yanada yuqori pedagogik natija berishi mumkin. Hamkorlikdagi integrativ faoliyat Bo‘lajak texnologik ta’lim o‘qituvchisining kasbiy faoliyati ko‘pincha jamoaviy ishlashni talab qiladi. Shu sababli integrativ loyihalarni kichik guruhlarda tashkil etish ham muhim pedagogik imkoniyat hisoblanadi. Guruhdagi talabalar loyiha doirasida tadqiqotchi, konstruktor, texnolog, dizayner, raqamli model yaratuvchi yoki taqdimotchi kabi vazifalarni bajarishi mumkin.

Bunday taqsimot orqali talaba nafaqat o‘z vazifasini bajaradi, balki umumiy natijaga boshqa ishtirokchilarning faoliyati qanday ta’sir qilishini ham anglaydi.

Bu esa kelajakdagi texnologik ta’lim o‘qituvchisida kommunikativ, tashkiliy va jamoani boshqarish kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Integrativ ta’lim texnologiyalarini qo‘llash mexanizmi Olib borilgan nazariy tahlil asosida bo‘lajak texnologik ta’lim o‘qituvchilarining kasbiy tayyorgarligida integrativ ta’lim texnologiyalaridan foydalanishning quyidagi ketma-ketligi taklif etiladi:

1-bosqich – kasbiy muammoni aniqlash.

Talabaga real kasbiy yoki texnologik vaziyatga asoslangan muammo beriladi.

2-bosqich – zarur bilimlarni aniqlash.

Talaba muammoni hal qilish uchun qaysi fanlarga oid bilimlar zarurligini belgilaydi.

3-bosqich – fanlararo integratsiya.

Tanlangan bilimlar yagona amaliy vazifani bajarishga yo‘naltiriladi.

4-bosqich – amaliy loyihalash.

Talaba g‘oya ishlab chiqadi, variantlarni taqqoslaydi va konstruktiv yechimni tanlaydi.

5-bosqich – raqamli yoki amaliy modellashtirish.

Tanlangan yechim model, chizma yoki prototip shaklida ishlab chiqiladi.

6-bosqich – sinov va takomillashtirish.

Yaratilgan yechim tekshiriladi, aniqlangan kamchiliklar tahlil qilinadi va zarur o‘zgartirishlar kiritiladi.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

7-bosqich – refleksiya.
Talaba o‘z faoliyati, tanlagan yechimi va erishilgan natijani tahlil qiladi.

Mazkur mexanizmning muhim jihati shundaki, talaba turli fanlarga oid bilimlarni shunchaki bir mashg‘ulotda qo‘shmaydi. Ularni aniq kasbiy muammoni hal qilish uchun funksional ravishda birlashtiradi. Bu jihat integrativ ta’limning oddiy fanlararo bog‘lanishdan farqini belgilaydi. Integrativ ta’lim jarayonida o‘qituvchining roli ham o‘zgaradi. O‘qituvchi tayyor bilim va yechimni beruvchi emas, balki kasbiy muammoni shakllantiruvchi, talabaning izlanishini yo‘naltiruvchi, maslahat beruvchi va natijani baholovchi subyekt sifatida ishtirok etadi.

Talabaning roli esa tayyor topshiriqni bajaruvchidan mustaqil tahlil qiluvchi, loyihalovchi va qaror qabul qiluvchi subyektga o‘zgaradi.

Shu sababli integrativ ta’limning samaradorligini faqat o‘zlashtirilgan bilim hajmi bilan emas, balki talabaning ushbu bilimlarni yangi kasbiy vaziyatga ko‘chira olish qobiliyati bilan baholash lozim.

Integrativ faoliyat natijasida quyidagi kasbiy sifatlarning rivojlanishi kutiladi:
tizimli va analitik fikrlash;
muammoli vaziyatni tahlil qilish;
fanlararo bilimlardan foydalanish;
mustaqil qaror qabul qilish;
loyihalash va modellashtirish;
raqamli vositalardan foydalanish;
ijodiy yondashuv;
jamoada ishlash;
o‘z faoliyatini refleksiv baholash.

Demak, integrativ ta’lim texnologiyalarining asosiy pedagogik imkoniyati alohida bilimlarni ko‘paytirish emas, balki mavjud bilimlarni kasbiy faoliyatda birlashtirish va amaliy natijaga aylantirish imkonini berishdan iborat. Tadqiqot natijalari bo‘lajak texnologik ta’lim o‘qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishda integrativ ta’lim texnologiyalaridan foydalanish muhim pedagogik imkoniyatlarga ega ekanligini ko‘rsatdi. Birinchidan, texnologik ta’lim mazmuni o‘z tabiatiga ko‘ra fanlararo xarakterga ega bo‘lib, unda texnologik, muhandislik, matematik, tabiiy-ilmiy, axborot va ijodiy bilimlardan kompleks foydalanish talab etiladi.

Ikkinchidan, integrativ ta’limni samarali tashkil etish uchun fanlarni mexanik tarzda birlashtirish emas, balki ularni yagona kasbiy muammoni hal qilishga yo‘naltirish zarur. Uchinchidan, muammoli ta’lim, loyiha texnologiyasi, raqamli modellashtirish va hamkorlikdagi faoliyatni o‘zaro uyg‘unlashtirish bo‘lajak texnologik ta’lim o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi. To‘rtinchidan, integrativ topshiriqlarni real kasbiy vaziyatlarga yaqinlashtirish talabalarning nazariy bilimlarni amaliy faoliyatga ko‘chirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Beshinchidan, integrativ ta’lim jarayonida

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

o‘qituvchining maslahatchi va tashkilotchi, talabaning esa faol, mustaqil va mas’uliyatli subyekt sifatidagi roli kuchaytirilishi lozim.

Oltinchidan, integrativ faoliyatni “kasbiy muammo – zarur bilimlarni aniqlash – fanlararo bog‘lash – loyihalash – modellashtirish – sinov – takomillashtirish – refleksiya” ketma-ketligida tashkil etish maqsadga muvofiq.

Yettinchidan, bo‘lajak texnologik ta’lim o‘qituvchilarining tayyorgarligini baholashda faqat yakuniy mahsulotni emas, balki talabaning muammoni tahlil qilishi, turli fanlarga oid bilimlarni birlashtirishi, konstruktiv qaror qabul qilishi va o‘z faoliyatini baholay olishi ham hisobga olinishi kerak.

Shunday qilib, integrativ ta’lim texnologiyalaridan foydalanish bo‘lajak texnologik ta’lim o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonini bilimlarni alohida o‘zlashtirishdan ularni kompleks kasbiy faoliyatda qo‘llash darajasiga olib chiqadi. Mazkur yondashuv bo‘lajak pedagogning kasbiy kompetentligini, ijodiy va tizimli fikrlashini hamda zamonaviy texnologik muammolarni mustaqil hal qilish qobiliyatini rivojlantirish uchun metodik asos bo‘lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Muslimov, N.A. Kasb ta’limi pedagogikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya.
2. Muslimov, N.A., Usmonboyeva, M.H. Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari. – Toshkent.
3. Qo‘ysinov, O.A. Bo‘lajak mehnat ta’limi o‘qituvchilarini tayyorlashda mustaqil ta’limning pedagogik-psixologik ahamiyati // Ta’lim texnologiyalari. – Toshkent, 2007. – №1. – B. 31–32.
4. Tolipov, O‘.Q., Usmonboyeva, M.H. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent: Fan, 2006.
5. Begimqulov, U.Sh. Pedagogik ta’lim jarayonlarini axborotlashtirishni tashkil etish va boshqarish nazariyasi va amaliyoti. Pedagogika fanlari doktori dissertatsiyasi. – Toshkent, 2007.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

DIDACTIC OPPORTUNITIES OF CHATGPT AND OTHER AI PLATFORMS IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING.

Tog'ayeva Muattar Bahodir qizi, Alfraganus University, English teacher, foreign language department, Chirchik state pedogical university independent researcher.
m.togayeva@afu.uz
ORCID:0009-0006-7587-5591

Annotation

INTRODUCTION: the rapid development of digital technologies and the widespread integration of artificial intelligence-based tools into the educational process have created new pedagogical opportunities for improving foreign language teaching methodology, particularly English language instruction. In particular, generative artificial intelligence platforms such as ChatGPT, along with speech recognition technologies, automated writing assessment tools, and adaptive learning technologies, are becoming important didactic tools for organizing instruction according to students' individual needs, providing immediate feedback, developing oral and written language skills, adapting learning materials, and supporting independent learning activities. At the same time, the use of artificial intelligence in education raises a number of pedagogical and ethical challenges related to inaccurate or unreliable information, fabricated sources, academic integrity, data privacy, copyright, and equal access to technology. Therefore, developing principles for the purposeful, critical, and responsible use of artificial intelligence in the preparation of future English language teachers at pedagogical universities, as well as identifying its didactic potential as a means of enhancing educational effectiveness rather than replacing the professional role of teachers, represents one of the current priorities in educational research.

AIM: the purpose of this study is to examine the didactic opportunities of ChatGPT and other artificial intelligence platforms in English language teaching at a pedagogical university in Uzbekistan. The research focuses on the potential of AI to support personalized learning, immediate feedback, language-skill development, lesson-material creation, learner autonomy, and differentiated instruction. It also aims to identify the pedagogical, ethical, and institutional conditions required for effective AI integration, including output verification, data privacy, academic integrity, equitable technological access, and the continuing role of teachers and peer interaction.

MATERIALS AND METHODS: the study employed a mixed-methods, quasi-experimental design involving undergraduate English language education students and their instructors. The experimental group completed structured activities using ChatGPT, speech-recognition applications, automated writing tools, and adaptive learning platforms, while the comparison group studied comparable content through conventional instructional methods. Data were collected through diagnostic and final language tasks, analytical assessment rubrics, questionnaires, classroom observations, learner journals, digital

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

portfolios, focus-group discussions, and semi-structured interviews. Quantitative data were analyzed comparatively, while qualitative materials were coded thematically and triangulated. Students were required to verify AI outputs, disclose assistance, protect sensitive information, and retain responsibility for their submitted work.

DISCUSSION AND RESULTS: the findings showed that structured AI-assisted instruction supported stronger development in productive language skills, vocabulary use, revision practices, confidence, and learner autonomy. Students valued the ability to receive personalized explanations, practice speaking in a low-pressure environment, adapt task difficulty, and obtain immediate feedback. Future teachers also used AI effectively to create lesson ideas, role-play scenarios, adapted texts, and differentiated exercises. However, the study identified inaccurate explanations, fabricated references, culturally inappropriate content, unnatural language suggestions, unequal technological access, and uncertainty about acceptable AI assistance. The results indicate that AI platforms are most effective when students first attempt tasks independently, critically evaluate generated responses, consult reliable sources, discuss alternatives with peers, and receive teacher guidance.

CONCLUSION: ChatGPT and other AI platforms offer significant didactic opportunities for English language teaching, but their educational effectiveness depends on purposeful and ethically responsible integration. AI can supplement instruction through personalization, formative feedback, conversational practice, material adaptation, and independent learning; however, it cannot replace professional teacher judgment or authentic human communication. Pedagogical universities should develop clear policies on privacy, authorship, disclosure, copyright, assessment, and academic integrity while providing instructors and students with systematic AI-literacy training. When AI-supported activities are aligned with learning objectives and combined with verification, reflection, collaboration, and teacher supervision, these technologies can strengthen language competence and prepare future English teachers for responsible professional practice.

Keywords: ChatGPT, artificial intelligence, English language teaching, generative AI, personalized learning, automated feedback, language competence, digital pedagogy, academic integrity, teacher education.

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ CHATGPT И ДРУГИХ ПЛАТФОРМ С ИСКУССТВЕННЫМ ИНТЕЛЛЕКТОМ В ПРЕПОДАВАНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА.

Тогаева Муаттар Баходир кизи, Alfraganus University, преподаватель английского языка, кафедра иностранных языков, Чирчикский государственный педагогический университет,
независимый исследователь.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в условиях стремительного развития цифровых технологий и широкого внедрения инструментов на основе искусственного интеллекта в

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

образовательный процесс открываются новые педагогические возможности для совершенствования методики преподавания иностранных языков, в частности английского языка. Особенно генеративные платформы искусственного интеллекта, такие как ChatGPT, а также технологии распознавания речи, автоматизированной оценки письменных работ и адаптивного обучения становятся важными дидактическими средствами, позволяющими организовать обучение с учетом индивидуальных потребностей студентов, обеспечивать оперативную обратную связь, развивать навыки устной и письменной речи, адаптировать учебные материалы и поддерживать самостоятельную учебную деятельность. Вместе с тем использование искусственного интеллекта в образовательном процессе порождает ряд педагогических и этических проблем, связанных с недостоверной или ошибочной информацией, фиктивными источниками, академической добросовестностью, конфиденциальностью данных, авторскими правами и равным доступом к технологиям. В связи с этим разработка принципов целенаправленного, критического и ответственного использования искусственного интеллекта в процессе подготовки будущих учителей английского языка в педагогических университетах, а также определение его дидактического потенциала как средства повышения эффективности обучения, а не замены профессиональной деятельности преподавателя, является одной из актуальных научно-педагогических задач.

ЦЕЛЬ: целью данного исследования является изучение дидактических возможностей ChatGPT и других платформ с искусственным интеллектом в преподавании английского языка в педагогическом университете Узбекистана. Исследование сосредоточено на потенциале ИИ для поддержки персонализированного обучения, мгновенной обратной связи, развития языковых навыков, создания учебных материалов, автономии учащихся и дифференцированного обучения. Исследование также направлено на выявление педагогических, этических и институциональных условий, необходимых для эффективной интеграции ИИ, включая проверку результатов, конфиденциальность данных, академическую честность, равный доступ к технологиям и сохраняющуюся роль преподавателей и взаимодействия между сверстниками.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использовался смешанный квазиэкспериментальный дизайн с участием студентов бакалавриата, изучающих английский язык и литературу, и их преподавателей. Экспериментальная группа выполняла структурированные задания с использованием ChatGPT, приложений распознавания речи, автоматизированных инструментов для письма и адаптивных обучающих платформ, в то время как контрольная группа изучала аналогичный контент с помощью традиционных методов обучения. Данные собирались с помощью диагностических и итоговых языковых заданий, аналитических оценочных критериев, анкет, наблюдений за занятиями, дневников учащихся, цифровых портфолио, фокус-групповых дискуссий и полуструктурированных интервью.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Количественные данные анализировались сравнительно, а качественные материалы кодировались тематически и подвергались триангуляции. Студенты должны были проверять результаты работы ИИ, сообщать о полученной помощи, защищать конфиденциальную информацию и нести ответственность за представленную работу.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты показали, что структурированное обучение с использованием ИИ способствовало более эффективному развитию продуктивных языковых навыков, использованию лексики, практике редактирования, уверенности в себе и самостоятельности учащихся. Студенты высоко оценили возможность получать персонализированные объяснения, практиковать разговорную речь в непринужденной обстановке, адаптировать сложность заданий и получать немедленную обратную связь. Будущие учителя также эффективно использовали ИИ для создания идей уроков, сценариев ролевых игр, адаптированных текстов и дифференцированных упражнений. Однако исследование выявило неточные объяснения, сфабрикованные ссылки, культурно неадекватный контент, неестественные языковые предложения, неравный доступ к технологиям и неуверенность в приемлемости помощи ИИ. Результаты показывают, что платформы ИИ наиболее эффективны, когда студенты сначала пытаются выполнить задания самостоятельно, критически оценивают полученные ответы, консультируются с надежными источниками, обсуждают альтернативы со сверстниками и получают руководство учителя.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: ChatGPT и другие платформы ИИ предоставляют значительные дидактические возможности для преподавания английского языка, но их эффективность в образовании зависит от целенаправленной и этически ответственной интеграции. Искусственный интеллект может дополнять обучение посредством персонализации, формирующей обратной связи, разговорной практики, адаптации материалов и самостоятельного обучения; однако он не может заменить профессиональное суждение преподавателя или подлинное человеческое общение. Педагогические университеты должны разработать четкие правила в отношении конфиденциальности, авторства, раскрытия информации, авторского права, оценки и академической честности, одновременно обеспечивая преподавателей и студентов систематической подготовкой по использованию ИИ. Когда поддерживаемые ИИ виды деятельности согласованы с целями обучения и сочетаются с проверкой, рефлексией, сотрудничеством и контролем со стороны преподавателей, эти технологии могут укрепить языковую компетенцию и подготовить будущих учителей английского языка к ответственной профессиональной практике.

Ключевые слова: ChatGPT, искусственный интеллект, преподавание английского языка, генеративный ИИ, персонализированное обучение,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

автоматизированная обратная связь, языковая компетенция, цифровая педагогика, академическая честность, педагогическое образование.

INGLIZ TILINI O‘QITISHDA CHATGPT VA BOSHQA SUN’IY INTELLEKT PLATFORMALARINING DIDAKTIK IMKONIYATLARI.

Togəayeva Muattar Bahodir qizi, Alfraganus University, xorijiy tillar kafedrasi ingliz tili o‘qituvchisi, Chirchiq davlat pedagogika universiteti mustaqil tadqiqotchi.

Annotatsiya

KIRISH: bugungi kunda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi va sun’iy intellektga asoslangan vositalarning ta’lim jarayoniga keng kirib kelishi xorijiy tillarni, xususan, ingliz tilini o‘qitish metodikasini takomillashtirish uchun yangi pedagogik imkoniyatlarni yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, ChatGPT kabi generativ sun’iy intellekt platformalari hamda nutqni aniqlash, avtomatlashtirilgan yozuvni baholash va adaptiv ta’lim texnologiyalari talabalarning individual ehtiyojlariga mos ta’limni tashkil etish, tezkor fikr-mulohaza berish, og‘zaki va yozma nutq ko‘nikmalarini rivojlantirish, o‘quv materiallarini moslashtirish hamda mustaqil ta’lim faoliyatini qo‘llab-quvvatlashda muhim didaktik vositaga aylanmoqda. Shu bilan birga, sun’iy intellektdan ta’lim jarayonida foydalanish noto‘g‘ri yoki ishonchsiz axborot, soxta manbalar, akademik halollik, ma’lumotlar maxfiyligi, mualliflik huquqi va texnologiyalardan teng foydalanish imkoniyati kabi qator pedagogik va axloqiy muammolarni ham yuzaga keltirmoqda. Shu sababli pedagogika universitetlarida bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonida sun’iy intellekt imkoniyatlaridan maqsadli, tanqidiy va mas’uliyatli foydalanish tamoyillarini ishlab chiqish hamda uning o‘qituvchi faoliyatini almashtiruvchi emas, balki ta’lim samaradorligini oshiruvchi vosita sifatidagi didaktik salohiyatini aniqlash dolzarb ilmiy-pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning maqsadi O‘zbekiston pedagogika universitetida ingliz tilini o‘qitishda ChatGPT va boshqa sun’iy intellekt platformalarining didaktik imkoniyatlarini o‘rganishdan iborat. Tadqiqot sun’iy intellektning shaxsiylashtirilgan ta’lim, tezkor fikr-mulohaza, til ko‘nikmalarini rivojlantirish, o‘quv materiallarini yaratish, talabalarning mustaqilligini oshirish va differensiallashtirilgan ta’limni qo‘llab-quvvatlash imkoniyatlariga qaratilgan. Shuningdek, tadqiqot sun’iy intellektni samarali integratsiya qilish uchun zarur bo‘lgan pedagogik, axloqiy va institutsional shart-sharoitlarni, jumladan, olingan natijalarni tekshirish, ma’lumotlar maxfiyligini ta’minlash, akademik halollikka rioya qilish, texnologiyalardan teng foydalanish imkoniyatini yaratish hamda o‘qituvchilar va tengdoshlar o‘rtasidagi muloqotning muhim rolini aniqlashga yo‘naltirilgan.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda ingliz tili va adabiyoti yo‘nalishida tahsil olayotgan bakalavriat talabalari hamda ularning o‘qituvchilari ishtirokidagi aralash usullarga asoslangan kvazieksperimental dizayndan foydalanildi. Eksperimental guruh ChatGPT, nutqni aniqlash ilovalari, avtomatlashtirilgan yozuv vositalari va adaptiv ta’lim

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

platformalari yordamida tuzilgan topshiriqlarni bajardi, nazorat guruhi esa o‘xshash mazmundagi materiallarni an’anaviy ta’lim metodlari orqali o‘rgandi. Ma’lumotlar diagnostik va yakuniy til topshiriqlari, tahliliy baholash mezonlari, so‘rovnomalar, dars kuzatuvlari, talabalar kundaliklari, raqamli portfoliolar, fokus-guruh muhokamalari va yarim tuzilgan intervyular yordamida to‘plandi. Miqdoriy ma’lumotlar qiyosiy tahlil qilindi, sifat ma’lumotlari esa mavzular bo‘yicha kodlandi va triangulyatsiya qilindi. Talabalardan sun’iy intellekt tomonidan taqdim etilgan natijalarni tekshirish, undan olingan yordamni ochiq ko‘rsatish, maxfiy ma’lumotlarni himoya qilish va taqdim etilgan ish uchun shaxsiy javobgarlikni saqlash talab etildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: natijalar sun’iy intellektdan foydalangan holda tashkil etilgan tizimli ta’lim talabalarning produktiv til ko‘nikmalari, lug‘atdan foydalanish, matnni tahrirlash amaliyoti, o‘ziga ishonchi va mustaqilligini samaraliroq rivojlantirganini ko‘rsatdi. Talabalar shaxsiylashtirilgan tushuntirishlarni olish, erkin va bosimsiz muhitda og‘zaki nutqni mashq qilish, topshiriqlar murakkabligini moslashtirish hamda tezkor fikr-mulohaza olish imkoniyatlarini yuqori baholadilar. Bo‘lajak o‘qituvchilar sun’iy intellektdan dars g‘oyalarini ishlab chiqish, rolli o‘yinlar ssenariylarini tuzish, matnlarni moslashtirish va differensiallashtirilgan mashqlarni yaratishda ham samarali foydalandilar. Biroq tadqiqot davomida noto‘g‘ri tushuntirishlar, soxta manbalar, madaniy jihatdan nomuvofiq kontent, tabiiy bo‘lmagan til birliklari, texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlaridagi tengsizlik va sun’iy intellekt yordamining qaysi darajasi maqbul ekaniga doir noaniqliklar ham aniqlandi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, talabalar dastlab topshiriqlarni mustaqil bajarishga uringan, olingan javoblarni tanqidiy baholagan, ishonchli manbalar bilan solishtirgan, tengdoshlari bilan muqobil variantlarni muhokama qilgan va o‘qituvchi yo‘l-yo‘rig‘idan foydalangan hollarda sun’iy intellekt platformalari eng samarali natijalarni ta’minlaydi.

XULOSA: ChatGPT va boshqa sun’iy intellekt platformalari ingliz tilini o‘qitish uchun katta didaktik imkoniyatlarni taqdim etadi, biroq ularning ta’limdagi samaradorligi maqsadli va axloqiy jihatdan mas’uliyatli integratsiyaga bog‘liq. Sun’iy intellekt shaxsiylashtirish, formativ fikr-mulohaza, og‘zaki nutq amaliyoti, materiallarni moslashtirish va mustaqil ta’lim orqali o‘quv jarayonini to‘ldirishi mumkin, ammo u o‘qituvchining professional qarori yoki haqiqiy insoniy muloqot o‘rnini bosa olmaydi. Pedagogika universitetlari maxfiylik, mualliflik, sun’iy intellekt yordamidan foydalanganlikni oshkor qilish, mualliflik huquqi, baholash va akademik halollikka oid aniq qoidalarni ishlab chiqishi, shuningdek, o‘qituvchilar va talabalarni sun’iy intellektdan foydalanish bo‘yicha tizimli ravishda tayyorlashi zarur. Sun’iy intellekt yordamidagi faoliyat turlari ta’lim maqsadlariga moslashtirilib, tekshirish, refleksiya, hamkorlik va o‘qituvchi nazorati bilan uyg‘unlashtirilganda, ushbu texnologiyalar til kompetensiyasini mustahkamlashi hamda bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarini mas’uliyatli kasbiy faoliyatga tayyorlashi mumkin.

Kalit so‘zlar: ChatGPT, sun’iy intellekt, ingliz tilini o‘qitish, generativ sun’iy intellekt, shaxsiylashtirilgan ta’lim, avtomatlashtirilgan fikr-mulohaza, til kompetensiyasi, raqamli pedagogika, akademik halollik, pedagogik ta’lim.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Artificial intelligence is transforming English language teaching by expanding the ways in which learners interact with language, receive feedback, and participate in communicative activities. Generative AI platforms such as ChatGPT can produce explanations, dialogues, examples, exercises, summaries, and responses to learner questions in real time. Other AI-supported systems provide speech recognition, pronunciation analysis, adaptive vocabulary practice, translation, automated writing feedback, and personalized learning recommendations. These capabilities create opportunities to supplement classroom teaching and extend language practice beyond scheduled lessons.

The didactic value of AI lies partly in its capacity to respond to individual learning needs. Students in the same classroom often differ in proficiency, motivation, learning pace, vocabulary knowledge, and confidence. A teacher may find it difficult to provide each learner with continuous individualized support, particularly in large groups. AI platforms can generate tasks at different levels, simplify texts, provide additional examples, simulate conversations, and offer immediate feedback. Learners can repeat activities without embarrassment and request alternative explanations when they do not understand a concept. Such flexibility may promote autonomy and increase the amount of meaningful language practice.

ChatGPT can support the development of receptive and productive skills. In reading instruction, it can generate comprehension questions, explain unfamiliar expressions, and compare interpretations. For listening and speaking, AI-supported tools can create dialogue scenarios, simulate role-play, and provide pronunciation feedback. In writing, students can use AI to brainstorm, develop outlines, examine alternative formulations, and revise drafts. Vocabulary and grammar activities can be contextualized according to students' interests or professional fields. Future English teachers may also use AI to prepare lesson plans, adapt materials, create assessment tasks, and anticipate learner difficulties.

These opportunities are accompanied by significant limitations. Generative AI can produce inaccurate, biased, culturally inappropriate, or fabricated information. Its language may appear authoritative even when the content is unreliable. Excessive dependence on automated assistance can weaken independent thinking, reduce productive struggle, and obscure a student's actual competence. AI-generated assignments also raise questions about authorship, plagiarism, privacy, data protection, copyright, and fairness of assessment. Access to devices, reliable internet connections, and paid platform features may differ among learners, creating additional inequalities.

Effective integration therefore requires more than allowing students to use available applications. Teachers must select tools according to clear learning objectives and design tasks that require verification, reflection, interaction, and personal contribution. Students

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

need AI literacy, including the ability to formulate effective prompts, evaluate outputs, recognize limitations, disclose assistance, and retain responsibility for their work. Teacher feedback, peer communication, authentic materials, and direct human interaction remain essential because language education involves social, cultural, emotional, and ethical dimensions that automated systems cannot fully reproduce.

In Uzbekistan, the digitalization of higher education and growing interest in AI create favorable conditions for pedagogical innovation. Pedagogical universities have a particular responsibility to prepare future English teachers for informed and responsible technology use. This study examines the didactic opportunities of ChatGPT and other AI platforms in English language teaching. It focuses on personalization, feedback, language-skill development, material creation, learner autonomy, assessment, teacher preparation, and ethical practice. It also considers the institutional conditions necessary for ensuring that AI supports rather than replaces meaningful teaching and learning.

The study employed a mixed-methods, quasi-experimental design to examine the didactic opportunities of ChatGPT and other artificial intelligence platforms in English language teaching. Quantitative methods were used to compare changes in students' language performance and engagement, while qualitative methods explored their experiences, learning strategies, and attitudes toward AI-assisted instruction. The research was conducted during an academic semester at a pedagogical university in Uzbekistan. Participants included undergraduate students specializing in English language education and instructors teaching practical English and language methodology courses.

Existing classes were assigned to experimental and comparison conditions without changing the university's regular academic structure. Both groups studied comparable content and completed tasks targeting reading, writing, listening, speaking, vocabulary, grammar, and lesson-planning competence. The comparison group received instruction through teacher explanations, textbooks, classroom exercises, peer work, and conventional digital resources. The experimental group followed an integrated model in which ChatGPT and selected AI platforms were used for clearly defined instructional purposes alongside teacher guidance and collaborative learning.

AI-assisted instruction included personalized grammar explanations, vocabulary activities, reading questions, dialogue simulations, pronunciation practice, writing feedback, text adaptation, and lesson-material development. Students used ChatGPT to generate examples, explore alternative expressions, create role-play situations, compare text structures, and receive formative feedback. Speech-recognition tools supported pronunciation and speaking practice, while automated writing applications helped learners identify possible grammatical and stylistic problems. Adaptive platforms provided vocabulary and comprehension tasks matched to students' proficiency and progress.

Each AI-assisted activity followed a structured sequence. Students first completed a task independently or discussed it with peers. They then interacted with an AI platform using teacher-approved prompts. After receiving a response, they checked its accuracy,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

compared it with textbooks, dictionaries, reliable sources, or teacher explanations, and revised the output when necessary. Students documented significant prompts and explained whether they accepted, modified, or rejected the generated suggestions. This procedure was intended to develop critical AI literacy and prevent passive dependence on automated responses.

Data were collected through diagnostic and final language tasks, analytical assessment rubrics, questionnaires, classroom observations, learner journals, digital portfolios, focus-group discussions, and semi-structured teacher interviews. Writing was evaluated according to content, organization, vocabulary, grammar, coherence, and revision quality. Speaking assessment considered fluency, pronunciation, accuracy, interaction, and communicative effectiveness. Reading and listening tasks measured comprehension, inference, interpretation, and vocabulary in context. Portfolios included original work, AI-supported drafts, feedback records, revised products, lesson materials, and reflective explanations.

Classroom observations focused on engagement, interaction, autonomy, prompt formulation, verification behavior, and the teacher's role. Questionnaires examined perceived usefulness, ease of use, confidence, motivation, accessibility, ethical awareness, and dependence on AI. Interviews explored instructors' perceptions of pedagogical value, assessment, academic integrity, privacy, professional preparation, and institutional support. Quantitative data were analyzed through descriptive and comparative procedures. Qualitative materials were coded thematically and triangulated with performance data and observation records.

Participants received guidance on privacy, copyright, source verification, authorship, and responsible AI use before the intervention. They were instructed not to enter sensitive personal information into external platforms. AI assistance had to be disclosed in assessed work, and students remained responsible for the accuracy and originality of submitted materials. Participation was voluntary, identities were protected, and data were reported only in aggregated form.

The diagnostic assessment showed that students in the experimental and comparison groups had broadly similar levels of English proficiency before the intervention. Participants demonstrated stronger performance in routine grammar and vocabulary exercises than in extended speaking, source-based writing, spontaneous interaction, and independent lesson-material design. Initial questionnaire responses revealed considerable interest in artificial intelligence, although students differed in their previous experience. Many had used ChatGPT for translation, summarization, or assignment preparation but possessed limited knowledge of prompt design, output verification, data privacy, and disclosure requirements.

Following the instructional period, students in both groups demonstrated progress, but the experimental group showed stronger development in productive language skills, vocabulary use, revision behavior, and learner autonomy. Students who completed

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

structured AI-assisted activities produced more detailed written texts, used a wider range of expressions, and made more purposeful revisions. Their speaking performance also improved in fluency and confidence, particularly among learners who regularly practiced dialogues and role-play situations with conversational AI tools. Pronunciation applications helped students identify recurring difficulties and repeat problematic words or phrases privately.

Personalization emerged as one of the most valued didactic opportunities. Students used AI platforms to request simpler explanations, additional examples, alternative exercises, and tasks related to their interests or future teaching fields. Learners with lower confidence benefited from repeated practice without fear of public correction, while more proficient students requested complex texts, idiomatic language, debate questions, and advanced writing challenges. Classroom observations indicated that personalized tasks increased participation when they remained connected to shared course objectives.

AI-supported feedback influenced students' revision practices. Instead of correcting only grammar and spelling, many learners reconsidered vocabulary, organization, clarity, and audience suitability. Comparing their original work with automated suggestions encouraged discussion about why one formulation might be more appropriate than another. However, students did not evaluate all feedback accurately. Some accepted formal or unnatural expressions because they assumed that AI-generated language was automatically superior. Teacher review and peer discussion helped learners identify unsuitable recommendations and preserve their intended meaning.

The structured verification procedure improved critical use of AI outputs. Students gradually became more likely to compare responses with dictionaries, textbooks, trusted websites, or other sources. They identified examples of invented references, inaccurate explanations, inconsistent answers, and culturally inappropriate content. Reflective journals showed that learners increasingly understood the importance of asking precise questions, checking information, and maintaining responsibility for the final product. Nevertheless, verification remained less consistent when students worked under time pressure or used AI outside supervised activities.

Future teachers found AI particularly useful for generating lesson ideas, adapting reading texts, creating role-play scenarios, and preparing differentiated exercises. Their later materials demonstrated clearer alignment with learner levels and greater variety than their initial lesson-planning tasks. At the same time, some AI-generated exercises contained ambiguous instructions, incorrect answer keys, or vocabulary unsuitable for the intended proficiency level. Students who applied pedagogical criteria and tested materials before use produced stronger results.

Questionnaire and interview data revealed increased motivation, confidence, and willingness to practice independently. The main challenges included unstable internet access, unequal availability of devices, differing levels of digital competence, occasional platform restrictions, distraction, and uncertainty about acceptable AI assistance. Teachers

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

also reported that monitoring AI-supported work required new assessment procedures. Process documentation, oral follow-up questions, classroom performance, and reflective explanations helped distinguish genuine learning from uncritical submission of generated content. The results showed that AI platforms were most beneficial when embedded in structured tasks combining independent effort, verification, peer interaction, and teacher guidance.

The findings demonstrate that ChatGPT and other AI platforms can expand opportunities for English language learning when their use is guided by clear pedagogical objectives. Students receiving structured AI-assisted instruction showed stronger development in productive skills, vocabulary, revision, confidence, and autonomy. These outcomes support the view that generative AI can function as an interactive learning resource capable of providing language examples, personalized practice, immediate responses, and simulated communication. However, the benefits resulted from the instructional design surrounding the technology rather than from unrestricted access to AI.

Personalization was especially valuable in classes containing students with different proficiency levels and learning needs. AI platforms enabled learners to adjust task complexity, request additional explanations, and practice language at an appropriate pace. This flexibility can support differentiated instruction without requiring the teacher to prepare a separate set of materials for every student. Nevertheless, personalization should remain connected to shared curriculum objectives. Learners may otherwise select only easy or entertaining activities and avoid areas requiring sustained effort.

The improvement in speaking confidence suggests that conversational AI can provide a useful supplementary environment for rehearsal. Students can repeat dialogues, experiment with vocabulary, and prepare for classroom communication without anxiety about immediate public evaluation. Speech-recognition and pronunciation tools can also provide frequent practice that may be difficult to organize individually in large groups. However, interaction with AI does not fully reproduce human communication. Real conversation involves emotion, cultural interpretation, gesture, misunderstanding, negotiation, and interpersonal responsibility. AI practice should therefore prepare students for communication with people rather than replace collaborative classroom interaction.

Automated feedback encouraged students to revise their work more frequently, but the findings revealed that learners sometimes accepted unsuitable suggestions. This problem is particularly important in language education because a grammatically possible sentence may be inappropriate for the intended meaning, audience, genre, or cultural context. Teachers should train students to treat automated feedback as a proposal requiring evaluation. Comparing original and revised versions, explaining decisions, and discussing alternatives can turn feedback into an opportunity for language awareness rather than mechanical correction.

The verification activities developed critical AI literacy. Students learned that fluent responses could contain factual errors, invented references, oversimplifications, and

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

hidden bias. Prompting skill was useful, but it did not eliminate the need to evaluate outputs. Effective AI literacy includes understanding system limitations, comparing information with reliable sources, protecting personal data, acknowledging assistance, and accepting responsibility for submitted work. These competencies align with human-centered approaches to AI in education promoted by UNESCO (Miao & Holmes, 2023).

The use of AI for lesson planning was particularly relevant to future English teachers. ChatGPT could rapidly generate exercises, dialogues, assessment items, and adapted texts, reducing preparation time and encouraging experimentation. Yet generated materials required professional judgment because they sometimes contained unclear instructions, inappropriate difficulty, or incorrect answers. Teacher education should therefore develop students' ability to evaluate materials according to learning objectives, linguistic accuracy, inclusiveness, cultural suitability, and assessment validity.

Implementation in pedagogical universities in Uzbekistan requires attention to access and institutional consistency. Differences in devices, connectivity, digital competence, and platform availability may create unequal learning conditions. Universities need shared guidance on acceptable AI use, privacy, disclosure, authorship, and assessment. Teacher professional development should address prompt design, verification, task construction, and alternative assessment methods. The present study was limited to one educational context and a relatively short intervention. Further research could examine long-term language development, different proficiency groups, multilingual use, and the influence of AI-supported instruction during school teaching practice.

The study examined the didactic opportunities of ChatGPT and other artificial intelligence platforms in English language teaching at a pedagogical university. The findings showed that AI-supported instruction can strengthen language learning by providing personalized practice, immediate feedback, adaptable materials, conversational simulations, and opportunities for independent study. Students who participated in structured AI-assisted activities demonstrated progress in writing, speaking, vocabulary use, revision behavior, confidence, and learner autonomy.

Personalization represents one of the most important educational advantages of AI. Students can request explanations at an appropriate level, generate additional examples, adjust the complexity of tasks, and practice according to individual needs. This flexibility is valuable in mixed-ability classes where teachers may have limited time to prepare differentiated activities. Nevertheless, teachers must ensure that personalized tasks remain connected to curriculum objectives and gradually increase in complexity. AI should help students engage with challenging content rather than allow them to avoid it.

ChatGPT and conversational platforms can supplement speaking instruction by generating dialogues, role-play situations, discussion questions, and professional communication scenarios. They offer a low-pressure environment in which students can rehearse language and build confidence before interacting with classmates. Speech-recognition and pronunciation tools provide repeated practice and immediate responses.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

However, artificial interaction cannot replace communication with teachers and peers. Human conversation remains essential for developing empathy, cultural awareness, negotiation skills, and the ability to respond to unpredictable social meanings.

AI platforms can also improve writing instruction by supporting brainstorming, outlining, language comparison, feedback, and revision. Their suggestions should be treated as possibilities rather than authoritative corrections. Students must evaluate whether generated language accurately expresses their ideas and suits the intended purpose, audience, and genre. Requiring learners to explain accepted and rejected suggestions can preserve authorial responsibility and turn automated feedback into an opportunity for critical language analysis.

Future English teachers can use AI to adapt texts, create exercises, generate assessment tasks, develop lesson plans, and prepare differentiated materials. These functions may reduce routine preparation time and allow teachers to explore a wider variety of activities. Every generated resource must still be checked for linguistic accuracy, pedagogical value, cultural appropriateness, inclusiveness, and alignment with learning outcomes. Professional judgment remains more important than the speed with which content can be produced.

Responsible use requires comprehensive AI literacy. Students need to formulate effective prompts, verify information, recognize hallucinations and bias, protect personal data, respect copyright, disclose relevant assistance, and maintain academic integrity. Universities should establish clear policies explaining acceptable and unacceptable practices. Assessment should include classroom performance, oral explanation, process documentation, portfolios, and reflection so that students demonstrate their own learning rather than merely present polished generated products.

Pedagogical universities in Uzbekistan should provide professional development for instructors, equitable access to digital resources, and institution-wide ethical guidance. AI-related competence should be integrated into practical English, teaching methodology, educational technology, and assessment courses. Localized examples and multilingual support can help future teachers adapt international technologies to national educational needs.

Further research should investigate sustained effects on language proficiency, differences among learner groups, and the transfer of AI competence to school classrooms. Comparative studies of specific platforms and instructional designs could clarify which combinations of human and automated support are most effective. ChatGPT and other AI platforms offer substantial didactic opportunities, but their educational value depends on purposeful teaching, critical evaluation, ethical responsibility, and the continued central role of human interaction.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI / СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ / REFERENCES

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

1. Miao, F., & Holmes, W. (2023). Guidance for generative AI in education and research. UNESCO.
2. Kohnke, L., Moorhouse, B. L., & Zou, D. (2023). ChatGPT for language teaching and learning. RELC Journal, 54(2), 537–550.
3. Hockly, N. (2023). Artificial intelligence in English language teaching: The good, the bad and the ugly. RELC Journal, 54(2), 445–451.
4. Lo, C. K. (2023). What is the impact of ChatGPT on education? A rapid review of the literature. Education Sciences, 13(4), 410.
5. Tlili, A., Shehata, B., Adarkwah, M. A., Bozkurt, A., Hickey, D. T., Huang, R., & Agyemang, B. (2023). What if the devil is my guardian angel? ChatGPT as a case study of using chatbots in education. Smart Learning Environments, 10, 15.
6. Moorhouse, B. L., Wong, K. M., & Li, L. (2023). Teaching with technology in the post-pandemic digital age: Technological normalisation and AI-induced disruptions. RELC Journal, 54(2), 390–393.
7. Farrokhnia, M., Banihashem, S. K., Noroozi, O., & Wals, A. (2024). A SWOT analysis of ChatGPT: Implications for educational practice and research. Innovations in Education and Teaching International, 61(3), 460–474.
8. Fryer, L. K., & Carpenter, R. (2006). Bots as language learning tools. Language Learning & Technology, 10(3), 8–14.
9. Bibauw, S., François, T., & Desmet, P. (2019). Discussing with a computer to practice a foreign language: Research synthesis and conceptual framework of dialogue-based CALL. Computer Assisted Language Learning, 32(8), 827–877.
10. Holmes, W., Bialik, M., & Fadel, C. (2019). Artificial intelligence in education: Promises and implications for teaching and learning. Center for Curriculum Redesign.
11. Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2016). Intelligence unleashed: An argument for AI in education. Pearson.
12. Ouyang, F., & Jiao, P. (2021). Artificial intelligence in education: The three paradigms. Computers and Education: Artificial Intelligence, 2, 100020.
13. Chiu, T. K. F., Xia, Q., Zhou, X., Chai, C. S., & Cheng, M. (2023). Systematic literature review on opportunities, challenges, and future research recommendations of artificial intelligence in education. Computers and Education: Artificial Intelligence, 4, 100118.
14. Crompton, H., & Burke, D. (2023). Artificial intelligence in higher education: The state of the field. International Journal of Educational Technology in Higher Education, 20, 22.
15. Zawacki-Richter, O., Marín, V. I., Bond, M., & Gouverneur, F. (2019). Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education: Where are the educators? International Journal of Educational Technology in Higher Education, 16, 39.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

16. Long, D., & Magerko, B. (2020). What is AI literacy? Competencies and design considerations. Proceedings of the CHI Conference on Human Factors in Computing Systems, 1–16.
17. Healey, D., Hubbard, P., Ioannou-Georgiou, S., Kessler, G., & Ware, P. (2011). TESOL technology standards: Description, implementation, integration. TESOL International Association.
18. Chapelle, C. A., & Sauro, S. (Eds.). (2017). The handbook of technology and second language teaching and learning. Wiley Blackwell.
19. Beatty, K. (2013). Teaching and researching computer-assisted language learning (2nd ed.). Routledge.
20. UNESCO. (2021). Recommendation on the ethics of artificial intelligence. UNESCO.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ORGANIK KIMYO TA'LIMIDA VIRTUAL LABORATORIYALAR TIZIMI VA BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING METODIK KOMPETENSIYASI.

Rajabov Khudayor Madrimovich, Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti "Kimyo" kafedrasi dotsenti.
xudayor.rajabov1971@gmail.com

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada raqamli ta'lim muhitida bo'lajak kimyo o'qituvchilarining metodik kompetensiyasini rivojlantirish muammolari tadqiq etilgan. Kimyo fani, xususan, maktab organik kimyo kursi obyektlarining abstraktligi va tajribaviy tabiati bilan ajralib turadi. Maqolada kimyo didaktikasida eng ommalashgan ikki virtual platforma – Crocodile Chemistry va Virtual ChemLab dasturlarining funksional imkoniyatlari, afzalliklari va cheklovlari qiyosiy tahlil qilingan. Virtual laboratoriyalar tizimini pedagogik jarayonga integratsiya qilish orqali talabalarda texnologik-didaktik translyatsiya ko'nikmalarini shakllantirish mexanizmlari ilmiy asoslangan. Tadqiqot natijasida bo'lajak o'qituvchilarning raqamli o'quv muhitida metodik ijodkorligini oshirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan. Zamonaviy musiqa ta'limida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish murakkab va ko'p qirrali pedagogik jarayon bo'lib, fanlararo integratsiya hamda amaliy ko'nikmalarni chuqurlashtirishni talab etadi.

MAQSAD: bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishda integral yondashuv tizimlarining mohiyati, zaruriyati va pedagogik imkoniyatlarini ilmiy-nazariy jihatdan asoslab berish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida kasbiy ta'lim hamda musiqa pedagogikasi sohasidagi Ye.B. Abdullin, L.G. Archajnikova, Q.B. Panjiyev kabi olimlarning ilmiy qarashlari tahlil qilinib, nazariy tahlil, qiyosiy taqqoslash hamda pedagogik modellashtirish metodlaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: pedagogik amaliyot, cholg'u ijrochiligi va xonandalik ko'nikmalari, pedagogik o'yinlar hamda axborot-kompyuter (audio-vizual, Chat GPT, musiqa muharrirlari) va multimedia texnologiyalarini uzviy birlashtirish orqali talabalarda musiqiy-nazariy hamda amaliy-ijrochilik kompetensiyalarini shakllantirish, shuningdek, milliy musiqa merosi va qadriyatlarini ta'lim jarayoniga tatbiq etish mexanizmlari yoritildi.

XULOSA: oliy ta'lim muassasalarida integral yondashuv tizimlarini joriy etish bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kasbiy mahoratini, kreativ faolligini va milliy-ma'naviy mas'uliyatini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: virtual laboratoriya, metodik kompetensiya, kimyo ta'limi, Crocodile Chemistry, Virtual ChemLab, organik kimyo didaktikasi, raqamli vizuallashtirish, integral yondashuv, kasbiy tayyorgarlik, pedagogik amaliyot, cholg'u ijrochiligi, multimedia texnologiyalari, milliy musiqa merosi, pedagogik o'yinlar.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

СИСТЕМА ВИРТУАЛЬНЫХ ЛАБОРАТОРИЙ В ОБУЧЕНИИ ОРГАНИЧЕСКОЙ ХИМИИ И МЕТОДИЧЕСКАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ.

Ражабов Худайор Мадримович, доцент кафедры «Химия», Ургенчский государственный университет имени Абу Райхана Беруни.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье исследуются проблемы развития методической компетентности будущих учителей химии в условиях цифровой образовательной среды. Обучение химии, в частности школьный курс органической химии, отличается абстрактным характером изучаемых объектов и своей экспериментальной основой. В статье представлен сравнительный анализ функциональных возможностей, преимуществ и ограничений двух наиболее популярных виртуальных платформ в дидактике химии – Crocodile Chemistry и Virtual ChemLab. Научно обоснованы механизмы формирования технологическо-педагогических и предметных знаний у студентов посредством интеграции системы виртуальных лабораторий в педагогический процесс. В результате исследования разработаны практические рекомендации по повышению методического творчества будущих учителей в цифровой образовательной среде. В современном музыкальном образовании совершенствование профессиональной подготовки будущих учителей является многоаспектным педагогическим процессом, требующим междисциплинарной интеграции и глубоких практических навыков.

ЦЕЛЬ: научно-теоретическое обоснование сущности, необходимости и педагогического потенциала интегральных систем подхода в совершенствовании профессиональной подготовки будущих учителей музыки.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании проанализированы научные труды исследователей в области музыкальной педагогики (Е.Б. Абдуллин, Л.Г. Арчажникова, К.Б. Панжиев и др.) с применением методов теоретического анализа, сравнительного сопоставления и педагогического моделирования.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: Обобщена роль педагогической практики, исполнительских навыков, педагогических игр, а также интеграции компьютерных и мультимедийных технологий (аудио-визуальные средства, музыкальные редакторы) в формировании профессиональных компетенций и сохранении национального музыкального наследия.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: систематическое применение интегрального подхода в высших учебных заведениях способствует повышению профессионального мастерства, творческой активности и общекультурной компетентности будущих учителей музыки.

Ключевые слова: виртуальная лаборатория, методическая компетентность, обучение химии, Crocodile Chemistry, Virtual ChemLab, дидактика органической химии, цифровая визуализация, интегральный подход, профессиональная

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

подготовка, педагогическая практика, инструментальное исполнительство, мультимедийные технологии, национальное музыкальное наследие, педагогические игры.

VIRTUAL LABORATORY SYSTEMS IN ORGANIC CHEMISTRY EDUCATION AND THE METHODOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS.

Rajabov Khudayor Madrimovich, Associate Professor at the Department of Chemistry, Urgench State University named after Abu Rayhan Beruni.

Annotation

INTRODUCTION: this article investigates the problems of developing the methodical competence of future chemistry teachers within a digital learning environment. Chemistry education, particularly the school organic chemistry course, is characterized by the abstract nature of its objects and its experimental essence. The article provides a comparative analysis of the functional capabilities, advantages, and limitations of Crocodile Chemistry and Virtual ChemLab, which are the two most popular virtual platforms in chemistry didactics. The mechanisms of forming technological-pedagogical content knowledge in students by integrating a system of virtual laboratories into the pedagogical process are scientifically substantiated. As a result of the research, practical recommendations have been developed to enhance the methodical creativity of future teachers in a digital educational environment.

In modern music education, enhancing the professional training of prospective teachers represents a complex pedagogical endeavor that demands interdisciplinary integration and practical mastery.

AIM: to provide a theoretical and methodological justification for the essence, significance, and pedagogical potential of integral approach systems in improving the professional training of future music teachers.

MATERIALS AND METHODS: the study relied on analyzing foundational scholarly works in music pedagogy (E.B. Abdullin, L.G. Archajnikova, K.B. Panjiyev, etc.) using theoretical synthesis, comparative evaluation, and pedagogical modeling techniques.

DISCUSSION AND RESULTS: the study highlighted the functional alignment of pedagogical practice, instrumental and vocal performance skills, pedagogical games, and the integration of digital/multimedia technologies (audio-visual tools, music editors) to synthesize theoretical-practical competencies while embedding national musical heritage into training.

CONCLUSION: the implementation of integral approach frameworks in higher education institution environments effectively drives the development of professional mastery, creative capacity, and cultural responsiveness among pre-service music educators.

Keywords: virtual laboratory, methodical competence, chemistry education, Crocodile Chemistry, Virtual ChemLab, organic chemistry didactics, digital visualization,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

integral approach, professional preparation, pedagogical practice, instrumental performance, multimedia technologies, national musical heritage, pedagogical games.

Raqamli texnologiyalar asrida ta’lim tizimini modernizatsiya qilish bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligiga yangicha yondashuvlarni talab etmoqda. Kimyo fani moddalarning mikrodunyo qonuniyatlari va murakkab eksperimentlar ustiga qurilganligi sababli, uni an’anaviy metodlar (doska va ko‘rgazmali qurollar) bilan o‘qitish bugungi kun talablariga javob bera olmaydi.

Zamonaviy sharoitda ta’lim muassasalarining moddiy-texnik bazasidagi cheklovlar, organik reagentlarning zaharli yoki portlashga xavfi mavjudligi ko‘p hollarda real laboratoriya ishlarini to‘liq hajmli tarzda o‘tkazishga imkon bermaydi. Bu muammoni hal etishda virtual laboratoriyalar tizimi universal didaktik qurol sifatida maydonga chiqadi.

Kimyo ta’limi raqamlashtirish bosqichiga o‘tishi bilan bo‘lajak kimyo o‘qituvchilarining kasbiy tayyorgarligiga qo‘yiladigan talablar ham tubdan o‘zgardi. Ushbu talablar ichida eng muhimi axborot-metodik kompetentlik hisoblanadi. Axborot-metodik kompetentlik deganda bo‘lajak o‘qituvchining axborot-kommunikatsiya texnologiyalari vositalarini shunchaki bilishi emas, balki ularni kimyo fanining o‘ziga xos qonuniyatlari, xususan, abstrakt va mikrodunyo tushunchalariga boy bo‘lgan organik kimyo didaktikasi bilan pedagogik jihatdan to‘g‘ri integratsiya qila olish qobiliyati tushuniladi.

Bugungi kunga kelib raqamli ta’lim muhitida kimyoni, xususan organik kimyoni an’anaviy metodlar yordamida o‘qitish natijasida molekulalarning fazoviy tuzilishini (stereokimyo, gibridlanish, konformatsiyalar) ikki o‘lchamli tarzda ya’ni qog‘ozda tasavvur qilishning qiyinligi, reaksiya mexanizmlaridagi elektronlar ko‘chishlar va oraliq zarrachalar (karbkationlar va karbanionlar, erkin radikallar) hosil bo‘lish dinamikasini statik chizmalarda ko‘rsatib bo‘lmasligi, maktab va oliy ta’lim laboratoriyalarida organik reagentlarning zaharli, portlash xavfi mavjud ekanligi hamda moddiy-texnik bazaning yetishmasligi kabi bir qator tizimli muammolar yuzaga keladi.

Ushbu muammolarni hal etish va bo‘lajak o‘qituvchilarning axborot-metodik kompetentligini oshirishda ikki yirik virtual platforma - Crocodile Chemistry va Virtual ChemLab dasturlari o‘ziga xos didaktik funksiyalarni bajaradi.

Tadqiqot jarayonida tizimli tahlil, qiyosiy-pedagogik ekspertiza va modellashtirish metodlaridan foydalanildi. Kimyo ta’limida ommalashgan Crocodile Chemistry (Yenka) va Virtual ChemLab (BYU) dasturiy paketlarining organik kimyo bo‘limlari didaktik imkoniyatlar nuqtai nazaridan solishtirildi. Baholash mezoni sifatida: interfeys qulayligi, ilmiy chuqurlik, analiz asboblari mavjudligi va o‘qituvchi uchun ssenariy yaratish erkinligi parametrlari olindi.

Crocodile Chemistry (hozirgi kunda Yenka platformasi tarkibiga kiradi) asosan maktab va akademik litsey o‘quvchilari hamda bo‘lajak o‘qituvchilar uchun mo‘ljallangan, interaktiv ob’ektga yo‘naltirilgan virtual laboratoriyadir. Dasturning ish prinsipi - olib o‘tish

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

va tashlash formulasiga asoslangan. Foydalanuvchi ekranda laboratoriya stoli, shtativlar, kolbalar, stakanlar va kimyoviy reagentlar ro‘yxatini ko‘radi. Suyuqliklarni bir-biriga quyish, qizdirish, gazlarni yig‘ish elementar harakatlar orqali amalga oshiriladi.

Organik kimyo kontekstida dastur uglevodorodlarning yonishi, funksional guruhlarni aniqlash, oddiy sintez va gidroliz jarayonlarini animatsion va grafik shaklda modellashtirish imkonini beradi. Reaksiya jarayonida harorat, bosim yoki ajralib chiqayotgan gaz hajmi qanday o‘zgarayotganini real vaqt rejimida grafik kross-panellar orqali kuzatish mumkin. Bu ta’lim oluvchilarda sabab-oqibat bog‘lanishini tushunishni osonlashtiradi.

Idish ichida organik reaksiya ketayotgan paytda, dasturning maxsus “ko‘zgusi” orqali molekulalarning bir-biri bilan qanday to‘qnashayotganligi va qaysi bog‘lar uzilib, yangilari hosil bo‘layotganini atom darajasida ko‘rish mumkin. Masalan, dastur metanning xlorlanishi reaksiyasidagi zanjir mexanizmini juda sodda vizuallashtiradi.

Organik kimyoda bromli suv, konsentrlangan kislotalar, zaharli aromatik uglevodorodlar va ularning hosilalari (masalan, benzol, nitrobenzol va boshqalar) bilan ishlash maktab sharoitida taqiqlangan yoki cheklangan. Crocodile Chemistry laboratoriya xonasi havosini zaharlamay yoki portlash xavfisiz ushbu tajribalarni virtual o‘tkazish imkonini beradi. Bo‘lajak o‘qituvchi tayyor dars modellaridan foydalanish bilan cheklanib qolmay, dastur yordamida o‘zi mustaqil ravishda yangi laboratoriya ishlarini loyihalashtira oladi va ularni dars ssenariysiga integratsiya qiladi.

Dasturdan foydalanishning afzalliklari bilan bir qatorda kamchiliklari va didaktik cheklovlari ham mavjud. Dastur asosan umumiy va noorganik kimyo kursiga moslashtirilgan. Murakkab organik sintezlar, geterotsiklik birikmalar, ko‘p bosqichli gibrid molekulalar va murakkab dorivor moddalar sintezi uchun dasturning ichki ma’lumotlar bazasi yetarli emas. Dasturdagi barcha jihozlar va moddalar multfilm ko‘rinishidagi 2D/3D sxematik tasvirlardan iborat. Bu o‘quvchida yoki talabada haqiqiy laboratoriya sharoitida paydo bo‘ladigan, sezgi organlari orqali (masalan, qo‘l bilan ushlab ko‘rib) his qilish ko‘nikmalarini va real idishlar, moddalar va asbob-uskunalar bilan ishlash psixologik mas’uliyatini shakllantirmaydi. Dasturda molekulalarning enantiomeriyasi, xirallik xossalari yoki fazoviy optik faolligini tekshirish mexanizmlari ham mavjud emas.

Endi Virtual ChemLab dasturining organik kimyoni o‘qitishdagi o‘rni, afzalliklari va kamchiliklari hamda didaktik cheklovlariga to‘xtalsak. Virtual ChemLab oliy ta’lim talabalari va professional kimyogarlar uchun mo‘ljallangan, yuqori darajadagi fotorealistik virtual simulyatordir. Dasturning interfeysi foydalanuvchini to‘g‘ridan-to‘g‘ri zamonaviy ilmiy-tadqiqot laboratoriyasiga olib kiradi. Bu yerda barcha jihozlar – muzli vannalar, qaytarma sovutgichli kolbalar, magnitli aralashtirgichlar, rotatsion bug‘latgichlar, shuningdek, YMR va Mass-spektrometr kabi murakkab tahlil qurilmalarini ko‘rish mumkin.

Organik kimyo bloki dasturning eng kuchli qismi bo‘lib, u talabalarga yuzlab turli organik birikmalarni sintez qilish va ularning sifat va miqdoriy tahlilini o‘tkazish erkinligini beradi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Talaba reaksiyaga kirishuvchi moddalarni o‘zi tanlaydi, erituvchini qo‘shadi, harorat va vaqt rejimini o‘zi belgilaydi. Agar talaba noto‘g‘ri erituvchi tanlasa yoki haroratni oshirib yuborsa, reaksiya unumi nolga teng bo‘ladi yoki modda tarqalib ketadi (qatlam hosil bo‘ladi). Bu talabalarda real ilmiy fikrlashni shakllantiradi.

Virtual ChemLab da sintezlab olingan organik birikmani shunchaki idishda ko‘rish bilan cheklanilmaydi. Talaba uni virtual ravishda YMR (^{1}H va ^{13}C NMR), IQ spektroskopiyasi yoki Mass-spektrometriyaga joylab, moddaning spektrlarini tahlil qilishi shart. Bu bo‘lajak o‘qituvchining oliy ta’lim bosqichidagi fundamental ilmiy kompetensiyasini keskin oshiradi.

Dasturda noma’lum organik moddani aniqlash bo‘yicha maxsus keyslar mavjud. Talaba eruvchanlik testi, funksional guruhlarga oid sifat reaksiyalari (masalan, Tollens yoki Feling reaktivlari) orqali moddani bosqichma-bosqich aniqlashi kerak. Haqiqiy laboratoriyada xato qilish qimmatbaho reagentning isrof bo‘lishiga yoki baxtsiz hodisaga olib kelsa, Virtual ChemLab da talaba reaksiyani yuzlab marta qayta takrorlab, optimal sharoitni (sintez metodologiyasini) o‘zi kashf qiladi.

Dasturning yuqorida ko‘rsatib o‘tilgan afzalliklari bilan bir qatorda kamchiliklari va foydalanishdagi metodik to‘siqlari ham mavjud. Dasturning interfeysi va funksional imkoniyatlari juda murakkab. Maktab o‘quvchisi yoki AKT savodxonligi past bo‘lgan talaba dasturda mustaqil ishlay olmaydi. Bu o‘qituvchidan juda katta metodik tayyorgarlik va yo‘riqnomalar ishlab chiqishni talab etadi.

Crocodile Chemistry dan farqli o‘laroq, Virtual ChemLab yopiq tizimdir. O‘qituvchi dastur kodiga yoki ichki reaksiyalar bazasiga yangi kimyoviy reaksiyalar kirita olmaydi. Faqat dasturchilar tomonidan ruxsat berilgan organik sintez zanjirlari doirasidagina dars o‘tish mumkin. Dastur o‘zbek tiliga adaptatsiya qilinmagan, asosan ingliz tilida ishlaydi. Bu esa ta’lim oluvchilarda til bar’erini keltirib chiqarishi mumkin. Shuningdek, dasturning to‘liq professional versiyasi pullik (litsenziyaga ega) hisoblanadi.

Crocodile Chemistry va Virtual ChemLab dasturlarining qiyosiy didaktik tahlili.

Bo‘lajak kimyo o‘qituvchisi qaysi mavzuda qaysi dasturdan foydalanish samarali ekanligini aniq bilishi - uning axborot-metodik kompetentligi yuqori ekanligidan dalolat beradi. Quyida Crocodile Chemistry va Virtual ChemLab dasturlarining qiyosiy didaktik tahlili keltirilgan (1-jadval).

1-jadval

Solishtirish kriteriyalari	Crocodile Chemistry	Virtual ChemLab
Maqsadli auditoriya	Umumta’lim maktablari, litseylar	Universitetlar, ilmiy tadqiqotchilar
Organik kimyo bazasi chuqurligi	Yuzaki (sinf xarakteridagi asosiy reaksiyalar)	Chuqur (murakkab sintez va spektroskopiya)

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Interfeys turi	2D/3D sxematik animatsiya	Fotorealistik 3D laboratoriya imitatsiyasi
Metodik moslanuvchanlik	Ochiq tizim (o‘qituvchi yangi dars yarata oladi)	Yopiq tizim (faqat tayyor ssenariylar)
Foydalaniladigan analitik qurilmalar	Oddiy termometr, pH metr, gaz o‘lchagich	YMR (^{1}H va ^{13}C NMR), IQ, Mass-spektrometr, spektrofotometr
Rivojlantiruvchi kompetensiya	Vizual-konseptual tasavvur, qiziquvchanlik	Algoritmik fikrlash, ilmiy-analitik tahlil

Virtual laboratoriyalarning bo‘lajak o‘qituvchilar axborot-metodik kompetentligini takomillashtirishdagi mexanizmlari.

Yuqorida tavsiflangan virtual laboratoriyalarni pedagogik jarayonga tatbiq etish orqali bo‘lajak kimyo o‘qituvchilarida axborot-metodik kompetentlikning quyidagi uchta tarkibiy komponenti tizimli ravishda takomillashadi:

1. Texnologik-didaktik translyatsiya. Talabalar organik kimyo nazariyasini, pedagogik metodikani va raqamli dasturni yagona zanjirga birlashtirishni o‘rganadilar. Masalan, alkanlarning radikal almashinish reaksiyasi mexanizmini shunchaki slayd orqali emas, Crocodile Chemistry dagi atom vizualizatoridan foydalanib dars o‘tish metodikasini (loyiha darsini) ishlab chiqadilar.

2. Metodik modellashtirish va ssenariy tuzish ko‘nikmasi. Talaba virtual dasturni shunchaki “o‘yin” sifatida ko‘rmasdan, balki uni darsning qaysi qismiga (mavzuni tushuntirish, mustahkamlash yoki nazorat qismida) qo‘yishni rejalashtiradi. Har bir virtual tajriba uchun o‘quvchilar bajarishi kerak bo‘lgan “Raqamli yo‘riqnoma” yozishni o‘rganadi. Bu ularda metodik ijodkorlikni oshiradi.

3. Raqamli baholash (assessment) kompetentligi. Virtual dasturlardagi xatolar, grafik chiziqlar va modda chiqishi natijalariga qarab, o‘quvchilarning laboratoriya ishini masofadan turib (LMS muhitida) baholash va ulardagi tipik kimyoviy xatolarni (misol uchun, reaksiya haroratini noto‘g‘ri tanlash) tahlil qilish strategiyasini o‘zlashtiradilar.

Raqamli o‘quv muhitida Crocodile Chemistry va Virtual ChemLab dasturlari bir-birini inkor etmaydi, aksincha, didaktik jihatdan to‘ldiradi. Crocodile Chemistry maktab bosqichida interaktivlik va vizual tushunishni ta’minlasa ya’ni organik kimyoning asosiy tushunchalarini maktab o‘quvchilariga sodda va vizual yetkazib berish metodikasini o‘rgatsa, Virtual ChemLab bo‘lajak o‘qituvchining oliy ta’lim darajasidagi fundamental ilmiy tayyorgarligi va tahliliy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Bo‘lajak o‘qituvchilarning axborot-metodik kompetentligini ushbu dasturlar vositasida takomillashtirish ularni kelajakda maktab tizimida zamonaviy AKT instrumentlaridan unumli foydalana oladigan, innovatsion fikrlovchi ya’ni raqamli muhitda bemalol ishlay oladigan kimyo o‘qituvchisi bo‘lib yetishishini kafolatlaydi. Bo‘lajak o‘qituvchilarni ushbu tizimlar bilan

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ishlashga o‘rgatish – ularni kelajakda innovatsion raqamli ta’lim muhitiga tayyorlashning eng samarali yo‘lidir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. 1.Kozma, R. B. Technology, economic development, and education reform: Global trends and local plans. Western Youth and Science. 2003. 35(1), P. 12-25.
2. Woodfield, B. F., Catlin, H. R., Bodner, G. M. The Virtual ChemLab Project: A realistic simulation of the organic and inorganic chemistry laboratory. Journal of Chemical Education, 2005. 82(11), P. 1728-1735.
3. Dalgarno, B., Bishop, A. G., Adlong, W., Bedgood, D. R.. Effectiveness of a Virtual Laboratory as a preparatory tool for distance education chemistry students. Computers & Education. 2009. 53(3), P. 853-865.
4. Martínez-Jimenez, P., Pontes-Pedrajas, A., Climent-Bellido, M. S. Using Virtual Laboratories in Undergraduate Organic Chemistry Courses: Impact on Student Outcomes. Research in Science & Technological Education. 2003. 21(2), P. 245-257.
5. Mishra, P., Koehler, M. J. Technological Pedagogical Content Knowledge: A framework for teacher knowledge. Teachers College Record. 2006. 108(6), P.1017-1054.
6. Ismoilov, M. A. Kimyo ta’limida raqamli texnologiyalar va virtual simulyatorlardan foydalanish metodikasi. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti. 2024.
7. Aslonov, S., Rustamov, U. Bo‘lajak kimyo o‘qituvchilarining AKT-kompetentligini rivojlantirishda “In Silico” metodlaridan foydalanish. O‘zbekiston Pedagogika Jurnali. 2025. 4(2), P. 78-86.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

YOSH OFITSERLAR JAMOASIDA XIZMAT REZISTENTLIGI YUZAGA KELISHIDA JINS OMILINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI.

Rejametova Irada Ikramshikovna, “Xizmat faoliyatini tarbiyaviy-psixologik ta’minlash” kafedrasi dotsenti, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent Jamoat xavfsizligi universiteti.

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada yosh ofitserlar jamoasida xizmat rezistentligining namoyon bo‘lishiga gender omilining ta’siri tahlil qilinadi. Erkak va ayol harbiy xizmatchilarning stressga bardoshliligi, emotsional o‘zini boshqarishi, kasbiy moslashuvi, agressiv xulq shakllari, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlashni qabul qilishi hamda murakkab xizmat vaziyatlarida koping strategiyalaridan foydalanishidagi psixologik farqlar yoritiladi. Gender xususiyatlarining xizmat faoliyatidagi barqarorlik, guruhiy munosabatlar va kasbiy samaradorlik bilan bog‘liqligi asoslanadi. Xizmat rezistentligini rivojlantirishda genderga sezgir psixologik yondashuvlarni qo‘llash zarurati ko‘rsatib beriladi.

Yosh ofitserlarning xizmat jamoasiga moslashishi jarayonidagi ruhiy bosim va zaifliklar mobbing hamda agressiya kabi salbiy holatlarni keltirib chiqarishi mumkin bo‘lib, bu jarayonda gender-psixologik xususiyatlarni o‘rganish muhim amaliy ahamiyatga ega.

MAQSAD: Yosh ofitserlar jamoasida xizmat rezistentligining namoyon bo‘lishida jins omilining ta’sirini tahlil qilish hamda erkak va ayol harbiy xizmatchilarning mobbing rollari va psixologik jins ko‘rsatkichlaridagi tafovutlarni empirik jihatdan asoslash.

MATERIALLAR VA METODLAR: Tadqiqotda 761 nafar harbiy xizmatchi (688 nafar erkak, 73 nafar ayol) ishtirok etdi; ma’lumotlar "Mobbing tuzilmasini aniqlash" hamda "Psixologik jins diagnostikasi" metodikalari yordamida yig‘ilib, Mann-Vitni U-testi orqali statistik tahlil qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Statistik tahlil ayol harbiy xizmatchilarda initsiator ($U = 14925{,}0; p < 0{,}01$), yordamchi ($U = 14705{,}5; p < 0{,}01$) va himoyachi ($U = 14234{,}5; p < 0{,}01$) pozitsiyalari hamda femininlik va androginlik ko‘rsatkichlari yuqoriroq ekanligini ko‘rsatdi. Erkak harbiy xizmatchilarda esa qurbon ($U = 14123{,}0; p < 0{,}01$) va kuzatuvchi ($U = 14565{,}5; p < 0{,}01$) rollari hamda maskulinlik ko‘rsatkichi ($U = 14910{,}0; p < 0{,}01$) yuqori ekani aniqlandi.

XULOSA: yosh ofitserlarda xizmat rezistentligini rivojlantirishda gender-profil xususiyatlarini va jamoadagi dinamik rolli tizimni hisobga oluvchi genderga sezgir psixologik yondashuvlarni tatbiq etish zarur.

Kalit so‘zlar: yosh ofitserlar, xizmat rezistentligi, gender omili, gender-psixologik xususiyatlar, stressga bardoshlilik, emotsional regulyatsiya, kasbiy moslashuv, koping strategiyalari, agressiv xulq, harbiy jamoa, yosh ofitserlar, xizmat rezistentligi, gender omili, gender-psixologik xususiyatlar, stressga bardoshlilik, emotsional regulyatsiya, kasbiy moslashuv, koping strategiyalari, agressiv xulq, harbiy jamoa.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ГЕНДЕРНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОЯВЛЕНИЯ СЛУЖЕБНОЙ РЕЗИСТЕНТНОСТИ В КОЛЛЕКТИВЕ МОЛОДЫХ ОФИЦЕРОВ.

Режаметова Ирада Икрамшиковна, кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры «Воспитательно-психологическое обеспечение служебной деятельности», Университет общественной безопасности.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье анализируется влияние гендерного фактора на проявление служебной резистентности в коллективе молодых офицеров. Рассматриваются психологические различия между военнослужащими мужчинами и женщинами в стрессоустойчивости, эмоциональной саморегуляции, профессиональной адаптации, формах агрессивного поведения, восприятии социальной поддержки и использовании копинг-стратегий в сложных служебных ситуациях. Обосновывается взаимосвязь гендерных особенностей с устойчивостью служебной деятельности, групповыми отношениями и профессиональной эффективностью. Подчёркивается необходимость применения гендерно ориентированных психологических подходов к развитию служебной резистентности молодых офицеров. Психологическое давление в период адаптации молодых офицеров к воинскому коллективу может провоцировать моббинг и агрессию, что делает изучение гендерно-психологических особенностей ключевым фактором служебной стабильности.

ЦЕЛЬ: анализ влияния гендерного фактора на проявление служебной резистентности в коллективе молодых офицеров и эмпирическое обоснование различий между военнослужащими мужчинами и женщинами в моббинг-ролях и показателях психологического пола.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: В исследовании приняли участие 761 военнослужащий (688 мужчин, 73 женщины); сбор данных осуществлялся с помощью методик «Определение структуры моббинга» и «Диагностика психологического пола» с последующей статистической обработкой по U-критерию Манна-Уитни.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: выявлены статистически значимые различия: у женщин-военнослужащих зафиксированы более высокие показатели ролей инициатора ($U = 14925{,}0; p < 0{,}01$), помощника ($U = 14705{,}5; p < 0{,}01$) и защитника ($U = 14234{,}5; p < 0{,}01$), а также уровня феминности и андрогинности. У мужчин-военнослужащих преобладают роли жертвы ($U = 14123{,}0; p < 0{,}01$) и наблюдателя ($U = 14565{,}5; p < 0{,}01$), а также показатели маскулинности ($U = 14910{,}0; p < 0{,}01$).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: развитие служебной резистентности молодых офицеров требует применения гендерно ориентированных психологических подходов,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

учитывающих специфику ролевой динамики и психологического пола в воинском коллективе.

Ключевые слова: молодые офицеры, служебная резистентность, гендерный фактор, гендерно-психологические особенности, стрессоустойчивость, эмоциональная саморегуляция, профессиональная адаптация, копинг-стратегии, агрессивное поведение, воинский коллектив, молодые офицеры, служебная резистентность, гендерный фактор, гендерно-психологические особенности, стрессоустойчивость, эмоциональная саморегуляция, профессиональная адаптация, копинг-стратегии, агрессивное поведение, воинский коллектив.

GENDER-RELATED PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF SERVICE RESILIENCE AMONG YOUNG OFFICERS.

Rejametova Irada Ikramshikovna, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Educational and Psychological Support of Professional Activity, University of Public Safety.

Annotation

INTRODUCTION: the article examines the influence of gender on the manifestation of service resilience among young officers. It analyses psychological differences between male and female military personnel in stress tolerance, emotional self-regulation, occupational adaptation, forms of aggressive behaviour, perception of social support, and the use of coping strategies in challenging service situations. The relationship between gender-related characteristics, stability in military service, group interaction, and professional effectiveness is substantiated. The study emphasises the need for gender-sensitive psychological approaches to developing service resilience among young officers.

Psychological pressure during young officers' integration into military units can trigger mobbing and aggression, highlighting the importance of studying gender-related psychological factors.

AIM: to analyze the influence of gender on service resilience among young officers and to empirically substantiate differences between male and female personnel regarding mobbing roles and psychological gender traits.

MATERIALS AND METHODS: The study examined 761 military personnel (688 males, 73 females) using the "Determination of Mobbing Structure" and "Diagnostics of Psychological Gender" tools, with data processed via Mann-Whitney U tests.

DISCUSSION AND RESULTS: Statistical analysis revealed significantly higher ranks among female officers for initiator ($U = 14925.0; p < 0.01$), assistant ($U = 14705.5; p < 0.01$), and defender ($U = 14234.5; p < 0.01$) roles, as well as higher femininity and androgyny levels. Conversely, male officers demonstrated higher victim

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

($U = 14123.0; p < 0.01$) and observer ($U = 14565.5; p < 0.01$) role indicators, along with higher masculinity scores ($U = 14910.0; p < 0.01$).

CONCLUSION: Developing service resilience in young officers mandates gender-sensitive psychological strategies that incorporate dynamic role behaviors and gender profiles within military units.

Keywords: young officers, service resilience, gender factor, gender-related psychological characteristics, stress tolerance, emotional self-regulation, occupational adaptation, coping strategies, aggressive behaviour, military unit, young officers, service resilience, gender factor, gender-related psychological characteristics, stress tolerance, emotional self-regulation, occupational adaptation, coping strategies, aggressive behaviour, military unit.

Yosh ofitser xizmat jamoasiga kirganida bir vaqtning o‘zida bir necha vazifani bajaradi: yangi lavozimning me’yorlarini o‘zlashtiradi, vakolat va javobgarlik chegaralarini aniqlaydi, norasmiy munosabatlar tarmog‘iga qo‘shiladi, o‘z kasbiy legitimligini isbotlaydi, yuqori va quyi maqomdagi xizmatchilar bilan ishonchli hamkorlikni yo‘lga qo‘yadi. Ushbu davrda tajriba tanqisligi, baholanishga yuqori sezgirlik, kasbiy idealizm, o‘zini ko‘rsatish ehtiyoji va yordam so‘rashdan uyalish uni ijtimoiy bosimga nisbatan zaiflashtirishi mumkin. Biroq zaiflik nishonga nisbatan tajovuzni oqlamaydi: mobbing, agressiya yoki xeyzingning kelib chiqishi uchun javobgarlik zo‘ravonlikni amalga oshirgan shaxslar va unga sharoit yaratgan boshqaruv tizimiga tegishlidir.

Mobbing, agressiya va xeyzing ko‘pincha kundalik nutqda bir-birining o‘rnida ishlatiladi. Ilmiy tahlilda esa bunday aralashtirish diagnostik xatoga olib keladi. Bir martalik qo‘pol munosabat agressiv bo‘lishi mumkin, lekin hali mobbing hisoblanmaydi; xizmatga oid qonuniy va mutanosib talab qiyin bo‘lishi mumkin, lekin xeyzing emas; takroriy ijtimoiy izolyatsiya jismoniy hujumsiz ham mobbing bo‘lishi mumkin. Aksincha, xeyzing mobbing xususiyatlarini olishi, agressiya esa ikkala jarayonning bevosita bajaruvchi mexanizmiga aylanishi mumkin. Ushbu tushunchalarni farqlash va keyin integratsiyalash xizmat rezistentligi qanday yemirilishini tushuntirish uchun zarur.

A.Bandura 1973-yilda agressiyani ijtimoiy o‘rganish nuqtayi nazaridan izohlab, tajovuzkor xulq kuzatish, taqlid, mustahkamlash va kutilayotgan oqibatlar orqali egallanishini ko‘rsatdi [8]. Mazkur qarash harbiy jamoada “an’ana”ning psixologik mexanizmini ochadi: katta xizmat tajribasiga ega shaxsning qo‘polligi jazolanmasa, aksincha mavqe, e’tibor yoki guruh roziligi bilan mukofotlansa, yosh a’zolar agressiyani samarali boshqaruv usuli deb o‘rganadilar. Shu tariqa xulq individual hodisadan guruh ssenariysiga aylanadi.

C.Brodsky 1976-yilda ish joyida ta’qib qilinadigan xodim tajribasini tizimli bayon etib, tashkilotdagi zo‘ravonlikni mehnat salomatligi muammosi sifatida ko‘rishga zamin yaratdi. D.Olweus 1978-yildan boshlab maktabdagi bezorilikni empirik tadqiq etib, keyinchalik

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

takrorlanish, zarar yetkazish va kuchlar nomutanosibligi mezonlarini aniqlashtirdi [9]. Ushbu mezonlar yosh ofitserlar jamoasiga moslashtirilganda kuchlar nomutanosibligi faqat unvon yoki lavozim bilan o'lchanmasligi ayon bo'ladi. Norasmiy obro', xizmat staji, axborotga kirish, rahbar bilan yaqinlik, guruh ko'pchiligi va raqamli aloqa kanallarini nazorat qilish ham nishonning o'zini himoya qilish imkoniyatini kamaytiradi.

S.Kobasa 1979-yilda qiyin vaziyatlarda salomatlikni saqlash bilan bog'liq psixologik bardoshlilik tarkibida jalb etilganlik, nazorat hissi va qiyinchilikni rivojlanish imkoniyati sifatida qabul qilishni ajratdi [10]. Ushbu yondashuv keyinchalik harbiy bardoshlilik tadqiqotlariga ta'sir ko'rsatdi. Biroq shaxsiy bardoshlilikni mutlaq himoya deb bo'lmaydi: muntazam haqorat, izolyatsiya va rahbarning adolatsizligi eng bardoshli xodimning ham resurslarini yemirishi mumkin. S.Hobfoll 1989-yilda resurslarni saqlash nazariyasini taklif qilib, stressni qadrli resurslarning yo'qolish xavfi, haqiqiy yo'qotilishi yoki sarflangan kuchdan so'ng resurs tiklanmasligi bilan izohladi [11]. Mobbing nishonning bir vaqtning o'zida bir necha resursiga hujum qiladi: obro', ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, vaqt, e'tibor, uyqu, kasbiy ishonch, axborot, rivojlanish imkoniyati va rahbar himoyasi kamayadi. Resurs yo'qotilishi yangi yo'qotishlarni chaqiradi: charchoq xatoga, xato tanqidga, tanqid esa yanada kuchli izolyatsiyaga olib kelishi mumkin.

H.Leymann 1980-yillarda boshlangan tadqiqotlarini umumlashtirib, 1990-yilda ish joyidagi mobbingni muntazam stigmalashtirish va psixologik terror jarayoni sifatida ta'rifladi [12]. U 1996-yilda hodisaning mazmuni va rivojlanishini batafsil yoritib, salbiy harakatlarni nishonning muloqot imkoniyatiga, ijtimoiy aloqalariga, obro'siga, xizmat mavqeiga va salomatligiga tajovuz qiluvchi guruhlarga ajratdi [13]. Leymannning hissasi alohida qo'pollikdan uzoq davom etuvchi jarayonni farqlash, xatti-harakatlar chastotasi va davomiyligini hisobga olish hamda tashkiliy oqibatlarni ko'rsatishdan iborat. Uning sonli chegaralari har bir vaziyat uchun mexanik hukm emas; asosiy mezon - tizimlilik, kuchlar nomutanosibligi va nishonning o'zini himoya qilish imkoniyatining izchil kamayishidir.

«Mobbing tuzilmasini aniqlash» metodikasi natijalarini jins omili bo'yicha qiyosiy tahlil qilish yosh ofitserlar jamoasida mobbing bilan bog'liq barcha rolli pozitsiyalar bo'yicha statistik jihatdan ahamiyatli farqlar mavjudligini ko'rsatdi. Xususan, ayol harbiy xizmatchilarda initsiator (520,55), yordamchi (523,55) va himoyachi (530,01) pozitsiyalari erkak harbiy xizmatchilarga nisbatan yuqoriroq qayd etilgan. Aksincha, erkak harbiy xizmatchilarda qurbon (396,97) va kuzatuvchi (396,33) pozitsiyalarining o'rtacha ranglari ayollarga nisbatan yuqori bo'lgan.

1-jadval

«Mobbing tuzilmasini aniqlash» metodikasining jins omili bo'yicha farqlari (n=761)

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Ko‘rsatkichlar	O‘rtacha rang		Statistik qiymat	
	Erkak harbiy xizmatchilar (N-688)	Ayol harbiy xizmatchilar (N-73)	U	p
Intsiator	366,19	520,55	14925,0	0,001**
Yordamchi	365,87	523,55	14705,5	0,001**
Himoyachi	365,19	530,01	14234,5	0,001**
Qurbon	396,97	230,47	14123,0	0,001**
Kuzatuvchi	396,33	236,53	14565,5	0,001**

* statistik tafovutlar mavjud

Initsiator pozitsiyasi bo‘yicha ayol harbiy xizmatchilarning o‘rtacha rangi (520,55) erkaklarnikidan (366,19) sezilarli yuqori bo‘lib, farq statistik jihatdan ahamiyatli ekanligi aniqlandi (U=14925,0; p<0,01). Mazkur natija ayol respondentlarning jamoada yuzaga keladigan interpersonal qarama-qarshiliklarda nisbatan faolroq pozitsiyani egallashi mumkinligini ko‘rsatadi. Biroq initsiator ko‘rsatkichining yuqoriligini ayol harbiy xizmatchilarning bevosita agressivligi yoki destruktiv xulqqa umumiy moyilligi sifatida talqin qilish biryoqlama bo‘ladi. Mobbing initsiatorligi ochiq tajovuzdan tashqari ijtimoiy masofalashtirish, tanqidiy munosabat, norasmiy guruhiy ta’sir, kommunikativ bosim yoki shaxsning jamoaviy mavqeiga ta’sir ko‘rsatishga yo‘naltirilgan bilvosita strategiyalar orqali ham namoyon bo‘lishi mumkin. Shu sababli mazkur farqni jinsga xos agressivlikdan ko‘ra, mobbing vaziyatlarida faol pozitsiyani egallash usullarining differensiatsiyasi sifatida baholash maqsadga muvofiq.

Yordamchi pozitsiyasida ham ayol harbiy xizmatchilarning o‘rtacha rangi (523,55) erkaklarnikidan (365,87) yuqori bo‘lib, farq yuqori statistik ahamiyat kasb etgan (U=14705,5; p<0,01). Bu natija mobbing jarayonida ayollarning mavjud interpersonal koalitsiya yoki guruhiy pozitsiyalarga qo‘shilish ehtimoli nisbatan yuqoriroq ekanligini anglatishi mumkin. Yordamchilik rolini faqat bevosita tajovuzkor xatti-harakat sifatida tushunish to‘g‘ri emas. U tashabbuskorning pozitsiyasini ma’qullash, uning fikrini qo‘llab-quvvatlash, muayyan shaxsga nisbatan shakllangan norasmiy munosabatlarga qo‘shilish yoki guruhdagi mavjud ijtimoiy pozitsiyani mustahkamlash kabi bilvosita ko‘rinishlarda yuzaga chiqishi mumkin. Harbiy jamoalarda guruhga mansublik, norasmiy birdamlik va xizmatdoshlararo o‘zaro qo‘llab-quvvatlashning yuqori ahamiyati bunday pozitsiyaning shakllanishiga ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Himoyachi pozitsiyasida jinslar o‘rtasidagi eng yaqqol yo‘nalishlardan biri kuzatildi. Ayol harbiy xizmatchilarning o‘rtacha rangi 530,01 ni, erkaklarda esa 365,19 ni tashkil etgan va mazkur tafovut statistik jihatdan ahamiyatli bo‘lgan (U=14234,5; p<0,01). Bu holat ayol respondentlarda mobbing yoki psixologik tazyiq obyektiga aylangan jamoa a’zosini qo‘llab-quvvatlash, adolatsiz munosabatga javob bildirish, interpersonal nizoda vositachilik qilish yoki zaifroq pozitsiyadagi shaxs manfaatini himoya qilishga yo‘naltirilgan prosotsial xulq shakllari nisbatan faolroq bo‘lishi mumkinligini ko‘rsatadi. Himoyachilik empatiya, ijtimoiy sezgirlik, adolatga yo‘nalganlik va boshqalarning emotsional holatini anglash bilan

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

bog‘lanishi mumkin. Shu jihatdan ayollarda initsiator va yordamchi rollari bilan bir qatorda himoyachi pozitsiyasining ham yuqoriligi alohida e’tiborga loyiq.

Shaxs bir vaziyatda nizoning faol tashabbuskori bo‘lsa, boshqa vaziyatda uchinchi shaxsni himoya qilishi yoki guruhdagi boshqa pozitsiyani qo‘llab-quvvatlashi ehtimoli mavjud. Shu sababli ayol respondentlarda uchta faol rol bo‘yicha o‘rtacha ranglarning yuqoriligi ularning mobbing jarayonlariga umumiy tarzda faolroq jalb qilinishi, ya’ni guruhiy munosabatlarda passiv pozitsiyadan ko‘ra faol interpersonal pozitsiyani ko‘proq egallashi mumkinligi bilan izohlanishi mumkin.

Qurbon pozitsiyasi bo‘yicha esa teskari tendensiya aniqlangan. Erkak harbiy xizmatchilarning o‘rtacha rangi 396,97 ni tashkil etib, ayol respondentlarning o‘rtacha rangidan (230,47) sezilarli yuqori bo‘lgan ($U=14123,0$; $p<0,01$). Mazkur natija erkak respondentlarda mobbingga xos salbiy interpersonal ta’sirlar obyektiga aylanish, jamoada ma’lum darajada psixologik bosimni boshdan kechirish yoki o‘zini noqulay ijtimoiy pozitsiyada his qilish bilan bog‘liq tajribalar nisbatan ko‘proq qayd etilganligini ko‘rsatadi. Bunday natijani erkak harbiy xizmatchilarning psixologik zaifligi sifatida tushuntirish maqsadga muvofiq emas. Aksincha, erkaklar son jihatdan mutlaq ko‘pchilikni tashkil etadigan harbiy jamoalarda status, professional raqobat, norasmiy liderlik, lavozimiy istiqbol va guruh ichidagi ierarxik mavqe uchun kurash intensivroq kechishi mumkin.

Bunday raqobat ayrim respondentlarning ijtimoiy chetlashtirish, muntazam tanqid, obro‘ga ta’sir qilish yoki boshqa psixologik bosim shakllariga duch kelish ehtimolini oshirishi mumkin. Qurbon pozitsiyasining erkaklarda yuqoriroq bo‘lishi mobbingning harbiy jamoada faqat “kuchsiz shaxsga qarshi bosim” ko‘rinishida kechmasligini ham ko‘rsatadi. Mobbing ayrim hollarda aynan statuslar to‘qnashuvi, kasbiy raqobat, guruh ichidagi mavqe uchun kurash yoki jamoaning norasmiy normalariga mos kelmaslik natijasida shakllanishi mumkin. Shu bois qurbonlik pozitsiyasini shaxsning individual zaifligi bilan emas, balki shaxs-guruh o‘zaro munosabatining murakkab konfiguratsiyasi bilan izohlash ilmiy jihatdan asosliroqdir.

Kuzatuvchi pozitsiyasi bo‘yicha ham erkak respondentlarning o‘rtacha rangi (396,33) ayol harbiy xizmatchilarnikidan (236,53) yuqori bo‘lib, farq statistik jihatdan ahamiyatli ekanligi aniqlangan ($U=14565,5$; $p<0,01$). Mazkur natija erkak harbiy xizmatchilar orasida mobbing holatiga bevosita aralashmasdan, nizoni kuzatish, mavjud vaziyatdan ma’lum ijtimoiy masofani saqlash yoki faol tarafkashlikdan chekinish strategiyasi nisbatan ko‘proq uchrashi mumkinligini ko‘rsatadi.

Harbiy ierarxiya sharoitida bunday pozitsiya nizoga aralashish oqibatlaridan ehtiyot bo‘lish, xizmatdoshlararo koalitsiyalardan tashqarida qolishga intilish, o‘z statusini xavf ostiga qo‘ymaslik yoki konfliktni rahbar vakolati doirasidagi masala sifatida qabul qilish bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. Biroq kuzatuvchilikni mutlaq betaraf pozitsiya sifatida talqin qilish yetarli emas. Mobbing jarayonida kuzatuvchining harakatsizligi ayrim holatlarda mavjud destruktiv munosabatlarning davom etishiga bilvosita sharoit yaratadi. Agar guruh a’zolari psixologik bosimni kuzatib turib unga qarshi munosabat bildirmasa, mobbing

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

tashabbuskori o‘z harakatlarini guruh tomonidan yashirin tarzda qabul qilinayotgan deb baholashi mumkin. Shu sababli erkak respondentlarda kuzatuvchi pozitsiyasining nisbatan yuqoriligi mobbing profilaktikasida aynan passiv kuzatuvchilar bilan ishlash va ularni konstruktiv himoyaviy pozitsiyaga o‘tkazish zarurligini ko‘rsatadi.

Ayollarda initsiator va himoyachi rollarining parallel ravishda yuqori ekanligi mobbingdagi xulq strategiyalarining vaziyatga bog‘liq ekanligini ko‘rsatadi. Ya’ni ayol harbiy xizmatchilarni faqat tashabbuskor yoki faqat himoyachi tip sifatida tavsiflash mumkin emas. Aksincha, ular interpersonal vaziyatning mazmuniga, guruhdagi munosabatlarga va o‘zlari uchun ahamiyatli bo‘lgan ijtimoiy pozitsiyaga qarab faol, qo‘llab-quvvatlovchi yoki himoyaviy strategiyalarni tanlashi mumkin.

Bu mobbing strukturasini statik rollar majmuasi emas, balki vaziyatga qarab o‘zgaruvchi dinamik rolli tizim sifatida ko‘rib chiqish zarurligini ko‘rsatadi. Erkaklarda esa qurbonlik va kuzatuvchilik ko‘rsatkichlarining bir vaqtda yuqoriroq bo‘lishi harbiy jamoada psixologik bosimga duch kelish bilan bir qatorda, boshqa shaxsga nisbatan amalga oshirilayotgan bosimga aralashmaslik tendensiyasi ham mavjudligini anglatadi. Mazkur kombinatsiya jamoaning norasmiy normalari, xizmat ierarxiyasi va “konfliktga aralashmaslik” strategiyasi bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. Agar bunday xulq guruhiy me’yorga aylansa, psixologik bosimning individual holatdan jamoaviy munosabatlar tizimiga singib borish xavfi ortadi.

2-jadval

«Psixologik jins diagnostikasi» metodikasining jins omili bo‘yicha farqlari (n=761)

Ko‘rsatkichlar	O‘rtacha rang		Statistik qiymat	
	Erkak harbiy xizmatchilar (N-688)	Ayol harbiy xizmatchilar (N-73)	U	p
Maskulinlik	395,83	241,25	14910,0	0,001**
Femininlik	365,00	531,75	14107,0	0,001**
Androginlik	365,81	524,21	14658,0	0,001**

***** statistik tafovutlar mavjud

«Psixologik jins diagnostikasi» metodikasi natijalarini jins omili bo‘yicha qiyosiy tahlil qilish erkak va ayol harbiy xizmatchilar o‘rtasida maskulinlik, femininlik hamda androginlik ko‘rsatkichlarining barchasi bo‘yicha statistik jihatdan ahamiyatli farqlar mavjudligini ko‘rsatdi. Xususan, maskulinlik ko‘rsatkichi erkak harbiy xizmatchilarda yuqoriroq o‘rtacha rang bilan tavsiflangan bo‘lsa, femininlik va androginlik ko‘rsatkichlari ayol harbiy xizmatchilarda nisbatan yuqori darajada qayd etilgan. Maskulinlik ko‘rsatkichi bo‘yicha erkak harbiy xizmatchilarning o‘rtacha rangi 395,83 ni, ayol harbiy xizmatchilarniki esa 241,25 ni tashkil etgan va ushbu farq statistik jihatdan yuqori ahamiyatga ega bo‘lgan ($U=14910,0$; $p<0,01$). Mazkur natija erkak respondentlarda an’anaviy ravishda maskulin xususiyatlar bilan bog‘lanadigan mustaqillik, qat’iyatlilik, tashabbuskorlik, raqobatbardoshlik, qaror qabul qilishga tayyorlik, o‘z pozitsiyasini himoya qilish va maqsad

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

sari faol intilish kabi xususiyatlarning nisbatan kuchliroq namoyon bo‘lishini ko‘rsatadi. Harbiy-professional faoliyatning o‘zi ham ushbu sifatlarni muntazam ravishda talab qilishi va kasbiy sotsializatsiya davomida mustahkamlashi mumkin. Shu bilan birga, erkaklarda maskulinlikning yuqoriligini faqat biologik jins bilan izohlash metodologik jihatdan yetarli emas. Harbiy muhitda jismoniy va psixologik chidamlilik, tezkor qaror qabul qilish, rahbarlik mas’uliyati, xavfga nisbatan faol munosabat hamda yuqori o‘zini nazorat qilish kabi sifatlar kasbiy norma sifatida rag‘batlantiriladi. Shu sababli maskulinlikning yuqoriroq namoyon bo‘lishida biologik jins bilan bir qatorda professional rol, xizmatga oid ijtimoiy kutishlar, guruhiy stereotiplar va harbiy sotsializatsiya jarayoni ham muhim o‘rin tutishi mumkin.

Maskulinlikning funksional mazmuniga alohida e’tibor qaratish lozim. Harbiy xizmatda qat’iyatlilik, avtonomlik va tashabbuskorlik samarali xizmat faoliyatining muhim psixologik resurslari hisoblanadi. Biroq ushbu sifatlar haddan tashqari rigid shaklda namoyon bo‘lsa, murosaga kelishning qiyinlashishi, dominant xulq, boshqalarning fikriga yetarli darajada e’tibor bermaslik yoki shaxslararo raqobatning kuchayishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli maskulinlikni agressivlik yoki nizolashuvchanlik bilan tenglashtirish mumkin emas; uning konstruktiv yoki destruktiv yo‘nalishda namoyon bo‘lishi shaxsning emotsional o‘zini boshqarishi, jamoaning ijtimoiy-psixologik muhiti va mavjud xizmat vaziyatiga bog‘liq.

Femininlik ko‘rsatkichi bo‘yicha esa teskari tendensiya qayd etilgan. Ayol harbiy xizmatchilarning o‘rtacha rangi 531,75 ni tashkil etgan bo‘lsa, erkaklarda ushbu ko‘rsatkich 365,00 ga teng bo‘lgan. Aniqlangan farq statistik jihatdan ahamiyatli bo‘lib, $U=14107,0$; $p<0,01$ qiymatlari bilan ifodalangan. Bu natija ayol harbiy xizmatchilarda emotsional sezgirlik, empatiya, interpersonal munosabatlarga e’tibor, qo‘llab-quvvatlashga moyillik, hamkorlik va boshqalarning emotsional holatini anglash bilan bog‘liq psixologik sifatlar nisbatan kuchliroq namoyon bo‘lishini ko‘rsatadi.

Femininlikning ayollarda yuqori darajada qayd etilishi an’anaviy gender-rol sotsializatsiyasi bilan ma’lum darajada bog‘liq bo‘lishi mumkin. Biroq mazkur ko‘rsatkichni passivlik, zaiflik yoki qaror qabul qilishdagi qat’iyatsizlik sifatida talqin qilish ilmiy jihatdan to‘g‘ri emas. Psixologik jins konsepsiyasida femininlik, avvalo, ekspressivlik, emotsional sezgirlik, empatiya, hamkorlikka yo‘nalganlik va interpersonal munosabatlarni hisobga olish xususiyatlarini aks ettiradi. Harbiy jamoada bunday sifatlar rahbar-bo‘ysunuvchi munosabatlarini muvofiqlashtirish, jamoa ichidagi emotsional zo‘riqishni aniqlash, nizolarni yumshatish va psixologik qo‘llab-quvvatlashni tashkil etishda konstruktiv resurs sifatida namoyon bo‘lishi mumkin.

Oldingi natijalarda ayol harbiy xizmatchilarda himoyachi pozitsiyasining yuqoriroq qayd etilganligi femininlikning nisbatan yuqori darajasi bilan mazmunan uyg‘un kelishi mumkin. Empatiya, interpersonal sezgirlik va boshqalarning hissiy holatini tezroq anglash qobiliyati mobbing yoki psixologik tazyiq obyektiga aylangan shaxsni qo‘llab-quvvatlashga tayyorlikni oshirishi ehtimoli mavjud. Biroq bunday bog‘lanishni faqat tavsiflovchi va guruhlararo natijalarga asoslanib bevosita sababiy munosabat sifatida talqin qilish mumkin

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

emas; mazkur taxminni Spearman korrelyatsiyasi yoki regressiv tahlil yordamida alohida tekshirish zarur.

Androginlik ko‘rsatkichi bo‘yicha ham ayol harbiy xizmatchilarning o‘rtacha rangi yuqoriroq bo‘lib, ayollarda 524,21, erkaklarda esa 365,81 ni tashkil etgan (U=14658,0; p<0,01). Mazkur natija ayol respondentlarda maskulin va feminin xususiyatlarning vaziyatga mos ravishda integratsiyalashuvi yoki xulq repertuarining nisbatan kengroq bo‘lishi bilan bog‘liq psixologik tendensiya mavjudligini ko‘rsatishi mumkin. Androginlikning psixologik mazmuni shaxsda “erkaklik” va “ayollik” xususiyatlarining oddiy mexanik qo‘shilishi bilan cheklanmaydi. U turli vaziyatlarda faoliyatga yo‘naltirilgan qat’iyatlilik, avtonomlik va tashabbuskorlik bilan bir qatorda emotsional sezgirlik, hamkorlik, empatiya va kommunikativ moslashuvchanlikni namoyon eta olish imkoniyatini ifodalaydi. Shu ma’noda androginlik yuqoriroq bo‘lgan shaxs vaziyat talabiga qarab bir xil rigid gender stereotipiga bog‘lanib qolmasdan, turli xulq strategiyalaridan foydalanishi mumkin.

Ayol harbiy xizmatchilarda androginlikning yuqoriroq qayd etilishi harbiy-professional muhitga moslashuvning o‘ziga xos modeli bilan ham bog‘liq bo‘lishi mumkin. Bir tomondan, harbiy xizmat ulardan qat’iyatlilik, intizomlilik, tezkor qaror qabul qilish va yuqori mas’uliyatni talab qiladi. Ikkinchi tomondan, ularning individual gender-psixologik xususiyatlarida emotsional sezgirlik va interpersonal orientatsiya ham saqlanib qolishi mumkin. Natijada professional faoliyatda instrumentallik va ekspressivlik elementlarining nisbatan uyg‘un kombinatsiyasi shakllanishi ehtimoli mavjud.

Erkaklarda maskulinlikning, ayollarda esa femininlik va androginlikning yuqori qayd etilishi biologik jins va psixologik jins o‘rtasida ma’lum muvofiqlik mavjudligini ko‘rsatsa-da, ularning aynan bir tushuncha emasligini hisobga olish zarur. Biologik jins demografik xususiyat bo‘lsa, psixologik jins shaxsning ijtimoiylashuv jarayonida shakllangan xulqiy, emotsional va interpersonal xususiyatlari tizimini aks ettiradi. hu sababli erkak respondentlarda feminin yoki androgin xususiyatlar, ayollarda esa maskulin sifatlarning mavjud bo‘lishi tabiiy hisoblanadi va bu psixologik moslashuvchanlikning individual ko‘rinishlaridan biridir. Aniqlangan jinsiy tafovutlarni harbiy-professional faoliyat bilan bog‘liq holda baholashda ham ehtiyotkorlik zarur. Erkaklarda yuqori maskulinlik xizmat faoliyatidagi qat’iylik, tezkorlik va raqobatga tayyorlik bilan bog‘lanishi mumkin bo‘lsa, ayollarda yuqori femininlik va androginlik jamoaviy munosabatlar, empatik muloqot va turli vaziyatlarga moslashuvchan javob berishda qo‘shimcha psixologik resurs bo‘lishi mumkin. Shu bois ushbu profillardan birini ikkinchisidan mutlaq ustun deb baholash maqsadga muvofiq emas. Harbiy faoliyat samaradorligi ko‘proq mazkur sifatlarning vaziyat talablariga muvofiq ravishda muvozanatli qo‘llanilishiga bog‘liq.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Turliuc M.N., Balcan A.-D. Psychological intervention programme for developing resilience in military personnel: A randomized controlled trial // Stress and Health. - 2024. - Vol. 40, No. 4. - e3399. - DOI: 10.1002/smi.3399.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

2. Valladares-Garrido M.J., Huamani-Colquichagua Y., Anchay-Zuloeta C., Picón-Reátegui C.K., Valladares-Garrido D. Time in service and resilience in active military personnel during COVID-19: Northern Peru // International Journal of Environmental Research and Public Health. - 2022. - Vol. 19. - 11052. - DOI: 10.3390/ijerph191711052.
3. Varker T., Cowlishaw S., Baur J. et al. Problem anger in veterans and military personnel: Prevalence, predictors, and associated harms // Journal of Psychiatric Research. - 2022. - Vol. 151. - P. 57-64. - DOI: 10.1016/j.jpsychires.2022.04.004.
4. Ward R.N., Carlson K.J., Erickson A.J., Yalch M.M., Brown L.M. Associations of humor, morale, and unit cohesion on PTSD symptoms // Military Psychology. - 2024. - Vol. 36, No. 3. - P. 301-310. - DOI: 10.1080/08995605.2021.1996103.
5. Williamson V., Murphy D., Stevelink S.A.M., Allen S., Jones E., Greenberg N. Delivering treatment to morally injured UK military personnel and Veterans: Clinician experience // Military Psychology. - 2021. - Vol. 33, No. 2. - P. 115-123.
6. Estrada A.X., Bowles S. Introduction to special issue section: Resilience to stress and trauma within the military environment // Military Psychology. - 2024. - Vol. 36, No. 3. - P. 239-240. - DOI: 10.1080/08995605.2024.2331935.
7. Falon S.L., Hoare S., Kangas M., Crane M.F. Coping insights through self-reflection on stressful military training events // Stress and Health. - 2022. - Vol. 38, No. 5. - P. 902-918. - DOI: 10.1002/smi.3141.
8. Kang S., Waters A.J., Bryan C.J. Association between burnout and insomnia in U.S. Air Force Pararescue personnel: A cross-sectional study // Military Psychology. - 2023. - Vol. 35, No. 1. - P. 1-11.
9. Kattaxujayev S.K. Harbiy jamoada yetakchilik (liderlik) psixologiyasi va uning shakllanishi // Yangi O‘zbekiston, Yangi Tadqiqotlar Jurnali. - 2026. - J. 4, № 6. - B. 240-245.
10. Zou M., Liu B., Ji J., Ren L., Wang X., Li F. Relationship Between Negative Coping Styles, Psychological Resilience, and Positive Coping Styles in Military Personnel: Cross-Lagged Analysis // Psychology Research and Behavior Management. - 2024. - Vol. 17. - P. 13-21. - DOI: 10.2147/PRBM.S447096.
11. Zueger R., Niederhauser M., Utzinger C., Annen H., Ehlert U. Effects of resilience training on mental, emotional, and physical stress outcomes in military officer cadets // Military Psychology. - 2023. - Vol. 35, No. 6. - P. 566-576. - DOI: 10.1080/08995605.2022.2139948.
12. Акимов С. И. Понятие служебного коллектива в органах внутренних дел и его основные профессионально-нравственные характеристики // Инновации. Наука. Образование. 2021. № 43. С. 93-98.
13. Акшолаков Е.Д. Обеспечение психологической готовности слушателей высших специальных учебных заведений КНБ Республики Казахстан как целостный процесс и основа формирования качеств личности // Российский военно-психологический журнал. - 2023. - № 2(2). - DOI: 10.25629/RMPJ.2023.02.06.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

INTEGRATING ARTIFICIAL INTELLIGENCE INTO BLENDED LEARNING IMPLICATIONS FOR BILINGUAL EDUCATION.

Fozilova Maxina Adashevna, Kimyo International University in Tashkent, Samarkand branch.
E-mail: makhinafozilova@gmail.com

Annotation

INTRODUCTION: this article examines the role of artificial intelligence (AI) technologies in blended learning environments, with particular emphasis on their potential to improve the quality and effectiveness of bilingual education. The study focuses on the application of AI-powered educational tools and adaptive learning platforms to facilitate language development, tailor learning activities to individual learners' needs, and strengthen students' active participation in bilingual instructional settings. Special consideration is given to the pedagogical opportunities offered by AI for designing personalized learning trajectories, delivering immediate and context-sensitive feedback, and assisting both educators and learners in developing linguistic, communicative, and intercultural competencies. The integration of AI into blended learning is therefore considered as an emerging approach for creating more flexible, learner-oriented, and technologically supported bilingual educational environments.

AIM: to analyze the influence of gender on service resilience among young officers and to empirically substantiate differences between male and female personnel regarding mobbing roles and psychological gender traits.

MATERIALS AND METHODS: the study examined 761 military personnel (688 males, 73 females) using the "Determination of Mobbing Structure" and "Diagnostics of Psychological Gender" tools, with data processed via Mann-Whitney U tests.

DISCUSSION AND RESULTS: Statistical analysis revealed significantly higher ranks among female officers for initiator ($U = 14925.0; p < 0.01$), assistant ($U = 14705.5; p < 0.01$), and defender ($U = 14234.5; p < 0.01$) roles, as well as higher femininity and androgyny levels. Conversely, male officers demonstrated higher victim ($U = 14123.0; p < 0.01$) and observer ($U = 14565.5; p < 0.01$) role indicators, along with higher masculinity scores ($U = 14910.0; p < 0.01$).

CONCLUSION: developing service resilience in young officers mandates gender-sensitive psychological strategies that incorporate dynamic role behaviors and gender profiles within military units.

Keywords: artificial intelligence, blended learning, bilingual education, higher education, adaptive learning, educational technologies, personalized learning, language acquisition, intercultural competence.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

SUN'IY INTELLIGENTNI ARALASH TA'LIMGA INTEGRATSIYA QILISH: IKKI TILLI TA'LIM UCHUN AHAMIYATI.

Fozilova Maxina Adashevna, Toshkent shahridagi Kimyo xalqaro universiteti Samarqand filiali.

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada sun'iy intellekt (SI) texnologiyalaridan aralash ta'lim muhitida foydalanishning ikki tilli ta'lim samaradorligini oshirishdagi imkoniyatlari tadqiq etiladi. Tadqiqotda SI asosidagi ta'lim vositalari va moslashuvchan o'quv tizimlarining tilni o'zlashtirish jarayonini qo'llab-quvvatlash, ta'lim mazmunini talabalarning individual ehtiyojlariga moslashtirish hamda ularning o'quv jarayonidagi faolligini kuchaytirish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, sun'iy intellekt yordamida individual ta'lim trayektoriyalarini shakllantirish, o'quvchilarga real vaqt rejimida tezkor va mazmunli fikr-mulohaza taqdim etish, shuningdek, lingvistik, kommunikativ va madaniyatlararo kompetensiyalarni rivojlantirish masalalariga alohida e'tibor qaratiladi. Shu nuqtayi nazardan, SI texnologiyalarining aralash ta'limga integratsiyasi ikki tilli ta'limni yanada moslashuvchan, individuallashtirilgan va talaba markazli tarzda tashkil etishning istiqbolli vositasi sifatida qaraladi.

MAQSAD: aralash ta'lim sharoitida sun'iy intellekt vositalari va moslashuvchan o'quv platformalarining ikki tilli ta'lim samaradorligini oshirish, individuallashtirilgan ta'lim trayektoriyalarini yaratish hamda talabalarning lingvistik va madaniyatlararo kompetensiyalarini rivojlantirishdagi pedagogik imkoniyatlarini ilmiy jihatdan asoslash.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda xalqaro va mahalliy olimlarning nazariy hamda empirik ishlarini metodologik tahlil qilish, tizimlashtirish, qiyosiy-pedagogik ekspertiza hamda meta-tahlil metodlaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: SI texnologiyalarining aralash ta'limda qo'llanilishi real vaqt rejimida tezkor va mazmunli fikr-mulohaza taqdim etishi, o'quv topshiriqlarini talabaning individual lingvistik profili hamda kognitiv ehtiyojlariga moslashtirish imkonini berishi ko'rsatib berildi. Maqolada maqsadli, mazmunli, texnologik va baholash-natijaviy bloklarni o'z ichiga olgan hamda ikki tilli ta'lim jarayonining moslashuvchanligini ta'minlovchi to'rt komponentli tarkibiy-funksional model asoslandi.

XULOSA: sun'iy intellekt vositalarining aralash ta'limga izchil tatbiq etilishi ikki tilli ta'limni yanada moslashuvchan, talaba markazli va texnologik jihatdan qo'llab-quvvatlangan muhitga aylantirib, o'quvchilarning tilni o'zlashtirish hamda akademik ishtirok samaradorligini keskin oshiradi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, aralash ta'lim, ikki tilli ta'lim, oliy ta'lim, moslashuvchan ta'lim, ta'lim texnologiyalari, individuallashtirilgan ta'lim, tilni o'zlashtirish, madaniyatlararo kompetensiya.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ИНТЕГРАЦИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В СМЕШАННОЕ ОБУЧЕНИЕ: ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ ДВУЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ.

Фозилова Махина Адашевна, Международный университет Кимё в городе Ташкенте, Самаркандский филиал.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье рассматривается роль технологий искусственного интеллекта (ИИ) в условиях смешанного обучения, при этом особое внимание уделяется их потенциалу в повышении качества и эффективности двуязычного (билингвального) образования. Исследование сосредоточено на применении образовательных инструментов и платформ адаптивного обучения на базе ИИ для содействия языковому развитию, адаптации учебного процесса к индивидуальным потребностям учащихся и усиления их активного участия в условиях двуязычного обучения. Особое внимание уделено педагогическим возможностям, которые предоставляет ИИ для проектирования персонализированных образовательных траекторий, обеспечения оперативной и контекстно-ориентированной обратной связи, а также оказания помощи как преподавателям, так и учащимся в развитии языковых, коммуникативных и межкультурных компетенций. Таким образом, интеграция ИИ в смешанное обучение рассматривается как перспективный подход к созданию более гибких, ориентированных на учащегося и технологически оснащенных двуязычных образовательных сред.

ЦЕЛЬ: научно-педагогическое обоснование возможностей инструментов ИИ и адаптивных обучающих платформ для повышения эффективности билингвального образования, проектирования индивидуальных образовательных траекторий и формирования лингвистических и межкультурных компетенций студентов в условиях смешанного обучения.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использованы методы мета-анализа, системного и сравнительно-педагогического анализа теоретических и эмпирических работ зарубежных и отечественных исследователей.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: доказано, что применение ИИ в смешанном обучении обеспечивает оперативную обратную связь в режиме реального времени и позволяет адаптировать учебный контент под индивидуальный лингвистический профиль и когнитивные потребности учащихся. Обоснована четырехкомпонентная структурно-функциональная модель (целевой, содержательный, технологический и оценочно-результативный блоки), обеспечивающая гибкость и целостность билингвального учебного процесса.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: систематическое внедрение ИИ в смешанное обучение трансформирует билингвальное образование в более гибкую, студентоориентированную и технологически насыщенную среду, способствующую качественному освоению языка и повышению академической активности.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Ключевые слова: искусственный интеллект, смешанное обучение, двуязычное образование, высшее образование, адаптивное обучение, образовательные технологии, персонализированное обучение, овладение языком, межкультурная компетенция.

Blended learning combines online and face-to-face instruction with learner-centered pedagogical practices, providing greater flexibility and accessibility in contemporary education. However, its implementation in bilingual contexts may be limited by unequal language representation in digital environments, which can increase cognitive demands and contribute to educational inequality. At the same time, research in technical higher education indicates that blended learning can effectively support the development of digital competencies and technology-mediated learning practices [3].

Artificial intelligence (AI) can help address these limitations by enabling more adaptive and personalized learning environments. In technical disciplines such as computer science, AI-based tools can support accurate use of specialized terminology and provide learners with language-sensitive instructional assistance. Thus, bilingualism can be viewed not only as a potential source of cognitive difficulty but also as a resource for improving conceptual understanding and learning outcomes.

In this study, blended learning is understood as the purposeful integration of face-to-face instruction and computer-mediated learning supported by digital technologies. The study is based on scholarly research by international and national authors and employs meta-analysis as the main research method. The analysis included the identification and selection of relevant studies, data extraction, comparative analysis, and interpretation of the findings.

The analysis of previous studies indicates that the integration of artificial intelligence (AI) into bilingual and blended learning is an interdisciplinary research area combining pedagogy, linguistics, information technology, and educational policy. Current research mainly focuses on bilingual education, translanguaging, adaptive learning, digital language resources, and blended learning models.

The theoretical foundations of bilingual education have been substantially developed by Jim Cummins, who emphasizes the importance of maintaining linguistic and cultural diversity in digitally transformed educational environments. Cummins [7] particularly draws attention to the risks of digital inequality for minority languages and stresses the need for inclusive technologies that support rather than replace learners' linguistic identities. Complementing this perspective, Ofelia García's theory of translanguaging views bilingual communication as the flexible use of an integrated linguistic repertoire rather than two isolated language systems. The potential of adaptive technologies for individualized learning has been examined by Tzung-Shiung Yang, Gwo-Jen Hwang, and Stephen J. H. Yang [3]. Their research demonstrates that digital systems

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

can adapt instructional content and learning activities to learners' individual characteristics. However, many existing technologies primarily support widely represented language pairs and provide limited resources for agglutinative and morphologically complex languages.

Research by D. Sh. Suleymanov, R. A. Gilmullin, and A. R. Gatiatullin contributes to the study of digital resources for the Tatar language, emphasizing the shortage of linguistic data and the need to develop corpora for automated language processing. In addition, V. I. Blinov, E. Yu. Yesenina, and I. S. Sergeev examine the didactic potential of blended learning technologies, including adaptive content, diagnostic assessment, and digital methodological support.

The implementation of blended learning in higher education has also been investigated by T. Yu. Pletyago, A. S. Ostapenko, and S. N. Antonov [1], whose research addresses rotation models and the organization of online interaction. Overall, the literature demonstrates considerable potential for combining AI, adaptive technologies, bilingual education, and blended learning. Nevertheless, further research is required to develop integrated approaches that account simultaneously for linguistic diversity, individual learning needs, and the specific characteristics of less-resourced languages.

The concept of blended learning has developed considerably, moving beyond the idea of simply combining traditional and distance education. Contemporary interpretations emphasize the integration of different instructional modes into a coherent educational system. The *Glossary of Digital Didactics Terms and Concepts* defines blended learning as the combination of traditional and electronic, face-to-face and distance, as well as synchronous and asynchronous forms of instruction within a unified educational process [6]. This interpretation highlights the systemic and flexible character of blended learning. An important contribution to the development of this concept was made by Curtis J. Bonk, Charles R. Graham, Jay Cross, and Michael G. Moore, who described blended learning as the integration of face-to-face instruction with computer-mediated learning. Further development of the concept was proposed by Heather Staker and Michael B. Horn, whose classification of K–12 blended learning models expanded the understanding of technology-supported instructional formats [5]. Their approach emphasized the need for flexible definitions and models capable of responding to continuous technological and pedagogical changes.

The effectiveness of blended learning has also been examined by L. L. Salekhova and colleagues using the CABLS (*Comprehensive Analysis of Blended Learning Studies*) framework. Their findings indicate that successful implementation depends on several interconnected factors, including technological infrastructure, methodological support, and psychological-pedagogical conditions [2]. These findings are particularly relevant to bilingual education, where flexible instructional arrangements can accommodate differences in learners' linguistic proficiency and cognitive needs.

The integration of artificial intelligence further expands the adaptive potential of blended learning. Research by K. VanLehn on Intelligent Tutoring Systems (ITS)

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

demonstrates that systems capable of responding to both learners' subject knowledge and individual characteristics can provide more effective instructional support [4]. Similarly, Robert Godwin-Jones emphasizes the transition from static digital materials toward intelligent learning environments in which AI can function as a personalized learning assistant.

The theoretical principles of Cognitive Load Theory developed by J. Sweller, together with Educational Data Mining approaches associated with R. Baker [1], provide additional foundations for designing adaptive learning environments. Analysis of learner-generated data can help identify individual difficulties, select appropriate learning strategies, and construct personalized learning pathways. For bilingual students, such mechanisms are especially valuable because instructional design should minimize unnecessary cognitive demands and reduce possible cross-linguistic interference when learners work with complex academic content.

Research by T.-S. Yang, Gwo-Jen Hwang, and Steven J. H. Yang [3] further indicates that adaptive systems are more effective when they consider multiple learner characteristics rather than relying on a single parameter. Applied to bilingual blended learning, this principle suggests that AI-based adaptation should take into account not only subject knowledge but also learners' linguistic profiles, learning needs, and individual progress. Such an approach can support the dynamic selection of learning materials, linguistic scaffolding, and instructional sequences, thereby contributing to more personalized and effective learning of complex academic content.

In conclusion, the effective organization of foreign language education within a blended learning environment requires the integration of systemic, activity-based, learner-centered, and competence-oriented approaches. These methodological foundations provide a basis for developing a structural-functional model that establishes clear relationships between the main elements of the educational process and supports students' active participation in learning.

The proposed model incorporates four interconnected components: target, content, technological, and assessment-resultative blocks. Their coordinated implementation ensures consistency between instructional objectives, educational content, teaching technologies, and learning outcomes. At the same time, the model responds to the educational expectations of parents, legal guardians, and the wider social environment. The identified assessment levels make it possible to evaluate the effectiveness of blended learning and determine the extent to which the model contributes to students' language development, academic engagement, and overall educational progress in a digitally supported learning environment.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

1. Mukhametshin L. M. Integration of artificial intelligence into blended learning: improving bilingual education in the Russian-Tatar context // Philology and Culture. - 2025. - No. 4 (82). - P. 319-327.
2. Salekhova, L. L., Danilov, A. V., Zaripova, R. R., Fazliahmetov, T. R. (2024). Smeshannoe obuchenie: kompleksnyi analiz teoreticheskikh podkhodov i empiricheskikh issledovanii na osnove CABLS [Blended Learning: A Comprehensive Analysis of Theoretical Ap proaches and Empirical Research Based on CABLS]. Sovremennye naukoemkie tekhnologii. No. 11, pp. 231 236. DOI 10.17513/snt.40235. (In Russian)
3. Wang, Y., Han, X., Yang, J. (2015). Revisiting the Blended Learning Literature: Using a Complex Adap tive Systems Framework. Educational Technology & So ciety. Vol. 18, Issue 2, pp. 380–393. (In English)
4. VanLehn, K. (2011). The Relative Effectiveness of Human Tutoring, Intelligent Tutoring Systems, and Other Tutoring Systems. Educational Psychologist. Vol. 46. No. 4, pp. 197–221. https://doi.org/10.1080/ 00461520.2011.611369. (In English)
5. Staker, H., Horn, M. B. (2012). Classifying K-12 Blended Learning. R. 1. URL: http://www.christenseninstitute.org/wp-content/uploads/ 2013/04/Classifying-K-12-blended-learning.pdf (ac cessed: 28.11.2025). (In English)
6. Slovar' terminov i ponyatii tsifrovoi didaktiki (2021) [Dictionary of Terms and Concepts of Digital Di dactics]. Ros. gos. prof.-ped. un-t; avt.-sost. N. V. Lomovtseva, K. M. Zarechneva, O. V. Ushakova, S. Yu. Yarina. 84 p. Ekaterinburg, RGPPU, Azhur. (In Russian)
7. Cummins, Jim. (2021). Rethinking the Education of Multilingual Learners: A Critical Analysis of Theoreti cal Concepts. 464 p. Bristol, Blue Ridge Summit: Multi lingual Matters. https://doi.org/10.21832/9781800413597. URL: https://www.multilingual-matters.com/page/detail/ ?K=9781800413573 (accessed: 28.11.2025). (In English)
8. Sarsenbaeva Z. A SYSTEMATIC COMPARISON OF SELECTED TEXTS BY D. MITCHELL //Interpretation and researches.–2024.
9. Sarsenbaeva Z. Descriptions of imagery, symbolism, and non-realistic elements //Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit. – 2024. – С. 409-414.
10. Сарсенбаева З. Analysis of images and symbols in english non-realistic works //Ренессанс в парадигме новаций образования и технологий в XXI веке. – 2023. – Т. 1. – №. 1. – С. 229-232.
11. Сарсенбаева З. Модернизм в узбекской литературе и интерпретация образов //Зарубежная лингвистика и лингводидактика. – 2024. – Т. 2. – №. 1. – С. 193-199.
12. Zoya S. LITERARY ANALYSIS OF DAVID MITCHELL'S WORKS IN ENGLISH LITERATURE //Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali. – 2024. – Т. 2. – №. 41. – С. 11-19.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

13. Zoya S. LITERARY ANALYSIS OF ULUGBEK HAMDAMOV'S WORKS IN UZBEK LITERATURE //Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali. – 2024. – Т. 2. – №. 41. – С. 20-25.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

TALABALARNING MUSTAQIL RANGTASVIR AMALIYOTIDA BOSHQARILADIGAN MUSTAQILLIK: PEDAGOGIK QO‘LLAB-QUVVATLASHNING NAZARIY-METODIK MEXANIZMI.

Nurmurodova Sevaraxon Alijon qizi, Buxoro davlat pedagogika instituti tayanch doktoranti va o‘qituvchisi, Buxoro, O‘zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: mustaqil rangtasvir mashg‘ulotida talaba erkin qaror qilishi kerak, biroq murakkab vazifada o‘qituvchi ko‘magisiz qolishi ham to‘g‘ri emas. Maqolada shu ikki talab o‘rtasidagi muvozanat tahlil qilinadi.

MAQSAD: o‘qituvchi ko‘magini asta-sekin kamaytirib, faoliyatni boshqarish vazifalarini talabaga o‘tkazadigan boshqariladigan mustaqillik mexanizmini nazariy asoslash.

MATERIALLAR VA METODLAR: scaffolding, fading, student agency, avtonomiyani qo‘llab-quvvatlash, dialogik teskari aloqa va vizual o‘zini baholashga oid tadqiqotlar nazariy-konseptual sharh doirasida qiyoslandi va umumlashtirildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: yo‘naltirilgan ko‘mak, kamaytiriladigan ko‘mak va mustaqil boshqaruvdan iborat uch bosqichli mexanizm ishlab chiqildi. Bosqichlar almashinuvi talabaning vizual muammoni ko‘rishi, yechimlarni solishtirishi, tanlovini asoslash va chiqargan xulosasini yangi topshiriqda qo‘llay olishiga bog‘landi.

XULOSA: mexanizm hozircha nazariy taklifdir; uning amaliy samarasi empirik tadqiqot orqali tekshirilishi kerak.

KALIT SO‘ZLAR: boshqariladigan mustaqillik, pedagogik ko‘mak, scaffolding, ko‘makni kamaytirish, talaba agentligi, rangtasvir ta’limi, dialogik teskari aloqa, vizual o‘zini baholash, mustaqil badiiy qaror.

НАПРАВЛЯЕМАЯ АВТОНОМИЯ В САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ ЖИВОПИСНОЙ ПРАКТИКЕ СТУДЕНТОВ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОДДЕРЖКИ.

Нурмуродова Севарахон Алижон кизи, докторант и преподаватель Бухарского государственного педагогического института, Бухара, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: самостоятельная работа в живописи требует личного художественного решения, но не исключает помощи преподавателя. В статье анализируется, как сохранить равновесие между этими двумя условиями.

ЦЕЛЬ: теоретически обосновать механизм направляемой автономии, при котором объём педагогической помощи постепенно сокращается, а функции управления деятельностью переходят к студенту.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в рамках теоретико-концептуального обзора сопоставлены исследования по scaffolding, fading, student agency, поддержке автономии, диалогической обратной связи и визуальной самооценке.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: разработан трёхэтапный механизм: направляющая поддержка, сокращаемая поддержка и самостоятельное управление. Переход к следующему этапу связан с тем, способен ли студент увидеть визуальную проблему, сравнить варианты, обосновать выбор и применить вывод в новой работе.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: предложенный механизм пока остаётся теоретическим и нуждается в эмпирической проверке в традиционном обучении живописи.

Ключевые слова: направляемая автономия, педагогическая поддержка, scaffolding, сокращение поддержки, субъектность студента, обучение живописи, диалогическая обратная связь, визуальная самооценка, самостоятельное художественное решение.

GUIDED AUTONOMY IN STUDENTS' INDEPENDENT PAINTING PRACTICE: A THEORETICAL AND METHODOLOGICAL MECHANISM OF PEDAGOGICAL SUPPORT.

Nurmurodova Sevarakhon Alijon kizi, PhD researcher and lecturer, Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan.

Annotation

INTRODUCTION: independent painting calls for personal artistic judgement, yet difficult tasks may still require teacher support. This paper considers how the two can be balanced.

AIM: to develop a theoretical account of guided autonomy in which teacher support is gradually reduced and responsibility for regulating the work passes to the student.

MATERIALS AND METHODS: studies of scaffolding, fading, student agency, autonomy-supportive teaching, dialogic feedback, and visual self-assessment were compared in a theoretical-conceptual review.

DISCUSSION AND RESULTS: the resulting mechanism has three stages: guided support, fading support, and independent regulation. Progress depends on whether the student can notice a visual problem, compare possible solutions, explain an artistic choice, and use the conclusion in a new task.

CONCLUSION: at present, the mechanism is a theoretical proposal and still needs empirical testing in traditional higher education painting.

Keywords: guided autonomy, pedagogical support, scaffolding, fading, student agency, painting education, dialogic feedback, visual self-assessment, independent artistic decision-making.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Talabaning mustaqil ishlashi topshiriqni o‘qituvchisiz bajarish bilangina o‘lchanmaydi. U vazifani tushunishi, ishini rejalashtirishi, yo‘l qo‘yilgan kamchilikni ko‘ra bilishi, yechim tanlashi va natijaga baho berishi kerak. Rangtasvirda bu ayniqsa muhim: kompozitsiya, proporsiya, rang, ton va fazoviylikka doir qarorlar ishning turli bosqichlarida qayta ko‘rib chiqiladi.

Bu jarayonda o‘qituvchi ko‘magi kerak. Lekin har bir xatoni ko‘rsatib, tuzatish yo‘lini ham tayyor aytib berish talabaning badiiy tanloviga o‘rin qoldirmaydi. Yordamning butunlay cheklanishi esa murakkab topshiriq oldida uni tayanchsiz qoldiradi. Cheon, Reeve va Vansteenkiste (2020) pedagogik tuzilma bilan avtonomiyani qo‘llab-quvvatlashni aynan shunday qarama-qarshilik emas, bir-birini to‘ldiradigan shartlar sifatida izohlaydi.

Scaffolding yondashuvida yordam vaqtinchalik bo‘lib, talabaning imkoniyati va vazifaning qiyinligiga qarab o‘zgaradi. Van de Pol va hammualliflar (2015) yordamning ehtiyojga mosligini hamda mustaqil ishlash uchun joy qoldirishni muhim deb biladi. Martinva hammualliflar (2019) esa o‘qituvchi yordami bilan metodik vositalar bir-birini to‘ldirishi lozimligini ko‘rsatadi.

Pedagogik ko‘mak, avtonomiyani qo‘llab-quvvatlash va student agency turli ta’lim sohalarida o‘rganilgan. Shunga qaramay, ularni an’anaviy rangtasvir amaliyotiga bog‘laydigan aniq mexanizm yetishmaydi: yordam qachon ko‘paytiriladi, qachon kamaytiriladi va talabaning mustaqil badiiy qarori qanday belgilar orqali baholanadi — bu savollar ochiq qolmoqda.

Maqolada shu muammo asosida quyidagi savol qo‘yildi: pedagogik ko‘mak talabaning badiiy qarorini almashtirmagan holda qanday tashkil etilishi va kamaytirilishi kerak? Ishning maqsadi rangtasvir amaliyoti uchun boshqariladigan mustaqillik mexanizmini nazariy asoslashdan iborat.

Ish nazariy-konseptual sharh sifatida bajarildi. Maqsad ayrim metodlarni son jihatdan taqqoslash emas, pedagogik ko‘mak bilan talaba mustaqilligi o‘rtasidagi bog‘lanishni rangtasvir ta’limi nuqtayi nazaridan tushuntirish edi.

Manbalar scaffolding, fading, avtonomiyani qo‘llab-quvvatlash, student agency, dialogik teskari aloqa, o‘zini baholash va studiya pedagogikasi yo‘nalishlari bo‘yicha tanlandi. Oliy ta’lim, o‘z-o‘zini tartibga solib o‘rganish va tasviriy faoliyatga aloqador ishlar asosiy o‘rinni egalladi. Boshqa fanlar yoki raqamli muhitga oid natijalar rangtasvir uchun tayyor dalil deb olinmadi; ulardan nazariy fikrni predmetga moslashtirishda foydalanildi.

Tahlilda manbalardagi to‘rtta jihat qiyoslandi: ko‘mak shakli, uni kamaytirish sharti, mustaqil qaror va bu qarorni ko‘rsatadigan faoliyat belgisi. Keyin ular “pedagogik ko‘mak — talaba faoliyati — kamaytirish mezoni — mustaqil badiiy qaror” tartibida birlashtirildi.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Bunday sintez mexanizmni nazariy qurishga imkon beradi, ammo uning amaldagi samaradorligini isbotlamaydi.

Pedagogik ko‘mak va talaba mustaqilligi o‘rtasidagi muvozanat

Cheon, Reeve va Vansteenkiste (2020) aniq pedagogik tuzilma talaba avtonomiyasiga xalal bermasligini ko‘rsatgan. O‘qituvchi maqsad va mezonlarni tushuntiradi, zarur yo‘nalishni beradi, lekin tanlovni talabaning o‘rniga qilmaydi. Demak, tuzilma nazorat uchun emas, mustaqil ishlashga tayanch bo‘lishi kerak.

Klemenčič (2023) talaba agentligini uning o‘z ta’lim yo‘liga ta’sir eta olish imkoniyati bilan bog‘laydi. Rangtasvirda bu vizual muammoni ko‘rish, bir nechta yechimni solishtirish, badiiy tanlov qilish va nega aynan shu yo‘l tanlanganini tushuntira olishda namoyon bo‘ladi. Bu ishlarning barchasini o‘qituvchi bajarsa, topshiriq nomigagina mustaqil bo‘lib qoladi.

Willison (2020) mustaqillikni “boshqariladigan” va “erkin” degan ikki qat’iy holatga ajratmaydi; u asta-sekin rivojlanadi. Shu sababli rangtasvir mashg‘ulotida barcha talabaga bir xil miqdorda ko‘mak berish maqsadga muvofiq emas. Tajriba ortishi bilan namuna va yo‘naltiruvchi savollar kamayadi, rejalashtirish, kuzatish va baholash esa talabaning o‘z vazifasiga aylanadi.

Pedagogik ko‘makni moslashtirish va bosqichma-bosqich kamaytirish

Scaffolding — talaba hali mustaqil uddalay olmaydigan vazifa uchun beriladigan vaqtinchalik tayanch. Van de Pol va hammualliflar (2015) o‘qituvchi avval vazifa qanchalik tushunilganini aniqlashi, keyin zarur miqdordagina yordam berishi kerakligini ta’kidlaydi. Rangtasvirda bu xatoni o‘qituvchi qo‘li bilan tuzatish emas. To‘g‘ri savol, mezon yoki ikki yechimni taqqoslash talabaning muammoni o‘zi ko‘rishiga ko‘proq xizmat qiladi.

Fading yordamni birdan olib tashlash degani emas. Martin va hammualliflar (2019) metodik tayanchlar qisqarganda ham, zarur paytda o‘qituvchi yordami saqlanishini ko‘rsatadi. Masalan, ish boshida rejalashtirish varaqasi, vizual mezonlar va savollar berilishi mumkin. Talaba ulardan o‘zi foydalana boshlagach, bu vositalar qisqartiriladi; o‘qituvchi faqat muammo yechilmay qolgan joyda suhbatga kirishadi.

Yordamni kamaytirish uchun ishning tugashi yetarli belgi emas. Muhimi, talaba muammoni o‘zi aniqlayaptimi, yechimlarni solishtiryaptimi, tanlovini asoslayaptimi va chiqargan xulosasini yangi ishga ko‘chira olyaptimi. Van der Graaf va hammualliflar (2023) real faoliyatga moslashtirilgan ko‘mak aniqroq pedagogik javob berishini ko‘rsatgan. Bu natija raqamli muhitda olinganligi uchun maqolada an’anaviy rangtasvirga ko‘chirilgan tayyor dalil emas, nazariy tayanch sifatida qaraldi.

Rangtasvirda dialogik teskari aloqa va vizual o‘zini baholash

Rangtasvir darsida teskari aloqa ko‘pincha “kamchilikni ko‘rsatish — tuzatish yo‘lini aytish” tartibida kechadi. Bu usul ishni tezroq yaxshilashi mumkin, ammo muammoni har safar o‘qituvchi topib bersa, talaba o‘z ishini boshqarishni yetarli mashq qilmaydi.

Rao va Norton (2020) dialogik teskari aloqani tayyor hukmni yetkazish emas, talabaning o‘z ishini tushunishiga yordam beradigan suhbat deb izohlaydi. Shuning uchun “rangni o‘zgartir” yoki “proporsiyani tuzat” deyish o‘rniga boshqa yo‘lni tanlash mumkin: “Qaysi

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

rang munosabati umumiy yaxlitlikni buzmoqda?", "Shaklning qaysi qismi muvozanatga ta'sir qilyapti?" yoki "Bu tuzatish kompozitsiyaning umumiy yechimini qanday o'zgartiradi?" Bunday savol tayyor javob bermaydi, lekin qarorga olib boradi.

Kasbiy mezonlar bunda o'z ahamiyatini yo'qotmaydi. Nicol va Macfarlane-Dick (2006) formativ teskari aloqani mavjud natijani kutilgan natija bilan solishtirish va keyingi qadamni belgilash bilan bog'laydi. Rangtasvirdagi kompozitsiya, proporsiya, rang, ton, fazoviylik va texnik ijro mezonlari ham talaba uchun shunday ichki tekshiruv vositasiga aylanishi kerak.

Groenendijk va hammualliflar (2020) matnli hamda vizual rubrikalar tasviriy san'atda o'zini baholashga yordam berishini aniqlagan. Shu bilan birga, talaba va o'qituvchi baholari har doim mos kelmagan. Demak, rubrikani bir marta berishning o'zi kifoya qilmaydi. Mezon ma'nosini muhokama qilish, namunalarni solishtirish va qo'yilgan bahoni asoslash ham zarur.

Dastlab bunday tahlilni o'qituvchi savollar orqali boshlab beradi. Keyinchalik savol qo'yish, ishni mezon bilan solishtirish va navbatdagi harakatni tanlashni talabaning o'zi bajaradi. Dialogik teskari aloqa bilan vizual o'zini baholashning ko'makni kamaytirishdagi o'rni aynan shunda.

Boshqariladigan mustaqillikning nazariy-metodik mexanizmi

Taklif etilayotgan mexanizm uch bosqichni qamrab oladi: yo'naltirilgan ko'mak, kamaytiriladigan ko'mak va mustaqil boshqaruv.

Birinchi bosqichda o'qituvchi topshiriq maqsadini, badiiy-texnik mezonlarni va ish mantiqini ochib beradi. Kompozitsiya, proporsiya, rang-ton munosabatlari hamda fazoviylikni tahlil qilish uchun savollar, vizual mezonlar yoki rejalashtirish vositalari qo'llanadi. Bu yerda maqsad tayyor badiiy yechimni ko'rsatish emas, talabaning o'z qaroriga kelishi uchun tahlil vositasini berishdir. Talaba mezonlarni tushuntirib, ular yordamida o'z ishini tahlil qila boshlasa, keyingi bosqichga o'tish mumkin.

Ikkinchi bosqichda tayyor ko'rsatmalar kamayadi. O'qituvchi qisqa fikr va dialogik savol bilan yo'naltiradi, talaba esa vizual muammoni topadi, ehtimoliy yechimlarni solishtiradi va tanlov sababini izohlaydi. Aralashuv muammo ko'rinmay qolganida, samarasiz yo'l davom

ettirilganida yoki asosli qaror uchun qo'shimcha tayanch zarur bo'lganida amalga oshiriladi. Muammo va tuzatish yo'lini mustaqil asoslash yordamni yana kamaytirish uchun asos bo'ladi.

Uchinchi bosqichda rejalashtirish, ish jarayonini kuzatish, tuzatish, o'zini baholash va keyingi vazifani belgilash talabaning zimmasiga o'tadi. O'qituvchi endi bevosita boshqaruvchi emas, zarur paytda murojaat qilinadigan maslahatchi. Mustaqillik faqat ishni yordamsiz tugatish bilan emas, badiiy qarorni mezon asosida tushuntirish va olingan xulosani navbatdagi topshiriqda qo'llash bilan baholanadi.**1-jadval. Mustaqil rangtasvir amaliyotida boshqariladigan mustaqillik mexanizmi**

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Bosqich	O‘qituvchi ko‘magi	Talabaning faoliyati	Ko‘makni kamaytirish mezoni
1. Yo‘naltirilgan ko‘mak	Maqsad va mezonlarni tushuntiradi; vizual tayanch, namuna va yo‘naltiruvchi savollar beradi.	Ishni rejalashtiradi; kompozitsiya, proporsiya, rang-ton va fazoviylik mezonlarini o‘rganadi.	Mezonlarni tushuntiradi va ishini ular asosida tahlil qila boshlaydi.
2. Kamaytiriladigan ko‘mak	Tayyor yechim bermaydi; dialogik savol va qisqa teskari aloqa orqali yo‘naltiradi.	Vizual muammoni aniqlaydi, yechimlarni solishtiradi va tanlovini asoslaydi.	Muammoni mustaqil aniqlaydi va tuzatish strategiyasini asoslaydi.
3. Mustaqil boshqaruv	Zarurat tug‘ilgandagina maslahat beradi.	Rejalashtiradi, jarayonni kuzatadi, tuzatadi, baholaydi va xulosa chiqaradi.	Badiiy qarorini asoslaydi va xulosasini keyingi topshiriqqa ko‘chiradi.

Bosqichlar uchun qat’iy muddat belgilanmaydi. O‘tish talabaning ish jarayonida ko‘rsatgan faoliyatiga qarab belgilanadi. Yangi yoki murakkab vazifada qiyinchilik tug‘ilsa, ayrim tayanchlar vaqtincha qaytarilishi mumkin. Demak, mexanizm to‘g‘ri chiziq bo‘ylab emas, vaziyatga mos va siklli tarzda ishlaydi.Ushbu mexanizm scaffoldingning umumiy qoidalarini rangtasvirning ichki mantiqiga bog‘laydi. Yordamni kamaytirish endi mavhum talab bo‘lib qolmaydi: vizual muammoni ko‘rish, yechimlarni qiyoslash, badiiy tanlovni asoslash va xulosani yangi ishda qo‘llash kabi kuzatiladigan harakatlar unga mezon bo‘ladi.

Mexanizm predmetga moslashtirilgan avvalgi SRL modelidan vazifasi bilan farq qiladi. SRL modeli rejalashtirish, vizual monitoring, refleksiya va qayta rejalashtirishning talaba ichida kechadigan siklini tushuntiradi. Bu maqoladagi mexanizm esa boshqa savolga javob beradi: o‘qituvchi yordami qanday o‘zgaradi va boshqaruv vazifalari qaysi shartlarda talabaga o‘tadi? Shu ma’noda ular bir-birini takrorlamaydi, balki to‘ldiradi.

Amaliy jihatdan eng muhim nuqta — yordamni vaqt yoki topshiriqlar soniga qarab emas, talabaning ishdagi harakatiga qarab kamaytirishdir. Bu hozircha nazariy xulosa. Uning mustaqil badiiy qaror hamda rangtasvir ishining sifatiga ta’siri tajribada tekshirilishi lozim.

Tadqiqot nazariy-konseptual sharh bilan cheklangan; shu sababli mexanizmning amaliy samarasi haqida qat’iy xulosa chiqarilmaydi. Rangtasvirda yordamni asta-sekin kamaytirishga bevosita bag‘ishlangan ishlar kam. Ayrim dalillar oliy ta’lim, raqamli muhit

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

va boshqa fanlardan olingan. Ular nazariy asos beradi, biroq an'anaviy rangtasvir ta'limiga o'zgarishsiz tatbiq etilishi mumkin emas.

Tahlil natijasida boshqariladigan mustaqillikning uch bosqichli mexanizmi ishlab chiqildi. Dastlab o'qituvchi zarur tuzilma va tahlil vositalarini beradi. Talaba ularni mustaqil qo'llay boshlagan sari rejalashtirish, kuzatish, tuzatish va baholash vazifalari uning o'ziga o'tadi.

Ishning ilmiy hissasi scaffolding, student agency, dialogik teskari aloqa va vizual o'zini baholashni rangtasvirga xos qarorlar bilan bog'laganidadir. Keyingi tadqiqotda talabalar faoliyati, refleksiv yozuvlari va badiiy tanlovni qay darajada asoslay olishi kuzatilsa, mexanizmning amaliy qiymatini aniqroq baholash mumkin bo'ladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Andrade, H., & Valtcheva, A. (2009). Promoting learning and achievement through self-assessment. Theory Into Practice, 48(1), 12–19. https://doi.org/10.1080/00405840802577544
2. Carless, D., & Boud, D. (2018). The development of student feedback literacy: Enabling uptake of feedback. Assessment & Evaluation in Higher Education, 43(8), 1315–1325. https://doi.org/10.1080/02602938.2018.1463354
3. Cheon, S. H., Reeve, J., & Vansteenkiste, M. (2020). When teachers learn how to provide classroom structure in an autonomy-supportive way: Benefits to teachers and their students. Teaching and Teacher Education, 90, 103004. https://doi.org/10.1016/j.tate.2019.103004
4. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The 'what' and 'why' of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. Psychological Inquiry, 11(4), 227–268. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01
5. Groenendijk, T., Kárpáti, A., & Haanstra, F. (2020). Self-assessment in art education through a visual rubric. International Journal of Art & Design Education, 39(1), 153–175. https://doi.org/10.1111/jade.12233
6. Hattie, J., & Timperley, H. (2007). The power of feedback. Review of Educational Research, 77(1), 81–112. https://doi.org/10.3102/003465430298487
7. Hetland, L., Winner, E., Veenema, S., & Sheridan, K. M. (2013). Studio Thinking 2: The Real Benefits of Visual Arts Education (2nd ed.). Teachers College Press.
8. Klemenčič, M. (2023). A theory of student agency in higher education. In C. Baik & E. R. Kahu (Eds.), Research Handbook on the Student Experience in Higher Education. Edward Elgar Publishing. https://doi.org/10.4337/9781802204193.00010
9. Martin, N. D., Dornfeld Tissenbaum, C., Gnesdilow, D., & Puntambekar, S. (2019). Fading distributed scaffolds: The importance of complementarity between teacher and material scaffolds. Instructional Science, 47, 69–98. https://doi.org/10.1007/s11251-018-9474-0

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

10. Nicol, D. J., & Macfarlane-Dick, D. (2006). Formative assessment and self-regulated learning: A model and seven principles of good feedback practice. Studies in Higher Education, 31(2), 199–218. https://doi.org/10.1080/03075070600572090
11. Rao, N., & Norton, L. (2020). Dialogic feedback: What we know and what remains to be known. In On Your Marks: Learner-focused Feedback Practices and Feedback Literacy (pp. 160–168). Advance HE.
12. Reeve, J. (2006). Teachers as facilitators: What autonomy-supportive teachers do and why their students benefit. The Elementary School Journal, 106(3), 225–236. https://doi.org/10.1086/501484
13. Sadler, D. R. (1989). Formative assessment and the design of instructional systems. Instructional Science, 18, 119–144. https://doi.org/10.1007/BF00117714
14. Schön, D. A. (1983). The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. Basic Books.
15. Van de Pol, J., Volman, M., Oort, F., & Beishuizen, J. (2015). The effects of scaffolding in the classroom: Support contingency and student independent working time in relation to student achievement, task effort and appreciation of support. Instructional Science, 43, 615–641. https://doi.org/10.1007/s11251-015-9351-z
16. Van der Graaf, J., Raković, M., Fan, Y., Lim, L., Singh, S., Bannert, M., Gašević, D., & Molenaar, I. (2023). How to design and evaluate personalized scaffolds for self-regulated learning. Metacognition and Learning, 18, 783–810. https://doi.org/10.1007/s11409-023-09361-y
17. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes (M. Cole, V. John-Steiner, S. Scribner, & E. Souberman, Eds.). Harvard University Press.
18. Willison, J. (2020). The Models of Engaged Learning and Teaching: Connecting Sophisticated Thinking from Early Childhood to PhD. Springer Nature. https://doi.org/10.1007/978-981-15-2683-1
19. Wood, D., Bruner, J. S., & Ross, G. (1976). The role of tutoring in problem solving. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 17(2), 89–100. https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1976.tb00381.x
20. Zimmerman, B. J. (2000). Attaining self-regulation: A social cognitive perspective. In M. Boekaerts, P. R. Pintrich, & M. Zeidner (Eds.), Handbook of Self-Regulation (pp. 13–39). Academic Press. https://doi.org/10.1016/B978-012109890-2/50031-7
21. Zimmerman, B. J. (2002). Becoming a self-regulated learner: An overview. Theory Into Practice, 41(2), 64–70. https://doi.org/10.1207/S15430421TIP4102_2

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

TALABA XOTIN-QIZLAR JISMONIY FAOLLIK MADANIYATINING PEDAGOGIK MOHIYATI VA KOMPONENTLI TUZILMASI.

Oripova Nazzora Maxmudovna, Buxoro davlat pedagogika instituti Jismoniy tarbiya va sport kafedrasi 2-bosqich doktoranti; Buxoro, O'zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: jismoniy faollik miqdori talaba xotin-qizlarda barqaror jismoniy faollik madaniyati shakllanganini o'z-o'zidan anglatmaydi; hodisani qadriyat, bilim, xulq, refleksiya va ijtimoiy munosabatlar birligida tushuntirish zarur.

MAQSAD: talaba xotin-qizlarning jismoniy faollik madaniyatini mustaqil pedagogik konstrukt sifatida aniqlashtirish, uni yaqin tushunchalardan farqlash hamda komponentli tuzilmasi va strukturaviy modelini nazariy asoslash.

MATERIALLAR VA METODLAR: 2021-2026-yillarga oid 48 manbadan iborat mavzuga oid to'plam oldindan belgilangan kiritish va chiqarish mezonlari asosida uch bosqichda saralandi: 25 manba mazmunan tahlil qilindi, maqola dalillarini bevosita asoslagan 18 manba esa konseptual-narrativ sintezga kiritildi; tayanch ta'riflarga nisbatan nashr yili bo'yicha istisno qo'llandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: madaniyatning qadriyat va bilimga asoslangan yadrosi kompetensiyaning amaliy namoyonidan farqlandi. Qadriyat-motivatsion, kognitiv, faoliyat-xulqiy, refleksiv-regulyativ va ijtimoiy-kommunikativ komponentlar hamda H1-H5 bog'lanishlarini tasdiqlovchi omillar tahlili va strukturaviy tenglamalar modeli (CFA/SEM) orqali tekshirishga mo'ljallangan konseptual model taklif qilindi.

XULOSA: genderga sezgir mahalliy sharoitlar alohida komponent emas, balki munosabatlar kuchini o'zgartiruvchi omil sifatida ajratildi; model O'zbekiston OTMlarida dastlabki va psixometrik tekshiruvdan o'tkazilishi lozim.

Kalit so'zlar: jismoniy faollik madaniyati, talaba xotin-qizlar, jismoniy savodxonlik, pedagogik konstrukt, motivatsiya, o'zini boshqarish, genderga sezgir pedagogika, oliy ta'lim.

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ И КОМПОНЕНТНАЯ СТРУКТУРА КУЛЬТУРЫ ФИЗИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ СТУДЕНТОК ВУЗОВ.

Орипова Наззора Махмудовна, докторант 2-го курса кафедры физического воспитания и спорта Бухарского государственного педагогического института, Бухара, Узбекистан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: объем двигательной активности сам по себе не свидетельствует о сформированности у студенток устойчивой культуры физической активности; необходима педагогическая интерпретация единства ценностей, знаний, поведения, рефлексии и социальных отношений.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ЦЕЛЬ: уточнить культуру физической активности студенток как самостоятельный педагогический конструкт, разграничить ее со смежными понятиями и теоретически обосновать компонентную структуру и структурную модель.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: тематическая выборка из 48 источников за 2021-2026 гг. отбиралась в три этапа по заранее заданным критериям: 25 работ прошли содержательный анализ, а 18 источников, непосредственно подтверждающих аргументы статьи, были включены в концептуально-нарративный синтез; для базовых определений сделаны исключения по дате публикации.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: разграничены ценностно-знаниевое ядро культуры и практическое проявление компетентности. Предложены пять компонентов и концептуальная модель структурных связей H1-H5 для последующей проверки средствами CFA/SEM.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: гендерно-чувствительные локальные условия выделены как модераторы; модель требует пилотной и психометрической проверки в вузах Узбекистана.

Ключевые слова: культура физической активности, студентки, физическая грамотность, педагогический конструкт, мотивация, саморегуляция, гендерно-чувствительная педагогика, высшее образование.

PEDAGOGICAL ESSENCE AND COMPONENT STRUCTURE OF PHYSICAL ACTIVITY CULTURE AMONG FEMALE UNIVERSITY STUDENTS.

Nazzora Maxmudovna Oripova, second-year doctoral student, Department of Physical Education and Sports, Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan.

Annatation

INTRODUCTION: the amount of physical activity does not by itself indicate that female students have developed a sustainable physical activity culture; the construct requires a pedagogical account of values, knowledge, behaviour, reflection and social relations.

AIM: to define female university students' physical activity culture as a distinct pedagogical construct, distinguish it from adjacent concepts, and theoretically justify its component structure and structural model.

MATERIALS AND METHODS: a thematic set of 48 sources published in 2021-2026 was screened in three stages using predefined criteria: 25 highly relevant records underwent content analysis, and 18 sources directly supporting the article's claims were included in the conceptual-narrative synthesis; foundational definitions were exempted from the publication-date limit.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

DISCUSSION AND RESULTS: the value-knowledge core of culture was distinguished from the practical manifestation of competence. Five components and an H1-H5 conceptual path model intended for subsequent CFA/SEM testing were proposed.

CONCLUSION: gender-sensitive local conditions were treated as moderators; the model requires pilot and psychometric testing in higher education institutions in Uzbekistan.

Keywords: physical activity culture, female university students, physical literacy, pedagogical construct, motivation, self-regulation, gender-sensitive pedagogy, higher education.

Jismoniy faollik sog'liqni saqlashning zarur sharti bo'lsa-da, pedagogik nuqtayi nazardan talabaning ma'lum vaqt davomida harakat qilishi hali uning jismoniy faollik madaniyati shakllanganini anglatmaydi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti jismoniy faollikni sog'liq uchun foyda beruvchi tana harakatlari va energiya sarfi bilan bog'laydi hamda kattalarga o'rtacha va yuqori shiddatdagi faollikni muntazam bajarishni tavsiya etadi [1]. Caspersen, Powell va Christenson jismoniy faollikni skelet mushaklari hosil qiladigan va energiya sarfini oshiradigan harakat sifatida, jismoniy mashqni esa uning rejalashtirilgan, tuzilgan va takrorlanuvchi turi sifatida farqlagan [2]. Bu tafovut muhim: xulq miqdori, mashg'ulot shakli va shaxsning jismoniy imkoniyati ayni bir ilmiy obyekt emas.

Muammo gender nuqtayi nazaridan yanada keskinlashadi. 2000-2022-yillardagi global dinamikani birlashtirgan tahlilda 2022-yil uchun jismoniy faollik yetishmasligi ayollarda 33,8 foiz, erkaklarda esa 28,7 foiz deb baholangan [3]. Bu kattalar bo'yicha global baho bo'lib, uni O'zbekiston talaba-qizlariga bevosita tatbiq etib bo'lmaydi. Tafovutni ayollarning go'yoki tabiiy ravishda kamroq faol bo'lishi bilan izohlash ham ilmiy, ham pedagogik jihatdan noto'g'ri. Universitet talabalari bo'yicha 39 tadqiqotni qamrab olgan tizimli sharh muhit va resurslar, ijtimoiy ta'sirlar hamda maqsadlar jismoniy faol xulq-atvorni belgilovchi yetakchi omillar qatorida ekanini ko'rsatadi [4]. Demak, talaba xotin-qizlarning faolligini faqat iroda yoki motivatsiya tanqisligiga bog'lamasdan, shaxs, pedagogik jarayon va ta'lim muhitining o'zaro ta'sirini o'rganish zarur.

Muammoning markaziy nazariy vazifasi 'jismoniy faollik madaniyati' atamasini jismoniy faollikning oddiy sinonimi sifatida qo'llashdan voz kechib, uning mazmuni, chegarasi, tarkibi va o'lchash mantiqini ochishdir. Aks holda bir tadqiqotdagi qadamlar soni, boshqasidagi motivatsiya va uchinchisidagi jismoniy tayyorgarlik natijasi bir hodisaning teng ko'rsatkichlari sifatida talqin qilinadi. Natijada ilmiy xulosa tabiati turlicha bo'lgan belgilarni aralashtirishga tayanib qoladi. Shu sababli maqolada mazkur chalkashlikni bartaraf etuvchi tushunchaviy tuzilma taklif etiladi.

Tadqiqot maqsadi va metodlari

Tadqiqot jismoniy faollik madaniyatining nazariy chegaralarini belgilash, uning tarkibiy qismlari o'rtasidagi faraziy aloqalarni asoslash va keyingi empirik tekshiruv uchun

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

model ishlab chiqishga qaratildi. Ish empirik tajriba natijalari yoki to'liq tizimli sharh hisoboti sifatida taqdim etilmaydi. Konseptual-narrativ sintez tanlandi, chunki vazifa ta'sir hajmlarini umumlashtirish emas, balki turli ilmiy an'analardagi ta'rif, komponent, mexanizm va kontekstni yagona, tekshiriladigan konstruktga birlashtirishdir.

Boshlang'ich manbalar to'plami muallifning shaxsiy ilmiy bazasidagi 48 manbadan iborat bo'ldi. Saralash 2026-yil 18-avgustda yakunlandi. Qidiruvda o'zbek, rus va ingliz tillaridagi 'jismoniy faollik madaniyati', 'talaba-qizlar jismoniy faolligi', 'physical activity culture', 'physical literacy', 'female university students', 'motivation', 'self-regulation', 'social support', 'digital intervention' kalit so'zlari va ularning mantiqiy birikmalari qo'llanildi. Bibliografik ma'lumotlar nashriyot sahifalari, PubMed/PMC, DOI reyestrlari hamda O'zbekistonning rasmiy ZiyoNet dissertatsiyalar repozitoriysi orqali qayta tekshirildi.

Kiritish mezonlari quyidagicha belgilandi: 2021-2026-yillarda chop etilgan tizimli yoki qamrovli sharh, meta-tahlil yoxud empirik tadqiqot; oliy ta'lim, talaba-yoshlar yoki xotin-qizlar jismoniy faolligiga bevosita aloqadorlik; komponent, belgilovchi omil, pedagogik mexanizm yoki o'lchov vositasi haqida aniq ma'lumot mavjudligi; tekshiriladigan DOI yoki rasmiy to'liq matnning mavjudligi. O'zbekistonda bajarilgan, mavzuga yaqin PhD dissertatsiyalari avtoreferatlari va rasmiy universitet materiallari mahalliy qiyos uchun kiritildi. Jismoniy faollikning tayanch ta'riflariga oid 1985 va 2020-yilgi manbalar uchun nashr yili bo'yicha istisno berildi. Takroriy manbalar, bibliografiyasi tasdiqlanmagan materiallar, faqat klinik yoki sport natijalarini yoritib, pedagogik mexanizmni ochmagan ishlar, shuningdek maktab o'quvchilari yoki professional sportchilar natijalarini talabalarga bevosita ko'chirishni talab qiladigan manbalar chiqarib tashlandi.

Saralash uch bosqichda amalga oshirildi: 48 manbaning nomi va annotatsiyasi mavzuga muvofiqligi bo'yicha ko'rib chiqildi; mavzuga eng mos deb baholangan 25 manba mazmunan tahlil qilindi; maqoladagi muayyan ta'rif, qiyos yoki farazni bevosita asoslagan 18 manba yakuniy sintezga kiritildi. Ular to'rt tahliliy blokka ajratildi: o'lchashga yo'naltirilgan ta'riflar; jismoniy savodxonlik (physical literacy) va ko'p komponentlilik; motivatsion, ijtimoiy hamda raqamli belgilovchi omillar; talaba xotin-qizlarga xos pedagogik va kontekstual shartlar. O'zbek manbalari mahalliy yondashuvning kuchli jihatlari va ochiq qolgan masalalarini aniqlash uchun qiyoslandi. Jarayon PRISMA talablariga to'liq mos tizimli qidiruv bo'lmagani sababli natijalar mazkur manbalar to'plami doirasidagi konseptual sintez sifatida talqin qilindi.

1. Tushunchalarning konseptual chegarasi

Nazariy tahlil jismoniy faollik madaniyatini ilmiy jihatdan asoslash uchun unga yaqin kamida yettita tushunchani o'zaro farqlash zarurligini ko'rsatdi. Jismoniy faollik kuzatiladigan xulq-atvorni; jismoniy mashq maqsadli va tuzilgan faoliyatni; jismoniy tayyorgarlik organizmning o'lchanadigan funksional imkoniyatini; jismoniy madaniyat jamiyat va shaxs hayotidagi keng qadriy-faoliyat tizimini anglatadi. Jismoniy faoliyat kompetensiyasi muayyan vaziyatda bilim va ko'nikmalarni samarali qo'llash qobiliyatidir. Jismoniy savodxonlik (physical literacy) esa umrbod faol ishtirok etish uchun motivatsiya,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ishonch, jismoniy kompetentlik, bilim va mas'uliyatni birlashtiruvchi xalqaro konstrukt hisoblanadi. Jismoniy faollik madaniyati ushbu tushunchalarga tayansa-da, ularning hech biri bilan to'liq aynanlashmaydi.

Muallifning nazariy pozitsiyasiga ko'ra, 'madaniyat' va 'kompetensiya' bir hodisaning ikki xil nomi emas. Madaniyat shaxs ichkilashtirgan qadriyat, me'yor, ma'no va bilimlar bilan belgilanadi; kompetensiya esa shu asosni muayyan vaziyatda xavfsiz va samarali harakatga aylantirish qobiliyatidir. Shu sabab qadriyat-motivatsion va kognitiv komponentlar madaniy yadroni, faoliyat-xulqiy hamda refleksiv-regulyativ komponentlar esa uning amaliy namoyonini ifodalaydi. Ijtimoiy-kommunikativ komponent mazkur madaniyatning ijtimoiy munosabatlarda qo'llab-quvvatlanishi, mustahkamlanishi va uzatilishini ko'rsatadi. Modelga faoliyat komponentining kiritilishi konstruktni kompetensiya bilan aynanlashtirmaydi; aksincha, u ichkilashtirilgan qadriyatning real xulqqa o'tgan yoki o'tmaganini tekshirishga xizmat qiladi.

1-jadval. Jismoniy faollik madaniyatiga yaqin tushunchalarning chegarasi

Tushuncha	Asosiy ilmiy savol	Tipik ko'rsatkich	Jismoniy faollik madaniyatidan farqi
Jismoniy faollik	Talaba qancha va qanday shiddatda harakat qiladi?	Daqiqa, o'rtacha va yuqori shiddatli faollik (MVPA), qadam, kamharakat vaqt	Xulq-atvor miqdorini ko'rsatadi, lekin qadriyat, bilim va o'zini boshqarishni to'liq ochmaydi.
Jismoniy mashq	Faoliyat rejalashtirilgan va takrorlanuvchimi?	Mashg'ulot turi, chastotasi, davomiyligi	Jismoniy faollikning maqsadli turi; madaniyatning o'zi emas.
Jismoniy tayyorgarlik	Organizm nima qila oladi?	Chidamlilik, kuch, tezkorlik, egiluvchanlik	Natija yoki imkoniyatni o'lchaydi; mustaqil faol xulqni kafolatlamaydi.
Jismoniy madaniyat	Jismoniy kamolotning shaxsiy va ijtimoiy qadriyati qanday?	Ichkilashtirilgan me'yorlar, ishtirok amaliyoti, ta'lim va sport muhitidagi xulq	Kengroq ijtimoiy-madaniy kategoriya; tadqiqot konstruktidan ko'ra umumiyroq.
Jismoniy faoliyat kompetensiyasi	Talaba bilim va ko'nikmani konkret vaziyatda qo'llay oladimi?	Rejalash, texnik bajarish, xavfsizlik, yuklamani moslashtirish	Funksional qobiliyatni bildiradi; qadriyat, me'yor va shaxsiy ma'noni to'liq qamramaydi.
Jismoniy savodxonlik (physical literacy)	Shaxs umrbod faol bo'lishga tayyormi?	Motivatsiya, ishonch, kompetentlik, bilim	Eng yaqin xalqaro konstrukt, ammo mahalliy pedagogik-madaniy o'lchash tizimini to'liq almashtirmaydi.
Jismoniy faollik madaniyati	Talaba faollikni qadriyat sifatida qabul qilib, uni mustaqil boshqara oladimi?	Qadriyat, bilim, xulq, refleksiya, hamkorlik	Ta'lim jarayonida rivojlantiriladigan yaxlit natija; madaniy yadro va amaliy namoyonni birlashtiradi.

Jadvaldagi chegaralashdan uchta metodologik xulosa kelib chiqadi. Birinchidan, talaba belgilangan me'yorni bajarganining o'zi uning jismoniy faollik madaniyati yuqori ekanini anglatmaydi, chunki faoliyat tashqi nazorat tugashi bilan to'xtashi mumkin. Ikkinchidan, malakali bajarish madaniyatning zarur amaliy ko'rinishi bo'lsa-da, uning qadriy va me'yoriy yadrosini almashtirmaydi. Uchinchidan, bilim va ijobiy munosabat real xulq-atvor, o'zini kuzatish va moslashtirish bilan bog'lanmasa, konstruktning faqat ayrim

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

qirralarini ifodalaydi. Shu bois hodisani bitta ko'rsatkich bilan ifodalash ilmiy mazmunni asossiz toraytirishga olib keladi.

2. Mahalliy va xalqaro yondashuvlarning qiyosiy sintezi

O'zbekistonda bajarilgan tadqiqotlar muammoning mahalliy pedagogik asoslarini belgilashga yordam beradi. B.R. Jurayev talaba faolligini salomatlik bo'yicha savodxonlik, fiziologik jarayonlarni anglash, motivatsiya va kundalik xulq-atvor o'rtasidagi aloqada ko'radi; raqamli kuzatuvni esa shu tizimning amaliy vositalaridan biri sifatida kiritadi [5]. Bizning tahlilimiz uchun muhim jihat shundaki, mazkur yondashuv jismoniy faollikni mashqlar soni bilan cheklamaydi. Biroq tadqiqot talabalarning umumiy guruhiga qaratilgan bo'lib, xotin-qizlarning o'ziga xos ijtimoiy va pedagogik tajribasi alohida tahlil obyekti sifatida ajratilmagan.

M.Sh. Yaxshiyeva aerobika mashg'ulotlarida yuklamani individual farqlash, auditoriyadan tashqari faoliyat, morfofunksional kuzatuv va raqamli dasturdan foydalanishni yagona metodik zanjirda ko'rib chiqadi [6]. Bu yondashuv talaba-qizlar bilan ishlashda individual imkoniyatlarni hisobga olish va raqamli nazoratni amaliyotga kiritish mumkinligini ko'rsatadi. Biroq natijalar, avvalo, jismoniy tayyorgarlik va organizmning funksional javoblari orqali baholangan. Shu sabab qadriyat, mustaqil boshqaruv, refleksiya va ijtimoiy o'zaro ta'sirni bitta yashirin konstrukt doirasida o'lchash alohida tadqiqot vazifasi bo'lib qoladi.

Sh.M. Xolova mashqlarni talaba-qizlarning kundalik hayot ehtiyojlari va sog'lom turmush tarzini tanlashi bilan bog'laydi [7]. Mazkur qarash hodisaning qadriy hamda ijtimoiy tomonlarini ko'rishga yordam beradi. Lekin nazariy tushunchani o'lchanadigan konstruktga aylantirish uchun mezonlar, ko'rsatkichlar va validligi tekshirilgan o'lchov vositalari o'rtasidagi munosabat alohida ko'rsatilishi zarur. Bizningcha, mahalliy ishlarning kuchli tomoni amaliy vositalar va pedagogik shartlarni ochib berganidadir; ochiq qolayotgan vazifa esa madaniyatning barcha qatlamlarini yagona va tekshiriladigan o'lchov modelida birlashtirishdir.

Xalqaro adabiyotda jismoniy savodxonlik ko'p komponentlilikni asoslash uchun eng yaqin nazariy tayanchdir. J. Carl va hammualliflarning meta-tahlili jismoniy savodxonlikni rivojlantiruvchi dasturlar jismoniy faollik va sog'liq bilan bog'liq bir nechta natijalarni yaxshilash salohiyatiga ega ekanini ko'rsatadi. Shu bilan birga, mualliflar dastur xususiyatlari va ta'sir mexanizmlarini aniqroq ajratish zarurligini ta'kidlaydi [8]. K. Fortnum va hammualliflar jismoniy savodxonlik, jismoniy faollik, jismoniy tayyorgarlik, sog'liq savodxonligi va farovonlik o'rtasidagi bog'lanishlarni tizimlashtirib, ayrim vositachilik yo'llari hali yetarli tekshirilmaganini qayd etadi [9]. Oliy ta'lim talabalari bo'yicha qamrovli sharhda jismoniy savodxonlik ruhiy farovonlik bilan ijobiy bog'langan. Biroq sharhga kiritilgan yetti tadqiqot asosan kuzatuvga tayangani sababli sababiy xulosa chiqarish imkoniyati cheklangan [10].

Bu dalillar jismoniy savodxonlik tushunchasini tayyor qolip sifatida qo'llash emas, balki uning foydali mexanizmlarini mahalliy pedagogik konstrukt bilan ehtiyotkor bog'lash

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

zarurligini ko'rsatadi. Masalan, Xitoy universitetlaridagi 1210 talaba ishtirok etgan tadqiqot elektron sog'liq savodxonligi, jismoniy savodxonlik va jismoniy faollik o'rtasidagi ijobiy aloqalarni aniqlagan. Biroq tadqiqot kesimiy tuzilishga ega bo'lgani sababli aloqalarning yo'nalishi va sababiyligi tasdiqlanmagan [11]. Boshqa tadqiqotda universitet talabalarining ichkilashtirilgan jismoniy faollik motivatsiyasi bilan psixologik farovonligi o'rtasida ijobiy bog'liqlik aniqlangan, ammo real jismoniy faollik darajasi bevosita o'lchanmagan [12]. Shunday ekan, raqamli savodxonlik, bilim va motivatsiya konstruktning belgilovchi omillari yoki komponentlari bo'lishi mumkin, biroq ularning o'zaro nisbati empirik modelda sinovdan o'tkazilishi lozim.

3. Besh komponentli ishchi tuzilma

Konseptual sintez asosida talaba xotin-qizlarning jismoniy faollik madaniyatiga quyidagi ishchi ta'rif taklif etiladi: u jismoniy faollikni shaxsiy va ijtimoiy qadriyat sifatida qabul qilish, uning sog'liq hamda rivojlanishdagi ahamiyatini anglash, xavfsiz faoliyatni mustaqil rejalashtirish va amalga oshirish, o'z xulq-atvorini kuzatish, tahlil qilish va o'zgaruvchan sharoitga moslashtirish, shuningdek qo'llab-quvvatlovchi ijtimoiy aloqalarni qurishda namoyon bo'ladigan ko'p komponentli pedagogik konstruktdir.

2-jadval. Jismoniy faollik madaniyatining taklif etilayotgan komponentlari

Komponent	Pedagogik mazmun va mexanizm	Kuzatiladigan indikatorlar	O'lchash bo'yicha ehtiyotkor taklif
Qadriyat-motivatsion	Faollikning shaxsiy ma'nosini ichkilashtirish; tanlov va erishish mumkin bo'lgan maqsadlar orqali barqaror niyatni qo'llab-quvvatlash.	Qadriyat, avtonom motivatsiya, o'ziga ishonch, maqsad va niyat barqarorligi.	Validligi tekshirilgan motivatsiya shkalasi va mazmunli suhbat; bitta 'qiziqish' savoli yetarli emas.
Kognitiv	Yuklama, xavfsizlik, tiklanish, salomatlik va ishonchli raqamli axborotni tushunish.	Bilimni amaliy vaziyatda qo'llash, xavfni farqlash, reja tuzishni asoslash.	Bilim testi va vaziyatli topshiriq; faqat o'zini baholash bilan cheklanmaslik.
Faoliyat-xulqiy	Tanlangan faoliyatni amalda rejalashtirish, bajarish va o'quv yuklamasi o'zgarganda ham davom ettirish.	Muntazamlik, davomiylik, shiddat, faoliyat turlarining xilma-xilligi, tanaffusdan keyin qaytish.	Akselerometr, qadam o'lchagich yoki kundalikni validligi tekshirilgan anketa bilan birlashtirish.
Refleksiv-regulyativ	Maqsad qo'yish, kuzatuv ma'lumotlarini talqin qilish, rejadan og'ish sabablarini tushuntirish va rejani moslashtirish.	O'zini muntazam kuzatish, sababiy izoh, rejani tuzatish, o'z holatini nazorat qilish.	Tuzilmali refleksiv yozuv, maqsadlar kundaligi va kuzatuv; faqat qurilma ma'lumoti refleksiyani o'lchamaydi.
Ijtimoiy-kommunikativ	O'qituvchi va tengdoshlar bilan xavfsiz hamkorlik qilish, yordam so'rash va qo'llab-quvvatlashni faoliyat resursiga aylantirish.	Qo'llab-quvvatlash, hamkorlik, psixologik xavfsizlik, guruhdagi mas'uliyat.	Ijtimoiy qo'llab-quvvatlash shkalasi, kuzatuv va yo'naltirilgan guruh muhokamasi ma'lumotlari.

Komponentlarni mexanik yig'indi sifatida talqin qilish mumkin emas. Qadriyat va bilim faoliyatga o'tmasa, konstrukt deklarativ darajada qoladi; faoliyat refleksiya va mustaqil boshqaruvsiz faqat tashqi talabga bo'ysunishi mumkin; ijtimoiy qo'llab-quvvatlash

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

tanlovni cheklovchi nazoratga aylansa, avtonom motivatsiyani zaiflashtiradi. Shu sabab nazariy modelda komponentlar o'rtasidagi bog'lanishlar ham sinovdan o'tkazilishi kerak. Xususan, bilim qadriyat orqali faoliyatga o'tadimi, o'zini boshqarish muntazamlikka vositachi bo'ladimi va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash ushbu munosabatlarni kuchaytiradimi, degan savollar empirik tekshiruvni talab qiladi.

Taklif etilgan tuzilmaning asosiy pedagogik belgisi tashqi boshqaruvdan subyektning mustaqil boshqaruviga o'tishdir. Majburiy darsdagi ishtirok boshlang'ich sharoit bo'lishi mumkin, ammo yakuniy natija talabaning faoliyat turini ongli ravishda tanlashi, erishish mumkin bo'lgan maqsad qo'yishi, xavfsizlikni hisobga olishi, o'z holatidagi o'zgarishlarni tushunishi va vaqtinchalik uzilishdan keyin faol rejimga qayta olishi bilan ifodalanadi. Bu yondashuv 'eng yuqori natija'ni emas, balki individual imkoniyatga mos, barqaror va mas'uliyatli xulq-atvorni markazga qo'yadi.

4. Genderga sezgir pedagogik kontekst

Genderga sezgirlik talaba xotin-qizlarni bir xil xususiyatlarga ega guruh sifatida tasvirlashni anglatmaydi. Aksincha, u imkoniyat va to'siqlarning taqsimlanishi, xavfsizlik, tana qiyofasi, kiyinish talablari, madaniy maqbullik, vaqt resursi, oilaviy va o'quv majburiyatlari, infratuzilma hamda o'qituvchi va talaba o'rtasidagi vakolatlar nomutanosibligini hisobga olishni talab qiladi. Yosh xotin-qizlarning jismoniy faolligini texnologiya yordamida qo'llab-quvvatlashga doir tizimli sharh ijobiy imkoniyatlar mavjudligini ko'rsatsa-da, pedagogik dasturlarning nazariy asoslari va natijalari bir xil emasligini ham qayd etadi [13]. Shu sabab ilova yoki faollikni kuzatuvchi qurilmani 'innovatsiya' sifatida kiritishning o'zi pedagogik yechim bo'la olmaydi.

J. Ma va hammualliflar universitet talaba-qizlarining faolligiga gender rollari hamda ayrim sport turlarini muayyan jinsga xos deb qabul qilish ta'sir etishini ko'rsatgan. Shu asosda ular ta'lim muhitida stereotiplarni kamaytirish, avtonomiya va inklyuzivlikni kuchaytirishni tavsiya qiladi [14]. Bu natijani barcha madaniy muhitlarga to'g'ridan-to'g'ri ko'chirish mumkin emas, biroq u faoliyat tanlovini 'qaysi sport qizlarga mos' degan stereotip bilan cheklamaslik zarurligini asoslaydi. Muhimi, talaba tanlagan faoliyat xavfsiz, mazmunli va yetarli yuklama beruvchi bo'lishidir.

Ijtimoiy kapital va jismoniy faollikka bag'ishlangan tizimli sharh universitet muhitidagi aloqalar, ishonch va ishtirok imkoniyatlari faol xulq-atvor bilan bog'liqligini ko'rsatadi [15]. Jismoniy faollikka qaratilgan ijtimoiy ko'mak haqidagi boshqa sharh ham tengdoshlar, oila va ta'lim muassasasi ko'magining ahamiyatini tasdiqlaydi [16]. Shuning uchun ijtimoiy-kommunikativ komponentni faqat 'guruh bilan mashq qilish' bilan cheklab bo'lmaydi. Psixologik xavfsizlik, kamsitmaslik, natijalarni omma oldida taqqoslamaslik, maxfiylik va tanlov huquqi ham uning muhim pedagogik mezonlaridir.

Mazkur maqolada gender omillari oltinchi komponent sifatida emas, balki besh komponentning har biriga ta'sir qiluvchi umumiy kontekst sifatida talqin qilindi. Masalan, tana qiyofasi qadriyat-motivatsion qatlamga, xavfsiz joy va vaqt faoliyat-xulqiy qatlamga, raqamli maxfiylik refleksiv-regulyativ qatlamga, guruhdagi masxara yoki qo'llab-quvvatlash

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

esa ijtimoiy-kommunikativ qatlamga ta'sir qiladi. Bunday yondashuv komponentlar bilan tashqi sharoitlarni aralashtirib yubormaslik hamda keyingi statistik modelda kontekstning o'zgartiruvchi ta'sirini alohida tekshirish imkonini beradi.

4.1. O'zbekiston OTMlari uchun mahalliy tekshiruv maydoni

Mahalliy manbalar talaba-qizlar bilan ishlashda differensial yuklama, darsdan tashqari aerobika, raqamli kuzatuv va ijtimoiy ehtiyojlarga tayangan mashg'ulotlarni qo'llash mumkinligini ko'rsatadi [5-7]. Biroq ushbu tadqiqotlar O'zbekiston OTMlaridagi genderga xos to'siqlarning tarqalishi va o'zaro ta'siri haqida umumlashtirish mumkin bo'lgan ijtimoiy portretni bermaydi. Shu sababli 33,8 va 28,7 foizlik global ko'rsatkichlar hamda Xitoy yoki boshqa mamlakatlarda aniqlangan mexanizmlar mahalliy fakt sifatida taqdim etilmadi. Asosiy ilmiy bo'shliq quyidagicha: O'zbekiston talaba xotin-qizlari uchun qaysi sharoitlar haqiqiy to'siq, qaysilari esa qo'llab-quvvatlovchi resurs ekanini birlamchi ma'lumotlar asosida aniqlash zarur.

Dastlabki diagnostikada quyidagi mahalliy farazlar tekshirilishi kerak: dars jadvalidagi bo'sh vaqt bilan sport obyektlarining ish vaqti mosligi; yotoqxonada yoki oilada yashash, transport va masofa; xotin-qizlar uchun xavfsiz hamda maxfiy mashg'ulot muhiti; kiyinish talablari va faoliyat turining madaniy maqbulligi; sport inshootlaridan foydalanish imkoniyati, xarajatlar va jihozlar; o'quv, oilaviy hamda maishiy majburiyatlar; tana qiyofasini omma oldida baholashdan xavotirlanish. Mazkur omillar so'rovnoma, yo'naltirilgan guruh muhokamasi, dars jadvali va infratuzilma auditi orqali o'rganilishi, natijalar esa kurs, ta'lim yo'nalishi va yashash sharoitiga ko'ra guruhlab baholanishi kerak.

5. Operatsionlashtirish va keyingi tekshiruv talablari

Nazariy konstrukt ilmiy qiymatga ega bo'lishi uchun kuzatiladigan ko'rsatkichlar va o'lchov vositalariga aylantirilishi zarur. Bunda yo'l qo'yilishi mumkin bo'lgan eng katta xato barcha komponentlarni muallif tuzgan bitta so'rovnoma bilan o'lchashdir. Raqamli dasturlar bo'yicha meta-tahlil ularning talabalar jismoniy faolligini qo'llab-quvvatlash salohiyatini ko'rsatadi [17], ammo qurilma faqat qadamlar soni yoki faol daqiqalarni qayd etadi; u qadriyat va refleksiyani o'lchamaydi. Universitet dasturlarida qo'llangan jismoniy faollikni o'lchash vositalari sharhi esa vosita tanlovi natijalarning qiyoslanishiga bevosita ta'sir qilishini ko'rsatadi [18]. Shu sababli ko'p usulli o'lchov tuzilmasi zarur: xulq-atvor uchun obyektiv kuzatuv yoki validligi tekshirilgan anketa; motivatsiya va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash uchun ilmiy asoslangan shkala; bilim uchun vaziyatli test; refleksiya uchun tuzilmali yozma tahlil yoki intervyu.

Komponentlar uchun umumiy indeks tuzishdan oldin mazmuniy asoslilik ekspertlar yordamida tekshirilishi zarur. Tarjima qilingan shkala to'g'ri va teskari tarjima, savollarni anglash bo'yicha suhbat hamda dastlabki sinovdan o'tkaziladi. Bandlarning boshlang'ich jamlanmasi har bir komponent uchun kamida 4-6 banddan tuziladi; ekspert bahosi va dastlabki tahlildan so'ng mazmunni yetarli qamrab oladigan kamida 3-4 band saqlanishi maqsadga muvofiq. Izlanish xususiyatidagi omillar tahlili (EFA) uchun N = 200 dan kam bo'lmagan tanlanma dastlabki amaliy mezon bo'lishi mumkin. Biroq yakuniy hajm

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

bandlar soni, omillarning umumiy dispersiyadagi ulushi va omillar tuzilmasiga qarab statistik quvvat tahlili bilan asoslanadi. Tasdiqlovchi omillar tahlili (CFA) imkon qadar boshqa tanlanmada o'tkaziladi. Ishonchlilik faqat Kronbaxning alfa koeffitsiyenti bilan cheklanmay, omega koeffitsiyenti va takroriy o'lchovdagi barqarorlik bilan to'ldiriladi; mezon bo'yicha asoslilik obyektiv faollik yoki boshqa ishonchli tashqi ko'rsatkichlar bilan tekshiriladi.

Keyingi pedagogik tajribada faqat tajriba guruhining dastlabki va yakuniy o'lchovlari o'rtasidagi farqni ko'rsatish yetarli bo'lmaydi. Asosiy natija oldindan belgilanishi, so'ng nazorat guruhiga nisbatan vaqt bo'yicha o'zgarish yoki boshlang'ich ko'rsatkichga tuzatilgan guruhlararo farq tahlil qilinishi kerak. Ta'sir hajmi va 95 foizlik ishonch oralig'i statistik ahamiyat ko'rsatkichi bilan birga berilishi lozim. Shuningdek, o'lchov vositasining asosliligi, pedagogik dasturni amalga oshirish sifati va ishtirokchilarning tadqiqotdan chiqib ketish holatlari ochiq ko'rsatilishi zarur. Mualliflik pedagogik strategiyasining nomi va bosqichlari mazkur maqola doirasiga kiritilmadi; ular komponentlarni rivojlantiruvchi mexanizm, vosita va baholash mezonlari ko'rsatilgan alohida model pasportida asoslanishi lozim.

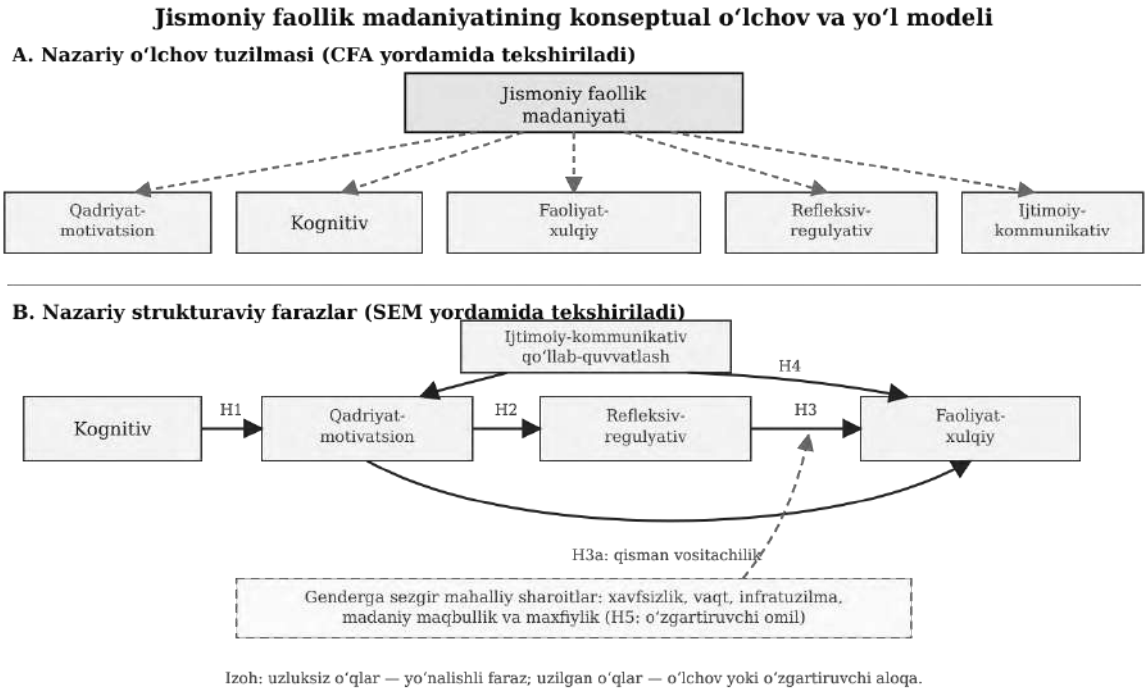
6. Konseptual o'lchov va strukturaviy farazlar modeli

Taklifning nazariy yangiligi natija, mexanizm va sharoitni o'zaro ajratadigan ikki bosqichli modelda ifodalanadi. Besh komponentning konseptual o'lchov tuzilmasi va ular o'rtasidagi faraziy bog'lanishlar 1-rasmda ko'rsatilgan. Keyingi empirik bosqichda tasdiqlovchi omillar tahlili (CFA) komponentlarning o'zaro bog'langan, ammo bir-biridan farqlanuvchi birinchi darajali omillar ekanini hamda yuqori darajali 'jismoniy faollik madaniyati' omiliga yuklanishini baholash uchun qo'llanadi. Strukturaviy tenglamalar modeli (SEM) esa H1-H5 bog'lanishlarini real ma'lumotlar asosida sinash vositasi bo'ladi.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

1-rasm. CFA/SEM yordamida tekshiriladigan konseptual o'lchov va yo'l modeli (muallif taklifi)

Strukturaviy qism beshta yo'nalishli farazni belgilaydi. H1: kognitiv komponent faollikning ma'nosi va foydasini anglash orqali qadriyat-motivatsion komponentga ijobiy ta'sir qiladi. H2: ichkilashtirilgan qadriyat va avtonom motivatsiya maqsad qo'yish, o'zini kuzatish hamda rejani tuzatish qobiliyatini kuchaytiradi. H3: refleksiv-regulyativ komponent muntazam faoliyat-xulqiy natijaga bevosita ta'sir qiladi. H3a: refleksiv-regulyativ komponent qadriyat-motivatsion komponentning faoliyat-xulqiy natijaga ta'sirini qisman vositachilik qiladi; shu bilan birga, motivatsiyadan xulqqa olib boruvchi to'g'ridan-to'g'ri yo'l ham sinovdan o'tkaziladi. H4: ijtimoiy-kommunikativ qo'llab-quvvatlash motivatsiya va real xulq-atvorga qo'shimcha bevosita ta'sir ko'rsatadi. H5: genderga sezgir mahalliy sharoitlar refleksiya va motivatsiyaning faol xulq-atvorga o'tish kuchini o'zgartiruvchi omil sifatida tekshiriladi.

Demak, boshlang'ich modelda refleksiya o'zgartiruvchi emas, vositachi omil sifatida olinadi; xavfsizlik, vaqt, infratuzilma, madaniy maqbullik va maxfiylik esa munosabatlar kuchini o'zgartiruvchi mahalliy sharoitlardir. Tahlil ketma-ketligi ham shu mantiqqa mos bo'lishi kerak: avval EFA, keyin alohida tanlanmada CFA, undan so'ng SEM va qayta tanlash usulidagi ishonch oraliqlari yordamida bilvosita ta'sir baholanadi. O'zgartiruvchi ta'sirni tekshirish uchun o'zaro ta'sir ko'rsatkichi yoki ko'p guruhli model qo'llanadi. Kesimiy ma'lumot yo'l koeffitsiyentini ko'rsatishi mumkin, biroq ta'sirning vaqt bo'yicha yo'nalishi va sababiyligini isbotlamaydi. Shu sabab takroriy o'lchov yoki uzoq muddatli kuzatuv nazariy modelning kuchliroq sinovi bo'ladi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Nazariy tahlil talaba xotin-qizlarning jismoniy faollik madaniyatini jismoniy faollik hajmi, jismoniy mashq shakli, jismoniy tayyorgarlik natijasi, kompetensiya yoki xalqaro jismoniy savodxonlik modelining bevosita ko'chirmasi bilan aynanlashtirib bo'lmasligini ko'rsatdi. Uning madaniy yadrosi ichkilashtirilgan qadriyat, me'yor, ma'no va bilimlardan tarkib topadi; amaliy namoyoni esa faoliyatni rejalashtirish, bajarish, refleksiya qilish va sharoitga moslashtirishda ko'rinadi. Bunday chegaralash konstruktga xulqiy ko'rsatkichlar kiritilgan taqdirda ham uni faqat kompetensiya modeliga aylantirib yubormaydi.

Maqolada qadriyat-motivatsion, kognitiv, faoliyat-xulqiy, refleksiv-regulyativ va ijtimoiy-kommunikativ komponentlardan iborat ishchi tuzilma asoslandi. Mahalliy tadqiqotlar individual yondashuv, aerobika, raqamli kuzatuv va oliy ta'limdagi pedagogik tizim bo'yicha muhim amaliy tayanch beradi; xalqaro adabiyot esa jismoniy savodxonlik, motivatsiya, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash va genderga sezgir muhit mexanizmlarini chuqurroq tushuntiradi. Ushbu ikki yo'nalish sintezi O'zbekiston OTMlari sharoitiga mos alohida konstruktni ishlab chiqish uchun nazariy asos yaratadi.

Tadqiqotning asosiy cheklovi birlamchi empirik ma'lumotlarning mavjud emasligidir. Shu sabab maqola natijasi tayyor diagnostik shkala yoki CFA/SEM xulosasi emas, balki keyingi dastlabki tadqiqotni boshqaruvchi komponent-mezon-ko'rsatkich-o'lchov vositasi zanjiri va H1-H5 farazlaridan iborat. Ushbu farazlarni O'zbekiston OTMlarida so'rovnoma, yo'naltirilgan guruh muhokamasi, obyektiv faollik ko'rsatkichlari, ekspert bahosi va psixometrik tahlil yordamida tekshirish nazariy konstruktni amaliy pedagogik vositaga aylantirish imkonini beradi.

Manfaatlar to'qnashuvi. Muallif manfaatlar to'qnashuvi mavjud emasligini ma'lum qiladi.

Moliyalashtirish. Tadqiqot tashqi moliyalashtirishsiz bajarilgan.

Muallif hissasi. Konsepsiya, manbalarni tahlil qilish, nazariy sintez va qo'lyozmani tayyorlash: N.M. Oripova.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. World Health Organization. WHO guidelines on physical activity and sedentary behaviour. Geneva: WHO; 2020. ISBN 978-92-4-001512-8. URL: https://www.who.int/publications/i/item/9789240015128
2. Caspersen C.J., Powell K.E., Christenson G.M. Physical activity, exercise, and physical fitness: definitions and distinctions for health-related research. Public Health Reports. 1985;100(2):126-131. PMCID: PMC1424733.
3. Strain T., Flaxman S., Guthold R. et al. National, regional, and global trends in insufficient physical activity among adults from 2000 to 2022: a pooled analysis of 507 population-based surveys with 5.7 million participants. The Lancet Global Health. 2024;12(8):e1232-e1243. doi:10.1016/S2214-109X(24)00150-5.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

4. Brown C.E.B., Richardson K., Halil-Pizzirani B., Atkins L., Yucel M., Segrave R.A. Key influences on university students' physical activity: a systematic review using the Theoretical Domains Framework and the COM-B model of human behaviour. BMC Public Health. 2024;24:418. doi:10.1186/s12889-023-17621-4.
5. Jurayev B.R. Zamonaviy oliy ta'limda talabalarning jismoniy faolligini rivojlantirishning pedagogik asoslari: pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. Andijon; 2025. 56 b. URL: https://api.ziyonet.uz/uploads/books/10001253/mHMkoI1gfWH2NuT.pdf
6. Yaxshiyeva M.Sh. Aerobika vositalari yordamida talaba qizlarning jismoniy tayyorgarligini oshirish: pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. Chirchiq; 2025. 63 b. URL: https://api.ziyonet.uz/uploads/books/10001253/zEVuN54FcS6pwtI.pdf
7. Xolova Sh.M. Talaba-qizlar jismoniy faolligini oshirish metodikasi. Jizzax davlat pedagogika universiteti; 22.03.2023. URL: https://jdpu.uz/talaba-qizlar-jismoniy-faolligini-oshirish-metodikasi/
8. Carl J., Barratt J., Wanner P., Topfer C., Cairney J., Pfeifer K. The effectiveness of physical literacy interventions: a systematic review with meta-analysis. Sports Medicine. 2022;52(12):2965-2999. doi:10.1007/s40279-022-01738-4.
9. Fortnum K. et al. Physical literacy, physical activity, and health: a citation network analysis and systematic review. Sports Medicine - Open. 2025;11. doi:10.1186/s40798-025-00827-8.
10. Leung W.K.C., Sum R.K.W., Lam S.C. Relationships between perceived physical literacy and mental health in tertiary education students: a scoping review. BMC Public Health. 2025;25:117. doi:10.1186/s12889-025-21337-y.
11. Jiang S., Ng J.Y.Y., Choi S.M., Ha A.S. Relationships among eHealth literacy, physical literacy, and physical activity in Chinese university students: cross-sectional study. Journal of Medical Internet Research. 2024;26:e56386. doi:10.2196/56386.
12. Zhong T. Physical activity motivations and psychological well-being among university students: a canonical correlation analysis. Frontiers in Public Health. 2024;12:1442632. doi:10.3389/fpubh.2024.1442632.
13. Watson-Mackie K., Arundell L., Lander N., McKay F.H., Jerebine A., Venetsanou F., Barnett L.M. Technology-supported physical activity and its potential as a tool to promote young women's physical activity and physical literacy: systematic review. Journal of Medical Internet Research. 2024;26:e52302. doi:10.2196/52302.
14. Ma J., Guo Y., Zhu C., Wen C., Deng Q., Ma X. Teaching strategies for promoting female college students' physical activity. Frontiers in Psychology. 2025;16:1569578. doi:10.3389/fpsyg.2025.1569578.
15. Gao Z., Chee C.S., Dev R.D.O. et al. Exploring the role of social capital in enhancing physical activity among college and university students: a systematic review. PLOS ONE. 2024;19(11):e0314610. doi:10.1371/journal.pone.0314610.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

16. Van Luchene P., Delens C. The influence of social support specific to physical activity on physical activity among college and university students: a systematic review. Journal of Physical Activity and Health. 2021;18:737-747. doi:10.1123/jpah.2020-0713.
17. Bi S., Yuan J., Wang Y. et al. Effectiveness of digital health interventions in promoting physical activity among college students: systematic review and meta-analysis. Journal of Medical Internet Research. 2024;26:e51714. doi:10.2196/51714.
18. Peng S., Khairani A.Z., Uba A.R., Yuan F. Physical activity measurement tools among college students in intervention studies: a systematic review. PLOS ONE. 2025;20(4):e0321593. doi:10.1371/journal.pone.0321593.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

METHODOLOGY OF ASSESSING LANGUAGE PROFICIENCY: PRINCIPLES, PRACTICES, AND CONTEMPORARY CHALLENGES.

Tangirova Sevara Rustamovna, Toshkent Ijtimoiy Innovatsiyalar Universiteti o‘qituvchisi.
sevara.rustamovna.tangirova97@gmail.com

INTRODUCTION: this article provides a comprehensive examination of the methodologies employed in assessing language proficiency, tracing their evolution from traditional paper-and-pencil tests to contemporary, performance-based approaches. Drawing upon decades of research in language testing, psychometrics, and educational measurement, the article synthesizes major assessment frameworks including communicative language testing, task-based assessment, dynamic assessment, and alternative assessment paradigms. The central argument posits that effective language assessment requires a principled, multi-dimensional approach that balances reliability, validity, authenticity, and practicality while serving the diverse purposes of placement, diagnosis, achievement measurement, and program evaluation.

AIM: to synthesize the theoretical foundations and methodological evolution of language proficiency assessment, examining its core principles and contemporary challenges across the four macro-skills (listening, speaking, reading, and writing).

MATERIALS AND METHODS: the study implemented a theoretical-descriptive and comparative research methodology, analyzing major paradigms—including communicative, task-based, dynamic, and integrative assessment—grounded in educational measurement and psychometrics.

DISCUSSION AND RESULTS: the analysis highlighted the essential balance required between reliability, validity, authenticity, practicality, and positive instructional washback. Methodological complexities in evaluating productive skills (speaking and writing) were delineated, emphasizing the need for robust scoring rubrics and ethical testing practices.

CONCLUSION: developing an effective language assessment system necessitates aligning assessment with instructional goals, integrating multiple measurement tools, and leveraging transparent, constructive feedback to enhance learner autonomy and proficiency.

Keywords: language assessment, language testing, proficiency measurement, communicative competence, performance assessment, reliability, validity, alternative assessment, ethical testing, computer-adaptive testing.

TIL BILISH DARAJASINI BAHOLASH METODOLOGIYASI: PRINSIPLAR, AMALIYOT VA ZAMONAVIY MUAMMOLAR.

Tangirova Sevara Rustamovna, Toshkent Ijtimoiy Innovatsiyalar Universiteti o‘qituvchisi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

sevara.rustamovna.tangirova97@gmail.com

KIRISH: ushbu maqolada til bilish darajasini baholashda qo‘llaniladigan metodologiyalar — an’anaviy qog‘oz va qalam yordamidagi testlardan tortib, faoliyatga asoslangan zamonaviy yondashuvlargacha bo‘lgan rivojlanish bosqichlari atroflicha tahlil qilinadi. Tilni sinash, psixometriya va ta’limdagi o‘lchovlar sohasidagi ko‘p yillik tadqiqotlarga tayanib, maqolada kommunikativ til testi, topshiriqlarga asoslangan baholash, dinamik baholash hamda muqobil baholash paradiqmalarini o‘z ichiga olgan asosiy baholash tizimlari umumlashtiriladi. Maqolaning asosiy g‘oyasi shundan iboratki, tilni samarali baholash ishonchlilik, validlik, haqqoniylik va amaliylik o‘rtasidagi muvozanatni saqlaydigan, shu bilan birga guruhlarga ajratish (placement), diagnostika, erishilgan natijalarni o‘lchash hamda ta’lim dasturlarini baholash kabi turli maqsadlarga xizmat qiladigan tamoyilli va ko‘p o‘lchovli yondashuvni talab etadi.

MAQSAD: til kompetensiyasini baholash metodologiyasi evolyutsiyasini, asosiy prinsiplarini hamda to‘rt asosiy til ko‘nikmasini (tinglab tushunish, gapirish, o‘qish va yozish) baholashdagi zamonaviy muammolarni tizimli tahlil qilish va ilmiy jihatdan umumlashtirish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda psixometriya va dilshunoslik baholash nazariyalariga asoslangan holda, integrativ, kommunikativ, topshiriqqa yo‘naltirilgan va dinamik baholash paradigmalarini qiyosiy-tahliliy hamda nazariy-metodologik o‘rganish usullari qo‘llanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: baholash tizimining ishonchliligi, haqiqiyligi (validlik), autentikligi, amaliyligi va ta’limga ijobiy ta’siri (washback) ortasidagi mutanosiblik yo‘lga qo‘yilishi zarurligi ko‘rsatildi. Shuningdek, gapirish va yozish ko‘nikmalarini xolis baholashdagi murakkabliklar hamda baholash natijalaridan ta’lim sifatini oshirish va individual rivojlanishni ta’minlashda foydalanish mexanizmlari asoslab berildi.

XULOSA: tahlillar shuni ko‘rsatadiki, samarali baholash tizimini yaratish uchun yagona test bilan cheklanmasdan, baholash prinsiplarini ta’lim maqsadlariga to‘liq moslashtirish, ko‘p darajali baholash usullaridan foydalanish hamda ta’lim oluvchilar uchun shaffof va mazmunli aks-aloqani ta’minlash zarur.

Kalit so‘zlar: tilni baholash, tilni sinash (testing), profitsientlikni (darajani) o‘lchash, kommunikativ kompetensiya, faoliyatni baholash, ishonchlilik, validlik, muqobil baholash, etik sinovlar, kompyuter-adaptiv testlar.

МЕТОДОЛОГИЯ ОЦЕНКИ ЯЗЫКОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ: ПРИНЦИПЫ, ПРАКТИКА И СОВРЕМЕННЫЕ ВЫЗОВЫ.

Тангирова Севара Рустамовна, преподаватель Ташкентского университета социальных инноваций.
sevara.rustamovna.tangirova97@gmail.com

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье приводится всесторонний анализ методологий, применяемых при оценке уровня владения языком, и прослеживается их эволюция от традиционных письменных тестов («бумага и карандаш») до современных подходов, основанных на речевой деятельности (performance-based). Опираясь на многолетние исследования в области языкового тестирования, психометрики и педагогических измерений, автор обобщает основные системы оценки, включая коммуникативное тестирование, оценку на основе заданий (task-based), динамическую оценку и парадигмы альтернативного оценивания. Основной тезис заключается в том, что эффективная языковая оценка требует принципиального, многомерного подхода, обеспечивающего баланс между надежностью, валидностью, аутентичностью и практичностью, выполняющего при этом различные задачи: распределение по уровням, диагностику, измерение успеваемости и оценку учебных программ.

ЦЕЛЬ: системный анализ и научное обобщение методологических основ оценки языковой компетенции, её ключевых принципов и современных проблем при тестировании четырех основных речевых навыков (аудирование, говорение, чтение и письмо).

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использованы методы теоретико-методологического и сравнительного анализа основных парадигм оценивания, включая коммуникативное, задание-ориентированное, динамическое и интегративное тестирование, на основе психометрических и лингводидактических концепций.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: обоснована необходимость баланса между надежностью, валидностью, аутентичностью, практичностью и положительным обратным влиянием (washback) оценки на учебный процесс. Выявлены специфические сложности объективной оценки навыков говорения и письма, а также определены механизмы использования результатов тестирования для корректировки обучения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: эффективная система оценки языковых навыков требует отхода от изолированных тестов в пользу многомерных измерительных комплексов, согласованных с учебными целями и обеспечивающих прозрачную, конструктивную обратную связь для учащихся.

Ключевые слова: оценка языковых навыков, языковое тестирование, измерение уровня владения языком, коммуникативная компетенция, критериальная оценка деятельности, надежность, валидность, альтернативная оценка, этика тестирования, компьютерно-адаптивное тестирование.

The Purpose and Power of Language Assessment. Language assessment is a fundamental component of language education, serving purposes that extend far beyond

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

the assignment of grades. It provides essential information about learner progress, informs instructional decisions, certifies proficiency for academic and professional purposes, and evaluates the effectiveness of programs. Yet, assessment is also a site of significant tension—between the desire for objective measurement and the recognition of language as a complex, context-dependent phenomenon; between the demands of accountability and the ideals of learner-centered education; between technical rigor and practical feasibility.

Despite these advances, significant challenges remain. Language teachers often lack training in assessment methodology, relying on intuition or commercially produced tests that may not align with their instructional goals. The high-stakes nature of many language tests—determining university admission, immigration eligibility, or professional licensure—creates pressures that can distort teaching and learning. The assessment of speaking and writing, in particular, poses persistent challenges of reliability and practicality. The increasing diversity of learner populations demands assessment practices that are fair and inclusive.

This article provides a comprehensive overview of language assessment methodology, bridging theoretical foundations with practical applications. It is designed for language teachers seeking to improve their classroom assessment practices, for test developers and program administrators, and for researchers interested in the nexus of assessment theory and practice.

Reliability refers to the consistency of assessment results. A reliable test yields similar results when administered under similar conditions to similar learners. Reliability can be estimated through various methods: test-retest reliability examines consistency over time, inter-rater reliability examines consistency across raters, and internal consistency examines whether items measure the same construct. While high reliability is desirable, perfect reliability is unattainable; measurement always involves some degree of error. Language teachers should be aware that subjective assessments, particularly of speaking and writing, require explicit rating criteria and rater training to achieve acceptable reliability.

Validity is arguably the most important concept in assessment. Validity refers to the degree to which evidence supports the interpretation and use of test scores for a specific purpose. A test is not simply "valid" or "invalid"; validity is a matter of degree and depends on the intended use. The modern conceptualization of validity, articulated by Samuel Messick, includes content validity, criterion-related validity, construct validity, and consequential validity. Content validity examines whether the test adequately samples the domain of knowledge it purports to measure. Criterion-related validity examines whether test scores correlate with other relevant measures. Construct validity examines whether the test measures the theoretical construct it claims to measure. Consequential validity examines the social consequences of test use, including unintended impacts on teaching and learning.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Authenticity refers to the degree to which assessment tasks resemble real-world language use. Authentic tasks require learners to use language in ways that reflect genuine communication, engaging with meaningful texts and producing language for authentic purposes. While fully authentic assessment is difficult to achieve in classroom settings, increasing authenticity enhances motivation and provides more useful information about learners' ability to use language in the world.

Practicality refers to the feasibility of assessment in a given context. Practical considerations include time, cost, resources, and expertise. A highly reliable and valid test that requires extensive resources may be impractical for classroom use. Teachers must balance technical quality with practical constraints.

Washback refers to the impact of assessment on teaching and learning. Assessment can have positive washback, encouraging desirable instructional practices, or negative washback, narrowing the curriculum and encouraging test preparation at the expense of genuine learning. High-stakes tests are particularly prone to negative washback. Effective assessment methodology seeks to maximize positive washback by aligning tests with instructional goals and providing useful feedback to learners.

Major Assessment Paradigms – From Discrete-Point to Performance-Based Assessment. Language assessment has undergone significant paradigm shifts over the past century. Understanding these shifts illuminates the strengths and limitations of contemporary approaches.

Integrative testing emerged as a response to the limitations of discrete-point approaches. Integrative tests assess multiple aspects of language simultaneously. Cloze tests, where learners fill in missing words in a passage, require integration of grammar, vocabulary, and discourse-level processing. Dictation tasks require integration of listening, orthographic, and grammatical knowledge. Integrative tests better reflect the holistic nature of language proficiency but can be difficult to diagnose specific weaknesses.

Communicative language testing represented a paradigm shift in the 1970s and 1980s. Influenced by the communicative competence framework, communicative tests assess learners' ability to use language for meaningful communication in realistic contexts. Speaking and writing are assessed through performance tasks, and reading and listening through authentic texts. The emphasis is on successful communication rather than grammatical accuracy alone. Communicative tests typically include multiple tasks that simulate real-world language use and are scored using analytic or holistic rating scales.

Task-based assessment, an extension of communicative testing, centers on the completion of real-world tasks. Learners might be asked to write a letter of complaint, participate in a role-play negotiation, or deliver a presentation. Task-based assessment emphasizes the outcome of communication—whether the learner successfully achieved the communicative goal—alongside the quality of language produced. Research suggests that task-based assessment is motivating and provides authentic measures of

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

communicative ability, though it raises challenges of task selection, task difficulty, and scoring consistency.

Dynamic assessment draws upon Vygotskian sociocultural theory. Unlike traditional assessment, which measures independent performance, dynamic assessment measures performance with assistance. The assessor provides prompts, hints, or mediation to support the learner, and the learner's responsiveness to assistance is evaluated. Dynamic assessment distinguishes between a learner's current level of independent functioning and their potential level with support. This approach provides diagnostic information and is particularly useful for identifying learner needs and designing instruction.

Assessing the Four Skills – Methodological Considerations. The assessment of listening, speaking, reading, and writing each presents unique methodological challenges. Effective assessment requires attention to the distinctive characteristics of each skill.

Assessing listening involves presenting aural input and evaluating comprehension. Listening tests can be designed to measure different types of listening: listening for gist, listening for specific information, inferencing, and critical listening. Test formats include multiple-choice questions, short answer questions, note-taking tasks, and summary tasks. Authentic listening materials such as news broadcasts, lectures, and conversations are preferable to scripted materials. Challenges include ensuring comprehensibility of input, selecting appropriate text length and difficulty, and controlling for background knowledge. Listening is inherently evanescent; learners cannot revisit the input, making test design particularly challenging.

Assessing speaking is perhaps the most challenging of the four skills. Speaking tests typically involve face-to-face or recorded interactions, including interviews, role plays, presentations, and discussions. Rating scales may be holistic, providing a single overall score, or analytic, providing separate scores for fluency, accuracy, pronunciation, and discourse management. The assessment of speaking raises issues of inter-rater reliability, test-taker anxiety, and task difficulty. Raters require training to apply criteria consistently. Technology-mediated speaking assessment, where learners record responses to prompts, offers some solutions but cannot fully replicate interactive communication. The choice between live and recorded assessment depends on purpose, resources, and practicality.

Assessing reading involves presenting written texts and evaluating comprehension and interpretation. Reading tests assess literal comprehension, inferential comprehension, critical evaluation, and text structure awareness. Text selection is critical; texts should be authentic, appropriately difficult, and relevant to learners' needs. Formats include multiple-choice questions, true-false items, short-answer questions, and summary tasks. Skimming and scanning tasks assess different reading processes. The relationship between reading speed and comprehension is a consideration in test design. Computer-based reading assessment offers advantages in timing and item adaptation but cannot fully capture the cognitive processes involved in reading.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Assessing writing involves evaluating the quality of written production. Writing tests may require learners to compose essays, letters, reports, or creative pieces. Scoring may be holistic or analytic, with attention to content, organization, vocabulary, grammar, and mechanics. Writing assessment raises issues of task type, prompt design, and scoring consistency. Multiple ratings improve reliability. Portfolio assessment, where learners submit multiple samples over time, offers a more comprehensive picture of writing development. The choice between timed and untimed writing tasks depends on the purpose of assessment. Timed tasks assess performance under pressure; untimed tasks assess potential with revision.

Integrated skills assessment, combining multiple skills in a single task, reflects real-world language use. Tasks might include listening to a lecture and writing a summary, reading an article and participating in a discussion, or watching a video and delivering a presentation. Integrated assessment provides more authentic measures of communicative ability but raises challenges of construct definition and scoring.

Designing an Effective Assessment System – Principles and Recommendations.

Based on the theoretical foundations and practical considerations explored in this article, here are principles and recommendations for designing an effective language assessment system.

Begin with purpose. Assessment must serve clear, articulated purposes. Different purposes require different approaches. Placement tests determine appropriate level of instruction; diagnostic tests identify strengths and weaknesses; achievement tests measure learning outcomes; proficiency tests certify general ability; and program evaluation assesses effectiveness. Each purpose demands specific design features. A single test cannot serve all purposes equally well.

Align assessment with instruction. Assessment and instruction should be aligned, not adversarial. What is assessed should reflect what is taught, and assessment results should inform instruction. This alignment requires clear learning objectives, assessment tasks that reflect those objectives, and feedback that guides improvement. Teachers should view assessment as integral to the teaching-learning process, not as an external imposition.

Use multiple measures. No single assessment provides a complete picture of learner proficiency. Different assessments capture different aspects of ability and are subject to different sources of error. A comprehensive assessment system includes formative and summative measures, teacher assessment and self-assessment, and multiple task types. The convergence of multiple measures provides more reliable and valid information than any single measure.

Ensure transparency and fairness. Learners should understand the purposes, procedures, and criteria of assessment. Criteria should be communicated clearly, ideally through rubrics or exemplars. Assessment should be accessible to all learners, accommodating diverse needs and backgrounds. Bias should be identified and addressed through ongoing review.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Provide meaningful feedback. Assessment should not merely assign scores but should provide information that supports learning. Feedback should be timely, specific, and constructive, focusing on strengths and areas for improvement. Feedback should guide learners toward next steps. Self-assessment and peer assessment can supplement teacher feedback, promoting learner autonomy and metacognition.

Involve learners in assessment. Self-assessment and goal-setting empower learners and promote metacognitive awareness. When learners understand assessment criteria and engage in self-evaluation, they take greater ownership of their learning. Peer assessment develops evaluative skills and provides additional perspectives. Learner involvement also enhances motivation and reduces anxiety.

Evaluate assessment practices regularly. Assessment systems should be regularly evaluated and refined. This includes examining test results for evidence of validity and reliability, gathering feedback from learners and teachers, and monitoring the consequences of assessment use. Effective assessment is never static; it evolves in response to changing contexts and emerging evidence.

A final reflection: language assessment is an act of profound responsibility. It shapes learners' educational and life opportunities, influences how they perceive themselves and their abilities, and impacts the quality of language teaching and learning. The methodology we adopt matters enormously. With principled, ethical assessment practices, we can support learners in their journey toward language proficiency while respecting their dignity and diversity. The goal is not to measure and rank but to understand and support.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Bachman, L. F. (1990). *Fundamental considerations in language testing*. Oxford University Press.
2. Davies, A. (2008). *Textbook trends in teaching language testing*. Language Testing, 25(3), 327-347.
3. Fulcher, G. (2010). *Practical language testing*. Hodder Education.
4. Fulcher, G., & Davidson, F. (2007). *Language testing and assessment: An advanced resource book*. Routledge.
5. Lyle, B., & Bachman, L. F. (2004). *Statistical analyses for language assessment*. Cambridge University Press.
6. McNamara, T. (2000). *Language testing*. Oxford University Press.
7. Messick, S. (1989). Validity. In R. L. Linn (Ed.), *Educational measurement* (3rd ed., pp. 13-103). American Council on Education.
8. O'Malley, J. M., & Valdez Pierce, L. (1996). *Authentic assessment for English language learners*. Addison-Wesley.
9. Poole, A. (2017). *Assessing language and literacy: A guide for teachers*. Routledge.
10. Purpura, J. E. (2004). *Assessing grammar*. Cambridge University Press.
11. Read, J. (2000). *Assessing vocabulary*. Cambridge University Press.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

INGLIZ TILINI O‘QITISHDA PODKAST TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISHNING METODOLOGIK ASOSLANGAN YONDASHUVLARI.

Baymuratova Saltanat Jaksimbaevna, Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti.
saltanatbaymuratova2@gmail.com

Annotatsiya

KIRISH: raqamli texnologiyalarning ta'lim jarayoniga integratsiyalashuvi ingliz tilini o‘qitish metodikasini tubdan o‘zgartirib, autentik muloqotni hamda ta'lim oluvchiga yo‘naltirilgan o‘qitishni rivojlantirishga xizmat qilmoqda. Ushbu texnologiyalar orasida podkast texnologiyasi tinglab tushunish, talaffuz, lug‘at boyligini oshirish, kommunikativ kompetensiya va talaba avtonomiyasini rivojlantirishning samarali vositasi sifatida alohida ahamiyat kasb etmoqda. Mazkur tadqiqotda ingliz tilini o‘qitishda podkast texnologiyasining texnik va didaktik xususiyatlari tavsifiy, qiyosiy hamda analitik metodlar asosida tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari podkast texnologiyasining autentiklik, ko‘p funksiyalilik, mobillik, interaktivlik, media integratsiyasi va ko‘p kanallilik kabi xususiyatlarga ega ekanligini hamda ushbu xususiyatlar talabalarning reseptiv va produktiv til ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilishini ko‘rsatdi. Tadqiqot xulosalariga ko‘ra, podkastlarni ingliz tili ta'limiga tizimli ravishda integratsiya qilish talaba avtonomiyasi, raqamli savodxonlik va kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish bilan birga, talabalarning o‘quv jarayonidagi faolligini oshiradi hamda til o‘rganish natijalarining umumiy samaradorligini yaxshilaydi.

MAQSAD: ingliz tilini o‘qitishda podkast texnologiyasidan foydalanishning asosiy metodologik yondashuvlarini tasniflash va tahlil qilish hamda ularning talabalarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishdagi pedagogik va didaktik samaradorligini ilmiy jihatdan asoslash.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda Krashenning "Input gipotezasi" hamda Mayerning "Multimediali ta’lim kognitiv nazariyasi"ga tayanib, tasvirlash, qiyosiy-pedagogik tahlil va mediamahsulotlarni didaktik modellashtirish usullari qo‘llanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: podkast texnologiyasining autentiklik, mobillik, ko‘p funksiyalilik, interaktivlik, media-integratsiya hamda ko‘p kanallilik kabi 8 ta asosiy texnik-didaktik xususiyatlari aniqlandi va ularni ta’limga tatbiq etishning 7 ta metodik yondashuvi asoslab berildi. Podkastlar bilan ishlash jarayonida ta’lim oluvchilarning tinglab tushunish, talaffuz hamda lug‘at boyligi sezilarli darajada oshishi bilan birga, ularning raqamli savodxonligi va produktiv so‘zlashuv ko‘nikmalari riojlanishi isbotlandi.

XULOSA: podkast texnologiyasini ingliz tili darslariga tizimli integratsiya qilish o‘quv jarayonini talabaga yo‘naltirilgan va moslashuvchan muhitga aylantirib, ta’lim oluvchilarning mustaqil til o‘rganish hamda madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini shakllantirishda yuqori samaradorlik ko‘rsatadi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Kalit so‘zlar: Podkast texnologiyasi, ingliz tilini o‘qitish, kommunikativ kompetensiya, talaba avtonomiyasi, raqamli ta’lim, multimediali ta’lim, podkast texnologiyasi, ingliz tilini o‘qitish, kommunikativ kompetensiya, talaba avtonomiyasi, raqamli ta'lim, multimediali ta'lim.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ ОБОСНОВАННЫЕ ПОДХОДЫ К ИСПОЛЬЗОВАНИЮ ПОДКАСТ-ТЕХНОЛОГИИ В ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ.

Баймуратова Салтанат Жаксимбаевна, Каракалпакский государственный университет имени Бердаха.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: интеграция цифровых технологий существенно изменила методику преподавания английского языка, способствуя развитию аутентичной коммуникации и обучению, ориентированному на обучающегося. Среди этих технологий подкастинг стал эффективным средством развития навыков аудирования, произношения, расширения словарного запаса, формирования коммуникативной компетенции и развития автономности обучающихся. В данном исследовании технические и дидактические особенности технологии подкастинга в обучении английскому языку рассматриваются с использованием описательного, сравнительного и аналитического методов исследования. Полученные результаты свидетельствуют о том, что подкастинг характеризуется аутентичностью, многофункциональностью, мобильностью, интерактивностью, медиаинтеграцией и многоканальным обучением, что способствует развитию как рецептивных, так и продуктивных языковых навыков. Сделан вывод, что систематическая интеграция подкастов в процесс обучения английскому языку способствует развитию автономности обучающихся, цифровой грамотности и коммуникативной компетенции, одновременно повышая учебную активность студентов и общую эффективность овладения иностранным языком.

ЦЕЛЬ: классификация и научно-методический анализ основных подходов к использованию технологии подкастинга в обучении английскому языку, а также оценка их эффективности в формировании коммуникативной компетенции учащихся.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использованы методы описательного, сравнительного и теоретико-методологического анализа научной литературы на основе концепций «Входного материала» С. Крашена и «Когнитивной теории мультимедийного обучения» Р. Майера.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: выделены и систематизированы 8 ключевых технико-дидактических характеристик подкастов (аутентичность, мобильность, многофункциональность, интерактивность, многоканальность и др.) и 7 методических подходов к их внедрению в учебный процесс. Доказано, что

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

использование подкастов не только совершенствует навыки аудирования и говорения, но и развивает критическое мышление, медиаграмотность и мотивацию обучающихся.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: систематическая интеграция подкаст-технологий трансформирует традиционный процесс обучения в гибкую, студентоориентированную среду, существенно повышая общую продуктивность овладения иностранным языком.

Ключевые слова: технология подкастинга, преподавание английского языка, коммуникативная компетенция, автономность обучающихся, цифровое обучение, мультимедийное обучение., технология подкастинга, преподавание английского языка, коммуникативная компетенция, автономность обучающихся, цифровое обучение, мультимедийное обучение.

METHODOLOGICALLY GROUNDED APPROACHES TO USING PODCAST TECHNOLOGY IN ENGLISH.

Baymuratova Saltanat Jaksimbaevna, Karakalpak State University named after Berdakh.

NTRODUCTION: the integration of digital technologies has transformed English language teaching by promoting authentic communication and learner-centered instruction. Among these technologies, podcasting has become an effective tool for developing listening comprehension, pronunciation, vocabulary, communicative competence, and learner autonomy. This study examines the technical and didactic characteristics of podcast technology in English language teaching using descriptive, comparative, and analytical methods. The findings indicate that podcasting is characterized by authenticity, multifunctionality, mobility, interactivity, media integration, and multichannel learning, all of which enhance both receptive and productive language skills. The study concludes that the systematic integration of podcasts into English language instruction promotes learner autonomy, digital literacy, and communicative competence while increasing student engagement and improving overall language learning outcomes.

AIM: to classify and evaluate the key methodologically grounded approaches to using podcast technology in English language teaching and determine their impact on enhancing students' communicative competence.

MATERIALS AND METHODS: Grounded in Krashen's Input Hypothesis and Mayer's Cognitive Theory of Multimedia Learning, this study employed qualitative descriptive, comparative, and pedagogical analysis methods.

DISCUSSION AND RESULTS: The investigation revealed eight foundational technical and didactic characteristics of podcasts—such as authenticity, mobility, multifunctionality, interactivity, and multichannel learning—and categorized seven distinct

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

instructional approaches. The findings show that podcasts significantly bolster listening comprehension, vocabulary retention, speaking fluency, and media literacy while encouraging collaborative project work.

CONCLUSION: Incorporating podcasts as a core methodological component rather than supplementary audio transforms modern language classrooms into flexible, autonomous environments that optimize language acquisition and digital literacy.

Keywords: podcast technology, English language teaching, communicative competence, learner autonomy, digital learning, multimedia learning, podcast technology, English language teaching, communicative competence, learner autonomy, digital learning, multimedia learning.

The integration of digital technologies into English language education has transformed traditional teaching methods by promoting authentic communication and learner-centered instruction. Among various digital tools, podcast technology has gained considerable attention due to its ability to provide authentic language input, support learner autonomy, and facilitate flexible learning environments [1, pp. 38–45; 2, pp. 271–279].

Recent studies indicate that the educational effectiveness of podcasts depends not only on technological accessibility but also on the application of appropriate teaching methodologies. Therefore, the methodological organization of podcast-assisted instruction has become an important issue in contemporary language pedagogy [3, pp. 147–154; 4, pp. 41–52].

The purpose of this study is to classify and analyze the principal methodological approaches to using podcast technology in English language teaching and to determine their contribution to communicative competence development.

The present research employed qualitative descriptive, comparative, and analytical methods. Scientific literature concerning podcast-assisted language learning, communicative language teaching, multimedia learning, and mobile-assisted language learning was systematically reviewed [1; 2; 4; 5].

The theoretical foundation of the study is based on Krashen's Input Hypothesis, Mayer's Cognitive Theory of Multimedia Learning, Communicative Language Teaching, and recent research on podcast-assisted language learning [3, pp. 12–24; 5, pp. 83–97].

The methodological classification proposed in this study includes seven instructional approaches: Receptive approach; reproductive-imitative approach; productive-creative approach; interactive-communicative approach; flipped classroom approach; differentiated learning approach; integrated approach.

Each approach was analyzed according to its instructional objectives, classroom procedures, learner activities, expected learning outcomes, and contribution to communicative competence.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

The analysis further evaluates how these approaches correspond to the technical characteristics of podcast technology, including authenticity, mobility, repeatability, accessibility, learner autonomy, and multimedia integration [1, pp. 45–50; 2, pp. 276–281].

The analysis of contemporary studies demonstrates that podcast technology combines both technical and didactic characteristics, making it an effective instructional tool for English language teaching. Unlike traditional audio recordings, podcasts integrate authentic language, digital accessibility, multimedia support, and learner-centered pedagogy into a single educational environment. These characteristics contribute to the development of communicative competence while simultaneously promoting independent learning and digital literacy.

Authenticity is regarded as the most significant technical characteristic of podcast technology. Authentic podcasts provide learners with naturally occurring spoken English rather than artificially simplified educational dialogues. Native speakers communicate spontaneously using natural pronunciation, connected speech, reduced forms, hesitation markers, discourse markers, and idiomatic expressions. Such exposure familiarizes students with the linguistic features encountered in real communicative situations and prepares them for authentic interaction beyond the classroom [3, pp. 39–46; 6, pp. 12–24].

According to Krashen's Input Hypothesis, successful second language acquisition depends largely on comprehensible input presented slightly above the learner's current proficiency level. Podcasts provide unlimited authentic input across different proficiency levels and thematic areas, enabling students to select materials appropriate to their linguistic needs [6, pp. 12–24]. Rosell-Aguilar further emphasizes that authentic podcast materials increase learners' confidence by exposing them to realistic speech rather than textbook-based conversations [3, pp. 40–48].

From a didactic perspective, authenticity contributes significantly to communicative competence. Students gradually acquire natural pronunciation, rhythm, intonation, lexical chunks, and conversational strategies through repeated listening. Authentic podcast materials also expose learners to various English accents and sociocultural contexts, thereby improving intercultural communicative competence [4, pp. 8–18; 3, pp. 45–49].

One of the distinguishing characteristics of podcast technology is its multifunctionality. Unlike conventional listening exercises that focus primarily on receptive skills, podcasts facilitate the simultaneous development of listening comprehension, pronunciation, vocabulary acquisition, speaking, note-taking, critical thinking, and intercultural awareness [2, pp. 147–153; 3, pp. 46–49].

Educational podcasts can be integrated into all stages of language instruction. During pre-listening activities, teachers activate students' background knowledge through prediction tasks and vocabulary exercises. While-listening activities encourage learners to identify main ideas, supporting details, and discourse markers. Finally, post-listening activities promote productive language use through discussions, presentations, debates, summaries, and reflective speaking tasks [4, pp. 16–24].

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Furthermore, podcast technology supports differentiated instruction because learners may select materials according to their proficiency levels, interests, and learning objectives. Such flexibility enables teachers to design personalized learning experiences that address diverse educational needs [2, pp. 155–160].

Another important technical characteristic of podcast technology is its relevance. Podcast platforms continuously publish new episodes covering current social, economic, technological, scientific, and cultural issues. Consequently, students encounter contemporary vocabulary and expressions actively used in today's English-speaking communities [4, pp. 20–26].

Current educational theories emphasize that meaningful learning occurs when instructional materials relate to learners' personal interests and real-life experiences. Podcast topics such as artificial intelligence, environmental protection, global education, business, healthcare, and culture encourage students to participate actively in classroom discussions because the content reflects contemporary society [1, pp. 48–52].

The relevance of podcast content also increases learner motivation. Students demonstrate greater engagement when listening materials correspond to their academic specialization or future professional activities. Therefore, podcasts successfully bridge the gap between classroom instruction and authentic language use [3, pp. 46–50].

Modern education requires students to possess not only linguistic competence but also media competence. Podcast technology contributes significantly to digital literacy because learners actively search for educational resources, evaluate information reliability, compare digital sources, and create multimedia content [8, pp. 560–567].

Students become active producers rather than passive consumers of digital information. They learn to subscribe to educational channels, organize digital learning resources, evaluate the credibility of podcast creators, and apply critical thinking while interpreting multimedia information [2, pp. 180–185].

From the didactic perspective, podcast production itself represents an effective project-based learning activity. Students collaboratively prepare scripts, record audio materials, edit digital content, and publish educational podcasts. Such activities simultaneously develop language proficiency, communication skills, teamwork, creativity, and technological competence [8, pp. 565–570].

Podcast technology supports multichannel information processing by combining auditory, textual, visual, and interactive learning resources. Contemporary podcast platforms frequently provide transcripts, subtitles, illustrations, vocabulary lists, and comprehension exercises accompanying audio materials [7, pp. 83–97].

According to Mayer's Cognitive Theory of Multimedia Learning, information is processed more effectively when learners receive verbal and visual input simultaneously. The integration of multiple learning channels reduces cognitive overload while improving comprehension, memory retention, and vocabulary acquisition [7, pp. 41–52].

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Multichannel learning is particularly beneficial for foreign language learners because transcripts assist students in recognizing unfamiliar vocabulary, while subtitles facilitate pronunciation and listening comprehension. Consequently, podcast technology accommodates different learning styles and promotes inclusive language instruction [2, pp. 149–154].

Mobility represents one of the greatest technological advantages of podcast-assisted language learning. Unlike traditional classroom instruction, podcasts enable students to access educational materials at any time and from any location using smartphones, tablets, or laptops [5, pp. 273–281].

The flexibility of mobile learning supports lifelong education by allowing learners to continue practicing English outside formal educational settings. Students may listen to podcasts while travelling, exercising, or performing everyday activities. This continuous exposure substantially increases the amount of authentic language input received during the learning process [5, pp. 275–279].

Furthermore, mobile learning promotes learner autonomy because students independently regulate the pace of instruction. They may pause, replay, accelerate, or slow down recordings according to individual learning needs, thereby creating personalized learning experiences [3, pp. 47–50].

Podcast technology transforms learners from passive listeners into active participants in the educational process. Instead of merely consuming information, students summarize podcast episodes, prepare presentations, participate in discussions, record reflective responses, and create their own educational podcasts [3, pp. 46–51].

Student-generated podcasts represent an effective project-based learning strategy because learners apply acquired vocabulary and communicative strategies while producing authentic oral discourse. These productive activities significantly improve speaking fluency, pronunciation accuracy, and self-confidence [2, pp. 165–171].

Moreover, podcast production encourages collaborative learning. Students negotiate ideas, exchange feedback, solve communication problems, and develop critical thinking while working together on multimedia projects [8, pp. 564–569].

Modern podcast platforms offer numerous opportunities for interaction between teachers and learners. Interactive features include discussion forums, online comments, quizzes, collaborative tasks, peer assessment, and teacher feedback [3, pp. 48–51].

Interactive learning environments increase learner motivation because students actively participate in knowledge construction rather than passively receiving information. Collaborative discussions encourage communication, reflection, and critical evaluation of ideas, which are essential components of communicative language teaching [4, pp. 18–24].

Teacher feedback integrated into podcast-based activities further improves learning outcomes by providing immediate guidance and opportunities for self-assessment.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Consequently, podcast technology supports continuous formative assessment throughout the instructional process [2, pp. 176–181].

The present study has demonstrated that podcast technology represents an innovative and pedagogically effective instructional tool for English language teaching. The analysis identified eight fundamental technical and didactic characteristics of podcasting: authenticity, multifunctionality, relevance, media competence, multichannel learning, mobility, productivity, and interactivity. Together, these characteristics create an educational environment that supports learner-centered instruction, authentic communication, and autonomous language learning [2, pp. 180–185; 3, pp. 49–51].

From a technical perspective, podcasts provide authentic multimedia resources that are easily accessible through digital and mobile technologies. Their flexibility enables learners to regulate their own learning process while increasing exposure to authentic spoken English. From a didactic perspective, podcast-assisted instruction contributes significantly to the development of listening comprehension, pronunciation, vocabulary acquisition, speaking fluency, communicative competence, critical thinking, media literacy, and independent learning [5, pp. 273–281; 7, pp. 83–97].

The findings suggest that podcast technology should not be regarded merely as supplementary listening material but rather as an integral component of modern English language methodology. Systematic integration of podcasts into classroom instruction through carefully designed pre-listening, while-listening, and post-listening activities can substantially improve language learning outcomes and better prepare students for authentic communication in multilingual digital environments.

Future research may investigate the empirical effectiveness of podcast-assisted instruction among English language learners at different proficiency levels and explore its impact on speaking performance, learner motivation, and digital competence in higher education.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI / СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ / REFERENCES

1. Chun D. M. Discourse Perspectives on Onlie Instructional Materials. Language Learning & Technology, 2011, Vol. 15(1), pp. 45–53.
2. Beatty K. Teaching and Researching Computer-Assisted Language Learning. 2nd ed., Routledge, 2013.
3. Rosell-Aguilar F. Podcasting for Language Learning: Re-examining the Potential. Computer Assisted Language Learning, 2015, Vol. 28(1), pp. 38–51.
4. Richards J. C. Communicative Language Teaching Today. Cambridge University Press, 2006.
5. Kukulska-Hulme A., Shield L. An Overview of Mobile-Assisted Language Learning. ReCALL, 2008, Vol. 20(3), pp. 271–289.
6. Krashen S. D. The Input Hypothesis: Issues and Implications. Longman, 1985.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

7. Mayer R. E. Multimedia Learning. Cambridge University Press, 2001.
8. Thorne S. L., Reinhardt J. Bridging Activities: New Media Literacies and Advanced Foreign Language Proficiency. CALICO Journal, 2008, Vol. 25(3), pp. 558–572.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДА «МИКРООБУЧЕНИЕ» В ПРЕПОДАВАНИИ ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ СТУДЕНТАМ ЯЗЫКОВЫХ ВУЗОВ С ЦЕЛЬЮ ФОРМИРОВАНИЯ МЕТАЯЗЫКОВОЙ КОМПЕТЕНЦИИ.

Валикулова Дилдора, PhD
dildoravalikulova@gmail.com

ВВЕДЕНИЕ: статья посвящена применению метода микрообучения в преподавании лингвистической терминологии студентам языковых вузов с целью формирования их метаязыковой компетенции. Рассматриваются сущность и принципы микрообучения, его преимущества по сравнению с традиционными методами обучения, а также предлагаются эффективные способы интеграции микрообучения в образовательный процесс.

ЦЕЛЬ: научно-методическое обоснование применения метода «микрообучение» в преподавании лингвистической терминологии для формирования и развития метаязыковой компетенции студентов.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использованы методы теоретико-дидактического анализа, педагогического проектирования и классификации на основе личностно ориентированного и системно-деятельностного подходов к обучению.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: обоснованы ключевые принципы микрообучения (краткость, фокус, автономность, мобильность, интерактивность) и продемонстрированы его преимущества по сравнению с традиционными занятиями. Разработаны и представлены практические способы интеграции микромодулей (10–15 минут) в учебный процесс с использованием терминологических квизов, ментальных карт, контекстуальных упражнений и флеш-карточек.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: применение методов микрообучения при изучении лингвистической терминосистемы обеспечивает системное и прочное усвоение знаний, повышает учебную мотивацию и способствует формированию глубокой метаязыковой компетенции будущего специалиста.

Ключевые слова: микрообучение, принципы микрообучения, лингвистическая терминология, метаязыковая компетенция, терминологические квизы, интеллект-карты, использование контекста, использование карточек (flashcards).

TIL SHUNOSLIK OLIY TA’LIM MUASSASALARI TALABALARIDA METATIL KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH QASADIDA LINGVISTIK TERMINOLOGIYANI O‘QITISHDA “MIKRO-TA’LIM” METODINI QO‘LLASH.

Valikulova Dildora, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD).

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

KIRISH: tillar ta'limida talabalarning metalingvistik kompetensiyasini rivojlantirish va sohaviy terminologiyani puch egallashini ta'minlashda zamonaviy hamda moslashuvchan ta'lim formatlaridan foydalanish zarurati ortib bormoqda.

MAQSAD: til yo'nalishidagi oliy o'quv yurtlari talabalariga lingvistik terminologiyani o'qitishda "mikro-ta'lim" (microlearning) metodini qo'llash imkoniyatlarini hamda uning metalingvistik kompetensiyani shakllantirishdagi pedagogik samaradorligini ilmiy va amaliy jihatdan asoslash.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda shaxsga yo'naltirilgan hamda tizimli-faoliyatli yondashuvlar doirasida nazariy-didaktik tahlil, pedogogik modellashtirish hamda terminologik kviz va интеллект-karta (mind map) kabi interaktiv vositalarni tajriba-sinovdan o'tkazish metodlari qo'llanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: mikro-ta'limning qisqalik, maqsadlilik, avtonomlik va mobillik kabi prinsiplari an'anaviy darslarning 80 minutlik tuzilmasiga (10–15 minutlik modul sifatida) muvaffaqiyatli integratsiyalashuvi ko'rsatib berildi. Kontekstli mashqlar, flesh-kartalar va terminologik kvizlardan muntazam foydalanish talabalarda til birliklarining strukturasini chuqurroq anglash va metalingvistik ko'nikmalarni mustahkamlash imkonini berishi isbotlandi.

XULOSA: lingvistik terminologiyani o'rgatishda mikro-ta'lim metodining izchil qo'llanilishi talabalarning kasbiy terminologik bazasini kengaytirib, ta'lim motivatsiyasini oshiradi va metalingvistik kompetensiyani samarali shakllantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: mikro-ta'lim, mikro-ta'lim prinsiplari, lingvistik terminologiya, metalingvistik kompetensiya, terminologik kvizlar, intellekt-kartalar, kontekstualizatsiya, flesh-kartalar.

APPLICATION OF THE "MICROLEARNING" METHOD IN TEACHING LINGUISTIC TERMINOLOGY TO LANGUAGE UNIVERSITY STUDENTS TO FORM METALINGUISTIC COMPETENCE.

Valikulova Dildora, PhD in Pedagogical Sciences.

INTRODUCTION: this article explores the use of microlearning in teaching linguistic terminology to students at language universities to develop their metalinguistic competence. It examines the nature and principles of microlearning, its advantages over traditional teaching methods, and proposes effective ways to integrate microlearning into the educational process.

AIM: to substantiate the application of the microlearning method in teaching linguistic terminology to university students and evaluate its pedagogical effectiveness in fostering metalinguistic competence.

MATERIALS AND METHODS: grounded in learner-centered and system-activity educational frameworks, this study employed theoretical analysis, pedagogical modeling, and practical trial of interactive micro-learning tools.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

DISCUSSION AND RESULTS: the study defined core microlearning principles—brevity, target focus, autonomy, interactivity, and mobility—highlighting their seamless integration into standard university sessions via 10–15 minute modules. Practical applications, including terminology quizzes, mind mapping, flashcards, and contextual analysis, demonstrated measurable improvements in students' conceptual understanding of linguistic structures.

CONCLUSION: the systematic integration of microlearning strategies into terminology instruction substantially expands students' linguistic vocabulary, boosts learning motivation, and ensures the sustainable development of metalinguistic competence.

Keywords: microlearning, microlearning principles, linguistic terminology, metalinguistic competence, terminology quizzes, mind maps, contextualization, flashcards.

На данный момент владение иностранными языками стало одной из ключевых компетенций современного человека. Изучение иностранных языков способствует развитию когнитивных способностей, критического мышления, коммуникативной культуры и метаязыковой компетенции. Осознание особенностей родного и изучаемого языков позволяет обучающимся глубже понимать языковые явления, эффективнее осваивать новые языковые знания и применять их в различных коммуникативных ситуациях.

Существует множество подходов и методов, направленных на обучение иностранному языку современной молодежи, включая коммуникативный подход, проектное обучение, обучение на основе выполнения коммуникативных задач (task-based language learning), смешанное обучение, перевернутый класс (flipped classroom), проблемное обучение и т.д. Главной особенностью данных методик является их системность и передача фундаментальных знаний. Однако постоянное погружение в систематизированные занятия могут иногда утомить учащихся и усилить их потребность в более простые, не требующие серьезных когнитивных нагрузок мини-уроки. Именно в данном случае можно применить метод «микрообучение». Согласно В.И.Блинову, И.С.Сергееву и Н.Ф.Родичеву, микрообучение определяется как одна из современных тенденций в образовании, обеспечивающая высокую мотивацию и вовлеченность учащихся, быстрое и прочное усвоение заданных образовательных результатов, связь теории и практики, доступность и гибкость обучения [2]. Также, микрообучение описывается как метод обучения, основанный на небольших блоках информации за короткие промежутки времени и нацеленный на решение одной учебной задачи: объяснить правило, дать определение, показать решение конкретной проблемы или закрепить навык [4].

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Микрообучение, благодаря краткой и целенаправленной подаче контента, помогает улучшить усвоение лексики, произношение, и грамматические навыки. Его гибкость позволяет учащимся интегрировать языковую практику в свою повседневную жизнь, что делает его практичным вариантом для людей с плотным графиком. Несмотря на эти преимущества, остаются и проблемы. Высококачественный контент и увлекательные учебные мероприятия имеют решающее значение для максимизации преимуществ микрообучения. В целом, микрообучение предлагает альтернативу традиционным методам изучения языка, особенно когда время и доступность ограничены [3].

Принципы микрообучения в образовании

Краткость. Один урок = одна микротема.

Фокус. Работа на достижение одной четкой цели.

Автономность. Каждый блок самодостаточен и может изучаться отдельно.

Интерактивность. Информация подаётся в виде видео, инфографики, карточек, коротких текстов, интерактивных тестов, квизов или подкастов.

Вовлекающий контент. Формат подачи яркий и современный — динамичная графика, скетчи, мемы, короткие видео в стиле рилс и Тиктока.

Повторение и закрепление. Используются алгоритмы интервального повторения, чтобы переносить знания из краткосрочной памяти в долгосрочную.

Доступность и мобильность. Учиться можно везде и в любое время, а материалы оптимизированы для смартфона.

Регулярность. короткие, но ежедневные сессии эффективнее одной многочасовой зубрёжки раз в неделю. Они превращают обучение в привычку [4].

Согласно А.Хромовой, главное отличие микрообучения от традиционных занятий заключается в подходе. Традиционное образование даёт системную базу, а микрообучение действует точечно. Оно не заменяет глубокое погружение в предмет, но становится идеальным инструментом для быстрого запоминания фактов, отработки навыка или заполнения пробелов в знаниях (См. Таблица 1):

Таблица 1 - Отличие от традиционных занятий

Параметр	Традиционное занятие	Микрообучение
Хронометраж	40−45/80 минут	2−10 минут
Структура	Обширная тема, несколько задач	Одна узкая цель, одна задача
Подача	Лекция, чтение учебника, обсуждение	Короткое видео, инфографика, игра
Фокус	Системные, фундаментальные знания	Прикладной навык, решение конкретной проблемы
Место обучения	Класс	Любое место

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Темп	Задаётся учителем и программой	Индивидуальный [4].

По мнению О.А.Кудиновой, микрообучение при обучении иностранному языку — это метод, основанный на навыках, реализуемый в рамках теоретических основ личностно ориентированного и системно-деятельностного подходов. Микрообучение часто используется как часть электронного обучения и смешанного образования. Хотя концепция микрообучения появилась во второй половине 20-го века, ее быстрое развитие в сфере высшего образования началось лишь недавно из-за достижений в области информационных технологий и растущей зависимости человека от гаджетов [1].

Применение метода микрообучения достаточно эффективно в системе высшего образование за счет продолжительности традиционных занятий (80минут) и возможности его использования в начале, середине или конце любого занятия. Это может занять 10-15 минут и не будет мешать целям и задачам основного занятия. Мы предлагаем использовать данный метод для расширения знаний студентов о терминологических единицах изучаемого ими языка. Владение лингвистической терминологией способствует грамотному использованию иностранного языка, его глубокому пониманию и корректному анализу воспринятой речи. Другими словами, студенты языковых вузов будут иметь способность не только общаться на иностранном языке, но и глубоко разбираться в названиях каждого структурного элемента языка и речи. Короткие задания на изучение, повторение и закрепление лингвистических терминов на каждых занятиях помогут значительно расширить знания студентов по поводу терминосистемы изучаемого языка, а это в свою очередь способствуют частичному формированию их метаязыковой компетенции.

Существует несколько способов использования метода «микрообучение» на занятиях английского языка для расширения знаний студентов о лингвистических терминах. К ним относятся использование карточек (flashcards), мини-видеоуроки, использование контекста, терминологические квизы, использование приема «термин дня», создание интеллект-карт (mind maps), применение мини упражнений.

Использование контекста. В данном случае студентам раздаются специальные научные мини-тексты с лингвистическим содержанием. Каждый текст посвящается определённой теоретической теме лексического, грамматического, фонетического и прагматического характера. В конце текста имеются упражнения на проверку запоминания пройденной терминологии. Здесь метод микрообучения базируется на применении научного контекста. Ниже приведен пример на использование контекста для преподавания лингвистических терминов:

Read the text and fill the gaps with the missed terms.

simple	predicative	extended
subordinate	expanded	coordinate

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Word-groups can be classified on the basis of several principles: a) According to the type of syntagmatic relations: _____ (you and me), _____ (to see a house, a nice dress), _____ (him coming, for him to come).

b) According to the structure: _____ (all elements are obligatory), _____ (to read and translate the text – expanded elements are equal in rank), _____ (a word takes a dependent element and this 80 dependent element becomes the head for another word: a beautiful flower – a very beautiful flower).

Терминологические квизы – это короткие интерактивные тесты, целью которых является изучение, закрепление и проверку знания профессиональной терминологии. К основным видам терминологических квизов относятся выбор правильного определения, соотнесение терминов и их определений, заполнение пропусков, верно/неверно, выбор лишнего термина, ситуационные вопросы (См. Таблица 2).

Таблица 2 – Пример терминологического квиза

№	Question	Answer	A	B	C	D
1	The models of linguistic description are		semantic, syntactic, pragmatic	phonetic, lexical, grammatical	synthetical and analytical	morphology and syntax
2	What relations can linguistic unit enter?		paradigmatic and syntagmatic	segmental and supra segmental	morphological and syntactical	synthetic and analytic
3	How do we call the relations with all the units that can also occur in the same environment?		paradigmatic	syntagmatic	synthetic	analytic
4	How do we call the relations with other units of the same level it occurs with?		paradigmatic	syntagmatic	synthetic	analytic

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

5	According to different principles of similarity Paradigmatic relations can be		semantic, formal and functional	expressive and nominative	synthetic and analytic	coordinate, subordinate and predicative

Создание интеллект-карт – это еще один из способов организации микрообучения с целью расширения знаний студентов по поводу лингвистической терминологии. Интеллект-карты помогут студентам объединить термины по тематическим блокам, установить логические связи между понятиями и визуализировать терминологические системы. Ниже приведен пример на терминологическую интеллект-карту лингвистического характера (См. Рисунок 1):

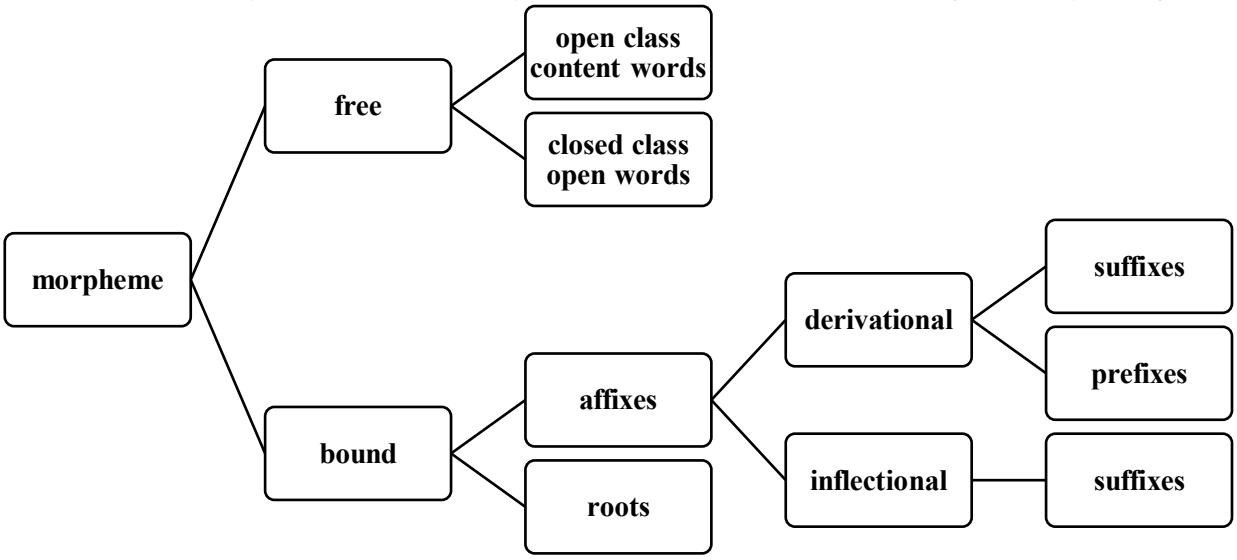

Рисунок 1. Пример интеллект-карты лингвистического характера

Таким образом, применение метода микрообучения в преподавании лингвистической терминологии является эффективным средством формирования метаязыковой компетенции студентов языковых вузов. Использование кратких, целенаправленных и интерактивных образовательных модулей способствует более прочному усвоению профессиональной терминологии, повышает мотивацию обучающихся и обеспечивает регулярное закрепление знаний.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Кудинова О.А. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МИКРООБУЧЕНИЯ ДЛЯ РАЗВИТИЯ УНИВЕРСАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ СТУДЕНТОВ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ // KOMPYUTER ILMLARI VA MUHANDISLIK

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

TEXNOLOGIYALARI: Xalqaro ilmiy-texnik anjuman materiallari to‘plami (26–27-sentabr 2025y.). – Jizzah, 2025. – B.294–297.
2. Blinov, V. I., Sergeev, I. S., & Rodichev, N. F. (2022). Microlearning: From Business to Education—A Promising Direction for the Development of Didactics. The Education and Science Journal, 24(9), 41–71.
3. Nematullayeva M. MICROLEARNING IN FOREIGN LANGUAGE EDUCATION. (2024). Молодые ученые, 2(24), 48-51. https://doi.org/10.71337/inlibrary.uz.yosc.46981
4. Микрообучение: что это такое. Плюсы и минусы трендового формата. Электронный ресурс: https://share.google/uhhGsfH5nHTbo5ITQ. Дата обращения: 02.08.2026

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARI PEDAGOGLARINING INKLYUZIV KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH: MAZMUN, MEXANIZM VA PEDAGOGIK SHART-SHAROITLAR.

Karimova Mohichexra Rixsibayevna, maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktor va mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti mustaqil tadqiqotchisifera_1981@mail.ru.

Annotatsiya

KIRISH: maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlari pedagoglarining inklyuziv kompetentligini rivojlantirish muammosi huquqqa asoslangan, shaxsga yo'naltirilgan va tizimli yondashuvlar birligida tadqiq etilgan. Tadqiqotning maqsadi pedagogning alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar bilan ishlashga tayyorligini belgilovchi tarkibiy komponentlarni aniqlash, mazkur kompetentlikni uzluksiz rivojlantirish mexanizmi hamda uning samaradorligini ta'minlovchi pedagogik shart-sharoitlarni ilmiy asoslashdan iborat. Nazariy tahlil, normativ-huquqiy hujjatlarni o'rganish, kontent-tahlil, qiyosiy tahlil va pedagogik modellashtirish metodlari qo'llanildi.

MAQSAD: MTT pedagoglarining inklyuziv kompetentligi tarkibiy komponentlarini aniqlash, uni uzluksiz rivojlantirish mexanizmini va samaradorlikni ta'minlovchi pedagogik shart-sharoitlarni ilmiy va amaliy jihatdan asoslashdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda huquqqa asoslangan, shaxsga yo'naltirilgan, tizimli va faoliyatli yondashuvlar doirasida nazariy hamda kontent-tahlil, normativ-huquqiy hujjatlarni o'rganish, qiyosiy tahlil va pedagogik modellashtirish metodlaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: inklyuziv kompetentlikning 6 ta tarkibiy komponenti (normativ-qadriyatli, psixologik-pedagogik, diagnostik-prognostik, metodik-adaptiv, kommunikativ-hamkorlik va refleksiv-innovatsion) va ularni baholash mezonlari ishlab chiqildi. Rivojlantirishning 6 bosqichli uzluksiz mexanizmi (diagnostika, loyihalash, ta'limiy, amaliy, qo'llab-quvvatlash, monitoring-refleksiya) hamda 5 ta asosiy pedagogik shart-sharoit (inklyuziv madaniyat, ehtiyojga mos malaka oshirish, nazariya va amaliyot uzviyligi, ko'p tarmoqli hamkorlik, resurslar banki) asoslab berildi.

XULOSA: taklif etilgan konseptual model va rivojlantirish mexanizmi malaka oshirish tizimini nazariy ma'ruzalardan kompetentsiyaga yo'naltirilgan amaliyotga o'tkazishga hamda MTT pedagoglarining alohida ehtiyojli bolalar bilan ishlash bo'yicha kasbiy mahoratini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, maktabgacha ta'lim tashkiloti, pedagog kompetentligi, alohida ta'lim ehtiyojlari, individual rivojlanish yo'nalishi, moslashtirilgan ta'lim, tarmoqlararo hamkorlik, mentorlik, refleksiya, monitoring.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

РАЗВИТИЕ ИНКЛЮЗИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГОВ ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ: СОДЕРЖАНИЕ, МЕХАНИЗМ И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ.

Каримова Мохичехра Рихсибаевна, независимый исследователь Института переподготовки и повышения квалификации директоров и специалистов дошкольных образовательных организаций.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье проблема развития инклюзивной компетентности педагогов дошкольных образовательных организаций рассматривается в единстве правового, личностно-ориентированного и системного подходов. Цель исследования состоит в определении структурных компонентов готовности педагога к работе с детьми с особыми образовательными потребностями, обосновании механизма непрерывного профессионального развития и педагогических условий его результативности. Использованы методы теоретического и контент-анализа, изучения нормативно-правовых документов, сравнительного анализа и педагогического моделирования.

ЦЕЛЬ: определение структурных компонентов инклюзивной компетентности педагогов ДОО, обоснование механизма ее непрерывного развития и педагогических условий ее результативности.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании в рамках правового, личностно-ориентированного, системного и деятельностного подходов использованы методы теоретического и контент-анализа, изучения нормативно-правовых актов, сравнительного анализа и педагогического моделирования.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: разработаны 6 структурных компонентов инклюзивной компетентности (нормативно-ценностный, психологическо-педагогический, диагностико-прогностический, методико-адаптивный, коммуникативно-партнерский, рефлексивно-инновационный) и критерии их оценки. Обоснованы 6-этапный непрерывный механизм развития (диагностический, проектировочный, обучающий, практический, сопровождающий, мониторингово-рефлексивный) и 5 ключевых педагогических условий.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: предложенная концептуальная модель и механизм развития позволяют трансформировать систему повышения квалификации от лекционного формата к практико-ориентированной модели, способствующей качественному росту инклюзивных навыков педагогов.

Ключевые слова: инклюзивное образование, дошкольная образовательная организация, компетентность педагога, особые образовательные потребности, индивидуальный маршрут развития, адаптированное обучение, междисциплинарное взаимодействие, наставничество, мониторинг.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

DEVELOPING INCLUSIVE COMPETENCE OF PRESCHOOL EDUCATORS: CONTENT, MECHANISM AND PEDAGOGICAL CONDITIONS.

Karimova Mohichexra Rixsibayevna, Independent Researcher at the Institute for Retraining and Professional Development of Directors and Specialists of Preschool Education Organizations.

Annotation

INTRODUCTION: the article examines the development of inclusive competence among preschool educators through a rights-based, child-centred and systemic perspective. The study aims to identify the structural components of educators' readiness to work with children with special educational needs and to substantiate a continuous professional-development mechanism together with the pedagogical conditions required for its effectiveness. The methods include theoretical and content analysis, review of legal documents, comparative analysis and pedagogical modelling.

AIM: to identify the structural components of preschool educators' inclusive competence and to scientifically substantiate a continuous professional-development mechanism along with the necessary pedagogical conditions.

MATERIALS AND METHODS: grounded in rights-based, child-centered, systemic, and activity-based frameworks, this study utilized theoretical analysis, literature review, legal document content analysis, comparative analysis, and pedagogical modeling.

DISCUSSION AND RESULTS: the study established six core components of inclusive competence—normative-value, psychological-pedagogical, diagnostic-prognostic, methodical-adaptive, communicative-collaborative, and reflective-innovative—alongside evaluation criteria. A six-stage continuous development mechanism (diagnostics, design, training, practice, support, monitoring-reflection) and five key pedagogical conditions were substantiated.

CONCLUSION: the proposed model and continuous framework shift professional development from theoretical lectures to a competency-based practical approach, effectively preparing educators to create flexible and supportive inclusive learning environments.

Keywords: inclusive education, preschool education, educator competence, special educational needs, individual development pathway, adapted teaching, multidisciplinary cooperation, mentoring, reflection, monitoring.

Jahon ta'lim makonida inklyuziya insonning fundamental huquqi, ijtimoiy adolat mezoni va ta'lim sifatining ajralmas ko'rsatkichi sifatida qaralmoqda. Inklyuziv yondashuv bolaning rivojlanishidagi farqlarni kamchilik yoki ta'limga to'sqinlik qiluvchi holat sifatida emas, balki ta'lim mazmuni, metodlari va muhitini boyitadigan xilma-xillik sifatida qabul qilishni talab etadi. UNESCOning "har bir ta'lim oluvchi muhim va teng darajada ahamiyatli"

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

degan g‘oyasi inklyuziyani ayrim bolalarga beriladigan qo‘shimcha xizmatdan butun ta’lim tizimini o‘zgartiruvchi tamoyil darajasiga olib chiqadi [8]. BMTning Nogironlar huquqlari to‘g‘risidagi konvensiyasi esa nogironlik asosida umumiy ta’lim tizimidan chetlatmaslik va zarur individual yordamni taqdim etishni davlatlarning majburiyati sifatida belgilaydi [10]. Demak, inklyuziv maktabgacha ta’lim bolani mavjud tizimga moslashtirish emas, balki tizimni bolaning ehtiyoji, qobiliyati va rivojlanish sur’atiga mos qayta tashkil etishdir.

Maktabgacha yosh davri nutq, tafakkur, harakat, hissiy boshqaruv va ijtimoiy munosabatlar jadal shakllanadigan sezgir bosqichdir. Mazkur davrda sifatli pedagogik yordamning kechikishi keyingi rivojlanish va ta’limga tayyorgarlik imkoniyatlarini cheklashi, erta va muvofiqlashtirilgan yordam esa bolaning mavjud salohiyatini ro‘yobga chiqarishi mumkin. Shu sababli inklyuzivlikning real natijasi binoga kirish imkoniyati yoki bolani umumiy guruh ro‘yxatiga kiritish bilan emas, balki uning faoliyatga mazmunli ishtiroki, tengdoshlari bilan muloqoti, o‘zlashtirish dinamikasi va mustaqilligining o‘sishi bilan o‘lchanadi. Bunday natijaga erishishda pedagog kundalik muhitni tashkil etuvchi, to‘siqlarni birinchi bo‘lib sezuvchi, ta’limiy vazifalarni moslashtiruvchi va mutaxassislar tavsiyasini guruh amaliyotiga ko‘chiruvchi asosiy subyekt hisoblanadi [7].

O‘zbekistonda inklyuziv ta’limning huquqiy asoslari izchil mustahkamlanmoqda. Konstitutsiyaning 50-moddasida alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bolalar uchun inklyuziv ta’lim va tarbiya ta’minlanishi konstitutsiyaviy kafolat sifatida belgilangan [1]. “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunning 20-moddasi inklyuziv ta’limni individual imkoniyatlar xilma-xilligini hisobga olgan holda teng imkoniyatlarni ta’minlashga qaratilgan jarayon sifatida talqin etadi [2]. “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonunda esa inklyuziv guruhlarga ega tashkilot alohida tur sifatida belgilanib, bolalarning ehtiyojlari va imkoniyatlarini hisobga olish talabi mustahkamlangan [3]. O‘zbekistonning Nogironlar huquqlari to‘g‘risidagi konvensiyani ratifikatsiya qilishi mazkur majburiyatlarning xalqaro-huquqiy asosini kengaytirdi [4].

Biroq huquqiy kafolatning amaliy natijaga aylanishi pedagogik kadrlar salohiyatiga bevosita bog‘liq. O‘quv qo‘llanmada inklyuziv ta’limni joriy etishdagi muammolar qatorida maxsus tayyorgarlikning yetarli emasligi, individual rivojlanish dasturlarini tuzishdagi qiyinchiliklar, stereotip munosabatlar, mutaxassislar faoliyatining muvofiqlashtirilmaganligi, axborot va metodik resurslar tanqisligi ko‘rsatiladi [7]. UNESCOning 2020-yilgi global hisobotida ham pedagogni qo‘llab-quvvatlashning sustligi, nomuvofiq infratuzilma, boshqaruv va moliyalashtirishdagi uzilishlar inklyuziyaning keng tarqalgan to‘siqlari sifatida qayd etilgan [9]. Shunday ekan, pedagog kompetentligini oshirish qisqa muddatli axborot beruvchi seminar bilan chegaralanmasligi, balki qadriyat, bilim, amaliy harakat va refleksiyani birlashtiradigan uzluksiz kasbiy rivojlanish tizimiga aylanishi lozim.

Tadqiqot metodologiyasi va manbalar tahlili

Tadqiqot metodologiyasi tizimli, kompetensiyaviy, shaxsga yo‘naltirilgan, faoliyatli va huquqqa asoslangan yondashuvlar integratsiyasiga qurildi. Tizimli yondashuv pedagog

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

kompetentligini alohida bilim yoki ko‘nikmalar yig‘indisi emas, o‘zaro bog‘langan qadriyat, bilish, amaliyot, hamkorlik va refleksiya tizimi sifatida tahlil qilish imkonini berdi. Kompetensiyaviy yondashuv bilimning real kasbiy vazifani bajarishga ko‘chishini markazga qo‘ydi. Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv har bir bolaning kuchli tomoni, ehtiyoji, qiziqishi va rivojlanish sur’atini pedagogik qarorning boshlang‘ich nuqtasi sifatida belgiladi. Faoliyatli yondashuv esa pedagogni tayyorlashda ma’ruza bilan bir qatorda keys, mikromashg‘ulot, kuzatuv, hamkasbiy tahlil, mentorlik va amaliy loyihalarni qo‘llash zaruratini asoslaydi.

Manbalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, inklyuziv pedagogni tayyorlashda ikki cheklangan yondashuvdan qochish lozim. Birinchisi, inklyuziv kompetentlikni faqat nogironlik turlari haqidagi nazariy ma’lumot bilan tenglashtirish; ikkinchisi esa uni faqat maxsus pedagog yoki defektolog vakolati sifatida ko‘rishdir. Pijl pedagoglarni inklyuziv ta’limga tayyorlashda ularning munosabati, bilim va amaliy ishonchi birgalikda shakllanishi zarurligini ta’kidlaydi [14]. UNICEF materiallarida ham qisqa muddatli alohida kurslar yetarli emasligi, kasbiy rivojlanish uzluksiz bo‘lishi hamda hamkasbiy kuzatuv, murabbiylik va ish joyidagi yordam bilan qo‘llab-quvvatlanishi qayd etiladi [13]. Demak, kompetentlikning mezoni pedagogning “bilishi” emas, bolaning ishtiroki va rivojlanishi uchun zarur o‘zgarishni “loyihalashi, amalga oshirishi va baholashi”dir.

Pedagog inklyuziv kompetentligining mazmuni va tarkibiy tuzilmasi

Pedagogning inklyuziv kompetentligi — bu turli ehtiyoj va imkoniyatlarga ega bolalarning teng, xavfsiz va mazmunli ishtirokini ta’minlash uchun kasbiy qadriyatlar, normativ-huquqiy bilimlar, psixologik-pedagogik tushunchalar, diagnostik va metodik harakatlar, hamkorlik hamda refleksiv o‘zini rivojlantirish qobiliyatini vaziyatga mos ravishda safarbar eta olish xususiyatidir. Ushbu ta’rifda uchta muhim belgi mavjud. Birinchidan, kompetentlik bolaning tashxisiga emas, uning ta’limiy ehtiyoji va ishtirokiga yo‘naltiriladi. Ikkinchidan, pedagog alohida ishlamaydi, balki oila va ko‘p tarmoqli jamoa bilan umumiy maqsad asosida faoliyat yuritadi. Uchinchidan, faoliyat natijasi bolaning boshqalar bilan solishtirilgan ko‘rsatkichi emas, uning boshlang‘ich holatiga nisbatan rivojlanish dinamikasi orqali baholanadi.

1-jadval. Pedagog inklyuziv kompetentligining tarkibiy komponentlari

Komponent	Mazmuni	Kuzatiladigan kasbiy namoyon
Normativ-qadriyatli	Bola huquqi, tenglik, kamsitmaslik va xilma-xillik qadriyatlari; amaldagi hujjatlarni bilish.	Stigmasiz til ishlatadi, qarorlarni bola manfaatiga tayaydi, maxfiylik va etik me’yorlarga rioya qiladi.
Psixologik-pedagogik	Yosh va individual rivojlanish, alohida ta’lim ehtiyojlari, ikkilamchi to‘siqlar va	Bolaning kuchli tomonlarini ko‘radi, xulqni faqat intizom masalasi emas, ehtiyoj signali sifatida tahlil qiladi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Komponent	Mazmuni	Kuzatiladigan kasbiy namoyon
	emotsional qo‘llab-quvvatlashni tushunish.	
Diagnostik-prognostik	Pedagogik kuzatuv, dastlabki holatni aniqlash, maqsad va o‘lchanuvchi vazifalarni belgilash.	Dalillarni qayd etadi, individual rivojlanish yo‘nalishini jamoa bilan tuzadi va keyingi yordamni prognozlaydi.
Metodik-adaptiv	Mazmun, topshiriq, sur’at, muhit, vosita va baholashni bolaning ehtiyojiga moslashtirish.	O‘yinli, multimodal va differensial usullarni tanlaydi; vizual, taktil, audial hamda assistiv vositalardan foydalanadi.
Kommunikativ-hamkorlik	Ota-ona, tengdoshlar, psixolog, defektolog, logoped, tibbiyot xodimi va rahbar bilan sheriklik.	Vazifalarni kelishadi, tushunarli teskari aloqa beradi, nizoli vaziyatlarni etik muloqot orqali boshqaradi.
Refleksiv-innovatsion	O‘z faoliyatini dalillar asosida tahlil qilish, yangilikni sinash, raqamli vositalarni xavfsiz qo‘llash va uzluksiz o‘rganish.	Natija yetarli bo‘lmasa strategiyani o‘zgartiradi, portfel yuritadi, hamkasbiy tahlil va mentorlikdan foydalanadi.

Komponentlar o‘zaro bog‘langan bo‘lib, ulardan birining sustligi butun kompetentlikning amaliy samarasini pasaytiradi. Masalan, pedagog bola huquqlarini yaxshi bilishi mumkin, biroq kuzatuv dalillarini tahlil qilish va maqsadni aniq belgilash ko‘nikmasi yetarli bo‘lmasa, individual yo‘nalish umumiy va bajarilishi qiyin hujjatga aylanadi. Aksincha, metodik usullarni ko‘p bilish qadriyatli pozitsiya bilan mustahkamlanmasa, bola “maxsus topshiriqlar oluvchi obyekt” sifatida ajratib qo‘yilishi mumkin. Hamkorlik kompetensiyasi bo‘lmasa, mutaxassis tavsiyasi kundalik guruh hayotiga ko‘chmaydi; refleksiya bo‘lmasa, samarasiz usul takrorlanaveradi. Shu sababli malaka oshirish dasturi komponentlarni alohida mavzular sifatida emas, real kasbiy vaziyatni hal etishda birgalikda safarbar qilinadigan yaxlit tizim sifatida rivojlantirishi zarur.

Kompetentlikni rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari

Birinchi pedagogik shart-sharoit — inklyuziv qadriyatlar va xavfsiz o‘rganish madaniyatining mavjudligidir. Pedagog yangi metodni o‘zlashtirishi uchun xato qilishdan qo‘rqmaydigan, savol berish va qiyinchilikni ochiq muhokama qilish mumkin bo‘lgan kasbiy muhit zarur. Tashkilotda inklyuziya faqat bir pedagog yoki defektologning vazifasi deb qaralsa, o‘qitilgan xodimning tashabbusi tizimli qo‘llab-quvvatlanmaydi. Rahbar umumiy qadriyatlarni kelishish, kamsituvchi nutq va stereotiplarga nisbatan aniq pozitsiya bildirish,

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

hamkorlik uchun vaqt ajratish va resurslarni ehtiyojga ko‘ra taqsimlash orqali inklyuziv madaniyatni boshqarishi lozim. Booth va Ainscowning inklyuziya indeksi ham madaniyat, siyosat va amaliyotni o‘zaro bog‘liq uch yo‘nalish sifatida ko‘radi [12].

Ikkinchi shart — malaka oshirish mazmunining pedagogning real ehtiyojiga va guruhdagi vaziyatga bog‘lanishidir. Dastlabki diagnostika so‘rovnoma bilan cheklanmasdan, mashg‘ulot kuzatuvi, metodik ishlanma tahlili, vaziyatli topshiriq, o‘zini baholash va suhbatni birlashtirishi maqsadga muvofiq. Olingan ma’lumot asosida pedagog uchun individual kasbiy rivojlanish maqsadi belgilanadi. Masalan, bir xodimga autizm spektridagi bola uchun vizual jadval tuzish, boshqasiga ota-ona bilan murakkab suhbat o‘tkazish, yana biriga rivojlanish dinamikasini hujjatlashtirish ko‘nikmasi ustuvor bo‘lishi mumkin. Ehtiyojga moslashtirilgan mazmun tinglovchining ichki motivatsiyasini kuchaytiradi va o‘rganilgan bilimning amaliyotga o‘tish ehtimolini oshiradi.

Uchinchi shart — nazariya, modellashtirilgan mashq va real amaliyotning uzviyligidir. Faqat ma’ruza asosidagi kurs pedagogga tushuncha beradi, lekin murakkab guruh vaziyatida tez va etik qaror qabul qilish qobiliyatini shakllantirmaydi. Shu bois treningda videovaziyat tahlili, rol o‘ynash, mikromashg‘ulot, individual rivojlanish yo‘nalishini jamoaviy tuzish, materialni turli ehtiyojlarga moslashtirish, ota-ona bilan suhbat ssenariysini ishlab chiqish kabi faol metodlar ustuvor bo‘lishi kerak. Keyingi bosqichda pedagog o‘rgangan usulni o‘z guruhida sinaydi, kuzatuv dalillarini to‘playdi va mentor bilan tahlil qiladi. Shunday “o‘rganish — sinash — dalil to‘plash — tahlil — takomillashtirish” sikli kasbiy bilimni amaliy kompetentlikka aylantiradi.

To‘rtinchi shart — ko‘p tarmoqli hamkorlikning tashkiliy mexanizmini yaratishdir. O‘quv qo‘llanmada tarbiyachi, psixolog, defektolog, logoped, tibbiyot xodimi, musiqa rahbari, jismoniy tarbiya yo‘riqchisi va ota-onaning o‘zaro ta’siri bolaning rivojlanishini kompleks qo‘llab-quvvatlashning asosiy sharti sifatida yoritilgan [7]. Hamkorlik oddiy ma’lumot almashish emas, umumiy maqsad, aniq vazifa taqsimoti, muntazam yig‘ilish, yagona kuzatuv mezonlari va kelishilgan teskari aloqani nazarda tutadi. Pedagog mutaxassis xulosasini so‘zma-so‘z takrorlashdan ko‘ra, uni kundalik o‘yin, muloqot, markazlardagi faoliyat va kun tartibiga pedagogik tarjima qila olishi kerak.

Beshinchi shart — metodik va raqamli resurslarning foydalanishga tayyor bankini shakllantirishdir. Pedagog har safar materialni noldan yaratishga majbur bo‘lsa, moslashtirish tasodifiy va vaqt talab qiluvchi jarayonga aylanadi. Resurs bankida piktogrammalar, vizual kun tartibi, ijtimoiy hikoyalar, sensor materiallar, katta shriftli va yuqori kontrastli vositalar, subtitrli qisqa videolar, oddiylashtirilgan ko‘rsatmalar, kuzatuv varaqalari hamda individual yo‘nalish namunalari bo‘lishi maqsadga muvofiq. Multimodal yondashuvga ko‘ra, axborotni vizual, audial va kinestetik kanallar orqali taqdim etish bolalarning materialni qabul qilish imkoniyatini kengaytiradi [7]. Biroq raqamli vosita maqsad emas; u bolaning ishtiroki, tushunishi va mustaqilligiga xizmat qilgandagina pedagogik qiymat kasb etadi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Uzluksiz rivojlantirish mexanizmi

Pedagog inklyuziv kompetentligini rivojlantirish bir martalik kurs emas, tashkilotdagi kasbiy faoliyat bilan bog‘langan uzluksiz boshqaruv-pedagogik sikl sifatida tashkil etilishi lozim. Taklif etilayotgan mexanizm quyidagi mantiqqa asoslanadi: boshlang‘ich diagnostika → ehtiyoj va ustuvorlikni belgilash → individual kasbiy maqsadni loyihalash → modulli o‘qitish → xavfsiz sharoitda mikrosinov → guruh amaliyotiga tatbiq etish → mentorlik va hamkasbiy kuzatuv → bola rivojlanishi hamda pedagog faoliyati dalillarini monitoring qilish → refleksiya → korreksion qaror. Siklning yakuni yangi diagnostika uchun boshlang‘ich nuqtaga aylanadi. Mexanizmning uzluksizligi o‘rganilgan usulni mustahkamlash, o‘zgarayotgan bola ehtiyojiga moslashish va pedagogning kasbiy mustaqilligini bosqichma-bosqich oshirish imkonini beradi.

2-jadval. Inklyuziv kompetentlikni rivojlantirish mexanizmining bosqichlari

Bosqich	Asosiy vazifa	Vositalar	Kutiladigan natija
1. Diagnostik	Mavjud bilim, munosabat va amaliy qiyinchilikni aniqlash.	So‘rov, keys, kuzatuv, portfel, suhbat.	Individual kasbiy ehtiyoj profili.
2. Loyihalash	Aniq, o‘lchanuvchi va amaliy maqsadni belgilash.	Kasbiy rivojlanish xaritasi, mentor bilan kelishuv.	Maqsad va muvaffaqiyat indikatorlari.
3. Ta’limiy	Olti komponent bo‘yicha bilim va harakatni shakllantirish.	Modul, trening, video-tahlil, keys, simulyatsiya.	Tushuncha va algoritmlarning o‘zlashtirilishi.
4. Amaliy	O‘rganilgan usulni guruh sharoitida sinash.	Mikromashg‘ulot, IRY loyihasi, moslashtirilgan material.	Bilimning real faoliyatga ko‘chishi.
5. Qo‘llab-quvvatlash	Qiyinchilikni birgalikda tahlil qilish va metodik yordam berish.	Mentorlik, hamkasbiy kuzatuv, professional hamjamiyat.	Kasbiy ishonch va barqaror amaliyot.
6. Monitoring-refleksiya	Pedagog faoliyati va bola dinamikasini dalillar asosida baholash.	Kuzatuv, bola ishlari, ota-ona fikri, refleksiv hisobot.	Korreksion qaror va keyingi rivojlanish maqsadi.

Manba: mualliflik ishlanmasi.

Mexanizmni mazmunan ta’minlash uchun oltita o‘quv modulidan foydalanish maqsadga muvofiq: “Inklyuziv qadriyat va huquqiy asoslar”, “Bola rivojlanishi va pedagogik

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

kuzatuv", "Individual rivojlanish yo'nalishini loyihalash", "Moslashtirilgan o'yin va multimodal metodika", "Oila va mutaxassislar bilan hamkorlik", "Monitoring, refleksiya va raqamli portfel". Har bir modul bilimni nazorat qilish bilan emas, amaliy mahsulot bilan yakunlanishi kerak. Bunday mahsulot sifatida kuzatuv yozuvi, o'lchanuvchi maqsad, vizual jadval, moslashtirilgan topshiriq, ota-ona bilan suhbat rejasi yoki bola dinamikasini aks ettiruvchi tahliliy yozuv olinishi mumkin. Mazkur mahsulotlar pedagog portfelida jamlanib, o'sish dinamikasining daliliga aylanadi.

Mentorlik mexanizmning amaliy barqarorligini ta'minlaydi. Mentor tayyor yechim beruvchi nazoratchi emas, pedagogning kuzatuvini aniqlashtiruvchi, savol orqali tahlilga undovchi va xavfsiz tajriba maydonini yaratuvchi hamkor bo'lishi lozim. Mentorlik uch bosqichda amalga oshirilishi mumkin: faoliyatdan oldingi rejalashtirish suhbati; mashg'ulot yoki kundalik vaziyatni kuzatish; dalilga asoslangan refleksiv suhbat. Teskari aloqa pedagog shaxsiga emas, oldindan kelishilgan kuzatiladigan harakatga qaratiladi. Masalan, "pedagog inklyuziv emas" degan umumiy baho o'rniga "topshiriqning faqat bitta og'zaki shaklda berilishi ikki bolaning faoliyatga kirishini qiyinlashtirdi; keyingi safar vizual ko'rsatma sinab ko'riladi" kabi dalilli xulosa beriladi.

Baholash mezonlari va monitoring

Inklyuziv kompetentlikni baholashda test natijasini yagona mezon sifatida qo'llash yetarli emas. Chunki deklarativ bilim vaziyatdagi pedagogik harakatga avtomatik ravishda ko'chmaydi. Baholash ko'p manbali bo'lishi lozim: normativ va nazariy bilim testi; vaziyatli keys; mashg'ulot kuzatuvi; individual rivojlanish yo'nalishi va moslashtirilgan material ekspertizasi; pedagogning refleksiv portfeli; ota-ona va mutaxassislar bilan hamkorlik dalillari. Natija past, o'rta va yuqori daraja kesimida emas, avvalo boshlang'ich holatga nisbatan o'sish dinamikasi orqali talqin qilinadi. Bu yondashuv baholashni jazolovchi nazoratdan kasbiy rivojlanishni yo'naltiruvchi teskari aloqa vositasiga aylantiradi.

3-jadval. Inklyuziv kompetentlikni baholash mezonlari

Mezon	Past daraja	O'rta daraja	Yuqori daraja
Konseptual-qadriyatli	Inklyuziyani faqat bolani guruhga joylashtirish deb tushunadi; stereotip qarashlar saqlanadi.	Asosiy huquq va tamoyillarni biladi, biroq murakkab vaziyatlarda izchil qo'llamaydi.	Qarorlarni bola huquqi, ishtiroki va kuchli tomoniga tayaydi; kamsituvchi to'siqlarni aniqlaydi.
Diagnostik-metodik	Kuzatuv tizimsiz; barcha bolaga bir xil topshiriq va baholashni qo'llaydi.	Ehtiyojni aniqlaydi va ayrim moslashtirishlarni amalga oshiradi, lekin monitoring barqaror emas.	Dalil asosida maqsad qo'yadi, mazmun va vositani moslashtiradi, natijaga ko'ra strategiyani yangilaydi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Mezon	Past daraja	O‘rta daraja	Yuqori daraja
Kommunikativ-hamkorlik	Ota-ona va mutaxassis bilan aloqa epizodik; vazifalar noaniq.	Hamkorlik mavjud, ammo umumiy reja va yagona mezonlar to‘liq kelishilmagan.	Oila va jamoani teng sherik sifatida jalb qiladi, vazifalarni muvofiqlashtiradi va muntazam teskari aloqa beradi.
Refleksiv-innovatsion	Qiyinchilik sababini faqat bolaga bog‘laydi; o‘z usulini tahlil qilmaydi.	Faoliyatini tahlil qiladi, biroq xulosani barqaror korreksiyaga aylantirishda yordamga muhtoj.	Dalillar asosida refleksiya qiladi, yangi usulni etik sinaydi, tajribani hamkasblar bilan almashadi.

Monitoringda bola haqidagi ma’lumotlarning maxfiyligi, etik foydalanilishi va pedagogik maqsadga muvofiqligi ta’minlanishi shart. Bolalarni bir-biri bilan reytinglash inklyuziv yondashuvga zid. Asosiy tahlil birligi “bolaning dastlabki holati → pedagogik ta’sir → oraliq natija → keyingi rivojlanish dinamikasi” ko‘rinishida bo‘lishi kerak. Kuzatuv, bola faoliyati mahsuli, muloqotdagi o‘zgarish, mustaqil harakat, ota-ona ma’lumoti va mutaxassis xulosasi birgalikda tahlil qilinadi. Agar kutilgan o‘zgarish kuzatilmasa, bu bolani “qobiliyatsiz” deb baholash uchun emas, maqsad, muhit, vosita, ko‘rsatma yoki yordam darajasini qayta ko‘rib chiqish uchun signal bo‘lib xizmat qiladi.

Taklif etilgan model bir necha konseptual yo‘nalishni yagona kasbiy rivojlanish tizimiga birlashtiradi. Individual yondashuv tamoyili diagnostik-prognostik va metodik-adaptiv komponentlarda, oila bilan hamkorlik tamoyili kommunikativ komponentda, to‘siqlarni bartaraf etish va do‘stona muhit yaratish g‘oyasi normativ-qadriyatli komponentda, monitoring va individual yo‘nalishni yangilash talabi refleksiv komponentda ifodalandi [7]. Natijada manbadagi tarqoq amaliy talablar pedagogning kasbiy rivojlanish maqsadi, o‘quv mazmuni va baholash indikatorlari bilan bog‘landi. Bu esa malaka oshirish dasturlarini “mavzular ro‘yxati”dan kompetentlikka yo‘naltirilgan tizimga o‘tkazish imkonini beradi.

Xalqaro tajriba ham mazkur xulosani qo‘llab-quvvatlaydi. Olib borilgan qiyosiy tahlilga ko‘ra, Italiyada umumiy ta’lim muhitidagi yordamchi pedagog va institutsional qo‘llab-quvvatlash, Finlyandiyada umumiy, kuchaytirilgan va maxsus yordamning bosqichli modeli, Angliyada ta’lim, sog‘liqni saqlash va ijtimoiy xizmatlarni bog‘lovchi muvofiqlashtirish, Shvetsiyada universal dizayn va muhitning mavjudligi muhim o‘rin tutadi [7]. Bu modellar turlicha bo‘lsa-da, umumiy xulosa bitta: pedagogning individual mahorati aniq institutsional mexanizm, yordamchi mutaxassis, rahbar mas’uliyati va monitoring bilan mustahkamlanmasa, inklyuziv amaliyot barqaror bo‘lmaydi. Shu bois xorijiy tajribani tayyor

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

shaklda ko‘chirish emas, uning funksional elementlarini milliy tizimga moslashtirish maqsadga muvofiq.

O‘zbekiston sharoitida uzluksiz kasbiy rivojlanish mexanizmini joriy etish uchun mavjud metodik infratuzilmadan foydalanish mumkin. 2023-yildagi konstitutsiyaviy chora-tadbirlar dasturida inklyuziv ta’lim beradigan pedagoglarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish vazifasi bevosita belgilangan [5]. 2026-yildagi PF-19-son Farmon esa mentor-trenerlarni tayyorlash, kaskad usulidagi treninglar, “Metodik mahorat kuni” va “Metodik mahorat soati” kabi mexanizmlarni rivojlantirishni nazarda tutadi [6].

Ushbu platformalarning mazmuniga inklyuziv keyslar, individual rivojlanish yo‘nalishi, moslashtirilgan o‘yin, oila bilan hamkorlik va refleksiv portfelni kiritish taklif etilayotgan modelni alohida parallel tizim yaratmasdan amaliyotga singdirish imkonini beradi.

Modelni joriy etishda ehtimoliy xavflarni ham hisobga olish zarur. Kaskadli o‘qitishda mazmun keyingi bosqichlarga o‘tgan sari soddalashib yoki noto‘g‘ri talqin qilinishi mumkin; buni yagona metodik paket, trener standartlari va amaliy topshiriqlar ekspertizasi orqali kamaytirish mumkin. Hujjatlashtirishning ortiqcha ko‘payishi pedagog vaqtini bola bilan ishlashdan chalg‘itishi mumkin; shu sababli monitoring shakllari qisqa, maqsadli va qaror qabul qilishga xizmat qilishi shart. Raqamli portfel ma’lumot xavfsizligi va maxfiylik talablari bilan tashkil etiladi. Eng muhimi, inklyuziv kompetentlik natijasi sertifikat yoki kursni tugatish faktiga emas, pedagogik amaliyotdagi kuzatiladigan o‘zgarish va bolalar ishtirokining yaxshilanishiga bog‘lanishi kerak.

Amaliy tavsiyalar

Birinchidan**,** maktabgacha ta’lim pedagoglari uchun inklyuziv kompetentlikning olti komponentiga asoslangan yagona malaka talablari va diagnostika vositalarini ishlab chiqish zarur. Talablar nazariy bilim bilan birga kuzatuv, individual rejalashtirish, moslashtirish, hamkorlik va refleksiya kabi kuzatiladigan kasbiy harakatlarni qamrab olishi lozim.

Ikkinchidan, malaka oshirish kursini pedagogning boshlang‘ich ehtiyojiga mos individual kasbiy rivojlanish xaritasi asosida tashkil etish, har bir modulni amaliy mahsulot va guruhda sinov bilan yakunlash maqsadga muvofiq. Bu yondashuv kurs mazmuni va ish joyidagi real muammo o‘rtasidagi uzilishni kamaytiradi.

Uchinchidan**,** har bir MTTda direktor yoki metodist rahbarligida inklyuziv metodik guruh faoliyatini yo‘lga qo‘yish, unga tarbiyachi, psixolog, defektolog, logoped, tibbiyot xodimi va zarur hollarda ota-ona vakilini jalb etish kerak. Guruhning vazifasi bolaga yordamni muvofiqlashtirish, pedagogga maslahat berish va individual yo‘nalish natijasini muntazam ko‘rib chiqishdan iborat bo‘ladi.

To‘rtinchidan**,** “Metodik mahorat kuni” va “Metodik mahorat soati” doirasida inklyuziv keyslar, mikromashg‘ulotlar, hamkasbiy kuzatuv va mentorlik siklini muntazam tashkil etish lozim. Bir martalik ochiq dars o‘rniga rejalashtirish, kuzatuv, teskari aloqa va qayta sinashdan iborat rivojlantiruvchi format qo‘llanishi kerak.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Beshinchidan, hududiy va institutsional darajada moslashtirilgan o‘yinlar, piktogrammalar, vizual jadval, sensor materiallar, subtitrli videolar, sodda kuzatuv blankalari va individual yo‘nalish namunalaridan iborat ochiq metodik resurs bankini yaratish maqsadga muvofiq. Har bir resurs pedagogik maqsad, ehtiyoj turi, foydalanish algoritmi va xavfsizlik talabi bilan tavsiflanishi zarur.

Oltinchidan, kompetentlik monitoringini test balli bilan cheklamasdan, pedagog portfeli, mashg‘ulot kuzatuvi, moslashtirilgan material sifati, oila va mutaxassislar hamkorligi hamda bolaning individual rivojlanish dinamikasi asosida olib borish kerak. Monitoring natijasi jazolash yoki reyting uchun emas, keyingi kasbiy rivojlanish vazifasini belgilash uchun qo‘llanishi lozim.

Maktabgacha ta’lim tashkiloti pedagogining inklyuziv kompetentligi zamonaviy ta’lim sifatini ta’minlovchi strategik kasbiy xususiyatdir. U faqat maxsus pedagogik bilim yoki alohida ehtiyojli bola bilan individual mashg‘ulot o‘tkazish ko‘nikmasidan iborat emas. Inklyuziv kompetentlik bola huquqi va qadrini tan olish, rivojlanish ehtiyojini dalillar asosida aniqlash, maqsadni loyihalash, ta’lim mazmuni va muhitini moslashtirish, oila hamda mutaxassislar bilan hamkorlik qilish, natijani monitoring va refleksiya asosida takomillashtirishning yaxlit birligidir. Shu ma’noda pedagogning kasbiy o‘sishi bolaning tizimga moslashishini emas, ta’lim tizimining bolaga moslashish qobiliyatini kuchaytiradi.

Tadqiqot natijasida normativ-qadriyatli, psixologik-pedagogik, diagnostik-prognostik, metodik-adaptiv, kommunikativ-hamkorlik va refleksiv-innovatsion komponentlardan iborat konseptual tuzilma taklif etildi. Uni rivojlantirish uchun diagnostikadan boshlanib refleksiya va korreksiya bilan yangilanadigan uzluksiz mexanizm asoslandi. Modelning samarasi rahbarning qo‘llab-quvvatlashi, amaliyotga yo‘naltirilgan modullar, mentorlik, ko‘p tarmoqli hamkorlik, tayyor metodik resurslar va ko‘p manbali monitoring mavjudligiga bog‘liq. Mazkur modelni keyingi tadqiqotlarda diagnostik vositalar orqali tajriba-sinovdan o‘tkazish, komponentlar bo‘yicha o‘sish dinamikasi va uning bolalarning ishtiroki hamda rivojlanishiga ta’sirini statistik tahlil qilish istiqbolli ilmiy yo‘nalish hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. 2023-yil 30-aprel. URL: https://lex.uz/docs/-6445145
2. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi O‘RQ-637-son Qonuni. 2020-yil 23-sentabr. 20-modda. URL: https://lex.uz/docs/-5013007
3. O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi O‘RQ-595-son Qonuni. 2019-yil 16-dekabr. URL: https://lex.uz/docs/-4646908
4. O‘zbekiston Respublikasining “Nogironlar huquqlari to‘g‘risidagi Konvensiyani ratifikatsiya qilish haqida”gi O‘RQ-695-son Qonuni. 2021-yil 7-iyun. URL: https://lex.uz/docs/-5447413

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini amalga oshirish bo‘yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PF-67-son Farmoni. 2023-yil 8-may. URL: https://lex.uz/docs/-6461609
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-19-son Farmoni. 2026-yil 5-fevral. URL: https://lex.uz/docs/-8037353
7. Abdullayeva N.Sh., Raximova S.S., Valiyeva F.R., Arslanova M.M., Ro‘ziyeva Sh.M. Maktabgacha inklyuziv ta’lim nazariyasi va amaliyoti: o‘quv qo‘llanma. – Toshkent, 2026. – 109 b.
8. UNESCO. A Guide for Ensuring Inclusion and Equity in Education. – Paris: UNESCO, 2017. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000248254
9. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2020: Inclusion and Education – All Means All. – Paris: UNESCO, 2020. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373718
10. United Nations. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. – New York, 2006. Article 24. URL: https://social.desa.un.org/issues/disability/crpd/article-24-education
11. UNESCO. Education 2030: Incheon Declaration and Framework for Action for the Implementation of Sustainable Development Goal 4. – Paris, 2016.
12. Booth T., Ainscow M. Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools. – 3rd ed. – Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education, 2011.
13. UNICEF. Teachers, Inclusive, Child-Centred Teaching and Pedagogy: Webinar 12 Companion Technical Booklet. – New York: UNICEF, 2014.
14. Pijl S.J. Preparing Teachers for Inclusive Education: Some Reflections from the Netherlands // Journal of Research in Special Educational Needs. – 2010. – Vol. 10, No. S1. – P. 197–201.
15. Valiyeva F.R. Socio-pedagogical mechanisms for forming an inclusive environment in preschool education // Science and Innovation. – 2026. – Vol. 5, Issue 5. – P. 175–179. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.20303165
16. Abdullayeva N.Sh., Valiyeva F.R., Raximova S.S. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida inklyuziv ta’limni samarali tashkil etishning psixologik-pedagogik shart-sharoitlari // Maktabgacha va maktab ta’limi jurnali. – 2026. – Vol. 4, No. 3. – B. 663–666. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.19356141

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

KASBIY VA SHAXSIY KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH.

Sherzod Anorboyevich Egamkulov, Jizzax viloyati pedagogik mahorat Markazi.
sherxan2580@gmail.com

Annotasiya

KIRISH: mazkur maqolada kasbiy va shaxsiy kompetensiyalarni shakllantirishning nazariy asoslari hamda ularni ta'lim jarayonida rivojlantirishning samarali usullari tahlil etiladi. Zamonaviy ta'lim muhitida shaxsning har tomonlama rivojlanishi, ayniqsa, uning kasbiy faoliyatga tayyorgarligi va ijtimoiy moslashuvchanligi muhim omil sifatida qaraladi. Maqolada o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi hamkorlik, interfaol metodlar, refleksiv yondashuv hamda hayotiy vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar orqali kompetensiyalarni shakllantirish mexanizmlari yoritilgan. Shuningdek, inson omiliga alohida e'tibor qaratilib, shaxsning ichki motivatsiyasi, qiziqishi va individual xususiyatlarini hisobga olish zarurligi asoslab berilgan. Amaliy misollar va metodik tavsiyalar orqali ta'lim jarayonida kompetensiyaviy yondashuvni samarali joriy etish yo'llari ko'rsatib o'tilgan.

MAQSAD: ta'lim jarayonida kasbiy va shaxsiy kompetensiyalarni shakllantirishning nazariy-metodologik asoslarini tahlil qilish, ularni rivojlantirishning samarali pedagogik shart-sharoitlari va metodlarini asoslash hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda tizimli va kompleks yondashuvlar doirasida tahlil, sintez, qiyoslash va umumlashtirish kabi nazariy metodlar hamda pedagogik kuzatuv, tajriba-sinov, savolnoma, suhbat va differensial yondashuv metodlaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: D. McClelland, R. Boyatzis, Ph. Perrenoud hamda mahalliy olimlarning kompetensiyaviy yondashuvga oid qarashlari umumlashtirilib, interfaol metodlar, muammoli va loyihaviy ta'lim, refleksiya hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish o'quvchilarning mantiqiy va tanqidiy fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish va muloqot ko'nikmalarini sezilarli darajada oshirishi isbotlandi. Shuningdek, shaxsiy kompetensiyalarni rivojlantirishda ichki motivatsiya va individual xususiyatlarni hisobga olish inson omilining ustuvorligini ta'minlashi ko'rsatildi.

Kalit so'zlar: kasbiy kompetensiya, shaxsiy kompetensiya, kompetensiyaviy yondashuv, ta'lim jarayoni, interfaol metodlar, refleksiya, motivatsiya, tanqidiy fikrlash, kommunikativ ko'nikmalar, mustaqil ta'lim, pedagogik faoliyat, innovatsion texnologiyalar.

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ И ЛИЧНОСТНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ

Эгамкулов Шерзод Анорбойевич, центр педагогического мастерства Джизакской области.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье анализируются теоретические основы формирования профессиональных и личностных компетенций, а также

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

эффективные методы их развития в образовательном процессе. В условиях современного образования всестороннее развитие личности, её готовность к профессиональной деятельности и социальная адаптивность рассматриваются как важнейшие факторы. В статье раскрываются механизмы формирования компетенций через сотрудничество учителя и учащегося, использование интерактивных методов, рефлексивного подхода и заданий, основанных на жизненных ситуациях. Особое внимание уделяется человеческому фактору, обосновывается необходимость учета внутренней мотивации, интересов и индивидуальных особенностей личности. На основе практических примеров и методических рекомендаций показаны пути эффективного внедрения компетентностного подхода в образовательный процесс.

ЦЕЛЬ: анализ теоретико-методологических основ формирования профессиональных и личностных компетенций, обоснование эффективных педагогических условий и методов их развития в учебном процессе, а также разработка научно-методических рекомендаций.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в рамках системного и комплексного подходов использованы теоретические методы (анализ, синтез, сравнение, обобщение) и эмпирические методы (педагогическое наблюдение, опытно-экспериментальная работа, анкетирование, беседа, дифференцированный подход).

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: на основе обобщения научных концепций зарубежных и отечественных исследователей доказано, что применение интерактивных методов, проектного обучения, проблемных ситуаций, рефлексии и ИКТ существенно повышает познавательную активность, критическое мышление и самостоятельность обучающихся. Подчеркнута критическая роль человеческого фактора, внутренней мотивации и учета индивидуальных особенностей обучающихся в процессе развития личностных компетенций.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: интегрированное развитие профессиональных и личностных компетенций обеспечивают непрерывное совершенствование качества образования и эффективную подготовку учащихся к реальной профессиональной деятельности.

Ключевые слова: профессиональная компетенция, личностная компетенция, компетентностный подход, образовательный процесс, интерактивные методы, рефлексия, мотивация, критическое мышление, коммуникативные навыки, самостоятельное обучение, педагогическая деятельность, инновационные технологии.

FORMATION OF PROFESSIONAL AND PERSONAL COMPETENCIES.

Egamkulov Sherzod Anorboyevich, Center for Pedagogical Excellence of Jizzakh Region.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

INTRODUCTION: this article examines the theoretical foundations of forming professional and personal competencies, as well as effective methods for developing them within the educational process. In modern education, comprehensive personal development, readiness for professional activity, and social adaptability are considered key factors. The paper highlights mechanisms for competency development through teacher-student collaboration, interactive teaching methods, reflective approaches, and real-life problem-based tasks. Special attention is given to the human factor, emphasizing the importance of considering learners' intrinsic motivation, interests, and individual characteristics. Practical examples and methodological recommendations are provided to demonstrate effective ways of implementing a competency-based approach in education.

AIM: to analyze the theoretical and methodological foundations of forming professional and personal competencies, substantiate effective pedagogical conditions and interactive methods for their development, and provide practical recommendations for competency-based education.

MATERIALS AND METHODS: grounded in a systemic and comprehensive approach, the study utilized theoretical analysis, synthesis, comparison, and generalization, alongside pedagogical observation, experimental testing, surveys, interviews, and differentiated instruction.

DISCUSSION AND RESULTS: integrating international theoretical frameworks with local pedagogical experience demonstrated that interactive learning, problem-based tasks, project work, self-reflection, and ICT tools significantly enhance students' critical thinking, decision-making, and communication skills. The findings highlight the key role of intrinsic motivation, individual interests, and the human factor in personal competency development.

CONCLUSION: the comprehensive integration of professional and personal competencies within a student-centered framework optimizes educational quality and ensures effective preparation for real-world career demands.

Keywords: professional competence, personal competence, competency-based approach, educational process, interactive methods, reflection, motivation, critical thinking, communication skills, independent learning, pedagogical activity, innovative technologies.

Bugungi globallashuv va axborotlashuv jarayonlari jadallashgan davrda ta'lim tizimi oldiga qo'yilayotgan talablar tubdan yangilanmoqda. Endilikda ta'limning asosiy maqsadi faqatgina bilim berish bilan cheklanib qolmay, balki shaxsni har tomonlama rivojlantirish, uni mustaqil fikrlovchi, ijtimoiy faol va kasbiy jihatdan raqobatbardosh etib tarbiyalashdan iboratdir. Shu nuqtai nazardan, kasbiy va shaxsiy kompetensiyalarni shakllantirish masalasi pedagogika nazariyasi va amaliyotida dolzarb yo'nalishlardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Zamonaviy ta’lim konsepsiyalarida kompetensiyaviy yondashuv ustuvor ahamiyat kasb etib, u o‘quvchilarning faqat nazariy bilimlarini emas, balki ularni amaliy faoliyatda qo‘llay olish qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, o‘quvchilarning kelajakdagi kasbiy faoliyatga tayyorgarligini ta’minlashda ularning muammoli vaziyatlarni hal eta olish, tanqidiy fikrlash, qaror qabul qilish va samarali muloqotga kirisha olish kabi ko‘nikmalarini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega.

Shaxsiy kompetensiyalar esa o‘quvchining ichki dunyosi, motivatsiyasi, o‘zini anglash va o‘zini boshqarish qobiliyatlari bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ular kasbiy muvaffaqiyatning muhim omili hisoblanadi. Inson omiliga e’tibor qaratilgan holda tashkil etilgan ta’lim jarayoni o‘quvchilarning individual xususiyatlarini, qiziqishlarini va ehtiyojlarini hisobga olish orqali ularning faol ishtirokini ta’minlaydi.

Mazkur maqolaning maqsadi kasbiy va shaxsiy kompetensiyalarni shakllantirishning nazariy asoslarini tahlil qilish, ularni rivojlantirishning samarali pedagogik shart-sharoitlari hamda metodlarini aniqlashdan iboratdir. Shu orqali ta’lim jarayonida kompetensiyaviy yondashuvni samarali joriy etish bo‘yicha ilmiy-uslubiy tavsiyalar ishlab chiqish ko‘zda tutiladi.

Kasbiy va shaxsiy kompetensiyalarni shakllantirish masalasi so‘nggi yillarda pedagogika va psixologiya fanlarida keng o‘rganilayotgan yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, kompetensiya tushunchasi ilk bor shaxsning muayyan faoliyatni samarali amalga oshirishga tayyorligi sifatida talqin etilgan bo‘lsa, keyinchalik u bilim, ko‘nikma, malaka va shaxsiy sifatlarning integratsiyalashgan tizimi sifatida rivojlantirilgan. Zamonaviy tadqiqotlarda kompetensiyaviy yondashuv ta’lim samaradorligini oshirish, o‘quvchilarni real hayotga tayyorlash va ularning mustaqil faoliyatini qo‘llab-quvvatlashning muhim omili sifatida e’tirof etiladi.

Kasbiy va shaxsiy kompetensiyalarni shakllantirish masalasi zamonaviy pedagogika, psixologiya va kasbiy ta’lim sohalarining eng dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. XXI asrda mehnat bozorining o‘zgarishi, raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi hamda ta’lim sifatiga qo‘yilayotgan yangi talablar mutaxassislardan nafaqat kasbiy bilim va ko‘nikmalarni, balki kommunikativlik, tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish, moslashuvchanlik va liderlik kabi shaxsiy kompetensiyalarni ham egallashni talab etmoqda.

Kompetensiyaviy yondashuvning nazariy asoslari xorijiy olimlar tomonidan keng tadqiq etilgan. Jumladan, David McClelland kompetensiya tushunchasini ilk bor an’anaviy bilim va IQ ko‘rsatkichlaridan farqli ravishda samarali faoliyatni ta’minlovchi omil sifatida talqin qilgan. Olimning fikricha, kasbiy muvaffaqiyat ko‘proq shaxsning kompetensiyalar majmuasiga bog‘liq bo‘lib, aynan ushbu omillar inson faoliyatining natijadorligini belgilaydi.

Shuningdek, Richard Boyatzis kompetensiyani muayyan faoliyatni samarali bajarishga imkon beruvchi bilim, ko‘nikma, qadriyat va motivlar tizimi sifatida izohlaydi. Uning tadqiqotlarida kasbiy muvaffaqiyatga erishishda shaxsiy sifatlarning muhim o‘rin

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

tutishi asoslab berilgan. Boyatzis kompetensiyalarni rivojlantirish uzluksiz ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismi ekanligini ta'kidlaydi.

Yevropa olimlari tomonidan ishlab chiqilgan kompetensiyaviy ta'lim konsepsiyasida ham kasbiy va shaxsiy kompetensiyalarning integratsiyasi muhim omil sifatida qaraladi. Xususan, Philippe Perrenoud kompetensiyani murakkab hayotiy vaziyatlarda bilim va tajribalarni samarali safarbar qila olish qobiliyati deb ta'riflaydi. Uning fikricha, ta'lim jarayonida o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, muammoli vaziyatlarni hal qilishi va refleksiv faoliyati kompetensiyalar rivojlanishining asosiy sharti hisoblanadi.

Kompetensiyaviy yondashuvning pedagogik jihatlari John Raven tomonidan ham chuqur o'rganilgan. Olim kompetensiyani shaxsning bilimlari, qobiliyatlari, motivlari va qadriyatlarining yaxlit tizimi sifatida tavsiflaydi. Uning ilmiy qarashlarida kompetensiyalarni baholash va rivojlantirishning kompleks mexanizmlari ishlab chiqilgan bo'lib, ular bugungi kunda ko'plab ta'lim tizimlarida qo'llanilmoqda.

O'zbekiston olimlari tomonidan ham kompetensiyaviy ta'lim masalalari keng tadqiq qilinmoqda. Jumladan, Nishonboy Egamberdiyev, Baxrom Xodjayev va boshqa pedagog olimlarning ishlarida kompetensiyaviy yondashuvning nazariy-metodologik asoslari yoritilgan. Ular ta'lim jarayonida kompetensiyalarni shakllantirish shaxsning ijodiy va kasbiy rivojlanishiga xizmat qilishini ta'kidlaydilar.

Shuningdek, o'zbek pedagog olimlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda bo'lajak mutaxassislarning kasbiy tayyorgarligida kommunikativ, axborot-kommunikatsion, ijtimoiy-faol va refleksiv kompetensiyalarni rivojlantirish zarurligi qayd etilgan. Tadqiqotlar natijalari shuni ko'rsatadiki, kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni o'quvchilarning bilimlarni amaliyotda qo'llash ko'nikmalarini rivojlantiradi, kasbiy moslashuvchanligini oshiradi hamda shaxsiy kamolotiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Ilmiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, kasbiy va shaxsiy kompetensiyalar bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lib, ularni alohida rivojlantirish emas, balki integrallashgan holda shakllantirish ta'lim samaradorligini oshiradi. Shu sababli zamonaviy ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuv asosida o'quv faoliyatini tashkil etish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Mazkur maqolada qo'llanilgan metodologiya tizimli va kompleks yondashuvga asoslangan bo'lib, unda nazariy hamda amaliy metodlar uyg'unligi ta'minlandi. Tadqiqot jarayonida tahlil va sintez, taqqoslash, umumlashtirish kabi nazariy metodlardan foydalanildi. Shuningdek, pedagogik kuzatuv, tajriba-sinov ishlari, savolnoma va suhbat metodlari orqali o'quvchilarning kasbiy va shaxsiy kompetensiyalarini shakllanish darajasi o'rganildi.

Metodologik yondashuvda o'quvchilarning individual xususiyatlari, qiziqishlari va ehtiyojlarini inobatga olish muhim tamoyil sifatida belgilandi. Shu asosda ta'lim jarayonida differensial va individual yondashuvni qo'llash, o'quvchilarni faol ishtirok etishga undovchi interfaol metodlardan foydalanish, refleksiya va o'z-o'zini baholash elementlarini joriy etish orqali kompetensiyalarni samarali shakllantirish mumkinligi asoslab berildi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Natijada, adabiyotlar tahlili va tanlangan metodologiya kasbiy va shaxsiy kompetensiyalarni shakllantirish jarayoni ko‘p qirrali, tizimli va uzluksiz ekanligini, u samarali tashkil etilganda esa ta’lim sifati va natijadorligini sezilarli darajada oshirishga xizmat qilishini ko‘rsatadi.

Tadqiqot natijalari kasbiy va shaxsiy kompetensiyalarni shakllantirish jarayoni ko‘p omilli va murakkab tizim ekanligini yana bir bor tasdiqladi. Mazkur jarayonda nafaqat o‘quv dasturlari va metodlar, balki o‘qituvchi shaxsi, ta’lim muhiti hamda o‘quvchilarning individual xususiyatlari hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Shu bois kompetensiyalarni rivojlantirishni faqatgina metodik masala sifatida emas, balki inson omiliga tayanadigan yaxlit pedagogik jarayon sifatida ko‘rib chiqish maqsadga muvofiqdir.

Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, an’anaviy bilim berishga yo‘naltirilgan dars shakllari o‘quvchilarda chuqur va barqaror kompetensiyalarni shakllantirish uchun yetarli emas. Aksincha, interfaol metodlar, muammoli vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar, loyihaviy faoliyat va jamoaviy ishlar o‘quvchilarning faolligini oshirib, ularni mustaqil fikrlashga undaydi. Ayniqsa, real hayotiy vaziyatlarga yaqinlashtirilgan topshiriqlar o‘quvchilarning nazariy bilimlarini amaliyot bilan bog‘lash imkonini yaratadi, bu esa kasbiy kompetensiyalarning shakllanishida muhim omil hisoblanadi.

Shu bilan birga, shaxsiy kompetensiyalarni rivojlantirishda o‘quvchilarning ichki motivatsiyasi alohida o‘rin tutadi. Tadqiqot davomida kuzatilganidek, o‘z faoliyatiga qiziqish bildirgan, o‘z oldiga maqsad qo‘ya oladigan va o‘zini tahlil qilishga moyil o‘quvchilar yuqori natijalarga erishmoqda. Bu holat o‘qituvchining faqat bilim beruvchi emas, balki yo‘naltiruvchi, rag‘batlantiruvchi va hamkor sifatidagi rolini kuchaytiradi. Demak, ta’lim jarayonida refleksiya, o‘z-o‘zini baholash va individual rivojlanish yo‘llarini belgilash kabi elementlarni joriy etish zarur.

Muhokama jarayonida yana bir muhim jihat — differensial yondashuvning ahamiyati alohida qayd etildi. Har bir o‘quvchining o‘ziga xos qobiliyati, qiziqishi va o‘zlashtirish sur’ati mavjud bo‘lib, ularni hisobga olgan holda tashkil etilgan ta’lim jarayoni samaraliroq natija beradi. Bu esa o‘qituvchidan yuqori darajadagi pedagogik mahorat, moslashuvchanlik va ijodkorlikni talab qiladi.

Shuningdek, kompetensiyalarni shakllantirishda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari ham kengdir. Raqamli vositalar orqali tashkil etilgan ta’lim muhiti o‘quvchilarning mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi, axborotni izlash, tahlil qilish va undan samarali foydalanish malakalarini shakllantiradi. Biroq texnologiyalarni qo‘llash maqsad emas, balki vosita ekanligini unutmaslik lozim; ularni mazmunli va pedagogik jihatdan asoslangan holda qo‘llash muhimdir.

Umuman olganda, muhokama natijalari kasbiy va shaxsiy kompetensiyalarni shakllantirish jarayonini samarali tashkil etish uchun kompleks yondashuv zarurligini ko‘rsatadi. Bu yondashuv o‘z ichiga zamonaviy metodlar, individual yondashuv, inson omiliga e’tibor va innovatsion texnologiyalarni uyg‘unlashtirishni talab etadi. Faqat shunday sharoitda ta’lim jarayoni o‘quvchini nafaqat bilimli, balki hayotiy vaziyatlarda mustaqil qaror

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

qabul qila oladigan, ijtimoiy faol va kasbiy jihatdan yetuk shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot jarayonlarida kasbiy va shaxsiy kompetensiyalarni shakllantirishga yo‘naltirilgan pedagogik yondashuvlar samaradorligi tahlil qilindi va quyidagi natijalar qayd etiladi. Avvalo, interfaol metodlar asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni o‘quvchilarning faolligini sezilarli darajada oshirishi aniqlanadi. Bunday darslarda o‘quvchilar nafaqat tayyor bilimni qabul qiluvchi, balki bilimni izlab topuvchi va uni amaliyotda qo‘llovchi subyekt sifatida ishtirok etadi.

Muammoli ta’lim va loyihaviy faoliyat elementlaridan foydalanish o‘quvchilarda mantiqiy fikrlash, tahlil qilish va qaror qabul qilish ko‘nikmalarining rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatgani kuzatiladi. Ayniqsa, real hayotiy vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar o‘quvchilarning nazariy bilimlarini mustahkamlash bilan birga, ularni amaliy faoliyatga yaqinlashtiradi.

Shuningdek, shaxsiy kompetensiyalarni rivojlantirishda refleksiya va o‘z-o‘zini baholash mexanizmlarining joriy etilishi muhim natija berdi. O‘quvchilarda o‘z faoliyatini tahlil qilish, xatolarini anglash va ularni bartaraf etish bo‘yicha ongli yondashuv shakllandi. Bu esa ularning mas’uliyatlilik darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Differensial yondashuv asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni o‘quvchilarning individual imkoniyatlarini to‘liqroq ochib berishga yordam beradi. Kuchli va sust o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar o‘rtasidagi farq kamayib, umumiy o‘zlashtirish darajasida ijobiy dinamikani kuzatish mumkin.

Bundan tashqari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish o‘quvchilarning mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirdi. Elektron resurslar, ta’lim platformalari va raqamli vositalar o‘quvchilarning axborot bilan ishlash, uni tahlil qilish va qayta ishlash qobiliyatlarini kuchaytirdi.

Umuman olganda, olingan natijalar kasbiy va shaxsiy kompetensiyalarni shakllantirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlar, interfaol metodlar hamda inson omilini hisobga olish muhim ekanligini tasdiqladi. Mazkur yondashuvlar ta’lim sifatini oshirish va o‘quvchilarning kompetensiyaviy rivojlanishini ta’minlashda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Kasbiy va shaxsiy kompetensiyalarni shakllantirish jarayoni zamonaviy ta’lim tizimining strategik yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, u o‘quvchilarning nafaqat bilim darajasini, balki ularning hayotiy va kasbiy faoliyatga tayyorgarligini ham belgilab beradi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni hal etish, hamkorlikda ishlash va qaror qabul qilish kabi muhim ko‘nikmalarning samarali rivojlanishiga xizmat qiladi.

Shaxsiy kompetensiyalarni shakllantirishda inson omilining o‘rni alohida ahamiyatga ega bo‘lib, o‘quvchining ichki motivatsiyasi, qiziqishi va individual xususiyatlarini inobatga olish ta’lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. O‘qituvchining yo‘naltiruvchi, qo‘llab-

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

quvvatlovchi va rag‘batlantiruvchi roli bu jarayonda hal qiluvchi omil sifatida namoyon bo‘ladi.

Shuningdek, interfaol metodlar, loyihaviy yondashuv, refleksiya va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishda muhim vosita ekanligi aniqlandi. Ushbu yondashuvlar o‘quvchilarning bilimni amaliyotga tatbiq etish, tahlil qilish va ijodiy yondashuv asosida muammolarni hal etish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Umuman olganda, kasbiy va shaxsiy kompetensiyalarni shakllantirish tizimli, uzluksiz va kompleks yondashuvni talab etadi. Ta’lim jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni inson omili bilan uyg‘unlashtirish orqali barkamol, mustaqil fikrlaydigan va raqobatbardosh shaxsni shakllantirishga erishish mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Jalilova D. Pedagogik kompetensiya va uning rivojlanish omillari. Innovatsiya nashriyoti. Toshkent. 2021.
2. Karimov Sh. Kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishda innovatsion metodlarning o‘rni. Ma’naviyat nashriyoti. Toshkent. 2020.
3. Xolmatova N. Raqamli kompetensiyalarni rivojlantirishning nazariy asoslari. SamDU nashriyoti. Samarqand. 2023.
4. Rasulova Z. Pedagoglarda refleksiv kompetensiyani shakllantirish yo‘llari. Andijon nashriyoti. Andijon. 2022.
5. Abduqodirov A., To‘xtayeva G. Ta’lim jarayonida kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish. Pedagogika nashriyoti. Toshkent. 2022.
6. Xodjayev N.M. Pedagogik refleksiya va kasbiy kompetensiya. Fan va texnologiya nashriyoti. Toshkent. 2024.
7. Pirniyazova M.K. Kasbiy kompetentlikni shakllantirishning pedagogik asoslari. Ilm Ziyo nashriyoti. Buxoro. 2023.
8. Hasanova S.N. Bo‘lajak o‘qituvchilarda kasbiy kompetensiyani shakllantirish masalalari. Ta’lim nashriyoti. Toshkent. 2025.
9. Karimova M. Boshlang‘ich ta’limda tarbiyaviy kompetensiyalar. O‘qituvchi nashriyoti. Toshkent. 2026.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

DEVELOPING ESP STUDENTS' STRATEGIC COMPETENCE THROUGH A CORPUS-BASED APPROACH.

Pulatova Durdona Ravshanovna, associate professor, DSc at English language department, UzNPU.
durdonapulatova88@gmail.com

Annatation

INTRODUCTION: in contemporary English for Specific Purposes (ESP) education, the development of communicative competence has become one of the primary objectives of language instruction. Among the components of communicative competence, strategic competence plays a crucial role in enabling learners to overcome communication difficulties, compensate for linguistic deficiencies, and achieve effective interaction in professional contexts. The corpus-based approach has emerged as an innovative methodology that provides learners with authentic language input and opportunities to analyze real-life language use. This article examines the role of corpus-based instruction in developing ESP students' strategic competence. The study explores the theoretical foundations of strategic competence, the principles of corpus linguistics, and the pedagogical advantages of integrating corpus tools into ESP classrooms. The findings indicate that corpus-based learning enhances learners' ability to employ communication strategies, develop autonomous learning skills, and improve professional communicative performance. The study concludes that corpus-based instruction serves as an effective means of fostering strategic competence among ESP students in higher education.

AIM: To examine the theoretical foundations and pedagogical benefits of integrating corpus-based instruction to foster strategic competence among ESP students in higher education.

MATERIALS AND METHODS: Utilizing a qualitative theoretical-analysis framework grounded in Canale and Swain's communicative competence model and Johns' data-driven learning theory, this study reviewed relevant literature and evaluated corpus application tools, including concordance searches, frequency analysis, and collocation exploration.

DISCUSSION AND RESULTS: The findings demonstrate that corpus-based learning enhances communication strategies, such as repairing speech breakdowns, negotiating meaning, and employing contextually appropriate vocabulary alternatives to fill lexical gaps. Furthermore, analyzing authentic language patterns fosters learner autonomy by transforming students into active language researchers.

CONCLUSION: Corpus-based instruction serves as a highly effective approach for enhancing ESP students' strategic competence, driving autonomous learning, and strengthening professional communicative performance

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Keywords: strategic competence, corpus linguistics, ESP, corpus-based learning, communicative competence, communication strategies, learner autonomy, professional communication.

KORPUSGA ASOSLANGAN YONDASHUV ORQALI ESP TALABALARINING STRATEGIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH.

Pulatova Durdona Ravshanovna, O‘zMU Ingliz tili kafedrasi dotsenti, filologiya fanlari doktori (DSc).

Annotatsiya

KIRISH: zamonaviy ingliz tilini maxsus maqsadlarda o‘qitish (ESP) tizimida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish asosiy maqsadlardan biri hisoblanadi. Kommunikativ kompetensiyaning muhim tarkibiy qismlaridan biri bo‘lgan strategik kompetensiya talabalarga muloqot jarayonida yuzaga keladigan qiyinchiliklarni yengib o‘tish, til bilimlaridagi kamchiliklarni kompensatsiya qilish va professional muhitda samarali muloqotni amalga oshirish imkonini beradi. Korpusga asoslangan yondashuv autentik til materiallari bilan ishlash va real til qo‘llanishini tahlil qilish imkoniyatini yaratadigan innovatsion metod sifatida e’tirof etilmoqda. Ushbu maqolada korpusga asoslangan ta’limning ESP talabalari strategik kompetensiyasini rivojlantirishdagi o‘rni tahlil qilinadi. Tadqiqot strategik kompetensiyaning nazariy asoslari, korpus lingvistikasi tamoyillari hamda korpus vositalarining ESP ta’limidagi pedagogik afzalliklarini yoritadi. Natijalar korpusga asoslangan ta’lim talabalarning kommunikativ strategiyalardan foydalanish, mustaqil o‘rganish va kasbiy kommunikativ faoliyatini rivojlantirishga ijobiy ta’sir ko‘rsatishini tasdiqlaydi.

MAQSAD: ESP ta’limida korpus lingvistikasi va vositalarini joriy etish orqali talabalarning strategik kompetensiyasini rivojlantirishning nazariy-pedagogik asoslari va afzalliklarini tahlil qilish hamda asoslab berishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: Tadqiqotda M. Canale, M. Swain hamda T. Johnsning kommunikativ kompetensiya va ma’lumotlarga asoslangan ta’lim (Data-Driven Learning) konsepsiyalariga tayangan holda sifatli nazariy tahlil, ilmiy manbalar va eksperimental tadqiqotlar sharhi hamda konkordans, chastotali tahlil va kollokatsiyalarni o‘rganish kabi korpus vositalarining amaliy imkoniyatlari o‘rganildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Korpusga asoslangan ta’lim talabalarda muloqotdagi xatolar va tushunmovchiliklarni tuzatish (repair strategies), ma’noni aniqlashtirish va muzokara olib borish (negotiation skills) hamda soha terminologiyasini kontekstual muqobillar orqali to‘ldirish (vocabulary strategies) ko‘nikmalarini sezilarli darajada oshirishi aniqlandi. Shuningdek, autentik matnlarni mustaqil tahlil qilish talabalarda avtonom o‘rganish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

XULOSA: ESP ta'limida korpus vositalaridan foydalanish talabalarning strategik kompetensiyasini rivojlantirish, til to'siqlarini yengish va ularni professional akademik hamda kasbiy muloqot muhitiga muvaffaqiyatli tayyorlashning samarali usuli hisoblanadi.

Kalit so'zlar: strategik kompetensiya, korpus lingvistikasi, ESP, korpusga asoslangan ta'lim, kommunikativ kompetensiya, kommunikativ strategiyalar, mustaqil ta'lim, kasbiy muloqot.

РАЗВИТИЕ СТРАТЕГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ ESP НА ОСНОВЕ КОРПУСНОГО ПОДХОДА.

Пулатова Дурдона Равшановна, доцент, доктор филологических наук (DSc) кафедры английского языка УзНУ.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в современной системе обучения английскому языку для специальных целей (ESP) развитие коммуникативной компетенции является одной из ключевых задач. Стратегическая компетенция как важнейший компонент коммуникативной компетенции позволяет студентам преодолевать трудности общения, компенсировать недостаток языковых знаний и эффективно взаимодействовать в профессиональной среде. Корпусный подход представляет собой инновационную методику, обеспечивающую доступ к аутентичным языковым данным и анализу реального употребления языка. В статье рассматривается роль корпусного обучения в развитии стратегической компетенции студентов ESP. Анализируются теоретические основы стратегической компетенции, принципы корпусной лингвистики и педагогические преимущества использования корпусных технологий в обучении. Результаты показывают, что корпусно-ориентированное обучение способствует развитию коммуникативных стратегий, автономности обучающихся и профессиональной коммуникативной компетентности.

ЦЕЛЬ: анализ теоретических основ и педагогических преимуществ использования корпусного подхода в развитии стратегической компетенции студентов ESP.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в рамках качественного теоретико-аналитического исследования, опирающегося на модели М. Кэнейла, М. Свейна и Т. Джонса, изучены научные публикации, а также практические инструменты корпусной лингвистики, такие как анализ конкордансов, частотные списки и исследование коллокаций.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: установлено, что работа с корпусными данными улучшает навыки исправления коммуникативных сбоев, перефразирования, ведения переговоров о значении и компенсации словарного запаса за счет контекстуальных альтернатив. Использование корпусных технологий

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

трансформирует студентов в активных исследователей, способствуя развитию учебной автономии.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: интеграция корпусного обучения в ESP-педагогику представляет собой эффективный механизм формирования стратегической компетенции и успешной подготовки специалистов к академической и профессиональной коммуникации.

Ключевые слова: стратегическая компетенция, корпусная лингвистика, ESP, корпусное обучение, коммуникативная компетенция, коммуникативные стратегии, автономное обучение, профессиональная коммуникация.

The growing importance of English as an international language of science, technology, education, and professional communication has increased the demand for effective ESP instruction. Modern specialists are expected not only to possess professional knowledge but also to communicate successfully in multicultural and multilingual environments. Therefore, ESP programs increasingly focus on developing communicative competence, which includes linguistic, sociolinguistic, discourse, and strategic competencies.

Strategic competence, originally introduced by Canale and Swain (1980), refers to learners' ability to use verbal and non-verbal communication strategies to overcome communication breakdowns and achieve communicative goals. In professional settings, strategic competence enables learners to paraphrase unfamiliar concepts, negotiate meaning, clarify misunderstandings, and maintain communication despite linguistic limitations.

Recent developments in corpus linguistics have provided new opportunities for enhancing ESP instruction. Corpus-based learning allows students to explore authentic language data, identify communication patterns, analyze professional discourse, and develop effective language strategies through data-driven learning. Consequently, corpus-based instruction can significantly contribute to the development of strategic competence among ESP learners.

This study employed a qualitative theoretical-analysis methodology based on ESP pedagogy, communicative competence theory, and corpus linguistics research.

The research was grounded in the communicative competence framework proposed by Canale and Swain and supported by contemporary corpus-based language teaching theories. Scientific articles, conference papers, and empirical studies focusing on corpus-based ESP instruction were systematically reviewed.

The study also analyzed classroom applications of corpus tools such as concordance searches, frequency analysis, keyword extraction, and collocation investigation. Particular attention was given to activities that promote strategic competence through authentic language exploration.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

The analysis revealed several significant contributions of corpus-based instruction to the development of ESP students' strategic competence. table 1.

1.	Development of Communication Repair Strategies	Students who worked with corpus data demonstrated improved ability to repair communication breakdowns. By analyzing authentic examples, learners acquired alternative expressions and paraphrasing techniques frequently used by professionals.
2.	Enhancement of Meaning Negotiation Skills	Corpus activities exposed learners to authentic conversational and professional discourse patterns. As a result, students became more capable of requesting clarification, confirming understanding, and negotiating meaning during communication.
3.	Improvement of Professional Vocabulary Strategies	Through frequency analysis and collocation searches, students learned how professionals employ discipline-specific terminology. This enabled learners to compensate for vocabulary gaps through contextually appropriate alternatives.
4.	Growth of Learner Autonomy	Corpus-based learning encouraged independent language investigation. Students became active researchers who explored authentic language patterns and developed strategic approaches to language learning.

The findings support the view that corpus-based instruction contributes significantly to the development of strategic competence in ESP contexts. Strategic competence requires learners to employ communication strategies when facing linguistic challenges. Corpus tools provide authentic examples of how experts handle communication in professional settings.

The results align with Pulatova and Egamberdieva (2022), who emphasized that corpus-based approaches improve students' professional communicative competence. Similarly, Pulatova (2023) argued that corpus-based instruction creates opportunities for developing communication skills relevant to professional contexts.

Another important finding concerns learner autonomy. Corpus-based learning shifts responsibility from teachers to learners, encouraging students to discover language patterns independently. This supports the principles of data-driven learning proposed by Johns (1991), where students become active analysts rather than passive recipients of information.

Furthermore, strategic competence development is particularly important in ESP classrooms because learners frequently encounter unfamiliar terminology and complex professional discourse. Corpus resources provide valuable support by offering authentic examples that help students navigate communication challenges effectively.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

The study demonstrates that corpus-based instruction provides an effective framework for developing ESP students' strategic competence. Through authentic language exploration, learners acquire communication strategies that enable them to overcome linguistic difficulties, negotiate meaning, and achieve professional communication goals.

The integration of corpus linguistics into ESP education promotes learner autonomy, enhances professional vocabulary development, and strengthens communicative performance. Therefore, corpus-based teaching should be considered an essential component of modern ESP pedagogy aimed at preparing students for successful participation in professional and academic communities.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Canale, M., & Swain, M. (1980). Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. Applied Linguistics, 1(1), 1–47.
2. Johns, T. (1991). From printout to handout: Grammar and vocabulary teaching in the context of data-driven learning. ELR Journal, 4, 27–45.
3. Pulatova, D. R., & Bennett, G. (2020). Data-driven learning: Effective and efficient, but desirable? A discussion. Proceedings of the 2020 Conference of the American Association for Applied Linguistics (AAAL).
4. Pulatova, D. R. (2021). Development of students' communicative competencies on the basis of intensive educational technologies. Annals of the Romanian Society for Cell Biology, 25(4), 2020–2030.
5. Pulatova, D. R., & Egamberdieva, F. O. (2022). Improving students' professional communicative competence based on corpus-based approach. Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS), Special Issue 2, 249–254.
6. Pulatova, D. (2023). Pedagogical opportunities in improving professional communicative competences. Science and Innovation, 2(B9), 160–163.
7. Pulatova, D. (2023). Korpusga asoslangan yondashuvning kasbiy kommunikativ kompetensiyalarni takomillashtirishdagi o'rni. Journal of Foreign Languages and Linguistics, 5(5).
8. Pulatova, D. R. (2024). Exploring the use of corpus linguistics in EFL instruction. Inter Education & Global Study, 10(1), 256–260.
9. Sinclair, J. (1991). Corpus, concordance, collocation. Oxford University Press.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

FUTBOLCHILARNING BOSHLANG‘ICH MASHG‘ULOT BOSQICHIDA UMUMIY CHAQQONLIGINI RIVOJLANTIRISH.

Maxsumov I.A., pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent.
mahsumovislomjon@gmail.com

Annotatsiya

KIRISH: maqolada muallif mshg‘ulotning boshlang'ich tayyorgarlik bosqichida yosh futbolchilarning umumiy chaqqonligini rivojlantirishning ahamiyati va zaruriyati keltirilgan. Murabbiyning turli bosqichlarida umumiy va maxsus jismoniy tayyorgarlik va chaqqonlikning foiz nisbati keltirilgan.

MAQSAD: boshlang‘ich tayyorgarlik bosqichidagi yosh futbolchilarning umumiy chaqqonligini rivojlantirishga qaratilgan innovatsion pedagogik vositalar, usullar hamda kompleks mashqlar tizimining samaradorligini va ularning ko‘rsatkichlar dinamikasiga ta’sirini tajriba asosida aniqlashdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: Chirchiq olimpiya va paralimpiya sport tayyorgarligi markazida 11–12 yoshli 32 nafar futbolchi (16 nafar nazorat va 16 nafar eksperimental guruh) ishtirokida 9 oy davomida (2024–2025-yillar) pedagogik tajriba o‘tkazildi. Tadqiqotda ilmiy adabiyotlar tahlili, kompleks sinov va baholash testlari (to‘psiz va to‘p bilan bajariladigan muvofiqlashtirish mashqlari, jonglyorlik qilish) hamda matematik-statistika metodlaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tajriba yakunida eksperimental guruhda yangilik elementlariga ega kompleks mashqlar va o‘yin usulini qo‘llash natijasida to‘psiz umumiy chaqqonlik testlarida o‘sish ko‘rsatkichi nazorat guruhiga nisbatan 18,8% ga, to‘p bilan bajarilgan murakkab koordinatsion topshiriqlarda esa 26,4% ga yuqori bo‘lgani qayd etildi (xususan, to‘p bilan jonglyorlik qilishda tajriba guruhida 22,8% va nazorat guruhida 12,3% o‘sish kuzatildi).

XULOSA: boshlang‘ich bosqichda umumiy jismoniy tayyorgarlik doirasida chaqqonlik mashqlariga vaqtning 70–75% ajratilishi hamda mashg‘ulotlarning psixofiziologik funksiyalar va differensial yondashuvga asoslanishi maxsus chaqqonlikni shakllantirishning yuqori samaradorligini ta’minlaydi.

Kalit so‘zlar: futbolchilarning ko‘p yillik tayyorgarligi, umumiy va maxsus chaqqonlik, rivojlantirish vositalari va usullari, chaqqonlikni testlash va baholash, mashqlar samaradorligi, testlarning informativligi.

РАЗВИТИЕ ОБЩЕЙ ЛОВКОСТИ У ФУТБОЛИСТОВ НА ЭТАПЕ НАЧАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ.

Максумов И.А., доктор философии по педагогическим наукам (PhD), доцент

Аннотация

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ВВЕДЕНИЕ: в статье, представленны важность и значение развития общей ловкости футболистов на этапе начальной подготовки. Описаны процентные соотношения общей и специальной физической подготовки и ловкости на различных этапах тренировок.

ЦЕЛЬ: экспериментальное определение эффективности средств, методов и комплекса упражнений, направленных на развитие общей ловкости юных футболистов на этапе начальной подготовки.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: педагогический эксперимент проводился в течение 9 месяцев (2024–2025 гг.) на базе Чирчикского центра олимпийской и паралимпийской подготовки с участием 32 футболистов в возрасте 11–12 лет (16 в контрольной и 16 в экспериментальной группах). Использовались методы анализа литературы, педагогического контроля, комплексного тестирования ловкости (упражнения с мячом и без мяча, жонглирование) и математической статистики.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: внедрение в тренировочный процесс экспериментальной группы инновационных комплексов упражнений с элементами новизны и игрового метода позволило превзойти результаты контрольной группы: в тестах на общую ловкость без мяча прирост составил 18,8%, а в сложных координационных тестах с мячом — 26,4% (в частности, в жонглировании мячом прирост составил 22,8% против 12,3% в контрольной группе).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: выделение 70–75% времени на упражнения по развитию общей ловкости на начальном этапе тренировок с учетом психофизиологических функций и индивидуального подхода обеспечивает надежную базу для развития специальной ловкости футболистов.

Ключевые слова: многолетняя подготовка футболистов, общая и специальная ловкость, средства и методы развития, тесты и оценка ловкости, эффективность упражнений, информативность тестов.

DEVELOPMENT OF GENERAL AGILITY IN FOOTBALL PLAYERS AT THE INITIAL TRAINING STAGE.

Maksumov I.A., Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Associate Professor.

Annatation

INTRODUCTION: the article presents the importance and importance of developing the general dexterity of football players at the stage of initial training. The percentages of general and special physical training and agility at various stages of training are described.

AIM: to experimentally evaluate the effectiveness of targeted pedagogical tools, methods, and exercise complexes designed to enhance general agility among young football players during the initial preparation stage.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

MATERIALS AND METHODS: a 9-month pedagogical experiment (2024–2025) was conducted at the Chirchik Olympic and Paralympic Training Center involving 32 football players aged 11–12 (16 in the control group and 16 in the experimental group). Methods included literature review, pedagogical testing, complex dexterity and agility assessments (with and without the ball, including juggling), and mathematical-statistical analysis.

DISCUSSION AND RESULTS: implementing innovative exercise complexes with novelty elements and game-based approaches led to significantly superior gains in the experimental group: general agility tests without the ball improved by 18.8% over the control group, while ball-handling coordination tests showed a 26.4% advantage (specifically, ball juggling increased by 22.8% in the experimental group compared to 12.3% in the control group).

CONCLUSION: allocating 70–75% of training time to general agility exercises during the initial training phase, alongside an emphasis on psychophysiological functions and differentiated instruction, effectively lays the groundwork for developing specialized athletic agility.

Keywords: long-term training of football players, general and special agility, means and methods of development, tests and assessment of agility, effectiveness of exercises, informativeness of tests.

Dunyoda futbolchilarni tayyorlash tizimi malakali futbolchilarni tayyorlashning birlamchi tarkibiy qismi bo‘lib, sportchi shaxsini rivojlantirishni asosiy poydevorini yaratishga qaratilgan. Turli mamlakatlardagi futbolchilarni tayyorlash tizimi amaliyotida, mashg‘ulotlarning shakllarini, vosita va usullarini aniqlash bilan bog‘liq umumiy muammolarni xal qilishga intilish kuzatilmoqda. Futbolchilarning jismoniy tayyorgarligi xususan umumiy va maxsus chaqqonlikni majmuaviy rivojlantirish o‘quv-mashg‘ulot tizimida alohida o‘rin tutib, uning asosiy vazifasi sifatida bolalarni barkamol rivojlanishini ta’minlash, sog‘lom, va mukammal sportchini tarbiyalashga qaratilmoqda.

Shundan kelib chiqqan holda, futbol sport turi tizimiga yangicha yondashuvlarni joriy qilish, keng spektrdagi iqtidorli yosh futbolchilarni saralash va jalb qilish dasturlarini ishlab chiqish, maxsus chaqqonlikni innovatsion texnologiyalar orqali majmuaviy rivojlantirish yo‘llarini amalga oshirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Jismoniy tayyorgarlikning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat: yosh futbolchilarning salomatligini mustahkamlash, morfofunksional imkoniyatlarini oshirish, harakat sifatlarini tarbiyalash va takomillashtirish.

Umumiy va maxsus jismoniy tayyorgarlik ajratiladi. Umumiy jismoniy tayyorgarlik jismoniy (UJT) qobiliyatlarni har tomonlama rivojlantirishni, maxsus jismoniy tayyorgarlik (MJT) esa tanlangan sport turiga xos bo‘lgan jismoniy sifatlar va funktsional imkoniyatlarni rivojlantirishni nazarda tutadi. Umumiy jismoniy tayyorgarlikning asosiy vositalari sifatida turli sport turlari (suzish, gimnastika, yengil atletika va sport o‘yinlari) qo‘llaniladi. (4; 7).

Futbolda maxsus jismoniy tayyorgarlik o‘yin faoliyatining xususiyatini hisobga olgan holda quriladi, texnik va taktik mahoratni takomillashtirish va samarali qo‘llashga yordam beradi. maxsus jismoniy tayyorgarlik bo‘yicha mashqlar nafaqat to‘p bilan - maksimal tezlikda dribling, aldab o‘tish,

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ustunlarni aylanib o‘tish, to‘pga zarba berish va to‘pni o‘yinga kiritish, to‘pni olib qo‘yish va sakrab to‘pni ushlab qolish, balki to‘psiz ham bajariladi (3;6.).

Ko‘p yillik mashg‘ulotlar jarayonida umumiy jismoniy tayyorgarlik va maxsus jismoniy tayyorgarlikning hajmi va vositalari nisbati asta-sekin o‘zgarib boradi, bunda yildan-yilga maxsus jismoniy tayyorgarlikning ulushi ortib boradi. Shunday qilib, dastlabki bosqichda umumiy jismoniy tayyorgarlik bo‘yicha mashqlar hajmi 70-75 foizni, maxsus jismoniy tayyorgarlik bo‘yicha mashqlar 25-30 foizni tashkil etadi.

Maxsus jismoniy sifatlarni tarbiyalash uchun asos bo‘ladigan umumiy jismoniy tayyorgarlik darajasi oshgani sayin, sport ixtisoslashuvi bosqichida maxsus jismoniy tayyorgarlikning ulushi 50-60% gacha ortadi. Sport mahoratini oshirish bosqichida maxsus jismoniy tayyorgarlik vositalarining hajmi 70-80% ni tashkil etadi. Umumiy va maxsus jismoniy tayyorgarlik vositalarining oqilona nisbatida yosh futbolchilar mahoratini doimiy ravishda oshirish uchun qulay shart-sharoitlar yuzaga keladi (1;2,8). Ushbu ko‘rsatilgan qoidalar chaqqonlik kabi muhim jismoniy sifatga to‘liq taalluqlidir (4,5,6).

Futbolchilarni ko‘p yillik tayyorlash jarayonida uning boshlang‘ich bosqichida (10-12 yosh) umumiy jismoniy tayyorgarlik mashqlariga vaqtning 75 foizigacha ajratiladi. Umumiy jismoniy tayyorgarlik darajasi oshgani sayin maxsus jismoniy tayyorgarlik katta ahamiyatga ega bo‘ladi. Sport ixtisoslashuvi bosqichida maxsus jismoniy tayyorgarlik mashqlari hajmi yanada ortadi (1; 2; 5). Jismoniy tayyorgarlik jarayonida mashg‘ulot yuklamasini kattaligi va yo‘nalishi bo‘yicha individuallashtirish muhim o‘rin tutadi, chunki bir xil yoshdagi yosh futbolchilar jismoniy tayyorgarlik darajasi va sifatlarini rivojlantirish jihatidan bir-biridan ancha farq qiladi. Turli o‘yin ampluasidagi futbolchilarni tayyorlash munosabati bilan mashg‘ulot yuklamalarini individuallashtirish ham zarur.

Dastlabki bosqichda ko‘p qirrali mashg‘ulotlar eng samarali hisoblanadi. Yuqori darajada ixtisoslashtirilgan mashqlarga haddan tashqari berilish ko‘pincha keyingi bosqichlarda mahorat o‘sishining kechikishiga olib keladi. 10-12 yoshdagi bolalarda epchillik va tezkorlikni rivojlantirish uchun eng qulay imkoniyatlar mavjud (2,3,5). Boshlang‘ich tayyorgarlik bosqichida chaqqonlikni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega bo‘lib, u muvofiqlashtirish jihatidan murakkab harakatlarni muvaffaqiyatli o‘zlashtirish uchun asos yaratadi.

Bunda ushbu bosqichda chaqqonlikni tarbiyalash, avvalo, uning umumiy asosini shakllantirish yo‘lidan borishi kerak, buning natijasida tayyorgarlikning keyingi bosqichlarida futbolchining maxsus chaqqonligi tarbiyalanadi (4,7,8,9). Ushbu bosqichda futbolchilarga turli xil harakat harakatlarining keng doirasi o‘rgatiladi. Ushbu bosqichda epchillikni tarbiyalashning eng keng tarqalgan usuli o‘yin bo‘ladi. Yangi harakatlarni o‘zlashtirish qobiliyati sifatida chaqqonlikni tarbiyalashda qo‘llaniladigan mashqlar doimo yangilik elementlarini o‘z ichiga olishi kerak. Ko‘nikma avtomatlashgan sari bu mashqning chaqqonlikni tarbiyalash nuqtai nazaridan ahamiyati pasayadi (1; 5; 8; 10).

Umumiy chaqqonlikni rivojlantirish uchun ochiq o'yinlar, turli xil harakatlar majmuasiga ega estafetalar (yugurish, sakrash, burilish, uloqtirish va to'pni ushlash), akrobatika mashqlari (oldinga va orqaga siljish, sakrashdan keyin siljish, burilishlar bilan siljish kombinatsiyasi), sakrash

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

mashqlari (uzunlikka sakrash, balandlik, uch, besh marta, bilan 90°, 180° burilish, cho‘ktirish va h.k.), yugurish mashqlari ("sakkiz" bo'ylab yugurish, o'ng va chap yoy, xoch va yon qadam, belgilarda yugurish va boshqalar). (5; 6; 11). Chaqqonlikni rivojlantirishga qaratilgan mashqlar tezda charchashga olib keladi. Shuning uchun ularni mashg‘ulotlar boshida, shuningdek, dam olish intervallaridan keyin o‘tkazish maqsadga muvofiq.

Boshlang‘ich tayyorgarlik bosqichida tezkorlik-kuch sifatlarini, umumiy va tezkorlik chidamliligini tarbiyalashga qaratilgan maqsadli mashg‘ulotlar, qoida tariqasida, o‘tkazilmaydi. Bu sifatlarni tarbiyalash asosan kompleks yo‘naltirilgan mashg‘ulotlarda amalga oshiriladi.

Futbolchining umumiy chaqqonligini sifati, shuningdek, pedagogik eksperimentda va umuman sport tayyorgarligida uning dinamikasini nazorat qilish uchun uni baholashning obyektiv metodikasi zarur.

Bizning fikrimizcha, futbolchilarning umumiy epchilligini bunday kompleks sinovdan o‘tkazish, shuningdek, bir qator mualliflarning fikriga ko‘ra (1;2;5;6). Quyidagi talablarga javob berishi lozim:

a) test futbolchining musobaqa faoliyati jarayonida yuzaga keladigan o‘yin vaziyatlarini taqlid qilishi kerak;

b) futbolchining diqqatini, xotirasini, ko‘rish qobiliyatini va oraliqdagi tasavvurini baholashi kerak;

v) test topshirig‘ini bajarishda vestibulyar apparatga turlicha xarakter va yuklamalar, yugurish, akrobatika va zarba berish harakatlariga tabaqalashtirilgan baho berish.

g) yorug‘lik va eshitish signaliga oddiy va murakkab reaksiyalarning tezligini baholash, ayniqsa, harakatlanayotgan jismga reaksiyaning aniqligi va tezligini aniqlash muhim ahamiyatga ega.

d) qo‘llaniladigan test boshlang‘ich tayyorgarlik bosqichida barcha futbolchilarga topshiriqlarni tashkil etish va bajarishda oddiylik va ishonchlilikni ta’minlashi kerak.

Tadqiqotimizning keyingi maqsadi boshlang‘ich tayyorgarlik bosqichida futbolchilarning umumiy chaqqonligini rivojlantirishga qaratilgan vositalar va usullarning ta’sir darajasini aniqlashdan iborat bo‘ldi.

Pedagogik tajriba Toshkent viloyati Chirchiq shahridagi Chirchiq olimpiya va paralimpiya sport tayyorgarligi markazi bazasida o‘tkazildi. Unda 11 va 12 yoshli 16 nafar eksperimental va 16 nafar nazorat guruhidagi futbolchilar ishtirok etdi. Tajriba 9 oy davomida (2024-yil sentabridan 2025-yil mayigacha) o‘tkazildi.

Tajriba boshida barcha futbolchilar harakat sifatlari va umumiy epchillik darajasi bo‘yicha sinovdan o‘tkazildi. Har bir mashg‘ulotda eksperimental guruhga umumiy epchillikni rivojlantirishga qaratilgan mashqlar guruhlari kiritildi. Ularga yuqori darajadagi muvofiqlashtirish murakkabligi va yangilik elementlari mavjud mashqlar taklif etildi. Aniqrog‘i, buyumlar bilan bajariladigan mashqlar, tez-tez o‘zgarib turadigan muhitdagi o‘yinlar, psixofiziologik funksiyalarga ustuvor yo‘naltirilgan mashqlar, fazo va vaqt tuyg‘usini rivojlantirish bo‘yicha mashqlar, shuningdek, mushak harakatlarining darajasi, muvozanat va statik holatlarning barqarorligi bo‘yicha mashqlar.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

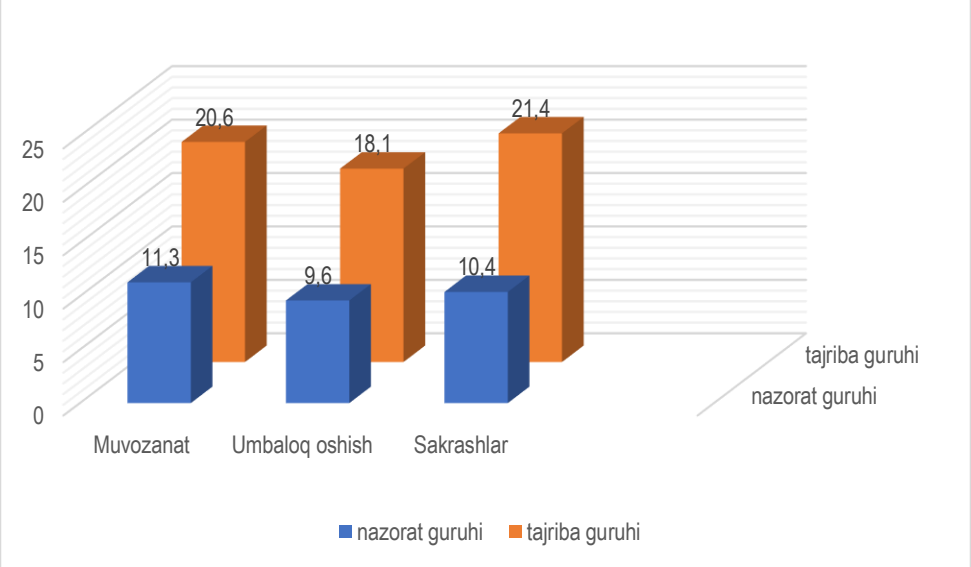
O‘rganilayotgan sifatni rivojlantirish metodikasi asosiga kompleks yondashuv va umumiy epchillikning u yoki bu ko‘rinishiga tanlab ta’sir etish tamoyili, shuningdek, o‘yin usuli qo‘yildi.

Boshlang‘ich tayyorgarlik bosqichida yosh futbolchilarning umumiy epchilligini rivojlantirish, har bir aniq mashg‘ulotda, asosan, mashg‘ulotning tayyorgarlik qismining oxirida va asosiy qismining boshida, o‘quvchilarning organizmi tez, aniq va konsentratsiyali harakatlarni bajarishga to‘liq tayyor bo‘lganda va charchoq alomatlari hali sezilmaganda amalga oshirildi. Tezkorlik-kuch sifatlarini, chidamlilik va egiluvchanlikni rivojlantirishga qaratilgan mashqlar darsning asosiy va yakunlovchi qismlarida to‘liq qo‘llanildi.

Nazorat guruhi mashg‘ulotlarni an’anaviy vositalar va usullardan foydalangan holda o‘tkazildi. Ammo shuni ta’kidlash joizki, umumiy guruhlardagi mashg‘ulotlar vaqti va ularning hajmi bir xil bo‘lgan.

Natijalar. Tajriba yakunida olingan test natijalarini boshida olingan ko‘rsatkichlar bilan solishtirganda, ikkala guruhda ham umumiy epchillik rivojlanish dinamikasida ijobiy o‘zgarishlar kuzatildi. Biroq, ko‘rsatkichlarning yaxshilanish darajasi sezilarli darajada farq qiladi.

Masalan, nazorat guruhida “Bir oyoqda muvozanatni saqlash” harakat testini bajarish tahlil qilinganda, ko‘rsatkichning o‘sishi 11,3 foizni tashkil etgan bo‘lsa, eksperimental guruhda bu ko‘rsatkich 20,6 foizga teng bo‘lgan. Harakatlarni muvofiqlashtirish qobiliyatini test yordamida o‘rganishda: "bir qator dumalab tushish, yarim cho‘kkalab o‘tirish holatidan oldinga bir dumalab tushish, orqaga bir dumalab tushish" natijasi mos ravishda 9,6% va 18,1% ni tashkil etdi. "Skameykadan ikki oyoqda sakrash" testida nazorat guruhida 10,4% va tajriba guruhida 21,4% natija qayd etildi (1- diagramma).

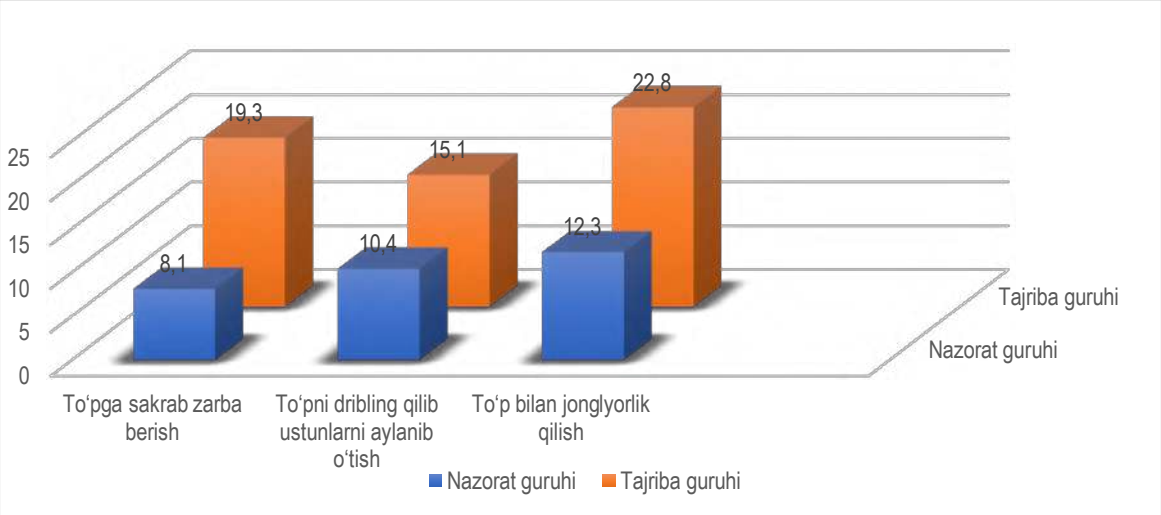
1-rasm. Nazorat va eksperimental guruhlarda to‘psiz mashqlarda umumiy chaqqonlikni sinash natijalari dinamikasi.

Keyingi testlar guruhi to‘p bilan aloqada murakkab muvofiqlashtirilgan harakatlarni bajarishni nazarda tutgan. Bu yosh futbolchilarning psixosomatik xususiyatlariga chidamlilik talablarini

© intereduglobalstudy.com
BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

qo‘yadigan oldindan bajarilgan harakatlar oddiy texnik elementlarning bajarilish aniqligiga qanday ta’sir qilishini aniqlash bilan bog‘liq edi (2- diagramma).

2-rasm. Nazorat va eksperimental guruhlarda to‘p bilan bajariladigan topshiriqlarda umumiy chaqqonlikni tekshirish natijalari dinamikasi.

Masalan, “To‘pga aniq zarba berib, qo‘nganidan so‘ng o‘z o‘qi atrofida 180º burilib, yuqoriga sakrash” testida nazorat guruhida o‘sish 8,1 foizni, eksperimental guruhda esa 19,3 foizni tashkil etdi. “To‘pni 30 metr masofaga olib yurish. 4 ta ustunni aylanib o‘tish, marra chizig‘ida to‘pni qo‘yish” testida natijalar quyidagicha: mos ravishda 10,4% va 15,1%.

“To‘p bilan jonglyorlik qilish” kabi test topshirig‘iga alohida to‘xtalib o‘tamiz. Bizning holatda, bu topshiriq umumiy epchillikni rivojlantirish va baholash vositasi sifatida xizmat qiladi 2,3,5,6,7. Boshlang‘ich futbolchi jonglyorlik qilish orqali vestibulyar apparatni mashq qildiradi, "muvozanat tuyg‘usini" rivojlantiradi. Harakatlar aniqligini oshiradi, barcha turdagi reaksiyalar tezligini yaxshilaydi. Juggling ko‘proq umumiy epchillikka taalluqli ekani, barcha turdagi shou va tomoshalarda maxsus o‘qitilgan odamlar to‘pni yuzlab va minglab marta to‘xtovsiz uloqtirib, futbol o‘ynashga mutlaqo yaroqsiz bo‘lishi mumkinligi bilan namoyon bo‘ladi. Bizning ishimizda nazorat guruhida to‘p bilan jonglyorlik qilish 12,3 foizga, eksperimental guruhda esa 22,8 foizga yaxshilandi, bu deyarli 10 foizlik farqni tashkil etadi.

Umuman olganda, eksperimental guruh futbolchilarining to‘psiz umumiy chaqqonlikni baholash ko‘rsatkichlarida nazorat guruhiga nisbatan ustunligi 18,8 foizni tashkil etadi. Biroq, to‘p bilan bajariladigan testlarda xuddi shu sifatni baholashdagi farq 26,4 foizdan sezilarli darajada yuqori. Shunday qilib, yuqorida keltirilgan materiallar 10-12 yoshli yosh futbolchilarning umumiy epchilligini rivojlantirish orqali biz maxsus epchillikni samarali rivojlantirish uchun zamin tayyorlayotganimizni tasdiqlaydi. Bunda 13-15 yosh oralig‘ida texnikani takomillashtirishga e’tibor qaratish maqsadga muvofiq bo‘lsa, 16-18 yosh oralig‘ida texnik-taktik harakatlarga urg‘u berish zarur bo‘lishi mumkin.

1. Futbolchilarni ko‘p yillik tayyorlash jarayonida uning boshlang‘ich bosqichida (10-12 yosh) umumiy jismoniy tayyorgarlik bo‘limida umumiy epchillikni rivojlantirish mashqlariga 70-75%

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

vaqt ajratiladi, maxsus epchillikka esa 25-30%. Tayyorgarlikning keyingi bosqichlarida yosh oshgani sayin, umumiy va maxsus epchillikni rivojlantirish vositalarining foiz nisbati maxsus epchillik foydasiga oshadi. Bunda mashqlarning muvofiqlashtirish murakkabligini tanlashda individual yondashuv maqsadga muvofiq, chunki bir xil yoshdagi yosh futbolchilar qobiliyatlari jihatidan bir-biridan ancha farq qiladi.

2. Boshlang‘ich tayyorgarlik bosqichida o‘tuvchi epchillikni rivojlantirishda yosh va tayyorgarlik darajasiga mos keladigan yuqori muvofiqlashtirish murakkabligidagi mashqlar eng samarali hisoblanadi. Qo‘llaniladigan vositalar yangilik unsurlariga ega bo‘lishi kerak. Mashqlar psixofiziologik funksiyalarni rivojlantirishga asosiy e’tibor qaratgan holda tanlanadi. Ya’ni: fazo va vaqt tuyg‘usini rivojlantirish bo‘yicha topshiriqlar; mushak harakatlarining darajasi; muvozanatni saqlash mashqlari; statik holatlarning barqarorligi; barcha turdagi reaksiyalarning tezkorligi.

3. Boshlang‘ich tayyorgarlik bosqichida umumiy epchillikni rivojlantirishning asosiy usuli kompleks yondashuv va ushbu sifatning turli tarkibiy qismlariga tanlab ta’sir etishdan iborat. Shuningdek, quyidagi uslubiy usullarga rioya qilish maqsadga muvofiq:

- g‘ayrioddiy va noqulay holatlardan mashqlar bajarish;
- harakat tezligi yoki sur’atini o‘zgartirish;
- harakatlarni "ko‘zgu" usulida bajarish;
- qo‘shimcha to‘siqlar kiritish (flojkalar, ustunlar, kurashchilar, to‘p va boshqalar);
- mashq bajarilayotgan muhitni o‘zgartiruvchi buyumlarning to‘satdan paydo bo‘lishi.

4. Ishda qo‘llanilgan umumiy epchillikni baholash testlari yetarli darajada ma’lumotli bo‘lib chiqdi va nazorat va eksperimental guruhlardagi yosh boshlang‘ich futbolchilarning o‘rganilayotgan sifat bo‘yicha rivojlanish darajasidagi farqlarni aniqlashga imkon berdi. To‘psiz testlarda eksperimental guruhning ustunligi 18,8 foizni, to‘p bilan bajarilgan testlarda esa sezilarli darajada yuqori - 26 foizni tashkil etdi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Варюшин В.В. Специализированные игровые упражнения в тренировке футболистов. – М.: ФОН. 2003 г.
2. Литвинов, Р.В. Игровой потенциал футболистов: понятие, оценка, развитие и совершенствование : матлы III Межрегион. Конф. «Актуальные вопросы развития детского и юношеского футбола», ноябрь, 2008, г. Омск / Р. В. Литвинов, О.П. Головченко. – Омск : Сиб ГУФК, 2008. – С. 51–57.
3. Nurimov R.I. Futbol nazariyasi va uslubiyati darslik 2015 Yil Toshkent 153-155- b.
4. Nurimov R.I., Davletmuratov S.R., Davletmuratov O.R., Maxsumov.I.A. (Futbol bo‘yicha sport maktablarida yosh futbolchilarning tanlov tizimi va selektsiyasi) Uslubiy tavsiyanoma. -Toshkent 2020. 44 b.
5. Талипджанов А.И. Современная система подготовки высоко квалифицированных футболистов. Учебное пособие. Ташкент-2011-160 с.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

6. Губа В.П. Комплексный контроль интегральной физической подготовленности футболистов: Монография В.П.Губа, А.А.Шамардин.-М.: Советский спорт, 2015-282 с.;
7. Губа, В. П. Теория и методика футбола : учебник / В. П. Губа, А. В. Лексаков, М. С. Полишкис, В. А. Выжгин, А. В. Антипов, В. И. Колосков, В. В. Варюшин, М. М. Полишкис; под общ. Ред. В. П. Губы, А. В. Лексакова - Москва : Спорт, 2018. - 624 с.
8. Исеев Ш.Т. Планирование подготовки футболистов в годичном цикле. Методическое пособие. Ташкент-2016 С. 24.
9. Kerimov F.A. Sportda Ilmiy tadqiqotlar darslik – Toshkent: Ilmiy texnika axboroti – press nashriyoti 2021. –380 b.
10. Махсумов. И.А. Развитие общей ловкости юных футболистов на этапе начального обучения Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti ilmiy jurnali O‘zbekiston Milliy universiteti xabarlari, 2024, [1/10/1] ISSN 2181-7324 http://journals.nuu.uz B.135-137.
11. Maxsumov I.A. Yosh futbolchilar maxsus chaqqonligini innovatsion texnologiyalar orqali majmuaviy rivojlantirish. Dissertatsiya. p.f.b.f.d. (PhD). – Chirchiq: UzDJTSU, 2024. - 160 b.
12. I.A.Maxsumov. Yosh futbolchilarning maxsus chaqqonligini majmuaviy rivojlantirish. Monografiya. “ILM-ZIYO-ZAKOVAT” nashriyoti, 2025 y. – 160 b.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

TIBBIY TAYYORGARLIK SIFATINI OSHIRISH VOSITASI SIFATIDA IMMERSIV TA'LIM MUHITLARI.

Namazova Munavvar Oltibekovna, tibbiy biologik fanlar kafedrasi o'qituvchisi, Toshkent Kimyo xalqaro universiteti.

Annotatsiya

KIRISH: maqolada immersiv ta'lim muhitlarining didaktik salohiyati va ularning tibbiy tayyorgarlik sifatiga ta'siri ko'rib chiqiladi. Xalqaro tadqiqotlar tahlili asosida virtual va to'ldirilgan reallik texnologiyalarini tibbiy biologik yo'nalish talabalarini o'qitishda qo'llashning nazariy va metodologik asoslari ochib beriladi. Immersiv o'qitishning talabalar bilimi, amaliy ko'nikmalari va o'quv motivatsiyasi darajasiga ijobiy ta'sirini tasdiqlovchi pedagogik tajriba natijalari taqdim etiladi. Immersiv texnologiyalarni ta'lim jarayoniga samarali integratsiyalash shartlari, jumladan rubrikalar asosidagi mezonli baholash, debrifing va bo'lajak mutaxassislarning moslashuvchan ko'nikmalarini rivojlantirish asoslanadi.

MAQSAD: immersiv ta'lim muhitlarining nazariy-didaktik potentsialini tizimlashtirish hamda ularning tibbiy-biologik fanlarni o'qitish samaradorligi va tayyorgarlik sifatiga ta'sirini empirik asoslashdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda tizimli, kompetensiyaviy va faoliyatli yondashuvlar, Scopus hamda Web of Science bazalaridagi manbalar tahlili (C. Dede, G. Makransky, B. Issenberg va boshqalar), shuningdek Toshkent Kimyo xalqaro universitetida anatomiya va fiziologiya modullari bo'yicha o'tkazilgan pedagogik tajriba hamda rubrikalarga asoslangan mezonli baholash metodlaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tajriba guruhida immersiv virtual laboratoriyalarni qo'llash bilimlarni o'zlashtirish ko'rsatkichini nazorat guruhiga nisbatan o'rtacha 15% ga oshirgani, manipulyatsiya algoritmlarini xatosiz bajarish, o'quv motivatsiyasi hamda kasbiy o'ziga ishonchni sezilarli darajada kuchaytirgani aniqlandi. Shuningdek, samaradorlikning asosiy shartlari sifatida kognitiv yuklamani boshqarish, debrifing (refleksiya) va moslashuvchan ko'nikmalarni (soft skills) rivojlantirish asoslab berildi.

XULOSA: immersiv muhitlar xavfsiz amaliyot va obyektiv qayta aloqani ta'minlovchi ilmiy asoslangan didaktik tizim bo'lib, to'g'ri pedagogik dizayn va mezonli baholash bilan birgalikda tibbiy tayyorgarlik sifatini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'taradi.

Kalit so'zlar: immersiv ta'lim muhiti, virtual reallik, tibbiy ta'lim, simulyatsion o'qitish, tayyorgarlik sifati, mezonli baholash, debrifing, kasbiy kompetentlik.

ИММЕРСИВНЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ СРЕДЫ КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА МЕДИЦИНСКОЙ ПОДГОТОВКИ.

Намазова Мунаввар Олтибековна, преподаватель кафедры медико-иологических дисциплин, Ташкентский Международный Университет Кимё.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматривается дидактический потенциал иммерсивных образовательных сред и их влияние на качество медицинской подготовки. На основе анализа международных исследований раскрываются теоретические и методологические основания применения технологий виртуальной и дополненной реальности в обучении студентов медико-биологических направлений. Представлены результаты педагогического эксперимента, подтверждающие положительное влияние иммерсивного обучения на уровень знаний, практических умений и учебной мотивации обучающихся. Обоснованы условия эффективной интеграции иммерсивных технологий в образовательный процесс, включая критериальное оценивание на основе рубрик, дебрифинг и развитие гибких навыков будущих специалистов.

ЦЕЛЬ: систематизация теоретико-дидактического потенциала иммерсивных образовательных сред и эмпирическое обоснование их влияния на качество подготовки и эффективность обучения студентов медико-биологических дисциплин.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в рамках системного, компетентностного и деятельностного подходов проведен анализ международных исследований из баз Scopus и Web of Science (C. Dede, G. Makransky, B. Issenberg и др.), а также педагогический эксперимент по модулям анатомии и физиологии в Ташкентском Международном Университете Кимё с применением критериального оценивания на основе рубрик.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: использование иммерсивных виртуальных лабораторий в экспериментальной группе обеспечило рост успеваемости в среднем на 15% по сравнению с контрольной группой, продемонстрировало точное выполнение алгоритмов манипуляций, а также повышение учебной мотивации и профессиональной уверенности. Обоснована ключевая роль управления когнитивной нагрузкой, дебрифинга (рефлексии) и развития гибких навыков (soft skills).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: иммерсивная среда является научно обоснованным дидактическим средством, создающим условия для безопасной практики и объективной обратной связи, что при правильном педагогическом дизайне существенно повышает качество медицинской подготовки.

Ключевые слова: иммерсивная образовательная среда, виртуальная реальность, медицинское образование, симуляционное обучение, качество подготовки, критериальное оценивание, дебрифинг, профессиональная компетентность.

IMMERSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENTS AS A MEANS OF IMPROVING THE QUALITY OF MEDICAL TRAINING.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Namazova Munavvar Oltibekovna, Lecturer at the Department of Medical and Biological Disciplines, Kimyo International University in Tashkent.

Annotation

INTRODUCTION: the article examines the didactic potential of immersive educational environments and their impact on the quality of medical training. Based on the analysis of international studies, the theoretical and methodological foundations of applying virtual and augmented reality technologies in teaching students of medical and biological fields are revealed. The results of a pedagogical experiment confirming the positive influence of immersive learning on students' knowledge, practical skills and learning motivation are presented. The conditions for effective integration of immersive technologies into the educational process are substantiated, including rubric based criteria assessment, debriefing and the development of future specialists' soft skills.

AIM: to systematize the theoretical and didactic potential of immersive educational environments and empirically substantiate their impact on learning efficacy and training quality in biomedical disciplines.

MATERIALS AND METHODS: grounded in systemic, competency-based, and activity-based frameworks, the study analyzed international research from Scopus and Web of Science (C. Dede, G. Makransky, B. Issenberg, et al.) and conducted a pedagogical experiment in anatomy and physiology modules at Kimyo International University in Tashkent, utilizing rubric-based criteria assessment.

DISCUSSION AND RESULTS: implementing immersive virtual laboratories in the experimental group yielded an average 15% increase in academic performance over the control group, superior procedural skill execution, and heightened learning motivation and professional confidence. The findings underscore cognitive load management, post-simulation debriefing, and soft skills development as critical conditions for success.

CONCLUSION: Immersive environments serve as a scientifically grounded didactic tool offering safe practice and objective feedback; combined with sound pedagogical design, they significantly advance the quality of medical education.

Keywords: immersive educational environment, virtual reality, medical education, simulationbased training, quality of training, criteriabased assessment, debriefing, professional competence.

Zamonaviy tibbiy ta'limning ustuvor vazifasi bemor xavfsizligini ta'minlashga qodir, klinik fikrlash va amaliy ko'nikmalarni yuksak darajada egallagan mutaxassislarni tayyorlashdan iborat. An'anaviy auditoriya mashg'ulotlari nazariy bilimlarni shakllantirsa ham, murakkab klinik vaziyatlarda qaror qabul qilish tajribasini yetarli darajada ta'minlay olmaydi. Shu sababli xalqaro pedagogikada immersiv ta'lim muhitlari, ya'ni virtual, to'ldirilgan va aralash reallik texnologiyalariga asoslangan didaktik tizimlar tibbiy

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

tayyorgarlik sifatini oshirishning istiqbolli vositasi sifatida talqin etilmoqda [1, b. 66]. Mazkur ishning maqsadi immersiv muhitlarning nazariy asoslarini tizimlashtirish va ularning tibbiy biologik fanlarni o‘qitishdagi samaradorligini empirik jihatdan asoslashdan iborat. Demak, muammoning dolzarbligi ta’lim sifatiga qo‘yilayotgan talablar bilan an’anaviy didaktik vositalar imkoniyatlari o‘rtasidagi ziddiyatdan kelib chiqadi va immersiv texnologiyalarni ilmiy asoslangan tarzda joriy etishni taqozo qiladi.

Immersiv ta’lim muhiti deganda talabani autentik kasbiy vaziyatga kognitiv va sensor jihatdan chuqur jalb etuvchi raqamli muhit tushuniladi. C. Dede immersiyani diqqatni mujassamlashtirish, vaziyatli o‘rganish va hodisani turli nuqtai nazardan tahlil qilishni rag‘batlantiruvchi omil sifatida asoslagan [1, b. 67]. Konstruktivistik yondashuvga ko‘ra bilim faol faoliyat jarayonida quriladi, immersiv muhit esa xatolar bemorga zarar yetkazmaydigan xavfsiz faoliyat makonini yaratadi.

G. Makransky va G. Petersen ishlab chiqqan CAMIL modeli immersiv o‘rganish samarasini ishtirok hissi va agentlik orqali tushuntiradi hamda kognitiv yuklamani maqsadli boshqarish zaruratini ko‘rsatadi [6, b. 940]. Shunday qilib, immersiv muhitlar tasodifiy texnologik yangilik emas, balki tajribaviy o‘rganish va konstruktivizm tamoyillariga tayanuvchi didaktik tizimdir. Ularning samarasi texnik vositaning o‘zi bilan emas, pedagogik loyihalash sifati bilan belgilanadi.

Xalqaro meta tahlillar immersiv va simulyatsion o‘qitishning samaradorligini izchil tasdiqlaydi. B. Issenberg va hammualliflarning BEME sharhida samarali simulyatsiyaning yetakchi shartlari sifatida qayta aloqa, takroriy mashq va qiyinlik darajasining bosqichma bosqich oshirilishi ajratilgan [2, b. 10]. D. Cook boshchiligidagi meta tahlil texnologik simulyatsiyaning bilim, ko‘nikma va xulq natijalariga yirik ijobiy ta’sirini ko‘rsatgan [3, b. 985]. B. Kyaw va hammualliflar virtual reallik tibbiyot talabalarining bilimi va amaliy mahoratini an’anaviy usullarga nisbatan sezilarli oshirishini aniqlagan [4, b. 9]. J.

Pottle immersiv muhitlarni klinik ta’limni transformatsiya qiluvchi omil sifatida baholaydi [5, b. 181]. Ayni paytda J. Radianti va hammualliflar ko‘plab ishlanmalarda o‘rganish nazariyalari bilan bog‘liqlik zaifligini qayd etadi [7, b. 14], B. Barteit esa uskunalarning turli avlodlari samarasi bir xil emasligini ko‘rsatadi [8, b. 7]. Tahlil shuni ko‘rsatadiki, ijobiy natijalar metodik jihatdan puxta loyihalangan muhitlarda qayd etiladi. Bu esa baholash tizimini, ya’ni dastlabki diagnostics, jarayonli assessment va yakuniy evaluation bosqichlarini o‘zaro uyg‘unlashtirishni talab qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi tizimli, kompetensiyaviy va faoliyatli yondashuvlarga tayanadi. Nazariy bosqichda Scopus va Web of Science bazalaridagi manbalar qiyosiy tahlil qilindi. Empirik bosqichda Toshkent Kimyo xalqaro universitetining tibbiy biologik yo‘nalish talabalari ishtirokida pedagogik tajriba o‘tkazildi: tajriba guruhida anatomiya va fiziologiya modullari immersiv virtual laboratoriyalar yordamida, nazorat guruhida an’anaviy shaklda o‘qitildi. Natijalar performance based assessment tamoyilida, ya’ni standartlashtirilgan klinik vaziyatlarni bajarish orqali, mezonlari aniq rubrics asosida baholandi; bilimlar darajasi test diagnostikasi bilan, motivatsiya so‘rovnoma bilan o‘lchandi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Bunday dizayn natijalarning ishonchliligini va takrorlanuvchanligini ta'minlaydi, chunki baholash mezonlari oldindan e'lon qilinadi va subyektivlik kamayadi.

Tajriba yakunida guruhlar o'rtasida statistik jihatdan ishonchli farq qayd etildi. Tajriba guruhida bilimlarni o'zlashtirish ko'rsatkichi nazorat guruhiga nisbatan o'rtacha o'n besh foizga yuqori bo'ldi, amaliy ko'nikmalarni rubrikalar bo'yicha baholashda esa ustunlik yanada yaqqol namoyon bo'ldi: talabalar manipulyatsiya algoritmini to'liq va xatosiz bajarish bo'yicha sezilarli yuqori ball to'pladi. Shuningdek, tajriba guruhida o'quv motivatsiyasi va kasbiy o'ziga ishonch darajasining o'sishi kuzatildi, bu CAMIL modelidagi ishtirok hissi mexanizmiga muvofiq keladi [6, b. 945]. Olingan ma'lumotlar xalqaro meta tahlillar xulosalari bilan hamohangdir [3, b. 985; 4, b. 9]. Demak, immersiv muhit nafaqat bilimlar hajmini, balki ularni amaliy vaziyatga ko'chirish sifatini ham oshiradi.

Natijalar talqinida bir nechta metodik shartni ta'kidlash lozim. Birinchidan, immersiv muhitning ortiqcha sensor boyligi kognitiv yuklamani oshirib, o'rganishga to'sqinlik qilishi mumkin, shu bois ssenariylar didaktik maqsadga qat'iy bo'ysundirilishi kerak [6, b. 949]. Ikkinchidan, samaraning muhim qismi mashg'ulotdan keyingi debrifing jarayonida shakllanadi: aynan refleksiya tajribani tizimli bilimga aylantiradi [2, b. 12]. Uchinchidan, immersiv ssenariylar jamoaviy muloqot, klinik qaror qabul qilish va empatiya kabi soft skills, kengroq ma'noda transferable skills rivojiga xizmat qiladi, bu esa baholashda faqat test diagnostikasi bilan cheklanmaslikni taqozo etadi. Shunday qilib, immersiv texnologiya o'qituvchini almashtirmaydi, balki uning metodik rolini kuchaytiradi. Samaradorlik texnik infratuzilma, pedagogik dizayn va mezonli baholashning uyg'unligiga bog'liq.

O'tkazilgan nazariy va empirik tahlil immersiv ta'lim muhitlarini tibbiy tayyorgarlik sifatini oshirishning ilmiy asoslangan vositasi sifatida baholashga imkon beradi. Ular xavfsiz amaliyot, takroriy mashq va obyektiv qayta aloqa imkoniyatini yaratib, bilim, ko'nikma va motivatsiyaning yaxlit o'sishini ta'minlaydi. Texnologiyani joriy etishda pedagogik loyihalash, rubrikalar asosidagi mezonli baholash, debrifing va o'qituvchilarning metodik tayyorgarligi hal qiluvchi shartlar hisoblanadi. Istiqboldagi tadqiqotlar immersiv o'qitishning uzoq muddatli ta'sirini va uni milliy ta'lim standartlariga integratsiyalash mexanizmlarini o'rganishga yo'naltirilishi maqsadga muvofiqdir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Dede C. Immersive interfaces for engagement and learning // Science. 2009. Vol. 323, No. 5910. P. 66-69.
2. Issenberg S.B., McGaghie W.C., Petrusa E.R., Gordon D.L., Scalese R.J. Features and uses of high fidelity medical simulations that lead to effective learning: a BEME systematic review // Medical Teacher. 2005. Vol. 27, No. 1. P. 10-28.
3. Cook D.A., Hatala R., Brydges R., Zendejas B., Szostek J.H., Wang A.T., Erwin P.J., Hamstra S.J. Technology enhanced simulation for health professions education: a systematic review and meta-analysis // JAMA. 2011. Vol. 306, No. 9. P. 978-988.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

4. Kyaw B.M., Saxena N., Posadzki P., Vseteckova J., Nikolaou C.K., George P.P., Divakar U., Masiello I., Kononowicz A.A., Zary N., Tudor Car L. Virtual reality for health professions education: systematic review and meta analysis by the Digital Health Education collaboration // Journal of Medical Internet Research. 2019. Vol. 21, No. 1. e12959.
5. Pottle J. Virtual reality and the transformation of medical education // Future Healthcare Journal. 2019. Vol. 6, No. 3. P. 181-185.
6. Makransky G., Petersen G.B. The Cognitive Affective Model of Immersive Learning (CAMIL): a theoretical research-based model of learning in immersive virtual reality // Educational Psychology Review. 2021. Vol. 33, No. 3. P. 937-958.
7. Radianti J., Majchrzak T.A., Fromm J., Wohlgenannt I. A systematic review of immersive virtual reality applications for higher education: design elements, lessons learned, and research agenda // Computers & Education. 2020. Vol. 147. Article 103778.
8. Barteit S., Lanfermann L., Bärnighausen T., Neuhann F., Beiersmann C. Augmented, mixed, and virtual reality-based head-mounted devices for medical education: systematic review // JMIR Serious Games. 2021. Vol. 9, No. 3. e29080.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

TALABALARNING EPISTEMIK QIZIQISHI VA BILISHGA YO‘NALTIRILGAN MOTIVATSIYASINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI.

Raximova Aziza Davranbekovna, Innovatsion texnologiyalar universiteti.

Annotatsiya.

KIRISH: mazkur maqolada talabalarning epistemik qiziqishi hamda bilishga yo‘naltirilgan motivatsiyasining psixologik xususiyatlari tahlil qilinadi. Epistemik qiziqish shaxsning yangi bilimlarni egallash, mavjud bilimlarni aniqlashtirish, muammoli va noaniq vaziyatlarning mohiyatini anglashga bo‘lgan ichki ehtiyoji sifatida izohlanadi. Bilishga yo‘naltirilgan motivatsiya esa talabaning o‘quv faoliyatida bilim olish jarayonini mustaqil qadriyat sifatida qabul qilishi, yangi axborotni izlash va chuqur o‘zlashtirishga intilishi bilan tavsiflanadi. Maqolada epistemik qiziqish va bilish motivatsiyasining o‘zaro bog‘liqligi, ularning kognitiv faollik, refleksiya, mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish hamda akademik faoliyat samaradorligiga ta’siri yoritiladi. Shuningdek, talabalarning bilimga bo‘lgan ichki ehtiyojini kuchaytiruvchi psixologik omillar, xususan, qiziquvchanlik, noaniqlikka tolerantlik, o‘z-o‘zini rivojlantirishga intilish va ichki motivatsiyaning ahamiyati ochib beriladi. Epistemik qiziqish va bilishga yo‘naltirilgan motivatsiyani rivojlantirish talabalarda faol, tanqidiy va refleksiv tafakkurni shakllantirishning muhim psixologik sharti ekanligi asoslanadi.

MAQSAD: talabalarning epistemik qiziqishi va bilishga yo‘naltirilgan motivatsiyasining asosiy psixologik xususiyatlarini tahlil qilish, ular o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni ochib berish va kognitiv faollikni rivojlantirishdagi o‘rnini asoslashdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda kompleks psixodiagnostik yondashuv asosida J. A. Litmanning I/D Epistemic Curiosity Scale (I-tip va D-tip), J. T. Cacioppo va boshqalarning Need for Cognition Scale (NFC-18) hamda R. J. Vallerandning Academic Motivation Scale (AMS-C 28) metodikalaridan foydalanilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: nazariy va metodologik tahlillar epistemik qiziqishning I-tipi yangi bilimlarni kashf etishdan zavqlanish bilan, D-tipi esa bilimdagi bo‘shliqni bartaraf etish va muammoning aniq yechimini topish bilan bog‘liqligini ko‘rsatdi. Ushbu ko‘rsatkichlarning bilishga ehtiyoj (NFC) va ichki akademiy motivatsiya bilan uyg‘unligi talabalarda refleksiv hamda tanqidiy epistemik tafakkurni shakllantirishning psixologik determinanti hisoblanadi.

XULOSA: epistemik qiziqish va bilish motivatsiyasining o‘zaro bog‘liq tizim sifatida rivojlanishi talabani bilimni passiv qabul qiluvchidan uni mustaqil izlovchi, tekshiruvchi va asoslovchi faol subyektga aylantiradi.

Kalit so‘zlar: epistemik qiziqish, bilish motivatsiyasi, epistemik tafakkur, kognitiv faollik, ichki motivatsiya, qiziquvchanlik, refleksiya, talaba, bilish ehtiyoji, psixologik determinant.

© intereduglobalstudy.com

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЭПИСТЕМИЧЕСКОГО ИНТЕРЕСА И ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ МОТИВАЦИИ СТУДЕНТОВ.

Рахимова Азиза Давранбековна, университет инновационных технологий.

Аннотация.

ВВЕДЕНИЕ: в статье анализируются психологические особенности эпистемического интереса и познавательной мотивации студентов. Эпистемический интерес рассматривается как внутренняя потребность личности в приобретении новых знаний, уточнении имеющихся представлений, а также в понимании сущности проблемных и неопределённых ситуаций. Познавательная мотивация характеризуется стремлением студента воспринимать процесс приобретения знаний как самостоятельную ценность, искать новую информацию и глубоко её осмысливать. В статье раскрывается взаимосвязь эпистемического интереса и познавательной мотивации, а также их влияние на когнитивную активность, рефлексию, самостоятельность мышления, анализ проблемных ситуаций и эффективность учебной деятельности. Особое внимание уделяется психологическим факторам, усиливающим внутреннюю потребность студентов в познании, в том числе любознательности, толерантности к неопределённости, стремлению к саморазвитию и внутренней мотивации. Обосновывается положение о том, что развитие эпистемического интереса и познавательной мотивации является важным психологическим условием формирования активного, критического и рефлексивного мышления студентов.

ЦЕЛЬ: анализ основных психологических характеристик эпистемического интереса и познавательной мотивации студентов, выявление их взаимосвязи и обоснование их роли в развитии когнитивной активности.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использован комплексный психодиагностический подход, включающий шкалу эпистемической любознательности Д. Литмана (I/D Epistemic Curiosity Scale), шкалу потребности в познании Д. Качиоппо и др. (NFC-18) и шкалу академической мотивации Р. Валлеранда (AMS-C 28).

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: теоретико-методологический анализ показал, что I-тип эпистемического интереса связан с получением удовольствия от открытий, а D-тип — с устранением пробелов в знаниях и поиском точных решений. Сочетание этих показателей с потребностью в познании (NFC) и внутренней мотивацией выступает главным психологическим детерминантом формирования рефлексивного и критического эпистемического мышления.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: развитие эпистемического интереса и познавательной мотивации как целостной системы способствует трансформации студента из пассивного получателя информации в активного субъекта познания.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Ключевые слова: эпистемический интерес, познавательная мотивация, эпистемическое мышление, когнитивная активность, внутренняя мотивация, любознательность, рефлексия, студент, потребность в познании, психологический детерминант.

PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF STUDENTS' EPISTEMIC INTEREST AND KNOWLEDGE-ORIENTED MOTIVATION.

Raximova Aziza Davranbekovna, University of Innovative Technologies.

Annatation

INTRODUCTION: this article examines the psychological characteristics of students' epistemic interest and knowledge-oriented motivation. Epistemic interest is interpreted as an individual's internal need to acquire new knowledge, clarify existing understanding, and comprehend the nature of problematic and uncertain situations. Knowledge-oriented motivation refers to students' tendency to perceive the process of learning as an independent value and their willingness to search for, understand, and deeply process new information. The article discusses the relationship between epistemic interest and cognitive motivation and their influence on cognitive activity, reflection, independent thinking, problem analysis, and academic performance. Particular attention is paid to psychological factors that strengthen students' intrinsic need for knowledge, including curiosity, tolerance of uncertainty, orientation toward self-development, and intrinsic motivation. It is argued that the development of epistemic interest and knowledge-oriented motivation constitutes an important psychological condition for fostering active, critical, and reflective thinking in university students.

AIM: to analyze the psychological features of students' epistemic interest and cognitive motivation, uncover their interrelationships, and substantiate their significance in fostering cognitive activity.

MATERIALS AND METHODS: the study employs an integrated psychodiagnostic framework comprising J. A. Litman's I/D Epistemic Curiosity Scale (I-type and D-type), J. T. Cacioppo et al.'s Need for Cognition Scale (NFC-18), and R. J. Vallerand's Academic Motivation Scale (AMS-C 28).

DISCUSSION AND RESULTS: theoretical and methodological analysis revealed that I-type epistemic curiosity drives the joy of intellectual discovery, whereas D-type focuses on bridging knowledge gaps and finding definitive solutions. The synergy between these dimensions, need for cognition (NFC), and intrinsic motivation serves as a key psychological determinant for building reflective and critical epistemic thinking.

CONCLUSION: the systemic development of epistemic interest and intrinsic motivation empowers students to evolve from passive receivers of information into active, independent, and evidence-driven learners.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Keywords: epistemic interest, cognitive motivation, epistemic thinking, cognitive activity, intrinsic motivation, curiosity, reflection, student, need for cognition, psychological determinant.

Talabalarning epistemik qiziqishi va bilishga yo‘naltirilgan motivatsiyasini psixologik jihatdan baholashda mazkur ikki hodisani faqat umumiy qiziqish yoki o‘quv motivatsiyasi doirasida o‘rganish yetarli emas. Epistemik qiziqish yangi bilimni izlashga undovchi emotsional-motivatsion jarayon bo‘lsa, bilishga yo‘naltirilgan motivatsiya shaxsning intellektual faoliyat bilan shug‘ullanishga nisbatan barqaror ichki yo‘nalishini ifodalaydi. Shu sababli tadqiqotda ushbu konstruktlarning turli jihatlarini aniqlashga imkon beruvchi bir nechta psixodiagnostik metodikalardan kompleks foydalanish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Tadqiqot uchun birinchi asosiy metodika sifatida J. A. Litmanning Interest- and Deprivation-Type Epistemic Curiosity Scale (I/D Epistemic Curiosity Scale) metodikasidan foydalanish mumkin. Ushbu variant epistemik qiziqishni ikki komponentga ajratadi: I-type (Interest-type) – yangi bilim va g‘oyalarni kashf etishdan zavqlanishga asoslangan qiziqish hamda D-type (Deprivation-type) – muayyan bilim yetishmasligini bartaraf etish, savolga aniq javob topish yoki muammoni hal qilish ehtiyojidan kelib chiqadigan qiziqish. Litmanning tadqiqotlarida 10 banddan iborat ikki omilli model – I-tip uchun 5 ta va D-tip uchun 5 ta band – boshqa modellarga nisbatan yaxshiroq psixometrik moslik ko‘rsatgan.

Ikkinchi metodika sifatida J. T. Cacioppo, R. E. Petty va C. F. Kao tomonidan ishlab chiqilgan Need for Cognition Scale – Short Form (NFC-18) qo‘llanishi maqsadga muvofiq. Ushbu 18 bandli shkala insonning murakkab fikrlash faoliyatiga kirishish va undan qoniqish olishga nisbatan barqaror moyilligini aniqlaydi. Metodika talabaning faqat bilimga qiziqishini emas, balki muammoni chuqur tahlil qilish, murakkab intellektual vazifalardan qochmaslik va fikrlash jarayonining o‘zini qadrlash darajasini aniqlash imkonini beradi. NFC-18 asl 34 bandli shkalaning qisqartirilgan shakli bo‘lib, dastlabki tadqiqotda uning to‘liq shakl bilan juda yuqori muvofiqligi qayd etilgan.

Uchinchi metodika sifatida R. J. Vallerand va hammualliflarning Academic Motivation Scale – College Version (AMS-C 28) metodikasidan foydalanish mumkin. Mazkur metodika 28 banddan iborat bo‘lib, yettita motivatsion yo‘nalishni: bilishga qaratilgan ichki motivatsiya, muvaffaqiyatga erishishga qaratilgan ichki motivatsiya, stimulyatsiyani his qilishga yo‘naltirilgan ichki motivatsiya, identifikatsiyalangan, introeksiyalangan va tashqi boshqaruv hamda amotivatsiyani o‘lchaydi. Ushbu maqola mavzusi nuqtai nazaridan ayniqsa Intrinsic Motivation to Know – “bilishga yo‘naltirilgan ichki motivatsiya” subshkalasi muhimdir. U yangi narsalarni o‘rganish va bilim doirasini kengaytirish jarayonidan olinadigan ichki qoniqishni aniqlashga xizmat qiladi. AMS-C 28 yetti balli baholash tizimidan foydalanadi va har bir subshkala to‘rtta bandni o‘z ichiga oladi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

1-jadval. Talabalarning epistemik qiziqishi va bilish motivatsiyasini aniqlash metodikalari

Psixodiagnostik metodika	Asosiy ko‘rsatkich	Tadqiqotdagi vazifasi
J. A. Litman I/D Epistemic Curiosity Scale	I-tip epistemik qiziqish	Yangi bilimlarni o‘rganish va intellektual kashfiyotdan zavqlanishni aniqlash
J. A. Litman I/D Epistemic Curiosity Scale	D-tip epistemik qiziqish	Bilim yetishmasligini bartaraf etish va muammoni oxirigacha hal qilishga intilishni aniqlash
Cacioppo, Petty, Kao NFC-18	Bilishga ehtiyoj – Need for Cognition	Murakkab fikrlash va intellektual faoliyat bilan shug‘ullanishga barqaror moyillikni aniqlash
Vallerand va boshq. AMS-C 28	Intrinsic Motivation to Know	Bilim olish jarayonining o‘zidan qoniqish hosil qilish darajasini aniqlash
Vallerand va boshq. AMS-C 28	Tashqi motivatsiya va amotivatsiya	Ichki bilish motivatsiyasini tashqi sabablar bilan qiyosiy tahlil qilish

Mazkur metodikalarni birgalikda qo‘llash epistemik qiziqishning faqat miqdoriy darajasini emas, balki uning psixologik tabiatini ham aniqlash imkonini beradi. Masalan, I-tip epistemik qiziqish ko‘rsatkichi yuqori bo‘lgan talaba yangi mavzu yoki g‘oya bilan tanishishning o‘zidan qoniqish oladi. Uning bilish faolligi aniq bir muammoni hal qilish zarurati bilan cheklanmaydi. Bunday talaba yangi manbalarni mustaqil izlash, alternativ nuqtai nazarlarni o‘rganish va ilgari tanish bo‘lmagan muammolarni tahlil qilishga ko‘proq moyil bo‘lishi mumkin.

D-tip epistemik qiziqishda esa psixologik mexanizm biroz boshqacha ishlaydi. Bunday holatda bilimning yetishmasligi talaba uchun ichki kognitiv noqulaylikni yuzaga keltiradi. Savolning javobsiz qolishi, masalaning yechilmasligi yoki qarama-qarshi axborotning mavjudligi uni izlanishni davom ettirishga undaydi. Litman tadqiqotlarida I-tip yangi bilimlarni kashf etishdan olinadigan ijobiy hissiyotlar bilan, D-tip esa muayyan javob yoki yechimni topishga yo‘naltirilgan qat’iy izlanish bilan farqlanishi ko‘rsatilgan.

Shu jihatdan I-tip va D-tipning ikkalasi ham epistemik tafakkur uchun ijobiy ahamiyat kasb etishi mumkin, biroq ularning funksiyasi bir xil emas. I-tip epistemik qiziqish bilim maydonini kengaytirishga, D-tip esa bilimdagi bo‘shliqni chuqur va izchil bartaraf etishga xizmat qiladi. Birinchi holatda “yana nimani bilishim mumkin?” degan ichki yo‘nalish ustun bo‘lsa, ikkinchisida “bu savolning aniq javobini topishim kerak” degan psixologik ehtiyoj kuchliroq namoyon bo‘ladi.

Bilishga ehtiyoj – Need for Cognition ko‘rsatkichi esa ushbu jarayonlarning qanchalik barqaror intellektual faoliyatga aylanayotganini aniqlashda alohida ahamiyatga ega. Epistemik qiziqishning yuqoriligi har doim ham talabaning uzoq davom etuvchi va murakkab fikrlash faoliyatiga tayyorligini anglatmaydi. Talaba yangi hodisalarga kuchli qiziqishi, biroq chuqur tahlil talab etadigan vazifalarda tezda faoliyatni to‘xtatishi mumkin. Aksincha, NFC ko‘rsatkichi yuqori bo‘lgan shaxs murakkab masalalarni tahlil qilish va aqliy kuch talab etuvchi vazifalar bilan shug‘ullanishni nisbatan ijobiy qabul qiladi. NFC-18 aynan ushbu individual psixologik farqlarni aniqlashga xizmat qiladi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Tadqiqotda alohida e’tibor I-tip epistemik qiziqish va AMS-C 28 metodikasining “Intrinsic Motivation to Know” ko‘rsatkichi o‘rtasidagi munosabatga qaratilishi lozim. Nazariy jihatdan mazkur ikki ko‘rsatkich o‘zaro yaqin bo‘lsa-da, ular aynan bir xil konstrukt emas. I-tip epistemik qiziqish yangi ma’lumotni topish va kashf qilishga bo‘lgan intellektual qiziqishni ifodalaydi, bilishga yo‘naltirilgan ichki motivatsiya esa bilim olishni shaxs uchun mustaqil qadriyat sifatida aks ettiradi. Shuning uchun ularning kuchli ijobiy bog‘liqligi epistemik qiziqishning barqaror bilish motivatsiyasiga integratsiyalashganligini ko‘rsatuvchi muhim psixologik indikator sifatida qaralishi mumkin.

Bu fikr Litmanning empirik tadqiqotlari bilan ham mos keladi. Uning 202 nafar ishtirokchi qatnashgan tadqiqotida I-tip epistemik qiziqish ichki motivatsiya bilan ijobiy bog‘langan, D-tip esa ichki motivatsiya bilan bir qatorda ayrim tashqi motivatsion yo‘nalishlar bilan ham bog‘liqlik ko‘rsatgan. Muallif buni I-tipning ko‘proq bilim olishdan olinadigan ichki zavq bilan, D-tipning esa bilimga ega bo‘lish bilan birga muammoni to‘g‘ri hal qilish va natijaga erishish ehtiyoji bilan bog‘liqligi orqali izohlaydi.

Mazkur holat talabalarning epistemik qiziqishini baholashda faqat umumiy yuqori yoki past ballga tayanish ilmiy jihatdan yetarli emasligini ko‘rsatadi. Epistemik qiziqishning qaysi turi ustun ekanligi ham aniqlanishi lozim. Masalan, I-tip yuqori, D-tip o‘rtacha bo‘lgan talaba yangi bilim va g‘oyalarga ochiq, intellektual kashfiyotga yo‘naltirilgan bo‘lishi mumkin. D-tip yuqori bo‘lgan talaba esa savolni yechimsiz qoldirmaslik, murakkab muammoni oxirigacha tahlil qilish va aniqlikka erishish xususiyati bilan ajralib turishi mumkin. Har ikkala ko‘rsatkich yuqori bo‘lgan holat esa keng epistemik qiziqish va bilim bo‘shlig‘ini bartaraf etishga qaratilgan qat’iylikning birlashganligini bildiradi.

2-jadval. Psixodiagnostik ko‘rsatkichlarning kompleks talqini

Psixologik profil	I-tip	D-tip	NFC	Bilishga ichki motivatsiya	Psixologik tavsif
Epistemik faol	Yuqori	Yuqori	Yuqori	Yuqori	Yangi bilimga qiziqadi, murakkab muammolarni oxirigacha tahlil qiladi va bilim olishning o‘zidan qoniqish oladi
Izlanuvchan	Yuqori	O‘rtacha	Yuqori	Yuqori	Yangi g‘oya va axborotlarni mustaqil izlashga kuchli moyil
Muammoga yo‘naltirilgan	O‘rtacha	Yuqori	Yuqori	O‘rtacha–yuqori	Noaniqlik va bilim bo‘shlig‘ini bartaraf etishga qat’iy intiladi
Situativ qiziquvchan	Yuqori	O‘rtacha	Past–o‘rtacha	O‘rtacha	Yangilikka qiziqadi, biroq murakkab va uzoq intellektual faoliyatda barqarorlik yetarli emas
Kognitiv passiv	Past	Past	Past	Past	Mustaqil bilim izlash va murakkab fikrlash faoliyatiga ichki ehtiyoj sust

Ushbu profillar klinik yoki qat’iy diagnostik toifalar emas, balki uchta metodika ko‘rsatkichlarini birgalikda sharhlash uchun taklif etilayotgan analitik model hisoblanadi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Shuning uchun talabalarni “yuqori”, “o‘rta” va “past” guruhlarga ajratishda metodika mualliflari tomonidan belgilanmagan sun’iy chegaralarni qo‘llash maqsadga muvofiq emas. Asosiy statistik tahlilda ko‘rsatkichlarni uzluksiz miqdor sifatida saqlash, guruhlash zarur bo‘lsa esa tanlanma normativlari yoki asoslangan percentil mezonlaridan foydalanish kerak.

Empirik ma’lumotlarni statistik qayta ishlashda dastlab har bir shkalaning ichki ishonchliligini Cronbach α va imkoniyat mavjud bo‘lsa McDonald ω koeffitsiyentlari bilan tekshirish zarur. Keyingi bosqichda taqsimot xususiyatlari o‘rganilib, normal taqsimot talablariga mos hollarda Pearson korrelyatsiyasi, aks holda Spearman korrelyatsiyasi qo‘llanadi. Epistemik qiziqishning bilishga yo‘naltirilgan motivatsiyaga qo‘shadigan mustaqil hissasini aniqlash uchun ko‘p omilli regressiya tahlilidan foydalanish mumkin.

Agar metodikalar o‘zbek tiliga ilk marotaba moslashtirilayotgan bo‘lsa, ularni oddiy tarjima qilish bilan cheklanmaslik zarur. Tarjima va qayta tarjima, psixolog hamda tilshunos ekspertlar bahosi, pilot sinov, ichki ishonchlilik tahlili va imkoniyatga qarab tasdiqlovchi faktor tahlili amalga oshirilishi lozim. Xususan, I/D Epistemic Curiosity metodikasida ikki omilli strukturaning o‘zbek talabalar tanlanmasida ham saqlanishi empirik tekshirilishi kerak. Boshqa tillardagi tadqiqotlarda I/D modelining ikki omilli tuzilishi qayta tasdiqlangan bo‘lsa-da, bu uning o‘zbek tilidagi shakli avtomatik tarzda xuddi shunday psixometrik xususiyatga ega bo‘lishini anglatmaydi.

Umuman olganda, ko‘rib chiqilgan psixodiagnostik yondashuv talabalarning epistemik qiziqishini “yangi bilimni izlashga moyillik”, bilishga ehtiyojini “murakkab fikrlashga barqaror intilish”, bilishga yo‘naltirilgan motivatsiyasini esa “bilim olish faoliyatining o‘zidan ichki qoniqish hosil qilish” sifatida bir-biridan farqlab o‘rganish imkonini beradi. Ushbu uch komponentning uyg‘un rivojlanganligi talabaning epistemik faol subyekt sifatida shakllanganligini, ya’ni bilimni shunchaki qabul qilmasdan, uni izlash, tekshirish, tushuntirish va asoslashga ichki ehtiyoj sezishini anglatadi.

Shunday qilib, talabalarning epistemik qiziqishi va bilishga yo‘naltirilgan motivatsiyasi o‘rtasidagi munosabat bir yo‘nalishli emas, balki ko‘p komponentli psixologik tizim sifatida namoyon bo‘ladi. Epistemik qiziqish bilish faoliyatini boshlovchi emotsional-motivatsion turtki vazifasini bajarsa, Need for Cognition intellektual sa’y-harakatning barqarorligini ta’minlaydi, bilishga yo‘naltirilgan ichki motivatsiya esa ushbu faoliyatni shaxsiy qadriyat darajasida qo‘llab-quvvatlaydi. Shu jihatdan mazkur konstruktlarni kompleks diagnostika qilish talabalarda epistemik tafakkurni optimallashtirishning psixologik determinantlarini aniqlash uchun muhim metodologik asos yaratadi.

Talabalarning epistemik qiziqishi va bilishga yo‘naltirilgan motivatsiyasi ularning bilish faoliyatini faollashtiruvchi muhim psixologik omillar hisoblanadi. Epistemik qiziqish yangi bilimni izlash, mavjud bilimdagi bo‘shliqni aniqlash va noaniqlikni bartaraf etishga undasa, bilishga yo‘naltirilgan motivatsiya talabaning bilim olish jarayonini shaxsiy qadriyat sifatida qabul qilishi hamda murakkab intellektual faoliyatga barqaror jalb etilishini ta’minlaydi.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

Tahlillar epistemik qiziqishning I-tip va D-tip shakllari talabalarning bilish faoliyatida turlicha funksiyani bajarishini ko‘rsatadi. I-tip epistemik qiziqish yangi bilim va g‘oyalarni o‘rganishdan qoniqish olish bilan bog‘liq bo‘lsa, D-tip bilim yetishmasligini bartaraf etish, muammoning aniq yechimini topish va intellektual noaniqlikni kamaytirishga yo‘naltiriladi. Mazkur ikki ko‘rsatkichning bilishga ehtiyoj va ichki akademik motivatsiya bilan uyg‘unligi talabaning faol, mustaqil va refleksiv bilish pozitsiyasini shakllantirishga xizmat qiladi.

J. A. Litmanning I/D Epistemic Curiosity Scale, Cacioppo, Petty va Kao tomonidan ishlab chiqilgan Need for Cognition Scale hamda Vallerand va hammualliflarning Academic Motivation Scale metodikalaridan kompleks foydalanish epistemik qiziqish va bilish motivatsiyasini ko‘p komponentli psixologik tizim sifatida o‘rganish imkonini beradi. Bunday yondashuv talabaning yangilikka qiziqishi, murakkab fikrlashga moyilligi va bilim olishdan ichki qoniqish hosil qilishi o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni chuqurroq ochib berishga xizmat qiladi.

Shu asosda, oliy ta’lim jarayonida talabalarning epistemik qiziqishini rivojlantirish uchun muammoli vaziyatlar yaratish, ochiq savollardan foydalanish, qarama-qarshi dalillarni tahlil qilish, mustaqil axborot izlash, manbalarni solishtirish va refleksiv topshiriqlarni muntazam qo‘llash maqsadga muvofiqdir. Bunda tashqi rag‘batlardan ko‘ra talabaning ichki bilish ehtiyojini qo‘llab-quvvatlovchi pedagogik-psixologik muhitni shakllantirish alohida ahamiyatga ega.

Umuman olganda, epistemik qiziqish, bilishga ehtiyoj va ichki motivatsiyaning o‘zaro uyg‘un rivojlanishi talabalarda epistemik tafakkurni optimallashtirishning muhim psixologik sharti sifatida namoyon bo‘ladi. Mazkur determinantlarni maqsadli ravishda rivojlantirish talabalarning bilimni passiv qabul qiluvchi emas, balki uni izlovchi, tekshiruvchi, asoslovchi va mustaqil xulosa chiqaruvchi faol subyekt sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Hofer B. K., Pintrich P. R. The Development of Epistemological Theories: Beliefs About Knowledge and Knowing and Their Relation to Learning // Review of Educational Research. – 1997. – Vol. 67, No. 1. – P. 88–140. – DOI: 10.3102/00346543067001088.
2. Krumrei-Mancuso E. J., Rouse S. V. The Development and Validation of the Comprehensive Intellectual Humility Scale // Journal of Personality Assessment. – 2016. – Vol. 98, No. 2. – P. 209–221. – DOI: 10.1080/00223891.2015.1068174.
3. Leary M. R., Diebels K. J., Davisson E. K., Jongman-Sereno K. P., Isherwood J. C., Raimi K. T., Deffler S. A., Hoyle R. H. Cognitive and Interpersonal Features of Intellectual Humility // Personality and Social Psychology Bulletin. – 2017. – Vol. 43, No. 6. – P. 793–813. – DOI: 10.1177/0146167217697695.
4. Deffler S. A., Leary M. R., Hoyle R. H. Knowing What You Know: Intellectual Humility and Judgments of Recognition Memory // Personality and Individual Differences. – 2016. – Vol. 96. – P. 255–259. – DOI: 10.1016/j.paid.2016.03.016.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 8

5. Porter T., Schumann K. Intellectual Humility and Openness to the Opposing View // Self and Identity. – 2018. – Vol. 17, No. 2. – P. 139–162. – DOI: 10.1080/15298868.2017.1361861.
6. Porter T., Schumann K., Selmeczy D., Trzesniewski K. Intellectual Humility Predicts Mastery Behaviors When Learning // Learning and Individual Differences. – 2020. – Vol. 80. – Article 101888. – DOI: 10.1016/j.lindif.2020.101888.
7. Porter T., Catalán Molina D., Lucas M., Oberle C., Trzesniewski K. Classroom Environment Predicts Changes in Expressed Intellectual Humility // Contemporary Educational Psychology. – 2022. – Vol. 70. – Article 102081. – DOI: 10.1016/j.cedpsych.2022.102081.
8. Porter T., Elnakouri A., Meyers E. A., Shibayama T., Jayawickreme E., Grossmann I. Predictors and Consequences of Intellectual Humility // Nature Reviews Psychology. – 2022. – Vol. 1, No. 9. – P. 524–536. – DOI: 10.1038/s44159-022-00081-9.
9. Greene J. A., Azevedo R., Torney-Purta J. Modeling Epistemic and Ontological Cognition: Philosophical Perspectives and Methodological Directions // Educational Psychologist. – 2008. – Vol. 43, No. 3. – P. 142–160. – DOI: 10.1080/00461520802178458.
10. Porter T., Baldwin C. R., Warren M. T., Murray E. D., Cotton Bronk K., Forgeard M. J. C., Snow N. E., Jayawickreme E. Clarifying the Content of Intellectual Humility: A Systematic Review and Integrative Framework // Journal of Personality Assessment. – 2022. – Vol. 104, No. 5. – P. 573–585. – DOI: 10.1080/00223891.2021.1975725.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific-theoretical and methodological journal
Original paper

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 10

MEDIATION AND REVISED CEFR CONCEPTUAL FRAMEWORK.

Omonova Maftuna Shermatovna, Independent Researcher at Gulistan State University, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences.

Annotation

INTRODUCTION: this article examines the the methodological integration of artificial intelligence into the educational process, with particular emphasis on its role in supporting learners' cognitive and communicative activities. The study considers AI as a complementary instructional and mediating tool rather than a substitute for independent cognitive engagement. The limitations of AI-mediated communication are identified, highlighting the continued importance of pedagogical guidance and learner autonomy in technology-enhanced education.

AIM: the primary objective of this article is to examine the methodological integration of artificial intelligence into foreign language education within the revised CEFR conceptual framework, focusing on AI as a mediating tool that supports cognitive and communicative learner activities.

MATERIALS AND METHODS: the study builds upon the CEFR Companion Volume guidelines and contemporary research in language pedagogy and AI-assisted language learning. The methodological structure includes taxonomic modeling of mediation skills across CEFR levels (A1–C2), conceptual classification of AI mediation modes, and prompt-formulation analysis.

DISCUSSION AND RESULTS: the article establishes a taxonomy of mediation skills categorised into mediating a text, mediating concepts, and mediating communication. It differentiates between direct AI mediation (oriented toward immediate task delivery) and indirect AI mediation (designed to scaffold learning activities and foster critical thinking). While AI tools show high efficacy in text and concept mediation, significant limitations remain in mediating interpersonal and intercultural communication due to the lack of authentic emotional intelligence and social-cultural experience in algorithmic agents.

CONCLUSION: artificial intelligence serves as a valuable complementary instructional and mediating tool rather than a replacement for independent cognitive engagement. Sustained pedagogical guidance and the development of learner autonomy remain essential for maximizing the educational potential of AI-mediated language learning.

Keywords: artificial intelligence, AI-mediated communication, educational technology, teaching methodology, cognitive activity, learner autonomy, digital learning.

MEDIATSIYA VA QAYTA KO'RIB CHIQILGAN CEFR KONSEPTUAL ASOSLARI.

Omonova Maftuna Shermatovna, Guliston davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 10

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada sun’iy intellektni ta’lim jarayoniga metodologik integratsiyalash masalasi ko‘rib chiqiladi, bunda uning ta’lim oluvchilarning bilish (kognitiv) va muloqot faoliyatini qo‘llab-quvvatlashdagi o‘rniga alohida e’tibor qaratiladi. Tadqiqotda sun’iy intellekt mustaqil bilish faoliyatining o‘rnini bosuvchi vosita emas, balki qo‘shimcha o‘qitish va vositachilik qiluvchi qurol sifatida talqin etiladi. SI vositachiligidagi muloqotning cheklovlari aniqlanib, texnologiyalar bilan boyitilgan ta’limda pedagogik rahbarlik va ta’lim oluvchi avtonomiyasining (mustaqilligining) saqlanib qolayotgan muhim o‘rni yoritib beriladi.

MAQSAD: maqolaning asosiy maqsadi qayta ko‘rib chiqilgan CEFR konseptual asoslari doirasida sun’iy intellektni ta’lim jarayoniga metodik integratsiyalash, o‘quvchilarning bilish va muloqot faoliyatida SI-mediatsiyaning (to‘g‘ridan-to‘g me’yoriy va bilvosita) o‘rnini asoslash hamda mediatsiya ko‘nikmalari taksonomiyasini ishlab chiqishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda CEFR Companion Volume hujjatlari, mediatsiya va sun’iy intellektni tildan ta’lim berishga integratsiya qilish bo‘yicha zamonaviy ilmiy-metodik manbalar tahlil qilindi. Metodologik tizim sifatida konseptual va taksonomik tahlil, ta’limiy modellashtirish, shuningdek, chat-botlar yordamida shakllantiriladigan mediatsiya ko‘nikmalarining CEFR (A1–C2) darajalari bo‘yicha tabaqalashtirish usullaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqotda matn, konsept va muloqot mediatsiyasi ko‘nikmalarining taksonomiyasi taklif etildi. Sun’iy intellekt vositachiligining ikki shakli — to‘g‘ridan-to‘g‘ri (tayyor natijaga yo‘naltirilgan) va bilvosita (kognitiv faoliyat va tanqidiy fikrlashni rivojlantiruvchi) SI-mediatsiyasi ϕapqlab berildi hamda ular uchun promt shakllantirish strategiyalari ko‘rsatildi. SI matn va konseptlarni mediatsiya qilishda yuqori samaradorlik ko‘rsatsa-da, shaxslararo va madaniyatlararo muloqotni mediatsiya qilishda emotsional hamda ijtimoiy tajriba yetishmasligi sababli cheklovlarga ega ekanligi aniqlandi.

XULOSA: sun’iy intellekt ta’lim jarayonida mustaqil kognitiv faoliyatning o‘rnini bosuvchi omil emas, balki pedagogik yo‘naltirish va o‘quvchi muxtoriyatini to‘ldiruvchi samarali mediatorlik vositasidir. AI-mediatsiyani aralash ta’lim modeliga to‘g‘ri integratsiya qilish bo‘lajak mutaxassislarning muloqot va kognitiv ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: sun’iy intellekt, SI vositachiligidagi muloqot, ta’lim texnologiyasi, o‘qitish metodikasi, kognitiv faoliyat, ta’lim oluvchi avtonomiyasi, raqamli ta’lim.

МЕДИАЦИЯ И ОБНОВЛЕННАЯ КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ БАЗА CEFR.

Омонова Мафтуна Шерматовна, самостоятельный соискатель Гулистанского государственного университета, доктор философии по педагогическим наукам (PhD).

Аннотация

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 10

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье рассматривается методологическая интеграция искусственного интеллекта в образовательный процесс с особым акцентом на его роли в поддержке познавательной и коммуникативной деятельности обучающихся. Искусственный интеллект рассматривается в исследовании как дополнительный обучающий и опосредующий инструмент, а не как замена самостоятельной познавательной активности. Выявлены ограничения коммуникации, опосредованной ИИ, и подчеркнута сохраняющаяся важность педагогического руководства и автономии учащихся в условиях цифровизации образования.

ЦЕЛЬ: основная цель статьи заключается в исследовании методологических аспектов интеграции искусственного интеллекта в систему иноязычного образования, определении роли ИИ-медиации в поддержке познавательной и коммуникативной деятельности учащихся, а также в разработке таксономии медиативных умений.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: теоретико-методологическую основу исследования составили концептуальные положения CEFR, а также труды отечественных и зарубежных исследователей в области ИИ-технологий и языковой педагогики. Использовались методы систематизации, концептуального анализа, таксономического моделирования умений медиации по уровням A1–C2 и проектирования типов промптов для взаимодействия с ИИ.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в исследовании представлена авторская таксономия умений медиации (медиация текста, концептов и коммуникации). Разграничены прямая ИИ-медиация (получение готового результата) и косвенная ИИ-медиация (стимулирование познавательной активности и критического мышления через решение учебных задач). Установлено, что ИИ демонстрирует высокую эффективность при медиации текста и концептов, однако имеет существенные лингводидактические ограничения при медиации межличностной и межкультурной коммуникации из-за отсутствия эмоционального интеллекта и живого социального опыта.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: искусственный интеллект в цифровом образовании выступает не заменой самостоятельной познавательной деятельности студента, а дополнительным дидактическим и медиативным инструментом. Эффективное использование ИИ требует непрерывного педагогического сопровождения и сохранения учебной автономии учащегося.

Ключевые слова: искусственный интеллект, коммуникация, опосредованная ИИ, образовательные технологии, методика обучения, познавательная деятельность, автономия учащихся, цифровое обучение.

The updated editions of the CEFR published in 2018, 2020, and 2022 introduced supplementary materials containing detailed descriptors (Common European Framework

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 10

of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion Volume, 2020) as well as practical guidance on their implementation (Enriching 21st Century Language Education: The CEFR Companion Volume in Practice, 2022). Whereas foreign-language education had traditionally been structured around four language skills—listening, speaking, reading, and writing—the updated CEFR conceptualisation distinguishes four broad modes of communication: reception, production, interaction, and mediation. Mediation has therefore become one of the central dimensions of contemporary foreign-language education. Within the revised CEFR conceptual framework, mediation is understood not merely as the transfer of information but as an active process involving the adaptation and transformation of information in order to make it accessible and meaningful to a particular learner or group of learners.

The CEFR identifies three principal areas of mediation activity: mediating a text, mediating concepts, and mediating communication. Translation is regarded as only one possible form of mediation. The relevant descriptor scales include activities associated with translation and cross-linguistic transfer, such as translating a written text orally and translating a written text in writing. However, considerably greater emphasis is placed on the development of complex sociocultural and interpersonal abilities, including the ability to create a supportive environment for dialogue, overcome misunderstandings resulting from differences in values and communicative styles, and assist participants in collaboratively constructing meaning [6].

In accordance with the revised structure of communicative activities presented in the CEFR, another typology distinguishes between productive and interactive mediation (Lankina, 2018). On the one hand, mediation may result in a visual, verbal, or multimodal text as a completed product, which can be characterised as productive mediation. On the other hand, mediation may produce a communicative effect whereby information that was previously inaccessible or difficult to understand becomes comprehensible to the participants; this may be described as interactive mediation.

On the basis of this typology, mediation skills can be divided into two principal groups: cognitive and relational skills. Cognitive mediation skills involve text processing and related operations, including paraphrasing, summarising, adapting the level of linguistic complexity, and modifying the style and genre of a text. Relational skills are associated with managing interaction between interlocutors and include the ability to create a favourable communicative environment, facilitate and guide discussion, formulate appropriate questions, demonstrate respect for alternative viewpoints, and resolve conflicts that may arise during interaction.

In extending the classification of mediation skills, a four-component structure may be proposed on the basis of the types of mediation identified in the CEFR—mediating a text, mediating concepts, and mediating communication—as well as the ways in which instructional materials are used. This structure includes explanatory-adaptive skills, which involve clarifying a text by providing definitions, simplifying a text through reduction or

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 10

reformulation of information in accordance with learners' language proficiency, and selecting and appropriately sequencing or regulating the amount of instructional material; **visualisation and structuring skills**, which involve visualising textual information through the addition of graphic representations and schematising content by means of tables, graphs, diagrams, and flowcharts to demonstrate relationships between concepts; and activity-oriented skills, which include designing exercises and tasks aimed at identifying and understanding the key information contained in a text, as well as modelling learning situations that incorporate acts of mediation when working with foreign-language sources [8].

Taking into consideration the mediation skills discussed above, it appears necessary to develop an authorial taxonomy of mediation skills appropriate to the objectives of the present study. Table 1 presents the proposed taxonomy of mediation skills to be developed through interactive practice with chatbots.

Table 1

Taxonomy of Mediation Skills Developed through Interactive Practice with Chatbots

No.	Mediation skill	A1	A2	B1	B2	C1	C2
1	Producing a written translation	–	–	✓	✓	✓	✓
2	Compressing and elaborating a text	–	–	✓	✓	✓	✓
3	Transforming a text	–	–	–	✓	✓	✓
4	Adapting a text to the target audience	–	–	–	✓	✓	✓
5	Transcoding a text	–	–	–	✓	✓	✓
6	Creating bilingual glossaries	–	–	–	✓	✓	✓
7	Formulating the purpose and structuring the logic of an utterance	–	–	✓	✓	✓	✓
8	Synthesising information from multiple sources	–	–	–	✓	✓	✓
9	Establishing cause-and-effect relationships between new and previously acquired information	–	–	–	✓	✓	✓
10	Guiding participants in communication towards finding a mutually acceptable solution	–	–	–	✓	✓	✓
11	Creating a positive communicative environment	–	–	✓	✓	✓	✓
12	Focusing attention on the subject of communication	–	–	✓	✓	✓	✓
13	Managing group interaction dynamics	–	–	–	✓	✓	✓
14	Preventing sociocultural conflicts	–	–	–	–	✓	✓

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 10

15	Promoting respectful attitudes towards communication partners	–	–	–	✓	✓	✓
16	Selecting an appropriate mediation strategy in accordance with the mode and context of communication	–	–	–	✓	✓	✓
17	Monitoring compliance with the ethical principles of verbal communication	–	–	–	✓	✓	✓
18	Resolving professional and interpersonal conflicts	–	–	–	–	✓	✓
19	Taking responsibility for the outcomes of mediation	–	–	–	–	–	✓

The distinctive nature of mediation as a form of communicative activity lies in its reliance on prior language experience, developed analytical skills, and sociocultural awareness. Therefore, some of the skills presented in Table 4 can only be developed from the B1 level onwards, including such skills as written translation and text annotation. However, the majority of mediation skills become fully relevant and developable primarily at the B2 level and above.

With regard to the classification of these skills, Skills 1–6 relate to mediating a text, Skills 7–9 to mediating concepts, and Skills 10–19 to mediating communication. Based on the analysis of Tables 3 and 4, it should be noted that the effectiveness of chatbot use is likely to be most evident in teaching students whose foreign-language communicative competence is at an intermediate level of development (B1–B2).

As in the case of foreign-language written interaction skills, not all mediation skills can be developed through AI-based chatbots. The most significant limitations of chatbots become apparent in relation to skills associated with mediating communication. The present study established that chatbots perform effectively in mediating a text (Skills 1–6, Table 4); in mediating concepts, they can be used to develop relevant skills only to a limited extent (Skills 7–9, Table 4); whereas in mediating communication, the use of chatbots becomes practically infeasible, since all the skills listed in this category presuppose interaction with a human interlocutor who possesses emotions, interests, personal experience, and social positions.

Exceptions include the skills of guiding participants in communication towards a shared solution and focusing their attention on the subject of interaction. Nevertheless, at present, no chatbot is capable of fully reproducing complex interpersonal interaction, managing the dynamics of group communication, or resolving interpersonal and intercultural conflicts. This conclusion does not diminish the educational potential of AI; rather, it enables a more precise delineation of the boundaries of its application and provides a basis for the subsequent development of blended instructional strategies in which a chatbot may function as an assistant, opponent, or mediator.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 10

With the increasing proliferation of AI technologies in foreign-language teaching methodology, educators are increasingly delegating some of their functions to AI, thereby allowing it to assume a "subject position" within the pedagogical triad of "teacher – artificial intelligence – learner". In this regard, it is possible to identify a specific form of mediation—AI-mediated mediation (AI mediation)—defined as "a process of communicative mediation in which artificial intelligence, acting as a facilitating tool, adapts learning content (mediating a text), organizes cognitive and communicative activity (mediating concepts), and models a communicative environment for constructing a personalized pathway for acquiring new knowledge and developing key competences" [4].

A distinction should be made between direct and indirect AI mediation.

Direct AI mediation refers to the immediate interaction of a participant in the educational process (a teacher or learner) with AI for the purpose of solving linguistic or communicative tasks. The participant interacts directly with AI, while AI functions as a mediator by either providing a ready-made result or guiding the participant towards achieving it. Direct AI mediation can be represented schematically as follows:

learner/teacher → AI (mediator) → ready-made result.

In direct AI mediation, the teacher often does not participate in the process and may even be unaware that the learner has sought assistance from AI. A typical example of direct mediation occurs when a learner uses AI while completing a homework assignment in order to translate a text, summarize an article, simplify a text, obtain an explanation of a grammatical rule, and so forth. Direct AI mediation is facilitated through the provision of informational and reference feedback.

Indirect AI mediation represents a more complex and, from a methodological perspective, more valuable scenario for the educational use of AI, since AI is employed not to obtain a ready-made result but to develop specific mediation skills and foster learners' critical thinking. The teacher or learner deliberately employs AI as an intermediary, a source of information, or a communication partner. The implementation of indirect AI mediation can be represented schematically as follows:

learner/teacher → AI (mediator) → learner/teacher learning activity → final result.

In practice, for example, a learner may interact with AI by expressing a particular viewpoint on a topic in a foreign language and asking the system to act as an opponent by generating counterarguments or follow-up questions. As a result of such activity, the learner is able to identify the variability and diversity of viewpoints and, on this basis, develop and substantiate their own position.

Indirect AI mediation is implemented through all six types of AI-generated feedback: instructional-social, informational-reference, methodological, analytical, evaluative, and quasi-creative feedback [9]. Consequently, indirect AI mediation places particular emphasis on the learning process itself, making it possible to integrate AI into foreign-language education in a manner that does not replace but rather enhances the learner's cognitive role.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 10

It should also be emphasized that AI mediation, like any other form of interaction with artificial intelligence, is carried out through specially formulated requests—prompts [7]. The methods of prompt formulation vary depending on whether AI mediation is direct or indirect.

For direct AI mediation, a prompt should contain a direct instruction (e.g., create, translate, explain), relevant context (topic, academic discipline, target audience), specifications regarding the response format (length, structure, style, genre), and, where appropriate, examples or a template of the expected output. An illustrative prompt might be formulated as follows:

"Translate the following technical report into English while preserving the terminology and structure of the document. The target audience is engineers. Use British English. The length of the translated text should remain approximately the same as that of the original. Here is the text to be translated: […]."

For indirect AI mediation, the prompt functions as a scenario for the subsequent learning activity. It should specify the role assigned to AI (e.g., partner, opponent, assistant), emphasize a problem-based situation (such as generating materials containing errors, contradictions, or incomplete information), and include tasks requiring analysis and evaluation (for example, requesting several versions of a task at different levels of linguistic complexity).

An illustrative prompt may be formulated as follows: "Act as a learner who has not sufficiently mastered the topic 'Environmental Problems.' Write an essay in French of no more than 250 words. Include five factual errors, five grammatical errors, and five lexical errors. Do not identify the errors within the essay itself. At the end, provide the teacher with a separate list of the errors, accompanied by explanations."

For learners to develop authentic mediation skills, they require an interlocutor who presents genuine communicative challenges, is capable of defending a position, and can provide well-reasoned arguments. Another learner may not always be able to fulfil this role effectively, particularly when relying on memorized expressions and formulaic patterns of speech. In this respect, purposeful interactive practice with AI may potentially serve as a catalyst for developing skills associated with identifying participants' interests and seeking compromises, both of which constitute fundamental components of mediation.

A study conducted by M. N. Evstigneev [4] demonstrated that, at the current stage of AI development, AI technologies significantly outperform foreign-language teachers in mediating a text in terms of the speed and scalability with which linguistic tasks can be performed [4]. In mediating concepts, AI has reached a level comparable to that of teachers in terms of the quality of information-source analysis and the logical organization of discourse, while, once again, clearly outperforming teachers in terms of the speed and objectivity of information processing.

Thus, based on the findings of the study, Table 5 presents a taxonomy of learners' mediation skills that can potentially be developed through AI-based chatbots, together with

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 10

examples of tasks designed to facilitate the development of these skills. In conclusion, it should be emphasized that the proposed methodology is intended to complement and enhance the traditional educational process rather than replace learners' cognitive activity with artificial intelligence. The identified limitations of AI-mediated communication indicate that, at its current stage of development, artificial intelligence cannot be regarded as an autonomous agent or a fully-fledged mediator of communication. Nevertheless, the continued evolution of AI technologies is likely to bring substantial changes in the future, which may necessitate a critical reassessment and revision of the position adopted in the present study.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

i. Common European Framework of Reference for languages: learning, teaching, assessment. Companion volume. Council of Europe, April 2020. URL: http://www.coe.int/lang-cefr .
2. Dendrinos B. Mediation in communication, language teaching and testing // Journal of Applied Linguistics. – 2006. – Vol. 22. – №. 1. – Pp. 9-35.
3. Sperti S. Introducing mediation strategies in English language teaching in plurilingual academic contexts // Italiano LinguaDue. – 2022. – Vol. 14. – № 2. – Pp. 46-64.
4. Евстигнеев М.Н. Учебная автономия в контексте развития и распространения технологий искусственного интеллекта в языковом образовании // Иностранные языки в школе. – 2025. – № 2. – С. 13-21.
5. Исаева Е.В. Современные средства автоматизации академического письма: структурирование, корректура, управление источниками // Гуманитарные исследования. История и филология. – 2022. – № 6. – С. 80-94.
6. Сафонова В.В. Коммуникативная компетенция: современные подходы к многоуровневому описанию в методических целях. – М.: Еврошкола, 2004. – 236 с.
7. Авраменко А.П. Принципы формулирования запросов технологиям искусственного интеллекта как компонент стратегий интеракции // Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки. — 2025. – Т. 30. – № 5. – С. 1083-1090.
8. Павлов А.В. Структура медиативных умений студентов-бакалавров, специализирующихся в сфере лингводидактики // Мир науки. Педагогика и психология. – 2021. – Т. 9. – № 2. – С. 43.
9. Сысоев П.В. Персонализированное обучение иностранному языку на основе технологий искусственного интеллекта // Иностранные языки в школе. – 2025. – № 2. – С. 4-12.

© intereduglobalstudy.com

ISSN 2992-9024 (online)
2026, volume 4, issue 10

10. Сарсенбаева З. Analysis of images and symbols in english non-realistic works //Ренессанс в парадигме новаций образования и технологий в XXI веке. – 2023. – Т. 1. – №. 1. – С. 229-232.
11. Сарсенбаева З. Модернизм в узбекской литературе и интерпретация образов //Зарубежная лингвистика и лингводидактика. – 2024. – Т. 2. – №. 1. – С. 193-199.
12. Zoya S. LITERARY ANALYSIS OF DAVID MITCHELL'S WORKS IN ENGLISH LITERATURE //Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali. – 2024. – Т. 2. – №. 41. – С. 11-19.
13. Zoya S. LITERARY ANALYSIS OF ULUGBEK HAMDAMOV'S WORKS IN UZBEK LITERATURE //Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali. – 2024. – Т. 2. – №. 41. – С. 20-25.
14. Sarsenbaeva Z. MODERN APPROACHES TO TEACHING LITERARY TERMS IN COMPARATIVE LITERATURE //Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal. – 2026. – Т. 7. – №. 02. – С. 198-209.
15. Belgibayeva G., Sarsenbaeva Z., Zhumagulova K. MAG 'JAN JUMABAYEV IJODIDA OZODLIK G 'OYASI //Ijtimoiy-gumanitar sohada ilmiy-innovatsion tadqiqotlar. – 2026. – Т. 3. – №. 1. – С. 159-165.
16. Sarsenbayeva Z., Zillolova G. COMPARATIVE ANALYSIS OF TWO TRANSLATED VERSIONS OF A LITERARY TEXT //Ijtimoiy-gumanitar sohada ilmiy-innovatsion tadqiqotlar. – 2025. – Т. 2. – №. 4. – С. 183-188.
17. Sarsenbayeva Z., Zillolova G. СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ДВУХ ПЕРЕВОДНЫХ ВЕРСИЙ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА //Scientific and innovative research in the social and humanitarian sphere. – 2025. – Т. 2. – №. 4. – С. 183-188.

© intereduglobalstudy.com
CC BY NC ND

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2023-yil 08 avgust №-111889-sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2024 yil 31 yanvardagi 350-son qaroriga asosan pedagogika, san’atshunoslik, psixologiya, fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan “Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxati” ga kiritilgan https://oak.uz/pages/4802

Jurnal 2023 yilda tashkil etilgan bo‘lib bir yilda 8 marta o‘zbek, rus va ingliz tillarida nashr etiladi. Pedagogika, psixolgiya, san’atshunoslik fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan ilmiy jamoatchilikni ilm-fan natijalari bilan tanishtirish; ilm-fan rivojlantirishning dolzarb masalalariga tadqiqotlarining ustuvor yo‘nalishlari doirasida olib borilgan ilmiy ishlarning asosiy natijalari to‘g‘risida ma’lumot berish; yangi istiqbolli loyihalar va texnologiyalarni joriy etish; ta’lim va tarbiya bilan bog‘liq nazariy va amaliy ishlar; fan va ta’limning innovatsion rivojlanishi; fundamental va amaliy tadqiqotlarni qo‘llab-quvvatlash uchun qulay axborot muhitini yaratishning asosiy ilmiy natijalarini o‘z ichiga oladi. Shuningdek, zamonaviy ta’limning muammo va paradigmalarini o‘rganish, rivojlantirish va amaliyotga tadbiq etish bo‘yicha nazariy tavsiyalar berishdan iborat. Nashr qilingan materiallardan O‘zbekiston Respublikasi hamda xorijning yetakchi olimlari, tadqiqotchi izlanuvchilar foydalanishi ko‘zda tutilgan.

Jurnalning kalit so‘zlari:

Oliy pedagogik ta’lim nazariyasi va amaliyoti; umumiy va maxsus pedagogika, psixologiya va san’atshunoslik; pedagogika va innovatsiya, integratsiya; O‘zbekiston va xorijiy mamlakatlarning ta’lim tizimi; ta’lim jarayoni; ko‘p madaniyatli va mintaqaviy ta’lim; III Renessans, XXI asrdagi ta’lim; ta’lim va tarbiya sohasidagi milliy hamda umuminsoniy qadriyatlar; ta’lim sifatini monitoring qilish; ta’lim dasturlari; oliy, umumiy o‘rta va professional ta’limining davlat ta’lim standartlari; o‘qituvchilarni tayyorlash tizimidagi ta’lim texnologiyalari.

Guvohnoma raqami №-111889
Mas’ul kotib: Toshpulatov F.U.
31.08.2026

Журнал зарегистрирован Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан свидетельством №111889 от 08 августа 2023 года.

Журнал включен в список национальных изданий, рекомендованных для публикации основных научных результатов диссертаций кандидатов на соискание ученой степени доктора философии (PhD), доктора наук (DSc). Согласно решению Президиума ВАК РУз от 31 января 2024 г. №350. По направлении педагогики, искусствоведение и психологии https://oak.uz/pages/4802

Журнал был основан в 2023 году и выпускается в год 8 раз на узбекском, русском и английском языках. Он предназначен для ознакомления научного сообщества с результатами научных исследований соискателей ученых степеней доктора философии (PhD) и доктора наук (DSc) в областях педагогики, психологии и искусствоведения. Журнал информирует о ключевых научных достижениях, проводимых в рамках приоритетных направлений исследований, касающихся актуальных вопросов развития науки. Также в нем рассматриваются новые перспективные проекты, технологии и идеи, связанные с образованием, воспитанием, инновациями, а также созданием благоприятной информационной среды для поддержки фундаментальных и прикладных исследований. Журнал также предлагает теоретические рекомендации по изучению, разработке и внедрению современных подходов к образованию. Материалы, опубликованные в журнале, предназначены для ведущих ученых и исследователей из Республики Узбекистан и других стран, и направлены на стимулирование дальнейших исследований, развитие науки и образования.

Ключевые слова журнала:

Теория и практика высшего педагогического образования; общая и специальная педагогика, психология и искусствоведение; педагогика и инновации, интеграция; система образования Узбекистана и зарубежных стран; образовательный процесс; мультикультурное и региональное образование; образование эпохи Возрождения, XXI веке; национальные и общечеловеческие ценности и ценности в сфере образования и воспитания; мониторинг качества образования; образовательные программы; государственные образовательные стандарты высшего, среднего и профессионального образования; образовательные технологии в системе подготовки педагогических кадров.

Идентификационный номер №-111889
Ответственный редактор: Тошпулатов Ф.У
31.08.2026

The journal is registered by the Agency of Information and Mass Communications under the Administration of the President of the Republic of Uzbekistan with certificate No. 111889 dated August 8, 2023.

The journal is included in the list of national publications recommended for publishing the main scientific results of dissertations of candidates for the degree of Doctor of Philosophy (PhD), Doctor of Science (DSc). According to the decision of the Presidium of the Supreme (Higher) Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan dated January 31, 2024 No. 350. In the direction of pedagogy, art science and psychology https://oak.uz/pages/4802

The journal was founded in 2023 and is published 8 times a yeain Uzbek, Russian and English. It is intended to familiarize the scientific community with the results of scientific research of applicants for the degrees of Doctor of Philosophy (PhD) and Doctor of Sciences (DSc) in the fields of pedagogy, psychology and art history. The journal informs about key scientific achievements carried out within the framework of priority research areas related to topical issues of science development. It also examines new promising projects, technologies and ideas related to education, upbringing, innovation, as well as the creation of a favorable information environment to support fundamental and applied research. The journal also offers theoretical recommendations on the study, development and implementation of modern approaches to education. The materials published in the journal are intended for leading scientists and researchers from the Republic of Uzbekistan and other countries, and are aimed at stimulating further research, the development of science and education.

Key words of the journal:

Theory and practice of higher pedagogical education; general and special pedagogy, psychology and art criticism; pedagogy and innovation, integration; education system of Uzbekistan and foreign countries; educational process; multicultural and regional education; Renaissance education, XXI century; national and universal values and values in the field of education and upbringing; monitoring the quality of education; educational programs; state educational standards of higher, secondary and vocational education; educational technologies in the system of teacher training.

Identification number№-111889
Managing editor: Toshpulatov F.U.
31.08.2026

2992-9024
ISSN

BY NC ND